

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تبرستان
www.tabarestan.info

مؤسسه خدمات فرهنگی رسا

ایران در اسعالم شفقین

تبرستان

www.tabarestan.info

مجموعه اسناد و مدارک ۱۳۱۸-۲۴

بکوش:

صفا، الدین تهرانیان

تبرستان
www.tabarestan.info

از این کتاب تعداد ۳۳۰۰ نسخه در چاپخانه دیبا چاپ
و در صحافی امیدوار صحافی گردید.
چاپ اول / ۱۳۷۱
کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

به روان پدر بزرگوارم آیت الله محمد باقر تیرائییان
که عاشق ایران و مردم مقاومش بود و در
کودکی از دستش دادم و پیکرش در دیار
غربت، در تربت پاک وادی السلام نجف
اشرف مدفون است.

www.tabarestan.info

پیشگفتار

بنام خداوند جان و خرد

جنگ جهانی دوم در اول سپتامبر ۱۹۳۹ / دهم شهریور ۱۳۱۸ با حمله آلمان به لهستان آغاز شد. هیتلر با اطمینان از پیمانی که در تاریخ بیست و سوم اوت ۱۹۳۹ / اول شهریور ۱۳۱۸ بین آلمان و شوروی منعقد و توسط ریبن تروپ و مولوتف - وزیران امور خارجه دو کشور - امضاء شده بود و عملاً بیطرفی شوروی را موجب می‌آمد و علی‌رغم تضمینی که از فرانسه و انگلیس جهت در اختیار داشتن دالان دانتریک گرفته بود، به لهستان حمله و در اندک مدت آن سرزمین را تصرف و ضمیمه خاک آلمان کرد. شوروی نیز از این فرصت بهره جست و آن ایالت‌های لهستان را که همسایه اش بودند ضمیمه خاک خود اعلام کرد. شوروی همچنین کشورهای منطقه بالتیک را به شناسایی تقسیم لهستان و عقد قراردادهای دوستی با آلمان و پیمان عدم تجاوز با شوروی واداشت. اما انگلیس و فرانسه زیربار این تحولات نرفتند و در سوم سپتامبر / دوازدهم شهریور رسماً علیه آلمان وارد جنگ شدند. از آن پس کشورهای دیگر - در اروپا، افریقا، آسیا و امریکا - به تدریج به سود کشورهای محور و یا متفقین وارد جنگ خانمانسوزی شدند که نزدیک شش سال تداوم یافت و طی آن صرف نظر از هزینه‌ها و ویرانیها و تنگناها و پاره‌ای دشواریهای دیگر، نزدیک به سی و هشت میلیون انسان جان باختند.

هیتلر پس از تصرف لهستان متوجه کشورهای بالتیک شده و در اندک مدتی دانمارک و نروژ را تصرف نمود و سپس ارتش او راهی بلژیک، لوکزامبورگ و هلند گردید و خیلی زود به پیروزیهای سریع در شمال غربی اروپا دست یافت و فرانسه را به اشغال خود درآورد و در هشتم اوت ۱۹۴۰ نیروی هوایی آلمان شروع به بمباردمان لندن و سایر شهرهای صنعتی انگلستان کرد؛ لیکن این حملات هوایی نتوانست

انگلستان را به زانو درآورد. اما در جبهه شرق اروپا دست اندازی هیتلر بر سرزمینهای اطراف رود دانوب سرانجام استالین را از خواب غفلت بیدار کرد و وضعیت عدم تجاوز میان دو کشور جای خود را به کشمکش و جنگی داد که در ابتدای آن نیروهای هیتلر با حمله های برق آسا شکستهای سخت بر قوای شوروی وارد آوردند و تا نزدیکی مسکو پیش رفتند.

رود شوروی، همسایه شمالی ایران، به جنگ علیه آلمان و قرار گرفتن آن در کنار فرانسه و انگلیس دگرگونیهای نظامی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی بسیار در همه جهان و مخصوصاً در ایران به دنبال داشت.

رژیم پهلوی که ساخته و پرداخته استعمار انگلیس بود^۱ و سنواتی پیش برای اینکه وانمود کند که دولت انگلستان در کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ نقشی نداشته است ابتدا به لغو قرارداد ۱۹۱۹ و ثوق الدوله اقدام کرد و دولت انگلیس نیز این امر را پذیرفت، از همان گاه در جهت تأمین منافع بیگانگان به سرعت به سمت غرب پیش می رفت و به همین منظور تعداد فراوانی از متخصصان غربی مخصوصاً آلمانی را - البته با تأیید انگلیس - در امر تأسیس و ایجاد کارخانه ها، راه آهن و امور اداری به استخدام درآورد.

ایران، البته از همان لحظه که جنگ در اروپا در گرفت، آشکارا و رسماً اعلام بیطرفی کرد؛ اما بیطرف ماندن عملاً غیرممکن بود: شوروی که در جبهه جنگ شکست خورده بود، در جبهه تبلیغات بسیار نیرومند ظاهر شد و با برخورداری از بیش از دوهزار کیلومتر مرز مشترک با ایران و نیز سابقه علاقه های بازرگانی، قومی و زبانی همواره در کار تحریک و توطئه بود، ترکیه که هنوز خاطره شکست در جنگ جهانی اول و تجزیه را از یاد نبرده بود اعلام بیطرفی کرد.^۲ عراق که از جنگ جهانی اول تحت قیمومت انگلیس قرار گرفته بود به پایگاه عملیاتی و تحرکات و تحریکات انگلیس در خاورمیانه تبدیل شد. خلیج فارس و سرزمینهای جنوبی آن به طور در بست در حیطه فعالیت و نفوذ انگلیس قرار داشتند. هند که هنوز یکپارچگی خود را حفظ کرده بود و همچون معدن عظیمی از ذخایر انسانی و مالی یکسره در چنگ انگلیس گرفتار بود و در افغانستان حکومت دست نشانده انگلیس بر سر کار بود.

بدین ترتیب میهنان از لحاظ کشورهای پیرامون گرفتار و محصور بود و کمترین مفتری نداشت. اما از جهت داخلی نیز از موقعیت بهتری برخوردار نبود: رضاخان که به اراده و پشتیبانی انگلیس به قدرت رسیده بود یکی از سخت‌ترین و دهشت‌آورترین حکومت‌های استبدادی را که تا آن هنگام ایران کمتر به خود دیده بود، حاکم ساخت. او به دلایل گوناگون، تغییرات بسیاری در همه شئون کشور مخصوصاً در بُعد مذهبی آن پدید آورد و کوشید تا این سرزمین را در جهتی معین و فرمایشی قالب‌بندی کند. اما این تلاشها، واکنشهای مخالف و بازدارنده‌ای در میان عموم مردم از عالیم و عامی، روشنفکر و روحانی، کاسب و کارگر برانگیخت و سبب شد تا فرمانروای مستبد حاکم بر ایران‌زمین، باطناً فاقد هرگونه پایگاه اجتماعی و مردمی باشد. در واقع هر اقدامی که آن چکمه‌پوش خودخواه در طول بیست سال سیطره مطلق انجام داد، در نهایت به زیان او تمام شد و نتیجه وارونه داد و هنگامی که جنگ در اروپا درگرفت دیگر در جایگاهی نبود که بتواند مملکت را حفظ کند و یا دست کم تاج و تخت خویش را نگاهدارد.

تهاجم آلمان به شوروی، بدون مداخله متفقین، ممکن بود به همان نتایجی برسد که طی دو قرن گذشته از تهاجم نیروهای خارجی به دست آمده بود: رها کردن «سرزمینهای سوخته» در دست دشمن و گرفتار کردن او به دست «سرما»ی سوزان و وحشت‌انگیزی که تا آن هنگام هر مهاجمی را درهم کوبیده و از پا درآورده بود. اما انگلیس جز این در سر داشت و می‌خواست که با انتقال مرکز ثقل جبهه جنگ از مغرب به مشرق اروپا خطر را از سر خود دور کند و شوروی را هرچه بیشتر در ورطه جنگ بیندازد. به همین دلیل پس از هم‌پیمانی با شوروی، کشورهای هم‌پیمان خود را بر آن داشت تا برای شوروی کمک غذایی و تسلیحاتی بفرستند. در آن زمان ایران بهترین، نزدیک‌ترین و مطمئن‌ترین راه کمک‌رسانی به شوروی بود. اما ایران، چنانکه دیده شد از همان آغاز اعلان بیطرفی داده بود و این بیطرفی نمی‌توانست بدون دلیل و بهانه نقض شود. و بدین ترتیب متفقین به بهانه‌هایی واهی از قبیل حضور جاسوسان آلمانی در ایران متوسل شدند و به اشغال غیرقانونی کشورمان مبادرت ورزیدند.

رضاشاه که مانند هر دیکتاتور مغرور به درستی از میزان پوشالی بودن

حکومت خود خبر نداشت، در ابتدا تصمیم به مقاومت گرفت؛ اما چنانکه اشاره شد او فاقد ناچیزترین پایگاه اجتماعی، سیاسی و فرهنگی در کشور بود و نارضایتی عمومی هم میهنان از سیاستها و عملکرد او به هنگام برکناری اش امری مسلم؛ و به همین جهت تهاجم بیگانگان و ورود نیروهایشان به خاک کشورمان با اندک مقاومتی انجام گرفت و اشغال ایران خیلی زود و بسیار آسان تحقق یافت؛ چرا که نهادهایی که تا پیش از این امیدی به ایستادگی و مقاومتشان بود از صحنه حذف و یا به انزوا کشیده شده بودند. سرکوب لرها، کردها، قشقایی‌ها، بلوچ‌ها، بختیاری‌ها و...، خلع سلاح و کوچ آنان به زور، و اعدام سران آنها، بستر حداقل پایداری را خشکاند و رضاشاه پهلوی که از مدتها قبل تاج ساسانی را به جای تاج قاجاری به عنوان نماد احیای ایران به سر نهاده و تبلیغات حکومتی او را از نژاد پاک ایرانی پنداشته و به مردم معرفی می‌کردند ناگزیر شد در نهایت خواری و رسوایی ایران را ترک کند.

اشغال ایران در روز سوم شهریور ۱۳۲۰ خیلی سریع و آسان تحقق یافت و با تهاجم نیروهای انگلیس و شوروی از جنوب و شمال صورت رسمی و جدی به خود گرفت^۳ و تا پایان جنگ در ۱۳۲۴ ادامه یافت. این تجاوز عواض و آثار گوناگون در پی داشت که بررسی و ارزیابی آنها بسیاری از حقایق تلخ تاریخ ایران را در آن سالها روشن می‌کند. حضور متفقین در میهنمان از جنبه‌های مختلفی قابل بررسی است؛ از سویی با یورش نیروهای بیگانه، تمامیت ارضی و حاکمیت سیاسی ایران پایمال اجانب شد و این امر باعث گردید کشورمان تا سالها بعد نیز تحت سلطه قدرتهای استعماری درآید. از سوی دیگر میهن ما که بر اثر بروز جنگ، خود درگیر مشکلاتی از قبیل قحطی و گرانی مایحتاج اولیه زندگی بود می‌بایست عهده‌دار مخارج میهمانان ناخوانده‌ای گردد که نه تنها جهت مصرف خود بلکه برای نیروهایشان غذا و کالا به آن سوی مرزها حمل می‌کردند و این معضل بر پریشانی احوال ایران و ایرانی می‌افزود. حضور قوای نظامی بیگانه علاوه بر جوانب سیاسی و اقتصادی، از جنبه فرهنگی نیز قابل تأمل است. تحریکات سیاسی مؤثر بر گروهها و احزاب تازه تأسیسی که آشکارا و نهان تحت تأثیر فکری و مشی سیاسی بیگانگان قرار داشتند (به خصوص حزب توده و هواداران آنها)، اوضاع درهم ریخته ایران را وخیمتر می‌کرد.

این قبیل دستجات با بهره‌وری از احساسات بی‌آلایش جوانان صادق آن روزگار نه تنها عملاً و علناً به توجیه اشغال ایران می‌پرداختند، بلکه با همکاری اشغالگران به شکار نیروهای ضدبیگانه تحت پوشش هواداری از آلمان مشغول بودند.

اینک که نیم قرن از آن رویداد گذشته است، به خوبی می‌توان دید که عمل متفقین در آن زمان نافی استقلال و حق حاکمیت کشور و تنها ناظر بر منافع طرفین درگیر، خاصه امدادسانی به شوروی بوده و عنوان وجود ستون پنجم آلمان در ایران به مثابه توجیه اشغال کشور افسانه و دستاویزی بیش نبوده است؛ دستاویزی که به رغم تبلیغات رسانه‌های متفقین، دولت‌ها و سازمان‌های اطلاعاتی ایشان بیش از هرکس بر بی‌پایه بودن آن واقف بودند.

ایران سرزمین کهنی است که در طول تاریخ به دفعات مورد تهاجم واقع شده است، اما آنچه بیش از اشغال کشور در شهریور ۲۰ دل هر ایرانی را می‌خراشد سرعت تهاجم و تسخیر و فروپاشی بعدی و مسائل مترتب بر اشغال است. فروپاشی قوای ایران، قوایی که گویی تنها به کارسان ورژه می‌آمدند و به گاه پیکار، جز مواردی معدود و محدود، پایداری پیشه نکردند، دستاورد دو دهه دیکتاتوری بود. عدم مقاومت مردم نیز در ربط با همین دیکتاتوری بیست ساله حاصل آمد. بی‌مایگی، سرسپردگی و عدم حمیت جانشین دیکتاتور و دولتهای بی‌ثباتش چندان بود که حتی نتوانست متجاوزین را به جبران خسارت و حداقل عذرخواهی از پیشگاه ملتی وادارد که همه چیزش لگندمال شده بود. مفتوح بودن پرونده خسارات ایران در دادگاه لاهه تاکنون، خساراتی که می‌بایست سالها پیش تأدیه شده باشند، گواه بر آن عدم حمیت است.

آنچه گفته شد، قضاوت نسلی است که اینک تجربه تجاوزی دیگر را با مقاومتی هشت ساله و منکوب ساختن متجاوز در تقویم حیات خود ثبت کرده است. این پایداری نشان داد که مردم در راه حفظ اعتقادات خود می‌توانند دافع هر تجاوز و عامل استقلال کشور باشند. حماسه مقاومت هشت ساله ملت ایران، گواه بر عدم حمیت رژیم است که نیم قرن پیش پدران ما را در مقابل تجاوز بیگانگان به سکوت واداشت.

اهمیت این واقعه عظیم و ناگوار ما را بر آن داشت تا به مناسبت گذشت پنجاه سال از آن رویداد، بخشی از اسناد و مدارک رسمی و

دولتی سالهای اشغال را فراهم آوریم و در دسترس علاقه‌مندان و پژوهندگان تاریخ معاصر ایران قرار دهیم. سعی ما در جمع‌آوری و تدوین اسناد بر این است که چشم‌اندازی از موقعیت تاریخی، اجتماعی، حقوقی، اقتصادی، سیاسی، نظامی، فرهنگی ... ایران را در دهه بیست از طریق انتشار اسناد ترسیم نماییم. با امان نظر به تقارن سال جاری با گذشت نیم قرن از این واقعه موهن و علیرغم میل باطنی، متأسفانه امکان آماده‌سازی بیش از یک جلد از این مجموعه میسر نشد. در زمان به‌چاپ‌سپاری این مجموعه مدارک ارزشمندی از سوی اساتید محترم و مراکز دولتی در اختیار کوششگر قرار گرفت که امیدوارم در چاپ بعدی این مجموعه مورد بهره‌وری قرار گیرد. ذکر این نکته ضروری است که انتخاب اسناد حاضر از میان انبوه اسناد بررسی‌شده صورت گرفته و هیچ ملاکی جز اهمیت تاریخی هر سند در گزینش آن دخیل نبوده است. برخی از اسناد چاپ‌شده در کتابهای مربوط به واقعه شهریور - از جمله کتاب درباره سوم شهریور ... - دچار ویرایش ادبی و یا محتوایی شده بودند که با مراجعه به اصل و یا تصویر غیرمستسخ اسناد تصحیح و تکمیل گردید. ضمناً تعدادی از اسناد به زبانهای انگلیسی و فرانسه بودند که ترجمه آن در میان اسناد آورده شد.

در تنظیم اسناد از کتابهای زیر بهره‌ای وافر برده شده است:

- رازپابندگی، دفتر یکم، زیر نظر هوشنگ انصاری، مرکز پژوهش و نشر فرهنگ سیاسی دوران پهلوی، شماره ۵؛ کتاب در شرکت افست، چاپخانه بیست و پنجم شهریور چاپ و صحافی شده است و در بخشهایی از آن «از تصاویر مجموعه‌های اختصاصی آقایان عبدالله والا، باقر اکونومی و جمشید ترابیان» استفاده شده است. این کتاب در ۱۳۵۷ و پس از وقایع ۱۷ شهریور به‌چاپ رسید و در روز چهارم آبان همان سال به شاده داده شد. آن چنان‌که نقل شده، شاه بر اثر فشارهای روحی ناشی از بحرانهای سیاسی، توجه چندانی به این کتاب نکرد، علیرغم اینکه به دستور او - و شاید برای اولین بار - جهت تدوین این مجموعه اجازه استفاده از اسناد و مدارک موجود در کاخ سعدآباد داده شد و البته هرگز دفترهای بعدی آماده انتشار نشد. پس از این ماجرا انتشار و توزیع کتاب به کوران

انقلاب اسلامی برخوردار کرد و نهایتاً نسخه‌های معدودی از آن — شاید دوازده نسخه — در اختیار افراد و مؤسسات باقی ماند. دست‌یابی به چند نسخه از این اثر را مدیون راهنمایی آقای هرمز وحید می‌دانم و لطف آقای علی طارمی مدیر شرکت افست، شایسته است که از ایشان به دلیل عنایتی که به نگارنده داشتند قدردانی گردد. نسخه دیگری از این کتاب به شماره ۳۳۳۳۳ در کتابخانه تخصصی تاریخ معاصر ایران مؤسسه پژوهش و مطالعات فرهنگی نگهداری می‌شود. از آقای مهیار خلیلی که راقم سطور را به نسخه‌ای دیگر از این اثر دلالت کرد نیز سپاسگزارم.

- بعضی از اسناد مربوط به مبارزه با مداخلات بیگانگان در امور کشوری از آغاز بنیان‌گذاری شاهنشاهی پهلوی، مجلدات ۲، ۳ و ۵. بی‌نا، بی‌تا، بی‌جا.
 - سهم ایران در پیروزی متفقین در جنگ جهانی دوم، بی‌نا، بی‌تا، بی‌جا.
 - درباره سوم شهریور و نقش ایران در جنگ جهانی دوم. زیر نظر هوشنگ انصاری، مرکز پژوهش و نشر فرهنگ سیاسی دوران پهلوی، شماره ۳. این کتاب نیز در شرکت افست، چاپخانه بیست و پنجم شهریور چاپ و صحافی شده است.
 - پیمان سه‌گانه، با مقدمه ابراهیم صفائی، اسناد دوران شاهنشاهی پهلوی ۳، از انتشارات مرکز اسناد و آمار، کمیته شماره یک، آموزش و اطلاعات مردم.
 - مبارزه با راهجویی بیگانگان در امور کشور ایران (بخش دوم)، با مقدمه ابراهیم صفائی، اسناد دوران شاهنشاهی پهلوی ۴، از انتشارات مرکز اسناد و آمار، کمیته شماره یک، آموزش و اطلاعات مردم.
 - کنفرانس تهران، اعلامیه سه دولت راجع به ایران، آذر ۱۳۲۲ — دسامبر ۱۹۴۳، نشریه وزارت امور خارجه، این کتاب در چاپخانه مخصوص مجلس شورای ملی به چاپ رسیده است.
- جا دارد در اینجا صمیمانه از همکاری سازمان اسناد ملی ایران به‌ویژه واحد خدمات آرشیوی و به‌خاطر دراختیار نهادن اسناد وزارت کشور (سری الف) مربوط به این واقعه سپاسگزار نمایم.
- از آقای کاوه بیات که از راه لطف تعدادی از اسناد تصویری این

مجموعه را در اختیار نگارنده گذارده‌اند، تشکر می‌کنم.
برخی دیگر از عکسهای این مجموعه که بعضاً کم‌نظیر نیز می‌باشند
از مجموعه آقای علی خادم تهیه شد که قدردانی از زحمات ایشان
ضروری است.

همچنین سزاوار است که از دوستان عزیز آقایان مجید تفرشی که
تدوین این مجموعه به لطف و همکاری او میسر شد و باقر عاقلی که در
شناسایی تصویر برخی از رجال این مجموعه کمک کرد؛ خانمها نسرین
فراهانی که استنساخ برخی از اسناد زحمت‌افزای او بود؛ و اعظم هاشمی
که در گردآوری برخی از اسناد یاری نمود؛ عبدالمحمد روحبخشان که
دقت او در ویراستاری مجموعه مسلم است؛ و رضا ناجیان مدیر انتشارات
رسا که به بهترین کیفیت کار نظارت بر امور اجرایی و انتشاراتی این
مجموعه را پذیرا شد و به مقصود رساند قدردانی نمایم.

و تشکر و سپاس از سروران گرامی‌ای که از سر مهر و شفقت بذل
محبت کرده ما را یاری کرده و مدیون تشویق و راهنماییهای دلسوزانه خود
قرار دادند.

امید است که این اسناد چنانکه شایسته است، جنبه‌های گوناگون
زندگی مردم ستمدیده و مقاوم ایران را در سالهای اشغال نمایان سازند.

صفاء الدین تبرائیان

یادداشتها:

۱. یکی از بهترین بخشهای کتاب شاهراه فرماندهی، خاطرات سرلشکر آبرونساید در فاصله سالهای ۱۹۲۰ تا ۱۹۲۲، بخشی است که وی به مأموریت ایران می‌آید و به فرماندهی نور پرفورس (نیروهای انگلیسی شمال ایران) منصوب می‌شود. او در این مأموریت به ضعف و پوسیدگی نظام دولتی پی می‌برد و احمدشاه قاجار را می‌بیند که به جای چاره‌جویی برای مشکلات بی‌حد و حصر کشور، دست کمک به سوی او (آبرونساید) دراز کرده است تا راهی برای خارج کردن سکه‌هایش از ایران پیدا کند و بتواند آنها را در اروپا به قیمتی گزاف به فروش برساند! ضعف و فساد آنقدر ریشه‌دار است که آبرونساید مات و متحیر می‌ماند که ایران چگونه توانسته است استقلالش را حتی در همان شکل حفظ کند؛ و به هر حال چاره را در پیدا کردن مرد قدرتمندی می‌بیند که به‌طور معجزآسا ایران را نجات دهد. آبرونساید بی‌هیچ انکاری خود را «معمار» کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ می‌داند. البته او در زمان وقوع کودتا در کنفرانس قاهره است و تصادفاً خبر را می‌شنود؛ اما از همان آغاز بیرون راندن فرماندهان قزاق روسی، زمینه را برای روی کار آمدن فرمانده آتریاد قزاقان تبریز - رضاخان - آماده ساخت و به کمک دستیارش سرهنگ اسمایس قدم به قدم او را به پیش برد و از او (رضاخان) قول گرفت که علیه قوای انگلیسی و علیه مقام سلطنت کاری انجام ندهد و او هم صادقانه (!) قول داد. پس در حقیقت انتقال رضاخان از میر پنجی قزاق به شاهی ایران مرهون بذل توجه استعمارگر پیر بوده است.

۲. ترکیه در ۱۹ اکتبر با بریتانیا و فرانسه پیمان اتحاد بست، اما این پیمان به دلیل پیروزیهای اولیه آلمان دیری نپایید. پس از حمله آلمان به روسیه در ۲۴ ژوئن ۱۹۴۱ خواست عمومی در ترکیه این بود که این کشور

وارد پیمان اتحاد با آلمان شود؛ زیرا گمان می‌رفت که آلمان اهداف پان‌ترکیسم را تحقق خواهد بخشید. ترکیه به‌رغم پیمان عدم تجاوزی که در ژوئن ۱۹۴۱ با آلمان امضا کرده بود تا موقعی که شکست دول محور قطعی نشده بود بیطرف ماند و پس از آن به نفع دول متفق وارد جنگ شد (۲۳ فوریه ۱۹۴۵). به نقل از:

The New Encyclopaedia Britanica, Vol. 28. P. 935

همچنین بنگرید به فصل پنجم از کتاب ژان پی‌یر درینیک، خاورمیانه در قرن بیستم، ترجمه فرنگیس اردلان، تهران انتشارات جاویدان، ۱۳۶۸.

۳. وینستون چرچیل نخست‌وزیر انگلیس پس از ذکر دلایل اشغال ایران که اول تصرف چاههای نفت و دوم پیشروی در ایران با کمک روسها و کنترل راههای ارتباطی کشور برای برقراری ارتباط با دریای خزر بود چگونگی اشغال را چنین بیان می‌دارد: «پالایشگاه آبادان در سحرگاه ۲۵ اوت [۳ شهریور] توسط یک تیپ پیاده که با کشتیهای جنگی از بصره حرکت کرده بودند تصرف شد. اکثر قوای ایران در این منطقه غافلگیر شدند ولی به وسیله کامیون موفق به فرار گردیدند. در خیابانها زد و خوردی بین قوای ما و قوای ایران روی داد و چند کشتی جنگی ایرانی اسیر شدند. در همان وقت واحدهای دیگری از لشکر هشتم از راه زمین، خرمشهر را تصرف کردند و قسمتی از این واحد به طرف شمال برای تصرف اهواز حرکت نمودند. نیروهای ما هنگامی به اهواز رسیدند که شاه فرمان آتش بس داده بود. ژنرال ایرانی که فرمانده قوای اهواز بود، به نیروهای خود دستور داد که به سربازخانه‌ها بازگردند. چاههای نفت در شمال به سهولت تصرف شد و ژنرال سلیم در راه کرمانشاه ۴۵ کیلومتر پیشروی کرد. در اینجا به گردنه خطرناک «پاطاق» رسیدند و اگر ایرانیها در آنجا مقاومت می‌کردند قوای ما مدت نامحدودی در آنجا متوقف می‌ماند. یک ستون اعزام شد تا این گردنه را از طرف جنوب دور بزند. این ستون پس از برخورد با مقاومت مختصری در ۲۷ اوت [۵ شهریور] به شاه‌آباد واقع در پشت خط دفاعی ایرانیها رسید. این مانور که با چند بمباران هوایی همراه بود، اراده مقاومت مدافعین را درهم شکست و با عجله مواضع خود را در گردنه پاطاق ترک کردند.

پیشروی به طرف کرمانشاه ادامه یافت. در ۲۸ اوت [۶ شهریور] نیروهای ما خود را با قوای دشمن که راه را سد کرده بودند مواجه یافتند اما در همان لحظه ای که قوای ما می‌خواستند حمله کنند یک افسر ایرانی با پرچم سفید پیش آمد و نبرد خاتمه یافت. تلفات ما فقط ۲۲ نفر کشته و ۴۲ نفر زخمی بود. به این ترتیب عملیات نظامی کوتاه و متعددی که به وسیله قوای نیرومندی علیه یک دولت ضعیف و پیر شروع شده بود پایان پذیرفت. بریتانیای کبیر و روسیه به خاطر حیات خود مبارزه می‌کردند و «در جنگ همه چیز مجاز و قانونی است»، باید خوشوقت باشیم که پیروزی ما استقلال ایران را محفوظ نگاهداشت» [!؟] [خاطرات جنگ جهانی دوم، ج ۳، آمریکا در جنگ، ترجمه تورج فرازند، تهران، انتشارات نیل، ص ۸۸. و اما در نگاهی دیگر به اسناد و مدارک بازمانده روشن می‌شود که حمله شوروی از هوا و زمین بدین نحو آغاز می‌گردد که: نیروی هوایی شوروی در ساعت ۵/۳۰ دقیقه بامداد سوم شهریور ۱۳۲۰ شهرهای تبریز، اردبیل، اهر، مشکین شهر، سراب، مرند، مراغه، زنجان و خلخال را بمباران کرد و روی این مناطق اوراق تبلیغاتی فراوان به زبانهای روسی، ترکی و فارسی پخش کرد. هدفهای عمده این بمباران که در شب بعد نیز ادامه یافت و نتایج حاصل از آن عبارت بود از:

بمباردمان قرارگاه هنگ هوایی که در نتیجه آن قرارگاه موقتاً از حیز انتفاع افتاد.

بمباردمان سربازخانه آتشبار ضد هوایی که در نتیجه آن ساختمانها ویران شدند اما به توپها، وسایل و خدمه آسیبی نرسید.

بنا بر گزارشی که در حدود ساعت هشت صبح سوم شهریور به لشکر سوم آذربایجان رسید ستونی از تانکها و زره پوشها و کامیونها حامل توپ و نفر از گرگر به طرف دره دیز عبور کرده و ارتباط زمینی و تلگرافی با جلفا را قطع کرد؛ همچنین ارتباط لشکر سه با کلانتر مرز جلفا قطع شد اما ارتباط تلگرافی با لشکر ۱۵۴ هنوز برقرار بود.

به این ترتیب ملاحظه می‌شود که نیروهای اشغالگر شوروی و انگلیس بر اساس توافق و تبانی قبلی همزمان وارد خاک ایران شدند و مصیبت بزرگی را برای مردم پدید آوردند که چند سال ادامه یافت.

[بیانیه محمود جم نخست وزیر، در مورد اعلام بیطرفی ایران در جنگ]

سند شماره ۱

نخست وزیری

تاریخ: ۱۱ شهریور ۱۳۱۸

در این موقع که متأسفانه نایره جنگ در اروپا مشتعل گردیده است، دولت شاهنشاهی ایران به موجب این بیانیه تصمیم خود را به اطلاع عموم می‌رساند که در این کارزار بیطرف مانده و بیطرفی خود را محفوظ خواهد داشت.

نخست وزیر

محمود جم

[هشدار علی اصغر حکمت، وزیر کشور، به اتباع بیگانه در ضرورت رعایت

سند شماره ۲

مقررات بیطرفی]

وزارت کشور

شماره: ۵۹۶۵

تاریخ: ۱۱ شهریور ۱۳۱۸

در این موقع که متأسفانه نایره جنگ در اروپا برپا شده است، به بیگانگانی که در ایران به هر عنوان زیست می‌نمایند آگهی داده می‌شود که از ابراز هرگونه احساساتی که منافی بیطرفی کشور ایران باشد، جداً خودداری کرده و متوجه باشند که مبادا برخلاف مقررات بیطرفی حرکتی از آنها ناشی شود.

وزیر کشور

علی اصغر حکمت

[بیانیه محمود جم نخست وزیر، در مورد اعلان بیطرفی ایران در جنگ]

سند شماره ۳

تاریخ: ۱۸/۶/۱۲

شماره: ۷۳۷۷

خبرگزاری پارس

بیانیه

در این موقع که متأسفانه نایره جنگ در اروپا مشتعل گردیده است، دولت شاهنشاهی ایران به موجب این بیانیه تصمیم خود را به اطلاع عموم می‌رساند که در این کارزار بیطرف مانده و بیطرفی خود را محفوظ خواهد داشت.

نخست وزیر جم

امضاء

سند شماره ۴

[بیانیه مظفر اعلم وزیر امور خارجه، در اعلام بیطرفی ایران و اطلاع آن به
سفارتخانه های ایران در خارج]
وزارت امور خارجه

شماره: ۲۵۹۱۹

تاریخ: ۱۳ شهریور ۱۳۱۸

در این موقع که جنگ در اروپا درگرفته، دولت شاهنشاهی تصمیم گرفته است بیطرف مانده و
بیطرفی خود را محفوظ دارد. مراتب به سفارتخانه ها در تهران اعلام شد. در آنجا تصمیم دولت
شاهنشاهی را به اطلاع وزارت امور خارجه برسانید.

وزیر امور خارجه

مظفر اعلم

سند شماره ۵

[نامه وزیر امور خارجه به نمایندگان سیاسی مقیم تهران در اعلام بیطرفی
ایران]

وزارت امور خارجه

شماره: ۳۵۹۴۵/۴۲۵۷

تاریخ: ۱۳ شهریور ۱۳۱۸

آقای سفیر کبیر

آقای وزیر مختار

آقای کاردار

محترماً به آگاهی آن جناب می‌رساند، در این موقع که نایره جنگ در اروپا مشتعل گردیده
است دولت شاهنشاهی ایران تصمیم گرفته است که در این کارزار بیطرف مانده و بیطرفی
خود را محفوظ دارد. خواهشمند است این تصمیم دولت شاهنشاهی را به آگاهی دولت متبوعه
خودتان برسانید.

با تجدید احترامات فائقه — وزیر امور خارجه

مظفر اعلم

سند شماره ۶

[نامه سفیر اتحاد جماهیر شوروی به وزیر امور خارجه ایران در تأیید بیطرفی
ایران در جنگ]

یادداشت سفارت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی

وزارت امور خارجه

شماره: ۲۸۶

تاریخ: ۱۴ شهریور ۱۳۱۸

آقای وزیر:

با کمال احترام وصول نامه مورخ ۱۳ شهریور ۱۳۱۸ شماره ۲۵۹۴۵/۴۲۵۷ جنابعالی را مشعر بر ابلاغ تصمیم دولت شاهنشاهی ایران به رعایت بیطرفی در جنگی که در اروپا شروع شده تأیید می نماید. دوستدار تصمیم دولت شاهنشاهی را به آگاهی دولت متبوعه خود رسانیده است.

موقع را مغتنم شمرده احترامات صمیمانه را تقدیم می دارد.

امضاء

[گیرنده] جناب آقای اعلم - وزیر امور خارجه

سند شماره ۷ [یادداشت سفارت انگلیس در تهران به وزیر امور خارجه و اعلام وصول

نامه بیطرفی ایران در جنگ]

وزارت امور خارجه

شماره: ۳۹۶۰

تاریخ: ۱۵ شهریور ۱۳۱۸

آقای وزیر،

محترماً وصول نامه جنابعالی شماره ۲۵۹۴۵/۱۴۲۵۷ مورخه ۱۳ شهریور (۵ سپتامبر ۱۹۳۹) را که بدان وسیله تصمیم دولت شاهنشاهی را دایر بر بیطرفی آن دولت در جنگی که در اروپا رخ داده، به دوستدار اطلاع داده بودند، اطلاع می دهم. دوستدار تصمیم مزبور را به دولت متبوعه خود ابلاغ نموده ام.

موقع را مغتنم شمرده احترامات فائمه خود را تجدید می نمایم.

[امضاء]

سند شماره ۸ [نامه سفارت ایالات متحده آمریکا در تهران مبنی بر اطلاع اعلام بیطرفی

ایران به دولت خود]

سفارت ایالات متحده آمریکا - تهران

شماره: ۹۰۶

تاریخ: ۷ سپتامبر ۱۹۳۹

[۱۶ شهریور ۱۳۱۸]

جناب وزیر

خوشوقتم به اطلاع برسانم نامه مورخ ۵ سپتامبر ۱۹۳۹ (۱۳ شهریور ۱۳۱۸) شماره

۲۵۷/۴۵۹۴۵ دایر به تصمیم دولت ایران به رعایت بیطرفی در جنگی که در اروپا آغاز شده دریافت شد.

دوستدار، این تصمیم دولت شما را تلگرافی به دولت متبوع خود اطلاع داده است. فرصت را غنیمت شمرده عالی ترین احترامات صمیمانه را تقدیم می دارم.

[امضاء]

[گیرنده] وزیر امور خارجه

جناب آقای مظفر اعلم

سند شماره ۹ [نامه سفير دانمارک در تهران به وزير خارجه مبنی بر اطلاع خبر بیطرفی ایران به دولت خود]

سفارت پادشاهی دانمارک - ایران

تاریخ: ۷ سپتامبر ۱۹۳۹

[۱۶ شهریور ۱۳۱۸]

وزیر عزیز

با خوشوقتی وصول نامه مورخ ۵ دسامبر شما مبنی بر اعلام موضع بیطرفی دولت شاهنشاهی ایران در جنگی که در اروپا آغاز شده، اعلام می شود.

من این نظر دولت شما را به اطلاع دولت متبوع خویش رسانده ام، خواهشمند است مراتب احترام اینجانب را بپذیرید.

امضاء

سند شماره ۱۰ [نامه سفير عراق در تهران به وزير خارجه مبنی بر اطلاع اعلام بیطرفی ایران به دولت خود]

سفارت پادشاهی عراق - ایران

شماره: ۲/۲/۱۰۴۹

تاریخ: ۱۹۳۹/۹/۹

[۱۳۱۸/۶/۱۸]

جناب آقای مظفر اعلم وزیر امور خارجه ایران-تهران

خوشوقتم وصول نامه شماره ۴۲۵۷/۳۵۹۴۵ مورخ ۱۳/۶/۱۹۳۹ دولت شاهنشاهی ایران بر تصمیم آن دولت به حفظ موضع بیطرفی در جنگ کنونی را اعلام نمایم. من این تصمیم دولت شما را به آگاهی دولت متبوع خویش رساندم.

خواهشمند است مراتب احترام و سپاس اینجانب را بپذیرید.

امضاء

بیطرفی ایران در جنگ]

طهران به تاریخ ۱۱ سپتامبر ۱۹۳۹ [۲۰/ شهریور ۱۳۱۸]

شماره: ۱۳۵۷/ب

جناب آقای وزیر

در پی نامه مورخ ۶ سپتامبر ۱۹۳۹ [۱۵/ شهریور ۱۳۱۸] شماره ۱۳۳۹/ب محترماً به اطلاع آن جناب می‌رساند که دولت آلمان از اعلام بیطرفی دولت شاهنشاهی ایران با خرسندی کامل اطلاع حاصل نموده، با عرض تشکر خواهشمند است مراتب قدردانی وی را به پیشگاه مقدس اعلیحضرت همایون شاهنشاهی تقدیم دارد.

امضاء

www.tbarestan.info
تبرستان

از موقع استفاده نموده احترامات فائده خود را تجدید می‌نمایم.

امضاء

[گیرنده] جناب آقای مظفر اعلم

وزیر امور خارجه شاهنشاهی ایران

طهران

هندی درباره وضع ایران منتشر شده است]

اداره: توکیو

تاریخ: ۱۸/۹/۷

نمره: ۶۳۷

سفارت شاهنشاهی ایران

وزارت امور خارجه

روزنامه «آی کوکو شینبون» که ماهی سه دفعه به زبان ژاپونی در توکیو منتشر می‌شود، ترجمه مقاله [ای] را که در روزنامه «سالار هند» هندوستان در تحت عنوان «رهایی از مرام کمونیسم یکی از کارهای بزرگ ایران می‌باشد» نوشته، در شماره مورخه ۲۵ نوامبر خود درج نموده است. اینک عین قطعه روزنامه با ترجمه انگلیسی و فارسی آن برای آگاهی به پیوست تقدیم می‌گردد.

امضاء

رهایی از مرام کمونیسم یکی از کارهای بزرگ ایران می باشد

این مقاله ترجمه مقاله «رهایی ایران از کمونیسم و کارهای شایان رضاشاه پهلوی»، که در مجله «سالار هند» که یکی از مجلات ضد کمونیسم است و در تابستان امسال در هندوستان تشکیل شده، می باشد. محافل سیاسی بیطرف هندوستان ایران را برای پیشوا شدن و محو نمودن مرام کمونیسم در آسیا تعریف و تمجید نموده و هندوستان نیز پیروی ایران را خواهد نمود. این مقاله روش و طرز [رفتار] حکمران ایران در محو نمودن کمونیسم و ترکیب و تأسیس طرز جدید و تمدن ایران و همچنین اقدامات هندوستان در مقابل کمونیسم را بیان می نماید. اگر چه آنرا بیان می نماید ولی نویسنده به طوری که لازم است کاملاً رفتار ایران را در این خصوص نمی نگارد.

تمام نژاد (آرین) بایستی برخلاف مرام کمونیسم باشند چنانکه فعلاً هستند بنابراین جای تعجب نیست که رضاشاه پهلوی شاهنشاه ایران اقدامات برخلاف کمونیسم نموده است. این حکمران عظیم ایران از کوچکی و پیش از پادشاه شدن در کشمکش با کمونیسم بوده و سعی داشته آن را محو و به جای آن «ناسیونالیزم» را در ایران رواج دهد. کارهای شاهنشاه ایران چندان زیاد است که در مجله یا روزنامه نمی توان تمام آنها را بیان نمود بنابراین خدمات شایان از برای ایران در مدت ۱۵ سال سلطنت او و جلوگیری از کمونیسم که مانع ترقی و پیشرفت ایران شده بود، برای خوانندگان بیان می شود.

جای تعجب است که هندوستان همسایه ایران بوده و درباره ایران اطلاعات کمی دارد. گاهی اوقات مجلات درباره ایران مقالاتی انتشار می دهند ولی هیچوقت نبوده که اطلاعات کافی درباره ایران بتوانند بدهند. مایلم که گزارشاتی درباره ایران جدید بنویسم مخصوصاً برای اشخاصی که علاقه مند به تمدن - هنر و پیشه - فلسفه و علوم و سایر رشته های دیگر ایران می باشند. مورخین درباره این کشور که معروف به ...^۱ بوده، توضیحات داده اند و ما اراده داریم که درباره ایران [!] جدید که به جای آن کشور عقیم ساخته شده است قلم رانی بنماییم.

قبل از آنکه شاهنشاه ایران به تخت سلطنت برسد و اداره امورات کشور را به دست بگیرد شروع به بیرون کردن مرام کمونیسم نموده و در این کار کامیاب شده است.

چنانکه اطلاع داریم جلوگیری از مرام کمونیسم در ایران غیرممکن بود و تقریباً این مرام در ایران نفوذ داشت. شوروی از برای دایر نمودن مرام کمونیسم پیشنهاد اقتصادی پرمفعتی را به ایران نموده تا از قبول آن بتواند آرزوی خود را برآورد. اما ایران آگاه و هوشیار از این پیشنهاد

۰۱. یک کلمه ضبط نشده است.

پرمفعت بوده و از قبول آن خودداری نمود. ایران گول همسایه خود را نخورد. بعد از تسلیم چنین پیشنهاد ایران فوراً درک نمود که این پیشنهاد دوستی از طرف شوروی از روی غرض بوده. اگر ایران پیشنهاد شوروی را قبول نموده بود یقین است که در نتیجه انقلاب داخلی ایران به کلی ویران و خراب شده بود. اما شاهنشاه ایران محتاط و تصمیم گرفته بود که کمونیسم را از ایران خارج نماید و به وسیله آرتش خود توانست آرزوی خود را انجام دهد. این کار یکی از عملیات شایان و مهم شاهنشاه ایران می باشد. هندوستان بایستی کارهای زیادی از ایران یاد بگیرد. ایران در تحت توجه شاهنشاه خود توانست کمونیسم را از کشور خود دور نماید. وقتی که رفتار ملت هندوستان را بررسی می کنیم متعجب می شویم که آیا هندوستانها برخلاف مرام کمونیسم می باشند یا خیر. اگر ذره [ای] از آن در هندوستان داخل شود شکی نیست که در تمام کشور سرایت نموده و هیچ علاجی از برگشت آن نخواهد داشت. محافل بیطرف ایران نمی توانستند کمونیسم را در ایران به بینند یا قبول نمایند اما بعضی از جوانان ملت مرام کمونیسم را پسندیدند و حتی آنرا قبول نمودند. مرام کمونیسم در ایران چندان مدتی قبل از سلطنت شاهنشاه ایران نبوده بنابراین توانست کاملاً از آن جلوگیری و به جای آن ...^۱

سند شماره ۱۳ [نامه مظفر اعلم وزیر امور خارجه به سفیرکبیر ایران در مسکو در مورد لزوم تفهیم سیاست بیطرفی ایران در جنگ جهانی دوم به مقامات شوروی]
وزارت خارجه

به سفارت کبرای شاهنشاهی در مسکو، مورخ ۱۳۱۸/۱۱/۱۱

با وجودی که دولت شاهنشاهی کراراً سیاست خود را که مبنی بر بیطرفی کامل است، صریحاً اظهار داشت و به مأمورین دولت دستور لازم در این باب داده، معهداً اینطور استنباط ایشان که یا مأمورین چنانکه باید به این امر پی نمی برند یا نمی توانند مطلب را به مقامات محلی حالی کنند. آنچه از گزارشات شما استنباط ایشان دولت شوروی به حقیقت پی نبرده همانطور نسبت به بیطرفی کامل ایران در تردید است به هر حال برای رفع هرگونه سوءتفاهم و تردیدی تکرار می کنیم که سیاست دولت شاهنشاهی مبنی بر بیطرفی صرف است و با هیچ دولت و دسته ای بند و بست آشکار و پنهانی ندارد و می خواهد روابط دوستانه خود را با همسایگان محفوظ بدارد. جناب عالی با همین سیاست با کمال جدیت و دقت تعقیب نموده، اولیای دولت شوروی را از این سیاست مطمئن سازید.

مظفر اعلم

۱. دنباله سند یافت نشد.

[گزارش محمد ساعد، سفیرکبیر ایران در مسکو به وزارت امور خارجه مبنی

بر وجود اعتماد متقابل در روابط دو کشور و محترم شمردن بیطرفی ایران]

وزارت امور خارجه

تعقیب تلگراف مورخه ۱۳/۱۱/۱۸ اینکه موقوم داشته‌اند. دولت شوروی پی به حقیقت نبرده و هنوز نسبت به بیطرفی کامل ایران در تردید است. چون نمی‌دانم این نظر وزارت خارجه مبنی بر چه مدارک و ناشی از کدام قرائن و آثار است، نمی‌توانم چیزی عرض کنم. اگر سفارت شوروی در تهران چنین اظهاری نموده، شاید نظر شخصی خود سفیرکبیر بوده است. مشاهدات بنده همان است که دیروز تلگراف کردم. بنده کراً در ملاقاتهای خود با آقای مولوتوف و جانشین او گفتم که دولت ایران بیطرفی کامل خود را حفظ نموده و برای تضمین تشدید روابط خود با دولت شوروی خواهد کوشید. چنانکه در ملاقات اخیر با آقای مولوتف [کذا] که موضوع روابط تجارتي پیش آمد، مشارالیه اظهار داشت:

«با روابط حسنه که فیما بین موجود است، و اعتماد متقابل در حسن نیست همدیگر یقین دارد برای تجدید روابط تجارتي با اهتمام طرفین موافقت حاصل خواهد شد».

جواب دادم: «خیلی خوشحالم که این اظهارات دوستانه را از رئیس دیپلماسی شوروی

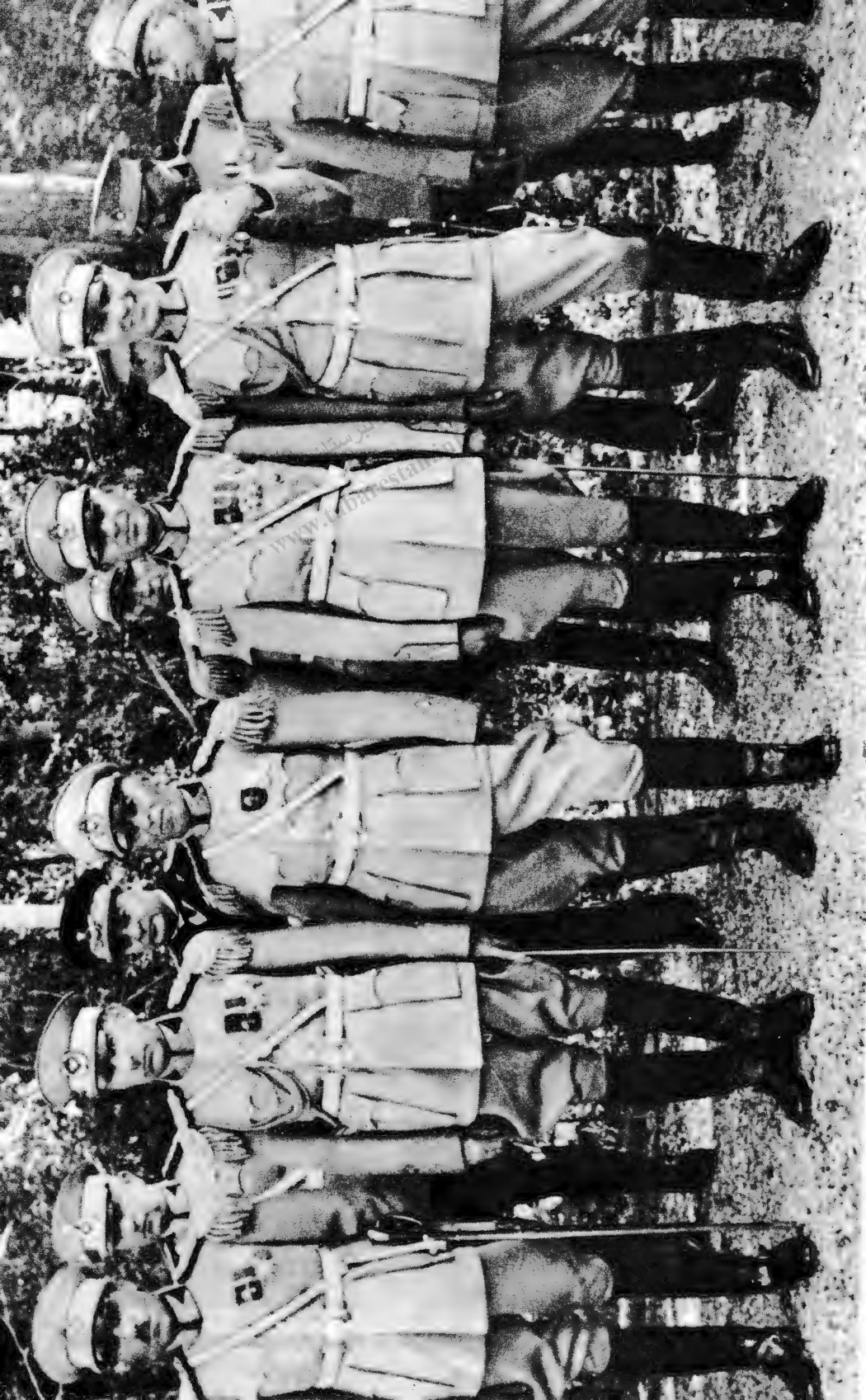
می‌شنوم».

آقای مولوتف گفت: «آقای سفیرکبیر، مگر در این احساسات ما تردیدی داشتید؟» گفتم: «خیر، بالعکس فقط می‌خواستم امتنان خود را اظهار نمایم». همچنین چندی قبل در ملاقات سفیرکبیر آلمان با آقای مولوتف صحبت راجع به روابط روس و ایران پیش آمده بود. آقای مولوتف اظهار داشته بود: «روابط ما با ایران خوب است و ما در ایران به تدبیر و دوربینی و دوراندیشی شاهنشاه معظم ایران اطمینان داریم».

تا به حال در هیچ یک از ملاقاتهای بنده با کارکنان دولت شوروی در بیطرفی کامل ایران اظهار تردیدی نکرده‌اند. چنانکه دستور فرمودید برای تأکید و تأیید بیطرفی خود از کمیتر خارجه وقت خواستم که مطلب را تجدید، و اگر تردیدی و اظهاری نمایند، جوابهای لازم را بدهم.

سفیرکبیر

محمد ساعد

امراء ارتش در فروردین ۱۳۱۷ به ترتیب از چپ به راست: سرلشکر محتشمی، سرتیب عمیدی، سرلشکر مطبوعی، سرتیب احمد نخبوان، سرلشکر دکتر هادی آتابای، سرتیب مینده، سرلشکر احمد معینی، سرتیب فضل الله زاهدی، سرتیب علی اصغر نقدی، سرتیب عبدالرضا الفخمی

سرلشکر عزیزالله ضرغامی رئیس ستاد ارتش در شهریور ۱۳۲۰

[یادداشت سفارت آلمان به وزارت امور خارجه ایران مبنی بر درخواست
 جلوگیری از توزیع جراید فرانسوی حاوی مطالب اغراق‌آلود و تصاویر
 مستهجن علیه آلمان]

Tehran

طهران — به تاریخ ۱۰ مه ۱۹۴۰

شماره: ۹۷۵/۴۰

یادداشت

سفارت آلمان با کمال احترام پنج شماره از روزنامه فرانسوی موسوم به «ماریان» [Marianne] را به پیوست تقدیم می‌دارد. شماره‌های مزبور عبارتند از: شماره ۳۱ ژانویه و ۱۴ فوریه و ۶ مارس [زمستان ۱۳۱۸] و ۳ و ۱۷ آوریل امسال. علاوه بر این شماره ۵۹۷ مورخ ۱۸ آوریل روزنامه فرانسوی «کرینکوار» [chroniqueur] نیز به پیوست ارسال می‌گردد. به طوری که از جراید مزبور که در کتابخانه‌ها به فروش می‌رسد مستفاد می‌شود مندرجات آن یک سلسله مقالات غرض‌آلود و کاریکاتورهای مردان سیاسی و مخصوصاً رئیس دولت آلمان می‌باشد.

سفارت آلمان جداً برعلیه این موضوع اعتراض می‌نماید که این قبیل مقالات و کاریکاتورهای مسخره‌آمیز نسبت به مردان سیاسی و رئیس دولت آلمان علناً در ایران به معرض فروش گذارده شود. سفارت آلمان مترصد است که از طرف دولت شاهنشاهی ایران اقدام فوری برای جلوگیری از ورود و توزیع این گونه روزنامه‌ها و جراید خارجی به عمل آید.

سفارت آلمان از این موقع استفاده نموده و توجه وزارت شاهنشاهی (کذا) امور خارجه ایران را به این نکته معطوف می‌سازد که برخلاف ورود ظاهراً و بدون مانع جراید و مجلات فرانسوی، ورود و فروش جراید و مجلات آلمانی با اشکالات زیادی مواجه و در اغلب اوقات عملاً غیرممکن است. عده [ای] از اشخاصی که روزنامه و مجلات آلمانی [را] آبونه هستند هفته‌ها منتظر وصول آن می‌باشند بدون آنکه اداره کل پست شاهنشاهی بتواند توضیحی راجع به روزنامه و مجلات یا علل تأخیر غیرعادی آن بدهد. در این صورت ممکن است احتمال داده شود که جراید آلمانی که دارای هیچ‌گونه مقالات و کاریکاتورهای موهن نسبت به دول خارجه نیست، از طرف بعضی از مأمورین ایرانی نگاه داشته شود. سفارت آلمان از وزارت شاهنشاهی امور خارجه ایران خواهشمند است مقرر فرمایند. راجع به علل تأخیر توزیع جراید و مجلات آلمانی تحقیقاتی به عمل آورده و دستوری داده شود که روزنامه‌ها و مجلات آلمانی زودتر به صاحبان آن برسد.

اداره سوم سیاسی — اطلاعات

محل مهر

نمره: ۹۸۶۳

تاریخ: دوم ماه ۱۳۱۹

[باسخ وزارت امور خارجه به سفارت آلمان و تکذیب دعاوی آن]

سند شماره ۱۶

اداره: سوم سیاسی

عنوان پاکت نویس

وزارت امور خارجه

یادداشت

با اشعار وصول یادداشت مورخه ۱۰ مه ۱۹۴۰ شماره ۹۷۵/۴۰. وزارت امور خارجه نمی تواند از اظهار تعجب و اعتراض نسبت به مندرجات آن خودداری نماید؛ اینکه نوشته اند ورود مجلات و جرائد فرانسوی ظاهراً آزاد و ورود و توزیع روزنامه های آلمانی با اشکالات زیادی مواجه و در اغلب اوقات عملاً غیرممکن است، جداً مورد تکذیب و لزوماً متذکر می گردد که پس از اعلان بیطرفی، دولت شاهنشاهی نهایت اهتمام و مراقبت را نموده است که این بیطرفی را در جزئیات امور رعایت نماید و تاکنون هیچ گونه تبعیضی نسبت به هیچ یک از امور مربوط به طرفین قائل نشده است و به همین جهت از ورود و توزیع روزنامه ها و مقالات خارجی جز آنچه که به موجب قوانین و مقررات داخلی کشور ورود و توزیع آن ممنوع باشد، نمی تواند جلوگیری از ورود مجلات و جرائد بعضی بدون بعض، مَنافی با بیطرفی خواهد بود. و اما نسبت به تأخیر ورود روزنامه های آلمانی و انتظار مشترکین آن که نوشته اند اداره کل پست نمی تواند توضیحی نسبت به آن بدهد لابد سفارت دولت آلمان متذکر هستند که علت تأخیر بروز جنگ و حوادث فوق العاده و مشکلاتی است که در حمل و نقل ایجاد گشته و معلوم نیست چگونه انتظار توضیح این مطلب را از طرف اداره کل پست ایران دارند. البته اگر مواردی را به دست بدهند که مجلات به سرحد خاک شاهنشاهی وارد و تسلیم مأمورین دولت ایران گشته و در تسلیم آن به مشترکین آلمانی تأخیر فوق العاده شده است وزارت امور خارجه از اداره پست بازجویی به عمل خواهد آورد.

امضاء

[گیرنده]

سفارت آلمان.

[تلگراف وزیر امور خارجه به سفارتخانه های ایران در مسکو و برلن، مبنی بر

سند شماره ۱۷

اینکه آلمانها با تهدیدات زننده سعی در جذب ما به طرف خود داشته و

تأکید مجدد بر استقلال فکری و بیطرفی کشور]

به طوری که از رادیوی برلین شنیده و استنباط کرده اید، آلمانها برخلاف سابق که برای خوش آیند و تحیب و متمایل نمودن ما به طرف سیاست خود از هیچگونه انتشارات و عبارات خوش فروگذار نمی کردند، و از این راه نتوانستند به مقاصد خودشان نائل گردند، اخیراً شاید که به واسطه غرور و پیشرفتهای در جنگ، لحن شان را تغییر [داده] و به کنایه و اشاره در تحت لفافه مطالب تهدیدآمیزی اظهار می دارند؛ غافل از اینکه نه آن بیانات فریبده سابق و نه این اظهارات زنده و تهدیدآمیز کنونی، هیچکدام در ما مؤثر نبوده و ما را از استقلال فکری و سیاست معین خودمان در حفظ بی طرفی کامل باز نداشته و منحرف نمی سازد.

بنابراین لازم است مراقب این وضعیت بوده در ضمن صحبت و به طرزهای مقتضی در محافل مربوطه و از طرف خودتان به عنوان اینکه از رادیوی برلن شنیده اید نظریه بالا را به آنها اظهار کنید و تشریح نمایید تا بدانند دولت شاهنشاهی در رویه و سیاست خود ثابت می باشد و به این حرفها و تهدیدات وقعی نمی گذارد و با این دسائس موفق نخواهند شد مقاصد خودشان را به ما تحمیل نمایند.

وزیر امور خارجه

مظفر اعلم

رونوشت به دفتر مخصوص شاهنشاهی ارسال گردید.

سند شماره ۱۸ [تلگراف به سفیر ایران در مسکو، مبنی بر رفع سوء تفاهات بی اهمیت و

تأکید بر حسن نیت و جلب اعتماد شوروی نسبت به ایران]

وزارت امور خارجه

ردیف ۱۱۱

شماره ۱۹۸۵

تلگراف رمز به سفارت کبرای شاهنشاهی در مسکو

تاریخ: ۶ آبان ۱۳۱۹

چنانکه اطلاع دارند و ضمن دستورهای سابق کراماً خاطر نشان شده است، رویه و سیاست دولت از ابتدای بروز جنگ رعایت بیطرفی کامل و حفظ و تحکیم روابط دوستی با کشورهای دوست و همسایه می باشد. مخصوصاً نسبت به دولت شوروی که دولت ایران همواره سعی بوده است روابط دوستی و همسایگی فیما بین بسط و توسعه یافته، سوء تفاهاتی که در پاره ای مسائل جزئی و بی اهمیت به واسطه عدم بصیرت بعضی از مأمورین ایجاد گردیده مرتفع و اعتماد و

اطمینان کامل بین طرفین حکمفرما شود. به همین لحاظ دولت شاهنشاهی از هیچ گونه مساعدت و همراهی نسبت به کارهای مشروع دولت شوروی مضایقه و کوتاهی نکرده است. بنابراین بار دیگر تأکید می‌نماید که جنابعالی نیز باید سعی و جدیت نمایید اعتماد و اطمینان دولت شوروی را به حسن نیت و صمیمیت دولت شاهنشاهی جلب و در ضمن مذاکرات با مقامات مربوطه یا همکاران خود متوجه باشید هیچ وقت اظهاری که ممکن است ایجاد سوء تفاهمی نماید به میان نیاید.

۱۳۱۹/۹/۶

جواد عامری

سند شماره ۱۹ [نامه اداره سوم سیاسی وزارت امور خارجه به رئیس دفتر مخصوص برای کسب تکلیف در مورد ترجمه و انتشار گزارش «روابط خارجی آمریکا در سال ۱۹۲۷»]

وزارت امور خارجه

اداره سوم سیاسی

مسئول پاکنویس: ثبت و خروج ۱۳۱۹/۱۱/۱۴

شماره: ۷۳۷۵

تاریخ تحریر: ۱۹/۱۱/۱۲

عنوان پاکنویس

ریاست دفتر مخصوص شاهنشاهی

وزیرمختار آمریکا ضمن نامه [ای] به تاریخ ماه جاری شماره ۲۳، اسنادی را که وزارت خارجه واشنگتن می‌خواهد در نشریه رسمی خود به عنوان «روابط خارجی اتازونی در سال ۱۹۲۷» منتشر سازد به وزارت امور خارجه ...^۱ و موافقت دولت شاهنشاهی را خواستار شده است. ترجمه نامه و اسناد مزبور به پیوست تقدیم می‌گردد، مستدعی است مراتب را از شرف حضور پیشگاه مبارک ملوکانه گذرانده مقتضیات رأی مبارک را به پیوست ابلاغ فرمایند تا به سفارت امریکا پاسخ مقتضی داده شود.

امضاء

سند شماره ۲۰ [گزارش سفیر ایران از رم، مبنی بر اینکه در نقشه‌ای که اخیراً طبع شده تعدادی از جزایر جنوبی ایران جزء مستملکات انگلیس قلمداد شده است]

وزارت امور خارجه

۱. یک کلمه خوانده نشد.

از: رم

به تاریخ: ۱۹/۱۱/۱۳

نمره: ۲۴۳۶

در نقشه [ای] که اخیراً طبع شده بندر جاسک و جزایر ابوموسی و تمب جزء مستملکات انگلیس نشان داده شده. ضمن اعتراضی که برای جاسک باید به عمل آید از این جزایر هم که مورد ادعای دولت شاهنشاهی ایران است ذکر بکنم یا نه؟

۱۹۰

عدل

[در حاشیه نوشته شده است:] محرمانه

در آخر وقت رسید پس از کشف، بیست دقیقه از وقت گذشته بود، امضا.

امضاء

۱۹/۱۱/۱۳

ضمن شرفیابی [در] ۱۹/۱۱/۱۴ به عرض پیشگاه مبارک ملوکانه رسید جواب داده شود: «نسبت به جزایر هم، مالکیت ایران را خاطر نشان نموده اعتراض نمایید».

[تلگراف رمز از تهران به سفارت ایران در رم مبنی بر مالکیت ایران بر جزایر

سند شماره ۲۱

خلیج فارس و اعتراض به چاپ نقشه]

وزارت امور خارجه

اداره: سوم سیاسی - محرمانه

تلگراف رمز به سفارت شاهنشاهی در رم ۱۹۰ نسبت به جزایر هم، مالکیت ایران را خاطر نشان و اعتراض نمایید.

دکتر مرزبان

نورزاد

رمز شود

۱۹/۱۱/۱۵

جواد عامری

[نامهٔ ادارهٔ محرمانه وزارت امور خارجه به نخست‌وزیری برای کسب

سند شماره ۲۲

تکلیف نسبت به انتشار «گزارش روابط خارجی اتا زونی در ۱۹۲۷» ←

سند شماره ۱۹

شماره: ۷۴۶۱
تاریخ تحریر: ۱۹/۱۱/۱۷

نخست وزیری

وزیرمختار امریکا ضمن نامه شماره ۲۳ مورخه ۲ بهمن ۱۳۱۹ اسنادی را که وزارت خارجه واشینگتن می خواهد در نشریه رسمی خود زیر عنوان «روابط خارجی اتازونی در سال ۱۹۲۷» منتشر سازد، به وزارت امور خارجه فرستاده و موافقت نظر دولت شاهنشاهی را خواستار گردیده است. مراتب طی نامه شماره ۷۳۷۵ مورخه ۱۹/۱۱/۱۴ به دفتر مخصوص شاهنشاهی برای استفسار از مقتضیات رأی همایونی معروض و اینک رونوشت نامه وزیرمختار و پیوستهای آن نیز برای استحضار خاطر عالی تقدیم می گردد.

امضاء

سند شماره ۲۳ [موافقت رضاشاه با انتشار اسناد روابط خارجی اتازونی سال ۱۹۲۷
← شماره های ۱۹ و ۲۲]

وزارت امور خارجه

محرمانه

شماره: ۲۸۹۹

[مورخ: ۱۹/۱۱/۲۱]

نامه شماره ۷۳۷۵ به عرض پیشگاه مبارک اعلیحضرت همایون شاهنشاهی رسید. مقرر فرمودند انتشار اسنادی که ضمیمه بود مانعی ندارد و ممکن است موافقت شود. ولی قسمت رجوع به فرمایشات ملوکانه در موقع شرفیابی وزیرمختار امریکا به حضور مبارک مربوط به یک مجلس نبوده شاید در مجالس متعدد فرمایشاتی فرموده اند و وزیر مختار همه را جمع کرده و در یک گزارش نوشته است.

رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی

سند شماره ۲۴ [ارسال رونوشت تلگراف سفارت ایران در رم در مورد نقشه مجعول
انگلیسی، به دفتر مخصوص ← اسناد شماره ۲۰ و ۲۱]

وزارت امور خارجه

اداره سوم سیاسی - دفتر محرمانه

شماره: ۷۵۶۶

مسئول پاکنویس: ثبت و خروج ۱۹/۱۱/۲۲

تاریخ تحریر: ۱۹/۲/۲۱

ریاست دفتر مخصوص شاهنشاهی

رونوشت تلگراف سفارت شاهنشاهی در رم راجع به نقشه‌ای که اخیراً در ایتالیا چاپ شده و بندر جاسک و جزایر خلیج فارس را جزو مستملکات انگلیس قلمداد کرده بود با دستوراتی که به فرمایشات سفارت شاهنشاهی داده شده به پیوست تقدیم داشته و ضمناً معروض می‌دارد که اصل تلگراف حضوراً از شرف عرض پیشگاه مبارک ملوکانه فعلاً گذشته است.

امضاء

سند شماره ۲۵ [سواد نامه وزارت امور خارجه ایران به وزیرمختار آمریکا در مورد عدم کفایت

توضیحات مربوط به گزارش «روابط خارجی اتازونی در ۱۹۲۷» ←

اسناد شماره ۱۹، ۲۲ و ۲۳]

وزارت امور خارجه

اداره: سوم سیاسی

شماره: ۷۷۸۲

مسئول پاک‌نویس: ثبت و خروج ۱۳۱۹/۱۲/۴

تاریخ تحریر: ۱۹/۱۱/۲۳

مراسله به وزیرمختار آمریکا

آقای وزیرمختار

در پاسخ نامه دوم بهمن ماه جاری شماره ۲۳ در باب نشریه رسمی وزارت خارجه واشنگتن راجع به روابط خارجی اتازونی در سال ۱۹۲۷، احتراماً به استحضار خاطر آن جناب می‌رساند که انتشار اسناد مربوط به ایران پیوست نامه آنجناب مانعی نداشته ولی در قسمت فرمایشات ملوکانه در موقع شرفیابی وزیرمختار به امریکا مربوط به یک مجلس نبوده و شاید در مجالس متعدد فرمایشاتی فرموده‌اند که وزیرمختار وقت همه را جمع کرده و در یک گزارش نوشته است. موقع را مغتنم شمرده...

امضاء

سند شماره ۲۶ [نامه وزیرمختار آمریکا در تهران مبنی بر تشکر از اجازه انتشار اسناد مربوط

به ایران در نشریه روابط خارجی اتازونی در سال ۱۹۲۷]

تهران ۲۸ فوریه ۱۹۴۱ (۹ اسفند ۱۳۱۹)

جنابا:

احتراماً، دریافت نامه آن جناب شماره ۷۷۸۲ مورخه ۲۳ فوریه ۱۹۴۱ (چهارم اسفند ۱۳۱۹) را که در آن اجازه انتشار بعضی اسناد مربوط به ایران در نشریه موسوم به «روابط خارجی اتازونی» که در آن اجازه انتشار بعضی اسناد مربوط به ایران در نشریه موسوم به «روابط

خارجی اتا زونی» فرموده بودند، اعلام می دارم.

از ملاطفت آن جناب در خصوص فرمایشات ملوکانه در موقع شرفیابی وزیرمختار آمریکا [که] مربوط به یک مجلس نبوده و شاید در مجالس متعدده آنها را فرموده اند آن جناب را متمعن^۱ می سازم که این موضوع را به نظر وزارت خارجه (در واشنگتون) خواهم رساند. موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید می نمایم.

گ. در نفوس

[گیرنده] جناب آقای جواد عامری

کفیل وزارت امور خارجه شاهنشاهی، تهران

سند شماره ۲۷
[تلگراف حسن تقی زاده سفیرکبیر ایران در لندن به وزارت امور خارجه در مورد مذاکرات با وزیر امور خارجه انگلیس]

تاریخ: ۲۸/۱/۲۰

سفارت شاهنشاهی ایران

نمره: ۱۹۵

لندن

موضوع: عهدنامه بین دولت ایران و متفقین

وزارت امور خارجه

امروز وزیر امور خارجه^۲ را ملاقات [کردم] و تمام نظریات دولت و اشکالات کار و فشاری که در طهران می آورند و موقع بسیار مشکل دولت و لزوم استقبال منظورات دولت ایران را به او خاطر نشان نموده و شخصاً به او توسل کردم. مشارالیه شرحی از اینکه آنچه ممکن بوده [به] عمل آورده و اینکه باقی منظورات دولت وقتی که بعدها به سمت متحد مذاکره و تقاضا شود بهتر امید و پیشرفت دارد و سایر دلائل معمول خودشان [را] بیان کرد. بنده نیز جواب داده و قریب یک ساعت تمام بحث و احتجاج کردیم لکن عاقبت تلگرافی را که دیروز به سفیر خودشان در تهران فرستاده به من خواند و گفت آخرین حرف خود را در آن تلگراف گفته ام. در موضوع مهلت تخلیه ایران از قشون خودشان و در باب وجوه نفت و غیره گفت: تا حدی اظهار مساعدت نموده ولی در باب کمک اقتصادی و مالی وعده معین و مشخصی نداده و همان فورمول سابق را که بقدر مقدور مساعدت می کنیم تکرار نموده است، چند بار هم اشارات تهدید آمیز کرد و گفت بعضی به من در باب تخلیه تهران از قشون ایراد می کنند که اگر عقب نکشیده بودیم کار بهتر پیشرفت می کرد و زودتر تمام می شد.

گفتم: البته مقصود شما از پیشرفت کار اجبار است نه اتحاد قبلی، شاید با زور می توانید

۱. کذا در اصل، صورت درست آن شناخته نشد.

۲. سران تونی ایدن.

منظور خود را حاصل کنید ولی آن وقت مثل اتحاد آلمان با اسلواکی می شود. مکرر صحبت از گندم و خوراک برای ایران کرد بنده گفتم: من در باب تقاضای خوراک چیزی ننشیده ام و دولت و ملت ما به منظورات سیاسی بیشتر اهمیت می دهند تا به خوراک.

گفت: اگر مردم گرسنه باشند دچار زحمت می شوید. گفتم: مردم شما هم از [لحاظ] خوراک در زحمتند و شما فداکاری کرده برای آزادی خودتان می جنگید.

خلاصه آنکه بحث زیاد شد و آنچه ممکن بود خواهش و اصرار در لزوم مساعدت کردم ولی مشارالیه قدری بیش از مندرجات تلگراف اخیر خود پیش نیامد، یعنی نخواست به من وعده بدهد؛ اگر چه ممکن است اصرار بنده به کلی بی تأثیر نباشد می گفت سفیر ایشان^۱ هنوز آخرین پیشنهاد آنها را به دولت ایران نداد [ه] و منتظر موافقت دولت روس و رسیدن دستور به سفیر ایشان^۲ در تهران خواهد بود.

در باب اشتراک با حقوق تساوی در انجمن صلح و غیره هم حرف زدم. باز حرفهای مبهم جواب داده [و] در آخر ملاقات گفت: هر وقت عهدنامه تمام شد، من حاضرم هر وقت شما بیایید و تقاضایی بکنید بیشتر در انجام مقاصد شما سعی کنم ولی حالا به هر نحو است باید این عهدنامه تمام شود. در دستور خود به سفیر انگلیس اخطار نموده که اگر دولت ایران حاضر به قبول پیشنهادشان نشود، دیگر مذاکرات را دنبال نکنند و می گفت: کار از دست من خارج می شود.

با این تفصیل دیده می شود که حضرات از رویه و فشار و سختی خود به کلی منصرف نشده و مخصوصاً وزیر خارجه به این عهدنامه اتحاد خیلی علاقمند است. البته اولیای دولت خیر و شر ممکن کار را با ضرورت اوضاع و موقع فعلی سنجیده، تصمیم قطعی اتخاذ خواهند فرمود ولی هر نظری دیگر که اظهار بفرمائید، البته باز در شرح و بیان آن به حضرات می کوشم.

حسن تقی زاده

* * *

مقدمات هجوم به ایران

مع هذا با تمام اقداماتی که از طرف دولت جهت حفظ بیطرفی ایران به عمل می آمد متفقین به بهانه اینکه دلایل دولت ایران برای خودداری از خروج آلمانیها کافی نیست، گاه و بیگاه به یک سلسله اقدامات تهدیدآمیز در مرزها و آبهای ایران مبادرت می کردند، که کاملاً منافی با سیاست بیطرفی ایران بود.

اسنادی که در زیر خواهد آمد نمایانگر اقداماتی است که متفقین در جهت پیشبرد مقاصد

۱. سرریدر بولارد، وزیرمختار انگلیس در ایران.

۲. آندریچ اسمیرنوف، سفیرکبیر شوروی در ایران.

نهایی خود از طریق عملیات نظامی به عمل می آورده اند:

سند شماره ۲۸
[گزارش کفیل ستاد ارتش به وزارت امور خارجه در مورد اقداماتی که
متفقین در پیشبرد مقاصد خود از طریق عملیات نظامی انجام می دادند]
وزارت جنگ

از ستاد ارتش

به وزارت امور خارجه

گزارش نیروی دریایی جنوب حاکی است که یک ناو انگلیسی که از ناوهای قدیمی هندوستان می باشد، ساعت ۲۰ روز ۲۲ ماه جاری جلو خسروآباد لنگر انداخته و با آنکه به او گفته شده که در آنجا توقف نکند، فرمانده آن پاسخ داده که چون این لنگرگاه جزو آبهای عراق می باشد، دستور دارد در آنجا بماند.

موقعی که مراتب از شرف عرض پیشگاه مبارک اعلیحضرت همایون شاهنشاهی گذشت فرمودند:

«مراتب فوری به وزارت خارجه نوشته شود که به آنها تذکر دهند توقف ناوهای آنها در نزدیکی بنادر ما صحیح و خوش نما نیست و در نقاط دیگر شط که نزدیک بندر ما نباشد بروند توقف کنند». بنابراین متمنی است قدغن فرمایید که در اجرای فرمان مبارک شاهانه اقدامات لازمه معمول، نتیجه را اعلام دارند.

کفیل ستاد ارتش
سرلشکر ضرغامی

سند شماره ۲۹
[گزارش کفیل ستاد ارتش به وزارت امور خارجه در مورد اقداماتی که
متفقین در پیشبرد مقاصد خود از طریق عملیات نظامی انجام می دادند]
وزارت جنگ

از ستاد ارتش

به وزارت امور خارجه

گزارش لشکر ۶ خوزستان حاکی است که روز ۲۴ ماه جاری یک رزم ناوانگلیسی که از دریا آمده، در جلوی نهر اشوشان، ۹ کیلومتری شمال غربی قُصبه لنگر انداخته است.
موقعی که مراتب از شرف عرض پیشگاه اعلیحضرت همایون شاهنشاهی گذشت فرمودند «فوری مراتب به وزارت امور خارجه نوشته شود که اقدام نمایند». بنابراین متمنی است قدغن فرمایید در اجرای فرمان مبارک شاهانه اقدامات لازم به عمل آمده، نتیجه را اعلام دارند.

کفیل ستاد ارتش
سرلشکر ضرغامی

روابط ایران با شوروی

در این احوال ایران می‌کوشید تا با شوروی روابط عادی و سالمی داشته باشد و در تأیید حسن مناسبات با دولت شوروی، رضاشاه نیز در نطق افتتاحیه خود به هنگام گشایش دوازدهمین دوره قانونگذاری مجلس شورای ملی راجع به روابط تجارتي بين ایران و شوروی، در جواب مولوتوف، اظهار داشت:

سند شماره ۳۰ [قسمتی از نطق رضاشاه به هنگام افتتاح دوره دوازدهم مجلس در مورد

روابط ایران با شوروی]

... پیمان بازرگانی با شوروی مدت آن تمام شده و تجارت مابین دو کشور دچار وقفه شده است. ولی انتظار می‌رود مذاکرات مستقیم، وضعیت را با مراعات قانونی که مجری است، در اثر حسن نیت و مودت طرفین به حالت طبیعی خود برگرداند.

* * *

مدتها بعد بار دیگر سفیر شوروی در تهران تشکرات دولت متبوع خود را درباره بیطرفی ایران اعلام داشت و تمایل آن دولت را برای همکاری و ایجاد تسهیلات لازم در امور اقتصادی و بازرگانی به اطلاع دولت ایران رسانید.

وزارت امور خارجه مراتب فوق را به شرح زیر به اطلاع سفارت کبرای ایران در مسکو رسانید:

سند شماره ۳۱ [یادداشت وزارت امور خارجه به سفارت ایران در مسکو، در مورد مذاکرات

سفیرکبیر شوروی در ایران و توافقات دوطرف]

وزارت امور خارجه

شماره: ۹۶۷

تاریخ: ۱۲ تیرماه ۱۳۲۰

آقای اسمیرنوف سفیرکبیر شوروی روز نهم تیر وارد و تقاضای ملاقات فوری از جناب آقای نخست‌وزیر کرد، عصر همان روز پذیرفته شد و اظهار داشت دولت شوروی از اعلام بیطرفی دولت ایران تشکر دارد و علاقه و دوستی خود را اظهار می‌دارد. در امور اقتصادی و بازرگانی مایل است همه گونه مساعدت بنماید، و در حمل کالاهای ترانزیتی، با وجود اشکالات کنونی، وعده تسهیلات می‌دهد. ضمناً تقاضا دارد نسبت به کالاهایی که دولت شوروی از کشورهای دیگر خریداری و از جنوب ایران می‌خواهد وارد کند، اجازه ترانزیت داده شود.

در خاتمه اظهارات سفیرکبیر، با اظهار احساسات دوستانه، وعده همکاری صمیمانه در کارهای مربوط داده شد و چنین اظهار گردید [که] مبنای سیاست دولت شاهنشاهی بر

دوستی و حسن تفاهم است، که همیشه به شهود رسیده و امید است با حسن نیت طرفین همواره تحکیم [یابد] و برای منافع مشترک نتایج نیکو حاصل نماید. در کارهای بازرگانی و اقتصادی از طرف دولت ایران نیز کمال مساعدت و تسهیلات می شود. نسبت به تقاضای ترانزیت هم وعده داده شد که در آنچه منافی اصول بیطرفی نباشد، موافقت و اجازه داده شود.

سفیرکبیر با اظهار امتنان گفت از همین قرار به مسکو تلگراف خواهد نمود.

جواد عامری

سند شماره ۳۲ [نطق آتونی ایدن در ۶ اوت ۱۹۴۱ / ۱۳۲۰/۵/۱ درباره اوضاع

بین المللی، نداشتن چشم داشت ارضی و اقدام به جنگ برای رفع تهدید

نازیها و...]

... اینک اوضاع خاورمیانه را از مدنظر می گذرانیم و اظهارات نمایندگان محترم را در مورد هدف جنگ مورد تفسیر و تأویل قرار می دهیم. به کرات و دفعات اعلام نموده ایم که کشور ما هیچ نوع چشم داشت ارضی ندارد ما خواهان تحصیل اراضی نیستیم. ما بدین منظور وارد جنگ نشده ایم که کشور خودمان را توسعه دهیم. ما بدین سبب داخل در جنگ شده ایم که نازیها زندگی اروپا و حیات و آزادی ما را، به همان نحوی که امروز صلح جهان را در خطر انداخته اند، طرف تهدید قرار داده اند ما بدین علت وارد صحنه کارزار گشته ایم که در برابر تجاوزات پایداری کنیم نه اینکه خود غنیمتی به دست آورده و به غارت و چپاول مبادرت کرده باشیم. به طوری که اعلام شده ما تنها یک سیاست را نسبت به تمام مللی که بین کانال سوئز (از طرف باختر) و مرز هندوستان (از طرف خاور) به سر می برند، یعنی همان مناطقی که «خاورمیانه» خوانده می شود، می توانیم تعقیب نماییم و این موضوع را وجهه همت قرار خواهیم داد که آن کشورهایی را که در خاورمیانه واقع شده اند، یاری کنیم [تا] از مزایای زندگی آزاد و مستقلی برخوردار شوند. ضمناً نیروهای ما، چه از حیث افراد و چه از جهت تسلیحات، برای تقویت قوای خاورمیانه به میدان روانه می شوند که در نبردی که در پیش است شرکت کنند... این کشورها برای تأمین این منظور که فرصتی به آلمان ندهند که مزاحمتی ایجاد کرده و موجبات اغتشاش، طغیان و آشوب را برای اجرای نیات و مقاصد خود فراهم کنند، می بایستی با هم همکاری نمایند.

سند شماره ۳۳ [دستورالعمل وزارت امور خارجه ایران به سفیر ایران در مسکو در مورد

تماس با وزارت خارجه شوروی، انتقاد از تغییر رفتار آن کشور، و یادآوری

سیاست خارجی ایران و بی اهمیت نشان دادن حضور آلمانیها]

وزارت امور خارجه

تاریخ: ۶ مرداد ۱۳۲۰

از شرح مذاکرات با کمیسیاریای خارجه و سفیرکبیر انگلیس آگاهی حاصل شد. راجع به اشاره ای که به تحریکات انگلیسها و وارد کردن روسها به این قبیل تقاضاها نموده اید، این مطلب صریحاً به جنابعالی اشعار و تذکر داده شده بود که این رفتار روسها به کلی منافی اظهارات دوستانه یک ماه اخیر آنهاست و ناشی از نزدیکی با انگلیس است. اینها افکاری است که انگلیسها به آنها القاء می کنند. به طوری که سفیرکبیر انگلیس به شما اطلاع داده است، انگلیسها هم راجع به آلمانیها اظهاراتی کرده اند، منتها رویه آنها ملایم تر و به جلب توجه دولت به خطرات احتمالی از تبلیغات آلمانیها قناعت شده است. ولی در مقابل، روسها را تحریک کرده اند که درخواستهای شدیدتر بنمایند. در این موضوع با سفیرکبیر انگلیس به طور مختصر مذاکره و به او بفهمانید که این رویه جز تولید اشکال و ازدیاد نگرانی نتیجه دیگری ندارد. مخصوصاً خاطرنشان کنید که این طرز رفتار خیلی پرخطرتر از مخاطرات احتمالی است که می خواهند از آن احتراز شود. با مراقبت شدید دولت، این گونه تصورات مورد ندارد، مگر اینکه مقصودشان این باشد که به این عنوانها و بهانه جوییها ما را از بیطرفی خارج کنند. چنین قضیه ای را دولت ایران جالب مخاطرات بزرگی سیاسی و زیانهای مهم اقتصادی می داند. به علاوه اجبار دولت ایران به اتخاذ چنین سیاستی مخالف استقلال و حاکمیت ایران است و برای دولت غیرقابل قبول می باشد.

در مذاکرات مجدد با کمیسیاریای خارجه، موقعیت دولت را در مقابل این درخواست جداً خاطرنشان و یادآور شوید که در بیست سال اخیر با اینکه از اطراف تشبثات زیاد برای ظنین ساختن ما نسبت به دولت شوروی به عمل آمده، هیچ گاه از رویه دوستانه نسبت به آن کشور منحرف نشده و در تمام این مدت سیاست صداقت آمیز خود را حفظ نموده ایم. حالا هم موجبی دیده نمی شود که مستلزم تغییر این وضعیت باشد تا ایجاد نگرانی کند.

آیا تصور می کنید دولت آن اندازه قدرت ندارد که رفتار یک عده اتباع آلمان را تحت نظارت و مراقبت قرار دهد؟ روسها که از وجود آلمانیها در ایران برای خود تصور خطر می کنند، باید ملتفت باشند که اجرای تقاضای آنها، به طوری که در نظر گرفته اند، برانزده نیست و انجام درخواست آنها با هیچ اصولی وفق نمی دهد. در زمینه دلایلی که در بالا گفته شد، بخواهید دولت را در اقدامات خود آزاد بگذارند و به دولت اعتماد داشته، یقین بدانند همان طور که تاکنون عمل شده، در این مورد از حفظ حقوق مشروع آنها خودداری نخواهد شد. بنابراین چرا تقاضای خود را به طریقی می کنند که برای ما قابل قبول و اجرا نباشد؟ با مناسبات دوستی و رویه مساعدت آمیز دولت ممکن است خواهش کنند که از عده آنها بکاهیم که البته تا حدودی که ممکن باشد، انجام می شود.

در پاسخ تذکاریه سفیرکبیر شوروی شرحی در زمینه حسن مناسبات و عدم امکان انجام تقاضای آنها به ترتیبی که خواسته‌اند تهیه شده، اما چون سفیرکبیر بیمار است، در اولین ملاقات به او داده خواهد شد. مذاکرات با وزیرمختار انگلیس هم در اینجا دنبال می‌شود. لازم است با کمیساریای خارجه و سفیرکبیر انگلیس مذاکرات را تعقیب و نتیجه را گزارش دهید. در مذاکرات با کمیساریای خارجه مخصوصاً سیاست دوستانه و صمیمیت دولت را خاطر نشان بنمایید.

جواد عامری

سند شماره ۳۴

گزارش مدیرکل وزارت امور خارجه به نخست‌وزیر در مورد مذاکراتش با سفیر شوروی: در فردای آن روز حمید سیاح مدیرکل وزارت امور خارجه به سفارت شوروی رفت و به سفیر شوروی نسبت به تغییر روش آن دولت اعتراض کرد و اخبار جعلی مطبوعات خارجی را که برای تیره کردن روابط شوروی و ایران منتشر می‌شوند، تکذیب کرد. در این مذاکرات موضوع تذکاریه شوروی مطرح شد و نماینده ایران آن را اتمام حجت در اولتیماتوم و نقض بیطرفی ایران خواند. اما سفیر شوروی تأکید کرد که دولت تغییری در تذکاریه خود نخواهد داد]

تاریخ: ۷ مرداد ۱۳۲۰

گزارش

امروز، سه شنبه ۷ مرداد جاری، حسب الامر به سفارت کبرای شوروی نزد آقای اسمیرنوف سفیرکبیر رفته بودم از طرف آن جناب و خودم از عارضه کسالت سفیرکبیر اظهار تأسف نمودم. قبل از تسلیم پاسخ به تذکاریه‌ای که جهت اخراج اتباع آلمان از ایران داده شده بود، چنین اظهار داشتم:

موقعی که تذکاریه را به جناب آقای نخست‌وزیر دادید، معزی الیه بودم سعی کردند برای اینکه در بدو ورود به ایران جواب رد به تقاضای جنابعالی نداده باشند، با دلایل و براهینی آن را به شما مسترد دارند، و چون موافقت به آن حاصل نشد و اظهار داشتید که به امر دولت متبوعه خود آن را داده‌اید وعده دادید دلایلی را که برای اعاده تذکاریه، جناب آقای نخست‌وزیر ذکر نمودند، تلگرافاً به دولت شوروی ابلاغ نمایید، تا دولت شوروی حاضر شود آن را پس بگیرد و یا در متن آن تغییراتی بدهد، جناب آقای نخست‌وزیر هم قبول کردند تذکاریه را به طور امانت تا رسیدن جواب (دو سه روز) نگاه دارند. پریروز آقای راینز سفارت کبرای شوروی به این جانب اطلاع داد که جناب سفیرکبیر حاضر نیست تذکاریه را پس بگیرد و یا در متن آن تغییراتی بدهد. البته این خبر موجب تأسف دولت شاهنشاهی شد که دولت شوروی دلایل

دولت ایران را با حسن نظر تلقی نکرده است.

دولت ایران از بدو تأسیس دولت شوروی، و بخصوص در مدت جنگ، عملاً نشان داده که چقدر علاقه‌مند به حسن روابط دوستی با دولت شوروی است و همیشه سعی بوده که اتفاقات و وقایع را بطور خوب تصفیه [کند] و تا حد امکان رضایت دولت شوروی را فراهم سازد. تا قبل از دخول شوروی به جنگ، چنانکه مراکزی جدیت داشتند روابط ایران و شوروی را تیره بسازند و هر روز خبرهایی جعل و انتشار می‌دادند، ایران علاقه خود را نشان داد و اخبار را تکذیب [کرد] و بالعکس روابط دوستی را تزئید نمود. دولت ایران انتظار داشت دولت شوروی هم همین سیاست را تعقیب و همان اعتماد و حسن ظن را به ما متقابلاً ابراز نماید، و در هر موقع اگر تقاضای مشروعی داشته باشد شفاهاً اظهار و دوستانه در حد امکان و با در نظر گرفتن عهود ایران با سایر دول و اطراف، کار انجام دهد. دولت شوروی به خوبی می‌داند که دولت ایران با دولت آلمان عهدنامه مودت و تجارت و اقامت اتباع دارد و به موجب آن اتباع آلمان حق اقامت و تجارت در ایران را دارند. به علاوه هر تخصصی هم که در ایران مشغول کار است با قرارداد مخصوص جداگانه‌ای مشغول شده است. پذیرفتن این تقاضای دولت شوروی در اخراج اتباع آلمان به آن صورت از طرفی موجب نقض عهدنامه با دولت آلمان است، و از طرف دیگر در این موقع اجرای آن باعث نقض بیطرفی ایران هم می‌شود. همان بیطرفی که دولت شوروی آن را قدردانی نموده است. به علاوه، تذکاریه دولت شوروی، نظر به این که وقت هم معین کرده، مثل اتمام حجت می‌باشد که بیش از هر چیز اسباب تعجب دولت ایران شده به این واسطه دولت ایران متأسف است که نمی‌تواند مدلول آن را بپذیرد و آن را رد می‌کند. ضمناً لازم است متذکر شوم خوب است دولت شوروی بیشتر حسن تفاهم و اعتماد به ما داشته باشد تا به چیزهایی که از طرف آژانسهای بیگانه می‌شنود و یا تلقین می‌شود.

(در این موقع پاسخ تذکاریه را تسلیم کردم)

سفیرکبیر: «خیلی متأسفم که دولت ایران مطالب اظهاریه مرا که عبارت از حسن مساعدت و توسعه روابط بازرگانی و حمل و نقل کالاهای ایران بوده، اهمیت نداده و از اخراج اتباع آلمان، که تمام عملیاتشان برای به هم زدن روابط حسنه بین ایران و شوروی است و برعلیه مصالح کشور ایران است، استنکاف نموده است. در این خصوص دولت ایران در مسکو هم اقدام کرده است. در مسکو به سفیرکبیر ایران صراحتاً گفته شده است که دولت شوروی به هیچ وجه حاضر نیست در تذکاریه خود تغییری بدهد. ما به خوبی می‌دانیم و اطلاع داریم که تمام این آلمانیها، مشغول به اعمالی خلاف مصالح ما هستند».

این جانب در پاسخ اظهار داشتم که برای جناب سفیرکبیر در اینجا سوءتفاهمی رخ داده است. مسئله تذکاریه و پاسخ آن دو صورت دارد، و دو موضوع است. دولت ایران هیچ وقت

اجازه نمی‌دهد اتباع هر دولت خارجه که این قبیل اعمال از آنها سر بزند در ایران توقف نمایند، و هر وقت ثابت بشود که مشغول چنین اعمالی هستند، دولت ایران فوراً آنها را اخراج می‌کند و هیچ وقت استنکاف از این اقدام هم نداشته است. ولی جنابعالی در تذکاریه خود موعد معین کرده‌اید که حکم اتمام حجت را پیدا کرده است و می‌خواهید دولت ایران نقض عهد کرده و از بیطرفی هم خارج شود. هر دو این مسائل یعنی پذیرفتن اولتیماتوم و نقض عهد کردن برای دولت ایران غیرقابل قبول است. البته اگر مدارکی در دست باشد، دولت ایران اجازه نمی‌دهد هیچ بیگانه‌ای سوءاستفاده از توقف خود کرده، برخلاف مقررات و نظامات رفتار کند و فوراً آنها را مجازات داده و از کشور خود خارج می‌سازد.

سفیرکبیر: «در این خصوص چه خود من با شما و جناب آقای نخست‌وزیر، و چه نیکلایف راین سفارت کبرا، با شما مذاکره کردیم. اسنادی هم ارائه کردیم و همکار انگلیسی من هم مدت مدیدی است در این خصوص با جناب آقای عامری این موضوع را مذاکره و دنبال می‌نماید. ولی ابداً نتیجه‌ای از اقدامات به دست نیامده است.»

جواب دادم آنچه به خاطر دارم در این خصوص اخیراً با این جانب مذاکره و اسنادی که ارائه نموده‌اید عبارت بوده است از:

۱. صورت چند نفر آلمانی بدون اینکه ذکر شده باشد این اشخاص چه عملیاتی می‌کنند. آقای نیکلایف فقط از من تقاضا کردند که مقامات مربوطه عملیات این اشخاص را تحت نظر بگیرند.

۲. ترجمه به زبان روسی یک اعلامیه، که گویا عمال آلمانی در ایران منتشر کرده و اشخاصی را برای همکاری با آلمان دعوت می‌نماید، بدون ذکر اینکه چه اشخاصی این اوراق را انتشار داده و عامل این کار کیست.

۳. رونوشت بدون امضایی به زبان آلمانی از نامه‌ای که یک نفر آلمانی موسوم به «تیلکه» به یک نفر از اعضاء سفارت آلمان نوشته و کتاب صرف و نحوروسی و فارسی خواسته است. این اوراق و اطلاعات را فقط سه چهار روز قبل از تسلیم تذکاریه به جناب آقای نخست‌وزیر، به این جانب دادید که فوراً به مقامات مربوطه برای اقدام داده شد. البته سه چهار روز کافی نبوده است که ما از عملیات خود نتیجه گرفته باشیم.

سفیرکبیر: «از مذاکراتی که چه خود من و چه راین کرده‌ایم، این طور حس می‌کنم که اظهارات دوستی نسبت به دولت شوروی تمام زبانی است و دولت ایران می‌خواهد داخل اقدامات نشده و وقت به مذاکره بگذرد. در صورتی که ما اطمینان کامل به این دوستی داشتیم. زیرا موقعی که سلف من می‌خواست به روسیه برود، موقع شرفیابی برای اجازه مرخصی، اعلیحضرت همایونی او را مأمور فرمودند که به دولت شوروی بگوید اعلیحضرت همایونی دوست دولت شوروی است. این جمله و بیان برای ما کافی است و می‌خواهیم

همین عبارت عملی شود، و در این موقع دولت ایران به ما نشان بدهد که واقعاً دوست ماست».

جواب داده شد که دوستی یک طرفی نمی‌شود و باید از دوطرف باشد. آنچه را که می‌خواهید باید در اختیار ما باشد و با دلیل و منطق تطبیق کند، و منافی استقلال و بیطرفی ایران نباشد و به حیثیت ایران نیز لطمه وارد نیاورد. البته به خاطر دارید جنابعالی در موقعی که استوارنامه خود را تقدیم کردید و صحبت از عبور کالاهای خودتان از خاک ایران به طور ترازیت به میان آمد تقاضا نمودید به شما مساعدت بشود. اعلیحضرت همایونی فرمودند از هرگونه مساعدت که منافی با عهدنامه‌های ایران و بیطرفی نباشد، مضایقه نخواهد شد، و همه قسم مساعدت به عمل خواهد آمد. شما عرض کردید که دولت شوروی جزئی تقاضایی که بتواند به بیطرفی ایران خدشه وارد آورد، نمی‌کند و نخواهد کرد. از خود جنابعالی سؤال می‌کنم که این تقاضای شما آیا ما را مجبور نمی‌کند [که] نقض عهد کرده و از بیطرفی خارج شویم؟ این عمل شما باعث شده است که دولت ایران در مقابل دو امر واقع شود:

۱. اتمام حجتی را بپذیرد یا خیر؟

۲. از حال بیطرفی خارج شود یا نه؟

در صورتی که خود شما رسماً اظهار کرده‌اید که دولت شوروی از بیطرفی ایران قدردانی می‌کند، و تقاضایی هم که منافی با بیطرفی ما باشد نخواهد کرد.

سفیرکبیر: «فورمولی را که شما انتخاب کرده‌اید برای این است که اصل موضوع از بین برود. مقصود ما دادن اتمام حجت به ایران نیست، و مُخل بیطرفی هم نمی‌خواهیم باشیم، بلکه می‌خواهیم آن اشخاصی که از بیطرفی ایران سوءاستفاده می‌کنند و می‌خواهند ایران را داخل معرکه سازند، از ایران خارج شوند.»

جواب دادم اگر دولت ایران چنین تقاضایی از دولت شوروی می‌کرد دولت شوروی چه اقدامی به عمل می‌آورد[؟]

اظهار داشت: «که اگر به ما ثابت می‌شد چنین اشخاصی وجود دارند، فوراً آنها را دستگیر و خارج می‌کردیم.»

پاسخ دادم ما هم که همین طریق را می‌خواهیم اتخاذ کنیم و باید به ما ثابت شود که چنین اشخاصی وجود دارند و چنین عملیاتی را مرتکب می‌شوند تا فوراً آنها را دستگیر و خارج کنیم.

سفیرکبیر: «در این خصوص به اندازه کافی من و همکار انگلیسی من با دولت ایران مذاکره کرده‌ایم. دلایلی را هم اظهار کرده‌ایم. الان قسمت اعظم این اشخاص در شمال ایران، در نقاط حساس می‌باشند. ما نمی‌توانیم سهل‌انگاری کنیم. متأسفم که باید همان‌طوری که در بالا اظهار کردم به دولت خود تلگراف کنم که دولت ایران از پذیرفتن

تقاضای ما که نفع ایران هم در آن است استنکاف وزیده است».

جواب دادم من مفصلاً نقطه نظر ایران را برای شما شرح دادم که قضیه، نقض عهد کردن و از بیطرفی خارج شدن است، حال بسته است به نظریاتی که در تلگراف خود ذکر خواهید کرد. همان طور که گفته شد البته اگر این موضوع با دلایل ثابت شود، آن وقت دولت ایران اقدامی را که لازم می داند به عمل خواهد آورد.

سفیر کبیر: «به مطالبی که در بالا گفتیم چیزی ندارم اضافه کنم. متأسفانه پیشنهادی هم که تا حدی رضایت خاطر دولت شوروی را فراهم آورد از طرف شما نشده است که بتوانم تلگراف کنم و موجبات نزدیکی طرفین را در تلگراف خود فراهم سازم».

حمید سیاح

سند شماره ۳۵ [یادداشت‌های سفارت انگلیس خطاب به دولت ایران در مورد حضور و فعالیت آلمانیها در ایران. این یادداشتها با دقت و پس از هماهنگی با شوروی تنظیم شده بودند و نشان می دادند که متفقین برای اشغال ایران به دنبال بهانه می گردند]

مبدأ: سفارت انگلیس — تهران

تاریخ: ۲۵ مرداد ۱۳۲۰

یادداشت

دولت شاهنشاهی ایران در موارد عدیده تمایل خود را دایره حفظ و تأیید رویه بیطرفی کامل در جنگی که در اثر جاه طلبی تجاوزکارانه زمامدارن فعلی آلمان بر عالم تحمیل گردیده، ابراز داشته است. تمایل به کنار ماندن از میدان کشمکش و خصومت، از طرف بعضی ممالک دیگر نیز احساس شد، لکن آن ممالک بعداً مورد حمله یا تجاوز قوای مسلح آلمان قرار گرفتند. با در نظر گرفتن این حقیقت مسلم و غیرقابل انکار است که دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان اینک خود را ناگزیر می داند با یک روح دوستانه به ذکر بعضی ملاحظات مبادرت نموده و توجه جدی اولیای دولت ایران را به آن معطوف سازد:

۱. در مقام اول، دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان بر علیه استقلال یا تمامیت ارضی ایران هیچ گونه قصدی ندارد. میل و آرزوی صمیمانه دولت انگلستان این است که رویه دوستی و معاضدت با ایران را، که متضمن مصالح ایران و امپراطوری انگلستان می داند، حفظ نماید.

۲. در اثر توسعه دایره جنگ خطر شدیدی جهت منافع ایران و انگلیس محسوس شده است. سابقاً، یعنی در ماه ژانویه گذشته، دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان نگرانی شدید خود را در خصوص عده زیاد اتباع آلمان که به آنها اجازه اقامت در ایران داده شده است به

استحضار خاطر اولیای دولت شاهنشاهی رسانید. از آن تاریخ به بعد دولت انگلستان خطرات شدیدی را که ممکن است از عملیات این اتباع آلمانی ناشی گردد و همچنین لزوم محدود ساختن کامل تعداد آنها را که بر وفق مصالح خود ایران می باشد، خاطر نشان ساخته است. با در نظر گرفتن حوادثی که در بسیاری از ممالک رخ داده، در حقیقت نمی توان شک داشت که هر زمان دولت آلمان تشخیص دهد که فرصت مناسبی فرا رسیده، این اشخاص را برای ایجاد اغتشاش در ایران و یا در ممالک مجاور، به منظور کمک در اجرای نقشه های نظامی خود مورد استفاده قرار خواهد داد.

۳. در اواخر ماه ژوئیه دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان به نماینده خود در تهران دستور داد از لحاظ اهمیت فوق العاده و فوریت امر، لزوم اتخاذ اقدامات فوری را تأکید و خاطر نشان نماید و از نظر خطر روزافزون وضعیت جنگ تأکید نماید عده آلمانیهایی که مجازند در ایران اقامت کنند شدیداً تقلیل یابد.

۴. از قرار معلوم دولت ایران اصولاً صحت توصیه ای را که دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان نموده است تصدیق و اشعار داشته اند که اقداماتی به عمل می آورند تا آلمانیهایی که پروانه اقامتشان منقضی و رفتارشان مورد سوءظن واقع گردیده، و یا اینکه می توان به جای آنها از اتباع ایران تعیین کرد در اسرع وقت از مملکت خارج شوند. همچنین دولت ایران تعهدات خود را دایر بر اینکه عملیات آلمانیهایی را که در این مملکت باقی خواهند ماند مورد تفتیش و مراقبت جدی قرار دهد، تصدیق نمود.

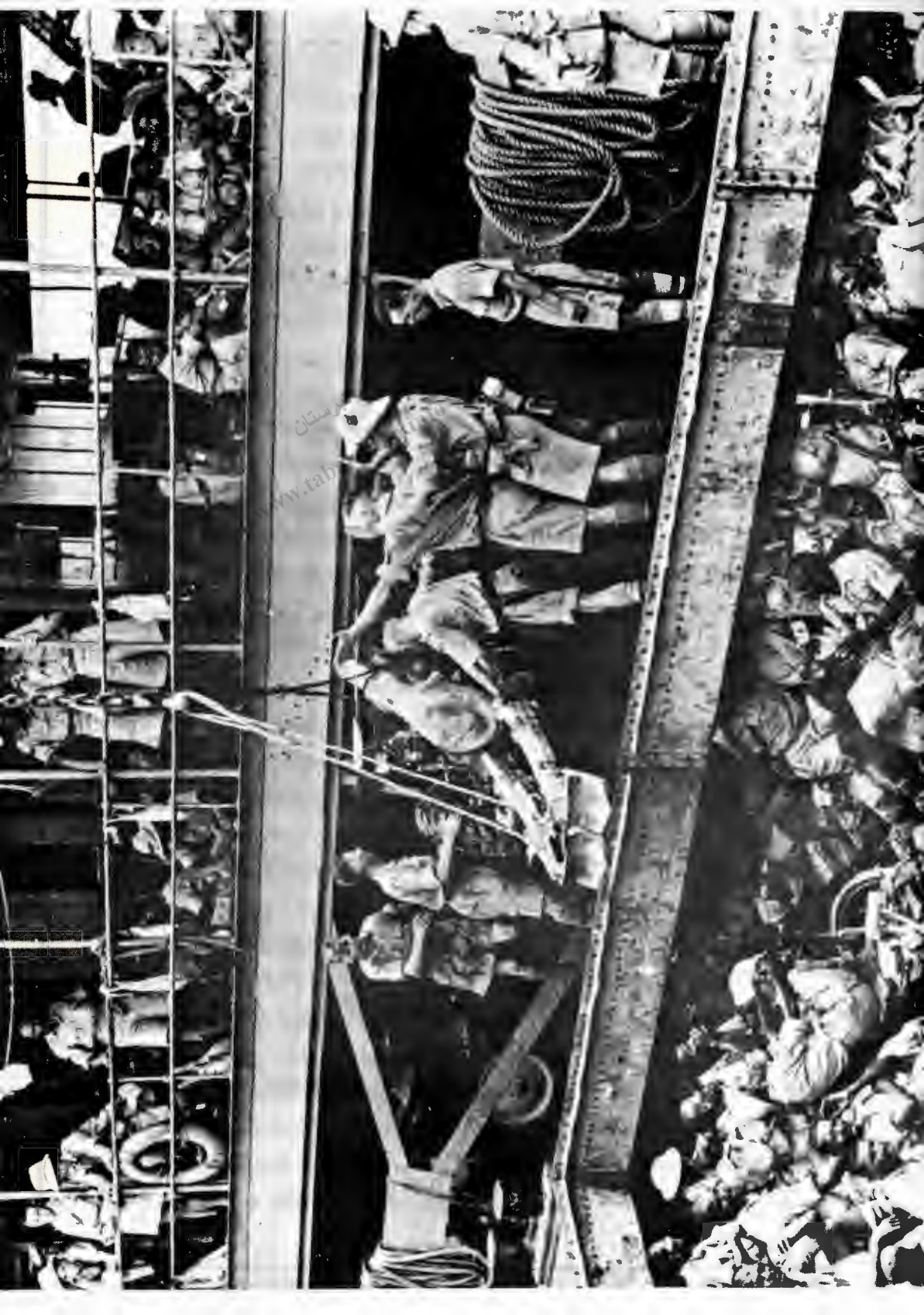
۵. نظر به مراتب فوق، اینک دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان مایل است با نهایت صراحت و تأکید توصیه خود را مبنی بر اینکه هیأت آلمانیهای مقیم ایرن باید بدون تأخیر بیش از این، از ایران خارج گردند تکرار می نماید.

۶. هرگاه دولت ایران مایل باشد چند تن از مستخدمین فنی آلمانی را که در حال حاضر جهت امور صنعتی ایران استخدام شده اند، موقتاً نگاه دارد، تقاضا می شود فهرست کامل اسامی آنها و مشاغلی که جهت آن استخدام شده اند به نماینده اعلیحضرت پادشاه انگلستان در تهران ارائه شود. دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان حاضر خواهد بود با دولت ایران مساعدت کرده و سعی نماید متخصصین لایق انگلیسی یا بی طرف، به جای متخصصین آلمانی که خارج می شوند، تأمین نماید و با کمال مسرت با دولت ایران اقدامات مشترک به عمل خواهد آورد که اشکالات موقتی را که ممکن است در اثر حرکت این عده از کارکنان تعلیم یافته پیش آید تخفیف دهد.

۷. در باب سایر آلمانیهای مقیم ایران دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان ممنون خواهد شد از تاریخ حرکت آنها کاملاً مستحضر شود. البته دولت ایران ترتیبی خواهد داد که اجازه داده نشود اتباع دیگر آلمان وارد ایران گردند.

تمرکز و نقل و انتقال نیروهای انگلیسی در مجاورت مرزهای ایران

۸. این نکته حائز اهمیت است که هیچ یک از مستخدمین فنی آلمانی که بر طبق ترتیبات پیشنهادیه در قسمت ۶ فوق ابقا می‌شوند، نباید در کاری گماشته شوند که ارتباط مستقیم با سیستم ارتباطات ایران از قبیل راه‌آهن، راهها، تلفن و تلگراف و بی‌سیم داشته، یا اینکه طوری باشد که عملیات مضره آنها حیات ملی ایران را در طی مدت بحران فلج سازد.

۹. بالاخره اشعار می‌شود که مقتضی است اقدامات مؤثری به عمل آید که رفتار مستخدمین فنی آلمانی که بر طبق ترتیبات مذکوره در قسمت ۶ فوق ابقا خواهند گردید تحت سرکشی و مراقبت کامل قرار گرفته و محدود گردد. زیرا این مسئله باید معین شود که این اشخاص جز به کارهای فنی که جهت آن استخدام شده‌اند به عملیات دیگری از هیچ قبیل مشغول نخواهند گردید.

۱۰. به قراری که اطلاع حاصل شده دولت ایران مقرر داشته‌اند در وضعیت اتباع آلمان مقیم ایران تحقیقات کامل به عمل آید و بلاشک اطلاعات کاملی در دست دارند حاکی از اینکه علت بودن هر فردی در این مملکت چیست؟ بنابراین امید دارد که فهرست اسامی هر یک از اتباع آلمان را، که بخواهند جهت کار ضروری نگاه دارند، بدون تأخیر به وزیر مختار اعلیحضرت پادشاه انگلستان بدهند و فوراً اقداماتی به عمل آید که مابقی اتباع آلمان به فوریت از ایران حرکت کنند.

سند شماره ۳۶ [کمی بعد یادداشت دوم که شدیدالحن تر بود و بیشتر جنبه اولتیماتوم داشت از طرف سفارت انگلیس به دولت ایران به این قرار تسلیم گردید:]

یادداشت

۱. توجه اولیای دولت شاهنشاهی ایران کراراً به لزوم اتخاذ اقدامات جهت اخراج هیأت آلمانیها از ایران جلب شده است...

۲. باعث تأسف است که دولت ایران هنوز مقتضی ندانسته است جواب رضایتبخش به یادداشت مورخه ۱۶ اوت (۲۵ مرداد) بدهد. از قرار معلوم دولت ایران با ابقای اتباع آلمان در ایران بالنسبه به انجام تمایلات دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان در مسئله‌ای که در اثر اوضاع و حوادث جنگ کسب فوریت نموده و می‌نماید بیشتر اهمیت می‌دهد. دولت ایران باید مسئولیتی را که در اثر این تصمیم متوجه می‌شود عهده‌دار گردد.

۳. در این صورت دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان خود را مجبور می‌داند [که] اقدامات لازمه [را] برای حفظ منافع حیاتی خود به عمل آورده و خطری را که از عملیات محتمله آلمانیها در ایران ناشی می‌شود برطرف سازد. دولت ایران می‌تواند مطمئن باشد که این اقدامات به هیچ وجه بر علیه ملت ایران نبوده و دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان هیچ گونه نقشه و منظوری بر علیه استقلال یا تمامیت خاک آن ندارد. هرگونه اقدامات نظامی که

قوای انگلیس مجبور شوند اتخاذ نمایند فقط موقتی بوده و پس از رفع شدن بحران حاضر ادامه نخواهد یافت زیرا [که] این اقدامات فقط و فقط متوجه دول محور می باشد».

* * *

تذکاره ای که سفیر شوروی در تهران در روز ۲۵ مرداد تسلیم نخست وزیر ایران کرد، این هماهنگی و همسویی را برای در فشار گذاشتن دولت ایران به بهانه حضور آلمانیها، به خوبی نشان می دهد. در این تذکاره همان عبارات و کلمات به کار رفته است که در یادداشت‌های سفارت انگلیس دیده می شود:

سند شماره ۳۷ [تذکاره مورخ ۲۵ مرداد شوروی خطاب به دولت ایران در مورد نداشتن

مقاصد تعرض آمیز نسبت به ایران و محترم شمردن بیطرفی این کشور. اما

هدف اصلی از این تذکاره تأکید بر کاستن از تعداد آلمانیها در ایران و

کوتاه کردن دست آنها از امور و پیشنهاد استخدام کارشناسان روسی بود]

دولت شوروی لازم می داند اعلام نماید که با سیاست بیطرفی که دولت ایران فعلاً تعقیب می کند، کاملاً موافقت دارد. از طرف دیگر دولت شوروی در ضمن تأیید اعلامیه ۱۹ ژوئیه ۱۹۴۱ خود اظهار می دارد که به هیچ وجه مقاصد تعرض آمیز نسبت به مصونیت سیاسی و ارضی ایران نداشته، و پیوسته سعی است که در صلاح دو کشور سیاست دوستی و همکاری با ایران را ادامه دهد.

با این حال دستجات فاشیست آلمانی که در ایران هستند، و فعالیت خصمانه خود را نسبت به منافع دولت اتحاد جماهیر شوروی و ایران، به ویژه از آغاز حمله خیانت کارانه آلمان به دولت شوروی افزایش داده اند، کوشش می کنند که به هر ترتیب شده است نگذارند که این همکاری از قوه به فعل درآید.

دولت شوروی در ۲۶ ژوئن و ۱۹ ژوئیه توجه دولت ایران را به این کیفیت جلب کرده است که آلمانیهای ساکن ایران ممکن است در هر موقع برای ایجاد انقلاباتی در ایران، که موجب تهدید منافع خود ایران و کشورهای همسایه باشد، به کار روند.

دولت شوروی در همین حال به دولت ایران سفارش کرده است [که] تدابیر قاطع برای خاتمه دادن به فعالیت خصمانه آلمانیها و تقلیل شماره آلمانیها که در ایران هستند، اتخاذ کند. دولت ایران نیز رضایت خود را برای اتخاذ این تدابیر جهت تقلیل شماره آلمانیهای ساکن ایران اظهار داشته است.

نظر به این مراتب دولت شوروی لازم می داند به دولت ایران سفارش کند که قسمت قابل ملاحظه ای از آلمانیهای ساکن ایران بلافاصله و بدون هیچ گونه تأخیر از ایران خارج شوند.

دولت شوروی به همین ترتیب لازم می داند تأکید نماید که هیچ یک از کارشناسان آلمانی، از کسانی که در ایران باقی خواهند ماند، در بنگاههایی از قبیل راه آهن، راههای

شوسه، خطوط تلگرافی و تلفنی، دستگاه بی سیم و در مراکز عمده حیاتی دولتی و زندگانی اقتصادی ایران به کار گماشته نشده و درباره تمام آلمانیهایی که در کشور باقی می ماندند تدابیری به منظور محدود ساختن رفت و آمدهای آنان اتخاذ گردد. دولت شوروی مایل است همین طور اطمینان حاصل کند که دولت ایران در آینده نیز اقداماتی برای منع ورود آلمانیها به ایران به عمل خواهد آورد.

بدیهی است [که] دولت ایران تعهد خواهد کرد که درباره کلیه آلمانیهایی که در ایران می مانند نظارت صحیح و جدی برقرار داشته و به سفیر کبیر شوروی اطلاعات لازم حاکی از علل و جهات توقف بعدی هر آلمانی در ایران بدهد. برای رفع زحمتی که ممکن است جهت دولت ایران در نتیجه طرد کارشناسان آلمانی ایجاد گردد، دولت شوروی مجدداً یادآور می شود که حاضر است به جای آنها تعداد لازم کارشناسان واجد شرایط از بین اتباع شوروی، در صورتی که میل دولت ایران باشد، اعزام دارد.

سند شماره ۳۸ [نظر مطبوعات جهان نسبت به بیطرفی ایران: اعلام بیطرفی ایران در جنگ از همان ابتدا مورد استقبال مطبوعات جهان قرار گرفت، اما حسن استقبال مطبوعات نمی توانست خدشه ای در تصمیم متفقین در مورد اجرای نقشه اشغال ایران وارد آورد. در عین حال در اینجا چند فقره از خبرهای مطبوعات آن روز نقل می شود]

روزنامه الیوم چاپ بیروت در شماره ۶۵۴ مورخه ۳ نوامبر ۱۹۳۹ زیر عنوان «گشایش مجلس شورای ملی در ایران»، نوشت «نطق شاه ایران بیطرفی این کشور را در جنگ کنونی تأیید می نماید.

روزنامه فرم دن بلات، در شماره مورخه ۲ نوامبر ۱۹۳۹ (۱۳۱۸/۸/۱۰) شرحی در حفظ بیطرفی دولت ایران درج کرد.

روزنامه فلسطینی چاپ یافا در شماره ۴۲۰۰/۳۱۳ مورخ ۱۰/۲۸/۱۹۳۹ (۱۳۱۸/۸/۵) زیر عنوان «ایران می خواهد در بیطرفی باقی بماند» مطلبی نوشت.

روزنامه ژورنال ایتالی نامه ای از سفارت ایران در رم انتشار داد مبنی بر اینکه دولت ایران تصمیم گرفته است در این جنگ به طور کامل بیطرفی خود را حفظ کند و اخباری که هر روز در روزنامه های وابسته به ادارات انگلیسی و مصری منتشر و گفته می شود که دولت ایران تصمیم دارد به نفع کشورهای متفق وارد جنگ شود، بی اساس است.

روزنامه المصری، چاپ قاهره زیر عنوان «میان روسیه و ایران اختلافی نیست» از وقایع تهران مطلبی درج کرد که ترجمه آن به این قرار است:

تهران، جناب علی منصور، نخست وزیر، صریحاً اظهار داشت که میان روسیه و ایران

اختلافی وجود ندارد. این اظهارات کلیه تبلیغات و گفتگوهای بیگانگان را در خصوص این موضوع از میان برده است.

آقای نخست وزیر حسن روابط ایران را با همه همسایگان تأکید و ادامه آن را تأیید کرد. نخست وزیر ایران برنامه کابینه خود را که مبنی بر بیطرفی کامل در جنگ اروپا می باشد، مانند کابینه های پیشین تصریح کرد.

سند شماره ۳۹ [دولت ایران در مقابل تهدیدها، فشارها و قدرت نظامی متفقین جز تکرار کردن اعلان بیطرفی خود اقدامی نمی توانست انجام دهد. نمایندگان ایران در کشورهای بیگانه، مخصوصاً شوروی، آلمان و انگلیس مأموریت یافته بودند که بیطرفی ایران را مرتباً به اطلاع مقامات ذیربط آن کشورها برسانند. نامه وزیرمختار ایران در لندن به روزنامه انگلیسی تایمز نمونه ای از این کوششهاست. خلاصه آن نامه به این شرح است. تاریخ نامه ۳۰ مرداد است:]

۱. دولت ایران بیطرفی کامل خود را اعلام داشته و از روز آغاز جنگ عملاً هم این بیطرفی را ثابت و مدلل ساخته است. اکنون نیز تصمیم دارد که در برابر هر پیش آمد و یا اوضاعی، موقعیت بیطرفی خود را حفظ بدارد.

۲. هیچ گونه فشار و یا تحریکی از طرف هیچ یک از دولتهای خارجی به کشور ایران وارد نیامده است و دولت ایران به قدر کفایت قوی و نیرومند است که در برابر تحمل هرگونه فشار و یا مبادرت به هر نوع تحریکی در خاک کشورش مقاومت نماید. هرگونه گزارشهایی که برخلاف این حقیقت مسلم انتشار یافته و یا بعداً انتشار یابد، دلیلی بر بی اطلاعی و کوتاه نظری نسبت به موقعیت و اوضاع حقیقی ایران می باشد.

۳. در مورد اقامت اتباع دولتهای خارجی در ایران باید به این حقیقت توجه داشت که به موجب قوانین و مقررات جاری کشور ایران، خارجیانی می توانند در ایران اقامت کنند و هیچ بیگانه ای، از هر ملیت که باشد، اجازه و قدرت ندارد تا بر ضد امنیت و یا بیطرفی کامل ایران کاری بکند و عملی انجام بدهد.

سند شماره ۴۰ [پاسخ دولت ایران به تذکاریه مورخ ۲۵ مرداد سفیر شوروی در ۳۰ مرداد] دولت شاهنشاهی از تمایل دولت اتحاد جماهیر شوروی به تعقیب سیاست دوستی با ایران که در تذکاریه ۲۵ مرداد ۱۳۲۰ اشعار گردیده، نهایت خرسندی را داشته و از طرف خود اطمینان می دهد که به حفظ این مناسبات صمیمانه، کاملاً علاقه مند بوده و این رویه را همواره و عملاً مشهود ساخته است. همچنین اظهاراتی را که در تصدیق و تأیید سیاست بیطرفی ایران شده

است با امتنان تلقی می‌نماید. اما راجع به اظهار نگرانی از وجود یک عده از آلمانیها در ایران، که تصور شده است محل روابط و منافع مشترکهٔ دو دولت باشند، دولت شاهنشاهی لازم می‌داند اظهاربدارد به طوری که طی مذاکرات مربوط به تذکاریهٔ ۱۹ ژوئیه ۱۹۴۱ (۲۸ تیرماه ۱۳۲۰) سفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی، در همان تاریخ، و در روز ۲۹ تیرماه ۱۳۲۰ مفصلاً خاطر نشان و در ضمن تذکاریهٔ دولت شاهنشاهی به تاریخ هفتم مرداد ۱۳۲۰ نیز نوشته شده و در مذاکرات عدیدهٔ دیگر تکرار گردیده است، با وجود مراقبتهای جدی و دقیق دولت در حفظ انتظامات کشور و مراقبت مخصوصی که در حفظ حقوق مشروع دول دوست و همسایه به عمل می‌آید به هیچ وجه انتظار نمی‌رفت که دولت اتحاد جماهیر شوروی احتمالاتی بدهند و تردیدی از این حیث داشته باشند. چنانکه تاکنون هیچ اتفاقی، که این گونه نگرانی را اثبات کند، رخ نداده و روابط دو دولت بر اساس تزلزل ناپذیری استوار بوده است.

دولت شاهنشاهی به پاس همین مناسبات دوستی و صمیمیت یقین داشت که دولت اتحاد جماهیر شوروی با در نظر داشتن سیاست بیطرفی ایران، همان سیاستی که مکرر مورد تصدیق کامل آن دولت قرار گرفته است، و با رعایت الزاماتی که از این سیاست ناشی می‌گردد از طرح هرگونه مسائلی که منافای آن باشد احتراز جویند.

بنابراین جای تأسف است که ملاحظه می‌شود در تذکاریهٔ ۲۵ مرداد ۱۳۲۰ مطالبی قید شده که با این منظور متباین است. با این حال نظر به میل و علاقه‌ای که دولت شاهنشاهی به تکمیل زمینهٔ حسن تفاهم میان دو کشور دارد، لازم می‌داند توجه دقیق دولت اتحاد جماهیر شوروی را به این نکته جلب کند که در مورد بیگانگان مقیم ایران برنامهٔ دولت از ابتدا این بوده است که به خدمت آنهایی که در بنگاههای دولتی اشتغال دارند به محض اینکه از آنها بی‌نیازی حاصل شود یا ایرانیان بتوانند به جای آنها گماشته شوند خاتمه داده و از سایر بیگانگان نیز، کسانی که دارای کار و پیشهٔ معینی نبوده و وجود آنها ضرورتی نداشته باشد از کشور خارج گردند.

نظر به مقتضیات کنونی و همانطوری که طی مذاکرات نیز خاطر نشان شده اجرای این برنامه با دقت و سرعت بیشتری تعقیب می‌گردد. مخصوصاً این اواخر در نتیجه همین عمل از شمارهٔ اتباع بیگانه در ایران کاسته شده و به زودی نیز تعداد آنها به میزان قابل توجهی تقلیل خواهد یافت.

بدیهی است [که] در مورد تقلیل شمارهٔ بیگانگان، طرز عمل، تشخیص نیازمندیها، و سایر جزئیات و کیفیات اجرایی آن بسته به نظر خود دولت شاهنشاهی می‌باشد که با رعایت مقتضیات اقداماتی را که شایسته می‌داند معمول خواهد داشت.

در همان حال که دولت شاهنشاهی حاضر است هر اقدامی را که برای حفظ امنیت کشور و صیانت حقوق مشروع همسایگان خود ضروری بداند به موقع اجرا بگذارد هیچ گونه

پیشنهادهایی را که برخلاف سیاست بیطرفی یا حق حاکمیت دولت باشد نمی تواند بپذیرد.

سند شماره ۴۱

تذکاریه دولت شوروی

در سوم شهریور، دولت شوروی تذکاریه شدیدالحنی تسلیم دولت ایران کرد که در آن پس از اشاره به حاتم بخشیهای شوروی نسبت به ایران در اوایل پیروزی حکومت کمونیستی، به فعالیتهای «جنایتکارانه» عمال آلمان علیه منافع شوروی اشاره شده و در پایان اعلام شده بود که دولت شوروی به استناد ماده ۶ عهدنامه ۱۳۰۰/۱۹۲۱ «قوای خود را به منظور دفاع خود» وارد خاک ایران می کند. به این ترتیب اشغال نظامی شمال ایران عملاً در روز سوم شهریور اعلان گردید. متن کامل ترجمه تذکاریه دولت شوروی چنین است:

ترجمه تذکاریه دولت شوروی

تاریخ: ۳ شهریور ۱۳۲۰

وزارت امور خارجه [ایران]

کمیساریاری ملی امور خارجه با نهایت توقیر از طرف دولت شوروی مراتب زیر را به استحضار دولت ایران می رساند:

دولت شوروی نظر به احساسات مودت آمیز نسبت به ملت ایران و به پاس حاکمیت این کشور، همواره سیاستی مبتنی بر استحکام روابط دوستانه بین دولت اتحاد جماهیر شوروی و ایران تعقیب نموده و مساعی بسیاری در راه ترقی و پیشرفت کشور ایران به کار برده است. این سیاست دوستانه اتحاد شوروی درباره ایران در اسناد خیلی مهم از قبیل یادداشتهای شوروی مورخ ۱۴ ژانویه ۱۹۱۸ و ۲۶ ژوئن ۱۹۱۹ راجع به اساس سیاست شوروی نسبت به ملت ایران، و همچنین در چندین عهدنامه و قرارداد منعقد شده میان اتحاد جماهیر شوروی و ایران نمایان می باشد. در پایه کلیه این معاهدات و قراردادهای بین اتحاد شوروی و ایران اصل تزلزل ناپذیر احترام به سیاست و تمامیت ایران قرار دارد. برطبق این اصول دولت شوروی در یادداشت ۱۴ ژانویه ۱۹۱۸ خود اعلام داشت که کلیه قراردادهایی که به هر اندازه حقوق ملت ایران را در مورد یک زندگانی آزاد مستقل محدود سازد، از درجه اعتبار ساقط می داند.

دولت شوروی کلیه پرداختهای دولت ایران را که نتیجه تعهدات دوره تزاری بوده ابطال و از هرگونه مداخلات در درآمدهای ایران خودداری نموده است. حق قضاوت کنسولی را که به موجب آن اتباع روس تابع دادگاههای ایران نبودند، به کلی لغو کرد، زیرا [که] این کیفیت برای ایران جنبه تنگین داشت و با اصل حاکمیت دولت ایران منطبق نبود.

دولت شوروی به موجب همین سند، تعهد کرد یک سلسله بنگاههایی که دولت روسیه

سابق ایجاد کرده بود، به اختیار ملت ایران قرار دهد. پس از چندی نیز به همین ترتیب عمل کرد و خط تلگرافی مشهد، سیستان، تلگراف ناحیه استرآباد- راه انزلی-تهران و دوراهی که به وسیله روسها در ظرف سالهای ۱۹۱۸-۱۹۱۴ ساخته شده بود با تمام متعلقات آن، تأسیسات بندری انزلی، کارخانه برق و ابنیه و غیره، خط راه آهن جلفا- تبریز و رشته فرعی آن به سمت صوفیان با تمام متعلقات آن، از ابنیه و آلات و افزار، همچنین تأسیسات پستی روس و خطوط تلگرافی و تلفونی و غیره را به دولت ایران واگذار کرد. در همان موقع به موجب حکم دولت شوروی بانک استقراضی روس با تمام دارایی منقول و غیرمنقول خود به ملت ایران واگذار شد. به موجب همین اسناد (۱۴ ژانویه ۱۹۱۸ و ۲۶ ژوئن ۱۹۱۹) دولت شوروی در کمال وضوح ثابت کرد که حاضر است بدون هیچ گونه غرض و نظری در ایجاد وسایل رفاه سیاسی و اقتصادی ایران کمک کند. مطابق معاهده ایران و شوروی مورخ ۲۶ ژانویه ۱۹۲۰ دولت شوروی کلیه معاهدات و قراردادهای منعقد شده میان دولت روسیه تزاری و دولت ایران را که منافی حق حاکمیت ایران بود، نقض و از درجه اعتبار ساقط دانسته و از استفاده از جزایر آشوراده و سایر جزایر واقعه در نزدیک کرانه شهرستان استرآباد صرف نظر کرده است. در همان حال دولت شوروی از کلیه حقوق خود نسبت به وجوهی که دولت تزاری به دولت ایران قرض داده بود، چشم پوشید. همچنین از حقوق خود نسبت به درآمدهای کشور، که وثیقه قرضهای مزبور بوده است صرف نظر کرده است. دولت شوروی ساختمانهای مندرجه در یادداشت ۱۹۱۹ خود را مجاناً در اختیار ملت ایران قرار داد. به علاوه خط راه آهن صوفیان- دریاچه ارومیه را با تمام وسایط نقلیه و دارایی آن و همچنین کلیه لنگرگاهها، انبارها، کشتی و قایق و وسایل نقلیه دیگر در دریاچه ارومیه را واگذار کرد. با تمام این کیفیات، در ظرف چندین سال تسهیلات اساسی در زمینه ترقی اقتصادی ایران، مخصوصاً به شهادت عهدنامه تجارته بین دو کشور، (۳ ژوئیه ۱۹۲۴) اعطاء نمود. به موجب همین عهدنامه برای صدور و ورود کالاهای شوروی و ایران تسهیلاتی جهت ایران فراهم گردید.

دیگر از شواهد برجسته رویه دوستانه و مساعدت کارانه اتحاد شوروی نسبت به ایران، قرارداد تقسیم آب ۱۹۲۶ و قرارداد شیلات ۱۹۲۷ و قرارداد دفع آفات گیاهان ۱۹۳۵ و قرارداد مبارزه با ملخ ۱۹۳۵ و قرارداد بازرگانی ۱۹۴۰ و همچنین یک سلسله موافقتنامه ها و قراردادهای دیگر است. در نتیجه تسهیلاتی که از طرف دولت اتحاد شوروی فراهم شده، و نظر به موافقتنامه و قراردادهای نامبرده در بالا، ایران توانسته است پاره ای از شعب اقتصادی ملی خود را از قبیل، شیلات، زراعت پنبه و غیره به میزان زیادی توسعه دهد.

با این حال دولت شوروی و همچنین دولت ایران در هنگام بستن عهدنامه اساسی میان دو کشور مورخ ۲۶ ژانویه ۱۹۲۱، در کمال خوبی اشکالاتی را که در طریق تحکیم روابط دوستانه میان دو کشور موجود بود، تشخیص داده و پیش بینی کردند که خاک ایران ممکن

است از طرف عناصر مخالف با اتحاد جماهیر شوروی مورد استفاده قرار گرفته و ایران را برای حمله به اتحاد شوروی مرکز عملیات خود قرار دهند. برای رفع این مخاطره در ماده شش معاهده ایران و شوروی چنین پیش بینی شده بود:

«... دولتین متعاهدین موافقت حاصل کردند که هرگاه ممالک ثالثی بخواهند به وسیله دخالت مسلحه [کذا] سیاست غاصبانه را در خاک ایران مجری دارند، یا خاک ایران را مرکز حملات نظامی برضد روسیه قرار دهند، و اگر ضمناً خطری سرحدات دولت جمهوری اتحاد جماهیر شوروی روسیه و یا مستخدمین آن را تهدید نماید، و اگر حکومت ایران پس از اخطار دولت شوروی روسیه خودش نتواند این خطر را رفع نماید، دولت شوروی حق خواهد داشت قشون خود را به خاک ایران وارد نماید تا اینکه برای دفاع از خود اقدامات لازمه نظامی را به عمل آورد. دولت شوروی روسیه متعهد است که پس از رفع خطر بلاد رنگ قشون خود را از ایران خارج کند».

دولت شوروی بدین ترتیب و با رضایت کامل دولت ایران، دفاع منافع اتحاد جماهیر شوروی و ایران را، در صورت وجود خطر مذکور در عهدنامه ۱۹۲۱، برعهده گرفته و در همان حال تعهد خود را دایره خارج کردن قشون خود از خاک ایران به محض اینکه مرتفع شود تأیید می نماید.

به طوری که اطلاع دارند در مدت بیست سالی که معاهده ۱۹۲۱ به قوت خود باقی بود، دولت شوروی لازم ندیده است که برای دفاع منافع خود متوسل به ماده ۶ معاهده ۱۹۲۱ گردد. ولی در این اواخر، مخصوصاً از آغاز تعرض خیانت کارانه آلمان هیتلری به دولت اتحاد جماهیر شوروی، فعالیت خصمانه دستجات فاشیست آلمانی که در سرزمین ایران توطئه می نمایند، جنبه تهدیدآمیزی به خود گرفته است. عمال آلمانی فاشیزم آلمان از قبیل فون راوانویچ، گاموتا، میر، ویلهلم سانوف، گوستاو بورا، هنریش کلینگر و تراپ و دیگران در زیر نقاب مستخدمین تجارتخانه های آلمانی مانند آ. ا. گ، فرشتال، هاربر، ارتل، شیشو، لن، اکنون در فعالیت خرابکاری خود به حد اعلی رسیده و دستجات تفرقه و آدم کشی (ترور) ایجاد کرده اند. از یک طرف آنها را برای اعزام به آذربایجان شوروی و قبل از همه به بادکوبه، ناحیه عمده نفت خیز شوروی، و به ترکمنستان شوروی حاضر کرده و از طرف دیگر برای تمهید یک کودتای نظامی در ایران آماده ساخته اند.

رئیس شعبه جاسوسی آلمان در تهران گاموتای آلمانی با معاون خود میر، مستخدم کمپانی مرسدس، که اخیراً از عراق وارد شده اند به این عملیات اشتغال دارند. دسته عمال آلمانی که به وسیله این اشخاص و زیر نظر سفارت آلمان در تهران تشکیل شده است مشغول ایجاد دستجات مسلح در یک سلسله از نقاط مرزی ایران هستند و قرار است این دستجات به بادکوبه و سایر نقاط منطقه مرزی شوروی، برای تنظیم آتش سوزیها و انفجارها در خاک اتحاد جماهیر

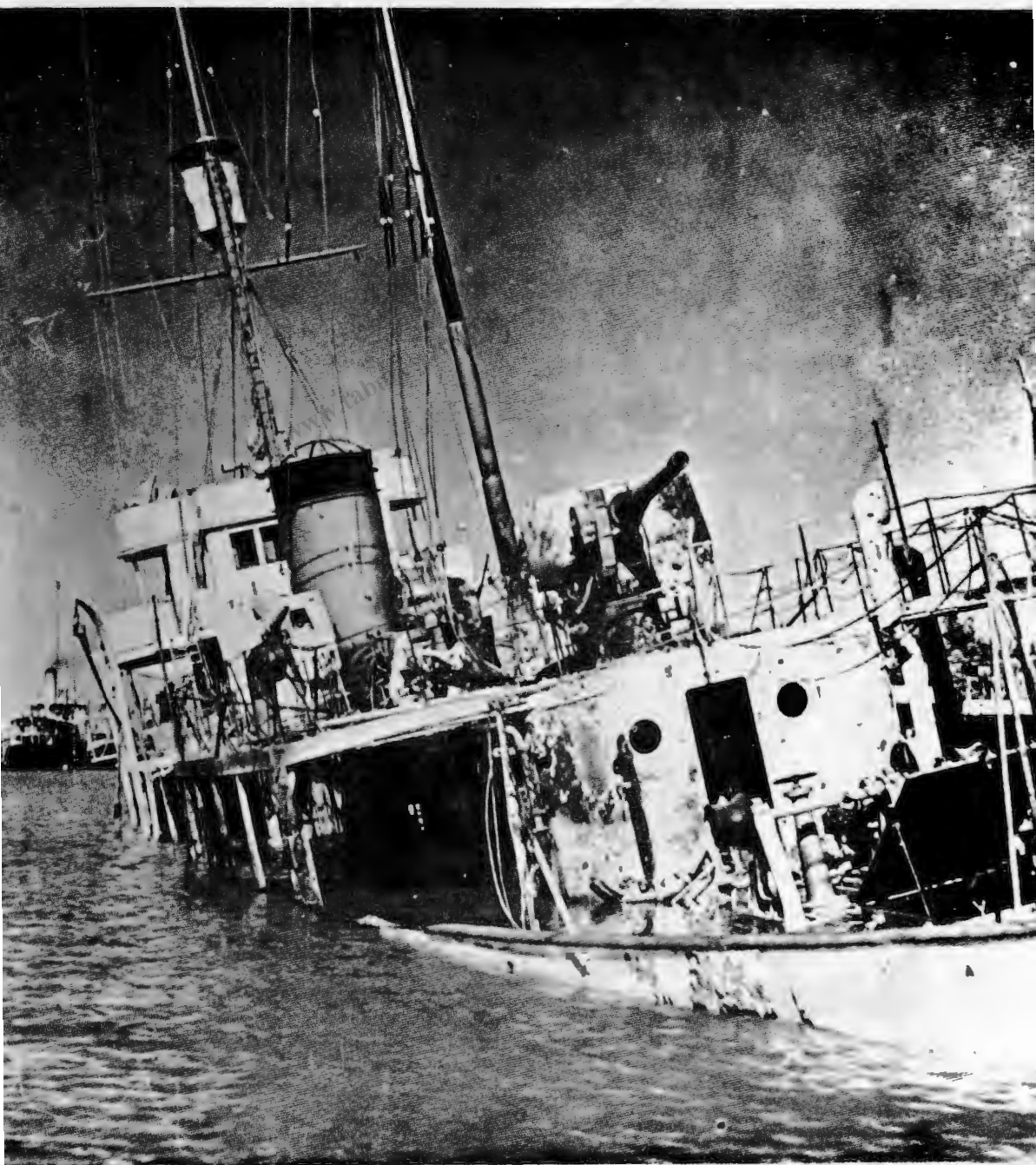
شوروی اعزام کردند.

عمال آلمانی در چندین نقطه ایران انبارهای اسلحه و مهمات در اختیار خود دارند. مخصوصاً در بخش شمالی ایران، در اطراف میانه، بیش از پنجاه تن مواد محترقه برای مقاصد خیانت کارانه خود جمع آوری کرده اند. به عنوان شکار در اطراف تهران به همدستان خود از اتباع آلمان، تعلیمات و تمرینات نظامی می دهند. پنجاه و شش تن عمال جاسوسی آلمان به نام مهندس و کارشناس وارد بنگاههای نظامی ایران شده اند. از میان این دسته کسانی که نقش عمده بازی می کنند عبارتند از: نماینده تجارتخانه آلمانی فریدریچ کروپ در ایران، آرتل جاسوس و مدیر نمایندگی تجارتخانه آلمانی زیمنس، فون راوانویچ که جاسوس آلمانی خیلی مشهوری است. معاون او کوکین، مستخدم دفتر ایران - دکپرس در بندر پهلوی -، ولف آلمانی که ضمناً رئیس شعبه جاسوسی آلمان در شمال ایران و در کناره دریای خزر است. این عمال آلمانی در اقدامات جنایت کارانه خود در کمال وقاحت و به طرز خیلی خشن کمترین رعایت احترام حق حاکمیت ایران را ننموده، سرزمین این کشور را تبدیل به میدان تهیه مقدمات برای حمله مسلح بر علیه اتحاد شوروی کرده اند.

وضعی که در نتیجه کیفیات گفته شده در بالا در ایران ایجاد شده است خطر فوق العاده را آشکار می سازد، و همین مسئله دولت شوروی را وادار می کند فوراً به کلیه اقداماتی که نه تنها حق دارد بلکه وظیفه دارد به نام دفاع خود با انطباق کامل با ماده ۶ معاهده ۱۹۲۱ به عمل آورد، مبادرت ورزد. از آغاز حمله آلمان به دولت اتحاد جماهیر شوروی تاکنون، دولت شوروی در سه نوبت در تاریخهای ۲۶ ژوئن، ۱۹ ژوئیه و ۱۶ اوت سال جاری توجه دولت ایران را به فعالیت مفسدت آمیز و مخفیانه عمال آلمانی در ایران جلب کرده است. در ۲۶ ژوئن سال جاری دولت شوروی به اعلیحضرت شاهنشاه ایران اطلاع داد که دولت شوروی اطلاعات دقیق راجع به کودتایی که آلمانیها در ایران تهیه می بینند، دارد.

در ۱۹ ژوئیه سال جاری دولت شوروی به اتفاق دولت بریتانیای کبیر مجدداً موضوع خاتمه دادن به فعالیت خصمانه آلمانیها را در نزد دولت ایران طرح کردند و اطلاع دادند اغتشاشاتی که موجب تهدید منافع خود ایران و منافع کشورهای همسایه می باشد، در کار تهیه شدن است. به همین جهت دولت شوروی و همچنین دولت بریتانیای کبیر در باب اخراج آلمانیها از ایران اصرار ورزیده و خاطر نشان کردند که اقامت آنها در این کشور با مصالح خود ایران و همچنین با مصالح اتحاد شوروی و بریتانیای کبیر وفق نمی دهد.

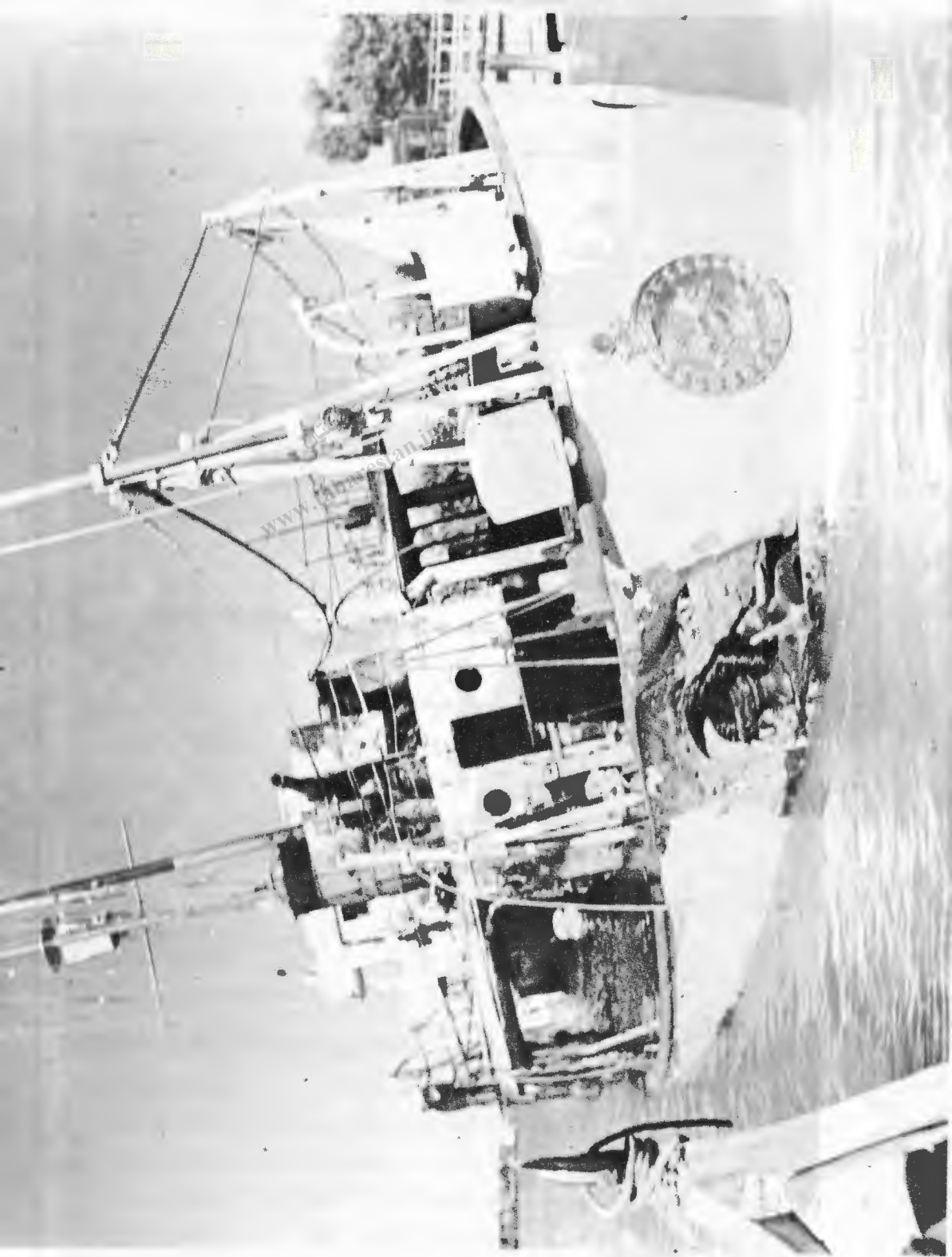
بالاخره در ۱۶ اوت سال جاری دولت شوروی و دولت بریتانیای کبیر برای بار سوم در نزد دولت ایران لزوم اتخاذ تدابیر فوری را برای خاتمه دادن به فعالیت عمال آلمانی در ایران، که برخلاف منافع ایران و منافع اتحاد شوروی و بریتانیای کبیر می باشد، عرضه داشته و مجدداً اصرار ورزیدند که هر چه زودتر آلمانیها را از ایران اخراج کنند. بدین ترتیب دولت شوروی سه

در سپیده دم سوم شهریور ۱۳۲۰، ناو «بهر» یکان خط اول نیروی دریایی ایران آماج گلوله های توپخانه
رزمناوهای انگلیسی قرار گرفت

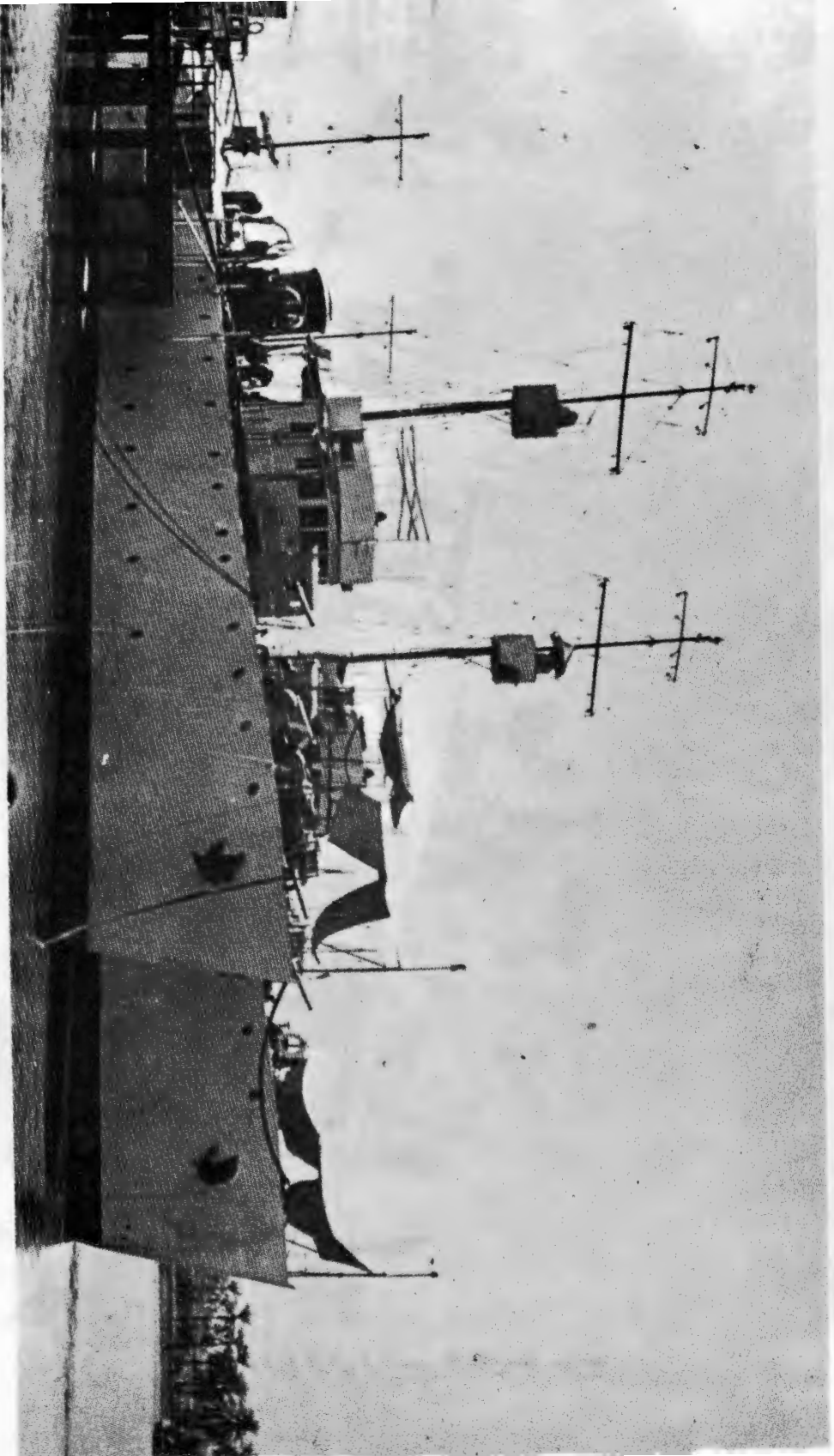
ناو به گل بنفشه «دبیر» که در نهاجم متجاوزین انگلیسی آسمیه فراوان دیده

ناونبروی دریایی ایران «بهر» که در خرمشهر غرق شد

ناوهای «شاهین» و «شاهرخ» بکان نیروی دریایی ایران که مهاجمین آنها را بدون آسیب به ضمیمت گرفتند

مرتبۀ دولت ایران را از خطری که منافع آن دولت و همچنین دولت اتحاد جماهیر شوروی و بریتانیای کبیر را تهدید می نمود، به منظور اتخاذ تدابیر لازم، آگاه ساخته است. دولت ایران متأسفانه از اتخاذ تدابیر برای خاتمه دادن به اغتشاشاتی که عمال آلمانی در خاک ایران طرح کرده اند امتناع نموده و بدین وسیله آنها را در اقدامات جنایتکارانه خود تشویق کرده است. بنابراین دولت شوروی مجبور شده است اقدامات لازم به عمل آورده و فوراً حقی را که به موجب ماده ۶ معاهده ۱۹۲۱ احراز نموده است فعلیت دهد، یعنی قوای خود را موقتاً به منظور دفاع خود داخل خاک ایران کند.

اطمینان می دهد که این اقدامات به هیچ وجه بر علیه ملت ایران نیست و دولت شوروی هیچ گونه قصدی نسبت به تمامیت ارضی و استقلال کشور ایران ندارد. تدابیر نظامی که دولت شوروی اتخاذ نموده منحصراً متوجه خطری است که از فعالیت خصمانه آلمانیها در ایران ایجاد شده است، و همین که این خطر تهدیدکننده منافع ایران و دولت اتحاد جماهیر شوروی رفع شود، دولت شوروی طبق تعهدی که به موجب عهدنامه ایران و شوروی (۱۹۲۱) نموده است بلافاصله قوای خود را از خاک ایران خارج خواهد کرد.

سند شماره ۴۲

تذکاریه دولت انگلیس

[نماینده انگلیس هم در همان شب یادداشتی تسلیم دولت ایران کرد که پس از ذکر سوابق اعتراضهای انگلیس به ایران در مورد حضور آلمانیها، اعلام داشته بود که دولت انگلیس خود را مجبور می داند که «اقدامات لازمه را برای حفظ منافع حیاتی خود به عمل آورد» یعنی در خاک ایران نیروبیاده کند. به این ترتیب نیروهای شوروی و انگلیس همزمان از شمال و جنوب وارد خاک ایران شدند]

شماره: ۱۲۲

تاریخ: ۳ شهریور ۱۳۲۰

تذکاریه دولت بریتانیا

توجه اولیای دولت شاهنشاهی ایران کراً به لزوم اقدام جهت هیأت آلمانیها از ایران جلب شده است. بودن متخصصین و مستشاران آلمانی در سرتاسر ایران که در کارخانجات و بنگاههای عمومی و راهها و راه آهن و در بسیاری از مشاغل مهمه دیگر استخدام شده اند و عملیات و اقدامات آنها ممکن است تولید خطر شدیدی نماید، از نقطه نظر دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان حائز نهایت درجه وخامت بوده و کاملاً به منافع دولت مشارالیه لطمه وارد می سازد. بنابراین دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان اشعار داشته که مقتضی است عده این

آلمانیها به حد کامل تقلیل یابد. این مذاکرات دوستانه که با دولت ایران به عمل آمد منتهی به یادداشتی گردید که در تاریخ ۱۶ اوت (۲۵ مرداد) به دولت شاهنشاهی ابلاغ شد و در آن بار دیگر تأکید گردید، اقداماتی به عمل آورند که هیأت آلمانیهای مقیم ایران بدون تأخیر بیش از این از ایران خارج شوند.

[۱.] یادداشت نامبرده مورخه ۱۶ اوت (۲۵ مرداد) حاوی پیشنهادی بود دایره رفع شدن احتیاجات مخصوص ایران از جهت اینکه چند نفر مستخدمین فنی آلمانی که برای اداره کردن و پیشرفت طرحهای صنعتی ایران - که حائز اهمیت است - استخدام گردیده اند، موقتاً ابقاء شوند و همچنین اشعار شده بود که مقتضی است فهرست اسامی این اتباع آلمان را که مایل اند جهت کارهای ضروری در ایران بمانند بلا تأخیر به وزیرمختار اعلیحضرت پادشاه انگلستان داده شود. در یادداشت نامبرده، دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان اظهار داشته بود که حاضر است بدین نحو با دولت ایران مساعدت نماید که سعی کند متخصصین لایق انگلیسی یا بی طرف به جای مستخدمین آلمانی که خارج می شوند گماشته شوند. همچنین علاوه کرد که با کمال مسرت با دولت ایران تشریک مساعی خواهد کرد تا اشکالی را که موقتاً ممکن است در اثر خروج عده زیادی کارمند تعلیم یافته ایجاد شود تخفیف دهد.

۲. باعث تأسف است که دولت ایران هنوز مقتضی ندانسته است جواب رضایت بخشی به یادداشت مورخه ۱۶ اوت (۲۵ مرداد) بدهد. از قرار معلوم دولت ایران به ابقای این اتباع آلمان در ایران بیش از انجام تمایلات دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان، در مسئله ای که در اثر اوضاع و حوادث جنگ کسب فوریت نموده و می نماید، اهمیت می دهد. دولت ایران باید مسئولیتی را که در اثر این تصمیم متوجه او می شود عهده دار گردد.

۳. در این صورت دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان خود را مجبور می داند به اینکه اقدامات لازمه را برای حفظ منافع حیاتی خود به عمل آورد و خطری را که از عملیات محتمله آلمانیها در ایران ناشی می شود، برطرف سازد.

دولت ایران می تواند مطمئن باشد که این اقدامات به هیچ وجه بر علیه ملت ایران نبوده و دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان هیچ گونه نقشه و منظوری بر علیه استقلال یا تمامیت ایران ندارد. هرگونه اقدامات نظامی که قوای انگلیس مجبور شود اتخاذ نماید، موقتی بوده و پس از رفع بحران حاضر، ادامه نخواهد یافت؛ زیرا این اقدامات فقط و فقط متوجه دول محور می باشد.

[احضار سفیر ایران در مسکو به وزارت خارجه شوروی؛ در همان لحظه که سفیر شوروی و وزیرمختار انگلیس در تهران شبانه به دیدار نخست وزیر ایران رفتند و خبر ورود قوای نظامی خود به خاک ایران را به او دادند، مولوتوف

سند شماره ۴۳

کمیسر امور خارجه شوروی در ساعت یک بعد از نیمه شب سوم شهریور، سفیر ایران در مسکورا احضار کرد و او را از ورود قوای شوروی به خاک ایران باخبر ساخت. محمد ساعد بیدرنگ گزارش این دیدار را به تهران مخابره کرد]

[دفتر محرمانه:]

رونوشت محرمانه به دفتر مخصوص ونخست وزیری بفرستید]

شماره: ۴۲۵

تاریخ: ۱۳۲۰/۶/۳

[محرمانه]

وزارت امور خارجه

چنانکه تلگرافاً گزارش شد، ساعت یک بعد از نصف شب سوم شهریور از طرف آقای مولوتف به عمارت ییلاقی سفارت کبرا تلفن و این جانب را برای مذاکراتی به مسکو دعوت نمودند. با آنکه باران به شدت می بارید و به مناسبت مقررات جنگی تمام چراغها به کلی خاموش [بود] و می بایستی با اتومبیل بی چراغ حرکت نمود. به زحمت زیادی در تاریکی شب فوق العاده به سختی از میان عده بی شماری کامیونهای نظامی که علی التوالی در حرکت بودند ساعت سه و ربع کم صبح به شهر مراجعت و همراه آقای اعتصامی مستشار سفارت کبرا به قصر کرملین، به عمارتی که سابقاً دادرای استان مسکو بوده و حال محل کار آقای مولوتف و کمیسرهای دیگر است رفتیم. پس از یک ربع انتظار آقای مولوتف مراجعت و از اینکه در این وقت بی موقع مرا از ییلاق به شهر آورده است معذرت خواست و اظهار داشت: نظر به اینکه عده بسیار مهمی از عمال آلمانی به عناوین مختلفه در ایران بر علیه دولت شوروی و متحدش انگلستان مشغول دسیسه و تحریکات می باشند و دولت ایران به یادداشتهای دوستانه انگلیس و شوروی وقعی نگذاشته و چنانکه تقاضا شده بود اقدامی در اخراج آنان از خاک ایران به عمل نیاورده بلکه رویه خصمانه هم نسبت به ما و انگلیسها اتخاذ نموده است، دولت شوروی طبق ماده شش قرارداد مودت ۱۹۲۱ به ارتش سرخ امر داده است که وارد خاک ایران شوند. و مخصوصاً خاطر نشان می نمایم که این اقدام دولت شوروی به هیچ وجه بر علیه ملت ایران نبوده و به محض اینکه عللی که این اقدام را ایجاب نموده اند از میان برداشته شود، ارتش شوروی فوراً ایران را تخلیه خواهد کرد. تمام قضایا ضمن یادداشتی که الآن به شما تسلیم می کنم درج است.

جواب دادم: اولاً، به عنوان سفیر کبیر دولت شاهنشاهی و به نام دولت ایران و ثانیاً به عنوان یک فرد ایرانی، به نام ملت ایران بر علیه این اقدام دولت شوروی و نقض مصونیت ایران جداً اعتراض می کنم.

دوم، علتی که برای این اقدام غیرمحقانه خود ایراد کردید باعث تعجب است؛ زیرا

چنانکه می‌دانید دولت شاهنشاهی از همان روز اول شروع این مذاکرات، خواهش دولتمندانه شوروی و انگلیس را حسن استقبال نموده و عده معتنا بهی از آلمانیها را در همان روزهای اول از ایران اعزام داشت. اختلاف نظر در طرز طرح قضیه بود. زیرا طرز انشاء یادداشتهای مزبور برخلاف حقوق حاکمیت و استقلال ایران و صورت یک یادداشت غیرقابل قبولی را داشت و تقاضای دولت ایران این بود که طرز انشاء و نگارش آنها اصلاح گردد. و چنانکه در تهران و مسکو و لندن مکرراً وعده داده شده بود، مقامات مربوطه ایران در اعزام قسمت اعظم آلمانیهای مقیم ایران موافق بودند، به علاوه باید یک بار دیگر خاطرنشان کنم که عده آلمانیها در ایران خیلی محدود و بیش از هفتصد نفر نمی‌شد، و اینکه مقامات انگلیسی و شوروی عده آنها را چندین هزار نفر تخمین می‌زدند صحیح نیست. تمام خارجیان در ایران تحت کنترل مخصوص بوده، صدور روایید ورود آنان تابع مقررات بسیار سختی است. هیچ خارجی نمی‌تواند خاک ایران را محل دسیسه و عملیات سیاسی نماید.

سوم، نهایت تأسف است که ماده شش قرارداد مودت ۱۹۲۱ را دست‌آویز قشون کشی به ایران می‌نمایید. البته می‌دانید این ماده موقعی نوشته شد که ارتش انگلیس ایران را تصرف نموده، به قفقازیه هم آمده بود. به اصطلاح این ماده بر علیه تجاوز قشون انگلیس به ایران در عهدنامه گنجانده شده و حقیقتاً موجب بسی حیرت است که دولت شوروی ماده‌ای را که به عنوان حمایت تمامیت و حاکمیت و استقلال ایران در عهدنامه گنجانده بود، امروز بر علیه تمامیت و حاکمیت و استقلال ایران به کار می‌برد. به علاوه در ماده شش ذکر شده «در صورتی که قشون دولت دیگری به ایران دست‌اندازی نماید» که امروز به هیچ وجه چنین قضیه‌ای وجود ندارد. به همین جهت هیچ دلیلی این اقدام دولت شوروی را نمی‌تواند تبرئه نماید، لذا جداً خواهش می‌کنم فوراً اقدام لازم بفرمایید که از ورود قشون به ایران جلوگیری شود تا بتوانم تمام اقدامات لازمه را برای تأمین نظریات شما به عمل آورم.

آقای مولوتوف اظهار داشت: «عده آلمانیها در ایران طبق اطلاعاتی که داریم خیلی بیش از آن است که مقامات وابسته ایران قلمداد می‌نمایند. اینکه می‌گویید دولت ایران اقدام به اخراج آلمانیها نموده و عده‌ای هم خارج شده‌اند، نظر ما را تأمین نمی‌کند. استدلال در مفهوم ماده شش هم صحیح نیست، زیرا علاوه بر اینکه قشون انگلیس هم وارد ایران می‌شود، با وجود عده زیادی آلمانی در ایران، ما در قشون کشی به ایران محق هستیم، و چون تصمیم قطعی گرفته شده است متأسفانه نمی‌توانیم از ورود قشون به ایران جلوگیری کنیم. از شخص شما خواهشمندم اقدامات لازمه بفرمایید که این قضیه به طور مسالمت آمیزی انجام یابد».

جواب دادم: پاسخهای جنابعالی به هیچ وجه مقنع نبوده و باید با نهایت تأسف اظهار دارم بر علیه آنچه که تاکنون دولت شوروی همیشه اظهار می‌داشت که سیاست مستقلی را داراست، در این عمل حق شکنانه، دولت شوروی کاملاً تابع نظریات و سیاست دیگران شده

است.

آقای مولوتف با لحن مخصوصی اظهار داشت: «هرگز چنین چیزی نیست. ما همیشه سیاست مستقل مخصوص خود را داریم».

جواب داد: متأسفانه در این رفتار، دولت شوروی کاملاً از سیاست دیگران متابعت نموده است.

آقای مولوتف که منتظر این جواب صریح و دندان‌شکن نبود با عصبانیت اظهار داشت: «ما در تمام عملیات خود مستقل بوده [ایم] و مطمئن باشید که ما آلمانیها را هم شکست خواهیم داد». بنده در مقابل این اظهار سکوت کردم. نامبرده که شاید انتظار داشت این‌جانب نظریه او را تأیید نمایم، با حرکت عصبانی مخصوصی سیگاری برداشته آتش زد و یک بار دیگر گفت بلی مطمئن باشید ما این دشمن را هم درهم خواهیم شکست. باز از طرف من جز سکوت چیزی نشنید، و ملاقات در ساعت سه و نیم بعد از نصف شب به پایان رسید.

سفیر کبیر

محمد ساعد

* * *

[جگونگی تهاجم قوای روس و انگلیس به ایران]

حمله قوای روس و انگلیس به خاک ایران از مدتها قبل طرح‌ریزی شده بود. این واقعه در سحرگاه سوم شهریور ماه ۱۳۲۰ مطابق با ۲۵ اوت ۱۹۴۱ میلادی رخ داد.

ساعت چهار بامداد سوم شهریور سفیر اتحاد جماهیر شوروی و وزیر مختار انگلیس در تهران به دیدار علی منصور نخست‌وزیر وقت رفتند و طی یادداشت‌های مشابهی به دولت ایران اعلام کردند که ارتش دو دولت از مرزهای ایران گذشته‌اند. ارتش شوروی از سه جهت و در سه ستون وارد خاک ایران شد. ستون اول از محور جلفا در جهت تبریز حرکت کرد. ستون دوم از راه آستارا به سوی پهلوی ورشت به پیشروی پرداخت. ستون سوم به ناحیه مرزی شمال شرقی خراسان هجوم برد. در این تهاجم مراکز مهمی مانند تبریز و مشهد و شهرهای ساحلی دریای خزر تحت اشغال ارتش شوروی درآمدند و سرانجام روز ۹ شهریور ارتشهای شوروی و انگلیس در قزوین به یکدیگر ملحق شدند. در این عملیات نیروهای دریایی و هوایی نیز شرکت داشتند. روز ۳ شهریور نیروی دریایی شوروی در دریای خزر، بندر انزلی را به گلوله بست. همچنین نیروی هوایی شوروی چندین شهر ایران مانند تبریز و انزلی و همدان و قزوین و مشهد و روز ۹ شهریور حومه تهران را بمباران کرد.

قوای بریتانیا در قسمت آبادان عبارت بود از لشکر هشتم پیاده نظام هندی به فرماندهی ژنرال هاروی؛ در منطقه خانقین تیپ نهم زرهی و یک هنگ ارباب جنگی هندی و چهار گردان انگلیسی و یک هنگ توپخانه انگلیسی که همگی تحت فرماندهی ژنرال اسلیم بودند.

نیروی هوایی انگلیس پشتیبان این واحدهای جنگی بود. اولین هدف نیروهای مهاجم انگلیس اشغال مناطق نفت خیز و دومین هدف، پیشروی در خاک ایران و به دست گرفتن خطوط ارتباطی ایران بود.

ارتش انگلیس از دو جهت به سمت ایران پیشروی کرد. یک ستون از راه خاتقین وارد ایران شد و از طریق کرمانشاه و همدان خود را به قزوین رساند. ستون دوم از خاک عراق به ناحیه جنوب غربی خوزستان هجوم آورد. عملیات دریایی انگلیس بیشتر در بندر شاهپور صورت گرفت و هشت فروند کشتیهای متوقف در بندر به دست قوای انگلیس افتاد. نیروی هوایی انگلیس هم چند هدف نظامی را در اهواز بمباران کرد.

سند شماره ۴۴ | ایدن: انگلیس اقدامات لازم را به عمل می آورد؛ سخنان ایدن، وزیر امور خارجه انگلیس، در مجلس آن کشور خوب نشان می دهند که همه فعالیتهایی که دولت روس و انگلیس برای در فشار گذاشتن دولت ایران انجام می دادند فقط به این منظور بود که زمینه سازی لازم جهت طرح ریزی برنامه حمله نظامی به ایران و اشغال خاک این کشور، صورت ظاهر عوام پسند داشته باشد. بخشی از نطق ایدن نقل می شود|

«برای توجه بیشتر نمایندگان محترم می گویم که امروز در ایران تعداد بی شماری آلمانی وجود دارند. تجربیات در بسیاری از کشورها چنین نشان داده که این مهاجرین آلمانی یا هر طوری که می خواهید اسمشان را بگذارید... بی اندازه برای کشوری که در آنجا اقامت دارند در مواقع بحران، خطرناک هستند. روی همین اصل نظر و توجه جدی دولت ایران را نسبت به خطری که در نتیجه ادامه اجازه اقامت عده بی شماری آلمانی در آن کشور ایجاد شده است و به ضرر خود آن کشور تمام می شود، جلب نموده ام. امیدوارم که دولت ایران از بذل توجه نسبت به این اخطار، که از روی کمال دوستی و نهایت صمیمیت داده شده، دریغ نخواهد کرد و همین حالا اقدامات لازم را برای مقابله با این وضع به عمل خواهد آورد...»

سند شماره ۴۵ | واکنش دولت ایران به تجاوز روس و انگلیس؛ ورود نیروهای شوروی و انگلیس به خاک ایران، دولت وقت را دستپاچه و سردرگم کرد. نخستین واکنش دولت، درخواست از سفیران ایران در مسکو و لندن برای اعتراض به آن اقدام بود|

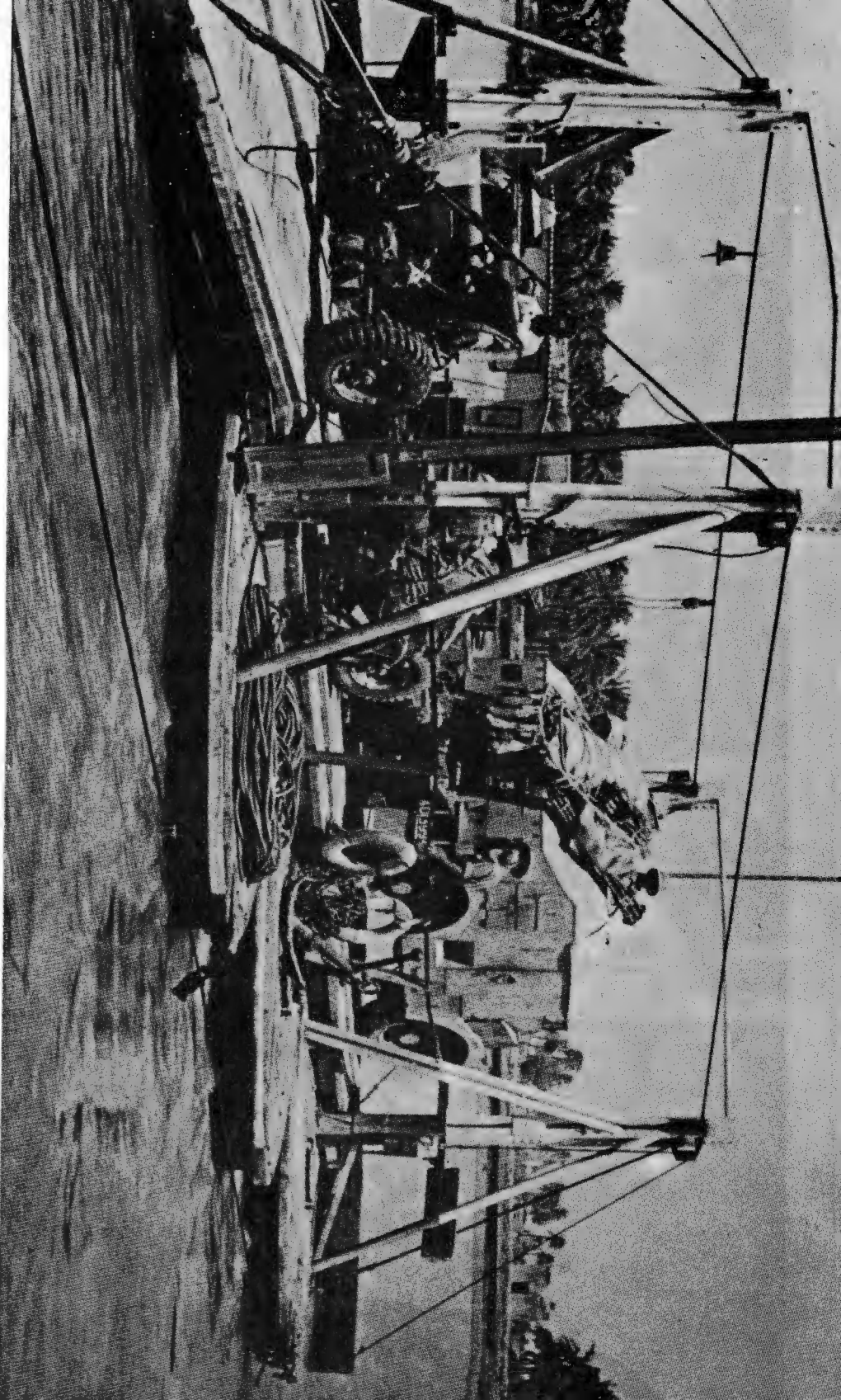
شماره: ۱۲۹

تاریخ: ۳ شهریور ۱۳۲۰

تلگراف به سفارت خانه های ایران در لندن و مسکو

اشغال تأسیسات نفتی ایران، نخستین هدف نیروهای بیگانه

روز ۴ شهریور ۲۰ میل قایقی متحرک بر روی رودخانه کارون مستقر شد و نیروهای پیاده انگلیسی توسط گروه موزوی حمل و نقل نظامی تا بمباران شهر مورد به آن طرف رودخانه منتقل شدند.

تعقیب تلگراف سابق، قوای متجاوز روس و انگلیس مشغول پیشروی هستند. مخصوصاً روسها تمام شهرهای آذربایجان تا بندر پهلوی و غازیان را، که همه باز و بی دفاع هستند، بدون هیچ جهت بمباران می‌کنند. این تجاوزات نظامی بدون بدون هیچ گونه اخطار قبلی به عمل آمده و با هیچ یک از اصول بین‌المللی مطابقت ندارد.

لازم است فوراً به وزارت خارجه مراجعه و علت این اقدامات را توضیح خواسته، تقاضا شود هر چه زودتر دستور جلوگیری از آن را بدهند. نتیجه را فوری اطلاع دهید.

جواد عامری

سند شماره ۴۶

[تلگراف رضاشاه به رئیس جمهوری آمریکا؛ در روز سوم شهریور ۱۳۲۰، رضاشاه ضمن تلگرافی که به فرانکلین روزولت رئیس جمهوری ایالات متحده آمریکا که در آن زمان هنوز وارد جنگ نشده و بیطرفی خود را حفظ کرده بود مخابره کرده و از او خواست که برای جلوگیری از تجاوز قوای شوروی و انگلیس به خاک کشور بیطرف ایران وساطت نماید. متن تلگراف چنین است:]

سوم شهریور ۱۳۲۰

حضرت فرانکلین. د. روزولت

رئیس جمهوری ایالات متحده آمریکا - واشنگتن

البته از حوادث اخیر ایران که قوای انگلیس و روس بدون اخطار قبلی غفلتاً از مرزهای این کشور عبور و به تصرف نقاط و بمباران عده زیادی از شهرهای باز و بی دفاع ایران مبادرت ورزیده‌اند خاطر آن حضرت آگاه گردیده است. عنوان سابق روس و انگلیس، نگرانی از وجود عده‌ای آلمانی در ایران بود که اطمینان داده شد به زودی از این کشور می‌روند. در این صورت هیچ جای نگرانی برای آنها باقی نمانده و به هیچ وجه بر من معلوم نیست به چه علت این اقدامات تجاوزکارانه متشبث شده و بدون ملاحظه شهرهای ما را بمباران می‌کنند.

در این موقع لازم می‌دانم به استناد اعلامیه آن حضرت مبنی بر مساعدت و تقویت اصول عدالت بین‌المللی و حفظ حقوق آزادی ملل، از شما تقاضا نمایم که به این قضیه که برای ایران پیش آمده و یک کشور بیطرف و صلح‌جو را که هیچ منظوری جز حفظ آسایش و اصلاح امور داخلی خود ندارد دچار مصائب جنگ می‌سازد متوجه نموده با اقدامات مؤثر نوع‌پرورانه خود در رفع این تجاوزات مساعی لازم مبذول فرمایند.

با امتنان از توجهات خیرخواهانه آن حضرت احساسات صمیمانه خود را تقدیم می‌نمایم.

رضا پهلوی

[گزارش نخست وزیر به مجلس؛ علی منصور، نخست وزیر در همان روز هجوم قوای خارجی به خاک ایران، مجلس شورای ملی را به تشکیل جلسه فوق العاده دعوت کرد. در این جلسه که در بعد از ظهر سوم شهریور تشکیل شد، نخست وزیر خطاب به نمایندگان گفت]

مطالبی که حالا به اطلاع آقایان نمایندگان می رسد، فقط برای گزارش جریانات اخیر و وقایعی است که روی داده است. آقایان نمایندگان در این موضوع هرگونه اظهاراتی داشته باشند تمنی می شود به جلسات بعد موکول نمایند. به طوری که از ابتدای وقوع جنگ کنونی بنا به فرمان ملوکانه مقرر گردید دولت شاهنشاهی بیطرفی ایران را اعلام کرد و با تمام وسایل و قوای خود دقیقاً این نیت را پیروی و به موقع اجرا گذاشت، و با رویه صریح و روشنی در حفظ کشور از خطر سرایت جنگ و همچنین صیانت حقوق مشروع تمام دول که با ایران روابط دارند به ویژه دول همسایه کوشید. به طوری که تا حال به هیچ وجه خطری در ایران از هیچ طرف به هیچ یک از آنها متوجه نگردیده است. با این حال دولت انگلیس و بعد از اتفاق آن دولت با دولت شوروی، هر دو متفقاً اظهاراتی مبنی بر نگرانی از وجود یک عده آلمانی در ایران کرده و دو نوبت یعنی در تاریخ ۲۸ تیرماه و تاریخ ۲۵ مرداد به وسیله نمایندگان خود تذکاریه هایی تسلیم دولت ایران داشتند که اخراج قسمت عمده ای از آلمانیهای مقیم ایران را درخواست می کردند.

در پاسخ این اظهارات، چه ضمن مذاکرات عدیده شفاهی و چه طی تذکاریه های مورخ ۷ مرداد و ۳۰ مرداد، کتباً اطمینانهای کافی در مراقبت دولت ایران نسبت به رفتار کلیه اتباع بیگانه و عدم امکان بروز مخاطره از عده معدودی آلمانی که در ایران مشغول کارهای معینی هستند داده شد. حتی برای مزید اطمینان دو دولت اقدامات مقتضی برای کاهش عده معتابهی از افراد آلمانی به عمل آمد و مکرر چه در تهران و چه در مسکو و لندن، مراتب به مقامات مربوط دولت انگلستان و شوروی خاطر نشان گردید، و آنچه ممکن بود برای حصول اطمینان و روشن ساختن نظریه آنها کوشش به عمل آمد.

متأسفانه با تمام این مجاهدات که دولت ایران به منظور حفظ امنیت و آسایش کشور و رفع نگرانی دو دولت همسایه خود کرد، در عوض حسن تفاهم و تصفیة مسالمت آمیز قضیه، نتیجه این شد که نمایندگان شوروی و انگلیس ساعت ۴ صبح امروز به منزل این جانب آمده و هر کدام یادداشتی مبنی بر تکرار مطالب گذشته که جواب آنها با اقدامات اطمینان بخش داده شده بود تسلیم کردند. در این یادداشتها توسل خود را به نیروی نظامی اخطار کرده اند و مطابق گزارشهایی که رسیده معلوم شد نیروی نظامی آنها در همان ساعت که نمایندگان مزبور در منزل این جانب مشغول مذاکره بودند به مرزهای ایران تجاوز کرده اند. نیروی هوایی شوروی در آذربایجان به بمباران شهرهای باز و بی دفاع پرداخته و قوای زیادی نیز

از جلفا به سمت تبریز اعزام شده‌اند. در خوزستان قوای انگلیس به بندر شاهپور و خرمشهر حمله برده و کشتیهای ما را غافلگیر نموده و صدمه زده‌اند. نیروی هوایی آن دولت به اهواز بمب ریخته و همچنین قوای انگلیس با وسایل موتوریزه فوق‌العاده زیاد از طرف قصر شیرین به سمت کرمانشاه در حرکت می‌باشند. قوای متجاوز که با نیروی شاهنشاهی مواجه شده‌اند، طبعاً تصادم زد و خوردهایی هم رخ داده است. دولت برای روشن ساختن علت و منظور این تجاوزات به فوریت مذاکرات و اقدامات لازم به عمل آورده و منتظر نتیجه مذاکرات هستیم. همان‌طور که تقاضا شد، خواهشمند است در این جلسه غیر از استماع گزارش، صحبتی نشود. بعد به موقع مجلس را برای استحضار از نتیجه مذاکرات و اتخاذ تصمیم خبر خواهیم داد. دولت لازم می‌داند به عموم افراد کشور توصیه و تأکید نماید که در این موقع باید کمال متانت و خونسردی را رعایت کرده و با نهایت آرامش رفتار نمایند.

سند شماره ۴۸
پاسخ دولت ایران به تذکاریه شوروی؛ این پاسخ که کوتاه شده پاسخی بود که در تهران تسلیم سفیر شوروی شد، در ششم شهریور توسط محمد ساعد تسلیم وزیر خارجه شوروی گردید. این نشان می‌دهد که ایران هنوز امیدوار بود که از طریق دیپلماتیک مانع شدت عمل روسیه بشود.

وزارت امور خارجه

دولت شاهنشاهی از احساسات دولت اتحاد جماهیر شوروی مندرج در تذکاریه ۲۸ تیرماه ۱۳۲۰ (۱۹ ژوئیه ۱۹۴۱) در مورد دوستی و تمایلات مساعدت آمیز نسبت به ایران که به وسیله سفیر کبیر اتحاد جماهیر شوروی در ملاقات روز شنبه ۲۸ تیرماه ۱۳۲۰ به نخست‌وزیر تسلیم شده و در طی آن توسعه روابط اقتصادی و تسهیلات در رسانیدن کالاهای مورد نیاز ایران مطابق وعده‌های سابق تکرار و تأکید گردیده، مراتب امتنان و قدردانی خود را اظهار و اشعار می‌دارد که از جانب دولت شاهنشاهی نیز چنانکه مکرر نشان شده همواره علاقمندی کامل در حفظ و تحکیم مناسبات دوستی و حسن روابط با دولت اتحاد جماهیر شوروی معمول و ملحوظ بوده و خواهد بود. اما راجع به نگرانی که از حیث عده آلمانیهای مقیم ایران و عملیات آنها اظهار و تصور شده است که وجود آنها ممکن است مانع از انجام امر حسن مناسبات میان دو کشور ایران و شوروی شود، لزوماً خاطر نشان می‌شود به طوری که شفاهاً نیز به تفصیل طی مذاکرت روزهای ۲۸ و ۲۹ تیرماه تشریح گردیده است، دولت ایران مطابق مقررات خود و بر وفق سیاست بیطرفی نسبت به رفتار کلیه افراد و ساکنین این کشور مراقبت و نظارت تام داشته و به هیچ کس اجازه تخلف نمی‌دهد و متخلفین از هر طبقه و هر کس که باشند مورد تعقیب و کیفر واقع می‌شوند. از این جهت برای دولت شوروی نباید جای نگرانی باشد.

[قوای روس و انگلیس پس از تجاوز به خاک ایران و بمباران شهرهای بی دفاع، شروع به پیشروی به داخل خاک کشور کردند. دولت به منظور جلوگیری از عملیات نظامی بیشتر قوای مهاجم، به نمایندگان سیاسی خود در کشورهای انگلستان و شوروی و چین و امریکا و ترکیه دستور داد تا با وزرای خارجه کشورهای مذکور تماس گرفته و اقداماتی برای جلوگیری از عملیات نظامی مهاجمین در ایران و کشتار مردم به عمل آورند. متن تلگرافات مزبور چنین است]

شماره: ۱۳۱

تاریخ: ۴ شهریور ۱۳۲۰

تلگراف به سفارت خانه های ایران در واشنگتن و آنکارا

تعقیب تلگراف ۳ شهریور ۱۳۲۰ لازم است به وزارت خارجه بگویید جنگ ترتیباتی دارد. رویه ای را که قوای روس و انگلیس برای پیشروی در خاک ایران و بمباران شهرها اتخاذ کرده اند، تاکنون در هیچ جای دنیا دیده نشده و با هیچ مقرراتی تطبیق نمی کند. معلوم نیست چه عنوانی برای این عملیات قائل می شوند. اتباع آنها در داخله کشور با نهایت آزادی زیست می کنند، در صورتی که آنها بدون هیچ سبب و جهتی افراد بیگناه ایران را مورد بمباران و هلاکت قرار می دهند. لازم است از وزیر امور خارجه تقاضا کنید هر چه زودتر در نزد دولتین روس و انگلیس اقدام مؤثر و فوری برای توقف عملیات نظامی به عمل آورند. نتیجه مذاکرات را هم فوری تلگراف کنید.

جواد عامری

سند شماره ۵۰

[استنکاف انگلیس از پذیرش درخواست ایران؛ دولت ایران می کوشید با اقدامات دیپلماتیک دولتهای روس و انگلیس را از پیشروی نظامی بازدارد. نماینده ایران در لندن درخواست ایران را تسلیم وزارت امور خارجه انگلیس کرد؛ اما وزیر امور خارجه انگلیس به بهانه واهی انجام مذاکرات در تهران حاضر به قبول آن درخواست نشد.]

شماره: ۱۳۲

تاریخ: ۵ شهریور ۱۳۲۰

وزارت امور خارجه

صبح روزی که قشون روس و انگلیس به خاک ایران تجاوز کردند، فوراً با وزیر امور خارجه ملاقات و در زمینه این تلگراف با او مذاکره و تقاضا کردم برای جلوگیری از واقعه غیرقابل جبران، تا دولت شاهنشاهی بتواند یادداشتی که نمایندگان طرفین تسلیم کرده اند مطالعه

توپهای ۱۰۵ میلیمتری ایرانی که توسط نیروهای مهاجم به غنیمت گرفته شد.

توبخانه سنگین انگلیسیها در حال تیراندازی در نزدیکی دهکده زبیری و ارتفاعات پاطاق

نمایند به قشونشان دستور بدهند عودت نمایند؛ و یا اقلاً هر جا که هستند فوراً توقف کنند.
وزیر امور خارجه جواب داد: چون وزیرمختارشان در تهران با اولیای دولت شاهنشاهی در
این باب مشغول مذاکرات است، مشکل می شود که هم در تهران و هم در لندن در یک موقع
مذاکره به عمل آید.

محمدعلی مقدم

سند شماره ۵۱
وزارت کشور
اداره: کارگزینی
[بخشنامه احضار افسران احتیاط و ذخیره و منع جابه جایی نفرات]
به تاریخ ۶/۵ ماه سال ۱۳۲۰
شماره: ۱۳۸۲۹
پیوست ۳۰۰۷۳

[گیرنده] اداره انتظامات

بنا به فرموده ستاد ارتش مقرر است کلیه افسران احتیاط و ذخیره به واحدهای مربوطه معرفی
بشوند. قدغن نمایند به فرد فرد افسرانی که در آن اداره مشغول خدمت می باشند ابلاغ گردد که
در ظرف ۲۴ ساعت آنهایی که از لشگری به لشگری دیگر منتقل شده اند به لشکر لاحق و
آنهایی که در لشکر سابق باقی مانده اند به لشکر مربوطه با کتابچه خدمت و لباس افسری خود
را معرفی نمایند. وصول و اجراء این بخشنامه را بیدرنگ اعلام دارید.

از طرف وزیر کشور

امضاء

[یادداشتهایی که در حواشی و بالا و پایین این دستورالعمل نوشته شده اند
بسیار معنی دار هستند:

در سمت راست، در سه نقطه با خطهای مختلف نوشته شده است:
«مشمول نیستم» (تاریخ و امضاء).

در پایین، سمت چپ نوشته شده است: بسیار بسیار فوری است. آقای
سپهری معاون فوراً اقدام بفرمایید جواب (...). تهیه شود. ۲۰/۶/۵.

در پایین، سمت راست نوشته شده است: فوری، تمام آقایانی که در
اداره انتظامات مشغول کار می باشند ملاحظه [کنند و] هر یک مشمول
مقررات دستور صادره بالا می باشد فوراً در اجرای آن اقدام و هر یک هم
مشمول نمی شود [به] تصریح امضاء کند که گزارش امر (...). شود
۲۰/۶/۵.

[تغییر دولت و دستور ترک مقاومت؛ در حالی که تلاشهای سیاسی برای جلوگیری از پیشرفت قشون مهاجمین در خاک ایران ادامه می‌یافت، ظاهراً رضاخان چنین مصلحت دید که برای به ثمر رسیدن این کوششها بهتر است دولت جدیدی بر سر کار آید. از این رو علی منصور استعفا کرد و محمدعلی فروغی مأمور تشکیل کابینه گردید. علی منصور در جلسه فوق‌العاده مجلس شورای ملی که در بعدازظهر روز سوم شهریور تشکیل شد، گزارشی از تجاوز ناگهانی قوای روسیه و انگلیس به خاک ایران را به اطلاع نمایندگان رسانده و ناتوانی دولت خود را از ادامه کار اعلام داشته بود.

محمدعلی فروغی، نخست‌وزیر جدید که در روز پنجشنبه ۶ شهریور دولت خود را به مجلس معرفی کرد، ضمن نطقی دستور ترک مقاومت نظامی ایران را به آگاهی همگان رساند و گفت:

به استحضار خاطر نمایندگان محترم می‌رساند که دولت با نهایت جدیت در حفظ مناسبات حسنه با دول خارجه، مخصوصاً همسایگان، و تعقیب اصلاحاتی که منظور نظر اعلیحضرت همایونی و عموم ملت است خواهد کوشید. ضمناً خاطر آقایان محترم را مستحضر می‌دارد همان‌طور که به خوبی آگاهی دارند دولت و ملت ایران صمیمانه طرفدار صلح و مسالمت بوده و می‌باشند. برای اینکه این نیت تزلزل‌ناپذیر کاملاً بر جهانیان مکشوف گردد، در این موقع که از جانب دو دولت شوروی و انگلستان اقدام به عملیاتی شده که ممکن است موجب اختلال صلح و سلامت گردد، دولت به پیروی از نیت صلح‌خواهانه اعلیحضرت همایون شاهنشاه به قوای نظامی کشور دستور می‌دهد که از هرگونه عملیات مقاومتی خودداری نمایند، تا موجبات خونریزی و اختلال امنیت مرتفع شود و آسایش حاصل گردد.

[محمدعلی فروغی همچنین گفت که رضاشاه برای جلوگیری از کشتار و خونریزی به ارتش ایران دستور آتش‌بس داده است؛ او افزود:]

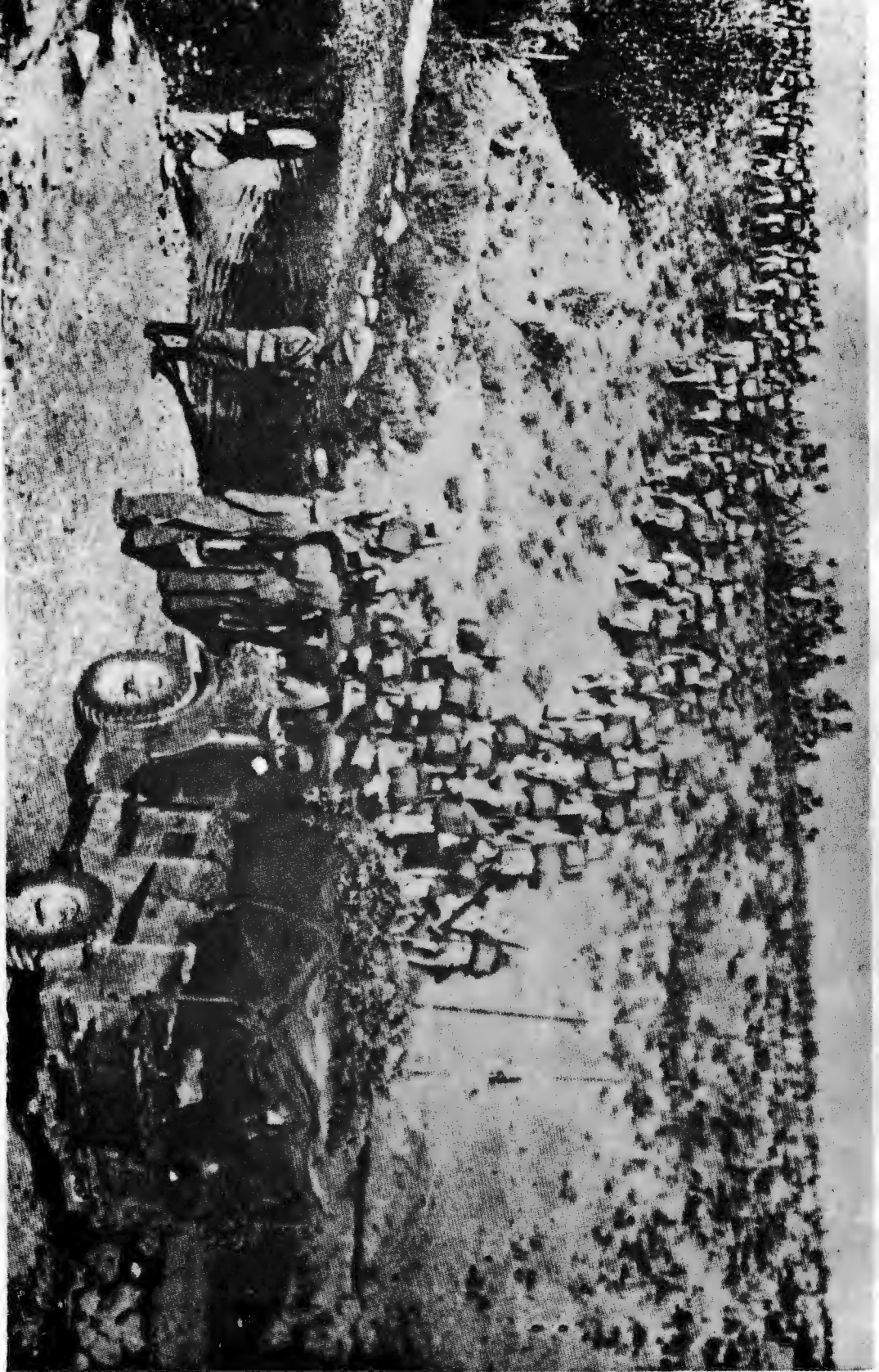
سخن بر سر قضایا و پیش‌آمدهای اخیر است که نظر به اهمیت آنها لازم است خاطر نمایندگان محترم و عموم ملت ایران از آن آگاه باشد: آنچه تا روز پنجشنبه ششم این ماه واقع شده، به استحضار آقایان رسیده است و به خاطر دارند که روز پنجشنبه هیأت دولتی که همان روز به مجلس شورای ملی معرفی شد، ضمن برنامه خود اطلاع داد که دولت ایران نظر به نیت صلح‌خواهانه و مصلحت کشور تصمیم گرفته است در مقابل قوا دولتی شوروی و انگلیس به قوای خود امر دهد که از مقاومت خودداری نمایند.

نمایندگان محترم هم ضمن رأی اعتماد به دولت، این تصمیم را تصویب فرمودند.

بازجویی از یک درجه دار امیر ایرانی توسط اشغالگران

پس از اعلان ترک مصاحبه، سران و دو طرف از کنار یکدیگر عبور می‌کنند

[اعلام ترک مقاومت از سوی وزیر خارجه به سفیر ایران در مسکو؛ در اثر تغییر دولت، جواد عامری از کفالت وزارت خارجه کنارت رفت و علی سهیلی در سمت وزیر امور خارجه به کار پرداخت. او بیدرتنگ سفیران ایران در مسکو و لندن را از تصمیم تازه دولت در مورد ترک مقاومت آگاه کرد. متن نامه اوبه سفیر ایران در مسکو چنین است:]

وزارت امور خارجه

تاریخ: ۶ شهریور ۱۳۲۰

جناب آقای محمد ساعد

سفیرکبیر دولت شاهنشاهی ایران در شوروی

امروز بلافاصله بعد از معرفی دولت به مجلس، سفیرکبیر شوروی را خواسته راجع به وقایع اخیر مفصل مذاکره و توجه مشارالیه را به بمباران شهرهای ایران و خونریزیهایی که سبب شده اند، جلب کردم. سفیر شوروی در جواب تاریخچه مذاکرات خودشان را با نخست وزیر سابق و اینکه دولت ایران نخواست به اهمیت قضایای پی برده و از اخراج آلمانیها که وعده بیرون کردن آنها را داده بوده است، بیان و گله کرد که چرا نخست وزیر سابق در بیانات خود در مجلس، شوروی را متجاوز قلمداد کرده، بدون اینکه به شرح قضایا و مذاکرات فیما بین پردازد.

جواب گفتم: بمبارانهای شما روی نظامیها و حتی شهرهای باز، از قبیل قزوین و شاهرود و سواحل بحر خزر را باید چه عنوان داد؟ امروز صبح سه هواپیمای شما به سلطنت آباد - نزدیک تهران - بمب ریخته اند. اگر مطالبی دارید چرا صریحاً بیان نمی کنید؟ بیرون کردن آلمانیها را که وعده داده بودیم عمل هم می کنیم. از ایجاد نفرت در کشور ایران برای خودتان چه فایده ای خواهید برد؟ بالاخره پس از مذاکرات زیاد، نظریات خود را به شرح زیر خلاصه کردم:

دولت ایران برای حفظ روابط، امروز دستور داد قوای نظامی ایران از مقاومت دست بردارند. آلمانیها را هم اخراج خواهیم کرد، راه بدهید تا بتوانیم آنها را از ترکیه عبور بدهیم. در مقابل، تقاضا داریم شما هم فوراً دست از بمباران شهرها برداشته و پیشرفت قوای خود را متوقف و در برگرداندن آنها اقدام نمایید. سفیرکبیر شوروی اظهار امیدواری کرد که با دولت حاضر کار را تمام کند [و] وعده داد فوراً مراتب را به مسکو تلگراف و جواب مساعد در حل قضایا و جلوگیری از پیشرفت قوا بگیرد.

جنابعالی هم قضیه را تعقیب فرماید. نتیجه را تلگراف نمایید. با وزیرمختار انگلیس هم در همین زمینه مذاکره و مخصوصاً به وعده کریس به سفیرکبیر ترکیه در مسکو، اشاره کردم.

[نامهٔ وزیر خارجهٔ ایران به سفیر شوروی و وزیرمختار انگلیس و اعلام پذیرش شرایط متفقین؛ وزیر خارجهٔ ایران، پس از تصمیم دولت مبنی بر ترک مقاومت نظامی و آگاه کردن نمایندگان ایران در خارج، بیدرنگ نامه‌ای برای سفیر شوروی در تهران فرستاد و ضمن تکرار شرایط متفقین که توسط بولارد تسلیم نخست‌وزیر شده بود، عملاً اعلام کرد که دولت ایران شرایط متفقین را پذیرفته است]

تاریخ: ۶ شهریور ۱۳۲۰

چنانکه خاطر آن جناب مستحضر است، دولت شاهنشاهی ایران با رعایت سیاست بیطرفی، پیوسته کوشش داشته است مناسبات دوستانه خود را با تمام دول به ویژه با دولتهای همسایهٔ خود محفوظ بدارد.

در این موقع هم که نیروی جنگی دولت اتحاد جماهیر شوروی و بریتانیا وارد خاک ایران گردیده‌اند، دولت ایران برای ابراز کمال حسن‌نیت و حفظ مناسبات همجواری مبادرت به جنگ نکرده است. با این حال قوای آن دولت به عملیات جنگی و بمباران شهرها مبادرت کرد و نیروی پادگان ایران در شهرستانها هم طبعاً در مقابل حمله‌ای که به آنها شده بود، ناگزیر از خود دفاع و مقاومت نموده‌اند.

اینک به استحضار خاطر عالی می‌رساند که دولت شاهنشاهی برای اثبات نیت صلح‌خواهانه خود دستور داد نیروی دولتی به کلی ترک مقاومت نموده از هرگونه اقدامی خودداری نمایند. انتظار دارد قوای آن دولت هم حرکت خود را متوقف ساخته، عملیات جنگی را متروک دارد. این تصمیم دولت به اطلاع نمایندگان سایر دول هم می‌رسد.

* * *

در روز هشتم شهریور ماه نمایندگان دولت انگلیس و شوروی به ملاقات جناب آقای نخست‌وزیر و این جانب آمده یادداشتهایی تسلیم نمودند که متن آنها عیناً خوانده می‌شود:

[نامهٔ سفیرکبیر شوروی و وزیرمختار انگلیس، ۶ شهریور ۱۳۲۰]

آقای وزیر، محترماً به طوری که قبلاً هم تذکر داده شده خاطر جنابعالی را مستحضر می‌سازیم: ۱. دولتین اعلیحضرت پادشاه انگلستان و شوروی هیچ نقشه‌ای علیه استقلال یا تمامیت ارضی ایران ندارند و علت اینکه مجبور شده‌اند اقدامات نظامی به عمل آورند این بوده است که دولت ایران توجهی به پیشنهادات آنها نکرده است. لیکن این گونه اقدامات بر علیه خود ایران اتخاذ نگردیده بلکه فقط بر علیه تهدید اقدامات ممکنه آلمانیهایی بوده که در نقاط مهم تمام کشور ایران قرار گرفته بوده‌اند. چنانچه دولت ایران فعلاً حاضر به تشریک مساعی باشد علت ندارد که عملیات خصمانه ادامه پیدا نماید.

قوای ایرانی متحرک در کورمانشاه پس از اعلان ترک مغاصه

سرازمی ایرانی بازشته بی از تک ماصمه

۲. دولتین اعلیحضرت پادشاه انگلستان و شوروی خواستار بعضی ضمانتهایی می‌باشند که فعلاً دولت ایران در حقیقت مایل به انجام تقاضاهای عادلانه آنها هستند. تقاضاهای مزبور به قرار ذیل است:

الف. دولت ایران باید امر صادر نماید که قشون ایران بدون مقاومت بیشتری از شمال و شرق خطی از خانقین، کرمانشاه، خرم‌آباد، مسجد سلیمان، هفتگل، گچساران و از آنجا به بندر دیلم که در خلیج فارس واقع شده است عقب‌نشینی نماید.

در شمال قشون ایران باید از نقاط اشنو، حیدرآباد، میاندوآب، زنجان، قزوین، خرم‌آباد، بابل، زیرآب، سمنان، شاهرود و علی‌آباد (شاهی) عقب‌نشینی کند. نقاط نامبرده بالا موقتاً به وسیله قشون انگلیس و شوروی اشغال خواهد شد.

ب. دولت ایران بایستی در ظرف یک هفته کلیه اتباع آلمان به استثنای اعضای حقیقی سفارت آلمان و چند نفر اشخاص فنی که دربنگاههای محابرات و نظامی نباشند از ایران خارج کرده و صورت اسامی آلمانیهای مزبور را برای موافقت به نمایندگان سیاسی انگلیس و شوروی در تهران تسلیم نمایند.

ج. دولت ایران بایستی تعهد نماید اتباع آلمانی دیگری به خاک ایران وارد نشوند.

د. دولت ایران بایستی تعهد نماید که مانعی در راه حمل و نقل لوازمی که شامل ادوات جنگی نیز خواهد شد و از وسط خاک ایران بین نیروهای شوروی و انگلیس به عمل خواهد آمد قرار نداده بلکه تعهد نماید وسایل تسهیل حمل و نقل این قبیل لوازم را که به وسیله راه آهن یا از طریق هوا حمل می‌شوند فراهم سازد.

۳. در مقابل دولتین انگلیس و شوروی موافقت می‌نمایند که:

الف. حقوق مربوط به نفت و غیره ایران را کمافی السابق بپردازند.

ب. وسایل تسهیل لوازم مورد احتیاج اقتصادی ایران را فراهم سازند.

ج. پیشروی زیادتیر نیروهای خود را متوقف ساخته و به محض وضعیّت نظامی اجازه دهد قشون خود را از خاک ایران خارج نمایند.

۴. علاوه بر این دولت ایران تعهد می‌کند که بیطرفی خود را ادامه داده و هیچ‌گونه عملی که برخلاف منافع دولتین انگلیس و شوروی باشد در این مبارزه که بر اثر تجاوز آلمان بر آنها تحمیل گردیده است ننمایند. موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه خود را تقدیم می‌نمایند.

وزیرمختار انگلیس

بولارد

[نامه سفیر ایران به وزیر خارجه شوروی؛ دولت ایران که ضعف خود را دریافته و تسلیم نظرات متفقین شده بود، از شوروی برای اخراج آلمانیها فرصت می‌خواست و تقاضا می‌کرد که شوروی پیشروی نیروهای خود را در خاک ایران متوقف کند]

شماره: ۱۳۷

تاریخ: ۶ شهریور ۱۳۲۰

وزارت امور خارجه

امروز ۲۶ ماه اوت، ساعت هفت بعد از ظهر جواب یادداشت آقای مولوتف را به مضمون ذیل دادم:

محترماً دریافت یادداشت دولت شوروی مورخه ۲۵ اوت امسال را اشعار می‌دارد. دولت و ملت ایران همیشه نسبت به دولت و ملت اتحاد جماهیر شوروی صمیمی‌ترین احساسات دوستانه را داشته‌اند. حسن همجواری و دوستی متقابل بین دو کشور همیشه در کارها و عملیات هر دو دولت منعکس بوده است. ایران همیشه قدر و قیمت سیاست برادرانه و صمیمی اتحاد جماهیر شوروی را در سخت‌ترین دقایق زندگی سیاسی ایران که به شکل پشتیبانی اخلاقی و مادی بروز نموده، دانسته و می‌داند. قضایای مذکور در یادداشت، در باب روابط دوستانه فیما بین در محل و وقت خود کاملاً مطابق با حقیقت می‌باشد. بسط مناسبات دوستانه میان ایران و اتحاد جماهیر شوروی همیشه بر اساس حسن تفاهم و اعتماد متقابل مستقر بوده است. ماده ۶ عهدنامه ۱۹۲۱ ایران و شوروی دلیل مبرهن اعتماد متقابل بین دولت و ملت ایران و شوروی بوده و این ماده در اصل تضمین مصونیت ارضی ایران می‌باشد. کیفیت منظوره در ماده ۶ عهدنامه بالصرحاً ضمن ماده نامبرده تعیین گردیده است.

در ۲۵ اوت جاری هیچ قشون دولت ثانی قصد نداشته به زور دخالت مسلحانه اقدامات تجاوزکارانه در خاک ایران به عمل آورد و یا خاک ایران را مبدل به مرکز حملات نظامی بر علیه دولت اتحاد جماهیر شوروی نماید. ایران که یک دولت بیطرف و دوست دولت شوروی بوده، همه‌گونه اقدامات به عمل آورده که از خطرات محتمله از وجود بعضی عناصر خارجی مقیم ایران جلوگیری نماید.

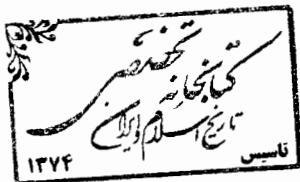
پیشنهادات دولت شوروی در تاریخ ۲۶ ژوئن و ۱۹ ژوئیه و ۱۶ اوت برای جلب توجه دولت ایران به وضعیات بوده و مقدمه اخطار رسمی ۲۵ اوت جاری محسوب می‌شود. با آنکه شکل این پیشنهادات با طرز عادی مناسبات سیاسی بین کشورهای مستقل موافقت ندارد، مع هذا نظر به مناسبات دوستانه با اتحاد جماهیر شوروی، دولت شاهنشاهی اقدامات فوق‌العاده مؤثر و فوری که بدون شک به نتیجه مرضی‌الطرفین می‌رسید به عمل آورد. از مطالعه دقیق تمام اقدامات معموله از طرف دولت ایران من شخصاً به این نتیجه رسیدم که تا ۱۵ سپتامبر امسال

آخرین طبقه اشخاصی که از نقطه نظر شوروی خطرناک تشخیص داده شده اند می بایستی از مرزهای ایران خارج گردند؛ یعنی ۵۶ روز پس از وصول یادداشت اولی مورخه ۱۹ ژوئیه. شایان تأسف است که دولت شوروی منتظر نتایج اقدامات فوری و مؤثری که دولت ایران، با در نظر گرفتن بیطرفی خود به عمل می آورد نگردید. از طرف اتحاد جماهیر شوروی و همچنین دولت انگلیس راجع به محترم شمردن حقوق حاکمیت و تمامیت ارضی و مصونیت و استقلال و بیطرفی ایران اطمینان داده شده بود و دولت ایران نیز کاملاً به این اطمینانها اعتماد داشت.

نظر به مراتب مذکور، به عنوان سفیرکبیر ایران از شما آقای کمیسر خارجه خواهشمندم برای حل دوستانه قضیه، حرکت دستجات قشونی را در خاک ایران موقوف داشته و به احترام حق حاکمیت و بیطرفی ایرن فرصت دهید که اقدامات دولت ایران برای اخراج اشخاص مذکور در یادداشت ۲۵ اوت، در مدت مذکور در بالا جریان معمول و طبیعی خود را طی کند. ضمناً با اعتقاد کامل به اطمینانهای دولت شوروی در باب اینکه قشون شوروی به محض رفع خطر، از خاک ایران خارج خواهند شد و نظر به اینکه خارجیهایی که برای دولت شوروی و انگلیس خطرناک تشخیص داده شده بودند عنقریب از خاک ایران خارج خواهند شد، از شما خواهشمندم اقدامات لازم بنمایید که قسمتهای قشون سرخ که داخل ایران شده اند به مرز شوروی برگردند و در حال حاضر از طرفیت با نیروی ایران که مدافع مصونیت خاک خود می باشد خودداری کنند.

با تأیید عدم موافقت با تفسیر غیرصحیح ماده ۶ عهدنامه مودت ۱۹۲۱ و اعتراض راجع به سوق موقتی قشون شوروی به خاک ایران، آقای کمیسر خارجه به شما اطمینان می دهم در صورت احترام کامل به حقوق حاکمیت و تمامیت ارضی و استقلال و مصونیت مرزی ایران دولت متبوعه من همه گونه اقدامات برای تشدید مناسبات دوستانه و اقتصادی بین ایران و دولت شوروی به عمل خواهد آورد.

سفیرکبیر
محمد ساعد

[مداخله کنسولهای انگلیس در امور داخلی ایران؛ پذیرش شرایط تحمیلی متفقین توسط دولت ایران موجب شد که نمایندگان کنسولی انگلیس در ایران به خود اجازه مداخله در امور محلهای مأموریت خویش را بدهند. نامه های وزیر کشور به وزیر خارجه نمایانگر این مداخلات است. دولت تصور می کرد که از طریق اقدامات دیپلماتیک می تواند استقلال سیاسی کشور را حفظ کند. سند زیر شکایت نامه فرماندار یزد از دخالت کنسول انگلیس در امور شهر است]

سند شماره ۵۷

وزارت کشور

اداره: دفتر وزارتی

تاریخ: ۱۳۲۰/۶/۸

شماره: ۳۰۲۴۷

وزارت امور خارجه

از فرماندار یزد تلگرافی به شماره ۴۴۰۳ راجع به اقدامات کنسول انگلیس در کرمان رسیده است که رونوشت آن به ضمیمه ارسال می شود. چون مداخله کنسولها در امور سیاسی مجوزی ندارد متمنی است مقرر فرمایند با مراجعه به سفارت انگلیس ترتیبی بدهند که از این قبیل اقدامات کنسولها جلوگیری شود و نتیجه را هم به این وزارت اطلاع دهند.

وزیر کشور

امضاء

سند شماره ۵۸

نامه وزیر کشور به وزارت امور خارجه درباره دخالتهای کنسول انگلیس در

شیراز در امور داخلی فارس]

وزارت کشور

اداره: دفتر وزارتی

تاریخ: ۱۳۲۰/۶/۸

شماره: ۳۰۲۵۲

وزارت امور خارجه

با ارسال رونوشت تلگراف شماره ۱۵۶ استانداری هفتم متمنی است مقرر فرمایند با وزیر مختار انگلیس در طهران مذاکره و اهتمام نمایند که از نشریات و اقدامات خارج از وظیفه کنسول شیراز جلوگیری شود. نتیجه اقدام و نظر آن وزارت را نیز اعلام فرمایند تا پاسخ استانداری داده شود.

وزیر کشور

امضاء

سند شماره ۵۹

[گزارش فرماندار رشت به وزارت کشور؛ در روز هفتم شهریور ایران کاملاً

تسلیم شده بود. ارتش سرخ وارد رشت شد و اداره امور را در دست گرفت.

فرماندهان ارتش و رؤسای ادارات قبلاً گریخته بودند. گزارش فرماندار

رشت تصویر دقیقی از وضع شهرهای اشغال شده، روحیه مقامات، وضع

۱. کنسول انگلیس در کرمان در آن هنگام سرگرد جورج آرتور فالكونر بوده است.

۲. در آن هنگام آلفرد هازل کینگ کنسول انگلیس در فارس بوده است.

مردم و رفتار اشغالگران را به دست می دهد:

فرمانداری شهرستان رشت

وزارت کشور

تاریخ: ۱۳۲۰/۶/۸

شماره: ۱۱۹۹۰

پیرو گزارشهای تلگرافی راجع به وقایع اخیر گیلان این گزارش تقدیم می شود. پس از اینکه خبر ترک مقاومت به ارتش گیلان رسید در حدودی که امکان داشت برحسب اظهار تیمسار سرتیپ قدر روز پنجشنبه ۶ به جاهای لازم اطلاع می دهد.

شب جمعه چراغهای رشت روشن و مردم شادی داشتند ولی صبح جمعه در تمام فرونت [= جبهه] به سربازهایی که دستور داده شده است مقاومت نکنند حمله می شود، از جمله شهر رشت مکرر بمباران و خسارات می رسد. از طرف ارتش سرکار سرهنگ فرخ در حدود ساعت ۹ مامور پهلوی [=انزلی] می شود که به ارتش دولت شوروی مراجعه و سؤال نماید: با اینکه دستور متارکه داده شده چرا تیرباران می شود؟ از طرف آنها اظهار بی اطلاعی می شود و حتی سرهنگ فرخ را هم بازداشت می کنند. در این ساعت وضعیت رشت فوق العاده مشوش، صدای ناله و فریاد از همه جا بلند و زن و مرد در کوچه ها سرگردان و فرار می نمایند. اعضای ادارات مکرر به بنده مراجعه کسب دستور می کردند.

این بود ناچار در حدود ساعت ۱۱ روز جمعه ۷ شهریور به تلفنخانه آمده و تقاضا کرد با جناب آقای وزیر کشور مذاکره و کسب دستور نماید. از تلفنخانه جواب دادند [که] جناب آقای وزیر کشور شمیران هستند. ناچار منزل جناب آقای نخست وزیر را گرفتم. پس از مذاکرات تلفونی و کسب دستورها که تکلیف فرماندار و رؤسای ادارات و کارمندان و اهالی چیست به مضمون ذیل جواب داده شد:

جناب آقای نخست وزیر می فرمایند: دولت شاهنشاهی ترک مقاومت کرده است نه متارکه جنگ و این دو با هم فرق دارد. اگر دستورات زیادتری می خواهید به دفتر مخصوص شاهنشاهی مراجعه کنید. ناچار قصر سعدآباد را گرفته و وضعیت شهرستان را توسط تلفن گزارشاً عرض و مخصوصاً استدعا کرد فرماندار و اعضای ادارات و اهالی کسب تکلیف می کنند. در حدود ساعت یک بعد از ظهر به ترتیب پایین جواب داده شد: «به عرض رسید. چیزی نفرمودند».

تیمسار سرتیپ قدر اظهار داشتند تلگرافی مستقیماً به پیشگاه شاهنشاهی عرض کردم و منتظر جواب هستم پس از اینکه مکرر سؤال کردم نتیجه چه شد در حدود ساعت سه بعد از ظهر سرکار سروان قدر از طرف تیمسار سرتیپ قدر اطلاع دادند که پاسخ دفتر مخصوص رسیده است و مُشعر بر این است که سوءتفاهم بوده و روسها با کسی کاری ندارند و هر کسی به کار خود مشغول باشند. بنده هم بلافاصله به اشخاص و رؤسای ادارات مراتب را اطلاع دادم.

در حدود ساعت پنج بعد از ظهر جمعه ۷ شهریور، آقای سروان قدر اطلاع دادند که تیمسار می‌فرمایند امر مبارک همایونی رسیده که از روسها پذیرایی شود و هر تقاضایی دارند انجام داده شود. من به استقبال آنها می‌روم شما هم با پرچم سفید بیایید. بنده هم بلافاصله برای اجرای امر مبارک شاهنشاهی حرکت کرده در سه کیلومتری شهر به اتومبیل تیمسار سرتیپ قدر که با یک افسر روسی همراه بود برخورددم. اتومبیلها را نگاه داشته پس از تعارفات تیمسار سرتیپ قدر اظهار داشتند ما به سربازخانه می‌رویم شما هم آنجا بیایید. در حدود ساعت ۵^۱/_۲ بعد از ظهر به سربازخانه رسیدیم و تیمسار مشغول تحویل اسلحه شدند.

از افسر روس سؤال کردم با من کاری دارید یا خیر؟ گفتند با شما کاری نداریم و بنده مراجعت کردم. در بین راه به اتومبیل سرکنسول شوروی برخورددم و سرکار سرهنگ فرخ رئیس ستاد ارتش و سرکار سرهنگ مشیری فرماندار طولش و سروان مجیدی و دو نفر افسر شوروی همراه بودند و در دنبال آنها نیز مقداری اتومبیلهای زره‌پوش و کامیونهای حامل سربازان شوروی بودند. پس از معرفی و ادای سلام، افسر مزبور خواهش کرد که به اتفاق آنها مجدداً به سربازخانه مراجعت نمایم. در حدود ساعت ۷ بعد از ظهر افسر شوروی اظهار کرد من تقاضاهای ذیل را دارم:

۱. اسلحه شهربانی تحویل شود. ۲. وضعیت بانک ملی بازرسی شود. ۳. تلگراف و تلفن تحت سانسور شوروی گذاشته شود. ۴. امنیه خلع سلاح شود. ۵. حفاظت شهر و خارج شهر کمافی السابق به شهربانی و امنیه باشد. ۶. ادارات کاملاً دایر باشند. ۷. زندگانی عادی در شهر رشت برقرار شود و مسئول تمام این قسمتها شخص فرماندار است.

خلاصه از ساعت ۷ تا ۱۱ شب تقاضاهایی که می‌گفتند در قسمت شهربانی، کلانتریها، زندان امنیه، پست و تلگراف و تلفن انجام شد. دستگاہهای تلگراف و تلفن خارج شهر تعطیل و قرار شد تا تعیین کارمندان مخصوصی از طرف آنها به حالت تعطیل باقی باشد.

صبح شنبه ۸ شهریور نسبت به برقرار کردن زندگانی عادی و تنظیم ادارات مشغول اقدام هستم. در قسمت دادگستری و دادستان و رؤسای مربوطه شهر رشت را ترک کرده‌اند. اعضاء ارشد [را] که قانوناً جانشین رؤساء بودند خواستم و دستورات دادم کار خودشان را انجام دهند. چون آقای مهران رئیس اداره دارایی در مرخصی و معاون و رؤسای دوائر آن از شهر فرار کرده‌اند ناچار آقای معدل مذهبی عضو آن اداره را به سمت کفالت دارایی شهرستان رشت معین کردم و سایر ادارت فعلاً مشغول کار هستند. در ساعت ده هشتم شهریور سه نفر افسر سرکار سرهنگ سلجوقی، سرکار سرگرد معینی، سروان مجیدی تلفن کرده و سپس به فرمانداری آمده اظهار داشتند که از تیمسار سرتیپ قدر فرمانده لشکر و سرهنگ فرخ رئیس ستاد لشکر هیچ اطلاعی نداریم.

در ظرف دیشب و امروز که افراد خلع سلاح شده‌اند به کلی متواری گردیده و مأمورین قشون سرخ

کامیونهای برف سرایان ارتش ایران در جاده کرمانشاه را منتقل میکنند.

دو نوزاد از طریق مترجمان در حال ایراد سخنرانی برای سربازان

از ما تقاضا دارند و ما را تحت فشار گذاشته اند که افراد را جمع آوری کنیم تا نظم برقرار گردد. بنده جواب دادم هر طوری هست کاری کنید که بهانه به دست آنها نیفتد. در این موقع که ظهر شبیه هشتم شهریور است و این گزارش عرض می شود رشته ارتش به کلی گسیخته شده است و در سربازخانه رشت یک نفر هم از سربازان یافت نمی شود.

در قسمت خواربار و حفظ امنیت با کمک سرکار پاسیار مختاری رئیس شهربانی آنچه از بنده برآید اقدام کرده و می کنم، باقی منوط به اقداماتی است که در مرکز از نظر حل قضایا به عمل آید. رونوشت این گزارش به دفتر مخصوص شاهنشاهی و جناب آقای نخست وزیر تقدیم گردید.

فرماندار محمدعلی مجد

امضاء

[در حاشیه صفحه آخر: دفتر وزیر ۳۹۹
۲۰/۶/۲۴]

سند شماره ۶۰ گزارشی تأسف آور از وضعیت پادگان رشت، فرار سربازان و مداخلات افسران شوروی]

تاریخ ۶/۸ ماه ۱۳۲۰

فرمانداری شهرستان رشت

فرماندار معظم شهرستان رشت

محترماً معروض می دارد در ساعت ۸ ۱/۲ صبح روز هشتم شهریور ماه بنده سروان منوچهر معاون زاده به معیت دو نفر از افسران لشکر ۱۱ گیلان در خیابان شهر عبور می کردیم، یک اتومبیل متعلق به افسران شوروی ایست نمود و بنده را احضار نمودند که به معیت آنها به سربازخانه رفته و معرفی سربازخانه باشم. پس از رسیدن [کذا] به سربازخانه وضعیت داخلی سربازخانه به شرح پایین:

۱. در محوطه سربازخانه یک نفر سرباز ایرانی وجود نداشت. فقط جمعی از سربازان شوروی بودند.

۲. کلیه دواب اعم از اسب یا قاطر بدون پرستار بی خوراک و بی آب چه در داخل اصطبلها و چه در محوطه پراکنده بودند.

۳. کلیه اسلحه اعم از توپ، تفنگ، مهمات در محوطه بدون سر پناه ریخته و پاشیده بود.

۴. کلیه ساز و برگ سربازها در محوطه پراکنده و هر کدام گوشه ای افتاده بود.

۵. پوشاک نفرات چه در محوطه و چه در اطرافها ریخته و پاشیده بود.

۶. خواربار و علیق دواب در انبارها تحت نظر نگهبانان شوروی مراقبت می شد.

در نتیجه مشاهده این وضعیت افسر شوروی اظهار داشت مگر فرماندهان و سربازان در شهر نیستند و یا ترک خدمت گفته اند که وضعیت این طور پراکنده و شوریده است؟ چون از وجود

فرماندهان اطلاع نداشتیم و سربازان هم نبودند در جواب سکوت نمودم ولی بعداً اظهار داشتند که باید وضعیت بهتر از این و مرتب گردد تا بتوان اسلحه و مهمات را تحویل گرفت. و نیز در حدود دو هزار نفر از اهالی رشت اطراف سربازخانه پراکنده شده بودند، افسر شوروی اظهار داشت که به جمعیت گوشزد کنید که از اطراف سربازخانه دور شوند و در صورت [عدم] اطاعت ممکن است تنبیه گردند در هر صورت پس از بازدید وضعیت رقت بار سربازخانه نام و نشان بنده را یادداشت نمودند و شخصاً با اتومبیل سواری خودشان به منزل بنده آمده و بعداً اظهار داشتند که ساعت ۱۶ امروز خواهیم آمد تا به معیت هم برای مقررات دیگری به سربازخانه بروند. بنده هم نتیجه مشاهدات خود را به رئیس شهربانی اطلاع دادم و برای برطرف نمودن جمعیت از اطراف سربازخانه ده نفر پاسبان اعزام داشتند و نیز سه نفر هم پاسبان جهت حاضر نمودن سربازان شهری به سربازخانه و نظم و ترتیب داخلی سربازخانه اعزام داشتم و فعلاً مراتب را به حضور فرماندار شهرستان رشت گزارش می‌دهم تا جهت حضور سربازان به داخل سربازخانه اقدام عاجل معمول دارند.

افسر لشکر ۱۱ گیلان، سروان منوچهر معاون زاده

سند شماره ۶۱ [اشکال تراشی انگلیس در زمینه توقف پیشروی نظامی؛ گزارش تلگرافی وزیرمختار ایران در لندن به وزارت خارجه ایران]

شماره: ۱۳۶

تاریخ: ۸ شهریور ۱۳۲۰

وزیر امور خارجه

فوراً معاون وزارت امور خارجه را ملاقات و گفتم با اینکه از ابتدا قشون ایران حتی المقدور از جنگ خودداری نموده و دولت جدید هم رسماً در مجلس اعلان کرده که به قشون امر شده به کلی ترک مقاومت نماید و مراتب هم رسماً به سفارت انگلیس در تهران نوشته شده، در این صورت خواهشمند است به قشون خودتان دستور دهید عملیات جنگی را متروک دارند.

جواب دادند که دیروز پیشنهادات خود را به دولت شاهنشاهی تسلیم و منتظر جواب هستیم. متأسفانه تا وصول جواب، نمی‌توانند به قشون امر دهند هر جا که هستند توقف نمایند.
محمدعلی مقدم

سند شماره ۶۲ [یادداشت سفارت شوروی در مورد تعیین حدود عملیات متفقین در ایران و

مناطق اشغال شده و تعیین زمینه‌های به اصطلاح همکاری با ایران در ۸

شهریور ۱۳۲۰]

دولت اتحاد جماهیر شوروی و دولت بریتانیای کبیر چنانکه در نامه مورخ ۲۵ اوت سال جاری

خود اشعار داشته‌اند هیچ‌گونه مقاصدی که مخالف استقلال ایران و یا تمامیت ارضی آن باشد ندارند. آنها مجبور شدند به عملیات نظامی در خاک ایران مبادرت ورزند، چون دولت ایران به پیشنهادات آنها عطف توجه نکرد. با این حال این اقدامات به هیچ‌وجه متوجه خود ایران نیست. این اقدامات فقط متوجه تهدیداتی است که به امنیت دولت اتحاد جماهیر شوروی و انگلستان و خود ایران به وسیله عملیات آلمانی‌هایی که مقامات برجسته‌ای را در تمام ایران اشغال نموده‌اند وارد گردیده است. چنانکه در حال حاضر دولت ایران حاضر به همکاری باشد هیچ سببی برای اینکه عملیات جنگی ادامه داشته باشد وجود نخواهد داشت. ولی دولت شوروی و دولت بریتانیای کبیر در نظر دارند که از دولت ایران تضمیناتی راجع به اینکه دولت ایران اکنون حقیقتاً مایل است منافع حقه آنها را تأمین نماید بگیرند. تضمینات از این قرار است:

الف. دولت ایران باید قوای خود را در جنوب خطی که از مغرب به مشرق از نقاط زیر می‌گذرد عقب ببرد. قصبه اشنو در جنوب غربی دریاچه رضائیه، حیدرآباد و میاندوآب (در جنوب دریاچه رضائیه)، زنجان، قزوین و خرم‌آباد در ساحل جنوبی دریای خزر، بابل، زیرآب، سمنان، شاهرود و در مشرق علی‌آباد (شاهی).

نواحی واقعه در شمال این خط باید موقتاً در تصرف نیروی شوروی باشد. دولت ایران باید به نیروی خود امر بدهد که در شمال و مشرق خطی که از نقاط زیر می‌گذرد عقب بنشینند. خانقین، کرمانشاه، خرم‌آباد، مسجد سلیمان، هفت گل، گچساران، رامهرمز و بندر دیلم. نواحی واقعه در جنوب و مغرب این خط را موقتاً قشون انگلیس اشغال می‌نماید.

ب. دولت ایران باید در ظرف یک هفته تمام کلنی آلمانی را به استثنای هیئت سفارت آلمان و چند نفر تکنیسین‌های متخصص که مشاغل آنها مربوط به وسایل ارتباطی و یا مؤسساتی که جنبه نظامی دارند نباشد خارج نماید. سیاهه آلمانی‌هایی که در ایران خواهند ماند (و از آن جمله خواهد بود کارمندان سفارت آلمان) باید با موافقت سفارت شوروی و سفارت انگلیس در تهران تنظیم شود.

ج. دولت ایران باید تعهد نماید که آلمانی‌ها را به خاک ایران راه ندهد.

د. دولت ایران باید تعهد نماید هیچ‌گونه موانعی برای حمل و نقل کالاهایی که (از جمله مواد جنگی) به مقصد اتحاد جماهیر شوروی و بریتانیای کبیر حمل می‌شود ایجاد ننماید و همچنین حمل کالاهای و موادی را که در راه‌های شوسه و راه‌آهن ایران و یا در خطوط هوایی حمل می‌شوند تسهیل نماید.

ه. به مؤسسات دولت اتحاد جماهیر شوروی برای توسعه کار نفت در کویر خوریان — مطابق قرارداد ایران و شوروی — و همچنین برای توسعه امور شیلات در سواحل جنوبی دریای خزر، مطابق قرارداد ایران و شوروی راجع به شیلات بذل مساعدت نماید.

و. دولت ایران باید تعهد نماید که بیطرفی را حفظ نموده و بر ضرر منافع شوروی و انگلستان در محاصره ای که نتیجه تجاوزات آلمان می باشد به هیچ عنوان اقدامی ننماید.
دولت اتحاد جماهیر شوروی و دولت انگلستان از طرف خود در مطالب زیر موافقت می نمایند.

۱. با دولت ایران در انجام امور اقتصادی آن کمک و مساعدت نمایند
 ۲. حرکت نیروی شوروی و انگلستان را در آینده متوقف سازند و به محض اینکه وضعیت جنگی اجازه بدهد نیروی خود را از خاک ایران خارج بنمایند.
- دولت شوروی همچنین موافقت دارد:
- ز. پرداخت حق الامتياز شیلات سواحل جنوبی بحر خزر را بر وفق قرارداد ایران و شوروی مورخ اول اکتبر ۱۹۲۷ ادامه دهد.
 - دولت بریتانیای کبیر موافقت دارد:
 - ح. پرداخت حقوقی را که از بابت اجاره بهای نقاط نفت خیز و غیره، به طوری که تاکنون معمول بوده ادامه دهد.

سند شماره ۶۳ [پذیرش پیشنهادهای و شرایط متفقین توسط ایران که به مثابه تسلیم بی قید و شرط بود. متن زیر پاسخ هیأت دولت است که در دهم شهریور ماه از طریق وزیر امور خارجه به نمایندگان دولتین شوروی و انگلیس ارسال گردید]
آقای وزیر مختار، محترماً در پاسخ نامه مورخ ۸ شهریور ۱۳۲۰ (۲۰ اوت ۱۹۴۱) آن جناب اشعار می دارد:

اینکه مرقوم شده است [که] دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان و دولت اتحاد جماهیر شوروی هیچ قصدی بر علیه استقلال و تمامیت خاک ایران ندارند و عملیاتی که اخیراً واقع شده بر ضد ایران نیست و در صورتی که دولت ایران حاضر برای همکاری باشد عملیات خصمانه ادامه نخواهد یافت، دولت ایران از این اظهار رسمی اتخاذ سند می نماید و با اعتماد کامل انتظار دارد از اقدامات آن دو دولت چنانکه صریحاً وعده داده اند، هیچ نوع لطمه ای به استقلال کامل و تمامیت خاک ایران وارد نخواهد آمد.

اینکه اظهار کرده اند که دولت ایران تضمین کند منافع حقه آنها را رعایت خواهد کرد، دولت شاهنشاهی ایران کاملاً اطمینان می دهد که نه در گذشته و نه در آینده هیچ قصد نداشته و ندارد که منافع آن دو دولت در ایران مختل شود یا اقدامی برخلاف دوستی و مناسبات همجواری که در بین بوده و هست، به عمل آید.

اما در باب تقاضاهایی که در نامه مزبور از دولت ایران نموده اند.
۱. اینکه تقاضا کرده اند دولت ایران به قوای خود امر دهد که به طرف شمال و مشرق

خطی که از نقاط خانقین، کرمانشاه، خرم‌آباد، مسجد سلیمان، هفت گل، گچساران، رامهرمز و بندر دیلم می‌گذرد عقب بکشد و قوای دولت انگلستان در نواحی جنوبی و غربی این خط اقامت کند، و نیز دولت ایران قوای خود را به طرف جنوب خطی که از مغرب به مشرق از قصبه اشود در جنوب غربی رضائیه و حیدرآباد و میاندوآب در جنوب دریاچه رضائیه و زنجان، قزوین و خرم‌آباد در جنوب دریای خزر، و بابل، زیرآب، سمنان، شاهرود و علی‌آباد (شاهی) [که] در مشرق می‌گذرد عقب بکشد، و قوای شوروی موقتاً در نواحی واقعه در شمال این خط اقامت نماید، اظهار می‌شود که دولت ایران اصولاً این پیشنهاد را برای مدتی که اوضاع جنگ کنونی ایجاب می‌کند می‌پذیرد.

ضمناً چون یقین دارد که خود دولتین هم قصد ندارند نقاطی که در آنها قوای خود را موقتاً اقامت می‌دهند وسیع باشد و نیز نظر به ملاحظاتی که شفاهاً گفته شد، تقاضا می‌کند در قسمت جنوب، حدود ناحیه منظور نظر طوری معین شود که شهرهای خرم‌آباد و دزفول در آن ناحیه واقع نشود و در قسمت شمال هم شهرهای قزوین، سمنان و شاهرود از این خط خارج شود. در این موضوع لازم می‌داند نکات زیر را اشعار دارد:

الف. دولت شاهنشاهی ایران تصور می‌کند دولت انگلستان موافقت دارد که قوای ایران شهر کرمانشاه را تخلیه نکند.

ب. بنابر اصلی که آن دو دولت در آغاز نامه خود تصریح کرده‌اند مسلم است که در نواحی که قوای دولت بریتانیای کبیر یا شوروی اقامت خواهند کرد متعلقات دولت و ملت ایران کاملاً محفوظ و اختیارات دولت ایران برحسب استقلال تام خود راجع به وظایفی که نسبت به امور کشور برعهده دارد کاملاً برقرار خواهد بود و از طرف قوای آن دو دولت به هیچ وجه عملیاتی که منافی با آن اختیارات باشد واقع نخواهد شد و ادارات دولتی و ملی ایران آزادانه به وظایف خود — مطابق مقررات کشور ایران — عمل خواهند کرد. قوای شهربانی و امنیه نیز مشمول همین اصل خواهند بود.

ج. قوای دولت انگلستان و اتحاد جماهیر شوروی هر جا اقامت دارند از حیث خوار و بار و لوازم زندگانی و مسکن و سایر حوایج بر دولت ایران تحمیل نخواهند شد و تهیه لوازم مزبور برعهده خودشان خواهد بود. در قسمتی که از داخله تهیه می‌نمایند باید مطابق مقررات کشور به طریقی باشد که مضیقه‌ای پیش نیاید.

د. مأمورین دولتین انگلستان و اتحاد جماهیر شوروی در نقاطی که قوای آنها اقامت دارند دستورهای لازم خواهند داد به اینکه قوای مزبور و افراد آنها حتی الامکان تماس با اهالی نداشته باشند تا از وقوع احتمالی قضایای نامطلوب احتراز شود.

۲. اینکه تقاضا کرده‌اند دولت ایران در طرف یک هفته تمام آلمانیها، را به استثنای کارمندان سفارت آلمان و بعضی متخصصین فنی که کار آنها مربوط به وسایل ارتباط یا اعمال نظامی

نباشد از ایران خارج نماید، اشعار می‌دارد دولت ایران موافقت خود را با این تقاضا اعلام می‌کند و چون خروج آنها از راه‌هایی باید بشود که قوای آن دو دولت در آنجا اقامت دارند، البته اقدام خواهند نمود که اتباع آلمانی که خارج می‌شوند بدون مزاحمت از آن نواحی عبور نمایند و از طرف قوا و مأمورین آن دو دولت تعرضی به آنها نشود.

۳. راجع به اینکه بعد از این دولت ایران اجازه ندهد اتباع آلمانی به خاک ایران وارد شوند اشکالی نیست. بدیهی است این قید محدود به مدتی است که مخاصمه فعلی بین آن دو دولت و دولت آلمان ادامه دارد.

۴. اینکه تقاضا کرده‌اند دولت ایران به هیچ وجه اشکالی برای حمل اجناس و مهمات جنگی به مقصد بریتانیای کبیر و اتحاد جماهیر شوروی پیش نیاورد و حمل آنها را به وسیله راه‌های شوسه و راه‌آهن یا راه‌های هوایی تسهیل نمایند، دولت شاهنشاهی موافقت خود را در این باب اشعار می‌دارد. البته تسهیلاتی که دولت ایران تعهد خواهد نمود در حدود تمکن و موجودیت وسایل خواهد بود به طوری که مایه تضییقی برای دولت ایران و ایرانیان فراهم نشود.

۵. اینکه اظهار داشته‌اند که دولت ایران تعهد کند بی طرف مانده و اقدامی نکند که به منافع دولت انگلستان و اتحاد جماهیر شوروی در این منازعه آنها با دولت آلمان خلی وارد آورد، لزوماً اشعار می‌دارد که راجع به بیطرفی به طوری که اطلاع دارند دولت ایران از آغاز جنگ اروپا به طیب خاطر بیطرفی خود را اعلام داشت و به هیچ وجه از شرایط این بیطرفی تخلف نکرده بود و بعدها نیز در این تصمیم خود باقی خواهد بود و نیز دولت ایران هیچ‌گاه راضی نبوده و نخواهد بود که به منافع حقه آن دو دولت در ایران خلی وارد آید. امیدوار است که اولیای آن دو دولت نیز در تفسیر این عبارت و تطبیق این معنی با موارد عمل، حسن تفاهم را از مدنظر دور ندارند تا از بروز هرگونه مشکلات اجتناب شود.

۶. به طوری که در نامه خود وعده داده‌اند که به دولت ایران در حوایج اقتصادی آن مساعدت نمایند، یقین است که در اجرای این مقصود خرید کالاهای صادراتی ایران را نیز منظور داشته و نیز اقدام لازم به عمل خواهند آورد که اجناس متعلق به ایران که اکنون در حدود متصرفات انگلستان و یا خاک دولت شوروی متوقف مانده، هر چه زودتر به ایران حمل شود و از آن جهت برای این کشور گشایش دست دهد.

۷. نسبت به وعده صریخی که آن دو دولت داده‌اند که پیشرفت قوای انگلیس و شوروی را متوقف سازند و به زودی که اوضاع جنگ کنونی اجازه دهد، آنها را از خاک ایران بیرون ببرند، دولت ایران از این فقره اتخاذ سند می‌نماید و اعتماد خود را نسبت به این اظهارات دو دولت اشعار می‌دارد.

۸. اینکه اظهار داشته‌اند حق الامتیاز نفت شرکت ایران و انگلیس مانند گذشته پرداخته خواهد شد، و دولت شوروی هم موافق قرارداد ایران و شوروی مورخ اول اکتبر ۱۹۲۷ حقوق

دولت ایران را از بابت شیلات سواحل جنوبی بحر خزر کماکان خواهد پرداخت، موجب امتنان است.

۹. در خاتمه اشعار می‌دارد که چون ضمن عملیاتی که از روز سوم شهریور به بعد واقع شده، ممکن است اسلحه و مهمات و اشیائی از قوا و متعلقات ایران به دست قوای آن دو دولت افتاده باشد، نظر به عوالم دوستی که فیما بین این دولت با دولت بریتانیای کبیر و اتحاد جماهیر شوروی برقرار است، انتظار دارد که آنها را مسترد سازند، و نیز چون در ضمن عملیات قوای آن دو دولت خسارات مالی و خرابیها و اتلاف نفوس واقع شده است، امیدوار است از طرف آن دو دولت نیات دوستانه منصفانه درباره ترمیم آنها ابراز شود. خاصه که قسمتی از این قضایای ناگوار پس از آن روی داده است که دولت ایران به قوای خود امر ترک مقاومت نموده بود.

سند شماره ۶۴ [عین همین یادداشت در همان تاریخ برای سفارت اتحاد جماهیر شوروی نیز فرستاده شد که فقط آن قسمتی که مربوط به نفت خوریان است و در یادداشت به سفارت انگلیس ذکر نشده ذکر می‌گردد:]

... اما در باب نفت خوریان، در عین اشعار موافقت با همکاری دو دولت ایران و شوروی از استفاده از این منبع ثروت، لازم است این نکته را متذکر گردد که در عهدنامه ایران و شوروی از امتیاز نفت خوریان ذکر نشده است. اگر منظور قراردادهای دیگری است که بین دو دولت ایران و شوروی منعقد شده و با نفت کویر خوریان مناسبت دارد، چنانکه شفاهاً مذاکره شد هر قراری در این باب داده شده باشد، چون چندین سال متروک مانده و عملی نشده و ممکن است با مقتضیات حقیقی وفق ندهد، بنابراین اولیای دولت ایران حاضرند که با اولیای دولت شوروی برای عقد قراردادی راجع به نفت کویر خوریان داخل مذاکره شده، استفاده هر دو طرف را از این حیث تأمین نمایند...

سند شماره ۶۵ [یادداشت سفارت انگلیس در خصوص تحویل آلمانیهای مقیم ایران به متفقین]

وزارت امور خارجه

سفارت انگلیس - قلهک

[۹] شهریور ۱۳۲۰

سفارت اعلیحضرت پادشاه انگلستان تعارفات خود را به وزارت امور خارجه شاهنشاهی اظهار و محترماً اشعار می‌دارد که نظر به حوادث و جریانات سریع چند روز گذشته که در نتیجه کلیه طرقی که آلمانیها از آن می‌توانند از ایران خارج شوند بر روی آنها بسته شده، دولت پادشاه انگلستان مایل اند که آلمانیها به عوض اینکه توسط دولت شاهنشاهی ایران از این کشور اخراج

شوند به قوای انگلیس یا سویت [= شوروی] تسلیم گردند.

بنابراین جمله ۲ [= دوم] نامه‌ای که وزیرمختار اعلیحضرت پادشاه انگلستان محترماً در تاریخ ۳۰ اوت (۸ شهریور ۱۳۲۰) به جناب آقای نخست‌وزیر تسلیم نمودند. به قرار ذیل است:

کلیه اتباع آلمانی به استثنای اعضای حقیقی سفارت آلمان و چند نفر اشخاص فنی که در بنگاه‌های مخابرات یا نظامی نباشند به قوای انگلیس یا سویت تحویل و صورت آلمانیهای مزبور که با موافقت سفارت آنگلیس و سویت تنظیم می‌شود به میسیونهای مزبور تسلیم کنند.

* * *

از آن روز تاکنون دولت ایران از لحاظ اینکه این تقاضای دولت انگلیس مبنی بر اینکه آلمانیها به جای اخراج شدن به قوای انگلیس و شوروی تسلیم گردند خوش آیند نبوده و در جلسات متعدد و با دلایل زیادی که ذکر آنها در اینجا زاید است سعی می‌کرد نمایندگان دولتین از این موضوع صرف‌نظر نمایند ولی موفقیت در این کار حاصل نشد. البته در ۱۴ شهریور ماه نمایندگان دولتین به وزارت امور خارجه آمده به دلایلی که در یادداشت‌های بعد مذکور است تقاضا نمودند سفارتهای آلمان و ایتالیا و مجار و رومانی و همچنین اتباع دولتهای ایتالیا و مجار و رومانی ایران را ترک کنند.

سند شماره ۶۶ [ادامه عملیات تهاجمی و پیشروی نظامی علی‌رغم پذیرش پیشنهادها،

دولت را واداشت تا تلگرافی از سفیر ایران در مسکو بخواهد که با مقامات

شوروی تماس بگیرد و خواهان توقف عملیات گردد. جواب سفیر ایران

چنین بود:]

ساعت ۸ بعد از ظهر ۱۰ شهریور ۱۳۲۰

وزارت امور خارجه

پاسخ تلگراف ۹ شهریور ۱۳۲۰، کتباً و شفاهاً اقدام، جواب می‌دهند:

اوامر قطعی و صریح به فرماندهان قشون اعزامی صادر شده و باز هم می‌شود که از هر نوع عملیات جنگی و بمباران هوایی خودداری نمایند. در باب بمباران اطراف تهران نیز متذکر و اعتراض کردم، ولی چون بمباران واقع نشده بود، اعتراض را رد کردند. بعد جانشین کمیسیاریای خارجه پیشنهادات کتبی و شفاهی خود را به دولت ایران بیان کرد. گفتم شرایط سخت و سنگین تحت اشغال ماندن این مناطق، وضعیت سیاسی و اقتصادی ما را به کلی فلج خواهد کرد. اگر همکاری در تسهیل نقلیات و حمل مهمات می‌خواهید، لزومی نداشت قسمتهای مهم را اشغال و شرایط خود را تحمیل نمایید. گفت با اوضاع کنونی جنگ چاره‌ای دیگر نداریم. مطالعه طولانی و تعویق در انجام تقاضاهای ما به غیر از معطلی فایده دیگری

کتابخانه ملی افغانستان

کتابخانه ملی افغانستان

افسران انگلیسی و روسی با یکدیگر دیدار می‌کنند

نخواهد داشت. بهتر است دولت زودتر قبول کند و مسئله خاتمه یابد. شاید بهتر باشد برای تخفیف شرایط تقاضاها با لندن تماس گرفته شود و جلب مساعدت شود، مخصوصاً راجع به مسائلی که خود آنها نیز ذینفع هستند. در هر حال هرچه زودتر مسئله خاتمه یابد مشکلات ما را کمتر خواهد کرد. از قرائن، تذکرات وزیر خارجه ترکیه به سفارت کبرای روس در آنکارا تأثیر زیادی نداشته که از این رویه خود نسبت به ایران تعدیلی قائل شوند.

سفیرکبیر

محمد ساعد

سند شماره ۶۷ [اعلان حکومت نظامی در رشت توسط روسها؛ تاریخ این اعلان معلوم نیست، اما چنانکه از متن برمی آید قطعاً قبل از ۱۳ شهریور صادر شده است]

وزارت کشور

اداره امور شهرداریها

متن روسی

حکم برای ساخلو شهر رشت

۱. امروز اینجانب سروان مازارف به انجام وظیفه سمت ریاست ساخلو و کمیسر نظامی شهر رشت را شروع نمودم.
 ۲. سروان مازارف به سمت دژبانی ساخلو و معاون او [را] ستوان ۳ رازگون تعیین می نمایم.
 ۳. این شهر را به وضعیت نظامی اعلان می کنم. عبور و مرور از خیابانهای شهر [را] تا ساعت ۲۳ اجازه می دهم. پس از ساعت مزبور همه جای تقریحات مثل چایخانه و رستوران و غیره باید بسته شوند.
 ۴. کلیه اشخاص این شهر [که] دارای اسلحه گرم و سرد مثل کارد، سرنیزه و قمه و قداره و شمشیر [هستند] مجبورند تا ساعت ۱۷ پنج شنبه سیزدهم شهریور ماه ۱۳۲۰ به اداره شهربانی مرکزی رشت تسلیم نمایند. هرگاه تا وقت معینه اسلحه خود را تسلیم نمایند در صورت کشف اسلحه مقصرین از طرف دادگاه نظامی تعقیب و مجازات خواهند گردید.
 ۵. رئیس دژبانی ساخلوی موظف است در شهر گشتی (کشیک شبانه) برقرار نماید.
- رئیس ساخلو - سرهنگ ۲ سینزینفسکی
 کمیسر نظامی ساخلو - کمیسر قسمت - رابینوینچ
 رئیس دژبانی شهر سروان مازارف

[غارث شهرها، اشغال ادارات و مصادره خواروبار؛ متفقین، برخلاف قولهایی که در یادداشتهای خود داده بودند و برخلاف تسلیم بی قید و شرط دولت ایران و درخواستهای «عاجزانه» برای در امان گذاشتن مردم همچون مهاجمان وارد شهرها می شدند و نهایت بدرفتاری را با مردم می کردند. گزارش رئیس پست و تلگراف و تلفن بندر شاپور نمونه ای از این رفتارها را تصویر می کند]

وزارت پست و تلگراف و تلفن

رونوشت: گزارش پستی بندر شاهپور - شماره ۵۰۰ مورخه ۲۰/۶/۱۰

تعقیب گزارش آخری ۲۰/۶/۳ بلافاصله در حین مخابره گزارش رابطه را قطع کردند و دست بسته اسیر و سه شبانه روز سخت زندانی شدم - برای اینکه رمز دست دشمن نیفتد فوراً نابودش کردم - پس از اتمام باران گلوله های توپ و مسلسل تاریخ نهم (...). تحویل اوراق بهادار و اثاثیه شخصی و اداری قابل استفاده غارت (...). با فقدان وسیله دستگاه تلگراف و قوه و سیم را متحیر کردم چون صدای خط و نقطه تلگراف مانع کار دشمن بود دومرتبه سیم را قطع کردند. فعلاً ارتباط تلگرافی به طور کلی قطع و از روز اتفاق جنگ تا امروز ارتباط پستی هم قطع شده و پستی از اهواز نرسیده - اگر تلگراف یا هر سومدتی برای کشتیهای پناهنده به استان رسید فوراً به مبداء عودت دهید چون دو کشتی غرق و سه کشتی آتش گرفته و دو تا دیگر هم به بصره بردند.

از نیروی دریایی فقط سرهنگ ظلّی - (...) - و (...) سربازان و افسران نیرو به اسارت به بصره بردند - ساختمان تازه پست و تلگراف محل سربازان دشمن بود و مقدار زیادی از کادربندی گمرک (...) و اثاثیه مردم را سربازان و اعراب سفارت بردند - از ساعت ۲۰ هیچکس حق بیرون آمدن از منزل را ندارد. تمام شهر خاموش حتی اگر کسی سیگار آتش بزند فوراً تیرباران خواهد شد. چهار روز بود که خواروبار این بندر منحصر به سربازان بود. از دیروز نهم که قطار رسیده رؤسای مستقیم آن استان (...) کارمندان این بندر شدند و به اینها آب و نان و پست رساندند و از آنهایی که پست خودشانرا ترک نکردند قدردانی شد.

مدیر پست و تلگراف بندر شاهپور

فلسفی زاده سمعی

رونوشت برابر اصل است.

[محل] مهر

آنان]

شماره عمومی: ۳۰۷

وزارت کشور

تاریخ: ۱۳۲۰/۶/۱۰

شماره خصوصی: ۱۵۷

فوری و محرمانه است

اداره کل شهربانی

از قرار معلوم مفتی فلسطین که در تهران بوده است و همچنین شومان و نویمان و گاموتا و اهلرس آلمانی یا فرار اختیار کرده و یا مخفی شده اند. لازم است به هر نحو شده است آنها را پیدا کرده توقیف نمائید و همچنین مطابق اطلاع و اصل صلاح الدین صباغ و یونس سبعاوی از مسببین قضیه اخیر عراق که در زنجان برای آنها محل اقامت معین شده بود از زنجان فرار کرده اند لازم است به هر وسیله شده آنها را هم به دست آورده توقیف نمائید.^۱

سند شماره ۷۰

[یادداشت وزیرمختار انگلیس در مورد تغییر شرایط و بیان درخواستهای

تازه]

تاریخ: ۱۵ شهریور ۱۳۲۰

جناب آقای علی سهیلی وزیر امور خارجه شاهنشاهی، تهران

آقای وزیر، در پاسخ نامه جنابعالی شماره ۳۶۱۵ مورخه ۱۰ شهریور ماه جاری (اول سپتامبر) محترماً مراتب ذیل را به استحضار آن جناب می‌رسانم:

۱. در عرض چند روز گذشته اوضاع محلی به نحوی تغییر یافته که در زمانی که دولت متبوعه دوستدار تعلیماتی را که در نامه این جانب مورخ ۳۰ اوت (۸ شهریور) بر آن مبتنی بود تنظیم نمودند، پیش‌بینی نگردیده بود. از لحاظ اینکه تصفیة امر جهت دولت ایران آسانتر گردد، قوای متفقین شهر تهران را اشغال نکردند. لکن سفارتخانه‌های دول محور این خودداری را فقط علامت ضعف پنداشته و از آزادی که از این رهگذر برای آنها پیش آمده بود استفاده نموده به وسیله هجو و تنقید دولتین اعلیحضرت پادشاه انگلستان و اتحاد جماهیر شوروی و تخدیش اذهان عمومی توسط تبلیغات محلی و رادیوی آلمان و ایتالیا، موجبات زحمت و اشکال دولت ایران را فراهم ساخته‌اند. بنابراین دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان ناگزیر است به دولت ایران اطلاع دهد که سفارت آلمان به انضمام سفارتخانه‌های دیگر که تحت اداره آلمانها می‌باشند، یعنی سفارتخانه‌های ایتالیا، مجارستان و رومانی در اسرع اوقات ممکنه برچیده شوند. این تقاضا امروز صبح شفاهاً به جنابعالی ابلاغ گردید. لکن مقتضی می‌دانم آن را کتباً نیز اظهار داشته و خاطر آن جناب را متذکر شوم تا زمانی که چهار

۱. در حاشیه سند آمده است «به امضای مقام وزارتی».

سفارتخانه‌های نامبرده بالا بسته نشده، دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان از دولت ایران تقاضا می‌نماید کلیه تسهیلات مربوط به پیک و رمز را موقوف نموده و نگذارند سفارتخانه‌های مزبور از دستگاه‌های بی سیم فرستنده خود استفاده کنند. علاوه بر این در مورد اشخاصی که با سفارتخانه‌های مذکور ایاب و ذهاب می‌نمایند و همچنین در باب عملیات و اقدامات اعضاء این سفارتخانه‌ها که مورد سوءظن می‌باشد تفتیش و مراقبت کامل به عمل آورند.

۲. اکنون مشروحاً به جواب نامه فوق‌الذکر جنابعالی مبادرت می‌نمایم:

بند ۱

الف. گرچه دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان حاضر نیستند هیچ یک از شهرهای مقرر و مشروحه را از نواحی اشغال شده که قبلاً به دولت ایران ابلاغ گردیده مجزا نمایند، اصولاً ایرادی ندارد به اینکه در محل، ترتیبی فی‌مابین مأمورین نظامی انگلیس و مأمورین وابسته ایران داده شود که طبق آن عده‌ای از افراد ارتش یا امنیه ایران برای نظم و آرامش در دزفول، خرم‌آباد و کرمانشاهان بوده باشند. معذک در صورتی که احتیاجات نظامی انگلیس ایجاب نماید، ترتیب نامبره ممکن است مورد تجدیدنظر واقع شود.

ب. در نواحی اشغال شده لازم خواهد بود مأمورین اداری مشاغل و وظایف جاریه خود را با معاضدت کامل مأمورین نظامی انگلیس انجام دهند. مأمورین نظامی نامبرده به سهم خود سعی خواهند کرد تا حدی که با احتیاجات نظامی انگلیس موافقت نماید، تمایلات حقانی اولیای امور ایران را انجام دهند.

ج. مأمورین نظامی انگلیس به هیچ وجه میل ندارند از حیث آذوقه و مسکن و سایر احتیاجات تحمیل بر دولت ایران بوده باشند. با معاضدت کامل مأمورین اداری ایران ترتیباتی داده خواهد شد که احتیاجات مأمورین نظامی انگلیس در این مورد به نحوی تأمین شود که مضیقه جهت این کشور تولید نگردد.

د. هرگونه اقدامات لازم به عمل خواهد آمد که از حدوث حوادث ناگوار فی‌مابین قوای اشغالی و ساکنین محل جلوگیری شود.

بند ۲

الف. رویه‌ای را که در باب آلمانها اتخاذ نموده‌ایم و در نامه دوستدار مورخه ۳۰ اوت (۸ شهریور) ذکر شده در یادداشتی که روز بعد تسلیم نمودم تغییر یافته است. امروز صبح محترماً نظریات دولت پادشاه انگلستان را برای جنابعالی تشریح کردم و یادآور شدم که به استثنای اشخاصی که ممکن است مورد تصویب میسیونهای سیاسی انگلیس و سویت در تهران واقع شوند، هیئت آلمانها (غیر از سفارت آلمان که در فوق اشعار گردید) بایستی به مأمورین انگلیسی و یا به مأمورین سویت تحویل گردند.

بند ۳

الف. دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان موافقت دارند که تضمین مربوط به ورود آلمانها به ایران فقط محدود به طول مدت جنگ با آلمان بوده باشد.

بند ۴

الف. تسهیلات راجع به ترانزیت کالاها و مهمات جنگی طبق احتیاجات نظامی خواهد بود. لکن دولت ایران می تواند اطمینان داشته باشد که اقداماتی برای اصلاح و تکمیل وسایل ارتباط و مخابرات که اکنون موجود است به عمل خواهد آمد و نیز سعی خواهد شد جهت دولت و ملت ایران مضیقه تولید نشود.

بند ۵

الف. دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان با لزوم ملحوظ داشتن حسن تفاهم ذات البین به منظور احتراز از هرگونه اشکالی موافقت دارند.

بند ۶

الف. دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان با تقاضای دولت ایران دایره اینک معاضدت اقتصادی شامل خرید صادرات ایران بوده باشد، با نظر مساعد و همدردی ناظر بوده و آنچه را بتواند برای انجام این تقاضا به عمل خواهد آورد. اما در باب تقاضاهای دیگری که ممکن است برای آزاد کردن کالاهای متعلق به ایران، که الحال در خاک انگلیس می باشد به عمل آید، لازم خواهد بود به طور انفرادی به مناسبت خصوصیات هر یک از کالاها، مورد مطالعه و رسیدگی واقع شود؛ لکن سعی خواهد شد این قبیل کالاها در هر جا که ممکن باشد آزاد گردد.

۳. دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان حاضر خواهد بود موضوع ارجاع اسلحه جات و مهمات جنگی را در موقع مناسب مورد مطالعه قرار دهند و نیز حاضر خواهد بود در وقتی که قوای اشغالی انگلیس از ایران خارج شدند تقاضاهای عادلانه را که ممکن است دولت ایران بابت غرامت خسارات وارده به اتباع ایران طی مدت اشغال عنوان نموده مورد رسیدگی و ملاحظه قرار دهد.

موقع را مقتنم شمرده احترامات فائقه خود را تجدید می نمایم.

وزیرمختار دولت انگلستان

بولارد

[یادداشت سفارت شوروی در ۱۵ شهریور به دولت ایران در مورد لزوم اخراج اتباع کشورهای محور و تعیین شرایط تازه که تماماً در تأیید یادداشت وزیرمختار انگلیس است]

سند شماره ۷۱

آقای وزیر، در جواب یادداشت شما، شماره ۳۶۱۴ مورخ اول سپتامبر جاری، افتخار دارم مطالب زیر را به اطلاع جناب عالی برسانم:

در ظرف چند روز اخیر، وضعیت ایران در جهتی به کلی مخالف آنچه در موقعی که دولت این جانب شرایط مندرجه در یادداشت سی ام اوت ۱۹۴۱ تصریح نموده و مبنای مذاکرات دولتین شوروی و بریتانیای کبیر با دولت شاهنشاهی ایران بود تغییر نموده است. برای اینکه حل قضیه برای دولت ایران سهل شود قشون شوروی و انگلیس از اشغال تهران خودداری نمودند. سفارتخانه‌های دول محور این عمل نجیبانه را نشانه ضعف دانسته و از موقع استفاده نموده‌اند که دولت ایران را در محظور قرار داده، دول شوروی و انگلستان را بی اعتبار نموده و به تبلیغات خود در ایران چه در محل و چه به وسیله رادیوهای آلمان و ایتالیا توسعه دهند.

نظر به این قضیه دولت شوروی مجبور است در مقابل دولت ایران راجع به لزوم خارج نمودن سفارت آلمان و سفارتخانه‌هایی که تحت نظارت آلمان هستند مانند سفارتخانه‌های ایتالیا و مجارستان و رومانی اصرار ورزد. دولت ایران عهده‌دار است حتی قبل از عزیمت این سفارتها از خاک ایران آنها را از ارتباطات به وسیله پیک و رمز و استعمال ایستگاههای فرستنده ممنوع سازد و نظارت جدی راجع به اشخاصی که به این سفارتها می‌روند و رفتار آنها طرف سوءظن است به عمل آورد. راجع به تقاضای دولت ایران مندرج در یادداشت شماره ۳۶۱۴ مورخ اول سپتامبر شما دولت شوروی این جانب را مأمور ساخته که پاسخ زیر را به شما ابلاغ نمایم:

۱. در یادداشت حکومت شوروی مورخ ۳۰ اوت سال جای خط مرزی نواحی ایران که از طرف نیروی اشغال شده به طور موقت تشریح شده و دولت شوروی نمی‌تواند به هیچ تغییری در این خط رضایت دهد بدین جهت تقاضای دولت ایران در خروج شهرهای قزوین و سمنان و شاهرود از این منطقه‌ها نمی‌تواند صورت بگیرد.

۲. در نواحی اشغال شده از طرف شوروی ادارات مجلی ایرانی شامل شهربانی و وظایف معمولی خود را انجام خواهند داد. در عین حال دولت شوروی انتظار دارد که اولیای امور محلی معاضدت کامل با فرماندهی نظامی ارتش سرخ راجع به رفع حوایج آن و مخصوصاً جا دادن آنها به عمل آورند. اولیای نظامی شوروی حاضر خواهند بود تقاضاهای حقه اولیای امور ایرانی را تا حدی که با نظریات فرماندهی ارتش سرخ وفق دهد مورد توجه قرار دهند.

۳. فرماندهی نظامی شوروی هیچ در نظر ندارد که راجع به احتیاجات ارتش سربار دولت ایران بشود. همکاری مابین فرماندهی ارتش سرخ و اولیای محلی امور ایران برای رفع احتیاجات ارتش سرخ برقرار خواهد شد، به نحوی که این احتیاجات موجب مشکلات برای کشور نشود.

۴. اولیای نظامی شوروی رژیم مناسبی برای قشون برقرار خواهند نمود. اقدامات لازمه به عمل خواهد آمد که از حوادث ناگوار جلوگیری شود ولی دولت شوروی نمی‌تواند رژیم را قبول کند که به کلی قوای ما را از مردم جدا سازد.

۵. اتباع آلمان در ایران می‌بایستی تسلیم اولیای شوروی و انگلستان شوند به استثنای آنهایی که از طرف سفارت کبرای شوروی و سفارت انگلیس در تهران معین گردیدند.
۶. دولت شوروی موافقت دارد که منع ورود آلمانها به ایران محدود به مدت جنگ با آلمانها خواهد بود.

۷. در موقع ترانزیت کالاها و مواد جنگی شوروی از ایران لزوم جلوگیری از اختلال در حمل و نقل داخلی مورد توجه قرار خواهد گرفت معاضدتی که از طرف دولت ایران راجع به ترانزیت کالاها و مواد جنگی شوروی که به وسیله راههای شوسه و راه آهن، همچنین راههای هوایی فرستاده می‌شوند تقاضا شده، برطبق احتیاجات نظامی معین خواهد شد.

۸. دولت شوروی از حاضر بودن دولت ایران در انعقاد قرارداد جدیدی برای استخراج نفت کویر خوریان که پیشرفت آن در مدت چندین سال از طرف دولت ایران مختل شده بود اتخاذ سند می‌نماید. مهیا بودن دولت ایران در مشارکت در توسعه شرکت سهامی شیلات و از بین بردن موانعی که تا به حال برای این شرکت از طرف اولیای امور محلی و مرکزی ایجاد می‌شده بسیار مورد تقدیر است.

۹. دولت شوروی هرچه ممکن باشد برای مساعدت اقتصادی با ایران من جمله خرید کالاهای ایرانی به عمل خواهد آورد. راجع به عبور دادن کالاهای ایران که در خاک شوروی هستند هر قسمت باید از نظر کیفیت حاصل آن مورد بررسی قرار گرفته و در هر موردی که ممکن باشد پروانه‌هایی برای رساندن آن کالاها به ایران داده خواهد شد.

۱۰. دولت شوروی حاضر است وقتی که ضرورت توقف ارتش سرخ در خاک ایران مرتفع شود موضوع پس دادن تسلیحات ارتش ایران را مورد بررسی قرار دهد و تا آن موقع این تسلیحات در تصرف شوروی خواهد بود.

راجع به جبران خسارت وارده به واسطه جنگ و بمبارانها این تقاضای دولت ایران نمی‌تواند مورد قبول واقع شود؛ زیرا این جنگ مادامی دوام داشت که ارتش ایران در مقابل، مقاومت می‌کردند.

سند شماره ۷۲ [هیئت دولت بعد از مطالعه و مشاوره به این نتیجه رسید که جواب دولتین

انگلیس و شوروی را به این مضمون بدهد؛ متن زیر پاسخ هیأت دولت به

وزیرمختار انگلیس در تهران می‌باشد]

جناب آقای سریدر بولارد وزیرمختار دولت اعلی حضرت پادشاه انگلستان، تهران

در پاسخ نامه ۱۵ شهریور ماه جاری (۶ سپتامبر ۱۹۴۱) جناب عالی و در تعقیب نامه مورخ ۱۰ شهریور ماه شماره ۳۶۱۵۰ خود راجع به حل مسائلی که برخلاف انتظار بر اثر ورود قوای نظامی دولت انگلستان و دولت اتحاد جماهیر شوروی به خاک ایران پیش آمده و مطرح گردیده است این جانب اختیار دارد مطالب زیر را که دلیل منتهای حسن اراده دولت شاهنشاهی ایران بر اصلاح ذات البین می باشد به استحضار آن جناب برساند:

۱. راجع به برچیدن سفارتخانه های آلمان و ایتالیا و رومانی و مجارستان و اقداماتی که در نامه آن جناب خواسته بودند نسبت به آن سفارتخانه ها و اتباع آلمان به عمل آید خاطر شما را مستحضر می دارد که برای ابراز کمال حسن نیت و مساعدت نسبت به رفع نگرانی دولت انگلستان و دولت اتحاد جماهیر شوروی دولت شاهنشاهی ایران نظر به وضعیت فعلی ناگزیر موافقت نموده و اقدام فوری به عمل آورده که ترتیب انجام تقاضاهای آن دو دولت در این قسمت برای مرتفع ساختن هر نوع سوء تفاهمی هر چه زودتر داده شود.

ولی لازم می داند متذکر شود که علاوه بر پیش بینیهای گذشته با اقداماتی که از طرف دولت در همین چند روزه نیز برای جلوگیری از هرگونه سوء تفاهمی به عمل آمده تغییری در اوضاع محلی رخ نداده و مشکلاتی بر اثر اقدامات آلمانها و ایتالیاییهای مقیم تهران برای دولت ایران ایجاد نشده است تا جای آن باشد که موضوع عدم ورود قوای دولتی انگلستان و شوروی را به تهران که هیچ گونه سبب و بهانه ای هم برای آن نبوده و نیست تذکر دهند.

۲. دولت شاهنشاهی ایران متأسف است که دولت انگلستان و دولت اتحاد جماهیر شوروی نخواسته اند مختصر تقاضای دولت ایران را حتی در خارج ساختن شهرهای سمنان و شاهرود و قزوین و خرم آباد و دزفول از خطی که در یادداشت اولی خود معین کرده بودند بپذیرند هر چند به نظر دولت ایران موجبی برای رد این تقاضا نبوده است و نسبت به اینکه موافقت نموده اند در نقاط خرم آباد و دزفول و کرمانشاهان ترتیبی بین مأمورین نظامی انگلیس و مأمورین وابسته ایران داده شود که بر طبق آن عده ای از ارتش یا امنیه ایران برای اقامه نظم و آرامش در دزفول و خرم آباد و کرمانشاهان بوده باشند دولت شاهنشاهی ایران با اطمینان از اینکه حفظ نظم و آرامش در همه جا مورد توجه و علاقه دولت انگلستان می باشد امیدوار است موافقت خواهند نمود که همین رویه در نقاط دیگر هم که طبق یادداشت اول شما قوای آن دولت موقتاً در آنجا متوقف می گردند برقرار شود. ضمناً به این نکته نیز توجه می نماید که موضوع لزوم وجود امنیه در سایر نقاط محل توقف قوای دولتی هم همواره مورد موافقت بوده و محرز می باشد.

۳. راجع به معاضدت متقابل ادارات کشوری دولتی از وجود امنیه و شهربانی با قوای نظامی دولتی در نقاطی که محل توقف آن می باشد دولت ایران امیدوار است رویه حسن تفاهم بین آنها کاملاً استقرار یابد که احتیاجات حقه قوای دولتی برآورده شود و

مأمورین ایرانی هم مطابق مقررات کشور بدون مانع از عهده وظایف خود برآیند. بنا بر مراتب بالا دولت شاهنشاهی یقین دارد اکنون که از هر جهت وسایل اطمینان خاطر دولت اعلی حضرت پادشاه انگلستان و دولت اتحاد جماهیر شوروی فراهم گردیده است اوامر فوری مؤثر به قوای آن دو دولت صادر خواهند نمود که در حدود موافقتهای حاصله عمل نماید تا مأمورین دولت ایران در آن نقاط برای اعاده وضعیت عادی و انجام وظایف خود منظمأ اقدام نمایند. موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید می نماید.

سند شماره ۷۳ [متن پاسخ مشابه هیئت دولت به سفیرکبیر شوروی در تهران]

جناب آقای اسمیرنوف سفیرکبیر دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی، تهران
در پاسخ نامه مورخ ۱۵ شهریور ماه جاری (۶ سپتامبر ۴۱) شما و در تعقیب نامه تاریخ ۱۰ شهریور ماه جاری شماره ۳۶۱۴ این جانب راجع به حل مسائلی که برخلاف انتظار بر اثر ورود قوای نظامی دولت اتحاد جماهیر شوروی و دولت انگلستان به خاک ایران پیش آمده و مطرح گردیده است این جانب اختیار دارد مطالب زیر را که دلیل منتهای حسن اراده دولت شاهنشاهی ایران بر اصلاح ذات البین می باشد به استحضار آن جناب برساند.

۱. راجع به برچیدن سفارتخانه های آلمان و ایتالیا و رمانی و مجارستان و اقداماتی که در نامه آن جناب خواسته بودند نسبت به آن سفارتخانه و اتباع آلمان به عمل آید خاطر شما را مستحضر می دارد که برای ابراز کمال حسن نیت و مساعدت نسبت به رفع نگرانی دولت اتحاد جماهیر شوروی و دولت انگلستان دولت شاهنشاهی ایران نظر به وضعیت فعلی ناگزیر موافقت نموده و اقدام فوری به عمل آورده و ترتیب انجام تقاضاهای آن دو دولت در این قسمت برای مرتفع ساختن هر سوء تفاهمی هر چه زودتر داده شود ولی لازم می داند متذکر گردد که علاوه بر پیش بینیهای گذشته با اقداماتی که از طرف دولت در همین چند روزه نیز برای جلوگیری از هرگونه سوءتفاهمی به عمل آمده تغییری در اوضاع محلی رخ نداده و مشکلاتی بر اثر اقدامات آلمانیها و ایتالیاییهای مقیم تهران برای دولت ایران ایجاد نشده است تا جای آن باشد که موضوع عدم ورود قوای دولتی شوروی و انگلستان را به تهران که هیچ گونه سبب و بهانه ای هم برای آن نبوده است و نیست تذکر دهند.

۲. دولت شاهنشاهی ایران متأسف است که دولت اتحاد جماهیر شوروی و دولت انگلستان نخواسته اند مختصر تقاضای دولت ایران را حتی در خارج ساختن شهرهای سمنان و شاهرود و قزوین و خرم آباد و دزفول از خطی که در یادداشت اولی خود معین کرده بودند بپذیرند هر چند به نظر دولت ایران موجبی برای رد این نقاضا نبوده است.

۳. راجع به معاضدت متقابل ادارات کشوری؛ دولتی (از جمله امنیه و شهربانی) با قوای نظامی دولتی در نقاطی که محل توقف آنها می باشد دولت ایران امیدوار است رویه

حسن تفاهم بین آنها کاملاً استقرار یابد که احتیاجات حقه قوای دولتی برآورده شود و مأمورین ایرانی هم مطابق مقررات کشور بدون مانع از عهده وظایف خود برآیند.

۴. راجع به جبران غرامت خسارت وارده که به استناد مقاومت قوای ایران در مقابل قوای شوروی اشعار داشته اند نمی توانند استرضای خاطر دولت ایران را از این جهت فراهم نمایند لازم می داند این نکته را تذکر بدهد که چون آغاز مخاصمه از طرف قوای ایران به عمل نیامده و ورود قوای شوروی هم بدون اطلاع قبلی بوده و مقاومت بدوی پادگانها هم برای دفاع خویش طبعاً صورت گرفته که دولت ایران به اقتضای حسن نیت خود در صلح طلبی و حفظ مناسبات دیرینه با آن دو دولت بلافاصله دستور ترک مقاومت داده است و قسمت مهم خسارات وارده هم پس از اعلان ترک مقاومت بود. بنابراین دولت ایران حقاً انتظار دارد که موضوع غرامت مورد تجدیدنظر و توجه خاص دولت شوروی واقع شود.

۵. با حسن مناسبات موجوده و ترتیباتی که اینک برقرار می گردد دولت شاهنشاهی برای نگهداری اسلحه و مهماتی که از قوای ایران گرفته شده است موجبی نمی بیند. با این حال اگر دولت اتحاد جماهیر شوروی اصراری در این نگهداری موقت داشته باشد اقتضا دارد فهرستی از اسلحه و مهمات مزبور با حضور نمایندگان طرفین تنظیم گردد تا بعد از جنگ و یا در موقع مناسب دیگری پیش از پایان جنگ به دولت ایران مسترد گردد.

بنابر مراتب بالا دولت شاهنشاهی یقین دارد اکنون که از هر جهت وسایل اطمینان خاطر دولت اتحاد جماهیر شوروی و دولت اعلی حضرت پادشاه انگلستان فراهم گردیده است اوامر فوری مؤثر به قوای آن دو دولت صادر خواهند نمود که در حدود موافقتهای حاصله عمل نمایند تا مأمورین دولت ایران در آن نقاط برای اعاده وضعیت عادی و انجام وظایف خود منظمأ اقدام نمایند. موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید می نماید.

سند شماره ۷۴ [گزارش کتبی فرماندار رشت در مورد رفتار نظامیان شوروی و مصادره

اموال عمومی و کمبود آذوقه و بدرفتاری با مردم]

وزارت کشور

اداره امور شهرداریها

تهران

۱۶ شهریور ۱۳۲۰ [۱]

وزارت کشور

پیرو گزارشهای تلگرافی و گزارش ۱۱۹۹۰ مورخه هشتم شهریور، گزارش ذیل را در باب وقایع گیلان معروض و تقدیم می دارد:

ساعت شش صبح دوشنبه سوم شهریور جهازات جنگی شوروی به سواحل ایران نزدیک و روزهای سوم و چهارم و پنجم و صبح ششم از دریا و هوا به کرات پهلوی [=انزلی] ورشت و

لاهیجان و سفارود و حتی رودبار را بمباران کرده و نیز اوراقی منتشر نمودند و از طرف ارتش هم جواب داده شد. ساعت ده صبح پنج‌شنبه ششم شهریور فرماندهی لشکر گیلان توسط تلفون اطلاع دادند که دستور ترک مقاومت رسیده است، از این جهت مراتب به همگی اعلام و حتی شب جمعه هفتم شهریور چراغها روشن بود. ولی روز جمعه ساعت ۸ صبح طیارات شوروی در همه جا حمله کرده و در همه جا مخصوصاً سربازخانه رشت و پهلوی [= انزلی] و شهر لاهیجان و لنگرود و رودسر و سفارود و حسن کیاده و چونچنان مورد حمله واقع تلفات جانی وارد آمد. پس از اینکه از ساعت ۱۱ الی یک بعد از ظهر به وسیله تلفون مراتب را به عرض دفتر مخصوص شاهنشاهی و جناب آقای نخست‌وزیر رسانید، ساعت ۳ بعد از ظهر [فرمانده] لشکر اطلاع دادند که از دفتر مخصوص شاهنشاهی جواب رسیده که سؤتفاهم بوده است. ساعت پنج بعد از ظهر جمعه هم فرماندهی لشکر اطلاع دادند که از تهران دستور داده شده است از قشون شوروی پذیرایی و هر دستوری دادند انجام داده شود. خلاصه در ساعت ۵/۵ جمعه لشکر ۱۱ شروع به تحویل دادن اسلحه و از ساعت ۷ تا ۱۱ شب هم قشون شوروی اسلحه شهربانی و امنیه را دریافت و بانک ملی و تلگرافخانه و تلفونخانه و زندان را بازدید و کلیدهای تلگرافخانه را کشیده و مأمورین گذاردند. اینک مطالب مهمه را جداگانه ذیلأ به عرض می‌رساند.

۱. ملاقاتها و مداخلات — مأمورین مهم شوروی که این بنده را ملاقات کرده‌اند عبارتند از: اول کمیسر سیاسی، دوم فرمانده ساخلوی قشون سرخ گیلان، سوم یک نفر ژنرال شوروی، فرمانده قوای هوایی. در این ملاقاتها عموماً سرکنسول و یا معاون سرکنسول حضور داشته‌اند. موضوع ملاقات آنها: درخواست تسلیم کردن تیمسار سرتیپ قدر و سرکار سرهنگ فرخ و حضور سربازان و افسران در سربازخانه و استعمال از اینکه باقی افراد و اسلحه‌های خود را کجا ریخته‌اند و موضوع آلمانها در گیلان و ترتیب رفتار مأمورین شوروی در گیلان بوده است. در قسمت تیمسار سرتیپ قدر و سرکار سرهنگ فرخ جواب داده شد اطلاعی ندارم. برای جمع‌آوری سربازان، خود بنده آگهی منتشر کردم و کسی حاضر نشد افسران حاضر در رشت قریب ۲۵ نفر روزها به سربازخانه می‌رفتند.

برای طرز رفتار مأمورین شوروی قرار شد مطلقاً در کار ادارات و زندگانی مردم مداخله نداشته باشند و هر کاری دارند در رشت به خود بنده و با آقای پاسپار مختاری رئیس شهربانی گیلان و در پهلوی هم به آقای سمیع بخشدار آنجا مراجعه نمایند و حتی جواز خروج هم از طرف بخشداری پهلوی [انزلی] داده شود. غیر از تلگرافخانه که کلیدها را کشیده و مأمور گذاشته بودند و مخابرات تلفونی برای خارج رشت که گوشیها را برداشته بودند دیگر به هیچ‌وجه در کار ادارات و مردم مداخله نداشته‌اند. ظهر شنبه ۱۵ شهریور ساعت حرکت بنده به تهران اطلاع دادند که کلیدهای تلگرافخانه را پس داده و مأمورین خود را برداشته‌اند.

افسران دیگر شوروی و دژبانی که معین کرده‌اند روزی پنج شش مرتبه بنده را ملاقات و

در کار احتیاجات خودشان از قبیل اتومبیل و اتوبوس و غیره تقاضاهائی می نمودند که بنده هم انجام داده و آنها را راضی نگاهداشته ام و غیر از اینها که عرض شد مداخلات دیگری در کار گیلان ندارند و به طور خلاصه عرض می کنم که این عدم مداخله آنها در کار ادارات و مردم نتیجه اقدامات و مذاکرات زیادی بود که به عمل آورده و در عمل هم طوری رفتار نمود که مطلقاً بهانه به دست آنها داده نشد.

۲. امنیت — با اینکه مأمورین شهربانی خلع سلاح شده و مأمورین امنیه یا خلع سلاح و یا متفرق شده اند معذالک تاکنون به طور عموم امنیت باقی مانده است. ولی چون عده [ای] از سربازان با اسلحه فرار کرده اند و به علاوه خلع سلاح پاسبانان و امنیه شهرت پیدا کرده احتمال می دهم دله دزدیهایی در دهات شروع شود. اقدامات بنده برای به دست آوردن ۸۰ عدد هفت تیر جهت پاسبانان و بیست عدد هفت تیر برای امنیه ها با آنکه همه مأمورین سیاسی و ارتشی شوروی لزوم آن را تصدیق کرده اند معذالک به جایی نرسید و از این راه جای نگرانی می باشد.

۳. زندگانی عمومی — در رشت فعلاً زندگانی خیلی عادی است و مردم با پریشانی خیال از نظر آتیه کشور و تأثرات فوق العاده شدید و احساسات میهن پرستانه به زندگانی خود ادامه می دهند. ادارات در رشت و سایر نقاط گیلان باز است، هر رئیس اداره که فرار کرده یا غایب بود فوراً به جایش انتخاب و اعزام داشتیم. برای آسایش و جلب توجه مردم آگهیهای منتشر کردم.

حقوقات ادارات را دستور دادم بدون انتظار اجازه مرکز حتی الامکان ده روز به ده روز داده شود. اشخاصی که هفت هشت ماه به واسطه نرسیدن گواهی اداره بازنشستگی بدون اخذ حقوق کار کرده بودند، دستور دادم حقوقات آنها داده شود. با هر درمانده در هر طبقه که بود با کمال دلسوزی و صمیمیت مساعدت کردم و خلاصه روز به روز مردم را دلگرم و به مرحام و اقدامات دولت بیش از پیش امیدوار کرده و آگهیهای لازم منتشر و برای آسایش عمومی از هیچگونه اقدامی فروگذاری نشده است.

۴. خواروبار — خیلی خوب است و چون برنج کمیاب شده بود فوری سی تن برنج از اداره اقتصاد گرفته توسط شهرداری در معرض فروش گذاردم. در نتیجه این اقدام دکاکین برنج فروش خیلی زیادتر [کذا] نان و قند و شکر هم تاکنون فراوان است ولی از یک هفته دیگر گیلان از حیث آذوقه در مضیقه خواهد بود.

۵. وضعیت ارتش ایران — روسها در رشت اصرار داشتند سربازها در سربازخانه ها جمع آوری شوند ولی کسی حاضر نگردید. روز چهاردهم آنچه سرباز هم در پهلوی بود مرخص کرده اند. افسران در پهلوی به حالت توقیف و هفت نفر آنها مریض هستند. ساعت ۱۱ صبح شنبه ۱۵ شهریور مأمورین شوروی قریب ۲۵ نفر افسر ایرانی را که در رشت بودند و برحسب

نیروی زرمی انگلیس از خیابانهای کرمانشاه عبور می‌کند

صحنه‌ای دیگر از نمایش قدرت اشغالگران در کرمانشاه

سربازان انگلیسی در حال عبور از قصر شیرین

نمایش قدرت توسط بیگانگان؛ تصویر رژه نیروی نظامی متفقین در یکی از شهرهای میهمان را نشان می‌دهد.

تبرستان
www.tabarestan.info

ورود قویخانه شوروی به شهر تبریز

اصرار آنها همه روزه به سربازخانه می رفتند به وسیله کامیون حمل پهلوی [سوار] کردند و مقدرات آنها معلوم نیست.

۶. خرابیها و تلفات — در غازیان عمارات شیلات بعضی خراب و بعضی صدمه دیده اند. جنب کنسولگری نزدیک خانه خراب شده است. به خانه های کوچک مردمان فقیر خسارات وارد شده است. در میدان جلو گمرک هفت بمب انداخته شده و میدان خیلی خراب شده است. به سربازخانه هم خرابی وارد آمده. در پهلوی خسارات کم است ولی تلفات جانی در غازیان زیاد است. در رشت به سربازخانه ها خرابی وارد شده است، یک خانه هم خراب شده و یک نفر کشته و چهار نفر زخمی شده اند. تلفات سربازخانه را در روز جمعه به ۴۰۰ نفر تخمین کرده اند ولی حداقل دویست نفر قطعی است. در لاهیجان ۱۹ نفر کشته و ۹ نفر زخمی حتمی است.

۷. آنچه از ایران برده اند — به بنده شفاهاً اطلاع دادند آنچه اسلحه در رشت و پهلوی جمع آوری شد به انضمام سه ناوچه های جنگی حمل [به] روسیه شده است. کشتی شهسوار و کشتی شن کش مازندران هنوز در پهلوی بود، ولی اظهار می شد که کشتی شهسوار را هم خواهند برد. یکی از ناوچه هایی که حمل نشده خراب بوده است. آقای رئیس اقتصاد اظهار می داشت تقریباً ۸۰۰ تن برنج که مارک شده بود بدون صورت مجلس حمل کرده اند. پنجاه تن جو موجود پهلوی و یک هزار و پانصد تن برنج موجود رشت را هم اطلاع داده اند که خواهند برد. به علاوه از کارخانه برنج پاک کنی پهلوی ۵۰۰ عدد آجر نسوز برده اند.

۸. طوالتش — آقای سرهنگ هُشیری فرماندار نظامی طوالتش جزو اسرا به رشت آورده شده ولی در این تاریخ با لباس غیرنظامی در رشت می باشد، آنچه اصرار کردم که به محل مأموریت خود برود متقاعد نشدند. در نظر داشتم مأمور موقتی به طوالتش بفرستم زیرا تمام مأمورین و مردم طوالتش فرار کرده اند. ولی چون جزو حوزه مأموریتم نبود و نخواستم بدون اجازه مرکز اقدامی کرده باشم از این جهت از اقدام خودداری کردم.

۹. وضعیت قزوین را خیلی خراب دیدم. روسها تمام ادارات و فرمانداری را اشغال کرده اند در این قسمت نیز تصور می کند شایسته است اقدام فوری به عمل آید.

در خاتمه بدون تظاهر معروض می دارد که آنچه وظیفه وجدانی و میهن پرستی و اداری بود در ظرف این ۱۲ روز انجام داده ام امیدوارم قضایا اصولاً حل و رفع نگرانی شود. اینک برای عرض گزارش و کسب دستور و رفع حوائج ضروری گیلان ظهر شنبه ۱۵ از رشت حرکت و ساعت ۱۱ وارد تهران و مستدعات [کذا، ظ: مستدعیات] ذیل را دارد:

الف. از بانک ملی به قدر کافی برای بانک رشت و پهلوی وجه ارسال شود.

ب. ماهی سیصد (۳۰۰) تن آرد و ماهی، دویست تن قند و شکر و مقدار کافی تریاک و سیگار ارسال شود.

ج. به اداره دارایی رشت اجازه داده شود فعلاً از ارسال عایدات به تهران خودداری گردد و مخارج را طبق بودجه ها از محل عایدات بردازند و چون عایدات دارایی خیلی کم شده کسر مخارج فعلاً از تهران ارسال شود.

د. چون عایدات شهرداری کم شده از وجوه موجودی شهرداری مبلغی ارسال شود که چرخ دوائر تابعه نخواست.

البته ارسال وجه موقتی است و همینکه کارها به جریان عادی افتاد اضافه عایدات حاصل و به تهران ارسال خواهد شد. در خاتمه رونوشت یک نسخه اعلان منتشره از طرف مأمورین شوروی لفاً تقدیم می‌گردد.

محمدعلی مجد

امضاء

[بمباران هوایی و اشغال رضائیه (اورمیه) توسط شوروی]

سند شماره ۷۵

وزارت کشور

اداره کل شهربانی

شهربانی رضائیه

رونوشت: گزارش ۱۵ روزه اول شهریورماه/ ۲۰ [۱۳] مورخه ۲۰/۹/۲۳ شماره ۲۵۳ اداره کل شهربانی: ۱. روز سوم ماه مزبور مقارن ساعت پنج و نیم صبح از طرف هواپیماهای شوروی شروع به بمباران رضائیه شده اهالی و مأمورین دولتی به اطراف شهر متفرق و پراکنده شده تا پنجم ماه به همان ترتیب ادامه و حوالی ساعت ۱۰ صبح روز جمعه هفتم ماه مزبور نیروی موتوریزه شوروی از خط شاهپور به رضائیه وارد و از خیابان پهلوی (وسط شهر) شروع به تیراندازی [نموده] در نتیجه چند نفر از قبیل افسر نظامی و پاسبان و اهالی زخمی شده بلافاصله اداره شهربانی و پست و تلگراف و سایر دوائر دولتی و دستگاه بانک ملی رضائیه و تمام ساختمانهای سربازخانه را از طرف (...) مأمورین شوروی اشغال و تصرف و کلیه زندانیان را از زندان شهربانی آزاد و مرخص نموده‌اند و کارمندان ادارات متفرق و آتش سوزی مهمی در بازار حادث [گردید و] اهالی به اطراف شهر و دهات متواری [شدند]. سپس وسیله آگهی از طرف نیروی شوروی و اعلامیه دیگر از طرف فرمانداری رضائیه با دادن اطمینان به اهالی اعلام گردیده از اطراف و دهات معاودت و متدرجاً جمع آوری به شهر و مشغول کسب و کار خود گردیدند.

کفیل شهربانی استان ۴ رضائیه، پاسیار ۲ داروغه

رونوشت با ریشه یکسان است

۱. بله، گزارش مربوط است به وقایع نیمه اول شهریورماه ۲۰، اما مورخه سند ۹/۲۳ می‌باشد. مهر و امضاء

[تعطیل سفارتخانه‌های چند کشور زیر فشار متفقین؛ نامه وزیر خارجه ایران به سفیر شوروی در مورد پذیرش و پیشنهادها و شرایط متفقین که در سند ۷۳ ذکر شده‌اند و تذکر اشکال تراشیه‌های شوروی]

تاریخ: ۱۷ شهریور ۱۳۲۰

آقای اسمیرنوف سفیرکبیر دولت اتحاد جماهیر شوروی - تهران

آقای سفیرکبیر، در پاسخ نامه مورخه ۱۵ شهریور ماه جاری (۶ سپتامبر ۱۹۴۱) شما و در تعقیب نامه مورخ ۱۰ شهریور جاری [به] شماره ۳۶۱۴ این جانب راجع به حل مسائلی که برخلاف انتظار بر اثر ورود قوای دولت اتحاد جماهیر شوروی و دولت انگلستان به خاک ایران پیش آمده و مطرح گردیده است، این جانب اختیار دارد مطالب زیر را که دلیل منتهای حسن نیت دولت شاهنشاهی ایران بر اصلاح ذات‌البین می باشد به استحضار آن جناب برساند:

۱. راجع به برچیدن سفارتخانه‌های آلمان، ایتالیا، رومانی و مجارستان و اقداماتی که در نامه آن جناب خواسته بودند نسبت به آن سفارتخانه‌ها و اتباع آلمان به عمل آید، خاطر شما را مستحضر می دارد [که] برای ابراز کمال حسن نیت و مساعدت نسبت به رفع نگرانی دولت اتحاد جماهیر شوروی و دولت انگلستان، دولت شاهنشاهی ایران نظر به وضعیت فعلی ناگزیر موافقت کرده و اقدام فوری به عمل آورد که ترتیب انجام تقاضاهای آن دو دولت در این قسمت برای مرتفع ساختن هر سوءتفاهمی هر چه زودتر داده شود. ولی لازم می داند متذکر گردد که علاوه بر پیش بینی‌های گذشته با اقداماتی که از طرف دولت در این چند روزه برای جلوگیری از هرگونه سوءتفاهمی به عمل آمده، تغییری در اوضاع محلی رخ نداده و مشکلاتی بر اثر اقدامات آلمانیها و ایتالیاییهای مقیم تهران برای دولت ایران ایجاد نشده است تا جای آن باشد که موضع عدم ورود قوای دولتین شوروی و انگلستان به تهران را، که هیچ گونه سبب و بهانه‌ای هم برای بنان نبوده و نیست تذکر دهند.

۲. دولت شاهنشاهی ایران متأسف است که اتحاد جماهیر شوروی و دولت انگلستان نتوانسته‌اند مختصر تقاضای دولت ایران را حتی در خارج ساختن شهرهای سمنان، شاهرود، قزوین و خرم‌آباد و دزفول از خطی که در یادداشت اولی خود تعیین کرده بودند بپذیرند؛ هر چند به نظر دولت ایران موجبی برای رد این تقاضا نبوده است.

۳. راجع به معاضدت متقابل ادارات کشوری - دولتی از جمله امنیه و شهربانی با قوای نظامی دولتین در نقاطی که محل توقف آنها می باشد، دولت ایران امیدوار است رویه حسن تفاهم بین آنها کاملاً استقرار یابد و مأمورین ایرانی هم مطابق مقررات کشور بدون مانع از عهده وظایف خود برآیند.

۴. راجع به جبران غرامت خسارت وارده که به استناد مقاومت قوای ایران در مقابل قوای

شوروی اشعار داشته اند نمی توانند استرضای خاطر دولت ایران را از این جهت فراهم نمایند، لازم می داند این نکته را تذکر بدهد که چون آغاز مخاصمه از طرف قوای ایران به عمل نیامده [و] ورود قوای شوروی هم بدون اطلاع قبلی بوده و مقاومت بدوی پادگانها هم برای دفاع خویش طبعاً صورت گرفته که دولت ایران به اقتضای حسن نیت خود در صلح طلبی و حفظ مناسبات دیرینه با آن دو دولت بلافاصله دستور ترک مقاومت داده است و قسمت مهم خسارات وارده هم پس از اعلان ترک مقاومت بوده، بنابراین دولت ایران حقاً انتظار دارد که موضوع غرامت مورد تجدیدنظر و توجه خاص دولت شوروی واقع شود.

بنابراین مراتب، دولت شاهنشاهی یقین دارد که از هر جهت وسایل اطمینان خاطر اتحاد جماهیر شوروی و دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان فراهم گردیده است، امر فوری و مؤثر به قوای آن دو دولت صادر خواهند نمود که در حدود موافقتهای حاصله عمل نمایند. موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید می نماید.

وزیر امور خارجه

سهیلی

* * *

عین این یادداشت برای وزیرمختار انگلیس نیز ارسال شده است.

سند شماره ۷۷ [آلمان شرایط ایران را درک می کند؛ تلگراف وزیرمختار ایران در برلن به وزارت امور خارجه نشانگر تفاهم دولت آلمان است]

تاریخ: ۱۸ شهریور ۱۳۲۰

تلگراف از برلن

وزارت امور خارجه - تهران

جانشین وزیر خارجه آلمان را که امروز به برلن برگشته، ملاقات و با حضور رئیس اداره کل سیاسی آن وزارتخانه در زمینه تلگراف ۱۳۲۰/۶/۱۵ مشروحاً مذاکره شد.

مقاومت دولت را از ابتدا در مقابل تقاضای اخراج اتباع آلمان و نتیجه حاصله از امتناع دولت ایران و اقدامات این چند روزه وزارت امور خارجه ایران را برای اعزام آلمانها و اصرار دولت های شوروی و انگلیس را در تسلیم آنها و مخصوصاً عواقب ناگواری را که ممکن است از رویه وزیرمختار آلمان و مقاومت آلمانها برای ما و خودشان حاصل شود، همه را به طور مؤثر توضیح داده و تقاضا نمودم فوراً دستور لازم به وزیرمختار خودشان بدهند.

راجع به مقاومت دولت ایران در مقابل تقاضای اخراج آلمانها؛ جانشین وزیر خارجه اظهار داشت البته ما رویه دوستانه دولت ایران را کاملاً تقدیر می کنیم، ولی تقاضای دولت های روس و انگلیس با حق حاکمیت خود ایران مغایرت داشت. به علاوه موضوع آلمانها مشهود بهانه بود.

گفتم در هر صورت دولت ایران تا دقیقه آخر حاضر نشد تقاضای اخراج آلمانها را بپذیرد و دچار این گرفتاری شد. راجع به اعزام آلمانها هر دو اظهار داشتند به وسایل مختلفه به دولت انگلیس تذکر داده ایم که حاضریم آلمانها را با انگلیسهای فنلاند مبادله نماییم و خاطر نشان نموده ایم در صورت تباعد آلمانها به هند ما هم نسبت به اتباع آنها در ممالک اشغال شده و فنلاند معامله به مثل خواهیم کرد.

رئیس اداره کل سیاسی اظهار داشت دیروز آقای وزیر امور خارجه ایران به وزراء مختار آلمان و ایتالیا اظهار داشتند دو دولت روس و انگلیس اخراج کارکنان دو سفارت را نیز تقاضا دارند. آیا حاضرند به میل خودشان ایران را ترک کنند؟ به وزیرمختار آلمان جواب داده شد در هر صورتی که دولت ایران برای این قضیه در فشار باشد، به جهت تخفیف مشکلات آن، حاضریم وزیرمختار را احضار کنیم به شرط اینکه دولتهای روس و انگلیس اجازه دهند اتباع ما هم با او از ایران خارج شوند. در خاتمه اضافه کرد که به وسیله سفارت سویس در لندن، که حافظ منافع آلمان است به وسیله دولت ترکیه مجدداً در باب مبادله آلمانها با انگلیسها مذاکره می‌کنند و با وضعیت تازه که به جهت خود وزیرمختار آلمان پیش آمده، تقاضا دارد دولت ایران هم راجع به اعزام آلمانیها به اتفاق وزیرمختار باز مساعی جدی خود را به کار ببرند. به طور کلی از بیاناتشان آنچه استنباط می‌شود نمی‌خواهند وضعیت دولت ایران سخت‌تر شود.

وزیرمختار شاهنشاهی در آلمان

نوری اسفندیاری

[موافقت آلمان با تعطیل سفارت خود در تهران]

سند شماره ۷۸

وزارت امور خارجه

به تاریخ ۱۳۲۰/۶/۱۹

اداره: تشریفات

شماره: ۲۹۹۲

۲۴۶۵۴

پیوست: رونوشت نامه سفارت آلمان

وزارت کشور

در پیرو نامه ۱۳۲۰/۶/۱۳ شماره ۲۹۱۸ راجع به واگذاری منافع آلمان در نقاط اشغال شده ایران به عهده دولت سوئد، اینک رونوشت نامه‌ای که وزیرمختار آلمان در همین موضوع نوشته به پیوست ارسال می‌گردد.

از طرف وزیر امور خارجه

[در حاشیه سند: ثبت کل وزارت کشور

شماره: ۳۲۷۱۱

تاریخ: ۱۳۲۰/۶/۲۳

رفتار روسها با اسیران و بازداشتیها چندان بد بود که آلمانها اسارت در دست انگلستان را بر اسارت در دست روسها ترجیح می دادند]

تاریخ: ۲۰ شهریور ۱۳۲۰

تلگراف فوری

وزارت امور خارجه

امروز معاون وزارت امور خارجه با حال بسیار پریشان بیان کرد که از قرار اطلاع حاصله روسها تقاضا کرده اند که عده ای از آلمانها به آنها تسلیم شوند. از قراری که اظهار می داشت این خبر در محافل رسمی آلمان تأثیر فوق العاده شدید و نامطلوبی بخشیده است و وقوع چنین قضیه ای در روابط آتیه ایران و آلمان تأثیرات مهمی خواهد داشت. مشارالیه می گفت ما ترجیح می دهیم سر و کار اتباع ما با انگلیسها باشد، اما به هیچ صورتی حاضر نیستیم که هیچ یک از آنها به روسها تسلیم گردند. او همچنین خواهش کرد که دولت شاهنشاهی ایران زیر بار چنین توقعاتی نرفته و این تقاضا را به هیچ وجه نپذیرد.

وزیرمختار شاهنشاهی در آلمان

نوری اسفندیاری

[اخراج اتباع سایر دول محور؛ پافشاری متفقین در اخراج اعضای سفارت آلمان از ایران، شامل متحدین آن کشور یعنی ایتالیا، رومانی و مجارستان و اتباع آن کشورها هم بود. بنابراین وزارت امور خارجه ضمن یادداشتی به سفارتخانه های ایتالیا، رومانی و مجارستان مراتب را به اطلاع آنان رسانید]

تاریخ: ۲۰ شهریور ۱۳۲۰

یادداشت [به:]

سفارتخانه ایتالیا - تهران (سفارتخانه رومانی - تهران، سفارتخانه مجارستان - تهران)

همان طور که حضوراً و در موقع خود به استحضار جناب وزیرمختار آلمان رسانده شد، دولتین اتحاد جماهیر شوروی و انگلستان در تاریخ ۱۵ شهریور رسماً به دولت ایران اعلام داشته اند که سفارتخانه های آلمان، ایتالیا، مجارستان و رومانی باید برچیده شوند و کارکنان آنها خاک ایران را ترک کنند. بنابراین، مراتب را به استحضار آن سفارت رسانده و ضمناً متذکر می گردد چون کارکنان آن سفارت از جریان حادثه عبور قوای نظامی دولتین انگلیس و شوروی به خاک ایران و شرایطی را که تحمیل کرده اند استحضار دارند، در این موقع زاید می داند به شرح واقعه بپردازد. همین قدر اظهار تأسف دولت شاهنشاهی ایران را از این پیش آمد تجدید و ابلاغ می نماید.

وزیر امور خارجه

علی سهیلی

[همکاری شهربانی با متفقین و شرایط دشوار خروج اتباع خارجی؛ سفیرکبیر
ایتالیا در تهران در پاسخ مذاکرات حضوری و یادداشت وزارت امور خارجه
نامه‌ای به شرح زیر به وزیر امور خارجه ایران ارسال کرد]

تاریخ: ۲۰ شهریور ۱۳۲۰ (۱۱ سپتامبر ۱۹۴۱)

جناب آقای سهیلی

وزیر امور خارجه

محترماً در هفتم ماه جاری آن جناب، دوستدار و جناب وزیرمختار آلمان را برای ساعت هشت شب به وزارت امور خارجه برای ابلاغ تقاضای سفرای انگلیس و اتحاد جماهیر شوروی از دولت ایران، مبنی بر اینکه سفارتخانه‌های آلمان، ایتالیا، مجارستان و رومانی باید از ایران برون‌د احضار کرده بودند.

جنابعالی در ضمن از ما درخواست نمودید که به دول متبوعه خود پیشنهاد نمایم که سفارتخانه‌های خود را ببندند بدون اینکه این موضوع موجب قطع روابط سیاسی گردد؛ به طوری که سفارتخانه‌های شاهنشاهی در رم و برلن کماکان در جای خود باقی بمانند. در تعقیب مذاکرات فوق‌الذکر، از دولت متبوعه خود تقاضای دستور کردم. در نهم سپتامبر جاری افتخار ملاقات جنابعالی برای دوستدار میسر گردید و جواب زیر را دادم:

«به ملاحظه وضعیتی که جناب وزیر امور خارجه بیان نموده‌اید، دولت پادشاهی حاضر خواهد بود سفارت پادشاهی را از تهران احضار نماید، مشروط بر اینکه کلیه اتباع ایتالیا که در ایران هستند، همچنین عملجات و خدمه کشتیهای ایتالیایی که در خلیج فارس لنگر انداخته‌اند، مجاز شوند بدون اذیت و آزار و در همان موقع و با همان وسایلی که در اختیار دوستدار و مستخدمین تابعه گذارده خواهد شد از راه ترکیه ایران را ترک نمایند، هرگاه این شرایط قبول شود حرکت سفارت پادشاهی متضمن قطع روابط سیاسی با ایران نبوده و بالنتیجه سفارت ایران در رم برقرار خواهد ماند».

به طوری که دولت شاهنشاهی می‌داند رفتار اتباع ایتالیا در ایران همواره بی‌غل و غش و صحیح و روابط بین کشورهای ما همواره مودت‌آمیز بوده و هیچ‌گونه حادثه‌ای به روابط متقابله خللی وارد نیاورده است. به این موضوع حتی از طرف دشمنان در این اواخر اعتراف شده است. بنابر این ادعای انگلیس و روس نسبت به ما فقط یک امر صاف و ساده و زورگویی است. جنابعالی از این ابلاغ اتخاذ سند کرده و وعده داده‌اید جوابی به دوستدار بدهید. در این بین روزنامه‌های محلی گزارش جلسه نهم ماه جاری مجلس شورای ملی و مبادله یادداشتهایی بین دولت شاهنشاهی ایران و نمایندگان دول انگلیس و شوروی را منتشر ساختند. قبل از ملاحظه یادداشت مورخ ۱۵ شهریور (۶ سپتامبر) وزیرمختار انگلیس، جنابعالی اظهار داشتید در چهاردهم شهریور ۱۳۲۰ نمایندگان دول انگلیس و شوروی به وزارت خارجه آمده و با

مدارکی که در یادداشت ارسالی تصریح گردیده تقاضا کردند که سفارتهای آلمان و ایتالیا و مجارستان و رومانی از ایران حرکت نمایند. یادداشت نماینده انگلیس صریحاً می‌گوید دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان مجبور است به استحضار دولت ایران برساند که لازم است به فعالیت سفارت آلمان و همچنین سفارتخانه‌های دیگر که تحت اداره آلمانها هستند یعنی سفارت ایتالیا، مجارستان و رومانی سریعاً خاتمه داده شود. لازم است بدواً خاطر نشان سازم اظهار اینکه سفارت پادشاهی ایتالیا در تهران تابع یک دولت دیگری غیر از دولت اعلیحضرت پادشاه ایتالیا است به حدی پوچ است که قابل تکذیب هم نمی‌باشد. معذالک نظر به اینکه این اظهار به وسیله انتشار یادداشت فوق‌الذکر به اطلاع عموم رسیده است از جنابعالی خیلی متشکر خواهم شد که در اولین موقع اعلام دارند که هیچ مدرکی برای دولت شاهنشاهی موجود نیست که اظهار فوق‌نماینده انگلیس را موجه سازد. این یک امر عدالت و انصاف است که دوستدار حق دارد از دولت شاهنشاهی انتظار داشته باشد.

راجع به اتباع ایتالیا در ایران خیلی متشکر خواهم شد که جنابعالی لطفاً به دوستدار اشعار دارید که سکوت نماینده انگلیس در یادداشت پانزدهم شهریور خود راجع به این موضوع هیچ تغییری در تقاضای شفاهی وی مبنی بر اینکه اتباع ایتالیا باید ایران را ترک نمایند نمی‌دهد. جنابعالی به اهمیت این موضوع پی می‌برید که متجاوز از پانصد نفر ایتالیایی در ایران ساکن بوده و باید از کار و دارایی خود یک مرتبه دست کشیده و حرکت نمایند.

از اینکه شهربانی ایران بدون هیچ اخطار قبلی از طرف وزارت امور خارجه شاهنشاهی به سفارت ایتالیا تدابیری بر علیه اتباع ایتالیا اتخاذ کرده و آنها را وادار می‌نماید که در اراضی سفارت پادشاهی پناهنده شد دیگر از آنجا خارج نشوند، بیشتر وضعیت آنها را مشکل ساخته و در صورتی که مجبور به حرکت از ایران باشند فوق‌العاده دچار زحمت خواهند شد. از طرف دیگر پاره‌ای از ادارات ایرانی حضور بعضی از اتباع ایتالیایی را که مستخدم آنها هستند خواسته‌اند. این موضوع با حکم شهربانی که ایتالیاییها تماماً در سفارتخانه خود متمرکز شده و از آنجا خارج نشوند کاملاً متناقض است. دوستدار از حکم شهربانی ایران که برخلاف روابط عادی موجود بین ایتالیا و ایران بوده و در مقابل عهدنامه مودت منعقد در ۱۹۲۹ بین ایران و ایتالیا غیرقابل قبول می‌باشد خصوصاً اگر خدمات شایان ایتالیاییهای ساکن ایران که از ساختمانهای بزرگ عام‌المنفعه در این کشور مشهود است در نظر گرفته شود در شگفتم.

دوستدار نسبت به این رویه شهربانی درباره اتباع سلیم‌النفس ایتالیا که تهدید به حرکت ناگهانی از ایران می‌شوند در صورتی که مستحق آن نمی‌باشند اعتراض می‌کنم. جناب عالی البته لزوم اطلاع سریع دوستدار را از حرکت اتباع ایتالیا که در ایران ساکن هستند تصدیق می‌فرمایند و در صورت یقین بودن این موضوع البته دستور لازم صادر خواهند فرمود که اتباع نامبرده آزاد گذارده شوند تا بتوانند کارهای خود را تصفیه نمایند. این موضوع امکان‌پذیر نیست

مگر اینکه شهربانی حکم خود را مبنی بر متوقف نمودن آنها در سفارت ایتالیا بلا اجرا گذارد. از جنابعالی متوقعم که این موضوع را در نظر بگیرید که وسایل یک مسافرت طولانی و مشکل با اوضاع کنونی چقدر باید دقیقاً تهیه شود و اطلاع دستدار از مراتب زیر چقدر لازم است:

۱. تقریباً چه روزی باید ما از ایران حرکت نماییم؟
 ۲. چه خطی برای مسافرت اعضای سفارت پادشاهی و عنداللزوم برای اتباع ایتالیا بهتره نظر می‌رسد؟
 ۳. اطمینان صریح از طرف نمایندگان انگلیس و شوروی داده شود که همه گونه تدابیر در اراضی اشغالی نیروهای آنها اتخاذ می‌گردد تا مسافرت اعضای سفارت و عنداللزوم اتباع ایتالیا بدون اینکه صدمه‌ای به جان و مال آنها وارد آید صورت خواهد گرفت.
 ۴. اطمینان از اینکه اتباع ایتالیا که مجبور به حرکت از ایران می‌شوند، قبل از دستدار و یا با دستدار حرکت خواهند کرد. والا به طوری که احتراماً خاطر عالی را مستحضر ساخته‌ام بر طبق دستورات دولت متبوع خود نمی‌توانم از تهران حرکت نمایم.
- از اینکه به روابط حسنه که همواره بین ایتالیا و ایران موجود بوده یک چنین صدمه شدیدی وارد می‌آید بدون اینکه از طرف دولت متبوع دستدار و سفارت ایتالیا رفتاری شده باشد که این اقدام نمایندگان انگلیس و شوروی را در قطع روابط سیاسی بین کشورهای ما مواجه سازد تأسف کامل خود را به جناب عالی ابراز می‌دارم.

با تقدیم احترامات فائقه

سفیر دولت پادشاهی ایتالیا در ایران

تیروچی

[نمایندگان سیاسی و اتباع آلمانی در خطر اسارت]

سند شماره ۸۲

شماره: ۲۷۵۵

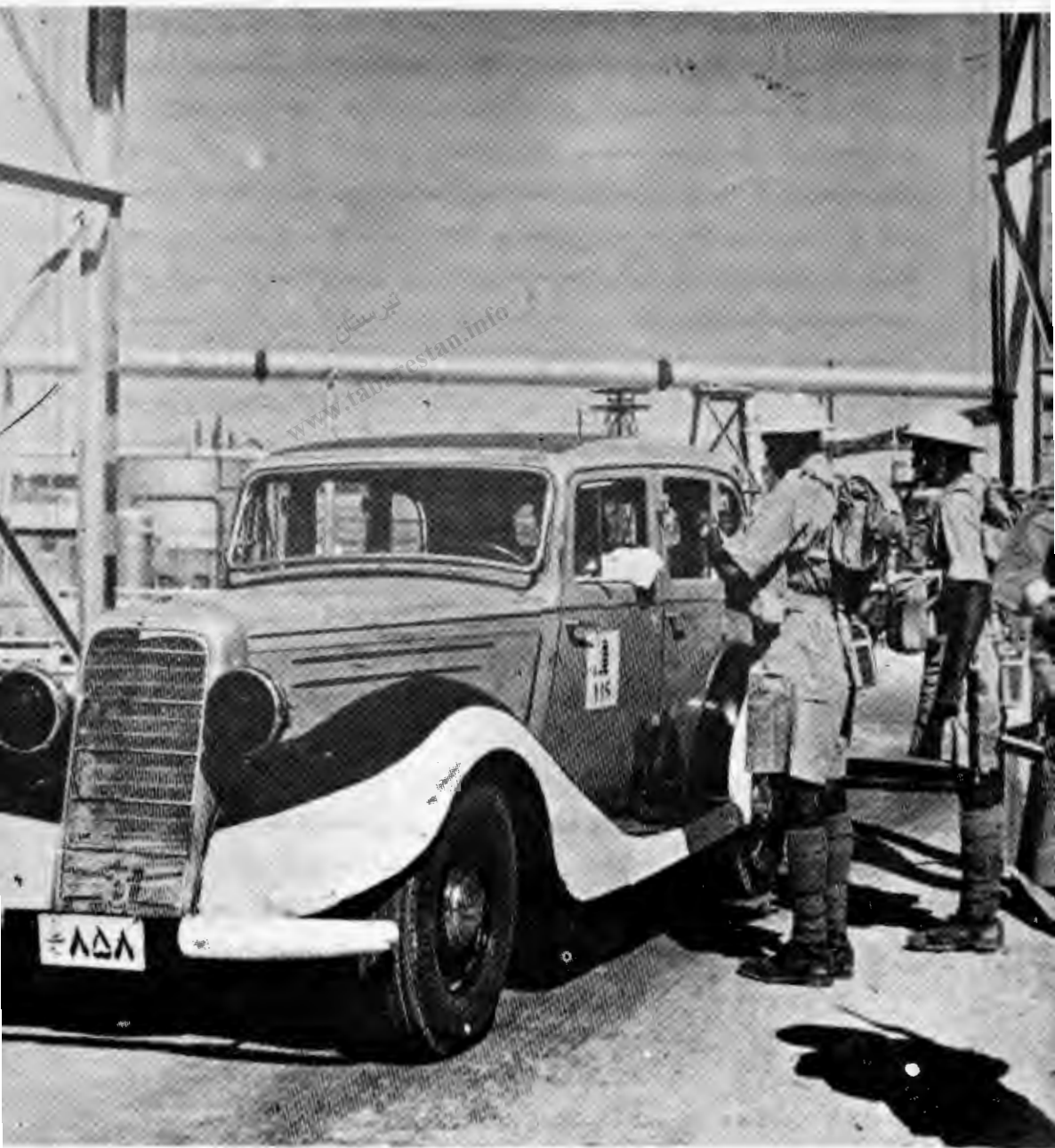
تاریخ: ۲۰ شهریور ۱۳۲۰

یادداشت [به:]

سفارت آلمان - تهران

وزارت امور خارجه شاهنشاهی پس از تعارفات خود به استحضار سفارت آلمان مقیم تهران می‌رساند:

به طوری که استحضار دارند قوای دولتی شوروی و انگلیس پس از عبور از مرزهای ایران اولین موضوعی را که به دولت ایران پیشنهاد کردند خروج اتباع آلمان از خاک ایران بود. این قضیه را در نامه خود به تاریخ هشتم شهریور ۱۳۲۰ رسماً به دولت ایران اعلام داشتند. یک روز

سربازان انگلیسی مبادی ورود و خروج تأسیسات و بالایشگاه آبادان را به شدت زیر نظر دارند

بعد از آن سفارت انگلیس نامه دیگری به وزارت امور خارجه شاهنشاهی فرستاد و صریحاً خواستند که اتباع آلمان به دولتین انگلیس و شوروی تسلیم گردند. چند روز بعد از آن مجدداً یادداشتی فرستادند که علاوه بر تسلیم اتباع آلمان تقاضا کردند که سفارتخانه های آلمان، ایتالیا، مجارستان و رومانی هم برچیده شود و کارکنان آنها خاک ایران را ترک نمایند.

از روز وصول اولین یادداشت، دولت شاهنشاهی ایران چه در تهران و چه در اروپا به وسایلی که داشت دائماً اقدام نمود که دولتین از این پیشنهاد و تحمیل صرف نظر کرده و همان طوری که ابتدا خواسته بودند و دولت ایران موافقت نموده بود راه بدهند که آلمانیها به کشور خویش برگردند. متأسفانه اقدامات دولت ایران به هیچ وجه به نتیجه نرسید و دولتین به اصرار خود افزودند. در تمام این موارد وزارت امور خارجه جناب آقای وزیرمختار آلمان را در جریان گذاشت تا اینکه روز گذشته صورتی تهیه و خواسته اند که دولت ایران فعلاً در حدود دو بیست نفر از اتباع دولت را به اهواز و پنجاه نفر آنها را به قزوین اعزام دارد و تقاضا کردند انجام این امر دیرتر از فرداشب نشود.

وزیرمختار دولت انگلیس و سفیرکبیر دولت اتحاد جماهیر شوروی ضمن مذاکرات، همه نوع اطمینان به دولت ایران داده اند که وسایل راحتی آلمانیها را فراهم خواهند کرد و اقداماتی نخواهند نمود که برخلاف ترتیباتی باشد که معمولاً در این قبیل موارد پیش می آید.

سند شماره ۸۳ [عجز و درماندگی وزارت امور خارجه ایران زیر فشار متفقین]

شماره: ۳۷۷۵

تاریخ: ۲۰ شهریور ۱۳۲۰

یادداشت [به:]

سفارت آلمان - تهران

وزارت امور خارجه شاهنشاهی در جواب یادداشت شماره ۳۰۱۶/۴۱ و در تعقیب یادداشت خود به شماره ۲۷۵۵ محترماً اشعار می دارد:

به طوری که در یادداشت خود اشاره فرموده اند و همان طور که مرقوم داشته اند دولتین انگلیس و اتحاد جماهیر شوروی تقاضاهای زیر را از دولت ایران نموده اند:

۱. اتباع آلمان در ایران به دولتین انگلیس و شوروی تسلیم گردند.

۲. سفارت آلمان در تهران برچیده شود.

۳. کارکنان سفارت آلمان خاک ایران را ترک نمایند.

دولت شاهنشاهی ایران به طوری که در یادداشت شماره ۲۷۵۵ و شماره ۳۷۷۳ خود تفصیلاً بیان کرده است از هیچ اقدامی که راجع به تسلیم نکردن اتباع آلمان به دولتین انگلیس و شوروی لازم بود کوتاهی نکرده و در تمام این مدت مشغول این کار بوده است.

همان‌طور که ضمن مذاکرات حضوری به جناب آقای وزیرمختار ابلاغ گردید متأسفانه چون اقدامات دولت ایران به نتیجه منتهی نگردید، دولت ایران از اجرای این پیشنهاد ناگزیر بوده است و مراتب امروز صبح هم توسط آقای مدیرکل وزارت امور خارجه به جناب آقای وزیرمختار اطلاع داده شد و صورت اسامی عده‌ای که باید تا فرداشب از تهران خارج و به اهواز و قزوین بروند از طرف ایشان حضوراً تسلیم گردیده است.

سند شماره ۸۴ [واکنش متفقین نسبت به مندرجات مطبوعات و توقیف «اطلاعات»]

وزارت امور خارجه

به تاریخ ۲۰ شهریور ۲۰

یادداشت برای ضبط در پرونده

امروز سفیرکبیر شوروی به وزارت خارجه آمده ترجمه سرمقاله روزنامه اطلاعات مورخه روز نوزدهم شهریور ماه را آورده اظهار داشت این نوع مقالات کاملاً برخلاف دوستی بین ایران و دولتین شوروی و انگلیس است و این قبیل اظهارات در روزنامه دلیل بر آن است که دولت مردم را تهییج می‌کند کینه روسها و انگلیسها را در دل نگاه دارند و درصدد تلافی برآیند و دولت خواسته است به این نحو دوستی خود را با آلمانها حفظ کرده باشد.

جواب داده شد مقاله را روزنامه نویس نوشته و دولت نظری نداشته است، البته مطالعه می‌شود اگر مطلب این‌طور است که شما می‌گویید دستور داده خواهد شد مراقبت نمایند. سفیرکبیر گفت چون روزنامه‌ها تحت سانسور دولت است ما نمی‌توانیم تصور کنیم که محافل صلاحیت‌داری اطلاع بوده‌اند.

جواب دادم این تصور را از خود برطرف کنید. راست است که دولت بعضی موارد مقالاتی به روزنامه می‌دهد ولی غالباً روزنامه‌ها هم از طرف خود مطالبی می‌نویسند.

سفیرکبیر گفت بیم آن دارم که این موضوع در مسکوسه‌اثر کند.

گفتم امیدوارم شما رفع سوءاثر بنمایید، و توضیحات کامل را به دولت خودتان بدهید.

به قرار اظهار آقای سیاح مدیرکل وزارت امور خارجه، در همین روز وزیرمختار انگلیس هم به دیدن ایشان آمده و در همین زمینه اظهار گله کرده است و از طرف آقای سیاح توضیحاتی به ایشان داده شد.

برطبق تصمیم دولت روزنامه اطلاعات برای چند روز توقیف شد.

سهیلی

سند شماره ۸۵ [اعلام درماندگی و ناتوانی وزارت امور خارجه به دولت آلمان]

تاریخ: ۲۱ شهریور ۱۳۲۰

تلگراف

سفارت شاهنشاهی ایران - برلن

پاسخ تلگراف ۲۰ شهریور ۱۳۲۰ جواب بدهید دولت ایران از هیچ اقدام و توسلی فروگذاری نکرده متأسفانه پیشرفت ندارد. وزیرمختار آلمان هم کاملاً در جریان بوده است. خود دولت آلمان هم نتوانست کاری بکند.

وزیر امور خارجه

علی سهیلی

سند شماره ۸۶ [ضرب الاجل خروج سفارتخانه ها و اتباع دول محور از ایران]

تاریخ: ۲۲ شهریور ۱۳۲۰

شماره: ۳۸۰۳

جناب آقای نیروچی

سفیر دولت پادشاهی ایتالیا در ایران

روز ۲۱ شهریور ماه سفیر کبیر شوروی و وزیرمختار انگلیس به وزارت امور خارجه آمده اظهار داشتند باید سفارتخانه های آلمان، ایتالیا، مجار و رومانی در مدت معین تهران را ترک کنند.

جواب گفته شد با آن سفارتخانه ها مذاکره شده می گویند قبلاً اتباع خودمان را باید روانه

نماییم بعد خودمان برویم.

گفتند این اظهارات از طرف آن سفارتخانه ها بهانه جویی است؛ می خواهند به این ترتیب اقامت خودشان را در ایران ادامه دهند. ما منتها بتوانیم از این تاریخ تا یک هفته دیگر مهلت دهیم و بیشتر از آن امکان پذیر نیست.

در خاتمه اظهار کردند چون دولت بلغارستان هم تغییر رویه داده تقاضا داریم سفارت بلغارستان هم از ایران خارج شود و کنسولگری فنلاند هم بسته شود.

وزیر امور خارجه

علی سهیلی

سند شماره ۸۷ [گزارش وزیر خارجه ایران به دولت در مورد خواستهای متفقین و شدت

عمل آنها]

تاریخ: ۲۲ شهریور ۱۳۲۰

گزارش [به:]

هیأت محترم دولت

از روزی که سفارت انگلیس به وزارت خارجه نوشت که اتباع آلمان باید تسلیم مأمورین

شوروی و انگلیس شوند - یعنی از روز ۹ شهریور - در جلسات متعدد چه تنها با وزیرمختار انگلیس و چه با سفیرکبیر شوروی مذاکرات زیادی به عمل آمد که شاید از این پیشنهاد دست بردارند و همان طور که روز هشتم شهریور تقاضا کرده بودند راه بدهند که دولت ایران آنها را به کشور آلمان برساند. نمایندگان دولتین در ابتدا وعده هایی در این باب دادند. ولی بعد جواب آوردند که دولت آنها موافقت نکرده است. وقتی نامه مورخه ۱۵ شهریور ماه ۱۳۲۰ را به وزارت خارجه فرستادند که در آن رسماً برچیده شدن سفارتخانه آلمان، ایتالیا، رومانی و مجارستان را هم خواسته بودند معلوم شد که دیگر موافقت نخواهند کرد اتباع آلمان به کشور خود بروند. با این حال این جانب دست از اقدام برنداشته و آنچه ممکن بود از استقلال و اشکالات دولت ایران در این کار فروگذار نکردم؛ ولی معلوم شد نمایندگان دولتین به هیچ وجه از تقاضایی که دارند صرف نظر نخواهند کرد.

دلایل نمایندگان دولتین آنچه ظاهراً عنوان می کردند به این قرار بود:

۱. آلمانها وقتی وارد دانمارک و نروژ شدند با اتباع انگلیسی و سفارتخانه های آنها همین عمل را تکرار کردند.

۲. بیم آن دارند که اتباع آلمان در ایران زمینه ای بر علیه دولت انگلیس و حکومت شوروی و حتی حکومت ایران فراهم کنند.

۳. اتباع آلمان ممکن است اگر به خاک آلمان برگردند روزی با چترهای هوایی در خاک ایران پایین آمده و موضعی را در ایران اشغال کنند. از طرف دولت ایران جواب داده شد:

۱. آنچه را که به آلمانها در نروژ و دانمارک منتسب می کنند، آلمانها تکذیب می نمایند. به علاوه قوای آلمان در آنجا مستقیماً داخل این عملیات شده ولی دولت نروژ و یا دانمارک اقدامی نکرد. در اینجا شما دولت ایران را وارد عمل کرده اید.

۲. تقاضای این اقدام از طرف دولتین شوروی و انگلستان مخالف حق حاکمیت و استقلال ایران است که دولتین در نامه های خود صریحاً نوشته و یا در مذاکرات شفاهی کراراً بیان کرده اند.

۳. برای اطمینان و رفع نگرانی دولتین ممکن است دولت ایران آن دسته از اتباع آلمانی که وجودشان را مضر می دانند در یکی از شهرهای جنوب تحت حفاظت و مراقبت خود نگاه داشته و حتی ممکن است موافقت کند که کنسول انگلیس هم هر چندی برای اطمینان خاطر به آنها سرکشی کند و بداند که در توقیف هستند.

با اینکه به نظر می آمد دلایل دولت ایران قانع کننده باشد و پیشنهادی را که برای توقیف آنها در خاک ایران کرده عملی بدانند معذرت دولتین زیر بار نرفتند. در تماسها و مکاتبات وزارت امور خارجه با سفارت آلمان، وزیرمختار آن کشور توقیف اتباع آلمانی را به وسیله

دولتین انگلستان و شوروی مخالف روح دوستی دو کشور دانسته و دلایل خود را به شرح زیر کتباً برای وزارت امور خارجه ارسال داشته است:

۱. سفارت آلمان قبول این عمل را از طرف دولت ایران برخلاف دوستی بین دو کشور دانسته و آن را مخالف مقررات بین المللی تلقی می نماید.

۲. سفارت آلمان یک ماه قبل از وقوع این حوادث به دولت ایران مراجعه و گفته بوده است چون اوضاع را روشن نمی بیند اجازه دهند اتباع آلمان ایران را ترک کنند.

۳. نسبتهایی را که انگلیسیها می دهند که دولت آلمان در دانمارک و نروژ با اتباع انگلستان به این صورت عمل کرده نادرست است.

۴. اتباع آلمان در ایران به هیچ وجه تشکیلاتی نداشته و قصد و نقشه ای هم نداشته اند که مخالف کشور ایران باشد و یا بخواهند از این راه برضد دولت شوروی و انگلیس اقدامی نمایند.

جواب آقای وزیرمختار آلمان که به نمایندگان دولتین اظهار شد مورد قبول آنها واقع نگردید.

در خاتمه به این نکته اشاره می شود:

۱. با وزیرمختار امریکا هم چند بار در این باب مذاکره شد و نامبرده به وزیرمختار انگلیس مراجعه کرد ولی جواب یأس آورد.

۲. با وزیرمختار ژاپون مذاکره شد که به سفارتخانه های خودشان در لندن و ترکیه و برلن تلگراف کند که شاید آنها اقدامی بنمایند و راهی برای اتباع آلمان باز شود. با اینکه این تقاضا را خود وزیرمختار ژاپون کرد و داوطلبانه حاضر شد در این باب اقدامی نماید معهداً جوابی از آنها نرسید.

۳. طبق اظهارات وزیرمختار آلمان از طرف دولت آلمان هم به وسیله دولت سوئیس و ترکیه اقداماتی به عمل آمده و حتی انگلیسیها را تهدید کرده بودند که اگر دست از این رویه برندارد اتباع انگلیس را در فنلاند و جزایر کانال مانش که فعلاً در دست دارند توقیف خواهند کرد. ولی این اقدامات و تهدیدها هم به جایی نرسید.

۴. دولت ترکیه ابتدا حمایت آلمانها را قبول کرده بود ولی به فاصله یک روز دست از حمایت خود برداشت. از تلگرافی که از سفارت دولت شاهنشاهی در آنکارا رسید معلوم شد دولت ترکیه رویه کناره جویی را در این امر اتخاذ کرده است.

۵. در جواب مراجعاتی که به وسیله سفارتخانه های ایران در مسکو و لندن شد که اشکالات دولت ایران را نزد آن دولتها تشریح و اقدام کنند شاید موفقیتی حاصل گردد، نتیجه ای به دست نیامد. از سفیرکبیر ایران در مسکو جواب یأس رسید و وزیرمختار ایران در لندن اساساً جواب نداد.

با جریانات فوق و یأسی که از هر طرف برای دولت ایران حاصل شد و اینکه دولتین، کشور ایران را تهدید کرده اند که اگر اتباع آلمان به آنها تسلیم نشوند قوای خودشان را، که تا قزوین و سمنان آمده است به تهران آورده و آنها را دستگیر خواهند کرد و اینکه ایدن وزیر امور خارجه انگلیس نطقی ایراد کرده و این موضوع را کاملاً بیان داشته است، لهذا چاره ای برای دولت ایران نمی ماند جز اینکه وسیله اعزام آنها را به اهواز و قزوین فراهم کند. مذاکرات این جانب با سفیر کبیر شوروی و وزیرمختار انگلیس راجع به این موضوع از روز نهم شهریور تا بیستم شهریور تقریباً همه روزه ادامه داشت.

وزیر امور خارجه

علی سهیلی

[ضرب الاجل وزارت خارجه برای تعطیل سفارت آلمان]

سند شماره ۸۸

شماره: ۳۸۰۳

تاریخ: ۲۲ شهریور ۱۳۲۰

یادداشت [به:]

سفارت آلمان - تهران

وزارت امور خارجه شاهنشاهی ایران در تعقیب یادداشت شماره ۳۷۷۴ محترماً به استحضار سفارت آلمان در تهران می رساند:

نمایندگان دولتین اتحاد جماهیر شوروی و انگلیس اصرار دارند سفارت آلمان در تهران تا روز هفدهم سپتامبر برچیده شود و کارکنان آن خاک ایران را ترک کنند. لهذا مراتب را اشعار می دارد تا استحضار داشته باشند.

آنچه مربوط به اتباع دولت آلمان باشد، البته به وسیله سفارتخانه ای که حافظ منافع آنها معرفی شود انجام خواهد شد. اولیای سفارت آلمان می توانند مطمئن باشند که دولت ایران به سهم خود از هیچ نوع کمک و مساعدت مضایقه نخواهد کرد.

[وزیر امور خارجه: علی سهیلی]

[مشکلات عملی تسلیم و تحویل آلمانیها]

سند شماره ۸۹

شماره: ۴۱/۴۰

تاریخ: ۲۲ شهریور ۱۳۲۰

وزارت امور خارجه

سفارت آلمان در پاسخ یادداشت شماره ۳۸۰۳ مورخ ۱۳/۹/۱۹۴۱ که ساعت ۲۰ واصل گردید محترماً مراتب ذیل را اشعار می دارد:

تقاضای دولت شاهنشاهی ایران مبنی بر اینکه کلیه مردان آلمانی منجمله اشخاص سالخورده و مریض بایستی فردا ساعت ۹ سفارت آلمان را ترک نمایند و در عرض فردا و پس فردا از تهران خارج شوند از لحاظ فنی و قوای جسمانی غیرقابل اجرا است.

اجرای تصمیمات لازم برای حیات دو بیست و شصت و نه نفر زن و یکصد و هفتاد و دو نفر بچه که باقی می‌مانند پس از حرکت کلیه مردان دیگر امکان ندارد بنابراین تقاضای دولت ایران به صورت دیگری تعبیر نمی‌گردد مگر اینکه زنان و بچه‌های آلمانی را روحاً و جسماً محو و نابود نمایند. برای اینکه قبلاً هر ظنی نسبت به سوءنیت سفارت آلمان مرتفع گردد، سفارت تحت فشار وقایع، حاضر است دستور دهد مردانی که مشمول خدمت نظام و بین ۱۸ و ۴۵ سالگی هستند تا حدی که قابل انتظار باشد سفارت را ترک نمایند. مهلتی که از طرف دولت شاهنشاهی ایران تا ساعت ۱۹ روز ۱۴ سپتامبر ۱۹۴۱ تعیین گردیده غیرقابل اجرا می‌باشد.

مردان مشمول خدمت نظام روز ۱۵ سپتامبر ساعت ۹ صبح به طوری که پیشنهاد شده در اختیار خواهند بود. دولت شاهنشاهی ایران در برابر دولت آلمان مسئولیت دارد که سفارت آلمان را به فوریت به طور صریح مطلع سازد که کی و کجا هر یک از افراد آلمانی برای تسلیم به دشمن برده می‌شوند.

[وزیرمختار آلمان در تهران]

سند شماره ۹۰ [شرایط سفارت ایتالیا برای تعطیل سفارتخانه و انتقال اتباع ایتالیا]

تاریخ: ۱۴ سپتامبر ۱۹۴۱

شماره: ۱۲۶۳

وزارت امور خارجه ایران

سفارت پادشاهی ایتالیا با کمال احترام وصول یادداشت مورخ ۱۳ سپتامبر جاری شماره ۳۸۰۳ وزارت امور خارجه را که به موجب آن اطلاع داده شده است باید در هفدهم سپتامبر جاری از تهران حرکت نماید اطلاع می‌دهد.

در ضمن اتخاذ سند از این ابلاغ، سفارت پادشاهی با کمال توقیر عطف به نامه‌ای که به جناب آقای علی سهیلی وزیر امور خارجه در تاریخ یازدهم سپتامبر جاری نوشته شده است نموده و تأییداً اشعار می‌دارد که دولت پادشاهی حاضر است سفارت خود را از تهران احضار نماید مشروط بر اینکه کلیه اتباع ایتالیا که در ایران هستند، همچنین کلیه مستخدمین و عملجات سفاین ایتالیا که در خلیج فارس لنگر انداخته‌اند بدون اذیت و آزار در همان وقت و با همان وسایلی که برای این مقصود در اختیار سفارت و کارمندان تابعه از راه ترکیه گذارده می‌شود مجاز به حرکت از ایران باشند. با در نظر گرفتن تاریخ معین جهت حرکت از تهران، از همین حالا سفارت پادشاهی از وزارت امور خارجه شاهنشاهی متشکر خواهد بود. لطفاً قبل از

فوت وقت و به فوریت وسایل حمل و نقل لازم را تهیه فرمایند تا آنهایی از اتباع که با سفارت پادشاهی حرکت خواهند کرد و فهرست اسامی آنها داده خواهد شد بتوانند در تاریخ معین حرکت نمایند والا سفارت پادشاهی ایتالیا مجبور خواهد بود حرکت خود را تا وقتی که حرکت اتباع ایتالیا از ایران امکان پذیر نشده است به تأخیر اندازد.
در انتظار جواب عاجل و محبت آمیز؛ سفارت پادشاهی ایتالیا بهترین تشکرات خود را قبلاً تقدیم می دارد.

با تقدیم احترامات

نیروچی

سند شماره ۹۱ [شرایط سفارت آلمان برای تعطیل و انتقال اتباع آلمانی]

تاریخ: ۲۳ شهریور ۱۳۲۰

یادداشت [به:]

وزارت امور خارجه

سفارت آلمان در پاسخ یادداشت شماره ۳۸۰۳ مورخ ۱۳ سپتامبر امسال محترماً به اطلاع وزارت امور خارجه شاهنشاهی ایران می رساند که اعضای سفارت حاضرند هر چه زودتر تهران را ترک نمایند مشروط بر اینکه:

۱. کلیه زنها و بچه های کولونی آلمان مقیم ایران و همچنین اتباع آلمانی که از طرف دولت ایران به دول مخاصم تسلیم نمی شوند قبلاً از ایران خارج شده یا اینکه با اعضای سفارت متفقاً مسافرت نمایند.

۲. برای مسافرت افراد کولونی و اعضای سفارت آلمان وسایل نقلیه لازم به موقع تهیه و به اختیار آنها واگذار گردد. سفارت آلمان این حق را برای خود محفوظ خواهد داشت که فردا صورتی از وسایط نقلیه مورد احتیاج تنظیم و تقدیم دارد. صورتی از اعضای سفارت آلمان به پیوست ارسال می شود.

۳. رواید لازم برای مسافرت به ترکیه از طرف وزارت امور خارجه شاهنشاهی ایران تهیه گردد. گذرنامه های اعضای سفارت و صورتی از اعضای کولونی حاضر، هر موقعی که تقاضا شود تقدیم می گردد.

۴. در موقع خروج هیچ گونه اشکال گمرکی و مالیاتی و ارزی نسبت به اعضای سفارت آلمان و همچنین نسبت به افراد کولونی آلمان به عمل نیاید.

سفارت آلمان منتظر اطلاع کتبی و فوری وزارت امور خارجه شاهنشاهی ایران دایر بر اینکه مواد چهارگانه فوق مورد قبول واقع و تصمیمات لازم اتخاذ گردیده است می باشد.

[وزیرمختار آلمان در تهران]

اتباع آلمان]

تاریخ: ۲۳ شهریور ۱۳۲۰

سفارت شاهنشاهی ایران - برلن

با کوششهای فراوانی که به عمل آمد و یأس از اینکه خود دولت آلمان بتواند کاری انجام دهد که دولتین شوروی و انگلیس موافقت نمایند آلمانیها به کشور خود روانه گردند و فشار سختی که دولتین به ایران وارد می آورند [در] روز بیست و یکم شهریور هفتاد و یک نفر به اهواز و هفت نفر به قزوین حرکت داده شدند. دستة دیگر که شاید در حدود ۲۴۰ نفر باشند فردا روانه خواهند شد. دولت ایران منتهای جدیت را کرد اما متأسفانه زیر فشار نظریات دولتین شوروی و انگلیس کاری از پیش نبرد. دولتین موافقت کرده اند که زنها و اطفال آلمانی به آلمان بروند و اصرار دارند که اعضاء سفارت هم تا روز بیست و ششم ایران را ترک کنند.

وزیر امور خارجه

علی سهیلی

[دولتهای روس و انگلیس برخلاف تعهدی که کرده بودند، در نیمه اول شهریور وارد تهران شدند و با پایتخت کشور بیطرف ایران همچون یک شهر اشغال شده رفتار کردند. مردم این وضع را به حساب بی کفایتی دولت می گذاشتند و به آن اعتراض می کردند. این امر، وزارت خارجه را وادار به ارسال «تقاضا»ی زیر برای وزیرمختار انگلیس کرد:]

تاریخ: ۲۴ شهریور ۱۳۲۰

جناب آقای سرریدر بولارد

وزیرمختار دولت انگلستان در ایران

محترماً به استحضار خاطر شریف می رساند پس از آنکه قوای دولتین انگلستان و اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی به عنوان اخراج آلمانیهای مقیم ایران از مرز کشور شاهنشاهی گذشته و متعاقب آن در شهرهای ایران پیشروی کردند، کار منجر به ارسال نامه [ای] از طرف آن سفارت شد که در آن از لحاظ ضروریات جنگی نقاطی برای اشغال موقت دولتین تعیین شده بود.

دولت ایران برای اینکه دولتین اطمینان حاصل کنند در این وقایعی که امروزه در جهان روی داده نظر سوئی به همسایگان خود ندارد و داخل هیچ نوع دسته بندی نیست و اقداماتی در نظر نداشته و ندارد که منافی دوستی و حسن هم جواری باشد، تن به قبول این پیشنهاد داد

مخصوصاً بعد از آنکه کتباً و شفهاً از طرف دولتین اطمینان داده شد که قوای دولتین دیگر پیشرفتی نخواهند کرد و حتی در مدت موقتی که در ایران خواهند بود به امور داخلی و اداری ایران در نقاط اشغال شده مداخله نخواهند داشت، موافقت خود را اعلام کرد.

به طوری که استحضار دارند هنوز از این ترتیب مدت کمی نگذشته بود که بدون هیچ اطلاع قبلی و یا دلیل و جهتی قوای دولتین پایتخت ایران را اشغال کردند. دولت ایران برای اینکه در این موقع هم اثبات حسن نیت خود را نموده باشد سکوت اختیار کرد. زیرا تصور می نمود به زودی شهر تهران از قوای دولتین تخلیه خواهد شد. به علاوه قوایی که به خاک ایران آمده اند قوای تأمینیه ایران را خلع سلاح کردند به طوری که امنیت از کشور سلب شد. با وجود اختطارهای متعددی که از طرف ما به عمل آمد و وعده هایی که از طرف آن جناب داده شد ترتیب اثری به مذاکرات ما داده نشد و متأسفانه تاکنون که ۲۸ روز از مبادله مراسلات فیما بین می گذرد و پس از بیست روز اشغال شهر تهران، نه موجبات اعاده امنیت در کشور فراهم شده و نه شهر تهران تخلیه گردیده است بلکه روز به روز محاصره آن قوی تر می گردد. به علاوه عبور و مرور افراد نظامیان انگلیس و شوروی در معابر و حتی در ساعات دیروقت و رفتار بعضی از آنها موجب نگرانی و شکایت ساکنین پایتخت شده است.

دوستدار یقین دارد آن جناب تصدیق خواهند فرمود با این ترتیب که پیش آمده و امنیت کشور سلب و شهر تهران مملو از قوای خارجی شده است برای هیأت دولت که امروز کارهای مهمی در پیش دارد و اصلاحات اساسی را باید انجام دهد و از طرف دیگر در مقابل اعتراضات مردم قرار گرفته که چرا شهر تهران از قوای دولتین تخلیه نمی گردد و موجبات سلب امنیت چیست، پیشرفت کار آسان نیست. چون اطمینان دارد آن جناب البته تا حال از حسن نیت حکومت فعلی مطلع شده اید و خوب می دانند تا چه اندازه دولت ایران علاقه مند به حسن روابط و ایجاد مناسبات حسنه و همکاری است و از هر جهت این معنی را ثابت کرده است، تصور می کند موقع آن رسیده باشد که دولت متبوعه دوستدار توقع آن را داشته باشد که از طرف دولتین هم وسایل پیشرفت کار از هر جهت تسهیل گردد.

بنابراین خواهشمند است به طوری که کراراً در موقع مذاکرات شفاهی تقاضا شده، اقدام جدی به عمل آورند که قوای دولتین شهر تهران و اطراف آن را تخلیه کنند و خارج شوند تا موجبات حفظ امنیت فراهم گردد و نگرانی عمومی برطرف و دولت بتواند کارهایی را که در دست است با موفقیت انجام دهد. موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید می نماید.

وزیر امور خارجه

علی سهیلی

[اعلامیه باران ایران توسط روسها!؛ روسها از همان بدو ورود به خاک ایران به وسایل مختلف اقدام به توجیه کارهای خود کردند. یکی از دلایل آنان برای اشغال ایران حضور عده‌ای از کارشناسان آلمانی بود و مستمسکشان قراردادی که در ۱۹۲۱ میان شوروی و ایران امضاء شده بود. نمونه‌ای از اعلامیه‌هایی که روسها در مناطق کشور پخش می‌کردند در اینجا عیناً گراور می‌شود]

خطاب به اهالی ایران!

امروزه خیلی‌ها در باره دوستی گفتگو میکنند و حتی گرگهای وحشی مثل آلمان هیتلری هم پوست دوستان را روی خود می‌اندازند که آن مملکت‌های آلمانی که قربانی خود قرار داده‌اند آسانتر نیست و نابود کنند. ولی دوستی نه با حرفهای خشک و خالی بلکه در عمل ثابت میشود.

ایرانیها! بخاطر بیاورید که اتحاد شوروی در سال ۱۹۲۱ با ایران معاهده دوستی بسته بدون هیچگونه قصد و غرضی اموال و اشیاء گرانبهای را که متعلق بر روسیه تزاری بود بمبلغ صدها میلیون منات طلا به خیر و منفعت ملت ایران واگذار نمود.

بر همه کس آشکار است که راه آهن تبریز، راه آهن فرعی سافیان - ارومیه، راههای شوسه از پهلوی تا تهران و از قزوین تا همدان، کلیه خطوط تلگراف و تلفون را با تمام اموال، عمارات و اثاثیه‌اش، بندرها، انبارها و کشتی‌ها، بندر پهلوی با انبار مال، کارخانه چراغ برق با تمام عماراتش، وجوهات نقد، اشیاء قیمتی و اموال بانک استقراضی روسیه سابق را که در ایران بود، جزیره‌های آشور - آده و همچنین زمین و عمارات اداره تبلیغات مذهب عیسوی تزاری که در رضایه و شهرهای دیگر ایران بودند - اتحاد شوروی بطور مجانی و بلاعوض به ایران واگذار نمود.

دولت شوروی از تمام قرضهائیکه دولت تزاری روسیه به ایران داده بود و مبلغ آن قریب ۷۰ میلیون منات طلا بود و همچنین از تمام امتیازاتی که از روی معاهده‌های بین ایران و روسیه تزاری جاری بودند بکلی صرف نظر کرد. تمام این اقدامات را اتحاد شوروی با میل و اراده خود کرده و کلیه این دارائی و ثروت منبعده هم به دولت ایران و ملت ایران تعلق خواهد داشت.

اتحاد شوروی در سالهای بعد دهها میلیون متر پارچه‌های قشنگ با دوام و ارزان به ایران وارد کرده است که مورد پسند خاطر تمام اهالی ایران شده است. اتحاد شوروی ایران را از حیث سایر مالهاییکه اهمیت حیاتی دارند از قبیل قند، نفت، مصنوعات شیشه و فلز، از حیث سیمان، چوب و تخته و فولاد نیز قائلین کرده است. با همراهی و کمک متخصصین شوروی در ایران چندین کارخانه برنج پاک‌کنی عالی و چهار سیلوگندم و انبارهای بزرگ غله ساخته شده است.

آیا بعد از همه اینها ممکن است راجع به مناسبات بی‌غرضانه و صمیمانه اتحاد شوروی نسبت به ایران شك و شبهه‌ای داشت؟ هر کسبکه از روی صداقت در این باره فکر کند البته خواهد گفت: نه.

دولت شوروی همیشه مایل استحکام مناسبات دوستی و روابط حسن همجواری با ایران بوده و در راه بدست آوردن موفقیت و کامیابیهای اقتصادی و مدنی به ایران مساعدت و همراهی کرده است.

اما آلمان فاشیستی در ایران مقاصد دیگری را تعقیب مینماید.

ایرانیها! شما باید بدانید که هیتلر راهزن و کاسه لیسان ایرانی او نقشه تصرف ایران را از طرف فاشیستهای آلمان بمنظور حمله به جمهوریهای شوروی آذربایجان گرجستان و ارمنستان تنظیم کرده اند. ولی گرجیها، آذربایجانیها و ارمنیها هیچوقت اسیر و غلام هیتلر نبوده‌اند و نخواهند بود.

آلمان فاشیستی به استقلالیت ایران به آزادی شما به زمین و مزارع

شما و به دارائی شما - قصد میکند. هیتلر خونخوار، خفیانہ نقشه

محمیای ترتیب داده است که مواد اولیه شما را تصاحب نموده زمین و باغهای شما، یشم و پنبه شما، احشام و غله شما را تصرف کرده و خود شما را مانند ملت‌های دیگری که از طرف آلمان غارت و چپاول شده‌اند گرسنه و برهنه بگذارد.

آلمان فاشیستی مایل است ایرانیها را به غلامان خود و وطن عزیز شما

ایران را به مستعمره بی‌حقوق و تیره‌بخت آلمانی مبدل نماید.

ایرانیها! جاسوسان آلمان فاشیستی را بیرون کنید! اتحاد شوروی

وارنش سرخ باشمامت آن از هر حیث بشما یاری کرده و به هیتلر

امکان نخواهند داد که در ایران مقاصد خائنانه خود را عملی نماید.

[دعای سفارت آلمان از دولت ایران؛ وزیرمختار آلمان که مردی سرکش و جاه طلب بود و به قدرت دولت خود می بالید، هر روز می کوشید تا مشکلات تازه ای برای دولت ایران ایجاد کند]

تاریخ: ۲۵ شهریور ۱۳۲۰

یادداشت [به]

وزارت امور خارجه [ایران]

سفارت آلمان در پاسخ یادداشت شماره ۳۷۵۵ [مورخ] ۲۰ شهریور و در تعقیب یادداشت خود مورخ ۱۱ سپتامبر امسال محترماً مراتب زیر را اشعار می دارد:

دولت شاهنشاهی ایران خود را وادار دیده است اتباع آلمانی مقیم خاک ایران را اخراج نماید. یک قسمت بزرگ اتباع آلمانی از منطقه اشغال نشده ایران تاکنون خارج شده و مابقی می بایستی در مدت کوتاهی خارج شوند. این اقدامات دولت شاهنشاهی ایران به منزله الغای قرارداد مودت بین آلمان و ایران مورخ ۲۷ فوریه ۱۹۲۹ و همچنین قرارداد اقامت بین دولت آلمان و دولت شاهنشاهی ایران بوده و دولت شاهنشاهی را نسبت به کلیه خساراتی که در اثر اخراج و یا تسلیم افراد اتباع آلمان چه به شخص آنها و چه به اموال و حقوق و منافع آنها وارد آمده و در آتی وارد خواهد آمد مسئول می نماید. دولت آلمان این حق را برای خود محفوظ خواهد داشت که در موقع ضروری صورتی از کلیه دعای آنها تنظیم و ارسال دارد.

وزیرمختار آلمان

اتل

[کناره گیری رضاشاه از سلطنت؛ با وجود همه اعتراضها، کوششها و تذکرات دولت ایران به نمایندگان متفقین، دولتهای روس و انگلیس حاضر نشدند کمترین تغییری در وضعی که به وجود آورده بودند و اشغال پایتخت جزئی از آن بود، بدهند و تا پایان جنگ همچنان در تهران ماندند.

بر اثر اشغال پایتخت توسط قوای بیگانه، از هم گسیخته شدن شیرازه امور و ناتوانی آشکار ارتش در مقابله با حوادث و دفاع از کشور وزیر فشار متفقین رضاشاه ناگزیر از سلطنت کناره گرفت و جای خود را به فرزند بزرگش داد.

محمدعلی فروغی، نخست وزیر، روز بیست و پنجم شهریور، چند لحظه

پس از استعفای رضاشاه به مجلس شورای ملی رفت و گفت: [

یکی از مهمترین قضایا و اموری که واقع شده است باید به عرض مجلس شورای ملی برسانم، و متأسفم که با این کسالت مزاج و اینکه نفس ندارم و قضیه هم طوری به سرعت انجام گرفته

است، هیچ مجالی نداشته‌ام که فکری بکنم یا بیاناتی که در اینجا می‌کنم مرتب باشد. از این جهت معذرت می‌خواهم و اگر ملاحظه فرمودند که قدری بیاناتم نامرتب است معذورم دارید. قضیه این است که اعلیحضرت رضاشاه به موجباتی که حالا خواهم خواند اراده کردند از سلطنت کناره کنند و امر سلطنت را به جانشین قانونی خودشان تفویض فرمایند. ایشان استعفانامه‌ای نوشتند و والا حضرت همایون ولایتعهد زمام امور را به دست گرفتند. استعفانامه ایشان از این قرار است:

نظر به اینکه من همه قوای خود را در این چند ساله مصروف امور کشور کرده و ناتوان شده‌ام، حس می‌کنم که اینک وقت آن رسیده‌است که یک قوه و بنیه جوانتری به کارهای کشور، که مراقب دائم لازم دارد پردازد و اسباب سعادت و رفاه ملت را فراهم آورد. بنابراین سلطنت را به ولیعهد و جانشین خود تفویض کردم و از کار کناره نمودم. از امروز که روز بیست و پنجم شهریور ماه ۱۳۲۰ است عموم ملت از کشوری و لشکری ولیعهد و جانشین قانونی مرا باید به سلطنت بشناسند و آنچه از پیروی مصالح کشور نسبت به من می‌کردند، نسبت به ایشان منظور دارند.

تهران - کاخ مرمر
به تاریخ ۲۵ شهریور^۱

به طوری که عرض کردم بحمدالله اعلیحضرت سابق، جانشین جوان و لایق و محبوبی

۱. محمدرضای پهلوی در کتاب اندیشه‌های یک شهروار علت استعفای پدرش و چگونگی آن را - چنانکه شیوه او بود - چنین نقل کرده است:

«... پدرم در این شرایط تصمیم گرفت از تهران خارج شود، چه نمی‌توانست ننگ حضور در پایتختی را که به دست بیگانگان می‌افتاد بر خود هموار کند. پدرم تصمیم گرفت خود را فدای ایران و ایرانیان کند. او می‌خواست فرزندش و سپس خاندان پهلوی در خدمت مردم باقی بمانند. او می‌دانست که من تازه قدم به دنیای سیاست می‌گذارم و متفقین به امکان همکاری بین من و دیگر قدرتها بدگمان نبودند. به نظر من پدرم عظمت شخصیتش را با ترک تهران و احتراز از تحقیر نشان داد. او از گزارشهایی که مرتباً می‌گرفت، دریافت که مهاجمین تا وحدت، تمامیت ارضی، استقلال و نظام حکومتی ایران را نابود نکنند، دست بردار نیستند. پس ترجیح داد کنار برود و باعث نشود که مملکت به خاطر حضور او آسیب ببیند.

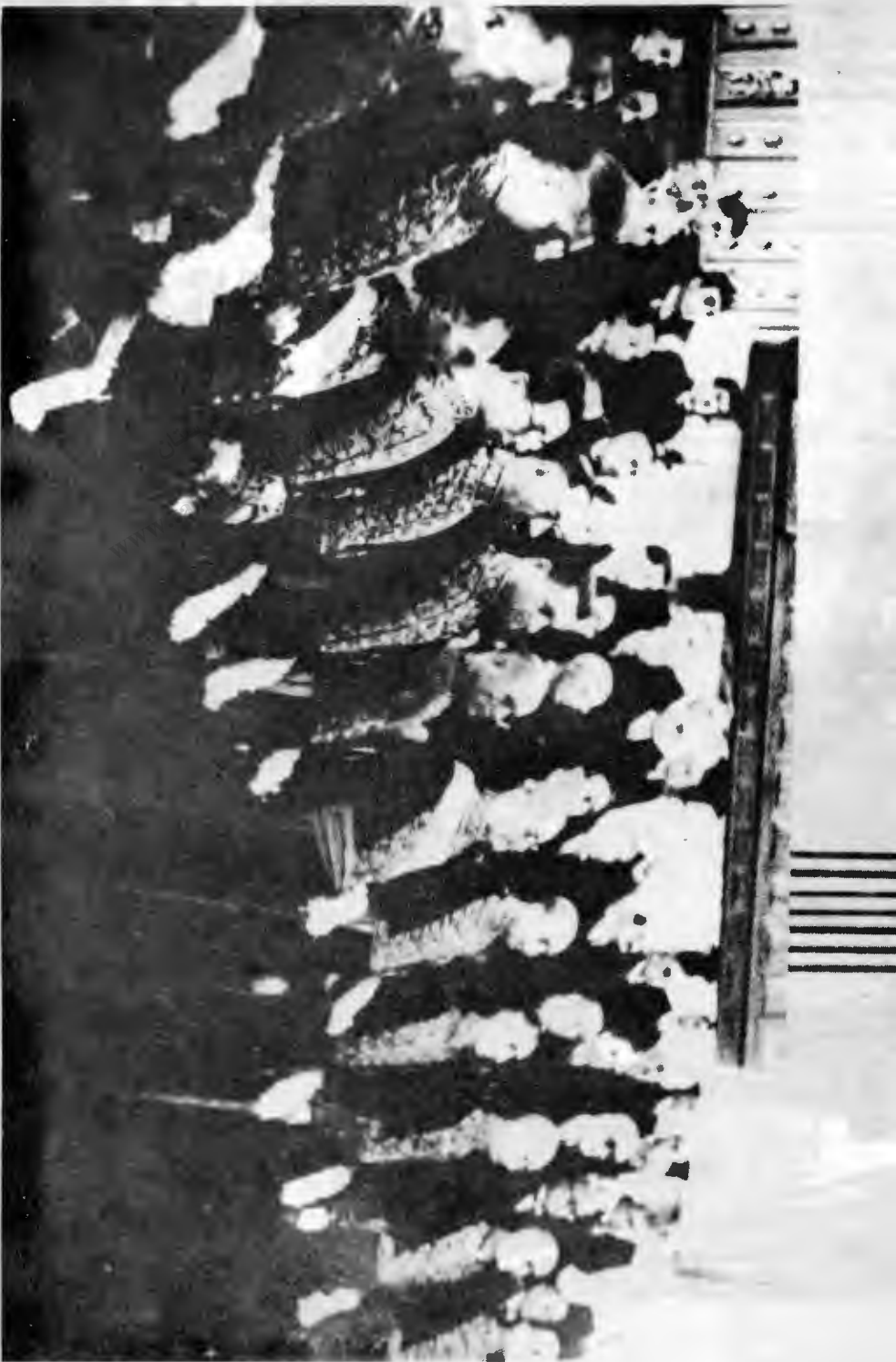
آری، پدرم ایران را ترک کرد، زیرا دو قدرت بزرگ کشورش را تسخیر کرده بودند و این فرمانروای میهن‌پرست، مغرور، حامی مردم، مردمی که دوستش داشتند و محترمش می‌شمردند، نمی‌توانست نقش یک رئیس اسمی را بپذیرد و از افسران انگلیسی و روسی دستور بگیرد. در این اوضاع و احوال به جای اینکه انتحار کند به تبعید رفت. زیرا که خودکشی او یک واکنش زنجیری ایجاد می‌کرد و به ولیعهدش هم می‌رسید. به هر حال پدرم پس از آخرین دیدار اشکبارش با من در بیست و پنج شهریور سال ۲۵۰۰ شاهنشاهی تهران را برای همیشه ترک کرد و از طریق بندرعباس با یک کشتی انگلیسی به تبعید رفت...» به نقل از کتاب درباره سوم شهریور...»

ورود محمدرضا پهلوی در روز ۲۶ شهریور ۱۳۲۰ به مجلس شورای ملی

مراسم تحلیف محمدرضا بهلوی در مجلس شورای ملی در مورخه ۲۶ شهریور ۱۳۲۰

هیأت دولت فوری در مراسم تحلیف محمدرضا پهلوی در روز ۲۹ شهریور در مجلس شورای ملی؛ از چپ به راست: سیدعلی نصر کفیل وزارت پسته و مهر، گلندایان وزیر دارایی، عامری وزیر کشور، دکتر سجادی وزیر راه، مرآت وزیر فرهنگ، سپهری وزیر خارجه، آهی وزیر دادگستری، فوری نخست وزیر، ابراهیم علم وزیر پست و تلگراف، وثیقی کفیل وزارت بازرگانی، علی مسمدی معاون نخست وزیر، وارسته معاون وزارت کشور

ملاقات و مذاکره پادشاه جدید با نخست‌وزیر جدید

دارند که برطبق قانون اساسی می‌توانند فوراً زمام سلطنت ایران را به دست بگیرند و به دست گرفتند. معظم‌له بنده را مأمور و مفتخر فرمودند که با همکاری که سابقاً معین شده بودند در جریان امور کشور به وظایف خودمان بپردازیم. ولی در این موقع که ایشان زمام امور را به دست گرفتند و بنا شد که ما کناره‌گیری اعلیحضرت سابق و زمامداری اعلیحضرت لاحق را به ملت اعلام کنیم، امر فرمودند که به اطلاع عامه و مجلس شورای ملی برسانیم که ایشان در امر مملکت و مملکت‌داری نظریات خاصی دارند که چون مجال نداشتیم تهیه کنیم و بر روی کاغذ بیاوریم نمی‌توانم به تفصیل عرض کنم. لذا به اجمال عرض می‌کنم و آن این است که: «ملت بدانند که من کاملاً یک پادشاه قانونی هستم و تصمیم قطعی من بر این است که قانون اساسی دولت و مملکت و ملت ایران را کاملاً رعایت کنم و محفوظ بدارم و جریان قوانینی را هم که مجلس شورای ملی وضع کرده است یا وضع خواهد کرد، تأمین کنم. اگر در گذشته نسبت به مردم جمعاً یا فرداً تعدیاتی شده باشد از هر ناحیه‌ای که آن تعدیات واقع شده باشد از صدر تا ذیل مطمئن باشند که اقدام خواهیم کرد از برای اینکه آن تعدیات مرتفع و حتی الامکان جبران بشود».

امیدوارم این سلطنت نو بر ملت ایران مبارک باشد و آرزوهایی که ملت ایران نسبت به خودش دارد و آرزوهایی که ملت و میهن‌پرستان ایران نسبت به این دولت و ملت و مملکت دارند در سایه توجهات شاهنشاه جوان جدید صورت وقوع پیدا کند.

عجالتاً عرض کردم چون امکان نداشت که به تفصیل بیان کنم و توضیح مفصل بدهم به این مختصر اکتفا می‌کنم برای اینکه هر چه زودتر مجلس شورای ملی و ملت ایران از وقوع این واقعه مهم خبردار شوند، تقاضا می‌کنم که موافقت فرماید فردا مجلس را باز تشکیل بدهند که اعلیحضرت همایونی تشریف بیاورند و به وظایف قانونی خودشان در این باب عمل کنند.

[مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره دوازدهم]

سند شماره ۹۷ [آغاز سلطنت محمدرضا پهلوی؛ محمدرضا پهلوی در ساعت ۱۶ و ۴۵

دقیقه روز چهارشنبه ۲۶ شهریور با تشریفات رسمی به مجلس رفت تا طبق

اصل ۳۹ متمم قانون اساسی سوگند نامه را قرائت و امضا کند.]

«اکنون که مقتضیات داخلی کشور ایجاب نموده است که من وظایف خطیر سلطنت را عهده‌دار شوم، و در چنین موقع سنگینی مهام امور کشور را مطابق قانون اساسی تحمل نمایم، لازم می‌دانم با توجه وافی به اصول مشروطیت و تفکیک قوا، لزوم همکاری دائم و کامل را بین دولت و مجلس شورای ملی خاطر نشان نموده، برای تأمین مصالح عالی کشور متذکر شوم که من و دولت و هم مجلس شورای ملی و عموم افراد ملت هر یک باید مراقب تمام نسبت به

انجام وظایف خود داشته باشیم و هیچ گاه و به هیچ وجه از رعایت کامل قوانین فروگذار نکنیم...»

سند شماره ۹۸ [اعلان سلطنت محمدرضا پهلوی؛ پس از آنکه محمدرضا پهلوی به مجلس رفت و سلطنتش رسمیت یافت، وزارتخانه های مختلف، مخصوصاً وزارت جنگ فوراً خبر آن را به واحدهای تابع خود در نقاط مختلف کشور دادند. تلگراف وزیر جنگ به لشکر ۳ در ملایر نمونه ای از آن است]

وزارت پست و تلگراف و تلفن

تلگراف

از تهران

به ملایر

فرمانده لشکر ۳

در روز ۲۵ شهریور ماه جاری (...) همایون ولایت عهد به مقام سلطنت برگزیده شده اند لازم است مراتب را به عموم افسران و افراد اعلام داشته و خاطر نشان نمایید که بندگان اعلیحضرت همایون شاهنشاهی توجه خاصی نسبت به ارتش مبذول و مخصوصاً (...) احوال و تسهیل وسایل زندگانی افسران و افراد منظور نظر همایون شاهنشاهی می باشد و انتظار دارد که تمام افسران و افراد، انضباط و روحیه (...) خود را (...) حفظ (...) [و] بیش از پیش با نهایت دلگرمی مشغول انجام تکالیف مربوطه باشند.

سرلشکر نخجوان

فوری

خیلی فوری

[تعطیل رسمی سفارت آلمان و ادامه فشار متفقین]

سند شماره ۹۹

تاریخ: ۲۷ شهریور ۱۳۲۰

شماره: ۱۴۵

سفارت شاهنشاهی ایران - برلن

پاسخ تلگراف ۲۶ شهریور ۱۳۲۰ به طوری که در تلگراف ۲۵ شهریور ۱۳۲۰ گفته شد اعضاء سفارت آلمان و کلیه زنهارها و بچه ها دیروز از راه بازرگان، تهران را ترک کردند. عده ای دیگر از مردها که فعلاً در سفارت هستند، این دوره تکلیفشان معین خواهد شد. با بودن قوای دولتی انگلیس و شوروی در تهران و فشار آنها عملیاتی که تا به حال نسبت به آلمان از طرف دولت ایران شده منتهای مساعدت بوده و دولت آلمان باید ممنون باشد.

وزیر امور خارجه

علی سهیلی

[گزارشهای تلگرافی از نقاط مختلف کشور به مرکز در باب وضعیت ارزاق، غارت و مصادره آذوقه توسط متفقین، همچنین سرقت و ناامنی در شهرهای مختلف]

تاریخ: ۲۷ شهریور ۱۳۲۰

وزارت پست و تلگراف و تلفن

گزارش تلگرافی استانها و شهرستانها

رزن — شب ۶/۲۷، روز گذشته دو نفر از مأمورین جمع آوری گندم را در موقعی که می خواسته اند چهل بار گندم حمل انبار اقتصاد بنمایند حاملین در ده نفس سی و شش کیلومتری رزن به سختی زده گندمها را می برند. یکی از مأمورین به واسطه شدت ضربات وارده نتوانسته خود را به رزن برساند.

سیف

قم — شب ۶/۲۷، در نتیجه دستور وزارت کشور، آقای فرماندار اقدام [کرده] و برق شهر تأمین [شد و] از شنیدن فرمایشات اعلی حضرت همایون شاهنشاهی به وسیله رادیو اهالی خوشوقت و امیدوار شدند. غلامعلی اربابی

جاسک — شب ۶/۲۷، هواپیمای پستی هلندی که از جیوانی عازم بحرین بود، ساعت ۱۱/۳۷ صبح دور از کرانه جاسک گذشت. کشتی نفت کش [کذا] خوزستان عصر امروز به جاسک وارد مقداری مواد نفتی [در اصل: نفتی] پیاده به طرف هند روانه شد. احمد شریفی ملایر — ۶/۲۷، آقای صحت بازرس وزارت کشور چند روز است در ملایر مشغول بازرسی و بررسی موضوعات مربوطه هستند اخیراً بهای روغن خیلی ترقی نموده و برق ملایر هم با این که هر کیلو [و] ات با مالیات پنج ریال است خیلی بد و تا حال اصلاح نشده. طباطبائی

طبس — ۶/۲۷، طبق اطلاع در ۲۳ در حسن آباد دستگردان ۱۲۰ کیلومتری طبس، اهالی ازدحام نموده و انبار گندم دولت را غارت نموده اند مأمورین اقتصادی و دادگاه هم که ماموریت جمع آوری جنس و حمل گندم را به طبس داشته اند از آنجا به طبس حرکت نمودند. سمیعی

شاه آباد غرب — ۶/۲۷، دیشب دزدان مقداری اثاثیه از منزل کیان پور رئیس شرکت نفت [در اصل: نفت] و دو منزل دیگر را برده اند برای دستگیری دزدان از طرف شهربانی اقدام شده. پروز

سرپل — ۶/۲۷، قند سه کیلو پنجاه ریال عموم اجناس از قبیل نان و گوشت، برنج و کالاهای دیگر به گزافی ترقی محل بدون بخشدار کسی نیست به امور رسیدگی کند کسبه به میل خود اجناس را به فروش می رسانند. اسفندیاری

وزارت کشور

اداره کل شهربانی

واقعات ۱۵ روزه اول شهریور گزارشی نرسیده و اسامی پایه‌وران اسارت رفته از نقاط مزبور به شرح زیر بوده است: سرخس رسدبان ۳ محمد محمدی، جنت آباد رسدبان ۲ علی اصغر یاور، باجگیران رسدبان ۲ محمدعلی و کیلی، درجز [دره گز] رسدبان ۱ محسن حیدری، بجنورد رسدبان ۱ نصرالله سعیدی و رسدبان ۳ فضل الله بزرگراد، لطف آباد رسدبان ۳ علی اصغر نجفی.

۴ - شهربانیهای کاشمر و طبیات در گزارشهای ۱۵ روزه اول شهریور ماه واقعات قابل عرض ذکر نکرده و از سایر شهربانیهای تابعه هم در اثر جریانات بالا برای واقعات ۱۵ روزه اول شهریور گزارش نرسیده فقط شهربانی کلات در ۲۰/۶/۷ گزارش داده بود اهالی و مأمورین دوائر آنجا را تخلیه و افراد امنیه مرکز گروهان کلات به مشهد رهسپار و پاسگاههای مرزی امنیه را قوای شوروی تصرف نموده‌اند و شهربانی تربت جام در ۲۰/۶/۶ گزارش داده بودند پادگان محل آنجا را تخلیه و عقب نشینی کرده است.

کفیل شهربانی مشهد، پاسیار ۲ دهیم محل مهر و امضاء

رونوشت با ریشه [کذا] یکسان است

مهر و امضاء

[تلگراف وزارت خارجه به نمایندگان ایران در مسکو و لندن در مورد ادامه]

اشغال تهران، ناامنی در شهرها و فقدان بهانه برای ادامه حضور نیروهای

متفقین در پایتخت]

تلگراف به سفارت کبرای شاهنشاهی ایران در مسکو و لندن

تاریخ: ۲۸ شهریور ۱۳۲۰

با اینکه دولتین [شوروی و انگلیس] برحسب نامه‌های رسمی که به دولت ایران نوشته و دولت ایران هم پذیرفت که حد معینی برای قسمتهای اشغالی معین شود و قول داده بودند به تهران نیابند، معهنذا به بهانه اینکه آلمانیها در حرکت مسامحه می‌کنند، قوای خود را به تهران آورده و تهران را محاصره کرده‌اند و بعضی عملیاتی هم می‌کنند که هیچ معلوم نیست چه نقشه و قصدی دارند. لازم است فوری با وزارت خارجه مذاکره و به این عمل اعتراض و جداً بخواهید تهران را تخلیه و براساس نامه‌های متبادله عمل نمایند. با این وضع که پیش گرفته‌اند نگرانی فوق‌العاده ایجاد کرده‌اند. حتی برای دولت قدرت نمانده است که تهران را اداره نماید چه رسد به اینکه شهرها را که به کلی انتظامات از آن برچیده شده و اشرار به غارت پرداخته‌اند، سرپرستی کند. از آلمانیها آنچه در تهران و سفارت بودند همه طبق صورت روانه شدند.

عده‌ای هم در ولایات هستند که تحت‌الحفظ به تهران خواسته شده‌اند و فرستاده می‌شوند. ایتالیا بی‌ها هم روانه شدند. دولت ایران در این باب منت‌های حسن‌نیت خود را به کار برده و به هیچ‌قصور نکرده است و هیچ‌بهبانه‌ای نمی‌تواند موجب اشغال پایتخت کشوری بشود که جز دوستی راه دیگری را نمی‌پیماید.

نتیجه اقدامات را تلگراف نماید

وزیر امور خارجه

علی سهیلی

سند شماره ۱۰۳ [پاسخ سربالای انگلیس به درخواست ایران برای تخلیه تهران از نیروهای متفقین]

وزارت امور خارجه [ایران]

پاسخ تلگراف ۱۳۲۰/۶/۲۸، دیروز مدیرکل وزارتخارجه [انگلیس] را ملاقات و گفتم حالا که دولت ایران تمام تقاضاهای شما را با نهایت حسن‌نیت انجام داده، به موقع است شما هم مطابق مکاتبات و وعده‌ای که داده‌اید رفتار نمایید که با این ترتیب دولت ایران بتواند موفق به برقراری نظم و انتظام که شما خودتان به آن علاقه‌مند هستید در کشور شود، زیرا تصدیق می‌کنید با حضور قشون بیگانه در پایتخت دولت نمی‌تواند در ولایات قدرتی داشته باشد.

مشارالیه جواب داد به طوری که سابقاً هم وزیر خارجه به شما اظهار داشته‌اند این اقدام موقتی و از نقطه‌نظر احتیاجات نظامی است و آن دقیقه‌ای که این احتیاجات مرتفع شود ما ایران را فوراً تخلیه می‌کنیم.

جواب دادم بودن قشون بیگانه در پایتخت اثرات خیلی سوء دارد.

قرار شد بعد از چند روز دیگر در این باب به بنده جواب بدهد. بهتر می‌دانم حالا که کلیه مسایل مربوط به ایران را با روسیه مشورت می‌کنند و با فرض اینکه نظر مساعد در تخلیه تهران داشته باشند، قبلاً موافقت روسها را باید جلب کنند، مخصوصاً از قرار استنباط بنده و اخبار جراید اینجا، روسها در اشغال تهران اصرار داشته‌اند. چنانچه روز ورود قشون روس به تهران در اغلب جراید اینجا نوشتند که ورود قشون روس به تهران برای مقامات نظامی انگلیس غیرمترقب بوده چون چنین تصمیمی را قبلاً نگرفته بودند؛ همان روز بنده فوراً به وزارتخارجه رفته و همین شخص را ملاقات کرده پرسیدم: آیا مندرجات روزنامه‌ها صحت دارد که قشون روس وارد تهران شده‌اند؟! [!].

در جواب مردد بود و گفت اگر این خبر صحت داشته باشد ما هم قشون خود را به تهران خواهیم فرستاد. البته بهتر می‌دانید که اقدامات دولتی در ایران یکی برای ارسال لوازم جنگ به روسیه است و دیگر اینکه اگر آلمانیها تصمیم داشته باشند از راه ایران به هندوستان بروند،

در ایران حتی المقدور از آنها جلوگیری و حمله به هندوستان را به تعویق اندازند. چنانچه کلیه این اقدامات برای نیل به این مقصود است. در هر حال امیدوارم به الطاف عالی در پیشرفت مقاصد دولت حتی الامکان موفقیت حاصل نمایم.

مقدم

سند شماره ۱۰۴ [یادداشت مکرر وزارت خارجه؛ به سبب اهمال متفقین در خروج از تهران]
وزارت خارجه یادداشت مورخ ۲۸ شهریور خود را برای سفارتخانه های
ایران در مسکو و لندن تکرار کرد]

۲۰/۶/۳۱

نمره ۲۰۹

وزارت امور خارجه

بیانیه دولتی به موجب نامه های رسمی که به دولت شاهنشاهی ایران نوشته و دولت شاهنشاهی ایران هم پذیرفت، حد معینی برای قسمت اعظم اشغالی خود معین کرده بودند و قول داده بودند [به] طهران نیایند، مع هذا به بهانه اینکه آلمانها در حرکت مسامحه می کنند قوای خود را به طهران آورده و طهران را محاصره کرده اند، و بعضی عملیات هم می کنند که هیچ معلوم نیست چه نقشه و قصدی دارند، لازم است فوراً با وزارت خارجه مذاکره و به این عمل اعتراض [کرده] و جداً بخواهید طهران را تخلیه و برطبق نامه های مبادله شده عمل نمایند. با این وضع که پیش گرفته اند نگرانی [در اصل: نگران] فوق العاده ایجاد و حتی برای دولت قدرت نمانده است، که طهران را اداره نماید، چه رسد به اینکه شهرها را که به کلی [در آن] انتظامات برچیده شده، و اشرار به غارت پرداخته اند سر پرستی کند، از آلمانها آنچه در طهران و سفارت بودند، همه طبق صورت روانه شدند، عده ای هم از ولایات هستند که تحت الحفظ به طهران خواسته شده اند و فرستاده می شوند. ایتالیاییها هم روانه شدند. دولت شاهنشاهی ایران در این باب منتهای حسن نیت خود را به کار برده و به هیچ وجه قصوری نکرده، و این بهانه نمی تواند موجب اشغال پایتخت کشوری شود که جز دوستی راه دیگری را نمی پیماید، نتیجه اقدامات تلگراف نمایید.

سهیلی [وزیر امور خارجه]

سند شماره ۱۰۵ [گزارش تکمیلی دیگری از شهربانی رضائیه در مورد وضع شهر]

وزارت کشور

اداره کل شهربانی

شهربانی رضائیه

رونوشت گزارش ۱۵ روزه دوم شهریور ماه / ۲۰ [۱۳] مورخه ۲۳/۹/۲۰ شماره ۲۵۳۱
اداره کل شهربانی: ۱. در بیستم شهریور ماه ۲۰ از طرف نیروی شوروی اداره شهربانی را
تخلیه و بعضی از دوائر دولتی را ترک و مجدداً دوائر و مأمورین که متفرق شده بودند به تدریج
جمع آوری و معاودت، مشغول ایفاء وظایف مربوطه گردیده ولی کلیه ساختمانهای نظامیه و
ستاد لشکر چهار و تلگرافخانه در تصرف نیروی شوروی باقی و در ۲۷ ماه مزبور این بنده به
اتفاق آقای اردلان استاندار استان ۴ وارد رضائیه و مابقی مأمورین را که متواری و در اطراف
می بودند جمع آوری و وضعیت شهربانی را ترمیم و اهالی با امیدواری مشغول کسب و گذران
می باشند.

کفیل شهربانی آستان ۴ رضائیه پاسپار ۲ داروغه
رونوشت با اصل یکسان است
مهر و امضاء

سند شماره ۱۰۶ [موافقت دولت ایران با دادن اطلاعات درباره راه آهن سراسری به سفارت
انگلیس]

محرمانه

وزارت راه

دفتر وزیر

جناب آقای وزیر امور خارجه

سفارت انگلیس در تهران طی نامه مورخ ۲۹ شهریور خود از این وزارت تقاضای برخی
اطلاعات از راه آهن سراسری نموده بود که پس از طرح موضوع در هیئت دولت موافقت شد
اطلاعات داده شود. بنابراین به کنسرسیوم کامپساکس [شرکت راه سازی بلژیک در ایران]
دستور داده شد اطلاعات مورد تقاضا را به سفارت نامبرده بدهند. اینک خواهشمند است
مراتب را جواباً به سفارت انگلیس اطلاع داده و ضمناً معلوم فرمایید اگر باز هم اطلاعاتی
خواسته شد ممکن است مستقیماً اقدام گردد یا بهتر این است [که] از مجرای آن وزارت
درخواست نمایند.

وزیر راه - دکتر سجادی

امضاء

دفتر محرمانه - آقای انتظام اقدام نمایند

۲۰/۷/۳

۱. این گزارش نیز مربوط است به رویدادهای نیمه دوم شهریور، ولی مورخه آن ۲۳/۹/۲۰ رقم خورده است.

مورخه: ۲۰/۷/۱۲

وزارت کشور

استخراج تلگراف اصفهان

[وزارت] کشور، عطف ۸۱۲ ژنرال سلیم انگلیسی با دو نفر و یک گروهان پیاده نظام هندی و پانزده زره پوش ساعت دوازده امروز [به] اصفهان وارد و در خارج شهر اردوگاه دارند و به قرار اظهار کنسول انگلیس ۳ روز در اصفهان توقف [دارند]. البته کاملاً مراقبت خواهد شد.

اسکندری / ۸۵۲۹

[رونوشت: وزارت] خارجه

جنگ

[ادامه اشغال تهران و بی باسخ ماندن اعتراضهای ایران]

سند شماره ۱۰۸

تلگراف از وزارت امور خارجه به سفارت کبرای شاهنشاهی در مسکو

تاریخ: ۱۴ مهر ۱۳۲۰

پیرو تلگراف ۱۴۱۸ در نتیجه ورود قشون شوروی به شهرستانهای شمال کشور و تهران و خلع سلاح امنیه و پلیس، امنیت عمومی متزلزل شده است. از یک طرف در نقاط اشغال شده، حتی در تهران و اطراف آن سربازان شوروی... از طرف دیگر به واسطه این پیشامدها اسلحه به دست عدهای اشرار فراری افتاده در راهها و دهات به شرارت و راهزنی مشغول شده اند. امنیه و پلیس به واسطه نداشتن اسلحه قادر به جلوگیری و دفع اشرار نیستند و احکام بلا اجرا می ماند. اگر چندی به این منوال بگذرد بیم آن می رود که نایره اغتشاش و فساد به جایی برسد که رفع آن به آسانی ممکن نشود و به ضرر طرفین تمام گردد. لازم است در این موقع باریک که ضروریات و مسائل مهمه، امنیت و آسایش را ایجاب می کند، این وضعیت ناگوار و غیرمنتظره را نزد مقامات مربوطه تشریح فرموده و بخواهید:

اولاً دستور دهند قوای شوروی تهران را تخلیه کند تا دولت بتواند اقداماتی را که از لحاظ اصلاحات و غیره در نظر دارد به عمل آورد و جواب اعتراضات مردم و نمایندگان مجلس را بدهد.

ثانیاً دستور جدی به فرماندهان قوای شوروی در جلوگیری افراد قشون و نظام و نسق آنها صادر نمایند و کاملاً آنها را تحت مراقبت و بازخواست در آورند. البته در موقع مذاکرات راجع به تعدیات قشون و گرفتن اموال مردم طوری مذاکره خواهند فرمود که تأثیر بدی نکند که بیشتر جری شوند.

اینکه در تلگراف شماره ۳۵ اشاره فرموده بودید که کمیسیاری خارجی گفته از ورود

۱. به اصل سند دسترسی پیدا نکردم، به گونه ای که در کتاب درباره سوم شهریور... آمده است، آوردم. نقطه چین در استنساخ بدین شکل است.

قشون شوروی به تهران، اولیای دولت اظهار خوشوقتی نموده‌اند در اینجا چنین اظهار مسرتی نشده و دلیلی هم برای اظهار خوشوقتی نبوده است. این عمل روسها و انگلیسها طوری دولت را دچار زحمت و اشکال کرده که تصور نمی‌رود دولت بتواند کاری انجام دهد. نتیجه را تلگراف فرماید.

وزیر امور خارجه

علی سهیلی

سند شماره ۱۰۹ [مصادره کامیونهای ایرانی توسط نظامیان ارتش سرخ برای حمل آذوقه،

مهمات و نفقات]

وزارت پست و تلگراف و تلفن

تلگراف

تاریخ وصول: ۷/۲۳ [۱۳۲۰]

از دامغان

دفتر مخصوص شاهنشاهی، رونوشت ریاست وزرا، رونوشت مجلس شورا
چهارم شهریور در شاهرود نظامیهای ایران ماشین اسودبکر [کذا] باری شماره ۲۷۹۹ ط ماتور
[=موتور] ۱۶۹۶۵۸ پروانه گمرک ۵۵۹۷ خرمشهر به نام علی اکبر فدائیان را گرفته بین راه
گرگان با قشون سرخ مصادف نمود، ماشین را از نظامیهای ایران گرفته به گرگان برده، حقیر
گرگان رفته عریضه به کاپیتان رئیس قشون سرخ نموده، ذیل عریضه به سر بازخانه نوشته ماشین
را تحویل بدهند. سر بازخانه جواب داد ماشین را به عشق آباد بردند. تلگراف سفارت شوروی
وزارت خارجه از گرگان نمود، عریضه به سفارت انگلیس و مجلس شورا داد، هیچ جوابی
نداده‌اند. لاعلاج به آستان مقدس شکایت نمودم. سه ماه است ماشین را خریدم ۸۰۰۰۰ ریال
بدهکار، دارای چند نفر عائله هستم، طلبکار فشار آورده برای پول هیچ راهی ندارم. در خاتمه
راضی نشوید ۲۵ نفر عائله از بین بروند.

آدرس: شاهرود، فردشیشه، فدائیان

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره: ۸۴۰۴

تاریخ: ۲۰/۷/۲۴

سند شماره ۱۱۰ [ادامه اسارت افسران ایرانی در دست نظامیان شوروی]

وزارت جنگ

وزارت کشور

به تاریخ ۱۳۲۰/۷/۲۴

محرمانه

دایره: شعبه توزیع و تحریر

نمره: ۶۲۵۷۴/۹۰۹

عطف به نامه شماره ۲۰/۷/۲۰/۶۲۶ به طوری که وابسته نظامی شوروی و رئیس ستاد نیروی شوروی در تهران اظهار داشته اند راجع به آزادی افسران بازداشت شده هنوز پاسخی از مسکو نرسیده و وابسته نظامی اظهار نموده که قرار شده است سفیر کبیر شوروی و ژنرال نویکف در این باب دوباره به مسکو تلگراف کنند.

امضاء

وزیر جنگ - سرلشگر نخب جوان

[در حاشیه سند: فعلاً اقدامی نشود.]

۲۷
۳۰ آقای سرهنگ صفاری
۷

سند شماره ۱۱۱ [گزارشهای رسمی از نقاط مختلف در باب راهزنی، آشوب و کمی ارزاق]

وزارت پست و تلگراف و تلفن

گزارش تلگرافی آستانها و شهرستانها

سولده - شب ۸/۳، اشرا و سارقین علاوه بر اینکه همه شب در سولده اسباب زحمت اهالی و رعایا می شوند در روز روشن هم در محل با چوب و کارد و تفنگ رفت و آمد می نمایند، از این حیث به کلی آسایش از اهالی سلب شده. هاشمی

سمنان - شب ۸/۳، به واسطه ازدحام اهالی در سه مغازه های قند فروشی تصمیم شورای شهرستان از طرف فرمانداری و شهرداری از روی تعداد جمعیت کارتهائی به سرپرست خانواده ها می دهند که قند مصرف خود را از مغازه ها خریداری نمایند. عنایتی

فیروزکوه - ۸/۳، از غارت گری دستجات مسلح سنگری و اصائلو اهالی دهات همه روزه شکایت به اداره بخشداری و امنیه می نمایند؛ چون امنیه فاقد افراد و اسلحه است وسیله جلوگیری نیست اهالی دهات هم فاقد هستی شدند. سعیدی.

نهاوند - شب ۸/۳، به قرار خبر رسیده دهکده بیان وراینه را دیشب الوار غارت [و] قوای نظامی آنها را تعقیب، نتیجه به عرض خواهد رسید. ملک ارانی.

ساری - شب ۸/۳، از طرف اقتصادی چندین کیسه شکر به فنادها داده شد که آب نبات تهیه و به هر خانواده که برگ مخصوص چایی که اقتصادی به رایگان به اشخاص می دهد در دست دارند یک کیلو آب نبات بدهند؛ چون آب نبات تهیه شده کافی نبود اهالی جلو درب اقتصادی اجتماع نموده بودند.

از هجوم اشرا مسلح در بخش فرج آباد - ۲۸ کیلومتری ساری - اهالی آنجا در زحمت تامین مالی و جانی ندارند اموال و زراعتشان را غارت و شبی چندین نفر را نیز به قتل می رسانند. صفاری

وزارت کشور
اداره کل شهر بانی

رونوشت گزارش شهر بانی اراک مورخه ۲۰ / ۸ / ۶ شماره ۲۴۳۰

اداره کل شهر بانی پیگرد معروضه شماره ۲۴۰۷ - ۲۰ / ۸ / ۱ پیوست رونوشت - صورت مجلس تنظیمی نمایندگان ادارات که روز ۲۰ / ۷ / ۲۹ در ب دکانهای نانوائی شماره ۶ و ۳۱ برای تعیین سود و زیان فروش نان گمارده شده بوده - دکان شماره ۶ در مصرف ۴۵۰ کیلو آرد که از قرار هر ۳ کیلو ۳ ریال بخر و بر رسانده ۹۴ ریال و ۸۰ دینار و دکان شماره ۳۱ / ۳۶ ریال و ۱۰ دینار زیان داشته اند که آقای اشتری رئیس بازرسی کل وزارت دارائی هم از موضوع با اطلاع که روز ۲۰ / ۸ / ۱ بد تهران حرکت و بنا بوده به مقامات مربوطه قضیه را گزارش و اقدامات لازم را معمول دارند که تاکنون خبری نشده و اداره فرمانداری و شهر بانی و شهرداری بانواها آبریزان و تدا بیر رفتار نموده دو مرتبه دوسه روز است نانواها جهت زیانیکه میبرند روزانه از مقدار معمولی آرد کمتر از دارائی اقتصادی گرفته که بواسطه کمی پخت در ب دکان نانواها جمعیت زیاد و نان بیدست مردم نمیرسد چنانچه بغوریت تخفیفی در بهای آرد اقتصادی داده نشود وضعیت نان شهر یکی مختل و در چاراشکال خواهد شد مستدعی است توجه عاجلی فرموده و دستور تلگرافی از وزارت دارائی با اداره دارائی اراک صادر فرمایند که از پیش آمد جلوگیری شود .

یاور - ناظمی - رونوشت مطابق با اصل است .

[ادامهٔ مصادرهٔ کامیونهای مردم؛ نمونه‌ای از عریضه‌های مردم عادی راجع به ضبط اموالشان توسط نیروهای متفقین. موضوع: ضبط کامیون چند خانوادهٔ عائله‌مند و انتقال آنها به خارج از ایران (احتمالاً شوروی) است]

طهران، مورخه ۱۸/۸/۳۲۰ [۱]

دفتر مخصوص اعلیحضرت شاهنشاه ایران

پس از چندین سال زحمت و مشقت اینجانبان هر یک با هزاران خون دل یک دستگاه کامیون تهیه و وسیلهٔ اعاشهٔ یک مشت عائله خود قرار داده متأسفانه در این پیش آمد اخیر مایملک ما که عبارت از همان کامیونها بود به خارج از مملکت برده شده و در ظرف این مدت هر چه کوشش و سعی و مخارج برای گرفتن [در اصل: گرفته] کامیونهای خود نمودیم مثمر واقع نشده. اینک دیگر از هستی ساقط و از طرفی فروشندگان کامیون برای دریافت بقیهٔ طلب خود فشار آورده و به صدور اجرائیه مبادرت که در نتیجهٔ عدم استطاعت پرداخت قطعاً تا چند روز دیگر به محبس ثبت جلب و در این دورهٔ آزادی به زندگانی خود و عائلهٔ بیچارهٔ ما خاتمه داده خواهد شد. استرحاماً از آن مقام محترم استدعا می‌نمایم نسبت به استرداد کامیونها بذل توجهی بشود و الا ناچاراً توسل به اقدامات جمعی و تحصن در یکی از مراکز دادرسی خواهیم گشت.

[بیش از هفده امضاء در خاتمهٔ شکایت دیده می‌شود]

نشانی: طهران — خیابان حشمت الدوله، جنب هفتدستگاه باتمانقلیچ، منزل سجادیان.

[گزارشهای رسمی در باب راهزنی، غارت و کمیابی آذوقه]

تاریخ: ۲۸/۶/۲۰

وزارت پست و تلگراف و تلفن

گزارش تلگرافی آستانها و شهرستانها

اردبیل — شب ۸/۲۵، از دیروز عصر هوا به شدت سرد [و] کولاک سخت [در] توابع با بارندگی برف ادامه دارد. یغمائی.

چالوس — شب ۸/۲۵، به قرار مسموع سه شب پیش چند نفر اشخاص مسلح در دهنه تونل کندوان راه مخصوص جلوی اتومبیلیهایی را که ایاب و ذهاب می‌نمودند گرفته مسافرین و شوfer را غارت و رها نموده‌اند در این چند روزه رانندگان به واسطه ناامنی این خط از رفتن به جاده مخصوص خوف دارند. قند و شکر در چالوس نایاب، کارخانه حریربافی برای مصرف کارگرهای خود دو مرتبه نماینده به بندر پهلوی اعزام، هر دفعه علاوه به ده کیسه قند وارد فقط بین کارگرها و خدمتگذاران خود تقسیم نموده است. از دیروز عصر باران به شدت می‌بارد.

نویدی

بتاریخ ۲۹/۸/۳۰

شماره ۱۱۹۹۰

نخست وزیر

۱-۳
۵۹۱۵/ن
۲۰/۹/۳۰

وزارت کشور

برابر گزارش تلگرافی ۲۴/۸/۳۰ سوسنگرد پس از پیش آمد جنگ عشایر اعراب آن ناحیه شروع به خریداری تفنگ نمود و باین ترتیب که یک گاومیش خود را فروخته یک تفنگ خریداری کرده دیروز خبر رسید که جبار غالب کدخدای عشیره ابوعباد با عشیره اش بر علیه عشیره (حیدار) قیام نمود و یکفرار هم با چوب مجروح نمود و ماند از طرف امنیه فعلا جلوگیری از زد و خورد آنها شده بعلاوه احضار سواران سوار مقیم سوسنگرد و بیستان به اهواز اهالی رامشوش و نگران نمود و فرمانداری نظامی به کرمانشاهان منتقل و فرمانداری این بخش تا بحال وارد نشده است قدغن فرمائید نسبت به امنیت آن حدود و اعزام فرماندار جدید اقدام بعمل آورده و نتیجه را اطلاع دهند. نخست وزیر

[Handwritten signature]

مشکل
شماره ۸۵۹۱
تاریخ ۲۹/۸/۳۰

۱۱۹۹۰
۳۰/۹/۳۰
۱۱۹۹۰

۵
۱۱۹۹۰

امنیت در راهها]

به تاریخ ۱۳۲۰/۸/۲۸

شماره ۱۰۵۲۷

نخست وزیر

وزارت کشور

برابر گزارش تلگرافی ۲۵/۸/۲۰ چالوس سه شب پیش چند نفر اشخاص مسلح در دهنه تونل کندوان راه مخصوص جلو اتومبیل‌های را که ایاب و ذهاب می نمودند گرفته مسافرین و شوفر را غارت و رها نموده اند در این چند روز رانندگان به واسطه ناامنی این خط از رفتن به جاده مخصوص خوف دارند.

قدغن فرمائید برای تعقیب و دستگیری اشرار و اعاده امنیت آن حدود اقدام مقتضی به عمل آورده و نتیجه را اطلاع دهند.

از طرف نخست وزیر

امضاء

[پیشنهاد سفارت انگلیس برای اینکه حفاظت راه آهن به امنیه (ژاندارمری) واگذار گردد و از وزارت جنگ منتزع شود. هدف از این پیشنهاد در دست گرفتن کنترل کامل راه آهن بود]

سفارت انگلیس - طهران

۲۴ نوامبر - ۳ آذر ۱۳۲۰

وزیر عزیزم

دوستدار مایلم یک روزی در باب محافظت راه آهن با جنابعالی مذاکره نمایم. به قراری که اطلاع دارم ترتیب فعلی این است که در مقام اول مستحفظینی جهت [در اصل: جبهه، که تا به آخر سند تصحیح شد] خط آهن هستند که وظایفشان این است که راه آهن و بالاخص تونلها و پلها را سرکشی نمایند و نیز در نقاط مختلفه قوای امنیه و نظامی موجود است. بدین نحو عده [ای] از فرماندهان مختلفه مسئول حفظ خط می باشند. از بسیاری جهات مقتضی است ترتیباتی داده شود که محافظت و دفاع خط از طهران الی اهواز در تحت مسئولیت یک نفر فرمانده قرار داده شود. دوستدار تصور می نمایم ستاد ارتش مایل نباشند بیش از حداقل قشونی که در پستهای کوچک در خط موجود است داشته باشند زیرا می خواهند افراد قشون را تعلیم دهند. اینک دوستدار پیشنهاد می نمایم که خوب است موضوع امکان مسئول قرار دادن امنیه جهت حفاظت تمام خط در تحت فرماندهی یک نفر مورد مطالعه قرار داده شود. مسلماً لازم

خواهد بود که قشونها در نقاطی قرار داده شوند که در صورت لزوم بتوانند از آنجا با سرعت به کمک امنیه بشتابند. دوستدار نمی دانم آیا ممکن است یک چنین ترتیبی به سهولت داده شود لیکن مراتب را جهت مطالعه جنابعالی اشعار داشته و مسرور خواهم شد هر وقت برای آن جناب مناسب باشد این موضوع را با یکدیگر مورد مذاکره قرار دهیم.

دوست صمیمی

سرلشگر و اک. فریزر وابسته نظامی

[در پایین صفحه اول یادداشت:]

۲۹۴۷۵ - ۲۰/۹/۵ جناب آقای وزیر کشور شاهنشاهی طهران

سند شماره ۱۱۸

[بذیرش پیشنهاد فوق الذکر توسط دولت ایران]

وزارت کشور

شماره خصوصی ۱۱۵

تاریخ ثبت ۹/۸ [۲۰]

جزوه دان ۲۹۴۷۵

تاریخ خروج ۹/۵ ماه ۱۳۲۰

دوست عزیزم

شرحی که تحت شماره ۱۶۳/۴۱ مورخ ۲۰/۹/۳ [۱۳] در خصوص نگاهداری خطوط راه آهن ایران مرقوم داشته بودید دقیقاً مورد مطالعه واقع گشت. در ایجاد وسائل نگاهداری خط آهن موافقت کامل با جنابعالی حاصل است فقط راه حلی باید فکر کرد که انجام مقصود به سهولت فراهم شود. برای این منظور متمنی است فردا ساعت شش بعد از ظهر به باشگاه افسران تشریف بیاورید که هم چایی صرف شود و هم با حضور تیمسار زاهدی رئیس امنیه ترتیب این کار داده شود.

وزیر کشور

سند شماره ۱۱۹

[گزارشهای رسمی از نقاط مختلف در مورد رواج قاچاق ارز، راهزنی،

فقدان پزشکی و بهداشت و اخبار دیگر]

وزارت پست و تلگراف و تلفن

۲۰/۹/۲۲

گزارش تلگرافی استانها و شهرستانها

رشت - شب ۹/۱۴، آقای مجد فرماندار از تهران مراجعت نمودند بعد از دو روز بارندگی دیشب هم برف مفصلی باریده فعلاً هم هوا مستعد است. فرزنانگان سر پل ذهاب - شب ۹/۱۴، دیشب بارندگی شده ولی کافی نبود سرما شدت کرد. اسفندیاری کردی

رضائیه - شب ۹/۱۴، انتخابات آرامنه خاتمه و روز ۱۰ و ۱۱ و ۱۲ عده کثیری با اتومبیل

از دهات آمده و رای داده اند. احسانی

زنجان — شب ۹/۱۴، آقای ابراهیمی شهردار جدید وارد و مشغول کار شده، دیشب هم در حدود پنج سانتیمتر برف آمده. نخعی

مراغه — شب ۹/۱۴، حاجی علی قره‌چیقی و احمدآقا بنایی کسان حسین قلی شیشوانی با عده زیاد مسلح سه روز است به بناب وارد، امنیت آنجا سلب و نسبت به اهالی همه‌گونه تعدیات می‌نماید. دواير دولتی تعطیل، مامورین فراراً به مراغه آمده، امنیه‌های محل به واسطه کمی عده و نقصان تجهیزات نمی‌توانند اقدامی بنمایند از دیروز صبح تا صبح امروز متوالیاً برف زیاد باریده. لطفعلی مبصری

قروین — شب ۹/۱۴، به طوریکه شنیده می‌شود عده [ای] از تجار چندین خروار برنج به تهران حمل می‌کنند در نزدیکی راه آهن اهالی اجتماع، کیسه‌های برنج را غارت کرده پاسبانها رسیده مانع می‌شوند؛ باقی مانده را به کلانتری بخش سه می‌برند. از ساعت ۶ صبح هوا منقلب، شروع [به] برف آمدن کرده هنوز ادامه دارد. احمد صدری

اردبیل — شب ۹/۱۴، ۲۲ نفر از مدعوین جهت تعیین رئیس عامه و تنظیم برنامه سیصد [و] بیست هزار ریال عطیه ملوکانه سهمی بینوایان اردبیل در تالار دبستان پهلوی حاضر و با روسای دواير با رای مخفی آقایان زیر انتخاب هدا رئیس، فرج الهی نایب رئیس، زرینه محاسب، افتخاری منشی. روی اطمینان و تقاضای اهالی قرار شد آقای فروغ دادستان نیز در کار جمع آوری و هزینه نگهداری بینوایان نظارت نمایند. هیئت مدیره با اطلاع فرماندار و روسای دواير برنامه‌ها را تنظیم و هرچه زودتر بینوایان را راحت و دعاگوی اعلیحضرت همایون شاهنشاهی خواهند ساخت از دیروز برف مفصلی باریده و متجاوز از نیم متر شده هنوز هم می‌بارد. یغمائی

امل — شب ۹/۱۴، از قرار مسموع آقای کاردار به نمایندگی املاک واگذاری وارد امل شده‌اند. وضعیت حمل برنج به مراتب زیاد و همچنین به نرخ آن افزوده گردیده، با وضعیت حمل و گرانی برنج فعلی عموماً متوحش خواهند بود. کمسیونری در شهرداری امل تشکل شده که نتیجه بعداً عرض خواهد شد. امیری

رفسنجان — شب ۹/۲۲، حسب دستور استانداری کرمان، بخشداری رفسنجان از شکرهای قاچاق بازداشتی مصرف رفسنجان را برداشت و بقیه را به کرمان حمل نموده‌اند. مستقیمی

بم — شب ۹/۲۲، با حضور رؤسای دواير دولتی برنامه مصرف ۸۰۰۰۰ ریال عطیه ملوکانه تعیین و فعلاً متجاوز از صد نفر از بی‌نوایان نگه‌داری می‌شوند. عموماً به دعاگویی ذات اقدس همایون شاهنشاهی اشتغال دارند. فاطمی

مینودشت — شب ۹/۲۲، ستوان دوم نقوی فرمانده گروهان امنیه گنبدکاووس با یک نفر

گروهبان دوم و هشت نفر امنیه امروز قبل از ظهر به مینودشت وارد؛ عده [ای] از غارتگران و اشرار را دستگیر [و در] پاسگاه امنیه مستقر [شدند]. ورود امنیه در روحیه اهالی مؤثر، امنیت برقرار. هنرور.

سولده — شب ۹/۲۲، تجار سولده رعایت تأمین ارزاق محلی را نمی نمایند و برنج را مرتباً از سولده و نور خریداری [و] به شهرهای دیگر حمل و روی این عمل برنج ترقی نموده است. اهالی نور و سولده از نداشتن پزشک، فوق العاده در زحمت می باشند. پزشک کارخانه نمیشان در حدود سه ماه است از نمیشان به محمودآباد رفته، گودرزی بخشدار از نور چند روز است وارد و مشغول انجام وظیفه شده، لیکن به واسطه نداشتن امنیه تاکنون موفق به دستگیری سارقین در قراء نور نشده اند. هاشمی

محمودآباد — شب ۹/۲۲، قند را پیشه وران هر سه کیلو هشتاد ریال به فروش می رسانند. کارخانه برق که مدتی به واسطه نداشتن درآمد تعطیل نموده بود مجدداً مشغول کار شده. رحیم موسی نژاد سیمبان تلگراف که برای سرکشی سیم زیر خط می رفت چهار نفر سارق به مشارالیه برخورد مختصر وجهی که همراه داشته از او می گیرند. قزل باشی

بندرعباس — شب ۹/۲۲، کشتی بمبورا از بصره وارد، ۲۳۰۰ کیلو بار پیاده و ۲۱۹۳۴ کیلو خشکبار و متفرقه بارگیری و طرف هند حرکت نمود. فرهنگ

فیروزکوه — شب ۹/۲۸، عده [ای] از زارعین فیروزکوه که بذر چغندر عمل آورده اند از سه ماه قبل تاکنون به بنگاه کشاورزی تحویل داده اند. همه روزه برای دریافت قیمت آن مراجعت می کنند. چون از تهران پولی نرسیده پرداخت نمی کنند. دیروز کتباً و تلگرافاً به وزارت کشاورزی شکایت نموده اند که از نرسیدن قیمت بذر بیچاره شدیم. سعیدی

قزوین — ۹/۲۸، شب گذشته دبیرستان شاهپور را سرقت کرده ۱۴ جام شیشه درب کلاسه و ۴ جام شیشه تابلوهای آثار باستانی، یک رومیزی، چند عدد مداد را برده اند. هوا منقلب و مستعد بارندگی است. احمد صدری

داورزن — ۹/۲۹، (واصله شب دوم دیماه) چند روز است آبله شیوع، اطفال مبتلا [و] اغلب فوت نمودند. سخاور

سبزوار — ۹/۲۹، (واصله شب دوم دیماه) نرخ گندم ۳۰۰ کیلو ۱۸۰۰ جو ۱۳۰۰ نان منبری منی ۶ ریال دست پزی ازاد ۱۶ ریال، وضع دکاکین نانوائی عادی نیست. داوری زاهدان — ۹/۳۰، (واصله شب دوم دیماه) تیمسار فرمانده لشکر ۷ جنوب خاوری ساعت ۱۱ صبح برای سرکشی به طرف خاش چابهار رهسپار شدند. وصالی

یزد — شب ۱۰/۲، در فرمانداری شورای اداری و کمیسیون خواربار بر پا و در اطراف جیره بندی نام مذاکره و تصمیم گرفته شد که حتی الامکان سعی کنند از روز بیست و یکم دی جیره بندی شود و به هر نفر از کوچک و بزرگ روزی پانصد گرم نان داده شود. مستقیم

[خلع سلاح شهربانی و امنیه توسط نیروهای متفقین در شهرها، افتادن اسلحه به دست اشرار و آشفتنگی و ناامنی در نقاط مختلف کشور، مخصوصاً در گیلان]

خیلی فوری

جناب آقای نخست‌وزیر

امروز از جناب آقای وزیر دارایی از رشت تلگرافی رسیده است که باید به فوریت به عرض جنابعالی برسانم: «اشرار خلخال هرآباد [؟] را محاصره نموده، امنیه عقب‌نشینی اختیار کرده، خطر تهاجم به طرف گیلان می‌رود. اقداماتی از رشت شده، ولی به واسطه کافی نبودن قوای امنیه تصور نمی‌رود رفع غائله بشود. لازم است به فوریت عده [ای] امنیه برای کمک اقلأ صد نفر به امنیه محل اعزام شود

بعد از ظهر ۲۸ / آذر ۱۳۲۰

با آقای وزیر کشور مذاکره و اقدام

ورود به دفتر ریاست وزرا

شماره ۱۳۵۴۶

تاریخ ۲۰/۹/۲۹

[تلگراف وزارت امور خارجه به سفارت ایران در لندن، و جمع‌بندی سیاستهای دودولت روس و انگلیس و توسل برای جلوگیری از مداخلات روسها]

سند شماره ۱۲۱

[[۲۰/۹/۲۹]]

سفارت شاهنشاهی ایران

متن تلگراف رسیده شماره ۱۷۳۸ از وزارت امور خارجه

پس از شدت جنگ و ورود دولت شوروی به محاربه، نمایندگان دولتین از پنج ماه قبل به دولت شاهنشاهی ایران فشار آوردند که آلمانها از ایران اخراج شوند. راست است که دولت نظر به رویه بیطرفی خود انجام این امر را مشکل می‌دید چون در یکی از یادداشتهای خود توسل به قوای نظامی را اخطار کردند، دولت حاضر شد به تدریج آنها را از ایران خارج کند؛ ولی در سوم شهریور بدون اطلاع قبلی ناگهان قوای دولتین از شمال و جنوب به ایران سرازیر و شهرها را بمباردمان و خسارات زیادی وارد کردند. دولت سابق برای جلوگیری از خونریزی فوراً امر به ترک مقاومت داده و از دولتین خواستار شد که اگر پیشنهادی دارند بدهند. نمایندگان دولتین نامه‌های متحدالمضمونی را دادند که خلاصه آن از قرار ذیل است:

تأمین استقلال ایران، برقرار [ی] قشون آنها در ایران؛ در قسمت جنوب به وسیله انگلیسها در امتداد خطی که از خانیقین، کرمانشاهان، خرم‌آباد، مسجدسلیمان، گچ‌ساران گذشته و به

بندر دیلم خاتمه می‌یابد. در قسمت شمال روسها در خطی که از اشنویه، حیدرآباد، میانج، زنجان، قزوین، خرم‌آباد، بابل، زیراب، سمنان، شاهرود و علی‌آباد بگذرد قوا مستقر و دولت شاهنشاهی ایران حق نداشته باشد تا خاتمه جنگ در آن نقاط قوای نظامی نگهدارد. خروج اتباع آلمان؛ دادن راه برای حمل و نقل ادوات به روسیه؛ تسهیل وسایل حمل و نقل.

در مقابل دولتین موافقت کردند احتیاجات اقتصادی را فراهم سازند، حقوق مربوطه به نفع را بپذیرند (...). به محض این که وضعیت نظامی اجازه بدهد قشون خود را از خاک ایران خارج کنند [و] بیطرفی ایران را محترم شمارند. دولت فعلی بعد از مطالعات زیاد ناچار شد در دهم شهریور ماه جواب موافق بدهد. هر چند بعضی تقاضاها را در اصلاح‌نامه‌های پیشنهادی آنها نمود پیشنهادهای اساسی ما را قبول نکردند جزئیات این نامه‌ها که با پست ارسال می‌شود ملاحظه خواهند کرد.

بعد از چندی با اینکه قرار نبود دولتین به طهران بیایند به طهران آمده و خواستند علاوه بر اتباع آلمان سفارت‌های آلمان، ایتالیا، رومانی، مجارستان و بلغارستان نیز ایران را ترک و دولت شاهنشاهی ایران با آنها قطع روابط کند. بعد از انجام این عملیات منت زیادی بر سر ما گذاشته از طهران رفتند؛ متعاقب آن اظهار نمودند چون هر چه ما از ایران خواسته‌ایم دولت شاهنشاهی ایران قبول کرده و در مقابل چیزی نداده‌ایم و دست ایران خالی است حاضریم قرارداد اتحادی با ایران ببندیم و منافع ایران را تأمین کنیم. در بیست و پنجم مهر طرح عهدنامه‌ای را دادند که خلاصه آن از قرار ذیل است:

اول. اتحاد بین ایران و انگلیس و شوروی شود.

دوم. تعهد می‌کنند تمامیت ارضی و استقلال ایران را محترم شمارند.

سوم. متعهد می‌شوند مملکت ایران را از تجاوزات آلمان و متحدین آن محافظت نمایند. چهارم. مساعی خود را به کار ببرند [تا] حیات اقتصادی ملت ایران را برعلیه اشکالات ناشی از جنگ حاضر محافظت کنند.

پنجم. قوای خود را پس از عقد صلح یا مدتی که دیرتر از یک سال نباشد بعد از اعلان ترک مخاصمه از ایران خارج کنند.

ششم. قراردادهایی با دول دیگر نبندند که برخلاف تمامیت و استقلال سیاسی ایران باشد.

در مقابل از دولت ایران خواستند:

اول. دولت شاهنشاهی ایران متفقین را به جهت اجرای این قرارداد [با] کلیه وسایلی که در اختیار دارد معاضدت کند، ولی معاضدت قوای ایران محدود به عملیات در داخل خاک ایران باشد.

دوم. حق غیرمحدودی برای عبور قشون یا ملزومات آنها از خاک ایران قائل شویم و

استفاده از کلیه وسایل ارتباطیه در سرتاسر ایران و نگاهداری و کنترل و محافظت آنها به هر طریق مردم و وحشت که از پیشرفت آلمانها در روسیه و نزدیک شدن آنها به سرحدات ایران داشته اند و سوءرفتار قوای دولتین مخصوصاً روسها که کلیه اموال دولت و مردم را از گمرکات شمال به روسیه حمل کرده اند و اینکه مال التجاره هایی که به ایران می آورند بدون پرداخت حقوق گمرکی و عوارض انحصار و رعایت مقررات مملکتی بین تجار تقسیم می نمایند؛ همچنین اقداماتی که روسها در شمال ایران مخصوصاً آذربایجان از لحاظ سیاسی می کشد به طور کلی خسارات زیادی که از هر جهت در این مدت به ایران وارد شده و بالغ بر میلیونها می شود، تغییرات در مواد پیشنهاد قائل شده و طرح متقابلی داد که اساس تغییر از قرار ذیل است:

اول. اتحاد، تبدیل به ائتلاف شود.

دوم. وظیفه قوای مسلح ایران فقط حفظ امنیت داخله ایران خواهد بود.

سوم. در موقع استفاده از راهها و راههای آهن و غیره کرایه و حقوق ترانزیت و عوارض دیگری که بر آنها تعلق می گیرد، پردازند.

چهارم. در موقع استفاده از کارگران ایرانی آسیبی که به آنها وارد شود نسبت به بازماندگان آنها جبران نمایند.

پنجم. بعد از اعلام ترک مخاصمه مدت خروج قوای آنها از ایرن دیرتر از سه ماه نباشد.

ششم. درانجمن صلح و مجمع های بین المللی که در آتیه منعقد خواهد شد دولت

شاهنشاهی ایران را عضویت بدهند از کلیه حقوق و مزایا بهره مند سازند.

هفتم. دولت شاهنشاهی ایران روابط سیاسی خود را با دولی که آنها رابطه ندارند در

صورت اقتضا قطع کند.

هشتم. در قسمت اقتصادیات که وعده مبهم و کلی داده بودند دولت شاهنشاهی ایران از

لحاظ تأمین حیات اقتصادی و اشکالاتی که پیش آمده موادی پیشنهاد کرد مبنی بر اینکه تا

خاتمه جنگ امتعه قابل صدور ایران را به بهاء تبادل خریداری و امتعه مورد احتیاج ایران را با

شرایط مناسب بدهند برای احتیاج لشگریان خود مواد غذایی و لوازم را وارد و کلیه مالیاتهای

مقرر بر واردات را پردازند برای جبران خساراتی که در نتیجه اختلال عمومی وارد آمده یا تا

آخر جنگ وارد آید مبلغ به رضایت طرفین تعهد کنند و پردازند. شرکت نطف انگلیس ترتیبی را

که در این دو ساله در پرداخت سالی چهار میلیون لیره معمول بوده تا آخر جنگ پردازد اسلحه

و مهمات و لوازم و دواب وسایط نقلیه کشتیهای جنگی مواد خام و غیره که دولتین از روز

بیستم اوت ۱۹۴۱ از ایران و سکنه آن گرفته اند یا از بین رفته اند به دولت شاهنشاهی ایران

برگردانند و یا عوض بدهند. در صورتی که ساختمانهای جدید بنمایند یا توسعه و تزئید وسایل

ارتباطیه موجوده را بخواهند کلیه مخارج آن [را] به عهده بگیرند و متعهد شوند پس از تخلیه

خاک ایران کلیه وسایل ارتباطیه و وسایل نقلیه و ساختمانهای جدید را بدون عوض به دولت شاهنشاهی ایران واگذار نمایند. لوازم راه آهن و کارخانجات و لوازم نظامی که دولت شاهنشاهی ایران سابقاً از آلمان و کشورهای دیگر خریداری کرده و بهاء آنها را پرداخته اهتمام نمایند عین یا عوض آن در اولین فرصت به دولت شاهنشاهی ایران برسد. همچنین امتعه و موادی که متعلق به ایران بوده و به خاک دول متحده رسیده به ایران تحویل شود.

نهم. متعهد شوند در امور داخله ایران مداخله نکنند و قوای آنها قوانین و مقررات را رعایت کنند. پس از دادن این طرح متقابل بلافاصله وزیرمختار انگلیس به ملاقات این جانب آمده بود اظهار داشت از رویه دولت شاهنشاهی ایران، ما اینطورمی فهمیم که نمی خواهند وارد انجام این کار شوند از اینکه این کار مدتی است طول کشیده دولت من چند دفعه به من تلگراف کرده، ما احساس می کنیم دولت شاهنشاهی ایران قصد طفره از انعقاد این عهدنامه را دارد، ولی من عقیده ام این بود حالا می بینم حق با آنها است. این پیشنهاداتی که شما کرده اید غیر از آن قسمتی که قوای نظامی ایران فقط به حفظ امنیت پردازد ورود به مذاکره در سایر قسمتها کار را به تعویق خواهد انداخت؛ چون تعهد به دفاع از ایران داریم تبدیل عنوان اتحاد به ائتلاف مشکل است. از پرداخت حق ترانزیت و عوارض دیگر سوای مهماتی که از خاک ایران عبور خواهند داد استنکاف می شود. در باب واگذاری آنچه از وسایل ارتباط و واگون و لوکوموتیف و غیره به ایران می آورند، یا ساختمانهایی که می کنند بلاعوض نخواهند و بعد از جنگ جواب قطعی نداد. در باب مواد مربوط به اقتصادی که حقیقتاً دولت شاهنشاهی ایران خیلی احتیاج دارد به همان مهم خودشان اکتفا و می گویند ما هر چه بتوانیم و ممکن باشد خواهیم خرید از باب جبران خسارات و تعهد شرکت نفت به پرداخت سالی چهار میلیون لیره و استرداد آنچه از بین رفته یا برده اند نمی خواهند صریحاً چیزی تعهد کنند، می گویند ما ممکن است قرض به دولت شاهنشاهی ایران بدهیم به شرط اینکه نان و قند را دولت ارزان کند و این وجه را که ما می دهیم بایست مابه التفاوت خرید و فروش گندم و قند محسوب نمایند. البته دولت شاهنشاهی ایران به هیچ وجه زیر بار قرض نمی رود و این پیشنهاد ما را متقاعد نمی کند چون ضمن مذاکرات وزیرمختار انگلیس اظهار داشت دولت شاهنشاهی ایران باید جواب رد و قبول را در ظرف بیست و چهار ساعت بدهد امروز نظر دولت شاهنشاهی ایران را اینطور به او ابلاغ نمودم:

با اینکه دولت شاهنشاهی ایران در مقابل تبلیغات دشمنان شما در محظور است و به واسطه اعلان آزادی در کشور، افکار عامه را باید کاملاً رعایت کند و با اینکه خیلی از مردم مخالف با انعقاد این عهدنامه هستند و معتقدند با بودن این عهدنامه در صورت نزدیکی آلمان خاک ایرن به خاک و خون کشیده خواهد شد و هیچ میل ندارند جزء متخاصمین قرار بگیرند و با اینکه قوای مسلح شوروی در ایران اقداماتی کرده که موجب انزجار مردم را فراهم نموده اند و

سربازان انگلیسو، هنگام خروج از سفارتخانه انگلیس در خیابان فردوسی تهران

کنترل عبور و مرور بایستگاه آبادان توسط نیروهای اشغالگر

با اینکه فعلاً دولتین هر چه می‌خواهند می‌کنند مع‌هذا برای اینکه دولت کنونی منافع کشور را از نزدیکی با انگلیس تشخیص داده است حاضر شده عهدنامه را امضاء کند به شرط اینکه تقاضاهای اساسی ایران هم پذیرفته شود تا بتواند در مقابل مجلس شورا از خود و از این عهدنامه دفاع کند. اگر شما بنا شود حاضر به مباحثه و مذاکره در مواد نشوید و برای رد و قبول آن مهلت محدود معلوم کنید دولت ترجیح می‌دهد استعفا داده و از کار کناره‌گیری نماید. وزیرمختار باز یک رشته گله‌گی از تعویق کار نموده و گفت اگر دولت ایران حاضر برای امضای این عهدنامه نشود ما این عمل دولت ایران را حمل بر خصومت می‌کنیم. بالاخره بعد از مذاکرات زیاد قرار شده است امروز با حضور آقای رییس الوزراء جلسات دیگری تشکیل تا ببینیم کار به کجا می‌رسد. دولت از جناب عالی خواهش دارد با وزیر امور خارجه ملاقات، حسن‌نیت دولت ایران را خاطر نشان، و اشکالات را گوشزد و بخواهند به مأمور خود دستور دهند با روح همکاری داخل مذاکره شود تا بتوان شاید به نتیجه رسید و نسبت به پیشنهادهایی که ما متقابلاً کرده‌ایم توجه نمایند. ما در عین حال حاضریم قوای آنها در ایران باشد و راههای ایران را به اختیار آنها گذاشتیم و همه قسم مساعدت می‌کنیم نمی‌توانیم قراردادی را امضاء کنیم که منافع مردم و کشور محفوظ نماند. و با اینکه مخاطرات زیاد به ما روی خواهد داد و اگر این مهمانان نخوانده [کذا] به ایران نیامده بودند قطعاً این مخاطرات متوجه ما نبود، با این حال ما که حاضر به تحمل تمام این پیشامدها شده‌ایم، دولت انگلیس هم باید موقع [بروز] مشکل ما را از نظر دور ندارد و عهدنامه را طوری ببندد که ما بتوانیم حیثیت ایران و خودمان را محفوظ نگاه داریم در غیر این صورت چاره نخواهیم داشت جز این که استعفا داده و آینده را هم نمی‌توانیم پیشبینی کنیم. آنچه فهمیده می‌شود روسها به بستن این عهدنامه مثل انگلیسها علاقه نشان نمی‌دهند و در این عمل پیروی از نظر انگلیسها می‌کنند. بنابراین ما اگر بتوانیم انگلیسها را قانع کنیم مقصود حاصل است، منتظر جواب فوری. ۱۷۳۸

سهیلی

[عهدنامه اتحاد ایران و متفقین؛ با آنکه دولت ایران از سالها پیش پیمانهایی با دولتهای شوروی و انگلیس بسته بود، و با آنکه در جنگ اعلام بیطرفی کرده بود، متفقین ایران را وادار به قبول عهدنامه‌ای کردند که دستشان را در همه امور ایران باز و آزاد می‌گذاشت. این عهدنامه در روز دوم دی ماه تسلیم مجلس شد و پس از چند جلسه بحث به تصویب رسید؛ علی سهیلی وزیر امور خارجه، موضوع تسلیم عهدنامه به مجلس را به سیدحسن تقی‌زاده وزیرمختار ایران در لندن اطلاع می‌دهد:]

سند شماره ۱۲۲

شماره: ۱۹۵۰

مطالبی که ذیلاً ملاحظه می‌فرمایند از لحاظ اهمیت شایسته است با مقامات مؤثر انگلستان مذاکره فرمایید؛ چون ایدن وزیر امور خارجه در مسکو است، وادار بفرمایید مطالب را تلگرافی به او اطلاع بدهند. شاید تا در آنجا است نتیجه گرفته شود.

اولاً عملیات روسها در صفحات شمال و نقاط اشغالی طوری است که اگر به این رویه ادامه یابد بیم آن می‌رود که مردم آن صفحات به تصمیمات دولت مرکزی وقعی نگذارند. چون ما می‌دانیم روسها را انگلیسها به ایران دعوت کرده‌اند و می‌دانیم این رویه روسها برخلاف مصلحت می‌باشد. انتظار داریم خود آنها راه چاره پیدا کرده و جلوگیری نمایند. به طور کلی اگر کار به این منوال بگذرد شمال ایران از دست می‌رود. ما حاضر شدیم، عهدنامه اتحاد را به مجلس شورای ملی ببریم و آن را منعقد سازیم. ولی اگر این قضایا اصلاح نشود نه تنها دولت در زحمت خواهد افتاد، اصولاً عهدنامه بی‌نتیجه و تأثیری در افکار عامه نخواهد داشت و تبلیغات مخالف کار خود را صورت خواهد داد؛ آنچه ما می‌خواهیم:

۱. روسها به کلی دست از این مداخلات بردارند. اختیار داشته باشیم هر اندازه امنیه و پلیس لازم باشد در شهرهای شمالی بگذاریم و اصولاً شاید مرجح باشد حالا که عهدنامه را می‌بندیم و هر نوع تأمین و تضمین به اجرای آن می‌دهیم، اساساً خاک ایران را ترک کنند و ما را از زحمت خلاص نمایند.

۲. اموال مردم را دیگر نبرند، خسارت وارده به تجار ایرانی را جبران کنند. از مداخله در امور گمرکی و غیره دست بردارند. اگر مالی آوردند مطابق مقررات، حقوق دولتی را بپردازند.

۳. اگر زمینه مساعدی پیدا کردید، اقدام نمایید شاید انگلیسها راضی شوند که دولت امریکا هم به این عهدنامه ملحق شود تا ضامن دیگری برای اجرای آن در دست داشته باشیم — جز این قسمت آخری — نسبت به سایر قسمتها با انگلیسها و روسها جداگانه در اینجا هم صحبت خواهد شد. چون وزیرمختار انگلیس هم به مسکو رفته از شارژدافر [= کاردار] انگلیس تقاضا کردیم مراتب را به لندن و وزیرمختار انگلیس در مسکو تلگراف کند؛ دیروز عهدنامه را به مجلس بردیم و منتشر شد. امروز انگلیسها شکایت می‌کنند که چرا عهدنامه منتشر شده چون حالا آلمانها تبلیغات سوء خواهند کرد. حال آنکه می‌دانید مخفی نگاهداشتن عهدنامه بعد از بردن به مجلس نه ممکن بود نه مصلحت. راست است که قانون اساسی، دولت را مجاز به انعقاد عهدنامه سری می‌نماید، لیکن بعد از آنکه در پارلمان انگلیس و در مجلس ایران مطلب افشا شد دیگر عهدنامه سری نمی‌شد. به علاوه لازم بود مردم متن عهدنامه را ببینند تا اراجیفی که آلمانها منتشر می‌کردند — که انگلیس می‌خواهد جوانان ایران را به جنگ بفرستد و به کشتن بدهد — تکذیب و خاطرها آرام شود. چنانکه تا یک اندازه شد. و نیز شکایت می‌کنند که چرا این همه تأخیر می‌شود. متوقع هستند در ظرف شش روز کار در

مجلس تمام شود. جنابعالی می‌دانید که لوائح قانونی در مجلس ما چه تشریفاتى دارد. فرضاً می‌توانستیم فوراً عهدنامه را به تصویب برسانیم، چه تعریفی داشت جز اینکه همه بگویند یک عهدنامه بدی را به زور و به فشار از مجلس گذرانیدند. نمی‌دانم حضرات واقعاً این چیزها را نمی‌فهمند یا تجاهر می‌کنند و مصلحتاً می‌گویند؛ هر کدام باشد خیلی غریب است؛ باید حقیقت را به آنها فهمانید.

منتظر نتیجه اقدامات جنابعالی هستم.

وزیر خارجه

علی سهیلی

سند شماره ۱۲۳ [گزارش اختلال وضع اقتصادی مشهد و گرگان در نیمه دوم شهریور در نتیجه تجاوز شوروی]

وزارت کشور

اداره کل شهربانی

شهربانی مشهد

رونوشت: گزارش ۱۵ روزه دوم شهریورماه/۲۰ [۱۳] مورخه ۲۰/۱۰/۴

اداره کل شهربانی ۱. به طوری که در گزارش ۱۵ روزه پیش به عرض رسانده در ۱۵ روزه دوم شهریور نیز امور اقتصادی و بازرگانی و حمل و نقل و خواروبار در مشهد مختل، به ویژه نان و قند و شکر خیلی گران و کمیاب و مأمورین دوائر کشوری به ایفای وظیفه مشغول بوده اند.

۲. گزارش ۱۵ روزه دوم شهریور ماه شهربانی سبزوار حاکی است [که] ستوان یکم ذبیح الله نبوی رئیس حوزه نظام وظیفه آنجا در موقع ورود قوای شوروی و ستوان یکم دهدشتی رئیس امنیه آنجا بعداً متواری و ادارات نامبرده مسدود.

کفیل شهربانی مشهد باسیار ۲ دیهم

مهر و امضاء

وزارت کشور

اداره کل شهربانی

سند شماره ۱۲۴

شهربانی گرگان

رونوشت: گزارش ۱۵ روزه اول شهریورماه/۲۰ مورخه ۲۰/۱۰/۶ [۱۳]

شماره ۱۲۷۵۷

اداره کل شهربانی

۱. در این ۱۵ روزه غیر از ورود ارتش سرخ به گرگان و توابع، اتفاق دیگری نداشته است.

رئیس شهربانی گرگان، یاور آزادراد

مهر و امضا

آذوقه در نیمه اول شهریور

وزارت کشور

اداره کل شهربانی

شهربانی مشهد

رونوشت گزارش ۱۵ روزه اول شهریور ماه/۲۰ [۱۳] مورخه ۴/۱۰/۲۰ شماره: ۸۱۵۰/۶۶۶
 اداره کل شهربانی [۰۱] روز ۵/۶/۲۰ اول آفتاب ۹ فروند طیاره شوروی و قدری بعد ۳۵ طیاره دیگر به فراز شهر آمده پس از بمباران میدان چند طیاره به طرف سربازخانه‌های [کذا] لشکر ۹ و غیره مقارن ظهر مراجعت نموده و مجدداً از ساعت ۱۵ همانروز تا مقارن غروب عمل را تجدید و اطراف سربازخانه‌ها و نقاط کنار شهر مقداری بمب ریخته شده، و روز ۶/۶/۲۰ نیز عده [ای] از طیارات شوروی به فراز مشهد آمده با تکرار عملیات روز ۵/۶/۲۰ مراجعت نمودند که غروب ۶/۶/۲۰ بنا به امر مرکز لشکر ۹ شرق به سمت تهران عقب نشینی و عده شهربانی نیز بر حسب دستور تیمسار فرمانده لشکر محل، خود را جمع آوری و برای عقب نشینی در معیت هنگ توپخانه عازم گردیده پس از مختصر راهپیمایی چون امر ثانوی رسیده بود [که] مأمورین ادارات کشوری در کار خود باقی باشند عده شهربانی به شهر مراجعت [و] در شهربانی و قسمتهای مربوطه به کار مشغول شدند تا اینکه مقارین ظهر روز ۷/۶/۲۰ قوای موتوریزه و پیاده و سوار و آتش بارهای شوروی به مشهد وارد، ساختمانهای ستاد لشکر و سربازخانه‌ها و شهربانی را متصرف و در حدود شصت نفر از افراد و سر پاسبانها و پایه ورهای شهربانی را بازداشت نموده در شهربانیها و کلانتریها از افسر و سربازهای خود گذارده آنچه اسلحه گرم و سرد اعم از شخصی و دولتی بود با خود داشته، فردای آن روز پایه وران و افراد شهربانی را مرخص و امور شهربانی را در تحت نظر و مراقبت چند نفر از افسران خود واگذار لیکن کلانتریها تا چند روز در تصرف خودشان باقی بود که بعداً اماکن کلانتریها را نیز تخلیه و به کلی واگذار نموده مامورین شهربانی و دوائر دیگر کشوری مانند پیش به ایفای وظیفه مشغول گشتند و در اثر این جریانات در ۱۵ روزه اول شهریور وضعیت اقتصادی و بازرگانی و پیشه وری و خواروبار مختل و فوق العاده نامرتب، به ویژه نان و قند و نفت و خواروبار با نهایت سختی به دست می آمد.

۲. در روز ۱۴ شهریور چون زندون [کذا] شهربانی جز هفت قبضه تفنگ دوتیر مستعمل سیستم قدیم و (...) قوای شوروی اسلحه دیگری در اختیار نداشته عده [ای] از زندون از موقعیت سوءاستفاده نموده برای فرار به شورش مبادرت کرده بودند که با زحمت زیاد از طغیان آنها جلوگیری [شد].

۳. از شهربانیهای سرخس و جنت آباد و باجگیران و درجز و بجنورد و کلانتری لطف آباد چون قوای شوروی شهربانیهای آنجا را متصرف و رؤسای آنها را به اسارت برده وضعیتشان مختل بوده برای [دنباله سند در دست نیست]

استشار کارگران ایرانی جهت حمل خورده‌بار توسط متفقین

[نمونه ای دیگر از گزارشهای تلگرافی از استانها و شهرستانها دربارهٔ قحطی، گرسنگی، خوردن ملخ توسط مردم از شدت گرسنگی، تیراندازی از هواپیماهای متفقین به سوی مردم کردستان، فرار مأموران محلی لشکری و کشوری و غارت محموله‌های ارزاق]

۲۰/۱۰/۸

وزارت پست و تلگراف و تلفن

گزارش تلگرافی استانها و شهرستانها

بندر ریگ — شب ۱۰/۸، مقدار زیادی ملخ در حدود حیات داود آمده و اهالی دهات از آنها گرفته و پخته [در اصل: پخت] و به مصرف خوراک خود می‌رسانند. خلیفات دیوان‌دره — شب ۱۰/۸، پیرو گزارش ۱۰/۶، طبق اطلاع حاصله طیاره‌ها در بالای سر قریهٔ حاجی موسی دوازده کیلومتری به یک عده سوار عشایری مندومی و نظامی که در تعقیب محمدعلی فیضه گلباغی رفته بودند اشتباهاً به آنها تیراندازی، قریب چند نفر زخمی و هشت رأس قاطر توپخانه تلف شده و قریب ده خانه رعایای قریهٔ مزبور خراب گردید. دقیقی تکاب — شب ۱۰/۸، به واسطهٔ مراجعت نکردن مأمورین امنیه و بخشداری و دارایی که عموماً فراری شده‌اند اهالی زیاد در تشویش می‌باشند و قسمتی از مالکین نیز به عناوین مختلفه وجوهاتی از رعایا و تجار جمع‌آوری و طبق اطلاع حاصله مراسله نیز بین محمد رشید اشرار و بعضی از مالکین رد و بدل می‌شود. به طوری که قبلاً گزارشاً عرض شده، اگر به فوریت به افشار [کذا] افسری با یک عده امنیه وارد نشوند وضعیت به کلی تغییر پیدا خواهد نمود. رفعت

لاهیجان — شب ۱۰/۸، شب ۴ دی ساعت ۱۰، دو ماشین برنج حمل رشت می‌شده در سر پل رودخانهٔ لاهیجان عده [ای] جلویک ماشین برنج را گرفته در نتیجه حدود شصت کیسه برنج باریک ماشین را چپاول نموده؛ طبق اظهار رئیس بهداری میرزا آقا بنا فرزند غلامعلی ۲۵ ساله پای چپش به ماشین اصابت و خراشیدگی پیدا و متورم شده تحت معالجه است وسیلهٔ شهربانی تاکنون حدود ۲۵ کیسه برنجهای برده شده را از خانه‌های برندگان کشف، بقیه را هم مشغول جمع‌آوری؛ قضیه تحت تعقیب است. صفاری

تبریز — شب ۱۰/۸، امروز برای اولین دفعه بعد از وقایع اخیر شورای استان تشکیل و برای حمایت بیکاران و تهیه منابع درآمد برای نگهداری آنان تصمیماتی اتخاذ شده که تلگرافاً به عرض اولیای مرکز خواهد رسید. پرویز

شادگان — شب ۱۰/۸، از طرف بخشداری شادگان از کسبه مبلغ هائی به عنوان جریمه گران فروشی قند و شکر گرفته‌اند. پاکزاد

شاه‌آباد غرب — شب ۱۰/۱۱، وضعیت خواروبار شهر خصوصاً گوشت و نان هیچ خوب

نیست. امراض سینه پهلو و ذات‌الریه و غیره فوق‌العاده شایع، تلفات هم خیلی زیاد شده؛ هنوز برای جمع‌آوری بینوایان و تقسیم نود هزار ریال عطیه ملوکانه از طرف فرمانداری شاه‌آباد اقدام عملی نشده است فقراء و بینوایان با نداشتن منزل و ماوا بدون بالاپوش در خیابانها ویلانند. پرویز

قزوین — ۱۰/۸، دفتر تاکستان گزارش می‌دهد فرمانده دسته ۲ امنیه تاکستان هشت نفر سارقین که از اشرار اسفرویین بودند دستگیر کرده پس از تدوین پرونده و اعتراف صریحشان به سرقت اموال اهالی پرونده را با هشت نفر سارق به قزوین اعزام داشته فعلاً امنیت برقرار است. چند روز است هوا آفتاب و معتدل است. احمد صدیق

ژنرال سر آرچیبالد ویول فرمانده کل نیروهای انگلیس در هند که در اثناء جنگ دوم جهانی به درجهٔ فیلدمارشالی ارتقاء یافت

سند شمارهٔ ۱۲۷

[یک گزارش جامع از برنامه‌ریزی اشغال ایران و چگونگی عملیات جنگی. گزارش سر آرچیبالد ویول فرماندهٔ کل نیروهای بریتانیا در هند خطاب به وزیر جنگ انگلستان دربارهٔ عملیات جنگی در عراق، شرق سوریه و ایران از تاریخ ۱۰ آوریل ۱۹۴۱ تا ۱۲ ژانویه ۱۹۴۲ / ۲۱ فروردین تا اول بهمن ۱۳۲۰. این گزارش از جامع‌ترین اسناد به جای ماندهٔ نظامی از چگونگی اشغال ایران در شهریور ۱۳۲۰ است و از جهات مختلف همچون چگونگی آرایش نظامی نیروهای متفقین پیش از حمله به ایران، شرح دقیق یورش قوای انگلستان به داخل مرزهای ایران و کیفیت برخورد ارتش ایران با نیروهای متجاوز در خور توجه است. به همین جهت ترجمهٔ آن در اینجا نقل می‌شود.^۲ تاریخ گزارش ۱۸ اکتبر ۱۹۴۲ (۲۶ مهر ۱۳۲۱) ثبت شده است، اما به دلیل آنکه به وقایع شهریور ۱۳۲۰ و اشغال نظامی ایران مربوط می‌شود، در اینجا نقل می‌گردد]

اوضاع ایران

۲۹. در نیمه اول ماه ژوئیه [۱۰ تا ۲۵ تیر] سیاستی که می‌بایست در قبال رفتار نامساعد دولت ایران راجع به اخراج اتباع دول محور از این کشور اتخاذ شود، توسط دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان و دولت شوروی مورد بررسی قرار گرفت؛ و در ۲۲ ژوئیه [۳۱ تیر]، به ژنرال کینان^۳ دستور داده شد که برای اشغال آبادان و نفت‌شاه و، متعاقباً، مناطق نفت‌خیز جنوب غربی ایران آماده باشد.

در ۲۴ ژوئیه [۲ مرداد] اطلاع حاصل شد که دولت انگلستان با پیشنهاد مربوط به اعمال فشار سیاسی مشترک انگلیس و شوروی به ایران، همراه با نمایشی از قدرت نظامی، جهت تأمین امکانات اخراج اتباع دول محور از این کشور موافقت کرده است تا چنانچه فشار سیاسی به شکست بینجامد، منظور فوق با استفاده از قوه قهریه تحقق یابد. از این رو به ژنرال کینان دستور داده شد اقدامات اولیه را برای انجام مقاصد زیر معمول دارد:

۱. استقرار یک نیروی ضربتی در مرز ایران در منطقه بصره، متشکل از:
 - یک لشکر پیاده نظام هندی؛
 - یک تیپ سواره نظام موتوریزه؛
 - دو هنگ زرهی هندی؛
 - یک اسکادران امدادی از نیروی هوایی سلطنتی.هدف نیروهای فوق اشغال مناطق نفت‌خیز و پالایشگاه آبادان تعیین شد.
 ۲. استقرار یک واحد نیروی دریایی-زمینی در رأس خلیج فارس، مرکب از سه یا چهار ناوچه جنگی و دو گروهان پیاده نظام برای اشغال بندر شاهپور، تصرف تأسیسات بندری و توقیف کشتیهای متوقف در این بندر.
- ژنرال کینان دستور یافت که قوای فوق‌الذکر را تا هفته دوم اوت [۲۳-۱۷ مرداد] برای پیشروی به داخل ایران آماده سازد، لیکن برای تمرکز نیرو در منطقه بصره تا وصول دستور ثانوی تأمل کند. وی همچنین مأمور شد که برای اعزام نیروی کوچکی جهت تصرف مناطق نفت‌خیز نفت‌شاه و اعزام یک گردان پیاده برای اشغال بوشهر آماده شود.
- به منظور انجام عملیات فوق، تیپ چهارم سواره نظام فلسطین (که بعدها تیپ نهم زرهی نامیده شد) در اختیار فرمانده کل قوای بریتانیا در عراق قرار گرفت. همچنین به ژنرال کینان دستور داده شد، با تماس مستقیم با فرماندهی قوای فلسطین و ماوراء اردن، ترتیب نقل و انتقال واحد مزبور را بدهد.

در ۸ اوت [۱۷ مرداد] ژنرال کینان نقشه کی عملیات خود را به شرح زیر ارائه کرد:

الف — مأموریت لشکر هشتم هندی (به فرماندهی ژنرال هاروی)^۴:

۱. تصرف پالایشگاه آبادان در سپیده دم توسط تیپ بیست و چهارم پیاده نظام هندی (به استثنای یک گردان)، به فرماندهی سرتیپ فلمینگ^۵، که از کنار شط العرب حرکت کرده و توسط ناوگان سلطنتی حمایت خواهد شد.

۲. تصرف خرمشهر توسط یک گردان از تیپ بیست و چهارم پیاده نظام هندی با حمایت یک اسواران سواره نظام اکتشافی که از راه زمین (از تنومه، مقابل بصره) حرکت خواهد کرد.

۳. پیشروی همزمان تیپ بیست و پنجم پیاده نظام هندی (به فرماندهی سرتیپ مونتین^۶) و واحد سیزدهم سواره نیزه دار از تنومه تا اهواز و از آنجا به مناطق نفت خیز هفتگل، و اعزام دسته هایی به سمت کوت عبدالله و تلمبه خانه های دارخوین.

۴. کلیه واحدهای فوق از سپیده دم توسط نیروی هوایی سلطنتی پشتیبانی خواهند شد.

— مأموریت تیپ دوم زرهی هند (به فرماندهی سرتیپ ایزل وود)^۷:

— تصرف همزمان نفت شاه و قصر شیرین که موضع اخیر توسط واحد ۱۴/۲۰ سواره نظام سبک اسلحه اشغال خواهد شد.

— با تصرف نفت شاه باید پیشروی فوری به سمت منطقه گیلان غرب و آمادگی برای حرکت به طرف شاه آباد به عنوان مقدمه پیشروی عمومی به سمت کرمانشاه انجام گیرد. چنانچه لازم باشد، تیپ نهم زرهی (به فرماندهی سرتیپ تیادکس^۸) در نبرد و عملیات شرکت خواهد کرد. جز در مواردی که پیشروی با مقاومت شدید روبه روشود، هیچ گونه یشیبانی هوایی به عمل نخواهد آمد.

ج — عملیات بندر شاهپور نیز بایستی طبق نقشه، همزمان با سایر عملیات انجام شود. بدین منظور دو گروهان از گردان دوم هنگ دهم بلوچ در ۱۱ اوت [۲۰ مرداد] پس از غروب آفتاب به کشتی نیروبر کانیمبلا^۹ سوار شده و همان شب عازم گردیدند. تیپ نهم زرهی فلسطین نیز در همین روز به کرکوک و خانقین رسید. عملیات در ایران

۳۰. در ۲۹ ژوئیه [۷ مرداد] از طرف دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان اطلاع رسید که یک یادداشت مشترک انگلیس و شوروی در تاریخ ۱۲ اوت جهت دولت ایران ارسال خواهد شد. جریان امر به ژنرال کینان نیز اطلاع داده شد که تا آن تاریخ مقدمات تمرکز نیروهای خود را فراهم سازد.

۳۱. ژنرال کینان به فرماندهی نیروهای فلسطین و ماوراء اردن اطلاع داد که، برای عملیات محوله، به تیپ نهم زرهی نیاز دارد و پیشنهاد کرد که برای غافلگیر کردن حریف این واحد ابتدا در کرکوک مستقر شود. وی سپس دستور حرکت و نقل و انتقال نیروها را به نحو زیر صادر کرد:

— واحد سیزدهم سواره نیزه دار از سوریه و یک گروه سواره نظام اکتشافی به سوی شبیه جهت الحاق به لشکر هشتم زرهی هندی.

— تیپ بیست و پنجم پیاده نظام هندی (به استثنای یک گردان) از سوریه به شبیه.
— تیپ بیست و چهارم نظام هندی که قبلاً در شبیه مستقر شده بود و تیپ هیجدهم پیاده نظام هندی که قرار بود در تاریخ ۱۰ اوت از هند وارد شود، لشکر هشتم زرهی هندی را کامل می‌کرد.

از واحدهای ۱۴/۲۰ سواره نظام سبک اسلحه نیز در منطقه نفت شاه استفاده خواهد شد.
۳۲. ژنرال کینان تصمیم گرفت که کلیه عملیات در جنوب ایران، منجمله تصرف آبادان را تحت فرماندهی ژنرال هاروی، فرمانده لشکر هشتم هندی، قرار دهد. عملیات مربوط به منطقه نفت شاه تحت فرماندهی سرتیپ ایزل وود، فرمانده تیپ دوم زرهی هندی، قرار گرفت که مقرر بود افراد آن از دسته دوم تیپ زرهی هندی (به استثنای دو هنگ)، دو گردان پیاده و یک واحد توپخانه متوسط تشکیل شود.

علاوه بر این، به واحدهای هوایی زیر نیز برای عملیات در جنوب ایران آماده باش داده شد که تا روز ۱۲ اوت [۲۱ مرداد] به شبیه منتقل شوند.

— یک اسکادران امدادی متشکل از هواپیماهای وینسنت ۱۰؛

— یک اسکادران هواپیمای شکاری هاریکن ۱۱؛

— یک اسکادران هواپیمای بمب افکن بلنهایم ۱۲؛

— شش فروند هواپیمای بمب افکن و حمل و نقل.

۳۳. ارسال یادداشت مشترک انگلیس و شوروی چند بار به تعویق افتاد تا بالاخره در ۱۷ اوت [۲۶ مرداد] به دولت ایران تسلیم شد. در ۲۱ اوت [۳۰ مرداد] از دولت انگلیس اطلاع رسید که پاسخ ایران به تذکریه ارسالی رضایت بخش نیست و پیشروی نیروهای انگلیس و شوروی به داخل خاک ایران احتمالاً روز ۲۲ اوت [۳۱ مرداد] آغاز خواهد شد. متعاقباً تیپ نهم زرهی مأمور شد که در ۲۲ اوت به سمت خانقین حرکت کند، لیکن به علت ملاحظاتی که دولت شوروی نشان داد، این حرکت به تأخیر افتاد و تاریخ قطعی پیشروی ۲۵ اوت [۳ شهریور] تعیین شد.

۳۴. با توجه به اینکه استقرار نیروها تا ۲ اوت کامل شده بود، درنگ و تأخیر بسیار، امکان غافلگیر کردن حریف را به میزان زیادی کاهش داد و بدیهی است که دولت ایران پیشروی سریع قوای انگلیس را به سمت خوزستان کاملاً پیش بینی می‌کرد و قوای کمکی ایران شامل تانکهای سبک و متوسط به سمت اهواز در حال حرکت بود.

نیروهای ایرانی که احتمال داشت در برابر پیشروی ما مقاومت کند به شرح زیر برآورد

می‌شد:

در منطقه اهواز-آبادان-خرمشهر:

— لشکر ششم خوزستان؛

— یک لشکر مختلط، متشکل از واحدهای اعزامی از تهران؛

— شانزده تانک سبک؛

— دوزره پوش، دوناو، سه ناوچه توپدار و چهار فروند هواپیما.

در منطقه صحنه - کرمانشاه:

— لشکر پنجم کردستان؛

— لشکر دوازدهم کرمانشاه؛

— یک لشکر مختلط اعزامی از تهران؛

— یک تیپ ضعیف از لشکر سیزدهم، که از اصفهان عزیمت کرده و در راه بود.

۳۵. پیشروی در ایران در تاریخ ۲۵ اوت [۳ شهریور] آغاز، و عملیات طبق نقشه اجرا شد. تیپ بیست و چهارم پیاده نظام هندی (به استثنای یک گردان) پس از غروب آفتاب روز ۲۴ اوت [۲ شهریور] در ناوهای نیروبر سوار، و ساعت ۴ و ده دقیقه صبح روز بعد در آبادان پیاده شد. بیشتر نیروهای ایران در سر بازخانه‌ها خواب بودند و پس از بیدار شدن با کامیون متواری شدند. اما در طول اسکله‌ها مقاومت شدیدی به وسیله واحدهای مسلسل سنگین، که مواضع بسیار مناسبی داشتند، به عمل آمد. متعاقب آن نبرد خیابانی در گرفت و عقب‌راندن نیروهای ایرانی، بدون وارد ساختن لطمه به ساختمانهای پالایشگاه، بسیار مشکل بود. عملیات پاکسازی اطراف پالایشگاه تا ساعت ۱۷ روز ۲۵ اوت همچنان ادامه یافت. چون در آن روز فرصتی برای اتمام عملیات پاکسازی شهر آبادان و منطقه مسکونی باورده نبود، یک نوار محافظ دور تأسیسات پالایشگاه کشیده شد و نیروها به مراقبت پرداختند. دو روز بعد تخلیه جزیره آبادان از قوای مخالف انجام یافت.

۳۶. تیپ هیجدهم پیاده نظام هندی (به استثنای یک گردان) که یک گردان از تیپ بیست و چهارم پیاده نظام هندی، یک گروه سواره نظام اکتشافی و یک واحد توپخانه صحرائی و تیپ بیست و پنجم پیاده نظام هندی و همچنین واحد سیزدهم سوار نیزه‌دار تحت فرماندهی داشت با مقاومت مختصری روبه‌رو شد.

تیپ هیجدهم پیاده نظام هندی در طول شب ۲۴-۲۵ اوت از مبداء تنومه پیشروی خود را آغاز کرد و با عبور از صحرا به سمت شمال و گذشتن از موانع آبی و مقاومتهای پراکنده در ساعت ۴ و ده دقیقه صبح به خرمشهر رسید. اتمام عملیات به علت ورود تعداد قابل توجهی اعراب مسلح که از میان نجلستانها به نبرد پیوسته بودند به تأخیر افتاد. روز ۲۶ اوت [۴ شهریور] یک پل قایقی متحرک روی رودخانه کارون مستقر شد و تیپ هیجدهم پیاده توسط یک گروه موتوری حمل و نقل نظامی تا بعد از ظهر ۲۷ اوت [۵ شهریور] به آن طرف رودخانه منتقل گردید و سپس با پشت سر گذاشتن تلمبه‌خانه دارخوین تا نقطه‌ای در نیمه راه اهواز پیشروی کرد.

تیپ بیست و پنجم پیاده نظام هندی از تنومه شروع به پیشروی کرده و در نیمروز ۲۵ اوت قصرشیش را تصرف کرد و از آنجا به پشتیبانی جناح شمال تیپ هیجدهم و بیست و پنجم پیشروی به ترتیب در ساحل شرقی و غربی رود کارون در نخستین ساعات روز ۲۸ اوت [۶ شهریور] آغاز شد. نیروهای ما در این منطقه با مقاومت مختصری مواجه شدند، لیکن هنگامی که این نیروها به اهواز نزدیک می شدند خبر فرمان آتش بس که از طرف شاه ایران صادر شده بود توسط یک فرستاده ایرانی واصل گشت و فرمانده ایرانی دستور داد تا افراد به سربازخانه های خود در اهواز برگردند.

۳۸. یک گروهان پیاده نظام در ساعت ۷ صبح ۲۵ اوت با شش هواپیمای حمل و نقل از نوع والتییا^{۱۳} در هفتکل برای حفاظت از مناطق نفت خیز این ناحیه و مشایعت زنان و کودکان انگلیسی و هندی در مناطق اصلی نفت خیز (مسجد سلیمان تا هفتکل) فرود آمد؛ دو هواپیما به هنگام فرود آسیب دید اما تلفات جانی رخ نداد.

۳۹. عملیات مربوط به بندر شاهپور با کمال موفقیت در ۲۵ اوت انجام شد. دو گروهان از گردان سوم هنگ دهم بلوچ (به فرماندهی سرگرد مکس ول^{۱۴}) با کشتی مختلط بازرگانی و جنگی کانیمبلا (به فرماندهی کاپیتان ادمز^{۱۵}) که در شب ۱۱-۱۲ اوت از بصره حرکت کرده بود تا روز ۲۴ اوت در خلیج فارس بحر پیمایی کرده و در ساعات اول روز ۲۵ اوت به اسکله بندر شاهپور رسید.

گروهان اول در ساعت ۷ و پانزده دقیقه در خشکی پیاده شد و پس از مواجهه با مقاومت مختصری در ساعت ۸/۳۰ که گروهان دوم پیاده شد، بندر شاهپور را تصرف کرد.

۴۰. در این ضمن، عملیات در منطقه نفت شاه در گردنه پاتاق بسیار تقویت شده بود. تیپ نهم زرهی در ۲۲ اوت از کرکوک وارد خانقین شد و تحت فرماندهی سرتیپ ایزل وود قرار گرفت و ستونی به نام «نیروی هازل^{۱۶}» متشکل از گروه دوم تیپ زرهی هندی (به استثنای دو هنگ)، تیپ نهم زرهی (مجهز به کامیون بدون زره) و گردان اول از واحد پنجم تفنگداران و گردان دوم از واحد هفتم تفنگداران ایجاد شد.

۴۱. در ۲۳ اوت ژنرال اسلیم^{۱۷}، فرمانده لشکر دهم هندی، در بازگشت از سوریه به فرماندهی عملیات در مغرب ایران منصوب شد و تیپ بیست و یکم پیاده نظام هندی (به استثنای یک گردان) و هنگ صحرائی ۱۵۷ مستقر در جبانیه در اختیار او قرار گرفت و دستور یافت که به سمت خانقین حرکت کند.

ژنرال اسلیم که در غروب ۲۴ اوت با تعدادی از اعضای ستاد خود وارد خانقین شد، تصمیم گرفت که در نقشه سرتیپ ایزل وود برای تصرف نفت شاه پیشروی به سمت شاه آباد از طریق گیلان غرب تغییری ندهد. وی همچنین تصمیم گرفت که با استفاده از تیپ بیست و یکم پیاده نظام هندی از طریق دورزدن گیلان غرب، گردنه پاتاق را تصرف کند.

۴۲. مناطق نفت خیز نفت شاه، پس از مقاومت مختصری، در ساعات اولیه روز ۲۵ اوت تصرف شد.

واحدهای سواره نظام سبک اسلحه ۱۴/۲۰ پس از یک راه پیمایی طولانی شبانه در ساعات ۴/۴۵ روز ۲۵ اوت ارتباط قصر شیرین با شمال غربی، شمال و مشرق را قطع کردند و در ساعات اول روز این شهر توسط ستونی که از طرف جنوب پیش می آمد اشغال گردید. این ستون به پیشروی خود ادامه داد و در ساعت ۱۵/۳۰ همان روز به سرپل ذهاب، در پنج مایلی (۸ کیلومتری) مغرب گردنه پاتاق، رسید.

در این ضمن ستون دیگری خانقین را مستقیماً به سمت گیلان غرب ترک کرد. این ستون تا حومه شرقی گیلان غرب با مقاومت روبرو نشد، اما در این منطقه، به علت مواجهه با شلیک تفنگ، توپ و سلاحهای ضدتانک، تا هنگام شب متوقف گردید، سه بار تلاش برای پیشروی با تانکهای سبک قبل از پایان روز با شکست مواجه گشت.

در طول شب قوای ایران در موقعیت خود در پناه موانع ضدتانک در شرق گیلان غرب باقی ماندند ولی در نیمروز ۲۶ اوت ناچار به عقب نشینی شدند. پیشروی از گیلان غرب به سمت شاه آباد در ۲۶ اوت ادامه یافت. گرچه در طول جاده مواضع دفاعی بسیار خوبی وجود داشت اما جز چند مورد راهبندان هیچ گونه مقاومتی به عمل نیامد. در ساعت ۷ صبح ۲۷ اوت شاه آباد اشغال شد.

۴۳. در این احوال گردنه پاتاق، که طبق گزارشهایی که رسیده بود، به شدت پاسداری می شد، توسط واحدهای نیروی هوایی سلطنتی در غروب ۲۶ اوت بمباران گردید. تیپ بیست و یکم پیاده نظام هندی (به استثنای یک گردان) در شب ۲۵-۲۶ اوت به سرپل ذهاب رسید و راههای تصرف گردنه را مورد بررسی قرار داد. سربازان ایرانی در شب ۲۶-۲۷ اوت با شتاب گردنه را ترک کردند، و تیپ بیست و یکم، بدون برخورد با مقاومتی، در ۲۷ اوت تا کردند پیش رفت و در آنجا گشتیهایی که بعد از ظهر همان روز از طریق شاه آباد و از تیپ نهم زرهی به آن ناحیه اعزام شده بودند ملحق گردید.

۴۴. طی اکتشافاتی که در ۲۷ اوت انجام شد معلوم گردید که سربازان ایرانی در ارتفاعات مشرف به قریه زبیری واقع در مسیر جاده شاه آباد- کرمانشاه موضع گرفته اند.

صبح روز ۲۸ اوت توپخانه ایران از این موضع جاده غربی زبیری را با دقت زیر آتش گرفت. از این رو مقدمات حمله به این موضع فراهم شد و قرار بود که در ساعت ۱۰ حمله آغاز شود؛ لیکن، قبل از شروع عملیات، یک افسر ایرانی با پرچم سفید وارد شد و تقاضای ترک مخاصمه کرد؛ این تقاضا مورد موافقت قرار گرفت.

هنگامی که ژنرال اسلیم هنوز در زبیری مشغول مذاکره درباره شرایط مصالحه با فرستاده ایرانی بود ژنرال کینان وارد شد. او نیز با شرایط ترک مخاصمه موافقت کرد. وی همچنین به

ژنرال اسلیم دستور داد که پیشروی کند و کرمانشاه را، به منظور حفاظت از پالایشگاه و کارخانه حلب پرکنی آنجا، اشغال کند.

منطقه پالایشگاه در ۲۹ اوت توسط یک ستون اعزامی اشغال شد و در ۳۰ اوت بقیه افراد تیپهای دوم و نهم زرهی به کرمانشاه رسیدند.

۴۵. مجموعه تلفات ماطی عملیات جنگی از ۲۵ تا ۲۸ اوت در ایران به شرح زیر بود:

مجرور	کشته	
۳	۵	— افسران انگلیسی
۱	۱	— افسران وابسته به نیابت سلطنت هند
۴	۱	— سایر نظامیان بریتانیایی
۳۴	۱۵	— نظامیان هندی
۴۲	۲۲	— جمع کل

۴۶. در ۲۹ اوت [۷ شهریور] به ژنرال اسلیم در کرمانشاه دستور داده شد که نیرویی تحت فرماندهی سرتیپ ایزل وود، متشکل از واحدهای سواره نظام سبک اسلحه ۱۴/۲۰، یک گردان گورخای هندی و یک گروه توپخانه با واحدهای کمکی به منظور الحاق به نیروهای شوروی به همدان اعزام دارد.

در این هنگام گزارش رسید که نیروهای شوروی از طرف صحنه به سمت صحنه و واحد دیگری به مقصد قزوین اعزام شده‌اند.

این واحدها در ساعت ۲۲ روز ۲۹ اوت در صحنه و بعد از ظهر ۳۱ اوت در جنوب قزوین با نیروهای شوروی تماس یافتند.

۴۷. در ۲۹ اوت [۷ شهریور] به فرمانده کل قوای عراق دستور داده شد تا نظرات کی و نقشه خود را برای ادامه عملیات در ایران گزارش کند. او اقدامات زیر را پیشنهاد کرد:

۱. نیروهای بریتانیایی در همدان، کرمانشاه، شاه‌آباد و از آنجا در طول خط مواصلات تا خانقین مستقر شوند.

۲. ضمن استقرار ستاد در اهواز، خوزستان با حداقل قوا در اشغال نگاه داشته شود. در صورت لزوم می‌توان واحدی، برای حفاظت از راه آهن، در سلطان‌آباد (اراک) مستقر کرد.

۳. آن مقدار از نیروها که در ایران مورد نیاز نیست به عراق منتقل شود.

از سوی دیگر، در اثر کمبود وسایط نقلیه موتوری، استقرار هیچ واحدی دورتر از همدان امکان‌پذیر نبود. این کمبود وسایط نقلیه با ورود (۶ سپتامبر) لشکر پنجم هندی (به استثنای یک تیپ) — که فاقد وسایط نقلیه بود — به عراق شدیدتر شد. این لشکر طبق تصمیم قبلی، هنگامی که احتمال انجام عملیاتی در ایران می‌رفت، به عنوان یک نیروی اضافی، از خاورمیانه به عراق اعزام شده بود.

فرمانده کل قوای هند در تاریخ ۲۱ اوت وارد بغداد شد و نقشه فوق را تأیید کرد و به ژنرال کینان دستور داد که با قوای شوروی در ایران تماس نزدیک برقرار کند.

۴۸. از اول سپتامبر ۱۰ شهریور به بعد گزارشهایی مشعر بر اینکه بعضی قبایل در کردستان ایران اغتشاش کرده‌اند دریافت می‌شد؛ و با آنکه تیپ نهم زرهی از صحنه و کرمانشاه و همچنین تیپ بیست و یکم پیاده‌نظام هندی، در طول خط مواصلا تی بین کرمانشاه و خانقین فعلاً به عملیات گشتی می‌پرداختند اوضاع به سرعت وخیم می‌شد. مقدار قابل توجهی اسلحه و مهمات که توسط سربازان فراری ارتش ایران مخفی یا به افراد عشایر فروخته شده بود، جمع‌آوری شد.

۴۹. در ۷ سپتامبر [۱۶ شهریور] گروه کوچکی از سربازان انگلیسی و سرهنگ پوپوف^{۱۸} از هیأت شوروی برای تماس با سربازان شوروی به ساوجبلاغ اعزام گردیدند.

۵۰. در ۹ سپتامبر [۱۸ شهریور] دستور صادر شد که تیپ نهم زرهی (به استثنای یک هنگ) همراه با یک گردان پیاده‌نظام هندی در اسرع وقت برای حرکت به سمت تهران آماده شود.

۵۱. واحد سیزدهم سواره‌نظام نیزه‌دار که از خوزستان احضار شده بود، در ۱۲ سپتامبر [۲۱ شهریور] وارد کرمانشاه شد و روز بعد، به استثنای یک اسواران که برای خدمت در منطقه کرمانشاه - صحنه تعیین گردید، به سمت همدان حرکت کرد.

۵۲. چون قرآینی در دست بود که نشان می‌داد ایرانیها مایل نیستند تقاضای ما را برای تسلیم اتباع محور بپذیرند، در ۱۴ سپتامبر [۲۳ شهریور] وزارت جنگ انگلستان اطلاع داد که بایستی پس از مذاکره و توافق با فرمانده قوای شوروی هرچه زودتر پیشروی مشترک انگلیس و شوروی به سوی تهران در ساعت ۳ بعدازظهر روز ۱۷ سپتامبر [۲۶ شهریور] موافقت کردند بدین نحو که انگلیسیها از جنوب و شورویها از مشرق و مغرب وارد شوند. این برنامه طبق نقشه عملی شد و طی پیشروی روابط ما با نیروی شوروی بسیار صمیمانه بود.

در این اوقات خوزستان آرام بود و کلیه نیروهای نظامی به استثنای یک تیپ پیاده‌نظام و یک واحد توپخانه صحرایی به عراق بازگشتند.

اما در کردستان زد و خوردهایی بین دستجات کرد و نیروهای ایرانی که در قلاع مختلف مستقر بودند ادامه داشت و برای تقویت روحیه فرمانده ایرانی در کرمانشاه فعالیت واحدهای گشتی در آن منطقه ادامه یافت.

ستاد لشکر ششم هندی، به فرماندهی ژنرال تامسون^{۱۹}، در ۱۲ سپتامبر با تیپ بیست و هفتم پیاده‌نظام وارد بصره شد و دستور یافت که به جای لشکرهای هشتم و دهم هندی که به ترتیب از خوزستان و مغرب ایران مستقر بودند، انجام وظیفه کند.

نقل و انتقالهای محلی دیگری نیز انجام یافت و در ۲۶ سپتامبر و [۴ مهر] و ۳ اکتبر [۱۱ مهر] به ترتیب تیپ نهم زرهی از تهران و لشکر پنجم هندی (به استثنای یک تیپ) از کرکوک

به فرماندهی خاورمیانه عودت یافتند.

۵۳. در ۱۰ اکتبر [۱۸ مهر] از طرف دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان اطلاع رسید که پیشنهادی به دولت شوروی برای عقب‌نشینی قوای روس و بریتانیا از تهران و حوالی آن داده شده و بایستی بلافاصله به اتفاق فرمانده شوروی نقشه‌ای طرح شود که در اسرع وقت مشترکاً تهران را ترک کنند. این عقب‌نشینی، پس از یک رژه مشترک نیروهای بریتانیا و شوروی، در تاریخ ۱۸ اکتبر [۲۶ مهر] عملی شد و شورویها در قزوین و پهلوی [=انزلی] مستقر شدند و نیروهای ما به سلطان‌آباد (اراک) و همدان عقب‌نشینی کردند.

۵۴. چون اوضاع در کردستان ایران بهبود نیافته بود، در ۱۰ اکتبر لازم شد که واحد نیرومندی در صحنه، به منظور تثبیت اوضاع برای مراقبت داریم، مستقر شود.

۵۵. در سراسر زمستان عملیات ساختمانی استحکامات و قلاع در شمال عراق و ایران ادامه یافت و از تمام نیروهای انسانی موجود — اعم از کارگر و مهندس و حتی افراد نظامی — استفاده به عمل آمد. لشکر ششم هندی (به استثنای یک تیپ) در ایران باقی ماند و لشکر هشتم هندی و دو تیپ از لشکر دهم هندی جملگی، به حالت تدافعی، در عراق مستقر گردیدند.

یک تیپ از لشکر ششم و نیز یک تیپ از لشکر دهم مأمور حفاظت از پایگاه بصره-شبیبه، خطوط مواصلا تی بصره- بغداد و بغداد-حبابیه-رتبه و کرکوک و خطوط لوله نفت شدند. تیپ دوم زرهی هندی، پس از استقرار در شمال عراق در ماه نوامبر [آبان-آذر] به امور تعلیماتی و کارآموزی مشغول شد.

علی‌رغم زمستان استثنایی بسیار سخت، عملیات ساختمانی استحکامات پیشرفت قابل توجه داشت و در عین حال اقدامات زیر نیز به طور مداوم ادامه یافت:

۱. توسعه پایگاه اصلی بصره-شبیبه و پایگاههای مقدم بغداد و کرکوک و اهواز.
۲. ساختمان فرودگاه و تأسیسات فرعی در شمال عراق و ایران؛
۳. توسعه مواصلات از طریق مرمت جاده‌ها، راه آهن و راههای آبی در عراق و ایران.
۴. توسعه ام‌القصر و بندر شاهپور در خلیج فارس؛
۵. ایجاد شبکه‌های تلگراف در عراق و ایران.

۵۶. در پایان اکتبر/اوایل آبان دستورالعملهایی برای تمرکز دو لشکر انگلیسی و تا هشت اسکادران هوایی در عراق جهت انتقال بعدی به قفقاز دریافت شد. هرچند تصمیم قطعی راجع به انتقال این نیروها گرفته نشده بود، لشکر پنجاهم دستور یافت که در اسرع وقت ممکن از خاورمیانه به عراق حرکت کند. این لشکر (به استثنای یک تیپ که تحت فرماندهی خاورمیانه باقی مانده بود) از ۱۴ نوامبر [۲۳ آبان] وارد عراق شد و تا ۸ دسامبر [۱۷ آذر] در منطقه کرکوک مستقر گردید.

۵۷. در ۱۵ نوامبر ۱۹۴۱ [۲۴ آبان ۱۳۲۰] ژنرال کینان دستور جدیدی دریافت کرد که ناقص دستور صادره در ۲۹ ژوئیه و حاکی از شرح جزئیات قوای کمکی بود که ژنرال کینان احتمالاً تا ژوئن ۱۹۴۲ [خرداد-تیر ۱۳۲۱] دریافت می‌داشت. به وی دستور داده شد که وظیفه اصلی دفاع از عراق و ایران در مقابل پیشروی دشمن از آناتولی در ترکیه یا از ناحیه قفقاز است. در مورد دفاع از عراق ژنرال کینان دستور یافت تا پیوسته به فرمانده ارتش نهم (ارتش فلسطین و ماوراء اردن) همکاری نزدیک داشته باشد. همچنین برای عملیات احتمالی زیر نیز آماده باشد:

۱. عملیات در آناتولی با همکاری نزدیک با سرفرماندهی نیروهای خاورمیانه و احتمالاً ارتش ترکیه؛

۲. همکاری با ارتش شوروی در دفاع از قفقاز و شمال ایران.

ژنرال کینان همچنین دستور یافت که خود را برای نگهداری ده لشکر روسی اسکادران هوایی در عراق و تاشش لشکر در ایران آماده کند و علاوه بر توسعه مواضع از طریق مرمت جاده‌ها، راه‌آهن و رودخانه‌ها که برای نگهداری قوا لازم بود، تحویل حداکثر ملزومات را به روسیه تأمین کند.

۵۸. نظر به تغییرات حاصل در اوضاع کلی در ۳ ژانویه ۱۹۴۲ دستور رسید که لشکر پنجاهم به سرفرماندهی خاورمیانه بازگردد. و این عمل در ۱۲ ژانویه ۱۹۴۲ [۱۲ دی ۱۳۲۰] از کرکوک آغاز شد.

۵۹. از ۲ ژانویه ۱۹۴۲ [۲ دی] کنترل عملیات در عراق و ایران از فرماندهی هند به فرماندهی خاورمیانه انتقال یافت.

یادداشتها:

۱. سر آرچی بالد پرسیوال وی ول (Archibald Percival Wavell) (۱۸۸۳-۱۹۵۰)، افسر ارتش بریتانیا، فارغ التحصیل دانشکده‌های نظامی وینچستر، رویال و کالج ستاد ارتش، وی در اوایل خدمتش در جنگ آفریقای جنوبی و نقاط مرزی هند (۱۹۰۸) حضور داشت در جنگ جهانی اول با نیروی اعزامی انگلیس به مصر رفت (۱۹۱۷-۱۹۲۰). بعد فرمانده نیروهای بریتانیا در خاورمیانه (۱۹۳۹-۱۹۴۱) شد و در ۱۹۴۰ به درجه ژنرالی رسید. در ۱۹۴۱ فرمانده نیروهای مستقر در هند شد و در ۱۹۴۲ فرمانده عالی نیروهای متحد جنوب غربی جبهه پاسیفیک و نیز فرمانده نیروهای متحد در هند و برمه. در ۱۹۴۲ درجه فیلدمارشالی یافت و از ۱۹۴۳ تا ۱۹۴۷ نایب السلطنه هند بود. او نویسنده کتابهای عملیات نظامی فلسطین (۱۹۲۸)، آلتنی (۱۹۴۰)، ژنرال و مدیریت نظامی (۱۹۴۱) و آلتنی در مصر (۱۹۴۳) است.

۲. در متن انگلیسی بندهای یک تا بیست و هشت مربوط به عملیات در سوریه و عراق است. که به جهت فقدان ارتباط مستقیم با موضوع کتاب حاضر از ترجمه آن خودداری گردید.

۳. ژنرال سر ادوارد پلوکینان (Sir Edward Pellew Quinan) (متولد ۱۸۸۵) در ۱۹۰۵ وارد ارتش هند شد. در

۱۹۳۰ فرمانده تیب نهم پیاده جانشی در ارتش انگلستان مستقر در هند گردید. در ۱۹۳۶ به آجودانی پادشاه انگلستان رسید. یک سال بعد میجر ژنرال (سرلشکر) شد. در ۱۹۴۱ فرمانده علمیات در ایران بود و در ۱۹۴۳ بازنشسته شد.

۴. میجر ژنرال چارلز آفلی هاروی (Charles Offley Harvey) در سال ۱۹۰۸ به ارتش انگلستان در هند وارد شد. در جنگ جهانی اول در لشکرکشی بریتانیا به مصر شرکت داشت. در سال ۱۹۲۲ دانشکده ستاد را تمام کرد. در سالهای ۱۹۲۶ تا ۱۹۳۱ معاون نظامی نایب السلطنه هند بود. در سالهای ۱۹۴۰ تا ۱۹۴۲ فرمانده لشکر ۸ هندوستان بوده است.

5. Fleming	6. Mountain	7. Aizlewood	8. Tiarks	9. Kanimbla
10. Vincent	11. Hurricane	12. Blenheim	13. Valentia	14. Maxwell
15. Adams	16. Hazel Force	17. Slim	18. Popov	

۱۹. میجر ژنرال جیمز نوئل تامسون (James Noel Tomson) (متولد ۱۸۸۸) و در ۱۹۰۹ وارد توپخانه ارتش انگلیس شد. در جنگ جهانی اول در جبهه اروپا حاضر بود. در ۱۹۲۱ دانشکده ستاد را گذراند. از ۱۹۲۷ تا ۱۹۳۰ فرمانده توپخانه همایونی هند بوده است. در سالهای ۱۹۳۸ تا ۱۹۴۱ فرمانده توپخانه همایونی شمال هند بود.

سند شماره ۱۲۸ [پیمان پیشنهادی انگلیس و رد اصلاحات مجلس شورای ملی؛ مجلس شورای ملی برای عرض وجود و حفظ ظاهر «اصلاحات چندی که به هیچ وجه تأثیری در پیش نویس قرارداد» نداشت، انجام داد. اما دولت انگلیس این اصلاحات را رد کرد و در دسر تازه‌ای برای دولت ایران ایجاد کرد که نامه نخست وزیر ایران به وزیر خارجه انگلیس حکایت از آن دارد]

تاریخ: ۱۱ دی ماه ۱۳۲۰/۲۱ ژانویه ۱۹۴۲

جناب آقای سید حسن تقی زاده

وزیر مختار دولت شاهنشاهی ایران - لندن

خواهشمند است متن تلگراف زیر را به اطلاع وزیر امور خارجه انگلستان برسانید:

من قبلاً نظرات خود را در مورد اصلاحات پیشنهادی مجلس شورای ملی به وزیر مختار بریتانیا در اینجا تشریح نموده‌ام و بعد از آنکه سفیر شوروی با ما تماس گرفت (در حدود ۱۰ ژانویه) و موافقت دولت خویش را اعلام کرد، انتظار داشتم دولت بریتانیا با تمام اطلاعات لازم که درباره وضع ایران دارد و مشکلاتی که دولت ایران در زمینه‌های مختلف با آنها روبروست، در مورد عدم موافقت با این موضوع پافشاری نخواهد نمود.

متأسفانه وزیر خارجه بریتانیا امروز وزیر خارجه ایران را از نظر رد دولت خود مبنی بر عدم موافقت در اصلاحات مجلس شورای ملی آگاه کرده است. به طوری که من قبلاً صمیمیت خود را در انجام مساعی ممکن برای به ثمر رسیدن عقد پیمان و در جهت حصول منافع دو کشور و سایر دوستان معلوم ساخته‌ام، و با وجود تحمیل مخالفت‌های ناخوشایند، انتظار نداشتم

که دولت بریتانیا در آخرین مرحله عدم موافقت خود را با اصلاحات چندی که به هیچ وجه تأثیری در پیش نویس قرارداد ندارد ابراز کند. در حالی که به نظر من با این موافقت وضع بریتانیا در ایران بهتر می شود، به علاوه برای حیثیت دولت ایران نیز در نزد ملت و مجلس شورای ملی بسیار مفید فایده خواهد بود. موضوعی که برای من فوق العاده مشکل و ناراحت کننده است این است که به مجلس شورای ملی رفته و اعلام نمایم که هیچ یک از اصلاحات پیشنهادی شما پذیرفته نشده است و عهدنامه را فقط با تحمیل می خواهند بقبولانند و مجلس شورای ملی حق هیچ گونه اظهارنظری را ندارد. ضمناً باید به اطلاع بزرسانم که دولت کنونی ایران واقعاً و خالصانه قصد همکاری را دارد، ولی اگر دولت بریتانیا در نظر فعلی خود پافشاری نماید و نخواهد موارد اصلاحی را بپذیرد نمی دانم عاقبت کار به کجا خواهد انجامید، به خصوص در این موقع با بروز حوادث نگران کننده در مناطق شمالی و مداخله مستقیم و غیرمستقیم روسها، مطمئناً هیچ حیثیتی برای دولت کنونی باقی نخواهد ماند و به انجام هرگونه اعمال قدرت قادر نخواهد بود.

نخست وزیر

محمدعلی فروغی

[استقرار ارتش سرخ در قزوین]

سند شماره ۱۲۹

به تاریخ ۱۳۲۰/۱۰/۱۱

شماره ۷۸۱۰

استانداری یکم

وزارت کشور

مستقیم

فرمانداری قزوین

دیروز مقارن ساعت $۱۰ \frac{۱}{۴}$ صبح ماداموازل کوری نماینده ژنرال دوگل رئیس فرانسه آزاد به اتفاق آقای سروان ماکلین وکیل مجلس (پارلمان) در لندن و آقای کریستفر سایکس کارمند سفارت انگلیس در طهران به اداره فرمانداری - دفتر بنده - تشریف آوردند تا نیم ساعت قبل از ظهر صرف چای و شیرینی شد و از اینجا برای ملاقات رئیس پادگان ارتش سرخ رفتند و مراجعت. در مهمانخانه بزرگ بنده بازدید نمودم نهار را صرف، مقارن ساعت $۳ \frac{۱}{۲}$ بعد از ظهر پس از بازدید یکی دو قسمت از آثار باستانی قزوین به طهران مراجعت نمودند.

فرماندار شهرستان قزوین مستشاری

[وصول] ۲۰/۱۰/۱۴ - وزارت کشور، اداره سیاسی، شماره ۱۹۳، تاریخ ۲۰/۱۰/۱۵ - به عرض مدیریت کل برسد.

[تلگراف سیدحسن تقی زاده به تهران و پیشنهاد پیوستن ایران به قرارداد

سند شماره ۱۳۰

واشنگتن و دودستی چسبیدن به دامن آمریکا]

تلگراف رمز

وزارت امور خارجه - تهران

امروز از مریضی [ساعت] نه به منزل آمدم و هنوز نقاهت باقی است طیب امید می دهد که شاید تا آخر هفته اعاده قوت شود. ولی مشغول کار خواهم بود. ضمناً به نظر بنده رسید که عرض و یادآوری کنم که آیا ممکن است اولیاء دولت با تکیه به مندرجات فقره دوم اظهاریه قرارداد (...) دولت که دیروز در واشنگتن امضاء شد مبنی بر اینکه هر ملتی که کمک مادی و یکنوع مددی در مجاهدت بر مظفریت برضد اصول هیتلری برساند می تواند به آن قرارداد ملحق شود، از وزیرمختار امریکا در تهران یا اگر اشکالی نباشد به وسیله نماینده ایران در واشنگتن سؤالات ذیل (کذا) بنمایند.

اولاً - آیا گذاشتن کامل منابع استفاده مواصلاتی در دفتری و مخابراتی و فرودگاهها و بنادر و راه آهنها و شوسه و وسائل نقلیه در اختیار متحدین و همکاری صمیمی و ششدانگ (...) مامورین کشوری و لشکری ایران در تهیه این همه نوع ضروریات متحدین و مخصوصاً دادن امتیازی و از روی عهدنامه تنها راه اساس و عمده اتصال قوای امریکا و انگلیس را به روسیه که در واقع تنها عامل اصلی و قطعی مظفریت تواند شد در حکم و مندرج درباره فوق محسوب می شود یا نه و اگر می شود آیا وقتی که دولت ایران از دل و جان هر نوع کمک ممکن را در حدود کارهای مزبور در فوق بدهد ممکن است به آن قرارداد رسماً الحاق کند و امضاء نماید با شرط استثناء کمک نظامی یا نه.

ثانیاً - اگر چنین چیزی ممکن است آیا این مشارکت بادم رولت شرایط مساوات حقوق خواهد شد واقعاً به اندازه چین یا مثلاً کوبا که او هم ظاهراً مشارکت نظامی نخواهد داشت دولت ایران از تمام حقوق بهره مند خواهد شد یا نه.

ثالثاً - اگر واقعاً اصول مساوات حقوق ملی براساس عدالت و حقانیت و برطبق روح منشور آتلانتیک سیاسی کار متحدین هست و خواهد بود دلیل این چیست که دولت مسیحی قدیم جلسه با وسعت مملت و عده معتابه نفوس و تاریخ دو هزار ساله او و با اینکه کمتر از یوگوسلاوی و البته کمتر از لوکزامبورگ خسارت دیده از تحمل فداکاریها نشده داخل متحدین قرار داده نشده است و اگر این فقره علامت این است که به ملل ضعیف تر آسیایی و افریقایی حق استفاده از عزت نفس ملی و استقلال کامل داده نخواهد شد در این صورت هر کمکی از طرف آنها برحسب فورس ماژور و اکراه تواند شد با امید سرشار قلبی و از دل و جان و با اعتقاد به عدالت مبنی بر روح لیکن در صورتی که جواب این سؤالات که می توان نیم رسمی کرد موافق مقصود و به طور صریح از واشنگتن برسد گمان دارم که در صورت تصویب و تصدیق

اولیاء دولت شاید دور از صلاح نباشد که فوراً و به طور استقبال با میل و اختیار و ابتدا از طرف خود نه در مقابل تقاضا با متت گذاشتن حضرات به قرارداد واشنگتن ملحق شویم و مخصوصاً دو دستی دامن امریکا را گرفته از دست ندهیم خصوصاً اینکه تا حدی که فعلاً پیش رفته ایم هر زحمتی را که در نتیجه خارج شدن از بیطرفی است ناچار متحمل خواهیم شد و در هر صورت آب از سر یک نیزه گذشته است پس شاید خوب است حالا که مضرات کار را متحمل می شویم در فوائد آن نیز شرکت و بهره مندی داشته باشیم. این خیالی است که از این نقطه دور از جریان کلی امور و با ذهن خالی و عاری از علم به همه اطراف کار چنانکه غایب تواند دید به نظر به امر بنده رسید و البته اولیای دولت با احاطه به پشت و روی امور صلاح کار را بهتر تشخیص خواهند داد.

ح.ت، شماره ۲۳۰

۱۳ دی ۱۳۲۰ هجری شمسی

۳ ژانویه ۱۹۴۲ میلادی

سند شماره ۱۳۱ [دستورالعمل وزیر خارجه به سفارت ایران در لندن برای رساندن پیام نخست وزیر ایران به وزیر خارجه انگلیس در مورد درخواست کوتاه آمدن نسبت به اصلاحات پیشنهادی مجلس]

شماره: ۲۱۶۹

تاریخ: ۲۹ دی ۱۳۲۰/۱۹ ژانویه ۱۹۴۲

از وزارت امور خارجه به سفارت شاهنشاهی در لندن

تلگرافات آقای رئیس الوزراء با مفتاح [رمز] ریاست وزراء که نزد آقای مقدم است مخابره شد. حالا عین آن ذیلاً درج می شود:

مفتاح را از مقدم بگیرد. ممکن است مورد احتیاج واقع شود. از مضمون مراسله ایدن که در تلگراف ۲۳۶ به وزارت خارجه داده بودید مستحضر شدم. با مذاکراتی که حضوراً و تفصیلاً با وزیرمختار انگلیس کرده بودم، نظریات خود را نسبت به پیشنهادات اصلاحی که از طرف مجلس شورای ملی شده بود بیان نمودم. مخصوصاً بعد از آنکه سفیرکبیر شوروی سه روز قبل قبولی دولت خود را نسبت به آن پیشنهادات اظهار داشت، انتظار داشتم که دولت انگلیس هم با اطلاعاتی که از اوضاع ایران دارند و اشکالاتی که برای دولت از هر جهت هست نظر مخالفی ابراز نکنند. متأسفانه امروز وزیرمختار انگلیس به وزیر امور خارجه گفته که دولت انگلیس پیشنهادهای مجلس را قبول نکرده است. چون این جانب آنچه لازم بود در انجام کار قرارداد، صادقانه اقدام نموده ام و از لحاظ مصلحت کشور هر نوع تهدید و توهین مخالفین را بر خود و اعضای دولت هموار کردم، دیگر انتظار نداشتم در این وهله آخر نسبت به پیشنهادهایی

که به هیچ وجه به اساس مطلب خلل وارد نمی آورد و برای حیثیت دولت و اقدام مجلس شورای ملی و موقعیت انگلیس در ایران قبول آنها بسیار مفید می شد... چون حقیقتاً هم برای من موجب خجالت است و هم برای انگلیس در نزد افکار مضر است که به مجلس شورای ملی بگویم هیچ یک از پیشنهادات آنها قبول نشده و عهدنامه را فقط به تحمیل می خواهند بقبولانند.

از طرف دیگر با این رویه که پیش گرفته اند هیچ معلوم نیست که در آتیه حتی با بستن پیمان اتحاد چه نوع با ما معامله خواهند کرد و اطمینان به قول و پیمان نیست و از طرف دیگر روش روسها در نقاطی که اشغال کرده اند مخصوصاً در آذربایجان و تبلیغات آنها و عملیاتی که می کنند و مداخلاتی که در امور می کنند و بیم آن می رود که یک قسمت از کشور ما از دست برود، هیچ معلوم نیست کار مملکت را به کجا منتهی نماید. این است که خواهشمند است از قول این جانب به طور مقتضی مراتب را به ایدن بگویند و مخصوصاً متذکر شوید که اکنون اگر این روش را داشته باشند و حتی برای اصلاحات پیشنهادی نخواهند قدمی بردارند و نسبت به آینده رفع نگرانی خاطر نکنند، برای این دولت دیگر اعتبار باقی نخواهد ماند و کاری از او پیشرفت نخواهد کرد. در اینجا هم در همین زمینه با نمایندگان روس و انگلیس مذاکره خواهد شد.

وزیر خارجه

علی سهیلی

سند شماره ۱۳۳ [تصویب نامه دولت برای جبران خسارات مالی و جانی کارکنان دولت]

صورت تصویب نامه شماره ۱۶۰۰۸/مورخ ۱۳۲۰/۱۱/۱ که اصل آن به شماره ۳۸۶۸۶ وزارت ثبت شده.

[گیرنده] وزارت دارایی

هیئت وزیران در جلسه ۱۳۲۰/۱۰/۲۹ مقررات زیر را در مورد کلیه کارمندان و خدمتگذاران کشوری که در نتیجه وقایع بعد از سوم شهریور دچار قتل و غارت شده اند تصویب نمودند.

۱. در شهرستان مربوط کمیسیونی مرکب از فرماندار و رئیس دارایی مالی و دادستان (در صورت غیبت هر یک از مأمورین نامبرده مأمور مقدم وزارتخانه متبوع) تشکیل و برحسب معرفی دوایر محلی به وضع کارمندان و خدمتگذاران مذکور رسیدگی و نسبت به هر مستخدم گزارش جداگانه تهیه و به وزارتخانه مربوط ارسال خواهد داشت.

۲. وزارتخانه ها در مورد صدمات وارد طبق گزارشها به ترتیب زیر اقدام خواهند نمود.

الف. نسبت به مقتولین طبق قسمت سوم از ماده (۴۷) قانون استخدام کشوری (قانون مصوب ۲۸ اسفند ۳۱ وظیفه ماهیانه برابر دو سوم حقوق ثابت مقتولین مطابق پرداخت ماه آخر از تاریخ فوت درباره ورثه قانونی برقرار می نمایند.

۱۴۵۱۱
۲۹/۱۰/۲۹

جناب آقای نخست وزیر

عده از اهالی رضائیه که بر اثر فایح اخیرہ بم
تیریز مهاجرت نموده اند از وضعیت خود تلگرافاً عرضہ
به پستگاه ہمایون شاہنشاہی تقدیم نموده اند بر حسب
فرمان مطاع مبارک عین تلگراف نامبرده به بیوست ارسال
میگردد -

ارطغر رنسن د فتر مخصوص شاہنشاہی ہم

بجای اسلایٹہ کف دولت ایلمی تعداد ۱۱۱۱
الکراہتہ ایلمی و ۱۱۱۱

تاریخ ۱۳۲۹
۱۲/۵

دورود بقدر بابت وزراء
شماره ۱-۵-۹-۸-۵
تاریخ ۱-۱-۱-۱-۱-۱

تبصره - در مورد کارمندان رسمی محل پرداخت طبق قانون از صندوق بازنشستگی کشور و در مورد کارمندان قراردادی و حکمی و روزمزدی و خدمتگذاران وظیفه ماههای مربوط به سال ۱۳۲۰ را باید از محل اعتبار دولت پیشنهاد نموده و از اول ۱۳۲۱ اعتبار آن را در بودجه منظور دارند.

ب. نسبت به کارمندان و خدمتگذارانی که در اثر حادثه از کار بازمانده و قادر به کار نیستند طبق ماده ۴۶ قانون استخدام کشوری وظیفه ماهیانه برابر دو سوم حقوق ثابت آنها به شرح مذکور در بند الف مادام الحیوت در حق آنها برقرار نمایند.

تبصره - محل پرداخت به شرح زیر خواهد بود:

در مورد کارمندان رسمی از محل صندوق بازنشستگی کشوری.

در مورد کارمندان قراردادی و حکمی و روزمزد و خدمتگذاران در ۱۳۲۰ از محل اعتبار دولت و از ۱۳۲۱ [۱] به بعد از محل اعتباری که در بودجه سالهای بعد خود پیش بینی می نمایند.

ج. در مورد کارمندان و خدمتگذارانی و کسان تحت کفالت آنها که جراحات سخت و قابل علاجی به آنها وارد شده مبلغی را که کمیسیون تشخیص داده است برای هزینه معالجه از اعتبار دولت درخواست نمایند.

د. در مورد کارمندان و خدمتگذارانی که اموال آنها از بین رفته ارزش اموال آنها را که کمیسیون در حداقل تشخیص داده است از اعتبار دولت درخواست نمایند.

ه. در مورد کارمندان و خدمتگذارانی که عیال و یا فرزندان آنها مقتول و یا از دست رفته است برای عیال مقتول سه ماه و [برای] هر نفر از فرزندان برابر دو ماه حقوق ثابت به عنوان تسلیت از اعتبار دولت درخواست نمایند. به علاوه وزارتخانه ها مکلف هستند در رجوع خدمت همیشه این طبقه مذکور در بند (ج) از کارمندان و خدمتگذاران را بر دیگران مقدم بشمارند^۱.

در مواردی استفاده از اعتبار دولت و بودجه دولت ممکن است که حقوق کارمندان و خدمتگذاران موضوع این تصویبنامه از بودجه کشور پرداخته می شده است در موارد دیگر باید طبق قسمت سوم ماده (۴۷) قانون استخدام از بودجه های مربوط استفاده شود.

نخست وزیر، محمدعلی فروغی

تصویبنامه در دفتر نخست وزیر است

رونوشت برابر اصل است

۱۳۲۰/۱۱/۹ عضدی

رئیس اداره کل دفتر وزارتی

رونوشت به حسابداری وزارت کشور فرستاده می شود

۱. در متن اصلی پراکنش در همین محل آمده است نه بعد از ج!

سند شماره ۱۳۴

[تصویب پیمان پیشنهادی متفقین در مجلس؛ مجلس شورای ملی در روز هشتم بهمن - پس از تقریباً یک ماه - پیمان پیشنهادی متفقین را با اکثریت آراء تصویب کرد و وزیر خارجه با تلگراف رمز این امر را به اطلاع نمایندگان پیمان در خارج رساند]

شماره: ۲۱۲

تاریخ: ۸ بهمن ۱۳۲۰ شمسی / ۲۸ ژانویه ۱۹۴۲ میلادی

تلگراف رمز از تهران

شور دوم پیمان اتحاد امروز به اکثریت نود و سه رأی از تصویب مجلس شورای ملی گذشت. امیدوارم روز نهم بهمن به امضاء برسد.

علی سهیلی

تبرستان
www.tabarestan.info

سند شماره ۱۳۵

[متن تلگراف که به سفارت ایران در لندن رسیده است؛ این سند درست همان سند قبلی است. با این تفاوت که در سند قبلی نوشته شده است که پیمان اتحاد «به اکثریت نود و سه رأی از تصویب» گذشت و در سند حاضر آمده است که «به اکثریت هشتاد رأی از نود و سه رأی از تصویب» گذشت و قطعاً همین رقم درست است...]

تاریخ ۸ بهمن ۱۳۲۰ هجری شمسی

۲۸ ژانویه ۱۹۴۲ میلادی

سفارت شاهنشاهی ایران

نمره ۳۲۶ دفتر تلگراف دارد

لندن

موضوع

تلگراف رمز وارده از تهران

شور دوم پیمان اتحاد امروز به اکثریت هشتاد رأی از نود و سه رأی از تصویب مجلس شورای ملی گذشت. امیدوارم روز نهم بهمن ماه به امضاء برسد.

سهیلی

سند شماره ۱۳۶

[پیمان در فردای آن روز در کاخ وزارت خارجه به امضای نمایندگان انگلیس، شوروی و ایران رسید و وزیر خارجه خبر آن را به نمایندگان ایران در خارج اطلاع داد]

شماره: ۲۱۳۱

تاریخ: ۹ بهمن ۱۳۲۰ شمسی / ۲۹ ژانویه ۱۹۴۰ میلادی

تلگراف رمز از وزارت خارجه ایران

موضوع: عهدنامه بین ایران و انگلیس و شوروی

امروز، نهم بهمن، پیمان اتحاد بین ایران و دولتین انگلیس و شوروی در کاخ وزارت امور خارجه امضا شد.

علی سهیلی

سند شماره ۱۳۷ [متن پیمان اتحاد سه دولت ایران، بریتانیا و اتحاد جماهیر شوروی؛ پیمان در ساعت، هجده و پانزده دقیقه روز پنجشنبه نهم بهمن (۲۹ ژانویه ۱۹۴۲) در کاخ وزارت خارجه امضا شد و کمی بعد شاه آن را تصویب و توشیح کرد. متن آن به این شرح است]

پیمان اتحاد

اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران از یک طرف و اعلیحضرت پادشاه بریتانیای کبیر و ایرلند و مستملکات انگلیس و ماوراءبحار و امپراطور هندوستان و هیأت رئیسه شورای عالی اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی از طرف دیگر، نظر به اصل منشور آتلانتیک که رئیس جمهور ایالات متحده امریکا و نخست وزیر دولت انگلستان در چهاردهم ماه اوت ۱۹۴۱ بر آن توافق کرده و به جهان اعلام نموده و دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی نیز در بیست و چهارم سپتامبر ۱۹۴۱ اصل مزبور را تأیید نموده، دولت اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران هم توافق کامل خود را با آن اصل ابراز می نمایند و مایلند که با ملل دیگر جهان به طور یکسان از آن بهره مند شوند. و چون آرزومند می باشند که رشته دوستی و حسن تفاهم فیما بین استوار شود و نظر به اینکه این مقاصد به وسیله عقد اتحاد بهتر می شود، توافق نمودند که برای این منظور پیمانی منعقد سازند و نمایندگان مختار خود را از این قرار تعیین نمودند:

اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران: جناب آقای علی سهیلی وزیر امور خارجه شاهنشاهی.

اعلیحضرت پادشاه بریتانیای کبیر و ایرلند و مستملکات انگلیس و ماوراءبحار و امپراطور هندوستان به نام مملکت متحده بریتانیای کبیر و ایرلند شمالی: جناب آقای سر ریدر ویلیام بولارد، وزیر مختار و نماینده فوق العاده اعلیحضرت پادشاه انگلستان در ایران.
هیأت رئیسه شورای عالی اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی: جناب آقای اسمیرنوف، سفیر کبیر فوق العاده اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی در ایران.

نمایندگان مزبور اختیارنامه های خود را ارائه نمودند که صحیح و معتبر بوده و برطبق مقررات ذیل موافقت کردند:

فصل اول

اعلیحضرت پادشاه بریتانیای کبیر و ایرلند و مستملکات انگلیس و ماوراء بحار و امپراطور هندوستان و هیأت رئیسه شورای عالی اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی (که از این پس آنها را دول متحده خواهیم نامید) مشترکاً و هر یک منفرداً تعهد می‌کنند که تمامیت خاک ایران و حاکمیت و استقلال سیاسی ایران را محترم بدارند.

فصل دوم

مابین دولت اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران از یک طرف و دول متحده از طرف دیگر پیمان اتحاد بسته می‌شود.

فصل سوم

۱. دول متحده مشترکاً و هر یک منفرداً متعهد می‌شوند که به جمیع وسایلی که در اختیار دارند از ایران در مقابل هر تجاوزی از جانب آلمان یا هر دولت دیگر دفاع نمایند.

۲. اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران متعهد می‌شوند که:

الف. به جمیع وسایلی که در دست دارند و به هر وجه ممکن شود با دول متحده همکاری کنند تا تعهد فوق انجام یابد. لیکن معاضدت قوای ایرانی محدود به حفظ امنیت داخلی در خاک ایران خواهد بود.

ب. برای عبور لشکریان یا مهمات از یک دولت متحد به دولت متحد دیگر یا برای مقاصد مشابه دیگر به دول متحده حق غیرمحدود می‌دهند که آنها جمیع وسایل ارتباطی را در خاک ایران به کار ببرند و نگاهداری کنند و حفظ نمایند و در صورتی که ضرورت نظامی ایجاب نماید، به هر نحوی که مقتضی بدانند در دست بگیرند. راه‌آهن و راهها و رودخانه‌ها و میدانهای هوایمایی و بنادر و لوله‌های نفت و تأسیسات تلفنی و تلگرافی و بیسیم مشمول این فقره می‌باشد.

ج. هر نوع مساعدت و تسهیلات ممکنه بنمایند که برای منظور نگاهداری و بهبود وسایل ارتباطی مذکور در فقره (ب) مصالح و کارگر فراهم شود.

د. به اتفاق دول متحده هرگونه عملیات سانسوری را که نسبت به وسایل ارتباطی مذکور در فقره (ب) لازم بدانند برقرار کنند و نگاه بدارند.

۳. واضح و مسلم است که در اجرای فقرات (ب) (ج) (د) از بند دوم این فصل، دول متحده حوائج ضروری ایران را کاملاً منظور نظر خواهند داشت.

فصل چهارم

۱. دول متحده می‌توانند در خاک ایران قوای زمینی و هوایی و دریایی به عده‌ای که لازم بدانند نگاه بدارند و تا جایی که مقتضیات استراتژیک اجازه بدهد، نقاطی که این قوا در آنجا نگاه داشته خواهند شد، با موافقت دولت ایران تعیین خواهد شد. جمیع مسائل مربوط به روابط

بین قوای دول متحده و ادارات دولت ایران حتی الامکان با همکاری ادارات ایران تسویه خواهد شد. به نحوی که مأمونیت قوای مزبور محفوظ باشد. مسلم است که حضور این قوا در خاک ایران اشغال نظامی نخواهد بود و مزاحمت آنها با ادارات و قوای تأمینیه ایران و زندگانی اقتصادی کشور و رفت و آمد عادی سکنه و اجرای قوانین و مقررات ایران در حداقل امکان خواهد بود. و نسبت به ادارات و قوای تأمینیه ایران و زندگانی اقتصادی کشور و رفت و آمد عادی سکنه و اجرای قوانین و مقررات ایران هر قدر ممکن باشد کمتر مزاحمت خواهند نمود.

۲. هر چه زودتر ممکن شود، بعد از اعتبار یافتن این پیمان یک یا چند قرارداد راجع به تعهدات مالی که دول متحده به سبب مقررات این فصل و فقره (ب) (ج) (د) از بند دوم فصل سوم برعهده خواهند داشت، در اموری از قبیل: خریدهای محلی و اجاره ابنیه و تأسیسات صنعتی و به کار گرفتن کارگران و مخارج حمل و نقل و امثال آن فیما بین منعقد خواهد شد.

قرارداد مخصوصی منعقد خواهد شد مابین دول متحده و دولت شاهنشاهی ایران که معین خواهد کرد بعد از جنگ ابنیه و اصلاحات دیگری که دول متحده در خاک ایران انجام داده باشند به چه شرایط به دولت شاهنشاهی ایران واگذار می شود. در قراردادهای مزبور مصونیهایی هم که قوای دول متحده در ایران از آن برخوردار خواهند بود مقرر خواهد گردید.

فصل پنجم

پس از آنکه کلیه مخاصمه مابین دول متحده با دولت آلمان و شرکای آن به موجب یک یا چند قرارداد متارکه جنگ متوقف شد، دول متحده در مدتی که زیاده از شش ماه نباشد قوای خود را از خاک ایران بیرون خواهند برد و اگر پیمان صلح مابین آنها بسته شد ولو اینکه قبل از شش ماه بعد از متارکه باشد، بلافاصله قوای خود را بیرون خواهند برد. مقصود از شرکای دولت آلمان هر دولت دیگری است که اکنون یا در آینده با یکی از دول متحده بنای مخاصمه گذاشته یا بگذارد.

فصل ششم

۱. دول متحده متعهد می شوند که در روابط خود با کشورهای دیگر روشی اختیار نکنند که به تمامیت خاک و حاکمیت یا استقلال سیاسی ایران مضر باشد و پیمانهای نبندند که با مقررات این پیمان منافات داشته باشد و متعهد می شوند که در هر امری که مستقیماً با منافع ایران مرتبط باشد با دولت اعلیحضرت همایون شاهنشاهی مشاوره نمایند.

۲. اعلیحضرت همایون شاهنشاه متعهد می شوند که در روابط خود با کشورهای دیگر روشی اختیار نکنند که با اتحاد منافی باشد، یا پیمانهای منعقد نکنند که با مقررات این پیمان منافات داشته باشد.

فصل هفتم

دول متحده مشترکاً متعهد می شوند که بهترین مساعی خود را به کار ببرند که حیات اقتصادی

ملت ایران را در مقابل تضيیقات و اشکالاتی که در نتیجه جنگ حاضر پیش بیاید محفوظ بدارند.

پس از آنکه این پیمان اعتبار یافت برای بهترین وجه عمل کردن به این تعهد مابین دولت ایران و دول متحده مذاکرات شروع خواهد شد.

فصل هشتم

مقررات این پیمان مابین اعلیحضرت همایون شاهنشاه و هر یک از دو طرف معظم متعاهد دیگر مانند تعهدات و دوطرفی یکسان الزام آور است.

فصل نهم

این پیمان پس از امضاء معتبر است و تا تاریخی که برای بیرون بردن قوای دول متحد از خاک ایران، برطبق فصل پنجم مقرر شده به اعتبار باقی خواهد بود.

بنابراین نمایندگان مختار مذکور در فوق، این پیمان را امضاء و مهر کرده اند. در تهران به سه نسخه فارسی و انگلیسی و روسی تحریر شد و هر سه نسخه یکسان معتبر خواهد بود.

علی سهیلی

ر. دلبلیو. بولارد

ا. اسمیرنوف

سند شماره ۱۳۸ [آغاز تفسیر مواد، فصول و بندهای «پیمان اتحاد»؛ گویا آنچه در پیمان ذکر شده بود و ایران را دست و پا بسته تسلیم «دول متحده» می کرد، کافی نبود و همه مقاصد آن دولتها را برآورده نمی ساخت زیرا که در همان روز امضای پیمان نمایندگان شوروی و انگلیس یادداشتهایی در تفسیر بند اول از فصل ششم پیمان برای دولت ایران فرستادند. متن یادداشت سفیر شوروی که ضمیمه اول پیمان اتحاد نام گرفت، به این شرح است]

ضمیمه اول

تاریخ: ۹ بهمن ۱۳۲۰ / ۲۹ ژانویه ۱۹۴۲

سفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی در ایران

آقای وزیر [امور خارجه]

با عطف به بند اول از فصل ششم از پیمان اتحادی که امروز امضاء شد مفتخرأ از جانب دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی به جناب عالی اطمینان می دهم که مقررات این بند را دولت متبوع من چنین معرفی می کند که آن مقررات به هر کنفرانس صلحی، خواه یک کنفرانس خواه کنفرانسهای متعدد که در پایان جنگ حاضر منعقد شود، همچنین به

کنفرانسهای بین‌المللی دیگر تعلق خواهد گرفت و بنابراین متعهد می‌شوند که در کنفرانسهای مزبور هیچ امری را که به تمامیت خاک ایران و حاکمیت یا استقلال سیاسی ایران مضر باشد تصویب ننمایند، و نیز در کنفرانسهای مزبور وارد هیچ مذاکره‌ای نشوند که به منافع مستقیم ایران مرتبط باشد، مگر اینکه با دولت ایران مشاوره کنند.

علاوه بر این، دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی نهایت کوشش را به کار خواهند برد که ایران در مذاکرات صلحی که مستقیماً به منافع او مرتبط باشد با دول دیگر به طور تساوی نماینده داشته باشد. موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید می‌نماید.

ا. اسمیرنوف

سند شماره ۱۳۹ [یادداشت مشابهی که وزیرمختار انگلیس به دولت ایران داد. به این ترتیب دولت‌های شوروی و انگلیس خود را حامی و قیم ایران در کنفرانسها و مجامع بعدی دانستند]

ضمیمه اول

تاریخ: ۹ بهمن ۱۳۲۰

جناب آقای علی سهیلی

وزیر امور خارجه شاهنشاهی ایران - تهران

آقای وزیر

با عطف به بند اول از فصل ششم از پیمان اتحادی که امروز امضا شد، مفتخرأ از جانب دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان به جنابعالی اطمینان می‌دهم که مقررات این بند را دولت متبوع من چنین معنی می‌کند که آن مقررات به هر کنفرانس صلحی، خواه یک کنفرانس خواه کنفرانسهای متعدد که در پایان جنگ حاضر منعقد شود، و همچنین به کنفرانسهای بین‌المللی دیگر تعلق خواهد گرفت. بنابراین متعهد می‌شوند که در کنفرانسهای مزبور هیچ امری را که به تمامیت خاک ایران و حاکمیت یا استقلال سیاسی ایران مضر باشد تصویب ننمایند، و نیز در کنفرانسهای مزبور وارد هیچ مذاکره‌ای نشوند که به منافع مستقیم ایران مرتبط باشد مگر اینکه با دولت ایران مشاوره کنند.

علاوه بر این دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان نهایت کوشش را به کار خواهند برد که ایران در مذاکرات صلحی که مستقیماً به منافع او مرتبط باشد با دول دیگر به طور تساوی نماینده داشته باشد.

موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید می‌نماید.

ر. دبلو. بولارد

سند شماره ۱۴۰

[ایران بی اجازه «دول متحده» هیچ کاری نمی‌کند؛ نامه وزیر خارجه ایران
به وزیرمختار انگلیس در تهران حق برقراری روابط سیاسی با کشورهای
دیگرا، بدون صلاحدید «دول متحده» از ایران سلب کرد]

ضمیمه دوم

وزارت امور خارجه

شماره: ۴۹۵۲

تاریخ: ۹ بهمن ۱۳۲۰

جناب آقای سرریدر بولارد

وزیرمختار و نماینده فوق العاده اعلیحضرت پادشاه انگلستان - تهران

آقای وزیرمختار

با عطف به بند دوم از فصل ششم از پیمان اتحادی که امروز امضاء شد، مفتخراً از جانب
دولت ایران به جنابعالی اطمینان می‌دهم که دولت ایران بنا بر بند مزبور خلاف تعهدات خود
می‌داند که چنانچه این دو دولت با دولت دیگری روابط سیاسی نداشته باشند، دولت ایران با
آن دولت روابط سیاسی نگاه ندارد.

موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید می‌نماید.

علی سهیلی

سند شماره ۱۴۱

[وزیر خارجه ایران تسلیم در برابر منوبات «دول متحده» را به اطلاع سفیر

شوروی هم رساند]

ضمیمه دوم

شماره: ۴۹۵۲

تاریخ: ۹ بهمن ۱۳۲۰

جناب آقای آندره آندریویچ اسمیرنوف

سفیرکبیر دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی - تهران

آقای سفیرکبیر

با عطف به بند دوم از فصل ششم از پیمان اتحادی که امروز امضا شد، مفتخراً از جانب دولت
ایران به جنابعالی اطمینان می‌دهم که دولت ایران بنا بر بند مزبور خلاف تعهدات خود
می‌داند که چنانچه این دو دولت هر دو با دولت دیگری روابط سیاسی نداشته باشند، دولت
ایران با آن دولت روابط سیاسی نگاه ندارد.

موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید می‌نماید.

علی سهیلی

[بخشش از کیسه خلیفه؛ از آنجا که برخی از عبارات و بندهای پیمان اتحاد چندان خفت آور بود که از همان زمان تصویب باعث سروصدا و شایعات و انتقادهایی شد، «دول متحده» ناگزیر شدند برخی از آنها را تعبیر و تفسیر کنند که ضمیمه سوم نمونه آن است]

ضمیمه سوم

تاریخ: ۲۹ ژانویه ۱۹۴۲

سفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی در ایران

آقای وزیر

افتخار دارم از طرف دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی به جنابعالی اطمینانهای زیر را ابلاغ نمایم:

۱. راجع به فقره (۲) فصل سوم از پیمان اتحادی که امروز امضاء شده است، دول متحده از دولت ایران معاضدت قوای نظامی او را در هیچ جنگ و یا عملیات نظامی برضد یک یا چند دولت خارجه تقاضا نخواهند نمود.

۲. راجع به فقره (۲) فصل ۴ مسلم است که این پیمان متضمن شرایطی نیست که مستلزم آن باشد که دولت ایران مخارج عملیاتی را که دول متحده برای مقاصد نظامی خود انجام داده باشند و برای حوایج ایران ضرورت نداشته باشد، عهده دار شود.

۳. مسلم است در صورتی هم که پیمان مطابق مقررات فصل نهم قبل از انعقاد صلح از درجه اعتبار ساقط شود ضمیمه «یک» باز به قوت خود باقی خواهد ماند. موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید می نماید.

ا. اسمیرنوف

[یادداشت مشابه وزیرمختار انگلیس به دولت ایران]

ضمیمه سوم

تاریخ: ۲۹ ژانویه ۱۹۴۲

جناب آقای علی سهیلی

سفارت انگلیس

وزیر امور خارجه شاهنشاهی ایران - تهران

تهران

آقای وزیر

افتخار دارم از طرف دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان به جنابعالی اطمینانهای زیر را ابلاغ نمایم:

۱. راجع به فقره (۲) فصل سوم از پیمان اتحادی که امروز امضاء شده است، دول متحده از دولت ایران معاضدت قوای نظامی او را در هیچ جنگ و یا عملیات نظامی برضد یک یا چند

دولت خارجه تقاضا نخواهند نمود.

۲. راجع به فقره (۲) فصل ۴ مسلم است که این پیمان متضمن شرایطی نیست که مستلزم آن باشد، که دولت ایران مخارج عملیاتی را که دول متحده برای مقاصد نظامی خود انجام داده باشند و برای حوائج ایران ضرورت نداشته باشد، عهده دار شود.

۳. مسلم است در صورتی هم که پیمان مطابق مقررا فصل نهم قبل از انعقاد صلح از درجه اعتبار ساقط شود ضمیمه «یک» باز به قوت خود باقی خواهد ماند.
موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید می نماید.

ر. دبلیو. بولارد

سند شماره ۱۴۴ [فرمان شاه (!) برای اجرای قانون پیمان اتحاد سه گانه]

با تأییدات خداوند متعال

ما

پهلوی شاهنشاه ایران

[محل امضاء]

نظر به اصل بیست و هفتم متمم قانون اساسی مقرر می داریم [۵]:

ماده اول. قانون اجازه مبادله پیمان اتحاد منعقد بین دولت شاهنشاهی ایران و دول اتحاد جماهیر شوروی و انگلستان که در جلسه ششم بهمن ماه یک هزار و سیصد و بیست به تصویب مجلس شورای ملی رسیده و منضم به این دستخط است به موقع اجرا گذارده شود.

ماده دوم. هیئت دولت مأمور اجرای این قانون هستند. به تاریخ نهم بهمن ۱۳۲۰

سند شماره ۱۴۵ [نامه نخست وزیر ایران به استالین برای تشکر از امضای قرارداد!]

۱۳۲۰/۱۱/۱۱

جناب آقای استالین رئیس شورای کمیسرهای ملی

اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی - مسکو

اجازه می خواهم مراتب تقدیر کامل و احساسات قلبی خود را به مناسبت امضای پیمان اتحاد بین ایران و اتحاد جماهیر شوروی و انگلستان به جنابعالی اظهار دارم. یقین دارم که این پیمان موجب تشدید مناسبات دوستی و حسن تفاهم بین دو کشور ما خواهد شد و ایران و اتحاد جماهیر شوروی از مزایای همکاری که بر اساس احترام منافع متقابل استوار است بهره مند خواهند گردید.

م.ع. فروغی

نخست وزیر ایران

سند شماره ۱۴۶

[پاسخ استالین به نخست وزیر ایران]

۱۳۲۰/۱۱/۱۲

جناب آقای فروغی نخست وزیر ایران - تهران

جناب آقای نخست وزیر به مناسبت امضای پیمان اتحاد بین اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی و بریتانیای کبیر و ایران به جنابعالی و به وسیله آن جناب به دولت ایران صمیمانه شادباش می گویم. قویاً اطمینان دارم که مناسبات اتحاد نوین بین کشورهای ما دوستی بین مردم ایران و مردم اتحاد جماهیر شوروی را تحکیم می نماید و به نفع کشورهای ما با موفقیت توسعه خواهد یافت.

ی - استالین

رئیس شورای کمیسرهای ملی اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی

سند شماره ۱۴۷

[نخست وزیر ایران پیام تشکر مشابهی (!) برای نخست وزیر انگلیس

فرستاد]

۱۳۲۰/۱۱/۱۱

جناب آقای ویستون چرچیل - لندن

به مناسبت امضای پیمان اتحاد بین بریتانیای کبیر و اتحاد جماهیر شوروی و ایران بدین وسیله استظهار خود را ابراز و امیدوارم که این پیمان منافع متقابل را دربر داشته و موجب تشدید مناسبات دوستانه و حسن تفاهم بین دو کشور خواهد بود ضمناً اجازه می خواهم که مراتب تقدیر کامل و احساسات قلبی خود را به مناسبت تشریک مساعی آن جناب در حفظ منافع ایران تقدیم دارم.

م.ع. فروغی

نخست وزیر ایران

سند شماره ۱۴۸

[پاسخ نخست وزیر انگلیس به پیام تشکر نخست وزیر ایران]

۱۳۲۰/۱۱/۱۲

جناب آقای محمدعلی فروغی نخست وزیر ایران - تهران

از تلگراف شادباش جنابعالی به مناسبت امضای پیمان اتحاد نهایت متشکرم؛ این نخستین مرتبه ایست که ایران و بریتانیای کبیر و اتحاد جماهیر شوروی گرد هم آمده و برای منظور مشترک و منافع متقابل هم عهد گشته اند مساعی جمیله که جنابعالی در ایجاد این حسن تفاهم به کار برده اید فال نیکی است برای آینده.

وینستون چرچیل

وزارت کشور

تیمسار ریاست معظم امنیه کل کشور

گزارش

با نهایت احترام و ادب پاسخ امریه ۵۶۲۹/ج — ۲۰/۱۱/۱۱ به عرض مبارک می‌رساند
 سلیمانیه در مرز مریوان و بانه واقع و کلیه آن مرزها هم در تصرف اشار است و اطلاعی که
 ناحیه دارد مؤید او بوده زیرا اشار آنچه گندم در حدود دیواندره و پنجوب و مریوان و رزآب و
 نوسود و پاوه و بانه و سقز و حتی در قسمتی از دهات بیجار بوده جبراً از اهالی گرفته به
 سلیمانیه و پنجوب و طویله عراق حمل و به قیمت‌های گزاف فروخته اند لذا به هنگ امنیه مرزی
 قصرشیرین دستورات لازمه صادر گردید. منوط به امر عالی است.

از طرف کفیل ناحیه ۷ امنیه غرب، سرگرد اشرفی

امضاء

[دستورالعمل نخست وزیر به وزارت امور خارجه برای اجرای پیمان اتحاد؛

فرمان شاه و متن قانون ضمیمه است]

نخست وزیر

به تاریخ ۱۳۲۰/۱۱/۱۲

شماره ۱۶۶۵۸

وزارت امور خارجه

فرمان همایونی راجع به اجرای قانون اجازه مبادله پیمان اتحاد منعقد بین دولت شاهنشاهی
 ایران و دول اتحاد جماهیر شوروی و انگلستان به انضمام قانون مزبور که در جلسه ششم بهمن
 ماه ۱۳۲۰ به تصویب مجلس شورای ملی رسیده ذیلاً ابلاغ می‌گردد:

[نخست وزیر: محمدعلی فروغی]

با تأییدات خداوند متعال

ما

پهلوی شاهنشاه ایران

نظر به اصل بیست و هفتم متمم قانون اساسی مقرر می‌داریم [:]

ماده اول. قانون اجازه مبادله پیمان اتحاد منعقد بین دولت شاهنشاهی ایران و دول اتحاد
 جماهیر شوروی و انگلستان که در جلسه ششم بهمن ماه یک هزار و سیصد و بیست به تصویب
 مجلس شورای ملی رسیده و منضم به این دستخط است به موقع اجرا گذارده شود.

مادهٔ دوم. هیئت دولت مأمور اجرای این قانون هستند. به تاریخ نهم بهمن ماه ۱۳۲۰

* * *

قانون اجازهٔ مبادلهٔ پیمان اتحاد منعقدہ بین دولت شاهنشاهی ایران

و دولت اتحاد جماهیر شوروی و انگلستان

مادهٔ واحده. مجلس شورای ملی پیمان اتحاد بین دولت شاهنشاهی ایران و دول اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی و انگلستان را که مشتمل بر ۹ فصل و شش امه [ضمیمه های یک تا سه] می باشد و در تاریخ ۲۴ آذرماه ۱۳۲۰ [کذا] از طرف نمایندگان سه دولت پاراف شده، تصویب و به دولت اجازه می دهد امضاء و مبادله شود.

این قانون که مشتمل بر یک ماده و متن اتحاد پیوست آن می باشد، در جلسه ششم بهمن ماه یک هزار و سیصد و بیست مجلس شورای ملی به تصویب رسید.

رئیس مجلس شورای ملی

حسن اسفندیاری

اصل فرمان همایونی و قانون در دفتر نخست وزیر است.

نخست وزیر

امضاء

سند شمارهٔ ۱۵۱ | ادامهٔ تعدیبات ناروای قشون شوروی علیرغم تعهدات آن دولت و امضای

پیمان اتحاد

تاریخ: ۲۰/۱۱/۱۴

وزارت امور خارجه

اداره دوم سیاسی

شماره ۲۵۹۱

به عرض می رسد از بدو ورود نیروی شوروی به ایران، شکایات و گزارشهای متواتر از کلیه نقاط اشغال شده مبنی بر تقاضاهائی که نیروی شوروی داشته است یا تعدیبات که به افراد قشون شوروی نسبت می دهند رسیده که کم و بیش خاطر مبارک مستحضر است.

علاوه بر شکایات اهالی شهرها و قصبات از چپاول و غارت و تعدیباتی که با در اثر ورود نیروی شوروی رخ داده یا بالتبع از طرف اشخاص مفسده جو و اشرار حادث گردیده از بازرگانان و ادارات دولتی نیز شکایات و گزارشاتی دائر بر اشغال و تصرف اماکن و ادارات دولتی و بنگاهها و خطوط ارتباطیه تلگراف و تلفن و راه آهن و غیره رسیده و می رسد بدون آنکه مقامات (...) باشند به نحوی از انحاء رضایت بازرگانان یا مالکین را به دست آورده و یا با دولت برای پرداخت بهاء اماکن و بنگاههای متصرفی کنار بیابند و چون قسمتی از درآمد بودجه کل مملکتی از این راهها تأمین می گردد، عدم توجه به این موضوع و جلوگیری نکردن از خساراتی که به خزانه دولت می رسد ممکن است در آتیه باعث نگرانی دولت شود؛ زیرا مثلاً

اگر بنا باشد شش میلیون درآمد ماهیانه راه آهن عاید خزانه نگردد و در مقابل هزینه ماهیانه آن از محل دیگری تأمین گردد، طولی نخواهد کشید که از یک طرف خزانه دولت ورشکست خواهد شد و از طرف دیگر راه آهن آذربایجان از کار بازخواهد ماند [دنباله سند متأسفانه خوانا نبود].

سند شماره ۱۵۲ [دستورالعمل نخست وزیر به چند وزارتخانه جهت ایجاد هماهنگی در اجرای مفاد پیمان اتحاد؛ «دول متحده» عملاً بر همه ادارات دست انداخته بودند]

نخست وزیر

شماره ۲۶۱۱

تاریخ ۱۳۲۰/۱۱/۱۶

محرمانه

[خطاب به] وزارت [خانه های]: دارایی، کشور، جنگ، بازرگانی و پیشه و هنر، پست و تلگراف طبق تصمیم هیئت وزیران مقرر است کمیسیون دائمی با حضور نمایندگان وزارتخانه های دارایی، کشور، بازرگانی و پیشه و هنر، جنگ، و پست و تلگراف و تلفون در وزارت امور خارجه تشکیل شود که کارهایی که از جهت اجرای پیمان اتحاد بین دولت شاهنشاهی ایران و دولتین شوروی و انگلیس در ادارات وابسته دولتین نامبرده به وزارتخانه ها مراجعه می نمایند، به این کمیسیون مراجعه، و کمیسیون موظف است درخواستهایی که می شود در حدود مقررات پیمان انجام دهند.

بنابراین لازم است نماینده خود را هر چه زودتر تعیین و معرفی فرمایند.

نخست وزیر

رونوشت برای آگاهی وزارت امور خارجه فرستاده می شود.

رئیس دفتر نخست وزیر

سند شماره ۱۵۳ [اعتراض شوروی به وجود عکس هیتلر در یک مغازه]

به تاریخ ۱۳۲۰/۱۱/۲۳

وزارت کشور

شماره: ۵۰۷۳

وزارت امور خارجه

اداره: دفتر محرمانه

سفارت کبرای شوروی می نویسد عکس آدلف هیتلر پیشوای آلمان را در یکی از عکاسخانه های تهران چاپ و به فروش می رسانند. نسخه [ای] هم برای این وزارتخانه فرستاده اند. مقرر فرمایید محرمانه تحقیق نمایند در کدام عکاسخانه عکس نامبرده چاپ شده و به وسایل مقتضی از فروش آن جلوگیری به عمل آورند.

وزیر امور خارجه

امضاء

۱۷۶۹
به شهربانی نوشته شد
۲۰/۱۱/۲۷
پرتره پیوست است

سند شماره ۱۵۴ [تکذیب خبر وجود عکس هیتلر توسط شهربانی]

وزارت کشور

اداره کل شهربانی

تاریخ ۱۳۲۰/۱۲/۵

وزارت کشور دفتر محرمانه اداره سیاسی

شماره: ۶۵۹۰۶

معروض می دارد [:] طبق گزارش اداره مربوطه و عطف به مرقومه شماره ۱۷۶۹ س ۱۰۳ (هیتلر) وجود ندارد. فقط در دو سال پیش چاپخانه مجلس مقداری عکس مشارالیه را برای مغازه کاشانی و تابان چاپ کرده بود که در چندی پیش نسبت به جمع آوری آنها اقدام گردیده است. فقط ده برگ از عکسهای مزبور در مغازه زرین پوش جلو بهارستان دیده شده که ضمن بازجویی معلوم گردید سابقاً از کاشانی گرفته و تا به حال نفروخته و در مغازه خود نگاهداشته. عکسهای مزبور بایگانی و برای جلوگیری از چاپ و نشر آن نیز دستور لازم به مأمورین مربوطه داده شد.

رئیس اداره کل شهربانی - سرباس رادسر $\frac{۱۸۸۳}{۲۰/۱۲/۶}$ [۱۳]

امضاء

سند شماره ۱۵۶ [گزارش فرماندار اورمیه به وزارت کشور در مورد رواج قاچاق ارزاق

عمومی]

۲۰/۱۲/۱۴

استخراج تلگراف رضائیه

وزارت کشور

فوری است

وزارت کشور تعقیب رمز ۲۷۰ شهربانی به واسطه نداشتن اسلحه نمی توانند شبها در پاسگاه دروازه ها پاسبان بگذارند. دارائی نیز اتصالاً شکایت می کند، در اثر نبودن مأمور پاسگاهها اهالی شبها به طور قاچاق اجناس خود را به شهر وارد و خارج کرده سکنه بزرگی به درآمد دولت و شهرداری وارد می شود استدعا دارد امرودستور فرمایند کسری تفنگ هر نفر امنیه رضائیه را از تبریز بفرستند که تفنگ سه تیر امنیه ها به شهربانی داده شود.

۳۷۵ محمد اراسته

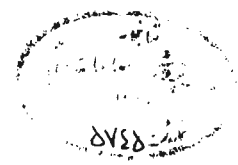
[در حاشیه:] فوری است، اداره انتظامات اقدام و تعقیب شود.

اهالی

۲۲/۱۲/۲۵

بکمال ادب بفرستد که سرانجام فدراسیون که تروتسکیست است مستعمر فروش این مردمان که در این چهار سال کفایت بی حد و دامنه ای از وظایف مبارک گذرانده در چندین قسطنطنیه با افسران فرزندم ابراهیم یازده ساله بر اثر تجاوز از خیابان عسکریه به درخت خورده و بعد از شصت و در بعضی خانه ها به طور قوت کجاست بود البته این وقایع و خبر ناگوار این بنده دیوانه دار و مغرور و آفتاب خیزان است که نام هستی در برابر او را فروخته و خوردم حالیه بطوری است که من که هیچ چیز یعنی تمام در بعضی عالم در تاریخ ۴/۱۱/۲۲ یک عریضه بفرستادم بدان ریاست بلد در آن زمان من برادر خواهر خودم تقدیم کرده بودم که در آن وقت که در آن زمان استیضاح فریاد تاکنون جوابی نگرفتیم بنا بر این به تقدیم این عریضه مبارک تقدیم امیدوارم که طرا حسی که در آن خواهر فریاد دعا گوشتانم در این اوقات مطلوبیت خود و فرزندم یک قطعه مگر در آن تقدیم بنام من و بنام فریاد زینا طغری ۱۱ ساله محض کتبی است چه تقصیر داشته در بر می یافته در هر حال بنده شکر خواهم از شما اله آید و بنده بدان پارتیست در بعضی خانه ها که مستعمر فروش میباشد

باز

عناصرتان را تمام کردم سر
مردان کجایان و ده گاه

در دهان
۱۳/۱۲/۲۵

۵۲۹
۱۳/۱۲/۲۵

ثبت کل وزارت کشور
شماره ۷۹۹۷۱
تاریخ ۱۳/۱۲/۲۵

۱۳/۱۲/۲۵

وزارت قریب است وزراء
شماره ۱۸۵۴
تاریخ ۱۳/۱۲/۲۵

[نامه فرماندار اصفهان به وزارت کشور درباره لزوم تشکیل کمیسیون غله در
شهرداری، لزوم ارسال گندم به محل به جای وعده دادن، امکان بروز
فحطی در صورت نرسیدن گندم]

وزارت کشور

رونوشت نامه شماره ۵۷۳۹ فرمانداری اصفهان.

اداره دارایی اقتصادی اصفهان عطف به شماره ۳۷۵۸۵ و ۳۷۶۳۳ [مورخ] ۲۰/۱۲/۲۱
متضمن کشف تلگراف رمز جناب آقای مدیرکل وزارت دارایی، لازم [به] تذکر می داند که
صورت مجلس کمیسیون متشکله در شهرداری که زیر نظر ریاست آن اداره با شرکت
نمایندگان انجمن شهر تهیه شده مبنی بر مصالح شهر بود [و] موافقت اینجانب
هم با آن صورت مجلس بنا به مقتضیات محل [بوده] و اگر همین عنوان هم
نمی شد، قطعاً نرخ گندم و نان افزایش غیرقابل تحملی را حاصل می نمود و وضعیت خواروبار
دچار اشکالات می گردید و همین امید دادن گندم موجب شده که گردش کار به حال عادی
باقی و برقرار مانده است و بدون شبهه تا ممکن و مقدور باشد همین وضع ادامه داده خواهد
شد، ولی نکته قابل توجه این است که اگر گندم غرب را با الاغ و شتر هم فرستاده بودند،
تاکنون تماماً به اصفهان وارد شده بود و فقط به وعده نمی توان یک شهر دویست هزار نفری را
با این گرانی نان نگاه داشت. از طرفی بقیه تعهدات هم وقتی قابل وصول است که به مردم
نان داده شود نه اینکه، پنج هزار تن گندم از شهرستان اصفهان گرفته و هنوز یک دانه گندم به
مردم شهر داده نشود و پرسش این سؤالات را که دائماً از این جانب می نمایند نمی توان
بلا جواب گذاشت.

بنابراین لازم است وعده فرستادن گندم مبدل به رسیدن گندم بشود. با این معنی به هر
وسیله [که] ممکن است، گندم وعده داده شده به اصفهان فرستاده شود، اجازه تحویل گندم
نصف مصرف شهر هم به نانو به طوریکه در صورت مجلس ذکر شده فوراً به آن اداره داده شود
که در موقع سختی محتاج انتظار اجازه مجدد مرکز را نداشته باشید و اگر وضعیت دو سال پیش
آذربایجان و شهر تبریز بایستی در اصفهان به وجود بیاید، خوب است خود جناب آقای مدیرکل
وزارت دارایی به اصفهان تشریف آورده و مسئولیت این بیچارگی را به عهده بگیرند. این که
نوشته اند اطلاع واصله حاکی است نانو در حدود پانزده روز و بیست روز موجودی دارد. خوب
بود این اطلاع را [که] اکران اداره داده است این جانب را مطلع می فرمودید [تا] بدانم این
گندم کجاست. به علاوه پانزده روز و بیست روز که علاج خواروبار را نمی نماید و بهتر این
است به جای خیال قدری به عمل نزدیک شده، اگر حقیقتاً از عهده تأمین نان شهر بر نمی آیند
صریحاً اظهار شود تا فکر دیگری برای زندگانی اهالی بشود.

فرماندار اصفهان

رونوشت با اصل یکی است

امضاء

تاریخ ۱۳۲۰/۱۲/۲۱

شماره: ۲۳

رونوشت: تلگراف خلخال

پیشگاه اعلیحضرت همایون شاهنشاهی به واسطه نبودن زراعت کافی در پاییز، ناامنی و از بین رفتن وسایل زراعت بهار در نتیجه حوادث ناگوار سه ماهه اخیر خلخال قحط غلا و خانمان سوزی در سال نوحتمی الوقوع است. آن همه مصائب وارده را فراموش و با فقدان راه شوشه رساندن هفتاد هزار خروار کسری آذوقه عمومی از خارج برای دولت مستلزم خسارت هنگفت و بلکه ممتنع، چاره منحصر به توجهات عالی شاهانه است که امر فرمایند دوست هزار تومان از حمل ذخیره عطیه ملوکانه و غیره به مالکین دهات غارت زده با شرایط سهل تری وام مرحمت شود. که تا امنیت برقرار گردد و گاو و بذر را از خارج تهیه و زارعین را خرمن آتیه از مشقات وارده حفظ نمایند و امر مبارک صادر شود وجه استقراضی را بدون تشریفات اداری پیش از عید به خلخال برسانند که منتهای فرصت زراعت تا آخر اردیبهشت و اگر مقتضی شود مرگ عمومی حتمی است و اگر ممکن است از طرف کشاورزی بذر کافی برای خریداری وام خواهان خلخال در میانه حاضر نمایند.

اعاشه غارت زدگان مستأصل دیگر و فقرا منوط به عوالم رعیت نوازانه اعلیحضرت شاهنشاهی است که هزارها بدبخت لخت گرسنه را از مرگ سیاه نجات بخشند.
اهالی خلخال ناصر روایی^۱، ذکائی، صدر مهدوی، سراج روائی، بهبودی پور، کافی، خاک نژاد، نصیری، محبوبه فتح الله زاده، شریقیان عرفانی، هادی تیموری، مهربان تیمورزاده.

سند شماره ۱۵۹ [منشور آتلانتیک]

در پیمان اتحاد ایران با دول شوروی و انگلستان، دولت ایران رسماً موافقت خود را با اصول هشت گانه منشور آتلانتیک اعلام کرد. نظر به اهمیت منشور آتلانتیک که سیاست جهانی متفقین را در موقع جنگ و بعد از آن مشخص کرد شرح کوتاهی از چگونگی صدور و همچنین متن منشور را متذکر می شویم.

روز ۱۴ اوت ۱۹۴۱ (۲۲ مرداد ۱۳۲۰) کلمات اتلی، معاون نخست وزیر انگلستان

۱. ناصر دفتر روایی از رجال و معاریف خلخال که خاطراتی از وی راجع به واقعه جنگل تحت نام خاطرات ناصر دفتر روایی به کوشش بهزاد رزاقی و ایرج افشار چاپ شده است.

اعلامیه‌ای منتشر کرد و ضمن آن اعلام داشت که رئیس‌جمهوری ایالات متحده آمریکا و نخست‌وزیر انگلستان در اقیانوس اطلس یکدیگر را ملاقات کرده و راجع به موضوع ارسال مهمات به موجب قانون وام و اجاره به کشورهای که در مقابل مهاجمین در جنگند — به ویژه کشور اتحاد جماهیر شوروی — مذاکره کردند. در این مذاکرات جزئیات خط‌مشی دو کشور برای دفاع خود و همچنین رویه‌ای که باید نسبت به ملل دیگر در موقع جنگ و بعد از آن اتخاذ نمایند، تعیین گردید.

ملاقات روزولت و چرچیل در کشتی پرینس اف ولز متعلق به انگلستان و در نبرد ناو آگوستر متعلق به ایالات متحده آمریکا انجام گرفت. متن اعلامیه‌ای که پس از این ملاقات به نام منشور آتلانتیک انتشار یافت چنین است:

رئیس‌جمهوری ایالات متحده آمریکا و آقای چرچیل نخست‌وزیر انگلستان از طرف اعلیحضرت پادشاه انگلستان یکدیگر را ملاقات کرده و چنین صلاح دانستند که پاره‌ای اصول مربوط به سیاست ملی کشور خود را که بین دو دولت مشترک بوده و طبق آن امید دارند برای تمام دنیا آینده بهتری را تأمین نماید انتشار دهند.

۱. هیچ یک از دو کشور طالب هیچگونه تملک ارضی یا تملک دیگری نمی‌باشند.
۲. هر دو کشور مخالف هرگونه تغییرات مرزی می‌باشند که با موافقت آزاد ملل مربوطه انجام شود.

۳. هر دو کشور حق هر ملت را در انتخاب حکومتی که مایل است، محترم می‌شمارند و امیدوارند که حقوق حاکمیت و استقلال به هر ملتی، که حقوق مزبور از آنها گرفته شده است، داده شود.

۴. با توجه به تعهداتی که هر دو کشور دارند، سعی خواهند کرد که برای هر ملتی به طور تساوی، کوچک یا بزرگ، فاتح یا مغلوب، دخول در تجارت دنیا تسهیل و هرگونه مواد اولیه که برای پیشرفت اقتصادی آنها لازم باشد به دست آورند.

۵. هر دو کشور مایلند نهایت کوشش را به عمل آورند تا همه ملل در قسمت اقتصادی به منظور تحصیل شرایط بهتری برای کار و پیشرفت اقتصادی و امنیت در شئون اجتماعی با یکدیگر همکاری کامل نمایند.

۶. پس از برانداختن کامل ظلم و جور نازی، هر دو کشور امیدوارند صلحی که بتواند وسایل زندگی و امنیت داخلی تمام ملل را تأمین نماید برقرار شود، و آنها را اطمینان دهد که هر کس در هر کشور می‌تواند فارغ از ترس و احتیاج زندگی نماید.

۷. چنین صلحی باید به هر کس اجازه دهد که آزادانه در اقیانوسها و دریاها سیر نماید.

۸. دو کشور تصور می‌کنند که تمام ملل دنیا خواه به علل مادی و خواه به علل معنوی باید از اعمال زور دست بردارند. در آینده اگر ملتی تسلیحات زمینی و هوایی و دریائی خود را برای

هجوم به مرزهای دیگر نگهدارد، هیچگونه صلحی نمی‌تواند برقرار بماند. بنابراین دو کشور تصور می‌کنند که تا ترتیب دائمی برای امنیت عمومی داده نشده، خلع سلاح مللی که ممکن است نیروی مسلح خود را برای تهاجم به کار برند ضروری است. دو کشور مساعی خود را به کار خواهند برد تا ملل صلح جو را از زیر بار تسلیحات آزاد بنمایند.

سند شماره ۱۶۰ [نیروهای آمریکا در ایران]

ایالات متحده آمریکا که در آغاز جنگ جهانی دوم سیاست بیطرفی در جنگ را اختیار کرده بود، پس از آنکه دامنه عملیات جنگی محور در اقیانوس آرام و آبهای غربی و مدیترانه و شمال آفریقا و سپس تا آبهای نزدیک کرانه‌های آمریکا گسترده شد، از راه اجرای قانون وام و اجاره به یاری انگلیس و شوروی شتافت.

در تاریخ ۷ دسامبر ۱۹۴۱ نیروی هوایی ژاپن به طور ناگهانی به بندر پرل هاربور که مهمترین پایگاه دریایی و هوایی ایالات متحده در اقیانوس کبیر بود یورش برد و قسمت اعظم ناوگان رزمی و همچنین یک قسمت از هواپیماهای جنگی آمریکایی مستقر در این بندر را نابود ساخت.

تأثیر روانی ناشی از این واقعه به روزولت رئیس جمهوری ایالات متحده امکان داد تا این کشور را در صف متفقین وارد جنگ سازد. به این ترتیب روز ۱۶ آذر ۱۳۲۰ مطابق با ۷ دسامبر ۱۹۴۱ ایالات متحده علیه دول محور وارد جنگ شد و کمی بعد نیروهای آمریکایی برای کمک به شوروی و نقل و انتقال آذوقه و مهمات از جنوب به شمال، وارد خاک ایران شدند.

سند شماره ۱۶۱ [نامه وزیرمختار انگلیس در تهران در مورد کمک غذایی به ایران و اجرای تعهدات ماده هفت پیمان اتحاد؛ تاریخ نامه معلوم نیست اما قطعاً پس از ورود نیروهای آمریکا به ایران نوشته شده است]

[گیرنده] وزارت امور خارجه

آقای وزیر

با کمال احترام به اطلاع می‌رساند که دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان مواد موافقتنامه مزبور به خواروبار را که امروز از طرف کشورهای متحده آمریکا و دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان و دولت شاهنشاهی ایران به امضاء رسیده است چنان تلقی خواهد کرد که از تعهدات مندرج در ماده (۷) پیمان اتحاد بین ایران و اتحاد جماهیر شوروی و دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان که در تاریخ ۲۹ ژانویه ۱۹۴۲ به امضاء رسیده است، به هیچ عنوانی چیزی کم و کاسته شده باشد.

سند شماره ۱۶۲

[دستور انگلیس مبنی بر منع برخورداری اتومبیلها و اتوبوسها از داشتن رادیو
(= منع آگاه شدن افکار عمومی از وقایع)]

وزارت امور خارجه^۱

نامه سفارت انگلیس

شماره: ۱۰۵۵

تاریخ: ۱۱ فروردین ۱۳۲۱

موضوع: جمع آوری رادیو

پیوست: پرونده ۲۹/۶/۵ نخست وزیری

استخراج کننده: انوشیروان عضد

آقای نخست وزیر عزیزم

جنابعالی به خاطر خواهید آورد که در تاریخ ۱۹ اسفند گذشته شرحی به جنابعالی نگاشته و پیشنهاد نمودم که از لحاظ اینکه از ایجاد دستگاههای سیار فرستنده جلوگیری شود به اتومبیلها و اتوبوسها قذغن شود دستگاههای رادیو در ایران با خود ننمایند.

آن جناب بعداً به دوستدار اطلاع دادید که در نظر دارید موضوع را با هیئت دولت مورد مذاکره قرار دهید. شکی ندارم که این مسئله مهم که در امنیت مملکت تاثیر دارد مورد توجه اولیای دولت شاهنشاهی واقع گردیده و ممنون خواهم شد عاجلاً به دوستدار اطلاع دهید چه اقداماتی جهت رسیدگی به این امر به عمل آمده است.

دوست صمیمی ار. دبلیو. بولارد

سند شماره ۱۶۳

[مصادرهٔ اسلحه و مهمات ایرانی در اورمیة توسط نیروهای شوروی]

وزارت پست و تلگراف و تلفن

گزارش تلگرافی استانها و شهرستانها

۱۳۲۱/۱/۲۰

رضائیه - شب، ۱/۲۰، روز گذشته یک صد نفر امنیه در چهار کامیون مقداری تفنگ و فشنگ وارد رضائیه گردیده، کماندان نیروی شوروی به عنوان این که به آنها دستوری نرسیده اسلحه و مهمات محموله را ضبط نموده. نصری

۱. این سند در آرشیو وزارت امور خارجه در برگه سربرگ دار وزارتخانه مجدداً تایپ شده است، برخی از اسنادی که در این مجموعه به دنبال یکدیگر خواهد آمد بدین نحو است.

دستورالعمل وزیرمختار انگلیس به نخست وزیر ایران در مورد انتصاب
مأموران نظامی با جلب نظر انگلیس]

سند شماره ۱۶۴

British Legation,
Teheran.

No. 1058.

1st April, 1942.

۱۲ فروردین ۱۳۲۱
شماره ۱۰۵۸

دردود بدقریاست وزیر
نظامی

آقای نخست وزیر عزیزم

Some months ago I suggested that

چند ماه قبل اشعار داشتم که از لحاظ
منافع طرفین مقتضی است که بدون مشاوره
با این سفارت مأموران ارشد یا افسر نظامی
در نواحی که در آن قشون انگلیس میباشد
تعیین نگردد . وابسته ' نظامی اتفاقاً
قبل از وقت از انتصاب افسران نظامی که
نظر گرفته شده مستحضر گردیده لکن
مقتضی است وزارت جنگ همیشه در خصوص
این قبیل انتصابات افسران ارشد با وابسته
نظامی مشاوره نمایند . بعلاوه موضوع
بسنهای مهم کشوری از قبیل استاندار
و فرماندار و رؤسای امنیه و شهریارانی
و ادارت دارائی و فرهنگ در بین است .
هرگاه قبلاً سفارت مورد مشاوره واقع شود
ممکن است از انتصابانی که معاضدت انگلیس
را مشکل میسازد و محتمل است مأمورین

it would be to our mutual advantage if
no senior official or military officer
was appointed to the areas where
there are British troops without
this Legation being consulted. The
Military Attache is occasionally
informed beforehand about projected
appointments of military officers, but
it would be well if the Ministry of
War always consulted him in regard
to such senior appointments. In
addition there are the important civil
posts, viz. Ustandar, Farmandar, and
the chiefs of the Amnieh, the Police,
the Finance Department and the Education
Department. If we could be consulted
beforehand it might be possible to

/avoid

دردود بدقریاست وزراء
شماره ۱۰۵۸ - ۴۰۰۸
تاریخ ۱۳۰۹ - ۱ - ۲

British Legation,
Tehran.

- ۲ -

- 2 -

انگلیس از آن بابت مورد ملامت واقع شوند
احترار گردد.

مسرور خواهیم شد اطمینان حاصل نمایم
که سفارت میتواند مطمئن باشد که در
این قبیل موارد قبلا مورد مشاوره واقع
خواهد شد.

دوست صمیمی

(آر. دبلیو. بولارد)

avoid appointments which make co-
operation with the British authorities
more difficult and for which the
British authorities.

.....
.....
I should be glad to be assured
that we can count on being consulted
beforehand in such cases.

جناب آقای علی سهیلی نخست وزیر

His Excellency
Monsieur Ali Soheily,
President of the Council of Ministers.

دروودیه قرار است در راه
شماره ۳۰۰۰۸
تاریخ ۱۳۰۹/۱/۲۰

در تهران]

وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۲ فروردین ۱۳۲۱

استخراج کننده: انوشیروان عضد

موضوع: اخراج سفیر ژاپن و اعضاء

سفارت از ایران

سفیرکبیر عزیزم

به طوریکه خاطر آن جناب مستحضر است از چندی به این طرف دولت کشورهای متحده امریکا نظر به اوضاع فعلی جنگ و روابط دوستانه که با ایران و اتحاد کاملی که با دولتهای متحد ایران دارند از دولت شاهنشاهی دوستانه تقاضا می نمایند که سفارت ژاپون را در تهران برچیده و وزیر مختار و کارمندان سیاسی و کنسولی ژاپون را از ایران روانه نماید و دولت انگلیس هم نه فقط این تقاضا را از جهت حفظ مصالح جنگی تأیید می کند بلکه وزیرمختار انگلیس کتباً و شفاهاً انجام آنرا به طور مؤکد و فوری درخواست می نماید.

دوستدار چندی پیش در ضمن مذاکرات شفاهی که در این موضوع با آن جناب به عمل آوردم چنین استنباط نمودم که دولت متبوع آن جناب نیز با این اقدام مخالفتی ندارد. چون این اقدام با منافع مشترک هر سه دولت متحد تماس دارد تمنا دارم این استنباط دوستدار را کتباً تأیید فرمایید.

جناب آقای [۱] سمیرنوف سفیرکبیر دولت اتحاد جماهیر شوروی در تهران

کارشکنیهای انگلیس]

وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۱/۱/۲۲

[گیرنده] وزیرمختار ایران - لندن

دولت در رفع اغتشاشات و ایجاد امنیت نهایت جدیت را دارد ولی نتیجه تدریجاً حاصل می شود. اگر انگلیسیها به جای این دلسوزیها در تعهداتی که به عهده گرفته اند اهتمام نمایند، کمکهای اقتصادی نموده و ارزاق ایران را اجازه ندهند به عراق حمل شود، برای اعزام قشون و ارزاق به اطراف کامیون بدهند موافقت حاصل خواهد شد و الاً متهم کردن رؤسا کابینه آسان است.

سهیلی، وزیر خارجه

[نامه سر ریدر بولارد وزیرمختار انگلستان در ایران به نخست وزیر درباره لزوم مشورت با سفارت انگلستان در تعویق و تبدیل مقامات اداری و اجرایی و لزوم جلوگیری از انتصابات که مورد تأیید انگلیس نیست]

سفارت انگلیس در تهران

۲۳ فروردین ۱۳۲۱

شماره ۱۰۵۸

آقای نخست وزیر عزیزم - جناب آقای علی سهیلی

چند ماه قبل اشعار داشتم که از لحاظ منافع طرفین مقتضی است که بدون مشاوره با این سفارت مأمور ارشد یا افسر نظامی در نواحی [بی] که در آن قشون انگلیس می باشد تعیین نگردد. وابسته نظامی [ما] اتفاقاً قبل از وقت از انتصاب افسران نظامی که در نظر گرفته شده مستحضر گردیده، لکن مقتضی است [که] وزارت جنگ همیشه در خصوص این قبیل انتصابات افسران ارشد با وابسته نظامی مشاوره نمایند. به علاوه موضوع پستهای مهم کشوری از قبیل استاندار و فرماندار و رؤسای امنیه و شهربانی و ادارات [دارایی و فرهنگ در بین است. هرگاه قبلاً سفارت مورد مشاوره واقع شود ممکن است از انتصابات که معاضدت انگلیس را مشکلتر می سازد و محتمل است مأمورین انگلیس از آن بابت مورد ملامت واقع شوند [احتراز گردد]...

مسرور خواهم شد اطمینان حاصل نمایم که سفارت می تواند مطمئن باشد که در این قبیل موارد قبلاً مورد مشاوره واقع خواهد شد.

دوست صمیمی

آر. دبلیو. بولارد

امضاء

[در حاشیه نوشته شده: جواب داده شد این عمل میسر نیست بایگانی شود.]

[تسلیم دولت به پیشنهاد انگلیس و منع استفاده از رادیو در وسایط نقلیه]

وزارت امور خارجه

شماره: ۱۴۱۰

پیوست پرونده ۲۹/۶/۵ نخست وزیر

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تاریخ: ۱۳۲۲/۱/۲۶

اداره کل شهربانی

طبق درخواست سفارت انگلیس و تصویب هیئت وزیران مقرر است دستگاههای رادیوی اتومبیلهای شخصی و کرایه و اتوبوسها در کلیه نقاط کشور جمع آوری و در ادارات شهربانی به طور امانت نگاهداشته شود.

بنابراین قدغن فرمایید هر چند روی کلیه این قبیل دستگاهها را با لوازم بی سیم و آنتن و

سیم‌های داخلی رادیو از اتومبیلها برداشته و در مقابل قبض رسید با تعیین مشخصات به صاحبان آنها تسلیم نمایند.

نخست‌وزیر

رونوشت برای آگاهی وزارت امور خارجه فرستاده می‌شود.

سند شماره ۱۶۹ [ارزاق شهر توسط «شیرینی‌فروشی نوشین» به روسها و انگلیسها رسانده می‌شد]

دفتر نخست‌وزیر

تاریخ ثبت ۲۱/۱/۲۹

شماره عمومی ۴۱۵۹۸

مستقیم - محرمانه

شهرداری تهران

طبق اطلاعات واصله شیرینی‌فروشی نوشین قسمت اعظم ارزاق شهر را برای روسها و انگلیسها خریداری و بعد... ۱ چند کامیون درب منزل صاحب مغازه که در خیابان شاه‌رضا واقع است ایستاده و مشغول بارگیری هستند و مقدار زیادی خواروبار در انبارهای خانه خود موجود دارد. متمنی است به نحو شایسته بازجویی شود و معلوم فرمایند عمل او منحصر به تهیه نان برای لهستانیها است یا آنکه خواروبار انبار می‌کند و به روسها و انگلیسها می‌فروشد. نتیجه را هم اطلاع دهند.

سند شماره ۱۷۰ [ادامه غارت احشام ایران توسط نیروهای شوروی و حمل آنها به روسیه]

وزارت امور خارجه

محرمانه

اداره: دفتر محرمانه

شماره: ۲۱۳

تاریخ: ۲۱/۱/۲۹

نخست‌وزیری

در پاسخ نامه شماره (۵۷۳) ۱۳۲۱/۱/۱۲ به عنوان جناب آقای سفیرکبیر شوروی راجع به اینکه نیروی شوروی گاوهای کاری و ماده گاوهای آبستن را کشته و به مصرف می‌رسانند و یا آنکه به خاک شوروی می‌برند معروض می‌دارد که در این خصوص با نماینده سفارت کبرای شوروی مذاکره و مخصوصاً خاطرنشان شد در این موقع بهار که همه زارعین باید به کشت و زرع پردازند بردن گاوهای کاری به خاک شوروی یا کشتن گاوهای آبستن کار را فلج کرده و

۱. یک کلمه خوانده نشد.

در اول اردیبهشت ۱۳۲۱ زنان و کودکان آواره لهستانی که از شوروی به ایران انتقال یافته بودند در چادرهایی در بیرون دروازه دوشان تپه استقرار یافتند؛ عده‌ای از آنان نیز به باغ منظر به منتقل شدند.

غیر از نمبرک قرای نظامی در شهرهای ایران، متفقین عدده زیادی از اسرای لهستانی را نیز در تهران و چند شهر دیگر اسکان دادند؛ تصاویر نمایشگر صحنه‌هایی از دور مهاجرین لهستانی به کشورشان می‌باشد.

<p>۴</p> <p>۵</p> <p>۱</p>	<p>۶</p> <p>۷</p> <p>۲</p>	<p>۱۳۲۱ خرداد</p> <p>۱۳۲۱ اردیبهشت</p> <p>۱۳۲۱ فروردین</p>	<p>۱۳۲۱ خرداد</p> <p>۱۳۲۱ اردیبهشت</p> <p>۱۳۲۱ فروردین</p>
<p>۱۳۲۱ خرداد</p> <p>۱۳۲۱ اردیبهشت</p>		<p>۱۳۲۱ خرداد</p> <p>۱۳۲۱ اردیبهشت</p> <p>۱۳۲۱ فروردین</p>	<p>۱۳۲۱ خرداد</p> <p>۱۳۲۱ اردیبهشت</p> <p>۱۳۲۱ فروردین</p>
<p>۱۳۲۱ خرداد</p> <p>۱۳۲۱ اردیبهشت</p>		<p>۱۳۲۱ خرداد</p> <p>۱۳۲۱ اردیبهشت</p> <p>۱۳۲۱ فروردین</p>	<p>۱۳۲۱ خرداد</p> <p>۱۳۲۱ اردیبهشت</p> <p>۱۳۲۱ فروردین</p>

چین و بندید مایحتاج عمومی ضرورتی اجتناب ناپذیر و نمونه ای از کوبین قند و شکر در نشن ماهه اول سال ۱۳۲۱

دهاقین نمی‌توانند از اراضی خود بهره‌مند گردند و بالتجیحه در اثر کمی کشت و نبودن غله موجبات تنگی آذوقه و شاید قحطی فراهم گردد و این پیش‌آمد نه فقط ممکن است اشکالی برای دولت ایران تولید نماید بلکه عواقب آن دامنگیر نیروی شوری که الآن در ایران متوقف می‌باشند نیز خواهد شد. بنابراین حالا که گاوهای کاری کشته شده و به مصرف رسیده و یا به خاک شوری حمل شده‌اند ممکن است به جای آنها تراکتور و سایر ماشینهای فلاحتی به دولت ایران بدهید. در پاسخ این اظهارات نماینده شوری اعلام داشت که تاکنون اغنام و احشامی از ایران خریداری و به خاک شوری برده نشده و اگر اکنون گاو یا گوسفندی خریداری و کشته می‌شود صرفاً برای مصرف نیروی شوری است که در ایران متوقف می‌باشند. درباره دادن تراکتور و ماشینهای فلاحتی نیز اظهار داشت که به مناسبت جنگ گرچه چنین کمکی مقدور نیست معذالک وعده داد که با مقامات مربوطه مذاکره و نتیجه را اطلاع دهد.

محمدعلی همایون‌جاه
معاون کل وزارت امور خارجه

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره ۲۶۳۰

تاریخ ۲۱/۱/۱۲

سند شماره ۱۷۱ [گزارشهای رسمی از نقاط مختلف در باب فقدان بهداشت، غارت و هجوم

ملخ]

وزارت پست و تلگراف و تلفن

گزارش تلگرافی استانها و شهرستانها

۱۳۲۱/۲/۱

بجنورد — شب ۲/۱، آقای فرماندار و همراهان که به سملقان برای بازدید کشت بهاره رفته بودند مراجعت نمودند. علی جوانشیر

فریمان — شب ۲/۱، از اول سال ۲۱ بیمارستان فریمان سرپرستی ندارد. امورات مریضخانه به دست چند نفر کارکنان و پرستاران جزء افتاده و نیز مرض تیفوئید شایع و چند نفری هم فوت کرده‌اند. امراض دیگر هم زیاد موجب توحش همگانی گردیده چنانچه در اعزام دکتر و ارسال ادویه اقدام نشود احتمال تلفات زیادی می‌رود. حسام‌الدین حسامی اردکان شیراز — شب ۲/۱، (با پست به شیراز رسیده) سرهنگ دو مقبلی رئیس ستاد و سرهنگ دو زاهدی فرمانده ستون اعزامی به اردکان وارد به اداره امنیه و دارائی و بازار و دکاکین اردکان که غارت شده بود سرکشی و در منزل دهدار عده زیادی از اهالی غارت‌زده را

که حضور داشتند تسلیت داده به توجهات و عواطف دولت امیدوار و ضمناً طرز تقسیم صد کیلو قند و ۳۰۰ متر پارچه که تیمسار فرماندهی لشکر جهت فقرا به اردکان داده بودند با تنظیم صورت مجلسی تعیین و به شیراز حرکت نمودند. رضا فیروزی
کازرون - شب ۲/۱، دیروز بنا به دعوت میر ممتاز بخشدار و شهردار در اداره بخشداری شورای بخش تشکیل و راجع به مبارزه با ملخ دریائی مذاکره لازم به عمل آمد. قیمت گوشت سه کیلو دوریال تنزل نموده. مودب

سند شماره ۱۷۲ [تصمیم یک جانبه انگلیس برای توسعه فرودگاههای جاسک و بندرلنگه، و درخواست از ایران برای فراهم آوردن کمکهای لازم و اجازه ورود کارگر از خارج]

سفارت انگلیس

تهران

۴ اردیبهشت ۱۳۲۱

خیلی فوری

شماره ۲۵۳

آقای نخست وزیر عزیزم

محترماً خاطر جنابعالی را مستحضر می سازم که [۱:] مقامات وابسته نیروی هوائی انگلیس مایلند فرودگاههای جاسک و لنگه را به فوریت توسعه داده و کلبه های نظامی دایر نمایند و نیز مایلند ساختمانهای هوائی بندری و آسایشگاه شرکت هواپیمائی سنندی را (K.L.M) در جاسک اجاره نمایند.

۲. عده زیادی بناء و نجار و کارگر مورد احتیاج بوده و حتی ممکن است لازم شود بعضی از آنها را از خارج از ایران آورد. مأمورین وابسته محلی در این باب با کنسول انگلیس در کرمان تشریک مساعی می کنند ولی چنانچه آن جناب لطفاً دستورات فوری به مشارالیهم صادر فرمایند که به هر طریق که ممکن شود و مخصوصاً در مورد دادن اجازه ورود و استخدام موقتی عملجات اضافی مورد احتیاج از خارج برای کارهای فوری نظامی مزبور مساعدت نمایند ممنون خواهم شد.

۳. علاوه بر این لازم است ترتیباتی هم برای تهیه خواروبار مورد احتیاج در جاسک و لنگه داده شود. از قرار معلوم بهترین ترتیب سریع محلی از طرف دولت شاهنشاهی این خواهد بود که ۵۰ تن از گندمی که اخیراً به بندرعباس فرستاده شده و اولین کمک برای این کار می باشد اختصاص داده شود.

۴. آیا ممکن است آن جناب لطفاً اقدامات لازمه را هر چه زودتر به عمل آورند.

دوست صمیمی

ار. دبلیو. بولارد

جناب آقای علی سهیلی

نخست وزیر دولت شاهنشاهی ایران، طهران

ورود به دفتر محرمانه وزارت امور خارجه

شماره: ۳۲۲

ساعت: ۷/ از ظهر ۲۱/۳

سند شماره ۱۷۳ [ورود اشار به اورمیه بر اثر حضور نیروهای شوروی و ایجاد آشوب در شهر]

از تبریز به تهران تلگراف تاریخ وصول ۲۱/۲/۱۰

خیلی فوری امنیه کل، تعقیب ۱۳۷ طبق گزارش رضائیه اشارات داخل شهر رضائیه رسیده به داخل شهر تیراندازی می نمایند؛ امنیه خواسته در کنار شهر دفاع نماید مأمورین شوروی مانع شده گفته اند افسران و نمایندگان آنها برای مذاکره پیش اشار رفته اند. به طوریکه قبلاً عرض شده موضوع ساده نبوده، تنها حمله اشار به پاسگاه امنیه نمی باشد. هرگاه ملاحظه نیروی شوروی در رضائیه نبوده در عرض بیست و چهار ساعت این اشار به وسیله طوایف مطیع قلع و قمع می شدند. مستدعی است از طرف دولت اقدام سریع مقتضی به عمل آید. ۱۳۹

۲۱/۲/۹

سرهنگ هاشمی

سند شماره ۱۷۶ [درخواست نخست وزیر ایران از نمایندگان سیاسی انگلیس و شوروی در

تهران، در مورد خودداری از خرید مستقیم ارزاق توسط متفقین و مضرات آن

که ایجاد گرانی و کمیابی و رواج احتکار و دلّالی و اضطراب عمومی از آن

جمله است]

نخست وزیر

تاریخ ۱۳۲۱/۲/۱۲

آقای وزیر مختار - آقای سفیر کبیر

به طوری که اطلاع دارند یکی از مشکلاتی که امروز دولت ایران با آن مواجه [است] و با تمام قوا برای حل آن کوشش می نماید تأمین خواروبار عمومی است. در این قسمت علاوه بر گندم که دولت مستقیماً مسئول تهیه و توزیع آن می باشد در مورد سایر اجناس خواروباری از قبیل برنج، لوبیا، سیب زمینی و غیره برای جلوگیری از نایابی و همچنین تعدیل نرخ آن ناگزیر است [که] نظارت و مراقبت کامل نماید. از همین جهت از چندی قبل به موجب تصویب نامه هیئت وزیران و اخیراً هم در قانون منع احتکار صدور کلیه اجناس خواروباری از کشور ممنوع و احتکار و خودداری از فروش آن مستوجب تعقیبات کیفری سخت گردیده ولی این اقدامات

وزارت کشور

امنیه کل کشور

تاریخ ۱۰ آبان ۱۳۲۱
شماره ۱۹۱۱۲ پیوسته است

خیلی خیلی فوری

XXXXXXXXXXXXXXXXXX

برستان
www.tabarestan.info

وزارت کشور

ببرو شماره $\frac{۱۲۱۸۲۸}{۲۱۸۲۸}$ بدینوسیله رونوشت تلگراف خودی سرگرد
کال را جهت استحصار به بیوت ابفاد مستدعی است با مذاکره با
مقامات خارجی موافقتی کسب نمایند که هرچه زودتر فوای نظامی
بان سامان سوق داده شود تا از اقدامات اشرار و اغتشاش جلوگیری
گردد زیرا تصدیق خواهند فرمود در مقابل ۵/ الی ۶/ هزار نفر
اشرار مسلح ۲۰۰/ یا بانصد نفر امنیه و سوار محلی نخواهند توانست
آنها را قلع و قمع نمایند. ی

رئیس امنیه کل کشور = سرتیپ آق اولی

بر مهربانی
گزارش امنیه در روزت ملاحظه است که در کمیته امنیه و سوار مسلح

تاریخ وصول	توضیحات	تاریخ اصل	عدد کلمات	۱۹۱۰	۲۱۱	قیش شماره تلگراف	از صفحه به آخر
۱۲	۱۰						

ایستگاه عملیات - همانندین هم از کمپنی میر اشرار بر علیه ایستگاه های
 جدید آن تکریم و نه تکریم بر علیه به ۴ تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم
 ایستگاه های در این کدها تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم
 خود گذار ننموده است روز به روز تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم
 تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم
 تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم
 از احوال تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم
 این تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم
 در تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم
 و در عبارت تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم
 آرد بجزوب جان و ناموس هم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم تکریم

از مضامین ب	قبض شماره تلگراف	لغیه ۲۱۱	عدد کلمات	تاریخ اصل	توضیحات ص	تاریخ وصول	
						روز	ماه

مایه گمان رست زین دیکه جو گشته ایم سوره از این بر که ...
 این جزئی لغت ما نیز آنگون نیز فرستاده ایم که آفر ما هم در عین
 شایسته می باشد چرا که این اندازه زین دست که زین است از این
 هم جزئی ما در وضعی می باشد که در آن حال برابر بر غیر ممکن است
 هم جزئی ما در آن نیز به کار می باشد و ما در آن نیز به کار می
 است از این که از این است که در آن نیز به کار می باشد از این که
 در این ما در این ما در این ما در این ما در این ما در این
 سوره ما در این ما در این ما در این ما در این ما در این
 است سال است خندان صورت که در آن ما در این ما در این
 هم جزئی ما در این ما در این ما در این ما در این ما در این
 در این ما در این ما در این ما در این ما در این ما در این
 ما در این ما در این ما در این ما در این ما در این ما در این

تاریخ ۱۳۶۱/۵/۱۷
شماره ۵۶۲۸/۲۳۶۶
پیوست

وزارت کشاورزی

اداره دفع آفات نباتی

جناب آقای نخست وزیر

عطف بمرقومه شماره ۱۸۱۷-۱/۳۱/۱/۲۱ راجع بپرداخت

دستمزد عملجات دفع ملخ دیلم معروض میدارد :

بطوریکه کشاورزی خوزستان تلگرافی گزارش میدهد بعلت ناامنی

ارسال وجه مشکل با وجود این چهل هزارریال توسط مامورفتی دفع

ملخ و ناظر هزینه دارائی بمحل فرستاده شده است .

وزیر کشاورزی

[Handwritten signature]

درد بد بقراریت وزراء
شماره ۳۱-۱-۲۱
تاریخ ۱۳۶۱-۵-۱۷

بینه بقراریت
۱۳۶۱/۵/۱۷

امام نادر

در صورتی به نتیجه صحیحی می‌رسد که دولت بتواند در تمام نقاط کشور معاملات این قبیل کالاها را زیر نظر داشته و از معاملاتی که به قصد صدور یا سفته‌بازی و غیره است جلوگیری نماید. متأسفانه خرید مستقیم مأمورین نظامی و غیرنظامی متفقین و یا مقاطعه کاران ایرانی که برای آنها معامله می‌کنند و با تزییقاتی که از طرف مأمورین نظامی متفقین در حمل و نقل این اجناس از نقطه [ای] به نقطه دیگر می‌شود، عملیات دولت ایران را خنثی و مشکلات غیرقابل حلی را ایجاد می‌نماید. مثلاً در چند روز اخیر کامیونهای نظامی شوروی در یکی از خیابانهای پرجمعیت تهران در مقابل کاروانسرای ایستاده و مقداری برنج از کاروانسرا خارج و با کامیون حمل نموده‌اند. همچنین مقاطعه کاران هندی که برای ارتش انگلیس خواروبار تهیه می‌کنند در دروازه ورودی شهر پس از ورود چند کامیون سیب زمینی فوراً به بهای گران آن را خریداری [کرده] و برده‌ند. این اقدامات صرف نظر از تنگی که اصولاً در بازار تهران ایجاد کرده و موجب تشویش اذهان مردم و تحریک آنها به خرید اجناس و احتکار آن می‌شود و ادامه این عملیات به طور قطع منتهی به اضطراب عمومی و هرج و مرج خواهد شد.

علاوه بر این چون اجناس مورد احتیاج عمومی مثل برنج، سیب زمینی، لوبیا، کره، روغن، تخم مرغ، جوجه و غیره همیشه از نقاط تولید که در قسمت اول شهرستانهای شمالی و در قسمتهای دیگر شهرستانهای غربی و شمال، غربی است به تهران و نقاط دیگر حمل می‌شود، تضییق در حمل این کالاها طبعاً سختی و نگرانی در نقاط مصرف ایجاد می‌نماید مثلاً چنانچه برنج از رشت و مازندران به تهران، مشهد، همدان، کرمانشاه و تبریز حمل نشود بدیهی است که این نقاط به واسطه نداشتن برنج در تنگی خواهند افتاد یا اگر روغن و تخم مرغ از میانه و زنجان و کرمانشاه به تهران و نقاط دیگر نرسد امکان تأمین احتیاج اهالی تهران از این جهت مقدور نخواهد بود. اخیراً جلوگیری مقامات نظامی از حمل این قبیل اجناس به تهران باعث گردیده است که نه فقط کمبایی این کالاها وضع بازار را فوق العاده خراب کرده بلکه وحشت و اضطراب اهالی طوری است که برای دولت ایجاد نگرانیهای بزرگتری را کرده است. گزارشهایی که از شهرستانها می‌رسد حاکی است اشخاصی که به عنوان معامله با متفقین اجناس خواروباری از قبیل لوبیا، سیب زمینی، و حتی گندم خریداری می‌نمایند گرچه ممکن است اشخاص به این عناوین برای استفاده شخصی معاملات بکنند ولی به هر صورت چون مأمورین اطلاعاتی از منظور واقعی این اشخاص ندارند مجبور به رسیدگی و تحقیق در اطراف عملیات آنها می‌باشند و این اقدامات البته در عمل سوءتفاهماتی ایجاد و دولت را به هر صورت مواجه با اشکالات متعددی می‌کند.

بنابراین به طوری که ملاحظه می‌فرمایند معاملات مستقیم مأمورین نظامی و یا غیرنظامی متفقین و یا مقاطعه کارانی که به نام احتیاجات ارتش متفقین معامله می‌کنند وضع خوار و بار را فوق العاده مشکل نموده و در نتیجه وحشت بی اندازه برای اهالی کشور ایجاد خواهد کرد که

رفع آن برای دولت دشوار خواهد بود.

بدیهی است [که] دولت ایران احتیاجات دولتی دوست و متفق خود را کاملاً تشخیص می نماید و برای تأمین آن حاضر به همه گونه مساعدت و همکاری می باشد ولی برای تأمین احتیاجات مزبور در عین حال تطبیق آن با وضع عمومی کشور ایران لازم خواهد بود [که] مأمورین ایران از جریان معاملاتی که برای احتیاجات متفقین در داخله ایران می شود مطلع باشند تا با راهنمایی و تشریک مساعی کامل در ضمن انجام منظور از پیش آمد مشکلاتی که در بالا اشاره شد جلوگیری به عمل آورند.

برای اجرای این نظر پیشنهاد می نماید [که] کمیسیون دائمی مرکب از نمایندگان متفقین و ایران تشکیل و کلیه احتیاجات خواروباری و غیره متفقین در نقاط مختلفه ایران در آن کمیسیون طرح و آنچه دولت بتواند مستقیماً تهیه و بفروشد از طرف مأمورین دولت ایران تهیه و تحویل شود و اجناسی باید از بازار آزاد تهیه گردد. نوع، مقدار، نقاط خرید و اشخاصی که خریداری خواهند نمود تعیین و با پروانه مخصوصی که از طرف کمیسیون داده می شود اقدام به معامله خواهند نمود. چون تأمین خواروبار با امنیت و آسایش عمومی بستگی دارد دولت ایران در این قسمت مسئولیت فوق العاده سنگینی را عهده دار است، انتظار دارد دولتی دوست و متفق ایران با حسن تفاهم و تشریک مساعی که همیشه بین طرفین وجود داشته توجه خاصی به این قسمت نموده و جواب فوری نسبت به پیشنهاد بالا بدهند تا از وضع نامساعدی که در خواروباری پیش آمده جلوگیری شود. موقع را مغتنم شمرده احترامات فائمه را تجدید می نماید. رونوشت نامه ای که به وزیرمختار دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان و سفیرکبیر اتحاد جماهیر شوروی نوشته شده است برای آگاهی به وزارت دارایی فرستاده می شود.

نخست وزیر

امضاء

سند شماره ۱۷۸ [پشیمانی انگلیس از قدغن کردن رادیو در اماکن عمومی و دستورالعمل تازه

به دولت ایران برای رفع محدودیتها!]

وزارت امور خارجه

آرشیو وزارت امور خارجه

نامه سفارت انگلیس

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تاریخ ۱۸ اردیبهشت ۱۳۲۱

آقای نخست وزیر عزیزم - جناب آقای سهیلی نخست وزیر دولت شاهنشاهی ایران اخیراً راجع به اوامری که برای مهر کردن کلیه دستگاههای رادیو در اماکن عمومی صادر گردیده است با جنابعالی مذاکره نمودم. دوستدار نسبت به این عمل اظهار بی میلی کردن

[کذا] زیرا اقدام مزبور مانع آن خواهد شد که وقایع اتفاقات جهان به وسیله انتشارات رادیو به گوش مردم به استثنای کسانی که از رادیوهای شخصی استفاده می نمایند برسد. جای تاسف است که یک چنین وسیله [ای] که در عقاید عمومی نفوذ و تأثیر داشته در حال حاضر و مخصوصاً از نقطه نظر اهمیت مبرهنی که برای تشریح رویه دولت از حیث تشریک مساعی با دول متفق برطبق شرایط عهدنامه اتحاد دربر دارد، در دسترس نباشد. نظر به مراتب فوق بسیار مسرور خواهیم شد آن جناب دستور صادر فرمایند مقررات رسمی صادر گردد که مهر دستگاههای رادیو عمومی برداشته شده و آنها را مورد استفاده قرار دهند. لیکن برطبق مقررات رسمی مزبور راجع به تبلیغات دشمن دستگاههای نامبرده نباید برای انتشار اخبار از ممالک متصرفی دشمن به کار برده شود.

دوستدار نمی دانم بهترین وسیله برای ترتیب اجرای عمومی این دستور در هر محلی چه خواهد بود لیکن به نظر می رسد که صدور پروانه های قلیل المدة و تأمین اینکه دستگاههای رادیو در اماکن عمومی مورد سوء استفاده واقع نگردد ممکن است به امر کمک نماید. در هر حال اولین اقدام مقتضی برطرف ساختن ممنوعیت به طور وضوح و صدور دستور به نحوی که فوقاً پیشنهاد گردید می باشد.

دوست صمیمی

ار. دبلیو. بولارد

سند شماره ۱۷۹ [دستور العمل وزیر مختار انگلیس به دولت ایران در مورد بازداشت و تبعید

ایرانیان به اتهام همکاری با آلمان]

وزارت امور خارجه

مبداء نامه: سفارت انگلیس

پیوست پرونده: ۲۵/۶/۵ نخست وزیری

شماره: ۱۱۲۱

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تاریخ: ۲۱/۲/۱۸

آقای نخست وزیر عزیزم جناب آقای علی سهیلی

جنابعالی لطفاً به رئیس کل شهربانی در آخر آوریل گذشته دستور دادید که کلیه افراد ستون پنجم که از طهران به نقاط دیگر ایران اعزام گردیده اند در مناطق انگلیسی که قشون انگلیسی در آنجا وجود دارند تحت مراقبت و حفاظت مأمورین انگلیس و ایران نگاهداری شوند. بنابراین ترتیباتی برای اعزام تحت الحفظ آقایان داروگر و داریوش و وزیری که در آن موقع در یزد بودند، به کرمانشاهان داده شد. داروگر و داریوش اینک به مقصد خود رسیده اند لیکن وزیری فعلاً در منطقه اصفهان آزاد می باشد.

۲. ممنون خواهیم شد آن جناب به فوریت به رئیس کل شهربانی دستور صادر فرمایید اقدامات

تاریخ ۲۰۰۲ / ۲ / ۱۰

شماره ۱۰۰۰۰ / ۱۰۰۰۰

وزارت دارائی

محرمانه

دفتر وزیر

www.tabarestan.info

جناب آقای نخست وزیر

عطف بنامه شماره ۲۵۸۴ - ۱۰ / ۲ / ۱۳۲۱ معروض

میدارد :

راجع بصدور لویا - عدس - نخود و سایر حبوبات
واسب و سیب زمینی از اردبیل و آستارا مکرر با نمایندگی
بازرگانی دولت شوروی مذاکره شده ولی متاسفانه
نتیجه حاصل نگردیده است .

(Handwritten signature)

(Handwritten note: رسید از وزارت دارائی به وزارت بازرگانی)

(Handwritten: رسم راجع به)

(Handwritten: ۱/۱۰)

(Handwritten: ۲/۱۰)

(Handwritten: ۳۰ / ۲ / ۱۰)

(Handwritten: آقای درویش)

(Handwritten: ۱/۱۵)

لازمه فوری جهت پیدا کردن وزیری به عمل آورد و مشارالیه را دستگیر و به محل توقیف که فعلاً اهواز و نه کرمانشاهان می باشد اعزامش نمایند.

دوست صمیمی آر.دبلیو.بولارد

در حاشیه نوشته شده به اداره کل شهربانی نوشته شود در باب وزیری اقدام نمایند. جواب این نامه هم صادر گردد.

سند شماره ۱۸۱ [اشغال اداره پست و تلگراف خرمشهر توسط افسران انگلیسی]

وزارت پست و تلگراف و تلفن

اداره بیسیم بهلوی

به تاریخ: ۱۳۲۱/۲/۲۳

شماره: ۱۴۷۸/۲۵

جناب آقای نخست وزیر

به قرار گزارش اداره پست و تلگراف شهرستان اهواز اخیراً هفت نفر افسر انگلیسی با سه کامیون اثاثیه به محل بیسیم خرمشهر رفته و عمارت آنجا را برای سکونت متصرف گردیده اند. برای استحضار خاطر عالی معروض می گردد که عمارت بیسیم خرمشهر در آغاز حوادث شهریور ماه به تصرف نیروی انگلیسی درآمده و اثاثیه فنی آنجا در نتیجه عملیات اوائل مهرماه از استفاده افتاده بود و پس از اقدامات لازمه که از مجرای وزارت امور خارجه به عمل آمد بنای آنجا با باقیمانده اثاثیه به اداره پست و تلگراف خرمشهر تحویل گردیده بود.

از طرف وزیر پست و تلگراف و تلفن

امضاء

سند شماره ۱۸۲ [ممنوعیت استماع اخبار از رادیوهای دول محور]

وزارت امور خارجه

اداره مبداء اداره کل شهربانی

پیوست پرونده: ۲۹/۲/۶/۵ نخست وزیری

شماره: ۴۸۹۸/۲۷۵۸

موضوع: برداشتن رادیو اتومبیلهای سواری

تاریخ: ۱۳۲۱/۲/۲۷

استخراج کننده: انوشیروان عضد

جناب آقای نخست وزیر

عطف به مرقومه شماره ۳۵۸۴ مورخ ۱۳۲۱/۲/۲۳ به طوریکه به عرض مبارک رسانده است نظر به امریه شفاهی در تاریخ ۲۱/۲/۹ دستور داده به صاحبان اماکن عمومی اجازه داده می شود کمافی السابق از دستگاههای رادیو خود استفاده کنند ضمناً به آنها خاطر نشان شده است که حق استفاده از قسمت اخبار دول محور و کشورهای تصرفی آنها را ندارند و در

صورت تخلف مورد تعقیب واقع خواهند شد.

رئیس اداره کل شهربانی، سرپاس رادسر

سند شماره ۱۸۳ [انگلیس، ایران را از خطر حملات هوایی می ترساند و آمادگی خود را برای

گسیل کارشناسان ذریبط به ایران اعلام می دارد]

وزارت امور خارجه

اداره مبداء نامه: سفارت انگلیس به نخست وزیر

شماره: ۱۱۳۳

موضوع: کارشناسان صلاحیت دار هوایی

تاریخ: ۴ خرداد ۱۳۲۱

پیوست پرونده: ۳۳/۲/۶/۵ نخست وزیری

آقای نخست وزیر عزیزم جناب آقای علی سهیلی

آن جناب به خاطر خواهند آورد که [۰.۱:] در ماه فوریه گذشته دوستدار استفسار نمودم که آیا دولت ایران دارای اختیاراتی هستند که بتوانند اقداماتی راجع به احتیاطات ضد حملات هوایی و حفظ افراد در مقابل اینگونه حملات در موقع ضرورت به عمل آورند.

جنابعالی لطفاً بعضی کتابچه هایی که حاوی مقررات مزبور بود به دوستدار دادید.

۲. حال به دوستدار اطلاع داده اند که نظر به اهمیت حفظ ارتباطات به طور کلی و سرویسهای مهم شهرداری کشور مقامات نظامی انگلیس مایل اند با مقامات مربوطه ایران تشریک مساعی نمایند تا اینکه مسئله احتیاطات ضد حملات هوایی و حفظ افراد در مقابل اینگونه حملات دقیقاً مورد ملاحظه و طرحهای مشروحي تهیه گردد که در صورتی که مورد پیدا نماید هر موقع که مورد پیدا کند با کمترین تأخیر ممکن به موقع اجرا گذارده شود.

۳. در اینصورت مقامات نظامی انگلیس حاضراند که کارشناسان فنی را در اختیار دولت ایران بگذارند که در تهیه کلیه این قبیل طرحها معاضدت نمایند. نظر به پیچیدگی این موضوع از لحاظ فنی و تجرباتی که مقامات نظامی انگلیس در صحنه های مختلف جنگ تحصیل نموده اند امیدوارم که آن جناب با پیشنهاد فوق موافقت فرموده لطفاً به ادارات مربوطه دولت شاهنشاهی دستور خواهند فرمود که در این موضوع کاملاً با کارشناسان انگلیسی اشتراک مساعی نمایند. چنانچه آنجناب موافق می باشند مسرور خواهم شد که نام نماینده ایرانی که نمایندگان انگلیسی بایستی برای مذاکرات پیشنهادی به او مراجعه نمایند به موقع خود به دوستدار اعلام فرمایند.

دوست صمیمی. ا. هولمن

به تاریخ: [۲۱/۳/۵]

وزارت امور خارجه
با تأییدات خداوند متعال

ما

محمد رضا پهلوی شاهنشاه ایران

به جناب علی سهیلی وزیر امور خارجه خودمان اختیار تام می دهیم که قرارداد مالی مشتمل بر پانزده ماده و یک مراسله ضمیمه بین دولت شاهنشاهی ایران و دولت مملکت متحده بریتانیای کبیر و ایرلند شمالی را به نام ما و به نام ایران امضاء نماید. کاخ پهلوی
به تاریخ پنجم خرداد ماه ۱۳۲۱

سند شماره ۱۸۵ [تدارک انگلیس برای رخنه عملی به وزارتخانه‌ها از طریق کمیته مقابله با

حملات هوایی]

وزارت امور خارجه

پیوست پرونده: ۳۳/۶/۵ نخست وزیری

مبداء نامه: سفارت انگلیس

موضوع: کارشناس صلاحیت دار هوایی

شماره: ۱۱۳۷

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تاریخ: ۹ خرداد ۱۳۲۱

آقای نخست وزیر عزیزم، جناب آقای سهیلی

در طی ملاقات با جنابعالی در ۲۸ می (۷ خرداد) اشاره نمودم به نامه خود شماره ۱۱۳۳ مورخه ۲۵ می (۴ خرداد) که در آن اشعار داشتم که نیروی نظامی انگلیس حاضراند کارشناس انگلیسی به مناسبت اقدامات مربوطه به احتیاجات ضد حملات هوایی و محافظت افراد از خطرات مزبور در این کشور با اختیار دولت شاهنشاهی بگذارند. جنابعالی جواباً اظهار فرمودید که به آقای وزیر جنگ دستور خواهید فرمود که ترتیبات لازمه را در این باب بدهند. به طوری که جنابعالی مستحضرید اقدامات مربوطه به احتیاطات ضد حملات هوایی و محافظت افراد از خطرات هوایی نیز شامل سایر وزارتخانه‌ها می باشد و بنابراین ممنون خواهم شد لطفاً به دوستدار اطلاع دهید چه وقت کمیته مرکب از نمایندگان کلیه وزارتخانه‌های وابسته تشکیل خواهد گردید تا دوستدار از مأمورین نظامی انگلیس تقاضا کنم کارشناسان انگلیسی جهت شرکت در امور کمیته نامبرده تعیین و انتخاب کنند.

دوست صمیمی، ادربان هولمان

کیفر همکاری با اتباع کشورهای محور]

وزارت امور خارجه

مبداء نامه: سفارت انگلیس

پیوست: ۲۵/۶/۵ نخست وزیری

شماره: ۱۱۳۴

موضوع: اعزام بازداشت شدگان به اراک

تاریخ: ۲۹ خرداد ۱۳۲۱

استخراج کننده: انوشیروان عضد

آقای نخست وزیر عزیزم، جناب آقای عل سهیلی

به خاطر خواهید آورد که در تاریخ ۲۲ آوریل اعلامیه [ای] از طرف اداره کل شهربانی منتشر و به اطلاع عامه رسید که برطبق اتحاد بین ایران و متفقین تبلیغ برله محور و برعلیه متفقین و یا مخفی نمودن اتباع دول محور مخالف با مصالح کشور و مقررات جاریه می باشد و متخلفین از طرف اداره کل شهربانی در حدود مقررات و قوانین شدیداً مورد تعقیب قرار خواهند گرفت.

آن جناب تصدیق خواهند فرمود که در اعلان مزبور و تا آنجایی که اطلاع دارم در هیچ یک از اعلامیه ها و مقررات دیگر ذکری از این موضوع نگردیده که برطبق کدام قانون این قبیل متخلفین مورد تعقیب قرار خواهند گرفت و اشخاص مرتکب به چه کیفرهایی خواهند رسید. نتیجه این است که مقررات مزبور به طور مؤثری اجرا نمی گردد. بی نهایت ممنون خواهم شد مقرر فرمایند به هر زودی که ممکن است وضع امور نامبرده اصلاح و لطفاً اقدام لازم برای ترتیب اثر دادن قانونی به اعلامیه مورد بحث سریعاً به عمل آید.

دوست صمیمی، ادربان هولمن کاردار

[وخامت وضع ارزاق در اهواز بر اثر مداخلات انگلیسیها]

وزارت دارائی

قسمت اقتصادی

تاریخ: ۱۳۲۱/۳/۳۰

شماره ۱۳۸۸۲/اقتصادی

کشف تلگراف آقای صنیعی از اهواز

اقتصادی جناب آقای لقمان نفیسی

موجودی انبار اهواز در ۲۸ ماه جاری هشت تن بوده برای مصرف شهر به نانوا داده شد، هفت تن بقیه را به قید فوریت جناب آقای استاندار به شماره ۶۱۸۱ مطالبه نمودند، طی ۱۵۴۹ جواب داده شد عدم تحویل به واسطه فقدان موجودی انبار بوده و طبق امر صریح وزارت دارائی از گندم وارده از خارجه هم ذره [ای] نمی توان برداشت نمود. طی شماره ۶۱۸۵ فوری به شهربانی اهواز دستور داده اند از گندم وارده از خارجه هفت تن تحویل نانوا نمایند و در

روزهای بعد هم تا موقع تامین مصرف شهر همین اقدام را شهربانی ادامه دهد؛ دوم توسط تلفن آقای سرهنگ تقفی رئیس راه آهن اطلاع می دهد که طبق دستور مقامات انگلیس از فردا، ۲۹ ماه جاری واگنی برای حمل گندم و آرد به تهران در اختیار اقتصادی گذارده نخواهد شد و خامت این اقدام را تذکر داده متمنی اقدام عاجلی در تعقیب قضیه فرمائید.

۱۵۵۲ صنیعی

سند شماره ۱۸۸ [گزارشهای رسمی در باب کمبود ارزاق عمومی و رواج دزدی]

وزارت پست و تلگراف و تلفن

گزارش تلگرافی استانها و شهرستانها

۲۱/۳/۳۱

بندرعباس - شب ۳/۳۱، با جمعیت زیاد شهر بندرعباس که متجاوز از دوازده هزار نفر است تاکنون در روز ۱۲۰۰۰ کیلو گندم برای تهیه نان به نانوا داده می شد و اهالی در دکانها ازدحام نموده و غالباً گرسنه می ماندند؛ اخیراً چند روز است از مقدار مختصر بالا نیز روزانه دویست کیلو کسر کرده اند در نتیجه عموم اهالی در زحمت [و] نان هم یافت نمی شود. قریب یک ماه است حیوان درنده شبیه به یوز پلنگ همه شب به شهر آمده و اطفال کوچک تا ده دوازده ساله را پاره کرده و اگر بتواند نعش آنها را هم می برد. تاکنون متجاوز از بیست طفل اهالی را برده از طرف مقامات صلاحیت دار هم به هیچ وجه اقدامی برای دفع آن نشده است. فرهمند

نائین - شب ۳/۳۱، از قرار اطلاعی که به نائین رسیده، ... نفر دزد مسلح در ۳۰ کیلومتری نائین مبلغ ۳۷۰۰۰ ریال از ملک زاده که برای خرید پشم همراه داشته است مبلغ ۱۷۰۰ ریال از ناظری وجه نقد به سرقت برده اند. سعیدی

انارک - شب ۳/۳۱، آقای رئیس امنیه نائین دیروز برای پرداخت حقوق به انارک وارد در ساعت ۱۸ به نائین بازگشتند. علی علوی

کرمان - شب ۳/۳۱، چون تیمسار فرماندهی لشکرپس از شروع به امور استانداری متوجه شدند در انبار کرمان بیش از شش روز جنس موجود نیست اکثر شهرستانها هم نان ندارند.

سند شماره ۱۸۹ [شکایت وزیر دارائی به نخست وزیر در خصوص کمبود آذوقه و غلات در

کشور و ضبط آرد وارداتی جهت تهران توسط استانداری خوزستان]

وزارت دارائی

قسمت مالی

تاریخ: ۱۳۲۱/۴/۱

خیلی فوری

شماره ۱۵۵۹۲/اقتصادی

جناب آقای نخست وزیر

پیرو نامه شماره ۱۴۹۳۲ مجدداً از اهواز اطلاع رسیده [که] برحسب دستور استانداری مأمورین

شهربانی و شهرداری بدون موافقت اداره دارائی اقتصادی در روزهای ۲۸ و ۳۰ خرداد و اول تیر معادل ۴۵ تن آرد از محمولات تهران برده و مصرف کرده‌اند. بسیار قابل ملاحظه است که در بجهت حاصل خوزستان، استانداری محل به جای اینکه مالکین و صاحبان گندم را ملزم به تحویل دادن فزونی نموده و مصرف محل را تأمین نمایند خودسرانه آرد و گندم ورودی را که منحصرأ برای مصرف تهران اختصاص داده شده است مصرف می‌کنند در حالی که سالهای گذشته در ماه تیر و مرداد مقداری از گندم خوزستان به تهران حمل می‌شده. چون فعلاً تنها راه تأمین نان تهران همان گندم و آرد ورودی از خارج است چنانچه از مرتکبین این خودسری جداً بازخواست نشود و دستور قطعی برای تأمین مصرف از محصول محل صادر نگردد وزارت دارایی به هیچوجه مسئولیت تأمین خواروبار کشور را به عهده نگرفته و صراحتاً عرض می‌کند که تهران در مدت کوتاهی به سختی و قحطی دچار خواهد شد.

وزیر دارائی

محمود بدر

سند شماره ۱۹۰ صورت قسمتی از احتیاجات غذایی قشون انگلیس برای صدور به عراق
که توسط دولت ایران تهیه شد]

وزارت بازرگانی و پیشه و هنر

اداره: کل صادرات

تاریخ: ۲۱/۴/۳۰

جناب آقای نخست وزیر]

به طوری که آگاه هستند برطبق تقاضای وابسته بازرگانی انگلیس و پیشنهاد این وزارتخانه و موافقت وزارت دارایی به موجب تصویبنامه ۵۲۹۲ مورخ ۱۳۲۱/۴/۱، هیئت دولت موافقت فرموده‌اند که برای احتیاجات لشکری انگلیس اجازه صدور کالاهای زیر:

۱ - میوه خشک	۱۰۰ تن
۲ - عدس	» ۵۰
۳ - فلفل قرمز	» ۶۰
۴ - لپه [،] ماش	» ۵۰۰
۵ - سیر	» ۷۰
۶ - پیاز	» ۲۰۰
۷ - کنجد	» ۱۰۰۰

به عراق داده شود. اینک به طوری که از طرف وزارت دارایی اطلاع داده می‌شود وابسته

بازرگانی انگلیس در تهران شرح مجددی به آن وزارتخانه نوشته و احتیاجات لشکر انگلیس را چه در عراق و چه در ایران از اول ژوئیه ۱۹۴۲ تا ژوئیه ۱۹۴۳ (مطابق دهم تیرماه ۱۳۲۱ تا دهم تیرماه ۱۳۲۲) به قرار زیر:

برای صادرات به عراق

۹۶۰۰	تن	۱- سیب زمینی
» ۲۴۰۰		۲- پیاز خشک
» ۱۲۰۰		۳- میوه خشک
» ۲۳۰۰		۴- باقلا و لوبیا و نخود
» ۶۰۰		۵- روغن کنجد
» ۶۰۰		۶- ژامبون و پیه خوک
» ۲۴۰		۷- پنیر
» ۴۷۰۰		۸- عدس
» ۴۰۰		۹- سیر
» ۳۶۰		۱۰- فلفل سبز

برای مصرف ایران

» ۱۲۰۰		۱۱- نمک
» ۲۴۰۰		۱۲- برنج
» ۱۵۰		۱۳- سوسیس

تعیین و تقاضا نموده‌اند که اجازه داده شود با موافقت دولت اقدام به خرید و تهیه کالاهای مزبور بنمایند. با تقدیم ترجمه نامه وابسته بازرگانی انگلیس مراتب به عرض می‌رسد و از اقدامی که نسبت به تقاضای مزبور باید به عمل آید کسب تکلیف می‌نماید.

وزیر بازرگانی ویشه و هنر

[محل امضاء]

[در ذیل سند:] در جلسه شنبه ۶ تیر ۱۳۲۱ مطرح و فقط اجازه داده که از آنچه تقاضا کرده‌اند اجازه صدور اجناس ذیل داده شود.

۲۴۰۰	تن	۱- پیاز خشک
» ۱۲۰۰		۲- میوه خشک
» ۶۰۰		۳- ژامبون و پیه خوک
» ۴۰۰		۴- سیر
» ۳۶۰		۵- فلفل سبز

اشغالگران از تمام وسایل موجود: خط آهن، راه شوسه، تلگراف، بهره‌کشی از کارگران و زارعین، ابنیه و مؤسسات دولتی استفاده نموده و در این راه صدمات فراوانی به کشورمان وارد ساختند

بهره‌کننده از کارگران زخمی ایرانی و حمل اجناسی مورد نیاز مردم به منظور پشتیبانی از قوای اقتصادی

۶- نمک

» ۱۲۰۰

۷- سوسیس

» ۱۵۰

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره ۶۶۵۰

تاریخ ۲۱/۴/۳

سند شماره ۱۹۱ [اعلامیه شهربانی در مورد تعقیب و کيفر اتباع دولتهای محور و همدستان
ایرانی آنان]

وزارت امور خارجه
تبرستان

[۱۳۲۱/۴/۷]

آگهی از طرف اداره کل شهربانی

چون دولت ایران و دولتهای اتحاد جماهیر شوروی و بریتانیای کبیر بنا بر پیمان منعقدہ
فیما بین با یکدیگر متحد می باشند به اقتضای این اتحاد اقدامات و عملی به نفع دول محور
بر علیه متفقین و یا مخفی نمودن اتباع دول محور منافی با مصالح کشور و مخالف مقررات
می باشد و در حدود قوانین از جمله ماده ۵ قانون حکومت نظامی و مواد ۶۲ و ۶۷ و ۲۶۹ مکرر
قانون کيفر عمومی و ماده ۳۱۳ قانون کيفر ارتشی و نیز مطابق موادی که در صلاحیت
دادگاههای نظامی قرار داده شده است از طرف اداره کل شهربانی متخلفین قویاً تعقیب
خواهند شد.

سند شماره ۱۹۲ [چند گزارش رسمی از نقاط مختلف در باب اوضاع آشفته، راهزنی، فقدان

بهداشت، کمیابی ارزاق، احتکار و قحطی نان و لزوم کمکهای مالی به

مردم مستمند]

وزارت پست و تلگراف و تلفن

گزارش تلگرافی استانها و شهرستانها

در جز - شب ۴/۸، چند روز بود در دکان خبازی ازدحام جمعیت [بود] و نان هم خیلی از
حیث جنس بد بود. لذا کمیسیون در بخشداری تشکیل و قرار شد تا ده روز خبازان نان جورا
سه کیلو چهارریال و نان مخلوط را سه کیلو هفت ریال و نان گندم را ۳ کیلو دوریال به طور
آزاد بفروشند. سه روز است اداره دارایی مشغول پخش کوپن [است]. قند و شکر توزیع شود و
اداره شهرستان قوچان اجازه دهند عاملین کوپنها را قبول و قند و شکر بدهند نرخ خواروبار و
کالاهای دیگر در ترقی است انگور یک من دوریال خیار یکی ۲۵ دینار است. انصاری

سبزوار - شب ۴/۸، کمیسیون پخش هشتاد هزار ریال عطیه ملوکانه که بنا به تصمیم شورای اداری تحت مراقبت مخصوص داوری رئیس پست و تلگراف انجام می شد، کارهای خود را خاتمه مبلغ نامبرده به شرح زیر به نام فردآفرد حواله بانک ملی صادر و از حمل وجوه اعطائی پرداخته شده است. کمک به ۱۰۹۴ نفر بینوا ۴۸۶۳۵ ریال، سرمایه کسبه ۲۹ تن ۷۰۵۰ ریال، هزینه نگهداری روزانه ۵۰ تن زن و مرد و اطفال کوچک مدت ۳ ماه در نواخانه با خرید لباس جهت آنان ۹۹۱۵/۳۰ ریال هزینه اوراق و چکهای بانکی ۲۶۳/۵۰ ریال بقیه که با موافقت فرمانداری و هیئت عامله به مصرف نان بینویان شهر اختصاص داده شده ۴۱۳۶/۲۰ ریال. حقیقتاً مبلغ اعطائی کمک مهمی به درماندگان این شهرستان نموده عموماً شب و روز به دعا بقاء ذات اقدس خسروانه رطب اللسانند. داوری

نائین. شب ۴/۸، از قرار خبری که به نائین رسیده یک عده ۱۵۰ نفری دزد فارسی کلیه گوسفندهای حدود سورک و ندوشن که از اهالی نائین و قریب دو هزار گوسفند بوده اند به سرقت برده و خود سورک را هم غارت کرده اند. سعیدی

ملایر - شب ۴/۸، در شورای شهرستان وضعیت بی آبی شهر و نواقص بیمارستان سیفیه مطرح و در نتیجه مذاکرات قرار شد مراتب به وزارت کشور گزارش و از پیشگاه اعلیحضرت همایونی برای احداث قنات و توسعه و تکمیل بیمارستان مبلغ هفتصد و پنجاه هزار ریال استدعای مساعدت شود. طباطبائی

اهواز - شب ۴/۸، جلسه حمایت زندانیان تحت ریاست جناب آقای استاندار یا حضور روساء ادارات و چند نفر بازرگانان تشکیل [و] نسبت به اقدامات بنگاه بیاناتی ایراد و برای بهبودی اوضاع آنان دو دستگاه چرخ خیاطی و ۵۵۰ متر پارچه خریداری و دوخته شده و تحویل زندانیان گردیده است ضمناً هیئت مدیره به ریاست آقای خواجوی رئیس دادگستری انتخاب و هر یک از بازرگانان تنخواهی نقداً پرداختند. در نتیجه باد گرم پریروز جمعی بیمار گردیده و گویا در خارج شهر نیز تلفاتی رخ داده است. دیروز به کلی گوشت نایاب [بود].

سند شماره ۱۹۳ [اعتراضی وزیر دارایی به وزارت امور خارجه در مورد خرید و خروج آذوقه و مواد غذایی از ایران توسط متفقین به خصوص خرید و حمل گندم و جو توسط نیروهای شوروی برخلاف پیمانهای امضاء شده]

وزارت دارائی

خیلی فوری

قسمت اقتصادی

تاریخ: ۱۳۲۱/۴/۸

شماره: ۱۵۳۲۸ اقتصادی

وزارت امور خارجه

به طوری که استحضار دارند بنا بوده است [که] مصرف خواروبار ارتش شوروی و انگلستان

که در خاک ایران اقامت دارند به دولت و کشور ایران تحصیل نشده و خودشان از خارج وارد کنند. که همین قسم هم در یادداشتهای متبادله بین دولت ایران و دو دولت نامبرده اشاره و تصریح شده است. متأسفانه از چندی به این طرف به وسایل مستقیم و غیرمستقیم نیروی متفقین از مواد خواروباری حتی گندم و جو استفاده نموده و در غالب نقاط، نمایندگان آنها مقادیر مهمی خریداری کرده‌اند. علاوه بر این چندی قبل ارتش شوروی مقداری جو تقاضا کردند که در رضائیه به آنها فروخته شود و با اینکه دارایی محل برای اختلاط با گندم نیازمندی مبرمی به جو داشت، معذالک اجازه فروش داده شده و ضمناً تذکر داده شد که با مضیقه‌ای که کشور ایران از حیث مواد خواروبار دارد، دیگر نمی‌تواند جویا گندم به نیروی شوروی بفروشد. اخیراً نیز معادل یک هزار تن جو در تبریز و پانصد تن در گرگان خواسته بودند و دستور داده شد پروانه خرید به آنها بدهند. با تمام این مراتب اینک اداره دارایی خوی تلگرافاً اطلاع داده است [که] کماندانی شاهپور مقداری جو تقاضا نموده و اخیراً از حمل گندم به ماکو ممانعت [کرده] و اظهار داشته‌اند مادام که جو درخواستی تحویل نشود، اجازه حمل نخواهند داد. چون رئیس دارایی تصریح کرده چنانچه به فوریت رفع مزاحمت نشود، ماکو دچار مضیقه و تولید اغتشاش و انقلاب خواهد شد. متمنی است از سریعترین راهی که ممکن است اقدام فرمایید دستور تلگرافی به کماندانی شاهپور صادر نمایند از حمل گندم به ماکو و سایر نقاط ممانعت ننموده و از مطالبه جو نیز خودداری کنند که سختی و مضیقه حتمی تولید نشود و نتیجه را هرچه زودتر اشعار فرمائید که به محل اطلاع داده شود.

وزیر دارایی، بدر^۱

سند شماره ۱۹۴ [دستورالعمل کاردار انگلیس به نخست‌وزیر ایران برای اعمال سانسور در همه موارد منجمله امانات پستی که از خارج می‌رسند و حمل مطبوعات خارجی توسط مسافران]

وزارت امور خارجه

مبداء نامه: سفارت انگلیس

موضوع: سرویس سانسور در تعقیب قرارداد سانبی

تاریخ: ۱۰ تیر ۱۳۲۱

استخراج کننده: انوشیروان عضد

پیوست: پرونده ۷/۲/۶/۵ نخست‌وزیری

آقای نخست‌وزیر عزیزم - جناب آقای علی سهیلی نخست‌وزیر دولت شاهنشاهی ایران، تهران خیلی مسرور خواهیم شد آن جناب بذل مساعدت فرموده مقرر دارند ترتیبات ذیل در باب

۱. محمود بدر فرزند احمد بدر (نصیرالدوله) وزیر دارایی و معاون شوستر در زمان مستشاری وی در مالیه ایران.

سانسور کم‌الحال ظاهراً ترتیبیاتی برای آن داده نشده است به موقع اجرا گذارده شود.

(الف) مقتضی است تعلیماتی به اداره گمرک داده شود که کلیه امانات وارده و صادره و ترانزیتی به اختیار مامورین سانسور گذارده شود. در غیر اینصورت واضح است تضمینی نیست در اینکه اشیاء نامناسب به وسیله بسته‌های پستی به داخل و خارج ایران راه نیابد.

(ب) مقتضی است مقرراتی صادر گردد که هیچیک از مسافرین نباید مراسله یا روزنامه از کشور خارج کنند مگر اینکه آن بسته از طرف مقامات اداره سانسور مهر و امضاء شده باشد. به گمرکات و پاسگاههای مرزی دستور داده شود که کلیه مراسلات و روزنامه‌هایی که بدین ترتیب مهر و امضاء نشده توقیف نموده و جهت مقامات سانسور ارسال دارند. مقتضی است تعلیماتی در این باب به وسیله مطبوعات منتشر گردد و ضمناً اشعار شود که این قبیل اوراق لااقل برای ۴۸ ساعت در اختیار اداره سانسور طهران قبل از آنکه دارندگان آنها را مورد استفاده قرار دهند گذارده شود.

دوست صمیمی - ادرین هولمن

کاردار

سند شماره ۱۹۵

دشواریهای فراوان صدای زمامداران ایران را هم درآورد؛ مهمات و ساز و برگی که به روسیه ارسال می‌شد می‌بایست به وسیله کامیون و از طریق جاده‌های اتومبیل‌رو و به خصوص راه‌آهن سراسری ایران حمل شود. قراردادی هم بین امریکاییها و انگلیسیها منعقد گردید که مقرر می‌داشت حفظ امنیت در منطقه جنوب به عهده انگلیسیها باشد و امریکاییها فقط به امور فنی اشتغال ورزند.

تا پاییز ۱۹۴۴ بیش از ۴۲۸۰۴۴۰ تن ساز و برگ جنگی و اسلحه و مهمات و اجناس دیگر امریکا از طریق ایران به وسیله روسیه شوروی حمل شد. در این مدت ظرفیت خط‌آهن سرتاسری ایران پنج برابر شد. قریب یکصد و پنجاه هزار وسیله نقلیه و در حدود سه هزار و پانصد هواپیما و منجمله یکهزار و چهارصد بمب افکن از طریق ایران تحویل ارتش سرخ گردید.

[نامه‌ای که به امضای نخست‌وزیر و وزیر خارجه ایران برای وزیرمختار ایران در لندن فرستاده شده و در آن خواسته شده است تا متن آن را «به اطلاع مؤثرترین شخصی که سیاست خارجی انگلستان را در دست دارد» برساند، نهایت درماندگی زمامداران ایران را در آن مقطع و شرایط زمانی نشان می‌دهد]

وزیرمختار ایران لندن ۷۳. خواهشمند است مفاد این تلگراف را به اطلاع مؤثرترین شخصی که سیاست خارجی انگلستان را در دست دارد برسانید:

دولت شاهنشاهی ایران از اقداماتی که دولت انگلیس تا به حال در همراهی با ایران کرده تشکر دارد. منتهی اگر در تأمین تقاضاهای حقّه خود پافشاری می‌کند نباید اولیاء امور انگلستان این عمل را حمل بر عدم قدردانی نمایند. تقاضاهای دولت شاهنشاهی ایران که اینقدر گزاف به نظر می‌رسد اگر درست توجه کنند، در مرحله اول آذوقه است که وضع ناگوار آن مکرر در مرکز به اطلاع مأمورین مربوطه انگلیس رسیده و در مرحله دوم وسایل نقلیه است که آن هم به واسطه ارتباط کاملی که با تأمین آذوقه دارد مورد تقاضای مکرر دولت ایران بوده است.

البته وقایع شهریور و ورود قوای متفقین و ماندن آنها در ایران در این قسمت تأثیر کمی داشته، زیرا قوای متفقین که تعداد حقیقی آنها بر ما مجهول ولی هیچ وقت کمتر از پنجاه هزار نبوده‌اند از آذوقه ایران اعاشه نموده و گذشته از آن تعداد زیادی لهستانی که عده آنها نیز در حدود سی الی چهل هزار نفر می‌شود در ایران به سر می‌برند که این نیز تحمیلی بر آذوقه کشور است. به علاوه مقدار زیادی آذوقه ایران چه به طور مستقیم از طرف آقایان خریداری و صادر می‌شود و چه به واسطه وضعیت فعلی و عدم امکان نظارت در سرحدات به طور قاچاق خارج می‌شود. تعیین میزان اجناس که صادر می‌کنند به علت اینکه در گمرکات از دادن اظهارنامه خودداری می‌کنند مقدور نیست. ولی با قحطی که سراسر ایران را فرا گرفته است و بر شدن آن روزه‌روز افزوده می‌شود، حاکی از مقدار زیادی جنس و آذوقه است که دائماً از ایران خارج می‌شود. بالاخره در حدود هفتاد هزار عمه که باید حقاً در دهات کار کنند برای عملیات راهسازی متفقین مشغول کار هستند و صرف نظر از اینکه این عده در تولید کشور کمکی نخواهند کرد، آذوقه آنها نیز تحمیل بر دیگران خواهد بود. بنابراین ملاحظه می‌فرمایید تحمیلات آقایان متفقین چه مستقیم و چه غیرمستقیم بر آذوقه کشور محرز و مؤثر می‌باشد.

نسبت به وسایط نقلیه هم طوری که مرتد کرده شده و در حدود یک هزار و پانصد کامیون از موجودی کشور در خدمت «U.K.C.C.» است که این مقدار نسبت به موجودی وسایط نقلیه ایران و احتیاجات حمل و نقل غله و غیره فوق العاده زیاد است. شرکت مزبور به این هم اکتفا نکرده و مدعی است باید سهمیه لاستیک و لوازم یدکی که امریکا به ایران داده است و می‌دهد تماماً به واسطه او توزیع شود. راه آهن سراسری ایران و راه آهن تبریز هم تحت نظارت متفقین و تمام حمل و نقل آنها را عهده دار است. البته به این ترتیب تصدیق می‌فرمایید خواستن

کمک در تأمین احتیاجات حمل و نقل ایران از حیث وسایل نقلیه تقاضای بلاعوض نیست. در مقابل این استفاده‌هایی که متفقین از کلیه منابع مختلف این کشور کرده و می‌کنند، دولت انگلیس از شهریور به این طرف مقدار ۴۸۴/۵۵ تن گندم و ۱۵۰/۳۴ تن شکر و ۱۳/۰۹۵ عدل قماش و ۵۰۷ تن چای به ایران داده است. در قسمت وسائط نقلیه با اینکه چندین ماه است از طرف «U.K.C.C.» وعده شده است با نظارتی که در حمل و نقل دریایی دارند برای انجام و تهیه سفارشات لاستیک و لوازم یدکی کامیون که مدت‌هاست با وجود گشایش اعتبارات آنها معطل مانده است اقلأً کمکی خواهند کرد، نه فقط کمکی نکرده‌اند بلکه طبق مدارک موجود، مقداری از سفارشات ما را هم خودشان استفاده کرده‌اند. حال آنکه دولت و ملت ایران انتظار دارند متفقین تعهداتی را که در پیمان سه گانه در کمک به وضع اقتصادی کشور ما دارند اجرا کنند. بنابراین اگر دولت شاهنشاهی ایران تحت تأثیر این مسائل اصرار در تقاضای حقه خود نماید، می‌توان او را متهم به عدم قدرشناسی نمود؟ آیا دولت شاهنشاهی ایران نباید در سهم خود متأسف باشد که کمک متفقین در مقابل تحمیلاتی که به کشور ایران عملاً شده است ناچیز می‌باشد. اظهار آقایان به اینکه در امر خرید غله تا به حال به دفع الوقت گذرانده، پرداخت از طرف دولت کم است یا مأمورین مواظبت و مراقبت در جمع‌آوری نمی‌کنند اساساً به هیچ وجه حقیقت ندارد، زیرا از حیث افزایش بها تا به حال در ظرف یک سال بیش از صد و پنجاه درصد به تفاوت در نقاط مختلفه کشور به بهای گندم افزوده شده است. منتهی چون عمال متفقین به خرید اجناس انحصاری و غیرانحصاری اقدام می‌کنند، البته بهای کلیه اجناس رو به ترقی گذاشته و اشخاص هم در روی این جریانات دیگر جنس خود را در انتظار فروش به قیمت‌های گزاف به دولت نخواهند فروخت. به این شکل اشکالات جمع‌آوری هم معادل دخالت خود آنهاست، منتهی این هم یکی از دلایلی است که برای فرار از انجام تعهدات خودشان در کمک به اقتصادیات هر دفعه اظهار می‌کنند.

به طور اختصار دولت ایران در تقاضای خودش راه مبالغه و اغراق را هیچ وقت نپیموده و هیچ گونه تقاضای غیر مشروعی هم نداشته و ندارد. به علاوه اشکالات حمل و نقل و از طرف دیگر احتیاجات متفقین را از نظر دور نداشته و آنچه تا به حال تقاضا نموده با توجه به وضع بین‌المللی و حداقل احتیاج بوده است. دولت و ملت ایران انتظار دارند متفقین با در نظر گرفتن وضع اقتصادی ایران که وخامت آن عمده‌اش مربوط به عملیات خودشان است و همچنین با در نظر گرفتن هر تعهدی که در این قسمت طبق پیمان کرده‌اند اقدام فوری در انجام تقاضاهای ایران نمایند. والا چنانچه کمک به موقعی نشود وضع ایران دچار اختلال و صدمه آن محققاً عاید خودشان خواهد شد.

دو چیز فوق‌العاده مهم که محتاج به اقدام فوری است رساندن سی هزار تن گندم و ده هزار حلقه لاستیک در ظرف سه ماه می‌باشد به شرط اینکه بلافاصله شروع و با اولین وسیله حمل و

تحويل شود. البته احتیاجات سه ماه بعد به اطلاع جنابعالی خواهد رسید.

در خاتمه خواهشمند است مراتب بالا را به طوری که صلاح می دانید به اطلاع مقامات مسئول انگلستان رسانده، مخصوصاً توجه آنها را به لزوم کمک فوری در امر آذوقه و وسایط نقلیه جلب نمایید و اطمینان بدهید که این تقاضای دولت ایران با توجه به تمام اشکالات موجود فعلی می باشد و گزاف نیست و آقایان را به وخامتی که عدم کمک آنها در وضع اقتصادی و عمومی ایران ایجاد خواهد کرد متوجه ساخته و تذکر بدهید که اصرار دولت متکی به این دلایل است. قریباً صورت جامعی از اجناسی که تا به حال متفقین داده و استفاده هایی که در مقابل از منابع طبیعی و صنعتی ایران کرده اند برای استحضار جنابعالی ارسال خواهد شد.

تبرستان
www.tabarestan.info

سند شماره ۱۹۶ [بافشاری سفارت شوروی برای بازداشت و تبعید ایرانیهای متهم به دوستی با

آلمان]

وزارت امور خارجه

پرونده: ۱۵/۲/۶/۵ نخست وزیری

موضوع: توقیف اتباع محور

استخراج کننده: انوشیروان عضد

اداره مبدا: کشف تلگراف رمز آقای

منصور استاندار مشهد

شماره: ۴۹۰

تاریخ: ۱۳۲۱/۴/۱۶

جناب آقای نخست وزیر امروز عصر سرکنسول شوروی به ملاقات آمده اظهار داشت مقامات نظامی و سیاسی شوروی جداً خواهش می کنند اتباع دول محور که تا کنون در خراسان مانده اند به خارج از این استان و در محلی که قوای نظامی شوروی نباشند فرستاده شوند و صورتی حضوراً داد شامل ۱۴ نفر است که به کارهای مختلف از قبیل مهندس راه، متخصص کارخانه و طبابت اشتغال دارند و بعضی بیکارند و دو نفر هم علاوه نمود که اتباع سویس می باشند و اظهار داشت که چون برله محور هستند وجودشان اینجا مضر است مخصوصاً تقاضا داشت از حالا این اشخاص تحت نظر گرفته شوند تا هر چه زودتر اقدام در اخراج آنها از خراسان بشود. گفتم به شهربانی دستور برای تحت نظر گرفتن داده می شود و به مرکز هم تلگراف می کنم که ترتیب اعزام و محل اقامت آنها را معین و دستور بدهند، بنابراین متمنی است فوراً دستور لازم در این باب به اداره کل شهربانی صادر و ضمناً راجع به دو نفر تبعه سویس در صورتی که لازم بدانید با سفارت سویس در تهران مذاکره کنید که مطلع باشند. بعضی از این اشخاص می توانند به خرج خودشان بیایند ولی چند نفر دیگر باید به خرج دولت اعزام شوند و تکلیف

آنها از حیث محل اقامت و غیره پس از ورود به مرکز معین شود. سرکنسول توضیح نمود نه مقصود در توقیف آنها نیست یکی از ۱۴ نفر پرفسور مدیر بیمارستان شاهرضا است که اصلاً آلمانی بوده و در اواخر سال ۱۳۱۹ تبعیت ایران اختیار کرده راجع به این شخص که وجودش برای بیمارستان ضروری است مشغول اقدام هستم که شاید از او صرف نظر شود. شماره ۱۲۲ ساعت ۲۳ شب ۲۱/۴/۱۶

منصور

سند شماره ۱۹۷ [تلگراف وزیر امور خارجه به سفارت ایران در لندن در مورد ایجاد تماس با مقامات انگلیسی، درخواست هماهنگی در امر خرید و توزیع ارزاق، همدارنسبت به رواج قاچاق و گوشزد کردن و خطر قحطی در تهران]

تلگراف رمز شماره ۶۲۰ رسیده از وزارت خارجه - تهران

تاریخ وصول به سفارت ۱۹ تیر سنه ۱۳۲۱ هجری شمسی / ۱۰ ژوئیه ۱۹۴۲

سفارت شاهنشاهی ایران تاریخ صدور از مبداء ۱۸ تیر سنه ۱۳۲۱ هجری شمسی / ۹ ژوئیه ۱۹۴۲

لندن شماره دفتر ثبت تلگرافات وارده ۹۷

موضوع: تقاضای ایران از متفقین راجع به گندم و لاستیک

وزیرمختار ایران - لندن

۵۵ و ۵۷ [کذا] اولاً در باب گندم اگر محصول امسال به طوری که مقامات مربوطه انگلستان تصور کرده اند مطابق سالهای عادی بوده البته احتیاج کمتری به گندم خارجه پیدا می شد، ولی گشایش در نواحی غرب و جنوب ایران که کشت آنجاها دیمی [است] و از فروردین به بعد هم بارندگیهایی به موقع نشده، تقریباً قسمت اعظم بلکه بیش از نصف حاصل دیمی از بین رفته و حال آنکه نان چند ماه تهران و بعضی از نقاط دیگر از ولایت غرب می بایستی تأمین شود. علاوه بر این حوادث سال گذشته نیز باعث شده که در قسمت اعظم از املاک بذر به میزان معمول کشت نشده و از این حیث نقصان زیادی در محصول حاصل شده بنابراین کمترین میزانی که برای گندم مورد احتیاج حتمی است همان صدور بیست هزار تن می باشد و الا دچار قحطی خواهیم شد و زحمات فوق العاده تولید خواهد شد. ثانیاً موضوع کامیون و لاستیک نیز اهمیت کامل دارد زیرا کسر گندم پاره^۱ از نقاط کم بود باید از جاهای دوردست رسانده، راپرتاً^۲ جبران شود و تنها چیزی که در این کار و در حمل و نقل گندم به نقاط دوردست دخالت کلی دارد کامیون و لاستیک است و در این موضوع بایستی جدیت مؤثری به عمل آید که کامیون و میزان کافی از اقسام مختلفه لاستیکهای بادی مخصوصاً اندازه های

۱ و ۲. در حاشیه سند نوشته شده است: کلمه صحیح کشف نمی شود.

بزرگ وارد شود که عملیات حمل و نقل تمام مؤسسات و کارخانجات دولتی و جریان امر تجارت دچار وقفه نشود. ثالثاً در قسمت اجرای مقررات گمرکی در ورود و خروج کامیونهای حامل اجناس متعلق به قشون بین نمایندگان قشون انگلیس و اداره گمرک موافقتی در باب تشریفات و آیین گمرکی مربوط به کارهای مزبور شده البته طبق آن موافقت عمل خواهد شد، و چون دولت، قوای نظامی در سرحد ندارد دول متفقہ هم به وسایل خودشان در جلوگیری از قاچاق باید مساعدت نمایند که ارزاق خارج نشود. مقتضی است مراتب و وخامت اوضاع ارزاق و وضعیت نزدیکی قحطی تهران را به مقامات مربوطه گوشزد توجه و جدیت نمایید، منظور دولت کاملاً در این مسائل تأمین گردد. نتیجه اقدامات [را] تلگراف فرمایید ۶۲۰

ساعد، وزیر امور خارجه

سند شماره ۱۹۸ [کمبود آذوقه و برداشت گندم در بوشهر و برازجان بر اثر عدم بارندگی و خشکسالی و ناتوانی اداره غله از وصول محصول]

وزارت دارایی

قسمت اقتصادی

به تاریخ: ۱۳۲۱/۴/۲۳

شماره ۱۲۹۴

اداره دارایی اقتصادی شهرستان بوشهر

عطف به مرقومه تلگرافی رمز شماره ۲۱/۴/۲۲/۶۲۸۲ موضوع جمع آوری فزونی گندم سال ۱۳۲۱ این حوزه به عرض می‌رساند [که] به شهادت پرونده امر بنده از بدو ورود به این بخش، منتهای جدیت و کوشش را که لازمه این امر مهم بوده به وسیله اعزام مکرر بازرس و اخذ پیمان نامه به خرج داده و گزارشهای جامعی در این باب به شماره ۸۷۸-۲۱/۳/۲۰ و ۶۸۹-۲۱/۳/۳ تهیه و تقدیم داشته است که بدیهی است مراجعه خواهند فرمود. علی ای حال وضعیت محصول دیمی این حوزه در اثر عدم بارندگی و خشکسالی به هیچ وجه قابل اخذ تعهد فزونی نبوده و اگر در بعضی نقاط محصول به دست آمده باشد شاید به قدر بذری که زارع کشت کرده بود نبوده است. در این صورت تصدیق خواهند فرمود [که] جمع آوری گندم به مفهوم واقعی مازاد و فزونی غیر مقدور [است] و باز هم اگر بذری دو بذرعاید کشتکاران شده بود برای اجراء امر ناگزیر از مطالبه و دریافت از زارعین بوده و اقداماتی در اینخصوص می نمود، لیکن متأسفانه قحطی و بیچارگی ساکنین این بخش به طوری است که حقیقتاً رقت آور [است] و جای هیچ گونه پوششی برای موضوع گندم باقی نگذاشته است.

رئیس اداره اقتصادی برازجان - بهروز حاجیانی

رونوشت شرح بالا در نتیجه ابلاغ دستور شماره ۱۶۵۵۶ وزارتی برای استحضار به اداره کل غله تقدیم می دارد.

از طرف رئیس دارائی مالی و کفیل اقتصادی بوشهر، غیائی

سند شماره ۱۹۹ [شکایت انگلیسیها از رفتار مردم خرم آباد با سربازان هندی و تکذیب این ادعا توسط شهربانی خرم آباد]

وزارت امور خارجه

شماره: ۲۱۴ پیوست پرونده: ۸/۲/۶/۵ نخست وزیری

تاریخ: ۲۱/۴/۲۸ موضوع: اعتراض سفارت انگلیس از رفتار

مأمورین ایرانی لشکری و ژاندارم و اهالی

در خرم آباد از روزی که نیروهای شوروی و انگلیس آمد و رفت می کنند تا کنون به هیچ وجه من الوجوه دیده و یا شنیده نشده است که از طرف اهالی نسبت به نیروهای دولتی نامبرده ابراز بغض و یا کینه شده باشد حتی با اینکه معمولاً در مواقعی که هر نوع اتومبیل و وسایل باربری متعلق به هر کس که باشد تعداد زیادی از یک نقطه ایاب و ذهاب نمایند به حکم طبیعت است بچه ها و یا اشخاص ولگرد بیکار ممکن است برای چند دقیقه به عنوان تماشا در اطراف و یا خط سیر اتومبیلها توقیف نمایند و یا اینکه اتومبیلهای حامل نیروی انگلیس که حامل سربازهای هندی هستند در موقع عبور در خرم آباد و هندیها با لهجه هندی و نوبغ مخصوص آواز خوانده و یا خنده هایی می نمایند. بالاخره حرکات جالب توجهی می نمایند که طبعاً باید توجه عابری را جلب و قهراً تماشاچی تهیه می نمایند مع هذا تا کنون دیده نشده که در موقع عبور این اشخاص حتی یک نفر بچه هم نزدیک اتومبیلهای آنها توقف نماید تا چه رسد به اینکه دور اتومبیل جمع و یا سنگ پرتاب کرده باشند و اگر چنانچه حقیقت داشت البته افسر انگلیسی در همان موقع مراتب را اظهار و از طرف شهربانی نیز قضیه جداً تعقیب می شد.

رئیس شهربانی خرم آباد، یاورشکیبا

سند شماره ۲۰۰ [سانسور مطبوعات، نامه ها و بسته های پستی در تهران توسط مأموران انگلیس]

وزارت کشور

اداره: سیاسی

تاریخ: ۱۳۲۱/۴/۲۹

شماره: ۴۸۴ س/ ۱۶۰۱

محرمانه

جناب آقای نخست وزیر

استحضاراً معروض می‌دارد [که] بنا بر گزارش اداره کل شهربانی چند روز است بازرسیهای شعبه سانسور انگلیس کلیه مطبوعات و نامه‌های رسیده از ترکیه را جزو سایر کیسه‌های پستی به شعبه سانسور خود برده و مطبوعات مزبور را بایگانی می‌کنند و مأمورین سانسور جدیت دارند که مطبوعات ترکیه بایگانی شود. مطبوعات لندن و امریکا و شوروی هم خیلی کم شده و اغلب دیر می‌رسد.

از طرف وزیر کشور

امضاء

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره : ۹۵۵۰

تاریخ : ۱۱/۵/۱۳۳۲

سند شماره ۲۰۱ [نامه جانشین وزیر دادگستری به نخست وزیر درباره اتمام موجودی گندم و

جو در بروجرد به دلیل فروش آنها از جانب مالکین به نیروهای شوروی و

دخالت قوای انگلیسی برای خروج گندم از منطقه]

وزارت دادگستری

اداره دفتر کل وزارتی

به تاریخ ۳۱/۴/۱۳۲۱

شماره : ۱۴۶۵

محرمانه، فوری

ریاست وزیران

به قرار گزارش دادسرای شهرستان بروجرد در کمیسیونی که روز ۲۲/۴/۲۱ در فرمانداری تشکیل بوده و دادستان هم در آن شرکت داشته اظهار شده است که شهر فقط برای روز ۲۳/۴/۲۱ نان دارد و تصمیم گرفته شده است که از تمام ادارات مأمورینی برای جمع آوری گندم و جو و جلوگیری از احتکار به دهات اعزام شوند. ضمناً فرماندار و رئیس اداره دارایی به دادستان زبانی گفته اند که مالکین گندمهای خود را به دلالان خارجی می‌فروشند و تا به حال چند کامیون که دارای علامت «حمل کالا جهت شوروی» می‌باشد و حامل گندم و جو بوده، دیده شده است و همین که مأمورین امنیه درصدد جلوگیری برمی‌آیند مأمورین انگلیسی ممانعت از اقدام آنها می‌نمایند، مراتب برای استحضار و جلب توجه عالی اعلام گردید.

از طرف وزیر دادگستری

امضاء

تاریخ ماه ۱۳۲۰
شماره ضمیمه

مقایسه بهای برنج در درشت
تیرماه ۱۳۲۱ - ۱۳۲۰

اداره
دائرة

نوع برنج	واحد مقیاس	بهای پارسال	بهای امسال
دم سیاه لعلی	۱۳۲ کیلو - ۴۴ من	۴۰۰ ریال	۹۰۰ ریال
متوسط	-	۳۰۰	۶۵۰
صدری لعلی	-	۲۵۰	۶۰۰
متوسط	-	۱۶۰	۵۳۰
چمپا	-	۸۴	۳۴۰
گرنه	-	۱۰۰	۴۰۰
کرایه برای یک تن	-	از ۲۰۰ الی ۳۰۰	۸۰۰

مانس

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره: ۹۰۲۸

تاریخ: ۲۱/۵/۴

سند شماره ۲۰۳ [نامه محرمانه وزیر دارایی به وزیر امور خارجه درباره خرید جو توسط

نیروهای شوروی از کشاورزان و لزوم اقدام فوری برای جلوگیری از این کار]

وزارت دارایی

به تاریخ: ۱۳۲۱/۵/۴

شماره: ۲۰۰۹۸

خیلی فوری، محرمانه

جنای آقای وزیر خارجه

گزارش رسیده از اداره کل شهربانی مشعر است که نیروی شوروی در تاکستان مقدار زیادی جو خریده، و همه روزه به وسیله اتومبیل حمل می نمایند. گزارشهای دیگری هم از پاره ای نقاط شمالی در این خصوص رسیده، در صورتی که وزارت دارایی در قبال تقاضا و اصرار نمایندگی بازرگانی شوروی، مساعدتهای لازم را برای تحویل چندین هزار تن جو به شورویها نموده است.

چون این عمل به کار خرید و جمع آوری جنس که فعلاً در درجه اول اهمیت قرار دارد لطمه می زند و به علاوه مساعدتهای لازم هم در تحویل جو به عمل آمده، دیگر پسندیده نیست که نمایندگان آنها باز جو خریداری نمایند.

بنابراین تمنی دارد که با مقامات شوروی مذاکره و اقدام فرمایید که دستور قطعی صادر نمایند از خرید غله اعم از گندم و جو خودداری شود و نتیجه اقدامی که مبذول می فرمایند به وزارت دارایی مرقوم فرمایید.

وزیر دارایی

رونوشت به اداره کل غله ابلاغ می شود.

وزیر دارایی

امضاء

سند شماره ۲۰۴ [ممانعت مأموران شوروی از حرکت قطارها و توقیف بی دلیل قطارها و

سرنشینان آنان]

وزارت امور خارجه

اداره مبدا نامه: بنگاه راه آهن دولتی ایران

۲۱/۵/۱۵

پیوست پرونده: ۲۱/۲/۶/۵ نخست وزیری

استخراج کننده: انوشیروان عضد

جناب آقای نخست وزیر

طبق گزارش ناحیه راه آهن تهران روز ۲۱/۵/۱۴ یک قطار حامل یک واگون افسران ۵ واگن سرباز و ۴ واگن دواب که از زنجان به تهران حرکت داده شده بود ساعت ۳/۴۵ به ایستگاه قزوین وارد از طرف بنگاه و مأمورین حمل و نقل شوروی که در بنگاه راه آهن کار می کنند برای حرکت دادن افراد نظامی تأکید شد نتیجه حاصل نگردید و قطار تا ساعت ۷/۳۵ دقیقه از طرف مأمورین نظامی شوروی در ایستگاه قزوین متوقف گردیده بود.

روز ۲۱/۵/۱۵ نیز یک قطار حامل یک سالون افسران، ۱۴ واگون افراد نظامی از زنجان ساعت ۳/۴۰ به ایستگاه قزوین رسید مجدداً مأمورین نظامی شوروی قطار مزبور را تا ساعت ۶/۳۵ دقیقه متوقف ساختند.

ضمناً به استحضار می رساند که نزد مقامات مربوطه شوروی اقدامات لازم نسبت به این موضوع در جریان و نتیجه را بعداً به اطلاع عالی خواهد رسانید.

مدیرکل بنگاه راه آهن دولتی ایران

سند شماره ۲۰۵

[گسترش دامنه سانسور و ادامه عملیات توسط متفقین و مشکلات روزافزون

ادارات پست و گمرک]

وزارت امور خارجه

اداره مبدا نامه: وزارت دارائی

پیوست: پرونده ۷/۲/۶/۵ نخست وزیری

شماره: ۱۷۶۶۸

موضوع: ... سانسور در تعقیب قرارداد سه جانبه

تاریخ: ۱۳۲۱/۵/۲۵

استخراج کننده: انوشیروان عضد

جناب آقای نخست وزیر

عطف به مرقومه شماره ۷۸۵۵ به تاریخ ۱۳۲۱/۴/۲۲ راجع به سانسور نوشتجات و امانات پستی به عرض می رساند.

برای سانسور نوشتجات و اسنادی که مسافرین ورودی و خروجی همراه دارند بر اثر تقاضای وزارت پست و تلگراف در تاریخ چهارم خرداد گذشته دستور لازم به کلیه دوایر گمرکی ابلاغ گردیده.

نسبت به سانسور امانات و بسته های پستی نظر این وزارتخانه به قرار زیر است.

۱. چون امانات و بسته های مزبور تا موقع مراجعه صاحبانشان و انجام آیین گمرکی مثل سایر کالاها در امانت و حفاظت اداره گمرک است اصلاح است برای رسیدگی و سانسور آنها نماینده سانسور متفقین در اداره گمرک امانات پستی حاضر و امانات مورد نظر را با حضور نمایندگان سانسور اداره پست و اداره گمرک بازرسی و معاینه پس از تنظیم صورت مجلس

لاک و مهر نمایند.

۲. نظر به اینکه علاوه بر مرکز از دفاتر گمرکی بندرعباس، بوشهر، خرمشهر و جلفا، بندر پهلوی و زاهدان امانات پستی وارد می‌شود و موقع مراجعه صاحبانشان در همان دفاتر آیین گمرکی آنها انجام می‌شود و از لحاظ اینکه حمل امانات پستی به مرکز جهت انجام سانسور علاوه بر هزینه گرایه حمل ممکن است سبب شود [که] امانات مزبور خراب و یا در محتویات آنها کم و کسرهای حاصل گردد، شایسته است اداره سانسور متفقین در محل‌های مذکور نماینده تعیین و معرفی نمایند تا همین عملی که در مرکز به نحو معروض در بند ۱ بالا صورت می‌گیرد در ولایات نیز انجام شود. مستدعی قدغن فرمایید مراتب به اداره سانسور اعلام و در صورت ابراز موافقت با نظر این وزارت به وزارت پست و تلگراف دستور داده شود نمایندگان سانسور در اداره گمرک امانات پستی تهران و دوائر گمرکی محل‌های نامبرده فوق حاضر و صورت مجلس‌های تنظیمی را امضاء نمایند. مقرر خواهند فرمود نتیجه اقدامات به این وزارت اعلام گردد تا دستور شایسته برای انجام این منظور به اداره گمرک داده شود.

از طرف وزیرداری

سند شماره ۲۰۶ [ورود قوای نظامی آمریکا به ایران، اعتراض مجلس و امضای قرارداد برای مشروعیت دادن به حضور نظامی آمریکا در ایران]

شماره: ۱۲۴۴

تاریخ: ۲۹ مرداد ۱۳۲۱

سفارت ایالات متحده آمریکا در ایران - تهران

آقای وزیرمختار

راجع به اقامت نظامیان امریکایی در ایران کراراً با جنابعالی مذاکره کرده‌ام که ورود آنها به ایران برخلاف اصول و مقررات بین‌المللی و رضایت قبلی دولت ایران و مناسبات دوستی بین دو کشور به عمل آمده و این عمل دولت امریکا مورد اعتراض دولت متبوعه دوستدار است. نمایندگان مجلس شورای ملی هم کراراً دولت را مورد سؤال قرار داده‌اند. برای اینکه ورود نظامیان امریکایی به ایران بر روی مقررات بین‌المللی استوار و تشریفات قانونی آن به عمل آید، باید هرچه زودتر قراردادی که تنظیم شده به امضای نمایندگان دولتین برسد. که رفع هرگونه شبهه و اعتراضی بشود. هرچند جنابعالی حسن‌نیت دولت متبوعه خودتان را متذکر و لوازم امضای قرارداد را چند بار وعده داده‌اید و طرح آن هم مدتی است به دولت امریکا داده شده، معهداً متأسفم که اظهار بدارم تا حال نتیجه‌ای حاصل نشده و دولت در مقابل اظهارات اعتراضات حقه نمایندگان مجلس شورای ملی و مردم بلا تکلیف مانده است. از آنجایی که امضای عهدنامه مورد موافقت دولت ایران و دولت امریکا است به نظر من

مانعی نمی رسد که زودتر عهدنامه به امضا برسد، و الا تصدیق خواهند فرمود برای دولت ایران مشکل خواهد بود که بتواند در مقابل سؤالات مردم جوابی بدهد و از این عمل و رفتار اولیای دولت امریکا که علمدار آزادی است مدافعه کند. با تجدید احترامات فائمه.

نخست وزیر

علی سهیلی

رونوشت بالا به وزارت امور خارجه فرستاده می شود که موضوع را دنبال و زودتر نتیجه کار را اطلاع دهند.

نخست وزیر

علی سهیلی

سند شماره ۲۰۷ [موانع و مشکلات ایجاد شده در مرزها توسط شوروی و رواج قاچاق ارزاق

عمومی]

نخست وزیر

اداره سیاسی

به تاریخ: ۱۳۲۱/۵/۲۹

شماره: ۹۶۴۰

وزارت کشور

رونوشت نامه شماره (۱۳۷۳۰ / ۱۳۸۱) مورخه ۲۱/۴/۳۰ وزارت امور خارجه راجع به برقراری پاسگاه امنیه مرزی برای نقاط شمال غربی و دایر ساختن گمرک و جلوگیری از قاچاق به ضمیمه فرستاده می شود.. به وزارت دارایی هم در این باب نوشته شد. قدغن فرماید به طور کلی با درنظر گرفتن موانع و مشکلاتی که در انجام وظایف امنیه به واسطه مداخلات نیروی شوروی تاکنون فراهم بوده است، این موضوع را مطالعه نموده، وضعیت فعلی و نظر آن وزارت خانه را اطلاع دهند.

نخست وزیر

امضاء

سند شماره ۲۰۸ [تلف شدن عده زیادی از مردم زابل بر اثر بروز قحطی و گرسنگی ناشی از

کمبود ارزاق]

وزارت بهداری

تاریخ: ۳۱/۵/۲۹

شماره ۲۱۶۹۶

۷۲۴۶

جناب آقای نخست‌وزیر

پاسخ شماره ۲۲۶۲ و پیرو شماره ۱۸۹۹ - ۵۷۱۰ - ۲۱/۲/۱۲ رونوشت نامه شماره ۵۹۰ بهداری زابل و رونوشت آمار تلفات از گرسنگی در محل نامبرده به پیوست ایفا گردید چنانچه ملاحظه می‌فرمایند آمار پیوست حاکی است که عده‌ای از گرسنگی در زابل تلف می‌شوند البته بهداری با گرسنگی نمی‌تواند مبارزه نماید، مراقبت و اقدامات سیاسی وزارت دارایی و فرمانداری محل در امر تهیه نان فوق‌العاده ضروری است. مستدعی است مقرر فرمایند اقدام لازم از طرف وزارت کشور و وزارت دارایی معمول گردد و از نتیجه این وزارت را مستحضر فرمایند.

وزیر بهداری

امضاء

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره: ۱۱۰۶۶

تاریخ: ۲۱/۶/۳

سند شماره ۲۰۹ [دستورالعمل وزیرمختار انگلیس به نخست‌وزیر ایران برای ارتقاء درجه یک مأمور ایرانی به دلیل مهمان‌نوازی از خلبانان انگلیسی که هواپیمایشان در طاهری (جنوب) سقوط کرده بود]
وزارت امور خارجه

نامه سفارت انگلیس

موضوع: سقوط یک هواپیما متعلق به انگلیس

تاریخ ۲ شهریور ۱۳۲۱

استخراج کننده: انوشیروان عضد

پیوست پرونده: ۲/۶/۵ نخست‌وزیری

آقای نخست‌وزیر عزیزم - جناب آقای احمد قوام

محتمل است اطلاع حاصل فرموده باشید که [۱] در تاریخ ۳۱ می ۱۹۴۲ (۱۰ خرداد ۱۳۲۱) یک هواپیمای بوستون متعلق به قوای هوایی سلطنتی انگلیس در اثر نداشتن بنزین در چهارمیلی جنوب شرقی اجباراً در توی شن فرود آمد. خوشبختانه تلفات جانی وارد نگردید.
۲. در وقتی که این خبر منتشر شد مأمور گمرک در طاهری آقای صدرالدین ستوده چند رأس الاغ جهت خلبانان و هواپیمایان تهیه و به محل فرستاد و اصرار نمود که تا رسیدن کمک مهمان او باشند. در طی این مدت (دوازده روز) که خلبانان در نزد آقای صدرالدین اقامت کرده بودند مشارالیه نهایت مهربانی و رأفت را نسبت به آنها مرعی داشته و به علاوه از قبول هرگونه پاداشی در مقابل مهمان‌نوازی مزبور امتناع کرده بود.
۳. دوستدار لازم می‌دانم رفتار مأمور نامبرده را به استحضار خاطر جنابعالی برسانم و پیشنهاد

می نمایم که مقتضی است این محبت و مهربانی مشارالیه نسبت به خارجیانی که در زحمت و درماندگی بوده اند به نحو شایسته و سزاواری شاید با دادن ارتقای درجه جبران شود یک چنین اقدامی بلاشک باعث نهایت درجه امتنان دولت دوستدار واقع خواهد شد و ممنون خواهیم شد آن جناب مراتب را مورد مطالعه قرار داده و نظریات خود را به دوستدار اطلاع دهید.

دوست صمیمی (اردبلیوبولارد)

سند شماره ۲۱۰

[امثال امر دولت ایران از دستور وزیر مختار انگلیس در مورد جلوگیری از

نصب رادیو در اتومبیل‌های شخصی]

وزارت امور خارجه

پیوست: پرونده ۲۹/۲/۶/۵ نخست وزیری

اداره مبدا: نخست وزیری

موضوع: برداشتن رادیو اتومبیل‌های شخصی

شماره: [خواننده نشد]

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تاریخ: ۱۳۲۱/۶/۳

آقای وزیر مختار عزیزم

در جواب نامه شماره ۱۲۳۶ - ۱۳۲۱/۶/۱ راجع به لزوم برداشتن دستگاه رادیو گیرنده از اتومبیل‌های شخصی زحمت می‌دهد در این باب دستور اکید به اداره کل شهربانی داده شد که در برداشته [کذا] رادیو اتومبیلها اقدام فوری و جدی بنمایند. نتیجه بعداً به اطلاع سفارت انگلیس خواهد رسید.

نخست وزیر قوام

سند شماره ۲۱۱

[پافشاری انگلیس در مورد تبعید ایرانیان مظنون به طرفداری از آلمان]

وزارت امور خارجه

اداره مبدا: تلگراف سفارت شاهنشاهی در لندن

موضوع: اعزام بازداشت شدگان به اراک

تاریخ: ۱۳۲۱/۶/۴

استخراج کننده: انوشیروان عضد

پرونده ۲۵/۲/۶/۵ نخست وزیری

جناب آقای رئیس الوزرا

راجع به نظر دولت در باب اشخاص ایرانی مورد شبهه حضرات، توضیح لازم به وزارت خارجه انگلیس دادم باز صحبت از نگاهداشتن اشخاص مزبور در کرمانشاهان و اهواز می‌کرد. گفتم که دولت به فرستادن ایرانیان مورد شکایت به آن نقاط موافقت نخواهد کرد ولی همه وسائل اطمینان بخش را در تهران به کار خواهد برد.

۲۶ مرداد تقی زاده

اجتماع سربازان زن و مرد انگلیسی در اردوگاههای نظامی متفقین

نامه سفارت انگلیس

شماره: ۱۲۴۱

[تاریخ]: ۵ شهریور ماه ۱۳۲۱

آقای نخست وزیر عزیزم

[۱]. [دستدار طی یک نامه فوری مورخه ۱۴ اوت خاطر آن جناب را از دستوری که از دولت متبوعه خود راجع به طریقه [ای] که عقیده دارند باید نسبت به مظنونین مجری شود دریافت داشته بودم مستحضر ساختم. حال از تاریخی که نامه مزبور نگاشته شده و دو هفته می گذرد و دولت متبوعه دستدار و همچنین مقامات نظامی انگلیس که مأمونیت آنها به وسیله عملیات ستون پنجم در این کشور مورد تهدید قرار گرفته از تأخیر زیادی که در ا تضاد تصمیم نسبت به این مسئله فوق العاده مهم رخ داده بسیار نگران اند. دستدار مستحضرم که آن جناب به وزیرمختار ایران در لندن دستور دادید که بر له نقطه نظر دولت ایران به وزارت خارجه انگلستان تذکراتی بدهد و لکن همانطور که دستدار طی یک تلگراف رسمی مورخه ۲۴ اوت اطلاع حاصل نموده ام آن جناب هم یقیناً اطلاع یافته اند که دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان نمی تواند نظریه دولت شاهنشاهی را قبول نماید بالعکس در لزوم تحت الحفظ نگاهداشتن مظنونین در سلطنت آباد اصرار می ورزند.

۲. برای تکمیل نامه مورخه ۱۴ اوت خود شرایطی را که در آن موقع شفاهاً اضافه نمودم حال کتباً مزید می نمایم، یعنی مظنونین ایرانی که حال در دست مأمورین انگلیسی می باشند اعم از اینکه در تهران و یا در اهواز باشند باید به سلطان آباد فرستاده شوند و تابع همان رژیم می باشند که مظنونینی که در دست مأمورین ایرانی می باشند، هستند.

۳. محترماً از آن جناب خواهشمندم که فوراً جوابی جهت دستدار ارسال فرمایند که به دولت متبوعه خود که حل این موضوع را به طریق ارفاقی که در نامه ۱۴ اوت دستدار ذکر است آزمایشی از بستگی سیاست آن جناب با متفقین ملحوظ می دارند اعلام نمایند.

دوست صمیمی آر. دلبیو. بولارد

جناب آقای احمد قوام - نخست وزیر دولت شاهنشاهی ایران

[اعطای پاداش به یک کارمند ایرانی و ارتقاء رتبه او به دستور سفارت

سند شماره ۲۱۳

انگلیس]

وزارت امور خارجه

اداره مبداء: نامه نخست وزیری

پیوست: پرونده ۲/۶/۵ نخست وزیری

شماره: ۱۱۵۱۴

موضوع: سقوط یک هواپیمای متعلق به انگلیس

تاریخ: ۱۳۲۱/۶/۹

استخراج کننده: انوشیروان عضد

وزارت دارایی

طبق نامه [ای] که از سفارت انگلیس رسیده در تاریخ دهم خرداد ۱۳۲۱ یک هواپیمای متعلق به قوای هوایی سلطنتی انگلیس در اثر نداشتن بنزین در چهار میلی جنوب شرقی برک اجباراً در توی شن فرو رفته در این موقع مأمور گمرک طاهری آقای صدرالدین ستوده کرمانشاهی چند رأس الاغ جهت خلبانان تهیه و به محل فرستاده و اصرار نموده است تا رسیدن کمک مهمان او باشند و در مدت ۱۲ روزی که خلبانان مهمان آقای ستوده بوده اند نهایت محبت را به آنها نموده و از قبول هرگونه پاداشی خودداری کرده است. بنابراین دستور فرمایید اولاً مبلغ دو هزار ریال برای جبران هزینه که آقای ستوده نموده به نامبرده به عنوان پاداش پیردازند ثانیاً برای (...) از مهمان‌نوازی که کرده است مقرر دارید حق مقام دو پایه بالاتر به آقای ستوده داده شود. توضیحاً اضافه می‌نماید که رتبه آقای ستوده یک و تفاوت حقوقی که در این راه برای او حاصل خواهد شد در حدود ۲۵۰ ریال در ماه خواهد بود نتیجه اقدام را گزارش نمایید.

نخست‌وزیر

رونوشت برای اطلاع اداره کل گمرک ارسال می‌شود.

سند شماره ۲۱۴

[گزارش شهربانی کل کشور به نخست‌وزیر در مورد بازداشت و تبعید

ایرانیان مظنون به طرفداری از آلمان از مشهد به تهران که به دستور سفارت

انگلیس انجام گرفت]

وزارت امور خارجه

اداره مبداء: نامه اداره کل شهربانی

پیوست: پرونده ۲۵/۲/۶/۵ نخست‌وزیری

شماره: ۱/۱۰۲۱۸/۶۲۹۶

موضوع: توقیف اتباع محور

تاریخ: ۱۳۲۱/۶/۱۱

استخراج کننده: انوشیروان عضد

آقای نخست‌وزیر

عطف به مرقومه شماره ۸۲۹۶ از چهارده نفر مزبور یک نفر درگذشته و یک نفر هم به دست نیامده است بقیه که دوازده نفر می‌باشند با دو نفر تبعه سویس که صورت آنها به ضمیمه تقدیم می‌گردد از مشهد به تهران اعزام و فعلاً دوازده نفر آنها در مرکز متوقف ولی دو نفر دیگر هنوز خود را معرفی ننموده‌اند.

رئیس اداره کل شهربانی، سرپاس رادسر

**دولت ایران چنانکه انگلیس می خواست با بازداشت و تبعید ایرانیان
مظنون به طرفداری از آلمان موافقت کرد]**
وزارت امور خارجه

شماره: ۱۴۵۶

مورخه: ۱۳۲۱/۶/۱۲

آقای وزیر مختار عزیزم

در پاسخ نامه شماره ۱۲۴۱ آن جناب به جناب آقای نخست وزیر و در تکمیل نامه شماره ۱۲۷۰ دوستدار محترماً خاطر شریف را مستحضر می دارد نظر به وضعیت خاصی که توقیف [کذا: توقف] موقت نیروی دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان در ایران تولید نموده است و تقاضای سفارت پادشاهی انگلستان دولت شاهنشاهی درباره اشخاصی که مورد سوءظن واقع گردیده اند موافقت می نماید که.

۱. مظنونین از محلی که فعلاً در توقیف هستند (با تعیین توقیفگاه آنها) به سلطان آباد اراک اعزام شوند.

۲. به طوری که آن جناب در نامه ۱۲۴۱ مرقوم فرموده اند مظنونین ایرانی که حال در دست مأمورین انگلیسی می باشند اعم از اینکه در تهران و یا در اهواز و یا نقطه دیگری باشند به سلطان آباد اراک فرستاده شوند.

۳. حفاظت و استنطاق مظنونین به وسیله مأمورین ایران و انگلیس مشترکاً به عمل آید.

۴. دولت شاهنشاهی یک نفر کمیسر عالی تعیین خواهد نمود که تحت نظر او از طرف بازرجویان ایرانی و انگلیسی تحقیقات طبق قوانین جاریه کشور جریان یابد.

۵. مظنونینی که پس از بازرسی بی تقصیر تشخیص داده شوند فوری آزاد شوند.

۶. مظنونینی که تقصیرشان پس از بازپرسی ثابت شود و مقصر قطعی به شمار آیند در سلطان آباد تا مدتی که لازم باشد تحت حفاظت مشترک ایران و انگلیس نگاهداشته خواهند شد نه در اهواز و یا نقاط دیگر.

۷. کلیه ایرانیانی که قبل از این دسته توقیف شده اند مشمول رفتاری خواهند شد که نسبت به این دسته مورد قبول واقع شده است.

توافق نظر بالا و اقداماتی که بر طبق آن می شود هیچگونه سابقه حقوقی و ملاک عمل برای آتی نخواهد بود.

با احساسات صمیمانه ۲۱/۶/۱

در هیئت وزرا مطالعه و تصحیح و قرار شد در همین مضمون به سفارت انگلیس نوشته شود.

۱۳۲۱/۶/۱۰

[دستورالعمل وزیرمختار انگلیس به نخست وزیر ایران برای برچیدن سریع
راديوهای اتومبيلهای شخصی، به منظور جلوگیری از انتشار اخبار]
وزارت امور خارجه

نامه سفارت انگلیس
شماره: ۱۲۵۳
تاریخ: ۱۲ شهریور ۱۳۲۱
آقای نخست وزیر عزیزم

از وصول نامه ۱۱۲۸۳ مورخه ۳ شهریور (۲۵ اوت) آن جناب و اقدامی که برای جمع کردن دستگاههای بی سیم از اتومبيلهای سواری میزول فرموده اند به این وسیله تشکر می نمایم و علاقه مندم که به موقع خود اطلاعات دیگری که به دستدار لطفاً وعده فرموده اند دریافت نمایم.

از موقعی که به جنابعالی در این موضوع شرحی نگاشتم یعنی از اول شهریور به این طرف به اطلاع دستدار رسیده است که عده زیادی اتومبيل سواری در ولایات دارای دستگاه بی سیم می باشند. دستدار ممنون خواهم شد که لطفاً آن جناب مقرر فرمایند دستور لازم به ادارات شهربانی در کلیه نقاط کشور صادر گردد که کلیه این قبیل دستگاهها به سرعت برچیده شود. دوست صمیمی آر. دلبیو. بولارد

جناب آقای احمد قوام نخست وزیر

[گزارشهای تلگرافی از سبزوار، کَرند و اهواز راجع به کیفیت نامرغوب نان،
کمبود ارزاق و خواروبار و وعده اصلاح این وضع از سوی مقامات محلی]
وزارت پست و تلگراف و تلفن

گزارش تلگرافی استانها و شهرستانها
۱۳۲۱/۶/۱۲

۱۳۲۵۹

سبزوار — ۶/۱۱، (واصله شب ۱۲ شهریور) شن نان مرتفع نشده، نجویده توی نان مرئی، اهالی ناراضی. داوری

کَرند — ۶/۱۰، (واصله شب ۱۲ شهریور) دو ساعت به ظهر امروز جناب آقای مستشاری معاون استانداری به معیت آقای فرماندار شاه آباد برای رسیدگی به وضعیت اهالی وارد، دو ساعت بعد از ظهر در اداره بخشداری که عده زیادی از اهالی حضور داشتند، بیانات مفصلی مبنی بر توجه دولت نسبت به تأمین خواروبار و نصایح از طرز اخلاق و رفتار نموده و راجع به نان هم دستور لازم به آقای بخشدار داده مذاکرات آقای مستشاری بی نهایت مؤثر و باعث خشنودی و رفع نگرانی اهالی گردید. ساعت پنج بعد از ظهر به طرف کرمانشاه مراجعت

نمودند. فتاحی

اهواز - ۶/۱۱، (واصله شب ۱۲ شهریور) دیروز شورای شهرستان به طور فوق العاده در اداره استانداری با حضور کلیه رؤساء دوائر دولتی از ساعت ۱۸ تشکیل. موضوع عدم تحویل روزی هفت تن و نیم گندم به طور مرتب که بر حسب امر دولت اداره دارایی باید به نانوایا تحویل دهد از طرف جناب آقای استاندار مطرح، آقای پیشکار صراحتاً اظهار داشتند: موجودی نداشته اند که تحویل دهند و فقط در حدود ۲۲ تن گندم در رامهرمز وجود دارند که اهالی انجام از حمل آن جلوگیری نموده اند. قرار شد که آقای رئیس امنیه را امروز به طرف رامهرمز روانه نمایند که ترتیب حمل موجودی آنجا را بدهند که فعلاً از اختلال امر نان به طور موقت جلوگیری شود.

سند شماره ۲۱۸ نامه وزیر پست و تلگراف و تلفن به نخست وزیر درباره تشکیل کمیسیون

سانسور بسته های پستی با نظارت نماینده سانسور انگلستان

وزارت پست و تلگراف و تلفن

به تاریخ: ۱۳۲۱/۶/۱۶

شماره: ۹۴۳۹/۷۱

محرمانه - فوری

جناب آقای نخست وزیر

بازگشت به نامه شماره (۱۰۳۲۰) ۱۳۲۱/۵/۲۹ عالی متضمن رونوشت نامه وزارت دارایی راجع به وارسی امانات وارده و صادره و عبوری از کشور ایران محترماً معروض می دارد:

در نتیجه مذاکرات و انعقاد کمیسیونهایی به عضویت آقای رئیس کل گمرک و مدیرکل پستال اداره پست تهران و نماینده سانسور انگلیس در اداره سانسور ایرانی تصمیم گرفته شد کلی های [colis = بسته ها] مورد مذاکره در دفتر کلی پستال تهران بازدید و پس از معاینه با سرب ادارات گمرک و پست و نماینده سانسور مهر شود و بسته هایی که محتوی اشیای گرانبها است علاوه بر مهر لاک بشود. این ترتیب چند روز است در جریان می باشد. راجع به قسمتهای دیگر نامه وزارت دارایی هم به طوری که از طرف اداره سانسور ایرانی تذکر داده شده مذاکره [ای] در میان نبوده است.

وزیر پست و تلگراف و تلفن

امضاء

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره: ۱۲۳۳۰

تاریخ: ۲۱/۶/۱۶

[شکایت تجار خواروبار تهران به نخست وزیر درباره ممانعت مأمورین شوری از حمل مواد غذایی از شهرستانها به تهران و رکود سرمایه آنان و قحطی ارزاق به واسطه بیش آمد فوق و لزوم پی گیری و حل این مشکل]

۱۳۲۱/۶/۱۷

حضور حضرت اشرف آقای نخست وزیر

اینجانبان امضاکنندگان ذیل بازرگانان خواروبار مقیم تهران حیوانات و اجناس خواروبار دیگر که بعضی در خود زنجان و پاره [ای] عبوری تهران از سایر شهرستانها برای حمل به تهران و زنجان حاضر نموده و پروانه حمل اغلب آنها نیز از اداره دارایی محل صادر شده است از قرار اطلاع واصله از حمل آنها به وسیله واگون خط آهن ممانعت می شود و مسبب این ممانعت مأمورین شوری می باشند. در تاریخ پنجم ماه جاری تلگرافاً از زنجان طرفهای بازرگان اینجانبان به ساحت مقدس مجلس شورای ملی و وزارت کشور و ریاست بنگاه راه آهن شکایت شده و تقاضای رفع ممانعت نموده اند که یک برگ رونوشت آن به پیوست تقدیم می شود. متأسفانه تا کنون منتهی به نتیجه نشده. اختصاراً به عرض می رساند قطع نظر از اینکه موضوع کسبی اینجانبان بوده و سرمایه های ما نیز را کد شده است، این ممانعت و عدم وسیله حمل در امر خواروبار اهالی پایتخت به زودی محسوس بوده، کمی جنس و متناسب نبودن عرضه و تقاضا ترقی سریع قیمت آنها را باعث خواهد شد. لذا استدعا می شود بذل توجه فرموده دستور فرمایید اقدام عاجلی شود [که] اجناس مزبور که فعلاً در مقابل آفتاب و باران بوده و همه گونه خسارتی را احتمال می رود، برای حمل آن به وسیله واگون دستور سریع صادر شود که واگون کافی برای حمل آنها خط آهن زنجان داده و ممانعت دیگران هم به وسیله مقتضی مرتفع و ضمناً استدعای دیگر اینکه مدت پروانه مقرر به واسطه ممانعت و ندادن واگون مقضی شده و خسارتی از لحاظ عوارض شهرداری و غیره هم تعلق گرفته است، نسبت به آن هم امر مقتضی صادر شود که ودیعه های دریافت شده راجع به این موضوع مسترد شده و اعتبار پروانه تا وقت حمل تمدید شود.

با تقدیم احترامات فائده

[قریب ۲۴ نفر ذیل نامه را امضاء کرده اند]

[بخش اعلامیه های تبلیغاتی با هوایما در شهرهای شمال از طرف آلمانیها و

سند شماره ۲۲۰

دعوت مردم به مقابله با بلشویکها]

وزارت کشور

۱. البته ممکن است این کار از نیرنگهای خود روسها برای توجیه استمرار باقی ماندن در ایران بوده است!

رونوشت: گزارش شهربانی کل، مورخه ۲۰/۶/۲۱ [۱۳]، شماره ۱۵۸

اداره کل شهربانی — تهران ۱۴۳۰۷ عین ترجمه برگهای منتشره که به حروف لاتینی و زبان ترکی آذربایجان شوروی نوشته شده در زیر از نظر مبارک گذرانده و عین آن به پست تقدیم خواهد شد: خدایا آلت آذربایجانها پسران آذربایجان نوردار مدتهاست برای آزادی وطن خود می جنگند. آن آذربایجانها که سابق در اردوی سرخ خدمت می کردند شما آنها را جزو مردگان حساب می کردید. حالا آنها داخل ارتش آلمان شده برای آزادی شما با ارتش آلمان برای خلاص کردن از ظلم بلشویکها یهودیها کار می کنند. آنها به این زودی با خواندن مارش ملی خودتان داخل شهرها و دهکده های شما داخل خواهند شد. ما بر ضد اهالی قفقاز محاربه نمی کنیم بلکه بر ضد بلشویک مبارزه می کنیم. ارتش سرخ تار و مار شده و به طور غیرمنظم عقب نشینی می کند و حکومت استالین در حال از بین رفتن است. در کالخورها که مشغول کردند آنها را تار و مار خواهیم کرد در مزرعه خودتان شما را آزاد خواهیم کرد. تجارت شخصی را آزاد خواهیم کرد. صنعتگران را با کارهای شخصی خودشان آزاد خواهیم گذاشت. در مدارسها به زبان ملی خودتان تدریس خواهد شد. و دین شما نیز آزاد خواهد شد (ادلف هیتلر) برای خلاص شما می آید. او برای شما آزادی ملک شما حقوق شما عدالت و خیرخواهی می آورد. آذربایجانها به برادرهای خودتان تیر خالی نکنید. برای برطرف کردن بلشویکهای غدار شما هم با ما همکاری نموده عصیان نمایید. از طرف اداره کپو اشخاص بیگناه را با عذاب و شکنجه کشته و تبعید نموده اند. ناموس آذربایجانها را تحقیر کرده اند انتقام بگیرید. اداره های صنعتی شما و انبارهای آذوقه شما را بلشویکها می خواهند محو و نابود نمایند، مانع شوید و خودتان را از گرسنگی نجات دهید اشخاص طرفدارهای شما را که با نیرنگ صمیمی استقبال نمائید. زنده باد (ادلف هیتلر) زنده باد اهالی آذربایجان از طرف فرماندهی ارتش آلمان.

باسیارا جلیلوند

رونوشت کشف رمز شهربانی در مورخه ۱۹/۶/۲۱ [۱۳] شماره ۱۵۰

اداره کل شهربانی — طبق گزارش تلفونی شهربانی بندر پهلوی [= انزلی] امروز ساعت چهارده و بیست دقیقه طیاره ناشناس از ارتفاع بلند مقدار زیادی برگهای تبلیغاتی به عنوان آذربایجانها به زمین شهر و اطراف بندر پهلوی ریخته و از طرف مأمورین متفقین و شهربانی پهلوی برگها هرچه ممکن بود جمع آوری گردیده است.

باسیارا جلیلوند

[تلگرام از زابل به مجلس شورای ملی در مورد فقدان همه امکانات رفاهی
در زابل و شیوع بیماری بر اثر کمبود امکانات بهداشتی وضع ناگوار زندگی
مردم]

مجلس شورای ملی

رونوشت: نامه بازرس محلی از زابل

پیوست شماره ۱۲۰۸۱، مورخه ۱۳۲۱/۶/۲۵

بعدالعنوان — شهر زابل وضع خوبی ندارد و طیب ندارد، چشم تمام مردم تراخُم دارد از تهران تا زابل دو ماه طول می کشد که کاغذ برسد. پُست ندارد، روزنامه ندارد، برق ندارد، رادیو نیست، بلدیه ندارد، قانون حکمفرما نیست، تا حال بازرسی نشده و بازرس نیامده پس چگونه جزو کشور محسوب است سیستم شهر دورافتاده است، تمام اهالی آن به واسطه نبودن طیب کور هستند. استدعا دارم زودتر بذل توجهی بفرمائید، والسلام، زیاده جسارت است.
محل امضاء (بازرس محلی)

رونوشت برابر اصل است. رئیس اداره دبیرخانه مجلس شورای ملی

[گزارش وزیر دارایی به نخست وزیر درباره خروج مواد غذایی از ایران به
خاک عراق توسط نیروهای انگلیسی برخلاف تصویبنامه های دولت بدون
اجازه بازرسی توسط مأموران گمرک]

وزارت دارایی

اداره کل گمرک

شماره عمومی: ۲۳۷۵۶

تاریخ خروج: ۲۱/۷/۱

شماره خصوصی: ۴۲۳۱۳

تاریخ ثبت: ۲۱/۷/۸

جناب آقای نخست وزیر

در جواب نامه شماره ۲۷۴۴ مورخه ۱۳۲۱/۵/۳ راجع به صدور خواروبار توسط مأمورین انگلیسی معروض می دارد:

۱. برطبق گزارشهایی که از گمرکخانه های کرمانشاه و اهواز و خرمشهر رسیده و مفاد آنها به موقع خود به وزارت امور خارجه اعلام گردیده است، در ظرف سه ماهه آخر سال ۱۳۲۰ و سه ماهه اول سال ۱۳۲۱ مقدار ۱۶/۳۴۴ عدل و در ماه شهریور ۱۳۲۱ پنج کامیون سیب زمینی از طرف مأمورین نظامی انگلیس بدون انجام آیین گمرکی به عنوان احتیاجات ارتش انگلیس در عراق از مرزهای ایران خارج شده و نماینده بنگاه یو. ک. سی. سی. در مرز خسروی به گمرک محل اطلاع داده است که در آتیه نیز مقدار زیادی سیب زمینی حمل خواهد شد.

۲. به موجب تصویبنامه شماره ۶۶۵۰ مورخه ۲۱/۴/۹ هیئت وزیران اجازه صدور مقادیر

معینی پیاز و خشکبار و ژامبون و پیه خوک و سیر و فلفل سبز و نمک و سوسیس^۱ به وابسته بازرگانی سفارت انگلیس داده شده است ولیکن هیئت وزیران با تقاضای صدور ۹۶۰۰ تن سیب‌زمینی موافقت نفرموده و از طرف این وزارت هم اجازه صدور سیب‌زمینی داده نشده است، با این حال صدور سیب‌زمینی بدون رعایت مقررات ادامه دارد و حتی نسبت به صدور خشکبار هم که تا میزان ۲۴۰۰ تن مورد تصویب هیئت وزیران واقع شده است مأمورین نظامی انگلیس از ارائه بارنامه و تسلیم اظهارنامه به گمرک خودداری می‌نمایند. چنانکه اخیراً به مقدار ۱۰/۷۷۰ جعبه برگه قیصی توسط بنگاه یو. ک. سی. سی از مرز خسروی صادر شده و آیین گمرکی آن انجام نیافته و نماینده بنگاه نامبرده متعذربه عدم وصول دستور برای پرداخت حقوق و عوارض و انجام آیین گمرکی گردیده است.

۳. نسبت به پیشنهادهای آقای کامبریج وابسته بازرگانی سفارت انگلیس در تهران راجع به تسهیل در امر بازرسی اتومبیل‌های باری نظامی و غیرنظامی و کیفیت خرید و صدور و طرز انجام آیین گمرکی کالاهای مورد احتیاج ارتش انگلیس با اجازه هیئت وزیران از طرف این وزارت موافقت شده و مراتب ضمن نامه مورخ ۲۱/۳/۳۱ به وابسته نامبرده اعلام گردیده است و رونوشت نامه مزبور در همان تاریخ برای اطلاع جناب آقای نخست‌وزیر وقت فرستاده شده است ولیکن تاکنون مأمورین نظامی انگلیس برطبق مفاد آن عمل نکرده و کالاهای مورد احتیاج خود را بدون مراجعه به اداره گمرک و برخلاف مقررات از کشور خارج می‌کنند و ضمناً کامیونهای حامل کالای صدور را در جلو گمرکخانه مرزی نگاه نمی‌دارند تا اقلماً بازرسی اجمالی به عمل آید.

بنابراین متمنی است مقرر فرمایند وزارت امور خارجه با مراجعه به سفارت انگلیس در تهران اقدام مقتضی برای الزام بنگاه یو. ک. سی. سی. و سایر متصدیان حمل خواروبار ارتش انگلیس به رعایت مقررات کشور به عمل آورده و از نتیجه، این وزارت را مستحضر سازند.

وزیرداری

رونوشت نامه بالا با رونوشت تصویب‌نامه شماره ۶۶۵۰ مورخه ۱۳۲۱/۴/۹ و رونوشت نامه مورخه ۱۳۲۱/۳/۳۱ برا اطلاع به اداره کل گمرک ارسال می‌شود.

وزیرداری

کاظمی^۱

امضاء

رئیس کل گمرک. ظلی

امضاء

۱. باقر کاظمی (مهدب‌الدوله).

نخست وزیر

وزارت امور خارجه

اصل نامه سفارت انگلیس راجع به تحویل بعضی خطوط تلگرافی و نامه وزارت پست و تلگراف ارسال می شود.

قدغن فرمائید فوراً جواب سفارت انگلیس را بدهند و ضمائم را با رونوشت جواب بفرستید.

نخست وزیر

امضاء

ورود به دفتر محرمانه نخست وزیری

شماره ۱۶۶۶

تاریخ ۱۳۲۱/۷/۲

سند شماره ۲۲۴ [نامه سرتپ محمدعلی صفاری رییس اداره نظارت بر اجرای قانون منع

احتکار به نخست وزیر درباره لزوم حمل مواد غذایی از شهرستانها به تهران]

اداره نظارت

شماره: ۴۱۳۳

اجرای قانون منع احتکار

به تاریخ ۱۳۲۱/۷/۲

فوری است

جناب آقای نخست وزیر

به طوری که خاطر مبارک مستحضر است، تهران از خود دارای مواد خواروبار نیست و خواروبار اینجا از شهرستانها حمل می شود. تاخیراً نه فقط از اکثر نقاط حمل جنس را جلوگیری می نمایند، بلکه اجناسی هم که از محل تولید برای تهران به وسیله بازرگانان خریداری می گردد در شهرستانهای سر راه جلوگیری می نمایند، من جمله استان نهم است که از خروج خواروبار برای تهران از تمام نقاط تابعه آن استان جلوگیری به عمل می آید. همین طور در قزوین از حمل برنج و حبوبات و روغنی که از رشت و حدود زنجان خریداری و به آنجا وارد آورده اند که با ترن تهران بفرستند از حمل جلوگیری شده، همچنین روغنی که از اردبیل برای تهران خریداری گردیده، در میانه مانع آوردن به مرکز شده اند. چون این ترتیب ممکن است لطمه به خواروبار تهران وارد سازد، مستدعی است تلگرافاً امر اکیدی به فرمانداران و استانداران شرف صدور یابد که: اولاً برای حمل اجناس به مرکز ترتیبی قائل شوند که تسهیلاتی فراهم و مازاد بر مصرف محل را جلوگیری ننمایند. ثانیاً: اجناسی که از نقاط تولیدکننده تهیه و حمل می شود، به هیچ وجه در راه مزاحمت وارد نیاورند که به سهولت به

پای تخت برسد. بدیهی است شهرستانهای عرض راه نیز باید به وسیله بازرگانان مربوطه از نقاط تولید کمبود مواد خواروبار خود را تهیه کنند، نه اینکه اجناسی که به مقصد پای تخت تهیه شده است جلوگیری نمایند.

رئیس اداره نظارت اجرای قانون منع احتکار - صفاری
امضاء

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره: ۱۴۶۰۸

تاریخ: ۲۱/۷/۴

سند شماره ۲۲۶ [بازداشت اتباع خارجی مقیم ایران توسط نظامیان شوروی]

وزارت امور خارجه

پرونده: ۲۵/۲/۶/۵ نخست وزیری

اداره مبداء نامه: وزارت کشور

موضوع: توقیف اتباع محور

شماره: (...) ۲۳۵۶

استخراج کننده: انوشیروان عضد

مورخ: ۱۳۲۱/۷/۴

جناب آقای نخست وزیر

طبق گزارش شماره ۱۴۱۳۱/۹۲۵۱ - ۱۳۲۱/۶/۲۱ اداره کل شهربانی روز ۲۹ مرداد ماه سه نفر افسر شوروی و دو نفر سرباز به ایستگاه ورسک رفته پس از واریسی منزل و اثاثیه منزل هانس آت پطرسین تبعه دانمارک رئیس بخش ۱ ساختمان راه آهن او را با اتومبیل به شاهی برده اند و محل بازداشت فعلی نامبرده معلوم نیست. مراتب به وزارت امور خارجه نیز نگاشته شد.

وزیر کشور

سند شماره ۲۲۷ [تأکید وزیرمختار انگلیس به نخست وزیر ایران در مورد جمع آوری

راديوهای اتومبيلها]

وزارت امور خارجه

پیوست: پرونده [۴] ۲۹/۶/ نخست وزیری

نامه سفارت انگلیس

موضوع: برداشتن راديو اتومبيلهای شخصی

شماره: [خوانده نشد]

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تاریخ: ۴ مهر ۱۳۲۱

آقای نخست وزیر عزیزم - جناب آقای احمد قوام نخست وزیر دولت شاهنشاهی ایران

[۱.] از وصول نامه جنابعالی شماره ۱۲۰۴۰ مورخه ۱۵ شهریور (۹ سپتامبر) دایر به اینکه

۱۵۰ دستگاه راديو از اتومبيلهای طهران برداشته شده مسرور گردیدم.

[متن روسی با ترجمه فرانسوی نامه سفیر شوروی به نخست وزیر ایران در
مورد لزوم تحویل صنایع جنگی ایران به مأموران نظامی شوروی]

*Ambassade
l'Union des Républiques
Socialistes Socialistes
en Iran*

Téhéran, le " 24 " Septembre 1948.

X 405

L'Ambassade de l'Union des Républiques Socialistes en Iran, chargé par le Gouvernement Soviétique, a l'honneur de porter à la connaissance du Gouvernement iranien ce qui suit:

Le Gouvernement iranien fut bien informé au sujet des pourparlers qui ont eu lieu au cours des mois de Janvier-mars s.e.c. entre M. SMIRNOV, Ambassadeur de l'URSS en Iran, d'une part et M. FOROUSHI, Président du Conseil et M. MOHAMMAD, Ministre des Affaires Etrangères, d'autre part, ainsi qu'entre les spécialistes militaires soviétiques et M. le Ministre de la Guerre de l'Iran relatifs à l'utilisation de l'industrie de guerre iranienne dans la réalisation des commandes de l'Armée Rouge. Les représentants du Gouvernement iranien de ce temps-là considéraient positivement la proposition des spécialistes militaires soviétiques concernant la distribution des commandes de guerre parmi les entreprises iraniennes et l'aide technique aux entreprises en question.

Après une connaissance directe que les spécialistes soviétiques feraient aux possibilités de production et l'état technique des entreprises de guerre iraniennes ainsi que l'obtention par eux des fonds nécessaires, le Gouvernement soviétique voudrait discuter, conformément à l'excellence

Monsieur ABED GHAVAM,

Président du Conseil .

Téhéran .

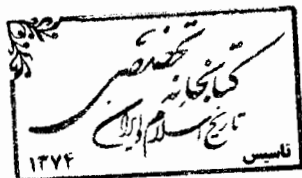
ment avec le Gouvernement iranien la question au sujet de la distribution de ses commandes parmi les certaines entreprises de guerre d'Iran et, il est possible au sujet du louage de quelques entreprises contiguës à celles-ci. Parmi les entreprises qui pourraient être utilisées sont projetées: l'arsenal de Tehran, la cartoucherie, l'usine de mitrailleuses, la poudrerie et celles liées avec les dernières par une coopération de production.

Le Gouvernement soviétique est de sa part prêt lors de la distribution des commandes de guerre soviétiques parmi les entreprises iraniennes de les aider au point de vue de l'aide technique dans une fourniture des usines par d'importants matériaux, des produits semi-fabriqués ainsi que des outils et peut les assurer par des caïnes nécessaires de spécialistes soviétiques.

Le Gouvernement soviétique charge le commissaire d'Affaires Extérieures d'être en pourparles concrets au sujet de cette question avec les Représentants du Gouvernement iranien.

Le Gouvernement soviétique espère que le Gouvernement iranien prêter de sa part concours nécessaire et donnera aux organes compétents iraniens des instructions pour qu'ils désignent des Représentants officiels avec qui les Représentants soviétiques pourraient engager à ce sujet les pourparlers.

Ambassade
de l'Union des Républiques
Socialistes
en Iran

Téhéran, 24 septembre 1942

Исходящее Совета Советских Социалистических Республик в Иран имеет честь, по поручению Советского Представительства в Тегеране сообщить французскому Правительству следующее: Французскому Представительству хорошо известно о переговорах, которые шли ранее в январе-марте месяцах между представителями Советов в Иране и Франции, с одной стороны, и Представителем в Иране и Министерством иностранных дел Франции, с другой стороны, в связи с тем, что Советский Союз неоднократно высказывался в пользу Франции ввиду ее роли по вопросу об использовании франко-иранских ресурсов.

Французскому Правительству пожелательно ознакомиться с содержанием иранских военных заказов на французских предприятиях и с технической помощью.

После непосредственного ознакомления с проектом, состоянием и техническим состоянием французских военных предприятий, специалистов и получением необходимых данных Советское Представительство в Тегеране обратилось к французскому Представительству в Иране с предложением о размещении своих заказов на предприятиях советского Ирана, в частности, ввиду того, что некоторые советские предприятия уже являются поставщиками для этих целей, имеются: Тегеранский завод, моторный завод, инструментальный завод, пороховой завод и другие с ними производственной кооперацией предприятия.

Содержание иранских военных заказов на французских предприятиях и с технической помощью. Тегеран, 24 сентября 1942 г.

С. 194
"П/В/А/3/0.001"

Советское Правительство готово со своей стороны при рассмотрении военных заказов из Ирана и предприятий, оказывать этим предприятиям техническую помощь в отношении снабжения заводами основными материалами, полуфабрикатами и инструментарием, а также обеспечение этих предприятий необходимыми кадрами советских специалистов. Ведение конкретных переговоров по этому вопросу с представителями Иранского Правительства советское Правительство получает поручению Комиссарату Экономических дел.

Советское Правительство надеется, что Иранское Правительство сделает со своей стороны необходимые содействия и даст указания ответственным иранским органам и учреждениям специальных представителей, с которыми советские уполномоченные могли бы заключить в переговоры по данному вопросу.

۲. اینک موضوع دارای جنبه دیگری می باشد که خود را ملزم به جلب توجه آن جناب به آن می دانم. شنیده ام که در موارد عدیده به عوض اینکه دستگاهها از اتومبیلها برداشته شود مأمورین شهربانی آنها را مهر کرده و اجازه می دهند صاحبان آنها دستگاههای مزبور را یا در اتومبیل و یا در خانه های خود نگاه بدارند. تصور می کنم این امر بدان علت انجام گردیده که صاحبان دستگاهها شکایت کرده اند که اگر دستگاههای آنها از طرف شهربانی نگاه داشته شود ممکن است آسیبی به آنها وارد آید و از طرف دیگر به دوستدار گزارش داده اند که بعضی از دارندگان رادیو فقط در مواقعی که به شهر می آیند رادیوهای خود را برمی درند و در خارج شهر آنها را برای استفاده مجدد نصب می نمایند بعلاوه با تاسف اظهار می دارد که در دو مورد با اطلاع و رضایت مأمورین شهربانی دو دستگاه رادیو ظاهراً بدون مهر بوده است.

۳. تصور می کنم آن جناب تصدیق خواهند فرمود که تنها چاره این سوءاستفاده ها این است که کلیه رادیوها برداشته شده و در مقابل رسید زیر نظر رئیس کل شهربانی نگاهداری شوند بنابراین بی نهایت ممنون خواهیم شد آن جناب دستورات لازم صادر خواهند فرمود که مقررات بدین نحوچه در طهران و چه در سایر نقاط کشور شاهنشاهی اجرا گردد.

دوست صمیمی ار. دلبلو. بولارد

سند شماره ۲۲۸ [گزارش تبعید ایرانیان مظنون به همکاری با آلمان مطابق دستور انگلیس]

وزارت امور خارجه

اداره مبداء نامه: اداره کل شهربانی
 شماره: ۱۰۲۲۸/۱۵۴۷۹
 تاریخ: ۱۳۲۱/۷/۵
 جناب آقای نخست وزیر

پیوست پرونده: ۲۵/۲/۶/۵ نخست وزیری
 موضوع: اعزام بازداشت شدگان به اراک
 استخراج کننده: انوشیروان عضد

تعقیب نامه شماره ۱۰۱۷۶/۱۵۴۰۶ مورخ ۱۳۲۱/۷/۴ محزماً به استحضار می رساند طبق گزارش تلگرافی شماره ۸۹۷ شهربانی اراک قطار حامل ۲۱ نفر اشخاص اعزامی از مرکز در ساعت ۶ عصر روز دوم ماه جاری به اراک وارد و عده اعزامی به محلی که برای آنها قبلاً مهیا شده بود به وسیله دو دستگاه اتومبیل روانه شدند محل مزبور عبارت گاراژی است که با داشتن محوطه نسبتاً وسیع و اطاقهای تک تک یکمتر به از چندی قبل برای این منظور دستکاری و سیم کشی و حاضر شده و محلی برای پاسگاه و آشپزخانه و کافه داراست اشخاص اعزامی پس از ورود به محل با حضور رئیس شهربانی اراک و مأمورین انگلیسی و کاپیتن (کرد) افسر انگلیس که از تهران با همان قطار به اراک رفته بود و رسدبان ۱ نیلی پایه ور شهربانی مأمور بدرقه بازداشت شدگان بازرسی بدنی و صحنی شده و عجالتاً هر چهار نفر از آنها در یک اطاق که دارای چهار تخت خواب و ۸ پتو و دو چراغ بادی می باشد جای داده شدند تا بعد در ضمن

بازجویی چه اقتضا کند و شاید اطاق بیشتری لازم گردد و فعلاً در همان محل تعمیرات دیگری انجام می‌گردد. رئیس شهربانی اراک در گزارش خود اضافه نموده است که راجع به طرز حفاظت مظنونین با مأمورین انگلیسی (سرهنگ گالره — سرهنگ اومارو — و مازور مارکارت) مذاکرات مقتضی و مشاوره به عمل آمد مأمورین نامبرده ابتدا مایل بودند چند پاس از پاسهای خارج به مأمورین پلیس واگذار شود و سپس چنین قرار شد پاسگاههای داخل و خارج محل یک در میان بین پاسبانان و سربازان هندی و تقسیم دو ساعت به دو ساعت در تعویض پاسها اقدام شود.

بنابر نظر رئیس شهربانی اراک اضافه بر دوازده نفر پاسبان و یک نفر پایه‌ور اعزامی از مرکز دو پایه‌ور دو نفر سر پاسبان و ۵۰ نفر پاسبان مورد لزوم تا پاسهای مربوطه مرتب گردد. گرچه عده را که رئیس شهربانی اراک برای محافظت مظنونین پیشنهاد نموده تا اندازه زیاد به نظر می‌رسد ولی البته علم کافی از مأمورین شهربانی مرکز به زودی تعیین و روانه خواهند شد و چون به عده که می‌بایستی از مرکز بروند در حدود مقررات باید فوق‌العاده روزانه داده شود و محل کافی در بودجه شهربانی موجود نیست در صورتیکه تصویب فرمایند صورت اعتباری که مورد ضرورت است تنظیم و تقدیم گردد تا از محل مقتضی امر به پرداخت آن فرمایند.

[صفحه ادامه سند یافت نشد]

سند شماره ۲۲۹ | خودداری شرکت نفت از تحویل مازوت به اداره برق و مشکلات تأمین برق در تهران

شهرداری تهران | تاریخ: ۱۳۲۱/۷/۶
اداره برق | شماره ۱۹۳۶۵/۲۴/۱۱۶۵۸
جناب آقای نخست‌وزیر | خلی فوری — محرمانه، مستقیم

عطف به شماره ۱۳۱۳۳، [مورخ] ۱۳۲۱/۶/۱۹ معروض می‌دارد:
با وجود آنکه طی گزارش مدیرکل بنگاه راه‌آهن به عرض رسیده است از اول شهریور ماه تا دهم ۵۸۳ تن مازوت حمل شده و از آن به بعد نیز دستور داده شده است روزانه دو واگون سی و چهار تنی حمل نمایند؛ متأسفانه در تمام شهریور به جای ۹۳۰ تن مصرف کارخانه برق فقط ۳۲۰ تن تحویل شده و مقدار ۶۱۰ تن کسری از ذخیره مصرف گردیده و فعلاً چند روزی است که از تحویل مازوت خودداری شده است و به طور خصوصی از شرکت نطف اطلاع داده شده است که تحویل مازوت موکول به اقدامات جدی است که بایستی از طرف مقامات مربوطه به عمل آید.

توضیحاً به استحضار می‌رساند مازوت موجودی کارخانه فقط برای مصرف سه روز کارخانه برق است.

شهردار تهران

امضاء

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره ۱۵۷۹۱

تاریخ ۲۱/۷/۷

[مداخله وابسته نظامی شوروی در کار حمل سلاح توسط مأموران شهربانی]

سند شماره ۲۳۰

به تاریخ ۱۳۲۱/۷/۱۲

شماره ۲۳۱۵

۱۸۴۳۶

تبرستان
www.tabarestan.info

وزارت امور خارجه

اداره: دوم سیاسی

نخست وزیری

طبق مندرجات رونوشت شماره (۱۴۷۲۵) ۲۰ شهریور ۲۱ راجع به اینکه فرمانده نیروی شوروی تقاضا دارد پاسبانهای شهربانی رشت پروانه حمل تفنگ از فرماندهی شوروی بگیرند، با نماینده سفارت شوروی مذاکره شد نامبرده اظهار داشت اینگونه مسائل بایستی مستقیماً با وابسته نظامی مورد مذاکره قرار گیرد و بدین طریق زودتر نتیجه به دست می آید. بنابراین خواهشمند است مقرر فرمایند همین طور اقدام و از نتیجه وزارت امور خارجه را نیز آگاه سازند.

معاون کل وزارت امور خارجه،

محمدعلی همایون‌جاه

امضاء

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره ۱۸۹۸۴

تاریخ ۲۱/۷/۱۳

[مداخله سفارت انگلیس در همه شئون زندگی ایران و ایرانی، حتی در

سند شماره ۲۳۱

بیمارستانها و تعقیب اتباع بیگانه]

وزارت امور خارجه

تاریخ مبداء: گزارش اداره کل شهربانی

پیوست پرونده ۲۵/۲/۶/۵ نخست وزیری

شماره: (...)/۱۵۷۵۲

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تاریخ: ۲۱/۷/۱۳

وزارت کشور

تعقیب شماره ۱۵۴۰۶/۱۰۱۷۶ - ۲۱/۷/۴ محترماً به استحضار می‌رساند روز ۵ ماه جاری آقای دیکرس به نمایندگی از طرف مائور اسپنسر وابسته سفارت انگلیس برای باز کردن مهر و موم اطاقهای بیمارستان رضانور (در موقع بازداشت آقای دکتر رضانور قسمت اطاقهای بیمارستان که در آنجا بعضی ماشینهای رادیوسکوپی نصب شده مهر و موم شده است) به اداره اطلاعات آمده و با حضور مشارالیه و دکتر نامبرده و نماینده این اداره اطاقهای مزبور باز اشیاء که مورد بدگمانی واقع گردد مشاهده نگردید فقط مقداری عکس و دفترچه یادداشت و نامه‌های پستی که در یکی از اطاقها موجود و طبق اظهار دکتر رضا متعلق به بانو (شروتز) مشارالیها چندی است به آلمان مسافرت کرده و سابقاً معاون قسمت رادیوسکوپی بیمارستان رضانور بوده است. از طرف نماینده مزبور تقاضاء توقیف اوراق مزبور و طبق صورت مجلس در یک کیسه گذارده و مهر شده به اداره آورده و فعلاً بایگانی شده است. اطاقها به اختیار کارکنان بیمارستان گذارده شده است.

رئیس اداره کل شهربانی سرپاس رادسر

سند شماره ۲۳۲

[مداخله نظامیان انگلیسی در کلیه امور شهرهای اشغال شده و نارضایی

مقامات ایرانی]

وزارت امور خارجه

اداره: سوم سیاسی

شماره: ۲۳۱۱ - ۱۹۰۸۲

تاریخ: ۱۳۲۱/۷/۱۴

نخست وزیری

به استحضار از مدلول نامه ۲۱/۷/۴ شماره ۱۵۱۱۷ راجع به مداخله کاپیتن کیل افسر بریتانیا در امر نان کردن در تعقیب مذاکرات سابقه با سفارت انگلیس مذاکره لازم به عمل آمد که به مقامات مربوطه نظامی دستور اکید صادر نمایند از مداخله در امور داخلی خودداری نموده و هر نوع تذکراتی دارند به مأمورین مربوطه بدهند که آنها اجرا نمایند. وعده داده اند که مجدداً به کلیه مأمورین نظامی دستور لازم در این خصوص صادر خواهند نمود.

از طرف وزیر امور خارجه

امضاء

سند شماره ۲۳۳

[نامه محرمانه وزیر کشاورزی به نخست وزیر درباره خرید گوسفند توسط

انگلیسیها و ضرورت جلوگیری از لطمه خوردن به گله داری ایران]

وزارت کشاورزی

به تاریخ: ۱۳۲۱/۷/۱۴

شماره: ۳۷۱/۲۰۳۰۹/۸۹۸۷

محرم‌انه

جناب آقای نخست وزیر

پیرو نامه شماره ۱۷۱۵۱ مورخ ۱۱ شهریور ۱۳۲۱: گزارش دیگری راجع به خریداری گوسفند از طرف انگلیسیها از مأمور کشاورزی شیروان به وسیله اداره کشاورزی شهرستان کرمانشاه رسیده که رونوشت آن برای استحضار خاطر مبارک به پیوست تقدیم می‌گردد. رونوشت این نامه به وزارت امور خارجه، وزارت دارایی، وزارت خواروبار نیز فرستاده شد. متمنی است مقرر فرمایند در این خصوص هرگونه اقدامی که اقتضا دارد سریعاً به عمل آورند. مخصوصاً با بهایی که در گزارش معین شده است. یقین حاصل است که قسمت اعظم گله آن حدوداً را خریداری خواهند کرد و به این ترتیب لطمه بزرگی به گله داری وارد خواهد آمد.

وزیر کشاورزی

امضاء

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره ۱۶۱۸

تاریخ ۲۱/۷/۱

سند شماره ۲۳۴ [نامه فرماندار زنجان به نخست وزیر مبنی بر خودداری نیروهای شوروی از

حمل کالا و صدور مواد غذایی و ارزاق به تهران و تشدید کمبود ارزاق در

پایتخت]

وزارت کشور

استانداری یکم

ساله ۱: ۱۳۲۱/۷/۱۴ [۱]

فرمانداری زنجان

شماره: ۴۴۵۸

جناب آقای نخست وزیر

عطف به مرقومه تلگرافی شماره ۲۱/۷/۲/۱۴۶۰۸ مرقوم گردیده است، از طرف بعضی مأمورین در حمل روغن و حبوبات و برنج جلوگیری شود. محترماً به استحضار عالی می‌رساند، از طرف هیچ یک از مأمورین دولت ایران جلوگیری به عمل نیامده و فقط مأمورین شوروی مانع از حمل هستند. آن هم نه تنها در زنجان، بلکه این سیر در میانه نیز معمول گردیده است و مراتب طی معروضه شماره ۴۲۲۲ [مورخ] ۲۱/۶/۳ قبلاً به عرض رسید و باید در مرکز با

۱. حساب سال و ماه و روز.

مقامات مربوطه مذاکره شود و در زنجان شفاهاً و کتباً با فرمانده نیرو مذاکره گردیده است و متعذر است و از مقامات مافوق مشارالیه اشاره شده مادامی که پاسخ حکم نرسیده نمی تواند موافقت با حمل جویبات و روغن و برنج وارد نماید.

فرماندار زنجان

احتشامی

امضاء ۲۱/۱/۱۴

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره: ۱۶۶۹

تاریخ: [۵] ۲۱/۷/۲

سند شماره ۲۳۵ [مداخله نظامیان انگلیسی در امر نان کردند که موجب کمبود نان در شهر شده بود]

وزارت امور خارجه

اداره: سوم سیاسی

شماره: ۱۹۰۸۲/۲۳۱۱

تاریخ: ۱۳۲۱/۷/۱۴

نخست وزیری

با استحضار از مدلول نامه [مورخ] ۲۱/۷/۱۴ شماره ۱۵۱۱۷ راجع به مداخله کاپیتان کیل افسر بریتانیا در امر نان کردند در تعقیب مذاکرات سابقه با سفارت انگلیس مذاکره لازم به عمل آمد که به مقامات مربوطه نظامی دستور اکید صادر نمایند از مداخله در امور داخلی خودداری ننموده و هر نوع تذکراتی دارند به مأمورین نظامی دستور لازم در این خصوص صادر خواهند نمود.

از طرف وزیر امور خارجه

امضاء

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره ۱۹۲۲۸

تاریخ ۲۱/۷/۱۶

سند شماره ۲۳۶ [رواج غارت گوسفندان و فروش احتشام مردم آذربایجان توسط اشرار به روسها]

دفتر نخست وزیر

۲۱/۷/۱۸

تلگراف [به] رضائیه

جناب آقای دکتر مرزبان، استاندار

از ماکو تلگرافی رسیده که اشرار پنجاه هزار اغنام و احشام اهالی دهات آنجا را برده مقداری ااثیه و گندم و جو آنها را غارت نمودند تفصیل چیست؟ و چه اقدامی نموده، نتیجه را تلگراف [کنید.]

امضاء

[انگلیس به اجازه خود کارخانه هوایماسازی ایران را اجاره می‌کند]

سند شماره ۲۳۷

[یادداشت جانبی:] اداره سوم سیاسی

سفارت انگلستان

اداره سری حقوقی

تهران

و اداره امور بین‌المللی، هر نظری دارند تحریراً گزارش دهند.

۲۰ مهر ۱۳۲۱

شماره ۶۰۲

[۱.] سفارت اعلیحضرت پادشاه انگلستان تعارفات خود را به وزارت امور خارجه شاهنشاهی اظهار و محترماً رونوشت طرح پیمان فیما بین دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان و دولت شاهنشاهی ایران را دایر به اجاره دادن کارخانه هوایماسازی دوشان‌تپه تهران به دولت انگلیس و (...) ۱ مسائل مربوط به آن در لف ایفاد می‌دارد.

۲. شرایط و مقررات طرح پیمان نامبرده و دو متمم آن به استثنای یک قسمت آن یعنی مسئله خسارت جنگی مذکوره در ماده ۶ متمم اول پیمان که وزارت جنگ تقاضا نموده از لحاظ اینکه اهمیت کلی است تحت مطالعه وزارت خارجه درآید مورد موافقت نمایندگان وزارت جنگ شاهنشاهی (...) است.

برطبق رویه شناخته شده در (...) اعلیحضرت پادشاه انگلستان به سمت مستاجری ابنیه نامبرده (...) مسئولیت نمایند.

۳. سفارت ممنون خواهد شد آن وزارتخانه طرح (...) را مورد رسیدگی قرار داده و به این سفارت اطلاع دهند آیا به صورت فعلی مورد قبول آن وزارتخانه می‌باشد یا خیر؟ سفارت مانند دولت ایران علاقه مند است پیمان نامبرده به هر زودی [کذا] ممکن است رسماً منعقد گردد. ورود به دفتر اداره سوم سیاسی

شماره ۲۷۸۳

تاریخ ۲۱/۸/۹

۱. متأسفانه علیرغم تلاش به عمل آمده کلمات داخل (...) خوانده نشد.

وزارت جنگ

۲۴ مهر

[۱.] وابسته هوایی سفارت انگلیس تعارفات خود را به جانب آقای وزیر جنگ اظهار و محترمانه وصول نامه شماره ۹۰۶/۲۲۳۱۹ (...)^۱ مورخه ۱۳ اکتبر ۱۹۴۲ آن جناب را اشعار و اطمینان می دهد که ترتیباتی جهت انتقال کارمندان و (...) مربوط (...) هنگ دوم دوشان تپه به اصفهان در جریان بوده و انتظار می رود قسمت اول آن به وسیله وسایط نقلیه (...).

۲. در موضوع انتقال آشیانه بزرگ دوشان تپه به اصفهان و نصب آن در شهر نامبرده نیز ترتیباتی (...). نیروی هوایی سلطنتی عراق و ایران به معیت مهندس کل در تهران داده خواهد شد و نسبت به این موضوع وابسته هوایی به ستاد عراق و ایران اطلاع داده است که این مسئله تا حدی دارای (...) می باشد. موضوع دو آشیانه متحرک که از طرف نیروی هوایی سلطنتی پیشنهاد شده به نظر دوستدار کاملاً روشن نیست. بدواً موفقیت حاصل گردید که دو آشیانه نامبرده در کرمان نصب گردد، لیکن ضمن مذاکرات چند روز قبل با سرلشکر نخجوان تصویری حاصل شد مبنی بر اینکه معزی الیه تصمیم گرفته اند آشیانه های نامبرده در اصفهان برقرار گردد علیهذا ممنون خواهم شد این نکته تصریح گردیده و کتباً تأیید شود.

۳. وابسته هوایی بدین وسیله تأیید می نماید که پیشنهادات مشترک مورخه در یادداشت سی ام سپتامبر شماره ۲۱۱۲۱/۸۵۰۱ از طرف مقامات عالی تر نیروی هوایی سلطنتی تصویب شده و اقدامات لازمه جهت اجرای پیشنهادات مزبور اینک به عمل می آید.

رونوشت برابر اصل است

امضاء

وزارت راه

بنگاه راه آهن دولتی ایران

وزارت امور خارجه

متمنی است تلگراف زیر را در جواب قسمتی از تلگراف شماره ۱۱۳ جناب آقای آهی که

مربوط به راه آهن استان ۳ و ۴ است مخابره فرمائید:

اظهار بی اطلاعی دولت شوروی در خصوص راه آهن شمال غرب اسباب تعجب است از شهریور گذشته کلیه راه آهن استان ۳ و ۴ با متعلقات توسط نیروی شوروی تصرف شده و خودشان عمل می کنند، بار و مسافر قبول نموده کرایه طبق تعرفه ایران دریافت می دارند حتی از محمولات دولتی و مامورین ناحیه راه آهن هم مانند سایرین کرایه می گیرند. متمنی است اقدام جدی بفرمائید دوباره تحویل ما نمایند البته همانطوریکه در خطوط دیگر با محمولات آنها کمک می شود در این خط نیز رفع احتیاجشان را خواهیم نمود.

وزیر راه

[گزارش فرماندار قم به نخست وزیر درباره مشکلات ناشی از حضور نیروهای انگلیسی در شهر، کمبود آذوقه، بدمستی سربازان انگلیسی و رعایت نکردن سنتها و شعایر مذهبی]

سند شماره ۲۴۰

تاریخ: ۱۳۲۱/۸/۲

وزارت کشور

شماره: ۷۲

فرمانداری شهرستان قم

محرمانه و مستقیم و فوری

مقام معظم نخست وزیر

پیرو گزارش تلگرافی شماره ۷۰ معروض می دارد: سی هزار اردوی انگلیسی در شرف ورود است. روز پنجشنبه ۱۳۲۱/۷/۳۰ یک کلنل برای مذاکره در اطراف احتیاجاتی که دارند به فرمانداری مراجعه نمودند. محلی برای کشتار گوسفند و محلی برای پخت و هشتاد خروار نان و تا اسباب کار خودشان فراهم شود موقتاً روزی دو خروار گوشت و سبزی و میوه خواستند، رضایت خاطرشان فراهم و وعده دادم تا هر قدر مقدور است از بذل مساعدت و رفع احتیاجات دریغ نمی شود و برطبق اوامر دولت و وزارت کشور و به مقتضای عهد و پیمان عمل می شود. البته سعی دارم مشکلات کار را که مخصوصاً تمام احتیاجات این شهر باید از بیرون خریده و تدارک شود حالی کنم و چون شب قبل را چند نفر از سربازان انگلیسی در خیابانها آثار بدمستی نشان داده بودند تذکرات لازم داده مشکلاتی [را] که در چنین شهر مذهبی با وجود سایر مشکلاتی که هست ممکن است برای همه فراهم نماید خاطر نشان ساختم.

بعد از آن در حدود ساعت دوازده یک کاپیتان انگلیسی به فرمانداری آمده اطلاع داد که دو ژنرال انگلیسی که امروز وارد شده اند از اردو که در هفت کیلومتری شهر است برای دیدن فرماندار خواهند آمد و این ملاقات جنبه سیاسی ندارد و فقط جنبه تشریفاتی دارد و در ساعت دو بعد از ظهر آقای ژنرال «هارپو» و ژنرال «هیروز» به فرمانداری آمدند. چون از چای که برای صرف آوردند تعریف نمودند با آن که چای ایرانی نبود و هندی بود، دستور دادم یک

بسته چای فوراً تهیه و به رسم هدیه دوستانه به ایشان دادم. و ضمناً راجع به اوضاع این شهر باز تذکراتی دادم. وعده کردند پاسبانهای انگلیسی در معیت پاسبانهای ایرانی در شبها در شهر گردش کنند که کاملاً مراقب رفتار سربازان باشند. برای ادای بازدید وعده دادم به اردو بروم. اظهار داشتند چون هنوز جابه جا نشده و فرمانده کل لشکر این دو روزه می رسد و ایشان هم از فرماندار دیدن خواهند کرد، بازدید یک جا انجام بشود.

به شهربانی و شهرداری دستور اکید دادم حتی از مهمانخانه ها التزام سخت بگیرند [که] فروش و استعمال الکل ممنوع شود و مطلقاً در دسترس هیچ کس نباشد. ضمناً یک نفر از شهرداری تعیین و معرفی کردم که حواجی ایشان را در شهر برآورده و برای آن که در نرخ اجناس تفاوت فاحش حاصل نشود معامله توسط شهرداری بشود، خیال دارند یک مریضخانه دویست و پنجاه تختخواهی هم بسازند، فعلاً پانصد هزار آجر خواسته اند.

تعداد پاسبانان در این شهر خیلی کم است، یعنی فعلاً در تمام شهر چهار پاسبان در گردش دارند. اولین دفعه که به مرکز آدمم برحسب تمنا از جناب آقای سهیلی نخست وزیر و امر صریحی که معظم له به اداره کل شهربانی دادند و مذاکره حضوری با ریاست کل شهربانی اعتبار تأسیس یک کلانتری و [استخدام] یازده نفر پاسبان [را] گرفتم، ولی اداره شهربانی می گویند [کذا] داوطلب به واسطه کمی حقوق پیدا نشده است.

نسبت به کلانتری دستور دادم هر چه زودتر آن را تأسیس کنند و به هر صورت از این بابت جای نگرانی کامل هست. تاکنون بنده با تدبیر شهرقم را اداره کرده ام و کمی و کاستی را با طرز عمل و مراقبت خودم جبران نموده ام ولی البته با وضعیت فعلی احتیاج فوری به تعدادی پاسبان کارآموده هست و باید به هر شکل هست کمکی به این شهر داده شود. رئیس شهربانی مأموری مجرب و ساعی است، اما اسباب کار لازم است. ولی نسبت به ژاندارمری و بیرون شهر به هیچ وجه اسباب اطمینان فراهم نیست و از رویه رئیس ژاندارم کمال عدم رضایت حاصل است و در این خصوص گزارش جامع به وزارت کشور عرض و تقاضای انفصال او را نموده ام. چنانکه اول مرتبه هم که در دفتر هیئت وزیران به حضور محترم شرفیاب شدم، عدم رضایت خود را از مشارالیه عرض نمودم و جناب آقای عضدی^۱ هم فرمودند دستور تغییر او داده شد.

ولی هنوز باقی است و به هر حال استدعا دارم توجه و مساعدت لازم را نسبت به این شهرستان مبذول فرمایند.

فرماندار - صلاحی

امضاء

ورود به دفتر ریاست وزراء

۱. یدالله عضدی که از شهریور تا اسفند ۱۳۳۹ وزیر امور خارجه شد.

سند شماره ۲۴۱ [نامه فوری وزیر کشور به استاندارهای شمال کشور درباره لزوم جلوگیری

از بردن اتباع ایران به عنوان کارگر اجیره به شوروی]

شماره عمومی: ۱۳۲۶ وزارت کشور

فوری است اداره: سیاسی

تلفگراف رمز تاریخ خروج: ۱۳۲۱/۸/۲

استانداری تبریز، رضائیه، استانداری شمال [و] رشت

[از] وزارت کشاورزی اطلاع می دهند [که] مأمورین شوروی عده زیادی از رعایا و کارگران جوان را به عنوان عملگی اجیره و به خاک شوروی می فرستند. با نهایت جدیت از اجرای این امر جلوگیری فرمایید.

وزیر کشور

سند شماره ۲۴۲ [تأمین نفت و بنزین مصرفی تهران فقط منوط به مذاکره با اولیای سفارت

انگلیس بود]

تاریخ: ۱۳۲۱/۸/۲ وزارت دارائی

شماره: م/۱۱۵۵ دفتر وزیر خیلی فوری - مستقیم

جناب آقای نخست وزیر

به طوری که خاطر محترم مستحضر است موضوع تأمین مصرف نفت و بنزین تهران یکی از مسائل مهم و قابل توجه است. اداره امتیازات و نفت وزارت دارائی مدتی است در این باب با بنگاه راه آهن دولتی ایران و شرکت نفت مذاکرات لازم به عمل آورده و اینک گزارش حالب توجهی فرستاده است که رونوشت آن برای استحضار خاطر مبارک تقدیم می شود.

ملاحظه خواهند فرمود تأمین احتیاجات نفتی تهران را فقط و فقط منوط به مذاکره دولت با اولیای سفارت انگلستان دانسته و بنابراین مستدعی است مقرر فرمایید دستور اقدام مقتضی به وزارت امور خارجه صادر، و از نتیجه وزارت دارائی را مستحضر فرمایند.

وزیر دارائی

امضاء

ورود به دفتر ریاست وزرا

شماره ۲۰۲۴۴

تاریخ ۲۱/۸/۷

[مزاحمت‌های مأموران شوروی، برخورد با ایرانیان و در فشار گذاشتن
داکگاهها و دولت برای رسیدگی فوری به مراعات]

وزارت امور خارجه

۲۱۵۱۳/۲۷۷۹

یادداشت

۱۳۲۱/۸/۳

وزارت امور خارجه دولت شاهنشاهی تعارفات خود را به سفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی اظهار و پیرو مذاکرات شفاهی آقای کیهان رئیس اداره دوم سیاسی با آقای سولود دیر نخست آن سفارت کبری، مراتب زیر را اطلاع می‌دهد.

طبق گزارش مقامات صلاحیتدار در اغلب موارد که از طرف نیروی سرخ شکایات و اطلاعاتی در خصوص سرقتها و مراعات عادی و یا موضوعات دیگر به شهربانی و دادگستری‌ها مخصوصاً شهربانی و دادگستری گرگان می‌شود، با اینکه کمال سعی و جدیت در انجام امر به عمل می‌آید معذک فرصت کافی برای رسیدگی به قضیه نمی‌دهند و به محض اعلام امری نتیجه را خواستار و صدور حکم را در موضوعی که مراجعه نموده اند تقاضا می‌نمایند. لازم به تذکر نیست که اینگونه مراعات مستلزم تحقیقات و جمع آوری دلائل و انجام تشریفات قانونی است که باید طبعاً جریان قانونی خود را سیر نماید. این موضوع علاوه بر اینکه به امور انتظامات و قوانین جاری کشور و امنیت داخلی لطمه وارد می‌آورد موجب اتلاف وقت کارمندان دوایر دولتی نیز می‌گردد. خواهشمند است به مقامات مربوطه نیروی شوروی عموماً و در گرگان خصوصاً دستور لازم صادر فرمایند که از عجله و شتاب در تعقیب قضایا خودداری نمایند تا مقامات قضائی و شهربانیها بتوانند به وظائف خود عمل نموده منظور و مقصود را از راه جریان اداری انجام دهند و از هر اقدامی که در این باره به عمل می‌آورند وزارت امور خارجه را آگاه فرمایند.

[دستورالعمل مکرر وزیرمختار انگلیس به نخست‌وزیر ایران در مورد دادن

«تعلیمات لازمه» به شهربانی تهران و ولایات برای جمع‌آوری و ضبط

دستگاههای رادیو]

وزارت امور خارجه

نامه سفارت انگلیس

موضوع: برداشتن رادیو اتومبیل‌های شخصی

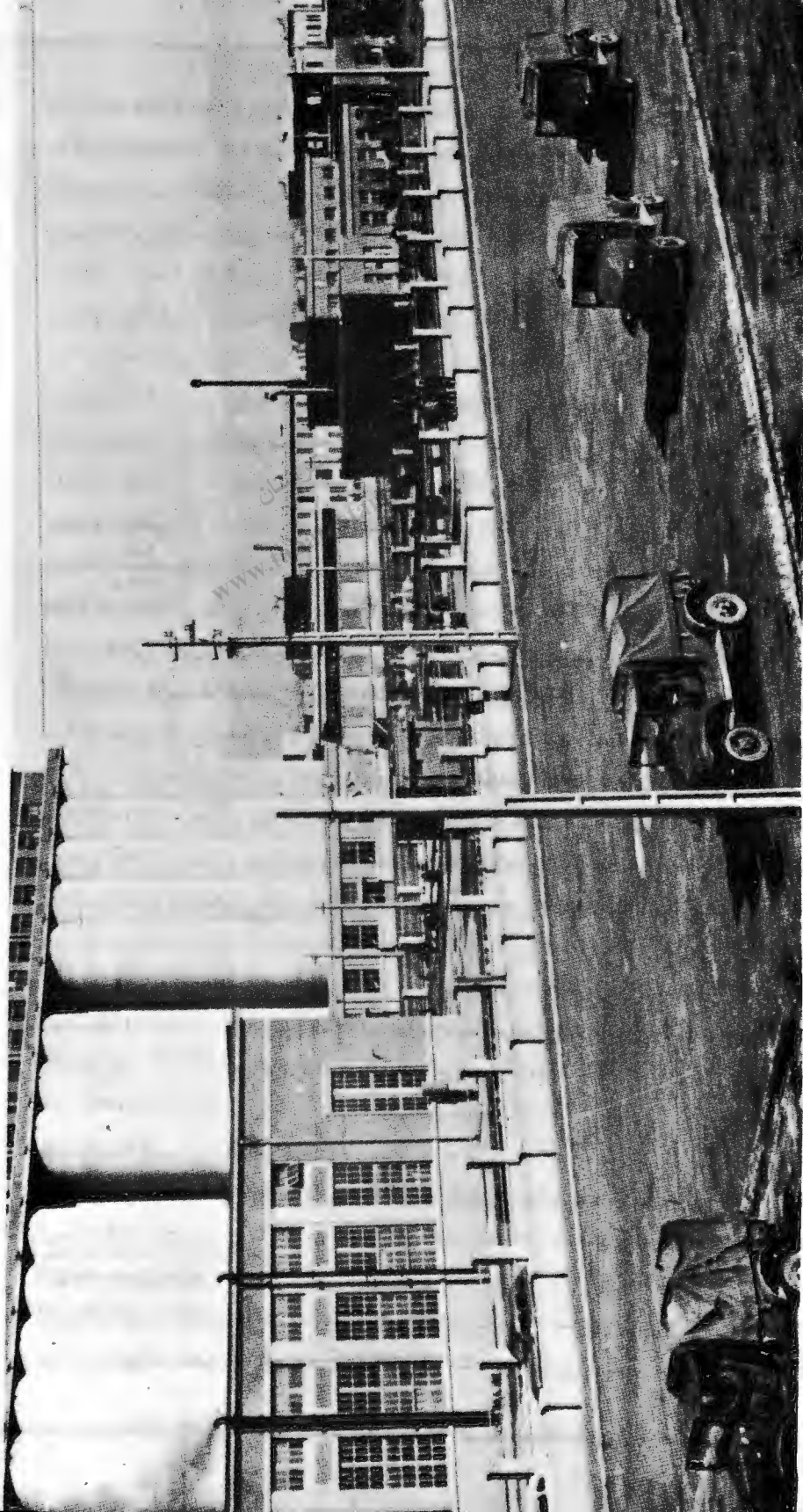
۴ آبان ۱۳۲۱

استخراج کننده: انوشیروان عضد

پرونده ۲۹/۲/۶/۵ نخست‌وزیری

آقای نخست‌وزیر عزیزم - جناب آقای احمد قوام نخست‌وزیر دولت شاهنشاهی ایران

بدین وسیله از وصول نامه شماره ۱۴۸۹۵ مورخه ۴ اکتبر (۱۲ مهر ۱۳۲۱) آن جناب راجع به جمع‌آوری دستگاههای رادیوی اتومبیلها تشکر می‌نمایم و در جواب مایل هستم توجه جنابعالی

سیلوی تهران در آن سالها ۹۴۰۰۰ تن گنجایش داشت، اسناد موجودی انبار در روزهای ۸ آبان و ۲۵ آذر سال ۱۳۲۱ که برحسب اتفاق به عنوان میانگین موجودی انتخاب شده است احتمال رخ دادن مصیبت هولناکی را آشکار می‌کند. برای تجسم ابعاد فاجعه کافی است رقم موجودی تنها سیلوی دولتی آن دوران را که در روزهای مزبور به ترتیب بین ۲۰۰ تن و ۳۰۰ تن در نوسان بوده به جمعیت سرانه تهران در آن سال (۵۴۰۰۰ نفر) تقسیم کنیم

را به نامه شماره ۱۲۸۴ مورخه ۱۶ سپتامبر خود که ضمن آن خواهش نموده بودم برای احتراز از هرگونه سؤاستفاده، کلیه دستگاههای رادیو تحت نظر رئیس کل شهربانی لاک و مهر شده و نگاهداری شود معطوف می سازم و ممنون خواهم شد تأیید فرمایند که آیا تعلیمات لازمه در این باب به مامورین شهربانی طهران و ولایات داده شده است.

دوست صمیمی

ار. دبلیو. بولارد

سند شماره ۲۴۵ [دولت انگلیس فرودگاه مهرآباد و آموزشگاه خلبانی تهران را در اختیار

می گیرد]

وزارت جنگ

اداره: دفتر نظامی

شماره: ۹۵۵۰

۳۳۴۵۰

وزارت امور خارجه

محرمانه

وابسته هوائی سفارت انگلیس یادداشتی به وزارت جنگ تسلیم و طبق پیمان منعقدۀ دولت انگلستان با دولت شاهنشاهی ایران تقاضای تخلیه آموزشگاه خلبانی و فرودگاه مهرآباد را برای استفاده قوای هوائی سلطنتی نموده بود که پاسخی به یادداشت وابسته نامبرده داده شد و چون در آن وزارت هم پرونده [ای] در این زمینه تهیه شده، اینک برای آن که وزارت از جریان مکاتبات وزارت جنگ نیز مستحضر باشد رونوشت یادداشت شماره (۲۸ مه/۳/۲) وابسته و پاسخی که داده شده و رونوشت یادداشت شماره (۷۵ مه/۳/۲) مجدد وابسته دائر به موافقت مقامات (...) قوای هوائی (...) با پیشنهادات طرفین به پیوست فرستاده می شود.

امضاء

سند شماره ۲۴۶ [بازرسی مسافران خوزستان - تهران توسط مأموران انگلیسی و بازداشت

مسافران فاقد اوراق شناسایی در اراک]

وزارت امور خارجه

نامه سفارت انگلیس

موضوع: هویت مسافری و بازرسی آن در راه اهواز

شماره: ۱۳۲۸

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تاریخ: ۸ آبان ۱۳۲۱

آقای نخست وزیر عزیزم

شاید آن جناب اطلاع داشته باشند که اوراق هویت کلیه مسافری غیرایرانی که به وسیله خط آهن طهران - اهواز مسافرت می کنند از طرف مقامات نظامی انگلیس در قطار مورد تفتیش

قرار می‌گیرد. مسافرینی که اوراق هویت آنها منظم نباشد مجبور می‌شوند که در سلطان‌آباد (اراک) از قطار خارج شوند و اجازه نخواهند داشت که به مسافرت خود ادامه دهند تا اینکه هویت آنها معلوم گردد.

اخیراً مواردی اتفاق افتاده که اشخاص بدون ارائه اوراق هویت ادعا نموده‌اند که از اتباع دولت ایران و بنابراین از هرگونه اقدامی از طرف مقامات نظامی انگلیس مصون می‌باشند متأسفانه به علت احتیاج مبرمی که به اجرای اقداماتی به منظور صیانت در راه‌آهن حاصل است برای ما ممکن نیست که در معامله با اشخاصی که دعوی تابعیت ایران نموده و قادر نیستند هویت خود را معلوم نمایند بیش از این امتیازی قائل شویم.

از قرار معلوم با اینکه هر ایرانی مجبور است که دارای شناسنامه باشد ولی مجبور نیست که در کلیه اوقات شناسنامه همراه داشته باشد. بنابراین ممنون خواهم شد که یک اختطاریه مناسبی به فوریت منتشر و در آن ذکر شود که از یک تاریخ معینی مثلاً ۱۵ آبان کلیه ایرانیانی که با خط‌آهن طهران-اهواز مسافرت می‌نمایند باید شناسنامه خود را همراه داشته باشند و کسانی که همراه نداشته باشند ممکن است از طرف مقامات نظامی انگلیس بازداشت گردند تا هویت آنها معلوم شود.

دوست صمیمی ار. دلبلو. بولارد

سند شماره ۲۴۷

[قطع درختان مناطق کوهستانی غرب توسط سربازان انگلیسی]

دفتر نخست‌وزیر

۲۱/۸/۸

وزارت کشاورزی

عطف به نامه شماره ۱۹۹۰۰/۳۶۰ مورخه ۲۱/۷/۸ راجع به قطع درختهای بلوط از طرف نیروی انگلیس برای سوخت زمستانی اشعار می‌گردد، طبق نامه وزارت خاجه مراتب به سفارت انگلیس نوشته شد که از این اقدام جلوگیری نمایند.

امضاء

[۲۱]/۸/۷

سند شماره ۲۴۸

[تسلیم دولت ایران به درخواست وزیرمختار انگلیس در مورد جمع‌آوری

رادبوهای اتومبیلها و گزارش اقدامات که در این زمینه انجام گرفته است]

وزارت امور خارجه

پرونده ۲۹/۲/۶/۵ نخست‌وزیری

اداره مبدا نامه: نخست‌وزیری

موضوع: برداشتن رادبوهای اتومبیلهای شخصی

شماره: ۲۰۳۲۴

استخراج کننده: انوشیروان عضد

۱۳۲۱/۸/۹

آقای وزیرمختار عزیزم

پاسخ نامه شماره ۱۳۲۹ به تاریخ ۴ آبان جنابعالی راجع به رادیوهای اتومبیلها، در همان موقع وصول نامه آن جناب دستور فوری به شهربانی داده شد که کلیه رادیوها را جمع آوری و در انبار شهربانی نگهداری نمایند و به طوری که از شهربانی گزارش می دهند کلیه رادیو[های] اتومبیلها ضبط و در شهربانی در انبار مخصوص نگهداری شده و جز اتومبیلهای مربوطه به دیپلمات و یوکسی سی اتومبیلهای دیگر رادیو ندارند و اگر علامت آنتن روی آنها دیده می شود برای این است که برداشتن آنتن موجب خرابی محل آن در اتومبیل می شود. به هر حال اگر اطلاعاتی راجع به اینکه بازهم اتومبیلهای دارای رادیو می باشند و مامورین ما تعلل نموده اند ممنون می شوم به این بنده اطلاع دهند تا رسیدگی گردد.

دوست صمیمی احمد قوام

سند شماره ۲۴۹ [چند گزارش رسمی درباره کمبود ارزاق و ترفی بهای خواروبار]

وزارت پست و تلگراف و تلفن ۲۱/۸/۹

گزارش تلگرافی استانها و شهرستانها

کاشمر — شب ۸/۹، دیروز ده ماشین برای گندم به کاشمر وارد، امروز اهالی اجتماع نموده [با] شوفاها کتک کاری نموده مانع حمل می باشند. خیابان پراز جمعیت، وضعیت فعلی شهر مغشوش است. پایزند

اهواز — شب ۸/۹، دیروز از ساعت ۱۲ هوا ابر و شروع به بارندگی نمود از ساعت ۱۵ به طور تناوب قریب یک ساعت و نیم تگرگی [بارید] که تاکنون نظیرش دیده نشده و بعضی از دانه های آنها به درشتی یک تخم مرغ کوچک بوده، با شدت بی مانندی نازل به طوری که شاخه درختان معروف به گنار که خیلی سخت است شکسته و به زیر می انداخت؛ از اطراف خبری نرسیده چون موقع برداشت محصول برنج است اگر به مزارع برنج کاری هم سرایت کرده باشد زیان جبران ناپذیری به کشاورزان وارد نموده است. وضعیت نان بد نیست و نسبتاً فراوان است — بهاء خواروبار روز بروز در ترقی است. ناصر برومند.

کرمانشاه — شب ۸/۹، هوا پیمای پستی ساعت ۱۵/۱۲ دقیقه [به] کرمانشاه وارد. پس از مبادله پست ساعت ۱۳ به بغداد پرواز نمود. فرشید

رودبار — ۸/۷، (واصله شب ۹ آبان) [به] قرار اطلاع پریشب در رستم آباد — ۱۸ کیلومتری رودبار — یک انبار چوب ذغال که هزار ... چوب دارائی در آن بوده در اثر حادثه غیرمعلومی آتش گرفته، امروز رئیس دارائی و رئیس شهربانی رودبار [به] محل وقوع برای بازدید رفتند. مشیری

نامه سفارت انگلیس

پیوست: پرونده ۲/۶/۵ نخست وزیری

شماره ۱۳۳۹

موضوع: دادگستری آبادان و دادگاه خرمشهر

تاریخ: ۹ آبان ۱۳۲۱

استخراج کننده: انوشیروان عضد

آقای نخست وزیر عزیزم

کنسول انگلیس در خرمشهر به دوستدار گزارش داده است که محاکم محلی قضائاتی را که به آن محاکم مراجعه می شود به طور مؤثر رسیدگی نمی نمایند و مقصرین یا مورد تنبیه واقع نمی شوند و یا اینکه فقط اسماً تنبیه می گردد کنسول نامبرده یک فهرست از قضایای معوقه را که منافع اتباع انگلیس در آن دخالت دارد تهیه نموده و با اینکه دوستدار میل ندارم با شرح این جزئیات تصدیق خاطر آن جناب را فراهم نمایم اینک یک نسخه از این فهرست را به ضمیمه ایفاد می دارم. ممنون خواهیم شد که آن جناب لطفاً دستور فرمایند مامورین محلی بدون تاخیر بیشتری این موارد [را] رسیدگی و خاتمه دهند. از قرار معلوم قضایای دیگری نیز که به نظر دوستدار نرسیده موجود است که به همین قسم در حال تعویق مانده است.

مستر چانسی کنسول انگلیس در خرمشهر گزارش می دهد که مشارالیه برای تسریع در اقدام و تنبیه مؤثر مقصرین تاکید نموده است ولی حال به اطلاع مشارالیه رسیده که هم دادستان و هم قاضی آبادان در مدت پنج ماه گذشته در مرخصی بوده و فقط معاون قاضی باقی مانده که از قرار معلوم به عذر اینکه نمی تواند هم دادستان و هم قاضی باشد از اقدام خودداری می نماید. در خرمشهر فقط یک قاضی مستنطق وجود دارد که وظیفه او تحقیق قضایا و مراجعه آنها به محکمه آبادان است. بنابراین ظاهراً اوضاع غیررضایت بخشی که دوستدار بدان اشاره نمودم اقلأً یک قسمت آن مربوط به غیبت این دو مأمور است بدون تعیین جانشین.

نظر به اهمیت روزافزون ناحیه خرمشهر ممکن است آن جناب مقتضی بدانند که در خرمشهر محکمه برقرار شود که به تقصیرات معمولی رسیدگی و اقدام نماید. به علاوه اطمینان دارم که آن جناب تصدیق می فرمایند که به مامورین نباید اجازه داده شود که از ناحیه خود خارج شوند مگر اینکه قراری داده شود که اشخاص دیگری در غیاب آنها وظایف آنها را دنبال کنند. ضمناً دوستدار تصور می نمایم که مقتضی باشد مأمورینی انتخاب شوند که در کار خود اشتیاق و همت بیشتری داشته باشند تا کسانی که به این طریق غیبت می نمایند. در هر حال دوستدار ممنون خواهیم شد که این موضوع جداً مورد توجه قرار گیرد، زیرا بدیهی است عدم تنبیه مقصرین هم به منافع ما و هم به حیثیت ایرانی لطمه وارد می سازد.

دوستدار صمیمی، بولارد

[کنترل راه آهن تهران- اهواز توسط نیروهای متفقین، همیاری بازرگانان
خرمشهر برای تأمین نان شهر، فعالیت آمریکاییها در ساختن راه
اهواز- خرمشهر]

وزارت کشور
اداره کل شهربانی

۲۱/۸/۱۸

گزارش

محترماً مشاهدات خود را در مأموریت اهواز به شرح زیر به عرض می رساند:

۱. در تمام ایستگاههای خط آهن از تهران الی اهواز مأمورین نظامی متفقین از ۵ تا ۱۰ نفر مشغول حفاظت بوده و مزاحم کسی نیستند.
 ۲. بهای غذا و جائی [کذا] در ترن ۷ ریال می باشد و قیمت خواروبار در اهواز دو برابر تهران است. نان از قرار یک کیلو ۱۴ ریال ولی فراوان است.
 ۳. اداره دارایی خرمشهر روزی سه تن گندم به نانوائیها می دهد ولی چند نفر از بازرگانان خرمشهر مبلغ ۱۵۰/۰۰۰ ریال سرمایه گذاشته مقداری گندم و جو خریداری نموده به تناسب به دکانهای نانوائی همه روزه تقسیم می نمایند که اهالی از حیث گرفتن نان در مضیقه نباشند.
 ۴. در راه آهن تا خرمشهر تقریباً ۳۰ هزار عمه از طرف متفقین مشغول کار بوده و نسبتاً در راه می باشند.
 ۵. هیچگونه کالای خارجی وارد نمی شود ولی پارچه های نخی بافت ایران و جورابهای نخی ایرانی به طور قاجاق از مرز خارج می شود.
 ۶. از راه آهن بین اهواز و خرمشهر هنوز بهره برداری نشده است.
 ۷. جاده بین خرمشهر و اهواز را امریکاییها تقریباً به اندازه یک متر بالا آورده و مشغول اسفالت می باشند و در حدود پنج هزار عمه در این قسمت مشغول کار است.
 ۸. غالباً ترن اهواز در ساعت مقرر به مقصد نمی رسد.
 ۹. چند روز قبل قطاری که از تهران به اهواز می رفته بین راه مقابل کارخانه قند سازند از راه خارج، تلفات کم ولی خسارات مالی زیاد بوده است.
- در خاتمه به عرض می رساند چندی قبل یکی از پسرهای خزعل به خرمشهر آمده بود فرماندار آنجا شبانه به او پیغام داده بود که حق توقف در خرمشهر را ندارد و باید خارج شود و پسر بزرگ خزعل در بصره اقامت دارد مراتب گزارشاً معروض گردید.

رکوعی

نتایج ناشی از اشغال ایران توسط متفقین]

وزارت دارایی

قسمت اقتصادی

تاریخ ۱۳۲۱/۸/۱۹

شماره: ۱۶۰۱۹

وزارت خواروبار

عطف به تلگراف شماره ۱۴۲۷۷ و نامه شماره ۳۰۲۶۱ مورخ ۲۱/۴/۱۷ اداره کل غله و پیرو تلگراف شماره ۸۶۵۰ مورخ ۲۱/۵/۱۰ این اداره راجع به تعهدات سال ۱۳۱۹ و ۱۳۲۰ به شرح زیر استحضار می دهد.

۱. در سال ۱۳۲۰ که جو در انحصار دولت نبوده مالکین متعذرند محصول جو خود را در بازار آزاد به مصرف فروش رسانیده اند و از بابت فزونی جو در سال ۱۳۲۰ خود را بدهکار نمی دانند و می گویند دولت از آنان نخواسته است تا تحویل کرده باشند.

۲. نسبت به فزونی غله در سال ۱۳۲۰ به واسطه پیش آمد شهر یورماه مأمورین در اوایل امر تعهدی از عده دهبانان روی برگهای غیر رسمی گرفته اند و در اثر وقایع شهر یورماه که موقع جمع آوری غله بوده و وضعیت غیر عادی مهرماه درباره بقیه تعهدات اقدامی نشده و معاملات خرید و فروش غله هم به منظور تأمین نان اهالی شهر آزاد بوده و این عمل هم تا کنون ادامه دارد و مالکین اظهار می دارند فزونی غله سال ۱۳۲۰ خود را برای مصرف تأمین نان شهر به نانوا فروخته اند.

۳. در نتیجه اشغال این شهرستان از طرف ارتش سرخ و گرفتن ادارات اقتصادی و مالی اغلب پرونده ها و دفاتر و اوراق از بین رفته است که از صورت تعهدات سال ۱۳۱۹ و ۱۳۲۰ در حدود ۵۶ فقره بیشتر به دست نیامده آن هم به امضاء دهبان و غیره اخذ تعهد شده، فقط پنج جلد دفتر که از روی برگهای تشخیص مازاد سال ۱۳۱۹ که اوراق آن از بین رفته است در دست می باشد بنابراین اجرای دستور شماره ۱۴۲۷۷ به واسطه نبودن پیشینه امر این اداره را دچار اشکال نموده و اسنادی در دست نیست که برای وصول تعهدات سال ۱۳۲۰ و ۱۳۱۹ از پرداخت تفاوت بهای اجناس تحویلی اشخاص در هذمه السنه جلوگیری شود و در مقابل اظهارات مالکین که می گویند اسناد مربوطه و میزان تعهد معلوم و به آنان ارائه شود جواب قانع کننده نمی توان داد مستدعی است دستور مقتضی را در این باب امر به صدور فرمائید که طبق آن رفتار شود.

رئیس اداره دارایی شهرستان قزوین. آزمون

امضاء

سند شماره ۲۵۳

[دستور سفارت انگلیس به نخست وزیر برای ایجاد تسهیلات به منظور رسیدگی نظامیان انگلیسی به حسابهای بانکی اتباع بیگانه]
وزارت امور خارجه

نامه سفارت انگلیس

پیوست: پرونده ۲/۶/۵ نخست وزیری

شماره ندارد

موضوع: معاملات کاپیتن لنتن

تاریخ ۲۴ آبان ۱۳۲۱

تذکار به

از لحاظ تسهیل بعضی تحقیقات انتظامی توسط مامورین نظامی انگلیس مقتضی است [۱]. حسابهای بانکی کاپتن ج. ای. انتن آر. ای در بانک ملی ایران و بانک شاهنشاهی ایران جهت تفتیش از طرف فرمانده قسمت طهران با افسری که از طرف شخص اخیر برای این منظور معین می شود تهیه و موجود گردد.

۲. سفارت اعلیحضرت پادشاه انگلستان ممنون خواهد شد تعلیمات لازمه به دو بانک نامبرده داده شود که تسهیلات مزبور را مرعی دارند.

سند شماره ۲۵۴

[نامه نخست وزیر به وزیرمختار انگلیس در مورد امتثال امر مبنی بر تعیین قاضی در خرمشهر]

وزارت امور خارجه

نامه نخست وزیری

پیوست: پرونده ۲/۶/۵ نخست وزیری

شماره: ۲۳۴۸۱

[موضوع: راجع به دادگستری آبادان و دادگاه خرمشهر

تاریخ: ۲۱/۸/۳۰

استخراج کننده: انوشیروان عضد

وزیرمختار عزیزم

مرقومه شماره ۱۳۳۹ - ۲۹ آبان ۱۳۲۱ جنابعالی واصل و دستور فوری و مؤکد به وزارت دادگستری داده شد که اولاً کارمندان دادگستری خرمشهر را بلافاصله تکمیل و ثانیاً در انجام سریع مراجعاتی که به دادگستری محل مزبور می شود نهایت مراقبت را مبذول دارند.

دوست صمیمی، نخست وزیر

سند شماره ۲۵۵

[توزیع اعلامیه های تبلیغاتی در خوزستان توسط کنسولگری انگلیس در مورد شکستهای آلمان و متحدین در برابر متفقین و خطر پیشروی آلمان برای ایران]

وزارت کشور

اداره: اطلاعات

اداره کل شهرانی

تاریخ: ۲۱/۸/۳۰

محترماً به استحضار می‌رساند. طبق گزارشهای شماره ۱۴۹۶ [مورخ] ۲۱/۸/۲۰ و شماره ۱۴۹۷ [مورخ] ۲۱/۸/۲۰ شهربانی اهواز و دو برگ اعلامیه‌های جنگی تحت عنوان پیشروی پیروزمندانه متفقین در خاورمیانه از طرف کنسولگری انگلیس در اهواز بین اهالی پخش گردیده است که رونوشت آنها تلواً تقدیم می‌گردد.

رئیس اداره کل شهربانی — سرپاس رادسر

امضاء

«پیشروی نیروی متفقین در خاورمیانه»

ورود نیروی آمریکایی در شمال آفریقا

پیشرفت و کامیابی عجیب قوای متفقین در مصر که سه روز پیش به اطلاع رسیده هر روز رو به تقدم است. پیش‌قراولهای نیروی انگلیسی فعلاً در ۱۲۰ میلی مغرب‌العلمین که کمتر از یک هفته قبل جبهه آنان بوده است می‌باشد. فرار نیروی محور با کمال سرعت تاکنون به سمت مغرب ادامه دارد. همچنانکه به وسیله نیروی زمینی منهدم گردیده اند لاینقطع از هوا بامباران [کذا] می‌شوند. جاده‌های ساحلی از اجساد کشتگان و ماشینهای اسقاط شده انبوه است. تعداد اسرایی که در روز اول به نه هزار اعلام گشته روز دیگر به بیست هزار نفر رسیده همچنین تانکهایی که گرفتار و یا از بین رفته و شماره آنها ۲۶۰ بوده روز بعد به ۳۵۰ عدد رسیده است. در عین حال همواره وقایع مؤثری به وقوع می‌پیوندد. صبح روز ۱۷ آبان در شمال غربی آفریقا نیروی بزرگ آمریکایی در مسیر انهزام نیروی آلمان و ایتالیا پیاده شدند. قبلاً سربازان از راه هوا فرودگاههای مهمی را اشغال نموده بودند. هزاران سرباز آمریکایی فوری و با کمال مهارت پیاده شدند و نیروی دریایی و هوایی شاهی آنان را پشتیبانی می‌نمود. به طوری که از واشنگتن اطلاع می‌دهند سربازان زیادی از نیروی انگلیس در تعاقب آنها پیاده خواهد شد. بالنتیجه نیروی محور فعلاً مواجه با نیروی بزرگ دیگری را با تجهیزات کامل در عقب خود مشاهده می‌نماید. (شکست قوای دیکتاتوری محقق است).

[اعلامیه دیگر:] «پیشروی پیروزمندانه متفقین در خاورمیانه»

پس از ماههای شکیبائی و تدارک بالاخره قوای متفقین در کشور مصر حملات خود را شروع نموده و در طی دو هفته اخیر نیروی ما به آزمایش مواضع دفاعی محور پرداخته در عین حال نیروی هوایی ما خطوط ارتباط دشمن را زیر و زبر می‌نمود. در این مدت ستاد نیروی انگلیس هیچگونه اخبار مهیجی منتشر نمی‌نمود و نسبت به اعلام اقدامات خود ساکت بود. اکنون اعلامیه‌هایی که از کامیابی فوق‌العاده و پیروزیهای شایانی که نصیب نیروی انگلیس گردیده نمی‌توان آنها را مبالغه تصور نمود. بدین معنی نیروی آلمان کاملاً رو به عقب نشینی می‌باشد. معاون سرلشکر رومل کشته شده و نیز یک سرلشکر ایتالیایی اسیر گردیده، از عده اسرای

بیشماری که دستگیر شده‌اند تاکنون نه هزار نفر تحت شماره آمده‌اند. نیروی ما ۲۶۰ تانک [و] ۲۵۰ توپ آلمانی و ایتالیایی را به غنیمت گرفته یا از بین برده‌اند. کشتیهای آلمانی و ایتالیایی به ظرفیت ۵۰/۰۰۰ تن که حامل مهمات و خواروبار برای نیروی محور بوده در بنادر شمال آفریقا غرق گشته. گرچه میدانهای خونبار لیبیا و مصر دور به نظر می‌رسد و شاید تصور گردد که دامنه جنگ در آنجاها به ایران نخواهد رسید نظری است برخلاف تصور و حقیقت، زیرا تمام ممالک آزاد دنیا در این جنگ بر علیه نیروی محور می‌باشد. چرا که می‌دانند آزادی و حیات آنها در خطر است لذا کوشش و مساعی آنها تمام برای یک منظور است پیروزی متفقین در لیبیا در حقیقت دفاعی است از کشور ایران؛ به علاوه کشور ایران در مرکز خط جنگ واقع گردیده و تا آنجایی که جنگ زمینی دامنه دارد موقعیت آن در دنیا حایز اهمیت شایانی است. شمال خط جنگ از اقیانوس منجمد شمالی شروع شده از شهر لنین گراد و مسکو و مرکز ممالک شوروی گذشته به استالینگراد می‌رسد. استالینگراد همان شهری که مدافعین غیور و رشید شوروی مدت زمانی است آنرا محافظت نموده و از پیشرفت و فشار آلمانها به سوی قفقاز می‌کاهند در جانب جنوب خط جنگ نیروی متفقین در شمال آفریقا و مصر و سوریه گزانبیری تشکیل داده و جناح ممالک متصرفی محور را در جنوب اروپا تهدید می‌نماید. اگر در هر نقطه از این خط شکستی به متفقین وارد آید به منزله خطر بزرگی به مملکت ایران می‌باشد و برعکس پیروزی در هر قسمتی رفع خطر هجوم را از ایران می‌سازد. نیروی متفقین ۲۶۰ تانک از نیروی محور را در شمال آفریقا نابود ساخته یعنی از نیروی آلمان ۲۶۰ تانک مهاجم به سوی قفقاز جانب شمال ایران را کاسته است. — ۲۵۰ توپ نابود گشته و هزاران اسیر از نیروی محور در لیبیا گرفتار شده‌اند خود کمک شایانی به دفاع از مملکت ایران گردیده است.

«شکست قوای دیکتاتوری محقق است»

سند شماره ۲۵۶ [مأموران شوروی، جوانان ایرانی را برای عملگی به خاک خود می‌برند]

شماره عمومی ۱۳۲۶ وزارت کشور

تاریخ خروج ۱۳۲۱/۸/۴ اداره: سیاسی

تلگراف رمز

استانداری تبریز، رضائیه — استانداری شمال، رشت

وزارت کشاورزی اطلاع می‌دهند مأمورین شوروی عده زیادی از رعایا و کارگران جوان را به عنوان عملگی اجبر و به خاک شوروی می‌فرستند؛ با نهایت جدیت از اجرای این امر جلوگیری فرمائید.

وزیر کشور

امضاء

وزارت امور خارجه

نامه سفارت انگلیس

پیوست پرونده ۲/۶/۵ نخست وزیری

شماره: ۱۳۴۸

موضوع معاملات کاپیتن لنتن

تاریخ: ۲ آذر ۱۳۲۱

آقای نخست وزیر عزیزم - جناب آقای احمد قوام

با عطف به نامه شماره ۱۳۴۲ مورخه ۲۳ نوامبر، خواهشمند است اوامری به بانک ملی و بانک شاهنشاهی ایران صادر گردد که اجازه دهند حساب شخصی کاپیتن ج ای لنتن کارمند رویال انجینیرز، از طرف سرهنگ دوم آسی بی نیت بازرسی شود.

دوست صمیمی، اردبلیوبولارد

[درخواست مکرر و مؤکد سفارت انگلیس از نخست وزیر برای رسیدگی به

حسابهای بانکی اتباع خارجه در ایران]

وزارت امور خارجه

نامه نخست وزیری

پیوست پرونده ۲/۶/۵ نخست وزیری

شماره: ۱۳۴۲

موضوع: معاملات کاپیتن لنتن

تاریخ: ۲ آذر ۱۳۲۱

آقای نخست وزیر عزیزم - جناب آقای احمد قوام

محترماً در تائید مذکراتی که امروز با جنابعالی به عمل آمده می نگارم:

۱. بعضی اوقات اتفاق می افتد که مقامات نظامی مظنون می شوند به اینکه بی قاعدگیهایی از طرف شخصی که در خدمت نظام می باشد رخ داده باشد لیکن قادر به تائید یا برطرف ساختن سوءظن مزبور به علت نداشتن مدرک که شاید ممکن شود با به دست آوردن آن میسر گردد در صورتی که به حسابهای بانکی اشخاص مظنون رسیدگی شود نمی باشند. این قبیل موارد برای دولت ایران نیز دارای تأثیر خواهد بود زیرا با این نوع بی قاعدگیها که منظور دوستدار می باشد لزوماً قیمتها را به زیان فوق العاده اهالی ایران بالا می برند و به همین علت است که از آن جناب تقاضای کمک نموده ام. بسیار ممنون هستم از وعده [ای] که فرمودید که اگر سفارت در هر مورد کتباً تقاضا نماید آن جناب مقرر خواهند داشت بانک ملی و بانک شاهنشاهی ایران حساب شخص مظنون را به شخصی که از طرف سفارت معرفی به داشتن اجازه برای رسیدگی به موضوع می باشد نشان بدهند و اجازه دهند که حساب بازرسی شده و مستخرجاتی از آن تهیه نماید.

۲. اینک مجدداً اطمینانی که شفاهاً به آن جناب دادم تکرار می نمایم که تقاضاهای

نامبرده فقط در مورد حساب بانکی اشخاصی که در خدمت قشون انگلیس می باشند به عمل خواهد آمد. ضمناً علاوه می نماید که هرگونه اطلاعاتی که بدینوسیله به دست می آید اشاعه نخواهد یافت، بلکه در ضمن تحقیقات و محاکمات نظامی که از طرف مقامات نظامی انگلیس به عمل می آید به کار خواهد رفت.

دوست صمیمی

اردبلیوبولارد

سند شماره ۲۵۹ [به دستور سفارت انگلیس مسافران ایرانی راه آهن بایستی کارت شناسایی

همراه داشته باشند]

دفتر نخست وزیر

[یادداشت جانبی:]

رونوشت نامه به سفارت انگلیس فرستاده شود

شماره عمومی ۲۴۳۸۴

تاریخ: ۲۱/۹/۲

فوری است

وزارت راه

رونوشت نامه شماره ۱۳۲۸ مورخه ۸ آبان ۱۳۲۱ سفارت انگلیس راجع به مسافرین راه آهن تهران و اهواز که برای اجرای امر تفتیش باید شناسنامه خود را همراه داشته باشند به ضمیمه فرستاده می شود. قدغن فرمائید مراتب را برای اطلاع عموم اعلام فرمایند و در موقع فروش بلیط نیز مسافرین را متذکر سازند که در این مورد غفلت ننموده، در بین راه دچار زحمت نشوند.

سند شماره ۲۶۰ [درخواست سفارت امریکا از دولت ایران، از طریق وزارت خارجه مبنی بر

ایجاد یک اردوگاه «کمپ» در تهران برای استقرار نظامیان آمریکایی و

استفاده از تأسیسات نظامی تهران]

شماره: ۲۹۷

عالیجناب^۱

با کمال احترام مایلیم از نظرات دولت جنابعالی در باب قرار دادن انباری در فیشرآباد که متعلق به دولت شاهنشاهی است در اختیار نیروی امریکایی مستقر در تهران جو یا شویم. این موضوع بحث میان فرستاده نظامی ایالات متحده و معاون وزارت جنگ در ارتش شاهنشاهی بوده است و مایلیم به راه حلی رسمی برسیم.

۱. به عالیجناب محمد ساعد وزیر امور خارجه دولت شاهنشاهی

فرصت را غنیمت شمرده بار دیگر مراتب عالی ارادت را خدمت جنابعالی عرض می‌کنم.

امضاء

تهران نهم نوامبر ۱۹۴۲

[تأییدیه نخست وزیر در مورد واگذاری اراضی امیرآباد به آمریکاییان برای

سند شماره ۲۶۱

ایجاد اردوگاه نظامی]

نخست وزیر

۱۳۲۱/۹/۷

خیلی فوری

۲۴۲۱

وزارت امور خارجه

عطف به نامه شماره ۲۵۸۴۴/۳۳۱۸ [مورخ] ۲۱/۹/۳ موضوع واگذاری ساختمانهای امیرآباد که برای تشکیل تیپ مهندس در نظر گرفته شده به نیروی امریکا در تهران اشعار می‌دارد. به طوری که وزارت جنگ اظهار نموده و موافقت می‌شود ساختمانهای امیرآباد به نیروی امریکا واگذار شود به شرط اینکه طبق نظر وزارت جنگ تکمیل ساختمان مزبور طوری به عمل آید که بعداً برای ارتش ایران مورد استفاده باشد.

نخست وزیر، احمد قوام

امضاء

ورود به دفتر وزارت امور خارجه

شماره ۲۵۲۲۹

تاریخ ۲۱/۹/۸

[موافقت وزارت جنگ با واگذاری زمینهای امیرآباد به امریکا برای ایجاد

سند شماره ۲۶۳

اردوگاه نظامی]

وزارت جنگ

دفتر نظامی

شماره ۱۲۸۴۳

۲۸۳۷۳

وزارت امور خارجه

به تاریخ ۱۳۲۱/۹/۱۱

عطف به نامه شماره ۲۳۴۳۴ اطلاعاً اشعار می‌دارد چون ساختمانهای امیرآباد برای استفاده تیپ مهندسی در نظر گرفته شده اینک وزارت جنگ با تقاضای سفارت امریکا در واگذاری موقتی ساختمانهای آنجا جهت استفاده نیروی امریکا در تهران و تکمیل برخی از ساختمانهای آنجا طبق نقشه و دستورالعمل وزارت جنگ موافقت می‌نماید که بعداً بتوان این

[باسخ سفارت شوروی به دولت ایران در مورد تکذیب مداخلات نظامیان روسی در امور داخلی ایران و ممانعت از اجرای قوانین؛ دولت ایران قبلاً اعلام داشته بود که حضور نظامیان شوروی در ایران و مداخلاتشان در امور مانع اجرای قوانین و موجب کسر حیثیت دولت می شود]

*de l'Union des Républiques
Soviétiques Socialistes
en Iran*

۴۰۱۸۹
۲۱/۹/۶۰

۴۰۱۸۹
۲۱/۹/۶۰

L'Ambassade de l'Union des Républiques Socialistes
en Iran en réponse à la note du Ministère des Affaires Étrangères
de l'Iran sub N 21513/2779 du 25 octobre a.c.a l'honneur de porter
à sa connaissance ce qui suit:

Lors de l'entretien entre M. le Secrétaire de l'Ambassade et
M. le Directeur du 3-ème Département Politique qui a eu lieu le 15
octobre a.c. on a été répondu que les autorités militaires sovié-
tiques n'exerçaient aucune pression sur les organes judiciaires de
l'Iran, par conséquent la supposition du Ministère des Affaires Étran-
gères que "cette question blesse l'ordre et les lois en vigueur
du pays ainsi que crée des obstacles pour les travaux des collabo-
rateur les institutions en question" ne correspond pas à la réalité.

Les autorités militaires soviétiques se bornent seulement à
relever et à demander l'audier l'enquête nécessaire car les
organes judiciaires ne manifestent pas, dans toutes les occasions
sans exception, de la compréhension nécessaire et ne conduisent
jamais sous tous prétextes une affaire à sa fin.

مستند
شماره
۴۰۱۸۹

Le Ministère doit reconnaître le désir légitime des autorités
militaires soviétiques que tous les criminels qui ont porté l'un
ou l'autre fûtiment soient dûment punis et pour cette raison elles
ne peuvent pas négliger la question sous la couverture à sa fin.

L'Ambassade espère que le Ministère prendra des mesures né-
cessaires pour une enquête urgente et la punition de toutes les
personnes qui ont commis les actions hostiles dirigées contre les
autorités militaires soviétiques.

Ministère des Affaires Étrangères de l'Iran.

۴۰۱۸۹
۲۱/۹/۶۰

سید

ساختمانها را مورد استفاده تیپ مهندسی هم قرار داد علیهذا متمنی است مقرر فرمایند به همین ترتیب، قرارداد آن منعقد و نتیجه را هم به وزارت جنگ اعلام دارند. و راجع به انبار فیشرآباد همانطور که سابقاً نیز اطلاع داده شد چون لوازم ارتش در آن جا جای داده اند واگذاری آن به هیچ وجه مقدور نیست.

امضاء

معاون وزارت جنگ - سرتیپ

سند شماره ۲۶۴ [شکایت یک ایرانی به دربار در مورد غارت محمولهٔ برنج او توسط روسها]

۲۱/۹/۱۴

قربان خاک پای جواهرآسای انور اقدس همایونت [در اصل: همیونت] گردهم، به عرض عالی می رسانم این جانب سید عزیز حسینی، «شاهی به بود از طاعت صد ساله زهد - قدر یک ساعت عمری که دراو داد کند»، فدوی یک ماشین برنج آوردم [در] خط چالوس [در اصل: چالس] روسها برنج فدوی را غارت نمودن، یک ماشین برنج قیمت آن سه هزار تومان، امر مقرر فرمائید پول برنج را بدهند. با این که برنج [را] یک ماه قبل غارت نمودن استدعا دارم رسیدگی فرمائید. درخاتمه، امر امر مبارک است.

[روی پاکت: دفتر مخصوص اعلیحضرت همایونی شاهنشاه مملکت ایران ادام اله [کذا] بقا [نه]]

آدرس: دروازه قزوین، مهمانخانه محمدآقا.

[در حاشیه سند: آقای ... این شخص را بخواهید و حضوراً تفصیل را توضیح دهید، اقدام شود، آدرس در پشت کاغذ ذکر شده.]

۲۱/۹/۲۹

دفتر وزارت امور خارجه

شماره ۲۷۲۳۱

تاریخ ۲۱/۹/۲۴

دفتر ریاست وزراء

شماره ۷۷۶۹

تاریخ ۲۱/۹/۲۴

سند شماره ۲۶۵ [دستور نخست وزیر به وزیر پست و تلگراف و تلفن در مورد موافقت با اعمال سانسور مرسولات غیردولتی توسط شهربانی و سرتی نگاهداشتن قضیه]

وزارت امور خارجه

پیوست پرونده ۷/۲/۶/۵ نخست وزیری

نامه نخست وزیر به وزارت پست و تلگراف و تلفن

موضوع: سرویس سانسور در تعقیب پیمان سه جانبی

شماره: ۱۲۰۸۴

خانواده نان در ۱۷ آذر ۱۳۲۱ و مهموم نظام مکتبگان به محوطه مجلس شورای ملی

تاریخ: ۱۳۲۱/۹/۱۵

استخراج کننده: انوشیروان عضد

جناب آقای وزیر پست و تلگراف و تلفن

در پاسخ نامه شماره ۱۱۱۲۶/۷۴ به تاریخ ۲۱/۶/۱۹ راجع با بازرسی مرسولات غیردولتی در موردی که مورد سوءظن باشند، اشعار می دارد البته [در] وضع فعلی که مراقبت کامل و دقیق در کار اشخاص مظنون ایجاب می کند و شهربانی برای اجرای وظایف خود سرتی بودن اقدامات را لازم می داند با نظر اداره کل شهربانی موافقت نمائید ولی البته دقت خواهید نمود که این عمل حتی المقدور محدود به موارد ضروری و لازم شده و وسیله سوءاستفاده مأمورین واقع نگردد.

نخست وزیر

سند شماره ۲۶۶

[ورود پرسر و صدا و تبلیغاتی چند کامیون گندم وارداتی انگلیس به تهران]

اداره کل انتشارات و تبلیغات

اداره: خبرگزاری پارس

[۲۱ آذر ۱۳۲۱]

لندن ۱۲ دسامبر — خبرنگار مخصوص رویترخبر می دهد:

اولین مرسله [کذا] گندم انگلیس در کامیونهای که پرچم انگلیس بر آن افراشته بود به تهران رسید و در مقابل جمعیت خوشحال به کامیونهای ایرانی که این عبارت روی آنها نقش شده بود «انگلیسیها گندم به ایران می آورند». نقل شده پیش از آن چند هواپیما از نیروی هوایی ایران بر فراز پایتخت پرواز کرده و اوراقی ریختند که در آنها «وعده انگلیس و امریکا دائر به ارسال گندم به ایران» تذکر داده شده بود.

سند شماره ۲۶۷

[دستورالعمل تهدیدآمیز وزیرمختار انگلیس به نخست وزیر ایران برای

بازداشت فوری چهار نفر ایرانی]

وزارت امور خارجه

نامه سفارت انگلیس

پیوست پرونده ۲۵/۴/۶/۵ نخست وزیری

شماره: ۱۳۵۵

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تاریخ: ۲۱ آذر ۱۳۲۱

آقای نخست وزیر عزیزم — جناب آقای احمد قوام

طی نامه شماره ۱۲۸۳ خود مورخه ۲۶ سپتامبر که رونوشت آن برای سهولت مراجعه لفا ایفاد می شود، دوستدار از آن جناب تقاضا نمودم که اقدام فوری به عمل آورید که چهار نفر مظنون ایرانی موسوم به میوندی [کذا] و گروهان سپهر و ستوان احمد اکبری و ستوان یحیائی توقیف

و بر طبق شرایط قرارداد بین دولتین متبوعه طرفین برای توقیف و بازجوئی به سلطان آباد انتقال یابند. چون از طرف جنابعالی اقدام رضایت بخشی به عمل نیامد دوستدار در ۶ و ۲۵ اکتبر نسبت به تقاضای خود خاطر آن جناب را متذکر گردیدم و امیدوار بودم که در نتیجه تذکراتم اقدامات مقتضی به عمل خواهد آمد ولی متأسفانه در این نظر به اشتباه رفته بودم زیرا بیش از یک ماه می گذرد و ظاهراً به هیچ وجه از طرف مقامات مربوطه ایران قدمی برداشته نشده است. به علاوه وزیری که در چند ماه قبل در موقع حرکت به کرمانشاهان در تحت مراقبت مامورین شهربانی فرار کرده با وجود تذکرات دائمی که از طرف سفارت به مقامات مربوطه ایرانی برای دستگیر کردن مشارالیه داده شده هنوز آزاد است. اینک دوستدار به این وسیله به استحضار خاطر آن جناب می رسانم که دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان به توقیف بلا تأخیر این مظنونین اهمیت فوق العاده را قائل اند و در صورتی که اقدام به عمل نیاید، مجبور خواهم بود که به دولت متبوعه خود گزارش دهم که دولت ایران در انجام مسئولیت خود قصور ورزیده و در خلوص نیت آن دولت و یا لاقلاً از نیت مامورینی که ارتباط مستقیم با این موضوع دارند تردید دارم.

دوست صمیمی

آردبلیو بولارد

سند شماره ۲۶۸ [بازداشت سرلشکر فضل الله زاهدی توسط افسران انگلیسی. او بعداً تغییر قبله داد و عامل آمریکا در ایران شد و کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ را ترتیب داد]

وزارت امور خارجه

گزارش شهربانی اصفهان

پیوست پرونده: ۲۵/۲/۶/۵ نخست وزیری

شماره: —

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تاریخ: ۱۹ آذر ۱۳۲۱

ساعت ۱۸ روز ۱۶ ماه جاری چند نفر افسر انگلیسی با دو اتومبیل به منزل سرلشکر «زاهدی» رفته مشارالیه را بازداشت و همراه خود به سمت تهران برده اند.

سند شماره ۲۶۹ [توقیف رادیوهای اتومبیلها شامل اتومبیلهای نمایندگان مجلس هم شد]

وزارت امور خارجه

پیوست پرونده ۲۹/۲/۶/۵ نخست وزیری

نامه اداره کل شهربانی

موضوع: برداشتن رادیوهای اتومبیلهای شخصی

شماره: ۵۴۶۱/۱۶۰۴۳

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تاریخ: ۱۳۲۱/۹/۲۳

جناب آقای نخست وزیر

معظوماً به مرقومه شماره ۱۵۱۲۶ [مورخ] ۲۱/۷/۱۲ معروض می دارد: چون بعضی از آقایان نمایندگان مجلس شورای ملی مایل نیستند رادیوی اتومبیل آنها برداشته شود مستدعی است امر فرمائید از اقدامی که باید به عمل آید مرقوم گردد.

رئیس اداره کل شهربانی، سرتیب اعتماد مقدم

[در حاشیه نوشته شده]:

جواب بدهید بدون استثناء باید رادیوی کلیه اتومبیلها برداشته شود.

سند شماره ۲۷۰ [مأمورین کنسولی انگلیس حق کسب هرگونه اطلاعات را داشتند]

وزارت امور خارجه

اداره مبداء: نامه وزارت دارائی

پیوست پرونده: ۲/۶/۵ نخست وزیری

شماره: ۱۳۴ م

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تاریخ: ۱۳۲۱/۹/۲۵

جناب آقای نخست وزیر

پیرو نامه شماره ۳۴۸۳۰ [مورخ] ۲۱/۹/۱۵ به عرض می رساند سابقاً طی دستور شماره ۱۴۸۷۹ [مورخه] ۲۱/۴/۲ از طرف وزارت دارائی به بعضی از ادارات دارائی شهرستانها ابلاغ شد در صورت مراجعه مأمورین کنسولگری دولت انگلیس اطلاعات مربوط به میزان محصول سال جاری و سالهای قبل را در دسترس آنها بگذارند. دارائی کردستان هم به اتکاء اجازه تلگرافی شماره ۲۷۲۶، ۲۱/۶/۱۲ اداره مستقل کل خواروبار کشور که در حدود دستور پیش گفته صادر شده بود به آقای هیلی نماینده دولت نامبرده اطلاعات لازمه را تسلیم نموده است.

وزارت دارائی

سند شماره ۲۷۱ [نامه وزیر کشور به نخست وزیر درباره جلوگیری مأموران شوروی از ایاب و

ذهاب افراد بدون شناسنامه در خطوط تهران - مشهد]

وزارت کشور

اداره: سیاسی

تاریخ: ۱۳۲۱/۹/۲۵

شماره: ۶۴۰۶۷/۴۱۲۵

جناب آقای نخست وزیر

طبق گزارش رسیده از شهربانی سمنان، کماندان [= فرمانده] نیروی شوروی به فرمانداری و

شهربانی آنجا اطلاع داده است مسافرینی که با وسائط نقلیه از تهران به خطوط مشهد یا بالعکس ایاب و ذهاب می‌کنند باید برگ شناسنامه خود را ارائه دهند و الا از عبور آنها جلوگیری و درخواست تعقیب آنان خواهد شد. چون اداره کل شهربانی از این وزارت نظریه خواسته است که در صورت صلاح مراتب به اطلاع عامه رسانیده شود، مستدعی است مقرر فرمایند از هر نظریه [ای] که در این باب اتخاذ می‌فرمایند وزارت کشور را مستحضر سازند.

وزیر کشور، جواد عامری

امضاء

سند شماره ۲۷۳
[کمبود تفنگ در شهربانی و درخواست وزیر جنگ از وزیر کشور برای تحویل تفنگهای مستعمل به پاسبانان شهرها]

وزارت جنگ

اداره دفتر نظامی

۲۱/۹/۲۵

محرمانه، فوری است

شماره: ۲۳۹۰۷/ر
۷۸۲۵۹

وزارت کشور

در این موقع که به افراد امنیه تفنگ برنو تحویل شده است. چون افراد پاسبان شهرستانها فاقد تفنگ می‌باشند. علیهذا متمنی است قدغن فرمائید به اداره امنیه کل کشور دستور صادر نمایند کلیه تفنگهایی که از سیستمهای مختلف در مناطق مختلفه در دست افراد امنیه می‌باشد جمع آوری و به شهربانیهای محل بنا به احتیاجی که دارند در مقابل اخذ رسید تحویل نمایند. و مازاد آن را نیز به پادگان نظامی هر محل تسلیم دارند. و صورت تحویل تفنگهای مزبور و نوع و سیستم و تعداد آن را به وزارت جنگ ارسال دارند. مراتب به اداره کل شهربانی نیز اطلاع داده شده است. که دستورات لازمه به شهربانیهای مربوطه صادر نمایند.

امضاء

وزیر جنگ - سرلشکر نخجوان

سند شماره ۲۷۴
[درخواست سفارت شوروی از دولت برای کنترل مطبوعات و مداخله مستقیم در امور شهربانی]

نامه اداره کل شهربانی وزارت امور خارجه

پیوست پرونده ۲/۶/۵ نخست وزیری

شماره: ۱-۱۴۱۴۲/۲۱۰۳۰

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تاریخ: ۱۳۲۱/۱۰/۱

۱۳۲۱

شرح		گندم ایران	گندم	گندم
موجودی روز قبل در سیلو		۲۴۱۳۶		
» در انبار		-		
جمع		۲۴۱۳۶		
رسیده با واگون		۱۱۷۲۷		
» ماکه یون		-		
جمع		۱۱۷۲۷		
جمع رسیده و موجودی			۳۴۸۶۳	
فرستاده پخش		۳۳۰۰		
» باسیاب		۱۹۵۵۲۵		
انت		۱۱۱۵		
جمع		۲۲۸۵۵	۲۲۸۵۵	
موجودی			۱۳۰۱۱	

۱- موجودی گندم ایران ۱۳۰۱۱
 ۲-
 ۳-
آرد

شرح		آرد سنگک	آرد شماره
موجودی روز قبل		۴۷۲۳۶	۲۷۵
رسیده از آسیاب		۲۲۸۷۵	-
» از آرد سنگک » ماکه یون		۳۵۰۸۲	-
جمع		۲۷۹۹۹۳	۲۷۵
فرستاده		۲۵۸۹۱۸	-
موجودی		۱۰۵۰۸۱۵	۲۷۵

آسیاب

موجودی گندم	۱۱۴۸۵۵	۱۳۰۱۱	} سردر
» آرد شماره		۱۱۴۸۵۵	
» آرد معمولی	۲۲۱۳۲۵	۲۲۴۹۷۵	} جمع
» ماکه یون	(۳۵۰۰)	۱۰۵۷۹۳	
جمع	۳۳۵۱۶۰	۲۷۵	} سردر
		۲۲۱۳۲۵	
		۲۲۲۱۷۹۳	} جمع
		۲۲۲۱۷۹۳	

جناب آقای نخست‌وزیر

محترماً به عرض می‌رساند روز ۲۱/۹/۷ آقای سولد دبیراؤل سفارت اتحاد جماهیر شوروی در اداره کل شهربانی حضور به هم رسانیده و یادداشتی که مفاد آن ضمن رونوشت گزارش پیوست از نظر عالی می‌گذرد با دو برگ شب‌نامه یکی تحت عنوان «جاسوسه آلمانی» و دیگری «ستاد فرماندهی ایران آزاد» و یک برگ نمونه برچسب شرکت سهامی باده که روی بطریهای نوشابه چسبانده شده و شماره ۳۷ روزنامه خورشید ایران تسلیم و درخواست نموده بود راجع به مندرجات یادداشت مزبور از طرف اداره شهربانی اقدام شایسته به عمل آید. اداره کل شهربانی نیز به مدلول امریه شماره ۳۰۷۹ س ۲۱۷۶ [مورخ] ۱۳۲۱/۷/۱۲ صادره از وزارت کشور که مقرر فرموده بودند نمایندگان دول متفقین می‌توانند فقط کارهایی که از وظایف اختصاصی شهربانی است به شهربانی مراجعه نمایند نسبت به مفاد یادداشت مزبور اقدام نموده و نتیجه به شرحی است که در رونوشت گزارش تقدیمی ملاحظه خواهند فرمود مراتب را به عرض مبارک می‌رساند تا چنانچه امر و اجازه فرمایند خلاصه اقدامات را به اطلاع دبیراؤل نامبرده برساند.

رئیس اداره کل شهربانی - سرتیپ اعتماد مقدم

سند شماره ۲۷۵ [اظهار تشکر وزیرمختار انگلیس از نخست‌وزیر ایران نسبت به موافقت با بازرسی حسابهای بانکی افراد خصوصی]
وزارت امور خارجه

نامه سفارت انگلیس^۱
شماره: ۱۳۴۱
تاریخ: یکم دی ۱۳۶۱
پیوست: پرونده ۲/۶/۵ نخست‌وزیری
موضوع: معاملات کاپیتن لنتن
استخراج کننده: انوشیروان عضد

آقای نخست‌وزیر عزیزم - جناب آقای احمد قوام
از وصول نامه شماره ۲۵۲۱۶ آن جناب مورخه ۱۱ آذر/۲ دسامبر مبنی بر معاضدت وزارت دادگستری در بازجویی حسابهای بعضی از اشخاص مظنون، فوق العاده ممنون شدم.
حال از آن جناب خواهشمندم لطفاً مقرر فرمایند به بانک شاهنشاهی ایران دستور داده شود که کلیه معاملاتی را که به حساب کاپیتن لنتون آر. ای. صورت می‌گیرد متوقف سازند. متشکر خواهم شد که آن جناب در قرار این موضوع هرچه زودتر مساعدت خود را مبذول فرمایند.

دوست صمیمی

آر دبلیو بولارد

۱. در اصل به اشتباه آمده است: اداره مبداء نامه نخست‌وزیری

پراز «خرده شیشه» بود]

وزارت خواروبار

اداره مستشاری

تاریخ ۱۳۲۱/۱۰/۱

شماره ۶۴۲

جنای آقای نخست وزیر

با تأسف بسیار به استحضار خاطر مبارک می رساند که از قرار گزارش ریاست امور سیلوها، آرد متعلق به انگلیس که از بصره برای ما حمل شده است مملو از شیشه می باشد. درصدد اقدامات لازم برای پس دادن آرد مزبور به ارتش انگلیس می باشیم.

با تقدیم احترامات فائقه

ج. پ. شریدان مستشار وزارت خواروبار

[در حاشیه سند:] تأکید کنید اقدام فوری شود. ۲۱/۱۰/۲۰

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره: ۲۸۱۰۴

تاریخ: ۲۱/۱۰/۳

[وزارت دادگستری حسب دستور سفارت انگلیس دستور بازرسی حسابهای

سند شماره ۲۷۷

بانکی خصوصی را صادر کرد]

وزارت امور خارجه

پیوست: پرونده ۲/۶/۵ نخست وزیری

اداره مبداء: نامه وزارت دادگستری

موضوع: معاملات کاپیتن لنتن

شماره: ۳۰۶۴۱

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تاریخ: ۱۳۲۱/۱۰/۷

ریاست هیئت وزیران

پاسخ نامه شماره ۲۴۳۲۸ به تاریخ ۲۱/۹/۴ راجع به تذکاریه سفارت انگلیس به استحضار خاطر عالی می رساند. به طور استثناء به دادستان تهران نوشته شد از بانکهای ملی و شاهنشاهی صورت حسابهای کاپیتن ج. ای. لنتن ار. ای را خواسته به وزارت دادگستری بفرستد تا در دسترس شخصی که از طرف وزارت دادگستری معین می گردد گذاشته شود.

ولی به طوری که خاطر شریف مستحضر می باشد چون ممکن است در آینده این موضوع نظایری پیدا کند و نیروهای متفقین در ایران محتاج به کمک و مساعدت مقامات قضائی کشور گردند و از طرفی تکلیف رسیدگی به بزه هائی که از طرف افراد این نیرو در ایران

ارتکاب می‌گردد نیز باید تعیین شود بنابراین به نظر وزارت دادگستری برای حل کلیه این موضوعات با توجه به بند ۲ فصل چهارم پیمان اتحاد منعقد بین دولت شاهنشاهی ایران و دول متحد اتحاد جماهیر شوروی و انگلستان مربوط به مصونیت‌های قوای دول مزبور در ایران، لازم است ترتیب قانونی در نظر گرفته شود تا در آینده از تولید هرگونه اشکالی احتراز گردد.

وزیر دادگستری

سند شماره ۲۷۸ نامه وزیر امور خارجه به نخست‌وزیر در مورد مخالفت مقامات شوروی

مقیم ایران با معرفی یک افسر ایرانی به عنوان فرمانده لشکر شرق]

وزارت امور خارجه

اداره: دفتر محرمانه

شماره: ۲۷۶۱

تاریخ: ۱۳۲۱/۱۰/۹

محرمانه

جناب آقای نخست‌وزیر

رئیس اداره دوم سیاسی وزارت امور خارجه گزارش می‌دهد که سرکار سرهنگ (...)^۱ که از طرف وزارت جنگ به سمت فرماندهی لشکر شرق تعیین شده بود به آقای Solod دبیر نخست سفارت کبرای شوروی چندی قبل معرفی و تقاضا شده بود سفارش‌نامه لازم برای رفتن او به مشهد به ایشان داده شود و ضمناً نامبرده را به فرمانده محل معرفی نمایند. آقای سولود اظهار داشته است سفارش‌نامه لازم نیست ولی مراتب به فرماندهی شوروی در مشهد تلگراف می‌شود. در دوم دی ماه جاری در ملاقاتی که آقای سولود با رئیس اداره دوم سیاسی می‌کند اظهار می‌دارد به سرکار سرهنگ (...)^۱ اطلاع دهید به مشهد حرکت نکند، زیرا فرمانده شوروی در مشهد تلگرافی پاسخ داده که دیگری را به جای ایشان تعیین و اعزام دارند. مراتب برای استحضار خاطر محترم به عرض می‌رسد.

وزیر امور خارجه

امضاء

سند شماره ۲۷۹ [مشکلات دولت و وزارت دادگستری در اجرای دستور سفارت انگلیس در

مورد متوقف ساختن معاملات یک تبعه خارجی]

وزارت امور خارجه

اداره مبدا نامه: وزارت دادگستری

پیوست پرونده: ۲/۶/۵ نخست‌وزیری

۱. علامت (...) در اصل سند می‌باشد.

شماره: ۳۴۰۹۴/۷۶۵۵

موضوع: معاملات کاپتن لنتون

تاریخ: ۱۳۲۱/۱۰/۱۰

استخراج کننده: انوشیروان عضد

ریاست هیئت وزیران

به پاسخ نامه شماره ۲۸۰۱۲ به تاریخ ۲۱/۱۰/۷ راجع به تقاضای متوقف ساختن معاملات کاپتن لنتون به استحضار خاطر عالی می‌رساند.

دادسرا در وقتی می‌تواند وجه یا حسابی را در بانک بدهد که موضوع در آن‌جا مطرح و متوقف ساختن معامله لازم تشخیص داده شود و چون موضوع مزبور در دادسرای تهران مطرح نیست بنابراین دادستان نمی‌تواند چنین دستوری صادر نماید.

وزیر دادگستری

سند شماره ۲۸۰

[بافشاری سفارت انگلیس در درخواست خود برای بازرسی حسابهای

بانکی خصوصی]

وزارت امور خارجه

نامه سفارت انگلیس

پیوست: پرونده ۲/۶/۵ نخست‌وزیری

شماره: —

موضوع: معاملات کاپتن لنتون

تاریخ: ۱۱ دی ماه ۱۳۲۱

استخراج کننده: انوشیروان عضد

آقای نخست‌وزیر عزیزم جناب آقای احمد قوام

با عطف مجدد به نامه جنابعالی شماره ۲۵۲۱۶ مورخه ۱۱ آذر/۲/ دسامبر، [۱] بی‌نهایت ممنون خواهم شد آن جناب مقرر دارند تعلیماتی داده شود که رونوشتی از حسابهای کاپتن لنتون به بانک شاهنشاهی ایران و بانک ملی ایران که الحال در نزد آقای دادستان می‌باشد رسماً به این سفارت ارسال شود.

۲. چون الحال تحقیقاتی در باب این مسئله در جریان است ممنون خواهم شد از مأمورین مربوطه تقاضا شود که این موضوع را با نظر فوری تلقی نمایند.

دوست صمیمی — اردبیلیوبولارد

سند شماره ۲۸۱

[روسها در عین حال که سراسر مناطق شمالی ایران و قسمتهایی از نقاط

دیگر را در اشغال نظامی خود داشتند و در همهٔ امور تحت اشغال مداخله

می‌کردند، توقعات و خواسته‌های دیگری هم داشتند که گاهی برآوردن آنها

واقعاً غیرمقدور بود. تلگراف وزارت خارجهٔ ایران به سفارت ایران در

واشنگتن نمونه‌ای از این توقعات را نشان می‌دهد]

وزارت امور خارجه

اداره: محرمانه

شماره: ۱۵۲۱

مورخه: ۲۱/۱۰/۱۲

تلگراف به سفارت شاهنشاهی در واشنگتن

روسها از ما تقاضا دارند مبلغ پانصد میلیون ریال به مدت شش ماه برای آنها اعتبار باز کنیم و شاید هم در مقابل مقداری مال التجاره به ما بفروشند و علاوه به ما تکلیف می‌کنند کارخانه‌های اسلحه و مهمات سازی خود را به راه انداخته سفارشات آن‌ها را قبول نماییم که فقط برای مخارج ابتدائی به راه انداختن آن‌جا یکصد و شصت میلیون ریال و برای سال ۱۹۴۳ قریب چهارصد میلیون ریال اعتبار لازم دارد. همچنین کارخانه کنسروسازی شاه‌ی را به کار انداخته و کنسرو برای قشون شوروی تهیه نماییم که آن هم چند میلیون مخارج مقدماتی دارد. تمام این مسائل در جریان و با عجله و فوریت می‌خواهند. دولت ایران نظر به پیمان و موافقت با اصول دول متفقہ برای همکاری حاضر است تا حد امکان کمک و مساعدت کند ولی از یک طرف وضعیت مالی ایران استطاعت و اجازه چنین مخارجی را نمی‌دهد و از طرف دیگر احتیاج روسها و تقاضای جدی آنها دولت را در مضیقہ گذاشته و اظهار محظورات در مقابل احتیاج مبرم آنها مؤثر نبوده بلکه شاید باعث سوءظن شده که در امور دیگر سختگیری کنند و برای ما تولید مشکلات بیشتری نمایند. نظریه اینکه این تقاضاها برای رفع احتیاجات جنگی و تقویت قوای متفقین است در این موضوع به خصوص برای رفع هرگونه محضوری باید از قانون وام و اجاره استفاده شود. در این جا با آقای Kid کید نماینده وام و اجاره امریکا و وزیرمختار امریکا مذاکره شد، لازم است اقدامات و جدیت فرمایند؛ اقلأ اعتباری به میزان سی میلیون دلار به اعتبار وام و اجاره در دسترس ما بگذارند و در موقع محاسبه هرگاه روسها آنچه را از ما می‌خواهند وجه آنرا به ما مسترد داشتند البته دولت ایران وجه مأخوذه را به دولت امریکا می‌دهد والا این کمک از طرف دولت امریکا با روسها منظور و محسوب شود.

رمز شود. محمد

۲۱/۱۰/۱۲

سند شماره ۲۸۲ [حمله اشرا به بناب و دستبرد به صندوقهای اداره دارائی]

وزارت پست و تلگراف و تلفن

شماره: ۵۵۶

تاریخ: ۲۱/۱۰/۱۴

اداره: دفتر وزارت

گزارش پستل بناب

بعدالعنوان، با کمال احترام پیرو شماره ۲ سیار معروض می‌دارد:

شب ۱۲ جاری مجدداً اشرا به بناب [کذا]، بعد اداره امنیه را که دوروز بود

تشکیل شده بود محاصره نموده تیراندازی شروع، آقای خاقانی رئیس قسمت با کمال شجاعت دفاع نموده، ساعت ۱۲ آقای سروان شقاقی با عده کافی وارد، در یک حمله اشرا را پراکنده و فراری نمود. اشرا در قره چیق جمع شده آقای سروان شبانه به قریه نامبرده شتافته از آن جا نیز پراکنده نموده، یک نفر امنیه کشته و دو نفر زخمی گردید. فعلاً اداره امنیه در بناب دایر و امنیت برقرار است. چاکر نیز مشغول انجام وظیفه می باشد.

رئیس پست و تلگراف بناب

عزیزالله عباسی اسبق

درموقع زد و خورد اشرا با امنیه یک عده از اشرا به دارائی حمله برده صندوقها را شکسته هر چه موجود بوده برده، تمامی اثاثیه و دفاتر و اوراق بهادار و پرونده ها را سوزانیده و تاراج نموده، درب و پنجره ها تمام شکسته.

عزیزالله عباسی اسبق

رونوشت با اصل یکی است

سند شماره ۲۸۳ [دستورالعمل وزیر خواربار به فرماندار قزوین برای خرید گندم و حمل فوری آن به تهران]

وزارت دارائی

قسمت اقتصادی

شماره: ۷۰۶۱۹

۲۱/۱۰/۱۵

آقای کلهر، فرماندار قزوین

متعاقب مذاکرات حضوری با جناب آقای نخست وزیر و برحسب امر معظم له مبلغ ۱۰۰۰۰۰۰ ریال به موجب چک شماره ۷۸۸۸۵۴ ضمیمه به اختیار شما گذارده می شود که یک صد تن گندم از موجودی شرکت خواربار قزوین به بهای رسمی به اضافه تنی ۷۰۰۰ ریال جایزه خریداری و به رئیس ایستگاه قزوین دستور فرمائید با اولین قطار راه آهن به هزینه وزارت خواربار به تهران حمل نمایند.

وزیر خواربار

امضاء

رونوشت به اداره غله ابلاغ می شود. وزیر خواربار امضاء

سند شماره ۲۸۴ [ورود نظامیان آمریکایی به ایران مسائلی در پی داشت که بدرفتاری

نظامیان و تعدی به مال و ناموس و حقوق مردم از آن جمله بود. دولت

آمریکا برای حفظ ظاهر و به منظور راضی نگاه داشتن دولت و مردم ایران با

محاكمه آنها در ایران موافق بود، اما دولت ایران به این اندازه قانع نبود و می‌کوشید تا قراردادی با دولت آمریکا امضا کند که براساس آن به آمریکا وابسته شود. گزارش مذاکرات سفیر ایران در واشنگتن با مقامات وزارت خارجه آمریکا این موضوع را ثابت می‌کند]

سفارت شاهنشاهی ایران

واشنگتن

شماره: ۲۱۵۷

تاریخ: ۱۶ دی ۱۳۲۱

محرمانه، فوری

وزارت امور خارجه

راجع به حضور قوای مسلح آمریکا در ایران که ضمن تلگراف شماره ۱۵۴۰ نظر بنده را خواسته اند، مراتب زیرین [کذا] را معروض می‌دارد:

پس از اینکه تلگراف شماره ۱۴۶۸ راجع به موضوع تصدی امریکاییها در راه آهن و حضور قوای آنها در خاک ایران رسید و با وزارت امور خارجه مذاکره نمودم، مدلول دستوری را که به سفارت خودشان در تهران داده بودند به بنده اطلاع دادند. اخیراً هم برای آنکه بهتر از موضوع روشن شوم و بدانم جزئیات تلگراف وزیرمختار خودشان چه بوده که منتهی به این دستور شده مجدداً با وزارت امور خارجه آمریکا مذاکره مفصل نمودم. می‌گویند دولت آمریکا با هیچ یک از کشورهای دیگری که قوای نظامی آمریکا در آنجا حضور دارند قراردادی برای این مسئله منعقد نموده مانند مصر، عراق، هندوستان، استرالیا، نیوزلاند و غیره. بنده اظهار داشتم که وضع سیاسی کشورهای نامبرده با ایران متفاوت است و آنها وضع مخصوصی نسبت به انگلستان دارند و البته دولت انگلستان که با شما متحد می‌باشد ترتیب حضور قوای آمریکا در آنجا داده است. گفتند وضع ایران امروز هر چند موقت است از نظر حضور قوای نظامی انگلیس و غیره چندان تفاوتی با کشورهای نامبرده ندارد، زیرا دولت ایران هم قراردادی با انگلستان منعقد ساخته که حضور قوای انگلیس را در آنجا مجاز نموده و دفاع ایران را به عهده قوای نظامی انگلیس گذارده است.

بنده اظهار داشتم به طوری که اطلاع دارم با کشور ایسلاند قراردادی برای حضور قوای نظامی آمریکا در آنجا منعقد نموده‌اید. قرارداد را آوردند و مراجعه کردیم. مواد آن عبارت از آن است که دولت آمریکا موافقت کند که به امور داخلی و حکومتی ایسلاند دخالتی نداشته و دفاع از آن کشور را به عهده بگیرد و پس از جنگ یا هر موقع دیگری که مناسب باشد خاک ایسلاند را تخلیه نمایند.

مقامات وزارت امور خارجه اظهار داشتند تصور نمی‌کنیم فعلاً و آن هم در مورد ایران چنین قراردادی موقعیت و لزوم داشته باشد، زیرا موقعی که با ایسلاند قرارداد بسته شده دولت آمریکا

داخل در جنگ نبوده و برای ورود قشون امریکا در آنجا در مقابل کشورهای دیگر و همچنین در مقابل مجلس و افکار عمومی امریکا لازم بوده که قراردادی منعقد شود و صورت قانونی داشته باشد. ولی امروزه قشون امریکا در غالب نقاط دنیا حضور دارد. به علاوه در مورد ایران هم هنوز دولت امریکا قشونی به معنی حقیقی خود در ایران ندارد. زیرا عده [ای] که در آنجا هستند بیشتر برای کارهای فنی و رساندن اسلحه و لوازم جنگی به میدانهای جنگ می باشند و هنوز عده برای جنگ کردن در آنجا فراهم نشده و دفاع خاک ایران هم به عهده قشون امریکا نیست.

البته این مذاکرات با وزارت امور خارجه فقط به طور خصوصی و به عنوان تبادل نظر بوده یعنی بنده دستوری نداشتم که به طور قطع پیشنهاد و درخواست انعقاد قراردادی را بنمایم و آنها هم مطلب را با مقاماتی که باید در این گونه مسائل اظهار نظر نمایند طرح نموده اند و فقط این صحبتها برای روشن شدن ذهن و نظریات کلی طرفین بوده است.

پس از شرح مذاکرات بالا باید عرض کنم که هنوز نمی دانم نظر دولت شاهنشاهی راجع به این موضوع چیست و از انعقاد چنین قراردادی چه استفاده [ای] را در نظر دارند. البته انعقاد این قرارداد، حضور قوای مسلح امریکا را در ایران مشروع و مجاز می کند، ولی نمی دانم تا چه حد استفاده از آن خواهیم نمود و آیا در نظر داریم شرایطی در مقابل به آنها تحمیل کنیم یا فقط موافقت خودمان را در این باب به آنها اطلاع دهیم. اگر تنها قسمت اخیر باشد برای ما چه فایده خواهد داشت؟ به علاوه آیا مصلحت است که ما حضور قوای مسلح امریکا را در ایران، فقط عنوان تصدی راه آهن ایران بدانیم یا خیر؟

در هر حال فرمانده قوای امریکا در ایران اصرار دارد که قراردادی راجع به طرز محاکمه و رسیدگی به دعاوی جنائی و جزائی افراد قشون امریکا در ایران منعقد گردد. چنانچه دولت شاهنشاهی انعقاد قراردادی را در باب حضور قوای امریکا در ایران لازم بدانند ممکن است در موقعی که طرح قرارداد راجع به محاکمه نظامیان امریکا را به ما پیشنهاد می کنند اظهار کنیم. این مسئله فرع بر آن است که اول حضور قوای امریکا در ایران رسماً از طرف دولت ایران شناخته شده باشد تا بتوانیم قراردادی راجع به طرز محاکمه آنها منعقد نماییم.

مراتب بالا شرحی است که فعلاً به نظر می رسد. البته هر نظر و دستور دیگری باشد اعلام خواهند فرمود.

وزیر مختار

محمد شایسته

امضاء

[پیشنهاد رسمی ایران به آمریکا و دعوت آن دولت برای پیوستن به «پیمان سه گانه» و ورود رسمی به خاک ایران و تبدیل آن پیمان به پیمان «چهارگانه»]

وزارت امور خارجه

یادداشت

شماره: ۲۸۵۴

تاریخ: ۱۶ دی ۱۳۲۱

[سفارت ایالات متحده آمریکا در ایران - تهران]

وزارت امور خارجه شاهنشاهی با اظهار تعارفات خود به سفارت دول متحده کشورهای امریکا محترماً به استحضار می رساند که مطابق اطلاعات واصله در این اواخر چندین هزار نفر از نیروهای ممالک متحده با کلیه تجهیزات و لوازم وارد کشور شاهنشاهی شده اند، در صورتی که نسبت به ورود نیروی ممالک متحده هیچ گونه مذاکره با مقامات وابسته شاهنشاهی در تهران و یا سفارت شاهنشاهی در واشنگتن به عمل نیامده است و چون این اقدام با روح صمیمیت و همکاری که خوشبختانه همیشه فیما بین دولت شاهنشاهی و ممالک متحده وجود داشته و دارد تطبیق ننموده و با تمامیت خاک ایران و حاکمیت و استقلال دولت شاهنشاهی وفق نمی نماید، وزارت امور خارجه شاهنشاهی محق است تصور نماید که با این عمل ممالک متحده آمریکا قصد الحاق به پیمان سه گانه منعقد بین دولت شاهنشاهی و دولت انگلستان و اتحاد جماهیر شوروی مورخ نهم بهمن ماه ۱۳۲۰ را دارند. علیهذا از سفارت دول متحده کشورهای امریکای شمالی خواهشمند است به اطلاع مقامات عالیة جمهوری برسانند که دولت شاهنشاهی برای روشن نمودن روابط فیما بین، حاضر است پیمان اتحاد سه گانه منعقد در نهم بهمن ۱۳۲۰ را با شرکت دولت متحده کشورهای آمریکای شمالی مبدل به پیمان چهارگانه نماید.

[گیرنده] سفارت دول متحده کشورهای آمریکای شمالی - تهران

سند شماره ۲۸۶ [نامه وزیر کشور به نخست وزیر درباره ممانعت نیروی شوروی از حمل

احشام به وسیله راه آهن تهران و پیش بینی بروز کمبود گوشت در مرکز]

به تاریخ: ۱۳۲۱/۱۰/۱۷

وزارت کشور

شماره: ۵۸۹۱۵/ش/۲۷۳۱۳

اداره امور شهرداریها

جناب آقای نخست وزیر

شهرداری تهران اطلاع می دهد که سال گذشته احشام مورد نیاز تهران را چوبداران از نقاط آذربایجان و مازندران به وسیله راه آهن حمل می کردند. ولی امسال از طرف نیروی شوروی

ممانعت می نمایند و تاکنون با زحمت فوق العاده با پا آورده اند و در آینده به واسطه فصل زمستان و نبودن خواربار و علوفه در راه نمی توانند با پا بیاورند و اگر چند واگن برای حمل احشام تخصیص داده نشود، مضیقۀ گوشت که تا حال در تهران محسوس نبود، به شدت محسوس و کمیاب و گران خواهد شد. مراتب برای استحضار خاطر عالی معروض می گردد. مستدعی است مقرر فرمایند در این باب توجه مخصوصی مبذول [شود] و نتیجه اقدام را به وزارت کشور اعلام فرمایند.

از طرف وزیر کشور

امضاء

ادامه بازداشت ایرانیان در اراک زیر نظر مأمورین انگلیسی]

سند شماره ۲۸۷

وزارت امور خارجه

نامه سفارت انگلیس

شماره: [خوانده نشد]

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تاریخ: ۱۸ دی ۱۳۲۱

سفارت اعلیحضرت پادشاه انگلستان تعارفات خود را به وزارت امور خارجه شاهنشاهی اظهار و با عطف به یادداشت شماره ۲۷۷۸ مورخه ۷۱ دسامبر ۱۹۴۲ (۱۰ دی ۱۳۲۱) در موضوع توقیف و بازجوئی مظنونین ایرانی در سلطان آباد (اراک) محترماً نکات ذیل را تذکر می دهد.

اگرچه در قسمت سوم نامه شماره ۱۲۷۱ سفارت مورخه ۱۹ اوت ۱۹۴۲ و در بند قرارداد مورخه ۱۷ سپتامبر ۱۹۴۲ راجع به بازداشت و بازجوئی و مراقبت مظنونین ایرانی در سلطان آباد (اراک) اشعار شده است که مظنونینی که پس از تحقیق معلوم شود بی گناه بوده اند به فوریت مرخص خواهند شد. لازم است تذکر داده شود که گذشته از سه نفری که قبلاً مرخص شده اند هیچیک از متهمین تاکنون به عنوان بی تقصیری مرخص نشده اند. اشخاصی که نام آنها در یادداشت آن وزارتخانه ذکر شده ممکن است کسانی باشند که در نتیجه عملیات سوئی که مرتکب شده اند به قدر کفایت در زندان سلطان آباد (اراک) به سر برده ولی با موافقت نماینده دولت ایران در سلطان آباد^۱ که در محوطه های مخصوصی برای این که مستمراً تحت مراقبت عمومی باشند^۲

[خودداری چرچیل از پذیرفتن وزیرمختار ایران، افشای خبر این قضیه در

سند شماره ۲۸۸

مطبوعات اروپا]

۱. دو کلمه خوانده نشد.

۲. ادامه سند ناخوانا است.

۲۱/۱۰/۱۳

محرمانه است

وزارت امور خارجه

از رُم به روزنامه افتونبلارت چاپ [۱] استکهلم تلگرافی راجع به ایران رسیده که ترجمه آن در زیر از نظر عالی می‌گذرد:

به قرار اطلاعی که از لندن رسیده در محافل رسمی آنجا از این که وزیرمختار ایران تاکنون نتوانسته است چرچیل را ملاقات بنماید خشنود نیستند. با اینکه شاه به پادشاه انگلیس و نخست‌وزیر ایران به چرچیل تلگراف نموده‌اند معذالک وزیرمختار ایران تاکنون نتوانسته است چرچیل را ملاقات نماید. وزیرمختار از طرف دولت ایران مأمور است که به دولت انگلیس توضیح بدهد که وضعیت سخت خواربار در ایران چه ...! خطرناکی پیدا کرده و شکایات دولت ایران را از اینکه انگلیسیها به تعهدات خود وفا ننموده‌اند دولت انگلستان برساند تا با اجرای آن تعهدات درمانی برای دوران مذلت ایران.....

..... که وزیرمختار ایران از چند هفته به این طرف با اِدِن [کذا] وزیر خارجه انگلیس و رؤسای ادارات وزارت خارجه انگلیس داشته همواره این نکته را خاطر نشان نموده که وضعیت خواربار در ایران طوری نیست باز هم بشود تحویل ۳۰ هزار تن گندمی را که سال گذشته وعده داده‌اند و ۳۵۰ اتومبیل بارکش را که برای توزیع غله در کشور لازم است به تعویق بیاندازند. وضعیت خواربار به ویژه در پایتخت صورت وخیمی پیدا کرده و احتمال می‌دهند که در آنجا نتوانند از .. جلوگیری بنمایند.

وزیرمختار

امضاء

سند شماره ۲۸۹ [بروز آشوب در مناطق جنوبی و خودسری عشایر بر اثر ورود نظامیان

انگلیسی، و گزارش وزیر کشور به دولت]

وزارت امور خارجه

نامه وزارت کشور

شماره: ۳۸۶۳

تاریخ: ۱۳۲۱/۱۰/۲۱

جناب آقای نخست‌وزیر

استخراج کننده: انوشیروان عضد

۱. مواضع نقطه چین سند خوانده نشد.

مسیو برت نایب سفارت انگلیس به آقای معاون وزارتخانه اظهار داشته است.
۱. یک ستون از نیروی ایران مرکب از ۸۰۰ نفر با توپ و تانک به حوالی شوش رسیده‌اند و قصد حمله به عربها دارند ولی کنسول انگلیس موافق با این حمله نیست.

۲. قشقائیا روز بروز در نظر دارند عملیاتشان در جاده‌ها زیاد می‌شود.
بویراحمدها در اطراف آمده‌اند. عمل پادگان آباده به سمت جنوب بیشتر باعث تجری آنان گردیده است مذاکرات آقای نوبخت با ناصر قشقایی در جریان است و ناصر وعده می‌دهد که اسلحه دولت را جمع نموده و برادر خود را به تهران فرستد. طبق گزارش واصله از اصفهان به قشقائی اسلحه می‌برند. مراتب برای استحضار خاطر محترم عرض شد.

وزیر کشور

سند شماره ۲۹۰ [نارضایتی سفارت انگلیس از چاپ اخبار جنگ و دستورالعمل به

نخست وزیر برای اجرای مقررات سانسور]

وزارت امور خارجه

پیوست پرونده ۱۶/۲/۶/۵ نخست وزیری

نامه سفارت انگلیس

موضوع: روزنامه‌ها و رادیو اخباری که از رادیو می‌گیرند

شماره: ۱۰۴۳

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تاریخ: ۲۴ دی ۱۳۲۱

آقای نخست وزیر عزیزم

[۱.] هر کس به دقت مقالات و یا تفاسیر مربوط به جنگ و یا راجع به مساعی جنگی متفقیین را در ایران در جراید طهران قرائت نماید به این نکته برمی خورد که نویسندگان آنها یا بر اثر نادانی و یا به علت سوءنیت غالباً حقایق را واژگون و اظهارات و یا تفاسیری مضر به مصالح متفقین درج می نمایند. آن جناب تصدیق می فرمایند که از این ترتیب که برخلاف روح پیمان سه گانه است باید جلوگیری شود به علاوه به هیچ وجه معقول نیست که سانسور اخبار مربوط به جنگ وجود داشته باشد و در عین حال به روزنامه نگاران اجازه داده شود بدون رعایت هیچ گونه قیدی نسبت به اطلاعات مربوط به جنگ تفاسیری بنگارند. تنها راه اصلاح این امر آن است که مقرر شود کلیه این قبیل مقالات و تفاسیر به اداره سانسور فرستاده شود و تا از سانسور نگذرد طبع و منتشر نشود متصدی سانسور باید یک نفر ایرانی باشد که راجع به کلیه مسائلی که مربوط به منافع نظامی انگلیس می باشد با مقامات مربوطه انگلیس تماس نزدیک داشته باشد.
۲. نظر به اینکه این موضوع دارای جنبه فوری است امیدوارم آن جناب هر چه زودتر دستور لازم را صادر خواهند فرمود.

دوست صمیمی

اردبلیو بولارد

جناب آقای احمد قوام نخست وزیر دولت شاهنشاهی ایران

در حاشیه نوشته شده:

آقای دکتر نخعی در این زمینه به آقای غفاری رئیس تبلیغات و با حضور آقای چابک رئیس تبلیغات سفارت انگلیس مذاکره شد جواب تهیه نمائید اقدام می شود؛ و ضمناً شرحی به رئیس اداره تبلیغات نوشته شود به امضای جناب آقای نخست وزیر که دقت و مراقبت لازم در این منظور به عمل آورند و با مدیران جراید هم مذاکره و تذکر لازم بدهند. ۱۳۲۱/۱۱/۱۴

سند شماره ۲۹۱ [بدرفتاری سربازان انگلیسی با ایرانیان حتی نظامیان ایرانی]

تاریخ: ۱۳۲۱/۱۰/۲۴

شماره ۶۹۴۳۷/س/۴۵۶۶

وزارت کشور

اداره سیاسی

جناب آقای نخست وزیر

رونوشت گزارش اداره کل شهربانی راجع به رفتار سه نفر از سربازان انگلیسی و طرف شدن آنها با سرباز ایرانی و مزاحمتی که نسبت به عابرین می نموده اند جهت [در اصل: جبهه] استحضار خاطر مبارک تلوأ تقدیم می گردد.

از طرف وزیر کشور

امضاء

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره ۳۱۵۵۶

تاریخ ۱۳۲۱/۱۱/۱

سند شماره ۲۹۲ [وزارت امور خارجه ایران سفارت ایران در واشنگتن را از یادداشت خود به

سفارت آمریکا در مورد دعوت آن کشور برای عقد قرارداد با ایران آگاه

می کند]

وزارت امور خارجه

اداره: سوم سیاسی

تلگراف رمز به سفارت [ایران در] واشنگتن

عنوان پاک نویس

در تاریخ ۱۶ دی نامه زیر به سفارت امریکا در تهران مسترد گردید، وزارت امور خارجه شاهنشاهی با اظهار تعارفات خود به سفارت دول متحده کشورهای امریکا محترماً به استحضار

می‌رساند که مطابق اطلاعات واصله در این اواخر چندین هزار نفر از نیروی ممالک متحده با کلیه تجهیزات و لوازم وارد کشور شاهنشاهی شده‌اند در صورتیکه نسبت به ورود نیروی ممالک متحده هیچگونه مذاکره با مقامات وابسته شاهنشاهی در تهران و نه با سفارت شاهنشاهی در واشنگتن به عمل نیامده است؛ چون این اقدام با روح صمیمیت و همکاری که خوشبختانه همیشه فیما بین دولت شاهنشاهی و ممالک متحده وجود داشته تطبیق ننموده و با تمامیت خاک ایران و حاکمیت و استقلال دولت شاهنشاهی وفق نمی‌نماید وزارت امور خارجه شاهنشاهی محق است تصور نماید که با این عمل، ممالک متحده امریکای شمالی قصد الحاق به پیمان سه‌گانه منعقد بین دولت شاهنشاهی و دولت انگلستان و اتحاد جماهیر شوروی مورخ نهم بهمن ۱۳۲۰ را دارند. علیهذا از سفارت دول متحده کشورهای امریکائی خواهشمند است به اطلاع مقامات عالیه دولت جمهوری برسانند که دولت شاهنشاهی برای روشن نمودن روابط فیما بین حاضر است پیمان اتحاد سه‌گانه منعقد در نهم بهمن ۱۳۲۰ با شرکت دول متحده کشورهای امریکای شمالی را تبدیل به پیمان چهارگانه نماید.

رمز شود

محمد [ساعت]

۲۱/۱۰/۱۱

سند شماره ۲۹۳ [تصمیم انگلیس در مورد انتقال اتباع چند کشور خارجی]

وزارت امور خارجه

پیوست: پرونده ۲۵/۲/۶/۵ نخست‌وزیری

موضوع: توقیف اتباع محور

استخراج کننده: انوشیروان عضد

نامه سفارت انگلیس

شماره: [خوانده نشد]

تاریخ: ۲۸ دی ۱۳۲۱

آقای نخست‌وزیر عزیزم - جناب آقای احمد قوام

محترماً خاطر جنابعالی را مستحضر می‌سازم که [۱] دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان تصمیم گرفته‌اند که شروع به اعاده بعضی از اتباع ایتالیا و بلغار و مجارستان که الحال در این کشور سکونت دارند به اوطان‌شان بنمایند. سفارتین سویس و سوئد که عهده‌دار حفظ منافع ایتالیا و بلغار و مجار می‌باشند تصمیم دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان را به اتباع وابسته ابلاغ خواهند نمود. اشخاصی که قرار است تحت نظر بازداشت شوند، در روز ۲۸ ژانویه (۸ بهمن) از ایستگاه طهران با قطار راه آهن حرکت خواهند کرد در حالی که آنهایی که قرار است به اوطان خود ارجاع شوند در روز ۲ فوریه (۱۳ بهمن) در محل نامبرده با ترن حرکت خواهند نمود.

۲. ممنون خواهیم شد آن جناب به فوریت تعلیمات لازمه را به مامورین شهربانی ایران صادر

فرمایند که با اداره وابسته سفارت اعلیحضرت پادشاه انگلستان در ابلاغ امر به اتباع وابسته دول محور معاضدت نمایند که تا آنکه کلیه اشخاص مربوطه در تاریخهای مقرر برای حرکت حاضر باشند فهرست کامل اتباع وابسته محور مستقیماً به مامورین شهربانی داده خواهد شد.
دوست صمیمی، اردبلیو- بولارد

سند شماره ۲۹۴ [دولت آمریکا علی رغم فقدان هرگونه قرارداد با ایران همچنان به پیاده کردن نیرو در خاک ایران ادامه می دهد و دولت ایران بر بستن قرارداد با آن کشور اصرار می ورزد.]

وزارت امور خارجه

اداره: سوم سیاسی

محرمانه

تلگراف رمز به سفارت [ایران در] واشنگتن

پیرو نمرة ۱۵۸۳ چون ورود نیروی امریکا ادامه دارد و هیچ نوع قراردادی در این باب با آنها نداریم و بالتیجه تعهد تخلیه نیروی خود را شش ماه پس از ختم جنگ به طوری که متفقین پیمان سه گانه ملزم به آن هستند نموده اند. لازم است در دنبال اقدامات خود نسبت به الحاق دولت امریکا به پیمان سه گانه متذکر شوید که طبق منشور آتلانتیک ملزم به محترم شمردن حق حاکمیت و استقلال ما می باشند و هر چه زودتر نتیجه اقدامات را تلگراف نمایید.

رمز شود

محمد [ساعد]

[وزیر امور خارجه]

نمره ۱۶۶۴

۱۳۲۱/۱۰/۲۹

سند شماره ۲۹۵ [ادامه پافشاری ایران برای عقد قرارداد وابستگی با آمریکا]

تلگراف رمز

سفارت شاهنشاهی ایران - واشنگتن

عطف به گزارش نمرة ۲۱۵۷ منظور این است که حضور نیروی امریکا در ایران به هر عنوانی که باشد باید بر طبق قراردادی صورت گیرد. این مطلب ممکن بود با الحاق دولت امریکا به پیمان سه گانه عملی شود. حالا که اجرای این منظور مطابق تلگرافات آن سفارت مشکل است، سعی نمایید طرح موافقت نامه زودتر تهیه و نکات اصلی که تذکر داده شده است در آن

قید و هر چه زودتر پیشنهاد شود.

وزیر امور خارجه

محمد ساعد

سند شماره ۲۹۶ [آمریکا از بستن پیمان با ایران سر باز می زند و حال آنکه دولت ایران به دلیل ورود نیروهای نظامی آن کشور به خاک ایران اصرار بر بستن یک قرارداد دارد]

تلگراف رمز

شماره: ۳۱۱۹۶

سفارت شاهنشاهی ایران - واشنگتن

آقای شایسته، تقاضای دولت ایران راجع به شرکت کردن آمریکا در پیمان سه گانه دور از منطق نیست، زیرا عده ای از قشون آمریکا تا حال وارد ایران شده و ممکن است بعداً هم وارد شود. دولتین انگلیس و شوروی طبق پیمان متعهد شدند شش ماه پس از خاتمه جنگ قشون خود را از ایران خارج کنند. به علاوه چون قرارداد ایران با متفقین براساس منشور آتلانتیک و مبتکر این فکر دولت آمریکا بوده دولت ایران علاقه دارد [که] دولت آمریکا استقلال ایران را با ملحق شدن به پیمان سه گانه رسماً تضمین نماید. بنابراین لازم است مذاکرات را در این زمینه با مقامات مربوطه جداً تعقیب نمایید. در مرکز هم با سفارت آمریکا مذاکره و از طرف سفارت مزبور هم مراتب به دولت آمریکا تلگراف خواهد شد.

نخست وزیر، احمد قوام

رمز شود. محمد [ساعد، وزیر امور خارجه]

۲۱/۱۰/۲۹

سند شماره ۲۹۷ [مشکلات تأمین و توزیع آذوقه، کارشکنی مستشاران خارجی، تعیین تکلیف ایرانیان توسط مأموران انگلیسی، نارضایتی ایرانیان وطن پرست از اوضاع]

وزارت کشور

اداره کل شهربانی

رونوشت گزارش بازرسی نان مورخه ۲۱/۱۰/۳۰

محترماً معروض می دارد به طوری که حضوراً به عرض تیمسار معظم رسانیده است از زمان تصدی تیمسار سر پاس رادسر، رئیس پیشین اداره کل شهربانی، این بنده پاسیاری ۱ بهنام به فرموده به سمت ریاست اداره بازرسی نان به وزارت خواربار معرفی گردیده و تا امروز مشغول

انجام وظائف محوله بوده است و ضمناً کلنل عطاءالله هندی نیز که از طرف آقای شریدن مستشار خواربار در امور پخت نان سیلو دخالت و مأموریتی داشته مدتی برای مأموریتی به خارج مسافرت و آقای وروم دانمارکی در غیاب ایشان به کارهای مربوطه رسیدگی در امور نان شهر نیز دخالتی می نمودند. اخیراً که آقای کلنل نامبرده مراجعت نموده است با مشارکت آقای وروم نامبرده مشغول انجام کارهای مربوط به امور نان بوده ضمناً آقای وروم راجع به متخلفین از مقررات نان نیز دستوراتی به مأمورین انتظامی نان صادر می نمایند. اخیراً از طرف آقای شریدن به بنده ابلاغ گردید [که] متخلفین [ی که] از طرف آقای وروم معرفی می گردند فوراً به دادگاه مربوطه تسلیم و نتیجه دادرسی آنها به ایشان اطلاع داده شود. گواهی می فرمایند که نتیجه دادرسی اشخاص متخلف موکول به رأی صادره از دادگاه می باشد و جریان محاکمه نیز به زودی میسر نبوده و متضمن تشریفات قانونی می باشد. ضمناً نظر آقای وروم بر این است [که] اشخاصی که کوپن را تحویل نداده و یا اینکه در کوپن تقلباتی می کنند در دفعه اول دو برابر قیمت کوپن، در دفعه دوم دو برابر جریمه مأخوذه از آنها جریمه اخذ و در مرتبه سوم از شغل نانوائی ممنوع گردند. به وسیله مترجمش دکتر خورسند جواب داده شد که این تصمیم موکول به گذشتن قانون و یا تصویب نامه هیئت وزیران می باشد. در خلال این جریان دیروز آقای وروم با معاون اداره نان هنجنی اختلاف نظر اداری پیدا کرده معاون نامبرده از کار کناره جویی نموده و چون در اداره حضور نیافته و اداره نان هم مسؤولی نداشته این بنده امروز صبح به اداره سیلو رفته با مهندس پزشکیان رئیس اداره سیلو مذاکره و پس از تنظیم صورت ۱۲۰ تن تقسیم آرد دستور حمل به وسیله سر... نوروزی داده شده است و مراتب برای مزید استحضار و کسب دستور به عرض می رسد. پاسیار ۱ بهنام.

رونوشت مطابق با اصل است

امضاء

سند شماره ۲۹۸ | گزارش رئیس کل شهربانی به وزیر کشور در مورد عادی شدن نسبی وضعیت نان و فقدان ضرورت ادامه همکاری شهربانی با وزارت خواربار |
 اداره: دفتر کل | وزارت کشور
 تاریخ: ۱۳۲۱/۱۱/۱ | اداره کل شهربانی
 شماره: ۷۶۰۲۳ | [وصول به وزارت کشور] ۱۳۲۱/۱۱/۳
 وزارت کشور

رونوشت گزارش پاسیار ۱ بهنام رئیس مأمورین بازرسی لفاً تقدیم می شود. به طوری که خاطر محترم مستحضر است پس از توزیع کوپن بین اهالی وضعیت نان فعلاً صورت عادی به خود گرفته است و انتظامات شهری و دکاکین نانوائی و دکان و مغازه های دیگر هم همیشه تحت

نظر و مراقبت پاسهای مربوطه می باشد و چون وزارت خواربار نیز دیگر محتاج به وجود پایه و ران مأمور بازرسی نان نیست و از طرفی هم اداره شهربانی از وضعیت پایه و ران و پاسبان و کارمند کلاً در مضیقه و محتاج به وجود پایه و ران مزبور بوده و باید از آنها استفاده نماید مستدعی است امر و مقرر فرمایید اجازه داده شود پایه و ران مزبور از این مأموریت برداشته و به امور مربوطه گمارده شوند.

امضاء

رئیس اداره کل شهربانی - سرتیپ اعتماد مقدم

به وزارت خواربار نوشته شود

۲۱/۱۱/۷ [۱۳]

امضاء

سند شماره ۲۹۹ [شیوع همگانی آبله در اطراف بیرجند و فقدان امکانات مقابله با آن]

وزارت کشور

اداره کل بهداشتی

از تهران به بیرجند

بهداری - گزارش تلگرافی بروز همگانی آبله نه و بندان مشعر، آبله کوب مربوطه اعزام، در صورت احتیاج مایه کوبان اضافی معین، شخصاً سرکشی، نتیجه [را] گزارش [نمائید].

دکتر اقبال

رونوشت در پاسخ نامه شماره ۲۹۴۳۷/۲۴/۱۰/۲۱ به دفتر جناب آقای نخست وزیر ارسال می شود. ک

وزیر بهداشتی

امضاء

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره: م ۳۱۶۲

تاریخ: ۲۱/۱۱/۱

سند شماره ۳۰۰ [تلگراف سفیر ایران در واشنگتن در مورد مخالفت آمریکا با پیوستن به

پیمان سه گانه]

وزارت امور خارجه

اداره رمز

از واشنگتن

شماره: ۱۸۲۹

تاریخ: ۳ بهمن ۱۳۲۱

وزارت امور خارجه

به محض وصول تلگراف نمرة ۱۵۸۳ با وزارت خارجه وارد مذاکره [شدم] بعد هم دُنبال نمودم. می‌گویند با نظر دولت ایران در اینکه باید صورتی به این کار داده شود، موافق هستند. لکن امریکا با هیچ دولتی عهدنامه اتحاد منعقد نمی‌کند. [در] جنگ، با انگلیسیها پیمان اتحاد نداشتند، به عرّوه اگر بخواهند امریکا به پیمان سه گانه ملحق شود، باید مطلب به مجلس سنا مراجعه گردد و صرف نظر از تشریفات طولانی به دلیلی که اظهار شد موافقت سنا غیرممکن به نظر می‌رسد. لذا مشغول تهیه طرحی برای موافقت‌نامه بین ایران و امریکا در این موضوع هستند. تصور نمی‌کنند تا دو هفته دیگر طرح حاضر شود. ۴۷۱ یکم بهمن

[وزیرمختار ایران در امریکا]

[محمد] شایسته

[آمریکا همچنان از امضای قرارداد با ایران طفره می‌رود]

سند شماره ۳۰۱

وزارت امور خارجه

اداره رمز

شماره: ۱۹۲۷

تاریخ: ۱۳۲۱/۱۱/۳

از [سفارت ایران در] واشنگتن

ضمن نمرة ۴۷۱ پاسخ عرض شود، با اظهاراتی که می‌کنند تصور نمی‌کنم الحاق به پیمان سه گانه را بپذیرند. ممکن است تأمل شود بینیم طرحی که تهیه می‌کنند چیست، بعد اگر خواستیم چیزی به آن اضافه شود پیشنهاد نمائیم، و شاید بهتر باشد از حالا به آنها بگوئیم که میل داریم این نکات در قرارداد ذکر شود تا در موقع تهیه طرح قرارداد منظور ما را در نظر داشته باشند. نمرة ۴۷۶. یکم بهمن. [محمد] شایسته

[بدرفتاری سربازان انگلیسی مقیم تهران با مردم، چاقوکشی آنها و تجاوز به

سند شماره ۳۰۲

اموال مردم و شکایت رئیس کل شهربانی به نخست‌وزیر]

وزارت کشور

به تاریخ: ۲۱/۱۱/۳

اداره کل شهربانی

شماره: ۶۳۷۸/۱۳۹۳۱ رب

جناب آقای نخست‌وزیر

معطوفاً به مرقومه شماره ۲۸۴۰۵ [مورخه] ۲۱/۱۰/۱۹ پیوست رونوشت تلگراف شهری حسن اسلامی معروض می‌دارد:

بر اثر سوء استفاده و مدیریت نادرست، کتیبه به دشواری در دسترس مردم قرار می گرفت

برطبق گزارش کلانتری ۲ ساعت ۱۹/۳۰ روز ۲۱/۱۰/۱۲ دو نفر از سربازان نیروی انگلیس به دکان مشارالیه واقع در چهارراه کنت رفته یکی از سربازان با چاقو بالای ابروی حسین برادر او را مجروح نموده و از آنجا به دکان کتابفروشی رفته پنج جلد کتاب برداشته اند. پاسبان پاس محل سربازان را به مأمورین دژبان نیروی انگلیس معرفی، دژبانها کتابها را از آنها گرفته به صاحبش مسترد و سربازان را با خود برده اند — برای حسین مجروح از طرف بهداری در صورتی که عوارضی رخ ندهد ده روز درمان تعیین گردیده و مراتب در ضمن شماره ۶۲۷۶ به دژبانی نیروی انگلیس اعلام شده است.

امضاء

رئیس ادارهٔ کل شهربانی — سرتیپ اعتماد مقدم

سند شمارهٔ ۳۰۳ [کمبود نان در کرمان و نگرانی ناشی از خطر قحطی]

شماره عمومی: ۱۵۵۸ وزارت کشور

شماره خصوصی: ۵۵۱ اداره امور شهرداریها

تاریخ تحریر: ۲۱/۱۱/۴ [دایره: خواربار]

[یادداشت در حاشیه: رمز شود. تلگراف — وزارتی]

کرمان، استانداری

طبق گزارش رسیده وضع نان شهر بد، روز چهاردهم دی به جای نان خرما به کارمندان دولت داده شده، اهالی نگران [هستند]. چگونگی و علت را اعلام فرمائید. به وزارت خواربار هم نوشته شده برای تأمین جنس مصرفی اقدام نمایند.

وزیر کشور

سند شمارهٔ ۳۰۴ [ادامه پافشاری ایران بر عقد قرارداد با آمریکا]

وزارت امور خارجه

تلگراف رمز به سفارت [ایران در] واشنگتن

۴۷۱ و ۴۷۶، انتظار داریم این وضعیت هرچه زودتر روشن شده و دولت امریکا با وسعت نظر مسائل مورد بحث را حل و منتهای مساعدت را بنمایند، مخصوصاً تذکر دهید اول تضمین استقلال و تمامیت ملکی ایران و دوم تخلیه نیروی مقیم ایران شش ماه بعد از متارکه جنگ در طرح قرارداد منظور گردد.

رمز شود

محمد [ساعد]

۲۱/۱۱/۵

وزارت امور خارجه

اداره رمز

از [سفارت ایران در] واشنگتن به تاریخ ۱۳۲۱/۱۱/۹، شماره ۱۸۷۰

مطابق نمره ۱۷۱۴ با وزارت خارجه مذاکره نمودم گفتند آیا زیان خواهد داشت در ابتدای این قرارداد به پیمان سه گانه اشاره کنیم [؟] پاسخ دادم: تصور نمی‌کنم زیانی داشته باشد، لیکن در پیمان نوشته شده است [که] متحدین استقلال و تمامیت ملکی ایران را محترماً خواهند شمرد، عقیده دارم بهتر است که در این قرارداد به جای کلمه احترام کلمه تضمین ذکر و نوشته شود؛ امریکا استقلال و تمامیت ملکی ایران را تضمین خواهد نمود. چنانچه در این دو نکته که مذاکره شد نظریه [ای] باشد تلگراف فرماید. ۴۹۱

شایسته [سفیر ایران در واشنگتن]

[دستورالعمل وزیرمختار انگلیس به نخست وزیر ایران در مورد تعیین ساعت

تعطیل بارها و رستورانها در تهران برای جلوگیری از لطمه وارد شدن به روابط

حسنة فیما بین]

وزارت امور خارجه

نامه سفارت انگلیس

پیوست: پرونده ۲/۶/۵ نخست وزیری

شماره: [مشخص نیست]

موضوع: بسته شدن مهمانخانه‌ها در ساعت ۱۰/۳۰

تاریخ: ۱۰ بهمن ۱۳۲۱

استخراج کننده: انوشیروان عضد

آقای نخست وزیر عزیزم

اطمینان دارم آن جناب با دوستدار هم عقیده هستند که به نفع عموم است که کلیه اقدامات ممکنه برای برقراری حسن سلوک در پایتخت و حتی المقدور جلوگیری از وقایعی که محتمل است به روابط حسنة فیما بین دو کشور طرفین لطمه وارد سازد به عمل آید.

با درنظر گرفتن این منظور محترماً پیشنهاد می‌نمایم که از طرف مقامات مربوطه ایران دستور صادر شود که کلیه «بارها» در مهمانخانه‌های طهران هرشب در ساعت ۱۰/۳۰ بسته شود. دوستدار اطمینان دارم که این اقدام اثر مفیدی خواهد داشت.

دوست صمیمی اردبیلبولارد

[مبادله پیامهای تبریک میان مقامات شوروی و ایران به مناسبت سالگرد

امضای پیمان اتحاد میان ایران، انگلیس و شوروی]

نامه اداره تبلیغات

ترجمه متن تلگرافهای متبادله میان استالین به مولوتف از طرفی و جناب آقای نخست‌وزیر و وزیر امور خارجه از طرف دیگر ۱۰ بهمن ۱۳۲۱، پیوست پرونده ۴/۱/۲/۶/۵

[موضوع:] شادباشهای دول بیگانه راجع به پیمان سه گانه استخراج کننده: انوشیروان عضد مسکو ۲۹ — به مناسبت سال انعقاد پیمان اتحاد میان اتحاد جماهیر شوروی و انگلیس و ایران تلگرافهای زیر مبادله شده است. استالین رئیس شورای کمیسرهاى ملی جماهیر شوروی انعقاد پیمان اتحاد برای جناب آقای احمد قوام نخست‌وزیر ایران فرستاده است: به مناسبت سال شما فرستاده اطمینان دارم که این پیمان به تحکیم روابط دوستانه موجود میان ملت‌های ما خدمت خواهد کرد. تلگراف جناب آقای احمد قوام نخست‌وزیر ایران خطاب به استالین رئیس شورای کمیسرهاى ملی جماهیر شوروی: به مناسبت سال امضای پیمان اتحاد سه‌جانبه از آن جناب تمنا دارم تبریكات صمیمانه و ادعیه خالصانه مرا برای خوشی و سعادت ملت‌های شوروی بپذیرید، من یقین دارم که روح تشریک مساعی که به وسیله این پیمان برقرار گردیده بیش از پیش رشته‌های مودت موجوده میان کشورهای ما را تشدید خواهد نمود.

تلگراف مولوتف کمیسر ملی امور خارجه شوروی به جناب آقای محمد ساعد وزیر امور خارجه ایران:

به مناسبت سال انعقاد پیمان اتحاد میان جماهیر شوروی و انگلیس ایران که حاکی از میل شرکت کنندگان به اشتراک مساعی بیشتر برای حفظ منافع و امنیت ایران و منظور مشترک متفقین است از آن جناب خواهش دارم ادعیه خالصانه مرا نسبت به کشور دوست ایران و موفقیت و سعادت آن بپذیرند.

تلگراف جناب آقای محمد ساعد وزیر امور خارجه ایران به مولوتف کمیسر ملی امور خارجه شوروی:

سال انعقاد پیمان اتحاد میان سه دولت به من فرصت می‌دهد که بهترین و صادقانه‌ترین ادعیه خود را برای خوشی و سعادت ملت‌های جماهیر شوروی توسط آن جناب بفرستم. من یقین دارم که روح همکاری نزدیک که به وسیله این پیمان برقرار گردیده بیش از پیش علائق مودت میان دو کشور را تقویت کرده و ممکن می‌سازد که به آینده با نظر اعتماد کامل بنگریم.

[خبرگزاری] تاس

[شرایط پیشنهادی ایران برای ضبط در متن قرارداد آمریکا با ایران]

سند شماره ۳۰۸

وزارت امور خارجه

اداره: سوم سیاسی — محرمانه

تلگراف رمز به سفارت [ایران در] واشنگتن

نمره ۴۹۱ بهتر است نوشته شود امریکا استقلال و تمامیت ایران را محترم شمرده و تضمین می نماید قید تخلیه نیروی مقیم ایران شش ماه بعد از متارکه جنگ، در طرح قرارداد نیز لازم خواهد بود. یازدهم بهمن

رمز شود

محمد [ساعد]

۲۱/۱۱/۱۱

سند شماره ۳۰۹ [جمع آوری اتباع کشورهای محور و اخراج آنان از پایتخت]

وزارت امور خارجه

پیوست پرونده: ۲۵/۲/۶/۵ نخست وزیری

اداره مبداء: نامه وزارت کشور

موضوع: توقیف اتباع محور

شماره: ۳۹۶۷/۴۹۱۳

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تاریخ: ۱۳۲۱/۱۱/۱۱

جناب آقای نخست وزیر

طبق گزارش اداره کل شهربانی یک صد و یازده نفر اتباع ایتالیا، مجارستان و بلغارستان که بنا به امریه قبلی آن مقام محترم و درخواست نمایندگان دول متفق جمع آوی شده بودند در ساعت ۸ صبح روز پنجشنبه ۸ بهمن در ایستگاه راه آهن تسلیم نمایندگان دول مزبور شده اند.

وزیر کشور

سند شماره ۳۱۰ [تأکید وزیر مختار انگلستان به نخست وزیر ایران در مورد بازداشت و تبعید

همه اتباع کشورهای محور]

وزارت امور خارجه

پیوست: پرونده ۲۵/۲/۶/۵ نخست وزیری

اداره مبداء نامه: سفارت انگلیس

موضوع: توقیف اتباع محور

شماره: [مشخص نیست]

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تاریخ: ۱۱ بهمن ۱۳۲۱

آقای نخست وزیر عزیزم - جناب آقای احمد قوام

آن جناب طی نامه شماره ۳۲۰۲۰ خود مورخه ۲۴ ژانویه لطفاً به دوستدار اطلاع دادند که به وزارت کشور و مأمورین شهربانی راجع به حرکت بعضی از اتباع دول محور از کشور در ۲۸ ژانویه برای بازداشت سیاسی دستور لازم داده شده است.

از معاضدت آن جناب در این موضوع فوق العاده قدردانی می نمایم و لکن خاطر جنابعالی را متذکر می دارد که تاکنون از عده تقریبی ۲۳۳ نفر اتباع دول محور فقط ۱۱۳ نفر از طرف

شهربانی بازداشت شده و به سلطان آباد اعزام گردیده اند بنابراین تقاضا می شود که از طرف مأمورین شهربانی اقدامات دیگری به عمل آید که بقیه این اشخاص را برای تسلیم فوری آنها به مقامات نظامی انگلیس در سلطان آباد پیدا نمایند.

دوست صمیمی

آر- دلیو- بولارد

سند شماره ۳۱۱ نخست وزیر ایران به وزیرمختار انگلیس اطلاع می دهد که به فرموده ایشان سانسور کامل در مطبوعات اعمال می شود]

وزارت امور خارجه

اداره مبدا: نامه نخست وزیری پیوست: پرونده ۱۶/۲/۶/۵ نخست وزیری

شماره: ندارد موضوع: روزنامه ها و رادیو و اخباری که از رادیو می گیرند

تاریخ: ۱۳۲۱/۱۱/۱۲ استخراج کننده: انوشیروان عضد

آقای وزیرمختار عزیزم

عطف به نامه شماره ۱۰۱۳ مورخه ۲۴ دی ۱۳۲۱ زحمت می دهد:

به طوری که فرموده بودند دستور داده شد در آتیه تمام مقالات و تفاسیر مربوط به جنگ را مقید به سانسور نموده و بدون طی جریان آن مقاله و تغییری در موضوعی که اشاره فرموده بودند منتشر نگردد.

دوست صمیمی - نخست وزیر

سند شماره ۳۱۲ [تلگراف رمز وزارت امور خارجه به سفارت ایران در واشنگتن و تأکید

مجدد بر امضای قرارداد با امریکا]

وزارت امور خارجه

اداره: سوم [سیاسی]

محرمانه

تاریخ ۲۱/۱۱/۱۳

تلگراف رمزیه سفارت [ایران در] واشنگتن

عطف به گزارش نمره ۲۱۵۷، منظور این است که حضور نیروی امریکا در ایران به هر عنوانی که باشد باید طبق قراردادی صورت گیرد. این مطلب ممکن بود با الحاق دولت امریکا به پیمان سه گانه عملی شود. حالا که اجرای این منظور مطابق تلگرافات آن سفارت مشکل است، سعی نمائید طرح موافقتنامه زودتر تهیه و نکات اصلی که تذکر داده شده است در آن

۱. جناب آقای سرریدر بولارد وزیرمختار اعلیحضرت پادشاه انگلستان - تهران

قید و هر چه زودتر پیشنهاد شود.

نمره ۱۷۷۳. ۱۳۲۱/۱۱/۴

رمز شود

محمد [ساعد]

۲۱/۱۱/۱۴

سند شماره ۳۱۴

[مصادره گندم یک کامیون در شیراز توسط مردم]

تلگراف

از شیراز به ط [تهران]، تاریخ وصول ۲۱/۱۱/۱۳

جناب آقای نخست وزیر

۳۰۴۱۱، روز بیست و نهم دی ماه موقعی که اتومبیل گندم می خواسته به شیراز حرکت کند، [با] ی [ک] عده از مردم که از مجلس روضه خوانی مراجعت می کردند تصادف و برای جلوگیری از حمل تظاهراتی کرده از طرف قوای انتظامی فوری متفرق می شوند. از این گونه اتفاقات در پاره [ای] نقاط به واسطه قلت آذوقه روی می دهد و موضوع قابل اهمیت نیست. ۲۰۱۹۵، ۲۱/۱۱/۱۲

سرتیب فیروز

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره: ۲۱۲۲۱

تاریخ: ۲۱/۱۱/۱۳

[در حاشیه سند: اقدامی ندارد، بایگانی شود. ۲۱/۱۱/۱۴]

سند شماره ۳۱۴

[ایراد وزیرمختار انگلیس به نخست وزیر ایران در مورد اجرای قوانین و

تشکیک نسبت به شمول قانون اساسی]

وزارت امور خارجه

اداره مبداء: یادداشت سفارت انگلیس

پیوست: پرونده ۲/۶/۵ نخست وزیری

موضوع: مذاکرات قرارداد مالی

شماره: ۱۰۱۶

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تاریخ: ۱۵ بهمن ۱۳۲۱

آقای نخست وزیر عزیزم - جناب آقای احمد قوام

[۱]. جنابعالی به خاطر خواهید آورد که در طی مذاکراتی که در پاییز گذشته در باب پول به عمل آمد بعضی از آقایان نمایندگان اظهار نموده بودند که برحسب اصول مشروطه یک قرارداد یا موافقتنامه بین المللی تا زمانی که به تصویب مجلس نرسیده در مورد کشور ایران قابل اجرا نخواهد بود. تصور می نمایم بعضی از رؤسای مهم مطبوعات ایران رویه مزبور را اتخاذ نمودند و

www.iranica.com

گروهی از مردان در حال شستن لباسها در یک محله فقیرانه در تهران

به خاطر ندارم تکذیب این موضوع را از طرف هیچکدام از نمایندگان دولت دیده باشم.
 ۲. به طوری که ملاحظه می‌نمایم جنابعالی ترتیباتی داده‌اید که دو فقره قرارداد مالی به تصویب مجلس برسد لکن هنوز اقدامی در باب موافقتنامه مربوط به خواربار که برطبق آن دولت شاهنشاهی ایران و همچنین دول اعلیحضرت پادشاه انگلستان و ایالات متحده امریکا تعهداتی را برعهده گرفته‌اند به عمل نیامده.
 ۳. شاید جنابعالی لطفاً نظریه قانونی به دوستدار بدهید حاکی از اینکه آیا قانون مشروطیت ایران در حقیقت ایجاب می‌نماید که قراردادها و موافقتنامه‌های بین‌المللی که در مورد ایران باید قابل اجرا باشد باید از تصویب مجلس بگذرد.

دوست صمیمی، ار- دلبلیو- بولارد

سند شماره ۳۱۵ [گزارش خبری مطبوعات خارج در مورد ارسال مهمات به شوروی از طریق ایران]

سفارت کبرای شاهنشاهی ایران

قاهره

وزارت امور خارجه

مخبر مخصوص الاهرام در لندن نقل از خبرنگار روزنامه «دیلی تلگراف» در بغداد راجع به ارسال مهمات از بندرهای خلیج فارس به روسیه تلگرافی مخابره کرده که در شماره مورخه ۴۲/۱/۳ (۱۳۲۱/۱۰/۱۳) درج است.
 عین قطعه روزنامه و ترجمه آن برای مزید آگاهی به پیوست فرستاده می‌شود.

سفیرکبیر

محمود جم

امضاء

ورود به دفتر اداره سوم سیاسی

شما ه: ۴۶۵۵

تاریخ: ۲۱/۱۱/۱۹

سند شماره ۳۱۶ [گزارش رادیوآلمان در خصوص اقدام بی نتیجه ایران در جهت اطلاع از روشهای کشورهای مختلف برای اصلاح وضع خواربار]
 وزارت امور خارجه

۱. محمود جم از اسفند ۱۳۲۰ تا خرداد ۱۳۲۶ سفیرکبیر ایران در مصر بود.

اداره مبدا: رادیو برلن به زبان آلمانی

پیوست: پرونده ۱۷/۲/۶/۵ نخست وزیری

شماره: ندارد

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تاریخ: ساعت ۹/۳۰ تهران مورخ ۱۹ بهمن ۱۳۲۱

از تهران اطلاع می دهند دولت ایران هیئتهای نمایندگی برای اصلاح وضع خواربار به ممالک غربی همسایه اعزام داشته بود ولی این هیئتها اکنون بدون اینکه بتوانند نتیجه ای بگیرند مراجعت کرده اند و در اثر کمی خواربار تصادماتی بین مردم گرسنه و پاسبانان روی داده است.

سند شماره ۳۱۷

[تلگرام چرچیل به نخست وزیر ایران برای تشکر از برگزاری مراسم سالگرد

پیمان سه جانبه]

وزارت امور خارجه

اداره مبدا: ترجمه تلگراف مستر چرچیل از لندن

پیوست: پرونده ۴/۱/۲/۶/۵ نخست وزیری

شماره: ندارد

قرارداد مالی بین ایران و انگلیس

تاریخ: وصول ۱۰ فوریه ۱۹۴۳/۲۱/۱۱/۱۳۲۱

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تهران. جناب آقای احمد قوام نخست وزیر

هنگامی که به لندن بازگشتم از مراسم یادبود سال اول انعقاد پیمان سه جانبه در تهران مسرور گشته و با کمال اشتیاق تبریکات صمیمانه خود را به این وسیله به آن جناب ابراز می دارم. از پیام مودت آمیز شما صمیمانه تشکر می نمایم. تردیدی نیست که به وسیله اتحاد ما مناسبات دوستانه میان دو کشور ما و همچنین بین ما و اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی بیش از پیش تقویت می گردد. بنابراین باید با امیدواری کامل به روز پیروزی نهائی نظر نمود. تمنی دارم بهترین آرزوهای قلبی این جانب را برای سعادت و پیشرفت ملت ایران بپذیرید.

وینسون. س. چرچیل

سند شماره ۳۱۸

[چند گزارش در باب شیوع بیماری تیفوس، کمبود قماش، فقدان

بهداشت، کمبایی غلات و آذوقه و بروز قحطی و مرگ بر اثر گرسنگی در

نقاط مختلف کشور]

وزارت پست و تلگراف و تلفن

گزارش تلگرافی استانها و شهرستانها

۲۱/۱۱/۲۳

گرگانرود — ۱۱/۹، (واصله شب ۲۳ بهمن به واسطه خرابی سیم) طبق اطلاع مرض تیفوس و تیفوئید در شمال گرگانرود شیوع و اغلب فوت می نمایند. از قرار اطلاع عده ژاندارمری هشت پر در جنگل اسالم عصر ۲۱/۱۱/۶ به سارقین مسلح معروف تصادف نموده مشغول عملیات شدند

در نتیجه عیسی سردسته آنها مجروح، عیال نامبرده و عیال یولچی دستگیر، عیسی حالت فوت، یولچی با یک نفر دیگر موفق به فرار شدند. کشوری

خمین - شب ۱۱/۲۳، ساعت ۱۵ ربع کم یک عدد هواپیما در ارتفاع زیاد از سمت مشرق به مغرب عبور نمود. خسروانی

ماسوله - ۱۱/۳، (واصله ۲۳ بهمن به واسطه خرابی سیم) از سال پیش تاکنون قماش پخش نشده و عموم در مضیقه می باشند. تاریکی شب و کثافت کوچه ها موجب زحمت عابریان است قصابها و نانوایان مقید به نرخ منتشره شهرداری نبوده و خودسرانه هر چه میل شان است نان و گوشت به مردم می فروشند آقای امیر استوار بازرگانی دارائی شهرستان رشت اختلاف پخش تریاک و شکر را مشغول بررسی می باشند از قرار اطلاع آقای سروان نوربخش جهت سرکشی پاسگاه ژاندارمری و آقای ستوان یکم قائمقامی از طرف گردان ژاندارمری رشت برای بازرسی حمل برنج به خارج از ماسوله وارد و مشغول رسیدگی می باشند. مریخ

مراغه - ۱۱/۲۱، (واصله شب ۲۳ بهمن) شب ۱۹ جاری چند نفر دزد به خانه حاجی غلامعلی نام رفته دو هزار ریال نقد و مقداری ملبوس به یغما برده اند تهاجم دزدان مسلح در اوقات شب به کلی آسایش عمومی را سلب و اهالی را به وحشت انداخته و نیز عیدالعلی نام در موضوع خرید نان قدرت نام را با خنجر زخم دار [کرده] و گویا فوت نموده، وضعیت نام اسف آور. از امروز به توزیع کوپنهای جیره بندی نان مشغولند. مصری

اسفراین - (واصله شب ۲۳ بهمن) دو سه روز است نان پیدا نمی شود و اغلب به واسطه گرسنگی می میرند تمام دکاکین نانوایی به واسطه نبودن گندم بسته است. دویست خروار گندم از قرار مسموع حواله شده. اهالی انتظار نان را دارند. رضائی
[در حاشیه گزارش:] فوری، به وزارت بهداشتی بنویسید اقدام فوری در جلوگیری بنمایند.

سند شماره ۳۱۹ [بازداشت و تبعید ایرانیان مظنون به طرفداری از کشورهای محوره، و اخطار به وزیر مختار و کارمندان سفارت ژاپن برای خروج از ایران، تعطیل سفارتخانه و قطع روابط دیپلماتیک]

وزارت امور خارجه

اداره مبداء: یادداشت نخست وزیری برای جراید پرونده: ۲۵/۲/۶/۵ نخست وزیری

شماره: ندارد موضوع: تبعیدشدگان به کرمان و سایر نقاط

تاریخ: ۲۱/۱۱/۲۴ استخراج کننده: انوشیروان عضد

به طوری که در جراید نیز اطلاع داده شده است نظریه فعالیت‌هایی که از طرف پاره [ای] عناصر برله دول محور اعمال می شد، شش نفر به نقاط جنوب شرقی ایرانی اعزام شده اند که تحت نظر شهربانیهایی مربوطه در آن نقاط توقف نمایند.

به علاوه نظر به پاره جریانات سیاسی که مربوط به اوضاع جنگی است دولت به وزیرمختار ژاپون اخطار نموده است که به اتفاق کارمندان سفارت تا یک هفته دیگر از ایران خارج شوند برای راهی که کارمندان سفارت ژاپون به وطن خود خواهند و راهی که باید وزیرمختار ایران از توکیو برگردد هنوز تحت مذاکره است.

در حاشیه نوشته شده:

این شرح با نظر جناب آقای نخست وزیر تهیه و به اداره انتشارات داده شد. ۲۱/۱۱/۲۴

سند شماره ۳۲۰ [گزارش وزیر خواربار به نخست وزیر درباره وضعیت پخت غذا در تهران]

و چگونگی توزیع آن بین مردم]

وزارت خواربار

تاریخ: ۱۳۲۱/۱۱/۲۴

شماره: ۳۷۱۸۱

جناب آقای نخست وزیر

در پیرو گزارش ۲۸۲۴۶ تاریخ ۱۳۲۱/۱۱/۲۴ با ارسال رونوشت گزارش ۷۱۲ تاریخ امروز اداره کارهای عمومی به عرض مبارک می رساند:

۱. جمع غذای مطبوخ که در هفته بین ۱۶ و ۲۲ بهمن در خوراک پزیهای شماره ۱ و ۲ در مقابل کوپن نان توزیع شده ۱۲۵/۹۳۰ غذای ششصد گرمی و سیب زمینی یک کیلویی است که نسبت به آنچه در هفته قبل آن توزیع شده بود ۵۰/۳۰۵ غذا افزونی دارد.

۲. علاوه بر دو مرکز خوراک پزی (گاراژ فرد شیشه و انبار قند) مراکز زیر برای طبخ غذا آماده و شروع به کار نموده اند [:]

الف. در بازارچه حمام نواب آشپزخانه که روزی ۱۵۰ تا ۳۰۰ کیلو برنج طبخ خواهد نمود و از روز ۱۳/۱۱/۱۳۲۱ شروع نموده است.

ب. در خیابان شاهپور که از امروز شروع به پخت کرد.

ج. در خیابان مولوی که در ظرف این هفته شروع به عمل خواهد کرد.

۳. در شهر ری، مسجد شاه، مقابل انبار قند، دروازه حضرت عبدالعظیم و کوچه آبشار هم مراکز جهت طبخ و توزیع غذا در نظر گرفته شده که امید است در این هفته شروع به کار نمایند.

۴. چون با آزمایشی که به عمل آمد حمل غذای مطبوخ برای توزیع در نقاط شهر نتیجه رضایت بخش نداد از آن عمل صرف نظر گردید.

۵. با محاسبه ای که در گزارش ضمیمه از نظر مبارک می گذرد زیان هر خوراک ششصد گرمی که در مقابل کوپن با دریافت دو ریال توزیع می شود بالغ بر ۲/۲۵ ریال می باشد که

مستدعی است مقرر فرمایند ضمن زیان نان شهر در حساب اداره غله منظور گردد.

وزارت خواربار

امضاء

سند شماره ۳۲۱ [اعتراض سفارت انگلیس به دولت ایران در مورد نوع اخبار و گزارشهای مطبوعات و صدور دستورالعمل برای اعمال سانسور و توجیه مدیران مطبوعات و جلوگیری از چاپ مقالات ضدانگلیسی]

وزارت امور خارجه

پیوست: پرونده ۱۶/۲/۶/۵

موضوع: راجع به روزنامه ها و رادیو و اخباری که

از رادیو می گیرند

استخراج کننده: انوشیروان عضد

اداره مبداء نامه: نخست وزیری

شماره: ۳۹۶۲۸

تاریخ: ۱۳۲۱/۱۲/۷

جناب آقای غفاری رئیس اداره انتشارات و تبلیغات

نامه از سفارت انگلیس رسیده که می نویسند مقالات روزنامه جات تهران حاوی تفاسیر وقایع جنگ و مساعی جنگی متفقین در ایران غالباً به طرزى است که مطالب آن برای مصالح متفقین زیان آور است و آن را مخالف روح پیمان سه گانه دانسته و تقاضا نموده اند از اشاعه چنین مقالاتی جلوگیری شود و عقیده دارند راه کار این است که کلیه مقالات راجع به جنگ قبلاً به اداره سانسور تسلیم و تا از آن جا نگذرد انتشار نیابد و متصدی سانسور هم باید کلاً یک نفر ایرانی باشد و راجع به مسائل مربوط به منافع نظامی انگلیس با مقامات مربوطه انگلیس تماس داشته باشد.

مقتضی است فوراً با مشورت و مذاکره با رئیس تبلیغات سفارت انگلیس ترتیب برقرار نمودن سانسور را نسبت به مقالات جراید داده و به مدیران جراید نیز اطلاع دهند که در آتیه نگارشات خود را در این قسمت به اداره سانسور بفرستند و قبل از طی این جریان مقاله و تغییراتی راجع به جنگ نباید منتشر شود.

نخست وزیر

سند شماره ۳۲۲ [گزارش سفارت ایران در واشنگتن در مورد آماده شدن آمریکا برای امضای

قرارداد با ایران]

وزارت امور خارجه

اداره رمز

شماره: ۲۱۰۱

به تاریخ: ۲۱/۱۲/۱۰

از [سفارت ایران در] واشنگتن

وزارت خارجه [امریکا] طرح قرارداد راجع به حضور نیروی آمریکا در ایران را تهیه کرده، برای جلب موافقت مقامات دیگر فرستادند، اطمینان می دهند، تا چند روز دیگر به ما تسلیم خواهند کرد. نمره ۵۵۷.

محمد شایسته

[در حاشیه تلگراف:] به نخست وزیر و وزارت دربار نوشته شود.

۲۱/۱۲/۱۱

سند شماره ۳۲۳

[طرح قرارداد نظامی و همکاری ایران و آمریکا که در اواسط اسفند تهیه

شد]

وزارت امور خارجه

پس از آنکه اطلاع حاصل شد که نیروی آمریکا وارد ایران می گردد یادداشتی فوراً به سفارت آمریکا در تهران صادر و اظهار شد چون نسبت به ورود نیروی ممالک متحده هیچ گونه مذاکره با مقامات وابسته شاهنشاهی در تهران و با سفارت شاهنشاهی در واشنگتن به عمل نیامده و این اقدام با روح صمیمیت و همکاری که خوشبختانه همیشه فیما بین دولت شاهنشاهی و دولت آمریکا وجود داشته و دارد تطبیق ننموده و با تمامیت خاک ایران و حاکمیت و استقلال دولت شاهنشاهی وفق نمی نماید دولت شاهنشاهی محق است تصور نماید که با این عمل ممالک متحده آمریکا [ی] شمالی قصد الحاق به پیمان سه گانه را دارند و از سفارت آمریکا خواهش شد مراتب را به استحضار دولت متبوعه خود برسانند که دولت شاهنشاهی برای روشن نمودن روابط فیما بین حاضر است پیمان اتحاد سه گانه منعقد در نهم بهمن ۱۳۲۰ را با شرکت دول متحده آمریکا مبدل به پیمان چهارگانه نماید.

متن یادداشت در همان روز تلگرافاً به سفارت شاهنشاهی در واشنگتن تلگراف و خواسته شد در این زمینه با مقامات وابسته آمریکا مذاکره و اقدام لازم بنماید و بعداً نیز تذکر داده شد که شرکت کردن آمریکا در پیمان سه گانه دور از منطق نیست زیرا قرارداد ایران با متفقین بر اساس منشور آتلانتیک و مبتکر این فکر دولت آمریکا بوده و دولت شاهنشاهی علاقمند است دولت آمریکا با الحاق خود به پیمان سه گانه ورود نیروی خود را در ایران مبتنی بر قراردادی نموده و همان تعهداتی را که متحدین ما در این پیمان نسبت به تمامیت خاک ایران و حفظ استقلال و خاک آن نمودند تضمین نمایند. از سفارت شاهنشاهی در واشنگتن پاسخی رسید دایر بر اینکه دولت آمریکا اصولاً با نظر دولت شاهنشاهی در اینکه باید صورتی به این کار داده شود موافق هستند ولیکن اظهار می دارند چون دولت آمریکا با هیچیک از کشورهای دیگری که قوای نظامی آمریکا در آنجا حضور دارد قراردادی منعقد ننموده و بعلاوه اگر بخواهند به

پیمان سه گانه ملحق شوند باید مطلب به مجلس سنا مراجعه شود و صرفنظر از تشریفات طولانی به دلیلی که اظهار شد موافقت سنا بعید به نظر می رسد لذا در صدد تهیه طرحی برای موافقت نامه بین دولت ایران و آمریکا در این موضوع می باشند و امیدوارند به زودی این طرح حاضر و موافقت نامه منعقد گردد. نسبت به مطالبی که بایستی در طرح نامبرده گنجانده شود تلگرافاً سفارت شاهنشاهی در واشنگتن آگاه شده است و فعلاً مشغول تهیه طرح موافقتنامه می باشند که امیدوارم به زودی تقدیم مجلس شورای ملی نمایم:

وزارت امور خارجه

طرح تجدیدنظر شده قرارداد با ایران

مقدمه

نظر به اینکه دولت کشورهای متحده آمریکا و دولت شاهنشاهی ایران الحاق خود را به اصول مندرجه در اعلامیه مشترک مورخه ۱۴ اوت ۱۹۴۱ صادره از طرف رئیس جمهوری کشورهای متحده آمریکا و نخست وزیر بریتانیای کبیر و ایرلاند شمالی معروف به منشور اتلانتیک اعلام داشته اند و نظر به اینکه هر کدام به اعلامیه ملل متحده مورخه یکم ژانویه ۱۹۴۲ ملحق و بدین جهت ملزم شده است تمام منابع ثروت خود را اعم از نظامی و اقتصادی بر علیه آن دول عضو پیمان سه گانه که با آنها داخل جنگ است به کار اندازد و نظر به اینکه حضور نیروهای آمریکا در ایران برای تعقیب موفقیت آمیز جنگ ضروری به نظر می رسد امضاء کنندگان زیر لوئی. جی. دریفوس وزیر مختار و نماینده فوق العاده کشورهای متحده آمریکا در تهران و محمد ساعد وزیر امور خارجه ایران به نمایندگی دول متبوعه خود به طریق زیر موافقت نمودند:

ماده یک

کشورهای متحده آمریکا متعهد می شود که در آتیه مانند گذشته تمامیت ارضی و حاکمیت استقلال سیاسی ایران را محترم شمارد.

ماده دو

واحدها و افراد نیروی مسلح کشورهای متحده آمریکا و عاملین صنفی و غیره که برای عملیاتی که نیروهای مسلح انجام می دهند و عملیاتی که به موجب تعلیمات نیروهای مسلح انجام می یابد استخدامشان ضرورت حاصل کند و افراد غیر نظامی که کشورهای متحده آمریکا و یا عاملین آن استخدام می نمایند به انضمام کلیه ملزومات و ساز و برگ و تدارکات لازمه برای عملیات آنها که دخول یا عبور یا توقف و یا به کار بردن آنها برای تعقیب جنگ مقتضی شمرده شود می توانند در هر زمان و در هر جا که باشد آزادانه داخل ایران شده و یا به عملیات پرداخته و یا از ایران عبور نموده و یا در ایران نگاهداشته شوند. بدیهی است که حضور نیروها و عاملین و مستخدمین نامبرده تصرف نظامی به شمار نمی آید و تزامم آنها نسبت به ادارات دولتی و نیروهای تأمینیه و حیات اقتصادی کشور و آمد و شدهای عادی اهالی و

اجرای قوانین ایران به حداقل امکان خواهد بود.

ماده سه

تمام اشیاء و ساز و برگها و ملزومات و مواد و لوازمی که افراد نیروهای مسلح آمریکا یا عاملین یا مستخدمین نامبرده آورده یا وارد یا نصب می‌کنند «به انضمام کالاهائی که برای مرکز مبادلات پستی یا ادارهٔ مباشرت آمریکا وارد می‌شود» اعم از آنکه متعلق به دولت کشورهای متحدهٔ آمریکا و یا عاملین و یا مستخدمین نامبرده باشد از پرداخت هرگونه مالیات مستقیم یا غیرمستقیم یا مخارج بندری یا مالیات گمرکی و هر قسم عوارض دیگر که دولت شاهنشاهی ایران و یا مامورین تابعهٔ آن دریافت می‌دارند معاف خواهد بود مشروط بر اینکه اشیاء و ساز و برگها و ملزومات و مواد و لوازم نامبرده برای مقاصد جنگی یا برای مصرف و یا برای استفادهٔ افراد نظامی یا عاملین و یا مستخدمین نامبرده باشد و مشروط بر آن که اشیائی که ایرانیان خارج از عضویت نیروهای مسلح آمریکا برای مصرف شخصی خریداری و وارد می‌کنند شامل این معافیت نشود. هیچ‌گونه وجهی به طوریکجا یا مالیات یا انواع مالیاتهای غیرمستقیم دیگر از طرف دولت شاهنشاهی ایران و یا مامورین تابعهٔ آن بر درآمد تحصیل شده و یا دریافتی اشخاصی که با حائز بودن عضویت نیروهای مسلح کشورهای متحدهٔ آمریکا و یا عاملین و مستخدمین نامبرده وارد ایران شده و یا از این به بعد وارد خواهند شد تعلق نخواهد گرفت مشروط بر آنکه مالیات بر درآمدی که ایرانیان خارج از عضویت نیروهای کشورهای متحدهٔ آمریکا از این به بعد تحصیل و یا دریافت می‌دارند شامل این معافیت نشود هیچیک از اعضاء نیروهای مسلح کشورهای متحد آمریکا و یا عاملین نامبرده مکلف نخواهد بود که به موجب قانون اعطاء پاداش به کارگران و یا قانونی نظیر آن مساعدت مالی از کسی بگیرد و یا شخصاً بپردازد. دولت کشورهای متحدهٔ آمریکا می‌تواند تسهیلات پستی و انبارهای مباشرت و مرکز مبادلات پستی برای استفادهٔ نیروهای مسلح و عاملین و مستخدمین نامبرده تأسیس و نگاهداری و اداره نماید.

ماده چهار

در هر ناحیهٔ که به موجب مقررات این قرارداد واحدهای نیروهای مسلح آمریکا یا عاملین یا مستخدمین نامبرده سکنی داشته باشند مامورین مربوطهٔ آمریکا هرگونه اقدامات لازمه برای بهبودی اوضاع صحی و حفظ صحت مستخدمین به عمل خواهند آورد. مامورین آمریکا در اجرای این اقدامات از همکاری کامل دولت شاهنشاهی ایران و مامورین محلی آن بهره‌مند خواهند شد و ممکن است کلیه اختیاراتی را که مامورین مربوطهٔ ایران در اجراء و اعمال نظامات بهداشتی شخصی و محلی دارند و شامل حق دخول در املاک شخصی هم می‌باشد دارا باشند. هرگاه اقداماتی که به موجب مقررات این ماده به عمل می‌آید به حقوق صاحبان املاک ضرری وارد سازد دولت کشورهای متحدهٔ آمریکا متعهد می‌شود به مالکین مورد بحث

ماده پنج

دولت شاهنشاهی ایران در صورت تقاضای کشورهای متحده آمریکا حق استعمال و نگاهداری و بهبودی و تکمیل و حفظ و نظارت خطوط ارتباطیه داخلی ایران را که راه‌های آهن، جاده‌ها، رودخانه‌ها، میدانهای طیارات، بنادر، لوله‌های نفت و تاسیسات تلفن و تلگراف و رادیو جزو آن است در هر زمان که به کار بردن و نگاهداری و حفاظت و نظارت آنها برای تعقیب جنگ سودمند تلقی شود کلاً و یا جزاً به دولت امریکا واگذار خواهد نمود همچنین دولت شاهنشاهی ایران موافقت می‌کند که در استقرار و اجراء اقدامات مربوطه به نظارت سانسوری خطوط ارتباطیه که نیروهای کشورهای متحده آمریکا استعمال یا نگاهداری یا حفاظت و یا نظارت آنها را مقتضی بدانند بانروهای نامبرده همکاری نماید. نیروهای مسلح آمریکا در مورد اجرای مقررات این ماده حوائج ضروری دولت شاهنشاهی و ملت ایران را کاملاً رعایت خواهند کرد. هرگاه حفظ حقوق دولت شاهنشاهی ایران در راه آهن، جاده‌ها و سایر خطوط ارتباطیه مورد بحث ضرورت حاصل کند مامورین صلاحیت دار ایران و مامورین نیروهای مسلح امریکا در ایران به وسیله مذاکرات مستقیم ترتیبات لازم را خواهند داد.

ماده شش

هر مالی که برای استعمال نیروهای مسلح کشورهای متحده آمریکا یا عاملین و یا مستخدمین نامبرده وارد ایران می‌شود هر زمان صدور مجدد آن به صلاح و صرفه کشورهای متحده آمریکا باشد ممکن است بدون پرداخت هر نوع مالیات مستقیم یا غیرمستقیم یا مالیات بندری و یا گمرکی و یا سایر عوارضی که دولت شاهنشاهی ایران یا مامورین تابعه آن دریافت می‌دارند از ایران دوباره صادر شود مشروط بر آنکه این حق صدور و معافیت از پرداخت عوارض شامل موادی نشود که ایرانیان خارج از عضویت نیروهای مسلح کشورهای متحده آمریکا شخصاً برای مصارف خصوصی وارد کرده‌اند.

هرگاه نقل و انتقال هر یک از تاسیساتی که به وسیله و یا به خرج کشورهای متحده آمریکا یا عاملین آن در ایران بر پا شده و یا بر پا شود عملی یا مقتضی نباشد ترتیب انتقال و طرز استناد از آنها بعد از جنگ کنونی به وسیله عقد یک یا چند قراردادی که دولت کشورهای متحده آمریکا و دولت شاهنشاهی ایران در آن شرکت خواهند داشت داده خواهد شد. در این قرارداد یا قراردادها مقررات خاصی برای تعیین مالک آتیه و طرز کار انداختن یک یا تاسیسات متعدده و برای پرداختها یا سایر منافع که باید عائد کشورهای متحده آمریکا بشود وضع خواهد گردید. منظور اصلی از عقد چنین قرارداد یا قراردادهائی آن است که اصول مندرجه در اعلامیه مشترکه ۱۴ اوت ۱۹۴۱ که موسوم به منشور آتلانتیک می‌باشد و به ویژه ماده چهارم آن که راجع به دسترسی متساوی عموم کشورها [به] بازرگانی و مواد خام جهان است

به قسمی که در آن زمان بیش از هر طریق دیگر مؤثر به نظر رسد به موقع اجراء گذاشته شود. اینگونه قرارداد یا قراردادهای اگر پیش از پایان مخاصمات بین کشورهای متحده آمریکا و دشمنانش در جنگ کنونی منعقد نشود در ظرف مدت مناسبی پس از آن انعقاد خواهد یافت.

ماده هفت

برای حل و تصفیة مسائل فرعی که ممکن است در نتیجه حضور نیروهای مسلح کشورهای متحده آمریکا یا عاملین و یا مستخدمین نامبرده در خاک ایران پیش بیاید در صورت لزوم یک یا چند قرارداد جدا منعقد خواهد شد.

ماده هشت

هر اقدامی که به موجب قرارداد حاضر با مزایای اعطا شده و یا تعهدات ناشیه از پیمان اتحاد بین ایران و بریتانیای کبیر و ایرلاند شمالی و اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی که در تاریخ ۲۹ ژانویه ۱۹۴۲ در تهران به امضاء رسیده است اصطکاک حاصل کند فقط بعد از مشورت با زمامداران صلاحیت دار ایران و انگلیس و شوروی و موافقت آنان به موقع اجراء گذاشته خواهد شد.

ماده نه

نیروهای مسلح کشورهای متحده آمریکا تا شش ماه پس از پایان یافتن کلیه مخاصمات بین کشورهای متحده آمریکا و آلمان و همدستانش از خاک ایران احضار خواهند شد. معذک هرگاه قبل از آنکه شش ماه از خاتمه جنگ بگذرد [و] عهدنامه صلحی بین آنها انعقاد یابد دولت کشورهای متحده آمریکا متعهد می شود نیروهای خود را اسرع اوقات ممکنه احضار نماید. مقصود از عبارت «همدستان» آلمان هر دولتی است که یا حالا با هریک از ملل متحده به مخاصمه اشتغال داشته و یا در آتیه با هریک از آنها داخل جنگ شود. قرارداد کنونی با احضار نیروهای مسلح آمریکا به پایان خواهد رسید مگر ماده شش آن که تاریخ احضار نیروهای مسلح آمریکا نسبت به آن رعایت نشده و مادام که مقررات آن کاملاً اجرا نشده است به اعتبار خود باقی خواهد ماند.

ماده ده

این قرارداد از تاریخ امضاء معتبر خواهد بود.

سند شماره ۳۲۴

[صورت اصلاح شده قرارداد دوجانبه ایران و آمریکا در نیمه اسفند

۱۳۲۱]

وزارت امور خارجه

طرح متقابل قرارداد

نظر به اینکه جنگ کنونی آسایش و بهبود ایران را تهدید نموده و این خطر هست که دول غیردوستی به خاک ایران تجاوز کنند و نظر به اینکه در تاریخ ۲۹ ژانویه ۱۹۴۲ دو کشور شاهنشاهی ایران و دولت بریتانیای کبیر و ایرلند شمالی و دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیسی پیمان اتحادی بسته است و نظر به اینکه رئیس جمهور ممالک متحده آمریکا با دولت بریتانیای کبیر و ایرلند شمالی و دولت اتحاد جماهیر شوروی برای ادامه جنگ همراه گردیده است که خطرات موجوده به استقلال و حاکمیت و بهبود کلیه ملل صلح دوست جهان را برطرف و زایل سازند، و نظر به اینکه دولت شاهنشاهی ایران تشخیص داده است که توفیق ممالک متحده آمریکا و همراهان او در این جنگ تنها راهی است که به وسیله آن ممکن است مرام و مقام منشور آتلانتیک حاصل شود و خطراتی که ایران را تهدید می کند مرتفع گردد امضا کنندگان زیر لوئیس. جی. دریفوس وزیرمختار و نماینده فوق العاده ممالک متحده آمریکا در طهران و محمد ساعد وزیر امور خارجه به نمایندگی دول متبوعه خود به مواد ذیل موافقت نمودند:

ماده (۱)

ممالک متحده آمریکا متعهد می شود که مانند گذشته در آتیه نیز تمامیت ارضی و حاکمیت و استقلال سیاسی ایران را محترم بشمارد؛ و نیز ممالک متحده آمریکا متعهد می شود در روابط خود با کشورهای دیگر روشی اختیار نکند که به تمامیت خاک و حاکمیت یا استقلال سیاسی ایرن مضر باشد و پیمانهای نبندد که با مقررات این پیمان منافات داشته باشد و متعهد می شود که در هر امری که مستقیماً با منافع ایران مرتبط باشد با دولت شاهنشاهی مشاوره نماید.

ماده (۲)

واحدهای قوا و افراد مسلح ممالک متحده آمریکا و عاملینی که لازم می دانند برای عملیات خود استخدام کنند و اشخاص کشوری که از طرف ممالک متحده آمریکا یا عاملین مزبور استخدام می شوند و همچنین کلیه ملزومات و تدارکات لازمه برای عملیات آزادانه هر وقت و هر کجا که دخول و عبور یا نگهداری و به کار بردن آنها برای تعقیب جنگ لازم باشد به ایران وارد و از خاک ایران عبور نموده و در ایران نگهداری خواهند شد. تا جایی که مقتضیات استراتژیک اجازه می دهد، نقاطی که این قوا نگاهداشته خواهند شد با موافقت دولت ایران تعیین خواهد گردید. موافقت حاصل است که وجود این قوا و عاملین و مستخدمین آنها در ایران اشغال نظامی نبوده و مزاحمت آنها به اداره امور دولتی و قوای تامینی و زندگی اقتصادی کشور و رفت و آمد عادی اهالی و اجرای قوانین ایران در حداقل امکان خواهد بود.

ماده (۳)

کلیه مواد و تدارکات و ملزومات و اشیائی که از طرف قوای مسلح ممالک متحده آمریکا

یا عاملین یا مستخدمین آنها آورده شده یا وارد می شود اعم از اینکه متعلق به دولت ممالک متحده آمریکا یا عاملین یا مستخدمین آنها بوده مشروط به آنکه برای منظور جنگی یا مصرف و یا استعمال شخصی افراد یا عاملین و یا مستخدمین آنها باشد از پرداخت هرگونه عوارض یا مالیات یا حقوق گمرکی که از طرف دولت ایران یا مامورین تابعه آن وضع شده باشد معاف خواهد بود.

ماده (۴)

در هر ناحیه ای که طبق مقررات این قرارداد واحدهای قوای مسلح آمریکا یا عاملین آنان یا کارمندان مذکور سکنی داشته باشند، مامورین مربوطه آمریکا هرگونه اقدامات لازمه را برای اصلاح بهداشتی و به هر طریق دیگر برای حفظ صحت مستخدمین به عمل خواهند آورد. مامورین آمریکا در اجرای این اقدامات از همکاری کامل دولت شاهنشاهی ایران و مامورین محلی آن بهره مند خواهند بود و دارای کلیه اختیاراتی خواهند بود که مامورین مربوطه ایران در اجرا و اعمال نظامات بهداشتی و حفظ الصحه دارا می باشند. هرگاه در اثر اقداماتی که به موجب مقررات این ماده به عمل می آید ضرری به حقوق مالکین املاک خصوصی وارد آید دولت ممالک متحده آمریکا متعهد می شود که خسارت وارده به مالکین مزبور را عادلانه جبران نماید.

ماده (۵)

دولت متحده آمریکا متعهد می شود با وسایلی که در اختیار دارد ایران را در مقابل هر تجاوزی از جانب آلمان و یا هر دولت دیگر دفاع نماید. دولت ایران نیز متعهد می شود به جمیع وسایلی که در دست دارد و به هر وجه که ممکن شود با دولت متحده آمریکا همکاری کند تا تعهد فوق انجام یابد، لیکن معاضدت قوای ایران محدود به حفظ امنیت داخلی در خاک ایران خواهد بود.

ماده (۶)

دولت شاهنشاهی ایران هر وقت از او تقاضا بشود این حق را به دولت ممالک متحده آمریکا خواهد داد که وسایل ارتباطی داخله ایران را منجمله راه آهن، راهها، رودخانه ها، میدانهای طیاره، بنادر، لوله های نفت، تاسیسات تلفون و تلگراف و بی سیم را هر زمان که استعمال و نگهداری و حفاظت و نظارت آنها برای تعقیب جنگ مفید باشد آنها را کلاً یا جزاً به کاربرده نگهداری و حفاظت و نظارت نماید... دولت شاهنشاهی ایران همچنین موافقت می کند که استقرار و اجرای هر قسم نظارت سانسوری که مقتضی است درباره وسایل ارتباطی که از طرف قوای مسلح آمریکا استعمال یا نگهداری یا حفاظت یا نظارت می شود به عمل آید، با قوای مسلح آمریکا همکاری نماید. در اجرای مقررات این ماده قوای مسلح آمریکا احتیاجات ضروری دولت شاهنشاهی ایران و مردم را کاملاً در نظر خواهد گرفت. در

موافقت‌نامه‌هایی که به زودی بین دولت شاهنشاهی ایران و دولت متحده آمریکا تنظیم خواهد شد حقوق دولت ایران در مقابل استفاده‌ای که از راه‌آهن و سایر وسایط نقلیه و راه‌ها می‌شود تامین خواهد گردید.

ماده (۷)

هر مالی که برای استعمال قوای مسلح آمریکا یا عاملین مذکور به ایران وارد شود هر زمان که خروج آنها از ایران به صلاح ممالک متحده آمریکا باشد از ایران دومرتبه صادر خواهد شد و این صدور مجدد از پرداخت هرگونه عوارض یا مالیات و یا حقوق گمرکی که دولت شاهنشاهی ایران یا مامورین تابعه آن وضع کرده باشند معاف خواهد بود. در مورد تأسیساتی که به وسیله یا به خرج ممالک متحده آمریکا و یا عاملین آن در ایران بر پا شده و در مدت توقف نیروی ممالک متحده آمریکا مورد استفاده واقع گردیده و یا برای همین منظور بر پا شده است در موقع عزیمت قشون آمریکا از ایران در صورتی که دولت ایران تقاضا کند مجاناً به ملکیت دولت ایران واگذار می‌شود لیکن در مورد اشیاء منقوله متعلق به دولت آمریکا و یا عاملین و یا کارمندان نیروی دولت مذکور در صورتی که صدور آنها را از ایران لازم ندانند و دولت ایران احتیاجی به آنها داشته باشد اجناس مزبور به تشخیص کمیسیونی مرکب از نمایندگان طرفین به دولت ایران به عنوان فروش واگذار خواهد شد.

ماده (۸)

ماده (۸)

در صورت لزوم یک قرارداد یا قراردادهای جداگانه برای تسویه مسائل فرعی که ممکن است در اثر وجود قوای مسلح یا مستخدمین کشورهای آمریکا در خاک ایران پیش بیاید بسته خواهد شد.

ماده (۹)

هر اقدامی که به موجب این قرارداد به مزایای اعطا شده یا تعهدات حاصله از پیمان اتحاد بین ایران و بریتانیای کبیر و اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی امضاء شده در تهران به تاریخ ۲۹ ژانویه ۱۹۴۲ خللی وارد آورد پیش از این که در آن باب با مقامات صلاحیت‌دار ایران و انگلیس و شوروی مشورت و موافقت حاصل گردد به موقع اجراء گذارده نخواهد شد.

ماده (۱۰)

دولت کشورهای متحده آمریکا متعهد می‌شود که بهترین مساعی خود را به کار برد که حیات اقتصادی ایران در مقابل تضيیقات و اشکالاتی که در نتیجه جنگ حاضر پیش می‌آید محفوظ داشته و برای عملی نمودن این منظور هرچه زودتر مذاکرات لازمه را با دولت شاهنشاهی ایران شروع و مقاولات مربوطه را منعقد نماید.

ماده (۱۱)

این قرارداد تا شش ماه بعد از خاتمه مخاصمه بین ممالک متحده آمریکا و دشمنان او در

جنگ حاضر یا تا عقد صلح بین آنها هر کدام زودتر باشد معتبر خواهد بود و دولت امریکا متعهد می شود قوای خود را در مدتی که زیاده از شش ماه از خاتمه مخاصمه یا عقد صلح هر کدام زودتر باشد از ایران خارج نماید. این قرارداد با توافق نظر طرفین ممکن است قبل از مدت مذکوره در فوق خاتمه داده شود لیکن ماده ۶ آن تا عملی شدن کامل شرایط آن به قوه خود باقی خواهد بود.

ماده (۱۲)

این قرارداد از تاریخ امضا معتبر است و فوراً اقدام در تصویب آن به موجب قوانین اساسی دولتین امضا کننده آن به عمل آمده و پس از تصویب مبادله خواهد شد.

سند شماره ۳۲۵

[اقدام متفقین در خوزستان برای جلوگیری از تحویل نفت به ایران]

شهرداری تهران

به عرض برسد

به طور خصوصی از شرکت نفت اطلاع می دهند مقداری نفت رسیده ولی باید فشاری از طرف دولت به متفقین به عمل آید که مصارف لازمه شهر را بدهند مراتب را به عرض می رسانم تا هرگونه اقدامی لازم باشد بفرمایند.

فاطمی

[در حاشیه:] جواب داده شد، کتباً و شفاهاً اقدام شده است.

سند شماره ۳۲۶

[نامه اداره کل کارهای شهر شهرداری تهران به نخست وزیر درباره وضعیت سوخت گرمابه های تهران و اختلال در ارسال نفت برای آنها و تعطیل تعداد زیادی از حمامهای عمومی به دلیل نداشتن سوخت]

تاریخ: ۲۱/۱۲/۱۲

شماره: ۳۲۶۵۴/۱۴۱۲۴

شهرداری تهران

اداره: کل کارهای شهر

جناب آقای نخست وزیر

بر اثر تبلیغات و تشویقات شرکت نفت^۱ انگلیس و ایران دایره مصرف فرآورده های نفتی ایران از ۲۸۵ گرمابه تهران، ۱۲۴ دستگاه آن کوره های ذغالی خود را تبدیل به نفتی نموده و هر کدام برای این منظور در حدود بیست الی سی هزار ریال سرمایه خود را به مصرف رسانیده اند.

۱. در اصل همه جا: نفت

در این چند روزه که وضع نفت تهران دچار اختلال گردیده، گرمابه داران نیز از این اختلال بی نصیب نمانده [اند،] متصدی فروش شرکت نفت به آنها اظهار نموده که به جای ۳۶/۰۰۰ لیتر مصرف روزانه، ۱۰/۰۰۰ لیتر تحویل خواهد گردید و از تحویل مقدار اخیر نیز خودداری شده و بالنتیجه مقدار زیادی از حمامهای شهر به واسطه نداشتن سوخت بسته شده است. با عرض مراتب بالا و توجه به این نکته از ۲۸۵ حمام شهر فقط همین ۱۲۴ حمام نفت دارای وضع مناسب و آبرومند بوده و بقیه از حمامهای قدیمی و غیرقابل استفاده است، مستدعی مقرر فرمایند نسبت به تأمین سوخت مورد احتیاج حمامهای شهر که در حداقل روزانه ۴۰/۰۰۰ لیتر می شود با اولیای امور شرکت مذاکره فرموده و به وضعیت فعلی حمامهای شهر و بیکاری اقلاً سه هزار نفر کارگر حمام که هر کدام هم عده ای عائله دارند، خاتمه دهند.

شهردار تهران

امضاء

سند شماره ۳۲۷

[تومار گرمابه داران تهران در شکایت از شرکت نفت که از تحویل روغن سیاه به آنان خودداری کرده است]

۲۱/۱۲/۱۷

ساحت مقدس حضرت اشرف نخست وزیر

با نهایت ادب و احترام به عرض انور عالی می رساند، جان نثاران گرمابه داران تهران در اثر فقد مواد سوختی (نفت سیاه) نا این وضعیت گرانی و مضیقه معیشت به کلی بیچاره و از بین می رویم یا اینکه همه روزه گرمابه ها را از قبیل کرایه و روشنائی و مالیات بر درآمد و تعمیرات حقوق کارگران و عوارض دیوانی و غیره باید پردازیم و از طرفی هم یکی از حوائج مهم زندگی و عام المنفعه و خدمت به عموم است معذالک از فروش نفت سیاه اداره مربوطه خودداری می نماید و در اثر معروضاتی در چند روز قبل به عرض رسید فقط چند بشکه نفت به بعضی ها دادند و باز هم چند روز است که بدون سوخت و درب بعضی از گرمابه ها بسته مانده. از آستان مقدس استدعای عاجزانه داریم امر و مقرر فرمایند به نحو مقتضی مصارف سوختی گرمابه ها را تنظیم، نگرانی اهالی و صنف گرمابه داران را مرتفع فرمایند. به دعا گوئی ذات مقدس اشتغال ورزیم. منوط به امر مبارک عالی است.

[قرب چهل نفر تومار را امضاء کرده اند]

[یادداشت جانبی تومار:] در عقبه سابقه شرح مجددی به وزارت دارائی بنویسید که زودتر ترتیب این کار را با شرکت نفت بدهند.

[آزادی عمل دولت برای عقد قرارداد خرید خواربار از انگلیس بدون
کسب موافقت مجلس]

وزارت امور خارجه

پیوست: پرونده ۲/۶/۵ نخست وزیری

اداره مبداء نامه: نخست وزیری

موضوع: مذاکرات قرارداد مالی

شماره: ۳۵۲۲

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تاریخ: ۱۳۲۱/۱۲/۱۸

آقای وزیر مختار عزیزم

در پاسخ نامه شماره ۱۰۲۶ مورخه ۱۶ بهمن ۱۳۲۱ زحمت می دهد، راجع به پیمانها و قراردادهای ایران با دول خارجه طبق اصل بیست و چهارم قانون اساسی بستن عهدنامه ها و مقاله ها محتاج به تصویب مجلس شورای ملی می باشد.

در موضوع موافقتنامه راجع به خواربار بین دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان و دول متحد امریکا و دولت ایران چنین موردی مستلزم طی مرحله نامبرده و مقید به آن نخواهد بود.

نخست وزیر

[عهدشکنی انگلیس وزیربا گذاشتن قراردادهایی که برای کمک به ایران
بسته بود و مشکلات تازه دولت برائین امر]

وزارت امور خارجه

وزیر مختار ایران - لندن

خاطر محترم مسبوق است که یکی از دلائل انعقاد پیمان اتحاد موضوع کمکهای اقتصادی بوده که انگلیسها وعده می دادند مردم و مجلس را دولت بیشتر روی این اصل که کمکهای اقتصادی خواهد شد و از حیث ضروریات در زحمت نخواهیم افتاد نوید می داد. با اینکه مشمول وام و اجاره هم شده ایم انگلیسها بعد از جلسه ای که در قاهره کرده اند صورتی تهیه کرده اند که به هیچ وجه احتیاجات ضروری ما را تأمین نمی کند. اجناس ضروری را به حد ناقابلی پایین آورده بعضی اشیاء دیگر را به ما می خواهند بدهند که به هیچ وجه به درد ما نمی خورد. به علاوه آمریکاها را گویا مجبور کردند لاستیک را که یکی از اقلام حیاتی ما است به انحصار انگلیسها واگذار کنند که آنها هر اندازه بخواهند به ما بدهند. امروز به شارژدافر نامه نوشته حداقل احتیاجات را به شرح ذیل به او ابلاغ کردم[:] کامیون بزرگ یک هزار عدد، لاستیک رویی و تویی هشتاد هزار عدد، لوازم یدکی اتومبیل و کامیون سیصد هزار لیره تقریباً، گندم یک صد و بیست هزار تن، قماش شصت و پنج هزار عدل، قند و شکر هفتاد

و پنج هزار تن، دارو سیصد هزار لیره تقریباً، چای سه هزار و پانصد تن. جنابعالی هم اقدام فرمایید احتیاجات فوق را مساعدت کنند و بفرستند. حال که کلیه راه آهن ما همچنین کامیونهای را که در ایران به اختیار خود گرفته اند به کلی از حمل و نقل (...). بازمانده و شهرها به قحطی مبتلا شده اند اگر این اندازه مساعدت را که [لازم] است نکنند رشته ها رها به کلی گسیخته خواهد شد و تعجب در این است به این ترتیبی که حضرات پیش گرفته اند معلوم می شود استفاده از وام و اجاره هم حرف بیش نبوده و ما هیچ استفاده [ای] از آن همه وعده که به مردم داده ایم نخواهیم کرد.
منتظر اقدامات و جواب، نمره ۴۲۵.

سهیلی

تبرستان
www.tabarestan.info

سند شماره ۳۳۰

[تحويل تعدادی از مضمونان به همکاری با آلمان توسط مقامات انگلیسی به دولت ایران و انتقال آنها به رشت. لابد برای آنکه شوروی هم سهمی از بازداشتیها در اختیار داشته باشد]
وزارت امور خارجه

آقای وزیر

در تکمیل مذاکراتی که با جنابعالی به عمل آمده افتخار دارم تقاضا کنم که مضمونین ایرانی که اکنون تحت توقیف می باشند برای بازجوئی مطابق صورتی که قبض به شما تسلیم شده است طبق اصول زیر به رشت اعزام شوند:

۱. بازجوئی مشترک شوروی و ایران باید به منظور کشف فعالیت خصمانه مضمونین بر علیه متفقین و تشخیص روابط آنها با دشمن متفقین به عمل آید.
۲. حفاظت مضمونین در رشت توسط مقامات شوروی و ایران مشترکاً به عمل خواهد آمد.
۳. ملاقات و روابط مضمونین با خویشاوندان و آشنایان در هر مورد طبق موافقت دوجانبی باز پرسان شوروی و ایرانی به عمل خواهد آمد.
۴. کیفر و محل حبس اشخاصی که تقصیرشان ثابت شود پس از پایان بازجوئی مورد مطالعه قرار خواهد گرفت و تعیین خواهد شد.
آقای وزیر احترامات فائمه مرا بپذیرید.

سند شماره ۳۳۱

[پافشاری سفارت انگلیس در مورد بازداشت ایرانیان و تبعید آنان به اراک و تحويل ایشان به مقامات انگلیسی]

وزارت امور خارجه

اداره مبدا نامہ: سفارت انگلیس

شماره: [ناخوانا]

پیوست: پرونده ۲۵/۲/۶/۵ نخست وزیر

استخراج کننده: انوشیروان عضد

تاریخ: ۱۳۲۱/۱۲/۱۴

آقای نخست وزیر عزیزم

به این وسیله به استحضار خاطر آن جناب می‌رسانم که اشخاص ذیل که اسامی آنها جزو مظنونین ایرانی است که ابتدا به جنابعالی اطلاع داده شده هنوز به سلطان آباد جهت توقیف و استنطاق اعزام نگردیده‌اند:

۱. نیوندی

۲. گروهبان سپهر عضو اداره هواپیمائی

۳. ستوان احمد اکبری عضو قورخانه

۴. ستوان یحیائی

ظاهراً هنوز اداره شهربانی موفق نشده است نمره ۱ را دستگیر نماید و حال آنکه از طرف دیگر نمره ۲ و ۳ قرار بود از طرف مقامات نظامی ایران چند هفته قبل دستگیر شده باشند. ولکن برطبق اظهارات مأمورین شهربانی ایران حال اثری از آنها نیست نمره ۴ شهرت دارد که در رضائیه تحت توقیف است مأمورین اداره آگاهی نظامی انگلیس با آقای رئیس کل شهربانی راجع به بعضی از مظنونین غیرنظامی که چند تن از آنها مریض و در طهران و یا ولایات تحت توقیف هستند مستقیماً تماس دارد.

ممنون خواهم شد که اقدامات فوری به عمل آید که نمره ۱ و ۲ و ۳ و ۴ بدون تاخیر بیشتری تحت توقیف درآمده و برطبق شرایط پیمان اخیر به سلطان آباد جهت توقیف و استنطاق اعزام گردند.

دوست صمیمی، آر. دبلیو. بولارد

سند شمار ۴۳۴

[دستورالعمل رئیس کل شهربانی برای اعزام یک کلانتر و دو بازرس

ایرانی به اراک به منظور شرکت در محاکمه ایرانیانی که در بازداشت

مقامات انگلیسی بودند]

شهربانی کل کشور

یک نفر کمیسر و دو نفر بازجو از طرف دولت تعیین و به اراک روانه شوند و پس از خاتمه بازجویی، دو نفر بازجوی مزبور از اراک حرکت و کمیسر دولت تا خاتمه کار مظنونین در اراک متوقف باشد. و چون از مفاد قرار مزبور این طور استنباط می‌شود که تصمیمات مربوطه

به بازداشت شدگان تحت نظر کمیسر مزبور بایستی انجام گیرد و تاکنون کمیسر دولت و همچنین بازجوهای که بایستی بروند تعیین نگردیده‌اند، مستدعی است مقرر فرمایند برای انتخاب و اعزام آنها نیز هرگونه تصمیمی که اتخاذ شده است به اداره کل شهربانی اعلام دارند تا طبق آن دستور شایسته به رئیس شهربانی اراک داده شود.

رئیس اداره کل شهربانی، سرپاس رادسر

سند شماره ۳۳۳

[ایران کارخانه هواپیماسازی خود را به عنوان اجاره در اختیار انگلیس قرار

داد]

وزارت امور خارجه

طرح پیمان مربوط به اجاره دادن کارخانه هواپیماسازی دولت شاهنشاهی ایران واقع در خیابان دوشان تپه

(تهران) بین دولت پادشاهی بریتانیای کبیر و دولت شاهنشاهی ایران

ماده ۱. دولت پادشاهی بریتانیای کبیر متعهد می شود کارخانه هواپیماسازی واقع در خیابان دوشان تپه را از دولت ایران اجاره نماید.

ماده ۲. شرایط اجاره به شرحی است که در متمم شماره یک (۱) ذکر می شود.

ماده ۳. در تمام طول مدت اجاره کارخانه هواپیماسازی توسط یک افسر از نیروی هوایی سلطنتی بریتانیا (که از این به بعد در این پیمان و متمم مربوطه آن مدیر کارخانه نامیده می شود) اداره شده و کار خواهد کرد. ... نامبرده برحسب اقتضا از طرف مقامات صلاحیت دار نیروی هوایی سلطنتی تعیین و تبدیل می شود.

ماده ۴. بند ۱ - دولت بریتانیای کبیر متعهد می شود لااقل هشتاد درصد کارکنان کارخانه از افراد ایرانی که از لحاظ فنی چه موقع استخدام آنها و چه در حین خدمت واجد مهارت لازمه باشند.

بند ۲ - مواد و شرایط خدمت این کارکنان از طرف مقام صلاحیت دار نیروی هوایی سلطنتی تعیین خواهد شد.

ماده ۵. بند ۱ - مدیر کارخانه حق خواهد داشت که از وجود افراد نیروی هوایی دولت شاهنشاهی که زمان اتحاد این پیمان در کارخانه به طور منتقل یا مامور مشغول کار هستند و به علاوه محل خالی جهت آنان موجود بوده و واجد شرایط لازم فنی باشند استفاده کنند.

بند ۲ - نقل و انتقال این افراد و یا استخدام افراد جدید یا موافقت بین مدیر کارخانه و دولت شاهنشاهی انجام خواهد گرفت.

بند ۳ - حقوق و مزایای این کارمندان برعهده دولت بریتانیای کبیر خواهد بود و میزان آن از آنچه از نیروی هوایی دولت شاهنشاهی ایران می گرفته اند کمتر نخواهد بود.

بند ۴ - مواد و شرایط خدمت کارمندان ایرانی از طرف مقام صلاحیت دار نیروی هوایی دولت پادشاه بریتانیای کبیر با موافقت دولت شاهنشاهی ایران تعیین خواهد گردید.

بند ۵ - با تمام آنچه در این ماده ذکر گردیده معهدا مقام صلاحیت دار نیروی هوایی سلطنتی حق خواهد داشت هر وقت لازم بدانند با دادن یک یادداشت کتبی به دولت شاهنشاهی ایران به خدمت هریک از افراد ... یا مامور نیروی هوایی دولت شاهنشاهی ایران در کارخانه خاتمه دهد.

ماده ۶ . بند ۱ - دولت پادشاهی بریتانیای کبیر متعهد می شود که تمام مواد خام و ابزار دستی و مواد دمش که در تاریخ انعقاد این پیمان در کارخانه موجود است بخرد و دولت شاهنشاهی ایران نیز تعهد فروش آنها را می کند. ولی دولت شاهنشاهی ایران حق خواهد داشت که از فروش قسمتی از مواد خام و ابزار دستی و ذخیره که مورد احتیاج واحدهای نیروی هوایی فعلی است خودداری کند.

بند ۲ - پرداخت بهای کلیه مواد خام و ابزار دستی و مواد ذخیره را که دولت پادشاهی بریتانیای کبیر ... به لیره انگلیسی خواهد بود و بهای آنها عبارت خواهد بود از بهائی که در اول مارچ ۱۹۴۲ در بازار لندن داشته (به شرطی که از قیمت خرید دولت شاهنشاهی کمتر نباشد) به علاوه مخارج حمل و نقل و بیمه به اضافه ۷/۵ درصد از قیمت خرید بابت مخارج اداری و متفرقه.

ماده ۷. تا انقضای این پیمان هرگونه تعمیرات و سوار کردن و پیاده کردن و باز و بستن موتورها و هواپیماهای ایران تا حدود و به شرایطی که در متمم شماره (۲) این پیمان ذکر می شود در کارخانجات شهباز انجام خواهد شد.

ماده ۸. مقام صلاحیت دار نیروی هوایی سلطنتی که در این پیمان و متمم های مربوطه به آن ذکر می شود عبارت خواهد بود از ریاست نیروی هوایی عراق و یا نماینده دیگری نظیر آن که از طرف وزیر نیروی هوایی برای این منظور انتخاب می گردد.

ماده ۹. تاریخ اجرای این پیمان از ۲۱ آوریل ۱۹۴۲ می باشد و تاریخ انقضای آن روزی است که قوای دولت پادشاهی طبق ماده (۵) پیمان منعقد بین دول انگلستان، شوروی، ایران مورخه ۲۹ ژانویه ۱۹۴۲ از ایران خارج گردند. دولت پادشاهی بریتانیای کبیر حق خواهد داشت زودتر از تاریخ نامبرده این پیمان را فسخ کند.

ماده ۱۰. این پیمان که شامل دو متمم و دو ضمیمه است در تاریخ ۱۹۴۲ یکی به انگلیسی و دیگری به فارسی که متن هر دو دارای اعتبار خواهد بود منعقد می گردد.

از طرف دولت شاهنشاهی ایران

از طرف دولت پادشاهی بریتانیای کبیر و ایرلند شمالی

[آمار درگذشتگان شهر تهران در اسفند ۱۳۲۱] - این سند ظاهراً در نوع خود بی نظیر است بی آنکه شأن نزول آن به درستی روشن باشد:

(آمار درگذشتگان شهر تهران در اسفند ماه ۱۳۲۱)

بیماری‌های واگیر		ذات‌الجنب		بیماری‌های واگیر	
تیفوس	۱۰۹	تنگی نفس	۴	تیفوس	۱۰۹
تیفوئید	۵۷	سینه	۸	تیفوئید	۵۷
سمل‌ریه	۳۷	جمع	۱۲۲	سمل‌ریه	۳۷
سیاه‌سرفه	۳	بیماری‌های قلب و رگ خون		سیاه‌سرفه	۳
کزاز	۱	بیماری قلبی	۷۸	کزاز	۱
دیفتری	۱	سکته قلبی	۶	دیفتری	۱
سیاه‌رخم	۱	فشارخون	۲	سیاه‌رخم	۱
سوزک	۱۰	عدم کفایت قلب	۲	سوزک	۱۰
آبله	۱۴	خونریزی	۲	آبله	۱۴
اسهال‌خونی	۱۹	تصلب شرائین	۱	اسهال‌خونی	۱۹
جمع	۲۵۲	ضعف قلب	۱	جمع	۲۵۲
بیماری‌های عمومی		جمع	۹۵	بیماری‌های عمومی	
گریپ	۶	بیماری‌های دستگاه معزونی		گریپ	۶
مالاریا	۵	فالج	۴	مالاریا	۵
توبه‌فشن	۱	مننژیت	۳	توبه‌فشن	۱
جمع	۱۲	کاشکسی	۱	جمع	۱۲
بیماری‌های دستگاه گوارش		سکته	۱۲	بیماری‌های دستگاه گوارش	
اسهال	۴۵	جنون	۳	اسهال	۴۵
استسقا	۱۲	سیفیلیس مغز	۱	استسقا	۱۲
بیماری کبد	۱۳	جمع	۲۴	بیماری کبد	۱۳
ویم‌دسفاق	۲	بیماری‌های دستگاه ادرار		ویم‌دسفاق	۲
بیماری معده	۳	نفریت	۲۱	بیماری معده	۳
روده	۹	اوربی	۱۲	روده	۹
د یابت	۱	بیماری‌های کلیه	۱۴	د یابت	۱
جمع	۸۵	جمع	۵۷	جمع	۸۵
بیماری‌های دستگاه مژدن		بیماری‌های زنان و مائوسی		بیماری‌های دستگاه مژدن	
ذات‌الربیه	۱۳۶	حمای نفاسی	۱	ذات‌الربیه	۱۳۶
بزرنگ‌پنومونی	۱	برائت‌رواح حمل	۱	بزرنگ‌پنومونی	۱
بیماری‌های برونش	۸	جمع	۲	بیماری‌های برونش	۸
بیماری‌های برونش	۸				

[جمع کل: ۱۰۰۲ نفر]

در آخرین لحظات چاپ ساری کتاب، این تصویر از سوی آقای علی خادم در اختیار نگارنده قرار گرفت؛ عکس در سال ۱۳۲۰ به هنگام اقامت سه‌روزه رضاشاه در اصفهان و پیش از عزیمت به بندرعباس برداشته شده است؛ این شاید آخرین نمای برگرفته از رضاشاهان در کشورمان باشد که تا کنون منتشر نشده است.

سرگرد عبدالله مسعود در حال مذاکره با افسران انگلیسی در خصوص آتش بس .

یک زرهپوش انگلیسی در حال رژه در یکی از شهرهای میهنمان

سند شماره ۳۳۵

[نامه^۱ وزیر فرهنگ به وزارت کشور در مورد مراجعه مستقیم مأموران متفقین به «بنگاههای فرهنگی» در شهرستانها بدون اطلاع مقامات مافوق و لزوم منع این رویه]

وزارت فرهنگ

اداره: آموزش شهرستانها

وزارت کشور

شماره: ۲/۴۱۱/۵۵۳

تاریخ: ۱۳۲۱/۱۲/۲۸

با ارسال رونوشت نامه‌های شماره ۸۷/م/۱۱/۱۲/۱۳۲۱ و ۷۹/۸۴۰۰/م اداره فرهنگ بروجرد متمنی است به استاندارها و فرماندارها دستور فرمایید که با مأمورین دول متفق مذاکره نمایند که از مراجعات مستقیم به بنگاههای فرهنگی خودداری کرده هر اقدامی که در نظر دارند با تصویب فرماندار محل و به وسیله ایشان ارجاع نمایند و از نتیجه وزارت فرهنگ را نیز مستحضر نمایند.

وزیر فرهنگ - دکتر سیاسی

امضاء

وزارت کشور

اداره سیاسی

شماره ۹۵ تاریخ ۲۲/۱/۱۴

سند شماره ۳۳۶

[نامه اعتراض آمیز بولارد، وزیر مختار انگلیس به نخست وزیر مبنی بر اینکه دکتر اسدالله و مهندس داریوش که قبلاً مظنون به فعالیت برله دول محور بوده، بعد از اینکه به سلطان آباد منتقل شده پس از برائت به سمت بازرس بست و تلگراف یزد منصوب شده‌اند]

استخراج کننده: انوشیروان عضد

وزارت امور خارجه

نامه سفارت انگلیس

شماره: ۱۰۵۱

تاریخ: ۲۲/۱/۱۵

آقای نخست وزیر عزیزم

آن جناب به خاطر خواهند آورد که دولت شاهنشاهی ایران برحسب تقاضای دوستدار ضمن نامه شماره ۱۰۸۷ مورخه آوریل ۱۹۴۲ ترتیباتی داده‌اند که دکتر اسدا... و مهندس داریوش که مظنون به فعالیت برله دول محور بود، تحت نظر مستحفظین مشترک انگلیسی و ایرانی به

۱. این سند به واسطه وصول و ثبت در سال ۲۲ در این مجموعه قرار گرفت.

حراست اشغالگران بیگانه از لوله‌های نفت

تأمین سوخت نیروی دریایی و هوایی زمینی و هوایی متفقین از منابع نفت ایران.

کرمانشاه اعزام گردد. بعداً دکتر داریوش طبق شرایط مندرجه در قراردادی که سال گذشته بین دولتین انگلیس و ایران راجع به تکلیف ایرانیهای مظنون منعقد شده به سلطان آباد منتقل گردید. پس از بازجوئیهای مشترک در سلطان آباد، دکتر داریوش و چند نفر دیگر آزاد شدند، نه به علت اینکه برائت آنها ثابت شده بود، بلکه از لحاظ عطفوت. علاوه بر این فقط از نقطه نظر شق ثانوی بازداشت متمادی در سلطان آباد، مقرر گردید که مشارالیه دور از تهران اقامت گزینند. در این خصوص توجه جناب عالی را به نامه شماره ۱۰۳۴ مورخه ۲۰ فوریه گذشته خود معطوف می‌سازم، اینک با تعجب اطلاع حاصل نمودم که دکتر داریوش به سمت بازرس پست و تلگراف یزد منصوب گردیده است. درک این موضوع برای دوستدار مشکل است که چطور دولت شاهنشاهی ایران با اعتراف به اینکه مایل به اجرای عهدنامه اتحاد از حیث متن و معنا می‌باشد، ممکن است شخصی را که در گذشته برله دول محور فعالیت‌ها [یی] داشته و برائت او به ثبوت نرسیده است به یک پست رسمی منصوب نمایند. علی‌هذا ممنون خواهم شد که دستورهای فوری به اداره مربوطه دولت شاهنشاهی صادر گردد که بدون تاخیر دکتر داریوش را از شغل خود منفعّل نمایند.

دوست صمیمی، ار. دلبیو. بولارد

سند شماره ۳۳۷ [نامه وزارت کشور به وزارت امور خارجه در مورد مراجعه مستقیم مأموران متفقین به مدارس برای نصب اوراق تبلیغاتی، و درخواست جلوگیری از این رفتار]

وزارت کشور

۲۲/۱/۲۲

وزارت امور خارجه

به طوری که از وزارت فرهنگ اطلاع می‌دهند مأمورین دول متفق، رسمی به دبیرستانهای شهرستانها مراجعه و تقاضای الصاق اوراق و تصاویری که جنبه تبلیغاتی دارد می‌نمایند. اینک سه برگ رونوشت گزارشهای رسیده اداره فرهنگ بروجرد و خرمشهر تلو ارسال و متمنی است با مذاکره با مقامات مربوطه دول متفق ترتیبی اتخاذ فرمایید که از این قبیل اقدامات در محیط آموزشگاهها خودداری شود. رونوشت عطف به شماره ۲۴۱۱ برای وزارت فرهنگ فرستاده شود.

سند شماره ۳۳۸ [نامه بولارد به نخست وزیر، علی سهیلی مبنی بر اینکه مأمور اداره سانسور در تمام مدت مخابره در استاسیون بوشهر حضور داشته باشد، هم چنین به

مأمورین صلاحیت دار ایرانی تعلیماتی در جهت تسهیل کار سانسور داده
شود.]

سفارت انگلیس

تهران

شماره: ۱۰۵۴

۲۳ فروردین ۱۳۲۲

آقای نخست وزیر عزیزم^۱

[۱.] سلف آن جناب^۲ در ضمن نامه خود [به] شماره ۲۹۵۲۰ مورخه ۱۷ دی ۱۳۲۱ (۷ ژانویه) لطفاً به دوستدار اطلاع داده بودند که اقداماتی به عمل آمده که مأمور اداره سانسور در استاسیون بی سیم بوشهر در تمام مدت مخابره حاضر بوده باشد.
۲. از لحاظ تسهیل کار اداره سانسور محترماً از آن جناب خواهشمندم تعلیماتی به مأمورین صلاحیت دار ایران صادر نمایند که تا حدی که مربوط به مخابرات ایران می گردد فقط تلگرافات (en clair)^۳ از طرف استاسیون بی سیم بوشهر برای مخابره قبول شود.

دوست صمیمی

ار. دبلیو. بولارد

[گزارش وزیر امور خارجه، محمد ساعد در مورد دیدارش با ژنرال هورلی،
نماینده رئیس جمهور آمریکا که برای بررسی اوضاع و احوال از نزدیک به
ایران آمده بود]

سند شماره ۳۹۹

وزارت امور خارجه

شماره: ۴۱۷

محرمانه

تاریخ: ۷ اردیبهشت ۱۳۲۲

جناب آقای نخست وزیر

جناب آقای [حسین] علاء

وزیر دربار شاهنشاهی

روز پنج شنبه اول اردیبهشت ماه ۱۳۲۲ ژنرال هورلی که به نمایندگی رئیس جمهوری ممالک
متحدہ آمریکا به شرق نزدیک و اکنون به ایران آمده است که اوضاع و احوال این کشورها را به
رأی العین مشاهده کرده و گزارش بدهد، به ملاقات بنده به وزارت امور خارجه آمد و مذاکرات

۱. جناب آقای علی سهیلی، نخست وزیر دولت شاهنشاهی ایران

۲. احمد قوام

۳. (en clair): واضح، بدون احتیاج به کشف رمز، غیرسری.

اداره اطلاعات سفارت انگلیس در خیابان فردوسی تهران

سربازان مسلح انگلیسی دریکی از بازارهای ایران.

زیربین ایشان و بنده صورت گرفت که به عرض می‌رساند:

ژنرال هورلی اظهار می‌داشت: رئیس جمهوری امریکا ایشان را مأمور کرده است که احترامات معزی الیه را به این جانب اظهار بدارد و خودش هم اجازه می‌خواهد تشکرات خود را از ملاطفت و مساعدتهایی که درباره مستشاران و مأمورین امریکایی مرعی شده است به پیام جناب رئیس جمهوری علاوه نماید.

پاسخ دادم: اولاً از پیام مودت‌آمیز جناب رئیس جمهور ممالک متحده امریکا کمال امتنان و مسرت حاصل و خواهش دارم تشکرات مرا به معزی الیه تقدیم دارید. ثانیاً ملت ایران از دیرزمانی است که یک احساسات بسیار دوستانه و گرمی نسبت به امریکاییان در دل پرورده و همیشه آنها را علمدار آزادی و حریت دانسته و می‌دانند و مسرت دارم که شخصی مانند شما را مأمور کرده‌اند تحقیقاتی درباره اوضاع آشفته کشور ایران بنمایند.

ژنرال اظهار داشت: می‌خواستم قبل از آنکه با مأمورین و مستشاران امریکایی وارد گفتگو و تحقیقات شوم به ملاقات بنده نائل شده و یک مذاکرات مقدماتی نموده باشم و بعد از آنکه تحقیقات خود را به پایان رسانیدم، مجدداً اجازه ملاقات خواسته و مذاکرات مفصلتری خواهم کرد.

گفتم: مدت‌ها بود که استخدام مستشاران امریکایی را — امریکایی که در راس دول دمکراسی قرار گرفته است — برای ایران مفید تشخیص داده و زمانی که در مسکو سفیر کبیر بودم با امیرال استانلی در این باب گفتگو و صحبت کردم و این نقشه را در مدنظر داشتم تا وقتی که به تهران آمدم و در کابینه شرکت کرده خوشبختانه دولت ایران را هم با نظر خود کاملاً موافق دیدم. مخصوصاً جناب آقای سهیلی نخست‌وزیر، در کابینه سابق خودشان برای استخدام مستشاران امریکایی قدمهای عملی برداشته بودند، دولت بعد هم اقدامات ایشان را تعقیب و حالا نخست‌وزیر با اجرای نقشه خود موفقیت کامل حاصل کردند و مطالبی دارم که با شما باید مذاکره کنم و آنها را یادداشت کرده‌ام که پس از آنکه تحقیقات شما به پایان رسید و دوباره ملاقات حاصل شد مورد بحث و مذاکره قرار داده شود و بدیهی است اظهارات من همیشه از روی اصل اُبْرکتیو بوده و نظر سوپرکتیو نخواهم داشت.

ژنرال اظهار خرسندی کرد و قرار شد پس از بازجویی‌هایی که در نظر دارد به عمل آورد، برای مذاکرات ثانوی مفصلتری مجدداً وقت ملاقات بخواهد.

در موضوع غله ژنرال اظهار داشت: نهایت متأسف و شرمسار است از اینکه ایران و ایرانیان را در این حال تاسف آور مبتلا می‌بیند و متأسف است که گذارده‌اند ایران به این وضع تأثرآمیز بیفتد و در اثر جنگ این طور عسرت و مضیقہ برای ملت ایران پیش آید.

پاسخ دادم: به طوری که ژنرال ملاحظه می‌نمایند ایران از هیچ‌گونه فداکاری مضایقه نکرده، راه آهن و کلیه ارتباطات خود را به اختیار متفقین گذارده است که بتوانند مهمات خود

را به روسیه برسانند و در واقع ایران عامل مؤثر فیروزی ملل متحده می‌باشد. علیهذا طبیعی است که امیدواری به کمک و مساعدتهای متفقین مخصوصاً امریکا دارد، مگر گشایشی در امور حاصل و اسباب رفاهیت اهالی کشور فراهم گردد و علاوه کردم که ما به پیروزی متفقین اطمینان کامل داریم و از این رو هر چه داشتیم به اختیار آنها گذارده‌ایم و حقا انتظار داریم که بعد از خاتمه جنگ و مظفریت ملل متحده [دول متفق]، ایران در مدنظر متفقین بوده و ابتلائاتی که در راه فیروزی آنها دیده است فراموش نشود.

ملت ایران یک ملت تاریخی است که در طی تاریخ ممتد خود رنجها دیده و این دوره یکی از ادوار پرمشقت آن می‌باشد و بدیهی است که این ملت قدیمی و ملت جوان امریکا می‌توانند برای مصالح و منافع یکدیگر با هم همراه و هم قدم شوند.

ژنرال اظهار داشت: ما میل داریم کلیه ملل، مخصوصاً ملل کوچک در رفاهیت زندگی کرده و از همان نعمتهایی که ما از آنها بهره‌مند هستیم، آنها نیز برخوردار باشند و طبیعی است که مشقات و ابتلائات ایران فراموش نمی‌شود.

در موقع خداحافظی گفتم دیگر با این موی سفید من و شما، از ما گذشته است که زبان یکدیگر را بیاموزیم تا بی واسطه گفتگو کنیم لیکن در فارسی مثلی هست که می‌گویند یکدل بودن بهتر از یک زبان بودن است.

ژنرال اظهار داشت: کاملاً این مثال در باره ما صدق می‌کند.

وزیر امور خارجه

محمد ساعد

سند شماره ۳۴۱ [نامه وزیر کشور به فرمانداری آبادان در خصوص درخواست یک افسر انگلیسی برای استقرار در فرمانداری نظامی آبادان برای تشریک مساعی!!]

وزارت کشور

شماره ۱۰۳

تاریخ: ۱۳۲۲/۲/۱۴

آبادان

فرمانداری، طبق تلگراف رمز شهربانی آبادان، نایب سرهنگ شا افسر ارتش انگلیس تقاضا نموده است یک اطاق در فرمانداری نظامی برای تشریک مساعی در اختیار ایشان گذاشته شود روزها در آنجا باشند. اولاً باید این قبیل مطالب به وسیله فرمانداری و مستقیماً به وزارت کشور مراجعه شود، ثانیاً تحقیق شود منظور از تشریک مساعی و خواستن اطاق در عمارت فرمانداری چیست و آیا جای مناسبی هست و چه نوع کاری را ایشان انجام خواهند داد. به هر صورت

[موافقت هیئت وزیران با تحویل سه دستگاه اتومبیل باربری برای حمل
بیماران به وزارت بهداشت]

بتاریخ ۱۰ فروردین ماه ۱۳۲۲

شماره ۲۰۰۰

پیوست ۱۷۹

نخست وزیر

هیئت وزیران در جلسه دهم اردیبهشت ماه ۱۳۲۲ بنا بر پیشنهاد وزیر
بهداری تصویب نمودند سه دستگاه اتومبیل باربری برای حمل بیماران تیفوس
و تیفوئیدی به بیمارستانها از اتومبیل هائیکه اخیراً آرزاء وام واجاره تحویل اداره
باربری شده است با اختیار وزارت بهداشتی گذاشته شود .

وزیر دادگستری

وزیر بهداشت

وزیر خواربار

وزیر مشاور

وزیر امور خارجه

وزیر راه

وزیر جنگ

وزیر بازرگانی و پیشه و هنر

وزیر کشاورزی

وزیر اداری

وزیر مست و تلگراف و تلفن

وزیر فرهنگ

۱۵/۹

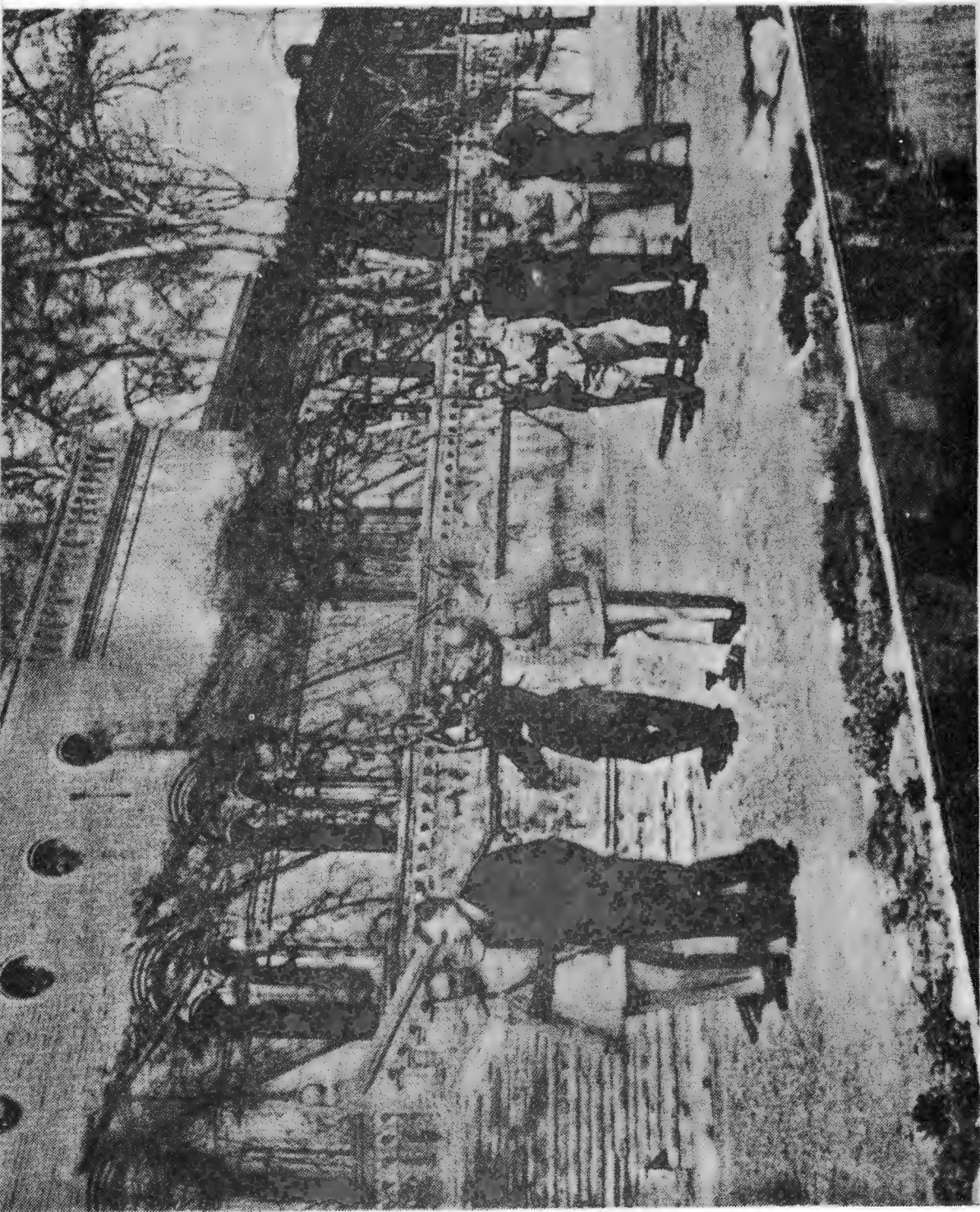
دو دستگاه اتومبیل باربری به وزارت بهداشت تحویل داده شد
در تاریخ ۱۳۲۲

دوتنه از امامی ایش ایران: سپهبد امیراحمدی و سرلشکر آق اولی در کنار فرماندهان و افسران عالی رتبه انگلیسی

سازمان همکاری اقتصادی و توسعه آسیای مرکزی و جنوب آسیا در کنار ملا محمد نجیب و رئیس دولت افغانستان و اعضای هیئت سفارت انگلیس.

دوبیف اولک: امیراحمدی و یولارد؛ دوبیف دوم: آکا اکی؛ دوبیف سوم: ایلچی؛ دوبیف چهارم: ریاضی به همزاد مستشاران سعادت انگلیس.

[اطاق در] فرمانداری خوب نیست، جای دیگر ممکن است داده شود.

وزیر کشور

امضاء

سند شماره ۳۴۲

[نامه مانوک مارتین از دستگیرشدگان توسط متفقین به فرماندار ساوه در مورد بیماری اش و لزوم اعزام وی به تهران]

وزارت کشور

تاریخ ۱۳۲۲/۲/۲۵

فرمانداری شهرستان ساوه

شماره ۳۲

محرمانه

مقام محترم فرماندار معظم شهرستان ساوه

با تقدیم احترام به عرض می‌رسانم: این جانب مانوک مارتین از سه سال قبل مبتلا [به] مرض قلب بوده، گاهی شدت داشته و گاهی تخفیف می‌یابد. زمانی که در شهرهای بزرگ که مریضخانه و تمام وسایل فراهم بود برای معالجه تخفیف می‌افتاد و گاهی هم شدت می‌نمود. اینک در ساوه به واسطه گرمی و خشکی هوا و عدم وسایل معالجه مجدداً به شدت مبتلا شده‌ام و با اینکه آقای دکتر رهنما رئیس بهداری ساوه نهایت کوشش را برای بهبودی این جانب نموده‌اند، روی عدم موافق [ت] آب و هوای محل و فقدان وسایل معالجه از شدت مرض قلبی کاسته نشده و از دیروز تا بحال در کمال شدت بستری. چون جان خود را در مخاطره می‌بینم، استدعا دارم اقدام عاجلی برای انتقال بنده به محلی که کاملاً وسایل معالجه از حیث بیمارستان و غیره فراهم باشد بفرمائید و اگر نه به این وضعیت زندگانی مرا خطر مرگ تهدید^۱ می‌کند. ضمناً استدعا می‌کنم یک نفر هم که به هنگ نظامی اعزام^۲ می‌دارند تقاضا فرمایند به عیادت^۳ بیایند بلکه تا موقع انتقال مختصر تخفیفی حاصل شود.

با تقدیم احترامات، مارتین

رونوشت بالا پیرو معروضه شماره ۲۹ رمز به وزارت کشور تقدیم می‌گردد.

فرماندار شهرستان ساوه، سالاریحیی‌پور

سند شماره ۳۴۳

[نامه وزارت دادگستری به وزارت امور خارجه، مبنی بر فقدان قرارداد بین دولت آمریکا و ایران راجع به کیفیت ورود و اقامت نیروهای آمریکا]

۱. در اصل: تحدید

۲. در اصل: اقتضاء نوشته شده ولی به نظر می‌رسد اعزام صحیح است.

۳. در اصل، ایادت^۳.

تاریخ: ۱۳۲۲/۲/۲۸

شماره: ۱۴۳۳

وزارت دادگستری

اداره حقوقی

فوری و مستقیم

وزارت امور خارجه

عطف به نامه شماره ۳۲۳ به تاریخ ۲۲/۱/۳۱ راجع به پیشنهاد سفارت امریکا در خصوص ایجاد محاکم نظامی، با کمال احترام خاطر شریف را مستحضر می‌دارد:

اولاً: به طوری که در جلسه اخیر هیئت وزیران نیز مذاکره شد چون بین دولتین ایران و امریکا هنوز قراردادی راجع به کیفیت ورود نیروی آنها به کشور ایران منعقد نشده و تا وضعیت حقوقی اجازه ورود نیروی آنها به خاک ایران روشن نشود تعیین طرز رسیدگی به بزه‌های افراد نیروی مزبور اشکال خواهد داشت بنابراین اقتضا دارد در جواب پیشنهاد سفارت امریکا همین نکته را تذکر دهند و در ضمن در عقد پیمان راجع به اجازه ورود نیرو تسریع به عمل آورند.

ثانیاً: چون بنا به گزارش‌هایی که می‌رسد بزه‌هایی که از طرف افراد نیروی بیگانه ارتکاب می‌شود رو به ازدیاد گذارده برای رسیدگی به این بزه‌ها و جلوگیری از اختلال امور در تعقیب پیمانی که مابین ایران و دولتین انگلیس و شوروی منعقد گردیده باید هر چه زودتر تکلیفی معین شود که حقوق افراد ایرانی تفریط و تضييع نشود و اگر مصونیت‌هایی هم باید به قوای دول متحده داده شود طبق جمله آخر فصل چهارم پیمان باید به موجب قراردادی باشد. بنابراین سزاوار است اگر طرحی از طرف آن دولتها پیشنهاد شده مورد مطالعه قرار دهند.

ثالثاً: و نیز در همان جلسه هیئت وزراء مذاکره شد در کمیسیونی که برای مطالعه این امر در وزارت دادگستری تشکیل می‌شود دو نفر نماینده ذی‌صلاحیت هم از طرف آن وزارتخانه تعیین شوند تا در مذاکرات و اخذ تصمیم شرکت نمایند.

وزیر دادگستری

امضاء

سند شماره ۳۴۴

[نظر وزارت دادگستری در مورد شرایط قرارداد تشکیل محاکم نظامی

آمریکایی در تهران]

وزارت دادگستری

۱. اساساً تا وقتی که با دولت امریکا قراردادی راجع به اقامت نیروهای آن دولت در ایران منعقد نشود و تکلیف حضور آن قوا در ایران معلوم نگردد هیچگونه قراردادی راجع به مسائل مربوطه به آن قوا نمی‌توان منعقد نمود.

۲. پس از انعقاد قرارداد مزبور اشکالی ندارد که برطبق اصول بین‌المللی قراردادی بسته

تبرستان
www.tabarestan.info

قسمت از نیروهای زرهی مطبقین.

شود که اگر افراد نیروی امریکا در ایران مرتکب بزهی شوند رسیدگی به آن در دادگاه نظامی آن دولت که در ایران تشکیل می‌شود به عمل آید و باید اشخاص مشمول این معافیت در قرارداد تعیین شوند.

۳. در قرارداد باید تصریح گردد رونوشت احکامی که این محاکم نسبت به افراد نیروی امریکا صادر می‌نمایند برای وزارت امور خارجه فرستاده شود و در صورتیکه جرم نسبت به اتباع ایران واقع شده باشد تاریخ اجراء حکم مجاز نیز برای وزارت امور خارجه فرستاده شود.

۴. در قرارداد مزبور باید تصریح شود رسیدگی به کلیه جرائم اتباع ایران که به هر عنوان در نیروی امریکا کار می‌کنند و به هر طریقی وابسته به نیروی مزبور هستند باید در محاکم ایران به عمل آید.

۵. در قرارداد باید تصریح شود که اگر جرائمی یکی از افراد نیروی مزبور با شرکت یا معاونت اتباع ایران مرتکب شود رسیدگی به محاکمه اتباع ایران در محاکم ایران به عمل می‌آید و مقامات نظامی کلیه مساعدتهای لازمه را برای کشف جرم و به دست آوردن بزه کار با مقامات ایرانی به عمل می‌آورند.

۶. در قرارداد باید تصریح شود که رسیدگی به دعوای ضرر و زیان حاصله از جرائم نیروهای مزبور که مورد ادعا مدعی خصوصی واقع می‌شود بایستی در محاکم ایران به عمل آید زیرا طبق اصول کلی محاکم اختصاصی به دعوای ضرر و زیان حاصل از جرم رسیدگی می‌نمایند. احکام صادر از دادگاه نظامی نیروی امریکائی راجع به جرائم ارتكابی نیروهای مزبور تأثیری در حکمی که از دادگاههای ایران راجع به ضرر و زیان حاصل از آن جرائم صادر می‌شود نخواهد داشت.

۷. اگر افراد نیروی امریکائی در ایران مرتکب جرمی شوند که به موجب قانون امریکا جرم شناخته نشده باشد و یا اینکه مجنی علیه از افراد نیروی ایران باشند دادگاههای ایران صلاحیت رسیدگی را خواهند داشت.

این است اصول کلی که بایستی در قرارداد پیش بینی شود و البته در موقع تهیه آن موارد جزئی دیگری هم ممکن است باشد که بایستی تکلیف آن در قرارداد معلوم گردد.

سند شماره ۳۴۵

[نامه وزیر دربار به نخست وزیر در مورد شیوع بیماری تیفوس و اقدامات

لازم برای جلوگیری از آن]

شماره: ۱۰۷۹

دربار شاهنشاهی

تاریخ: ۱۳۲۲/۲/۲۹

فوری - قابل توجه

جناب آقای نخست وزیر

از آنجائیکه توجه ذات مبارک ملوکانه پیوسته به رفاه حال عامه و تمهید وسائل آسایش افراد از هر حیث معطوف می‌باشد فعلاً که در اثر شیوع بیماری تیفوس اختلالی در امر بهداشت عمومی حاصل شده مقرر فرمودند توجه دولت به لزوم اتخاذ وسائل و تدابیر جدی در مبارزه با این بیماری و جلوگیری از انتشار آن قویاً جلب و مخصوصاً اقداماتی که باید در این زمینه به عمل آید به شرح ذیل گوشزد گردد:

۱. ساختمان حمام‌های متعدد در مراکز پرجمعیت و نقاطی که بیشتر محل سکونت فقرا و بینوایان است.

۲. تهیه لباس نوبری اشخاص فقیر و بی‌بضاعت که بین آنان به رایگان توزیع گردد.

۳. ایجاد نقاهتگاه‌های متعدد برای کسانی که مبتلا به این بیماری شده و بهبودی حاصل می‌نمایند که در این اماکن از آنها نگاهداری و پس از عود سلامت کامل مرخص گردند.

۴. ضد عفونی کردن مراکز فساد با گوگرد یا وسیله دیگر.

۵. مطالعه در انتخاب واکسن که برای جلوگیری از این بیماری مفید باشد و تلقیح عمومی و اجباری آن (از قرار معلوم در ترکیه و الجزایر واکسن مؤثری تهیه کرده‌اند).

۶. تهیه و توزیع گرد مخصوص شپش که به وسیله امریکائیاها تدارک شده و برای دفع این حشره نافع تشخیص گردیده است. به علاوه دستور فرمودند که کلیه اقدامات و تدابیر اتخاذی بر ضد این بیماری باید تمرکز یافته و تحت نظر پرفسور ابرلینگ که ظاهراً به زودی وارد خواهند شد صورت عمل گیرد.

با ابلاغ اوامر مطاع مبارک خواهشمند است به وزارت بهداشتی و ادارات مربوطه دیگر در زمینه اوامر شاهانه دستورات مؤکد صادر فرمائید که تا قبل از فرارسیدن پائیز به قطع ریشه فساد موفقیت حاصل و از خطری که بهداشت عمومی را تهدید می‌نماید به موقع خود جلوگیری شده باشد.

بدیهی است نتیجه اقدامات را برای عرض گزارش به پیشگاه مبارک اعلام خواهید فرمود.

وزیر دربار شاهنشاهی

امضاء

[نامه وزارت خارجه به نخست‌وزیر در مورد کتاب مستر ویلکی، سیاح
آمریکایی که از وضع بهداشت در ایران انتقاد کرده بود]

سند شماره ۳۴۶

وزارت امور خارجه

[اداره] سوم سیاسی

[شماره] ۶۳۸۹/۱۶۱۱

نامه رییس اداره شهربانی به وزارت کشور راجع به دستگیری و تبعید
مانوک مارتین مدیر دواخانه آلمانی، بیماری نامبرده و ضرورت بازگشت او
به مرکز]

وزارت کشور
اداره سیاسی
شماره ۱۱۷۵ تاریخ ۱۳۰۲/۳/۵

وزارت کشور

اداره کل شهربانی

۱۳۰۲/۳/۵
۱۳۰۲/۳/۵

ملاحظات

دایره اول

تاریخ ۲۲/۴/۲۲

شماره ۳۵۳۵

موضوع

پیوست

(محرمانه فوری)

سار محمدی

وزارت کشور

تعقیب نامه شماره $\frac{۶۲۲۰/۳۵۱۸}{۳۲۱/۳/۲۱}$ راجع به تبعید (مانوک مارتین) مدیر دواخانه آلمانی
به کرمان محترماً با ستحضار میرساند. بنا بر درخواست نماینده سفارت انگلیس منارالیه در
تاریخ ۳۰/۱۰/۱۳۲۱ از کرمان به کاشان اعزام و در آنجا اقامت کرده بود. این امر نیز تقاضا
نمودند (مارتین) برای اقامت به ساوه اعزام گردید که در تاریخ ۲۴/۱/۲۲ با آنرا روانه و تحت
مراقبت شهربانی توقیف نمود. است شهربانی ساوه گزارش میدهند (مارتین) مبتلا بر ضرر گال
و در بهداری آنجا تحت معالجه قرار گرفته ولی تاکنون نتیجه مطلوبه حاصل نشده است و از
بهداری شرحی نوشته که وسایل معالجه در ساوه فراهم نیست و باید برای بهبودی به نقطه دیگری
منتقل گردند. رونوشت نامه بهداری و (مانوک مارتین) که تقاضا نموده برای مدت محدودی
جهت معالجه به مرکز بیاید به پیوست ایفاد میگردد. متنی است مقرر نمائید نظریه اعلام دارند.

نور علی
رئیس اداره کل شهربانی

رئیس اداره کل شهربانی - مستند اعتماد تقد.

[تاریخ] ۲۲/۳/۴

چندی پیش از سفارت شاهنشاهی در لندن اطلاع رسید که مستر ویلکی راجع به سیاحت خود کتابی نشر کرده است. فوراً به نمایندگان شاهنشاهی در واشنگتن و نیویورک دستور داده شد که خلاصه قسمت‌های مهم مربوط به ایران را تلگراف و چند نسخه از آن کتاب نیز با پست بفرستند. اینک سفارت شاهنشاهی در واشنگتن اطلاع می‌دهد که کتاب ویلکی به نام یک دنیا به وسیله مسافر ارسال، در آن قسمت مخصوصی راجع به ایران نیست. یک فصل تحت عنوان خاورمیانه دارد. در آنجا دوسه نوبت به نام ایران اشاره شده، در یک جا از وضع بهداری تهران به سختی تنقید کرده می‌گوید: بدترین نمونه بهداری که در طی مسافرت خود دیده در پایتخت ایران است؛ و از هر پنج طفل نوزاد فقط یکی به سن شش سال می‌رسد. و در همان فصل از مصر بسیار تنقید و تحقیر کرده. راجع به ترکیه فصل مخصوصی دارد و تمجید نموده است.

از طرف وزیر امور خارجه

[محمدعلی همایون‌جاه] امضاء

سند شماره ۳۴۸
[نامه بولارد به نخست‌وزیر ایران مبنی بر اینکه کلیه مسافریں راه‌آهن باید شناسنامه خود را همراه داشته باشند و این خبر هنوز به اطلاع عامه به طور دقیق نرسیده است. بهتر است که به صورت اعلان عمومی منتشر شود]

نامه سفارت انگلیس وزارت امور خارجه پیوست پرونده: ۲/۶/۵ نخست‌وزیری

شماره: ۱۰۷۶ موضوع: کنترل مسافریں راه‌آهن ایران

تاریخ: ۱۳۲۲/۳/۷ استخراج کننده: انوشیروان عضد

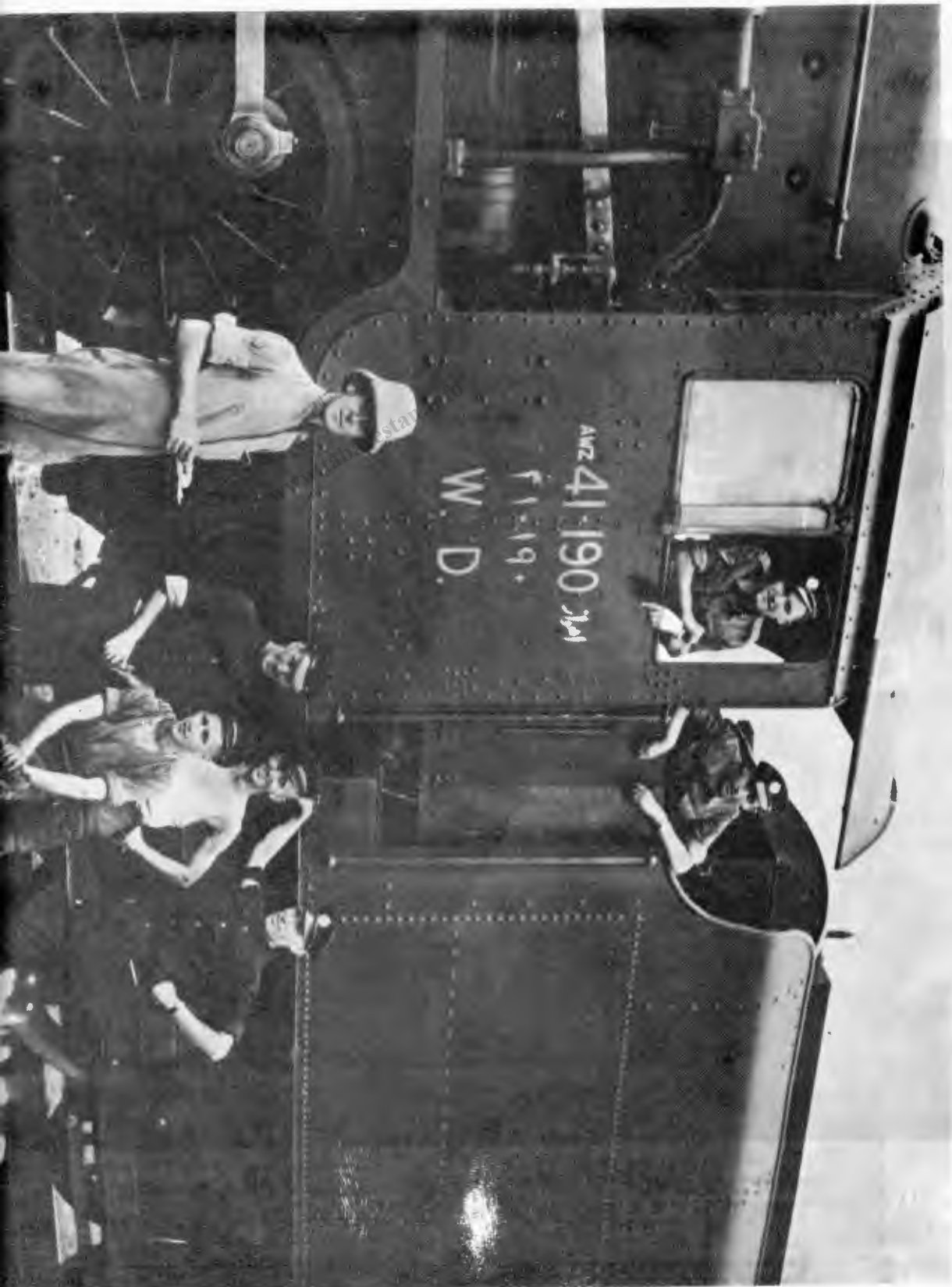
آقای نخست‌وزیر عزیزم

به این وسیله اینک یادداشتی با ضمیمه آن راجع به کنترل مسافریں راه‌آهن ایران از لحاظ امنیت لفاً جهت آن جناب ارسال می‌دارم:

وضعیت فعل این است که بر طبق دستوری که از طرف سلف آن جناب به موجب نامه ایشان خطاب به وزیرمختار اعلیحضرت پادشاه انگلستان شماره ۲۴۳۸۴ مورخه ۵ آذر (۲۶ نوامبر) گذشته داده شده است اخطار عمومی صادر گردیده به این مضمون که کلیه مسافریں باید شناسنامه خود را همراه داشته باشند. مع ذلک معلوم شده است که این دستور به قدر کفایت به اطلاع عامه نرسیده و این مسئله مورد تردید که دستور مزبور شامل کلیه قطارها و مسافریںی که بین ایستگاه‌های عرض راه مسافرت می‌کنند، می‌گردد یا خیر.

در جریان اشغال، راه‌آهن دولتی ایران درست در اختیار متفقین قرار گرفت؛ در عکس سرباز انگلیسی مشغول ترسیم نشان دولت بریتانیا بر بدنه قطار بنگاه راه‌آهن ایران است!

به طوری که یادداشت ضمیمه نشان می‌دهد از لحاظ حفظ اهمیت ایران و مصونیت راه‌آهن فوق‌العاده لازم است که کنترل جدی به عمل آید. بنابراین ممنون خواهم شد که نظریات مختلفه را که در یادداشت مزبور ذکر شده مورد توجه قرار داده و اعلان عمومی به مضمونی که در ورقه ضمیمه آن پیشنهاد شده صادر فرمایند.

به علاوه ممنون خواهم شد که اعلان مزبور انتشار کامل یافته و خصوصاً به طور مشخص در هر یک از ایستگاههای راه‌آهن نصب گردد و به مأمورین مربوطه ایران نیز جداً دستور لازم در این باب داده شود، تا اعلان مزبور موظفاً اجرا گردد.

دوست صمیمی،

ار. دلبلیو. بولارد

تبرستان
www.tabarstan.info

سند شماره ۳۴۹ [تلگراف وزیر امور خارجه، محمد ساعد به سفارت ایران، لندن در مورد بررسی جهات مثبت و منفی پیوستن ایران به «اعلامیه ملل متحد»]

تلگراف رمز

شماره: ۶۱۴

تاریخ: ۱۲ خرداد ۱۳۲۲

سفارت شاهنشاهی ایران - انگلستان

جناب آقای وزیرمختار ایران در لندن

خواهشمند است فوراً بررسی و صراحتاً معلوم نمایید الحاق دولت ایران به اعلامیه ملل متحد ملازمه با متخاصم بودن را دارد یا خیر؟ دولت ایران می‌تواند از بند آخر اعلامیه استفاده نموده به مستند کمکهای مادی و معنوی که برای پیروزی متفقین می‌نماید و تأثیرات آن به مراتب عمیقتر از آگهی جنگ کشورهای امریکای جنوبی است، بدون اینکه آگهی جنگ کند و یا از ما تقاضای کمک نظامی بشود الحاق خودش را به ملل متحد اعلام بدارد؟ و همچنین در صورت تصمیم دولت به الحاق، منافی که از تاریخ عمل ممکن است برای دولت ایران در حال و آینده تحصیل شود اشعار دارید.

۱۱ خرداد، ۴۱۶، ساعد

[وزیر امور خارجه]

ملاحظه و جواب داده شد.

حسن تقی‌زاده

امضاء

سند شماره ۳۵۰

[پاسخ وزیرمختار ایران در لندن به وزارت امور خارجه، مبنی بر اینکه ملحق شدن به اعلامیه ملل متحد متلازم با اعلان جنگ است و در چنین موضوعی نباید تعجیل شود]

تلگراف رمز

شماره: ۸۴۰

تاریخ: ۱۲ خرداد ۱۳۲۲

وزارت امور خارجه - تهران

مشغول تحقیقات لازم هستم. هر چه زودتر ممکن باشد، نتیجه را عرض می‌کنم عجالتاً آنچه از اطلاع شخصی می‌توانم عرض کنم این است که تصور می‌کنم الحاق به اعلامیه متلازم با اعلان جنگ باشد و گمان منفعتی در آن نمی‌رود. خود اعلان جنگ هم حتی بدون الزام کمک نظامی کار سهل و معقولی نیست و محتاج توجیه مقبولی در تاریخ آینده می‌باشد. معذک آنچه مقدور است، با کمال اعتدال و بیطرفی مطلق تحقیق و عرض می‌شود، تصمیم قطعی با اولیای دولت خواهد بود. فقط می‌خواهم عرض کنم که در چنین موضوعی مناسب است تعجیل نشود.

خواهشمند است درین باب به تلگرافات شماره ۴۳۹ و ۳۵۵ این‌جانب به ریاست وزراء مراجعه فرمایند. در یک تلگرافی به تاریخ ۱۳ دی ماه ۱۳۲۱ خود بنده هم که الحاق را متلازم با اعلان جنگ نمی‌دانستم، چنین فکری را ممکن و محتمل الفایده شمرده بودم لیکن بعد معلوم شد که آن ترتیب خرج حضرات نمی‌رود.

وزیرمختار ایران در لندن

حسن تقی‌زاده

سند شماره ۳۵۱

[نامه وزیر کشور به نخست‌وزیر در مورد ضبط یک کشتی ایرانی در دریای خزر توسط شوروی و بی‌اطلاعی از سرنوشت کشتی]

به تاریخ: ۱۳۲۲/۳/۱۵

شماره: ۴۵۳/۱۳۱۳

وزارت کشور

اداره سیاسی

محرمانه - فوری

جناب آقای نخست‌وزیر

طبق گزارش شماره ۲۷۱/ج [مورخ] ۲۲/۳/۱۰ ژاندارمری کل کشور، کشتی فرشکن متعلق به دولت ایران در بندر پهلوی از طرف پادگان شوروی با نصب پرچم شوروی به طرف مازندران حرکت داده شده، معلوم نیست کشتی نامبرده به طرف مازندران یا به روسیه رفته است. مراتب

به استانداری استعمال و به وزارت امور خارجه نیز اطلاع داده شد.

وزیر کشور

امضاء

سند شماره ۳۵۲ [تلگراف تقی زاده به وزارت امور خارجه در مورد عدم صراحت متن «اعلامیه ملل متحد» و توصیه او برای نییوستن به اعلامیه]

تلگراف رمز

شماره: ۹۱

تاریخ: ۱۹ خرداد ۱۳۲۲ / ۱۰ ژوئن ۱۹۴۳

وزارت امور خارجه - تهران

تعقیب ۸۴ در آن موضوع در خود متن اعلامیه دقت مجددی به عمل آمد و آنچه از مندرجات آن به طور خیلی صریح و مسلم دیده می شود آن است که متعاهدین اول که ۲۶ مملکت بوده تعهد جنگ و استعمال کلیه دارایی نظامی و اقتصادی خود را بر ضد دشمنان متفقین کرده اند که قطعاً داخل جنگ بوده اند لکن برای دولی که بعد می توانند به آن اعلامیه ملحق شوند، عبارت به آن صراحت نیست، ولی معاونت مادی و رساندن مدد و مشارکت در جهاد بر ضد قوای هیتلری شرط اصلی شمرده شده است. ظاهراً در مقصود اصلی شکی نباشد. ولی چون ظاهر عبارت تاحدی قابل تأویل است، در باب تفسیر حقیقی، تحقیقاتی در سفارت کبرای امریکا به عمل آمد. آنها اینطور اظهار عقیده کردند که اگر چه عبارت صراحت کامل ندارد، لکن دخول در جنگ را شرط الحاق تصور می کنند. چون بدون ایجاد شائبه ذهنی در مخاطب، سؤال رسمی از مقامات انگلیسی و امریکایی به طور واضح ممکن نیست، و برای گرفتن جواب صریح و شافی بایداصل مطلب و منظور را که مربوط به خیال دولت ایران است واضح گفت، اندکی تردید کردم. به خاطر رسید که اگر واقعاً جواب قطعی، صریح، روشن و وافی خواسته شود آیا بهتر نیست که چون مرکز این کار در واشنگتن است، چهار فقره سؤال به طور صریح و خالی از هرگونه ابهام به مضمون زیر توسط نماینده ایران در آنجا از دولت امریکا به عمل آمده و در صورت امکان جواب کتبی تحصیل شود.

اولاً، آیا دخول در عدد ملل متحد با تساوی حقوق کامل در حال و استقبال موقوف به اعلان جنگ به دول مخالف می باشد یا نه؟
ثانیاً، در صورتی که اعلان جنگ شرط این کار نباشد، آیا لقل شرایط آن از هر حیث به شرط تساوی حقوق چیست؟

ثالثاً، در صورتی که عمده آن گذاشتن وسایل و منابع لازمه مملکت عضو در اختیار دول متحده می باشد این وسایل و منابع کدام است و منظور از گذاشتن آنها در اختیار آن دول و

طریقه آن چیست؟ و یا به عبارت صحیح‌تر، مفاد حقیقی معاونت مادی و مدد که در متن اعلامیه ذکر شده چیست؟ و آیا استفاده دول متحد از وسایل و منابع مملکت داخل در عضویت مجانی یا با عوض خواهد بود؟ و یا دخول در عداد ملل متحد مستلزم تحمیلات مالی بر عضو جدید خواهد بود؟

رابعاً، با مساعدتهای فعلی مملکت ایران و وسایلی که در اختیار متفقین گذاشته، از قبیل وسایل مناقلات و فرودگاهها و مریضخانه‌ها و فلان، الحق کافی برای حصول شرایط عضویت نیست؟ اگر نیست چه چیزهایی دیگر برای وصول به حداقل شرایط ضرورت قطعی دارد؟ آن وقت ممکن است صریحاً به آنها اظهار شود که اگر جواب سؤال اول منفی باشد، و اگر استفاده از منابع و وسایل مجانی نباشد، و عضویت مستلزم تحمیلات مالی نبوده یا اقلأً بیشتر از آنچه حالا ایران متحمل است، مانند استعمال مجانی راه آهن و فرودگاه و غیره نباشد، و اگر جواب سؤال چهارم مثبت باشد و یا اقلأً شرایط اضافی ضروری و حداقل سهل و قابل تحمل باشد، دولت ایران قصد دخول در عدد ملل متحد را دارد. البته با تساوی کامل در حقوق و منافع و نیز تجهیزات؛ تحقیق شود منافع قطعی عضویت برای آتی عضو چیست؟ آیا ملل متحد و مخصوصاً امریکا در تأمین حقوق استقلال کامل به تمام معنی برای مملکت عضو سعی خواهند نمود؟

پس از روشن شدن قطعی این نکات و مطالعه جواب خالی از ابهام این سؤالات، آن وقت اولیای دولت تصمیم لازم اتخاذ فرمایند. لازم است عرض شود که از قراری که از بعضی شنیده شد، دخول عراق به جنگ مستلزم تحمیلات کلی برای آن مملکت شده است. از قبیل دادن بلاعوض بسیاری از چیزها. ولی به صحت مطالب اطمینان کامل ندارم.

خواهشمند است به تلگراف شماره ۲۳۰ مورخه دهم دی ماه سال ۱۳۲۰ این سفارت نیز مخصوصاً مراجعه فرمایند. محض ادای کامل وظیفه باید عرض کنم که با وضعی که دیده می‌شود و مواعید توخالی و کشدار و مبهم حضرات همیشه در مقابل اخذ تعهدات صریح کمرشکن از ما، دخول در جنگ، ولو بدون شرکت نظامی موجب فایده‌ای به نظر نمی‌رسد. ولی اگر وقتی احتمال فایده مهمی که ارزش کامل داشته و با زیانهای قطعی آن مقابله کند در آن صورت باز بدون حصول بعضی شرایط که فعلاً تحصیل آنها ظاهراً به غایت بعید و مشکل است، اقدام در آن موافق احتیاط به نظر نمی‌رسد. از جمله آن شرایط یکی داشتن اتحادی با ترکیه، پس از آن انتظار موقع اختیار آن دولت به دخول در جزو ملل متحده است، دیگری تحصیل تضمین صریحی است از امریکا برای استقلال کامل ایران به معنی کامل کلمه و صد درصد نه به معنای جدیدالاختراع آن.

در هر حال بیشتر نظر داشتن به رویه ترکیه ارجح است. عرض این مطالب به این تفصیل شاید توضیح واضح‌تر است و چون یقین است اولیای دولت و خود جناب آقای وزیر کاملاً به

این نکات توجه و احاطه دارند و به علاوه قطعاً اطراف دیگر کار را هم که از اینجا نمی‌توان دید، می‌بینند، ممکن است این اظهارات بی‌لزم باشد. لکن در این وقت که راههای دیگر مخابرات مشروح بسته است، امیدوارم این جانب را در بیان آنچه به خاطر می‌رسد معذور خواهند شمرد.

وزیرمختار ایران در لندن

حسن تقی‌زاده

سند شماره ۳۵۳ نامه وزیر دربار به نخست‌وزیر در مورد پیشگیری از بیماری تیفوس که به سبب فرارسیدن فصل سرما رو به فزونی است و درخواست اقدامات لازم از سوی وزارت بهداشتی]

شماره ۱۵۳۹

دربار شاهنشاهی

فوری - قابل توجه

جناب آقای نخست‌وزیر

از مراجعه به آمار درگذشتگان که هر هفته از شرف عرض پیشگاه مبارک می‌گذرد مشاهده می‌شود که با وجود فرارسیدن تابستان و اشتداد گرما که قاعده فصل مساعد برای بیماری تیفوس نیست، متأسفانه در این بیماری تخفیف حاصل نشده و شمار درگذشتگان کماکان زیاد و قابل توجه می‌باشد و با این کیفیت بیم آن می‌رود که در پاییز و موقع سرما بیماری مذکور رو به فزونی نهاده و سلامت افراد را دستخوش خطر نماید.

چون این موضوع مورد کمال توجه و علاقمندی ذات مقدس ملوکانه است در تعقیب اوامر مؤکدی که سابقاً صادر و ضمن [نامه] شماره ۱۰۷۹ مورخه ۱۳۲۲/۲/۲۹ به جنابعالی ابلاغ گردید، مقرر فرمودند مجدداً اهمیت موضوع و لزوم اتخاذ تدابیر مؤثر در قلع و قمع کانون بیماری و جلوگیری از ابتلای اهالی به دولت گوشزد گردد تا حال که فصل و موقع برای مبارزه با بیماری مساعد و مناسب است به وزارت بهداشتی و سایر ادارات وظیفه‌دار دستور فرمایند که با نهایت کوشش و جدیت در مقام برطرف ساختن بیماری مذکور برآمده و از تمهید هر نوع وسیله [ای] که مفید و راهبر به مقصود باشد فروگذار نکرده و مسئولیت خطیری را که از این حیث به عهده دارند مدنظر قرار دهند و موجبات سلامت مردم را به نحو اطمینان‌بخشی حالاً و مالاً فراهم آورند. البته از نتیجه تعلیمات صادره دربار شاهنشاهی را آگاه خواهند فرمود تا مراتب به عرض مبارک برسد.

امضاء

وزیردربار شاهنشاهی

استفاده مردم تهران از آب مصروفی در مجاری روان شستوی بدن و لباس در حوضهای آب و استفاده از آن جهت شرب و طبخ غذا در منزل.

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره ۶۹۵۰

تاریخ: ۲۲/۳/۲۴

سند شماره ۳۵۴ [یادداشت نخست وزیر به وزارت امور خارجه در مورد شکایت اهالی قزوین از اینکه نظامیان امریکایی در زمینهای کشاورزی چادر زده و خرابی فراوان وارد آورده اند]

شماره: ۶۶۴۳ دفتر نخست وزیر

تاریخ: ۲۲/۳/۲۸

وزارت امور خارجه

اهالی قریه چوبیندر قزوین در شکایت از اینکه نیروی دولت امریکا در زمینهای کشت شده آنها چادر زده و بالغ بر دو میلیون و چهار صد هزار ریال تا کنون خرابی و خسارت وارد آورده اند. نامه نوشته اند که عین آن به ضمیمه فرستاده می شود. دستور فرمائید در این باب رسیدگی و اقدام شایسته نموده نتیجه را با پس فرستادن عین نامه اطلاع دهند.

نخست وزیر

امضاء

سند شماره ۳۵۵ [تلگراف وزارت امور خارجه به وزیرمختار ایران در لندن در باب تمایل ایران به الحاق به اعلامیه ملل متحد در مقابل انجام تعهدات و تحقق شرایط معین]

تلگراف رمز

شماره: ۶۳۳

تاریخ: ۱۰ تیر ۱۳۲۲ / ۷ ژوئیه ۱۹۴۳

جناب آقای وزیرمختار ایران - لندن

روز سیزدهم تیر با حضور جناب نخست وزیر، نمایندگان انگلیس و روس و امریکا به وزارت امور خارجه خواسته شدند. اظهار داشتیم دولت ایران مایل است با اقدام جدی علاقه خود را به همکاری با متفقین و پیشرفت منظور مشترک اثبات نماید. این اقدام را الحاق به اعلامیه دول متحد تشخیص داده است. برای تأمین و اجرای مقصود لازم است قبلاً افکار عمومی و مخصوصاً مجلس شورای ملی را حاضر نماید. در این باب هنوز با نمایندگان تماس حاصل نشده است. برای اینکه اگر آنها زیاده بر اطلاعاتی که داریم سؤالات از دولت بکنند و

توضیحات بخواهند از پاسخ عاجز هستیم. مثلاً اگر پیرسند الحاق به اعلامیه چه تعهدات جدیدی برای ایران ایجاد می‌کند و چه تضمینات و مزایایی علاوه بر آنچه که پیمان داده است می‌دهد، نمی‌دانیم چه پاسخ بگوییم. به این واسطه بهتر دیدیم که بدواً مطلب را با شما عنوان کنیم. ضمناً لازم است چون احتمال می‌دهیم که شماها هم نتوانید پاسخ قطعی به ما بدهید، خواهش داریم به دولتهای خود مراجعه نموده و ما را زودتر مطلع سازید.

به طور خلاصه می‌خواهیم بدانیم که در صورت الحاق چه تعهدات تازه، چه از لحاظ نظامی و چه از لحاظ مالی، بر عهده ما خواهد بود، و در مقابل چه مزایایی برای ما در حال و آینده قابل استفاده قائل خواهید شد. مثلاً در کنفرانس صلح، با همان حقوق که سایرین دارند، به عضویت پذیرفته می‌شویم و به طور مساوی حق شرکت در کلیه مذاکرات را داریم؟ پس از مذاکرات مختصر وعده دادند مراتب را به دولتهای خود تلگراف کرده نتیجه را اطلاع بدهند. چون وصول این تلگراف مصادف با رسیدن تلگراف آنها خواهد شد، خوب است جنابعالی هم در دنبال مذاکرات و اقدامات در این باب با وزارت امور خارجه انگلیس در تماس باشید و ببینید چه پاسخ می‌دهند.

در اینجا هم گفتیم هر چند می‌دانم همکاری که ما عملاً می‌کنیم خیلی از مشارکت موهوم بسیاری از بیست و شش دولت، از قبیل دول امریکای جنوبی، در پیروزی متفقین مؤثرتر است، ولی برای اینکه تصور نرود که از جرگه متفقین خود را دور دانسته و از آگهی علنی مخاصمه خودداری داریم، می‌خواهیم سرنوشت ایران را صریحاً با شما یکی کنیم و اطلاعات و توضیحاتی را هم که می‌خواهیم بیشتر برای این است که هنگام عنوان مطلب در مجلس شورای ملی پاسخهای قانع کننده داشته باشیم.

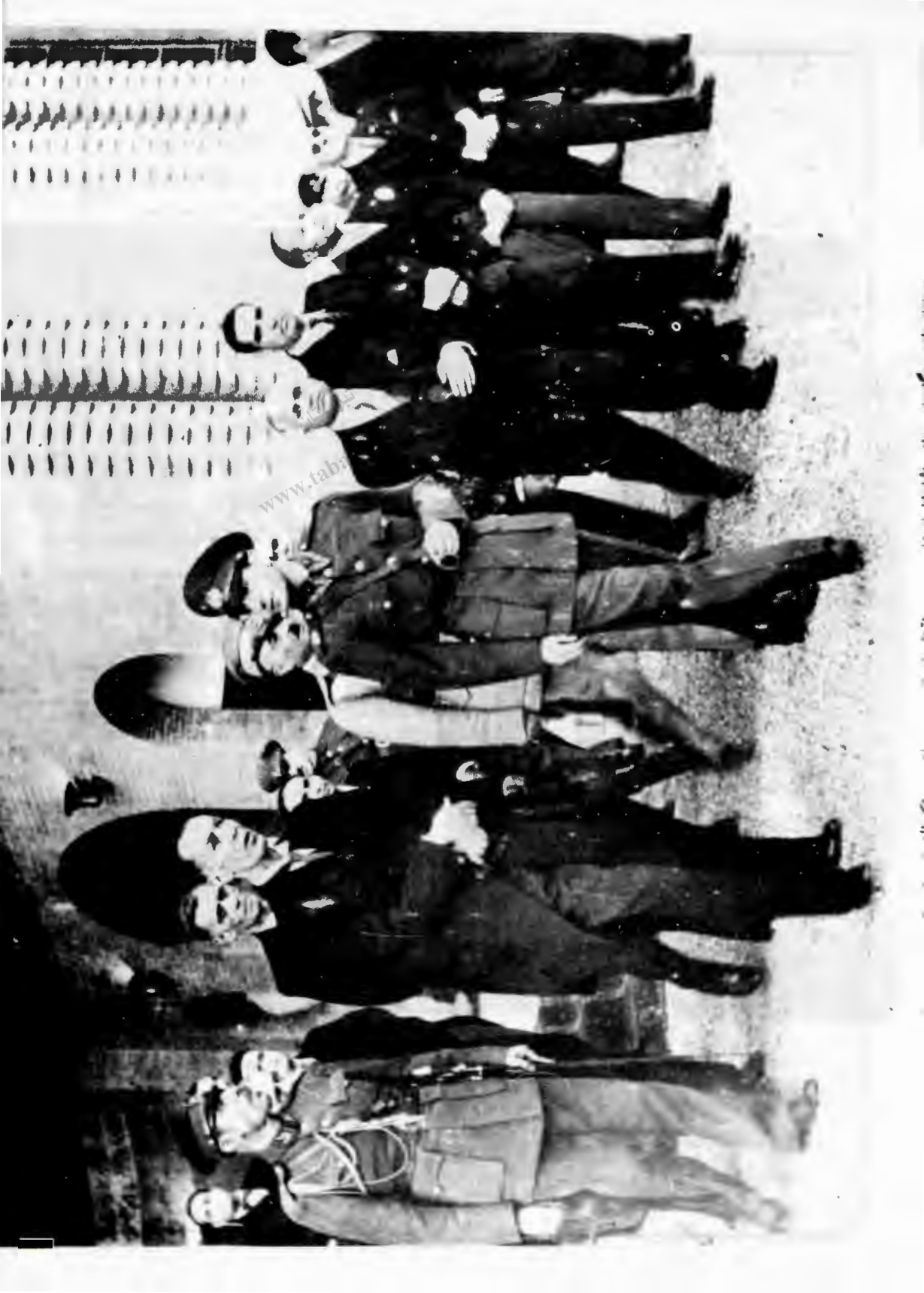
در این زمینه هر چه بیشتر اقدام نمایید که پاسخ آنها روشنتر و به حال ما مفیدتر باشد، البته بهتر است. مذاکره نسبت به تضمین استقلال و تمامیت ایران زاید است، زیرا در پیمان اتحاد تأمین شده است. نکته مهم یکی این است که از ما قوای نظامی نخواهند، دیگر اگر بشود مواعید صریحی نسبت به آینده و مخصوصاً کنفرانس صلح بدهند. ضمناً متذکر می‌شویم که مسلم است عهدنامه اتحاد منعقد بین ایران و متحدین بدون کم و کاست و کاملاً از طرفین اجرا خواهد شد.

وزیر امور خارجه

محمد ساعد

[نامه وزیر دربار به نخست‌وزیر برای تأمین اعتبارات جهت جلوگیری از بیماری تیفوس و در عین حال سلب مسئولیت رسیدگی به این امور از دربار و احاله آن در هیئت دولت]

سند شماره ۳۵۶

تاریخ: ۱۳۲۲/۴/۱۴

وزارت بهداری

نامه جوابیه شماره ۱۲۷۵۹ راجع به فقدان اعتبار لازم برای مبارزه با بیماری تیفوس واصل و از شرف عرض پیشگاه مبارک گذشت و برحسب فرمان مطاع شرح مجددی به جناب آقای نخست وزیر ابلاغ گردید که در تامین اعتبارات مورد احتیاج و تهیه وسائل لازم جهت جلوگیری از شیوع بیماری مذکور توجه مؤثری مبذول دارند. ولی ناگزیر است که متذکر شود اساساً در این امور مسئولیت کاملاً متوجه دولت است و اوامر صادر از طرف قرین الشرف همایونی فقط من باب تاکید و جلب توجه آقایان وزیران به انجام وظایف محوله می باشد و به مقتضیات وظیفه خطری که در این موضوع متوجه آن وزارت است نباید تنها به عذر نداشتن اعتبار اکتفا و فرصت مناسب را برای مبارزه با بیماری و تامین و حفظ صحت اهالی از دست بدهند، بلکه باید از طرف آن وزارت جداً موضوع در هیئت دولت تعقیب و تهیه وسائل کار را مصراً تقاضا نمایند و از وسایل موجوده هم حد اعلائی استفاده را برای رفع خطر به عمل آورند.

رونوشت شرح بالا و نامه جوابیه وزارت بهداری برای اطلاع جناب آقای نخست وزیر ارسال و حسب الامر مبارک توجه را به قسمت اخیر نامه وزارت نامبرده مبنی بر تهدید صحت عمومی و لزوم اتخاذ وسایل قویه برای مبارزه با بیماری تیفوس جلب می نمایند تا با در نظر گرفتن اوامری که سابقاً شرف صدور یافته تا زود است و فرصت باقی است در تخصیص اعتبار لازم اقدام به عمل آورده و نتیجه را هم اعلام فرمایند [تا] به عرض مبارک برسد.

امضاء

وزیر دربار شاهنشاهی

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره ۸۵۳۶

تاریخ ۲۲/۴/۱۵

سند شماره ۳۵۷ [بدرفتاری سربازان روسی با ایرانیان و درخواستهای نامشروع از مردم]

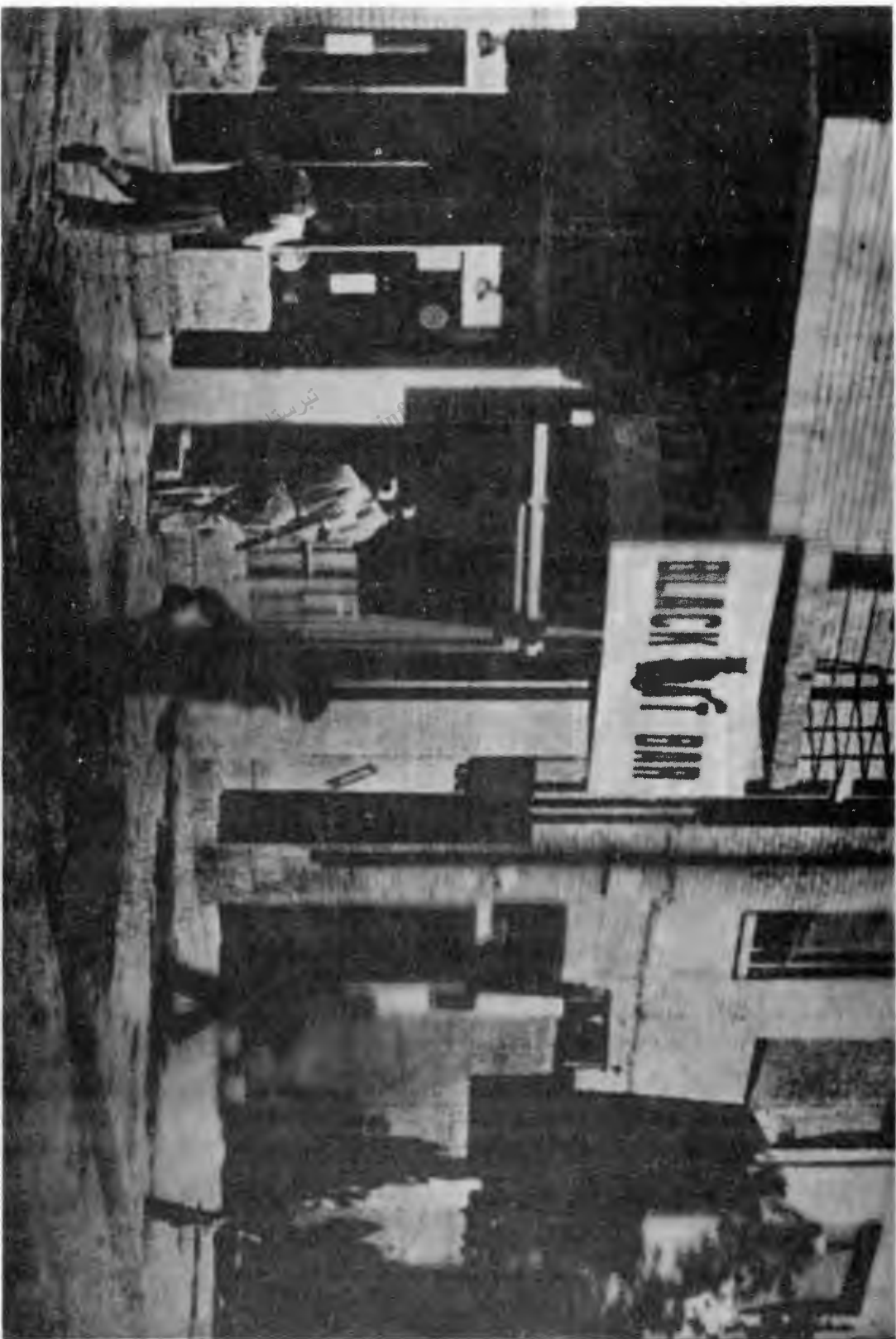
رونوشت: گزارش رضائیه وزارت پست و تلگراف و تلفن

شماره ۳۷، تاریخ ۲۲/۴/۱۵ [۱۳]

وزارت — به قرار مسموع شب ۱۲ جاری در دروازه عسکرخان دو نفر از سربازان شوروی به گروهبانی از تیپ رضائیه تصادف و تقاضای راهنمایی به منزل فواحش می کنند چون نامبرده امتناع و به راه خود مداومت می دهد با تپانچه شلیک و مشارالیه را مجروح می کنند فعلاً در

خوشگذرانی و میخوارگی سربازان متفقین در تهران

بیش و فروش نظامیان انگلیسی در تهران

بیمارستان تحت معالجه می باشد.

نصری

امضاء

سند شماره ۳۵۸

[اعلان برقراری حکومت نظامی در بهبهان و مقررات منع رفت و آمد]

«آگهی»

شماره: ۲۲۸

تاریخ: ۲۲/۴/۲۹

بر اثر یک سلسله شایعات خالی از حقیقت که بالنتیجه اذهان عمومی را نگران و مشوش و بایستی جلوگیری به عمل آید و مقتضیات ایجاب می نماید که یک قسمت از وظایف فرمانداری نظامی به منظور جلوگیری از هرگونه اقدامات که بر علیه انتظامات و آسایش عمومی به موقع اجرا گزارده شود، اینک از این تاریخ شهرستان بهبهان به حال فرمانداری نظامی بوده و مقررات زیر اعلام می گردد:

۱. هرگونه اجتماعات در شهر تحت هر عنوان به کلی ممنوع بوده و اهالی بایستی قویاً دوری جسته و در صورتیکه مامورین فرمانداری نظامی و شهربانی برخورد و یا اطلاع حاصل نمایند جمعیت را به شهربانی جلب و مورد تعقیب قرار خواهند گرفت.
۲. حمل اسلحه در شهر و همچنین خروج و دخول به شهر قویاً ممنوع خواهد بود.
۳. جلسات و اجتماعات در منازل و مساجد به کلی ممنوع (در موارد جشن و فاتحه خوانی لدی الاحتیاج بایستی به فرمانداری مراجعه و کسب اجازه نموده و پروانه صادر خواهد شد.) و الا مورد تعقیب قرار خواهند گرفت.
۴. کلیه اهالی مخصوصاً آقایان بازرگانان و پبله ورها موظف خواهند بود هر دسته و هر چند نفر که از عشایر و رعایای خارج که به شهر آمد و شد می نمایند ولو اینکه از دهات اطراف و حومه شهر باشند تحت هر عنوان که باشد اولاً به قید فوریت ورود آنانرا به شهربانی اطلاع داده و در ثانی آنها را موظف نموده که هر چه سریعتر امورات خود را انجام و بدون توقف زیاد منتها در مدت بیست و چهار ساعت از شهر خارج شوند و این نکته را متذکر گردیده بایستی کلیه اهالی در نظر گرفته و کاملاً مراقب اعمال و کردار آنها باشند زیرا هرگونه عمل برخلاف مقررات از آنها ناشی شود و یا به خرید و فروش اشیاء و چیزهای ممنوعه از قبیل اسلحه و فشنگ و لوازم اسلحه و غیره مبادرت نمایند آقایان صاحبخانه و صاحب دکان و یا مالک مسئول و مورد تعقیب قرار خواهند گرفت.
۵. ایاب و ذهاب در شب از ساعت هشت بعد از ظهر به کلی ممنوع و اهالی موظف

خواهند بود که احتیاجات خود را در روز مرتفع و قبل از ساعت هشت به خانه های خود رفته و پس از ساعت معینه چنانچه کسی در خیابانها و کوچه ها و معابر دیده شوند به شهربانی جلب و بازداشت خواهند شد.

فرماندار نظامی شهرستان بهبهان و کهکلویه - سرهنگ پاری نبار

امضاء

سند شماره ۳۶۰
[نامه وزیر امور خارجه به وزارت کشور در رابطه با اقدام مأموران متفقین در مورد نصب اوراق تبلیغاتی در مدارس، گوشزد به سفارت انگلیس و پاسخ اداره انتشارات آن سفارتخانه]

وزارت امور خارجه

تاریخ: ۱۳۲۲/۵/۲

اداره: دفتر محرمانه

شماره: ۱۷۷۶

وزارت کشور

بازگشت به نامه ۲۲/۱/۲۴ شماره ۹۵/س- ۵۲۵/د راجع به مراجعه مأمورین دول متفق به دبستانهای ولایات و تقاضای الصاق اوراق و تصاویری که جنبه تبلیغاتی دارد، می نگارد که مراتب همان وقت به سفارت انگلیس اِشعار و با تذکر بر اینکه اشاعه هرگونه تبلیغات بین دانش آموزان مخالف با اصول آموزش و پرورش است، خواسته شد دستور دهند [که] از اشاعه این قبیل تبلیغات در محیط مدارس خودداری نموده نتیجه را اعلام دارند. اینک اداره انتشارات سفارت نامبرده پاسخ می دهد که مراتب برای اطلاع مأمورین مربوطه اعلام گردیده است. رونوشت یادداشت واصله برای مزید آگاهی آن وزارت به پیوست ارسال می گردد.

وزیر امور خارجه

محمد ساعد

سند شماره ۳۶۱
[نامه وزارت امور خارجه به وزیرمختار ایران در لندن مبنی بر عدم پایبندی متفقین به تعهداتشان در پیمان سه گانه]

وزارت امور خارجه

شماره: ۱۹۱۱

محرمانه

تاریخ: ۱۳۲۲/۵/۱۰

شماره عمومی ۳۹۱	 وزارت کشور اداره دایره شعبه	نوع پیش نویس
شماره خصوصی		موضوع پیش نویس
جروه دان		پیوست
پرونده		پاکتویس کننده

تاریخ یا کتویس ماه تاریخ ثبت ماه تاریخ تحریر ماه تاریخ خروج ماه ۱۳۲۲

نسخه هم تقدیم شد

بشماره

فراوان در سر ۲۴۰ رسیدن حکومت نظامی باید با تصویب هیئت
 صالح و در برابر تعزیرات آن هم جرمیانه دارد و باید مجموع احوال
 گذشته خود فقط قطع عبور و مرور شب کافرنیک راتب به
 هیئت وزیران پیشنهاد تصویب آن ابلغ میگردد - وزیر امور

بشارت مملکت

جناب آقای قهی زاده، وزیرمختار شاهنشاهی - لندن

در نامه شماره ۱۸۲۹ مورخ ۱۳۲۲/۵/۴ اجمالاً به این مطلب اشاره شد که متفقین چندان خود را پابند مواد مصرحه در پیمان سه گانه ندانسته و به رعایت و اجرای تعهدات ناشی از آن توجهی که لازم است ندارند. البته با مراجعه به نامه بالا و در نظر گرفتن مواد پیمان چگونگی امر روشن می گردد. ولی برای آنکه توضیح بیشتری در این قسمت داده و مواردی که مورد نظر است توجیه شده باشد مراتب زیر را به آگاهی می رساند:

۱. بند ۳ از فصل سوم پیمان سه گانه به شرح زیر است:

«واضح و مسلم است که در اجرای مقررات (ب. ج. د) از بند دوم این فصل، دول متحد حوائج ضروری ایران را کاملاً منظور نظر خواهند داشت.»

با آنکه این بند صریح و روشن و جای هیچگونه تعبیر و تفسیری را باقی نگذاشته ولی به طوری که تلگرافاً به استحضار رسیده آنچه مخصوصاً مربوط به فقره ب می باشد و در نامه بالا اجمالاً زیر شماره (۳) بحث گردیده از طرف متفقین رعایت نشده، چنانکه هنوز مذاکرات و مکاتبات راجع به حمل کالاهایی که در جنوب مانده ادامه دارد و به نتیجه اساسی که عبارت از تنظیم برنامه معین و مرتبی باشد نرسیده است و وزارت راه در گزارش اخیر خود چنین می نویسد:

تعیین سهمیه حمل کالای مورد مصرف داخله کشور با سرویس مخصوص نظامی راه آهن انگلیس موسوم به movement control می باشد و تا کنون مقامات نیروی امریکا که در راه آهن مداخله دارند، از اظهار نظر در این کار خودداری کرده و در هر مورد که به ایشان مراجعه شده به مقامات انگلیسی احواله داده اند - علت عمده تعویق در بارگیری واگونهاست که واگذار می کنند نبودن ترتیب و برنامه معینی برای واگذاری واگون به نواحی است، مثلاً اراک مدت سه هفته است شکایت می کند و تا کنون واگون نگرفته و در نتیجه از قبول کالا خودداری کرده در صورتی که ممکن است در این دو روز بدون اطلاع قبلی یک یا دو واگون واگذار شود و البته چون ناحیه مزبور به واسطه عدم اطمینان از واگذاری واگون کالای کافی برای بارگیری حاضر ندارد، سبب تعویق حرکت واگون و بالتبجه عدم استفاده کامل از ظرفیت واگون واگذاری می گردد. - همچنین در دورود معلوم نیست ترتیب واگذاری واگون چیست و سهمیه ایستگاه مزبور روزی چند واگون است؟ حتی در خود اهواز و خرمشهر هم که قبلاً موافقت شده بود روزی ۲۰۰ تن واگذار شود، فعلاً بیش از روزی ۳۴ تن داده نمی شود [و] بالاخره موضوع حمل کالا از اراک به جنوب است که اصولاً تحت هیچ قاعده و ترتیبی نیست و کاملاً بدون برنامه و به میل و اراده مأمورین انگلیسی در محل می باشد و تا وقتی که برای سهمیه حمل کالای مورد مصرف ۱ کالاهای مورد مصرف و ضروری هم برنامه ای که فعالیت های مأمورین

۱. قریب شش سطر از سند منتشر شده از سوی مرکز اسناد وزارت امور خارجه ناخواناست.

شاهنشاهی را روشن نماید وجود ندارد و بدین ترتیب مدت‌ها کالاهای ضروری در جنوب مانده و به تهران نمی‌رسد.

۲. بند اول از فصل چهارم پیمان صراحت بر این معنی دارد که:

«تا جایی که مقتضیات استراتژیک اجازه بدهد، نقاطی که این قوا آنجا نگاهداشته خواهد شد با موافقت دولت ایران تعیین خواهد شد.»

این قسمت به هیچ وجه تا به حال از طرف متفقین رعایت نشده و حتی در یک مورد هم دیده نشده است^۲ و حال آنکه نیروی متفقین در^۳ سوق الجیشی ندارد پراکنده می‌باشد چنانکه در تهران پایتخت کشور که به هیچ وجه نبایستی طبق موافقت‌نامه‌های قبلی، نیروهای متفقین اقامت نمایند مملو از نیروی آنهاست. و همچنین آنجایی که در این بند [بند یکم فصل چهارم] گفته می‌شود:

«جمع مسائل مربوط به روابط بین قوای دول متحده و ادارات دولت ایران حتی الامکان با همکاری ادارات این تسویه خواهد شد به نحوی که مأموریت قوای مزبور محفوظ باشد.» و در جای دیگر تأیید می‌شود:

«مزاحمت آنها با ادارات و قوای تأمین ایران و زندگانی اقتصادی کشور و رفت و آمد عادی سکنه و اجرای قوانین و مقررات ایران در حداقل امکان خواهد بود.» باید توضیح داده شود که در بسیاری از موارد نیروی متفقین مثلاً بدون مراجعه به مقامات وابسته شاهنشاهی به خانه مردم می‌روند، اشخاصی را دستگیر و توقیف می‌کنند و مخصوصاً در راه شمال با چوب جاده را مسدود و مانع عبور و مرور می‌شوند و در هر مورد یادداشت‌هایی صادر شده ولی بلا نتیجه مانده است.

۳. بند دوم از فصل چهارم ناظر است بر اینکه:

«هر چه زودتر ممکن شود بعد از اعتبار یافتن این پیمان یک یا چند قرارداد راجع به تعهدات مالی که دول متحده به سبب مقررات این فصل و فقره (ب. ج. د) از بند دوم فصل سوم بر عهده خواهند داشت در اموری از قبیل خریدهای محلی و اجازه ابنیه الخ منعقد خواهد شد.» نمونه کامل عدم رعایت این بند طرحی است که متجاوز از یک سال است از طرف وزارت راه تنظیم و تسلیم نمایندگان متفقین شده و کتباً و تلگرافاً نیز سفارت شاهنشاهی آگاه شده‌اند و هنوز به جایی منتهی نشده است. نسبت به سایر موارد هم قراردادی منعقد نگردیده و تکلیف نامعلوم است.

۴. فصل ۷ پیمان

بحران اقتصادی و مالی کشور که در نتیجه جنگ حاضر پیش آمده موضوعی نیست که ۲ و ۳. متأسفانه علیرغم عدم اکتفا به آنچه در کتاب درباره سوم شهریور آمده است و دسترسی به تصویر سند، امکان خواندن جملاتی میسر نشد.

جنابعالی به آن آگهی نداشته باشید و طی نامه‌های متعدده جزئیات امر به اطلاع سفارت شاهنشاهی رسیده و از عدم توجهی که متفقین نسبت به آن تا به حال نموده‌اند نیز استحضار کامل دارند، چنانکه دو طرح موافقت‌نامه که به استناد این ماده تنظیم و تسلیم نمایندگان متفقین شده است و رونوشتی از آن نیز جهت سفارت شاهنشاهی ارسال شده، هنوز به نتیجه مطلوب نرسیده است و به طوری که از جواب سفارت انگلیس در این باب مشاهده می‌شود، طرح‌های نامبرده را از لحاظ اینکه اساس مذاکره واقع شود کاملاً نامناسبیت تشخیص داده و معتقدند نکات عمده آن ضمن موافقت‌نامه‌های بعدی ذکر و حل شده است و شاهد مثال را قرارداد مالی و موافقت‌نامه مربوط به خواربار می‌آورند که اگر هر کدام با دقت مطالعه شود، واضح و روشن می‌گردد که نه تنها باری از دوش ما برداشته‌اند بلکه از بسیاری جهات مخصوصاً آنچه مربوط به موافقت‌نامه خواربار است با شئونات و حیثیات مملکتی تطبیق نمی‌نموده و بر اشکالات ما افزوده‌اند.

وزیر امور خارجه

سند شماره ۳۶۲ [بخشنامه محرمانه وزارت کشور در مورد مراجعه مأموران متفقین به مدارس و نصب اوراق تبلیغاتی در کلاسهای درس و دستورالعمل وزارت کشور برای جلوگیری از این کار]

وزارت کشور

تاریخ: ۱۳۲۲/۵/۱۱

بخشنامه - محرمانه و فوری

شماره: ۲۵۸۸

کلیه استانداریها و فرمانداریهای مستقل

رونوشت اداره کل شهربانی

بنا به گزارشهای رسیده و همچنین مطابق اطلاع وزارت فرهنگ بعضی از مأمورین نیروی نظامی دول متفق در شهرستانها به آموزشگاههای محل مراجعه و تقاضای توزیع برگها و تصاویری که جنبه تبلیغاتی دارد، بین دانش‌آموزان نموده و در بعضی [از] شهرها می‌خواسته‌اند داخل در کلاس شده شخصاً توزیع نمایند.

مراتب به وسیله وزارت امور خارجه به استحضار مقامات مربوطه رسید و به طوری که اطلاع می‌دهند چون این ترتیب مخالف با اصول آموزش و پرورش است و آموزشگاهها به طوری که در همه جا معمول است باید دور از سیاست باشند بنابراین شایسته است [که] توزیع برگها و تصاویر مورد بحث در اماکن عمومی غیر از آموزشگاهها به هیچ وجه مانعی نخواهد داشت.

وزیر کشور

رونوشت بخشنامه بالا برای اطلاع به اداره کل شهربانی ابلاغ می‌شود.

وزیر کشور

تالیفات و بخش اعلامیه‌های سیاسی توسط متفقین.

نمایش فیلمهای تبلیغی توسط متفقین

رونوشت تمام شرح بالا عطف به شماره ۵۵۳/م/۴۱۱ به وزارت فرهنگ ایفاد می‌گردد.

وزیر کشور

امضاء

رونوشت شرح بالا عطف به شماره ۱۷۷۶ به وزارت امور خارجه ارسال گردید.

سند شماره ۳۶۴ [دستور وزارت کشور به فرمانداری بندرعباس برای گزارش دسته‌بندیهای

محلی]

وزارت کشور

اداره: سیاسی

۱۳۲۲/۵/۱۳

فرمانداری بندرعباس

به طوری که از وزارت دادگستری اطلاع می‌رسد دسته‌بندی برعلیه مصالح دولت در بندرعباس تشکیل و اهالی را متزلزل کرده است غدغن فرمائید موضوع را مورد تحقیق و بررسی قرار داده و از چگونگی و اقداماتی که برای حفظ انتظامات و رفاهیت عامه می‌شود نتیجه را گزارش دهید.

رونوشت شرح بالا برای اطلاع به استانداری هشتم ایفاد می‌گردد.

سند شماره ۳۶۵ [نامه وزیر امور خارجه به نخست وزیر در خصوص تشدید حضور نیروهای

متفقین در تهران و ایجاد مزاحمت و بی‌مبالاتی توسط آنها]

وزارت امور خارجه

اداره: دفتر محرمانه

شماره: ۲۰۵۳

محرمانه

تاریخ: ۱۳/۵/۲۲ [۱۳]

جناب آقای نخست وزیر

خاطر مبارک مستحضر است که حضور نیروی متفقین در تهران نه تنها در پیمان سه گانه پیش بینی نشده بلکه برخلاف نامه هائی است که قبل از انعقاد پیمان نامبرده بین وزارت امور خارجه شاهنشاهی و سفارت خانه های شوروی و انگلیس مبادله شده است و چون پایتخت با حضور نیروی انگلیسی، شوروی، امریکائی و لهستانی صورتی به خود گرفته که به هیچ وجه متناسب با شئون کشور نیست. و علاوه بر این مطلب وقایع و حوادثی که اغلب بین نیروهای

متفقین در محافل و اماکن عمومی روی می‌دهد، و همچنین اختلالی که در آسایش عبور و مرور مردم در شب و روز بر اثر افراط صرف نوشابه از طرف نیروی نامبرده حاصل شده و همچنین حوادث ناگواری که هر روز بر اثر بی‌مبالاتی و بی‌احتیاطی رانندگان وسایل نقلیه متفقین پیش می‌آید، مسائلی است که از هر حیث قابل توجه می‌باشد و به نظر وزارت امور خارجه بایستی راهی برای خاتمه دادن به این وضع پیدا نمود.

وزارت امور خارجه در نظر دارد در صورتی که مورد تصویب هیئت وزیران باشد ضمن یادداشتی به سفارت‌خانه‌های متفقین مطالب بالا را به نحو مقتضی گوشزد نموده تقاضا کند تدابیری اتخاذ نمایند که پایتخت از نیروی متفقین تخلیه گردد و نیز به سفارت‌خانه‌های شاهنشاهی در کوی بیشف - لندن و واشنگتن تلگرافاً دستور دهد با مقامات وابسته وارد مذاکره شده و در پیشرفت نظریه دولت اقدام جدی بنمایند و چون فرمان انتخابات صادر گردیده و مردم بایستی با آزادی کامل به وظیفه خود عمل نمایند، موقع را برای این اقدام مناسب تشخیص می‌دهد.

مستدعی است از هر نظری که در این باب اتخاذ خواهند فرمود، وزارت امور خارجه را آگاه فرمایند تا طبق آن اقدام لازم معمول گردد.

وزیر امور خارجه

امضاء

سند شماره ۳۶۶ [نامه وزیر دربار به نخست‌وزیر مبنی بر عدم اصلاح وضع شیر و خورشید سرخ و اعلام اینکه کوچکترین قدمی در این راه برداشته نشده است]

شماره: ۲۴۱۸

فوری

دربار شاهنشاهی

تاریخ: ۱۳۲۲/۵/۱۷

جناب آقای نخست‌وزیر

با جلب توجه به نامه شماره ۱۹۴۳ زحمت می‌دهد که تا به حال با وجود تاکیدات متوالی و توجه خود جنابعالی به لزوم اصلاح وضعیت فعلی شیر و خورشید سرخ متأسفانه کوچکترین قدمی در این راه برداشته نشده و وضعیت سوء اداری این جمعیت کماکان به حال خود باقی است و موجب خجلت و انفعال در نظر بیگانگان می‌باشد. جناب آقای صالح هم تا اختیارات لازمه طبق مقررات به ایشان داده نشود حاضر به مداخله در امر جمعیت نیستند. و از طرفی آقای ورلن نماینده کمیته صلیب سرخ بین‌المللی که با حسن نظر کامل به ایران آمده است و قصد دارد ارتباط بین شیر و خورشید سرخ و کمیته را به طور رضایت‌بخش برقرار سازد به قراریکه اظهار می‌داشت هنوز در انتظار اطلاعاتی است که باید از جمعیت در دسترس او

بگذازند و با کمال تاسف تا به حال در این خصوص هم اقدامی به عمل نیامده.
نظر به اینکه ریاست جمعیت شیر و خورشید با جنابعالی است و اصلاح امور آن به نحوی که سابقاً نیز خاطر نشان گردید منظور نظر مهراثر ملوکانه می باشد، انتظار می رود اهتمام و توجه مخصوص در این خصوص مبذول و دستور عودت مجمع عمومی را هر چه زودتر صادر فرمایند که بتوان به اصلاح پاره [ای] از مقررات اساسنامه، جناب آقای صالح یا شخص شایسته دیگری را به سمت مدیرعامل انتخاب نمود تا ایشان به کار مشغول و سر و سامانی به امور این جمعیت خیر که در این موقع سخت وظایف نوعیه بس مهمی را عهده دار است بدهند.
متمنی است نتیجه اقدام را سریعاً اشعار فرمایند.

امضاء

وزیر دربار شاهنشاهی

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره: ۱۰۴۶۶

تاریخ: ۲۲/۵/۱۸

سند شماره ۳۶۸
نامه نخست وزیر ایران به وزیرمختار آمریکا مبنی بر اینکه ورود نظامیان امریکایی به ایران • برخلاف اصول بین المللی است و ضرورت دارد که هر چه زودتر قراردادی برای قانونی کردن آن منعقد شود]

تاریخ: ۱۳۲۲/۵/۲۹

شماره: ۱۱۲۴۴

نخست وزیر

آقای وزیرمختار^۱

راجع به اقامت نظامیان امریکائی در ایران کراراً با جنابعالی مذاکره کرده ام که ورود آنها به ایران برخلاف اصول و مقررات بین المللی و رضایت قبلی دولت ایران و مناسبات دوستی بین

• نظامیان امریکا در تاریخ ۱۶ آذر ۱۳۲۰ / ۷ دسامبر ۱۹۴۱ به منظور همکاری با نیروهای انگلیس و شوروی برای نظارت و تسریع در رساندن جنگ افزارهایی که آن دولت برای شوروی می فرستاد وارد ایران شدند. قسمت عمده این قوا در اراضی امیرآباد در شمال غرب تهران متمرکز شد و قسمتی نیز بین بندر شاهپور و تهران برای تسهیل در رساندن مهمات به شوروی مستقر شدند. (به نقل از: مبارزه با راهجویی بیگانگان در امور کشور ایران، اسناد دودمان شاهنشاهی پهلوی، قسمت چهارم، از انتشارات مرکز اسناد و آمار، کمیته شماره یک آموزش و اطلاعات مردم).
۱. دریفوس، وزیرمختار دولت امریکا در تهران.

شهرداری و نامرغوبی نان سیلو

شهرداری تهران

اداره شماره

دایره

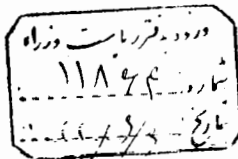
تاریخ: ۲۳/۵/۳۳
 شماره: ۱۰۴۷۳/۳۱۰
 ۶۳۱۰

مستقیم
++++

جناب آقای نخست وزیر

موقعی که تصحیح گرفته شد نان کارمندان دولت از نان سیلو در قبال کوبن داده شود شهرداری تهران با وزارت خواربار و اداره نان داخل مذاکره و مکاتبه شده و بالاخره موفق شد که نان کارمندان خود را از کاکین سنگک بزی تهیه نماید تا چندی نیز نان سنگک داده میشد لیکن چندی است که اداره نان از تحویل نان سنگک خود داری و نان سیلو میدهد. بطوریکه خاطر عالی مستحضراست حقوق کارمندان شهرداری فوق العاده کم و غذای اغلب آنها آبگوشت و امثال آن است که ناچارند از نان سنگک استفاده نکنند و نانهای سیلو هم طوری است که قابل خوردن نبوده و اغلب از مومین رانیز و بطوریکه آمار روزانه نشان میدهد در هر روز بیش از یکصد نفر مبتلا بدل درد هستند با اضافه از نظر قیمت هم نان سنگک هر کیلو ۳ ریال ولی نان سیلو هر دانه که بیش از ۷۰۰ گرم نیست سه ریال ارزش دارد چون عجلالتا وضعیت طوری است که از هیچ راهی نمیتوان به یک مشت کارمند بیچاره که هر یک دارای چند سرفايله هستند کمک های لازم نمود لافل بایستی طوری کرد نان که قوت لایموت آنها است تا اندازه نامین بشود. بنابراین استدعا دارد با دارن نان امر موکد صادر فرمائید که نان کارمندان شهرداری را که روزانه حداکثر به ۵ هزار عدد احتیاج دارد کمائی السابق بچند دکان سنگکی حواله دهند که در مقابل تادیه بها و کوبن گرفته و بمصرف برسانند مخصوصا تقاضا میشود نسبت باین پیشنهاد عطف توجه مخصوص و سریع مبذول فرمایند.

شهرداری تهران

بزرگوارم
 شهرداری تهران

۱۱۸
 تاریخ

خروج شاه از گاراژ تعمیرگاه راه‌آهن؛ نقرات شناسایی شده از راست: یوسف بهرامی، پیرسظامی (رئیس جریه راه‌آهن)، شاه، ابراهیم حکیمی و سیدمحمدصادق طباطبایی. این تصویر در کتاب رازپایندگی با حذف افسران امر بکابر از جانبین به چاپ رسیده است!

شیرستان
shirbarestan.info

کتاب رازبندگی، صفحه ۳۶۸؛ علت حذف تصویر نظامیان امریکایی، بی اعتنائی و عدم اداء احترام به شاه است.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی
استان شیرستان

دو کشور به عمل آمده و این عمل اولیای دولت امریکا مورد اعتراض دولت متبوعه دوستدار [واقع] و نمایندگان مجلس شورای ملی هم کراراً دولت را مورد سؤال قرار داده اند. برای اینکه ورود نظامیان امریکایی به ایران بر روی مقررات بین المللی استوار و تشریفات قانونی آن به عمل آید، باید هرچه زودتر قراردادی که تنظیم شده به امضای نمایندگان دولتین برسد که رفع هرگونه شبهه و اعتراض بشود. هرچند جنابعالی حسن نیت دولت متبوعه خودتان را متذکر و لزوم امضای قرارداد را چند بار وعده داده اید و طرح آنها مدتی است به دولت امریکا داده شده، معهداً متأسفم که اظهار بدارم تا حال نتیجه ای حاصل نشده و دولت من در مقابل اظهارات و اعتراضات حقه نمایندگان مجلس شورای ملی و مردم بلا تکلیف مانده است. از آنجائیکه امضای عهدنامه مورد موافقت دولت ایران و دولت امریکا است به نظر من مانعی به نظر نمی رسد که زودتر عهدنامه به امضا برسد و الا تصدیق خواهید فرمود دولت ایران عاجز خواهد بود که بتواند در مقابل سئوالات مردم جوابی بدهد و از این عمل و رفتار اولیای دولت امریکا که علمدار آزادی است مدافعه کند. با تجدید احترامات فائقه.

رونوشت نامه بالا به وزارت امور خارجه فرستاده می شود که موضوع را دنبال و زودتر نتیجه را اطلاع دهند.

نخست وزیر

امضاء

سند شماره ۳۶۹ [دستگیری برخی از مقامات لشکری از جمله سرتیپ صادق کوپال و سرهنگ احمد اخگر توسط لشکر اصفهان با نظر نیروهای متفقین]

وزارت کشور

امنیه کل کشور

محرمانه مستقیم

شب قبل با نظر متفقین از طرف لشکر اصفهان، سرتیپ کوپال، سرهنگ اخگر، سرهنگ جهان بیگلو، سرهنگ افسطی، سرگرد جهان بیگلو در ستاد لشکر بازداشت، ساعت ۸/۲ صبح امروز ۲۲/۶/۸ به طهران یا اراک حرکت دادند. ۵ نفر از اهالی غیرنظامی را نیز متفقین بازداشت و اعزام نمودند. لشکر و سایر ادارات به کارهای خود مشغول هستند.

۲۲/۶/۸

ح/۷۰۰

۲۲/۶/۹

رونوشت گزارش ژاندارمری اصفهان برای استحضار وزارت کشور ایفاد می‌گردد.

معاون ژاندارمری کل کشور، سرتیپ سطونی

سند شماره ۳۷۱ [شرایطی که از طرف سفارتخانه‌های امریکا و انگلیس و شوروی در صورت الحاق ایران به اعلامیه ملل متحد تعیین شد^۱]

[۱۳۲۲/۶/۱۱]

۱. هرگاه ایران با یک یا بیشتر از دول محور وارد مرحله جنگ گردد، با این اقدام می‌تواند به اعلامیه ملل متحد ملحق شود.

۲. ایران صرفاً با الحاق به اعلامیه، تعهدات نظامی یا اقتصادی اضافی به عهده نخواهد گرفت. لیکن امید می‌رود که از آن پس جدیتر اقدامات ممکنه را در داخل حدود ایران برای همکاری مادی به عمل آورد و به مبارزه و تلاشی که برای پیروزی بر هیتلریسم می‌شود کمک نماید.

۳. مزایایی که در الحاق نصیب ایران می‌گردد، واضح است همان مزایایی خواهد بود که از شرکت رسمی و کامل با سی و دو دولت متحد در این جنگ ناشی خواهد گردید.

۴. همین که ایران به اعلامیه ملحق گردد در شرکت کنفرانسهای مناسب مربوط به صلح همان حقوقی را خواهد داشت، که سایر ملل متحد دارا می‌باشند.

* * *

پس از اینکه دولت ایران مطمئن شد که بدون اعلان جنگ به آلمان نمی‌تواند به اعلامیه ملل متحد ملحق شود شاه با اعلان جنگ به آلمان و الحاق به اعلامیه ملل متحد موافقت نمود. در ساعت ۹/۳۴ دقیقه بامداد روز پنج‌شنبه ۱۷ شهریور ۱۳۲۲، ۹ سپتامبر ۱۹۴۳ فرمان شاه مبنی بر اعلام حالت محاصمه بین دولت ایران و دولت آلمان به شرح زیر صادر گردید.

۱. تدوین کنندگان مجموعه درباره سوم شهریور بدون استناد به سنه مشخصی صرفاً به شرایط فوق‌الذکر اشاره نموده‌اند که عیناً درج گردید.

نامه کفیل شهربانی به وزارت کشور در مورد تحویل گرفتن تعدادی از مقامات سیاسی، نظامی و اجتماعی توسط نیروهای متفقین]

وزارت کشور

اداره کل شهربانی

(محرمانه - نوری است)

اداره - اطلاعات -

دایره

بتاریخ ۱۰/۶/۳۲

شماره ۸۰۷۸

موضوع

پیوست

وزارت کشور

اداره

تعیین شماره ۷۱۰۶ مورخه ۱۳۲۲/۶/۱ بعد از میرساندن ساعت ۲۰ روز ۱/۶/۳۲۲

عده از نیروی متفقین به اداره شهربانی مراجعه و مشخص زیر :

- آقای دکتر متین دفتری - دکتر سجادی - سرهنگ عامری - خسرو انبال - تفضلی
 - علی اکبر موسوی زان - جوان بوشهری - میرزا علی هریست - نصراله رفعت - یاور سرتیپ پور
 - غلامرضا نظیری - امیر شرفی پندر - گل محمدی - دکتر عباس حکیم کمال - سید احمد شمسا
 - علی اکبر کیمی - مانوک مارتین - ویرا - زاهدی - دکتر شروین - نیب زان - اکبر نرانی
 - اسمعیل صفاری - راکه در اداره اطلاعات بنا به تقاضای متفقین بازداشت شده بودند تحویل گرفته و با خود بردند و فقط در تهران با نام بانو هلدا پیرایش و بانو - ارباب ربابی گذاردند
- که امروز صبح ساعت ۱۰ تسلیم کاپیتان گرد گردیده است

کفیل شهربانی کل کشور - پاسیار - سیف

[Handwritten signature]

اداره کل شهربانی
تاریخ ۱۰/۶/۳۲
شماره ۸۰۷۸
موضوع

تاریخ ۱۰/۶/۳۲
اداره کل شهربانی
وزارت کشور
موضوع

[گزارش کفیل شهربانی به وزیر کشور در مورد دستگیری تعدادی دیگر از افراد ایرانی]

اداره - اطلاعات

دایره

موضوع

وزارت کشور
اداره سیاسی
شماره ۲۷۶ تاریخ ۱۳۰۷/۱۲/۱۲

(محرمانه)

وزارت داخله

اداره کل شهربانی

وزارت کشور

تاریخ ۱۳۰۷/۱۲/۱۲

نمره ۱۶۸۹۷
صیغه

مهر
وزارت کشور
مهر
وزارت کشور

تعقیب نامه شماره ۲۹۹۱ (۱۲) نفر دیگر از اشخاصیکه بایستی بازداشت بشوند بااسامی ذیل :

- ۱- سرهنگ عامری ۲- دکتر شروین ۳- تفضل ۴- یحیی ویرا ۵- امیرهمايون پونجیری
 - ۶- خسرو اقبال ۷- میرزا علی هیئت ۸- علی اکبر موسوی زاده ۹- علی اکبر کیسلی
 - ۱۰- مارتین مانوک ۱۱- دکتر حکیم کمال ۱۲- رضا کاشفی (قبلا زندانی بوده است)
- جلب و در شهربانی تحت نظر قرار داده شده اند نسبت به بازداشت این اشخاص و تکرار نانونی آنها مستعد می است دستور صادر فرمایند.

کفیل شهربانی کل کشور - پاسپار ۱ سیف

[Handwritten signature]

تاریخ
کار نگارنده درج
مهر و امضای این قلم در آرشه کفرانه
این نامه ۹/۱۲/۱۳۰۷ صادر شد و او وقت
۱۲/۱۲/۱۳۰۷ در دسترس او در دهانه تهیه و کلمه
در این نامه است در وزارت شهربانی
برگردد به تعقیب
[Handwritten signature]
۱۲/۱۲/۱۳۰۷

با تأییدات خداوند متعال

ما

محمد رضا پهلوی شاهنشاه ایران

بنا به پیشنهاد دولت و بر طبق اصل پنجاه و یکم قانون اساسی از تاریخ ۱۷ شهریور ۱۳۲۲ حالت جنگ را بین کشور خودمان و آلمان مقرر و اعلام می‌داریم.

هفدهم شهریور ماه یکهزار و سیصد و بیست و دو

امضاء

* * *

در ساعت ده روز هفدهم شهریور ماه علی سهیلی نخست‌وزیر به همراهی وزیران دولت خود در مجلس شورای ملی حاضر شد و مقارن ساعت یازده و نیم قبل از ظهر سخنان زیر را ایراد کرد.

سند شماره ۳۷۴ [گزارش نخست‌وزیر در مورد فرمان شاه و تبیین دلایل شرکت ایران در

جنگ علیه آلمان]

به طوری که خاطر نمایندگان محترم مستحضر است دولت شاهنشاهی در آغاز جنگ کنونی بیطرفی خود را به دول متخاصم اعلام و در حفظ شرایط آن نهایت مراقبت را معمول داشت. ولی در نتیجه پیش‌آمدهایی که منتهی به وقایع شهریور ۱۳۲۰ گردید، پیمانی بین دولت ایران از یک طرف و دولتین انگلیس و شوروی از طرف دیگر منعقد شده و از آن پس این قرارداد مبنای سیاست خارجی ایران نسبت به متخاصمین قرار گرفت و رویه دولت شاهنشاهی در مقابل دول محور روشن و اعلام شده و انتظار می‌رفت دول محور با در نظر گرفتن وضع خاص ایران و تعهداتی که این کشور در مقابل متفقین دارد مبادرت به اقدامات و عملیاتی نمایند تا بالنتیجه موجب انحراف دولت ایران از تعقیب رویه [ای] که در پیمان سه گانه اتخاذ نموده گردد. لیکن وقایعی که اخیراً بروز کرده و شواهد و مدارکی که در دست است، منجمله تحریک جمعی از عشایر بر علیه دولت که منجر به وقایع اسف باری گردید و همچنین اعزام افراد مخصوصی به وسیله هواپیماها به منظور تخریب راه آهن و قطع وسایط ارتباطیه و تشکیل سازمانهای جاسوسی و سایر اقداماتی که خاطر نمایندگان محترم از چگونگی آن آگاه می‌باشد، آشکار ساخت که عمال آلمانی برخلاف انتظار دست به فعالیت‌های وخیمی در ایران زده و سعی کرده‌اند با ایجاد اختلاف و تفرقه بین مردم این کشور آتش فتنه و انقلاب داخلی را بر پا ساخته و موجبات سلب آسایش عامه و اختلال امنیت مملکت را فراهم کنند.

دولت ایران این قبیل عملیات نامشروع دولت آلمان را در داخله ایران خصمانه تلقی کرده و تحریکات و دسایسی را هم که به منظور ایجاد فتنه و آشوب در سراسر کشور به عمل آمده است مخاطره آمیز تشخیص داده و برای حفظ مصالح عالیله کشور خود حتماً موظف می باشد اقداماتی در خاتمه دادن به این وضعیت و اوضاع ناگوار که مورد انزجار قاطبه ملت ایران است به عمل آورد. بنابراین دولت با مذاقه در جمیع جهات امر و تشخیص منافع مملکت در حال و استقبال، خود را ناگزیر دید به فرمان اعلیحضرت همایون شاهنشانی حالت مخاصمه بین ایران و آلمان اعلام دارد و در همین حال الحاق خود را به اعلامیه مشترک ملل متفقہ مورخ اول ژانویه ۱۹۴۲ اعلام می دارد.

سپس متن فرمان شاه را قرائت نمود.

کتابستان
www.barestan.info

* * *

در ساعت ده همان روز (۲۲/۵/۱۷) نمایندگان دول امضاءکننده پیمان سعدآباد: ترکیه، عراق و افغانستان برطبق دعوتی که قبلاً به عمل آمده بود در کاخ وزارت امور خارجه حاضر شده و معاون وزارت امور خارجه بیاناتی مبنی بر علل اعلام وجود حالت مخاصمه بین ایران و آلمان اظهار و مفاد فرمان شاه را به استحضار نامبردگان رسانیده و مراتب دوستی و مودت و تشدید روابط بین دولت ایران و دول امضاءکننده پیمان سعدآباد را تأیید نمودند.

سند شماره ۳۷۵ [سخنان همایون جاه، معاون وزارت امور خارجه در حضور نمایندگان دول امضاءکننده پیمان سعدآباد در خصوص اعلام حالت جنگ بین ایران و آلمان]

به طوری که استحضار دارند دولت شاهنشاهی در آغاز جنگ حالت بیطرفی اختیار کرد و در حفظ شرایط آن هم مراقبت لازم را بجا آورد. بعد در اثر پیشامدهای شهریور ۱۳۲۰، پیمان سه گانه بین دولت ایران و دولتهای انگلیس و اتحاد جماهیر شوروی منعقد گردید که دولت شاهنشاهی نسبت به اجرای قرارداد مزبور تعهداتی را متقبل، و لازم دید صمیمانه تعهدات خود را به موقع اجرا گذارد. از طرف دیگر وقایع اخیر و شواهدی که به دست آمده معلوم کرد که عمال آلمان دست به فعالیتها و عملیاتی زده اند که با ایجاد اختلاف و تفرقه بین مردم ممکن است فتنه و انقلاب داخلی در کشور برپا و باعث اختلال امنیت در مملکت بشوند. لهذا دولت ایران این تحریکات و دسایس را مخاطره آمیز تشخیص داد و این قبیل عملیات آلمان را در داخله ایران خصمانه دانسته و از لحاظ مصالح عالیله کشور برای خاتمه دادن به این اوضاع ناگوار خود را ناگزیر به اتخاذ تدابیر و اقدامات لازم دید.

امروز جناب آقای نخست وزیر در مجلس شورای ملی اعلامیه ای قرائت خواهند کرد و

فرمان اعلیحضرت همایون شاهنشاهی را دایر به وجود حالت جنگ بین کشور ایران و آلمان اعلام خواهند داشت.

این جانب وعده می‌دهم هرچه زودتر، و همین که فرمان اعلیحضرت همایون شاهنشاه و اعلامیه آقای نخست وزیر در مجلس قرائت و رسمیت یافت، رونوشتی از آن برای آقایان ارسال دارم تا از دلایل دولت شاهنشاهی ایران، علاوه بر آنچه گفته شد، نسبت به مبادرت به این عمل به تفصیل استحضار حاصل فرمایند. منظور از این مزاحمت و دعوت آقایان نمایندگان دول دوست و همسایه هم این بود که چون علاوه بر علائق دوستی و همسایگی که دولت شاهنشاهی را به دولتهای شما آقایان نمایندگان نزدیک می‌دارد، پیمان سعدآباد هم این دوستی و نزدیکی را تشدید و ما را بیشتر به هم مربوط ساخته، مقتضی به نظر آمد قبل از اعلام و اجرای رویه خاصی که دولت ایران نسبت به یک کشور خارجی اتخاذ کرده و می‌خواهد جنگ را بین کشور شاهنشاهی و آلمان اعلام دارد، شما آقایان را مستحضر سازد تا مراتب را به دولتهای خود اعلام دارید. در اینجا لازم است اضافه گردد که در هر حال ارتباط دوستی و نزدیکی و علائق همسایگی دولت شاهنشاهی با دولتهای شما آقایان به وضع سابق بلکه محکمتر باقی و برقرار بوده، و ارتباط و نزدیکی خاصی هم که ما به موجب پیمان سعدآباد با هم پیدا کرده ایم، خلل ناپذیر و روز به روز و بیش از پیش به وضع متین و مستحکم تأیید و تشدید خواهد گردید. چون آقای وزیر امور خارجه قرار است در این ساعت در مجلس شورای ملی حاضر باشند، لهذا با اظهار تأسف، خودشان این جانب را مأمور نمودند مترجم احساسات ایشان واقع شده، مراتب اظهار شده را به اطلاع آقایان نمایندگان کشورهای امضاکننده پیمان سعدآباد برسانم.

سند شماره ۳۷۶ | نامه وزیر امور خارجه به نمایندگان دولتهای سوئد و سوئیس در تهران مبنی بر اعلام حالت جنگ میان ایران و آلمان

آقای کاردار عزیزم

احتراماً رونوشت اعلامیه ای را که جناب آقای نخست وزیر امروز در مجلس شورای ملی راجع به اعلام وجود حالت مخاصمه بین ایران و آلمان، و الحاق دولت شاهنشاهی به اعلامیه ملل متحده مورخ اول ژانویه ۱۹۴۲ ایراد نموده اند برای اطلاع و استحضار آن جناب به پیوست ارسال می‌دارد. خواهشمند است مراتب مندرج در اعلامیه را به اطلاع دولت سوئد/ سوئیس برسانند تا لطفاً مقامات وابسته آلمان را از آن آگاه نمایند. موقع را مغتنم شمرده احترامات

۱. نظر به اینکه دولت سوئد حافظ منافع آلمان در ایران و دولت سوئیس حافظ منافع ایران در آلمان می‌باشند علیهذا نامه بالا به نمایندگان دول سوئد و سوئیس در ایران اشعار گردید که دولت آلمان را از جریان مستحضر داشته حالت مخاصمه را به دولت متبوع خود اعلام دارند.

فائمه را تجدید می‌نمایند.

محمد ساعد

وزیر امور خارجه

جناب آقای م. پوست، کاردار سفارت سوئد- تهران
جناب آقای دکتر ارمن دنیگر، کاردار سفارت سویس- تهران

* * *

در تاریخ اول ژانویه ۱۹۴۲ میلادی برابر با ۱۱ دی ماه ۱۳۲۱ نمایندگان مختار بیست و شش کشور جهان پیمان اتحادی علیه دولتهای محور امضا کردند. این پیمان بعداً به نام «اعلامیه ملل متحده» معروف گردید. مفاد پیمان اتحاد بیست و شش کشور این بود که کلیه منابع اقتصادی و نظامی خود را علیه دول محور به کار برند و ضمن همکاری با یکدیگر از ترک مخاصمه و صلح جداگانه با دشمنان مشترک یعنی دول محور خودداری نمایند.

در اعلامیه ای که به دنبال پیمان اتحاد بیست و شش کشور صادر گردید تصریح شده بود که ملل دیگری که به هر نحو در مبارزه علیه نازیسم به متفقین کمک کرده و یا بعداً کمک کنند، می‌توانند به اعلامیه مزبور ملحق شوند.

در اینجا بی‌مناسبت نیست متن اعلامیه ملل متحده و کشورهایی را که بدان ملحق شده‌اند متذکر شویم.

دولت ایران در تاریخ ۱۷ شهریور ۱۳۲۲ (۸ سپتامبر ۱۹۴۳) الحاق خود را به آن اعلام و وزیر مختار ایران در امریکا نیز در تاریخ ۲۲ شهریور ۱۳۲۲ (۱۳ سپتامبر ۱۹۴۳) نسخه اصلی آن را از طرف دولت ایران امضا کرد. دول امضاء کننده اعلامیه ملل متحد عبارت بودند از: ایالات متحده امریکا، بریتانیای کبیر و ایرلند شمالی، اتحاد جماهیر شوروی، چین، استرالیا، بلژیک، کانادا، کاستاریکا، کوبا، چکوسلواکی، جمهوری دومینیکن، السالوادور، یونان، گواتمالا، هائیتی، هندوراس، هندوستان، لوکزامبورگ، هلند، زلاند جدید، نیکاراگوا، نروژ، پاناما، لهستان، افریقای جنوبی و یوگسلاوی. مدلول اعلامیه ملل متحده از این قرار است:

[اعلامیه ملل متحد بر علیه دول متحد]

سند شماره ۳۷۷

«نظر به این که دول امضاء کننده به برنامه مشترک اصول و مقاصد مندرج در اعلامیه رئیس جمهوری ایالات متحده امریکا و نخست وزیر بریتانیای کبیر و ایرلند شمالی مورخ ۱۴ اوت ۱۹۴۱ معروف به منشور آتلانتیک ملحق شده‌اند، و نظر به این که یقین دارند دفاع از جان و آزادی و استقلال و حریت مذهبی و همچنین صیانت حقوق بشر و اجرای عدالت در

کشورهای خود و کشورهای دیگر مستلزم این است که بر دشمنان خود کاملاً مظفر و پیروز گردند، و نظر به این که هم اکنون مشترکاً به مبارزه بر علیه قوای که در صدد است دنیا را تحت سلطه و انقیاد خود درآورد مشغول هستند، علیهذا اعلام می‌دارند:

۱. هر یک از دول امضاء کننده متعهد می‌شود کلیه منابع اقتصادی و نظامی خود را بر علیه آن عضو یا اعضای دول پیمان سه گانه محور و متحدینشان که با آنها در حال جنگ است به کاربرد.

۲. هر یک از دول امضاء کننده متعهد می‌شود با سایر دول امضاکننده همکاری کرده به ترک مخاصمه و صلح جداگانه با دشمنان مشترک مبادرت نمایند.

ملل دیگری که هم‌اکنون در این مبارزه بر علیه هیتلریسم کمک مادی یا مساعدتهای دیگری می‌نمایند، یا ممکن است بعداً به این اقدام مبادرت نمایند می‌توانند به این اعلامیه ملحق شوند.

در تاریخ اول ژانویه ۱۹۴۲ در واشنگتن تحریر شد.

محل امضاء نمایندگان دول نامبرده در بالا

* * *

از آن پس تلگرافهای متعدد میان شاه و سران چند کشور بزرگ و نیز میان وزیر امور خارجه ایران با وزرای خارجه آن کشورها در مورد امضای اعلامیه توسط ایران مبادله شد.

سند شماره ۳۷۸ [تلگراف وزیر امور خارجه به سفارت ایران در واشنگتن درباره الحاق ایران به اعلامیه ملل متحد و اعلام جنگ ایران علیه آلمان]

وزارت امور خارجه

تاریخ ۱۳۲۲/۶/۱۷

سفارت شاهنشاهی ایران در واشنگتن

امروز ۱۷ شهریور حالت مخاصمه بین ایران و آلمان اعلام و دولت شاهنشاهی الحاق خود را به اعلامیه ملل متحده مورخ اول ژانویه ۱۹۴۲ اظهار نموده مراتب تلگرافاً به وزارت خارجه امریکا، انگلیس، شوروی، چین اطلاع داده شده، مقتضی است سند الحاق را به نام دولت شاهنشاهی امضاء کرده، تاریخ، روز و ساعت امضاء را فوراً تلگراف کنید.

ساعد

۱. کشور مکزیک در ۱۵ خرداد ۱۳۲۱/۵ ژوئن ۱۹۴۲، جزایر فیلیپین در ۲۰ خرداد ۱۳۲۱/۱۰ ژوئن ۱۹۴۲، حبشه در ۱۷ مهر ۱۳۲۱/۱۹ اکتبر ۱۹۴۲ و عراق در ۲۶ دی ۱۳۲۱/۱۶ ژانویه ۱۹۴۲، بعداً به این اعلامیه ملحق گردیدند.

[شرکت ایران در جنگ مورد استقبال و تأیید چند کشور، از جمله کشورهای همسایه قرار گرفت، چنانکه:]

جمال حسوتارای، سفیرکبیر دولت ترکیه اظهار خوشوقتی کرد که دولت ایران قبلاً نسبت به رویه‌ای که اتخاذ نمود، نمایندگان کشورهای پیمان سعدآباد را مستحضر داشته و تأیید کرد که از طرف دولت جمهوری ترکیه هم البته نسبت به علائق دوستی و نزدیکی بر اساس پیمان سعدآباد بیش از پیش در تشدید روابط دوستی و نزدیکی اهتمام لازم به جا خواهد آمد. عباس مهدی، وزیرمختار دولت پادشاهی عراق و جمعه‌خان نایب اول و کاردار سفارت کبرای دولت افغانستان هم اظهارات مشابهی کردند و قرار شد که رونوشت فرمان شاه و اعلامیه نخست‌وزیر برای آقایان فرستاده شود که بتوانند مراتب را مشروحاً به دولتهای خودشان تلگراف نمایند.

ساعت یک بعد از ظهر همان روز وزیر امور خارجه هیأت نمایندگان دول متفق را که قبلاً برای همین ساعت به عمارت وزارت امور خارجه دعوت شده بود، پذیرفته مطالب زیر را اظهار داشت:

[سخنان وزیر امور خارجه ایران خطاب به نمایندگان سیاسی دول متفق در مورد اعلام حالت جنگ با آلمان]

«نظر به علائق دوستی و روابط نزدیکی که خوشبختانه بین دولت ایران و دول متفق برقرار بوده، از دیرزمان دولت شاهنشاهی لزوم همکاری بیشتری را با دول متفق احساس نموده بود، و در این راه هم تاکنون اقدامات زیادی به جا آورده است. چنانکه مساعی ایران در پیشرفت مقاصد متفقین مشهود و محتاج به شرح و تفصیل نخواهد بود. با این حال در این موقع که فعالیت عمال آلمان در ایران در تزیاید به نظر آمده که علاوه بر ایجاد فتنه و اختلال در کشور ایران، ممکن بود در مساعی عظیم جنگی دول متفق در ایران نیز حلال وارد سازد، دولت شاهنشاهی ایران برای خاتمه دادن به این وضعیت و برای تشریک مساعی بیشتر با دول متفق خود، برای حفظ منافع مشترک، تصمیم اتخاذ نمود که حالت جنگ را با آلمان اعلام و الحاق خود را به پیمان دول متفق مورخه اول ژانویه ۱۹۴۲ اعلام دارد.»

* * *

وزیر امور خارجه در زمینه اعلامیه نخست‌وزیر وضعیات را مفصلاً شرح داد و اظهار امیدواری کرد که از این تاریخ عوالم دوستی و یگانگی و همکاری با متفقین بر اساس و پایه محکمتری برقرار شده از جانب طرفین نسبت به مساعدتهای مادی و معنوی به همدیگر بیش از پیش استقبال شود.

ساعت چهار بعد از ظهر همان روز وزیر امور خارجه، کاردار سفارت سوئد و کاردار سفارت سوئیس را پذیرفته، از آنها درخواست کرد وضعیت دولت ایران را نسبت به حالت جنگ با آلمان به دولتهای خود اطلاع دهند و مراتب را نیز رسماً به دولت آلمان اعلام نمایند. وزارت امور خارجه همچنین رونوشت فرمان و رونوشت اعلامیه نخست‌وزیر را برای نمایندگان دول امضاء کننده پیمان سعدآباد و نمایندگان دولت سوئد در تهران که حافظ منافع آلمان در ایران و دولت سوئیس که حافظ منافع ایران در آلمان بودند فرستاد.

سند شماره ۳۸۱ [تلگراف محمد ساعد وزیر امور خارجه به وزرای امریکا، انگلستان، شوروی و چین مبنی بر الحاق ایران به اعلامیه ملل متفق و تشریک مساعی با متفقین]

وزارت امور خارجه

تاریخ ۱۳۲۲/۶/۱۷

در این موقع که دولت شاهنشاهی نظر به اقدامات و عملیات خصمانه‌ای که از طرف عمال آلمان به منظور تولید فتنه و اغتشاش در مملکت صورت گرفته و از لحاظ تأمین امنیت و صیانت تمامیت و استقلال کشور، که در نتیجه همین جریانات مورد مخاطره واقع شده، خود را حتماً مجبور دید وجود حالت مخاصمه را بین ایران و آلمان اعلام دارد، خوشوقتیم به اطلاع جنابعالی برسانم که دولت متبوعه دستدار با اجازه مجلس شورای ملی الحاق خود را به اعلامیه ملل متحده مورخ اول ژانویه ۱۹۴۲ اعلام داشته است.

ملت ایران خوشوقت است که بدین وسیله می‌تواند در راه نیل به منظورات و مقاصدی که در منشور آتلانتیک مصرح است و اساس آن آزادی ملل و تأمین صلح دائم در جهان می‌باشد، با معاضدت و همکاری و تشریک مساعی کامل با متفقین خود برای حفظ مدنیت جهان و سعادت نوع بشر که کمال مطلوب قاطبه ایرانیان است، قدمهای مؤثرتری بردارد.

وزیر امور خارجه

محمد ساعد

* * *

در تلگرافی که ساعد به کردل هال وزیر امور خارجه کشورهای امریکا مخابره گردید جمله زیر نیز اضافه گردید:

«بدین مناسبت به جناب آقای شایسته وزیرمختار ایران اجازه داده شد که اعلامیه ملل متحده مورخ اول ژانویه ۱۹۴۲ را از طرف دولت شاهنشاهی امضاء نماید.»

سند شماره ۳۸۲

[تلگراف محمدرضا شاه به پادشاه انگلیس به مناسبت الحاق ایران به
اعلامیه ملل متحد]

تاریخ ۱۸ شهریور ۱۳۲۲

اعلیحضرت جرج ششم پادشاه انگلستان و امپراطور هندوستان - لندن
به مناسبت الحاق ایران به اعلامیه ملل متفق موقع را غنیمت شمرده درود صمیمانه خویش را به
آن اعلیحضرت ابراز داشته و ایشان را مطمئن می‌گردانم که همهٔ مساعی من در راه ادامه و
توسعهٔ همکاری مؤثری که تاکنون برای پیروزی منظور مشترک ما و شکست نهایی آلمان از
طرف ایران به عمل آمده، مصروف خواهد گردید.

محمد رضا بهلوی

تبرستان
www.barestan.info

سند شماره ۳۸۳

[تلگراف وزیرمختار ایران در واشنگتن به وزارت امور خارجه در خصوص
الحاق ایران به اعلامیه دول متحد و اعلام جنگ علیه آلمان]

تاریخ ۱۸/۶/۱۳۲۲

جمعه ۱۸ شهریور [ساعت] پنج بعدازظهر تصمیم دولت راجع به الحاق به اعلامیه ملل متحده
را کتباً به دولت امریکا اطلاع داد و ضمن نامه اظهار داشت که چون ملت و دولت صمیمانه به
اصول منشور آتلانتیک معتقد هستند تاکنون با تمام وسائل که در دست آنها بوده برای پیشرفت
جنگ به متفقین کمک کرده‌اند. در همان موقع پاسخ دولت امریکا به بنده تسلیم گردید؛
وزیر خارجه [امریکا] در نامه خود اظهار نموده که این اقدام دولت ایران قدم تازه برای
مشارکت و همکاری با ملل آزادخواه می‌باشد و دخول ایران را در ردیف ملل متحده تهنیت
گفته، متن دو نامه را به روزنامجات دادند.

شایسته

سند شماره ۳۸۴

[تلگراف وزیر خارجه به وزیرمختار ایران در لندن در مورد شرایط منتج از
الحاق ایران به اعلامیه ملل متحد]

تلگراف رمز

شماره ۹۱۳

تاریخ ۱۳۲۲/۶/۱۸

۱. این تلگراف در مورخه ۲۸ شهریور ۱۳۲۲ به سفارت ایران در لندن رسید.

وزیرمختار ایران - لندن

تعقیب ۶۳۳، جمعه ۱۱ شهریور وزرای مختار انگلیس و امریکا و کاردار روس پاسخ دولتهای خودشان را در خصوص تمایل دولت ایران به الحاق [به] اعلامیه ملل متحد به این جانب دادند. هر سه پاسخ دارای مضمون واحدی به شرح زیر هستند:

یکم. چون دولت ایران با هر یک از دول محور وارد جنگ شود، ایران شایسته الحاق خواهد بود.

دوم. معنی الحاق فی نفسه این نخواهد بود که ایران تعهدات جدید اقتصادی و نظامی قبول نماید. هر چند امیدوار است دولت ایران پس از آن جدیترین اقدامات ممکن را برای کمک و مساعدت مادی در جنگ و فیروزی بر علیه هیتلریسم به عمل آورد.

سوم. مزایایی که از دخول عاید ایران می شود، مزایایی است که به طور وضوح در شرکت رسمی و کامل در این جنگ با ۲۳ ملت متفق ناشی خواهد شد.

چهارم. همین که ایران به اعلامیه مزبور ملحق شود، در شرکت کردن در کنفرانسهای مربوط به صلح، ایران با سایر ملل متفق مساوی خواهد بود.

در ضمن صحبت با وزیرمختار انگلیس نسبت به قسمت منظور از کنفرانسهای مربوط این است که دولت ایران فقط در کنفرانسهایی که مسائل مربوط به ایران مورد مذاکره واقع می شود حق شرکت دارد، [که] منظور ما را حاصل نمی شود. دولت ایران می خواهد در کلیه کنفرانسهای صلح شرکت نماید و در کنفرانس مذاکره در مسائل مربوط به بلژیک و هلند و غیره بشود نیز خود را ذیحق می داند در این کنفرانسها هم شرکت کرده و صاحب رأی باشد. وزیرمختار انگلیس پاسخ صریح نداد و اظهار داشت رئیس مسائل مهم مربوط به صلح بین ۱۴ دولت بزرگ مذاکره می شود و درین موضوع به خصوص که سؤال می کنید وارد نیستیم. ولی کاردار شوروی نسبت به کلیه مسائل توضیحاً بالاخره گفت که منظور از کلیه کنفرانسهایی است که راجع به برقراری صلح منعقد می گردد و درین باب شکی ندارم. ۹۱۳

[وزیر امور خارجه]

[محمد] ساعد

سند شماره ۳۸۵ [ترجمه خبریک روزنامه چاپ بمبئی در مورد اعلام جنگ ایران به آلمان]

مورخه ۱۱ سپتامبر ۱۹۴۳/۱۹/۱۳۲۲/۶

ترجمه روزنامه چاپ بمبئی مورخه ۱۱ سپتامبر ۱۹۴۳

لندن - ۱۰ سپتامبر، از تهران آگهی رسیده که ایران به آلمان اعلان جنگ داده است.

۱. نام روزنامه خوانده نشد.

اطلاعی از واشنگتن حاکی است که از چندی پیش اعلان جنگ ایران بر علیه آلمان تحت مطالعه بوده، بنابراین اتخاذ این تصمیم در اثر شکست ایتالیا نبوده. یک نفر گوینده اداره جنگ اظهار نموده بنابر پیمانهای که ایران با دول روس و اتازونی و بریتانیا دارد تاکنون بعضی وسائل مانند راهها و راه آهن ایران مورد استفاده دول مزبور بوده است. این اعلان جنگ یک نوع تأیید عملی بوده و در هر صورت مورد تحسین می باشد. محافل آگاه تذکر داده اند که تصور می رود ارتش متفقین را که فعلاً در ایران وظایف معمولی را انجام می دهند از ایران به سوی میدانهای مهمتر جنگ خواهند فرستاد و ارتش ایران کارهای پاسبانی را انجام خواهد داد.

سند شماره ۳۸۶ [باسخ وزیر خارجه انگلیس به وزیر امور خارجه ایران مبنی بر ابراز مسرت در مورد الحاق ایران به اعلامیه ملل متحد و اعلان جنگ به آلمان]

تاریخ ۱۲ سپتامبر ۱۹۴۳ / ۲۰ شهریور ۱۳۲۲

جناب آقای ساعد، وزیر امور خارجه - تهران

دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان با مسرت تصمیم دولت شاهنشاهی را به اعلان حالت جنگ بین ایران و آلمان و الحاق به اعلامیه ملل متحد دریافت داشته اند.

میل دارم مسرت شخصی خود را ابراز دارم از اینکه ایران تاکنون دوش به دوش متفقین قرار گرفته و بدین ترتیب شرکت و همکاری طولانی خود را تأیید کرده است. با این اعلام، ایران با آن دشمنانی که سعی داشته اند استقلال او را از پای در آورده و نفاق داخلی را در میان مردم ایران ایجاد کنند، داخل مبارزه شده است و اکنون بیش از پیش ظاهر خواهد شد که کلیه امیدواریهای آن دولت برای سعادت آتیه توأم با پیروزی ملل متفق خواهد بود. تا پیروزی قطعی با یکدیگر همقدم خواهیم بود.

وزیر خارجه انگلستان

ایدن

سند شماره ۳۸۷ [باسخ روزولت به تلگراف محمدرضا پهلوی مبنی بر الحاق ایران به اعلامیه ملل متحد و اعلان جنگ به آلمان]

تاریخ ۱۲ سپتامبر ۱۹۴۳ / ۲۰ شهریور ۱۳۲۲

اعلیحضرت همایون محمدرضا پهلوی شاهنشاه ایران - تهران

از تلگرافی که آن اعلیحضرت به مناسبت تسلیم ارتش ایتالیا^۱ مخابره فرموده اید صمیمانه تشکر

۱. پیش از آن از سوی شاه به مناسبت تسلیم ارتش ایتالیا تلگرافی به روزولت مخابره شده بود.

می‌کنم. اطمینانی که در تلگراف ابراز شده است دائر بر اینکه با الحاق به اعلامیه ملل متفق، کشور شاهنشاهی به قوت همکاری خود در راه نیل به مقصود مشترک خواهد افزود، موجب مسرت فوق العاده مردم ایالات متحده که به منظور شکست قطعی هیتلریسم کلیه منابع خود را به میان گذارده‌اند گردید.

فرانکلین د. روزولت

سند شماره ۳۸۸ [تلگراف محمدرضا شاه به رئیس شورای عالی اتحاد جماهیر شوروی در ارتباط با پیوستن ایران به اعلامیه ملل متحد]

جناب آقای میخائیل ایوانوویچ کالنین

رئیس عالی اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی - مسکو

اکنون که کشور ایران به اعلامیه ملل متحد ملحق گردیده، موقع را بی اندازه مناسب و مطبوع می‌دانم که درود صمیمانه خویش را به آن جناب ابراز داشته و ایشان را مطمئن گردانم که عزم راسخ دارم به همکاری صمیمانه و مؤثری که تاکنون از طرف ایران نسبت به منظور مشترک متفقین به عمل آمده، همچنین به پیروزی اتحاد جماهیر شوروی و شکست نهایی آلمان ادامه داده و بر آن یفزازیم.

محمدرضا پهلوی

سند شماره ۳۸۹ [پاسخ وزیر امور خارجه امریکا به تلگراف وزیر امور خارجه ایران راجع به اعلان جنگ ایران به آلمان و الحاق به اعلامیه ملل متحد]

تاریخ ۱۲ سپتامبر ۱۹۴۳ / ۲۱ شهریور ۱۳۲۲

جناب آقای ساعد

وزیر امور خارجه - تهران

تلگراف جنابعالی مورخ دهم سپتامبر ۱۹۴۳ راجع به اعلان جنگ بین ایران و آلمان و الحاق به اعلامیه ملل متحده واصل گردید. جنابعالی اظهار می‌فرمایید که ملت و دولت ایران مسرورند که می‌توانند به این ترتیب کمک نمایند که مرام و منظور منشور آتلانتیک که مبنی بر آزادی مردم و حفظ یک صلح بادوام است حاصل شود، تا اینکه مدنیت عالم از دستبرد مصون مانده و سعادت بشر تأمین گردد.

من به شما اطمینان می‌دهم که دولت ایالات متحده امریکا خیلی مسرور می‌باشد از اینکه ایران رسماً با ملل متفق که برای آزادی و حفظ یک صلح دائمی عادلانه جنگ می‌کنند، همراه گردیده است.

با مسرت به استحضار جنابعالی می‌رساند که ترتیباتی داده شده است که وزیر مختار شما به مناسبت الحاق ایران به اعلامیه ملل متحد فردا اعلامیه را امضا نمایند.

وزیر امور خارجه ایالات متحده امریکا

کردل هول

سند شماره ۳۹۰
نامه شهردار تهران به معاون وزارت دارایی و تشریح وضعیت اسفناک
معیشتی مردم در شهر تهران و درخواست انجام تسهیلات جهت ارسال سریع
برنج از رشت]

شماره ۱۱۲۲۳

تاریخ ۲۱/۳/۲۱

شهرداری تهران

مستقیم

جناب آقای اسدی، معاون وزارت دارایی

در پاسخ نامه شماره ۹۲۱۶ [مورخ] ۲۲/۶/۱۰، اداره برنج اشعار می‌دارد به طوری که آقایان همایون رئیس اداره خواربار شهرداری کراراً با جنابعالی مذاکره کرده‌اند. موضوع برنج شهرداری قضیه حیاتی [است] و طوری نیست که بشود این قدر به دفع الوقت گذرانید. در زمان وزارت جناب آقای تدین شهرداری مدتی مکاتبه و مذاکره نمود تا ایشان و آقای شریدن احتیاج شهرداری را تصدیق و بالاخره حواله دویست و پنجاه تن برنج صادر کردند نماینده شهرداری هم به رشت رفت و مشغول تهیه و حمل برنج شد. جنابعالی آنجا رفتید و از اقدام نماینده شهرداری جلوگیری کردید و اظهار کرده بودید [که] در ظرف چند روز مشکلات محلی مرتفع و اجازه خرید و حمل داده می‌شود. از آن موقع تاکنون با اینکه چندین مرتبه آقای همایون به جنابعالی مراجعه و اوضاع اسفناک و گرسنگی بنگاههای شهرداری را توضیح داده‌اند و با مکاتبات زیاد بالاخره اظهار کرده بودند [که] اگر شهرداری خودش خرید و حمل کند مانعی ندارد. همین‌طور شرحی نوشته شد که شهرداری برنج تهیه کرده و خودش حمل خواهد کرد. و هیچگونه توقع مساعدتی جز صدور دستور عدم ممانعت به مأمورین خواربار رشت ندارد. جنابعالی موکول به موافقت نظر مدیرکل برنج نمودید. ایشان هم نظر موافق با تقاضای شهرداری داده‌اند. حالا مجدداً بهانه دیگری به دست آمد و می‌نویسد این مقدار برنج را برای چند مدت می‌خواهند، دو ماه دیگر برنج به دست می‌آید. شهرداری متعجب است که این اظهارات برای چیست؟ وعده سرخرمن تا دو ماه دیگر چه موضوع دارد؟ اطفال یتیم از گرسنگی چه می‌کنند؟ گداها که همه روزه بر اثر همین عملیات به تعداد آنها اضافه و در خیابانها سرگردان می‌شوند و شهرداری باید از آنها نگاهداری کند از گرسنگی نمیرند و صبر کنند دو ماه دیگر حواله برنج

گاریهای حمل آب مشروب اهالی تهران.

حمل آب اهالی بابتخت با گاری

بلوای نان در ۲۱ آذر ۱۳۲۱ در تهران و هجوم مردم برای تحصیل قطعه‌ای نان

داده می‌شود؟ آیا این جواب منطقی و مقتضی همچو موقع مهم و باریکی است اداره برنج و یا سایر مقامات چه می‌دانند فردا چه می‌شود که دو ماه دیگر را وعده می‌دهند؟ به هر حال ناچارم برای آخرین دفعه تذکر بدهم که شهرداری برای افراد بنگاهها و کارمندان و عائله آنها که فعلاً عدد آنها در حدود پانزده هزار نفر است تا موقع محصول برنج سال دیگر ۱۰۸۰ تن برنج احتیاج دارد و از آن مقدار ۲۵۰ تن تقاضا شده بود و باید اجازه آن به خواربار رشت داده شود. صورتی که بیش از این به تأخیر و قائل به دفع الوقت بشوند شهرداری ناچار جمعیت بنگاهها را آزاد خواهد کرد و هرگونه اتفاقی بیفتد البته شهرداری مسئولیت ندارد.

شهردار تهران

رونوشت برای استحضار جناب آقای نخست وزیر فرستاده می‌شود.

شهردار تهران

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره ۱۳۹۰۰

تاریخ ۲۲/۷/۲

سند شماره ۳۹۲ [یادداشت وزیرمختار ایران در امریکا به وزارت امور خارجه مبنی بر امضای متن اعلامیه ملل متحد به نام ایران]

تاریخ ۲۲ شهریور ۱۳۲۲

وزارت امور خارجه

ساعت ۱۲/۵ روز ۲۲ شهریور در عمارت وزارت امور خارجه امریکا با حضور آقای وزیر امور خارجه و مدیر مربوطه و با تشریفات معموله متن اعلامیه ملل متحد را به نام ایران امضاء نمودم. در این موقع آقای وزیر امور خارجه ضمن نطق مختصری دخول ایران را در ردیف ملل متحد تهنیت گفته و بنده نیز در پاسخ اظهار داشتم همانطور که جنابعالی در نامه خودتان اظهار داشته اید، این اقدام دولت شاهنشاهی دلیل دیگری بر تصمیم ایران در همکاری و مشارکت برای موفقیت بر علیه دول مهاجم می‌باشد.

وزیرمختار دولت شاهنشاهی در امریکا

محمد شایسته

سند شماره ۳۹۳ [پاسخ وزیر امور خارجه چین به تلگراف وزیر امور خارجه ایران مبنی بر ابراز مسرت نسبت به الحاق ایران به اعلامیه ملل متحد]

[نامه کفیل شهربانی به وزارت کشور در مورد دستگیری تعدادی از مقامات
محلی شهرستانها و ضرورت تعیین تکلیف آنها]

وزارت کشور

شهربانی کل کشور
وزارت کشور

شماره.....

تاریخ.....

تاریخ ۱۲/۶/۳۱

شماره ۸۵۲۵

تاریخ ۱۷/۴/۳۴

موضوع.....

وزارت کشور

اداره سیاسی

شماره ۴۰۰۰

شهربانی کل کشور
تاریخ ۱۳۸۶
شماره ۴۴

مهر

تعیین شماره اشخاصیکه در شهرستانها عملاً بازداشت

شده اند ذیلا ساسی آنها را معروض میدارم .

حمید مجتهدی کفیل داد سرا در شهربانی تبریز

منتظمی رئیس بانک ملی در شهربانی مشهد

ابراهیم سپهر وکیل دادگستری در رضائیه

حسین مستشاری کارمند شهرداری در رضائیه

محمد رضا خلعت پری در شهسوار

بیوک فتحی در تبریز

حسنقلی کاتبی در تبریز

نصرت اله صوفی در ورشت

۳۰

نظریا اینکه توفیق اشخاص مذکور تا بحال چند روز است از موعد قانونی آن گذشته و مسئولیت

قانونی دارد مستعدی است امر و مقرر فرمائید تکلیف آنها را معلوم نمایند تا

کفیل شهربانی کل کشور پاسیار سیف .

مهر و امضا

تاریخ: ۱۵ سپتامبر ۱۹۴۳/۲۳ شهریور ۱۳۲۲

جناب آقای ساعد

وزیر امور خارجه ایران - تهران

با کمال مسرت تلگراف مورخ نهم سپتامبر آن جناب را مشعر بر اینکه دولت ایران به آلمان اعلان جنگ داده و به اعلامیه ملل متحده مورخ اول ژانویه ۱۹۴۲ ملحق شده است، دریافت کردم.

دولت و ملت چین از اطلاع این تصمیم دولت ایران که روابط حسنه دو کشور را، چه در مبارزه مشترک بر علیه متجاوز و چه در برقراری یک دنیای بهتری بر اساس صلح و عدالت ممتد، بیش از پیش تشدید خواهد کرد، کمال مسرت را حاصل کرده اند.

وزیر امور خارجه چین

دوکنونچن کما

سند شماره ۳۹۴ [ترجمه خبر روزنامه تایمز لندن در مورد اعلان جنگ ایران به آلمان و الحاق به اعلامیه ملل متحد که به معنای آغاز فصل تازه ای از جنگ است]

[۲۳ شهریور ۱۳۲۲]

وزارت امور خارجه

رونوشت ترجمه از تایمز لندن، تاریخ اصل ۱۵ سپتامبر ۱۹۴۳

ایران در حال جنگ

ایران با اعلان جنگ به آلمان و الحاق به اعلامیه دولتهای متحد در روز گذشته مانند یک دولت...^۱ با محور در شمار دولتهای متفق دموکرات قرار گرفت. با اتخاذ این تصمیم فصلی که در اوت ۱۹۴۱ به واسطه ورود قوای انگلیس و شوروی به ایران در تاریخ آن کشور افتتاح یافته بود به کلی خاتمه یافت و فصل تازه دیگری که بسیار نویدبخش می باشد گشوده شد. آلمانها پیوسته از اهمیت موقع نظامی ایران آگاه بودند و می دانستند که این سرزمین دروازه بزرگ شاهراه دنیا می باشد. در تابستان و پائیز ۱۹۴۱ که آلمانها وارد جنوب روسیه شدند، نمایندگان آنان با جدیت زیادی در ایران سرگرم کار بودند. در آن هنگام مخاطرات بزرگی روسیه را از عقب سر تهدید می نمود و در نتیجه البته خلیج هم به دست آلمانها...^۲ این خطر بزرگ به واسطه تصمیم جدی و به موقع نیروی نظامی انگلیس و شوروی مرتفع گردید. به علاوه [ه] به ایران وسیله بسیار مناسبی برای رسانیدن مهمات از اروپا و امریکا به روسیه شوروی گردید. ورود نیروی انگلیس و شوروی و سپس نیروی امریکا به ایران یک نوع ارتباط مستقیمی

۱ و ۲. یک کلمه خوانده نشد.

فراهم ساخت و اصلاحات لازم در تسطیح و توسعه راههای ارتباطی به عمل آمد که هرچه بیشتر مهمات جنگی و لوازم دیگر به روسیه برسد برای انجام امر مشکلات زیادی در پیش بود. کمی خواربار در ایران در پاره موارد به حد اعلی می‌رسید ولی در آن زمینه نیز برای رفع احتیاجات ایران و آوردن گندم خیلی اقدامات به عمل آمد و باز هم باید اقدامات دیگری بشود. انجمن خواربار خاورمیانه عملیات سودمندی انجام داد اگرچه در قسمت حمل و نقل کشتیرانی نیز باید اقدامات دیگری به عمل آید ولی امید می‌رود بحران خواربار ایران پایان رسیده است، زیرا اقداماتی که به عمل آمده هم منطقی و هم ضروری بوده است. ایران پیش از اعلام جنگ با آنکه با سه دولت بزرگ بلکه دولتها همکاری می‌کرد از منافع و تعهدات مربوط به این همکاری بهره نمی‌برد و دریک وضع نامرتبی روزگار خویش را می‌گذراند اکنون آن دوره بی‌ترتیبی به پایان رسیده و ایران از کسب حقوقی که مربوط به یک دولت متحد و متفق ما باشد برخوردار می‌گردد.

سند شماره ۳۹۵ [نامه وزیر امور خارجه به نخست وزیر راجع به چادر زدن نظامیان امریکایی در زمینهای زراعی حدود قزوین. سفارت امریکا اعلام کرد که این کار با تایید سفارت شوروی بوده است ولی بعد از تحقیقات لازم قرار شد که اشغال این زمینها با رضایت صاحبان آنها باشد]

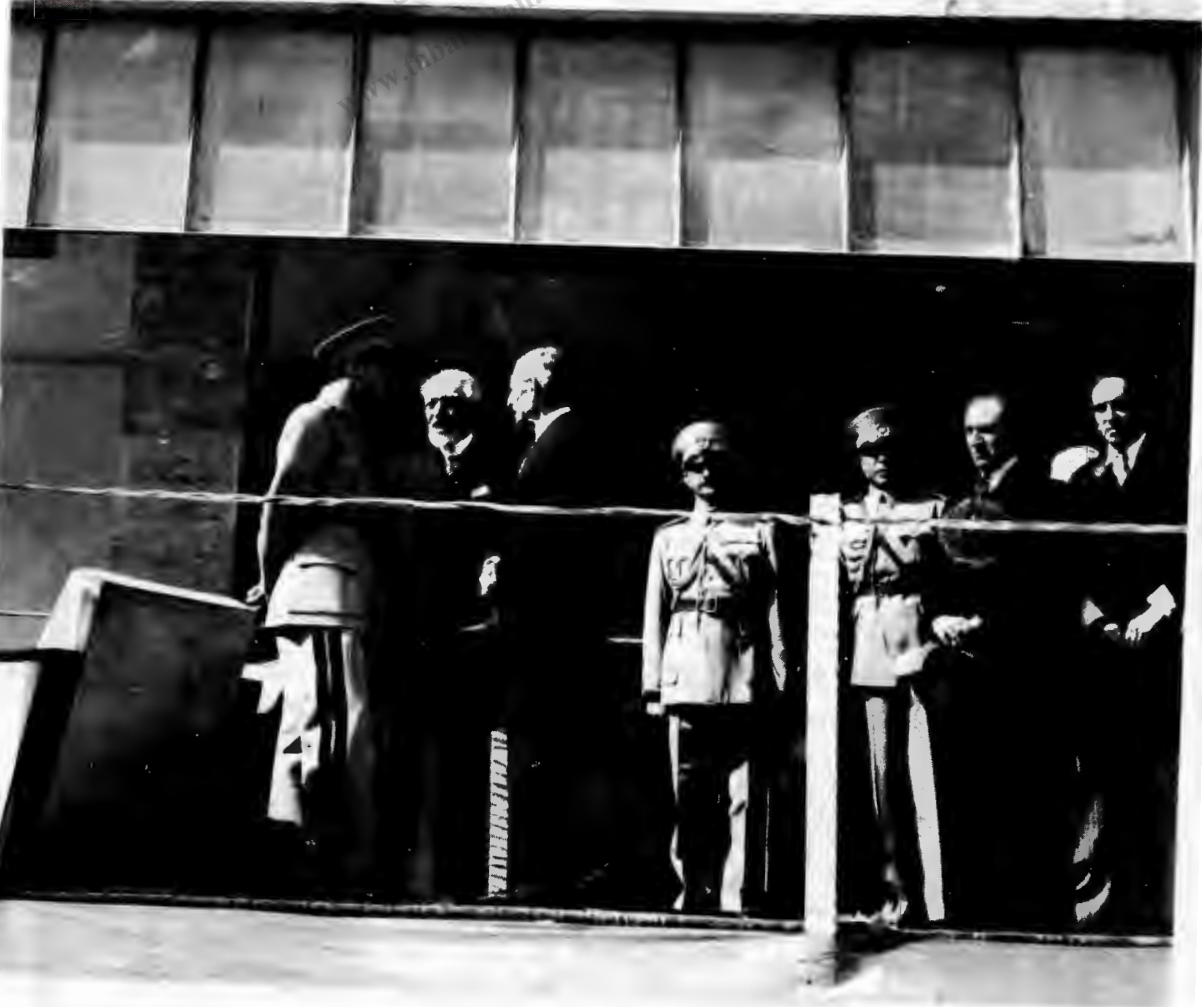
جناب آقای نخست وزیر
بازگشت به نامه [مورخ] ۲۲/۶/۱۴ [به] شماره ۱۰۱۱۰، راجع به چادر زدن نیروی آمریکا در اراضی چوبیندر برحسب موافقت نیروی شوروی که در آن حدود نظارت دارند بوده و تصور می‌رود نیروی شوروی مسئول آن ملک باشند بنابراین سفارت آمریکا در این باب به سفارت کبرای شوروی مراجعه و تقاضا نموده است که تحقیقات لازم نموده و مسئولیت نیروی شوروی را در این موضوع تأیید نمایند. از طرف وزارت امور خارجه در تاریخ ۲۲/۶/۷ به یادداشت سفارت آمریکا پاسخ داده شد استناد به اینکه اشغال اراضی نامبرده از طرف نیروی آمریکا در نتیجه موافقت فرمانده نیروی شوروی تأثیری در اصل موضوع نمی‌نماید و سفارت تصدیق می‌نماید که اراضی نامبرده خاک ایران بوده و اشغال آن می‌بایستی با رضایت و موافقت صاحبان املاک دست داده شده باشد و مجدداً خواسته شد دستور دهند مقامات وابسته نسبت به جلوگیری از عملیات نیروی آمریکا در زمینهای کشت شده قریه مزبور و جبران خسارت وارده اقدام لازم معمول و نتیجه را اطلاع دهند البته همینکه پاسخی برسد مراتب به استحضار خاطر مبارک خواهد رسید.

از طرف وزیر امور خارجه

امضاء

www.iranphoto.com
www.iranphoto.com

بازدید شاه از راه آهن، از راست به چپ: عبدالله معظمی، ملک مدنی، اسماعیل شقاقی، مرتضی یزدانپناه، ابراهیم حکیمی، محمدصادق طباطبایی و محمدرضا پهلوی؛ سربازان امریکایی نیز ناظر این بازدید می باشند.

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره ۱۳۶۸۴

تاریخ ۲۲/۶/۲۹

سند شماره ۳۹۶ [پاسخ وزیر امور خارجه شوروی به وزیر امور خارجه ایران و تشکر از الحاق
ایران به اعلامیه ملل متحده و اعلام جنگ به آلمان]

۲۳ سپتامبر ۱۹۴۳ / ۲۲/۶/۳۱

جناب آقای محمد سباعد

وزیر امور خارجه ایران - تهران

از تلگراف شما راجع به اینکه دولت ایران تصمیم گرفت که به آلمان هیتلری اعلان جنگ
دهد و در باب الحاق ایران به اعلامیه ملل متحده تشکر می‌نمایم و برای ملت ایران متحد
موفقیت و سعادت و ترقی را خواستارم.

کمیسر ملی امور خارجه اتحاد جماهیر شوروی
و. مولوتف

سند شماره ۳۹۷ [یادداشت وزیرمختار ایران در واشنگتن به وزارت امور خارجه در مورد
چاپ کتابی در نیویورک به نام یک جهان که در آن به مشکلات و نواقص
بهداشت در ایران خصوصاً آب تهران اشاره شده است]

شهریور ماه ۱۳۲۲

موضوع - آب تهران

وزارت امور خارجه

لابد کتاب مستر ویندل ویلکی که تحت عنوان یک «جهان» در ۲ مارس ۱۹۴۳ در نیویورک
چاپ شده و شرح مشهودات و عواید او را پس از مسافرت به مصر و ترکیه و فلسطین و عراق و
ایران و روسیه و چین حاوی است، به وزارت امور خارجه فرستاده شده و مورد ملاحظه و مطالعه
واقع گردیده است.

علاوه بر نظرات و افکار سیاسی که راجع به جهان بعد از جنگ به ویژه مشرق زمین اظهار
می‌دارد در مورد ایران به یک نکته بسیار مهمی اشاره می‌کند و آن موضوع نواقص بهداشت
خصوصاً آب تهران و شهرهای دیگر ایران است که حقیقتاً مایه خجلت ما در برابر بیگانگان
است. وقتی تمام شهرها و حتی ده‌های شرق نزدیک دارای آب پاک و لوله کشی است آیا
سزاوار است که شهرهای ما خصوصاً تهران هنوز از حیث آب این وضع ناهنجار را داشته باشد.

مکرر این موضوع در زمان حکومت‌های مختلف ایران مورد بحث واقع شده ولو هیچگاه به مقام عمل درنیامده است. آیا بجا نیست هیئت دولت کنونی که از عناصر کاراگاه تشکیل شده با وجود هزاران گرفتاری که از کیفیت آن بی‌خبر نیست این موضوع مهم حیاتی را عملی فرمایند تا به صحت عمومی کمک شایانی شده و در مقابل ملل قدیم و جدید از این حیث سرافکننده نباشیم.

شاید بتوانیم در این موقع از مساعدت متفقین و کمک کارشناسان زیادی که در ایران دارند و شنیده‌ام برای اردوگاه‌های خود آب آشامیدنی خوب تهیه کرده‌اند از این مقصود استفاده کنیم.

تمنی است موضوع را در هیئت محترم دولت مطرح فرمائید که مورد توجه قرار گیرد.

وزیرمختار

امضاء

سند شماره ۳۹۸ [دستورالعمل نخست وزیر به وزارت کشور در مورد جلوگیری از انتشار مقالاتی که موجب دل‌تنگی سفارت کبرای شوروی می‌شوند]

نخست وزیر

تاریخ ۱۳۲۲/۶/۲۳

محرمانه

شماره ۲۵۳۵

وزارت کشور

طبق نامه وزارت امور خارجه، سفارت کبرای شوروی نسبت به مندرجات روزنامه گلستان تحت عنوان «دروس بلشویزم و آموزش کمونیستی» و همچنین مقاله روزنامه جهان‌نما مورخه اول اوت اعتراض نموده. روزنامه‌های نامبرده منطبعه شیراز است؛ دستور دهند استانداری هفتم به مدیر آنها تذکر بدهند [که] از نوشتن مقالاتی که موجب دل‌تنگی مقامات متفقین است خودداری نمایند و نتیجه را اعلام دارند.

نخست وزیر

[در حاشیه:] محرمانه، فوری است. اداره سیاسی استانداری رمزاً اعلام دارند و نتیجه را بخواهند و جواب جناب آقای نخست وزیر عرض شود.

سند شماره ۳۹۹ [باسخ وزارت امور خارجه ایران به یادداشت سفارت شوروی در مورد اعلام

آمادگی کارخانه‌های ایرانی برای انجام سفارشهای شوروی]

۱. از جنبه اسنادی این یادداشت اطلاعی به دست نیامد، مشخص نیست که ارسال شده است یا خیر.

سفارت کبرای دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی - تهران

وزارت امور خارجه دولت شاهنشاهی با اظهار تعارفات خود در پاسخ یادداشت شماره (۴۰۵) مورخ ۲۴ سپتامبر ۱۹۴۲ سفارت کبرای دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی به عنوان جناب آقای نخست وزیر محترماً اشعار می‌دارد:

۱. مقامات مربوطه دولت شاهنشاهی اطلاع می‌دهند که کارخانجات دولتی حاضر هستند سفارشات دولت شوروی را با کمکهای مالی و رساندن مواد اولیه و لوازمی که مورد احتیاج کارخانجات ارتش است قبول و آنچه اسلحه و مهماتی که قابل ساختن در کارخانجات ارتش ایران باشد طبق قرارداد مخصوص و جداگانه و روی سفارش ساخته شده تحویل گردد.
۲. اجاره دادن کارخانجات و مؤسسات دولتی وابسته به این کار به طوری که در یادداشت ذکر شده مخالف اصولی است که دولت اتخاذ کرده و تصمیم دولت بر این است که آنها را با بهترین وجهی اداره و قابل استفاده کامل نماید.
۳. در خصوص متخصصین کارخانجات نامبرده فعلاً مهندسین کافی در اختیار دارد، لیکن هرگاه در نتیجه افزایش سفارشات و توسعه آنها احتیاجی به متخصصین بیشتری پیدا شود دولت ایران در تهیه آن اقدام خواهد نمود.
۴. به وزارت جنگ دستور صادر گردید که با نمایندگان مختار دولت شوروی نسبت به فقره یک این یادداشت وارد مذاکره شوند.

سند شماره ۴۰۰ [نامه وزارت کشور به نخست وزیر در مورد ارسال دستورالعمل به استانداری شیراز برای گوشمالی روزنامه‌هایی که سبب ناخشنودی و اعتراض سفارت کبرای شوروی شده بودند]

وزارت کشور

شماره عمومی: ۵۱۴۶

محرمانه

جناب آقای نخست وزیر

پاسخ نامه شماره ۲۵۳۵ [مورخ] ۲۴/۷/۳ در خصوص اعتراض سفارت کبرای شوروی به مندرجات روزنامه‌های گلستان و جهان نما منطبقه شیراز معروض می‌دارد که دستور لازم رمزاً به استانداری ۷ شیراز صادر گردید که به نحو مقتضی به مدیران جراید مزبور تذکر دهند که از نشر مقالاتی که موجبات دلتنگی مقامات متفقین را فراهم می‌نماید خودداری نمایند.

وزیر کشور

کفیل استانداری ۲۴/۷/۷

سند شماره ۴۰۱

**[گزارش وزیر کشور به نخست وزیر مبنی بر ورود نیروهای شوروی به مهاباد
که پس از اشغال آنجا به تبریز رفتند و خسارت زیاد ایجاد کردند]**

تاریخ: ۱۳۲۲/۷/۱۰

وزارت کشور

شماره: ۵/۹۰۰۹

اداره: انتظامات

جناب آقای نخست وزیر!

رونوشت گزارش شماره ۳۴۱ [مورخ] ۲۲/۴/۱۵ شهربانی رضائیه برای استحضار خاطر مبارک
ذیلاً درج می‌شود:

از قرار گزارش شهربانی مهاباد اخیراً سوارنظام شماره ۹۳۹۲ شوروی به مهاباد وارد و
سربازخانه آنجا را اشغال [کردند.] در دو روز قبل که مهاباد را تخلیه و به تبریز رفته اند مقدار
۳۴۰ عدد درخت سربازخانه را قطع و چندین اطاقهای ساختمان را خراب و مصالح آن را با
اتومبیل حمل و همه را از بین برده و خسارت زیادی وارد آورده اند.

وزیر کشور

امضاء

سند شماره ۴۰۲

**[قرارداد آمریکا و ایران؛ ترجمه نامه وزیر مختار آمریکا به وزیر امور خارجه
ایران در مورد ارسال یک نسخه از قرارداد تجدیدنظر شده راجع به حضور
نیروهای آمریکا در ایران]**

شماره ۶۳۴

تاریخ ۲ اکتبر ۱۹۴۳ [۱۰ مهر ۱۳۲۲]

عالیجناب محمد ساعد، وزیر امور خارجه - تهران

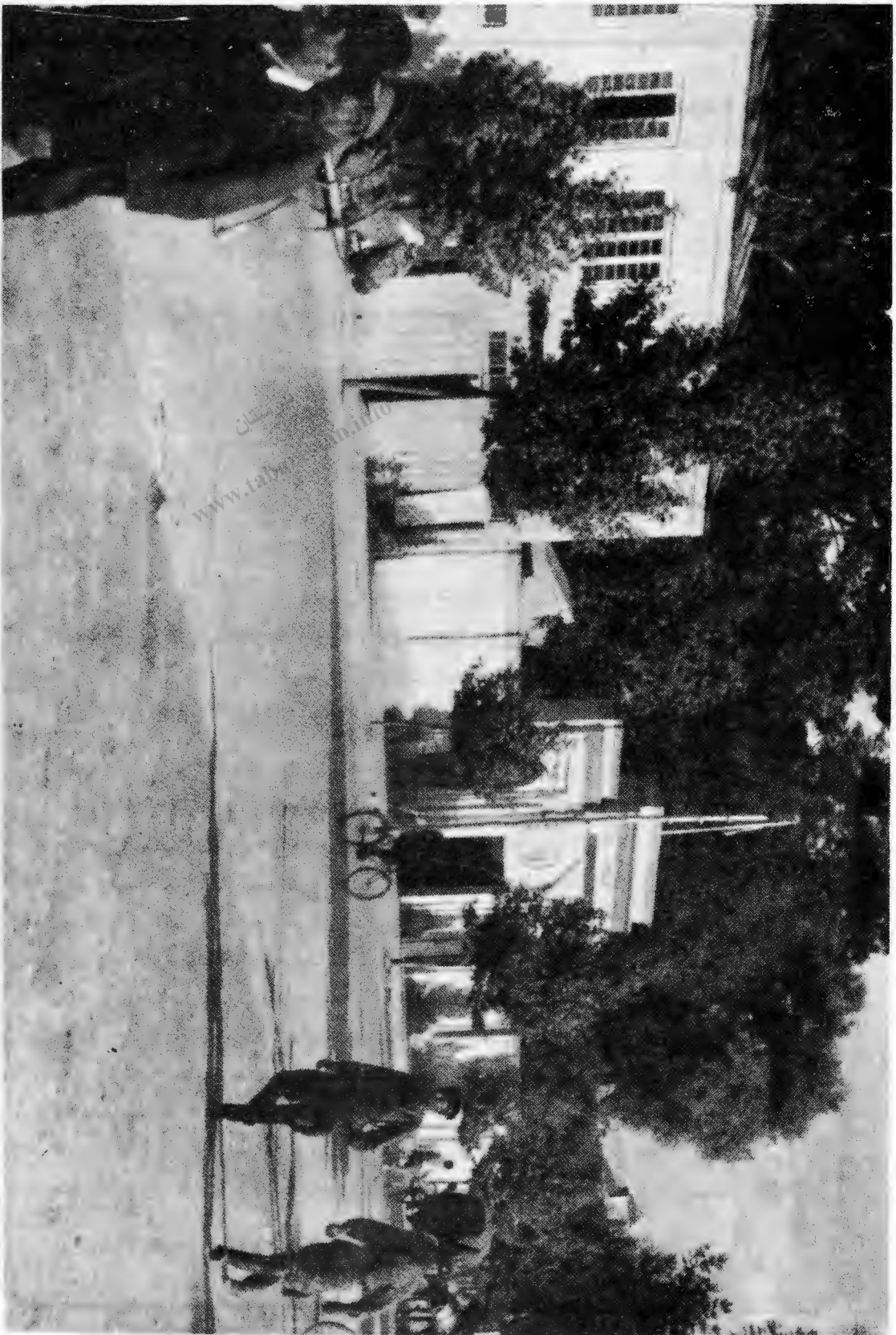
با نهایت احترام یک نسخه طرح تجدیدنظر شده قرارداد را که در نظر است بین دولتین
امریکا و ایران راجع به حضور نیروی آمریکا در ایران منعقد شود تقدیم می‌دارم. این طرح که از
طرف ادارات مربوطه دولت آمریکا تنظیم شده امروز از واشنگتن واصل گردیده است.

آن جناب ملاحظه می‌فرمایند که این طرح تجدیدنظر شده شامل بعضی پیشنهادهای متقابل
دولت ایران و فاقد برخی از آنها می‌باشد. این جانب اطمینان دارم که آن جناب پس از مطالعه
دقیق این طرح تصدیق خواهند فرمود که علی الظاهر حد میانی مطبوعی بین طرح اصلی پیشنهاد
امریکا و پیشنهادهای متقابل ایران می‌باشد.

آن جناب ملاحظه خواهند فرمود که دولت آمریکا از لحاظ آنکه ایران به منشور آتلانتیک
ملحق شده و به دولت آلمان جنگ داده مقدمه قرارداد را تماماً عوض کرده است.

۱. این نامه به شماره ۱۴۷۱۲ مورخ ۱۳۲۲/۷/۱۱ وارد دفتر ریاست وزراء شده است.

سربازان ارتش سوئیس در حال عبور از مقابل سرکسولگری بریتانیا در مشهد، ۱۳۲۱.

لوئیس گوت دریفوس وزیرمختار امریکا در ایران.

متمنی است لطفاً هر چه زودتر نظریات خود را راجع به این طرح اعلام فرمایند.
احترامات فائقه را تقدیم می‌دارد.

لوئی ج. دریفوس
امضاء

سند شماره ۴۰۳

[طرح قرارداد بین ایران و امریکا مبنی بر شناخته شدن تمامیت ارضی و استقلال سیاسی ایران، عبور نیروهای امریکایی از ایران بدون ایجاد مزاحم، معافیت کالاها و تمام اشیاء متعلق به دولت امریکا از پرداخت هرگونه مالیات، پرداخت خسارت در صورت وارد کردن زیان توسط دولت امریکا، استفاده دولت امریکا از راهها و جاده‌ها و میدانهای طیارات و...]

مقدمه

نظر به اینکه دولت کشورهای متحده امریکا و دولت شاهنشاهی ایران الحاق خود را به اصول مندرجه در اعلامیه مشترک مورخه ۱۴ اوت ۱۹۴۱ صادره از طرف رئیس جمهوری ایالات متحده امریکا و نخست وزیر بریتانیای کبیر و ایرلاند شمالی، معروف به منشور آتلانتیک، اعلام داشته‌اند. نظر به اینکه هر کدام به اعلامیه مورخه یکم ژانویه ۱۹۴۲ ملحق و بدین جهت ملزم شده‌اند تمام منابع ثروت خود را اعم از نظامی و اقتصادی بر علیه آن دولی که اعضاء پیمان سه گانه با آنها داخل جنگ می‌باشند به کار اندازند و نظر به اینکه حضور نیروهای امریکا در ایران برای تعقیب موفقیت آمیز جنگ ضروری به نظر می‌رسید امضاء کنندگان زیر لوئی جی. دریفوس وزیر مختار و نماینده فوق العاده ایالات متحده امریکا در تهران و محمد ساعد وزیر امور خارجه ایران به نمایندگی دول متبوعه خود به طریق زیر موافقت نمودند:

ماده یک:

ایالات متحده امریکا متعهد می‌شود که در آتیه مانند گذشته تمامیت ارضی و حاکمیت و استقلال سیاسی ایران را محترم شمارد.

ماده دو:

واحدها و افراد نیروهای مسلح ایالات متحده امریکا و عاملین صنفی و غیره که برای نیروهای مسلح عملیاتی انجام می‌دهند، و برای عملیاتی که به موجب تعلیمات نیروهای مسلح انجام می‌یابد، استخدامشان ضرورت حاصل کند، و افراد غیر نظامی که ایالات متحده امریکا و یا عاملین آن استخدام می‌نماید، به انضمام کلیه ملزومات و ساز و برگ و تدارکات لازمه برای عملیات آنها که دخول یا عبور یا توقف و یا به کار بردن آنها برای تعقیب جنگ مقتضی شمرده شود، می‌توانند در هر زمان و در هر جا که باشد آزادانه داخل ایران شده و یا به عملیات پرداخته، و یا از ایران عبور نموده، و یا در ایران نگاهداشته شوند. بدیهی است که حضور نیروها

و عاملین و مستخدمین نامبرده تصرف نظامی به شمار نمی‌آید و تراحم آنها نسبت به ادارات دولتی و نیروهای تأمینیه و حیات اقتصادی ایران و آمد و شدهای عادی اهالی و اجرای قوانین ایران به حداقل امکان خواهد بود.

ماده سه:

تمام اشیاء و ساز و برگها و ملزومات و مواد و لوازمی که افراد نیروهای مسلح امریکا یا عاملین یا مستخدمین نامبرده وارد و یا نصب می‌کنند (به انضمام کالاهایی که برای مرکز مبادله پستی یا اداره مباشرت امریکا وارد می‌شود) اعم از اینکه متعلق به دولت ایالات متحده امریکا و یا عاملین و یا مستخدمین نامبرده باشد، از پرداخت هرگونه مالیات مستقیم یا غیرمستقیم یا مخارج بندری یا مالیات گمرکی و هر قسم عوارض دیگر، که دولت شاهنشاهی ایران و یا مأمورین تابعه آن دریافت می‌دارند، معاف خواهد بود. مشروط بر اینکه اشیاء و ساز و برگها و ملزومات و مواد و لوازم نامبرده برای مقاصد جنگی یا برای مصرف و یا برای استفاده افراد نظامی یا عاملین و یا مستخدمین نامبرده باشد، و مشروط بر اینکه اشیائی که ایرانیان خارج از عضویت نیروهای مسلح امریکا برای مصرف شخصی خریداری و یا وارد می‌کنند شامل این معافیت نشود.

هیچ گونه وجهی به طور یک جا یا مالیات یا انواع مالیاتهای غیرمستقیم دیگر از طرف دولت شاهنشاهی ایران و یا مأمورین تابعه آن بر درآمدی که هر یک از افراد نیروهای مسلح ایالات متحده امریکا و یا عاملین و یا مستخدمین نامبرده که از این به بعد در نتیجه خدمت تحصیل می‌کنند و یا دریافت می‌دارند وضع و دریافت نخواهد شد و هیچ گونه وجهی به طور یک جا یا مالیات یا انواع مالیاتهای غیرمستقیم دیگر، موضوعه از طرف دولت شاهنشاهی و یا مأمورین تابعه آن، بر درآمد تحصیل شده و یا دریافتی اشخاصی که، با حائز بودن عضویت نیروهای مسلح ایالات متحده امریکا و یا عاملین و یا مستخدمین نامبرده وارد ایران شده، و یا از این به بعد وارد خواهند شد، تعلق نخواهد گرفت. مشروط بر آنکه مالیات بردرآمدی که ایرانیان خارج از عضویت نیروهای کشورهای متحده امریکا از این به بعد تحصیل و یا دریافت می‌دارند، شامل این معافیت نشود. هیچ یک از اعضاء نیروهای مسلح ایالات متحده امریکا و یا عاملین نامبرده مکلف نخواهد بود که به موجب قانون اعطاء پاداش به کارگران و یا قانونی نظیر آن مساعدت مالی از کسی بگیرد و یا شخصاً پردازد، دولت کشورهای متحده امریکا می‌تواند تسهیلات پستی و انبارهای مباشرت و مراکز مبادلات پستی برای استفاده نیروهای مسلح و عاملین و مستخدمین نامبرده تأسیس و نگاهداری و اداره نماید.

ماده چهار:

در هر ناحیه که به موجب مقررات این قرارداد واحدهای نیروهای مسلح امریکا یا عاملین یا مستخدمین نامبرده سکنی داشته باشند، مأمورین دولت امریکا هرگونه اقدامات لازم برای

بهبود اوضاع صحی و حفظ صحت مستخدمین به عمل خواهند آورد. مأمورین امریکا در اجرای این اقدامات از همکاری دولت شاهنشاهی ایران و مأمورین محلی آن بهره‌مند خواهند شد، و ممکن است کلیه اختیاراتی را که مأمورین مربوطه ایران در اجرا و اعمال نظارت بهداشتی و شخصی و محلی دارند، و شامل حق دخول در املاک شخصی هم می‌باشد، دارا باشند. هرگاه اقداماتی که به موجب مقررات این ماده به عمل می‌آید، به حقوق صاحبان املاک ضرری وارد سازد، دولت ایالات متحده امریکا متعهد می‌شوند به مالکین مورد بحث غرامت عادلانه بدهند.

ماده پنج:

دولت شاهنشاهی ایران در صورت تقاضای ایالات متحده امریکا حق استعمال و نگاهداری و بهبود و تکمیل و حفظ و نظارت خطوط ارتباطیه داخلی ایران را شامل راهها و راه آهن، جاده‌ها، رودخانه‌ها، میدانهای طیارات، بنادر، لوله‌های نفت و تأسیسات تلفن و تلگراف و رادیو که سودمند تلقی شود کلاً و یا جزئاً به دولت امریکا واگذار خواهد نمود. همچنین دولت شاهنشاهی ایران موافقت می‌کند که در استقرار و اجرای اقدامات مربوط به نظارت سانسوری خطوط ارتباطیه، که نیروهای ایالات متحده امریکا استعمال یا نگاهداری یا حفاظت و یا نظارت آنها را مقتضی بدانند، با نیروهای نامبرده همکاری نماید. نیروی مسلح امریکا در مورد اجرای مقررات این ماده حوائج ضروری دولت شاهنشاهی و ملت ایران را کاملاً رعایت خواهند کرد. هرگاه حفظ حقوق دولت شاهنشاهی ایران در راه آهن، جاده‌ها و سایر خطوط ارتباطیه مورد بحث ضرورت حاصل کند مأمورین صلاحیتدار ایران و مأمورین نیروهای مسلح امریکا در ایران به وسیله مذاکرات مستقیم ترتیبات لازم را خواهند داد.

ماده شش:

هر مالی که برای استفاده نیروهای مسلح ایالات متحده امریکا یا عاملین و یا مستخدمین نامبرده وارد ایران می‌شود، هر زمان صدور مجدد آن به صلاح و صرفه ایالات متحده امریکا باشد، ممکن است بدون پرداخت هر نوع مالیات مستقیم و یا غیرمستقیم یا مالیات بندری و یا گمرکی و یا سایر عوارضی که دولت شاهنشاهی ایران یا مأمورین تابعه آن دریافت می‌دارند، از ایران دوباره صادر شود. مشروط بر آنکه این حق صدور و معافیت از پرداخت عوارض شامل موادی نشود که ایرانیان خارج از عضویت نیروهای مسلح کشورهای متحده امریکا شخصاً برای مصارف خصوصی وارد کرده‌اند.

هرگاه نقل و انتقال هر یک از تأسیساتی که به وسیله و یا به خرج ایالات متحده امریکا یا عاملین آن در ایران برپا شده و یا برپا شود عملی و یا مقتضی نباشد، ترتیب انتقال و طرز استفاده از آنها بعد از جنگ کنونی به وسیله عقد یک یا چند قرارداد که دولت ایالات متحده امریکا و دولت شاهنشاهی ایران در آن شرکت خواهند داشت، داده خواهد شد.

در این قرارداد یا قراردادها مقررات خاصی برای تعیین مالک آتیه و طرز به کار انداختن

یک یا تأسیسات متعدد و برای پرداختها و یا سایر منافع می باشد که باید عاید ایالات متحده آمریکا بشود وضع خواهد گردید. منظور اصلی از عقد چنین قرارداد یا قراردادهایی آن است که اصول مندرجه در اعلامیه مشترکه ۱۴ اوت ۱۹۴۱ که موسوم به منشور آتلانتیک می باشد و به ویژه ماده چهارم آن که راجع به دسترسی متساوی عموم کشورها به مواد خام جهان است، به قسمتی که در آن زمان بیش از هر طریق دیگر مؤثر به نظر رسد، به موقع اجرا گذاشته شود. این گونه قرارداد یا قراردادها اگر پیش از پایان مخاصمات بین ایالات متحده آمریکا و دشمنانش در جنگ کنونی منعقد نشود، در ظرف مدت پس از آن انعقاد خواهد یافت.

ماده هفت:

برای حل و فصل و تصفیه مسائل فرعی که ممکن است در نتیجه حضور نیروهای مسلح ایالات متحده آمریکا یا عاملین و یا مستخدمین نامبرده در خاک ایران پیش بیاید، در صورت لزوم، یک یا چند قرارداد جداگانه منعقد خواهد شد.

ماده هشت:

هر اقدامی که به موجب قرارداد حاضر، با مزایای اعطا شده و یا تعهدات ناشیه از پیمان اتحاد بین ایران و بریتانیای کبیر و ایرلاند شمالی و اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی که در تاریخ ۲۹ ژانویه ۱۹۴۲ در تهران به امضا رسیده است اصطکاک حاصل کند، فقط بعد از مشورت با زمامداران صلاحیتدار ایران و انگلیس و شوروی و موافقت آنان به موقع اجرا گذاشته خواهد شد.

ماده نه:

نیروهای مسلح ایالات متحده آمریکا تا شش ماه پس از پایان کلیه مخاصمات بین ایالات متحده آمریکا و آلمان و همدستانش از خاک ایران احضار خواهند شد. معذک هرگاه قبل از آن که شش ماه از خاتمه جنگ بگذرد عهدنامه صلحی بین آنها انعقاد یابد، دولت ایالات متحده آمریکا متعهد می شود نیروهای خود را به اسرع اوقات ممکنه احضار نماید. مقصود از عبارت «همدستان» آلمان هر دولتی است که یا حالا با هر یک از ملل متفق به مخاصمه اشتغال داشته و یا در آتیه با هر یک از آنها داخل جنگ شود.

قرارداد کنونی با احضار نیروهای مسلح آمریکا به پایان خواهد رسید، مگر ماده شش آن که تاریخ احضار نیروهای مسلح آمریکا نسبت به آن رعایت نشده و مادام که مقررات آن کاملاً اجرا نشده است، به اعتبار خود باقی خواهد ماند.

ماده ده:

این قرارداد از تاریخ امضا معتبر خواهد بود.

سیاسی از آن بدتر. لذا دولت ایران، عبدالحسین هژیر، وزیر راه را به لندن فرستاد تا دولت انگلیس را از مشکلات سیاسی و اقتصادی کشور آگاه کند. هژیر نتیجه فعالیت خود را تلگرافی به تهران اطلاع داد: [

کشف تلگراف رمز جناب آقای هژیر از لندن

نخست وزیر

تاریخ ۲۲/۷/۱۴

جناب آقای سهیلی، نخست وزیر - تهران

مستر چرچیل نخست وزیر انگلستان امروز با حضور جناب آقای وزیر مختار مرا پذیرفته و بیانات محبت آمیزی کردند که همه مشعر بود به توجه قلبی معظم له... گذشته ایران و قدرشناسی متفقین از زحمات و مساعدتهای ایران در کار جنگ فعلی و اطمینان قطعی معظم له به... حقوق و استقلال ایران هنگام اعاده صلح. ضمناً وعده دادند که با مستر ایدن وزیر امور خارجه انگلستان که تصمیم در باب تقاضاهای فعلی دولت ایران اختصاص به مشارالیه دارد، حسن موافقت اساسی خودشان را اظهار دآرند چون مخصوصاً اظهار میل کرده بودند که بیانات معظم له را شخصاً به پیشگاه مبارک ملوکانه تقدیم دارم، عریضه تلگرافی معروض افتاده است که البته خاطر جنابعالی از آن مسبوق خواهد شد.

هژیر

* * *

کنفرانس مسکو

در اواخر سال ۱۳۲۲ آلمانیها در جبهه روسیه شوروی از پیشروی باز ماندند. حتی در غالب نواحی آن جبهه حالت دفاعی نیروهای شوروی به حالت تعرضی مبدل گردید. قدرت جنگی ایتالیای فاشیست در ژوئیه ۱۹۴۳ درهم شکسته شد. دولت موسولینی سقوط کرد، و حکومت جدید آن کشور به ریاست ژنرال بادوگلیو به آلمان اعلان جنگ داد و در کنار متفقین قرار گرفت.

سران دولت متفق به منظور بررسی نتایج حاصله از کوششهای مشترک جنگی و هماهنگ کردن تلاشهای آینده تشکیل یک کنفرانس عالی را ضروری دانستند و بنا به میل استالین، نخست وزیر شوروی، تهران را برای تشکیل این کنفرانس انتخاب کرد. پیش از تشکیل کنفرانس تهران، ابتدا کنفرانسی با شرکت وزیران امور خارجه سه دولت شوروی و انگلیس و امریکا از ۱۹ تا ۳۱ اکتبر ۱۹۴۳ (۲۷ مهر تا ۹ آبان ۱۳۲۲) در مسکو

۱. این سند برگرفته از جزوه مرکز اسناد و آمار وزارت امور خارجه است. در تصویر مطبعی سند نیز چند کلمه ناخوانا با نقطه چین مشخص شده است.

خبرنگاران جنگی متفقین.

تشکیل شد.

قبل از تشکیل کنفرانس وزرای خارجه سه دولت بزرگ در مسکو، وزیرمختار ایران در لندن و وزیرمختار ایران در واشنگتن دو گزارش به شرح زیر برای وزارت امور خارجه ارسال داشتند.^۱

سند شماره ۴۰۵ [تلگراف تقی زاده از لندن به وزارت امور خارجه مبنی بر اینکه شایعاتی در باب اختلاف بین انگلیس و امریکا با روسها و اینکه روسیه تصمیم دارد به صورت جداگانه با آلمان صلح کند وجود دارد]

تلگراف از لندن

شماره ۱۳۸۹

تاریخ ۱۳۲۲/۷/۱۹

وزارت امور خارجه

گزارشهای هفتگی مرتباً عرض شده است، فقط در این اواخر از طرفی به واسطه نبودن خبر مهم زیاد، و از طرف دیگر به واسطه اشتغال فراوان به کارهای اضافی، که اگر نتیجه مطلوبه از آنها حاصل شود شاید جبران تأخیر گزارشهای جاری را بکند، اندک تعویق در عرض تنظیم راپرت پیش آمد. بعد از این باز مرتباً هر هفته، کمافی السابق، تلگراف می‌کنم. این اوقات در احوالات جاری جنگ چیز قابل عرضی نیست، جز موضوع اختلاف بین انگلستان و امریکا با روس. ولی اختلاف نظرهای اساسی بین خود امریکا و انگلیس نیست. شایعات متوالی درباره دلتنگی زیاد روس و احتمال صلح جداگانه او با آلمان وجود دارد که این آخری را نمی‌توان زیاد مورد اعتماد قرار داد. لیکن مهمترین وقایع از لحاظ ایران همان کنفرانس مسکو است که تمام افکار متوجه آن است، تا روزهای اخیر توافق در انعقاد آن مورد شک بود. چه نظر و منظور امریکا و روس به مقداری از یکدیگر دور است که امید زیادی به حصول توافق نمی‌رفت. هنوز هم غالب مردم بدین هستند و امید قوی به حل مشکلات و توافق تام ندارند. بعضی از مسائل مربوط به ایران هم قطعاً مورد بحث خواهد شد. این جانب علاوه بر مذاکراتی که قبلاً با وزیر خارجه و دیروز با معاون دائمی وزارت خارجه کرده بودم، دیشب یک نامه مختصر خصوصی به معاون وزارت خارجه انگلیس نوشته و تعجیل و تأکید در مساعدت از مسائل موضوع بحث کردم.

دیروز سفیرکبیر امریکا را هم به همراهی آقای هژیر ملاقات نمودم و صحبت زیاد شد. مخصوصاً نظر مشارالیه نسبت به بعضی مسائل شنیده شد، از آن جمله موضوع قرارداد حمل و

۱. به نقل از درباره سوم شهریور.

نقل که قطعاً نظر امریکا را بهانه تأخیر امضاء قرارداد بودند، و عهدنامه ایران و امریکا وعده داد که تحقیقاتی نموده به این جانب خبر بدهد.

البته از امید ما به مساعدت امریکا در موارد اساسی هم حرف زدیم مشارالیه می‌گفت تمام این کارها موقتی است و باید همه دول خارجه ایران را تخلیه کرده و بروند. نمی‌دانم با سفیرکبیر جدید امریکا که از تهران عازم مسکوشد، آنجا ملاقاتی به عمل آمد یا نه؟ بعضیها خاتمه جنگ اروپا را دور نمی‌دانند. حتی گاهی هم بعضیها صحبت از شش ماه می‌کنند. ولی نمی‌توان به این پیش‌بینیها زیاد امیدوار بود. اگرچه غیرممکن هم نیست.

اخیراً به همراهی این جانب، آقای هژیر از رئیس‌الوزراء انگلیس ملاقاتی به عمل آورد. او هم با تأکید کامل از خیرخواهی و حسن نیت خود نسبت به ایران حرف زده اطمینان قطعی به حسن عاقبت ایران و نبودن هیچ‌گونه خیال تجاوز به حقوق آن می‌داد. شرحی راجع به اخلاص خود نسبت به اعلیحضرت همایون شاهنشاهی گفت و از آقای هژیر خواهش کرد عیناً به پیشگاه همایونی عرض کند. عریضه‌ای هم که به حضور همایونی عرض کرده بود، سر بسته داد، که ایشان در عودت برسانند. موادی از آن را برای ملاحظه ما داد. لابد مواد یا عین آن به نظر جناب رئیس‌الوزراء و آقای وزیر خارجه خواهد رسید. عریضه آقای چرچیل پاسخ دستخط ملوکانه به عنوان او بود. می‌گفت که دستخط مزبور موجب افتخار ابدی او خواهد بود و در خانواده او به این عنوان حفظ خواهد شد. شرح کامل بیانات او را آقای هژیر ضمن تلگراف مفصل، به خاکپای مبارک عرض کرده‌اند. لابد به نظر شریف هم رسیده است.

راجع به کارهای آقای هژیر خود ایشان راپرت مطالب را خدمت جناب آقای رئیس‌الوزراء تلگرافاً عرض کرده‌اند. البته ملاحظه فرمودند کلیه اقدامات با اطلاع و همراهی این جانب به عمل آمده است. تلگرافات را هم ملاحظه نموده‌ام لیکن چون هنوز نتیجه‌ای از اقدامات به دست نیامده راپرت کامل و نهایی موکول به خاتمه آن خواهد بود. گمان می‌رود محتاج به قدری وقت و انتظار باشد. به نظر این جانب علاوه بر اقدامات این جانب در کنفرانس مسکو، مناسب است دولت ایران هم رسماً از دول روس و انگلیس و امریکا توضیح بخواهد، که اگر مطالب راجع به ایران در میان است، به مقتضای روح عهدنامه، با خود ایران قبلاً در آن بابها مذاکره و مشاوره کنند، و در غیاب ما صحبت ما را بی‌خبر از خودمان نکنند، و با ما مثل کشور متحد، نه مثل مستعمره معامله نمایند. شاید مناسب باشد در تهران هم اظهارات رسمی، کتباً یا شفهاً بکند.

از اتحاد عرب نیز این روزها خیلی سخن در میان است و دوندگیهایی می‌شود که لابد از قاهره، بغداد، بیروت و جده اخبار لازم به تهران رسیده است.

حسن تقی‌زاده

سند شماره ۴۰۶

[ترجمه نامه آنتونی ایدن، وزیر خارجه انگلیس به حسن تقی زاده وزیر
مختار ایران در لندن در مورد مذاکرات و تماسهای دو کشور و پاسخی که
باید به هژیر داده شود]

شماره ۵۹۸۶/۸۲/۳۴ ای

۱۱ اکتبر ۱۹۴۳ [۱۳۲۲/۷/۱۹]

جناب آقای سید حسن تقی زاده

وزیر عزیز

امیدوار بودم این امکان به وجود می آمد که قبل از عزیمت خود به نامه آن جناب مورخ ۱۷
سپتامبر شماره ۹۲۸/۷/۱۹ که در آن یادداشت جناب آقای هژیر درباره اوضاع ایران را
ضمیمه نموده بودید جواب بدهم. اما پیش از اظهار نظر خود در باره ملاحظات و پیشنهادهای
آقای هژیر بهتر آن دیدم در مورد پاره ای نکات با وزیر کشور در قاهره و نیز سر ریدر بولارد
مشورت کنم. متأسفانه در حال حاضر این امکان وجود ندارد که جوابهای او به زودی به دستم
برسد و قبل از عزیمت بتوانم پاسخ مورد نظر شما را بدهم.

در بازگشت از مسکو، جایی که امکان بحث درباره مسایل مربوط به ایران با نمایندگان
دولتهای شوروی و ایالات متحده آمریکا فراهم خواهد بود، جواب مشروح شما را خواهم داد.
در ضمن از آقای موریس پیترسون خواهم خواست که در غیاب من با آقای هژیر و شما درباره
مسائل مورد علاقه مذاکره کند.

ارادتمند شما وزیر عزیز

آنتونی ایدن

سند شماره ۴۰۷

[نامه وزارت داگستری به وزارت کشور در مورد بازداشتیهای خودسرانه مردم
توسط ادارات]

وزارت داگستری

اداره کل بازرسی

به تاریخ ۱۳۱۲/۷/۲۱

شماره ۴۵۲۷

ضمیمه ۲۲۷۲۲

وزارت کشور

طبق گزارشهایی که از داگستری استان ششم و دادگاه بخش بهبهان رسیده فرماندار نظامی
بهبهان به شهربانی آنجا دستور داده که درخواست دواير دولتي را در باب بازداشت اهالی آن

حوزه اعم از شهری و عشایر بدون اطلاع و موافقت فرماندار نظامی انجام ندهند و شهربانی هم به استناد این دستور و دستور شفاهی فرماندار بانو کتایون نام را که به علت عدم پرداخت وجه موضوع لازم الاجراء بازداشت بوده بدون مجوز قانونی و مراجعه به دادگاه آزاد کرده و در مکاتباتی هم که راجع به این موضوع بین فرمانداری نظامی و دادگاه بخش به عمل آمده فرماندار نظامی به عناوینی از قبیل اینکه وضعیت عشایری حوزه بهبهان فعلاً صورت عادی ندارد و بازداشت این زن ممکن است تولید زحمت نماید از دستور خود عدول نکرده و مانع بازداشت مشارالیها شده است. نظر به اینکه جلوگیری از اجرای دستور قانونی دادگاه و آزاد کردن بازداشتی به صرف این قبیل معاذیر گذشته از اینکه برخلاف قانون است مستلزم وهن به سازمان قضائی و ناامیدی و دلسردی اهالی از مراجع دادگستری می‌باشد.

خواهشمند است مقرر فرمایند فرمانداری نظامی بهبهان را به وظائف خود آشنا ساخته و به مشارالیه دستور فرمایند که به این صورت حق جلوگیری از اجرای مقررات قانونی را ندارد و چنانچه در موردی هم مقتضیات و مصالح محلی ایجاب نماید که موقتاً در اجرای امری تأخیر شود با مراجعه به دادگاه مربوطه و جلب نظر این وزارت اقدام نمایند و از مفاد دستوری که در این باب صادر می‌شود این وزارت را مستحضر فرمایند.

وزیر دادگستری

امضاء

[در حاشیه:] جواب داده شود: وضعیت کهکیلویه وضعیت عادی ندارد و ممکن است برای اجرای یک دستور مزاحمت عمده برای دولت فراهم شود. بنابراین، غدغن فرمایید برای اجرای دستورها فعلاً با فرماندار محل مذاکره و نتیجتاً بتوانند در صورت موافقت اقدام شود. به فرماندار هم دستور داده شد.

امضاء

۲۲/۷/۲۸

سند شماره ۴۰۸ [تلگراف محمد شایسته به وزارت امور خارجه در باب خبر روزنامه نیویورک
تایمز مبنی بر اینکه درباره ایران در کنفرانس مسکو صحبتی خواهد شد]

تلگراف از واشنگتن

تاریخ: ۲۱ مهر ۱۳۲۲

وزارت امور خارجه

در باب خبر دیروز نیویورک تایمز مبنی بر اینکه روسها موافقت کردند در کنفرانس مسکو راجع به ایران مذاکره شود، از وزارت امور خارجه آمریکا پرسش نمودم که آیا دولت شوروی در این باب به واشنگتن، اطلاع داده‌اند یا نه؟ گفتند تاکنون چنین اطلاعی نرسیده است. ممکن

است به وزیر خارجه آمریکا که در راه هستند، اطلاع بدهند، لیکن از لندن به اینجا خبر داده‌اند که در نظر دارند در مسکو راجع به ایران صحبت کنند.

زمینه مذاکرات هم همان خروج از ایران، بلافاصله بعد از جنگ خواهد بود. این قسمت در تلگراف ۳۳۰ گزارش شده است. نویسنده مقاله که مخبر نیویورک تایمز در لندن است اضافه می‌کند «موضوع ایران از تمام مسائل مورد بحث کنفرانس آسانتر و بی‌دردس‌تر خواهد بود» بعد به مسافرت آقای هژیر به لندن اشاره می‌کند و می‌گوید «ایشان نه فقط برای گرفتن لوازم راه‌آهن، بلکه برای استرداد حقوق حاکمیت ایران آمده است، زیرا حتی مأمورین دولت ایران برای رفتن به پاره‌ای از نقاط ایران باید از روسها اجازه بگیرند.» بعد می‌گوید «انگلیسها راجع به کشورهای بالتیک سکوت اختیار نموده‌اند ولی کار لهستان به این صریحی نیست به هر حال از موضوع ایران گذشته از مسائل مربوط به آینده فنلاند، آلمان، فرانسه و ایتالیا به قدر کفایت در دسر برای کنفرانس فراهم خواهد شد.

وزیرمختار شاهنشاهی در آمریکا

محمد شایسته

* * *

در اواسط مهرماه ۱۳۲۲ کردل هول وزیر امور خارجه آمریکا و آنتونی ایدن وزیر امور خارجه انگلستان جهت ملاقات با زمامداران شوروی از راه ایران به مسکو عزیمت نمودند. روز شنبه ۲۳ مهرماه ۱۳۲۲/۱۶ اکتبر ۱۹۴۳ آنتونی ایدن با عده از همراهان در حدود ساعت هفده به تهران وارد شدند و در ساعت ۱۹ با نخست‌وزیر ایران دیدن نمودند. کردل هول وزیر امور خارجه آمریکا نیز سه ساعت و نیم بعد از ظهر روز یکشنبه ۲۴ مهرماه ۱۳۲۲/۱۷ اکتبر ۱۹۴۳ با هواپیما با عده از همراهان خود به تهران وارد شدند.

ساعت یازده صبح روز یکشنبه ایدن وزیر امور خارجه انگلستان به اتفاق سر ریدر ویلیام بولارد وزیرمختار دولت انگلستان در تهران و همچنین در ساعت شش بعد از ظهر همان روز کردل هول وزیر امور خارجه آمریکا به همراهی دریفوس وزیرمختار کشورهای متحده آمریکا در تهران در کاخ مرمر به ملاقات شاه رفتند.

سند شماره ۴۰۹ [خلاصه سخنان علی سهیلی نخست‌وزیر ایران در مهمانی وزارت امور خارجه^۱ و ابراز مسرت از حضور ایدن در آن مهمانی و تأکید بر همکاری

میان ایران با کشورهای انگلیس، آمریکا و شوروی]

آقایان، برای ما موجب نهایت مسرت و خرسندی است که جناب آقای ایدن وزیر امور خارجه اعلیحضرت پادشاه انگلستان امشب در سر میز حضور داشته و میهمان گرامی و عزیز ما ۱. شب دوشنبه ۱۳۲۲/۷/۲۴ از طرف علی سهیلی ضیافت شام به مناسبت ورود وزرای امور خارجه آمریکا و انگلیس در کاخ وزارت خارجه داده شد که طی آن سهیلی سخنان فوق را در سر میز بیان کرد.

علی سهیلی وزیر امور خارجه و اسمیرنوف سفیر شوروی

آنتونی ایدن وزير امور خارجه انكليس

می‌باشند. در این حال تأسف داریم که چون جناب آقای کردل هول دیر به تهران وارد شده اند از حضورشان در این مجلس محروم ماندیم.

آقای وزیر، ورود جنابعالی به خاک ایران برای ما موجب منتهای خوشوقتی است و اینحانب با نهایت صمیمیت ورود آن جناب را خیرمقدم می‌گویم. وضعیت جغرافیائی ایران موجب گردیده است که این کشور راه ارتباط دو دولت معظم بریتانیای کبیر و آمریکا از یک طرف و دولت عظیم اتحاد جماهیر شوروی از طرف دیگر واقع گردد.

دولت و ملت ایران با عقد پیمان سه گانه و همکاری صمیمانه و بالاخره با اعلان جنگ به دولت آلمان و الحاق به اعلامیه ملل متحده روابط دوستی و مناسبات نزدیکی و همسایگی خود را که از سالیان دراز خوشبختانه بین ایران و کشورهای معظم انگلستان و شوروی موجود بوده تشدید و تحکیم نموده است.

در پایان جام خود را به سلامتی اعلیحضرت پادشاه انگلستان و سعادت ملت نجیب و دوست و متحد بریتانیای کبیر و میهمان عزیز خود می‌نوشم.

سند شماره ۴۱۰ | خلاصه پاسخ ایدن حاوی بهترین آرزوها برای همکاری بین دو کشور |

آقای ایدن ابتدا از طرف خود و همکارانشان از میزبانان خود تشکر نموده تذکر دادند که این بار حس میهمان‌نوازی که یکی از شعائر ایرانیان است از حدود همیشگی خود تجاوز کرده است. بعداً اظهارات جناب آقای سهیلی را در تأسف از اینکه جناب آقای کردل هول که همان روز عصر به تهران وارد شده ولی نتوانسته اند در میهمانی شرکت جویند تأیید کرده و اضافه نمودند: «در انگلستان تمام مردم ممنون مساعدتهای گرانبهای ایران در حصول به مقصود مشترک بوده و مرهون خدمات آن در طول قرون متمادیه به پیشرفت هنرهای زیبا و قوه فکریه و ادبیات ایران می‌باشند. معلوم می‌شود هیتلر هیچ کتاب سعدی را نخوانده است والا به گرفتاریهای فعلی دچار نمی‌شد زیرا باید دانسته باشد که:

بنی آدم اعضای یکدیگرند که در آفرینش ز یک گوهرند^۱

بلکه برعکس آلمانها تصمیم داشتند با مساعدت معدودی ایتالیایی و سایر همدستانشان که آنطرف دریا ساکن هستند اصل هرین فُلک (Herrenvolk) را به موقع اجرا گذارند مقصود انگلستان و روسیه و آمریکا و سایر ملل متحده آن است که جنگ کنونی به پیروزی خاتمه یافته و دنیائی موافق روح این شعر سعدی پدیدار شود. در پایان بهترین آرزوهای خود را برای حصول سعادت، شادکامی، اقتدار و نیک بختی ایران که در انگلستان حتی القوه در حدود استعداد خود به آن کمک خواهد کرد اظهار و جام خود را به سلامتی و سعادت اعلیحضرت همایون

۱. این شعر را ایدن به زبان فارسی خواند.

[گزارش تقی زاده وزیرمختار ایران به نخست‌وزیر، در باب مذاکرات هژیر
با مقامات انگلیس]

شماره: ۲۲۷

تاریخ: ۲۶ مهر ۱۳۲۲

جناب آقای سهیلی رئیس‌الوزراء — تهران

وقتی که آقای هژیر به اینجا رسیدند، در ملاقاتهایی که با مقامات دولتی انگلیس به عمل آمد، ایشان پس از آنکه اظهار داشتند مسافرتشان غیررسمی بوده، و توضیح دادند که عمده منظور مسافرتشان روشن کردن خاطر من و دادن اطلاعات کامل به این جانب و مبادله نظر بوده، علاوه نمودند که ضمناً منظور هم این بوده که اگر اولیای دولت انگلیس مایل باشند و اقبال نمایند، از این فرصت استفاده شده به عنوان تماس شخصی — که حالا بین وزرای دول دوست و رجال مسئول آنها با همدیگر معمول شده — اشکالات فعلی و آینده دولت را ممکن است به حضرات تشریح نمایند، و چون ایشان از مرکز می‌آیند و احاطه و بصیرت کامل به امور دارند، حاضرند مسائل را دقیقاً توضیح بدهند و مقاصد دولت را بیان نمایند، بلکه سعی شود عقاید و خیالات رجال انگلیس هم در باب این مسائل بر ما کاملاً معلوم شده و ضمناً راه‌حلی برای آنها متفقاً جسته شود. چون حضرات این منظور را استقبال کردند و پیشنهاد نمودند که بهتر است خلاصه آنچه باید مورد مطالعه و مذاکره شود به تحریر بیاید، آقای هژیر شرحی بسیار کامل و مبسوط و وافی و مستند به دلایل قاطع و اعداد و ارقام تهیه نمودند و به انگلیسی ترجمه شد و در ۱۷ سپتامبر به وزیر امور خارجه که آن موقع از آمریکا برگشته بود، فرستاده شد. اگرچه برای تنظیم این یادداشت مشروح و ترجمه و ماشین آن خود دو هفته یا بیشتر وقت لازم شد، لکن چون وزیر خارجه غایب بود و در هر حال بایستی انتظار عودت او را داشته باشیم، وقتی تلف نشد.

وزیر امور خارجه وعده کرد لایحه را به دقت بخواند و البته خواند. همچنین ادارات مربوطه آن را به تأمل و تحقیقی وافی چندی مورد دقت و مطالعه قرار دادند، لکن در دادن جواب و اقدام به مذاکره مطالب، تأخیر ممتد شد. گفتند برای تکمیل تحقیقات خود به وزیر مقیم در قاهره و همچنین به تهران مراجعه و سؤالاتی کرده‌اند و منتظر وصول جواب آنها هستند. در این بین حرکت وزیر خارجه به مسکو پیش آمد و مشارالیه مراسله‌ای قبل از حرکت نوشت، که شرح آن را تلگرافاً به وزارت خارجه عرض کرده‌ام، اظهار تأسف از این تأخیر اضطراری نموده و ۲. کردل هول وزیر امور خارجه آمریکا و انتونی ایدن وزیر امور خارجه انگلستان با همراهان خود روز دوشنبه ۲۵ مهرماه ۱۳۲۲ با هواپیما از طهران به مسکو عزیمت نمودند.

و عده داد در عودت از مسکو جواب وافی بدهد. امیدوار بود در مسکو با نمایندگان امریکا و روسیه هم در باب بعضی مسائل مربوطه مذاکراتی بکند، لذا چاره جز صبر نبود. در این بین جناب آقای هژیر به واسطه علت مزمن که داشتند به اطباء مراجعه نموده و آنها پس از مشاورات و معاینات زیاد حکم قطعی به لزوم عمل جراحی و درآوردن آپاندیس دادند و لذا ایشان پنج روز قبل به مریضخانه رفتند و ۲۳ مهر عمل شد و الحمدالله به خوبی گذشت لکن ایشان اقلأً دو سه هفته باید در آنجا بخوابند و بعد از بیرون آمدن از مریضخانه هم قطعاً ضعیف خواهند بود و شاید اقلأً دو هفته دیگر هم استراحت و تقویت لازم داشته باشند تا قادر به مسافرت گردند. از تلگرافی که دو روز قبل خطاب به جناب آقای هژیر مخابره فرموده بودید و فردای روز عمل رسید و چون اطباء اجازه ملاقات نمی دادند و فقط امروز ممکن شد به ایشان رسانیده شود معلوم شد تسریع در حرکت معزی الیه فرموده اید. ایشان محض انجام فرمایش عالی حاضر شده اند در اولین موقع حرکت نمایند لکن بنده بنا بر وظیفه عرض مصالح کار لازم دانستم عرض کنم که اگر باید مقاصد و منظورات دولت به نحو کامل انجام یابد، بلاشک ختم این مذاکره که از طرف ایشان شروع و به اتفاق این جانب تعقیب شده با حضور خود ایشان مناسبتر و سهلتر است و شاید شایسته نباشد در وسط کار خود اظهارکننده پس خوانده شود و البته تأثیر خوبی نمی کند. چون مطالب عموماً طرح شده، بسیار مطلوب است که نتیجه، اعم از نفی و اثبات و امیدبخش یا یأس انگیز زودتر معلوم شود و لب مطالب به دست آید و خود ایشان حامل مطالب بشوند، و محتاج به مخابره چند هزار کلمه تلگراف برای بیان ناقص مطلب نباشیم. به علاوه توضیح مطلب به حضرات سهل نخواهد بود که چه شد کسی که مطلبی را عنوان کرد، ناقص گذاشته پیش از دریافت جواب و ختم مذاکرات بگتتا برگشت. بنابراین با آنکه احتیاجی که به وجود آقای هژیر در تهران حاصل است و اینکه او مورد اعتماد خاص خودتان است مطلعم، می خواهم خواهش کنم که در صورت امکان اجازه فرمایند ایشان تا انجام این مذاکره و ختم مطلب که گمان نمی کنم خیلی طول بکشد، بمانند و به مجرد حصول نتیجه حرکت کنند البته مذاکرات و ملاقاتهای ایشان بی ثمر نبوده و در هر حال متضمن فواید بوده است. مأمور فرمودن ایشان به این مسافرت یکی از خیالات عالیه جنابعالی بوده و بنده بالخصوص از این بابت بی اندازه متشکرم.

در اصل مطلب البته لازم است عرض شود که به حصول نتیجه مثبت و مطلوب نمی توان یقین داشت ولی وضوح منویات و لو نتیجه یأس داشته باشد یکی از دوراه است.

حسن تقی زاده

[یادداشت محمد ساعد، وزیر امور خارجه ایران برای سفارت ایران در شوروی در مورد مذاکراتی که در تهران با وزیران خارجه آمریکا و انگلیس

سند شماره ۱۲۴]

انجام داده بود. وزیران خارجه آمریکا و انگلیس در سر راه خود به مسکو در تهران توقف کوتاهی کرده بودند]

شماره ۳۲۱۱

تاریخ ۱۳۲۲/۷/۲۶

سفارت کبرای شاهنشاهی - مسکو

هنگام ورود آقایان ایدن وزیر امور خارجه انگلیس و کردل هول وزیر امور خارجه امریکا به تهران، در میدان طیاره بوده و خیرمقدم گفتم. چون وزیر امور خارجه اتازونی عصر یکشنبه ۲۴ مهر ۱۳۲۲، و دیر وارد شد، در شام ۲۴ مهر که در وزارت خارجه به افتخار وزیر خارجه انگلیس داده شده بود، نتوانست حاضر شود. ولی هر دو میهمان ما به حضور اعلیحضرت همایونی شرفیاب شدند. آقای نخست وزیر در سر میز شام نطقی ایراد کرد و اظهار داشت:

«منتهای خوشوقتی برای ما و ملت ایران است که در راه نیل به مقصود عالی یعنی استقرار آزادی و عدل و داد در تمام دنیا، که اساس منشور آتلانتیک نیز بر آن استوار است، با دول معظم انگلیس و امریکا و دولت شوروی همکاری می‌کنیم. وضعیت جغرافیایی ایران موجب گردیده است که این کشور راه ارتباط دو دولت معظم بریتانیای کبیر و امریکا از یک طرف، با دولت عظیم اتحاد جماهیر شوروی از طرف دیگر باشد، و باعث گردیده است که کشورهای بزرگ دوست و هم عهد برای نیل به مقصود و کمک یکدیگر و طرح نقشه‌هایی که صلح عالم و آزادی ملل را تأمین می‌کند، تشریک مساعی کرده و به یکدیگر نزدیک شوند.»

آقای ایدن پس از تشکر از میزبانان خود اظهار داشت:

«در انگلستان تمام مردم خود را ممنون مساعدتهای گرانبهای ایران در حصول به مقصود مشترک و مرهون خدمات آن در طول قرون متمادی به پیشرفت صنایع زیبا و قوه فکریه و ادبیات می‌دانند. معلوم می‌شود هیتلر اشعار سعدی را نخوانده است، والا به گرفتاری فعلی دچار نمی‌شد، زیرا باید دانسته باشد که:

بنی آدم اعضای یکدیگرند که در آفرینش ز یک گوهرند

بلکه برعکس آلمانیها تصمیم داشتند با مساعدت معدودی ایتالیایی و سایر همدستان خود که آن طرف دریا ساکن هستند، اصل «هرون فلک» رابه موقع اجرا بگذارند. مقصود انگلستان و روسیه و امریکا و سایر ملل متحد آن است که جنگ کنونی به پیروزی خاتمه یافته و دنیایی موافق روح این شعر سعدی پدیدار شود. در پایان گرمترین آرزوهای خود را برای حصول سعادت و شادکامی و اقتدار و نیک بختی ایران، که انگلستان حتی القوه در حدود استعداد خود به آن کمک خواهد کرد، اشعار می‌دارم.»

در مذاکرات خصوصی که بین آقای نخست وزیر و این جانب و آقایان ایدن و کردل هول

صورت گرفت وضعیت ایران تشریح شد و گوشزد گردید حال که قشون آلمان در روسیه شکست خورده و عقب نشینی می‌کند، و هزاران فرسخ از ما دور است و خطری از جانب آلمان برای ایران نیست، و دولت ایران هم با نهایت صمیمیت همکاری نموده و با جدیت زیادی کارکنان و طرفداران محور را از دخالت در امور اجتماعی و حکومتی و غیره قطع نموده، و از هرگونه عملیات آنها که ممکن بوده ضرر و زیانی به متفقین ما بزند، جلوگیری به عمل آورده است، و کاملاً با چشم باز مراقبت دارد که عمال آنها نتوانند اختلالی در امور حمل و نقل محمولات برای دولت شوروی و راه آهن ایجاد نمایند، و به دولت آلمان اعلان جنگ داده است، تصور می‌کند موقع آن رسیده باشد که متفقین قوای خود را در ایران تقلیل داده و به تدریج کشور را تخلیه کنند و فقط متخصصین و افسران رابط را باقی بگذارند که با همکاری قوای ایران منظور متفقین تأمین شود، و ایران جانشین آنها شده و با حفظ راهها و مراکز مهم کشور کمک واقعی به متفقین خود بنماید و امنیت داخلی ایران را به خود ایران واگذار کنند. زیرا عملاً هم دیده شده که هرگونه عدم امنیت و اختلالی در کشور ایران پیش آمده، قوای ایرانی بهتر توانسته است فتنه و آشوب را خاموش کند. آقای نخست وزیر و این جانب مایلیم موضوع را مورد توجه قرار داده و با موافقت اتحاد جماهیر شوروی در تأمین منظور اهتمام نمایم.

با آقای مائیسکی که قبل از ورود وزرای خارجه انگلیس و امریکا در تهران بود، این جانب صحبت کردم اظهار داشتم دولت ایران همواره سعی بوده حسن روابط همجواری خود را با دولت و ملت اتحاد جماهیر شوروی، که دولت دوست همجوار ایران است، حفظ و تشدید نماید. اینک با اعلان جنگ به دولت آلمان این علاقه خود را به دوستی دولت شوروی و متفقین به ثبوت رسانیده است. با استظهار به اعتماد متقابل که بین دولتین ایجاد شده، و علایم و آثار همکاری فی مابین تزیید این اعتماد را ظاهر می‌سازد، انتظار دارم دولت شوروی که از بیست سال قبل به این طرف علاقه خود را به آزادی و ترقی و تعالی ملت ایران در استقلال و تمامیت ارضی آن به کرات ابراز داشته و اثبات نموده است، در این موقع که کنفرانسی در مسکو از نمایندگان متفقین تشکیل می‌شود، چنانچه موضوعی درباره ایران مطرح گردد، رعایت منافع عالی ایران را از نظر دور ندارد. چون در کنفرانس مسکو موضوع ایران مذاکره خواهد شد دولت ایران به کمک و همراهی دولت شوروی امیدوار است. آقای مائیسکی اظهار داشت:

«اگرچه این کنفرانس مقدمه کنفرانس دیگری است و به منظور تهیه زمینه مطالبی است که در کنفرانسهای آینده برای حل قضایایی که در جریان این جنگ و بعد از خاتمه آن رخ می‌دهد، تشکیل می‌شود و به عمل می‌آید، معهداً دولت شوروی علائق دوستی و حسن همجواری خود را با ایران در قضایایی که راجع به ایران مورد بحث واقع شود در نظر خواهد داشت و مساعدتهایی که به دولت شوروی از طرف ایران از حیث استفاده از راههای ایران و

غیره به عمل آمده، فراموش نخواهد کرد. شکی نیست دوستی دولت شوروی با ایران مستلزم این نوع مساعدتهاست.»

کنفرانس مسکو مهمترین ملاقاتی است که در طول، این جنگ تشکیل می‌شود زیرا در مسائل مختلفه دنیا نسبت به حال و بعد از جنگ بحث، و معلوم خواهد شد که آیا انگلیس و امریکا می‌توانند با روسیه کنار بیایند یا نه؟ موضوع ایران هم مذاکره می‌شود. آقای آیدن به آقای تقی زاده گفته است که کارهای ایران را در دستور مذاکرات مسکو گذاشته‌اند و از تهران مستشار سیاسی و مستشار مالی سفارت انگلیس با آقای آیدن به مسکو حرکت کرده‌اند. در هیأت امریکایی نیز آقای جرنکان به عنوان متخصص امور ایران می‌باشد. بنابراین باید کاملاً مراقب جریان مذاکرات کنفرانس بوده، و به هر وسیله که هست از رئوس مسائلی که در کنفرانس مطرح می‌شود، و خصوصاً آنچه مربوط به ایران است، مسبق و مطلع شویم.

اطلاع از مذاکراتی که راجع به این مسائل می‌شود، و راه حلی که می‌خواهند پیدا کنند، برای ما مفید است و مخصوصاً قسمتی که مربوط به ایران می‌باشد کاملاً ضروری است. دولت انتظار دارد که در این موقع جنابعالی کاملاً مواظب مذاکرات کنفرانس بوده، و به هر نحوی باشد، بتوانید از جریان مذاکرات آن آگاه شوید، و آنچه می‌شنوید و چیزهایی که در محافل مطلع شهرت دارد و مقالاتی که در جراید می‌نویسند به وزارت خارجه گزارش دهید. با اشغال کشور از طرف قوای انگلیس و روس و امریکا وضعیت مملکت تأسف آور است این وضعیت تأسف آور در شمال بیش از جنوب دیده می‌شود. دولت آزادی عمل در شمال ندارد...^۱ ایرانیها در مسافرت به شمال کشور با اشکالاتی مواجه می‌شوند، مأمورین شوروی در راه مطالبه شناسنامه و غیره می‌کنند. حمل آذوقه از یک استان به یک استان دیگر، و از یک شهر به شهر دیگر در شمال، باید با اجازه روسها باشد. همینکه آذوقه و محمولات به قزوین می‌رسد، و می‌خواهند به تهران بیاورند فوراً به وسیله روسها از آن جلوگیری می‌شود. قوای نظامی و ژاندارمری برای استقرار امنیت و سرکوبی اشرار آزادی عمل ندارند. در موقع مراجعه به مأمورین شوروی به اندازه‌ای امروز و فردا می‌کنند، که اشرار فرصت تجدید قوا پیدا می‌کنند... برای برقرای امنیت و تکمیل وحدت ملی و بسط و نفوذ حکومت مرکزی باید کاری کنیم که قوای خارجی، که اقامت آنها در ایران دیگر هیچ موجبی ندارد هر چه زودتر خاک ما را تخلیه کنند. شاید عنوان کنند که تخلیه خاک ایران به موجب فصل ۵ پیمان اتحاد باید شش ماه پس از قرارداد متارکه جنگ با آلمان صورت بگیرد. در صورت چنین اظهاری، باید تذکر داد که این نظریه در موقعی اتخاذ گردیده که تصور نمی‌رفت ایران در صف متفقین قرار گرفته و اعلان جنگ به آلمان بدهد. چه خود این اقدام، از طرف ایران، مؤید اعتماد متقابل بین ایران و دول هم‌پیمان است و تا این اندازه بایستی تأثیر داشته باشد که اکنون چون خطر تحریکات آلمانها

۱. نگاه کنید به «درباره سوم شهریور»، در آنجا نیز استتساخ سند دقیقاً بدین صورت آمده است.

از این کشور مرتفع گردیده، دیگر قوای متفقین بی‌جهت در ایران متوقف نباشند و در جبهه‌های دیگر از آنان استفاده به عمل آید. جنابعالی باید به نحو مقتضی با مقامات مربوطه شوروی مذاکره و موافقت آنها را عملاً در انجام این منظور دولت شاهنشاهی، که تخلیه خاک ایران است، تحصیل و نتیجه مذاکرات را اطلاع دهید.

وزیر امور خارجه

محمد ساعد

رونوشت شرح بالا برای اطلاع آقای حسن تقی زاده وزیرمختار ایران در انگلستان و آقای محمد شایسته وزیرمختار ایران در امریکا و آقای سیه‌دی وزیرمختار ایران در آنکارا ارسال می‌شود که در قسمت مربوط به تخلیه خاک ایران از قوای انگلیس و امریکا اقدام نمایند، و هرگونه اطلاعی که راجع به کنفرانس مسکو تحصیل می‌کنند به وزارت امور خارجه گزارش دهند.

وزیر امور خارجه

محمد ساعد

کنفرانس مسکو از تاریخ ۲۷ مهر تا ۹ آبان ۱۳۲۲ / ۱۹ تا ۳۱ اکتبر ۱۹۴۳ با شرکت وزیران امور خارجه امریکا، انگلیس و شوروی در مسکو تشکیل گردید. در این کنفرانس علاوه بر کردل هول، ایدن و مولوتف افراد زیر نیز شرکت داشته و کنفرانس جمعاً دوازده جلسه به گفتگو نشست.

از طرف امریکا: اوریل هریمان سفیرکبیر امریکا، ژنرال دین از طرف ارتش امریکا، گرین هارکورت و جیمز دونت کارشناس.

از طرف انگلستان: سر ارجیبالد کلارک کر سفیرکبیر انگلیس در مسکو، ویلیام استرانک و ژنرال سر هاستینگ‌گرامی و کارشناسان دیگر.

از طرف اتحاد جماهیر شوروی: مارشال وروشیلوف، ویشینسکی معاون کمیسیاریای امور خارجه و لیتونیف و سرگیف معاون کمیسیاریای بازرگانی خارجه و ماژر ژنرال کریزلف عضو ستاد ارتش شوروی و ساکیسن کارمند عالی‌رتبه کمیسیاریای امور خارجه و کارشناس ویژه.

دستور مذاکرات کنفرانس شامل مسائلی بود که سه دولت می‌باید درباره آنها بحث کرده و اتخاذ تصمیم نمایند. برخی از این مسائل مستلزم اتخاذ تصمیمهای قطعی بود که در کنفرانس گرفته شد. درباره برخی دیگر از مسائل، پس از خاتمه مباحثه تصمیمهای کلی اتخاذ گردید و برای مطالعه بیشتر به کمیسیونهای مخصوص ارجاع گردید. پاره‌ای از مسائل نیز قرار شد که از راه گفتگوهای دیپلماسی حل و فصل شود. در پایان این کنفرانس اعلامیه

میخائیل آکسنوویچ ماکسیموف کاردار شوروی در ایران

ویاچسلاو میخائیلوویچ مولوتف کمیسر ملی امور خارجه شوروی.

تصمیمات اتخاذ شده به این شرح انتشار یافت.

سند شماره ۴۱۳ [تصمیمات متخذة توسط وزیران خارجه سه دولت بزرگ متفق در کنفرانس

مسکو]

۱. اقدام مشترک سه دولت به منظور ادامه جنگ بر علیه دشمنان آنها برای استقرار و نگاهداری صلح و آرامش جهان همچنان ادامه خواهد یافت.

۲. آنهایی که اکنون بر علیه دشمن مشترک داخل در جنگ هستند راجع به کلیه مسائل مربوط به تسلیم و خلع سلاح دشمن با هم کار خواهند کرد.

۳. برای جلوگیری از نقض شرایطی که بر دشمن تحمیل خواهد شد، اقدامات لازم خواهند کرد.

۴. لازم است به محض اینکه میسر گردد یک سازمان بین المللی متکی بر اصل حاکمیت کلیه کشورهای شیفته آزادی ایجاد گردد و درهای این سازمان به روی کلیه کشورهای بزرگ و کوچک به منظور حفظ صلح و آرامش بین المللی همواره باز باشد.

۵. به منظور نگاهداری صلح و آرامش در موقع استقرار نظم و ایجاد یک سازمان بین المللی برای تأمین آرامش عمومی، با هم و در مورد لزوم با سایر اعضای کشورهای متفق برای مبادرت به یک اقدام مشترک از طرف جامعه ملل متفق مشورت خواهند نمود.

۶. پس از پایان جنگ نیروی خود را در خاک کشورهای دیگر به کار نخواهد برد مگر برای انجام منظورهایی که در این اعلامیه قید شده آنها پس از مشورت با یکدیگر.

۷. برای وصول به یک سازش کلی و عملی در خصوص موضوع تسلیحات بعد از جنگ، باهم و با سایر اعضای ملل متحد گفتگو و همکاری خواهند کرد.

سند شماره ۴۱۴ [نامه وزیر بهداشتی به نخست وزیر در مورد کمیسیونی که قرار بود برای

جلوگیری از بیماری تیفوس در کلیه شهرستانها تشکیل بشود.]

وزارت بهداشتی

خیلی فوری

به تاریخ ۱۳۲۲/۸/۲

شماره ۳۰۳۸۳

جناب آقای نخست وزیر

با استحضاری که از نیات ذات مقدس ملوکانه برای جلوگیری از بیماری تیفوس دارند اراده شاهانه بر این قرار گرفته که کمیسیونی در مرکز تشکیل و اقداماتی را که در اجرای این مورد موثر و مفید تشخیص می دهند به موقع عمل در آورند تا حتی المقدور از سرایت و تلفات آن جلوگیری شود و همین اقدام نیز مقرر است در کلیه شهرستانها در فرمانداریها معمول و با دعوت

از نیکوکاران و خیرخواهان محل و جمع آوری اعانه تدابیر لازم اتخاذ گردد. لئوطرف وزارت بهداری شرح لازم تلگرافاً به کلیه استانداران و فرمانداران مخابره شده و اساسنامه آن نیز ارسال می‌گردد.

مستدعی است مقرر فرمایند از طرف نخست‌وزیری نیز تأکید و سفارش لازم در اجرای منویات ملوکانه به عمل آورند.

وزیر بهداری

امضاء

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره ۱۷۱۵۹

تاریخ ۲۲/۸/۳

سند شماره ۴۱۵ [نامه روزولت، رئیس جمهور آمریکا به شاه و تشکر از مهمان‌نوازی در ایران و اظهار سهمی که ایران در این کارزار داشته است]

نمی‌توانم تشریح کنم تا چه اندازه این همه ابراز دوستی حقیقی از طرف اعلیحضرت مایه مسرت قلبی من شده است. عزیمت از ایران آمیخته به تأسف خواهد بود که چرا نتوانستم بیش از این با اعلیحضرت آشنائی پیدا کنم و کشور و ملت شما را از نزدیک نیز بینم. سالهاست که مردم امریکا از نیات و احساسات دوستی ملت ایران آگاه می‌باشند. مهمان‌نوازی اعلیحضرت همایونی به نام ایرانیان، این احساسات را برای سالهای متمادی در خاطر ملت امریکا زنده و جاوید نگاه خواهد داشت. ایران در قلوب امریکاییها همیشه محبوبیت داشته و امروز که در جنگ کنونی مقام برادری احراز نموده‌ایم، این محبوبیت تشدید و تحکیم گردیده است. ما از سهمی که ایران در این کارزار مشترک دارد، مستحضر می‌باشیم و امیدواریم که پس از برقراری صلح، روح همکاری کنونی بدون عائق و مانع در عملیات ایام صلح نیز بین دو ملت ادامه داشته باشد.

موقع را غنیمت شمرده تشکرات خود را از ابراز مودت و مهمان‌نوازیهایی که از طرف آن اعلیحضرت نصیب من شده است اظهار و بزرگترین سعادت را برای آن اعلیحضرت و اهالی سرزمین باستانی ایران مسئلت دارم.

خیلی امیدوارم که مسافرتی به واشنگتن فرموده و از این محبت ما را مسرور فرمائید.

رئیس جمهور ایالات متحده آمریکا

فرانکلین. د. روزولت

سند شماره ۴۱۶

نامه وزیر بهداشتی به نخست وزیر و درخواست چند دستگاه آمبولانس
جهت حمل بیماران]

تاریخ ۱۳۲۲/۸/۲

وزارت بهداشتی

شماره ۲۹۶۵۸

خیلی فوری

جناب آقای نخست وزیر

با استحضاری که از وضعیت بهداشت شهر تهران دارند و مخاطراتی که از حیث بروز بیماریهای واگیر در پیش است برای وزارت بهداشتی یکی از وسائل مهم مبارزه و مایحتاج ضروری چند دستگاه آمبولانس است که فوراً بیماران مبتلا را به بیمارستانها انتقال دهند در این مورد شرحی به آقای دکتر میلیسپور رئیس کل دارائی و آقای وی ویان رئیس اداره باریبری نوشته و تقاضا شده است لااقل پنج دستگاه از کامیونهای که اخیراً به دولت داده شده برای این منظور اختصاص دهند تا پس از تهیه اطاق به شکل آمبولانس برای حمل بیماران به کار روند. مستدعی است مقرر فرمایند شرح موکد در واگذاری پنج دستگاه کامیون مورد تقاضای وزارت بهداشتی صادر و به وزارت مربوطه ابلاغ فرمایند.

وزیر بهداشتی

امضاء

سند شماره ۴۱۷

گزارش شهربانی درباره فعالیت و سخنرانی یکی از اعضای حزب توده در
تهران]

تاریخ ۱۳۲۲/۸/۵

نمره ۱/۱۰۸۲۴

وزارت داخله

اداره کل شهربانی

وزارت کشور

محترماً به عرض می‌رساند خلیل انقلاب آذر مدیر روزنامه گیتی که طبق نامه بدون شماره وزارت جنگ عملیات او به طور غیرمحسوس تحت نظر می‌باشد روز شنبه ۲۲/۷/۳۰ ساعت ۱۶ عصر در میدان سنگلج عده [ای] دور خود جمع کرده و سخنرانی نموده است. خلاصه سخنرانی مشارالیه این بوده که طبقات مظلوم بایستی به حزب توده ایران ملحق و از حق خود دفاع کنند و نگذارند حق آنها از بین برود و تا ساعت ۱۸ به سخنرانی خود ادامه داده است.

کفیل شهربانی کل کشور - پاسپار ۱ سیف

امضاء

ثبت در دفتر محرمانه وزارت کشور

شماره ۱۷۸۸

تاریخ ۱۳۲۲/۸/۷

سند شماره ۴۱۸ [نامه وزیر مختار ایران در بغداد در مورد خبر روزنامه‌های بغداد مبنی بر حمایت یک سناتور آمریکایی از ایران]

شماره ۲۸۴۲

تاریخ ۱۳۲۲/۸/۸

سفارت شاهنشاهی ایران

بغداد

موضوع: اظهارات لستر عضو کمیته جنگی

وزارت امور خارجه

روزنامه‌های بغداد طبق خبر واصله از واشنگتن می‌نویسند «سناتور لستر عضو کمیته جنگی به مناسبت جشن سالپانه مولود اعلیحضرت همایون محمدرضا پهلوی شاهنشاه ایران تصریح نموده است که ملت امریکا احساسات و دوستی ملت محترم هم پیمان خود را در اراضی تاریخی ایران و پادشاه جوان محبوب اعلیحضرت همایون محمدرضا پهلوی را به خوبی قدردانی می‌نماید. ایران مانند سایر کشورها تلخی این جنگ را چشیده ولی امروز با ۳۳ دولت دیگر در نایب بودن جور و ستم محور و شرکت در حفظ صلح و آرامش جهان پس از جنگ در ضمن پیمان اتلانتیک همدست و شریک است».

وزیر مختار

امضاء

* * *

کنفرانس تهران

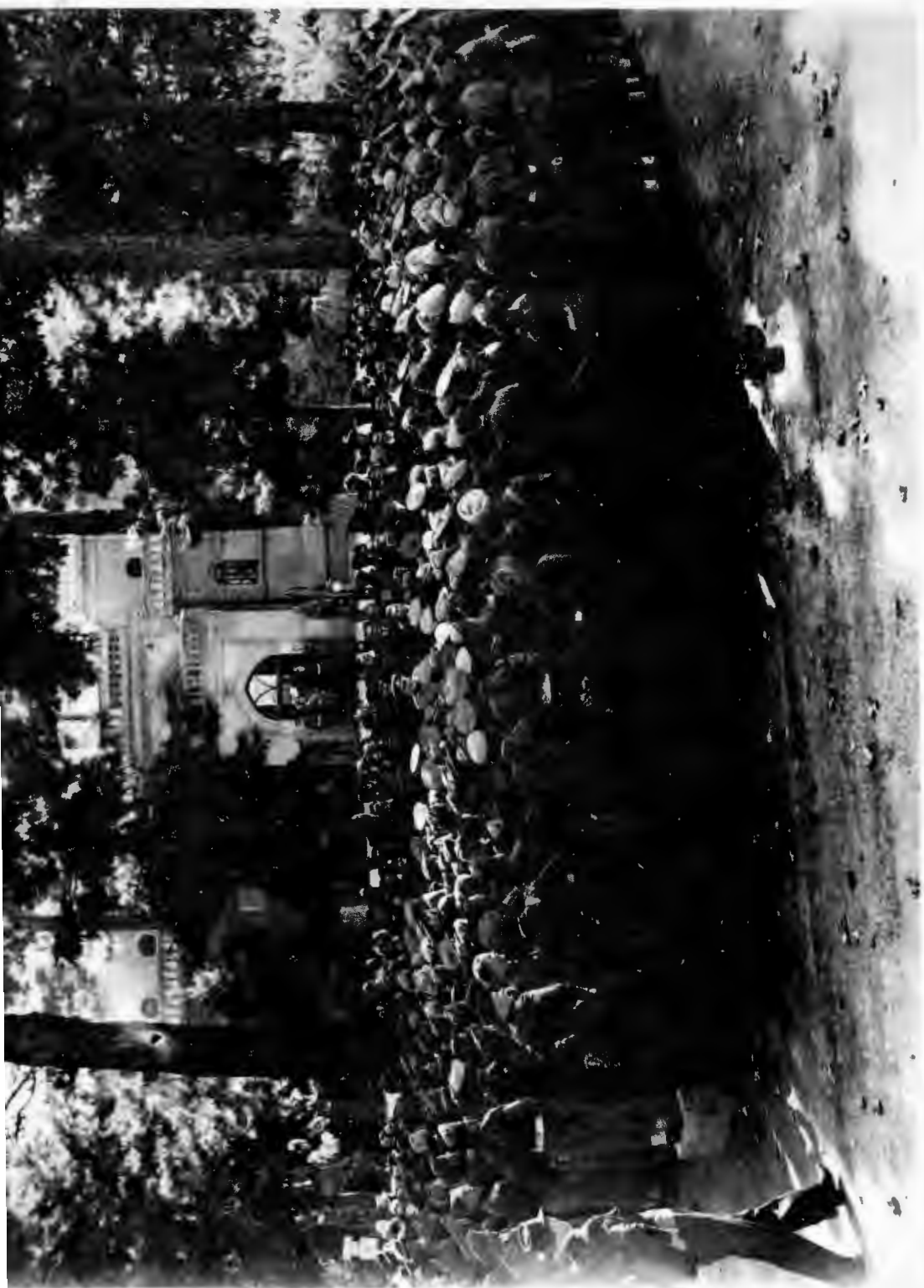
کنفرانس مسکو، که برای نخستین بار در دوران جنگ جهانی دوم با شرکت وزیران امور خارجه و کارشناسان سه دولت بزرگ تشکیل گردید، زمینه را برای ملاقات و گفت‌وگوی سران سه کشور بزرگ متفق در تهران هموار ساخت.

اما پیش از کنفرانس تهران، رؤسای سه کشور امریکا، انگلستان و چین در قاهره گرد هم آمدند و به مدت پنج روز به بررسی اوضاع جنگ در خاور دور و دیگر مسائل جهانی پرداختند. این کنفرانس به طور سری تشکیل گردید و اخبار مربوط به آن تا چند روز پس از آنکه سران سه دولت قاهره را ترک گفتند انتشار نیافت.

پس از پایان کنفرانس قاهره روزولت برای شرکت در کنفرانس تهران به سوی ایران پرواز

سران سه قدرت بزرگ متفق در ضیافت شام جشن تولد جرجیست؛ از چپ به راست: روزولت، جرجیست، استالین.

مخبرانه، محمد علی، نخست وزیر پاکستان خطاب به افسران و افراد شرکت کننده به مناسبت شصت و نهمین سال تولد خودش در تهران.

کرد. هواپیمای سران دو کشور امریکا و انگلستان ساعت سه بعد از ظهر روز شنبه پنجم آذر ۱۳۲۲/۲۶ نوامبر ۱۹۴۳ در فرودگاه تهران به زمین نشست. یک روز پیش از آن، یعنی روز جمعه چهارم آذر ۱۳۲۲ مارشال استالین نخست وزیر شوروی به تهران آمده بود.

با ورود روزولت و چرچیل، بلافاصله کنفرانس سران سه دولت تشکیل شد و به بررسی اوضاع جنگ و جست و جوی راههای تازه برای سرکوبی فوری و سریع آلمان نازی پرداخت. جلسات کنفرانس به طور سری تشکیل می شد و موضوعات مورد بحث سران تا پایان کنفرانس در مطبوعات منعکس نگردید.

روز نهم آذر محمد ساعد وزیر امور خارجه ایران تذکاریه متحداللمحنی برای مولوتف کمیسر امور خارجه شوروی، ایدن وزیر خارجه انگلیس و دریفوس وزیرمختار امریکا (که به جای کردل هول وزیر امور خارجه آن کشور در کنفرانس تهران شرکت کرده بود) فرستاد. در این تذکاریه به مساعی و کوششهای ایران در راه پیروزی متفقین و مصائب و مشکلاتی که ایران بر اثر جنگ و همکاری با متفقین با آنها روبرو شده بود، یادآوری شده و آرزوی قلبی ملت ایران را برای پیروزی قطعی و نهائی ملل متفق ابراز کرده بود.

در تذکاریه وزارت امور خارجه ایران به سه نکته زیر اشاره شده بود:

۱. متفقین زحمات و خساراتی را که از اوضاع جنگ به ایران وارد آمده کاملاً در نظر بگیرند.

۲. تعهدات کتبی و اطمینانهای شفاهی که از طرف متفقین نسبت به تمامیت و استقلال کامل ایران داده شده بود، از راه کمک و مساعدت مادی و معنوی در تمام رشته های سیاسی و اقتصادی تقویت شود.

۳. متفقین طبق تعهدات خود در تحویل رشته های حیاتی امور مملکت ایران، که در دست آنان است، و واگذاری امنیت کشور به قوای نظامی ایران اهتمام خاص معمول دارند.^۱

سند شماره ۴۱۹ [وزیر خارجه ایران همچنین از سران سه دولت بزرگ خواست که اعلامیه ای صادر کرده و کتباً و شفاهاً حسن نیت خود را نسبت به استقلال ارضی و سیاسی ایران اعلام کنند]

دولت و ملت ایران انتظار دارند در این موقع که پیشوایان معظم سه دولت بزرگ در ایران اقامت دارند، برای تأیید مراتب بالا اعلامیه ای صادر و به این وسیله حسن نیتی را که کراراً کتباً و شفاهاً نسبت به ایران ابراز داشته اند، بار دیگر تصریح نمایند.

۱. به نقل از درباره سوم شهریور.

[نامه مفصل عبدالحسین هژیر وزیر راه به وزیر امور خارجه انگلیس مبنی بر اینکه علیرغم خاتمه یافتن سیاست بیطرفی ایران و اینکه اکنون با متفقین همکاری می‌کند، مشکلات ایران بیشتر شده است. از آنجا که مقررات پیمان ژانویه ۱۹۴۲ به موقع اجرا درنیامده ایران مشکلاتی دارد که در هر رشته باید جداگانه رسیدگی شود. این نامه چند ضمیمه داشت. در ضمیمه دوم، برای اینکه معلوم شود که دولت ایران در مقام ابراز دوستی با دول متحد خود از تعهداتی هم که به موجب پیمان ژانویه ۱۹۴۲ کرده بود، در راه همکاری بیشتر رفته است یک نمونه ذکر شده بود که عبارت بود از عدم همکاری ایران با دولت ژاپن بنابر تمایل امریکا و انگلیس.]

در ضمیمه سوم، به موجب فصل اول پیمان بایستی به استقلال و تمامیت ارضی ایران احترام بگذارند و تمام مملکت تحت اداره مرکز باشد. دول متحد در مورد ایران دخالت نکنند ولی قوانین ایران از طرف متفقین رعایت نمی‌شود.

همچنین مصونیتها قوای دول متحد باید به موجب قراردادهای مخصوص معین شود ولی تاکنون چنین قراردادی امضا نشده است. دول متحد بهترین مساعی خود را به کار بردند که حیات اقتصادی ایران در مقابل جنگ محفوظ بماند.

با توجه به مسایل ذکر شده کلنل استودار امریکایی به وزارت راه آمده تقاضا نموده که مأمورین امریکایی در امور راه آهن مطالعاتی کنند.

در ضمیمه چهارم، به بررسی وضع قشون ایران از زمان قبل از اوت ۱۹۴۱ و بعد از آن و بودجه ارتش و تعداد پرسنل و کلیه سربازخانه‌ها که غالباً در اختیار متفقین قرار گرفته بودند، پرداخته شده بود.

در بخش مالیه به امور مالی، وضعیت اقتصادی قبل و بعد از اشغال و بحران اقتصادی که به وجود آمده و وضع راه آهن و راه شوسه پرداخته شده بود. در این زمینه دولت ایران از متفقین شاکی است که بر اساس مفاد پیمان ژانویه ۱۹۴۲ عمل نشده است.

در بخش سایر وسایل ارتباطی.

در زمینه وسایل نقلیه در ایران بعد از اوت ۱۹۴۱ روزه روز مشکل بیشتر شده است.

در تجارت خارجی، دولت ایران از دولت انگلستان می‌خواهد که در امور تجارت خارجی و واردات بعضی از کالاها برای رفاه مردم اقدام کند

مثلاً قند و چای به ایران صادر کند. دولت ایران از قانون وام و اجاره هنوز بهره‌مند نشده است. فعلاً قول چند دستگاه کامیون و مقداری غله به ایران به وسیله امریکائیاها داده شده که از آنها خبری نیست.

فلاح، بر اثر ناامنی به جهت پاشیلگی کارقشون رعایا مالک جان و مال خود نیستند. یکی دیگر از مشکلات دیگر کشاورزی ایران وجود ملخ است.

صنایع و معادن، برای صنایع و معادن که پانزده سال اخیر به وجود آمده سفارشات برای رفع احتیاجات مورد نیاز است. از حیث لوازم یدکی که معلوم نیست چگونه باید رفع شود.

ارزاق، بزرگترین مشکل در دو سال گذشته مسئله معاش و تأمین ارزاق مردم بوده است و... متن نامه به این شرح است: |

از اوت ۱۹۴۱ که سیاست بیطرفی ایران در جنگ کنونی خاتمه یافت و شالوده همکاری صمیمانه ایران با متفقین ریخته شد، دولت ایران هرچه در قوه داشت با کمال جدیت به کار برد، تا تعهداتی را که در برابر متفقین به عهده گرفته است به وجه اتم اجرا کند. (به ضمیمه ۱ مراجعه شود) و مبانی و مظاهر این دوستی و همکاری را روز به روز تحکیم و تقویت نماید و به حدی در این راه کوشید که در بعضی موارد از آنچه هم که قبلاً تعهد کرده بود به مراتب پیش تر رفت تا به متفقین عملاً ثابت شود که دولت ایران صادقانه مایل به استحکام و توسعه حسن مناسبات و معاضدت ذات البین است. لکن در ضمن اجرای این سیاست که اساس آن از بدو امر تطبیق مصالح ایران با منافع متفقین بود و دولت ایران در اتخاذ و اجرای آن همیشه به حسن مساعدت و حسن نیت متفقین و بالخاصه دولت انگلستان نسبت به ایران کاملاً امیدواری و قلباً اعتماد داشت — و البته این امیدواری و اعتماد اکنون نیز به قرار سابق باقی است — رفته رفته وضعی در ایران به وجود آمد که کار دولت را هر روز از روز پیش سختتر کرد.

به نظر دولت ایران مشکلات مزبور بیشتر از اینجا برخاست که مقررات پیمان ژانویه ۱۹۴۲ چنانکه انتظار می‌رفت به موقع اجرا درنیامد. (به ضمیمه ۳ مراجعه شود) تا به آنجا که رویهمرفته وضع ایران را از اوت ۱۹۴۱ به بعد در دو جمله ذیل می‌توان خلاصه کرد:

ابتلای روزافزون مملکت و مردم به انواع مصائب و مشکلات و عدم توفیق دولت در تلاشی که همواره به جهت تأمین آسایش ملت و قدرت حکومت کرده است. این ابتلا و عدم توفیق گذشته از وخامتی که برای حال و مال ایران در بر دارد و از این جهت موضوع مطالعه و کمال دقت دولت ایران شده است، به عقیده دولت ایران ناچار تاکنون نسبت به دوره جنگ از لحاظ سیاست همکاری که به موجب پیمان ژانویه ۱۹۴۲ فیما بین برقرار شده و نسبت به دوره بعد از

جنگ از لحاظ مناسبات دائمی همسایگی مورد توجه دول متحده نیز قرار گرفته است. منشاء ابتلاء و عدم توفیق سابق الذکر در آنچه مربوط به وضع داخلی ایران بشود موضوع بحث جداگانه خواهد بود. در اینجا بالفعل منظور این است که مقدماتاً اوضاع فعلی ایران از لحاظ تأثیری که مناسبات دو سال اخیر دول متحده با ایران در آن بخشیده است کاملاً تشریح شود و پس از آن چاره‌ای که برای اصلاح آن به نظر می‌رسد توضیح گردد. بنابراین مجموعه‌ای که اوضاع فعلی ایران را در هر رشته جداگانه تحت رسیدگی قرار داده و موجبات اصلی و کیفیات فعلی هر یک را جزء به جزء تشریح نموده است ضمیمه می‌شود. (به ضمیمه ۴ مراجعه شود)

آنچه را که مفصلاً در ضمیمه ۴ آمده است می‌توان به این ترتیب خلاصه کرد که در نتیجه وقایع اوت ۱۹۴۱ رشته‌هایی که تا آن تاریخ امور ملی و دولتی ایران را به هم متصل می‌کرد و راه می‌برد، غالباً قطع شد و به هم ریخت و یک سیاست عمومی که کلیه امور مملکت را با هم تطبیق بدهد و اداره نماید، ثابت نماند و جز سیاست همکاری با متفقین در مقاصد و کارهای آنها، سایر مسائل اساسی مملکت کمتر مجال توسعه و تثبیت پیدا کرد. حال آنکه دولت ایران می‌بایستی علاوه بر همکاری صمیمی با متفقین، سایر ارکان سیاست مملکت را نیز مشخص کند و مقتضیات همه آنها را در نظر گرفته با هم وفق بدهد و طوری عمل کند که مملکت هم از همکاری صمیمی متفقین بهره‌مند شود و هم به نوبه خود کمک مؤثرتری، هر قدر که بتواند، به متفقین بکند. اما متأسفانه این کار تاکنون انجام نگرفته است زیرا که در ظرف این دو سال برای دولت ایران روشن نبوده است که متفقین وی در ضمن اجرای نقشه‌ای که خودشان در سیاست عمومی خود تعقیب می‌کنند، نسبت به آنچه مربوط به ایران می‌شود، از همکاری دولت ایران بالصراحه و منجزاً چه انتظاراتی دارند. به علاوه دولت ایران هیچ وقت فرصت نیافته است که مشکلات و احتیاجات ضروری مملکت را یک جا با متفقین در میان بگذارد، تا نمایندگان سه دولت با هم بنشینند و انتظارات دول متحد را با احتیاجات ضروری مملکت و تعهدات ذات‌البین و حقوق حاکمیت ایران تطبیق دهند و بر اساس همکاری کامل، نقشه‌ی اجرایی آن را تهیه نمایند، و همین که مقصد مشترک و راه وصول به آن بر هر سه دولت معلوم شود دولت ایران مسئولیت اجرای وظیفه خود را در برابر مملکت و متفقین به عهده بگیرد و به تقویت متفقین به پایان برساند. بلکه جریان کار غالباً این طور شد که متفقین احتیاجات خود را که اغلب هم مستعجل بود، به تدریج که ضرورت پیش می‌آورد، بیان کردند و هر بار که دولت ایران در مقام انجام آنها برآمد، چون از پیش برای رفع مشکلات قهری آنها فکری نشده بود، اجرای آن بسا که به مانع برخورد یا طول کشید و علی‌الظاهر راه کدورتی را به دل نمایندگان متفقین باز کرد. ضمناً در بعضی امور نیز متفقین مصلحت را در آن دیدند که مستقلاً قدمی بردارند و اقدامی بکنند و در نتیجه مردم از مداخله مستقیم آنها شروع به شکایت کردند و چون دولت جوابی به ایرادات مردم نداشت رفته رفته بر موجبات ضعف دولت افزود و مجموع

این حوادث به اینجا منجر شد که از یک طرف روز به روز توانائی قشون و قوای تأمینیه در برقراری نظم و امنیت رو به کاهش گذارد و در عواید دولت کسر فاحش راه یافت، و گرانی و سختی زندگی، مأمورین دولت را از کار بازداشت. به این ترتیب عواملی که در عموم ممالک وسیله کار دولتهاست، در ایران سست شد. از طرف دیگر تمام مردم از هر طبقه که بودند بلااستثناء از قحطی و گرانی و اختلال امور معاشی و ناامنی به جان آمدند و در همه این احوال تقصیر را از دولت دانستند. نتیجه همه این وقایع این شد که متفقین بر اثر ضعف روزافزون هر روز بر مداخله خود افزوده و همین افزایش مداخله موجب فزونی ضعف دولت گردید و این دور تسلسل دوام یافت و هنوز هم دوام دارد.

دولت ایران با اوضاع فعلی پایان این دور تسلسل را هم از نظر مصالح مملکت ایران و هم از نظر مصالح دول متحد و خیم می‌داند و یگانه چاره را در آن می‌بیند که هر چه زودتر دنباله این دور تسلسل را قطع کند و برای نیل به این مقصود به تقویت واقعی و اساسی مبانی دولت که یگانه علاج درد است بپردازد. این تقویت کاملاً به صرفه دول متحد است اما در باب نقشه انجام کار چون شرط اول پیشرفت آن، مساعدت جدی دول متحد و مخصوصاً مجاهدت باطنی و ظاهری دولت انگلیس است، آنچه به نظر دولت ایران رسیده و از لحاظ مناسبات همکاری و دوستی و همسایگی چگونگی آن در اینجا با دولت انگلستان در میان گذاشته می‌شود ذیلاً تشریح می‌گردد:

اولاً. اگر وزارت امور خارجه انگلستان بتواند ترتیبی بدهد که امور مربوط به ایران (قطع نظر از مراحل عدیده‌ای که موقتاً از لحاظ مقتضیات جنگ برای بعضی از امور قائل شده و مراجعی مقدماً در مصر و غیرذلک به جهت آنها برقرار کرده‌اند) در صورتی که در تهران حل نشود، مستقیماً به لندن رجوع شود، یکباره بسیاری از مشکلات آسان خواهد گردید و سهولت کار و مخصوصاً تقویتی که از این بابت برای دولت ایران فراهم خواهد شد کمک بزرگی به پیشرفت کار دولت خواهد کرد. زیرا که با وضع فعلی که در هر قسمت اداره جداگانه‌ای مستقلاً به امور مربوط به خود می‌پردازد و قبل از اینکه مطلب خاتمه پذیرد و یا به لندن مراجعه شود، مدت‌های مدید در مراجع مختلف جریان اداری را می‌پیماید، در غالب مطالب دولت ایران نتوانسته است در امور جواب قطعی فوری به دست بیاورد.

ثانیاً. تقاضای دولت ایران این است که کلیه مأمورین دول متحده همان‌طور که در پیمان ژانویه ۱۹۴۲ مقرر و پیش بینی شده است، عملیات خود را در ایران کاملاً بر اساس همکاری قرار بدهند و به این ترتیب از هر اقدامی که شائبه مداخله در آن رود صمیمانه احتراز نمایند، و برای حسن انجام تقاضاهایی که از ایران دارند بر اساس همکاری و معاضدت دوطرفی موضوع را در میان بگذارند و با مطالعه کلیه عواقب آن، وسایل اجرای آن را به کمک دولت معین کنند و حتی برای رفع حوائج خود (از خرید و غیره) نیز قرار آن را با دولت بدهند و مستقیماً به

بازار رجوع ننمایند، والا مناسبات دو مملکت از صورت همکاری خارج خواهد بود. یکی از وسایلی که ممکن است به انجام این مقصود کمک مؤثر بکند این است که آنچه اجرای آن بر اساس مقررات پیمان اتحاد و یا به مقتضای حوادث و پیشامدها به وسیله همکاری دولت ایران با دول متحد مورد نظر باشد، قبلاً به کمیسیونی مرکب از نمایندگان دولت ایران و دول متحد احاله شود، تا کمیسیون در آن خصوص مذاقه کافی نماید و با جلب موافقت کامل دولت ایران تدابیر و وسایلی را که به جهت انجام توقعات متفقین از ایران ضروری است، پیشنهاد کند. به این ترتیب امکان اجرای هر امری که ضروری تشخیص داده شود به مراتب سهلتر خواهد گردید. در این صورت نسبت به مطالبی هم که دولت ایران داشته باشد قهراً همین رویه معمول خواهد شد. به این معنی که در آن موارد نیز دول متحد فی الفور نمایندگان خود را معلوم خواهند کرد تا به اتفاق نمایندگان دولت ایران به موضوع رسیدگی نمایند و البته از اعضای کمیسیون، هر یک مختار خواهند بود که در هر بار هر قدر حاجت باشد مشاور و کمک به جهت خود به کمیسیون دعوت کنند. اما حسن تأثیر و نتیجه مطلوبی که از این رویه انتظار می‌رود موکول بر این خواهد بود که اولاً آنچه برای رفع حوائج متفقین ضروری باشد بالانحصار مستقلاً به دست دولت ایران و با امر دولت ایران به دست دوایر زیدخل دولت انجام بگیرد، و اساساً حاجتی نباشد که دوایر مختلف ایران مستقیماً طرف رجوع مأمورین دول متحد قرار گیرند. ثانیاً کلیه مأمورین دول متحد از کشوری و لشگری و غیر آن، تصمیماتی را که پس از رسیدگی کامل کمیسیون سابق الذکر به توافق طرفین اتخاذ می‌شود، به اسرع اوقات به مقام عمل درآورند و اینکه هر یک از مأمورین لشکری و کشوری دول متحده مطیع مرکز مخصوصی در دستگاه دولت متبوع خود هستند، مانع اجرای سریع اقدامی که به جهت رفع مشکلی از دولت ایران مورد موافقت قرار گرفته است، نباشد.

بدیهی است اگر این نظر اصولاً مورد توافق دولت ایران و همچنین دو دولت متحد قرار بگیرد کیفیت اجرا و حدود اختیارات نمایندگان سه دولت جداگانه باید معلوم و مصرح گردد. ثالثاً. انتظار دولت ایران این است که دولت انگلستان مساعدت جدی مبذول دارد که آنچه از مقررات پیمان ژانویه ۱۹۴۲ تاکنون در نتیجه اقدام بعضی از مأمورین دول متحده کان لم یکن تلقی شده است، مراعات شود و به این ترتیب هر عمل و اقدامی که ممکن است تاکنون از ناحیه بعضی از نمایندگان دول متحده و یا عمال آنها شده باشد، و با تمامیت ارضی و یا وحدت کامل اداری و نظامی و اقتصادی و مالی ایران و یا با استقلال و حاکمیت ایران منافات داشته باشد و یا آنکه حوائج ایران را چنانکه باید منظور نداشته باشد و یا آنکه پیش از حد لزوم برای ادارات و قوای تأمینیه ایران و زندگی اقتصادی کشور و رفت و آمد عادی سکنه و اجرای قوانین و مقررات ایران مزاحمت فراهم کرده باشد، منبعد متروک گردد. رابعاً. دولت ایران تقاضا دارد آن قسمت از مقررات پیمان ژانویه ۱۹۴۲ که تاکنون

موقوف الاجراء مانده و پیش بینی انعقاد قراردادهایی را می کرده است که می بایستی تعهدات مالی دول متحده را در مقابل ایران مشخص نمایند و حافظ حیات اقتصادی ملت ایران در مقابل تضییقات و اشکالات ناشیه از جنگ باشد و مصونیت‌هایی را که قوای دول متحده در ایران می توانند از آن بهره مند شوند روشن کند و ترتیب واگذاری ابنیه و مستحذات دول متحده را در خاک ایران در خاتمه جنگ به دولت ایران معین نماید، مورد توجه دولت انگلستان قرار گیرد و دول متحده هر چه زودتر نمایندگان خود را برای مذاکره و امضای قراردادهای مزبور معلوم نمایند. اهمیت این قراردادها به اندازه ای است که بودن آنها امور مالی و اداری و نظامی دولت، اوضاع اقتصادی و پولی مملکت و ممر معاش و ضروریات زندگی ملت کلیتاً آشفته و معلق است و روز بروز هم بدتر می شود.

برای عقد این قراردادها ناچار بایستی موجودی و توانایی مملکت (از حیث اسکناس و عواید دولت و اسعار و فلزات قیمتی و اجناس فلاحتی و معدنی و صنعتی و وسایل نقلیه و استعداد کارخانجات اسلحه سازی ایران و غیره)، احتیاجات دول متحده در ایران (از حیث وجوه نقد و جنس برای مصرف و برای صدور حمل و نقل و غیره)، و حداقل احتیاجات مردم ایران به اجناس داخله و خارجه و میزان قیمت اجناس و قانون وام و اجاره و غیرذالک، حداقل احتیاجات دولت ایران برای مرتب کردن دستگاه اداری مملکت، استقرار نظم و امنیت در تمام کشور به وسیله تجهیز و انضباط قوای تأمینیه و برقراری ثبات واقعی در امور مالی و حوائج صنعتی و زراعتی مؤسسات دولت و غیره کلاً با هم در نظر گرفته شود و بر اساس همکاری کامل و صمیمانه ترتیب کلی داده شود که سهم هر یک آنچه منصفانه است بشود و حق هر کدام آنچه عادلانه است برسد. قبل از اینکه این موضوعات کاملاً روشن بشود و قراردادهای آن امضا گردد. هیچ قدمی در راه بهبود اوضاع ایران نمی توان برداشت. دکتر میلسپو هم اگر قبل از امضای کلیه قراردادهای مزبور به کاری دست بزند و در نظر داشته باشد که در هر بابی که به تدریج پیش بیاید جداگانه به دولت ایران مراجعه کند و گذرانیدن قانون تازه و یا تقاضای عدم مساعدت متفقین را از دولت بخواهد و هر اقدامی که بکند، محققاً محکوم به عدم توفیق خواهد بود. زیرا که این رویه فقط در صورتی که دکتر میلسپو وقت طولانی برای اصلاحات داشته باشد به نتیجه خواهد رسید و حال آنکه اوضاع اقتصادی و مالی ایران به درجه ای از وخامت رسیده است که تصور نمی رود دیگر تاب و تحمل داشته باشد. در موقع مذاکره برای عقد قراردادهای مزبور، این نکته حائز کمال اهمیت خواهد بود که در مورد بسیاری از این مسائل، مخصوصاً در مورد آنهایی که در تولید ثروت مملکت مؤثر هستند، مانند راه آهن و کارخانه و معادن و اسکناس و اسعار و فلزات قیمتی و غیره، در آن واحد ممکن است دو دوره قائل شد و از حالا یک نقشه برای دوره جنگ و نقشه دیگر برای دوره بعد از جنگ کشید. در این میانه به طوری که به نظر می رسد خاتمه کار قرارداد راه آهن و راه شوسه و بندر از

سایرین آسانتر خواهد بود. زیرا که طرح آن متجاوز از یک سال و چهار ماه قبل در تهران تهیه و تسلیم شده است. در صورتی که اولیای دولت انگلستان مذاکره‌ای را در باب مندرجات آن لازم بدانند تصور نمی‌رود که در لندن مدت طولانی برای خاتمه مذاکرات مربوط به آن صرف شود.

خامساً. دولت ایران از همان موقعی که پیمان اتحاد ۲۹ ژانویه ۱۹۴۲ را امضا کرد و اجرای آن را صمیمانه بر عهده گرفت، این توقع را داشت که دول متحد در کلیه مناسبات و روابط خود با ایران و همچنین در کلیه تصمیمات بین‌المللی، همان مرتبه‌ای را که برای عموم متفقین خود قائل می‌شوند، برای ایران نیز بشناسند. علی‌الخصوص که در میان متحدین، دول بسیاری هم هستند که سهمشان از مصائب و متاعب جنگ به مراتب از آنچه نصیب ایران شده است کمتر می‌باشد.

بنابراین از وقتی که جریان حوادث معلوم کرد که اولاً، برای ارتباط و همکاری جمع کثیری از مردم ایران که مدتی از اوضاع مملکت پریشان خاطر و از آینده ایران دچار بیم و هراس شده‌اند موجبات آسایش خاطر فراهم گردید. ثانیاً، دولت وسیله خواهد داشت که فوراً مایحتاج زندگانی چهار صد هزار مستخدم دولت را که مدتی است از گرانی و تنگی فوق‌العاده در زحمت‌اند به قیمت مناسب و معتدل در دسترس آنها بگذارد. ثالثاً، حداقل نان و برنج و قند و چای و گوشت و هیزم و زغال و قماش و دوا و صابون مردم مملکت بدون تأخیر تدارک خواهد شد و به ترتیب منظم به عموم خواهد رسید و به این ترتیب آسایش نسبی ملت از بابت ضروریات زندگی فراهم خواهد گردید. رابعاً، در نتیجه تأمین ضروریات و حوائج قشون، در ضمن قراردادهایی که ذکر آن گذشته و رفع مداخلاتی که تاکنون موجب تزلزل کار قشون بوده است، دولت فرصت خواهد یافت که قوای مسلح مملکت را مرتب و منظم کند. زیرا مسلم است که ایران نیز مانند عموم ممالک دنیا بدون قوه مسلح نمی‌تواند باقی بماند. البته این قوه از حیث عده و انتظامات و تشکیلات و مهمات و سایر خصوصیات بایستی با توانایی مالی و احتیاجات واقعی مملکت متناسب و از حیث اداره کاملاً ثابت و محکم و برطبق قانون اساسی مطیع اصول نظامی و از جریانات سیاسی مملکت که ممکن است هر روز دستخوش تغییر بشود قطعاً برکنار و مخارج و حوائج آن از هر جهت آماده باشد.

بنابراین در آن صورت متخصصین امریکایی که سال گذشته به ایران دعوت شده‌اند نقشه اصلاح و تشکیل قشون و امنیه و نظمیة ایران را بر این اساس تهیه و اجرا خواهند کرد و به این ترتیب امنیت در مملکت مستقر خواهد شد و عواید دولت مرتباً وصول خواهد گردید. نتیجه این اقدامات این خواهد بود که دولت معنأ و مادئاً روز به روز قویتر خواهد شد. به همین مناسبت افکار عامه بیش از پیش پشتیبان دولت خواهد بود و همین قدرت و فرصت به دولت وسیله خواهد داد که از طرفی در راه همکاری و معاضدت با دول متحد روز به روز پیشتر برود و بعد از

جنگ نیز در ضمن انجام نقشه‌های اقتصادی و مالی که مقدمات آنها از حالا باید تهیه و به اجرا گذاشته شود روابط صمیمانه‌تری با دول متحد برقرار سازد و اصلاحات ضروری مملکت را به تدریج طرح و اجرا نماید. این بود رئیس مطالبی که در خصوص نقشه عمل آینده دولت ایران جمع‌آوری و نگاشته شده و مجموع آن در صورتی که از هر جهت اجرا شود، به عقیده دولت ایران شکل سیاست عمومی جامع‌الاطراف و کاملی است که با همکاری صمیمانه متفقین و ایران انجام‌پذیر خواهد بود و علاقه مردم ایران به دول متحد و مخصوصاً نسبت به انگلستان چندین برابر خواهد بود و در حال و آینده وسائل تحکیم استقلال و تمامیت ایران را تأمین خواهد کرد و البته برای تشریح جزئیات این نقشه و روشن کردن مقصود هر توضیحی را که لازم بدانند فوراً در لندن داده خواهد شد و هرگونه مذاکره‌ای را که مورد لزوم باشد ممکن است فوراً شروع نمود. بدیهی است در ضمن مذاکرات مربوط به کلیات و اصول اساسی سیاست عمومی مزبور در باب حل و خاتمه هر یک از فقرات مشروحه در این تذکاریه نیز در صورتی که صلاح بدانند موضوع با وزارتخانه‌ها و ادارات مربوطه دولت انگلستان مورد مذاکره قرار گیرد از همان قرار اقدام خواهد شد.

نکته اساسی دیگری که باید ذکر شود آن است که در این سیاست همکاری و حسن مناسبات همجواری آنچه در اینجا توضیح شد مطالبی است که از لحاظ احتیاجات دولت ایران جمع‌آوری شده اما برای اینکه رشته دوستی و همکاری از هر دو طرف محکم باشد دولت ایران مخصوصاً تقاضا دارد که اولیای دولت انگلستان نیز آنچه را که از ایران در دوره جنگ یا پس از خاتمه آن انتظار دارند و از عهده ایران ساخته شود و البته با اصول مندرجه فصل اول عهدنامه ژانویه ۱۹۴۲ وفق بدهد جزء به جزء بیان نمایند تا از همین حالا که نقشه عملیات دولت ایران کشیده می‌شود انتظارات دولت انگلیس نیز در ضمن آن پیش‌بینی و نقشه اجرایی آن کشیده شود و به این ترتیب منبسط هیچ‌گاه هیچ امری که موجب اندک سوءتفاهم یا اندک اختلاف نظر باشد فی‌مابین واقع نشود و هر دو طرف آنچه را که منجزاً بر عهده خواهند گرفت مرتباً انجام دهند.

اگر در نتیجه این توضیحات اولیای دولت انگلستان و بنا به اقتضای حسن‌نیتی که همواره نسبت به ایران ابراز داشته و می‌دارند اساساً لزوم اتخاذ یک سیاست عمومی روشن را نسبت به ایران قبول می‌نمایند دولت ایران با کمال امتنان و مسرت فوراً هر چه را که لازم باشد خواهد کرد تا نقشه قطعی آن هر چه زودتر بر اساس مطالبی که گذشت، به اتفاق نظر طرفین تنظیم و برای اجرا حاضر شود. در آن صورت اطمینان قطعی حاصل است که هر دو طرف از مزایا و منافع آن چه در موقع جنگ و چه در موقع صلح بهره‌مند خواهند گردید و البته این نکته نیز مسلم است که آنچه در اینجا قید شده است، فقط از لحاظ تهیه زمینه مذاکرات بوده، والا اگر اولیای دولت انگلستان برای انجام منظور اصلی دولت ایران، پیشنهادهای دیگری مطرح و تصور

نمایند که آنها بیشتر و زودتر طرفین را به مقصود نزدیک خواهند نمود، دولت ایران موافقت خواهد داشت که پیشنهادهای مزبور را مورد مطالعه قرار بدهد و حاضر است که در آن بابها وارد بحث و مذاکره شود.

ضمیمه یک

برای اینکه معلوم شود که دولت و مأمورین ایران برای انجام منظوری که دول متحده از آمدن به ایران در نظر داشته اند تا چه درجه حسن نیت و معاضدت واقعی به کار برده اند، سه نمونه ذیل ذکر می شود:

اول. جناب آقای سر ریدر بولارد وزیرمختار دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان، در ۲۷ آوریل ۱۹۴۳ سواد مکتوب فرمانده کل نیروی عراق و ایران را مبنی بر اظهار رضایت کامل از طرز کار رضایت بخش رؤسا و کارمندان راه آهن ایران و همچنین صاحب منصبان قورخانه مرکزی تهران، در طی مدتی که مأمورین نظامی انگلیس در اداره راه آهن ایران شرکت داشتند، به وزارت راه ایران فرستاده اند.

دوم. خطوط مختلفه راه آهن ایران از اوت ۱۹۴۱ تا مارس ۱۹۴۳ متجاوز از نهمصد هزارتن از محمولات انگلیس و امریکا و شوروی را در ایران جابجا کرده، و در ارسال محمولات جنگی از جنوب ایران برای روسیه به قدری مرتب و منظم کار کرده که اکنون در حدود شصت هزار تن محمولات جنگی و خوراکی در بندر شاه (کنار بحر خزر) برای حمل به روسیه حاضر است و روسها وسیله حمل سریع آن را ندارند. علاوه بر این در حدود سی هزارتن نیز از همان محمولات در طول خط آهن در شمال تهران (شاهی، ساری، فیروزکوه و غیره) معطل است و چون باز مرتباً جنس از جنوب می رسد و در طول خط انبار برای جابجا کردن آن نیست، در دو هفته اخیر مشغول ساختن انباری در تهران شده اند که آنجا هم گنجایش شصت هزارتن را خواهد داشت. بدیهی است آنچه در ظرف این دو سال از راه شوسه و به وسیله کامیون از جنوب ایران به روسیه رفته جزء این حساب نیامده است.

سوم. در ظرف این دو سال راه آهن برای مساعدت به متفقین هر روز بر مقدار اجناسی که از جنوب حمل می کرده است افزود و تا آنجا که در روز ۲۴ ژوئیه ۱۹۴۳ در ظرف بیست و چهار ساعت ۶۲۱۴ تن بار خالص (که غیرخالص آن ۹۴۵۰ تن می شود) از بنادر جنوب به تهران رسانیده است.

ضمیمه دوم

برای اینکه معلوم شود که دولت ایران در مقام ابراز دوستی با دول متحد خود از تعهداتی هم که به موجب پیمان ژانویه ۱۹۴۲ کرده بود در راه همکاری، پیشتر رفته است، نمونه ذیل ذکر می شود:

به موجب ضمیمه دوم پیمان ژانویه ۱۹۴۲ دولت ایران قبول کرده بود که اگر دول متحد هر

دو با دولت دیگری روابط سیاسی نداشته باشند، دولت ایران هم با دولت مزبور روابط سیاسی نگاه ندارد. لکن با اینکه دولت شوروی با دولت ژاپون روابط سیاسی داشت، دولت ایران برحسب تمایل دولت انگلستان و امریکا روابط خود را با دولت ژاپون قطع نمود.

ضمیمه سوم

برای اینکه معلوم شود چگونه پیمان ژانویه ۱۹۴۲ به عقیده دولت ایران کمابینگی رعایت نشده است، نمونه های ذیل ذکر می شود:

اول. به موجب فصل اول پیمان، دو دولت مشترکاً و هر یک منفرداً تأیید کرده اند که تمامیت خاک ایران و حاکمیت و استقلال ایران را محترم بدانند. دولت ایران هم از مقررات این فصل و هم از علاقه دیرینه ای که همواره دول متحد نسبت به استقلال و تمامیت ایران ابراز داشته اند، چنین استنباط کرده است که:

اولاً. تمام مملکت بدون استثناء باید در تحت اداره واحد که مرکز آن تهران است باشد، ثانیاً. دول متحد هرچه به اقتضای سیاست همکاری و اشتراک منافع و دوستی و همسایگی از ایران انتظار دارند، قبل از هر اقدامی آن را با دولت ایران در میان بگذارند و نظریات دولت ایران را در آن خصوص بر اساس همکاری بشنوند و باتوافق یکدیگر تصمیم بگیرند. بدون اینکه احتیاجی به مداخله خودشان باشد، اجرای تصمیمات مشترک را از دولت ایران انتظار داشته باشند.

ثالثاً. در هر عملی که هر یک از دولتین متحد در هر نقطه ایران بکنند مسئولیت و ضمانت مطابقت آن عمل با رعایت حاکمیت ایران و تمامیت و استقلال ایران مشترکاً با هر دو دولت خواهد بود، نه تنها با عمل کننده، فقط. لکن در طرف این مدت تأسف دولت ایران همواره این بوده که همیشه کار به این منوال جریان نیافته و همکاری به این طرز تعبیر نشده بلکه موارد عدیده ای می توان ذکر کرد که برای تردد در تباین آنها با تمامیت و استقلال و حاکمیت ایران وجهی به نظر دولت ایران نرسیده و از آن جمله است امور ذیل:

۱. ولایات شمالی و جنوبی ایران به طرز واحدی که کاملاً تابع مرکز باشد اداره نمی شود، و مجاهدت دولت ایران برای اینکه امور اداری و اقتصادی و مالی و نظامی این هر دو قسمت بر اساس واحد و به دستور مرکز انجام پذیرد، نتیجه قابلی نداده است. حتی برای رفت و آمد مردم و حمل و نقل اجناس از قسمتی به قسمت دیگر قیودی وجود دارد که گویی قسمتهای مختلف ایران از لحاظ اداری و اقتصادی و غیر آن بایستی از یکدیگر جدا زندگی کنند.

۲. اعزام قوا از قشون و امنیه به نقاط شمالی بدون تحدید تجهیزات و اسلحه آنها انجام نمی گیرد، مگر آنکه مقامات شوروی قبلاً موافقت کرده باشند حتی در محل نیز نمی توان بر تعداد و تجهیزات آنها افزود و یا آنکه آنها را جابجا کرد.

۳. قشون دول متحده به هر نقطه ای از ایران که لازم بدانند می روند و در آنجا اقامت

می‌کنند، حتی در پایتخت نیز به تعداد زیاد دیده می‌شوند با آنکه در فصل چهارم پیمان قید شده است «تا جایی که مقتضیات استراتژیک اجازه بدهد نقاطی که این قوا در آنجا نگاهداشته خواهند شد» موافقتی در این باب از ایران نخواستند مگر اینکه تصور شود تاکنون یک نکته هم که مشمول قید مقتضیات استراتژیک می‌باشد نبوده است.

۴. اقداماتی که دول متحد در بعضی از شعب مختلفه امور داخل مملکت (از قبیل خرید و فروش و سفارشات و معاملات و کرایه وسایل نقلیه و غیرذالک [در اصل: ذلك، که در همه جا تصحیح شد]) به عمل آورده‌اند، بدون اینکه قبلاً در آن ابواب با دولت ایران مشورت کرده باشند و موضوع با مقتضیات سیاست اساسی مملکت تطبیق شده باشد، به عوض همکاری در انظار به مداخله درآمده و در بعضی موارد حتی جزئیات امور را نیز دربر گرفته، بالنتیجه وهنی به شأن و حیثیت دولت شده است.

۵. رعایت قوانین ایران که جزء لاینفک استقلال و حاکمیت مملکت است و نظر به کمال اهمیت آن در فصل چهارم پیمان اشاره صریح نیز به آن شده است که قوای دول متحد در ایران، هر قدر ممکن باشد برای اجرای قوانین و مقررات ایران کمتر مزاحمت خواهند نمود، در بعضی موارد انجام نشده است. چنانکه مقررات گمرکی کشور بسیاری اوقات مراعات نمی‌شود.

۶. با آنکه در فصل اول پیمان تصریح شده است که احترام تمامیت و حاکمیت و استقلال ایران را دو دولت هم منفرداً و هم مشترکاً تأیید می‌کنند، نظر دولت ایران بر این است که عدم رعایت این فصل در هر موردی از موارد از طرف یکی از دو دولت به دولت ایران حق می‌دهد که برای ترمیم قضیه اقدام جدی دولت دیگر را نیز تقاضا کند. حال آنکه تاکنون هر موقع که چنین موردی پیش آمده است دولت انگلستان حق مطلب را منحصرأً به مذاکره فیما بین دولت ایران با دولت شوروی موقوف نموده‌اند مثل اینکه در پیمان تأیید احترام به تمامیت و حاکمیت و استقلال ایران از طرف دو دولت متحد فقط منفرداً قید شده باشد.

دوم. به موجب فصل سوم پیمان دول متحد بر عهده گرفته‌اند که در موقع استفاده از وسایل ارتباطی ایران حوائج ضروری ایران را کاملاً منظور نظر خواهند داشت. حال آنکه در این باب موارد چندی را می‌توان شمرد که حوائج ضروری ایران در ظرف این دو سال چنانکه باید منظور نظر نبوده است. به نظر دولت ایران قراری که تأمین منظور پیمان را از این بابت بکند و تکلیف قطعی مردم و کارکنان هر سه دولت را در این خصوص معلوم نماید، واجب است.

سوم. بنا به فصل چهارم پیمان «یک یا چند قرارداد راجع به تعهدات مالی که دول متحد بر عهده خواهند داشت فی‌مابین منعقد خواهد شد.» حال آنکه در این خصوص فقط یک قرارداد مالی با هر یک از دو دولت بسته شده است که منظور اساسی تأمین ریال به شرایط معین برای حوائج متفقین در ایران می‌باشد. به نظر دولت ایران اکنون که وضع مالی مملکت

دچار مضیقۀ سختی گردیده، موقع آن است که بر اساس منظور این فصل، دول متحد هر چه زودتر به مساعدت دولت ایران قیام نمایند و تعهدات مالی خود را مشخص نمایند.

چهارم. فصل چهارم پیمان مقرر داشته است که مصونیت‌های قوای دول متحد در ایران باید به موجب قراردادهای مخصوص معین شود، لکن تاکنون چنین قراردادی به امضا نرسیده است. با این همه قوای دول متحد در ایران، اولاً از انواع مالیاتها و عوارض خود را معاف می‌دانند و چیزی از این بابتها نمی‌پردازند. ثانیاً خود را تابع پلیس و محاکم ایران نمی‌دانند و علاوه بر این در مواردی هم که در نتیجه حادثه اتومبیل یا غیر آن از عمل آنها سهواً خسارت مالی یا بدنی به کسی وارد بیاید، یا اینکه حادثه منجر به فوت اتباع ایران گردد یا اصلاً مرتکب معلوم نمی‌شود و موضوع بلا تعقیب می‌ماند، یا آنکه وجهی که متناسب با واقعه نیست پرداخته می‌شود و این پیشامد موجب بروز شکایت عمده مردم شده است.

پنجم. به موجب فصل هفتم پیمان، «دول متحد باید بهترین مساعی خود را به کار برند که حیات اقتصادی ملت ایران را در مقابل تضییقات و اشکالاتی که در نتیجه جنگ حاضر پیش بیاید محفوظ بدارند و پس از آنکه این پیمان اعتبار یافت، برای بهترین وجه عمل کردن به این تعهد مابین دولت ایران و دول متحد مذاکرات شروع خواهد شد.» به نظر دولت ایران اگر این فصل پیمان به همان ترتیبی که از روز اول منظور بوده است، بلافاصله به موقع اجرا درآمده بود، قسمت عمده شکایاتی که بر اساس احتیاجات اقتصادی مملکت بر پا شده است خود به خود از میان می‌رفت و اصلاً وجود پیدا نمی‌کرد. لکن از قراردادهایی که منظور فصل مزبور بوده است جز موافقت‌نامه‌ای در باب تحویل بیست و پنج هزار تن گندم چیزی به امضاء نرسیده است. متأسفانه دو فقره طرح قرارداد اقتصادی هم که دولت ایران بر اساس این فصل تنظیم و برای اینکه زمینه مذاکره بشود در ۱۲ نوامبر ۱۹۴۲ تسلیم کرده بود، مورد قبول نیافته و حتی طرح مقابلی هم در آن باب به دولت ایران داده نشده است. به هر حال به نظر دولت ایران هر قدر در انجام مقررات این فصل تعجیل شود مشکلات اقتصادی ایران که روز به روز شدت می‌یابد آسانتر حل خواهد شد و اساس همکاری ایران با دول متحد محکم‌تر خواهد گردید.

ششم. دولتین انگلیس و شوروی به موجب فصل ششم پیمان ژانویه ۱۹۴۲ متعهد شده‌اند که در هر امری که مستقماً با منافع ایران مرتبط باشد با دولت ایران مشاوره نمایند. لکن بدون اینکه قبلاً دولت ایران از موضع مسبق شده باشد کلنل استودارد امریکایی روز ۲۶ نوامبر ۱۹۴۲ به وزارت راه ایران آمده تقاضا نموده مأمورین امریکایی در امور راه آهن مطالعاتی به عمل آورند و پس از آن وارد اقدام شوند. متعاقب آن در ۵ دسامبر ۱۹۴۲ وزیرمختار امریکا و ژنرال کونولی امریکایی به وزارت راه ایران آمده تقاضا کردند به مأمورین مسلح امریکایی اجازه داده شود که در اداره قسمت جنوبی راه آهن سرتاسری ایران، و بعضی بنا‌در و راه‌های

شوسه ایران که تا آن تاریخ مأمورین دولت انگلیس در آن مداخله داشتند، وارد عمل نشوند. وزارت راه ایران که نمی‌توانست مانع ورود قوای مسلح امریکا و مداخله آنها در اداره راه آهن و بنادر بشود به این مقدار قناعت کرد، که به وزیرمختار امریکا یادآوری کند که بنا به مقررات پیمان ژانویه ۱۹۴۲ موافقت دولتین انگلیس و شوروی در این باب ضرورت دارد. در ۶ دسامبر ۱۹۴۲ سفارت امریکا در تهران به وزارت امور خارجه ایران نوشت که دول امریکا و انگلستان موافقت نموده‌اند که مقامات نظامی امریکا اداره کردن قسمت‌های جنوبی راه آهن سرتاسری ایران و همچنین اداره کردن بعضی بنادر و سایر تشکیلات حمل و نقل و غیره را از انگلستان تحویل بگیرند. در ۷ دسامبر ۱۹۴۲ سفارت انگلیس در تهران به وزارت امور خارجه ایران اطلاع داد که:

دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان موافقت کرده است که دولت ایالات متحده امریکا از نقطه نظر شرکت و همکاری در مساعی جنگی مشترک دول متفق قسمت جنوبی خط آهن سرتاسری ایران را از بنادر خلیج فارس تا تهران از مقامات نظامی تحویل بگیرند.

با اینکه سفارت امریکا در نامه سابق الذکر خود قید کرده بود که درباره جنبه‌های مختلف انتقال منظور، اکنون مطالعاتی در جریان است و جزئیات آن بعد مورد مذاکره قرار خواهد گرفت، و سفارت انگلیس در نامه سابق الذکر خود نوشته بود که، جزئیات مربوط به انتقال مزبور و تاریخ آن تاکنون به طور قطع معین نگردیده، قوای مسلح امریکایی نه تنها منتظر انجام هیچ گونه مقدمه‌ای نشده و نه فقط فوراً قسمت جنوبی راه آهن را تا تهران در دست گرفتند، بلکه با اینکه در نامه سفارت انگلیس اشاره‌ای به این مطلب نشده بود بنادر و راه شوسه خوزستان را نیز متصرف گردیدند و به دلخواه خود و بدون اینکه هیچ گونه حد و قیدی در امور فنی یا اداری به جهت مداخله خود قایل شوند آنچه را که به نظر خودشان لازم دانستند انجام داده و می‌دهند و هرچه هم که دولت ایران در این خصوص به قوای امریکایی مراجعه نموده همیشه منحصرأ جواب داده‌اند که جانشین قوای انگلیس هستند. به طوری که تاکنون استنباط شده است مذاکره و توافق در باب اساس و حدود مداخله آنها به نتیجه نرسیده است.

اما سفارت شوروی در تهران که اساساً استفاده از راه‌های ایران برای مساعدت به دولت متبوع اوست، در جواب استمزاج دولت ایران که بنا به مقررات پیمان ژانویه ۱۹۴۲ نظر خود را در باب ورود و مداخله قوای امریکا بگوید تا ۲۸ ژوئیه ۱۹۴۳ چیزی نگفت، فقط در این تاریخ به وزارت امور خارجه ایران چنین نگاهت که به نظر دولت شوروی اقدامات قوای امریکا در ایران محدود به «منطقه اقامت قوای بریتانیا در ایران» است و «در تحت اداره کلی انگلیسها» انجام می‌گیرد و «چون بر طبق قرار مخصوصی» که فی‌مابین دولتین بریتانیا و شوروی داده شده نظارت قطعه شمالی راه آهن سرتاسری ایران با مقامات شوروی است و قطعه جنوبی راه مزبور را مقامات انگلیسی نظارت می‌کنند «واحدهای نظامی مستقلی نیستند بلکه جزء حوزه نظامی

ایران و عراق و انگلیس می‌باشند.»

دولت ایران نه تنها از «قرار مخصوصی» که در این یادداشت سفارت شوروی در تهران به آن اشاره شده است اطلاع ندارد، بلکه با این وضعی که پیش آمده اساساً متحیر است که بالفعل امور راه‌آهن ایران را بر چه اساس باید بگرداند و فکر راه‌آهن ایران را بعد از خاتمه جنگ از حالا چگونه باید بکنند و برای رفع مشکلاتی که تعداد آنها در این یادداشت هر قدر هم که مفصل باشد مقدور نخواهد بود، به چه مقامی باید مراجعه کند و اساساً قرار مداخله امریکاییها را با خود باید بدهد و یا اینکه در این باب خود دولت انگلستان قراری با دولت ایران خواهند داد؟ برای اینکه به خوبی روشن شود که وزارت راه ایران که می‌خواهد کمال مساعدت را از هر جهت بکند، تا متحدین وی بتوانند حد اعلائی استفاده معقول و ممکن را از وسایل نقلیه ایران برای نیل به منظور مشترک ببرند، در برابر اقدامات و مداخلات قوای مسلح امریکایی که حتی عزل و نصب اعضای اداری کوچک راه‌آهن را نیز نمی‌خواهند بدون موافقت آنها انجام بگیرد، هر روز دچار چه محظوری است، عین متحدالمآلی را که در این زمینه برای ابلاغ تهیه کرده بودند و وزارت راه ایران با ابلاغ آن موافقت نمود، و ترجمه نامه‌ای را که در پاسخ متحدالمآل مزبور جواباً به امریکاییها نوشته شده است ضمیمه می‌نماید.

۲۸ تیرماه ۱۳۲۲

موضوع: همکاری بین نیروی امریکا و کارمندان ایرانی نسبت به امور کارگزینی بنگاه راه‌آهن دولتی ایران.

به: رؤسای قسمتها، رؤسای نواحی راه‌آهن دولتی ایران، فرماندهان سرویس نظامی راه‌آهن امریکا و کارخانجات.

۱. برای اینکه نتیجه مطلوب از حسن سازمان به عمل آید بایستی بین کارکنان بنگاه و نیروی امریکا در هر مورد همکاری لازم وجود داشته باشد. این همکاری شامل کلیه مسائل مربوط به راه‌آهن بوده که از جمله کارهای کارگزینی تهران و نقاط جنوب تهران می‌باشد که شرح آن در زیر داده می‌شود.

۲. هیچ گونه پیشنهاد استخدام، انفصال و یا انتقال طبقه یک و هیچ گونه پیشنهاد استخدام و انفصال طبقه دو و یا انتقال آنها بدون مراجعه و موافقت ستاد نیروی نظامی راه‌آهن امریکا از طرف بنگاه راه‌آهن دولتی ایران به عمل نمی‌آید. هرگاه پیشنهاد تغییر مقام یکی از کارکنان طبقه یک یا دو در یکی از نواحی لازم شود، رئیس ناحیه مربوطه بایستی قبل از مراجعه به مدیریت کل موافقت رئیس امریکایی ناحیه مربوطه (فرمانده گردان) را جلب نماید.

۳. از طرف بنگاه راه‌آهن دولتی ایران هیچ گونه استخدام، انفصال و یا انتقال کارکنان طبقات ۳ و ۴ بدون موافقت فرماندهان گردانهای سرویس نظامی راه‌آهن امریکا انجام نمی‌پذیرد، ولی هرگاه افسران امریکایی در بخش یا در قسمتی نباشند آن وقت برای تغییر و

تبدیل مقام یا طبقات کارکنان طبقه ۳ و ۴ موافقت ضرورت نخواهد داشت.

۴. کارمندان بنگاه راه آهن که مرتکب تقصیر اداری شده و یا قصوری از آنها مشاهده شود و یا مانع جریان عادی امور راه آهن گردند، از طرف افسران سرویس نظامی راه آهن امریکا تقاضای انتقال یا معافی از خدمت آنها خواهد شد.

در مورد کارمندان طبقه ۱ و ۲ انتقال و یا اخراج آنها در این قبیل مواقع، توسط ستاد سرویس نظامی راه آهن امریکا به بنگاه رجوع خواهد شد و نسبت به طبقات پایین تر مستقیماً با مراجعه افسران مربوطه امریکایی به رؤسای نواحی و یا به قسمت‌های مربوطه صورت خواهد گرفت.

۵. به طور کلی تعداد کارمندان موقت بنگاه راه آهن دولتی ایران که به منظور توسعه حمل و نقل بنگاه راه آهن دولتی ایران به تعداد کل کارمندان یا کارکنان قسمت یا ناحیه نمی‌افزاید مگر با موافقت فرمانده گردان یا ستاد سرویس نظامی راه آهن امریکا. بنگاه راه آهن می‌تواند بدون جلب موافقت سرویس نظامی راه آهن امریکا برای کارکنان روزمزد طبقه ۵ جانشین استخدام کند به شرط اینکه به تعداد کل کارکنان بنگاه اضافه نگردد. در این مورد کارمندان طبقات دیگر مشمول بندهای بالا خواهند بود.

بخشنامه شماره ۸۹۳۰ مورخه ۲۰ خرداد ۲۲ بنگاه راه آهن دولتی ایران ملغی و مقررات مذکور در بند ۵ جایگزین آن خواهد بود.

۶. جرایم و مجازات که از طرف رؤسای بنگاه راه آهن دولتی ایران تعیین می‌شود، با موافقت فرماندهان گردانهای سرویس نظامی راه آهن امریکا خواهد بود. این موضوع فقط در موردی است که مجازات از طرف یکی از رؤسای بنگاه راه آهن باید تعیین شود نه از طرف دادگاه اداری.

۷. اضافه کار تا حدود دو ساعت در هر روز به شرط اینکه حقیقتاً کار انجام شده باشد، طبق آئین نامه راه آهن دولتی ایران پرداخته خواهد شد. اضافه کار بیش از دو ساعت در روز در صورتی که از روزی چهار ساعت تجاوز نکند، طبق بخشنامه راه آهن (مگر اینکه ضرورت ایجاد کند) به تصدیق افسر سرویس نظامی راه آهن امریکا که تقاضای آن را نموده پرداخته خواهد شد. تمام کارهای اضافی بایستی به حداقل باقی بماند.

مدیرکل بنگاه راه آهن دولتی ایران

رونوشت نامه جوابیه بنگاه راه آهن دولتی ایران

خیلی فوری

موضوع: طرز امور استخدامی

آقای کلنل یانت

به مناسبت وصول پیشنهاداتی که آقای کاپیتن داوس در باب بعضی از مقررات مربوط به امور

استخدامی کارکنان بنگاه راه آهن فرستاده بودند، بنگاه به موقع دانست این نکته را که طی نامه های متعدد نیز تأیید شده یادآوری نماید که هرگونه تصمیمی در این باب و در کلیه نظایر آن موقوف بر آن خواهد بود که پیشنهادات واصله منطبق بر مقررات قرارداد عمومی باشد که به امضای دولتین ایران و امریکا رسیده باشد و چنانکه مسبوقید مدتها است تحت مذاکره می باشد و انتظار حصول نتیجه آن هر چه زودتر می رود.

مدیرکل بنگاه راه آهن دولتی ایران

ضمیمه چهارم

برای اینکه مشکلات عظیم دولت ایران در ظرف دو سال اخیر هر اندازه که ممکن باشد بهتر روشن شود و وضعی که از لحاظ مادی و معنوی در اداره مملکت به هم رسیده است، آشکار گردد و تأثیری که عواقب بعضی از اقدامات دول متحد البته درست برخلاف میل و اراده آنان، در اداره امور ایران داشته واضح شود، در اینجا جز بسط مقال چاره نیست، لکن قبل از شروع به مطلب توضیح دو نکته مهم ضرورت دارد.

نکته اول اینکه اگر مشکلات دولت ایران در برابر محظورات و موانع کار از بعضی جهات به عواقب پاره ای از اقدامات دول متحد اسناد می شود، از این بابت نیست که نقایص کارها از جنبه داخلی فراموش شده باشد، بلکه با توجه کاملی که به نقایص کار از جنبه داخلی هست، مقصود اصلی از مذاکرات فعلی این بوده و هست که اگر اساساً تأثیر این عوامل معلوم شود و در رفع آنها اقدامی به عمل آید، دولت ایران خواهد توانست با حواس جمع به رفع نقایص از جنبه داخلی پردازد.

نکته دوم اینکه در باب همان قسمت از مشکلات دولت هم که عواقب بعضی از اقدامات دول متحد در آن تأثیر کرده باشد، بنابر آنچه تاکنون به نظر رسیده است، باید گفت که بیشتر زحمت از این یک مطلب برخاسته است، که در ظرف دو سال اخیر جریان امور در ایران همواره این طور بوده است که هر چندی یکی از انتظارات متفقین موضوع اقدام قرار گرفته و به صورتی که دولت نمی توانسته است به فرصت کافی و یقین کامل تمام عواقب آن را در نظر بگیرد و برای جلوگیری از عواقب نامطلوب و محتمل آن چاره ای بیندیشد، به موقع اجرا درآمده، و بر اثر آن زندگی مردم روز به روز بیشتر دچار مضیقه گردیده، و به قدرت معنوی دولت بیش از پیش سخته وارد شده است. تا آنجا که در نتیجه تأثیر تدریجی عواقب مزبور امروز در ارکان و قوایم اصلی دولت و مملکت از قشون و مالیه و ارزاق و وسایل حمل و نقل و زراعت و تجارت و صحیه و غیرذالک اختلال عظیم مشهود، و اطمینان اهالی ایران به توفیق دولت در انجام مواعیدی که مکرر داده است متزلزل شده است. بنابراین هر توضیحی که در این زمینه در اینجا داده می شود طبیعتاً این نکته را دربر دارد که دولت ایران تعهداتی را که به موجب پیمان ژانویه

۱۹۴۲ در برابر دول متحد نموده است البته محترم و واجد اجراء می‌شمارد لکن تقاضایش این است که دول متحد همچنان که در فصول همان پیمان نیز مقرر شده است، اقداماتی را که به استناد تعهدات سابق الذکر از دولت ایران انتظار دارند، با رعایت اوضاع ایران و تأمین حوائج ضروری اهالی مملکت و به مشورت به همت خود دولت ایران باشد، تا نظایر عواقب نامطلوبی که سابقاً بروز کرده است، دیگر روی ندهد.

از این قرار بدیهی است که نقل آنچه ذیلاً آمده و شامل امور مهم مملکت می‌باشد، صرفاً از لحاظ تشریح اوضاع ایران به منظور احتراز از تکرار آن در آینده بوده است، بدون اینکه از ذکر آنها مطلقاً هیچ گونه شکایتی در اینجا در نظر باشد.

قشون

تا قبل از اوت ۱۹۴۱ قشون ایران از یکصد و هفتاد هزار نفر متجاوز به حساب می‌آمد. و بودجهٔ سالیانهٔ وزارت جنگ در سال ۱۳۲۰ (۱۹۴۱-۱۹۴۲) ۵۹۳ میلیون ریال تصویب شده بود. وقایع اوت و سپتامبر ۱۹۴۱ شیرازهٔ قشون ایران را به کلی پاشید و اساس آن را بر هم زد و مختل کرد و از عدهٔ آنهم کاست به طوری که اکنون به نود هزار نفر هم نمی‌رسد. لکن از آنجا که بعد از اوت ۱۹۴۱ به مناسبت بروز گرانی زایدالوصف در ایران، هم مخارج وزارت جنگ افزایش یافت و هم به موجب صاحب‌منصبان و سربازان افزوده شد بودجهٔ وزارت جنگ در ۱۳۲۱ (۱۹۴۲-۱۹۴۳) به مبلغ هفتصد میلیون ریال به تصویب رسید و برای سال ۱۳۲۲ (۱۹۴۳-۱۹۴۴) یک میلیارد ریال پیشنهاد گردید. با اینکه مسئولین امور وزارت جنگ سال گذشته مدام شکایت داشتند که بر اثر گرانی روزافزون، بودجهٔ مصوب کفاف مخارج را نمی‌دهد و از این جهت توقع نظم و خدمت را از قشون مشکل می‌دانستند، امسال اصلاً از آغاز سال یک میلیارد ریال را کافی نمی‌دانستند. قبل از واقعهٔ اوت ۱۹۴۱، هم قشون کافی بود و هم مملکت آرام. لیکن بر اثر واقعهٔ مزبور از یک طرف تعداد قشون نصف شد و از طرف دیگر در غالب نقاط، مردم و ایلات اسلحهٔ قشون را که در وقایع اوت ۱۹۴۱ پریشان شده بود به دست آوردند و اغتشاش پدید آوردند. به این جهت وزارت جنگ که بودجهٔ خود را برای مصارف عادی هم کافی نمی‌دانست ناچار شد تقاضای مخارج فوق‌العاده نیز بکند. بر این مجموع قحطی نیز که سال گذشته در سرتاسر ایران بروز کرد علاوه شد به طوری که بسا اوقات سرباز و صاحب‌منصب در بلاد عمدهٔ مملکت نان و برنج هم برای خوراک روزانهٔ خود نداشتند.

اما از حیث اسلحه و مهمات هم روز به روز قشون تحلیل رفت به این معنی که مقدار معتناهی از آنچه موجود داشت در ظرف چند روز اول واقعهٔ اوت ۱۹۴۱ به دست قشون شوروی و انگلیسی افتاد و هنوز ترتیب استرداد آن داده نشده است. به مناسبت همان وقایع مقداری هم در دست ایلات پراکنده شد. مقدار معتنا به دیگری را نیز از تفنگ و مسلسل و طیارهٔ قشون بنا به تمایل دولت انگلستان به متفقین تحویل داد. ظاهراً دول متحد وعده داده بودند که در عوض آن

اسلحه وسایل و تجهیزات دیگری را به دولت ایران بدهند. چنانکه این مطلب را در همان اوان رئیس‌الوزرای ایران در مجلس اعلام داشت. آخرالامر قیمت آنها را دولت انگلستان نقداً پرداخت کرد.

از کارخانه‌های اسلحه‌سازی که در ایران کار می‌کرد آنکه مربوط به طیاره است، در اجاره دولت انگلستان است. بقیه که کمال اهمیت را دارد و فشنگ و تفنگ می‌سازد به موجب قراردادی که در ۲۳ ژانویه ۱۹۴۳ به امضاء رسیده است، سفارش دولت شوروی را باید انجام دهد و دیگر نخواهد رسید که چیزی برای قشون ایران تهیه نماید.

میدانهای طیاره و سربازخانه‌ها غالباً تحویل قشون دول متحد گردید. از بابت فقدان وسایل نقلیه نیز اغلب وزارت جنگ شکایت داشت. زیرا که نه فقط وسایل موتوی به قدر کافی نداشتند، بلکه در نتیجه قحطی حتی اسب هم به قدر لزوم نتوانستند در دسترس خود نگاه دارند. به این ترتیب قشون ایران که بر اثر وقایع اوت ۱۹۴۱ ضرت سختی به قدرت معنویش وارد آمده بود، در نتیجه عواقب آن وقایع روز به روز از نظر مادی و معنوی ضعیف‌تر شد و به همان نسبت در انتظار مردم نیز ضعیف‌تر گردید تا آنجا که اخیراً برای رفع اغتشاش ایل قشقایی در فارس به دولت پیشنهاد شد سایر ایلات محل را بر ضد قشقاییها مسلح کند. به عبارت اخیری طرز حکومت فئودال که با آن همه زحمت در ایران برافزوده بود مجدداً دارد خودنمایی می‌کند. همچنین سفارت دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان به مناسبت تقاضایی که اخیراً دولت ایران از دولت امریکا کرده و مقداری ملزومات و اشیاء برای قشون خواسته بود، در ۲۸ ژانویه ۱۹۴۳ به دولت ایران نوشته است، فقط در آن صورتی ممکن است آن اشیاء را به ایران حمل نمود که اقدامات مؤثر و واقعی به جهت اصلاح قشون ایران به عمل آید و عدم انضباط و فساد و عدم کفایت و فقدان روحیه که آثار آن در طی ماههای اخیر دیده شده است، رفع گردد.

مقصود دولت ایران نیز از این مذاکرات فراهم آوردن لوازم و وسایل یک قشون منظم و مجهز و کامل‌العیار است. زیرا که مسلماً بدون یک قشون منظم و مجهز و قویدل و محبوب مردم، دولت به هیچ‌گونه اصلاحی قادر نخواهد بود. مخصوصاً برقراری امنیت و انتظام در مملکت صورت نخواهد بست و عایدی دولت وصول نخواهد شد.

مالیه

در ظرف ده سال اخیر وضع مالی ایران به طوری با وضع اقتصادی آن توأم و مخلوط شده است که طی این مدت هیچ اقدامی در هیچ یک از این دو رشته نمی‌شد، مگر اینکه تأثر شدید و فوق‌العاده در رشته دیگر داشته باشد. بودجه مملکت در ظرف این ده سال تقریباً هفت برابر شد و در هر سال این خاصیت در آن آشکارتر بود که از یک طرف قسمت معتناهی از عواید دولت از محل انحصارهای تجارتي به دست می‌آید و از طرف دیگر قسمت معتناهی مخارج مبالغی است که صرف تأسیسات صنعتی و اقتصادی می‌شود. لکن در این میانه چون غالب این

تأسیسات طوری نبود که فوراً فایده کافی بیاورد و یا آنکه فوراً میزان تولید مملکت را به تناسب بالا ببرد، گاهی دولت مبالغی کسر می‌آورد و چون به قرض از خارجه اقدام نمی‌نمودند، تنها راهی که همواره برای جبران این کسر به کار بردند، قرض از بانک ملی ایران بود که موجب ازدیاد انتشار اسکناس می‌گردید. به طوری که میزان آن به تدریج از دویست میلیون ریال در ۱۳۱۱ (۱۹۳۱-۱۹۳۲) بالا رفته و در اوت ۱۹۴۱ به دوهزار میلیون ریال رسید. این اقدام که برای تعدیل بودجه مملکت ضرورت داشت قهراً در قیمت اجناس تأثیر کرد و میزان آن را سالیانه به تناسب دوره ماقبل دوازده سال اخیر بالا برد. ضمناً دولت ایران در ظرف مدت مزبور در امروادات و صادرات نیز قیود و انحصارهایی قایل شد تا موازنه مخارج کشور مستقر گردد. از این جهت نیز افزایشی در قیمت‌ها پدید آمد، اما در قبال اینهمه گذشت و بردباری که مردم به خرج دادند، مؤسسات صنعتی و کارخانجات عمده‌ای به وجود آمد و چند هزار کیلومتر خط شوسه دائر گردید و راه آهن ایران کشیده شد.

بعد از اوت ۱۹۴۱ قیودی که سابقاً برای تجارت گذاشته شده بود و انحصارها رو به تخفیف گذاشت و انتشار اسکناس تازه برای اینکه به دولت قرض بدهند و بودجه مملکت تعدیل شود تا مدتی ترک شد. لکن از یک طرف متفقین برای انجام مخارج عظیم خود در ایران احتیاج به مبالغ خطیری پیدا کردند و از دولت ایران اسکناس خواستند و از طرف دیگر غالب تأسیساتی که برای ایجاد آنها قبلاً دولت ایران متوسل به ایجاد عوارض و قرض از بانک ملی شده بود و مخصوصاً راه آهن مورد استفاده متفقین قرار گرفت، بدون اینکه در ازای آن عایدی به دولت ایران برسد.

اگر از ابتدا نقشه‌ای به اتفاق نظر کشیده می‌شد که هم مقصود متفقین از لحاظ مخارجی که در ایران داشتند تأمین و هم از بروز رخنه‌ای در امور اقتصادی ایران جلوگیری به عمل می‌آمد، البته وضع مالی و اقتصادی ایران به درجه امروز وخیم نمی‌شد، لکن دولت ایران ناچار برای جبران کسر عواید خود باز متوسل به استقراض از بانک ملی شد و برای رفع حاجت متفقین متوسل به انتشار اسکناس گردید، تا آنجا که میزان اسکناس منتشره که سابقاً در ظرف ده سال ده برابر شده بود از اوت ۱۹۴۱ به بعد در ظرف یک سال و نیم تا میزان هفده برابر و نیم بالا رفت و ذخیره فلزی اسکناس از بیست درصد هم پایین‌تر آمد. این پیشامد، اعتبار اسکناس را در انظار متزلزل ساخت و مخارج متفقین در ایران نیز که البته از لحاظ تهیه کردن کار و رونق معاملات مفید بود، چون بنا به اقتضای جنگ بدون رعایت موجودی جنس و قیمت‌های معمولی اجناس انجام می‌یافت، اسکناس را بیشتر بی‌قدر نمود به طوری که قیمت‌ها زایدالوصف بالا رفت، تا آنجا که در اواخر ۱۹۴۲ به تناسب هفت سال قبل از آن لااقل هفت برابر شد. برای اینکه اسکناس زائد بر این بی‌اعتبار نشود، چون متفقین در قبال اسکناس که می‌گرفتند اسعار و طلا می‌دادند، چندین ماه قبل قانون اسکناس اصلاح و به موجب آن انتشار

اسکناس منحصرأً در مقابل ارز یا طلا مجاز گردید، به این ترتیب انتشار اسکناس برای راه انداختن کار متفقین مجاز گردید، لکن از آن به بعد بانک ملی ایران عملاً ممنوع شد که برای دادن قرض به دولت ایران اسکناس انتشار دهد. زیرا که دولت جز در موارد نادر نه اسعار آزاد در اختیار خود دارد نه طلای آزاد، تا بتواند به بانک ملی بدهد و در مقابل آن اسکناس بگیرد.

در موقعی که دولت ایران قرارداد مالی با دولت انگلستان می‌بست راهی که برای جلوگیری از انتشار بی‌نهایت اسکناس و جلوگیری از ازدیاد قیمت‌ها در نظر گرفته و دولت انگلستان نیز تا آن اندازه که در حدود امکان باشد با آن موافقت کرده و در قرارداد گنجانیده شده بود، این بود که در مقابل لیره انگلیسی ایران بتواند جنس بخرد، لیکن بعدها توضیح داده شد که بنا به مقتضیات جنگ دولت انگلستان نمی‌تواند به قدر احتیاج به ایران جنس بدهد و به این جهت از این راه نتیجه حاصل نشد. با اینکه به موجب قرارداد مالی با انگلستان نرخ ریال به لیره انگلیسی و به طلا تثبیت شده است، ترقی قیمت‌ها به اندازه‌ای رسیده که با هیچ مملکتی نمی‌توان آن را مقایسه کرد و حتی از قیمت‌های قاهره هم که به گرانی معروف شده به مراتب زیادتر است. البته در این چند ماه اخیر مخارج دولت انگلستان در ایران رو به تخفیف رفته است، لکن به موجب قرارداد ۲۷ اسفند ۱۳۲۱ دولت ایران ملزم است، مبالغ بالنتیجه معتابهی به جهت رفع احتیاجات دولت شوروی اختصاص بدهد. یک قرارداد مالی که تا اندازه‌ای شبیه به قرارداد مالی انگلستان است نیز برای دادن اسکناس با دولت امریکا در شرف امضاء است. بنابراین از آنجا که بالفعل راه استفاده از قسمت عمده عوضی که متفقین به ایران می‌دهند مسدود است، نتیجه این شد که مخارج ریالی متفقین در ایران به وسیله انتشار دائم‌التزاید اسکناس که موجب گرانی فوق‌العاده و نایابی اجناس است تأمین می‌شود، و در این معامله اسکناس در دست مردم و اسعار و طلا در خارجه می‌ماند تا آنکه بعد از جنگ به تدریج تبدیل به جنس بشود. این است وضع فعلی که در نتیجه انتشار اسکناس، لاقلاً مردم در داخله مملکت مشغول کار می‌شوند، لکن بعد از جنگ تا وقتی که کارها درست به جریان بیفتد، تا مدتی هم اشکالات فعلی دنباله خواهد داشت و همه مردم در داخله مملکت بیکار خواهند ماند مگر اینکه قبلاً نقشه‌ای طرح و مرتباً اجرا شده باشد.

از جمله مضرات عمده وضع اقتصادی فعلی ایران خرید آزاد و مصرف بعضی از اجناس ایران (از قبیل محصول کارخانجات و حاصل املاک و دواب و غیره)، از طرف متفقین و از این مهمتر صدور آنها مخصوصاً از ایالات شمالی است. زیرا که این ترتیب هم مردم را بیشتر دچار قحطی می‌کند و هم قیمت‌ها را بالاتر می‌برد و هم وسیله به دست قاچاقچیان می‌دهد که تمام نقشه‌های دولت را به هم می‌زنند. در این امر محصول کارخانجات دولتی و کارخانجات خصوصی و محصولات زراعتی و اغنام و احشام و غیر آن همه در حکم واحدند. اما در باب واردات نیز چون تفتیش سرحدات و مخصوصاً اداره گمرکات در نتیجه ضعف و حتی حذف

قشون در پاره‌ای نقاط وجود ندارد، مخصوصاً آنچه از سرحدات شمال وارد می‌شده است اغلب بدون پرداخت حقوق و عوارض گمرکی به بازار آمده و به دست اشخاص نادرست به قیمت‌های گزاف معامله می‌شود و رشته هرگونه اقدام را از دست دولت بیرون می‌برد.

یکی دیگر از خسارات عظیم اقتصادی و مالی که در نتیجه سلب اختیارات دولت و ضعف قوای تأمینیه مملکت به ایران وارد شد این است که تا اکتبر ۱۹۴۲ دولت گندم را به نرخ ثابت هر تن ده لیره از مردم می‌خرید، لکن وقتی که آقای شریدان مستشار امریکائی ارزاق به تهران آمد، برای اینکه قیمت گندم در ممالک همسایه ایران در حدود هر تن سی لیره بود، یک مرتبه قیمت گندم را در ایران از ده لیره به بیست و پنج لیره و نیم رسانید تا قاچاق نشود. لیکن این اقدام گذشته از این که مانع قحطی نشد موجب ترقی سریع اجناس دیگر گردید. از نتیجه این اقدام نیز این نکته تأیید شد که با وضع فعلی ایران تصمیمی که در یک مورد گرفته شود فایده ندارد بلکه یک نقشه وسیع عمومی برای اصلاح کلیه امور مالی و اقتصادی لازم است.

از جمله اشکالات عديم‌النظير ايران در امور اقتصادى يکى هم اين است که ايالات شمالى که در واقع قسمت آباد و پر نعمت مملکت را تشکيل مى‌دهد، تقريباً از ايالات ديگر منقطع شده است. به اين ترتيب بقيه ايالات ايران از کمکى که هميشه مخصوصاً از حيث غله و برنج از ايالات شمالى مى‌گرفتند محروم مانده‌اند. اين ترتيب هرچند که در ايالات شمالى تا حدى موجب تعديل قيمتها گرديده در ساير بلاد اسباب زحمت فوق العاده شده است. چنانکه برنج در سال گذشته که يکى از پر حاصلترين سالها بوده در تهران تقريباً به بيست برابر قيمت عادى آن خريد و فروش شده است. رويهمرفته در امور اقتصادى نيز به اندازه‌اى مداخلات مختلف از هر طرف به عمل آمده است که اختيار را به کلى از دولت سلب کرده و اکنون جمع‌آورى تمام رشته‌هاى پاشيده آن محتاج به قوت فکرى و عملى زياد است و اگر تمام وسايل کار قبلاً پيش بينى نشود هر اقدامى بى‌نتيجه خواهد ماند. به همين جهت هرچند بعضى از نمايندگان دول متحده تصور مى‌کردند که در اين مضيئه اقتصادى تمام تقصير به عهده‌اى يک عده تاجر معامله‌گر و يک عده محکرمى انصاف است و تثبيت و تفتيش قيمتها تنها علاج کار خواهد بود، حقيقت اين است که علاوه بر تثبيت و تفتيش قيمتها اقدامات عديده ديگرى هم بايد کرد تا بتوان به نتيجه رسيد. چنانکه چند ماه است براى اقدام در اين زمينه اختيارات مطلق به دکتر ميلسپو مستشار امريکايى مالیه ايران داده شده و چند هفته قبل اختيار ارزاق مملکت نيز بر آن جمله مزيد شده، او هم اداره خاصى براى انجام منظور احداث نموده و دستوراتى براى تنظيم احتياجات مملکت و تدارک آن و اصول مربوط به واردات و صادرات و مقررات مربوط به خريد و فروش مقامات نظامى دول متحده در ايران و وسايل نقليه وغير ذالک منتشر نموده است، لکن با وجود اينکه به محض انتشار اين دستورات بازار راکد شد و حتى در

مورد بعضی اشیاء قیمتها را پایین آورد، مخصوصاً فروش نقره‌ای که دولت انگلستان به ایران فروخته و تحویل داده بود، در بازار آزاد و فروش طلایی که دولت انگلستان به بازار ایران آورد و اخباری که راجع به موافقت آمریکا با ارسال مقداری طلا به ایران برای فروش انتشار یافت نیز تا حدی در رکود قیمتها مؤثر بود.

با اینهمه بدیهی است که توفیق کامل دکتر میلیسپو در این راهی که شروع کرده جز به کمک و تقویت قاطع متفقین که نگذارند هیچ‌گونه رخنه و روزنه‌ای در کارها پدیدار شود امکان‌پذیر نخواهد بود و شرط اساسی پیشرفت کار او این است که اولاً بتواند بلاوقته عراده امور مملکت را بگرداند و ثانیاً به تدریج که پیش می‌رود، مردم از نتایج اقدامات او اثری ببینند که به آینده بیشتر امیدوار شوند. والا اگر بنا باشد از اقدامات او فقط محدودیت‌های جدیدی که برقرار کرده است مشهود باشد، زمینه خوبی برای مغرضین خواهد بود که مردم را بدبین و او را دلسرد و از کار برکنار کنند.

عدم تصویب لایحه مالیات بردرآمد او منسوب به همین پیش آمد است. بنابراین برای نجات از وضع سخت اقتصادی و مالی فعلی و جلوگیری از اشکالات احتمالی آینده دولت ایران جز جلب نظر دول متحد به مراتب فوق راهی ندارد و با اینکه خود دول متحد نیز ضرورت این مساعدت را دریافته و در فصل هفتم پیمان ژانویه ۱۹۴۲ قید شده است که: «دول متحده باید بهترین مساعی خود را به کار برند که ملت ایران را در مقابل تضییقات و اشکالاتی که در نتیجه جنگ حاضر پیش بیاید محفوظ بدارند و پس از اینکه پیمان اعتبار یافت برای بهترین وجه عمل کردن به این تعهد مابین دولت ایران و دول متحده مذاکرات شروع خواهد شد.» وقتی که دولت ایران دو فقره طرح قرارداد اقتصادی برای این منظور تهیه و در ۱۲ نوامبر ۱۹۴۲ برای زمینه مذاکره به سفارت‌خانه‌های دول متحد داد آن را رد کردند و اساساً وارد هیچ‌گونه مذاکره‌ای در این باب نشدند و هنوز مطلب معوق است، و در ظرف این مدت تنها جایی که موضوع ماده ۷ پیمان به میان آمده قرارداد مالی: ۲۷ اسفند ۱۳۲۱ ایران و شوروی است که مفهوم عملی و واقعی آن برای دولت ایران این بوده که به موجب آن دولت ایران متعهد است اعتبار ریالی به شرط معین در اختیار دولت شوروی بگذارد که حداقل آن در هر شش ماه سه میلیون و هشتصد هزار لیره انگلیسی خواهد بود.

به هر حال در نتیجه عوامل مشروحه فوق‌الذکر وضع مالی ایران به اندازه‌ای غامض شده است که دکتر میلیسپو در طرحی که تهیه نموده و سه هفته پیش به مجلس تقدیم شده است، بودجه سال جاری ایران (۱۹۴۳-۱۹۴۴) را با ۱,۸۹۰,۰۰۰,۰۰۰ ریال درآمد جمع و تنظیم کرده و به این ترتیب ۱,۴۰۷,۰۰۰,۰۰۰ ریال کسر نشان می‌دهد. بدیهی است در میان اینهمه مشکلات مالی، موافقت شرکت نفت ایران و انگلیس با تأدیة چهار میلیون لیره انگلیسی موجب گشایش کار و امتنان دولت ایران است. اما علل اساسی این کسر بودجه به قرار ذیل

است:

۱. به سبب گرانی فوق العاده کم کردن از مخارج ممکن نیست و به مناسبت وضع بحران آمیز فعلی اعضای ادارات را نمی‌شود بدون داشتن نقشه‌های دیگر اخراج کرد.

۲. به مناسبت محدودیتهایی که برای ورود جنس از خارجه در کار است، حقوق و عوارض گمرکی کسر شده و گذشته از این بسیاری از آنچه هم که به ایالات شمالی وارد می‌شود گمرک و عوارض راه و سایر عوارضی را که معمولاً در سرحد وصول می‌شود نمی‌پردازند.

۳. با اینکه در پیمان ژانویه ۱۹۴۲ قید شده است که «مصونیهایی که قوای دول متحد در ایران از آن برخوردار خواهند بود، به موجب قراردادهای مخصوصی معین خواهد شد» تاکنون قراردادی در این خصوص بسته نشده است، قوای متفقین از پرداخت گمرک و بسیاری از مالیاتهای داخله مملکت استکفاف دارند و از آن جمله است مالیات ذبایح و برق و صدی سه نفت و بنزین اما مهمتر از همه این است که اشخاص متفرقه به بهانه اینکه کار متعلق به نیروی متفقین است مالیات نمی‌دهند.

۴. دکتر میلیسپو عواید مؤسسات بهره‌برداری و کارخانجات دولتی و انحصارهای تجارتي را از قبیل دخانیات و تریاک و غله و برنج و قماش و قند و چای که در سنوات گذشته مبالغ عمده بوده است، جزء بودجه نیاورده زیرا که به عقیده او آنچه را که بتوان از سرمایه مؤسسات مزبور خارج کرد و به عنوان عایدی به حساب آورد، ناچار باید به مصرف جبران ضرر برنج (که به نرخ معین به دولت شوروی فروخته می‌شود) ضرر نانی که به ضرر به مردم فروخته می‌شود، کارخانجاتی که به ضرر کار می‌کنند و مخارج انجام تعهدی که دولت در باب تهیه و تحویل اسلحه به دولت شوروی دارد رسانید. البته با این وصف مشکل است مجلس را متقاعد کنند که تمام این کر را به وسیله بالا بردن نرخ مالیات بردآمد جبران کند، مگر اینکه قبلاً به صحت نقشه اساسی و مالی و اقتصادی دولت اعتماد پیدا کنند و این نقشه بدون موافقت کامل و رضایت قلبی دول متحد ارزشی نخواهد داشت و اتفاقاً در موقع انعقاد پیمان ژانویه ۱۹۴۲ دول متحد خودشان جبران خسارات مالی را با دولت ایران در نظر داشته‌اند زیرا که در پیمان صریح است که «یک یا چند قرارداد راجع به تعهدات مالی که دول متحد بر عهده خواهند داشت» منعقد خواهد شد و حال آنکه قراردادهای مالی که تاکنون بسته شده هیچ‌گونه مساعدتی به وضع ایران نکرده و به این جهت دکتر میلیسپو برای جبران مشکلات تا هشتاد میلیون دلار از امریکا قرض خواسته است.

اما در باب قانون وام و اجاره که دول متحده امریکا از یک سال و نیم قبل شمول آن را وعده می‌دادند و متجاوز از یک سال است که آن را اعلام داشته‌اند، جز در حدود هفتصد کامیون کوچک و مقداری گندم چیز دیگری هنوز دیده نشده است که به ایران رسانیده باشند. علی‌ایحال بر فرض هم که طرحهای ارسالی وزارت امور خارجه در باب دو فقره قرارداد

اقتصادی طوری باشد که دول متحده نخواهند آن را زمینه مذاکره قرار دهند، تقاضای دولت ایران این است که مسائل طرح شده در آن را به هر صورتی که مناسب بدانند موضوع مذاکره قرار بدهند که مشکلات خطیر مالی و اقتصادی ایران پیش از این معوق نماند.

راه آهن، راه شوسه، بندر

به موجب پیمان ژانویه ۱۹۴۲ اصول ذیل مقرر شده است:

۱. دول متحده حق غیرمحدود دارند که جمیع وسایل ارتباطی را در خاک ایران به کار ببرند و نگاهداری کنند و حفظ بنمایند و در صورتی که ضرورت نظامی ایجاب نماید به هر نحوی که مقتضی بدانند در دست بگیرند.

۲. دول متحده حوائج ضروری ایران را کاملاً منظور نظر خواهند داشت.

۳. قرارداد مخصوصی منعقد خواهد شد مابین دول متحده و دولت شاهنشاهی ایران که تعیین خواهد کرد که بعد از جنگ ابنیه و اصلاحات دیگری هم که دول متحده در خاک ایران انجام داده باشند به چه شرایطی به دولت شاهنشاهی ایران واگذار شود.

برای اینکه در موقع اجرای این مقررات حقوق و تکالیف ایران و دول متحده معلوم و اساس روابط ایران و متفقین در این زمینه مصرح باشد، پس از مذاکره طولانی با نمایندگان دول متحده طرح قراردادی با همکاری خود آنها تنظیم و در تاریخ ۱۷ فروردین ۱۳۲۱ برای تصویب لندن و مسکو در تهران به نمایندگان دول متحده تسلیم شد. لکن مدت‌ها گذشت و خبری از آن نیامد. با اینهمه برحسب توافقی که با نمایندگان دول متحده به عمل آمده بود، مقررات همان طرح موقتاً به موقع اجرا درآمد تا تکلیف قطعی کار معلوم گردد. لکن در این اثناء قوای مسلح امریکایی وارد ایران شد و در قسمت جنوبی راه آهن و بنادر خوزستان و راه شوسه خوزستان جانشین مأمورین انگلیسی شدند. در نتیجه بجز چند نفر از مأمورین انگلیسی که هنوز هم قسمتی از کارهای راه آهن جنوب را در دست دارند، بقیه مأمورین انگلیسی در راه آهن به کلی ایران را ترک کردند. از آن به بعد در کار راه آهن و راه و بندر نه عملاً دیگر اختیاری بر وزارت راه باقی ماند و نه رسماً در نزد دولت ایران معلوم شد که مسئولیت کار آنها با کیست و تکلیف فعلی و سرنوشت آینده آنها چه خواهد بود؟ چیزی نگذشت که دولت انگلستان اطلاع داد که با طرحی که سابقاً فرستاده شده بود موافقت ندارد بدون اینکه مذاکره‌ای برای تجدید نظر در آن طرح شروع شود. اگر کار به همین منوال برود و اساس مناسبات دولت ایران در کار راه آهن و راه و بندر با دول متحده داده نشود، مشکلات دولت و زحمت مردم و خسارت مملکت ایران از حد و وصف بیرون خواهد بود و برای دولت ایران مسلم است که این وضع نه بر وفق میل دولت انگلستان است و نه به صرفه آن دولت.

به طور خلاصه از موقع آمدن امریکاییها و عزیمت قسمت عمده مأمورین انگلیسی اولاً هیئت سه نفری که مرکب از وزیر راه ایران و رؤسای هیئتهای نظامی انگلیس و شوروی مرتباً

در تهران تشکیل می‌شد و به کلیه مسائل مربوطه به راه و راه‌آهن و بندر رسیدگی می‌کرد و به این ترتیب وحدت اداره آنها محفوظ می‌ماند، و این وحدت که در ضمن رعایت حقوق دولت ایران، مقصود متفقین را نیز انجام می‌داد از میان رفت. زیرا که مرکز اقامت رئیس هیئت نظامی انگلیس از ایران به بین‌النهرین منتقل شد و با رئیس هیئت نظامی امریکایی نیز چون هیچ‌گونه قراردادی تاکنون ایران و امریکا در این باب نگذاشته‌اند، وزارت راه نمی‌تواند رسماً واد مذاکره بشود. بالتجربه روسها در شمال و آمریکاییها در جنوب هر چه بخواهند می‌کنند و از مأمورین ایران توقع دارند که بلاکلام با تقاضاهای آنها موافقت نمایند و حتی در خصوص موارد و میزان مداخلات خود با یکدیگر هم رقابت می‌کنند. ثانیاً مأمورین ایران نیز از بیم آن که مبدا تأمل آنها در قبول تقاضاهای روسها و امریکاییها حمل بر آن شود که برای انجام مقصود اساسی متفقین کاملاً همکاری نمی‌شود، تاکنون غالباً به سکوت گذرانیده‌اند. در نتیجه نظم و اطاعت و حس مسئولیت از میان اعضای وزارت راه رفته است. به مناسبت همین وضع حسابهای موجودی و خرید و مصرف راه‌آهن هم به هم ریخته و حتی در باب حیف و میل اموال داستانها درست شده است. به طوری که قطعاً معلوم نیست دارایی راه‌آهن قبل از اوت ۱۹۴۱ چگونه مصرف شده، حالا چه از آن باقی مانده و آنچه دول متحد آورده‌اند چه بوده و چه شده و حالا کجاست؟ مادامی که ژنرال رودز در ایران بود حسن نیت و همکاری صمیمانه او باعث امتنان دولت ایران بود. لکن پس از اینکه آمریکاییها جانشین مأمورین انگلیس شدند، فکر اصلی که محور همه کارها شده این است که هر چه بیشتر و هر چه زودتر بارهایی را که می‌رسد به حدود روسیه برسانند و اساساً نمی‌خواهند در خصوص اشکالات دولت ایران وارد مذاکره بشوند. چنانکه در این باب سفارت امریکا در تهران مورخ ۳۱ خرداد ۱۳۲۲ که بعد از مراجعات مکرر دولت ایران به مقامات عالی‌رتبه متفقین به وزارت امور خارجه ایران نوشته شده است چنین نگاشته است:

مدیر ما در راه‌آهن برای اینکه استفاده از راه‌آهن به جدیدترین وجهی بشود، همیشه با مأمورین راه‌آهن ایران و روسها و انگلیسها همکاری می‌نماید. نظر به افزایش حمل مقدار تدارکات روسها و اشیاء غیرنظامی که با راه‌آهن حمل می‌شود هیچ دلیلی بر اینکه اختلال شدیدی پیش آمده باشد نیست.

بنابراین به نظر آمریکاییها همین قدر که زودتر بر میزان حمل جنس به وسیله راه‌آهن افزوده شود، وضع راه‌آهن خوب است. اما دولت ایران با ابراز مسرت از اینکه راه‌آهن و بندر و راههای ایران تا این درجه برای انجام مقصود عالی متفقین مفید و مؤثر واقع شده است، انتظار دارد که متفقین نیز در آن واحد در نظر گیرند که دولت ایران مسئول حسن اداره و حفظ دارایی و تأمین منافع مؤسسات مزبور در حال و آینده است و در این مورد مساعدت جدی و مؤثر به ایران کنند. اولیای دولت انگلستان به خوبی می‌دانند که تا آخر ۱۳۱۹ (مارس ۱۹۴۰) دولت ایران چهار

هزار میلیون ریال برای ساختمان راه آهن خرج کرده و از آن به بعد نیز مبالغی در این راه صرف نموده و مخارج ساختمان و نگاهداری خطوط شوسه و بنادر ایران نیز لاقلاً معادل نصف این مبلغ شده است. همه این وجوه از ثروت مردم خود مملکت گرفته شده و دیناری سرمایه خارجی در آن به کار نرفته است. و نیز به خوبی می دانند که در مملکتی مثل ایران که تمول آن بالنسبه به ممالک دیگر دنیا چقدر قلیل است، جمع آوری شش هزار میلیون ریال در ظرف پانزده سال مستلزم تحمل چه مشقتی از طرف مردم مملکت می باشد و چون در موقع جنگ به هیچ وجه اصولی که در اوقات عادی برای حفظ و نگاهداری ماشین و غیرذلک رعایت می شود معمول نیست، مسلماً اولیای دولت انگلستان منصفانه نخواهند دانست که حاصل ده پانزده سال مشقت مردم ایران بعد از جنگ به اندازه ای فرسوده شده و به صورتی درآمده باشد که قابل استفاده نباشد، در عوض آن هم چیزی به ملت ایران داده نشود. این وضع مخصوصاً از این جهت بیشتر ناگوار است که در ظرف همین مدتی هم که متفقین از این مؤسسات استفاده می کنند احتیاجات خود مردم ایران بر خلاف آنچه اولیای دولتین انگلیس و شوروی در ضمن پیمان ژانویه ۱۹۴۲ قید کرده بودند چندان در نظر نیست. زیرا که:

اولاً، در این باب به هیچ وجه نظر دولت ایران را نمی پرسند، یا به آن ترتیب اثر نمی دهند. همیشه از طرف خود تصمیم می گیرند که روزانه چه مقداری اختصاص بدهند و همان را اجرا می کنند. در شمال حتی وقتی هم که واگونها تخلیه می شود و باید برگردد مقداری از آنها را خالی برمی گردانند و بار ایرانیها را به جنوب نمی آورند، به این عنوان که بارگیری و تخلیه واگونها را معطل می کند.

ثانیاً، در مواقعی که دولت ایران بخواهد در این خصوص توضیحی بدهند و مساعدت بیشتری بطلبند معلوم نیست مرجع کار کیست زیرا که آمریکاییها و انگلیسیها هیچ یک تمام و کمال کار را در دست خود نمی دانند. گاهی نیز موضوع را در حدود صلاحیت شعبه کمیته تدارکات شرق میانه که مرکز آن قاهره است می دانند، تاکنون هم هر وقت که به شعبه مزبور رجوع شده جواب را موکول به رسیدگی کرده اند و مطلب همچنان معوق مانده و شکایت مردم و اقدام دولت همیشه بی حاصل بوده و همیشه نظری را که از بدو امر مستقلاً خودشان اتخاذ نموده اند، لازم الاجرا شمرده اند.

اگر عدم قبول تقاضای دولت ایران در این زمینه از لحاظ مصالح جنگ ضرورت قطعی داشت، باز مطلبی بود که توضیح آن اشکال نداشت. لکن در این خصوص هم جای گفتگو باقی است، زیرا که چند ماه قبل وقتی که امریکاییها میزان حمل جنس را از جنوب روزانه به چهار الی پنج هزار تن خالص رسانیدند و از طرف دیگر در قسمت شمال ایران متجاوز از شصت هزار تن بار معطل مانده بود و مأمورین شوروی اصراری نداشتند که هر روز چهار الی پنج هزار تن دیگر موجودی ایستگاههای شمال اضافه شود، دولت ایران تقاضا کرد که چند روز

تمام واگونها را به حمل اجناس موجود در خوزستان که به همه جهت از بیست هزار تن تجاوز نمی‌کرد و چند هزار تن آن خرما بود (وصاحبان خرما می‌کوشیدند که قبل از فصل گرما آن را به تهران برسانند) اختصاص دهند. لکن این تقاضا نیز پذیرفته نشد و در ۸ ژوئیه ۱۹۴۳ سفارت امریکا به وزارت امور خارجه ایران نوشت که چرا وزارت امور خارجه این اندازه در حمل خرما اصرار دارد، بدون اینکه لااقل اگر حمل خرما را صلاح نمی‌دیدند سایر اجناس موجود را حمل کنند. ضمناً این نکته قابل توجه است که در همان موقعی که راه‌آهن برای حمل اجناس از خوزستان این رویه را داشت، اداره باربری راه که تحت نظر متخصصین انگلیسی اداره می‌شد در جراید اعلام کرد که چون خوزستان به وسیله راه‌آهن با تهران مربوط است، هر کامیونی که در آن خط کار کند قاچاق محسوب و جریمه خواهد شد.

علی‌ایحال این وضع حمل اجناس بود. اما در باب مسافر، در ظرف این مدت تنها واگون مسافری که در سرتاسر راه‌آهن به طول ۲۲۰۰ کیلومتر در کار بود، هر هفته چندین قطار مسافری در خطوط مختلف رفت و آمد می‌کرد همان چهل و دو دستگاه واگون مسافری بود که قبل از اوت ۱۹۴۱ دولت ایران داشت و همیشه چند دستگاه آن هم در تعمیر بود. اما در این مورد هم راه‌آهن فقط به اندازه‌ای که متفقین از احتیاج خود زاید می‌دانستند می‌توانست مسافر پذیرد. در نتیجه اکنون که در مملکت اتومبیل برای مسافرت بی‌نهایت کمیاب است عده زیادی از مردم از مسافرت با راه‌آهن نیز محروم می‌مانند.

اما در مورد راه‌آهن جلفا- تبریز- شرفخانه و کشتیرانی دریایچه رضائیه که اساساً دو سال است هیچ گونه مداخله‌ای به دولت ایران داده نمی‌شود. پس از مذاکرات ممتد دو ماه و نیم قبل جوابی داده‌اند که در این امر هیچ گونه سوءنیتی در کار نیست و قطار شوروی در آن کار می‌کند. البته متفقین و مخصوصاً دولتین انگلستان و امریکا در راه‌آهن و بندر و دولت انگلستان در خطوط شوسه ایران در ظرف دو سال اخیر مخارج زیاد کرده و اشیاء و ادوات لوازم و وسایل بسیار آورده‌اند از قبیل احداث خط آهن اهواز- خرمشهر و اهواز- حسینییه و اتصال آن از سرحد ایران تا کنار شط العرب و به وسیله پل با بصره. وارد کردن واگون و لکوموتیو و لوازم دیگر راه‌آهن، عریض کردن و تعمیر بعضی از خطوط شوسه، اسفالت یکی دو خط شوسه و ساختمان بندر خرمشهر و بندر شاهپور و غیره. لکن علاوه بر اینکه دریافت اسکناس ریالی از دولت ایران برای انجام این مخارج چنانکه گذشت موجب آن همه مشکلات مالی و اقتصادی ایران شده است، اساساً یک نکته بر دولت ایران مبهم است که چگونه در اموری که مربوط به ایران است نظر خود او را نمی‌خواهند مثلاً راه‌آهن حسینییه- تنومه بدون موافقت قبلی ایران ساخته شده و امریکاییها از اول ژوئن ۱۹۴۳ بهره‌برداری از آن را شروع کردند بدون اینکه قبلاً هیچ گونه قراردادی در این باب با دولت ایران داده شده باشد. به علاوه در ضمن این عملیات جنگی که انجام گرفته و می‌گیرد نه تنها امور به طور قطع معین نشده که فایده دولت ایران

بالمال از آنها چه خواهد بود، بلکه حتی امروز هم خطوط شوسه و راه آهن و بندر ایران دیگر آنچه قبل از اوت ۱۹۴۱ بوده نیست، روز به روز فرسوده تر می شود و رو به خرابی و اسقاط می رود، (چنانکه هم اکنون پل راه شوسه که بر روی رود قزل اوزن در نزدیکی میانج بسته شده شکست سخت برداشته است.) برای جبران این خسارتها هنوز قراری با دولت ایران داده نشده است.

این خسارات به حدی برای دولت ایران گران است که اعاده این مؤسسات حتی به صورت قبل از اوت ۱۹۴۱ به این سهولت برای دولت ایران مقدور نخواهد بود چنانکه همین امسال با همه مذاکراتی که شد بالاخره دکتر میلسو نتوانست اعتبار لازم را برای تعمیر آن قسمت از راههای شوسه که خرج آن به عهده خود دولت است به وزات راه بدهد. ضمناً ذکر این نکته را نیز در اینجا مناسب می داند که در همین موقع که تمام وسایل و توانایی دولت و ملت ایران برای رسانیدن جنس به روسیه به کار افتاده و هنوز هیچ قراری برای جبران خسارت خود با دول متحد ندارد و دولت شوروی تمام بنادر شمال ایران را با متعلقات آن از جرثقیل و کشتی شن کش و غیره در اختیار خود گرفته است. مأمورین شوروی در راه آهن تبریز- جلفا وقتی که مأمورین راه آهن ایران را جابجا می کنند از آنها کرایه می گیرند و اخیراً که چهارده دستگاه جرثقیل برای تخلیه و بارگیری اجناس خودشان در اختیار راه آهن ایران گذاشته اند از راه آهن ایران کرایه می خواهند.

بنابراین انتظار دولت ایران این است که دول متحد هر چه زودتر قراری در این کار با ایران بدهند که ایران بداند اساس اداره و میزان مداخله و حدود مسئولیت او مادامی که جنگ باقی است در راه و راه آهن و بندر چیست؟ و بعد از جنگ حقیقتاً در این رشته چه خواهد داشت؟ والا دولت ایران نمی داند در این باب به مردم چه بگوید و وجدان خود را چگونه قانع نماید.

سایر وسایل ارتباط

گذشته از راه آهن وسیله نقلیه در ایران اتومبیل است و اتوبوس و کامیون و دواب. از این حیث نیز از اوت ۱۹۴۱ به بعد هر روز از روز پیش مشکلات مردم و دولت بیشتر شده است، تا آنجا که اکنون مسافرت با اتومبیل کرایه عادتاً محال است. زیرا که اولاً به دست نمی آید و ثانیاً اگر هم به ندرت پیدا شود کرایه آن به قدری گزاف است که کسی حاضر به پرداخت آن نیست. کار به جایی رسیده که دولت مفتش و مأمور نمی تواند به ولایات بفرستد. حتی کسانی هم که شغل آنها مستلزم مسافرت با اتومبیل است (مانند رؤسای نواحی راههای شوسه و از همه مهمتر مأمورین جمع آوری غله) از کار خود باز می مانند. اما در موارد فوق العاده از قبیل مبارزه با ملخ اگر مأمورین نظامی انگلیس به دستور اولیای خود اتومبیل و کامیون خود را به این کار اختصاص نمی دادند دولت یک قدم هم به طرف مقصود نمی توانست بردارد. البته تا دو هفته قبل تعداد معدودی اتومبیل دولتی که اغلب آنها تقریباً اسقاط است و از شهر نمی تواند بیرون

برود، در تهران و ولایات در اختیار مأمورین دولت بود که دکتر میلسپودستور جمع توری آنها را داد. لکن برای طرز استفاده از اتومبیل‌های خصوصی هنوز مقرراتی وضع نشده و دکتر میلسپودر نظر دارد ترتیبی در این باب بدهد.

قبل از اوت ۱۹۴۱ رفت و آمد مردم متوسط الحال در شهر تهران و از شهری به شهر دیگر با اتوبوس بود. یکصد دستگاه از این اتوبوسها را متفقین برای لهستانیها که به ایران آمده بودند اجاره کردند. به این جهت مردم ایران دچار زحمت شدند. هر چند اخیراً نصف آنها آزاد شده‌اند، لکن به علت نداشتن لاستیک، اتوبوس کافی در دسترس مردم نیست. به این ترتیب مضیقۀ فوق العاده‌ای که در امر لاستیک به تدریج پدید آمده مردم را در عسرت فوق العاده گذاشته است، لکن مصیبت بزرگ از فقدان کامیون می‌باشد که اساساً رشته کارهای مملکت را به تدریج گسیخته است.

توضیح آنکه تا قبل از اوت ۱۹۴۱ چهار هزار دستگاه کامیون برای رفع حوائج ایران موجود بوده که از این تعداد در طی وقایع اوت ۱۹۴۱ در حدود چهارصد دستگاه کامیون را مأمورین شوروی برای احتیاجات خود ضبط کردند. از آن به بعد کامیونهای موجود هم مخصوصاً از این جهت که لاستیک نداشت به تدریج از کار افتاد و به این مناسبت میزان کرایه کامیون فوق العاده بالا رفت، به همان تناسب هم بر قیمت اجناس افزود. «در این اثناء مؤسسات حمل و نقل دول متحد که لاستیک وارد کرده بودند به هریک از کامیوندارانی که حاضر می‌شد برای آنها کار کند لاستیک دادند. به این ترتیب متجاوز از دو هزار و ششصد دستگاه از کامیونهای ایران به خدمت متفقین رفت و کار داخله به کلی لنگ شد، تا آنجا که همه مردم شاکی شدند و بدتر از همه آنکه خود دولت هم برای حمل غله کامیون به دست نمی‌آورد. علیهذا بعد از مذاکره زیاد با متفقین قرار شد برای باربری اداره‌ای تشکیل شود و کار حمل و نقل مملکت را به دست بگیرد. متفقین هم وعده دادند بر همان اساس که به جهت رفع حوائج خود لاستیک به کامیون‌داران می‌دهند به اداره باربری هم لاستیک بدهند. اداره‌ای که در تحت ریاست یک متخصص انگلیسی تشکیل شد و به کار پرداخت. یک قسمت از کامیون‌داران باقی مانده شرایط اداره باربری را نپذیرفتند و به قاچاق مشغول کار شدند. از دو هزار و ششصد دستگاه کامیون که خدمت متفقین را قبول کرده بودند بیش از چهارصد دستگاه به این اداره منتقل نشد. چندصد دستگاه کامیونی هم که بالاخره به حساب قانون وام و اجاره رسید خیلی به تأنی آمد، به طوری که اداره باربری نه تنها از عهده رفع کلیه حوائج دولت و مردم برنیامد بلکه حوائج وزارت خواربار را هم نتوانست رفع کند. به این جهت همه شروع به شکایت کردند. وزارت خواربار از همه بیشتر می‌نالید. در وزارت بازرگانی و پیشه و هنر مواد اولیه و سوخت کارخانجات نمی‌رسید. وزارت کشاورزی برای حمل پنبه و ذرت و لوازم دفع ملخ معطل بود. وزارت پست و تلگراف مکاتیب مردم را یک ماه یک ماه نمی‌توانست برساند،

حال آنکه ارسال تلگرافات نیز چون غالباً سیمها برای رفع حوائج متفقین مشغول بود ده روز و بیست روز طول می کشید. وزارت جنگ مدام تکرار می کرد که برای رفع غائله قشقای معطل بیست دستگاه کامیون است. در این بین مردم و جراید و مجلس نیز لاینقطع بر سر تشکیل این اداره به دولت ایراد وارد می کردند.

علی ایحال هنوز اصلاح اساسی در این کار به نظر نرسیده و بیم آن می رود که امسال هم حمل و نقل و مخصوصاً حمل و نقل غله به همان مشکلات سال گذشته دچار شود. بنابراین اشکال اساسی حمل و نقل در ایران از اینجا ناشی شد که قریب هفتاد درصد کامیونهای مملکت به انجام کار متفقین مشغول شد. البته دولت به یقین می داند که اگر دول متحد در بدو ورود قوای خود به ایران به کامیون و اتومبیل دیگر دسترس داشتند، متعرض اتومبیل و کامیونهای ایران نمی شدند، سهل است برای حوائج ایران هم لاستیک می آورند. از طرف دیگر دولت ایران فراموش نکرده است که اتحادیه بازرگانی انگلیس « U.K.C.C. » به کامیونهایی که در ایران اجازه کرده بود اجازه داد که در اوقاتی که خود آن اتحادیه بار ندارند کامیونها بار ایرانیها را حمل کنند و فقط در این اواخر از لحاظ صرفه در لاستیک این اجازه را قطع کرد، لیکن با این همه توقع ایران که تمام توانایش در راه انجام مقصود دول متحد به کار افتاده، این است که در کلیه موارد از جمله در این مورد احتیاجات قطعی ایران را نیز اولیای دولت متحد در ردیف احتیاجات قطعی خود بگذارند، تا هر چاره ای که می اندیشند زحمت و راحت آن یکسان شامل ایران هم بشود. نه اینکه احتیاجات و مصالح ایران اساساً در نظر نیاید، زیرا که از این همه لاستیکی که در ظرف این دو سال مرتباً از راه ایران به روسیه فرستاده شد، اگر معادل یک جزء ناقابل آن به ایران داده می شد این همه گرفتاری برای ایران رو نمی داد. اما برای استفاده از حیوانات بارکش دو مانع بزرگ در کار بود. یکی اینکه در ظرف چند سالی که کامیون در ایران رواج یافته بود به تدریج از تعداد دواب بارکش کاسته شده و آنچه هم که باقی مانده کار حمل و نقل را در میان دهیات و مسافات کم انجام می دهد. دیگر اینکه به مناسبت قحطی و گرانی جو و علیق توسعه این کار مقدور نبود. از این گذشته در ایالات شمالی دولت شوروی نیز خریدار آنها بود.

تجارت خارجی

قسمت عمده حوائج اقتصادی ایران را سالهاست که دو همسایه وی برآورده اند. علاوه بر این رفع احتیاجات ضروری از طرف دو همسایه در پیمان ۱۹۴۲ نیز قید شده است. قبل از جنگ واردات ایران در حدود چندصد هزار تن بود، لکن تجارت خارجی ایران قبل از جنگ، با ممالکی که داد و ستد در آنجا آزاد بود این تفاوت فاحش را داشت که در ممالک اخیر الذکر جنس و افزار خارجه وارد می شد. چنانکه در مصر هنوز هم مقدار زیادی جنس از پیش از جنگ در انبارها و گمرگ موجود است. لکن در ایران به مناسبت تحدیداتی که از ده

سال پیش از جنگ برقرار شده بود، ورود جنس از خارجه بسیار محدود بود. به این معنی که ایران قبل از جنگ هیچ وقت بالنسبه به سایر ممالک، ذخیره زیادی در انبارها و در گمرک خود نداشت. بلافاصله بعد از اوت ۱۹۴۱ که اوضاع ایران عوض شد بازار داد و ستد رواج یافت و تجار مقدار مختصری جنس از ممالک وابسته به حوزه استرلینگ وارد کردند و مقدار مهم دیگری سفارش دادند. لکن طولی نکشید. که انگلستان ناچار شد حدود و قیودی برای ورود جنس به ایران قائل شود و بالتیجه بسیاری از سفارشات مزبور معوق ماند. به علاوه روسها مقداری از اجناس موجود در گمرکات شمال را بردند. این امور باعث عدم رضایت تجار و گرانی اجناس شد. بعد از اینکه قرارداد مالی ایران و انگلیس به امضاء رسید امید دولت ایران برای جلوگیری از ترقی قیمتها به امکان وارد کردن مقدار کافی جنس بود. لکن طولی نکشید که شعبه ای از کمیته تدارکات شرق نزدیک در تهران تشکیل شد و هرگونه وارداتی را موقوف به اجازه خود نمود. لکن این کمیته اولاً در هر قدم تشریفات و گفتگوی زیاد داشت و ثانیاً چنانکه اظهار می داشت ناچار بود قیود زیادی را که کمیته اصلی قاهره برقرار می کرد رعایت کند. به این جهت از آنچه تجار قبل از ایجاد کمیته سفارش داده بودند. چیز فوق العاده ناقابلی را اجازه ورود داد. از آنچه هم که تازه تقاضا داشتند وارد کنند قسمت معتابیهی را کسر کرد. از ۳۵ هزار تنی هم که برای نیمه دوم ۱۹۴۲ اجازه ورود داده بودند از قاهره بیست هزار تن آن را زدند. چون در این باب دولت ایران به قاهره رجوع کرد جواب فقط این بود که برحسب دستور دولت انگلستان ناگزیر از این کسر بودیم.

اما در باب سهمیه واردات سال ۱۹۴۳ در قاهره به سفارت ایران اطلاع داده شد که برای افزایش بر آنچه به تصویب رسیده و به نظر دولت ایران قلیل آمده است، اگر دکتر میلسپو برای اجرای نقشه اقتصادی و مالی خود احتیاج به مقداری جنس اضافی داشته باشد موضوع مورد مطالعه قرار خواهد گرفت. اما جنسی که دولت شوروی به ایران می فرستد از اوت ۱۹۴۱ به بعد کلاً به توسط خودشان به ایران می آمد و در بازار به فروش می رسید و دولت ابداً از کمیت و کیفیت و قیمت آن اطلاع ندارد. دولت ایران به تمام مشکلاتی که دولت انگلستان را واداشته است هرچند بتواند کمتر اجازه بدهد جنس به ایران وارد کنند واقف است. لکن از آنجا که اطمینان دارد دولت انگلستان در مقابل دردهای واقعی مردم ایران بی علاقه نمی ماند توقع دارد که به مناسبت عسرت فوق طاعت مردم و گرانی زائدالوصف اجناس خارجه در ایران اولیای دولت انگلستان چند مطلب ذیل را در نظر بگیرند:

۱. دولت ایران لاعلاج است که در باب آن قسمت از اجناس خارجه که جزء احتیاجات اولیه اکثریت مردم است، مخصوصاً در مورد قند و چای که بعد از نان و برنج قوت غالب مردم مملکت است و پارچه نخی که یگانه پوشاک عامه اهالی است و قیمت آنها به افسانه شبیه شده است، هرچه زودتر فکری بکنند. قبل از جنگ در حدود یکصد هزار تن قند مصرف

سالیانه مردم بود که در حدود بیست هزار تن آن در داخله تهیه می شد و بقیه را از خارجه می آوردند. مصرف قماش عامه نیز در حدود یکصد هزار عدل بود که جزء اعظم آن از روسیه و مقداری هم از ژاپون و هندوستان و قلیلی هم از انگلستان می آمد. قند را که دولت در ایام سابق به قرار هر کیلو یک شیلینگ به مردم می فروخت اکنون به پنج شیلینگ می فروشد، لیکن در بازار آزاد هر کیلو از هجده شیلینگ هم متجاوز است. پارچه ای را که سابقاً هر متر یک شیلینگ به مردم می داد امروز چهار شیلینگ می فروشد لکن در بازار آزاد به دوازده شیلینگ هم به دست نمی آید. ورود حداقل قند و پارچه نخ که سالیانه باید از خارج به ایران برسد ناچار باید به ترتیب معین انجام شود، تا دولت بتواند آن را به قیمت مناسب به مقدار مقرر عادلانه فی مابین مردم توزیع کند والا نه از جیره بندی این اجناس نتیجه ای عاید خواهد شد و نه از تثبیت قیمت آنها.

۲. در موقعی که اجناس مورد احتیاج ضروری مملکت و از جمله پارچه نخ از خارج به ایران نمی رسد و مردم در عسرت می باشند، یک قسمت از کارخانجات ایران از کارخانه چرم و نخ و پارچه نخ و پارچه پشمی و غیره مرتباً مشغول اند و برای رفع احتیاجات متفقین کار می کنند. اما همینکه در موقع برداشت محصول پنبه ایران معلوم شد که از نصف هم کمتر شده است و دارندگان پنبه در مصر حاضر شدند مقداری به کارخانجات ایران پنبه بفروشدند، مقامات دولت انگلستان به علت دوری راه ترجیح دادند که پنبه بین النهرین یا هندوستان به ایران فرستاده شود. حال آنکه بین النهرین نتوانست پنبه کافی به ایران بفرستد و دولت شوروی از لحاظ صحی با ورود پنبه هندی به ایران موافقت ندارد. از مجموع این گفتگوها نتیجه این شد که دولت نتوانست به مقدار قابلی پنبه به ایران وارد کند و به کارخانجات بدهد.

۳. قبل از اوت ۱۹۴۱ دولت و مردم ایران مقدار زیادی جنس که از آلمان خریده و قسمتی از وجه آن را پرداخته بودند در خاک شوروی داشتند که هنوز هم بلا تکلیف مانده و تکلیف خسارات که از آن بابت وارد شده است معلوم نیست. از این گذشته در همان موقع در گمرکات ایران مقدار معتابهی جنس آلمانی متعلق به دولت و افراد وجود داشت که قیمت آن کلاً یا جزئاً به آلمان پرداخته شده بود. مأمورین شوروی یک قسمت از اموال مزبور را اساساً مورد احتیاج خود دیدند و برای تحویل بقیه به صاحبان آنها معادل تمام قیمت آن مجدداً از آنها وجه گرفتند. این اقدام قهراً قیمت راس المال آن اجناس را بالا برد و بالطبع در گران شدن قیمت سایر اجناس نیز تأثیر زیادی کرد. استناد مقامات شوروی در مورد اجناس مزبور این بود که چون اجناس مزبور به نام اتباع آلمان حمل شده است، مال اتباع آلمان تلقی می شود و به این جهت دولت شوروی حق دارد آنها را ضبط کند و به عنوان مال خود به تجار ایرانی بفروشد. حال آنکه اتباع آلمان که جنس به نام آنها وارد شده بود فقط دلال معامله بودند.

۴. به طوری که مشهود شده است در باب امور مربوط به ایران ولو اینکه بسیار هم مهم

باشد، مأمورین دول متحد غالباً نظر دولت ایران را نمی‌خواهند و آن را شرط نمی‌دانند و به این جهت تصمیماتی که رأساً اتخاذ و ابلاغ می‌شود دولت ایران را دچار مرارت می‌کند. حال آنکه دولت ایران تصور می‌کند که این طریق با منظور و نیت متفقین منافی است، زیرا که مسئولیت اداره مملکت به عهده دولت ایران است. با این ترتیب معلوم نیست دولت مسئولیت خود را چگونه باید اعمال کند. اما از قانون وام و اجاره نیز دولت ایران هنوز بهره‌مند نشده است. به این معنی که در حدود ده ماه قبل یکی دو نماینده از امریکا به تهران آمده مدتی ماندند و صورت احتیاجات ایران را خواستند، لکن نتیجه‌ای جز موضوع چند صد دستگاه کامیون و مقداری غله مشهود نشد.

فلاحت

از اوت ۱۹۴۱ به بعد سه عامل به تدریج در کار فلاحت ایران رخنه کرده است که اگر چاره آن سریعاً نشود بعید نیست اسباب نقصان فاحش فلاحت بشود:

۱. ناامنی به علت پاشیدگی کارکشون و امنیه که بر اثر وقایع اوت ۱۹۴۱ در بسیاری از نقاط جان و مال رعیت را دستخوش تاخت و تاز یاغیان و دزدان و راهزنان محلی نموده است چنانکه رعایا مالک جان و مال خود نبوده‌اند و چون دامنه ناامنی هر روز وسعت می‌یابد ناچار از مساحت زمین زیر کشت به تدریج کاسته می‌شود.

۲. فقدان ضروریات زندگی و یا گرانی فوق‌العاده آن کم کم رعیت را از سر مزرعه برمی‌دارد و به شهرها و نقاطی که لوازم زندگی در آنجا فراهمتر باشد می‌کشاند چنانکه در اوایل امسال چندین هزار نفر از رعایا به اداره راه آهن و راه خوزستان آمده، زیر دست امریکائیا کار می‌کردند. زیرا که امریکاییها علاوه بر مزد روزانه مرتباً به هر یک از آنها نیم کیلو آرد و ۵۵ گرم قند و ۸ گرم چای می‌دادند. همچنین در ظرف دو سال اخیر لاقلاً یکصد هزار نفر به سکنه تهران افزوده شده است.

۳. پراکندگی عدیم‌النظیر عوامل زراعت از گاو و گوسفند و اسب و الاغ و غیرذالک که چون هم قیمت آنها فوق‌العاده بالا رفته بود و هم احتیاج رعیت به پول زیاد شده بود بسیاری از آنها را فروخته‌اند، و خریداران آنها را به خارج کشور برده و یا در ایران به مسلخ فرستاده‌اند. در این خصوص وارد کردن کود شیمیائی و ماشین فلاحتی محققاً یکی از اقدامات مفید خواهد بود و برای این مقصود و همچنین برای تهیه معاش رعیت و توسعه عوامل زراعت از بذر و گاو و دواب سرمایه کافی لازم خواهد شد و چون در ایران سی و نه هزار قریه احصاء کرده‌اند جز با سرمایه کافی که ناچار باید از خارجه بیاید بهبودی وضع زراعت ایران امکان نخواهد داشت. اگر محصول امسال گندم در ایران خوب شده به این علت بوده است که رعیت و مالک به طمع قیمت گزافی که سال گذشته یک باره دولت برای غله معین کرد به کشت تشویق شدند و مخصوصاً در نتیجه بارندگیهای نافع حاصل دیم خوب شد. لکن در مقابل، محصول اخیر پنبه از

بیست هزار تن به هشت هزار تن رسید و محصول اخیر چغندر که سال قبل از آن یکصد و پنجاه هزار تن بود و متجاوز از بیست هزار تن قند داد معادل یک ثلث تنزل کرد. یکی از اشکالات بزرگ وزارت کشاورزی این است که چند تن از قبیل عیسیوف و لاپیدوس که به عنوان مأمور و مقاطعه کار قوای نظامی متفقین می‌باشند جنگلهای ایران را رو به انهدام کامل می‌برند. به این مناسبت تقاضای وزارت کشاورزی این است که در معیت مأمورین دول متحد زودتر ترتیبی در این کار داده شود که جز آنچه را که بر طبق قواعد علمی می‌توان برید، نبرند. البته اگر مؤسسات صاحب سرمایه انگلیس بتوانند قراری در این باب با دولت ایران بگذارند به صرفه دولت خواهد بود.

یکی از بلیاتی که مخصوصاً در عرض دو سال اخیر به ایران رو آورده ملخ است که سال گذشته حاصل بعضی از نقاط جنوب را به کلی از میان برد. هر چند امسال چندان زیانی نرسانید لکن متخصصین دول متحد برای مبارزه با آن در سال آینده نقشه وسیعی کشیده‌اند که چهارصد میلیون ریال خرج دارد و به نظر ایشان اگر بر طبق نقشه اقدام نشود تمام محصول ایران در سال آینده در معرض خطر خواهد بود. دولت ایران در سال گذشته و امسال در حدود یکصد میلیون ریال به مصرف این مبارزه رسانیده و البته از مساعدت ذیقیمت متفقین نیز که در این راه مبذول داشته‌اند کمال امتنان را دارد. لکن گفتگو بر سر این است که از یک طرف دولت ایران با عسرت مالی فعلی نمی‌تواند چهارصد میلیون ریال برای این کار خرج کند و از طرف دیگر دولت شوروی اظهار می‌دارد که اگر در ایران مبارزه کامل نشود محصول روسیه نیز به خطر خواهد افتاد. حال آنکه اساساً آفت ملخ از ایران نیست، بلکه بلایی است که از ممالک، وابسته به انگلستان می‌آید و به محصول ایران صدمه می‌رساند. ضمناً نمایندگان دولت انگلیس نیز چنین اظهار می‌دارند که از لحاظ فنی مبارزه با ملخ قبل از اینکه به ایران برسد امکان ندارد. با این وصف بدیهی است که ایران که در این میانه قرار گرفته حقاً و انصافاً نمی‌بایستی تمام این مخارج را بر عهده بگیرد. اما در کنفرانسی که دو سه هفته قبل در تهران برای این موضوع تشکیل شد و نمایندگان انگلستان و شوروی و ممالک شرق در آن حضور داشتند پیشنهادی شد که اساس آن تقسیم ایران از لحاظ مبارزه با ملخ به سه منطقه بود که دولت ایران نمی‌توانست آن را بپذیرد و بالنتیجه تکلیف انجام نقشه مفصلی که متخصصین تهیه کرده بودند روشن نشد و البته تا فرصت باقی است دولت ایران ناچار است با کمک متفقین چاره‌ای برای این کار بیندیشد. علاوه بر این وزارت کشاورزی فهرستی از احتیاجات خود تنظیم کرده و مدتهاست از مقامات انگلیسی مقیم قاهره تقاضا نموده است ترتیبی برای تدارک آن بدهند لکن تا کون جوابی در آن باب داده نشده است.

صنایع و معادن

صنایع و معادن که در ظرف پانزده سال اخیر در ایران به وجود آمد و به تدریج توسعه پیدا

کرد، از دول‌لحاظ شایسته توجه دقیق است. یکی از جهت سفارشاتى که برای رفع احتیاجات آنها به آلمان داده شده و قیمت آنها کلاً یا جزئاً نیز تأدیه شده بود و بعد از وقایع اوت ۱۹۴۱ معلوم نشد تکلیف آنها چه خواهد بود؟ دیگر احتیاجاتی که از حیث یدکی و غیره دارند و معلوم نیست چگونه باید رفع شود؟ زیرا که: اولاً، مقدار زیادی از ماشینها و دستگاههایی که دولت یا مردم قبل از اوت ۱۹۴۱ از آلمان خریده و وجه آن را پرداخته اند بعضی یا در آلمان و یا در روسیه مانده و با همه کوششی که دولت نمود دسترسی به آنها پیدا نشد. چنانکه خود دولت یک فقره سی میلیون مارک برای خرید کارخانه ذوب آهن به آلمان پرداخت و از آن بابت جز مقدار مختصری آهن آلات و آجر نسوز و لوازم الکتریک چیزی به ایران نرسید و تاکنون نیز هیچ گونه قراری نتوانسته است با دول متحد بدهد که ترتیب جبران این خسارت و سایر وجوه دولت و مردم را معین کنند. ثانیاً، صورت احتیاجات صنعتی ایران (اعم از دولتی و خصوصی) را مکرر دولت به نمایندگان انگلستان و مأمورین وام و اجاره داده، لکن تاکنون هیچ نتیجه‌ای به دست نیامده است، و چون هر چه هم که از این قبیل اشیاء در بازار ایران پیدا می‌شد به تدریج مصرف شده و ماشینها همه در حال فرسودگی است، ناچار عنقریب قسمت عمده آن از چیز انتفاع خواهد افتاد. این همه مضمیقه که در کار است باز کارخانه‌های دولتی و خصوصی و معادن مرتباً یک قسمت عمده از وقت خود را صرف انجام سفارشهای قوای دول متحد می‌کنند. با این وصف نزد دولت ایران روشن نیست که این همکاری چگونه است که قوای نظامی دول متحد نمی‌توانند رفع حوائج همین کارخانه‌ها و معادن را جزء حوائج نظامی قلمداد و تأمین کنند. البته مأمورین دولت انگلستان در تهران در این زمینه کمال اهتمام را به خرج داده‌اند و حتی برای رفع این حوائج مانند کسی که دنبال کار خود می‌رود کوشیده‌اند، لکن غالباً نتیجه‌ای که گرفته‌اند محدود به اموری بوده که در خود ایران ممکن شده است، والا از خارج کمتر اتفاق افتاده که کمکی شده باشد. اما همین مطلب هم که صاحبان کارخانه‌های خصوصی قسمتی از سفارش متفقین را انجام می‌دهند خود باعث شده است که دولت نمی‌تواند آنها را مجبور کند مقررات موضوعه از طرف دولت را کاملاً مراعات کنند. به هر حال امروز در ایران اهمیت کارخانجات و معادن به ترتیبی که شرح داده شد، از اهمیتی که عادتاً صنعت و معدن در هر مملکت دارد به مراتب بیشتر است. زیرا که اگر به موضوع با تدبیر و مآل اندیشی توجه نشود، از لحاظ اجتماعی عواقف نامطلوب از آن ناشی خواهد شد. بدیهی است که امروز بدون مساعدت قطعی دول متحد دولت ایران نخواهد توانست در این خصوص از اقدامات خود نتیجه قطعی بگیرد.

صحیه

تدابیری که معمولاً عموم ممالک برای حفظ سلامت مردم و رفع امراض عمومی به کار می‌برند

در ایران به سبب عسرت مالی چندان وسعتی ندارد. با این وجود وقتی که در نتیجه گرسنگی و قحطی مردم دچار ضعف بنیه و امراض مختلف بشوند و امراض دیگری هم که اختصاصاً در ایام جنگ شیوع پیدا می‌کند بر آنچه از سابق بوده مزید شود، گرفتاری سختی برای عامه مردم پدید می‌آید. از آن جمله مرض محرقه است که به این شکل جز نادراً در ایران سابقه نداشت و در واقع سوغاتی است که سال گذشته مهاجرین لهستانی به ایران آوردند چنانکه در تمام مملکت انتشار یافت و در خود تهران تعداد متوفیات را تا ماهی یکهزار نفر بالا برد. عاقبت در نتیجه اقداماتی که برای مبارزه با آن به عمل آمد مرض تخفیف کلی پیدا کرد لکن بیم شیوع سخت آن در زمستان آینده هنوز باقی است. به طور کلی وزارت بهداشتی ایران برای اقدام به دفع محرقه و امراض مسری دیگر و سایر اقدامات ضروری صحتی احتیاجاتی دارد که کمیته تدارکات خاورمیانه همه آنها را تصویب کرده و اجازه آنها را صادر نموده، لکن از ارسال آنها به ایران هنوز اطلاعی نرسیده و به این مناسبت وزارت بهداشتی تقاضای تسریع دارد. از جمله احتیاجات مزبور آنچه اهمیت فوق العاده دارد انواع دواهایی است که همه دنیا به قدر نان به آن احتیاج دارند. زیرا که در ایران در این دو سال اخیر کار نایابی و گرانی دوا به جایی رسیده که نه تنها مردم بی بضاعت نمی‌توانند بخرند و اغلب از مرض می‌میرند بلکه مردمان صاحب سرمایه نیز از خرید آن عاجز مانده‌اند. مثلاً قیمت یک دانه آمپول که سابقاً یک شیلینگ بود به یک لیره و پنج شیلینگ و یک جعبه قرص که سابقاً سه شیلینگ بود به یک لیره و نیم رسیده است.

ادویه عمومی نیز به همین تناسب و بلکه بعضی اوقات بیشتر ترقی کرده است. چنانکه یک قرص گنه گنه که معمولاً در حدود یک پنس قیمت داشت اکنون یک شیلینگ و بیشتر فروخته می‌شود و به علت کمیابی اغلب هم به دست نمی‌آید. با این وصف اگر توجه عاجلی به ارسال مقدار کافی دوا به ایران نشود از این رهگذر هم جان مردم سخت در معرض خطر است و دولت قطع دارد که عاطفه ملت انگلستان و امریکا و علاقه‌ای که همیشه به حفظ حیات مردم دنیا نشان داده‌اند فکری در این خصوص خواهد کرد.

یکی دیگر از لوازم تندرستی مردم صابون است که قیمت آن نیز در این دو سال از هر قالب شش پنس حداقل به پنج شیلینگ رسیده و عامه مردم قادر به خرید و مصرف آن نمی‌شوند. در ایران صابون را اغلب با وسایل محلی می‌سازند و علاوه بر این در تهران یک کارخانه صابون‌سازی نیز وجود دارد، لکن اشکال عمده در نایابی و گرانی چربی و روغن است. البته دولت ایران احتیاج دولت شوروی را به چربی و روغنهای نباتی می‌داند. حتی وزارت پیشه و هنر قراری با مقامات شوروی گذاشته است که به اتفاق از روغن تخم پنبه ایران استفاده کنند و موافقت نموده که گلیسرین کارخانه گلیسرین را نیز به دولت شوروی بدهد. حتی مأمورین شوروی در این اواخر چند صد تن صابون از وزارت پیشه و هنر خواسته بودند، لکن با وضع فعلی

چربی و روغن که در بازار ایران به دست می‌آید برای رفع حواجی کافی نیست و قیمت آن نیز گزاف است. برای رفع این مشکلات چندی قبل دولت ایران خواست از هندوستان روغن نارگیل بیاورد لکن نتیجه‌ای حاصل نشد و با این ترتیب برای سلامت مردم از جهت نظافت راهی باید به دست آورد.

ارزاق

در ظرف دو سال گذشته دولت ایران نیز مانند هر دولت دیگر بزرگترین مشکلی که در برابر خود داشته تأمین معاش مردم بوده است. از جمله اجناسی که امر معاش مردم بسته به آنهاست کیفیت قند و چای و پارچه نخی قبلاً توضیح شد و آنچه باقی می‌ماند گندم است و برنج و گوشت و سوخت.

در باب سوخت مواد عمده در ایران غیر از مواد نفتی هیزم و زغال چوب است. مضیقه زغال چوب و هیزم در سال گذشته بیشتر از جهت فقدان وسله نقلیه بود که به دست نمی‌آمد. ضمناً قوای دول متحد نیز به هیزم احتیاج داشتند. بالفعل نیز از حیث فقدان وسيله نقلیه وضع به قرار سابق است. چنانکه الان که تابستان است در تهران هر تن زغال چوب بیست لیره و هر تن هیزم دوازده لیره قیمت دارد و اگر اقدامی را که دکتر میلیسپو در این باب در نظر گرفته اجرا نشود امسال از سال گذشته نیز هیزم و زغال سخت‌تر و گرانتر خواهد شد. گذشته از سوخت برای اینکه حتی المقدور از احتیاجات لازمه مردم ایران که از آن در اینجا بحث می‌شود کاسته شود، از لباس پشمی و کفش و کلاه و مرغ و تخم مرغ و کره و انواع میوه و غیرذالک که قیمت آنها نیز نسبت به ده سال قبل لااقل ده برابر شده و مردم توانایی خرید آن را ندارند، در اینجا ذکری نمی‌شود، فقط یادآوری این نکته لازم است که در مورد اجناسی که از خارجه به ایران می‌آید علت اساسی گرانی نقصان واردات است، اما در مورد اجناسی که در خود ایران تهیه می‌شود (اگر گندم که در سال گذشته محصول آن خوب نبود استثناء شود)، باید گفت که علت گرانی کمیابی آن نبوده است. زیرا که در سال گذشته محصول برنج به قدری زیاد بود که در ظرف سی سال اخیر نظیر نداشت. انواع میوه به قدری فراوان بود که در ظرف ده سال اخیر کسی به خاطر نمی‌آورد. مرغ و تخم مرغ به حد وفور وجود داشت. نقصانی هم که در گوشت به هم رسیده بود فاحش نبود. بنابراین وقتی که ترقی عظیم نظیر محصولات داخله ایران مورد دقت قرار گیرد معلوم می‌شود که معلول چهار امر ذیل بوده است:

۱. خرید آنها برای مصرف قوای متفقین و وابستگان آنها (از قبیل مهاجرین لهستانی) در ایران.

۲. صدور آنها به توسط متفقین یا به توسط تجار (که به علل سابق الذکر دولت نمی‌تواند از آنها ممانعت کند).

۳. منع ارسال آنها از نقطه‌ای به نقطه دیگر در داخله مملکت.

۴. فقدان وسائط نقلیه.

اما اینکه در سال گذشته مدام به دولت ایران گفته می‌شد که چون جیره‌بندی نشده است، این قحطی و گرانی بروز کرده است، حقیقت این است که با وجود چهار علت فوق‌الذکر حقاً به دولت ایران ایرادی وارد نبود. زیرا که از اجرای پیشنهاد مزبور انتظار نتیجه عمده نمی‌رفت چنانکه وقتی هم که مشغول اجرای آنها شدند مشکل سخت‌تر شد. در همه جای دنیا آنچه را که دولت جیره‌بندی می‌کند باید بتواند به مقدار مقرر به همه مردم مملکت برساند. حال آنکه دولت ایران در سال گذشته نه گندم و برنج و گوشت و قماش و قند و چای و سوخت ذخیره داشت، نه مطمئن بود که بتواند آنها را به تدریج تهیه کند. زیرا که: اولاً، متفقین تعهدی در این باب نمی‌کردند. ثانیاً، دارندگان جنس هم مشتریان نقد دیگری زیر سر داشتند و هم غالباً راه صدور برای آنها باز بود و به علل سابق‌الذکر دولت نمی‌توانست مانع آنها بشود و حاضر نبودند به آسانی جنس خود را ارزان به دولت بفروشدند. ثالثاً، آن مقدار هم که خود دولت گندم و برنج در بعضی از نقاط مملکت به زحمت می‌خرید (از قبیل گرگان، مازندران، گیلان، آذربایجان و خراسان) یا وسیله حمل و نقل به دست نمی‌آورد که آن را حمل کند، یا اینکه اشخاص و مقامات خارجی برای ممانعت از حمل آن دلایل و وسایلی داشتند و دولت را مستأصل می‌کردند. با اینهمه برای اینکه تجربه‌ای شده باشد دولت در شهر تهران و بعضی بلاد دیگر جیره‌بندی نان را معمول نمود، لکن از عهده برنیامد. زیرا که تهران روزی دویست و پنجاه تن گندم می‌خواست و حال آنکه در ذخیره دویست و پنجاه کیلو هم گندم نبود و هر چه دولت می‌کوشید نمی‌توانست روزانه به مقدار کافی جنس جمع‌آوری کند. آنچه را هم که جمع می‌کرد نمی‌توانست به وسیله راه آهن و کامیون به تهران برساند، چنانکه مردم چندین روز بی‌نان ماندند و در حادثه ۱۷ آذر ۱۳۲۱ به علت گرسنگی به هیجان آمدند و آشوبی بر پا کردند که بیم آن می‌رفت دامنه پیدا کند و تمام مملکت را بگیرد.

اما در باب مجازات محکومین نیز اولاً، احتکار بعضی اجناس از قبیل میوه و تخم مرغ اساساً معقول نیست. ثانیاً، در مواردی که جنس وافر باشد (مثل برنج در سال گذشته) کسی آن را احتکار نمی‌کند مگر اینکه مطمئن باشد که علاوه بر مصرف عادی مملکت مصرف زیاد دیگری پیدا خواهد کرد. ثالثاً، بدیهی است که قحطی قهراً محکومین را به خیال می‌اندازد که جنس خود را نگاهدارند تا گرانتر بفروشند. اما اگر اوضاع طوری باشد که بعضی اشخاص بتوانند جنس خود را به خارج صادر کنند و دولت نتواند جلوی آنها را بگیرد رغبت به احتکار بیشتر خواهد بود. البته دولت ایران هر چه می‌توانست برای تنبیه محکومین می‌کرد لکن اقدامات دولت در این رشته چنین تعبیر شد که دولت فقط در برابر اتباع خود قدرت نمایی می‌کند و حال آنکه در برابر خارجیها لاعلاج ساکت می‌ماند. علی‌ایحال توضیحاتی که در باب چهارم عامل سابق‌الذکر می‌توان داد از قرار ذیل است:

در باب خرید جنس برای مصرف قوای متفقین و وابستگان آنها در ایران قطع نظر از اینکه از اوت ۱۹۴۱ به بعد مکرر دول متحد اطمینان داده‌اند که قوای آنها از حیث آذوقه و مسکن و سایر احتیاجات تحمیلی بر ایران نخواهد کرد و این مطلب به موجب پیمان اتحاد نیز معهود بود، لکن عملاً این ترتیب پیش نیامد و خرید جنس توسط آنها در بازار علت شکایت شد. البته قوای دول متحد بعضی احتیاجات ضروری دارند که آنها را نمی‌توان از خارج وارد کرد، لکن عقیده مردم ایران همیشه این بود که چون تعداد قوای متفقین به نسبت جمعیت ایران زیاد نیست، در صورتی که طرفین در مقام همکاری بیشتری باشند، اولیای سه دولت می‌توانند از احتیاجات ضروری قوای متفقین آنچه را که نمی‌توان از خارج وارد کرد و همچنین احتیاجات ضروری مردم ایران را یکجا، با هم در نظر بگیرند و بر اساس منصفانه قرار کلی به جهت آسایش عموم آنها بدهند، تا دیگر برای اقدامات انفرادی و خریدهای جداگانه هیچ‌گونه موجبی باقی نماند.

البته مضمقه‌ای که در کار کشتیرانی دنیا در این موقع ایجاد شده بود جای تردید نیست، از این گذشته موجب امتنان بود که دول متحد در موقعی که کار آذوقه در ایران فوق‌العاده سخت شد حاضر شدند مساعدتی به ایران بکنند. یعنی دولت انگلستان از مارس ۱۹۴۳ به تدریج ۲۵ هزار تن گندمی را که چندی قبل تعهد کرده بود رسانید و دولت شوروی نیز متعاقب آن بیست و پنج هزار تن گندم برای تهران وارد نمود. اما توقع دولت و ملت ایران در آن روزهای سخت، یعنی چهارپنج ماه قبل از مارس ۱۹۴۳ این بود که دول متحد هم به مناسبت علایق عیدیه‌ای که فی مابین موجود است، هم به موجب پیمان ژانویه ۱۹۴۲ و هم از لحاظ اهمیت بی‌ظنیری که خودشان برای حفظ امنیت ایران - راه کمک به روسیه - قائل هستند، رفع گرسنگی مردم ایران را نیز جزء سایر امور جنگی که اوقات خود را صرف حل آنها می‌کنند بگذارند. علی‌الخصوص که این قحطی و گرسنگی از برهم خوردن نظم در ایران به وجود آمده بود و برقراری نظم از موقعی که قوای دول متحد به ایران آمده‌اند بدون مساعدت دول متحد صورت‌پذیر نیست. ملت ایران می‌دید که مقامات انگلیسی در ایران با چه دلسوزی و مراقبت شبانه‌روزی خوراک و پوشاک و مسکن و نظافت و معالجه و گردش و پرورش بدنی و روحی متجاوز از پنجاه هزار نفر مهاجر لهستانی را در ایران مرتب و منظم کرده‌اند و در اوقاتی که در تهران تعداد زیادی از مردم نان پیدا نمی‌کردند و مرگ و مرض همه را احاطه کرده بود و گرانی به جایی رسیده بود که تخم مرغ دانه‌ای یک شیلینگ پیدا نمی‌شد، جراید به تصدیق مستشار امریکایی وزارت خواربار می‌نوشتند که نان خالص و شیر و تخم مرغ و کره و مربا و گوشت و غیره به حد وفور برای مهاجرین لهستانی تهیه می‌شود، از خود می‌پرسیدند که چگونه شده است که دولت انگلستان در برابر این مصیبت که به مردم ایران روی آورده است به همان درجه لهستانیها مساعدت نمی‌کند. طول کلام در این باب فقط از لحاظ علاقه تامی است که ایرانیان

به حفظ توسعه دوستی با متفقین دارند و منظور از بیان این مطلب این است، که دولت ایران وظیفه خود می‌داند با مساعدت متحدین خود، هر اقدامی را که برای رفع هرگونه شبهه از مردم ایران لازم است، انجام بدهد.

اما در باب صدور گندم و برنج و حبوبات و سیب‌زمینی و کره و سایر اقسام خوراکی و انواع دواب و غیرذالک نسبت به آنچه بنا باشد بدون اجازه دولت بیرون برود و در سال گذشته نیز محققاً به مقدار معتابهی بیرون رفته است علاج منحصر همین است که دولت ایران با کمک دول متحد نقشه قطعی و عملی برای این کار بکشد و به مساعدت و تقویت کامل آنها، آن را به موقع اجرا بگذارد. والا مادامی که دولت ایران شب و روز در راهها و مخصوصاً در سرحدات مأمور جدی و مراقبت نداشته باشد و گمرکات ایران وظیفه خود را تمام و کمال انجام ندهند، جلوگیری از قاچاق جنس به خارج محال است. لکن ذکر این موضوع در اینجا برای توضیحی در باب صدور اجناس سابق الذکر بنا به اجازه خود دولت بود، و خلاصه مطلب در این باب است که در سال گذشته دولت ایران موافقت کرد بیست هزار تن گندم و جو و سی هزار تن برنج و دو هزار تن سیب‌زمینی به قیمت ثابت به دولت شوروی بفروشد و ضمناً اجازه داد که مقدار معتابهی گاو و گوسفند و دواب و اجناس دیگر نیز خود بخرند و صادر کنند.

بنا به مناسبات اقتصادی و سیاسی و حسن روابط همجواری که سالهاست فی‌مابین ایران و روسیه برقرار بوده و مخصوصاً به مناسبت فصل تازه‌ای که از موقع امضای پیمان ژانویه ۱۹۴۲ در همکاری ایران و شوروی پیش آمده است، وقتی که دولت ایران در مقام ابراز مودت و دوستی یک چنین مساعدتی در موقع سختی و تنگی خود ایران، با دولت شوروی می‌کند، البته منتی به کسی ندارد علی‌الخصوص که دولت شوروی در سنوات سابق نیز مرتباً از ایران غله و برنج و غیره می‌خرید و به روسیه می‌برد، از این گذشته ضرر و زیانی هم که در نتیجه خرید و فروش برنج و غله و سیب‌زمینی مزبور به خزانه دولت وارد شده است، در برابر دوستی و یگانگی دولت شوروی قابل نیست، لکن در این مقام توقع دولت ایران این است که مأمورین دولت شوروی نیز این مطلب را از مد نظر دور ندارند که دولت را چاره‌ای نیست جز اینکه هر چه بتواند مرتباً غله و برنج و سایر مواد خوراکی را از ولایات شمالی برای مصرف سایر ولایات ایران حمل کند و برای انجام این مقصود با تمام وسایل موجود در ایران از راه آهن و کامیون و دواب و غیره و همچنین با کلیه وسایل خودشان هر کمکی را که لازم باشد به دولت ایران بکنند. علی‌الخصوص که در سنوات گذشته نیز همیشه اوقات عیناً به همین رویه اجرا می‌شد و ولایات مختلف ایران نیز مانند سایر ممالک دنیا احتیاجات همدیگر را فی‌مابین خودشان رفع می‌کردند. به علاوه در موقعی که دولتین انگلستان و امریکا بنا به قراری که داده‌اند هر چه بتوانند مواد خوراکی از قبیل آرد و قند و حبوبات و کنسرو و غیره از راه ایران به روسیه می‌فرستند، مردم قحطی‌زده ایران این اجناس را که از راه ایران رد شده است می‌بینند توقع

نمی‌کنند که به تناسب شرکتی که در راه برانداختن جنگ کرده‌اند، حصه‌ای از اجناس به آنها داده نشود؟ آیا حمل قسمتی از مازاد محصول ایات شمالی به نقاط دیگر مملکت جز اقدامی به جا و به حق چیز دیگری ممکن است تعبیر شود؟

به هر حال دولت ایران توفیق نیافت قرار کلی در این باب بگذارد لکن به تدریج مقدار مختصری غله و برنج از ولایات شمالی به تهران می‌رسید و ضمناً در همان مواقع برای اینکه ثابت کند که حتی زاید بر آنچه هم که تا آن وقت با دول متحد در لوازم کار جنگ همکاری نموده حاضر است قدم بردارد، با دولت شوروی قراری امضاء کرد و به موجب آن تعهد نمود که بر طبق شرایط معین سالیانه برای دولت شوروی تفنگ و فشنگ و پتانچه بسازد. به علاوه کار نان مردم در ایران از جهات دیگر نیز لاینحل مانده است به این معنی که هم گران است (چنانکه در خود تهران چند ماه قبل باز سی درصد بر آن افزودند و از قرار هر کیلو سه ریال قیمت نان را تعیین کردند.) و هم دولت ظاهراً هنوز از ضرری که از آن بابت مرتباً می‌داد خلاص نشده و این ضرر تا چند ماه قبل از قرار هر ماه چهل و هفت هزار لیره انگلیسی بود. لکن نه مردم تاب این قیمت گزاف را دارند و نه خزانه دولت تاب تحمل این زیان را. قطع نظر از اینکه دولت موظف است ضروریات اولیه زندگی عموم مردم را تأمین کند، امروز در ایران مخصوصاً وضع مستخدمین دولت مقدم بر سایر طبقات باعث بیم دولت شده است. زیرا که: اولاً، طبقات دیگر مردم در موقع گرانی می‌توانند به قیمت جنس یا به اجرت کار خود بیفزایند، حال آنکه این کار برای مستخدمین دولت که میزان اجرت آنها امروز حد اعلی دو برابر بیست سال قبل است، لکن قیمت اشیاء لااقل ده برابر شده است امکان‌پذیر نیست. ثانیاً، هر تصمیمی که دولت بگیرد و بخواهد اجرا کند ناچار باید به دست مأمورین انجام بگیرد، اگر مأمورین از بابت معاش خود راحت نباشند چنانکه باید نخواهند توانست خدمت کنند، اما وقتی که دولت می‌بیند مواجب مستخدمین او را در هر رتبه و مقامی که باشند کفاف مخارج ضروری آنها را نمی‌دهد و مواجب ماهیانه کسانی که حائز حد اعلای درجات قانون استخدام دولتی هستند فقط معادل قیمت دو دست لباس یا پنج جفت کفش یا دوتن زغال است، البته معلوم است که مستخدمین دچار چه مرارتی هستند. مستخدمین دولت در ظرف این دو سال هر طور بود به امید منتظر شدند، لکن اگر حالا هم باز فکری به حال آنها نشود مسلماً انجام کار دولت دچار وقفه خواهد شد. چنانکه مقدمه آن دو ماه قبل ظاهر شد و مهندسین اعتصاب کردند و چندی بر سر کار نرفتند و دولت وعده داد که فکری به حا عموم مستخدمین بکند. چندی قبل طرحی تهیه شده بود که دولت ضروریات زندگی مستخدمین خود را تهیه کند و به قیمتی که متناسب با حقوق آنها باشد به آنها بدهد، لکن دکتر میلسپو نتوانست برای حوایج مستخدمین دولت انبار و دستگاه جداگانه ترتیب بدهد. از طرف دیگر از لحاظ کسر عواید دولت در بودجه‌ای هم که اخیراً به مجلس تقدیم نمود نتوانست اضافه‌ای برای مستخدمین دولت در نظر

بگیرد. مجموع این مسائل باعث شده است که جراید و مجلس مدام از اوضاع بد بگویند و به دولت حمله کنند. در مقابل این پیشامدها تنها کاری که دولت می‌تواند بکند توقیف جراید است، لکن اگر متعاقب توقیف جراید دولت توانایی نداشته باشد که در اصل مصائب مردم و مملکت تخفیفی بدهد چنانکه تاکنون این توانایی را نداشته است، توقیف هر روزنامه سبب محبوبیت او در میان مردم می‌شود و روزنامه دیگر راهی را که روزنامه توقیف شده در پیش گرفته بود دنبال می‌کند، و دوام این وضع مملکت را اندک اندک به آن درجه از ضعف می‌رساند که سرانجام آن وقفه کلی کار دولت است. چون دولت ایران شک ندارد که دول متحد علاقمند به آرامش ایران بوده، مایل اند که هر چه زودتر دولت با تقویت دول متحد و مخصوصاً دولت انگلستان به علاج دردهایی که ذکر آنها گذشت بپردازد و به این ترتیب خاطر خود و دولت متحد را از آینده ایران آسوده کند.

سند شماره ۴۲۱ [گزارش تقی‌زاده، وزیرمختار ایران در لندن به نخست‌وزیر در مورد نامه
وزیر راه و اقدامات متفقین برای کمک به اقتصاد ایران]

شماره ۱۶

تاریخ ۱۳۲۲/۹/۷

مقام محترم ریاست وزراء

در تعقیب معروضه شماره ۱۱۵۹/۷/۱۹ مورخه ۲۰ آبان ماه ۱۳۲۲ که لایحه آقای هژیر (متن فارسی و ترجمه انگلیسی) در لف آن تقدیم شد، اینک مراسله جوابیه آقای ایدن وزیر امور خارجه انگلیس را که خطاب به این جانب نوشته‌اند لفاً تقدیم می‌کند. چنانکه ملاحظه می‌فرمایید در جواب اظهارات آقای هژیر تأخیر خیلی فاحش نمودند. برحسب اظهارات خودشان برای بعضی تحقیقات به قاهره و تهران مراجعه نمودند. درواقع برای به دست آوردن بعضی ارقام و اعداد (به قصد رد اظهارات با نام و نشان آقای هژیر) مطالعات و فحوص و بحث مشع نمودند، ولی چنانکه بر خاطر شریف از ملاحظه جواب روشن خواهد شد، اظهارات و دلایل مندرجه غالباً یا بیان قسمتی از حقیقت و اغماص از قسمت متمم بوده و یا سست و کم‌قوت است، منتهی درجه سستی در اظهارات بی‌نام و نشان است که در ضمن استدلال ذکر شده، مانند اینکه خرما در تهران موجود بوده و چایی و قند در تهران در چند نقطه احتکار شده و غیره که موجب تعجب است که چرا از میزان و محل و اسم اشخاص و نام و نشان ذکری نیست و اگر مطابق حقیقت بوده چه مجذور و ملاحظه‌ای از ذکر نام و نشان و مشخصات بوده و از کی ملاحظه داشته‌اند و چرا در موقعی که دولت قریب یک سال مستمر در حمل خرما یا چایی اصرار متوالی و مکرر داشت، جواب نگفتند و به خود دولت اظهار نکردند که در فلان جا در بازار یا نزد فلان کس فلان مقدار موجود است که دولت اقدام به ضبط آنها بکند. البته ما

نصب علامت در راه نندارکاتی متلفن، حوالی ملایر.

یک افسر انگلیس، و یک افسر روس، در کنار یکدیگر.

در اینجا نخواستیم داخل بحث طولانی سطر به سطر شده و مدلل کنیم که خیلی از این اظهارات نیمه راست است. مثلاً در آنچه می‌گویند ۲۷ هزار تن نفت و مشتقات آن در ماه با راه‌آهن برای ما حمل می‌کنند این حقیقت مستور داشته شده که این مقدار شامل بنزین و غیره نیز می‌باشد که به درد حمل اشیاء به روسیه می‌خورد. یعنی مقدار عمده از آن به مصرف کامیونهای مؤسسه تجارتي خودشان یعنی «U.K.C.C.» که کامیونهای ما را تصرف نموده و باز به روسیه مهمات لازم حمل می‌کنند و به مصرف سایر حمل و نقل متفقین در همه جای ایران از قبیل کلیه آنچه انگلیسیها و روسها و امریکاییها برای مقاصد خود به کار می‌برند می‌رسد.

در موضوع هفت هزار تن در ماه هم که می‌گویند برای حمل سایر اشیاء به داخله ایران اختصاص داده‌اند، این نکته اغماض و کتمان شده که این مقدار را به عنوان سهمیه ثابت منظم در ماه به ما اطلاع نداده‌اند. (که می‌گویند ما از آن استفاده نکرده و آن مقدار را حمل نکرده‌ایم.) بلکه روز به روز بغتاً و بدون خبر قبلی در یکی از ایستگاههای طول راه‌آهن خبر می‌دهند که فردا یا دو روز دیگر می‌توانید دو هزار تن جنس حمل کنید و کسی از پیش نمی‌دانسته که مال در ایستگاه حاضر کند و همین که روز معین می‌گذشت دیگر آنچه به ایستگاه آورده شود حمل نمی‌کنند، به عنوان اینکه موقع گذشت و نیاوردید هکذا باب فعلل و تفعلل که در اینجا مجال تشریح وافی نقاط ضعیف مشروحه جوابیه نیست.

به هر حال پس از رسیدن جواب مزبور در دو جلسه که در وزارت خارجه با رؤسای آن وزارتخانه منعقد شد، آقای هژیر (با حضور این جانب) با بیانات وافی و استدلال شافی مطالب را توضیح داده، نظر دولت ایران را به حضرات فهماندند. در نتیجه وعده دادند مطالعات و مشاورات بیشتری نموده یک لایحه جوابیه متمم نیز بفرستند و گفتند که تقریباً تا یک هفته این جواب را می‌دهند. ولی باز تأخیر و تعویق نامطلوب پیش آمد، و تا امروز که هفتم آذر است هنوز جواب حضرات نرسیده است. قصد دارم امروز یا فردا در این باب در وزارت خارجه گفتگو بکنم که تعجیل نمایند و آقای هژیر را بیش از این معطل ننمایند. بدبختانه حضرات هم در این اوقات خیلی گرفتار و بیش از معمول و میزان عادی غرق امور اساسی صلح و جنگ به نظر می‌آیند. ظاهراً آقای چرچیل رئیس‌الوزراء در انگلستان نیست. بعضی حدس می‌زنند باز برای ملاقات روزولت و استالین رفته است. احتمال می‌رود وزیر امور خارجه هم در اینجا نباشد. معاون دائمی وزارت خارجه هم رفته و لذا کار کند پیش می‌رود. با همه مراتب مذکور در فوق امیدوارم این اقدامات یعنی مخصوصاً آمدن آقای هژیر و ملاقاتها و بیانات کتبی و شفاهی ایشان بی‌ثمر و بی‌نتیجه نبوده است و شاید دوستان انگلیسی ما عاقبت قدمی به سوی مقاصد ایران بردارند.

تقی زاده

* * *

کنفرانس سه دولت در تهران چهار روز ادامه یافت. در مدت جریان کنفرانس میان شاه و روزولت و استالین و چرچیل ملاقاتهایی انجام گرفت. علی سهریلی نخست وزیر و محمد ساعد وزیر امور خارجه نیز با مولوتف و ایدن و ژنرال هورلی، نماینده مخصوص رئیس جمهوری امریکا، ملاقات و گفت و گو کردند. (به نقل از درباره سوم شهریور).

سند شماره ۴۲۲ [متن اعلامیه سران سه دولت راجع به ایران مورخ اول دسامبر ۱۹۴۳ برابر با نهم آذرماه ۱۳۲۲]

رئیس جمهوری کشورهای متحده امریکا، نخست وزیر اتحاد جماهیر شوروی و نخست وزیر ممالک متحده انگلستان پس از مشورت بین خود و با نخست وزیر ایران مایلند موافقت سه دولت را راجع به مناسبات خود با ایران اعلام دارند. دولتهای کشورهای متحده امریکا و اتحاد جماهیر شوروی و انگلستان کمکهایی را که ایران در تعقیب جنگ بر علیه دشمن مشترک، و مخصوصاً در قسمت تسهیل وسایل حمل و نقل و مهمات از ممالک ماوراء بحار به اتحاد جماهیر شوروی به عمل آورده، تصدیق دارند.

سه دولت نامبرده تصدیق دارند که این جنگ مشکلات اقتصادی خاصی برای ایران فراهم آورده و موافقت دارند که با در نظر گرفتن احتیاجات سنگینی که عملیات جنگی جهانی بر آنها تحمیل می کند و کمی وسایل حمل و نقل در دنیا و همچنین کمی مواد خام و سایر حوائج کشوری، کمکهای اقتصادی خود را تا حد امکان به دولت ایران ادامه بدهند. راجع به دوره بعد از جنگ، دول کشورهای متحده امریکا و اتحاد جماهیر شوروی و ممالک متحده انگلستان با دولت ایران موافقت دارند که هر نوع مسائل اقتصادی که در پایان مخاصمات، ایران با آن مواجه باشد، از طرف کنفرانسها یا مجامع بین المللی که برای مطالعه مسائل اقتصادی بین المللی تشکیل یا ایجاد شود، با مسائل اقتصادی سایر ملل متحده مورد توجه کامل قرار گیرد.

دولتهای کشورهای متحده امریکا و اتحاد جماهیر شوروی و ممالک متحده انگلستان در حفظ استقلال و حاکمیت و تمامیت ارضی ایران با دولت ایران اتفاق نظر دارند و به مشارکت ایران با سایر ملل صلح دوست در برقراری صلح بین المللی و امنیت و سعادت بعد از جنگ بر طبق اصول منشور آتلانتیک که مورد قبول هر چهار دولت است استظهار دارند.

فرانکلین. د. روزولت

وینستون چرچیل

ژ. و. استالین

* * *

مارشال وروسیف شمشیر استالینگراد را به روزگت نشان می دهد.

اساتلین و چمرچیل در خلال مراسم نواختن سرود ملی متفقدین به حال سلام ایستادند. شمشیر در جمعیه‌ای بر روی میز قرار دارد. در طرفین اساتلین، موروفک و ولوشیفلیف دیده می‌شوند. در سمت راست چمرچیل نیز آنتونی ایدن ایستاده

در تاریخ دهم آذرماه ۱۳۲۲ موقعی که زمامداران سه کشور به پایتختهای خود مراجعت یا هنوز در راه بودند اعلامیه عمومی انجمن (کنفرانس) تهران از سوی خبرگزاریهای انگلیس و امریکا و شوروی به شرح زیر در سراسر جهان منتشر گردید.

سند شماره ۴۲۳ [اعلامیه کنفرانس تهران که سران دول متفق در موقع ترک تهران منتشر

کردند]

ما رئیس جمهوری امریکا و نخست وزیر انگلیس و نخست وزیر اتحاد جماهیر شوروی در این چهار روز اخیر در پایتخت ایران، متفق خودمان، گرد آمده و سیاست مشترک خود را تنظیم و تأیید نمودیم. ما تصمیم گرفتیم که ملتهای ما در دوره جنگ و سپس در دوران صلح به اتفاق و همراهی یکدیگر کار کنند. راجع به مسائل جنگ، افسران ستاد ما در مذاکرات شرکت نموده و به منظور انهدام نیروهای آلمانی نقشه های لازم را طرح و تنظیم کردیم. در خصوص کیفیت و موقع اجرای عملیات از جهات خاور و باختر و جنوب موافقت نظر کامل حاصل گردید. این حسن تفاهم مشترک تضمین می کند که پیروزی از آن ما خواهد بود.

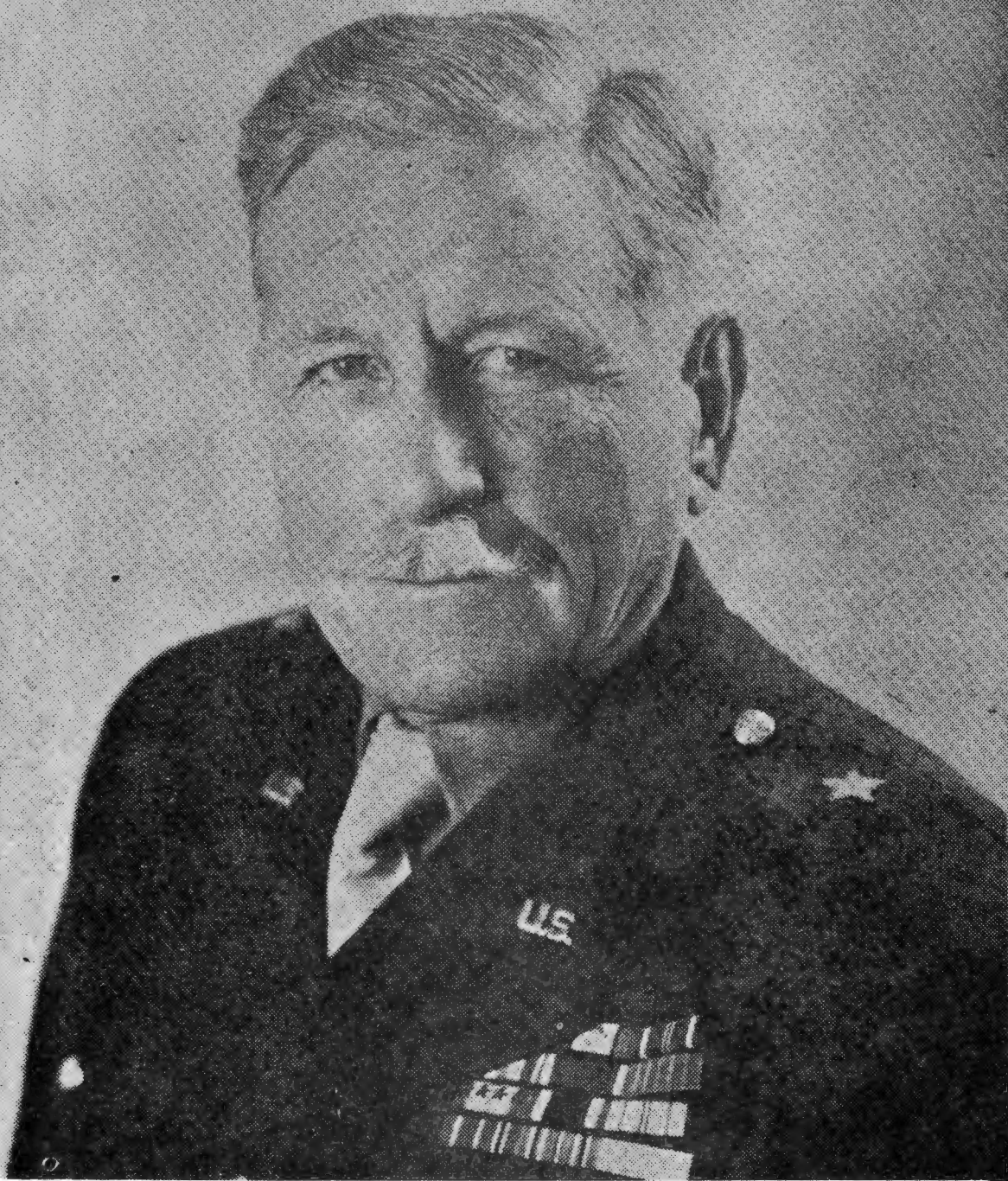
راجع به صلح هم ما اطمینان داریم که در پرتو اتفاق ما، یک صلح پایدار برقرار خواهد گردید. راجع به استقرار یک صلحی که ناشی از حسن نیت توده ملل جهان بوده، و تا چندین نسل خطر و بیم جنگ را مرتفع دارد، ما کاملاً به مسئولیت قطعی خود و تمام ملتهای متفق معترف و واقف می باشیم. ما مسائل آینده را با کمک رایزنان سیاسی خود تحت مطالعه درآوردیم. ما از کلیه کشورهای بزرگ و کوچک که اهالی آنها نیز مانند اهالی کشورهای ما قلباً و روحاً تصمیم گرفته اند ظلم و ستمگری و بردگی و آزار و اذیت را از صحنه جهان برچینند، متوقع همکاری و مشارکت عملی بوده و خواهیم بود و ابراز موافقت و الحاق آنها را به حلقه ملتهای دموکرات جهان با کمال مسرت استقبال خواهیم کرد.

در خصوص اضمحلال و نابودی ارتشهای زمینی و زیردریاییها و صنایع جنگی هوایی آلمان هیچ دولتی در روی زمین قادر به جلوگیری از تصمیم ما نخواهد بود. حملات ما بیرحمانه و روزافزون خواهد بود. ما با کمال اعتماد منتظر روزی هستیم که در پرتو این انجمنهای دوستانه کلیه ملتهای جهان بتوانند به آزادی زندگانی کرده و دستخوش ظلم و ستم واقع نگردند و در آمال و آرزوهای خود کامیاب شوند.

ما با تصمیم و امید به تهران وارد شده و اینک در حالی که حقیقتاً در روح و قصد رفیق یکدیگریم، اینجا را ترک می گوئیم.

چرچیل - استالین - روزولت

اول دسامبر ۱۹۴۳

ژنرال باتریک هورلی نماینده مخصوص روزولت که موقع کنفرانس رهران متفقین در تهران حضور داشت.

سفارت شوروی، نوامبر ۱۹۴۳؛ در جریان کنفرانس تهران روز ولادت در سفارت شوروی که محل توقف استالین بود
اقامت گردید.

تهران]

جناب آقای سهیلی، رئیس هیئت وزیران ایران
 هنگامی که خاک ایران متحد و دوست را که در آنجا پیشوایان دولتهای سه گانه کارهای
 کنفرانسی خود را با موفقیت به پایان رسانیده اند ترک می کنم. جناب آقای نخست وزیر مایلم
 سپاسگذاری خود را از مهمان نوازی که نسبت به من و همراهانم در پایتخت شما به عمل آمده
 است ابراز دارم و خواهشمندم همین مراتب را به استحضار اعلیحضرت شاهنشاه برسانید.
 بهترین آرزوها، نیکبختی و سعادت را برای ملت ایران خواستارم.

۲ دسامبر ۱۹۴۳

ای. استالین

[تلگراف مولوتف کمیسر ملی امور خارجه اتحاد جماهیر شوروی به وزیر

امور خارجه ایران پس از ترک تهران]

جناب آقای ساعد، وزارت امور خارجه ایران
 آقای وزیر، از جنابعالی خواهشمندم مراتب سپاسگذاری مرا از مهمان نوازی گرمی که در ایران
 نسبت به نمایندگان اتحاد جماهیر شوروی شرکت کنندگان در کنفرانس پیشوایان دولتهای
 سه گانه به عمل آمده است قبول فرمایید.
 یقین دارم که حضور نمایندگان دولت شوروی در تهران و ملاقاتهای شخصی آنان با
 شاهنشاه ایران و هیئت دولت ایران برای توسعه و تحکیم رشته دوستی و همکاری بین ایران و
 اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی در مبارزه بر علیه دشمن مشترک یعنی آلمان هیتلری و به
 منظور نیک بختی ملت های ما کمک خواهد نمود.

۲ دسامبر ۱۹۴۳

و. مولوتف

[نامه وزیرمختار انگلیس به نخست وزیر مبنی بر تشکر از همکاریهای

مأموران ایرانی با نیروهای متفقین]

شماره ۱۲۷۶

۱۳۲۲/۹/۱۳

سفارت انگلیس

تهران

آقای نخست وزیر عزیزم

میل دارم که مطالبی را که روز پنجشنبه گذشته موقعی که افتخار ملاقات آن جناب را

حاصل نمودم به اطلاع جنابعالی رسانیدم حال کتباً تکرار نمایم. مستر چرچیل دوستدار را مأمور فرمودند که به مناسبت اقدامی که از طرف مأمورین ایران جهت موفقیت کنفرانس... در تهران به عمل آمده تشکرات صمیمانه ایشان را به جنابعالی ابلاغ نمایم. مأمورین شهربانی با یک اهتمام خستگی ناپذیری اشتراک مساعی نموده و حتی پنجاه نفر از پاسبانان خود را در اختیار مقامات متفقین گذاردند. وزارت پست و تلگراف و تلفن با کمال میل کمک ذی‌قیمتی در تأمین... مبذول داشته و کلیه ادارات مربوط دیگر نیز در حدود توانایی خود از هیچ کمکی مضایقه نکردند. ضمناً میل دارم که از اقدامات آقای رئیس برق نیز اظهار تشکر نمایم. زیرا مشارالیه با وجود این که به طوری که دوستدار اطلاع دارم در نتیجه کهنگی ماشینها که به واسطه اوضاع جنگ تجدید و یا... آنها ممکن نبوده است مواجه با اشکالاتی بوده، معذالک وضعیت برق را توانسته است در طول مدت کنفرانس به خوبی حفظ نماید. موقع را غنیمت شمرده احترامات فائقه خود را تجدید می‌نمایم.

آر. دبلیو. بولارد

سند شماره ۴۲۷ | توضیحات علی سهیلی در جلسه‌ای که روز یکشنبه ۱۳ آذر ۱۳۲۲ با حضور هیأت وزیران، نمایندگان مجلس شورای ملی، سران ارتش و شخصیت‌های مملکتی در وزارت امور خارجه داده شد در خصوص چگونگی تشکیل کنفرانس سه دولت و مذاکرات مقامات ایرانی با آنان که منجر به صدور اعلامیه سران سه دولت درباره ایران گردید |

به طوری که همه آقایان استحضار دارند بعد از کنفرانس مسکو مذاکراتی در تمام محافل سیاسی در اطراف تشکیل یک کنفرانس عالی با شرکت رؤسای سه دولت متفق در یکی از نقاط دنیا جریان داشت. ولی محل کنفرانس غیرمعلوم بود و شاید تا ختم کنفرانس هم همینطور محل این اجلاس پنهان باقی ماند. اکنون که کنفرانس تمام شده و همه اشخاص عالی مقام که در آن شرکت داشته‌اند، به کشورهای خود بازگشت نموده‌اند، این جانب در کمال خوشوقتی رسماً اظهار می‌دارم که کنفرانس عالی سران سه دولت در تهران تشکیل شد. تهران پایتخت شاهنشاهی، این مزیت و امتیاز را حاصل کرد که رؤسای کشورهای بزرگ دوست و متحد ما در اینجا، مرکز این حکومت، اساس و پایه‌های محکم آزادی و آسایش ملل را طرح‌ریزی نمایند. شرح مختصر از ترتیب تشکیل و جریان این کنفرانس، در آن حد که می‌توانیم به اطلاع آقایان برسانیم، از این قرار بود:

روز ۲۹ آبان ۱۳۲۲، آقای کاردار شوروی به ملاقات این جانب آمد و موضوع تشکیل

۱. مواضع نقطه چین در تصویر سند ناخواناست.

کنفرانس تهران سه دولت را در تهران اطلاع داد. این جانب مسرت و خوشوقتی دولت ایران را از این حسن نظر که نسبت به کشور شاهنشاهی ابراز نموده اند اظهار داشتیم. روز چهارم آذرماه سفارت کبرای شوروی خبر ورود مارشال استالین و مولوتف کمیسر خارجه و همراهان را اطلاع داد، و نامه ای به شرح زیر تسلیم آقای ساعد وزیر امور خارجه کردند:

آقای وزیر،

افتخار دارم به اطلاع شما برسانم که امروز، ۲۶ نوامبر، مارشال اتحاد شوروی ژوزف ویساریونویچ استالین رئیس کمیسرهای ملی اتحاد جماهیر سوسیالیستی و آقای ویارچسلاومیخائیلویچ مولوتف کمیسر ملی امور خارجه با نمایندگان اعزامی شوروی وارد تهران شدند.

بنا به دستور و. م. مولوتف کمیسر ملی امور خارجه اتحاد جماهیر شوروی افتخار دارم به نام مارشال اتحاد شوروی ژوزف ویساریونویچ استالین و شخص ایشان نیت حسنه مارشال را به حضور اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران تقدیم و مراتب را به آقای نخست وزیر و شخص شما ابلاغ نمایم.

موقع را مغتنم شمرده خواهشمندم احترامات فائقه را نسبت به خودتان قبول فرمایند.

سفیرکبیر شوروی در ایران

۱. اسمیرنوف

همان روز اطلاع رسید که آقای روزولت رئیس جمهوری دول متحده آمریکا و آقای چرچیل نخست وزیر انگلستان هم روز پنجم آذر وارد خواهند شد. و روز پنجم هم وارد شدند. روز هشتم آذرماه اعلیحضرت همایون شاهنشاهی با آقای روزولت رئیس جمهوری آمریکا مذاکراتی به عمل آوردند. این جانب و آقای وزیر دربار شاهنشاهی و وزیر امور خارجه و وزیرمختار آمریکا در تهران نیز افتخار حضور داشتیم. این مذاکرات کاملاً در محیط دوستانه انجام یافت.

در همان روز مذاکراتی هم با آقای چرچیل و با حضور وزیرمختار انگلیس راجع به ایران به عمل آمد که حسن تفاهم کامل حاصل بود. روز نهم آذرماه مارشال استالین به اتفاق آقایان مولوتف و ماکسیموف کاردار سفارت کبرای شوروی به پیشگاه مبارک اعلیحضرت همایون شاهنشاه شرفیاب شدند. در این شرفیابی مذاکرات دوستانه و صمیمانه بین طرفین به عمل آمد و حسن مناسبات و روابط و داد بین دو کشور تأیید شد. ساعت دوازده روز نهم آذر این جانب و وزیر امور خارجه به ملاقات آقای مارشال استالین رفتیم. در این جلسه آقایان مولوتف و ماکسیموف نیز حضور داشتند. این جانب مجدداً پیام دوستانه اعلیحضرت همایون شاهنشاه را به مارشال استالین ابلاغ کردم، و راجع به امور مربوط به ایران تبادل نظرهایی در زمینه حسن

مناسبات دو کشور صورت گرفت.

در ملاقاتهای دیگری هم که آقای مولوتف از این جانب و وزیر امور خارجه به عمل آوردند، و همچنین ملاقاتهایی که آقایان ایدن از این جانب نمودند، در باب روابط و مناسبات ایران و متفقین در زمان حال و بعد از جنگ مذاکرات لازم صورت گرفت و نمایندگان آن دو دولت حسن نیت خود را نسبت به امور مربوط به ایران کاملاً آشکار ساختند. در تعقیب تمام این ملاقاتها و مذاکرات و همچنین تدارکات و وزیر امور خارجه ایران که همراه با نامه دوستانه ای به عنوان وزرای امور خارجه شوروی و انگلیس و وزیرمختار امریکا در تهران (چون وزیر امور خارجه امریکا در تهران نبودند) فرستاده شد، اعلامیه ای به امضای رؤسای سه کشور متفق ما صادر شد که در آن نظریات ایران با حسن قبول تلقی، و همکاریهای ارزنده ایران و کمکهای آتیه دول مزبور به ایران و استقلال و حاکمیت و تمامیت ارضی ایران تصدیق گردید. صبح روز دهم آذرماه رؤسای کشورهای متفق و همراهان با هواپیما به مقصد کشورهای خود عزیمت کردند.

دولت ایران خوشوقت است که محل تشکیل این کنفرانس تاریخی، کشور ما و در تهران بوده است، و نهایت مسرت را دارد که توافق نظر سه دولت بزرگ و منویات آنان به منظور نیل به پیروزی و برقراری صلح جهانی در اینجا حاصل گردیده است. و باز خوشوقت است که منافع عالییه ایران را متفقین ما همواره منظور نظر داشته و مساعدتها و زحمات ما مورد تصدیق رؤسای معظم سه دولت بزرگ قرار گرفته است. دولت، آتیه ای خوش را برای سعادت ملت ایران نوید می دهد و امیدواری کامل دارد که این ملت از زحمات خود نتایج ذقیمت و رضایت بخش بگیرد. اگر مجلس شورای ملی مفتوح بود، جا داشت این مطالب و اظهارات مسرت انگیز به مجلس شورای ملی گزارش شود. اما چون مجلس هنوز افتتاح نشده به آقایان زحمت داده شد که از جریان امر مستحضر گردند. بدیهی است که به این وسیله مراتب به اطلاع عموم مردم هم خواهد رسید.

سند شماره ۴۲۸

[چند روز پس از آن در ۱۴ آذر ۲۲ نخست وزیر ایران به محض ابراز مسرت دولت خود از حضور سران سه کشور در تهران ضیافت دیگری در کاخ وزارت امور خارجه برگزار کرد و در حضور اعضای دولت، نمایندگان سیاسی کشورهای خارج در تهران، چند تن از نمایندگان مجلس و امرای ارتش خطاب به نمایندگان سه کشور بزرگ (سر ریدر بولارد، وزیرمختار انگلیس، لویی دریفوس و وزیرمختار امریکا و ماکسیموف کاردار شوروی)

گفت:

خانمها، آقایان! در ضیافت امشب که به افتخار تشکیل کنفرانس سه دولت و به یاد اجتماع

پیشوایان عالی مقام کشورهای دوست و متحد ما در تهران داده می‌شود با بیانات دیروز که البته همه استحضار حاصل فرموده‌اند و جرائد هم به اطلاع عامه رسانیده‌اند شاید دیگر ایراد نطفی ضرور نبود ولی با اهمیت این موضوع اینطور به نظر آمد که حیف است موقع را از دست داده سعی نکنیم هر چه بیشتر از این واقعه نیک و مهم تاریخی که نصیب عظمت تهران شده اثر و آثار نگذاریم چه این قبیل گفتارها در این موقع و برای این قبیل حوادث عظیم تاریخی که از امروز تا صدها سال دیگر ما و اولادهای ما پشت در پشت و تمامی بشر علاقمند هستند از جزئیات آن آگاه شوند یک کمکهای تاریخی است و اغلب متن این سخنرانیها اگر بعدها به دست آید باعث راهنمایی و هدایت مورخین می‌شود و چه بسا اوقات که آنها را از خیلی گمراهیها هم نجات می‌دهد.

جناب آقای سر بولارد وزیرمختار اعلیحضرت پادشاه انگلستان.

جناب آقای دریفوس وزیرمختار کشورهای متحده امریکا.

جناب آقای ماکسیموف کاردار سفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی.

خطاب من بیشتر به شما آقایان به نمایندگی از کشورهای بزرگ خودتان است.

حق این بود تهران پایتخت ایران به افتخار ورود و اقامت پیشوایان عالی مقام کشورهای شما و تشکیل این کنفرانس بزرگ ضیافتها و مجالس شادمان برپا کرده تظاهرات عمومی و ملی در دوستی و همکاری و احترام افکار عالیئه که رؤسای سه کشور عظیم و هم عهد نسبت به ایران باستان و این ملت ابراز داشته‌اند بنمایند و اجرای آنها هم ساکنین این شهر در نظر داشتند ولی چنانکه خود می‌دانید به مصلحت کار و برای حسن پیشرفت مقاصد مشترکی که داریم از اولین دقیقه این بشارت تا موقع ورود و در تمام مدت اقامت و حتی برای هنگام عزیمت پیوسته تصمیم ما و شما به مستور ماندن موضوع بود که بهتر و خوبتر و با فراغت خاطر به رسیدگی و حل مسائل منظوره برسند، این بود دیگر موقع و مجالی به دست نیامد که تجلیل مقام از مهمانهای عزیز شده و مجالس بزرگ برای ضیافت به افتخار آنها و تشکیل این کنفرانس ترتیب داده شود. اینست امشب ما در اینجا به شادمانی از موفقیت‌های عظیم کشورهای متحد خود و به شکرانه بازگشت اولیای عالی مقام کشورهای سه گانه که به خوشی و خرمی به مراکز خود رسیده‌اند و برای سعادت و پیشرفت ملل متحده و مقاصد مشترکی که داریم به اراده اعلیحضرت همایون شاهنشاهی مجلس سرور و ضیافت برپا کرده‌ایم و از دور هم احساسات صمیمانه خود را برای سلامت سه پیشوای عظیم‌الشان که هفته گذشته تهران بوده‌اند بدرقه می‌فرستیم و موفقیت آنها را در مقاصد مشترکی که داریم خواستار هستیم. روابط معنوی و سیاسی و دوستی و نزدیکی ملت و دولت ایران با کشورهای اتحاد جماهیر شوروی و انگلستان و ممالک متحده امریکا از قدیم و علاقمندی به ادامه آن و قدر و منزلتی که ملت‌های ما و شما برای تمدن و ادبیات و فرهنگ یکدیگر حقاً و بجا و به موقع قائل هستیم صفحات تاریخ و

کتب علمی و ادبی دنیا را پر کرده و زحمات و جدیتهای نویسندگان و مستشرقین هم اهمیت و عظمت آنرا به خوبی در نظر جهانیان آشکار ساخته است. اما عهد و پیمانهای امروز ما و شما و نزدیکها که ما را با دولتهای شما و متحدین دیگر خودمان مربوط و در راه مقاصد مشترک برای سعادت و رفاه و آزادی بشر رهسپار یک منظور نموده خیلی مهم و عظیم می باشد.

حالا دیگر تاریخ معاصر ما با شما مخلوط شده و همه هم در موفقیتها و افتخاراتی که حاصل نموده و خواهیم نمود سهیم و شریک هستیم. عزم راسخ و تغییرناپذیر همه ما هم به پیروزی و موفقیت در پیشرفت مقاصد عالیه است که به صلاح بشر و برای خلاصی از گرفتاریها و اشکالات ملل در راه ترقی و تعالی خواهد بود خیلی هم بدیهی است که در پایان این جنگ عظیم و در نتیجه این فداکاریها و محرومیتها و سختیها همه دول و ملل متحده باید به هم کمک و مساعدت کرده اشکالات اقتصادی دنیا را مرتفع و وسایل آسایش عمومی را فراهم نمایند.

امیدوار هم هستیم به یاری قادر متعال و در اثر مساعی همگانی هر چه زودتر با پیروزی به منظور مقدس و مشترکی که داریم برسیم.

بعد از نخست وزیر سرریدر بولارد و دریفوس و ماکسیموف به مناسبت نطق نخست وزیر به ترتیب بیاناتی نمودند.

بیانات سرریدر بولارد وزیرمختار دولت انگلستان:

جناب آقای نخست وزیر، در غیاب سفیرکبیر اتحاد جماهیر شوروی اینجانب خود را موظف می دانم در پاسخ بیانات فصیح جناب عالی و برای تشکر از انعقاد این ضیافت به مناسبت انتشار اعلامیه مربوط به ایران که چند روز قبل در تهران امضا شده است مطالبی اظهار دارم. در بدو امر میل دارم از مهمان نوازیهای گرم دولت شاهنشاهی ایران که از خصایص دیرین ایرانیان است و نسبت به نمایندگان کنفرانس ابراز گردید اظهار تشکر کنم. به جنابعالی اطمینان می دهم که آقای چرچیل و آقای ایدن از دعوتهای صمیمانه ای که نسبت به ایشان به عمل آمده بی اندازه ممنون بوده اند و نهایت تأسف داشتند به جهاتی که خود جنابعالی هم به آن اشاره فرمودید نتوانسته اند از این دعوتهای استفاده کنند. مثلاً نهایت خوشوقت می شدند که در چنین شب نشینی مجللی شرکت داشته و در شادمانی ایرانیان به مناسبت انعقاد این کنفرانس تاریخی در این کشور باستانی سهیم باشند. از اعلامیه که جنابعالی دیروز منتشر فرمودید کاملاً آشکار است که ایران نیز در این کنفرانس فراموش نشده بود. من خود را خوشوقت می دانم که در پیش آمد سه واقعه مهمی که در دو سال اخیر نشانه پیشرفتهای ایران بوده است شخصاً حاضر بوده ام. این سه واقعه از این قرار است: اول، پیمان سه گانه ژانویه ۱۹۴۲، دوم، اعلان جنگ ایران به آلمان در ماه اوت ۱۹۴۳ که به موجب آن ایران در صف ملل متفق قرار گرفت. سوم، این اعلامیه که به موجب آن ایران در همکاری اقتصادی که امیدواریم بعد از جنگ برقرار شود

شرکت خواهد کرد. در نتیجه امضای اعلامیه مربوط به ایران به وسیله دولت معظم جمهوری کشورهای متحده امریکا امضاکنندگان سه گانه پیمان دو سال قبل پشتیبانی نیرومندی به دست آوردند و سایر ملل متفق با این گروه همراه می‌باشند. امیدواریم که همکاری که در اعلامیه پیش بینی شده است آنقدر بسط پیدا کند که نه تنها ملل متفق بلکه تمام کشورها و ملل روی زمین را شامل گردد.

بعد از نطق وزیرمختار انگلیس در یفوس وزیرمختار امریکا سخنانی به این مضمون ایراد کرد.

جناب آقای نخست وزیر، خانمها و آقایان محترم، بی‌نهایت خوشوقتم که در مجلس جشنی که امشب به مناسبت اعلامیه دول سه گانه راجع به ایران تشکیل یافته است شرکت دارم. یک ماه قبل در چنین موقع در مراکش و عازم مسافرت به امریکا بودم. ولی به دلالتی که امروز روشن گردیده است فراخوانده شدم. مایه مسرت و خوشوقتی من است که در موقع امضاء چنین اعلامیه مهمی در ایران حضور داشتم. این دفعه اول است که کشور من با دو متفق بزرگ خویش در ابراز دوستی نسبت به ملت ایران در یک اعلامیه برجسته شرکت داشته است. تقریباً دو هفته قبل بار دیگر ایران مرکز ثقل دنیا قرار گرفت و وقایع تاریخی با سرعت خیره کننده‌ای جریان یافت. در این چهار راه تاریخ خاور و باختر با هم تلاقی نمودند تا آنکه اساس صلح و آزادی جهان را طرح ریزی نمایند. باید تصدیق کنیم که ایران جاویدان در این جنگ مقدس که بر علیه جنگ و برای تأمین صلح است سهم بزرگی داشته است کشور زیبای شما با گذشته پرافتخاری که داشته و خدماتی که به فرهنگ جهان و فضیلت بشر نموده مجدداً مقامی را که شایسته آنست به دست آورده است. در سرزمین مهمان نواز و دلربای شما بود که پیشوایان بزرگ ما خوشبختانه موفق شدند افکار و نیات خود را متحد ساخته و مقاصد عالی خود را که افتخار حفظ و دفاع آنرا دارند تا پیروزی نهایی پیش بردند. احساسات صمیمی و تمنیات قلبی خود را برای جنابعالی و سلامتی اعلیحضرت همایون شاهنشاهی اظهار می‌دارد.

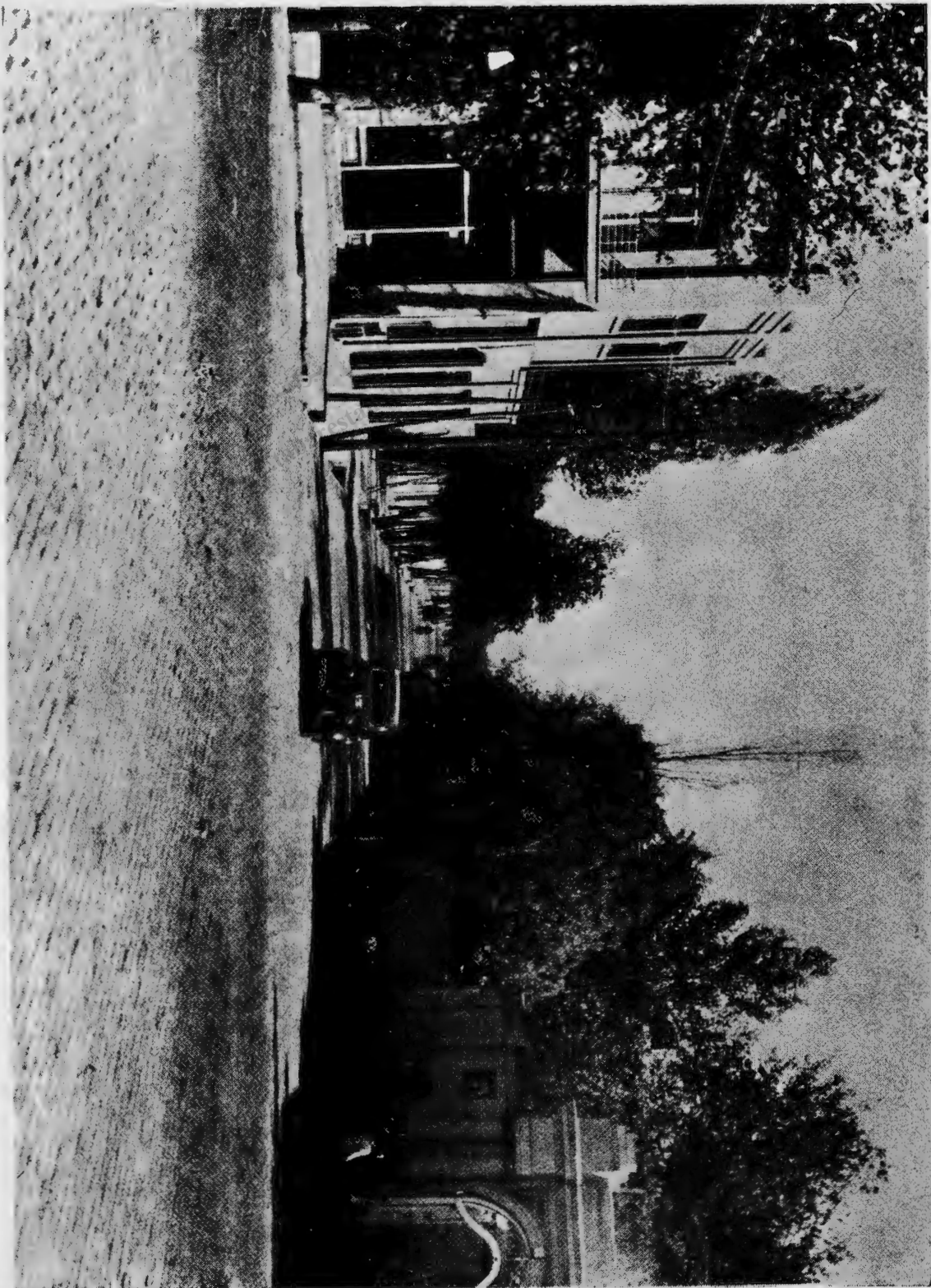
پس از در یفوس، ماکسیموف کاردار سفارت کبرای شوروی بیانات زیر را ایراد کرد:

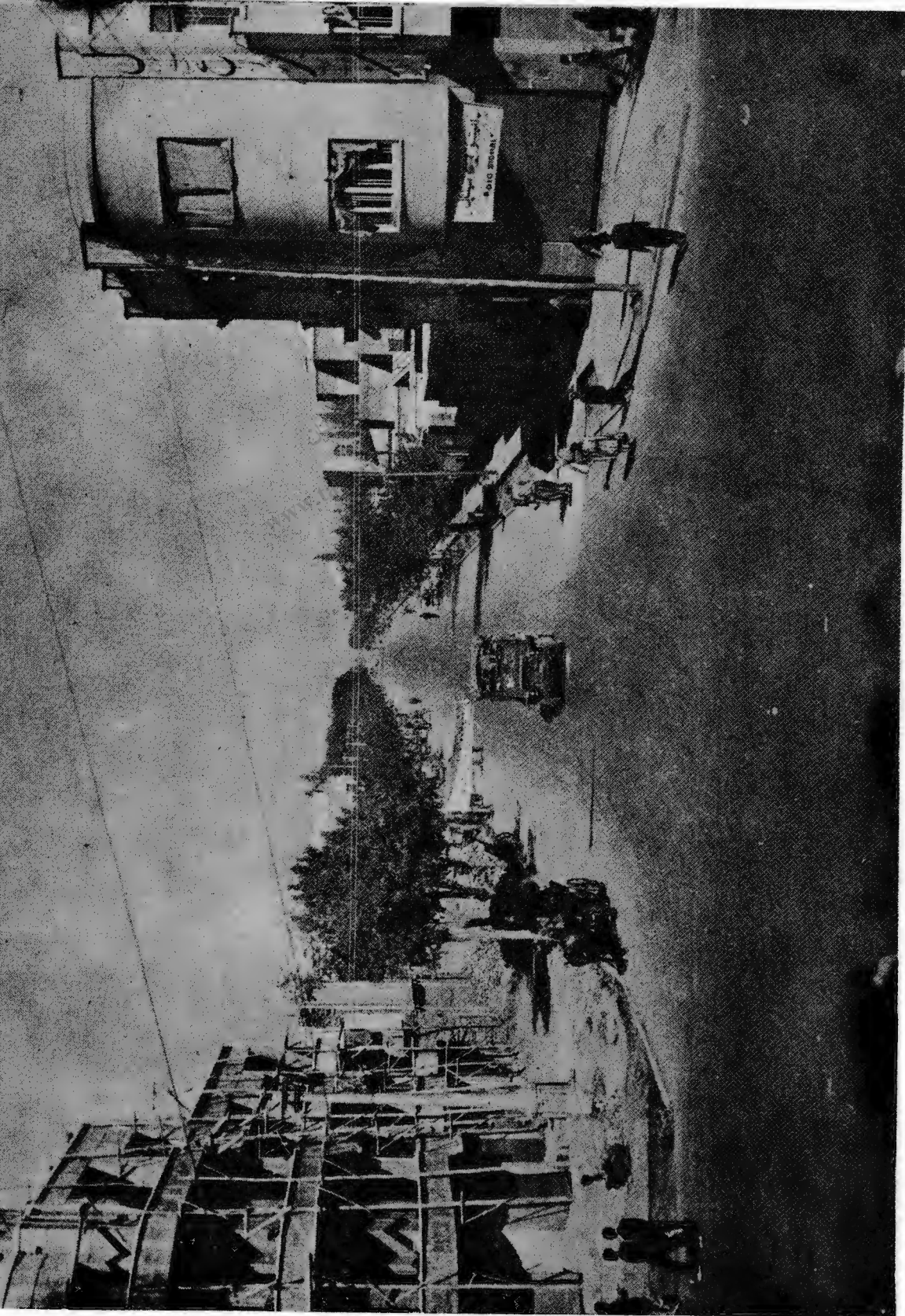
بسیار سعادتمندم که در این ضیافت مجللی که از طرف جناب آقای سهیلی نخست وزیر و اعضاء هیئت دولت ایران به مناسبت انجمن پیشوایان سه کشور متفق در تهران برپا شده شرکت نمایم. روسای سه کشور معظم متفق کشورهای امریکا، اتحاد جماهیر شوروی و بریتانیای کبیر به منظور مشترک مبارزه بر علیه فاشیسم منفور آلمان در تهران پایتخت کشور دوست و متفق گرد آمدند تا مسائل راجع به اداره جنگ بر علیه آلمان فاشیست و همچنین مسائل سیاسی دیگری را مورد بحث قرار دهند. این واقعه تاریخی یک دفعه دیگر نیات اتحاد ملل شیفته آزادی و سرشار از یک تصمیم جدی برای مبارزه به جهت شرافت و آزادی و استقلال و برای سعادت تمام ملل جهان و بر علیه فاشیسم را که وحشیگری و رقیت و ویرانی را

در جریان کنفرانس تهران، سه خیابان به نام سران سه کشور انگلیس، امریکا و شوروی در شهرداری تهران نامگذاری شد.

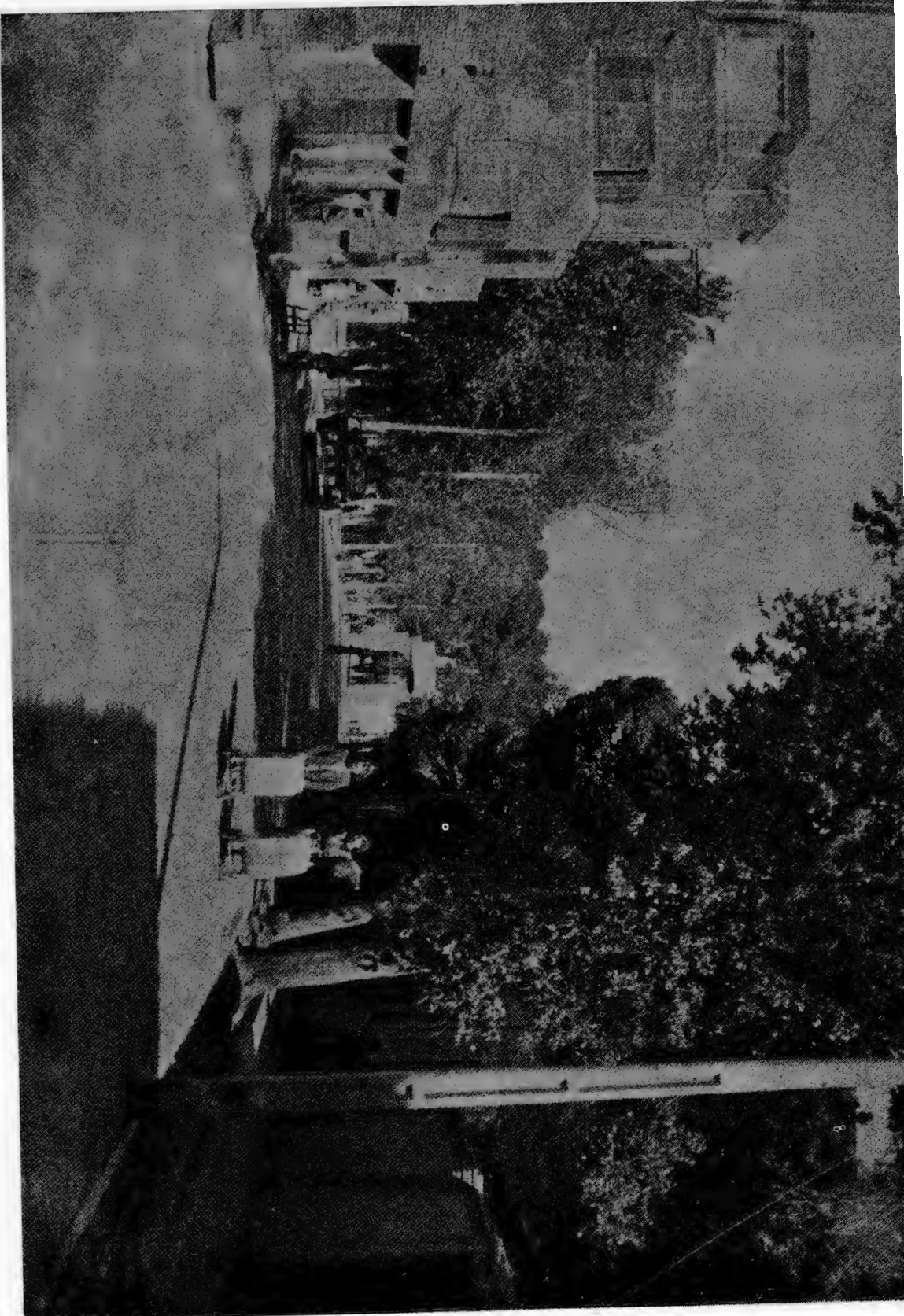
خیابان چمرخیل

نمایی از خیابان روزگت از جنوب به شمال.

نمای جنوبی خیابان مارشال استالین؛ در انتهای تصویر درپ سمارت شوروی مشاهده می شود.

برای عالم بشریت به ارمغان می‌آورند به ثبوت می‌رساند.

اینکه کنفرانس پیشوایان سه کشور معظم دموکرات در پایتخت ایران دوست و متفق که مدت دو سال در مبارزه برعلیه بیدادگری هیتلری با متفقین کمک نموده در تهران تشکیل یافت نشانه بارز دوستی و قدردانی متفقین نسبت به ملت باستانی ایران می‌باشد. آقای نخست‌وزیر اجازه بدهید از تمنیات دوستانه شما تشکر نمایم و به نوبه خود برای زمامداران دوست ایران سلامتی و موفقیت در تحقق منظوره‌های مشترک تمنی نمایم. اجازه فرمائید که موفقیت و سعادت و کامیابی ملت دوست ایران را که در مبارزه برای آزادی و نیکبختی عالم بشریت سهیم می‌باشد و همچنین توسعه بعدی روابط سیاسی و اقتصادی کشورهای خود را آرزو نمایم.

سند شماره ۴۲۹ [نامه وزیر امور خارجه به سفير ايران در واشنگتن در مورد لزوم اصلاح طرح پیشنهادی آمریکا در باب استقرار نیروهای آمریکایی در ایران]

شماره ۳۱۴۳

تاریخ ۱۳۲۲/۹/۱۷

سفارت شاهنشاهی ایران - واشنگتن

چنانکه اطلاع دارید پس از اینکه وزارت امور خارجه پیشنهاد متقابل خود را نسبت به قرارداد حضور نیروی آمریکا در ایران داد، سفارت آمریکا به واشنگتن مراجعه و بعد از چندی طرح جدیدی دادند که نه تنها اصلاحات پیشنهادی ما را منظور نداشته بلکه در بعضی قسمت‌ها شاید از طرح اول هم مشکلتر شده باشد.

به این واسطه پس از اینکه موضوع در هیأت دولت مطرح شد با قبول آن موافقت نگردید. زیرا چند نکته در این طرح وجود دارد که قبول آن در آینده اشکالاتی ایجاد خواهند نمود. من جمله موضوع مالکیت است که در بند ۳ ماده شش قرارداد پیشنهادی ذکر شده و مطابق این ماده در نقاطی که نیروی آمریکا ساختمان‌هایی نموده و تأسیساتی کرده دولت شاهنشاهی متعهد است پس از جنگ قراری نسبت به مالکیت آن بدهد. مثلاً اگر در بعضی از بنادر اسکله بسازند (چنانکه در خیلی از جاها ساخته‌اند) می‌توانند به استناد همین ماده و با وجود اینکه آن ساختمانها به تقاضای ایران نبوده ادعاهایی در آن بندر بنمایند و لازم به توضیح نیست که تصدیق این حق چه مشکلاتی را در آینده خواهد نمود.

قسمت دیگر مربوط به اشاره [ای] است که در همان ماده شش به فصل چهارم منشور آتلانتیک می‌نماید، و چنانکه می‌دانید فصل مزبور مربوط به بازرگانی آزاد و دسترسی به مواد خام است. اگرچه معلوم نیست چه ضرورتی چنین اشاره [ای] را ایجاد نموده، ولی مسلم است که اگر در این قرارداد به آن اشاره شود، آمریکا خواهد توانست به اتکاء آن حقوقی برای خود در استفاده از مواد خام ایران که شامل معادن و غیره می‌شود قائل شود. پاره اصلاحات جزئی

دیگری هم هست که ذیلاً توضیح داده می‌شود.

چون با این مشکلات مصادف شدیم نتوانستیم با کمال میلی که داشتیم قبل از حرکت آقای دریفوس، وزیرمختار امریکا قرارداد را امضا کنیم و نظریات خود را به ایشان گفتیم قرار شد با مشارکت جنابعالی با مقامات مربوطه در مدت توقف در واشنگتن مذاکره کنند، بلکه منظور دولت شاهنشاهی تأمین گردد. در اینجا لازم است نکته [ای] را که به خود آقای وزیرمختار امریکا هم گفته‌ایم، یادآور شویم که در نظر داشته باشید که عنداللزوم گوشزد نمایید و آن این است که ما به هیچ وجه در حسن نیت امریکا تردیدی نداریم و می‌دانیم که در آینده توقعات بی‌جایی از ما نخواهند داشت، ولی اگر بنا شود چنین تعهداتی تلو قرارداد بنماییم، هم در مجلس شورای ملی مورد ایراد و اعتراض خواهد شد و هم این نگرانی را دربر خواهد داشت که سایرین به آن متوسل شده و بخواهند همان حقوق را برای خود مطالبه کنند. با این مقدمات باید یکی از دو طریق زیر را انتخاب نمود.

اول، که اسهل طرق است قراردادی نظیر پیمان سه گانه منعقد سازیم. منتها بعضی از مواد آن را که یکی مربوط به تعهد دفاع از خاک ایران در مقابل تجاوز آلمان یا هر دولت دیگری است حذف کنیم و بعضی از مسائل دیگر را هم که با ورود ایران در جنگ، دیگر حاجتی به ذکر آن نیست برداریم و یک ماده نظیر ماده ۸ طرح پیشنهادی به آن علاوه کنیم. برای اینکه در این باب مطلب روشن شود، طرحی تهیه شده و ضمیمه (۱) ارسال می‌گردد. دوم، در صورتی که اصرار داشته باشند قراردادی که بسته می‌شود مطابق طرح پیشنهادی خودشان باشد لازم خواهد بود اصلاحات زیر در آن به عمل آید:

۱. در ماده سه، آنجا که نوشته شده «مشروط بر اینکه این معافیت از مالیاتها بردرآمدی که از این به بعد واصل یا عاید می‌شود شامل اتباع ایران نگردد» به جمله زیر تبدیل شود: «بدیهی است که این معافیت از مالیاتها شامل اتباع ایرانی که در خدمت و یا منتسب به نیروی امریکا یا عاملین آنها باشند نخواهد گردید».

باز در همان ماده جمله «هیچ یک از اعضاء نیروهای مسلح کشورهای متحده امریکا و یا عاملین نامبرده مکلف نخواهند بود که به موجب قانون اعطاء پاداش به کارگران و یا قانونی نظیر آن مساعدت مالی از کسی بگیرد و یا پردازد» چون ظاهراً امری است که مربوط به خود امریکا می‌باشد و ارتباطی با قوانین و مقررات ایران ندارد، باید حذف گردد.

۲. در ماده پنج جمله آخر «در صورت لزوم ترتیباتی برای حفظ حقوق... تا در ایران داده خواهد شد» به عین عبارتی که در بند سه از فصل سوم پیمان سه گانه قید شده تبدیل گردد، و آن این است «واضح و مسلم است که در اجرای مقررات این ماده کشورهای متحده امریکا حوائج ضروری ایران را کاملاً منظور نظر خواهد داشت».

در ماده شش که اشکال اساسی در آنجا است و در ابتدای این نامه توضیح داده شد

جملات زیر حذف شود:

الف، در آخر بند اول جمله «مشروط بر اینکه این حق صدور مجدد و معافیت از عوارض شامل مواردی نشود که اتباع ایران شخصاً برای مصارف شخصی خود وارد کرده باشند» که توضیح واضح است حذف شود.

ب، تمام بند سوم ماده شش که با «در این قرارداد یا قراردادها... شروع و به... به موقع اجرا گذاشته شود» خاتمه می‌پذیرد حذف گردد و چنانکه در بالا توضیح داده شد اساس ایراد ما همین بند است.

۴. به جای ماده ۹ عین فصل پنجم پیمان سه گانه گذاشته شود.

ضمایم ارسالی عبارت است از:

(۱) طرح پیمان سه گانه که مبنای قرارداد خواهد بود.

(۲) ترجمه طرح پیشنهادی دولت امریکا.

(۳) طرح اصلاحی دولت ایران.

وزیر امور خارجه

* * *

گفتنی است که هیچ یک از این طرحها منجر به عقد قرارداد نگردید. اما این را هم باید افزود که ارتش امریکا در ایران که به نام «فرماندهی خلیج فارس» معروف بود، تقریباً از سی هزار نفر افسر و سرباز تشکیل می‌شد. این قشون که به منظور تسریع در ارسال حمل مهمات و ملزومات جنگی به روسیه شوروی وارد ایران شد، جنبه جنگی نداشت. وظایف قوای امریکا عبارت بود از ساختمان و تجدید تشکیلات بنادر و سواحل خلیج فارس و راه سازی و تعمیر جاده‌های اصلی و مهم، ساختن فرودگاه برای پرواز هواپیماها، و اداره خطوط راه آهن سرتاسری ایران.

در مورد اداره خطوط راه آهن سرتاسری ایران بین روسها و امریکاییها توافق نظری حاصل و مقرر شد که امریکاییها اداره راه آهن از تهران تا خلیج فارس را به عهده بگیرند. روسها هم قسمت شمال را که از تهران تا بندرشاه واقع در سواحل بحر خزر امتداد داشت اداره کنند. نقش ارتش امریکا در ایران اصولاً و اساساً فنی بود، و نه سیاسی. در نظر کسانی که از خارج ناظر جریان اوضاع بودند روابط نظامی امریکا و شوروی دوستانه و صمیمانه به نظر می‌رسید.

(به نقل از درباره سوم شهریور).

سند شماره ۴۳۰ [گزارش شهربانی درباره فعالیت‌های یکی از اعضای حزب توده]

تاریخ ۲۲/۱۰/۱

شماره ۱۳۳۱۴/۱۲۷۹۰

وزارت کشور

اداره اطلاعات

محرمانه. فوری

شهربانی کل کشور

وزارت کشور

تعقیب شماره ۱۲۵۹۱/۱۲۰۲۵ [مورخ] ۱۳۲۲/۹/۱۴ و شماره ۱۲۸۷۲/۱۲۲۴۸ [مورخ] ۲۲/۹/۱۹۱ خلیل انقلاب آذر مدیر روزنامه گیتی که از تبریز تبعید و به تهران اعزام شده و حسب الامر آزاد و عملیات او به طور غیر محسوس تحت نظر گرفته شده است دائماً مشغول به تحریکات و تبلیغات مضره بین کارگران اداره تخشائی، دخانیات، سیلو، سلطنت آباد و غیره می باشد و ایجاد اغتشاش بزرگی ممکن است بنماید و هرچند به وسیله مأمورین مربوطه در جلوگیری از سوء انتظامات اقدامات لازمه معمول می گردد ولی بودن مشارالیه در تهران همواره تولید زحمت و ایجاد اغتشاشات به عناوین مختلفه را در بر دارد و در صورتی که اجازه فرمانید مشارالیه به شهرستانی که کارخانه و کارگری وجود نداشته باشد اعزام و عملیاتش تحت نظر گرفته شود.

رئیس شهربانی کل کشور - پاسپار ۱ سیف

امضاء

ثبت دفتر محرمانه وزارت کشور

شماره ۲۰۶۶

تاریخ ۱۳۲۲/۱۰/۳

سند شماره ۴۳۱ [گزارش وزیر کشور به نخست وزیر درباره فعالیت های خلیل انقلاب آذر و یوسف افتخاری و تحریک مردم توسط آنان در تهران]

وزارت کشور

اداره سیاسی

تاریخ ۱۳۲۲/۱۰/۵

شماره ۶۴۲۷

محرمانه و فوری

جناب آقای نخست وزیر

خلیل انقلاب آذر دادیار سابق دادرسی تبریز پس از آنکه بر حسب تقاضای سرکنسول شوروی در تبریز از آنجا تبعید شد در تهران روزنامه [ای] به نام روزنامه گیتی تاسیس و عده [ای] از کارگران ترکی زبان از تخشائی ارتش و سیلو و دخانیات را دور خود جمه کرد اتحادیه [ای] به نام «اتحادیه کارگران» تشکیل داده و در میتینگها و سخنرانیهای خود غالباً بر علیه سرمایه داران و صاحبان کارخانجات صحبت کرده، کارگران را به شورش و عدم تمکین

راهنمایی و تشویق می‌کند. گزارشهای عدیده شهربانی کل حاکی است که انقلاب آذر به اتفاق همکار خود یوسف افتخاری دائماً مشغول تبلیغات مضره بین کارگران بوده و چندی قبل از طرف اتحادیه مزبور به کارگران کارخانه آبجوسازی مجیدیه دستور اعتصاب داده، کارگران از کار دست کشیده متصدیان کارخانه را کتک زده و خرابکاری زیاد نموده‌اند که بالاخره مدیر کارخانه از لحاظ اینکه آجوهائی که فعلاً در انبار کارخانه موجود است متعلق به انگلیسیها بوده و ممکن است کارگران آجور را عمداً فاسد نمایند به وزارت کشور و سفارت انگلیس مراجعه نمود و در اثر مداخله مأمورین پلیس از عملیات خرابکاریهای کارگران جلوگیری شده طبق گزارش اخیر شهربانی کل خلیل انقلاب آذر در بین کارگران کارخانه اسلحه سازی سلطنت آباد نیز رخنه و نفوذی پیدا کرده است؛ به این جهت شهربانی کل بودن او را در تهران صلاح ندانسته پیشنهاد کرده است اجازه داده شود به شهرستانی که کارخانه و کارگر در آنجا نباشد اعزام و عملیاتش تحت نظر مأمورین شهربانی قرار بگیرد.

به نظر وزارت کشور چون این شخص آدم ناراحتی است و تبلیغات مضره و تحریکاتی که بین کارگران می‌نماید بالاخره عکس العملی خواهد داشت و نصیاحی هم که تاکنون راجع به خودداری از این نوع تبلیغات مضره به او شده نتیجه مطلوب نبخشیده است، برای اینکه از این عملیات دست بردارد چون وضع مالی او هم خوب نیست یا شغلی در یکی از ادارات دولتی به او رجوع و اگر استتکاف کند به شهرستانهائی از قبیل کرمان یا شیراز تبعید و تحت نظر قرار گیرد.

وزیر کشور

سند شماره ۴۳۲ [شایعات مربوط به انفکاک ژاندارمری از وزارت جنگ، نامه وزیر جنگ به وزیر کشور در مورد لزوم ابقای ژاندارمری در ارتش و ارائه پیشنهادهایی برای بهبود وضع ژاندارمری]

وزارت جنگ

ستاد ارتش

شماره ۱۶۴۲۹

مورخه ۲۲/۱۰/۱۱

وزارت کشور

در پاسخ نامه مورخه ۲۲/۹/۲۷ شماره ۱۹۸۵/۱۱۸۹۶ به استحضار می‌رساند: مشاجرات قلمی که از چندی به اینطرف نسبت به دخالت در امور ژاندارمری و به عبارت اُخری تجزیه ژاندارمری از ارتش آغاز گردیده هر قدر ادامه یابد هم به ضرر هر دو وزارتخانه و هم به ضرر امنیت کشور است؛ زیرا همانطوری که تصدیق فرموده‌اید در زمان جنگ، ژاندارمری باید طبق

۱. در اصل: عبارة

مقرراتی تابع ارتش باشد. اکنون از شهریور به بعد همین حال جنگ در کشور حکمفرما است و عوض اینکه فکر نظامات جدیدی بیفتیم و سلسله نظامات کنونی را مختل نمائیم آیا بهتر نیست بر روی نظامات موجوده که افسران ارتش معتاد به اجرای آن هستند نظم کشور را برقرار نموده، به تدریج و سر صبر نظامات جدید و تغییراتی را که مستشار وزارت کشور در نظر دارد با شور دو وزارتخانه و به نحوی که در کشور ما عملی باشد وضع و به تصویب مجلس شورای ملی برسانیم؟

مطابق آئین نامه ژاندارمری اداره مزبور جزو لایتنجری ارتش است و تا این آئین نامه استوار و افسران ارتش در رأس این اداره هستند هر سیستم تازه که به آزمایش درآمد مورد انتقاد و مخالفت وضعیت و شئون افسران خواهد بود. به علاوه طبق ماده ۱ قانون بازنشستگی ارتش و ماده ۷۱ قانون ترفیعات ارتش و مواد ۹۰ و ۹۱ و ۱۲۳ قانون دادرسی و کیفر ارتش صراحتاً افسران و افراد امنیه تابع مقررات و انتظامات ارتش می‌باشند مگر آن که در صورت اصرار وزارت کشور فوراً با موافقت وزارت جنگ و هیئت دولت شرایط زیر عملی گردد:

۱. آئین نامه تغییر و به افسران حق داده شود بین رتبه نظامی که مقام افسری است و رتبه کشوری که مانند پابوری شهربانی باید وضع شود و علامت و اسامی درجات و حتی لباس باید تغییر نماید و افسران کنونی ژاندارمری مخیر شوند رتبه جدید را با انصراف از هرگونه مزایای افسری قبول و یا به ارتش عودت نمایند؛ در این صورت وزارت جنگ کسور بازنشستگی دیگر از آنها مطالبه نموده و حتی کسور بازنشستگی سابق را نیز مسترد نماید.

۲. اسلحه برنو که فعلاً در دست افراد ژاندارمری است و در نتیجه نبودن وحدت فرماندهی و عمل تدریجاً در نتیجه دست اشرار به پستهای ژاندارمری و حیف و میل می‌شود و به دست راهزنان می‌افتد از ژاندارمری گرفته و به ارتش مسترد گردد و ژاندارمری یا به اسلحه جدیدی که کالیبر و فشنگ آن از نوع ارتش نباشد مجهز و یا اسلحه سیستم مختلف سابق به افراد داده شود زیرا ادامه خلع سلاح افراد ژاندارمری خطر بزرگی جهت ارتش ایجاد نموده است و به عقیده وزارت جنگ جز با وحدت فرماندهی رفع آن ممکن نیست.

۳. پستهای ژاندارمری باید طوری تقویت و مجهز شود که دیگر هر آن استمداد از ارتش نموده و اگر احياناً کمک مهمی لازم باشد عملیات آن محل رأساً به دست ارتش محول گردیده و پس از برقراری انتظامات مجدداً وضعیت به حال عادی برگردد و پستهای ژاندارمری به کار سابق خود مشغول شوند. مشکلات دیگری نیز در نتیجه فکر تجزیه پیش خواهد آمد که لازم است در کمیسیون مختلطی حل و تصفیه شود. لیکن مجدداً یادآور می‌شود که چون قوانین کشور ایران بر طبق قوانین فرانسه و بلژیک وضع شده است ژاندارمری باید اصولاً تابع وزارت جنگ و افسران آن از ارتش گرفته شده و در عملیات نظامی تابع ارتش و در کارهای کشوری تابع مقررات وزارتخانه‌های کشوری مانند وزارت کشور و وزارت دادگستری بشود و هر فکر

جدیدی در این موقع جنگ به آزمایش درآید نتیجه آن به ضرر کشور و مسئولیت آن متوجه آن وزارتخانه خواهد شد که بدون تأمل و تفکر وضعیت افسران و قوانین موضوعه را مختل نماید.

۴. در قوانین بازنشستگی و ترفیعات و دادرسی ارتش تجدید نظر شده و موارد مربوط به امنیت حذف و تابع مقررات کشوری گردند.

علی ایحال مادام که شرایط نامبرده بالا عملی نگردیده است وزارت جنگ افسران ارتش را که به ژاندارمری منتقل نموده است مانند فرمانداران و استانداران نظامی که به عنوان کمک و قرض در اختیار آن وزارتخانه می‌گذارد محسوب و هرگونه عزل و نصب و تغییراتی را که با روش فعلی و مقررات وفق ندهد به رسمیت نخواهد شناخت. به خصوص که ترفیع افسران تابع مقررات خاصی است و باید ژاندارمری نیز مانند لشگرها و ادارات وزارت جنگ پیشنهادات خود را با توضیحات لازمه از طریق وزارت کشور به وزارت جنگ ارسال تا با مطابقت به وضعیت سایر افسران ارتش مورد مطالعه و به شرف عرض پیشگاه شاهانه برسد.

وزیر جنگ

امضاء

سند شماره ۴۳۳
[نامه وزیر و رئیس کل دارایی به نخست‌وزیر مبنی بر اینکه اختصاص
بیشتر بودجه برای جلوگیری از بیماری تیفوس امکان‌پذیر نیست]

وزارت دارائی

قسمت مالی

تاریخ ۳۲۲/۱/۲۱

شماره ۳۱۲۹۸

جناب آقای نخست‌وزیر

موضوع: اعتبار برای مبارزه با تیفوس

با اعلام وصول مرقومه شماره ۱۷۷۴۶ مورخ ۲۲/۹/۲۰ متضمن رونوشت گزارش وزارت بهداشتی در خصوص تامین اعتبار جهت مبارزه با تیفوس محترماً به استحضار می‌رساند.

در این موقع که کلیه اعتبارات تقسیم شده و مبالغ گزافی هم از هر ماده به مصرف رسیده برای جلوگیری از تیفوس و مبارزه با آن جز بودجه مخصوصی که تنظیم و ابلاغ شده تامین اعتبار دیگری مقدور نیست. ضمناً چون برحسب اراده اعلیحضرت همایون شاهنشاهی مقرر است ماهیانه دو بیست هزار ریال از بودجه دربار شاهنشاهی برای جلوگیری از بیماری تیفوس در حساب مخصوص نگاشته شده و به مصرف برسد در اجرای امر شاهانه وزارت دارائی اقدام خواهد کرد تا درخواست لازم برای ۹ ماهه سال جاری به قرار ماهی دو بیست هزار ریال و در حساب مخصوص در بانک ملی ایران نگاهداری شود. برای تامین منظور اقتضا دارد به وزارت

بهداری امر فرمائید در حدود اعتبار اعطائی از طرف ملوکانه بودجه مخصوص تنظیم و پس از تصویب به وزارت دارائی ابلاغ نمایند تا به استحضار وزارت دربار شاهنشاهی ترتیب پرداخت از محل مخصوص داده شود.

رئیس کل دارائی
امضاء

وزیر دارائی
امضاء

ورود به دفتر ریاست وزراء

شماره ۲۰۶۱۶

تاریخ ۲۲/۱۰/۲۴

سند شماره ۴۳۵ [ترجمه نامه هیأت نمایندگی امریکا در تهران به وزیر امور خارجه در مورد چگونگی تشکیل محاکم نظامی امریکایی پس از بازگشت وزیرمختار]

شماره ۸۰۸

تاریخ ۴ فوریه ۱۹۴۴ [۱۵ بهمن ۱۳۲۲]

[گیرنده] وزارت امور خارجه شاهنشاهی - تهران

هیأت نمایندگی امریکا ضمن تقدیم تحیت‌های خود به وزارت امور خارجه شاهنشاهی، و با عطف به تذکار شفاهی شماره ۳۸۷۹ مورخ ۲۷ ژانویه ۱۹۴۴ در خصوص وضع کنونی مسأله محاکم نظامی رسیدگی به جرایم پرسنل نظامی امریکا در ایران، احتراماً گزارش می‌دهد، تا آنجا که هیأت مطلع است، مادامی که وزیرمختار، در پیوست که در حال حاضر در ایالات متحده در مرخصی به سر می‌برد، به ایران برنگشته است، این موضوع معوق خواهد ماند. هیأت نمایندگی [امریکا] فرصت را غنیمت شمرده و بار دیگر احترامات فائقه خود را تقدیم حضور وزارت امور خارجه شاهنشاهی می‌کند.

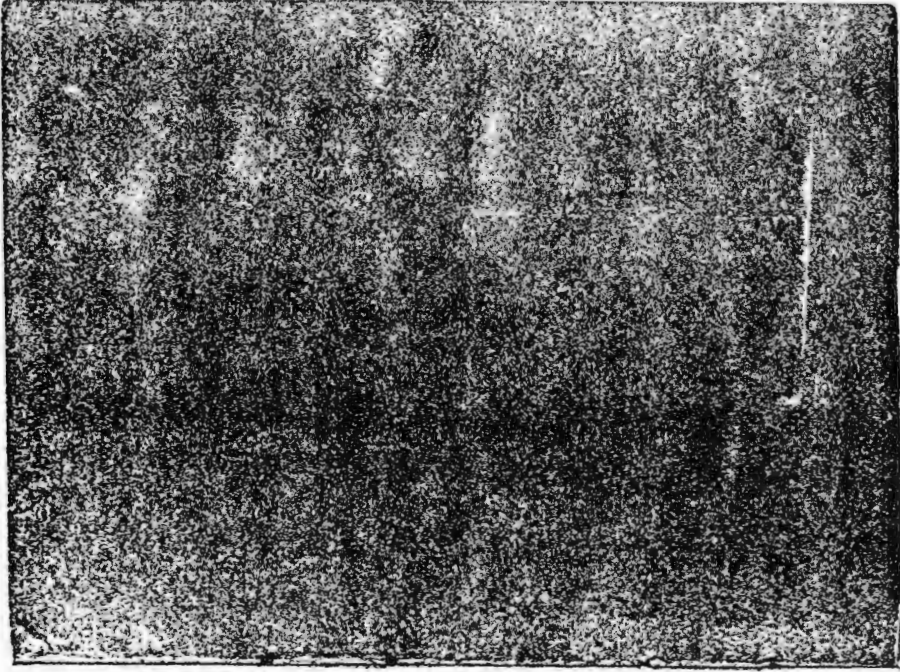
سند شماره ۴۳۶ [درخواست شوروی برای گسیل افراد مظنون به همکاری با آلمان از اراک به رشت و پاسخ ایران]

اظهارات شفاهی جناب آقای وزیر امور خارجه

به جناب آقای سفیر کبیر جماهیر شوروی

در تاریخ ۱۳۲۲/۱۱/۱۶

چنانکه خاطر محترم مستحضر است، نظر به وضعیت خاصی که توقف موقت نیروی انگلیس در ایران تولید نموده است و در نتیجه اصرار سفارت انگلیس که مبتنی بر هیچ اصل و قانون

دفترچه جیره بندی

کارمندان دولت

شماره کارت ۲۰۱۹۷

وزارتخانه
پنجاه و سه

ایران نبود در شهریور ماه ۱۳۲۱ اشخاصی که مورد سوءظن مقامات نظامی انگلیس واقع شده بودند بازداشت و به اراک اعزام شدند تا مورد بازپرسی مشترک واقع شوند. متعاقب آن اقدام مشابه نیز در تاریخ ۷ شهریور ۱۳۲۲ از طرف سفارتین انگلیس و شوروی به عمل آمد. این دفعه نیز نظر به اینکه نیروی انگلیس و شوروی در ایران هستند با تقاضای مشترک موافقت شد ولی بعد از چهار ماه بازداشت و اتمام بازجوئی از عده بازداشت شدگان سفارت شوروی عنوان نمود که عده [ای] که طرف سوءظن مقامات نظامی شوروی هستند باید به رشت اعزام و در آنجا در رسیدگی به اتهامات آنها بازپرسان شوروی نیز شرکت نمایند.

راجع به موضوع متهمین و امکان اعزام آنها به رشت و تشکیل دو منطقه در ایران نظریات خود را چه در اینجا به جناب سفیرکبیر و چه به آقای کاردار و چه در مسکو به سفیرکبیر ایران اطلاع داده بودم و انتظار موافقت مقامات شوروی را با نظریه خود داشتم مخصوصاً اینکه پس از اعلان جنگ دولت شاهنشاهی به آلمان و قرار گرفتن ایران در ردیف ملل متحده و اعلامیه سه پیشوای متفقین در تهران انتظار نمی‌رفت چنین تقاضاهایی که با اصل حاکمیت و استقلال قضائی ایران مغایرت دارد و با پیمان دولتین وفق نمی‌دهد از دولت شاهنشاهی بنمایند و بالطبع نمی‌بایستی انتظار داشت که مورد موافقت مقامات صلاحیتدار ایران واقع گردد.

کلیه اقداماتی که منجر به بازداشت شدن مظنونین در اراک گردید به منظور رسیدگی در اطراف اتهاماتی بوده است که به آنها نسبت می‌دادند و در تحقیقات قضایا روشن گردیده است و بنابراین انتقال عده [ای] از بازداشت شدگان از اراک به رشت جز تولید زحمت تصور نمی‌رود مفید فایده باشد اینست که وزارت امور خارجه به نظریه خود باقی و مصرأً تقاضا دارد موافقت فرمایند لاقلاً انجام منظور طبق طرح پیشنهادی در تهران که وسایل کار فراهم تر است صورت پذیرد.

سند شماره ۴۳۷ [نامه رضا ملکی به شهربانی اراک مبنی بر تشکیل «سازمان جوانان اراک» و اعلام اسامی هیئت عامله آن]

وزارت کشور

اداره کل شهربانی

شهربانی اراک

مورخه ۲۲/۱۱/۲۹

ریاست محترم اداره شهربانی اراک

عده [ای] از جوانان اراک جمعیتی به نام سازمان جوانان اراک تشکیل داده اند؛ اینک برای اطلاع آن اداره محترم یک برگ از مرامنامه را به پیوست تقدیم می‌دارد. در دومین جلسه این سازمان که فعلاً سیار است هیئت عامله به شرح زیر انتخاب گردید:

ناظم حوزه، آقای رضا ملکی
معاون حوزه، آقای عزت الله بزرگ نیا
منشی ۱، آقای محمد محسنی
منشی ۲، آقای محمود علوی
حسابدار، آقای ابراهیم تقوایی
مراسلات فعلاً به آدرس داروخانه ملکی قبول می‌شود.

با تقدیم احترامات
[رضا ملکی] امضاء

سند شماره ۴۳۸
[نیروهای امریکایی مقیم ایران نیز مانند همقطارهای روسی و انگلیسی خود
اسباب مزاحمت مردم را فراهم می‌آورند. گزارش تلگرافی زیر نمونه آن
است]

[شماره] ۴۴۶۶ وزارت پست و تلگراف و تلفن

[تاریخ] ۲۲/۱۲/۴۰ کشف رمز خرم‌آباد
وزارت، چندی است مأمورین امریکایی به خانه‌های اهالی وارد [و] به نام اینکه کالای
نیروی امریکایی دارند مزاحم [می‌شوند]. این رویه در اهالی ایجاد نگرانی و حسن تبلیغات
مأمورین دولت را خنثی خواهد نمود.

صحت‌پور

سند شماره ۴۳۹
[نامه رئیس شهربانی کل کشور برای کسب تکلیف در مورد چگونگی رفتار
نسبت به «سازمان جوانان اراک»]

تاریخ ۲۲/۱۲/۱۰ وزارت کشور
شماره ۱/۱۵۸۲۴/۱۵۶۵۸ شهربانی کل کشور
وزارت کشور

محترماً به استحضار می‌رساند، طبق گزارش شهربانی اراک جمعیتی به نام سازمان جوانان
اراک به مدیریت رضا ملکی و کارمندی ۴ نفر دیگر در اراک تشکیل گردیده است. رونوشت
مرامنامه جمعیت مزبور جهت ملاحظه و اعلام نظریه ارسال، مستدعی است مقرر فرمایند ضمن
اعاده رونوشت ارسالی نسبت به ادامه جمعیت نامبرده نظریه اعلام گردد.

رئیس شهربانی کل کشور - سرباس جهانیانی
امضاء

[در حاشیه سند:] جواب رسید، دستور بدهند هر موقع که برخلاف مقررات کشور اقدامی از طرف جمعیت مشاهده شد به دادگاه صالحه مراجعه و از طریق قانون آنها را تعقیب نمایند.

سند شماره ۴۴۰ [مرامنامه سازمان جوانان اراک که ظاهراً تشکیلات وابسته به حزب توده بوده است]

سازمان جوانان اراک

مرام ما

۱. اقدام در راه حفظ استقلال سیاسی و اقتصادی کشور و اجرای کامل قانون اساسی.
۲. کوشش در راه اصلاح اخلاق فردی و اجتماعی توده ایرانی از راه اصلاح فرهنگ و مدارس و کتب فرهنگی و اصلاح روش تعلیم و تربیت و اتخاذ روشی که متناسب با ساختمان فکری و محیط اجتماعی و طبیعی ایران باشد و ترویج ورزشهای بدنی.
۳. اقدام برای تامین بهداشت عمومی.
۴. مبارزه بر علیه هرگونه ستم و بیدادگری که از ناحیه مامورین دولت نسبت به افراد اعمال می شود.
۵. شناساندن حقوق مسلمه افراد برای آنها و مهیا کردن آنان برای حکومت کردن بر خود.
۶. کمک و همراهی به طبقه رنجبر و زحمت [کش] و مولد ثروت و جلوگیری از اجحافات که درباره آنان می شود.
۷. کوشش در تعدیل قوانین و تغییر آن به نفع اکثریت جامعه.
۸. اصلاح سازمان اداری کشور.
۹. تامین استقلال قضائی و تفکیک آن از قوه مجریه.
۱۰. کوشش در راه برقراری قوانین مفید به نفع جوانان و مستخدمین دولت و رنجبران و دهقانان و کارگران و اصلاح وضع اقتصادی.

سند شماره ۴۴۱ [تلگراف علی منصور استاندار خراسان به نخست وزیر درباره مخالفت سفارت شوروی و انگلستان با انتخاب برخی از کاندیداهای وکالت مجلس به دلیل مخالفت با آن دو دولت و کسب تکلیف استاندار در این باره. سند تاریخ ندارد ولی ظاهراً مربوط به انتخابات مجلس چهاردهم است]

وزارت کشور

استخراج تلگراف مشهد

به وسیله جناب آقای وزیر کشور جناب آقای نخست وزیر تعقیب ۲۰۴، دیروز عصر سرکنسول

شوروی مجدداً راجع به ...^۱ مذاکره و اظهار داشت که سفارت شوروی و انگلیس متفقاً عضویت ایشان را در مجلس منافی دولت، و حسن روابط می‌دانند و تقاضا دارند از انتخابش صرف نظر شود. در باب ...^۲ و ...^۳ نماینده تربت^۴ هم اظهاراتی نموده که چون دلائلی در میان نبوده با پاسخهایی که داده شد رفع شد.

اما در موضوع آقای ...^۵ می‌گفت: نطقهای ایشان در مجلس و رویه‌ای که اتخاذ کرده بودند خصمانه بوده؛ پس از تذکرات زیاد و اشاره به صحبت‌های سابق که خاطرنشان شد جریان انتخابات مشهد برطبق قانون قریب خاتمه است، قرائت آراء مشهد شروع شده یک [یا] دوروز دیگر به کلی تمام می‌شود و به هم زدن آن غیرمقدور می‌باشد. سرکنسول گفت: پس از این که نتیجه سابقه را به سفارت خود گزارش داده، حالا این طور دستور رسیده بالاخره قرار شد مراتب به جناب عالی تلگراف شود تا با یک تصمیم خاص از نقطه نظر سیاست دولت تنها نسبت به شخص ...^۶ اقدامات مقتضی بفرمایند.

سرکنسول انگلیس نیز دیشب صحبت نمود هم عقیده همین زمینه پاسخ داده شد. حال متمنی است نظر به این که به هم زدن انتخابات به هیچ وجه صورت قانونی نداشته و مصلحت نیست در مورد آقای ...^۷ اقدام خاص بفرمائید که خودش وکالت را قبول نکرده یا استعفاء بدهد و یا اینکه در صورت امکان رفع اشکال بشود. حائزین اکثریت در انتخابات حوزه مشهد عبارت است از ... و ... و ... و ...^۸ ضمناً مستحضر باشد که سرکنسول شوروی نسبت به ...^۹ هم که از قرار معلوم شخص پنجم خواهد بود نظر خوبی اظهار نداشته.

۲۰۹ منصور

سند شماره ۴۴۳ [گزارش فرماندار خوی به وزارت کشور در مورد کمبود پزشک و دارو و خطر بروز بیماری‌های واگیردار]

- ۱ تا ۳. در سند نیز نقطه چین است.
۴. نماینده تربت حیدریه در مجلس سیزدهم دکتر میرزا آقا ضیایی بود و در مجلس چهاردهم عماد تربتی به جای او به وکالت رسید.
- ۵ تا ۷. سند نقطه چین است.
۸. اصل سند نقطه چین است. حائزین اکثریت در میان کاندیداهای مشهد عبارت بودند از: علی اقبال، حسن کفایی، محمد ابراهیم امیر تیمور کلالی و علی موید ثابتی.
۹. در سند نقطه چین است.

گزارش سرکنسولگری ایران در بادکوبه در مورد تبلیغات مطبوعات محلی
آذربایجان شوروی و ایران و تهییج علایق ناسیونالیستی

۴۴۲

اداره نژاد و قومیتهای
شماره ۳۳۱۱۴
تاریخ ۱۳۶۱/۱۲/۲۹
پوست

وزارت امور خارجه

تایید شد
مستاد
مستاد

جناب آقای نخست وزیر

محترماً رونوشت گزارش سرکنسولگری ناسیونالیست‌ها در بادکوبه را جهت
بهنشریات مطبوعات شوروی در راه‌آند را بجان ایران برای استحضار خاطر
عالی به پیوست تقدیم می‌گردد -

رونوشت جهت اطلاع وزارت کشور ارسال می‌گردد -

معاون کل وزارت امور خارجه محنت‌علی همایون‌آه

۴۶

وزارت امور خارجه

شماره ۲۶۲۵ مورخ ۳/۱۰/۲۲ وزارت که اصل آن بشماره ثبت شده اداره

رونوشت نامه سرکنسولگری دولت شاهنشاهی ایران در ریاد کوه

سفارت کبرای شاهنشاهی ایران - مسکو

بطوریکه ضمن گزارشهای شماره ۷۸۲ مورخه ۶/۴/۱۳۲۲ و شماره ۲۲۰۶ مورخه ۲۹-۸-۳۲۲ بعرض رسانیده است از چندین قبیل با اینطرف نویسنده گان و شعراي آن در ریاجان شوروی راجع بآن در ریاجان ایران که آنرا در همه جا (آن در ریاجان جنوبی) نامیده اند نغمه هائی سروده و سخن بلیغ دارند که آن در ریاجان ایران را - قسمتی از آن در ریاجان شوروی نمایش داده و مدعی کنند که آن در ریاجان ایران را در ولتهای سابق ایران استعمار نمود و مستملکه خود قرار داده اند و اهالی آنجا را دعوت بالحقاق آن در ریاجان شوروی مینمایند اخیرا هم در شماره ۷ و ۸ سال ۱۹۴۳ مجله (دوره وطن) که بزبان ترکی آن در ریاجانی طبع میشود مقاله بقلم (اسمعیل حین اف) منتشر شده که تاریخ شاه اسمعیل صفوی بحث نمود و او را بیک مرد نامی آن در ریاجانی ود ولت او را هم در ولت صفوی آن در ریاجان نامیده است.

قسمتهای برجسته مقاله ترجمه و ضمیمه صفحات مربوطه شده است.

مقاله مزبور را آقای مقدم در دبیر سرکنسولگری مطالعه و ترجمه نمود و گزارش در این باب داده است که رونوشت گزارش نامبرده بیک جلد از مجله برای تفریغ آگاهی به پیوست تقدیم میگردد. رونوشت این گزارش و دو جلد از مجله برای وزارت امور خارجه نیز ارسال گردیده است.

رونوشت یاد جلد مجله برای استحضار وزارت امور خارجه تقدیم میگردد.

رکنسول شاهنشاهی - ح - زندی

رونوشت مطابق اصل است

وزارت آموزش عالی

رونوشت شماره مورخه ۲۲ / ۱ / ۲ وزارت که اصل آن بشماره ثبت شده اداره

ش

چونکه آگاهی دارند ندی قبل بنگاه آذربایجان کوهکنا بیکه حاوی اشعار شعرا ی آذربایجان شوروی سلیمان رستم و عثمان ساری ولی
ن بود بزبان ترکی د. تحت عنوان (پ. د زنا ها وهد به شاعر) انتشار داد. اینک نیز بطوریکه مشاهده میشود بنگاه منور کتاب
د. رتحت عنوان خند. روشهر (بزبان روسی منتشر نمود؛ که در آن کتاب نیز اشعار تیریزان شاعر

- بر سلیمان رستم روسی ترجمه گردیده و بدیده میشود.
- اثره تشبیهات و مطبوعات در مقصد مکتوب مینویسد.

..... در جزای اشعار سلیمان رستم که در این ایام جنگ سرود ما است اشعاری بنام (اشعار تیریز) نیز بدیده میشود این
ها مقام مخصوصی را - اثرات شاعر وطن پرست در ارامیا شدند. اشعار تیریز حاوی مطالب نوینی میباشد اشعار تیریز در باره
زیندگانی وهستی آذربایجان جنوبی سرود شده و تاریخ بیکه رها و شفقت و هدایت و فکر آزادی آنان را روشن میسازد.
چنان رستم در اشعار خود (تیریز) نقشه تحریکاتی و مزوره آلمانیهای فاشیستی اشغال کنند را در ایران روشن نموده است
این اشعار شاعر ملاقات با آنان و نمکی را که بر آذربایجان نسبت بیکه بکار عمل آوردند صمیمانه استقبال مینماید ضمناً شاعر
بیکه راهی ستارخان اسجاع هر برانقلاب تیریز که برای آزادی آنان بعمل آورده است باد مینماید.
اعراضات انده در باره وضعیت زنها ی تیریز توصیفات کرد و او با آنها در بدبختی و بد آوردن و شفقت آنان هم آهنگی کرده و آزادی و
وشیختی آنان را آرزو میکند.

اعراض زما نیکه آذربایجان جنوبی بود چیزهایی را که مشاهده کرد و شنید با احساسات شدیدی اشعار زیر را سرود اشعار تیریز
برای یک قلب بزرگ زگر می است. این اشعار را که دارای معانی عمیقی است نمیتوان بزودی از خاطر ورکرد و در اشعاری که نشان
زیر سروده است احساساتی را که در ملت آذربایجان در قلب خود نشان مخفی داشته اند آشکار میسازد.
حانهای فاشیستی اشغال کنند که به هزاران جمله و تیزور میخواستند بین مللی که قرننها با هم دوست بودند و تفرقه انداخته و آنها را از یک
یکگرد اسازد و نیز برای اینکه قسمتی از ایران را بجزیه و ولت در زوری برانگیزند. در تمام قسمت های ایران و بخصوص آذربایجان
جنوبی متوسل بیک رشته تحریکاتی شدند ولی آنها موفق بانجام این حیل نشدند.
شاعر سلیمان رستم در زیره و سجات ارتش سرخ که بر طبق قرارداد با ایران رفتند در آمد و در دستها و کوههای آذربایجان جنوبی
نزدش کرد و به نظر زیندگی مردم و سرنوشت شوم و فلاکت آنان شنائی پیدا کرد و از حسن استقبالیکه مردم تیریز از ارتش سرخ نمودند
چنین میگوید.

جان خود را برای باغهای پرازگل تونتا خواهم کرد - از دهان خود که مرا (برادر) گفتم بد هم
از برای مردمان تو اگر بخوایند میدهم - از نگاه کردن بولت بد چشم را بزین نمی اندازم
تیریز تیریز تیریز تیریز (از شنگ من ۰۰۰۰)

برای تکمیل پرونده ما موقتاً یک جلد از کتاب (خنجر و شعر) تهیه و تقدیم و مراتب برای آگاهی محترم عرض گردید.
ع- گرد نیسا

رونوشت مطابق با اصل است

وزارت امور خارجه

روزنوشت شماره شماره مورخه وزارت که اصل آن بشماره نشت شد

ترجمه از شماره ۸ (۳۴۴) مورخه ۲۰ مارس ۱۹۴۳ از روزنامه ادبیات

محمد سعید اردوبادی

یکی از خواص شعر و صنایع مستظرفه عبارت از این است که از مسائل سیاسی برکنار نمیتوانند باشند و از ابتدای ظهور و پیرای خود دورا معین اتخاذ کرده اند. ادبیات یاد را صنایع اشرا فخر خدمت کرده و آنرا برای استعمار طبقات پائین تر کمک کرده است و یا اینکه حکم صنایع طبقات پائین را مدافعانه کرده و آنرا زمانند اسلحه میرند. ای د رمیا از مینا طبقات بالا تر همراهی کرده است.

این خواص تنها در ادبیات کلاسیکی قرون اخیر دیده نمیشود بلکه در ادبیات فارسی قرون اولیه اسلامی نیز مشاهده میگردد.

شاعری کفیل از فردوسی شعر سرود و مبتکر شعر فارسی بشمار میرود یعنی رودکی بخارانی که در زمان سامانیان مینوشت و مثل اینکه وقتیکه از گهوار میرا خاسته رفت. رسلطین سامانی افتاد بود و یوان شعر خود را نیز مدح امیرنصر شروع کرده است سیاحتنامه به بخارا را در نیشرخود در چند شامیت این طور تودیف میکند. ای بخارا شاد باش و شادان سوری لیت میهمان آید همی شاه ما هست و بخارا آسمان ما سوی آسمان آید همی اما پس از رودکی شعرای فارسی زبانی هم بود مانند که با تعقیب رودکی و سی اسلحه خود را بر علیه حکمداران بکار بردند.

از شعرای فارسی دو شاعر متخلص و معاصر سعد سلمان که هر دو در زمان سلطان مسعود از یاد شاهان سلجوقی مینوشتند اند قاصد با هر چه به سلطان مسعود اینطور مینویسد. ای یاد شاه حکم تو بر من باشی کار میکند و سر از آن تود رشمارش مانند مورد رخا صیت چون ملغ است آنها به حصول زار و عین دست اندازی کرد و میخورند باران بعد التباران چون زمینهای ماند تی است که روی باران ندیده است ولی مسعود سعد به حکم سلطان مسعود راجع کرد همین بود خندان و پارتو گشته است و تو به عقل خود دنیار اباد کرد های تود در نیا پوزر و مشیر غلبه را بدست آوری و بسوی محبت توازن دل چو بگل میروانند و در عین حال با مشاهده کین غضب توازن تویاب آتش بر میخیزد.

بدون شبهه این تفاوت را نمیتوان ناشی از این دانست که یکی میخواست است نفع عمومی را قربان منافع شخصی خود کند و دارای صفات بود و نمیتوانسته است در مقابل زور مقاومت و ایستادگی کند ولی دیگری دارای قوت اراد بود و در برابر مردم و نفع آنان به بار زبرد اختیاست. نظایر این امر را در ادبیات کلاسیکی از رایجان جنوبی کمتر میتوان یافت بطور کلی ادبیات از رایجان جنوبی چون براساس ازادی فکرا استوار بود و است در آن اعتراض بر علیه استعمار شکایت از خرد

وزارت امور خارجه

۲

د. و نوشت شماره مورخه وزارت امور خارجه که اصل آن بشماره ثبت شد

کشور را بر از نفرت عمومی بر علیه حکومت و زمامداران آن بیشتر دید می شود .
 افکار آزادی د را در بیاتقرن شانزدهم از رایجان جنوبی بیشتر می بینیم که انهم لابلای سیاسی زیاد که در برداشت است
 در مبارز سیاسی که از زمان شاه عباس اول تا در ورشاه عباس اول طول کشید و قریب ۶۰ سال بنحوی که انجامید و
 پس از بروی کار آمدن شاه عباس اول در وضع حکومتان رایجان تبدلات زیادی به ظهور می یوست از این تاریخ بعد از رایجان
 جنوبی استقلال خود را از دست داد و مانند یکی از ایالت های کشور ایران که بدست شاه عباس ایجاد گردید شد و به تجارت
 دیگر یکی از مستملکات ایران گردید شاه عباس در ولستان رایجان جنوبی را که بدست شاه اسماعیل ایجاد شد بود از بین برد
 و سر از تشکیل ولستان ایران با تخت را از آن رایجان باصفهان انتقال داد . این خیانتی که استقلال آن رایجان جنوبی شد
 باعث ناراضی های در میان توده مردم گشتولی اد بیات هم از یکا برودنا سلحه خود بر علیه شاه خائن و بر علیه هم وطنی
 که دشمن او بود ما ست بیکار نشست .

شاه عباس اول تنها اکتفا به از بین بردن ولستان رایجان جنوبی نکرد بلکه موضوع زبانهای را هم که در اقلیت بود و
 بایستی تابع اکثریت باشند بیان آورد و میخواست در ولست واحدی که موجود آورد بود زبان واحدی نیز یکا برود نمود .
 در نتیجه این تصمیم بود که است که زبان آن رایجانی که در زمان شاه اسماعیل زبان رسمی دولتی بود ما ست . بزبان فارسی
 مبدل گردید این تصمیم نه فقط در آن رایجان بلکه تمام نواحی که در تحت حکمرانی شاه عباس بود ما ست عملی شد .
 حتی در د و اثر حکومتی گرجستان نیز زبان فارسی نفوذ یافت امروز که تک تک زبانهای گرجی و ارضی بکلمات فارسی بر میخوریم
 شمرخص است که شاه عباس اول کاشته است . شاه عباس برای اینک زبان و ادبیات اهالی قفقاز را یکی کند اهالی این

سرزمین را بر سرزمین های فارسی زبان و اهالی فارسی زبان را بفقاز میجوچانید .
 امروز همگر چیسای که در اطراف اصفهان به حالتی را کند مزست میکنند و زبان ملی و ادبیات خود را فراموش گرد ما ند و همچنین
 با زبانهای که از جلفای آن رایجان بجلغای که در نزدیکی اصفهان در رستند که کوچانید شد ما ند
 بر میخوریم و همچنین با اهالی ناهای که از کلات بلوچستان یعنی جوان کوچانید ما ند ما ند فیسوم (اهالی فارسی
 غلبه زبانهای کلات بلوچستان کوچانید ما ند ما ند حالیه در د کیلومتری ارد و باد در د کلات ساکنند و زبان اصل خود را
 فراموش گرد ما ند ۰۰)

هامل مهمی که در فارسی شد ن ا د بیاتان رایجان جنوبی که کرد ما ست اشراف آن رایجان جنوبی بود ما ند که بدست نیت
 و اد بیات علی خود وضعی نهاد ما ند و اشخاص پیشموری بود ما ند و ارزشی بقبلیت ذاتی هموطنان خود قائل نشد ما ند .
 در سابق اشراف روسی نیز از این منظور پیروی میکرد ما ند که شرط نجیبزاده بود در اشرافین بزبان فرانسه میدانستند

وزارت امور خارجه

روزنوش شماره مورخه وزارت و اداره که اصل آن شماره: ثبت شد

همینطور هم اشرفان را بجان شعرگتن بفارسی و همچنین استفاده از شعر فارسی را برای خود شهرت میننداشتند همین شهرت پرستی نفوذ زبان فارس را که پیش از اسلام و از زمان ساسانیان نیز در ایران رایج ریشه دوانده بود از نو باعث شد .

بزیان فارسی هم کشنده باشد شاید نام ایران را بایجانی ونویسند و آن را بایجان نغزتی که نسبت بدشمن خود پیدا کرده بود نمیتوانست اظهار نکند . از شعرای تبریز صائب از مشاهده اینکه آن را بایجان بخرا به زاری برگشته است مینویسد من تصور میکردم که در این خرابه میتوانم با سودگی زندگی کنم نمیدانستم که فلک از این سرزمین خرابه مایل است خزینه بدست آورد . صائب چون کسی را پیدا نمیکند که با او در این راه کمک بکند باحسب سلیقه به محافظه کاران مینویسد .

مرا پروزتهامت غنی که هست این است کهروی مردم دنیا د و بارها باید دید . صائب با اظهار این افکار بدون یاد از نیمایند و با مرشاه عباس با اهالی طایفه خود با صفهان تبعید مینشود .

شوقی که در زمان شاه طهماسب دوفوی مورد تعقیب قرار گرفته و پسند وستان فرار میکند با تصویرناخوش خود به دوستان خود مینویسد - درد اکفراق ناتوان ساخت مرا پرسترناتوانی انداخت مرا از ضعف چنان شدم که بر بالینم صد بار اجل آمد و نشناخت مرا -

زکی شاهر تبریزی در موقعی که مجسب انداخته شد ما ست مینویسد آخر کشد بکنج قفس سیرگشتم - در هیچ باغ نیست که راهی بدام نیست . واحد از شعرای زمان شاه سلیمان د فوی با تصویر لخت کرد شدن مردم و زبیری که میکشند مینویسد از تبدلات زمان غنظت ضغفا و فقر برکنارند قلعه است که خانه شکارچی برای مرغان ناتوان خانه عشرتی است لیکن باید بدانند شکارچی آنرا بر آرزو نمیشد شدن خواهد خورد .

از شعرای تبریز باقر خرابی مملکت را که میکان این طور تفسیر میکند دنیا د تنها برای ابادی ما کار کرد لیکن بالاخره نتوانست خرابی را که با او در آن زندگی میکنیم تعمیر کند .

بالاخره اما که سوز براد رشا طهماسب که نتوانست و حشیرگی برادر خود را ببیند بخان کشور فرا کرده از آنجا برادر خود را تنقید میکند و مینویسد - چون شیر درنده در شکارم همه دایم بهوای خربش ارم همه چون پرد ز روی کار ما بر خیزد معلوم شود که در چکارم همه .

اگر نظری با دبیات اوایل قرن بیستم هم تا نیمه اول قرن نوزدهم انداخته شود معلوم میگردد که حرکات انقلاب و آزادی رانقظ شعرا واد باعث شده اند و از این رویداد است که از زمان شاه عباس اول تا او اخر سلطنت نادرشاه شعرا واد با مورد تعقیب قرار میگیرند و مجبور مینسوند که پسند وستان فراری گردند حتی با تریک که از شعرای زمان نادرشاه

وزارت امور خارجہ

۴

روزنوشت شماره مورخہ وزارت امور خارجہ کہ اصل آن بشمارہ ثبت شد

بود مہیاں سفر ہندوستان ہم رفتہ ہوا ہے۔ است نتوانستہ است از توصیف وضعیت ہالی وادی و شقائق را کہ متحمل میگردد ہی عدالتی ہائی را کہ از یاد شاہ دیدہ است خود داری کند در یک شعر خود میتوسد ہر سیزمکہ از خاک شہیدان تو برخاست چون لالہ دل سوختہ دانی بچگرداشت •

باقریک تکمیل زبان اہالی سرزمین خود ہون در یک وضع ہم روخیمی کہ شعرا واد با دران زمان افتادہ ہونند افتادہ ہون و نمیتوانست این وضعیت اسفناک را ملاحظہ کند چو میدانست کہ غنچریب در برابر جلا دان نادری۔

بایستی سہ بیازد ناچار در وانی انتحار نمود •

اما حریکہ بدیرا بر این انقلاب ادبہ از عرف خاندان قاجار کار برد شد و نتیجہ ای نیز بدست داد بکار بردن۔ ادبیات مرثیہ ای ہواست جناب شاعر مبارز قطران تبریزی را شاعر مرثیہ سرا پرور ہوا و جای شاعر دہلی اوحدی مرثیہ ای را شاعر مرثیہ سرا پرور ہوا و دخیل و جای باقریک ہا و شوقیہا را شاعر مرثیہ سرا مانند دلسوز گرفت • رغبتی کہ بہ مرثیہ و تصدیق ہونزل پیدا شد روز بروز در میان شعرا از راجستان جنوبی بدست یافت چون حکومت اشراق کشور برای چاپ ایسن قبیل اثر ہامیل و رغبت زائد الوصفی از خود بروز میدادند و زبان محلو فقط مرثیہ تصدیق مؤثر ممکن ہوا سرود •

از وقتیکہ سلسلہ قاجاریوں کار آمد زبان ملی واد اتیلی مردم از راجستان جنوبی اولتس روز بروز ما انحطاط پیمودہ ہوا مخصوص در سال ۱۸۲۷ میل از انعقاد ہمد نامتر کمن جای و تجزیہ ان راجستان جنوبی از ان راجستان شمالی تغییرات مہمی در سیاست دولت ایران نسبت بہ ان راجستان جنوبی بحمل آمد بالعکس ران راجستان شمالی برای پیشرفت افکار آزاد دخواہی و پیشرفت زبان واد بیات محلی را ہی باز شد •

بدون شبہہ پیدا شد نواقص او واد ہا و بالآخر مظهر ہوشمراہی متفکر مانند میرزا فتحعلی اخوند اف در صحنہ شعرا واد ران راجستان جنوبی واد رمان ادب و متفکرین انجامد وون تاثیر نمیتوانست باشند و از اینرا ہوا ہواست کہ ہا د شاہان قاجار اہالی ان راجستان جنوبی و از نقطہ منظر ملیت و زبان ان کند بگری خواستہ اند وورد اشتہ باشند اد بیات۔ ان راجستان از برنامه آموزشگاہ ہا افتاد و در نظر مردم این طور جلوہ گر ساختند کہ راد وارتاریخی ران راجستان قومی کہ دارای نام و نشان باشد زندگی نمیکردہ است •

لیکن در میان ادبای ان راجستان جنوبی اشخاص یافت شد کہ نتوانستند در مقابل این سیاست روش اعتراض کنند و رہنمائی افکار از ادب دخواہی کہ ناشی از افکار ملی ہواہ است بصورت شینامہ ہا منتشر کردید •

اخرا لہ مرزا دبای ان راجستان جنوبی محمد باقر خلخالی در اثر ہم خود بنام تعلیمی توانست وضعیت اجتماعی ان راجستان را بایک جرات و جسارت خارق العادہ ای تصویر کند محمد باقر دکتا بہ خود نمایاندہ است کہ چگونہ

وزارت امور خارجه

رونوشت شماره مورخه وزارت که اصل آن بشماره ثبت شد

روپاه با ترک عائله خود مجبور مجای وطن شده است و این اثر یکی از اثرهایی است که بزبان محلی نوشته شد مود ارای ارزش و قیمت زائد الوصفی است و نویسنده در این اثر خود تصویر کرد و است که نزد گی دران رایجان جنوبی مشکل بود و چگونه مردم آن سامان برای کسب معاش خود ناچارند بشهرهای قفقازیه بروند .
این اثر دراد بیهات از رایجان جنوبی اولون و آخرین اثری است که بزبان محلی بچاپ رسیده است .

وزارت کشور

فرماندار خوی

تاریخ ۱۳۲۳/۱/۱۷

شماره ۱۸۶

وزارت کشور

با اینکه بهداشت عمومی و توسعه بهداشتی مورد توجه خاص دولت است، متأسفانه تاکنون نسبت به بهداشتی این شهرستان ابداً توجهی نشده و مردم در مواقع بروز امراض گوناگون دچار زحمت و مشکلات می‌شوند به طوری که سابقاً نیز به عرض رسیده بهداشتی خوی دارای یک نفر پزشک و یک نفر آبله کوب می‌باشد. بدیهی است حفظ بهداشت این شهرستان مهم با داشتن یک نفر پزشک که حتماً تخصص در معالجه تمام بیماریها را ندارد میسر نخواهد بود و اگر توجه سریعی از طرف مقامات ذی‌دخل مبذول نشود دایره اتلاف نفوس و شیوع بیماریهای مسری روز بروز توسعه و شدت پیدا خواهد کرد. به علاوه بهداشتی شهرستان خوی فاقد دواساز و جراح و ماما و وسایل مرتب پزشکی و جراحی می‌باشد. برای معالجه امراض مقاربتی و تراخم نیز پزشک متخصص ندارد. مختصراً اوضاع بهداشتی شهرستان خوی خیلی تأسف‌آور است و نسبت به اصلاح آن توجه مؤثری و سریع باید از طرف وزارت بهداشتی مبذول گردد. مستدعی است با توجه به مفاد ماده ۳ مذاکرات شورای مورخه ۳۲۲/۱۲/۱۵ شهرستان خوی که زیر شماره ۸۰۱۰ [مورخ] ۳۲۲/۱۲/۲۱ تقدیم شده مقرر فرمائید برای نواقص و تهیه وسایل مرتب طبی و جراحی و استخدام دواساز و جراح و ماما و غیره از طرف وزارت بهداشتی اعتبار کافی به بهداشتی شهرستان خوی حواله فرمایند تا هر چه زودتر به تهیه وسایل جلوگیری از اتلاف نفوس و شیوع بیماریهای گوناگون اقدام که بهداشتی این شهر صورت مطلوبی به خود بگیرد و اهالی هم از این قسمت راحت شوند.

فرماندار شهرستان خوی. وثیق کیا

امضاء

[در حاشیه سند:] رونوشت طرح بالا جهت استحضار و اقدام مقتضی و اعلام نتیجه به وزارت بهداشتی ایفاد می‌گردد.

مدیرکل عمران، از طرف وزیر کشور

[تلگراف معاون وزارت امور خارجه به سفارت ایران در لندن در مورد توقیف

سند شماره ۴۴۵

ناوهای ایران در آبهای خلیج فارس توسط نیروهای انگلیسی و خطر گسترش

راهزنی دریایی]

ا گزارش رئیس شهربانی به وزارت کشور درباره اعزام اسرای لهستانی از خراسان به تهران و اهواز

اطلاعات اداره

دائرة دفتر

تاریخ ۲۴ / ۱ / ۲۰

شماره ۱۵۸۹

پرونده ۵۷۹

موضوع

محرمانه

وزارت کشور

شهربانی کل کشور

وزارت کشور

۲۱۹۲
(۱۲) / (۱۲)

سازمان
وزارت کشور

X

طبق گزارش شماره ۸ رئیس پاسگاه شماره ۲ لهستانی ها
ساعت هشت صبح روز ۴ امه جاری پنجاه نفر زن و بچه و مرد
لهستانی که اخیراً از پاسگاه خراسان به تهران اعزام شده
بودند و همچنین دست نگر لهستانیها می که قبلاً در پاسگاه
شماره ۲ اقامت داشته اند بایستگاه راه آهن آورده و آنها
را با اهواز اعزام داشته اند -

رئیس شهربانی کل کشور - سر پاسگاه شهربانی

سر پاسگاه شهربانی

X

سفارت کبرای شاهنشاهی ایران، لندن

به طوری که سفارت کبرای شاهنشاهی اطلاع دارند، در واقعه شهریور ماه ۱۳۲۰ ناوهای نیروی دریائی شاهنشاهی در جنوب از طرف مقامات انگلیسی توقیف گردیده و با وجود مذاکرات و اقدامات زیادی که در این جا به عمل آمده، متأسفانه مقامات مربوطه انگلیسی تاکنون موافقت با اعاده ناوهای مزبور ننموده‌اند. چون وجود ناوهای مزبور را از نقطه نظر حفاظت ساحل برعلیه دزدان و راهزنان دریائی و جلوگیری از قاچاق، خصوصاً اسلحه که اخیراً در آن صفحات شیوع پیدا کرده، مورد احتیاج مبرم است. لذا با ارسال فهرست ناوهای که فعلاً در تصرف مأمورین انگلیسی می‌باشد، خواهشمند است با مقامات مربوطه مذاکره و موافقت آنها را با اعاده ناوهای مزبور جلب فرمائید تا به منظور حفاظت سواحل و جلوگیری از قاچاق خصوصاً ورود اسلحه که در نتیجه آن عشاير صفحات عموماً مسلح شده و ممکن است در آینده مشکلات بزرگی برای دولت ایجاد نمایند، مورد استفاده قرار گیرد و وزارت امور خارجه منتظر است که نتیجه اقدامات مؤثر آن سفارت کبرای شاهنشاهی در این باب تلگرافاً اعلام شود.

امضاء

معاون کل وزارت امور خارجه. محمدعلی همایون‌جاه

سند شماره ۴۴۶ [گزارشی دربارهٔ جانبداری مأموران شوروی از ایرانیانی که با آنها همکاری می‌کردند و مرتکب جرم و جنایت می‌شدند - فروردین ۱۳۲۳]

وزارت دادگستری خلاصه پرونده ۹-۴۲۴-۲۳

طبق گزارشهای شماره ۱۲۶۵۱ [مورخ] ۲۲/۱۲/۷ و ۷۹۵ [مورخ] ۲۳/۱/۲۹ دادگاه بخش مرند و گزارش دادستان استان ۳ و ۴ ذیل شماره ۸۸ [مورخ] ۲۳/۲/۱۶ اتباع ایرانی که برای حمل و نقل در خدمت دولت شوروی می‌باشند و مرتکب بزه می‌شوند از طرف مأمورین شوروی از آنها طرفداری و مانع از اقدام کشف جرائم می‌باشند و متهم را از دست مأمورین ایرانی گرفته و وسائل فرار و نجات ایشان را فراهم می‌نمایند. امثال، قاسم فرزند یوسف علی که در ۸۵ کیلومتری راه جلفا اتفاق افتاده است.

سند شماره ۴۴۷ [نامهٔ حزب توده به نخست وزیر در مورد بی‌توجهی، رواج اعمال خلاف،

دریافت شکایات از نقاط مختلف کشور و تهدید دولت مبنی بر اقدام حزبی در صورت عدم رسیدگی به شکایت]

جناب آقای نخست‌وزیر

اصل ششم متمم قانون اساسی کلیه اهالی کشور را در مقابل قانون متساوی الحقوق دانسته است. البته منظور از تشکیل حکومت دموکراسی و مشروطه نیز در قبال تمام فداکاریهای آزادیخواهان و قربانی دادن هزاران نفر از افراد کشور این بوده است که توده مردم در حمایت قانونی آزادانه زیست و زندگانی نمایند. مع‌التأسف در کشور ما از حکومت مشروطه جز نامی باقی نمانده و قوانین ما از وجود گیتی تجاوز نکرده و هیچ زمانی به مرحله عمل درنیامده است. چه آنکه بالعیان مشاهده می‌کنیم مأمورین دولت، عمال حکومت به‌خلاف اصول مسلمة قانون اساسی به جان، مال، شرف [و] مسکن مردم دست تعدی دراز می‌نمایند. [از] افراد کشور [بدون] مجوز قانون سلب آزادی می‌کنند؛ به تبعید [و] تهدید مردم اقدام می‌نمایند. دستجات ارتجاعی را تقویت کرده و به‌طور غیرمستقیم از آنان پشتیبانی نموده و موجب سلب امنیت مردم می‌گردند. به شکایات و عرایض مردم هیچ‌گونه ترتیب اثری داده نمی‌شود. از اردبیل، سراب، ارسباران و سایر نقاط آذربایجان، از شیراز، شاهی، شیرگاه، بهشهر و قسمتهای دیگر مازندران، اصفهان، خراسان، زنجان و شهرستانهای دیگر کشور توسط جرائد و یا به‌طور مستقیم متوالیاً شکایات می‌رسد. علاوه از آنکه تاکنون کوچکترین رسیدگی و دادرسی به‌عمل نیامده است بر اثر عدم توجه اولیاء امور متخلفین جری‌تر شده و با بی‌باکی شدیدتری به ادامه عملیات خود مشغولند. عدم تعقیب مسببین حوادث اخیر اصفهان خود بهترین شاهد این مدعی است.

حزب توده ایران که طرفدار منافع عمومی و اولین و باقدرت‌ترین حزب علمدار آزادی و آبادی و استقلال کشور ایران است در راه مبارزه با ارتجاع و جلوگیری از خلاف نظم و آسایش طبق دلایل قویه که در دست است قدمهای بزرگی برداشته و خدمات مهمه انجام داده است و نظر به اینکه معتقد است کلیه امور باید از طریق قانون انجام پذیرد در مقابل ستمگریهای مرتجعین و عمال آن از قبیل دسته معروف به حلقات و وطن که اخیراً در نتیجه اعمال اعمال خلاف رویه خود موجب اغتشاش و بی‌نظمی شده‌اند مستقلاً خود دست به اقدامی نزده است ولی چنانچه دولت در قبال این اعمال خلاف قانون کماکان با نظر بی‌اعتنائی بنگرد اقدام عاجل و موثری دائر به رفع مزاحمت اعضاء حزب توده و کلیه کارگران و زارعین و پیشه‌وران ننماید کمیته مرکزی حزب توده ایران نسبت به هرگونه عکس‌العملی از خود رفع مسئولیت می‌نماید.

کمیته مرکزی حزب توده ایران

امضاء

[گزارش وزیر دادگستری به نخست وزیر در مورد ارتکاب انواع جرایم
توسط نیروهای متفقین و خودداری مقامات آنان از محاکمه متهمان و
جلوگیری از اجرای قانون در ایران]

به تاریخ: ۱۳۲۳/۳/۸

وزارت دادگستری

شماره: ۴۷/ح ضمیمه ۳۲

اداره: حقوقی

ریاست هیئت وزیران

به حکایت سوابق موجوده در وزارت دادگستری در بیشتر مواردی که افسران و افراد نیروی متفقین مرتکب عملی می‌گردند که قابل تعقیب کیفری است مخصوصاً در مود قتل عمد و غیرعمد پرونده‌های متشکل به علت عدم حضور متهمین بلااقدام می‌ماند و مقامات نیروی متفقین نه فقط وسائل تکمیل تحقیقات را در اختیار دادسراها نمی‌گذارند بلکه صرفاً روی گزارش مأمورین خود نسبت به اصل واقعه اظهارنظر نموده مرتکب را در عمل خویش بی‌حق یا ذی‌حق تشخیص داده از تسلیم متهم به مقامات صالحه خودداری می‌کنند و انتظار دارند که مدعیان خصوصی برای جبران ضرر و زیان وارده مستقیماً به نزدیکترین پادگان نظامی متفقین مراجعه نمایند.

صرف نظر از اینکه صدور حکم نسبت به جرایم که در ایران ارتکاب می‌شود و نیز تعیین میزان خسارات وارده به شاکیان خصوصی در صلاحیت دادگاه‌های ایران است و در این خصوص مکاتبات زیادی با وزارت امور خارجه شده و به نتیجه نرسیده است اصولاً رویه فعلی مقامات نیروی متفقین منافی با استقلال قضائی کشور است.

مستدعی است مقرر فرمایند با مقامات مربوطه نیروی متفقین مذاکره نموده با انعقاد قراردادی در این زمینه تکلیف امر را معلوم سازند و الا مأمورین دادگستری به هیچ وجه موفق نخواهند شد مرتکبین را دستگیر و کیفر دهند و بالنتیجه تعداد تلفات روز به روز بیشتر می‌گردد.
از طرف وزیر دادگستری

امضاء

[گزارش رئیس اداره گمرک آذربایجان به وزارت دارایی در مورد تصرف
قند دولتی و فروش آن در بازار آزاد توسط مأموران شوروی و خودداری آنان
از اجرای مقررات]

[تاریخ] ۲۳/۳/۱۳

وزارت دارایی

شماره: ۲۰

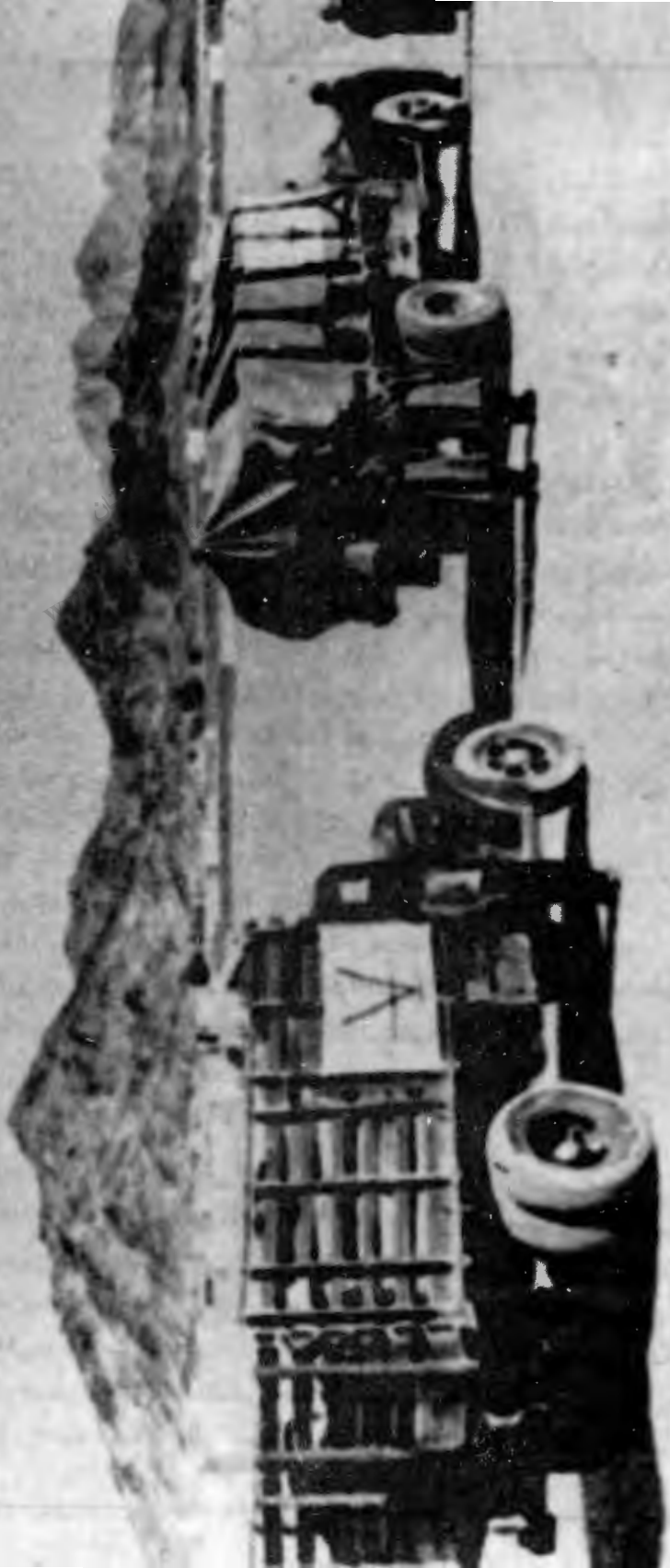
اداره کل گمرک

محرمانه

متفقین قوت لایمیت مردم ایران را برای نیروهای خود ارسال می داشتند.

کامیونهای مملو از گندم که از هندوستان به خراسان می روند.

اداره کل گمرک

موضوع: خارج کردن اجناس از گمرک

پیرو گزارش شماره ۱۵ مورخ ۱۳۲۳/۲/۳۰ روز پنجشنبه ۱۳۲۳/۳/۱۱ نمایندگی بازرگانی شوری مجدداً پنج تن قند به یک نفر فروخته و بدون انجام آیین گمرکی از انبارهای استیجاری خودشان با ماشین از گمرک خارج و به خریدار که نام او تا این تاریخ به گمرک مجهول است تحویل دادند و اظهار نمودند که حقوق و عوارض آن را در بانک به حساب این اداره گذارده‌اند. نسبت به پروانه تثبیت قیمتها هم اقدام کرده‌اند که تحصیل نموده ارائه دهند تا پروانه گمرکی بعداً صادر شود.

چون بازار فروش قند و شکر شیرین است و مقامات شوری احتیاج به پول دارند و مقدار زیادی شکر موجود و در حدود پانصد تن قند هم برایشان وارد خواهد شد، این است که با استفاده از شیرینی بازار و برای اینکه با فروش اجناس پول تحصیل نمایند تدریجاً به همین ترتیب اقدام خواهند کرد و این اداره هم هرگز نمی‌تواند جلوگیری کند، و چون پروانه مخصوصی ارائه نمی‌دهند صادر کردن پروانه گمرکی هم غیرمقدور است و موضوع در محل قابل حل نیست. باید اداره کل متبوع اقدام فرمایند که در مرکز حل گردد. با این ترتیب در صورتی که مقررات تثبیت قیمتها از طرف واردکننده عمده رعایت نشود درباره دیگران آن را چگونه می‌توان اجراء نمود و چه صورتی پیدا خواهد کرد. این است که تمنا دارد در این باب توجه فوری مبذول و دستور تلگرافی رمزاً صادر فرمایند که در محل قابل اجرا باشد.

رئیس اداره گمرک آذربایجان - مرزبان

امضاء

سند شماره ۴۵۰

[شکایت وزیر راه به وزارت امور خارجه در مورد خودداری متفقین از

تشکیل کمیسیون عالی حمل و نقل و حل مسایل ناشی از آن]

شماره: ۲۱/۷۱/۹۲۵۷

وزارت راه

تاریخ: ۱۳۲۳/۴/۳

وزارت امور خارجه

طبق طرح موافقتنامه مالی که در اردیبهشت ماه ۱۳۲۱ [۱] بین وزارت راه و نمایندگان حمل و نقل متفقین تدوین گردیده پیشبینی شده که برای مسایل مربوط به حمل و نقل، کمیسیون عالی مرکب از دو نفر نماینده اداره حمل و نقل متفقین وزیر راه یا قائم مقام او که سمت نمایندگی دولت شاهنشاهی و ریاست کمیسیون را خواهد داشت در مواقع معین در وزارت راه تشکیل گردد. در اوایل امر هم این کمیسیون تشکیل و مسایل محوله و مهمه که بین طرفین پیش می‌آمد مطرح می‌گردید. چندی است که این کمیسیون تشکیل نشده و مسایل زیادی مخصوصاً در

قسمت امور مالی و اختلاف نظرهای از نظر عمل و تصفیة محاسبات بین بنگاهها یا عاملین و ادارات حمل و نقل متفقین پیدا شده که به واسطه عدم تشکیل کمیسیون بلا تکلیف مانده است. چون این ترتیب باعث متراکم ماندن امور و معضل شدن کارها می شود و چون اقداماتی که از طرف وزارت راه برای تشکیل کمیسیون شده و بی نتیجه مانده متمنی است نزد اولیای دول متفق اقدام فرمایند که کمیسیون عالی مقرر تشکیل شود و البته چنانچه اقدام فرمایند طرح قرارداد تدوینی که کراراً به آن وزارت تذکر داده شده است به تصویب برسد. نتایج بهتر و بیشتر به دست خواهد آمد. خواهشمند است این وزارت را از نتیجه اقدام مستحضر فرمایند.

وزیر راه

امضاء

سند شماره ۴۵۱ [دستور نخست وزیر به شهرداری تهران در مورد بهداشت و روشنایی بخش

۷ تهران]

دفتر نخست وزیر

شماره: ۶۶۵۳

تاریخ: ۲۳/۴/۷

شهرداری تهران

آقای دکتر آصف تاج بخش رئیس انجمن محلی بخش ۷ شرق نامه [ای] نوشته و تقاضا نموده [که] چون آب «قنات سردار» آلوده به میکرب گردیده مظهر قنات مزبور را بپوشانند و پاکندهای وابسته به آن را ببندند و همچنین [در] کار نظافت و روشنایی محلات بخش ۷ توجهی به عمل آورند و در خصوص اضافه آب قناتی که مورد احتیاج مالکین آن نیست برای استفاده عمومی ترتیبی داده شود. اینک عین نامه نامبرده به پیوست فرستاده می شود که دستور فرمایید تقاضاهای ایشان را مورد مطالعه قرار داده و برای آسایش و رفاه اهالی بخش مزبور اهتمام نموده نتیجه را اعلام و نامه را هم پس بفرستند.

نخست وزیر

سند شماره ۴۵۲ [گزارش فوری و محرمانه شهردار تهران به نخست وزیر در ارتباط با آلوده

شدن نهر آب آشامیدنی تهران توسط قوای متفقین]

شهرداری تهران

تاریخ: ۱۳۲۳/۴/۸

شماره: ۵۵۳۰

خیلی فوری — محرمانه مستقیم

جناب آقای نخست وزیر

بطوری که خاطر عالی مستحضر است قسمت عمده شرب اهالی تهران از آب کرج تأمین می‌شود. مسیر و مظهر این آب در نزدیکی شهر، اراضی بیمارستان پانصد تختخوابی و قسمت جنوبی اسپریس [= میدان اسب دوانی] جلالیه می‌باشد. چون بیمارستان و اراضی اطراف آن فعلاً در اختیار قوای متفقین و سکونت اختیار نموده‌اند، همه روزه شوفرهای آنها اتومبیلها و کامیونهای خود را در نهر می‌شویند و همچنین خود افراد و شوفرها هم در آب استحمام و شستشو می‌نمایند و این عمل موجب آلودگی آب کرج به انواع کثافات شده و بهداشت اهالی تهران را تهدید می‌کند. از این گذشته یک قسمت از نهر که محل شستشوی اتومبیلها قرار داده‌اند خراب و آب در اراضی اطراف جریان پیدا کرده و تفریط می‌شود و با این کم‌آبی در شرب شهر خیلی مؤثر می‌باشد. بنابراین مستدعی است مقرر فرمایند با مقامات مربوطه مذاکره و اقدام عاجلی شود که از آلوده نمودن آب و شستشوی کامیونها و غیره در نهر کرج جلوگیری کرده و مأمورینی از طرف خود آنها گمارده شود که مراقبتهای لازم به عمل آورند و از نتیجه اقدام شهرداری را مستحضر فرمایند.

شهردار تهران

امضاء

[در حاشیه سند:] به وزارت امور خارجه نوشته شود که به سفارت انگلیس و شوروی و امریکا هم نوشته شود، نیز به وزارت جنگ نوشته و خاطر نشان شود که آتاشه‌های نظامی متفقین احضار و موضوع را برای جلوگیری اخطار دهید. ۴/۱۰

سند شماره ۴۵۳ [گزارش کمیسیون بخش پلشت بری وزارت بهداری در مورد نیازهای این واحد برای پیشگیری از بروز بیماریها در شهر تهران]

تاریخ: ۲۲/۴/۱۲

شهرداری تهران

شماره: ۹۷۸

ریاست اداره بهداری شهرداری

پاسخ نامه شماره ۲۷۴۹ [مورخ] ۲۲/۴/۷، در تاریخ چهارشنبه ۲۲/۴/۸ و یکشنبه ۲۲/۴/۱۲ کمیسونی با حضور آقایان دکتر معالج، دکتر نجم آبادی، دکتر زاهدی، دکتر ظلی در بخش پلشت بری بهداری شهرداری تشکیل و پس از بررسی کامل، گزارش زیر را در پاسخ نامه شماره ۴۹۲۴ [مورخ] ۲۲/۳/۲۴ نخست وزیری تهیه و تقدیم می‌دارد.

۱. در مورد تمرکز وسائل پلشت بری موافقت حاصل است و این تمرکز بایستی یا در وزارت بهداری انجام شود یا در بهداری شهرداری (البته بهداری شهرداری اولویت دارد زیر [که] بهداری شهرداری تهران برای شهر تهران است و مسئولیت بهداشت شهر هم با بهداری

شهرداری است و اگر اعتباری به این منظور تصویب شود بایستی تحت نظر بهداری شهرداری مصرف گردد

۲. تعداد هشت حمام که هریک دارای لااقل ۲۵ دستگاه دوش بوده و با اتوبزرگ مجهز باشد ساخته شود تا اشخاص بی بضاعت بتوانند از آنها استفاده نموده و هر دسته (به تعداد دوشها) که وارد می شوند لباسهای آنها را در اتو بگذارند و تا خروج آنها از حمام البسه نیز حاضر خواهد بود. توضیح آنکه لازم است هریک از حمامها در تمام مدت روز که دائر است تحت کنترل و مراقبت دائمی یکنفر دکتر باشد و ضمناً وسایل ازاله مودر حمام به اندازه کافی حاضر باشد. تقسیم این حمامها به نسبت زیر انجام شوند: برزن ۱، یک حمام (حوالی سه راه طرشت و پشت باغشاه). برزن ۲، دو حمام. برزن ۳، دو حمام. برزن ۴، ۳ حمام. (البته محل این حمامها بایستی در نقاط پر جمعیت و بی بضاعت شهر در نظر گرفته شود).

۳. تعداد بیست و پنجهزار دست لباس مردانه و زنانه حاضر و در تحت نظر و به اختیار دکترهایی که مأمور حمام هستند بین مستمندان و اشخاصی که فاقد لباس می باشند توزیع شود.

۴. مجزا نگهداشتن بیماران به طور کلی اجباری و کسانی که در منزل و اسائل لازمه در اختیار نداشته باشند بایستی حتماً برای معالجه و نگهداری به بیمارستان اعزام شوند و برای این منظور لااقل یکهزار تختخواب که در چند نقطه خارج شهر دائر شود لازم خواهد بود (البته این تعداد تختخواب علاوه بر تختخوابهای فعلی بیمارستانها می باشد).

۵. به تعداد بیماران مبتلا لازم خواهد بود محلهائی برای گذراندن دوره نقاهت (لااقل پانزده روز پس از مرخص شدن از بیمارستانها باشد) تهیه شود. برای این منظور نیز یکهزار تختخواب بایستی در نظر گرفته شود.

۶. احتیاجات فوری بخش پلشت بری: ۱. پنج نفر پزشک. ۲. شانزده پزشکیار. ۳. چهار پاسبان. ۴. چهار اتومبیل سواری. ۵. یکنفر نویسنده برای بخش پلشت بری. ۶. دو اتومبیل آمبولانس. ۷. سی تن گوگرد. ۸. ۲۵۰ کیلو پرمنگنات دو پتاس. ۹. پانصد کیلو فرمالین. ۱۰. سی و دو دست لباس مخصوص جهت پزشکیارانی که برای پلشت بری می روند.

ماده ۷. در مورد اظهار نظر راجع به واکسنها، تزریق واکسن بایستی اجباری شود. لیکن در مورد نوع واکسن، انتخاب آن بهتر است به عهده وزارت بهداری و با نظر بنگاه پاسور انجام شود.

۸. در مورد گرد ضد شپش مقدار کافی از آن به نسبت جمعیت شهر تهیه و بوسیله بنگاههای بهداشتی مجاناً توزیع گردد.

در خاتمه برای حفظ سلامت عموم و کمک به جلوگیری از اشاعه بیماری تیفوس و حذف شپش مقتضی است از فروش و اجاره لحاف، تشک و البسه کهنه جلوگیری به عمل آید.

محل امضاء دکتر معالج - محل امضاء دکتر نجم آبادی - محل امضاء دکتر زاهدی - محل امضاء دکتر

ظلی

با ریشه یکسان است. امضاء

سند شماره ۴۵۴

[دستورالعمل خیلی فوری و محرمانه نخست وزیر به وزارت امور خارجه مبنی بر آلوده کردن نهر آب کرج توسط قوای متفقین و درخواست مذاکره با متفقین جهت جلوگیری از آلودگی آب.]

شماره: ۷۲۷

دفتر نخست وزیر

تاریخ: ۲۳/۴/۱۲

خیلی فوری. محرمانه

وزارت امور خارجه

برابر گزارش شهرداری تهران قسمت عمده شرب اهالی تهران از آب کرج تأمین می شود که مسیر و مظهر این آب در نزدیکی شهر یعنی اراضی بیمارستان پانصدتختخوابی و قسمت جنوبی اسپریس جلالیه می باشد. چون بیمارستان و اراضی اطراف آن فعلاً در اختیار قوای متفقین است، همه روزه شوهرهای آنها اتومبیلها و کامیونهای خود را در نهر می شویند و افراد و شوهرها نیز در آب استحمام می نمایند، و این عمل موجب آلودگی آب کرج به انواع کثافات شده و بهداشت اهالی تهران را تهدید می کند و از این گذشته یک قسمت از نهر را که محل شستشوی اتومبیل قرار داده اند خراب و آب در اراضی اطراف آن جریان پیدا کرده و تفریط می شود و با این کم آبی در شرب شهر خیلی مؤثر می باشد.

دستور فرماید با سفارت خانه های انگلیس و شوروی و آمریکا مذاکره و اقدام عاجلی به جهت جلوگیری از آلوده نمودن آب و شستشوی کامیونها و غیره در نهر کرج به عمل آورده و مأمورینی از طرف خود آنها گمارده شوند که مراقبتهای لازم برای این منطقه به عمل آورند. نتیجه اقدامات را هم اشعار فرماید.

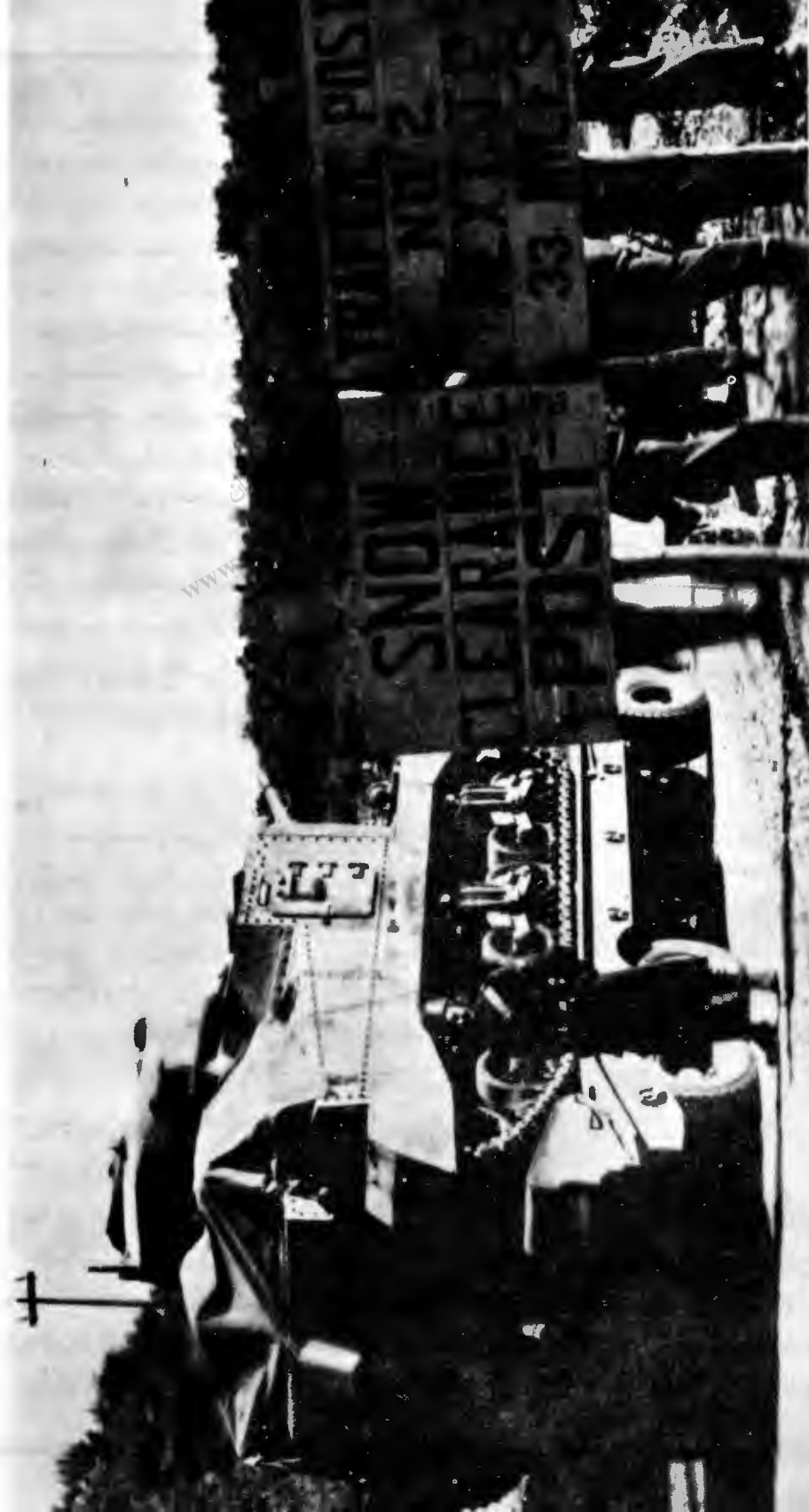
نخست وزیر

رونوشت برای اطلاع وزارت جنگ ارسال و ضمناً اشعار می شود که برای جلوگیری از این موضوع با آتاشه های نظامی متفقین مذاکره نموده و نتیجه اقدام را اطلاع دهید.

نخست وزیر

سند شماره ۴۵۵

[یادداشت معاون وزارت امور خارجه به سفارت انگلیس، مبنی بر ضرورت انعقاد قرارداد حمل و نقل بین ایران و متفقین که موجب بروز مشکلات بیشتر نشود]

شماره: ۲۱۰۴

وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۳/۴/۱۲

اداره سوم سیاسی

وزارت امور خارجه شاهنشاهی تعارفات خود را به سفارت کبرای اعلیحضرت پادشاه انگلستان اظهار و بازگشت به یادداشت شماره ۵۴ مورخ ۱۵ بهمن ماه ۱۳۲۲ راجع به انعقاد موافقتنامه حمل و نقل احتراماً به استحضار می‌رساند [که] چون متجاوز از دو سال و هشت ماه از مدت همکاری دولت شاهنشاهی با متفقین می‌گذرد و متأسفانه هنوز تکلیف طرح موافقتنامه تدوینی معلوم نشده و بالتسویه وظائف و حدود مسئولیت ادارات وزارت راه و مخصوصاً بنگاه راه آهن و نمایندگان و مأمورین متفقین نسبت به روابط اداری و خصوصیات اجرای عمل همکاری آنها با یکدیگر روشن نشده است و بر اثر این ابهام و بلا تکلیفی پیچیدگی‌های عمده بروز و ضمناً باعث عدم تسویه محاسبات فیما بین و وصول مطالبات بنگاه گردیده و ادامه این وضعیت بدون شک بر پیچیدگی‌های کار افزوده و تسویه حساب را مشکلتر خواهد نمود. بنابراین وزارت امور خارجه شاهنشاهی از سفارت کبرای اعلیحضرت پادشاه انگلستان خواهشمند است موضوع را مورد توجه مخصوص قرار داده و با مراجعه به مقامات مربوطه دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی و دولت کشورهای متحده امریکا اقدام مؤثری در تسریع انعقاد موافقتنامه به عمل آورده و نتیجه را اعلام فرمایند.

[معاون کل وزارت امور خارجه. محمدعلی همایون‌جاه]

امضاء

[در حاشیه سند: طبق نامه [شماره] ۵۹۶ [مورخ] ۲۳/۴/۱ نخست‌وزیری اقدام گردید.

[گیرنده] سفارت کبرای اعلیحضرت پادشاه انگلستان

سند شماره ۴۵۶ [یادداشت مشابه معاون وزارت امور خارجه به سفارت شوروی، مبنی بر

ضرورت انعقاد قرارداد حمل و نقل بین ایران و متفقین که موجب بروز

مشکلات بیشتر نشود]

شماره: ۹۵۳۶/۲۱۰۵

وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۳/۴/۱۲

اداره سوم سیاسی

وزارت امور خارجه شاهنشاهی تعارفات خود را به سفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی اظهار و در پیرو یادداشت ۱۳۲۲/۲/۵ به شماره ۲۶۷۴/۷۶۹ راجع به طرح موافقتنامه بین دولت شاهنشاهی و دولتین اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی و انگلیس در باب امور مربوط به حمل و نقل احتراماً به استحضار می‌رساند چون متجاوز از دو سال و هشت ماه از مدت همکاری دولت شاهنشاهی با متفقین می‌گذرد و متأسفانه هنوز تکلیف طرح

موافقتنامه تدوینی معلوم نشده و بالنتیجه وظایف و حدود مسئولیت ادارات وزارت راه و مخصوصاً بنگاه راه آهن و نمایندگان و مأمورین متفقین نسبت به روابط اداری و فنی و خصوصیات اجرای عمل همکاری آنها با یکدیگر روشن نشده است و بر اثر این ابهام و بلا تکلیفی پیچیدگی های عمده بروز و ضمناً باعث عدم تسویه محاسبات فیما بین و وصول مطالبات بنگاه راه آهن گردیده و ادامه این وضعیت بدون شک بر پیچیدگی های کار افزوده و تسویه حساب را مشکلتر خواهد نمود، بنابراین وزارت امور خارجه شاهنشاهی از سفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی خواهشمند است با مراجعه به مقامات مربوطه دولتین انگلیس و کشورهای متحده آمریکا اقدام لازم در تسریع انعقاد موافقتنامه به عمل آورده و نتیجه را اعلام نمایند.

همایون جاه

امضاء

[در حاشیه سند:] طبق نامه [شماره] ۵۹۶ [مورخ] ۲۳/۴/۱ نخست وزیری اقدام گردید.

[گیرنده] سفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی

سند شماره ۴۵۷ نامه معاون وزارت امور خارج به نخست وزیر مبنی بر قول سفارت انگلیس

در مورد جلوگیری از آلوده کردن نهر آب کرج بوسیله هندوها]

شماره: ۹۱۰۵/۲۰۰۴ وزارت امور خارجه

تاریخ: ۲۳/۴/۱۷ اداره سوم سیاسی

جناب آقای نخست وزیر

بازگشت به نامه [مورخ] ۱۳۲۳/۳/۳۱ شماره ۵۵۴۰ راجع به رختشوئی هندوها در نهر کرج، به استحضار می رساند که در اثر نامه ای که چندی قبل از شهرداری تهران در این باب رسیده بود اقدام لازم نزد سفارت کبرای انگلیس معمول و اینک از سفارت کبرای مزبور پاسخ می دهند که از طرف ستاد ارتش انگلیس در تهران دستوری صادر گردیده و به نظامیان قذغن شده است که نهر را آلوده نسازند.

معاون کل وزارت امور خارجه، محمدعلی همایون جاه

امضاء

[در حاشیه سند:] آقای صدیقی، عطف به سابقه به شهرداری تهران اطلاع داده شود.

امضاء، ۲۳/۴/۲۴

سند شماره ۴۵۸ نامه وزیر دربار به محمد ساعد نخست وزیر و وزیر امور خارجه، مبنی بر

اقدام سریع تر در انعقاد قرارداد با امریکا برای اقامت سربازان امریکایی و

مذاکره با عربستان سعودی راجع به حج]

مستقیم - فوری

جناب آقای ساعد، نخست وزیر و وزیر امور خارجه

برحسب فرمان مطاع مبارک استعلام می شود که اولاً، موضوع انعقاد عهدنامه با کشور امریکا در تجویز اقامت سربازان امریکایی در خاک کشور شاهنشاهی و اتحاد با آن دولت به کجا انجامید و علت تعویق حاصله در انجام این امر چه می باشد؟ زیرا تأخیر بیشتر در انجام این امر مهم که تماس با منافع و مصالح کشور دارد به هیچوجه جایز نیست. ثانیاً، ترتیب کار حاجی ایرانی و مذاکرات بعدی با کشور عربی سعودی به چه نتیجه منتهی شده است و مخصوصاً مقرر فرمودند که باید راجع به حج قرارداد رضایت بخشی داده شود که بعدها نظائر این واقعه تکرار نشود.

خواهشمند است توضیحات لازمه در دو موضوع فوق را زودتر تهیه و ارسال فرمایند، به عرض

مبارک برسد.

امضاء

وزیردربار شاهنشاهی

[در حاشیه سند:] در جواب رونوشت گزارش آقای شایسته داده شود. ۴/۲۱ [۲۳]

سند شماره ۴۵۹ گزارش شهربانی کل کشور به وزیر کشور در مود دزدی مسلحانه در بوشهر
و دستبرد مختصر به اثاثیه کنسول انگلیس]

تاریخ: ۲۳/۴/۲۱

وزارت کشور

اداره: اطلاعات

شماره: ۱/۳۶۳۹/۵۰۸۴

اداره کل شهربانی

دائرة: ۵۰۱

وزارت کشور

برطبق گزارش تلگرافی رمز شماره ۳۱ شهربانی بوشهر معروض می دارد [که]: چند شب قبل یک عده سارق که ۵ نفر آنها مسلح بوده در هزار متری گردان ژاندارمری به خانه حمزه نام کارمند گمرک و حسن نجار و دو نفر کارمند اطاق بازرگانی دستبرد زده و تیراندازی نموده و همچنین به منزل برکت بازرگان که در نیم کیلومتری گردان ژاندارمری واقع و مقداری اثاثیه کنسول انگلیس در آنجا بوده وارد شده، جزئی اثاثیه کنسول را سرقت نموده اند. به طوری که از چند پوکه فشنگی که به دست کارمندان کنسولگری آمده استنباط می شود، سارقین مزبور دارای تفنگ برنو بوده اند. یک عده از اهالی معتقد هستند [که] سارقین مزبور از تفنگچی های چریک گردان ژاندارمری می باشند ولی مدرکی تاکنون به دست نیامده است.

کفیل شهربانی کل کشور - پاسبار ۱ سیف

چشم انداز خیابان فردوسی تقاطع منوچهری از طرف درب سفارت انگلیس، ۱۳۲۱.

کاکنان سکنه لگه، انگلسه ده مشهد و سبزه بازار آذربایجان

سند شماره ۴۶۰

[درخواست رئیس مجلس شورای ملی به وزارت کشور در مورد رسیدگی به شکایت اهالی سقز در مورد نداشتن طبیب و روشنایی و سهمیه کالای جیره بندی]

شماره: ۵۰۰۶

مجلس شورای ملی

مورخه: ۲۳/۳/۲۱

اداره دبیرخانه

وزارت کشور

اهالی سقز در شکایت از نداشتن بهداشت و طبیب و روشنایی و سهمیه کالای جیره بندی تلگرافی به شماره ۳۵۴۲ از محل به مجلس و آن وزارت مخابره نموده و مترصد نتیجه اقدامات فوری هستند، مقتضی است هرگونه اقداماتی که (در قسمت مربوط به آن وزارت) نسبت به مسئول اهالی و احتیاجات محلی به عمل می آورند به مجلس آگهی دهند.

رئیس مجلس شورای ملی

امضاء

سند شماره ۴۶۱

[یادداشت سفارت انگلیس به وزارت امور خارجه ایران مبنی بر امیدواری به تهیه قراردادی راجع به اشتراک مساعی دودولت در مورد اداره راه آهن]

سفارت کبرای انگلیس

تهران

شماره: ۳۸۰

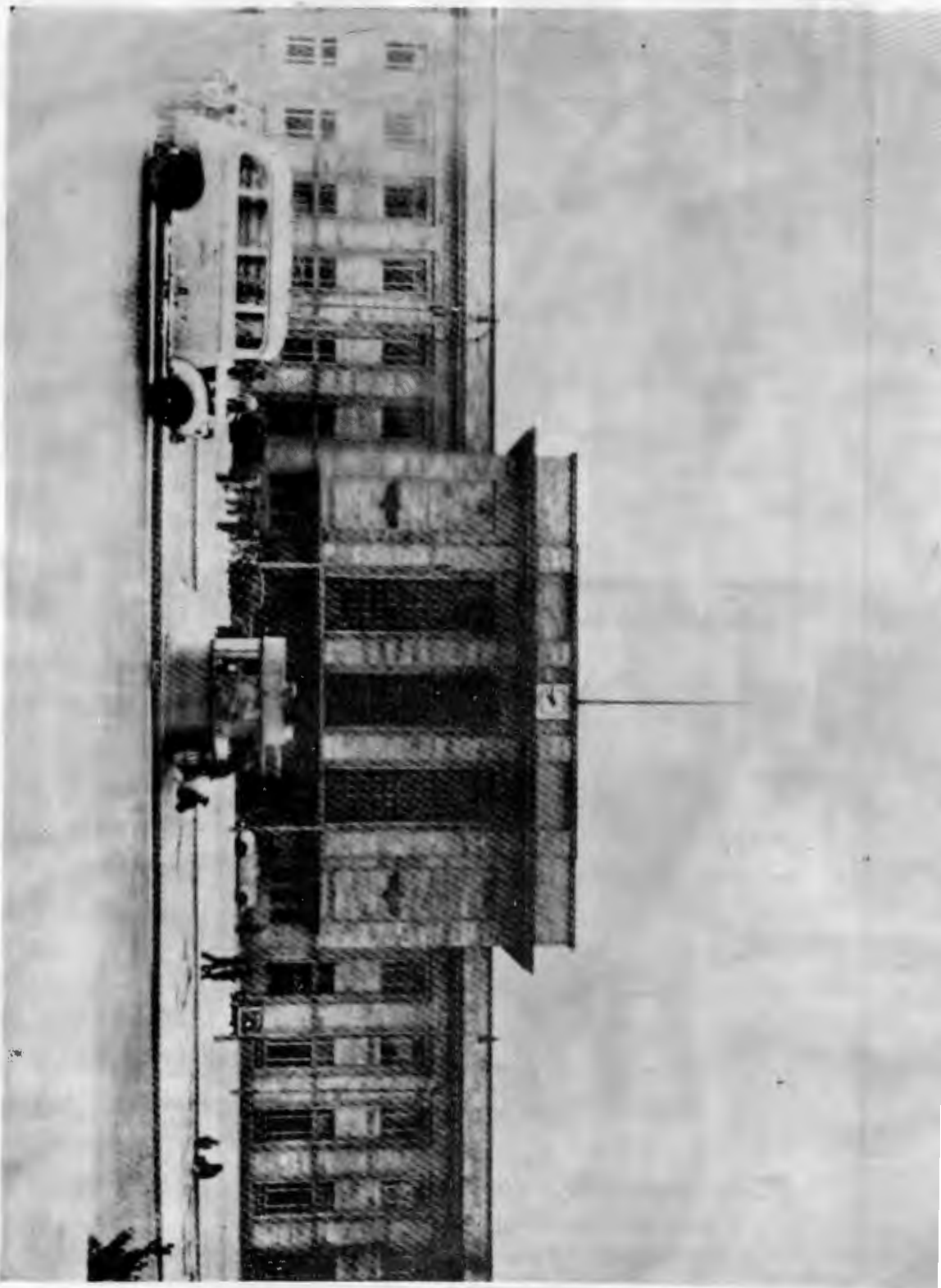
۱۹ تیرماه ۱۳۲۳

سفارت کبرای اعلیحضرت پادشاه انگلستان تعارفات خود را به وزارت امور خارجه شاهنشاهی اظهار و محترماً به یادداشت شماره ۹۵۳۸/۲۱۰۴ آن وزارتخانه مورخه ۱۲ ژوئیه ۱۹۴۴ مراجعه می نماید.

۱. دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان نیز مانند دولت شاهنشاهی از این که در تهیه طرح قراردادی راجع به اشتراک مساعی بین دولت شاهنشاهی و سایر دول متفق مربوطه در مورد اداره راه آهن ایران تأخیر ممتدی رخ داده متأسف اند. چندی است جداً تبادل نظرهایی در جریان بوده و سفارت کبرا امید واثق دارد که در نتیجه بتوان در ظرف چند هفته دیگر طرح قرارداد مربوطه را به وزارت امور خارجه شاهنشاهی تسلیم نمود.

سند شماره ۴۶۲

[افزایش تعداد زندانیان، کمبود زندان در تهران و درخواست شهربانی کل کشور از وزارت کشور برای تبدیل زرادخانه قصر قاجار به زندان]

ساختمان راه‌آهن تهران که توسط آلمانیها احداث شد در جنگ بین‌الملل دوم مورد بهره‌برداری کامل متفقین قرار گرفت.

[شماره: ۲۳۹۱۷/۱۴۴۴۸]

وزارت کشور

[تاریخ: ۲۳/۵/۸]

اداره کل شهربانی

فوری است

وزارت دادگستری

به طوری که استحضار دارند، زندانهای مرکز هر استان و مخصوصاً تهران به مقتضای احتیاجات وقت بنا شده است و برای زندانیان فعلی که چندین برابر زیادتر از پیش می باشد کافی نیست و با گرانی فعلی مصالح و اجرت ساختن زندان هم مستلزم هزینه گزافی خواهد بود که بودجه توانائی آنرا ندارد و در کمیسیونی که اخیراً با حضور جناب آقای وزیر دادگستری و معاون شهربانی کل کشور در کاخ ابیض تشکیل شده بود این موضوع مطرح و مذاکره شده؛ چون وعده فرمودند محلی که مناسب الحاق به زندان باشد در نظر گرفته و گزارش شود به این جهت محل قصر قاجار که فعلاً در اختیار زرادخانه و مرکز مهمات لشکر ۲ مرکز می باشد و از هر جهت مناسب است و متصل به زندان مرکزی است، محترماً پیشنهاد می نماید متمنی است امر و مقرر فرمایند نسبت به ضمیمه شدن آن به زندان اقدام و نتیجه را مرقوم دارند.

رونوشت شرح بالا برای اقدام به وزارت کشور تقدیم می شود.

کفیل شهربانی کل کشور - پاسیار ۱ سیف

امضاء

سند شماره ۴۶۶

[گزارش شهربانی کل کشور به وزارت کشور در مورد کمبود آب منطقه
عباس آباد و تمسک آنان به آقای بهبهانی]

تاریخ: ۲۴/۷/۲۵

وزارت کشور

شماره: ۵۱۵۸/۳۴۱۱۱ رب

شهربانی کل کشور

اداره سرکلانتری

وزارت کشور

گزارش شماره ۱۳۳ کلانتری ۸ ذیلاً معروض می گردد:

در ساعت ۸ صبح امروز ۲۴/۷/۲۱ در حدود چهارصد نفر از اهالی عباس آباد که از آب قنات شاه بایستی مشروب شوند و از قرار اظهار خودشان مدتی است بی آب مانده اند در منزل آقای بهبهانی اجتماع نموده [بودند.] آقای بهبهانی شرحی به دربار معروض و تقاضا نمودند [که] یک نفر مطلع از طرف بیوتات سلطنتی فردا منزل آقا حضور به هم رساند تا در اطراف موضوع صحبت نموده رفع شکایت اشخاص بشود. مردم هم متفرق گردیدند.

رئیس شهربانی کل کشور - سرتیپ ضرابی

امضاء

نامه رئیس شهربانی به نخست وزیر که حکایت از کثرت بازداشت شدگان
و عدم گنجایش زندانهای کشور دارد

اداره زندان
دائره
بتاریخ
شماره
پیوست
موضوع

وزارت کشور
شهربانی کل کشور

جناب آقای نخست وزیر

۱۳۱۵/۶/۲۱

۶/۷

۱۳۱۵/۶/۱۴

محترماً رونوشت گزارشی که وزارت کشور در اد کستری تلگرم شده است لغاتند بم و معروض میگردد
نسبت بموضوع گزارش منویرا شمار آرتا مکان شهربانی کل کشور با جناب آقای وزیر اد کستری مذاکره
و منظور بد محل مناسبی در نظر گرفته و گزارش شود محل منویرا (لعمده نصر لاجار) که عملاز ایخانه
میباشد در نظر گرفته شده و مراتب هم بوزارت کشور و اد کستری اعلام شد ماست چون زندانهای
مرکز هراستان خصوصاً تهران برای احتیاجات و تساخته شدخ و گنجایش زندانها نفعلی کسه
چندین برابرند ماست با بد بساختمان زندان توسعه داد و در رفع احتیاج بشود
مستدهی استامروظرفور نما بند اولاً مکان منویرا وزارت جنگ با آنچه مشرب میشود بشهربانی واگذار
نمایند و ثانیا نسبت پیرد اخته نمه ساختمانیکه بر طبق بازه بد پاسار اشهرستانی رئیس اداره
زندان و سرهنگ عباسی نمایند و نما بند ارنظاس و کارشناس و معمار تقویم و صورت ریز آن لغاتند بم
میگردد اقدام و نتیجه را مرقوم فرمایند

۱۳۱۶/۴/۱۷

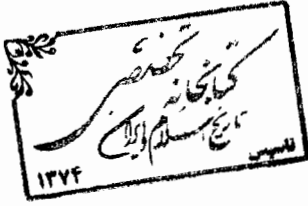
رونوشت گزارش تند بی به جناب آقای نخست وزیر با رونوشت گزارش کارشناس و معمار و سیاهه ریز
مخارج تقریبی در پیرو گزارش شماره (۱۴۴۴۸-۲۳۱۷) ۸-۵-۲۳ بوزارت کشور تند بم میگردد
رئیس شهربانی کل کشور سراسر ماس سیف

۱۳۱۵/۶/۱۴

۱۳۱۵/۶/۲۱
۱۳۱۶/۴/۱۷
۱۳۱۵/۶/۲۱

۱۳۱۵/۶/۲۱

گزارش رئیس اداره دوم سیاسی وزارت خارجه به نخست وزیر درباره اظهارات کنسول شوروی در مورد لزوم تهیه امکانات رفاهی برای اسرای آزاد شده روسی

رونوشت گزارش
مورخه ۲۳/۶/۴۰
شماره

نخست وزیر
کسزارش

خیلی فوری محرمانه است

روز ۲۳ / ۶ / ۴۰ آقای امیلیانوف کنسول شوروی با درآمد هم میاسی آمد مبادت نامه را داشت بیوست اظهار داشت اخیراً همه از امیران شوروی که متوسط متفقین ما در اروپا آزاد شد. مانند از ما ایران میخان شوروی اعاده داد نمی شوند تا حال که هر دو معتدل بود و همه اعزامی قتل بود. نقاطی که با بستی یکی در روز در انتظار تهیه ماکون توقف نمایند ممکن بود زیرا در آنها منزل داد و لو از این ببعده که هوا سرد میشود لازم است خانه تهیه نمود که صورت سربازان را داشته باشد و چهار صد نفر را در اطاقهای آن بطور سربازی جا داد البته کرایه محل نزدیک خط آهن باشد مریح است و استعداد آن که دولت در این خصوص با ما کمک فوری و موثری نماید که موفق بتهیه چنین محلی در حوالی شهر تهران بشوم زیرا از طرف مقامات انگلیس با اطلاع داد ماند در ما مستقیم برود. معتنا بهی از اسیران شوروی دسته ستارزه خانقین اعزام میشوند و ما در مرض و هفتما بستی چنین محلی در نزدیکی ایستگاه در اختیار داشته باشیم تا بتوانیم هر دسته از اسیران مزبور را آنجا یکی در روز جا داد غذای گرم بآنها بدیم و شفا بر مریض را معالجه و معسر تهیه ماکون از ما بندر شام میخان شوروی اعزام داریم. شرایط اجاره و میزبان آن هر چه باشد ما حرفی نداریم و رضایت صاحب ملک را فراهم خواهیم ساخت فقط استدعا مساعدت و دسترادی این بار میبنایم که بشهرداری و مقامات مربوطه امرید دهند با این منظور مساعدت نمود.

رئیس اداره دوم سیاسی

تاریخ ۹/۱۳
شماره

خیلی فوری

وزارت دارایی
۱۸۲۰
۱۳/۱۵
۲۳/۵/۲۵
۲۳/۱۶/۲۷
www.pakistan.info

پیرونامه شماره ۷۴۶۸ مورخ ۲۳/۵/۲۵ راجع بتأمین اعتبار لان برای تنظیم امور زندان که از نظر فوریت و اهمیت امر ضرورت دارد انعامه دارد .

موضوع در جلسه مورخ ۲۳/۶/۱۳ هیئت وزیران مطرح و موافقت گردید که فعلاً مبلغ یکمیلیون ریال از اعتبار دولت در اختیار وزارت کشور گردد و شود تا پس از تصویب بودجه آن وزارتخانه از اعتبارات مربوطه مسترد دارند بنا بر این مقتضی است فوراً طرح تصویب نامه لازم را تهیه و ارسال دارند و پرداخت این مبلغ را بر سایر تصویب نامه ها مقدم بدارید . نخست وزیر .

۹۳۲۱
۱۵/۱۵
رونوشت در پاسخ نامه شماره ۲۶۸۹۳ - ۲۳/۶/۲۳ برای اطلاع وزارت کشور فرستاده میشود . نخست وزیر .

۳۸۰۵۱
۲۵/۱۵

وزارت پست و تلگراف و تلفن

[شماره] ۱۶۲۰

تلگراف

[تاریخ] ۲۳/۸/۱

مقام نخست وزیری، رونوشت وزارت کشور و رونوشت وزارت بهداشتی.

تکاب و حوزه آن فقط دارای یک نفر پزشک بهداشتی بود که او هم مستعفی و مهاجرت نموده. با وجود امراض گوناگون به هیچ وجه وسیله مداوا [و] معالجه نبوده، متمولین به شهرهای مجاور مسافرت [کردند]. [با عدهٔ مأمورین دولت و اهالی غیر متمکن بسا نگرانی تمام امرار حیات [می‌کنند]. استرحاماً استدعا دارم امر فرمایند سریعاً قبل از رسیدن زمستان که راههای این بخش قریباً مسدود خواهد شد اقلأً یک نفر پزشک اعزام و نتیجه بدل توجه را برای استحضار مأمورین و اهالی تلگرافاً اطلاع دهند.

از طرف کارمندان ادارات دولتی - بخشدار کبیری - رئیس دارائی، رفعت - رئیس پست [و] تلگراف، فرزانه - رئیس ژاندارمری، استوار سپه بان - رئیس آمار و ثبت احوال، رجیبی.

سند شماره ۴۶۹ [دستور نخست وزیر به وزارتخانه های پست و تلگراف و تلفن و کشاورزی در

سند شماره ۴۶۹

مورد تعیین افرادی جهت اعزام به امریکا برای مذاکره و آموزش]

نخست وزیر

[شماره] ۱۴۲۳۰

[تاریخ] ۲۳/۸/۲۳

وزارت پست و تلگراف و تلفن - وزارت کشاورزی

رونوشت نامه شماره ۱۹۳۹۱/۹۴۰۷/خ [مورخ] ۲۳/۱۸/۱۱ وزارت جنگ و پیوست آن راجع به عزیمت سرهنگ محمود خسروانی به امریکا به نمایندگی دولت ایران در کنفرانس هوایی واشنگتن برای آگاهی فرستاده می‌شود.

دستور فرمائید به طوری که درخواست شده برای انجام نکات مربوط به مواد گزارش سرهنگ خسروانی کمیسیون تشکیل دهند. علاوه بر نمایندگان وزارت امور خارجه و وزارت کشاورزی و وزارت پست و تلگراف و تلفن، مشارکت نمایندهٔ وزارت کشور و باشگاه هواپیمائی هم از جهت احداث فرودگاه و مطالب دیگر مربوط به آن ضرورت دارد و با کمال توجه موضوع را مورد بررسی لازم جهت تهیه مقدمات کار قرار داده نتیجه را اعلام نمایند.

نخست وزیر

رونوشت نامه بالا با رونوشت نامهٔ وزارت جنگ و ضمائم آن به وزارت کشور فرستاده می‌شود.

نخست وزیر

امضاء

[نامه خیلی فوری و محرمانه معاون کل وزارت امور خارجه به وزیر کشور در مورد اعتراض مقامات شوروی به تعلل رئیس شهربانی قزوین در پیگیری سرقت کالاهای ترانزیتی شوروی، مشارکت با سارقان و لزوم عزل نامبرده]

اداره دفتر محرمانه
شماره ۲۲۲
تاریخ ۱۳۳۸/۱۰/۲۸
پوست

وزارت امور خارجه

محرمانه و خیلی نرسست

لایحه
۱۵۹۵
۱۳۳۸/۱۰/۲۸

وزارت کشور

۱۳۳۹ ۷/۱۵

از سفارت شوروی اطلاع بهد هند که باور خدایاری رئیس شهربانی قزوین در تعقیب نمودن دزدان کالاهای ترانزیتی شوروی تعلل میزند. اساسی دسته ای از دزدان که مرتباً کالاهای ترانزیتی شوروی را سرقت میکردند باو اطلاع دادیم اقدامی در جلوگیری از آنها ننمود. میگویند خودش هم با دزدان شریک است حتی کالاهای دزدی شده را ما نزد بعضی از بازرگانان یافتیم و تقاضای ضبط و استرداد آنها را نمودیم مسئول ما را اجابت ننمود. وغالباً متهمین بدزدی کالاهای شوروی را که باو تحویل داده شده پول گرفته و آزاد نموده است بعلاوه سه چهارمورد منبرل کاربندان لشکری شوروی را دزد زده است باو مراجعه و تقاضای کشف سارقین و استرداد اموال مسروقه را نموده اند اقدام مؤثری بجا نیآورده است. باین جهت کاندانی شوروی در قزوین با آقای فرماندار مذاکره کرده و جریان قضایا را اطلاع داده و تقاضای تغییر رئیس شهربانی قزوین را نموده است. لذا سفارت نیز تقاضای کاندانی شوروی را تایید و تغییر نامبرده را خواستار است. مراتب حضوراً بجناب آقای نخست وزیر عرض شد فرمودند بشهربانی کل نوشته شود لوری اقدام نمایند. معاون کل وزارت امور خارجه محمدعلی همایون جاه

سید سعید حسینی

مهره
۱۳۳۹

۷۲۲۹
۱،۱۵

دو نفر در امر منع درج نام بنظر منبرل

[نامه وزیر پست و تلگراف و تلفن به وزارت کشور در باب تعیین نماینده
جهت شرکت در کمیسیون بحث پیرامون کنفرانس هوایی واشنگتن]

وزارت پست و تلگراف و تلفن

۵
۱۴

تاریخ ۱۳۲۰
شماره ۴۵۱۱/۱
پوست

۹۰۴۵۴
۱-۹-۱۱

۱۳۲۰/۹/۱

۶۰۴ ۸۲۸
وزارت کشور

انای سرهنگ محمود خسروانی نمایندگی دولت ایران در کنفرانس هوا شناسی
+ واشنگتن تعیین شده اند و گزارش بنام نخست وزیری تقدیم داشته که برای انجام نکات
ان مفرگردیده است با شرکت نمایندگان وزارت امور خارجه و وزارت کشاورزی و وزارت کشور
و بانک و هواپیمائی کمیونی در این وزارتخانه تشکیل شده و جهت تهیه مقدمات کار موضوع
با کمال توجه مورد بررسی قرار گیرند *

بامراتب مشروحہ اینک متعنی است فدغن فرمایند نمایندہ ان وزارت در کمیونی که در
روز چهارشنبه هشتم از ساعت ۱۰ صبح در اداره حمل و نقل پستی و هواپیمائی این وزارتخانه
بمضور فوق تشکیل خواهد یافت حضور بهم رسانید و در رید اکر ات کمیون شرکت چوسد *

وزیر پست و تلگراف و تلفن

۱۳۲۰/۹/۱

۹/۱۱

۱۳۲۰

سند شماره ۴۷۱

[تعیین نماینده وزارت کشور برای اعزام به امریکا به منظور مذاکره در باب
احداث فرودگاه]

[شماره] ۸۱۷۹ س ۵۸۷۳۵

وزارت کشور

[تاریخ] ۲۳/۹/۴

اداره سیاسی و گذرنامه

فوری است

وزارت جنگ

عطف به مرقومه شماره ۱۴۲۳۰ [مورخ] ۲۳/۸/۲۳ نخست وزیری راجع به تشکیل کمیسیون برای مطالعه در اطراف پیشنهاد آقای سرهنگ خسروانی در موضوع احداث فرودگاه و سایر مسائل مربوط به سرویس بین المللی هوائی، آقای فرزانه مدیرکل سیاسی از طرف وزارت کشور به سمت نمایندگی معرفی می شوند. متمنی است مقرر فرمائید هر موقع کمیسیون تشکیل شود مستقیماً به ایشان اطلاع دهند که در کمیسیون شرکت نمایند.

وزیر کشور

رونوشت برای اجرا به آقای فرزانه مدیرکل ابلاغ می شود.

از طرف وزیر کشور

امضاء

سند شماره ۴۷۲

[گزارش فرماندار زابل به وزارت کشور در مورد رفتار مردم در جهت تغییر لباس و ورود افغانها و مشکلات واری مردم و تقاضای دستورالعمل مناسب. این عمل مردم سیاست متحداللباس بودن رضاشاهی را نقض می کرد]

تاریخ: ۲۳/۹/۷

وزارت کشور

شماره: ۲۴۸

فرمانداری زابل

محرمانه

وزارت کشور - اداره سیاسی و گذرنامه

گزارش رسیده از شهربانی زابل حاکی است اخیراً کلیه اهالی و سکنه خارج شهر که وارد شهر می شوند دارای عمامه کلاه قرصی، پیراهن و شلوار گشاد افغانی می باشند، این رویه باعث شده است چنانچه بیگانه وارد شهر شود تشخیص آن برای مأموران مشکل و اهالی نیز روی پاره [ای] تبلیغات عمامه استعمال می نمایند. گرچه به شهربانی دستور داده شده با نصیحت و تدبیر از این رویه جلوگیری نمایند. چنانچه اقدام دیگری بایستی شود مقرر فرمائید ابلاغ تا به همان نحو اقدام شود.

فرماندار زابل

امضاء

[در حاشیه سند: پاسخ دهند، اگر مصلحت اقتضا دارد مورد تعقیب قرار دهید.]

سند شماره ۴۷۳ [بیکار شدن کارگرانی که در قزوین برای متفقین کار می‌کردند؛ اجتماع آنان در برابر فرمانداری و درخواست کار]

استخراج تلگراف قزوین
مورخه ۲۳/۱۰/۳
وزارت کشور

وزارت کشور

کارگران متفقین که خودشان اعلام می‌دارند در حدود سه هزار نفر هستند اخیراً بیکار شده و عده [ای] از آنها به‌طور اجماع چند روز است به فرمانداری آمده و تقاضای کار می‌کنند. قانع شده‌اند چند روز مزاحمت نکنند تا تکلیف آنها از طرف دولت تعیین^۱ شود. تأخیر در تعیین تکلیف احتمال بلوا می‌رود. استدعای توجه مخصوص و تعیین تکلیف دارد. [نمره] ۷۱، [مورخ] ۱۰/۳ [۲۳].

فرماندار شهرستان قزوین

سند شماره ۴۷۴ [نامه وزیر جنگ به نخست وزیر مبنی بر این که نیروهای شوروی درختان جنگل بندرپهلوی و آستارا را قطع کرده و به کشور خود می‌برند و با ادامه این عمل سرمایه کشور غارت می‌شود]

وزارت جنگ
اداره: ستاد ارتش
دائرة: رکن ۱، شعبه ۱
جناب آقای نخست وزیر

تاریخ: ۱۳۲۳/۱۱/۱۹
شماره: ۹۷۸۸۱/۴۱۹۳۵/د
به کلی محرمانه مستقیم

طبق اطلاعات موثقی که به دست آمده است جنگلهای بین بندرپهلوی و آستارا و بعضی از نقاط کناره را نیروی شوروی مقیم نقاط بالا از عمق دور از انظار قطع و چوبهای صنعتی را به کشور شوروی به شکل الوار حمل می‌نمایند. البته همانطوری که خاطر مبارک مستحضر است جنگلها جزء سرمایه و ثروت ملی محسوب [می‌شوند] و از بین بردن آنها به زیان کشور خواهد بود و اگر چندی بدین منوال بگذرد کشور از این سرمایه ملی محروم [می‌گردد] و زیان غیرقابل جبرانی به کشور وارد شده و خواهد شد، لذا خاطر آن جناب را به اهمیت موضوع معطوف

۱. در اصل: تعیین می‌باشد که تا انتهای سند تصحیح شد.

داشته، مستدعی است مقرر فرمایند در این باره با مقامات شوروی داخل مذاکره و از این عمل غیرقانونی آنها جلوگیری به عمل آید.

وزیر جنگ

امضاء

[در حاشیه سند:] شرحی به وزارت کشاورزی نوشته شود که موضوع چیست که راپرت نداده اند. موضوع را رسیدگی نموده راپرت دهند تا اقدام مقتضی به عمل آید.

سند شماره ۴۷۵ [یادداشت وزارت امور خارجه در مورد کمکهایی که به لهستانها شده و در نتیجه کمبود خواربار در ایران را به دنبال داشته است]

تاریخ تحریر: ۲۳/۱۱/۲۰ وزارت امور خارجه

ز: مساعدت به لهستانها: اداره: سوم سیاسی

لهستانها که جزو ملتهای متفق به شمار میروند نیز از کمکهای ایران بی بهره نماندند و در موقعی که هزارها افراد گرسنه و برهنه و بی خانمان این ملت به سرزمین ایران روی آور شدند از حیث غذا، لباس و مسکن از هر جهت در این خاک تأمین شدند. وزمانی که ملت ایران حتی از داشتن نان سیاه هم محروم بود مهمانهای متفق خود را با بهترین آذوقه ممکن پذیرایی می کرد. [در] نتیجه مقدار هنگفتی از خوار و بار به مصرف آنها می رسید. به طوری که یکی از علل نایابی خوار و بار در ایران و گرانی قیمت را ورود و مصرف زیاد این مهمانها می دانند و با وجود این، ملت ایران از مهمان نوازی دیرینه خود دست برداشت و از بذل هرگونه کمک در حق آنها دریغ ننمود و حتی خود آنها هم این موضوع را به تمام معنی اذعان دارند.

سند شماره ۴۷۶ [یادداشت وزارت امور خارجه در خصوص بهره وری از نفت ایران توسط متفقین]

تاریخ تحریر: ۲۳/۱۱/۲۰ وزارت امور خارجه

استفاده از نفت: اداره سوم سیاسی

اهمیت نفت در پیشرفت جنگ به حدی روشن است که توضیح در این قسمت را زاید دانسته و فقط متذکر می گردد که متفقین ما در این جنگ از چنین ماده حیاتی که در این سرزمین به اختیار آنها گذاشته شده بود کاملاً بهره مند شده و در آن موقعی که از معادن مهم نفت برمه و

هند هلند محروم شده بودند و امنیت راههای مدیترانه و دریای احمر در خطر افتاده بود...^۱ برای مصرف سوخت کشتیها، ماشین آلات، وسائط حمل و نقل و موتوریزه و هواپیماها از معادن نفت جنوب که امتیاز آن را انگلیسها دارند حداکثر استفاده را نمودند و نفت ایران در تسهیل عملیات جنگی آنها رُل عمده ای را بازی نمود. وزارت امور خارجه مقدار استفاده هائی که از نفت ایران شده اطلاع کامل ندارد و شاید وزارت دارایی اطلاع داشته باشد.

سند شماره ۴۷۷ [نامه وابسته نظامی سفارت انگلیس به وزیر جنگ در مورد اینکه کشتیهای توقیف شده ایرانی را بعد از تعمیر به ایران مسترد می کنند]

سفارت کبرای انگلیس شماره: ۵۰/۱/۴۵

[تاریخ] ۱۳۲۳/۱۱/۲۵

وابسته نظامی سفارت کبرای اعلیحضرت پادشاه انگلستان تعارفات خود را به جناب آقای وزیر جنگ شاهنشاهی اظهار و در جواب نامه شماره ۲۷۴۰۸/۱۴۰۴۰/خ مورخه ۳۰ ژانویه ۱۹۴۰ محترماً اشعار می دارد که نیروی دریایی سلطنتی موافقت کرده اند [که] کشتیهای نامبرده ذیل که متعلق به نیروی دریایی شاهنشاهی ایران می باشد مسترد دارند:

۱. قایق^۲ رئیس دریاکاری (به فوریت).

۲. دو قایق موتوری (پس از تکمیل تعمیرات).

نسبت به این موضوع پس از اظهارات آقای سرتیپ همایونی دایره به اینکه قایقهای مزبور به منظور جلوگیری از دزدیهای دریایی در دهنه شط العرب و حفاظت مرز مورد احتیاج فوری است موافقت حاصل گردید.

جای تأسف است که قایقهای دیگری به منظور اجرای مقاصد مذکوره در نامه فوق الذکر جناب آقای وزیر جنگ^۳ موجود نمی باشد.

کلنل جی. دی. آی بس^۴

وابسته نظامی اضافی سفارت کبرای انگلیس

[گیرنده] جناب آقای وزیر جنگ - طهران

۱. یک کلمه خوانده نشد.

۲. در اصل قاتق.

۳. تاریخ نامه هنگام زمامداری مرتضی قلی بیات می باشد و در آن دوره ابراهیم زند وزیر جنگ بوده است.

۴. در متن فارسی نام وابسته نظامی اشتبهاً پای بس نوشته شده است که صحیح آن: G.D. Iybus می باشد.

حمل مایحتاج نیروهای اشغالگر بر دوش زنجیران ایرانی.

تأمین نفت از منابع نفتی ایران توسط متفکین.

سند شماره ۴۷۸

نامه محرمانه وزیر امور خارجه به سفارت ایران در شوروی در خصوص
ضرورت استرداد چهار ناوچه و دو کرجی نیروی دریایی ایران که در
عملیات اشغال ایران توسط متجاوزین روس به غنیمت گرفته شده است]

وزارت امور خارجه

[شماره] ۵۵۱۴

محرمانه

[تاریخ] ۲۳/۱۲/۲۲

سفارت کبرای شاهنشاهی، مسکو

به طوری که سفارت کبرای شاهنشاهی اطلاع دارند در وقایع شهریورماه ۱۳۲۰ از نیروی
دریایی شمال چهار ناوچه و دو کرجی نظامی زیر:

چهار ناوچه: بابلسر، سفیدرود، گرگان، نهنگ، کرجی نوشهر و کرجی نمره ۱؛ از طرف
مقامات شوروی ضبط گردید که تاکنون مسترد نداشته اند. خواهشمند است با مقامات وابسته
دولت شوروی در استرداد ناوچه ها و کرجی ها مذاکره و اقدام لازم به عمل آورده، نتیجه را
اعلام فرمائید.

وزیر امور خارجه

سند شماره ۴۷۹

[بخشنامه نخست وزیر به وزارت امور خارجه مبنی بر اینکه با اعلام جنگ
بین ایران و ژاپن، مقررات زمان جنگ را در این مورد اجرا کنند]

نخست وزیر

تاریخ: ۱۳۲۳/۱۲/۲۲

بخشنامه

شماره: ۲۲۹۱۴

وزارت امور خارجه

به طوری که در جلسه دهم اسفند مجلس شورای ملی بیان داشتم، به موجب فرمان همایونی
شاهنشاهی از تاریخ نهم اسفند ۱۳۲۳ (۲۸ فوریه ۱۹۴۴) حالت جنگ بین ایران و ژاپن
اعلام و مجلس شورای ملی هم این اقدام را با اظهار رأی اعتماد به دولت تأیید و تصدیق نموده
است.

اینک مراتب ابلاغ و تذکر داده می شود که مقررات زمان جنگ در این مورد نیز مشمول و
مجری خواهد بود.

نخست وزیر

امضاء

[نامه بولارد به وزیر خارجه ایران و تشکر از دولت ایران که اجازه داده از رادیوی تهران اخبار مأمورین انگلیسی، فرانسه آزاد، بلژیکی و لهستانی پخش شود]

[تاریخ] ۲۳ اسفند ۱۳۲۳ سفارت کبرای انگلیس
شماره: ۱۰۱۸ طهران

آقای وزیر

[۱.] محترماً رونوشت اعلانی را که به وسیله رادیو طهران در تاریخ ۷ فوریه از طرف صدای انگلستان پخش گردیده و به اطلاع اهالی رسانیده است که پخش صدای مزبور از تاریخ نوروز موقوف خواهد شد لفاً ایفاد می‌دارم.

۲. از جنابعالی خواهشمندم به مناسبت مساعدتهای نزاکت آمیزی که دولت شاهنشاهی ایران نسبت به متفقین خود در یک موقع بحرانی مبذول فرموده و اجازه داده‌اند مأمورین انگلیسی و به اتفاق آنها فرانسه آزاد و بلژیکی‌ها و لهستانی‌ها و متفقین دیگر اخبار خود را از رادیو طهران پخش و بدان وسیله اذهان عمومی را در ایران از هدفهای متفقین و پیشرفت ارتشهای آنها کاملاً آگاه سازند تشکرات سفارت کبرای اعلیحضرت پادشاه انگلستان را بپذیرند. به علاوه ممنون خواهیم شد مراتب امتنان سفارت کبرای اعلیحضرت پادشاه انگلستان را نیز به مدیر و کارمندان اداره رادیو طهران که بیش از مدت سه سال همکاری و مساعدت نموده‌اند ابلاغ فرمایند.

۳. امیدوارم موقوف شدن نشر اخبار به وسیله صدای انگلستان به دولت شاهنشاهی ایران در اعاده وضعیت عادی که می‌دانم منظور نظر دولت مشارالیه است کمک خواهد نمود. موقع را مغتنم شمرده احترامات فائمه خود را تجدید می‌نمایم.

آر. دبلیو. بولارد

[گیرنده] جناب آقای نصراله انتظام

وزیر امور خارجه دولت شاهنشاهی، طهران

[گزارش فرمانده «گردان تهیه» اعزامی از تهران به ساری و اشکالتراشیهای نیروهای شوروی در سر راه و بازگرداندن آنها به تهران^۱]

[تاریخ: ۲۳/۱۲/۱۹]

وزارت کشور

ژاندارمری کل

فوری، مستقیم، محرمانه

۱. این نامه به شماره ۱ به تاریخ ۱۳۲۴/۱/۶ ثبت دفتر محرمانه وزارت کشور شده است.

ریاست آموزش و پرورش ژاندارمری کل کشور

محترماً به عرض می‌رساند طبق امریه شماره ۷۶۰۳ [مورخ] ۲۳/۱۲/۲۴ این بنده ستوان یکم اخگر فرمانده گروهان یکم گردان تهیه با ۴ نفر افسر و ۱۴۰ نفر ژاندارم مسلح با تفنگ برنو پیاده و هر نفر دارای ۶۰ تیر فشنگ برنو، یک فانوسقه و چهل تیر فشنگ در جعبه ساعت ۹ صبح ۲۵ جاری از طهران به طرف ساری حرکت، ساعت چهار بعدازظهر به دروازه فیروزکوه رسیده، وسیله مأمورین شوروی دم دروازه فیروزکوه ما را متوقف. یکنفر گروهان نیروی شوروی جلو آمده و از مقصد و مأموریت ما سؤال نموده جواب داده شد که مقصد ساری و معرفی به هنگ ژاندارمی آنجا است. گروهان نامبرده کلیه افراد و اسلحه آنها را بازدید و اظهار نمود که مراتب را با تلفن به مقامات مربوطه خودشان گزارش خواهد داد. پس به دفتر خود مراجعه نمود پس از سه ساعت معطلی اجازه ورود به فیروزکوه داد. صبح ۲۶ هنگام حرکت یک نفر ستوان دوم شوروی در معیت ما تا پاسگاه کدوک آمده و در پاسگاه کدوک چند دقیقه معطل تا وسیله تلفن حرکت ما را به پاسگاه پایین کدوک (عباس آباد) اطلاع داده سپس اجازه حرکت ما را به پاسگاه عباس آباد دادند. در پاسگاه عباس آباد یک نفر ستوان یکم شوروی جلو راه ایستاده و نامبرده تمام عده و کامیونها را بازدید و ایشان هم از مقصد و مأموریت ما سؤال نمودند، جواب داده شد مقصد ساری و معرفی به هنگ ژاندارمری آنجا است. سؤال کردند که مسلسل سبک یا سنگین همراه دارد؟ جواب داده شد که همراه نداریم. ایشان هم وسیله تلفن به پاسگاه پایین تر از پل سفید اطلاع دادند ولی کسی همراه ما نیامد. به محض ورود به پاسگاه پایین که اسم محل را نفهمیدم کجا بود یک نفر گروهان سوم به معیت عده تا پاسگاه شیرگاه [که] چهارفرسخی شاهی می‌باشد آمد و ساعت چهار بعدازظهر ۲۶ جاری جلو پاسگاه آگاهی (گیپوئی) نیروی شوروی در شیرگاه ما را نگاهداشته یک نفر ستوان دوم آمد مجدداً تحقیقاتی مبنی بر مقصد، حرکت و نوع مأموریت به عمل آمده، به نامبرده هم پاسخ داده که مقصد ساری و معرفی به هنگ ژاندارمری می‌باشد. ایشان هم مجدداً افراد و اسلحه آنها را یکی یکی بازدید، سپس اظهار داشته که این جعبه ها فشنگ مسلسل است، آیا مسلسل همراه دارید؟ جواب داده شد که فشنگ تفنگ برنو و مسلسل یکی است و این فشنگها متعلق به افراد است که [هر] نفر دارای ۱۰۰ تیر می‌باشد که شصت عدد آن در فانوسقه افراد و ۴۰ عدد دیگر در جعبه می‌باشد. پس از محاسبه افراد قبول کردند که فشنگ متعلق به افراد است. سپس اظهار داشته که وسیله تلفن به مقامات مربوطه در شاهی گزارش خواهیم داد. تا وصول دستور در اینجا باید بمانید. ساعت ۹ بعدازظهر یک نفر سرگرد به اتفاق یک نفر ستوان یکم از شاهی به شیرگاه آمده و مشغول مذاکره گردید. ستوان یکم مدنی فرمانده دسته دوم که زبان ترکی بلد بود با ایشان مذاکره نموده و سئوالات مبسوطی به شرح ذیل مبنی بر نوع مأموریت و علت آمدن عده نموده و جوابها را یادداشت می‌نمود:

نیروهای انگلیسی در حال بارگیری بنزین و مواد سوختی.

۱. سؤال کردند که مأموریت شما کجا است و چه مأموریت دارید؟ به طوری که قبلاً هم عرض شد جواب دادیم مأموریت ساری و معرفی به هنگ ژاندارمری می‌باشد.

۲. سؤال کردند که سرهنگ عشقی احتیاجی به نفر ندارد پس شما برای چه آمده‌اید؟ جواب داده شد که قطعاً احتیاج داشته و الا بدون جهت این قسمت اعزام نگردیده است.

۳. سؤال شد که شما خودتان را به سرهنگ عشقی معرفی خواهید نمود یا سرهنگ جهانسوزی؟ جواب داده شد که به سرهنگ جهانسوزی.

۴. سؤال کردند که یک نفر فرمانده گروهان مأموریت خارج می‌گیرد، چگونه می‌شود که از نوع مأموریت خود بی‌اطلاع باشد قطعاً شما مأموریتی دارید که نمی‌خواهید آن را بیان کنید؛ منظور سرهنگ جهانسوزی از فرستادن شما چیست؟ جواب داده شد که سرهنگ جهانسوزی نظری جز انجام وظیفه ندارند؛ مأموریت ما هم انجام وظیفه ژاندارمری است.

پس سئوالات متفرقه از وطن اصلی و عائله افسران و اوضاع زندگی آنها به عمل آمد. این موضوع تا ساعت ۱۱ بعدازظهر ادامه داشت. پس از آن اظهار داشتند که نفرات در توی ماشین استراحت کنند که تا من به شاهی مراجعت و با مقامات مربوطه مذاکره کرده و نتیجه را صبح اطلاع خواهم داد. پس از حرکت ایشان وسیله تلفن راه آهن خود بنده از تلفنخانه استفسار کردم [که] ممکن است با فرمانده هنگ و فرمانداری ساری صحبت کنم؟ جواب دادند فرمانده هنگ به گرگان رفته است و منزل معاون هنگ هم تلفن ندارد، ولی با فرماندار ساری ممکن است صحبت کنید. به وسیله تلفن جریان را با آقای شایان فرماندار ساری مذاکره، ایشان فرمودند فوراً اقدام می‌کنم که شما به ساری بیایید. تا صبح ۲۷ از ایشان خبری نشد، ناچار مجدداً برای کسب اطلاع به تلفنخانه مراجعت ولی چون سیم در دست نیروی شوروی بود موفق به صحبت با فرمانداری نشدم. در ساعت ۱۲ وسیله همان ستوان یکمی که شبانه به معیت سرگرد از شاهی آمده بود و در آنجا مانده بود پس از ۲۰ ساعت معطلی ابلاغ شد که طبق دستور واصله بلافاصله در ظرف پنج دقیقه بایستی از این جا خارج و به طرف طهران مراجعت نمایید. هر قدر خواستم که وسیله تلفن مراتب را به ساری اطلاع دهم موفق نشدم. ولی چون ممکن بود در اثر تعلل در حرکت سوءتفاهمی بین این بنده با نیروی شوروی پیش آید برای اینکه سوءتفاهمی پیش نیاید از آنجا حرکت و در طی راه هم به محض ورود به جلو پاسگاههای شوروی بلافاصله علامت حرکت نشان داده و راه را باز می‌کردند. تا به فیروزکوه وارد و در آنجا وسیله تلفن با ساری مذاکره، با سرکار سرگرد عروضی معاون هنگ ژاندارمری مذاکره نموده نتیجه اقدامات را استفسار [کردم] ایشان جواب دادند که اقدام نمودند ولی هنوز نتیجه گرفته نشده به محض وصول نتیجه اطلاع خواهیم داد. این جریان را در فیروزکوه تلگرافاً به ریاست ستاد ژاندارمری کل کشور و آن ریاست محترم گزارش و به تهران حرکت، ساعت ۶ صبح امروز وارد و بدین وسیله ورود خود را گزارش می‌نمایم.

فرماندهٔ گروهان یکم گردان تهیه - ستوان یکم اخگر

[شماره] ۲۹۳۲۰

[تاریخ] ۲۳/۱۲/۲۹

محترماً رونوشت گزارش ۲۳/۱۲/۱۹ ستوان یکم اخگر فرماندهٔ گروهان اعزامی به مازندران که از بین راه، مأمورین شوروی آنها را عودت داده و مانع رفتن به گرگان شده اند پیرو شمارهٔ ۴۰۴۸۶/۲۹۰۹۲ [مورخ] ۲۳/۱۲/۲۹ جهت استحضار تقدیم می‌شود.

فرماندهٔ ژاندارمری کل کشور - سرتیپ خسرو پناه

امضاء

[گزارش محرمانهٔ رئیس شهربانی به وزارت کشور در مورد جلوگیری نیروهای شوروی از حرکت گردان اعزامی تهران به ساری]

سند شماره ۴۸۳

وزارت کشور

شهربانی کل کشور

محرمانه - مستقیم

وزارت کشور

برطبق گزارش شمارهٔ ۳/۴ شهربانی گرگان معروض می‌دارد:

در تاریخ ۲۳/۱۲/۲۹ تلگراف رمزی از ساری به امضاء جناب آقای استاندار شمال به عنوان فرمانداری با کلید رمز شهربانی مخابره شده مفاداً حاکی است که برای تقویت قوای تأمین شمال و خلع سلاح اطراف ۱۴۰ نفر ژاندارم از تهران اعزام شده ولی مقامات شوروی در ساری ادامهٔ مسافرت آنان را از شیرگاه به ساری منوط به دستور کنسولگری می‌دانند و فعلاً عدهٔ مزبور به فیروزکوه برگشته و از وظیفهٔ خود که منظور تأمین امنیت منطقه می‌باشد بازمانده اند. فوراً با کنسولگری مذاکره و اظهار دارید عملی که انجام شده شایستهٔ روابط بین دو دولت نیست و از طرف کنسولگری گرگان به مقامات شوروی [در] ساری دستور لازم بدهند و نتیجه را فوراً تلگراف کنید. از قرار معلوم آقای فرماندار با کنسولگری مذاکره نموده ولی حرکت آنان را اجازه نداده و موکول به مذاکره با سفارت و اجازهٔ سفارتخانه نموده اند.

رئیس شهربانی کل کشور - سرتیپ ضرابی

[شماره] ۱۴۴

[تاریخ] ۲۴/۱/۱۵

رونوشت گزارش فوق برای استحضار خاطر مبارک جناب آقای نخست وزیر تقدیم می‌گردد.

رئیس شهربانی کل کشور - سرتیپ ضرابی

امضاء

[نامهٔ وزیر کشور به نخست وزیر در مورد قتل پنج تن از اهالی تهران به دست سربازان هندی انگلیس]

تاریخ ۱۱ / ۱ / ۱۳۲۴ ماه ۱۳۲۴
 شماره ۱۴۸ / ۱۰۲۵
 پیوست
 وزارت کشور
 اداره
 دایره

۴۵ / ۷ / ۶

www.tabarestan.info

نخست وزیری

رونوشت گزارش شماره / ۴۷ / ۵۶ - ۲۴ / ۱ / ۷ شهریانی کل کشور راجع به قتل پنج نفر بوسیله سربازان هندی در چهار کیلومتری جاده اسفالتی کرج تلوا برای استحضار عالی تقدیم مینماید نتیجه بازجوییهایی که در اطراف کشف قضیه و تعیین هویت مقتولین بعمل آمده است از ائمه ارمری کل کشور استعلام و مراتب به وزارت امور خارجه نیز اطلاع داده شده

نخست وزیر کشور
 [Handwritten signature]

درود بدفتر نخست وزیر
 شماره ۳۳۹
 تاریخ ۱۳ / ۱ / ۱۳۲۴

[Handwritten notes and signatures]

۲۲ / ۱ / ۱۳

ژنرال ویلیام اسلیم و ژنرال واسیلی نوویکوف.

جایگاه ویژه در رژهٔ یکان‌های انگلیسی و روسی در میدان جلالیهٔ تهران، سرریدر بولارد، فرمانده نیروهای شوروی در ایران، ژنرال اسلیم و اسمیرنوف. شهید امیراحمدی در سمت راست تصویر در حالت نشسته دیده می‌شود.

روزه سرمازان روسی در میدان جلالیه.

جاپگاه ویژه میدان جلالیه، مراسم زده نیروهای متفقین؛ در تصویر زادنابناه و کوریاک دیده می شوند.

خودروی زرضی انگلیسی، رژه نیروهای متفقین در میدان جلالیه

تبرستان
www.tabarestan.ir

[صورتی از سلاحها و مهماتی که کارخانه‌های اسلحه‌سازی ایران تحویل
نیروهای شوروی دادند^۱]

وزارت جنگ

تاریخ: ۱۳۲۴/۱/۱۸

وزارت امور خارجه

پیرو نامه شماره ۲۶۴۵۵/۱۳۷۸۳ [مورخ] ۲۳/۱۰/۲۸، طبق گزارش اداره تسلیحات تاکنون
به طور کلی اسلحه مشروحه پایین در کارخانجات اسلحه‌سازی ساخته شده و تحویل مقامات
شوروی گردیده است:

تفنگ کامل	۴۵,۱۴۰	قبضه
مسلسل	۱۵۱	قبضه
لوازم تفنگ پاک کنی	۴,۰۰۰	دست
مسلسل سبک (طپانچه خودکار)	۱۰,۱۸۲	قبضه
فشنگ کالیبر ۷/۹	۸,۴۵۲,۷۶۰	تیر
گلوله	۲۲۰,۰۰۰	عدد
باروت	۵۵۰	کیلو
پوکه خالی بدون چاشنی	۴۰۰,۱۶۰	عدد

از طرف وزیر جنگ

امضاء

[گزارش فرمانده ژاندارمری به وزارت کشور در مورد جلوگیری نیروهای
خارجی از حرکت یک واحد نظام وظیفه]

تاریخ: ۱۳۲۴/۱/۱۹

وزارت کشور

شماره: ۱۰۳۲/۱/۴

وزارت کشور

محترماً معروض می‌دارد طبق گزارش ناحیه ۱ ژاندارمری مرکز صد نفر سرباز مسلح، ده نفر افسر
و چهارده کامیون دولتی نظام وظیفه که از تهران عازم رشت- زنجان- تبریز بوده روز
۱۳۲۴/۱/۱۷ [۱] وارد قزوین، مقامات خارجی از خروج آنها ممانعت، به انتظار اجازه مقامات
مربوطه مرکز می‌باشند. اقداماتی که در قزوین به عمل آمده به نتیجه نرسیده و افسران و افراد در

۱. این نامه به شماره ۳۵۸ مورخ ۲۴/۱/۲۱ ثبت دفتر محرمانه وزارت امور خارجه شده است.

نظام وظیفه قزوین متمرکز و منتظر اقدام می‌باشند.

فرمانده زاندارمری کل کشور - سرتیب خسروپناه

امضاء

سند شماره ۴۸۶

[یادداشت سفارت انگلستان به وزارت امور خارجه در جواب تقاضای ایران

در مورد استرداد واحدهای نیروی دریایی ایران]

سفارت کبرای انگلیس

شماره: ۲۰۹

تهران

[تاریخ] ۱۳۲۴/۱/۳۰

سفارت کبرای اعلیحضرت پادشاه انگلستان تعارفات خود را به وزارت امور خارجه شاهنشاهی اظهار و با عطف به یادداشت شماره ۳۹۹ مورخه ۱۱ آوریل دایر به تقاضای استرداد واحدهای متعلق به نیروی دریایی ایران محترماً رونوشت یادداشتی که به عنوان جناب آقای وزیر جنگ در تاریخ ۱۴ فوریه ۱۹۴۵ از طرف وابسته نظامی این سفارت کبری نگاشته شده که وضعیت فعلی را روشن می‌سازد لفاً ایفاد می‌دارد.

سند شماره ۴۸۷

[به مناسبت خاتمه جنگ جشنی تدارک دیده شد و از طریق رادیو برنامه آن به

اطلاع مردم رسید]

برنامه جشن پیروزی در تهران:

۱. به مجرد اعلام رسمی خاتمه جنگ اروپا توسط متفقین رادیو تهران مراتب را اعلام و بلافاصله یکصد و یک تیر توپ شلیک شده و نقاره نواخته خواهد شد.
۲. ساعت هشت بعد از ظهر روز شنبه ۱۸ اردیبهشت ماه ۱۳۲۴، امروز اعلیحضرت همایون شاهنشاه به وسیله رادیو تهران پیامی خطاب به ملت ایران ایراد خواهند فرمود که به توسط امواج کوتاه ۴۹/۳۱ و موج ۳۳۵ پخش خواهد شد.
۳. از طرف اعلیحضرت همایون شاهنشاه تلگرافهای شادباش به سلاطین و رؤسای دول متفق مخابره خواهد گردید.
۴. پرچمهای کشور شاهنشاهی و دول متفق از فردا تا سه روز در بالای ابنیه عمومی در اهتزاز خواهد بود.

۵. مجلس شورای ملی قبل از ظهر روز چهارشنبه ۱۹ اردیبهشت جلسه فوق العاده تشکیل داده و آقای نخست وزیر در مجلس حضور به هم رسانیده بیاناتی ایراد خواهند نمود؛ سپس آقای رئیس مجلس شورای ملی اظهاراتی مبنی بر ابراز مسرت از طرف نمایندگان مجلس و عموم

ملت ایران ایراد و جلسه تعطیل خواهد شد.

۶. ساعت سه بعدازظهر روز چهارشنبه ۱۹ اردیبهشت ماه (فردا) موکب اعلیحضرت همایون شاهنشاه برای اعطای نشان به بنگاه راه آهن تشریف فرما خواهند شد.

۷. از طرف شهرداری تهران مراسم آتشبازی و تزیینات در محوطه میدان سپه فرداشب به عمل خواهد آمد و در چهار نقطه از میدانهای عمومی شهر موزیکهای نظامی مترنم خواهد بود.

۸. اداره کل تبلیغات و انتشارات برنامه ای مخصوص روز چهارشنبه ۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۲۴ از اول وقت تا ساعت پنج و نیم بعدازظهر در رادیو تهران اجرا خواهد نمود.

۹. در مراکز استانداریها مدت سه روز پرچم مملکتی افراشته و تزیینات به عمل خواهد آمد.

۱۰. امشب و فرداشب برای امکان اشتراک عموم در مراسم جشن و شادی عبور و مرور آزاد خواهد بود.

سند شماره ۴۸۸ [شاه به بنگاه راه آهن نشان لیاقت داد!]

چون خدمات برجسته [ای] که بنگاه راه آهن دولتی ایران از سال ۱۳۲۰ تا ۱۳۲۴ برای پیشرفت فیروزی و آزادی جهان انجام داده در نظر کاملاً مشهود و منظور گردیده است به موجب این دستخط آن بنگاه را برای اعطاء یک قطعه نشان لیاقت از درجه ۱ مورد قدردانی و توجه قرار می دهیم.

۲۱ اردیبهشت ۱۳۲۴

امضاء

سند شماره ۴۸۹ [نامه محرمانه وزارت جنگ به نخست وزیر در خصوص مذاکره با مقامات انگلیسی برای تخلیه ایران]

مورخه: ۲۴/۲/۲۳

نخست وزیر

شماره: ۱۱۷۰

محرمانه، مستقیم

جناب آقای نخست وزیر [ابراهیم حکیمی]

محترماً رونوشت گزارش سرلشگر ریاضی از سانفرانسیسکو به پیوست تقدیم و استحضاراً معروض می گردد: درین خصوص از طرف ستاد ارتش با مقامات انگلیسی نیز صحبت شده و نظر آنان هم این است که هرچه زودتر دولت ایران در وهله اول به طور خصوصی به وسیله

وزارت خارجه مذاکره و پس از مدت کمی در وهله دوم نیز به شکل رسمی اقدام نمایند. چون هیچ گونه دلیلی برای ابقای نیروی متفقین دیگر در ایران وجود ندارد و تخلیه این کشور بهترین وسیله تولید اعتماد و احساسات مودت آمیزی بین کشورهای همسایه خواهد بود، علیهذا مستدعی است امر و مقرر فرمایند از طریق وزارت خارجه در این خصوص هرگونه اقدام مقتضی معمول دارند.

از طرف وزیر جنگ [سرتیپ مقتدر]

امضاء

سند شماره ۴۹۰ [نامه تشکرآمیز ژنرال ارتش آمریکا به حسین نفیسی مدیرکل راه آهن به خاطر مساعدتها و تشریک مساعی در طول جنگ برای رسیدن به پیروزی]

ترجمه نامه مورخ ۱۶ مه ۱۹۴۵

مطابق ۱۳۲۴/۲/۲۶

آقای ژنرال بسن

وزارت راه

بنگاه راه آهن دولتی ایران

آقای نفیسی عزیز

اکنون که دوره همکاری فرخنده یکسال و نیم ما به پایان می رسد، مایلم که سپاسگزاری خود را برای اشتراک مساعی شایانی که همواره در مجاهدت مشترک ابراز گردیده به شما و کلیه دوستان خود در بنگاه راه آهن دولتی ایران تقدیم دارم.

با یک نظر قهقرائی هر دو تشخیص خواهیم داد که وظیفه [ای] که در روزهای اول جنگ به عهده بنگاه راه آهن دولتی ایران و اداره حمل و نقل نیروی آمریکا محول شده بود کار سهلی نبود و بدون جد و جهد و کوشش بی پایان و تشریک مساعی صمیمانه هریک از سازمانهای ما این کار خطیر هرگز سرانجام نمی گرفت. لیکن کاری را که امروز به پایان رسانیده ایم و شاهد مقصودی را که در آغوش کشیده ایم بهترین دلیل است که چگونه این همکاری انجام گرفت. بنابراین قلباً از تشریک مساعی جنابعالی سپاسگزاری نموده و تسهیل به نقشی را که در شکست دشمن مشترک ایفاء نموده اید به سرکار تبریک می گویم.

بدیهی است خدمات بنگاه راه آهن دولتی ایران که هریک در انجام مأموریت ما سهمی داشته اند باعث مباهات و افتخاریکایک ایشان می باشد.

همکاری من با شما سرچشمه خوشوقتی بزرگی برای این جانب بوده است. بهترین سعادت را برای شما در ادامه عملیات موفقیت آمیز آرزو مندم.

فرانک س. بسن

ژنرال ارتش آمریکا - رئیس و مدیرکل

فرمانده نیروهای شوروی در ایران وژرال اسلیم فرمانده نیروهای انگلیسی در ایران در حال دیدن از قوای متفقین در میدان جلالیه.

[گزارش سفیر آمریکا به وزیر امور خارجه آمریکا، مبنی بر این که با پایان گرفتن جنگ و با توجه به مفاد پیمان سه گانه، نیروهای متفقین باید ایران را در مدت ۶ ماه تخلیه کنند]

از سفیر کبیر آمریکا در ایران «موریس» به وزیر امور خارجه ایالات متحده آمریکا
تهران — ۱۸ مه ۱۹۶۵ [۱۳۲۴/۲/۲۸]

تاریخ و ساعت دریافت: ۱۸ مه، ساعت ۱۲/۳۸

هنگامی که امروز صبح برای کسب اجازه مرخصی به حضور شاهنشاه باریافتیم به من فرمودند که دولت ایران تصمیم دارد یادداشتهایی به دو دولت بریتانیا و شوروی فرستاده از آنها بخواهد در کوتاهترین مهلت اطلاع دهند که طی مفاد پیمان سه جانبه ۱۹۴۲ — که تخلیه ایران از قوای متفقین را به شش ماه بعد از خاتمه جنگ موکول می کند — چه وقت نیروهای خود را از ایران خارج خواهند ساخت؟

طبق نظرات شاهنشاه، دولت ایران تاریخ پایان جنگ در اروپا را آغاز دوره شش ماهه مزبور می داند زیرا شوروی دیگر با کشوری در حال جنگ نیست و ژاپن نیز پیمان خود را با آلمان لغو کرده، دیگر خود را متحد آن کشور نمی داند. دولت ایران مایل است، در صورت امکان، متفقین پیش از انقضای مهلت شش ماهه خاک ایران را تخلیه کنند. تعبیر شاهنشاه از مفاد پیمان سه جانبه با استنباطی که من از متن انگلیسی ماده ۵ پیمان مزبور از روی نسخه موجود در سفارت دارم تطبیق نمی کند و تصور می کنم اگر مقامات مربوط مفاد پیمان مزبور را عمیقتر بررسی و مطالعه کنند احتمالاً یا از ارسال یادداشتهای مورد نظر خودداری خواهد شد؛ یا در متن آن تعدیل به عمل خواهد آمد.

شاهنشاه درباره خروج نیروهای آمریکایی به طور اخص اظهارنظری فرمودند.

تحت شماره ۳۳۳ به وزارت امور خارجه و رونوشت به شماره ۱۰۳ به مسکو و به شماره ۲۱ به لندن ارسال گردید.

امضا موریس

[تلگراف محرمانه وزارت خارجه به سفارتخانه های ایران در لندن، واشنگتن و مسکو مبنی بر اینکه با تمام شدن جنگ، دیگر نیازی به نیروهای متفقین در ایران نیست]

وزارت امور خارجه

اداره محرمانه

تلگراف رمز متحد‌ال‌مال به سفارت کبرای لندن، واشنگتن، مسکو و نمایندگی در سان‌فرانسیسکو به سفرای کبار انگلیس، شوروی [و] آمریکا، ۲۹ اردیبهشت نامه نوشته درخواست شد که قوای لشکری دولتهای مزبور از حالا خاک ایران را تخلیه نمایند. خواهشمند است با مقامات مربوطه مذاکره بفرمایند نسبت به انجام این درخواست موافقت نمایند. رونوشت نامه‌ها را با پست می‌فرستم. عجالتاً بعضی از جمله‌های مشترک نامه‌ها را برای اطلاع جنابعالی درج می‌نمایم. دربارهٔ مراسله مسرت دولت را از اینکه قوای آلمان بلاشرط تسلیم گردید بیان و تهنیت دولت را به هریک از ارتشهای متفقین گفته‌ام و بعد اعلام داشتم [که] چون جنگ اروپا خاتمه یافته دیگر احتیاج نیست که وضعیات حاصله از حال جنگ در خاک ایران باقی بماند و چون لازم است اوضاع کشور به حال عادی برگردد تا رضایت خاطر ملت ایران فراهم شود قشون آنها خاک ایران را از حالا ترک نمایند. در مراسله به سفارت انگلیس نوشته شد که قشون آن دولت با ژاپن در جنگ است و شریک پیمان سه گانه هستند. مخصوصاً تذکر داده شده که چون جنگ با ژاپن در مناطق خیلی دور از ایران است و اقامت موقتی قشون متفقین تأثیری در آن ندارد و به‌علاوه ژاپن هم رسماً اعلان کرده که دیگر متحد آلمان نیست ادامهٔ توقف قشون انگلیس در ایران منظور اصلی خود را که کمک با متفقین باشد از دست داده بایستی از حالا خاک ایران را ترک کنند. بهنام

به امضای جناب آقای [انوشیروان] سپهبدی وزیر امور خارجه صادر شده است.

[در حاشیه سند: شماره] ۲۸۶ [مورخ] ۲۴/۲/۲۹

[در حاشیهٔ این متن مطالبی نوشته شده است به این شرح:]

به سفارت مسکو اضافه شود:

البته در موقع مذاکره اظهار خواهید فرمود که دولت ایران انتظار دارد در این قسمت به ما کمک نمایند و هرطور خودتان صلاح می‌دانید با زبان خوب و خوش به آنها بفهمانید که خوب است آنها به وسیلهٔ حسن قبولی که از این درخواست می‌کنند سرمشق رفتار سایرین واقع شوند. منتظر نتیجهٔ اقدامات جنابعالی هستم.

نامهٔ محرمانهٔ وزیر امور خارجه به دفتر مخصوص در مورد اقداماتی که
برای تخلیهٔ ایران از نیروهای متفقین انجام گرفته و پاسخ کاردار آمریکا]

سند شمارهٔ ۴۹۳

ریاست دفتر مخصوص شاهنشاهی

طبق تصمیم هیئت دولت در تاریخ ۱۳۲۴/۲/۲۹ نامه ای به سفرای کبار انگلیس، شوروی و آمریکا ارسال و با تذکر به اینکه جنگ در اروپا رسماً خاتمه یافته و دیگر احتیاج نیست که وضعیات حاصله از حال جنگ در خارج ایران باقی بماند و لازم است هرچه زودتر اوضاع کشور به حال عادی برگشته آرزو و رضای خاطر ملت ایران از این جهت انجام پذیرد، درخواست شد [که] نیروی نظامی متفقین ایران را تخلیه نمایند و همچنین مراتب به سفارتخانه های شاهنشاهی در لندن، واشنگتن، مسکو و به نمایندگی ایران در سانفرانسیسکو تلگراف و دستور داده شد که در همین زمینه موضوع را با مقامات مربوطه مذاکره و تعقیب نموده نتیجه را اطلاع دهند. اخیراً کاردار آمریکا در پاسخ نامه ارسالی می نویسد که متن یادداشت به وزارت خارجه آمریکا ارسال می گردد و تا وصول دستور از طرف دولت متبوعه خود قادر به اظهارنظری در این باب نمی باشد و از سفارت شاهنشاهی در واشنگتن و نمایندگی ایران در سانفرانسیسکو نیز در این باب تلگرافی رسیده است که رونوشت آنها به پیوست تنظیم می گردد و همین که از سفرای کبار انگلیس و شوروی هم پاسخی برسد مراتب به استحضار خواهد رسید.

وزیر امور خارجه

امضاء

سند شماره ۴۹۴
دستور نخست وزیر به وزارت جنگ در مورد اقداماتی که در باب تخلیه
ایران انجام خواهد شد]

تاریخ: ۱۳۲۴/۳/۱

محرمانه

نخست وزیر

شماره: ۸۷۲

وزارت جنگ

عطف به نامه شماره ۱۱۷۰ [مورخ] ۲۴/۲/۲۳ متضمن رونوشت گزارش سرلشگر ریاضی در باب تخلیه ایران اشعار می گردد: از اقداماتی که در این خصوص در جریان است البته مستحضر خواهید شد.

نخست وزیر

رونوشت نامه بالا با رونوشت نامه وزارت جنگ و رونوشت ضمیمه آن برای استحضار وزارت
امور خارجه فرستاده می شود.

نخست وزیر

امضاء

[تلگراف وزیر مختار ایران از پاریس به وزارت امور خارجه مبنی بر اینکه
خواسته ایران در مورد خروج نیروهای بیگانه را حق طبیعی آن کشور می‌داند
و نیز نیرنگهای دولت انگلیس برای سلطه‌گری بر نقاط مختلف کشور]

وزارت امور خارجه

اداره رمز

از پاریس به تاریخ ۱۶/۳/۱۳۲۴، نمره ۵۰۸

عدم رضایت فرانسویها از انگلیسیها شدید شده در ملاقاتی که امروز از وزیر خارجه کردم و از ایشان به مناسبت کلیه اوضاع و مخصوصاً اوضاع سوریه و لبنان پرسشهایی نمود. ایشان از سیاست انگلستان فوق العاده عصبانی بودند. اظهار می‌داشت آنها برای منافع خودشان در شرق و همه جا به هرگونه اقدام و تشبیهی متشبث می‌شوند، آن وقت در قضایای سوریه و لبنان که دوهزار سرباز پیاده کرده‌ایم. این رویه عجیب و اهانت‌آمیز را نسبت به ما اتخاذ می‌کنند. من با سعی که دارم روابط فرانسه و انگلستان را روز به روز محکمتر کنم، معهداً دارم مایوس می‌شوم. امروز ژنرال دوگل در کنفرانس مطبوعات اظهاراتی در این خصوص خواهد کرد و ممکن است شدید باشد و نیز علاوه می‌کرد که انگلیسیها خیال نمی‌کنند که ما ممکن است آتشی در فلسطین روشن کنیم. موقع را مناسب دیدم که مجدداً راجع به اقدام دولت ما مبنی بر تخلیه ایران مذاکره کنیم و اظهار داشتیم که ما می‌خواهیم بدانیم چه رلی در این خصوص اتخاذ می‌کنید، زیرا با روابط صمیمانه و دوستی قدیم که فرانسه و ایران در همکاری باهم دارند ما همیشه این انتظار را داریم که شما در جانبداری ما و از منظور ایران که منظور حق و عدالت است دفاع کنید. به موجب قرارداد ما و انگلیسیها، روسها باید ایران را تخلیه کنند. دولت و افکار عمومی به‌طور جدی تخلیه را خواهند. حالا می‌خواستم به‌طور قطع رویه شما را بدانیم به دولت خود اطلاع بدهم.

دولت فرانسه کاملاً با تخلیه ایران موافق و هیچ‌گونه دلیلی نمی‌بینیم که ارتشهای اجنبی در کشور مستقل ایران بمانند. اگر وجود این ارتش به بهانه تأمین کمک به شوروی از راه ایران بود، این بهانه با خاتمه جنگ از بین رفته است. وعده می‌دهم که دولت فرانسه در این موضوع حق به ایران دهد. الان هم که سفیر کبیر انگلیس به ملاقات من می‌آید همین نظریه خود را به او می‌گویم و مطمئن باشید با علاقه [ای] که بین ما موجود است ما مانند خودتان از این موضوع دفاع خواهیم کرد. ضمناً پرسش کرد، شنیدم دودسته نیروی انگلیس جدیداً در خاک ایران پیاده شده‌اند. پاسخ دادم، اطلاعی در این خصوص هنوز از تهران به من نرسیده. در پایان مذاکرات پیشخدمت آمد و ورود سفیر انگلیس را خبر داد. خواستم برخیزم، اظهار داشت، تشریف داشته باشید و او را در انتظار گذاشت. در هر صورت قرار بر این شد که دوباره به مناسبت تغییریاتی که پیش می‌آید باهم ملاقات کنیم و مرا به جریان امر بگذارد و اگر جناب

آقای وزیر خارجه مقتضی دیدند در ملاقات با وزیر مختار فرانسه از این اظهارات دوستانه و رویه حق پرستانه وزیر خارجه فرانسه و اظهار مساعدتی که در خصوص تخلیه ایران به بنده نموده، اظهار تشکر بفرمایند و بیش از پیش گرمی محبت و دوستی کنند که...^۱

نمره ۱۱۷، ۱۲ خرداد

[زین العابدین] رهنما

سند شماره ۴۹۶ [گزارش وزیر راه به وزارت امور خارجه در مورد نامه تشکرآمیز ژنرال ارتش آمریکا در باب کمکهای ایران در طول جنگ]

شماره: ۶۰۱۷

تاریخ: ۱۳۲۴/۲/۱۶

وزارت راه

وزارت امور خارجه

آقای ژنرال بسون مدیرکل سرویس حمل و نقل نظامی آمریکا در ایران در موقعی که عازم حرکت از ایران بودند نامه [ای] به تاریخ ۱۶ مه ۱۹۴۵ به عنوان مدیرکل بنگاه راه آهن دولتی ایران نوشته و از طرز همکاری بنگاه راه آهن در حمل محمولات متفقین اظهار امتنان و قدردانی نموده اند. چون نامه مزبور از لحاظ مناسبات سیاسی با متفقین و کمک و مساعدتهای دولت ایران در پیشرفت جنگ سندیت و اهمیت بسزائی دارد رونوشت آن را با ترجمه آن به پیوست برای...^۲ و اطلاع آن وزارت ایفاد می دارد.

از طرف وزیر راه

امضاء

سند شماره ۴۹۷ [دستورالعمل وزیر کشور به فرماندار گلپایگان برای تحقیق در مورد فعالیت های بلشویکی یا حزب توده ای افسران مقیم در آن شهر]

شماره: ۲۷۱

تاریخ: ۱۳۲۴/۳/۲۰

وزارت کشور

گلپایگان

فرمانداری ۶، قسمت بعد از فرمانده پادگان کشف نشده، توضیحات کافی اعلام و مخصوصاً تعیین نماینده افسران مداخلات مستقیمی دارند یا ندارند. و آیا مراسم بلشویکی تبلیغ می کنند یا

۱. در تصویر سند که در جزوه مرکز اسناد وزارت امور خارجه به طبع رسیده و در اختیار این جانب بود، دنباله آن ناتمام است.

۲. یک کلمه خوانده نشد.

وزیر کشور

سند شماره ۴۹۸ [نامهٔ محرمانهٔ معاون وزارت امور خارجه به نخست وزیر در مورد گزارشهای رسیده از نمایندگیهای ایران در لندن و واشنگتن در ارتباط با خروج نیروهای بیگانه]

[تاریخ] ۲۴/۳/۲۷^۱ وزارت امور خارجه

محرمانه

جناب آقای نخست وزیر

راجع به تخلیهٔ ایران از طرف نیروهای نظامی متفقین، در تاریخ ۲۴/۲/۲۹ نامه ای به سفرای کبار انگلیس، شوروی و آمریکا ارسال و با تذکر به اینکه جنگ در اروپا رسماً خاتمه یافته و دیگر احتیاج نیست که وضعیات حاصله از جنگ در خاک ایران باقی بماند و لازم است هر چه زودتر اوضاع کشور به حال عادی برگشته آرزو و رضای خاطر ملت ایران از این جهت انجام پذیرد، درخواست شد نیروهای نظامی متفقین ایران را تخلیه نمایند. و همچنین مراتب همان وقت به سفارتخانه های شاهنشاهی در لندن، واشنگتن، مسکو و به نمایندگی ایران در سانفرانسیسکو تلگراف و دستور داده شد که در همین زمینه موضوع را با مقامات مربوطه مذاکره و تعقیب نموده نتیجه را اطلاع دهند. اینک در پاسخ از نمایندگیهای شاهنشاهی در لندن، واشنگتن و سانفرانسیسکو تلگرافاتی رسیده که رونوشت آنها برای استحضار به پیوست تقدیم می گردد.

معاون کل وزارت امور خارجه - محمدعلی همایون جاه

سند شماره ۴۹۹ [تلگراف رمز وزیر امور خارجه به تقی زاده، آهی و شایسته، سفرای ایران در لندن، مسکو و واشنگتن در مورد لزوم خروج هر چه سریعتر قوای متفقین از ایران]

شماره: ۵۰۳ وزارت امور خارجه

[تاریخ] ۲۴/۳/۲۷ ادارهٔ رمز

رونوشت تلگراف رمز به جناب آقای تقی زاده و جناب آقای آهی و جناب آقای شایسته

بنده احتیاج نمی دانم که اوضاع کشور را برای جنابعالی تشریح کنم. بر این هستم که جنابعالی از تمام جزئیات مطلع هستید. بدبختی بزرگ امروز تزلزل دائمی دولتهاست که به

۱. تاریخ و شمارهٔ سند ناخواناست، با تردید این مورخه قلمی شد.

هیچ وجه نمی‌توانند در این موقع باریک یا تصمیم بگیرند، یا فرصت آن را داشته باشند که تصمیم خود را به موقع اجرا بگذارند؛ در صورتی که در حال حاضر هر دقیقه برای ما قیمت خاصی دارد چون ممکن است فردا وزیر نباشم یا آن که بحران دوباره مدتی به طول انجامد و فرصتهای لازم از دست برود.

من نه تنها به عنوان وزیر خارجه بلکه به عنوان یک فرد ایرانی که نهایت علاقه را به کشور خود دارد و بدبختی آن را به چشم مشاهده می‌کند به جنابعالی مراجعه می‌کنم و خواهش و تقاضا دارم که این مطلب اساسی را در نظر بگیرید که تصور نمی‌کنم هیچ کابینه و هیچ وزیری که بعد بیاید با اصول آن مخالف باشد و در اجرای آن نهایت سعی و دقت را مبذول دارید که پیش خدا و ملت ایران سر بلند خواهید بود. وضعیت کشور را قبل از انعقاد کنفرانس سه گانه از سران سه کشور که قریباً تشکیل می‌شود به مسئولین کار و به وزیر امور خارجه توضیح بدهید. احتیاج نیست بگویم که ما باید سعی کنیم هرچه زودتر ارتش بیگانه از کشور ما برود و در عین حال باید این مشاجرات که باعث اختلال و پریشانی اوضاع شده و بالتلیجه عده [ای] را به این طرف و عده [ای] را به طرف دیگر توجه داده هرچه زودتر از بین برود. به عقیده این جانب نفع متفقین ما هم در این است که در اسرع اوقات کشور را به حال خود بگذارند تا بتوانیم اوضاع عادی را اعاده و برای انجام این کار هر فداکاری که از طرف مأمورین بشود به جا و به موقع است و کشور ما به فداکاری ما امروز نیازمند است. بنده از جنابعالی انتظار دارم به این تلگراف نهایت اهمیت را بدهید و آنچه مقدور باشد در اجرای آن بکوشید که اگر از ما کاری ساخته باشد و در آن موقع نتوانیم به کشور خدمت کنیم همیشه در پیش وجدان خود شرمنده خواهیم بود.

در تلگراف لندن اضافه شود که عین این تلگراف به جناب آقای آهی مخابره شده. به مسکو اضافه شود که عین تلگراف هم به جناب آقای تقی‌زاده مخابره شده. به واشنگتن هم اطلاع دادم.

سند شماره ۵۰۰ [نامهٔ وزیر مختار ایران در بغداد به وزارت امور خارجه در مورد چاپ خبر درخواست ایران برای خروج نیروهای بیگانه، در مطبوعات بغداد]

سفارت شاهنشاهی ایران

بغداد

[تاریخ] خردادماه ۱۳۲۴

وزارت امور خارجه

پیرو گزارش [مورخ] ۱۳۲۴/۳/۱۵ شماره ۱۲۹۷ راجع به تقاضای دولت شاهنشاهی در تخلیهٔ ایران از قوای متفقین می‌نویسد: روزنامه‌های بغداد در تاریخ ۱۵ خردادماه جاری نقل از رادیوی تهران نوشته‌اند که جناب آقای نخست‌وزیر در مجلس شورای ملی تصریح نموده اکنون که

جنگ پایان یافته امیدوار است متفقین قوای خود را که کارشان خاتمه یافته از ایران بیرون ببرند. نخست وزیر سیاست کابینه خود را شرح داده و رأی اعتماد به کابینه داده شد. روزنامه العراق چاپ بغداد در دنباله این خبر می نویسد: این تقاضای همسایه ما ایران حق خواهی است و اجابت تقاضای مزبور به صلاح دولتهای سه گانه می باشد، زیرا باید بدانند مردم یقین حاصل می کنند آنان طمع به کشور ایران ندارند و قوای آنها به قصد استعمار و بهره برداری که دشمنان مدعی بودند، وارد خاک ایران نشده اند، بلکه تنها برای تسهیل همکاری بین متفقین و رسیدن به فیروزی بوده و تردیدی نیست که ایران در تسهیل آن همکاری و حصول این فیروزی سهم بزرگی داشته است. بنابراین انتظار می رود مذاکرات سه دولت منتهی به اجابت تقاضای ایران گردد و متوسل به گفته پاره [ای] رادیوها نشوند، چه این رادیوها تفسیرهایی در انحراف موضوع کرده. خلاصه اش این است که به موجب پیمان منعقد بین ایران و دولتهای نامبرده پس از شش ماه از تاریخ پایان جنگ بر علیه آلمان و شرکای او خاک ایران تخلیه خواهد شد. و جمله «شرکای او» می رساند که این تخلیه باید موکول به پس از خاتمه جنگ بر علیه ژاپون بشود؛ چه این دولت هم از شرکا آلمان بوده است، ولی دولت ایران این تفسیرات را رد نموده که مردم با آن هم رأی شده اند و مجال گفتگو درباره دولتهای سه گانه و اتمام آنها را به آنچه که با منافعشان وفق نمی دهد (راست یا دروغ) توسعه داده است.

وزیر مختار

[محسن رئیس] امضاء

سند شماره ۵۰۱ [نامه والاس موری از وزارت امور خارجه آمریکا به وزیر خارجه ایران مبنی بر این که خروج نیروهای امریکایی از خلیج فارس شروع شده و ادامه خواهد یافت]

دفتر وزارت

از وزارت امور خارجه ایالات متحده به تهران

شماره: ۴۱۰

تاریخ: ۱۰ جولای ۱۹۴۵ [۱۳۲۴/۴/۱۹]

رونوشت به مسکو به شماره ۳۸۷۵

رونوشت به واشنگتن به شماره ۷۳۴۰

جناب آقای انوشیروان سبهیدی وزیر امور خارجه ایران

از طرف دولت متبوع خود دستور دارم که وصول نامه شماره ۱۱۱۸ مورخ ۱۹ مه ۱۹۴۵ آن جناب را در باب خروج سپاهیان امریکایی از ایران اشعار دارم.

دولت امریکا تقاضای دولت ایران را با نظر مساعدی تلقی می کند و خوشوقتم از اینکه به

اطلاع آن جناب برسانم که هم اکنون ترتیباتی برای تقلیل سریع عده سربازان آمریکایی در ایران داده شده است. به طوری که خاطر آن جناب مستحضر می باشد عملیات فرماندهی خلیج فارس از اول ژوئن ۱۹۴۵ خاتمه یافته تلقی گردیده است و خروج نیروی امریکایی از ایران از چند ماه به این طرف مرتباً جریان داشته است و به محض اینکه مقتضیات وضعیت نظامی اجازه دهد این عمل با سرعت هر چه تمامتر ادامه خواهد یافت.

با تقدیم احترامات فائمه

والاس موری

سند شماره ۵۰۲ [ابراهیم حکیمی، نخست وزیر هم در همان روزها جشنی در کاخ وزارت امور خارجه گرفت و ضمن آن خطاب به مهمانان، که غالباً نمایندگان سیاسی و نظامی خارجی بودند، گفت:]

امروز در مقابل عظمت وقایع مسرت بخش تاریخی که خوشبختانه با شروع تصدی این جانب به خدمتگزاری کشور تصادف نموده سکوت و خاموشی جایز نیست. فتح و پیروزی امروز بیشتر از این جهت عظمت و اهمیت دارد که ما می بینیم و روز به روز هم بیشتر و بهتر واقع می شویم که اساس این کشمکش و نبرد در این دفعه به خلاف جنگهای سابق اصلاً یک مجادله معمولی و مبارزه دو قوه و یا تظاهر به زورآزمایی نبوده است بلکه مقصود اصلی و هدف مشترک از ناحیه متفقین ما احترام به آزادی و دفاع از آن. احترام به عهد و پیمانها و احترام به تعهدات و تقبلات بین المللی بوده است که فقط برای حفاظت این اصول که ضامن آسایش جامعه ها و نقطه اتکای ملل و کشورهاست ایستادند تا زانوی دشمن را به زمین آورند. طمع و خودپسندی، زورگویی، میل به تجاوز و تعدی و حرص و آرزهای بی مورد یک سلسله خیالات واهی تولید کرده دستگاهی عظیم و نابودکننده را به وجود آورد. عشق و ایمان به آزادی ملل و استقلال دول، آرمان و آرزو به رفاه و آسایش بشر هم در طرف دیگر تصمیم و اراده خلل ناپذیری را ایجاد نموده که با فداکاری و از خودگذشتگی در مدتی قلیل قدرت و قوت محیرالعقولی را در اختیار آورد که توانایی داد سد سدید در مقابل قوه اهریمنی به وجود آورده رفته رفته هم آن قوه را نیست و نابود نماید. نصفت و عدالت و شناختن حدود و حقوق دیگران چرا باید بر ظلم و جور و اجحاف و تعدی رجحان نداشته باشد. اگر زور حاکم بر مقدرات جامعه ها باشد پس این همه مبانی حقوقی و این عهد و پیمانهای دور و دراز برای چیست؟ و چگونه ممکن است با قبول اصولی که خلاف آزادی بشر باشد وسایل رفاه و آسایش مردم را فراهم کرده و به پیشرفت تمدن اطمینان حاصل نمود. شکر خدا را که فتح و ظفر نصیب طرف آزادی و پیروزی نهایی به متفقین ما عاید شد.

برای سپاسگزاری از این نعمت باید به حقیقت و واقع همه برای آزادی و اجرای عدالت و

برای رفاه و آسایش جامعه‌های بشری کار کنیم تا روح پاک میلیون‌ها سرباز دلیر و شجاع را که در این راه به خاک هلاک افتادند شاد نماییم. فداکاری میلیون‌ها سرباز و بی‌باکی این مردان غیور که خود را به خرمن آتش زده آنقدر پهای مقصود مثل شمع فروزان ایستادند تا سراپا سوخته و نابود شدند تا ابد قابل ستایش و قدردانی است.

سند شماره ۵۰۳ [گزارش محمد شایسته، سفیر ایران در واشنگتن به وزارت امور خارجه در مورد دریافت بموقع متن سخنرانی شاه]

وزارت امور خارجه

اداره رمز

از واشنگتن به تاریخ ۱۳۲۴/۴/۳۰، شماره ۸۴۹

فرمایشاتی که اعلیحضرت همایون شاهنشاهی راجع به اوضاع ایران و لزوم خروج قوای اجنبی به سفیر کبیر امریکا فرمودند بسیار به موقع به این جا رسید. وزارت امور خارجه امریکا مدلول آن را در تعقیب یادداشت‌هایی که قبلاً برای رئیس جمهوری تهیه کرده بودند برای ایشان به برلن تلگراف کردند. شماره ۱۶۵

شایسته

سند شماره ۵۰۴ [نامه کاردار ایران در بغداد به وزارت امور خارجه مبنی بر اینکه پل ورسک را «پل پیروزی» نام داده‌اند]

سفارت شاهنشاهی ایران

شماره: ۲۱۷۳

بغداد

تاریخ: ۱۳۲۴/۵/۲

موضوع: پل فیروزی در ایران

وزارت امور خارجه

روزنامه تایمز بغداد در شماره یکم مردادماه جاری خود [به] نقل از تهران می‌نویسد: پل معروف ورسک که در راه خواروبار روسیه بین تهران و مازندران واقع است از طرف وزارت راه ایران به نام «پل فیروزی» نامیده شده است.

کاردار- عباس دولتشاهی

امضاء

سند شماره ۵۰۵ [گزارش رئیس شهربانی کل کشور به وزیر کشور مبنی بر تکذیب خبر تأسیس قمارخانه در رشت]

تاریخ: ۲۴/۵/۱۱

وزارت کشور

اداره: اطلاعات

شماره: ۱/۵۰۷۰/۵۴۵۳

شهربانی کل کشور

دائرة: اخبار

محرمانه

وزارت کشور

عطف به مرقومه شماره ۳۱۷۴/۵۰۷۰/م مورخه ۲۴/۵/۸ طبق گزارش شهربانی رشت نجفعلی سیاح با انجام تشریفات قانونی و اخذ پروانه در رشت کافه رستورانی به نام «پارک گیلان» تأسیس نموده ولی موضوع قمار در آن محل بی اساس است و دستور داده شده که مراقبت نمایند در آتیه قماری در آنجا تشکیل نشود.

رئیس شهربانی کل کشور - سرتیپ ضرابی

امضاء

سند شماره ۵۰۶

[نامه محرمانه وزیر جنگ به وزارت امور خارجه مبنی بر اینکه با اتمام جنگ، مقامات انگلیسی باید وسایل دریایی ارتش را تحویل ایران بدهند تا نیروی دریایی قادر به مبارزه با قاچاقچیان باشد]

وزارت جنگ

تاریخ: ۱۳۲۴/۵/۱۵

دفتر وزارتی

شماره: ۳۰۱۹-۲۲۶۲۹

محرمانه

وزارت امور خارجه

عطف به نامه شماره ۸۸۶ چون جلوگیری از عملیات قاچاقچیان کرانه‌های جنوبی کشور از هر حیث لازم می‌باشد و یگانه وسیله انجام این منظور داشتن وسایل دریایی است و چندی پیش نیز به مقامات انگلیسی اظهار داشته بودند پس از پایان جنگ اروپا کرجی‌ها و وسایل دریایی ارتش شاهنشاهی را مسترد خواهند داشت، اکنون که جنگ به پایان سیده و این وسایل نیز مورد احتیاج مبرم وزارت جنگ می‌باشد، متمنی است قدغن فرمایند مجدداً موضوع را تعقیب و به نتیجه برسانند که این وسایل زودتر مسترد و مورد استفاده قرار گیرد.

از طرف وزیر جنگ

امضاء

سند شماره ۵۰۷

[گزارش سفیر ایران در امریکا به وزارت امور خارجه در مورد گفت و گوبا مقامات امریکایی در باب تخلیه ایران]

۱. جنگ اروپا در ۱۸ اردیبهشت ۱۳۲۴ خاتمه یافت.

وزارت امور خارجه

اداره رمز

از واشنگتن به تاریخ ۱۳۲۴/۵/۲۱، نمره ۱۵۰۰

وزارت امور خارجه

جناب آقای وزیر خارجه، تلگراف جنابعالی دیشب رسید. امروز به وزارت امور خارجه (امریکا) رفته مطلب را مطرح و نگرانی دولت شاهنشاهی ایران را از وضع مبهم کنونی بیان نمودم. یکی از اشخاصی که در مذاکرات شرکت داشت آقای آلن است که تازه از پوتسدام مراجعت نموده. ایشان اظهار داشت که بیانات کاردار انگلیس در تهران کامل نیست زیرا [که] در پوتسدام بین سه دولت موافقت شده است تا قوای هر سه دولت فوراً تهران را تخلیه نموده و موضوع ادامه تخلیه از نقاط دیگر هم در کنفرانس وزیران خارجه در لندن مطرح مذاکره گردد و مخصوصاً تصمیم گرفته شده است که این مسئله جزء برنامه اولین دوره کنفرانس وزیران خارجه که در ماه سپتامبر تشکیل می شود گذارده شود. بنابراین دولت امریکا تصور می کند که تخلیه تهران مقدمه تخلیه تدریجی تمام ایران خواهد بود. رئیس اداره خاور نزدیک اظهار داشت [که] دولت آمریکا اشکالات فعلی دولت شاهنشاهی ایران را می فهمد و با نظر علاقه مندی به درخواست ایران برای خروج قوای اجنبی نگاه می کند و امید دارد که این مسئله موافق میل دولت ایران انجام بشود. در باب مذاکره ای که در پوتسدام راجع به ایران شده است هنوز نتوانسته ام اطلاعات زیادی به دست بیاورم، از قرار معلوم روسها اظهار مخالفت در خروج قوا از ایران نکرده اند بلکه بیشتر ساکت بوده و بعد هم گفته اند که تهران تخلیه شود و مورد موافقت گردیده.

پرسیدم که آیا در کنفرانس صحبت از نفت ایران به میان آمده است پاسخ داد که به هیچ وجه حرفی از آن زده نشده است. مراقب هستم و اگر اطلاعاتی بدست آید عرض خواهم کرد. شماره ۲۰۲، ۱۶ مرداد.

[محمد] شایسته

سند شماره ۵۰۸
گزارش حسن تقی زاده از لندن درباره مذاکرات سران سه دولت بزرگ در
کنفرانس پوتسدام و مخالفت روسیه شوروی با خروج از ایران]

وزارت امور خارجه

اداره رمز

از لندن به تاریخ ۱۳۲۴/۵/۲۱، نمره ۱۰۰۵

[وزارت امور خارجه]

از قرار اظهاراتی که اینجا می شود فیصله نشدن موضوع تخلیه ایرن در پوتسدام به واسطه عدم

موافقت روسها بوده و در بعضی محافل گفته می‌شود که روسها تا به مقاصد خود در ترکیه نایل نشوند با تخلیه ایران موافقت نخواهند کرد. گاهی شنیده می‌شود که ممکن است نظارت بغازها را برحسب ظاهر بین المللی نموده و آنها را تحت مراقبت مشترک دول بزرگ قرار بدهند، ولی بعد دولت روس از طرف دولت آنها برای اجرای این امر تعیین شود که در معنی همان انجام تقاضای روس می‌شود. در مسائل راجع به آلمان ظاهراً نود درصد مقاصد روس، پیش رفته و علاوه بر دادن قطعه سهمی از آلمان با بندر بزرگ در بالتیک به روس ربع خاک آلمان هم به لهستان واگذار شده است و شدیدترین ضربت به آلمان تصمیم به نقل از کارخانها و ماشین صنعتی آلمان به ممالک فاتح و از همه بیشتر به روسیه است. ترکها از عدم مذاکره مسائل آنها در پوتسدام خیلی ملول و آشفته اند. عقیده غالب بر آن است که حکومت سوسیالیست جدید انگلیس در مدارا با روس خیلی جلو خواهد رفت و شاید افراط خواهد کرد و به این جهت یونان و ترکیه و حتی ایتالیا خیلی نگران هستند. شماره ۱۵۵، ۱۷ مرداد

[حسن] تقی‌زاده

سند شماره ۵۰۹ گزارش سرهنگ مسعودی به فرمانده ژاندارمری کشور در مورد رسیدگی به

شکایت اهالی شاهسون

تاریخ [شاید اواخر مرداد ۱۳۲۴]

نخست وزیر

تیمسار فرماندهی ژاندارمری کل کشور - گزارش

محترماً به عرض می‌رساند در اجرای اوامر شماره ۱۷۴۴/۶۳۵۹۱ [مورخ] ۲۴/۳/۲۶ و شماره ۵۵۱۱۱/۱۳۹۸۰ [مورخ] ۲۴/۳/۲۸، وزارت کشور موضوع شکایت اهالی از محمدعلی صمصامی که مقرر فرموده اند در محل رسیدگی شود پس از ورود به محل، موضوع تحت بررسی واقع و مراتب به قسمی است که ذیل به عرض می‌رساند:

هیجده نفر از شاهسونهای بغدادی شکایت می‌نمایند که آقای محمدعلی به دستگیری سروان منصور انشاء با دو ماه سهمیه قند و شکر آنها را حیف و میل و در ماههایی که به آنها سهمیه داده اند مبلغی اضافه بهاء از میزان مقرر از آنها اخذ نموده اند و میزانی هم از سهمیه قماش آنها را حیف و میل کرده اند که در اطراف مراتب شکوائیه آنها از لحاظ مداخله سروان منصور انشاء شروع به رسیدگی شده و از اداره کل پخش ساوه میزان تحویلی شکر و چای و قماش تحویلی به صمصامی استعلام، و ضمناً سؤال شد که آیا فرمانده گروهان ساوه هم رأساً در عمل مداخله نموده است یا خیر؟ که اداره نامبرده ذیل شماره ۴۱۶ [مورخ] ۲۴/۳/۲۹ از تسلیم صورت منظور خودداری و موکول به صدور دستور ادارت پخش مرکزی نموده و ذیل شماره ۲۹۴ [مورخ] ۲۴/۳/۱۰ هم اعلام داشته که سروان منصور انشاء در اخذ و تسلیم سهمیه قند و

شکر به هیچ وجه مستقیماً مداخله نداشته است. پس از تحقیقات غیررسمی که از خارج شده به این نتیجه رسیده که آقای صمصامی در سه ماهه آخر سال ۲۱ جهت بیست هزار و هفتصد و هشتاد نفر ایل شاهسون بغدادی شکر و چای اخذ و یکماه سهمیه را طبق شکایت ساکنین به آنها نپرداخته و در سال ۲۲ هم پنج ماه آقای محمدعلی صمصامی به تعداد معروضه بالا از اداره پخش اخذ می‌نماید ولی در تقسیم سهمیه آذرماه ۲۲ اداره پخش مستقیماً در عمل تقسیم مداخله نموده و کلیه تعداد نفری شاهسونها هفده هزار و هفتصد نفر می‌شود که پس از بدست آمدن میزان افراد شاهسون سهمیه شکر خرداد، تیر، مرداد [و] شهریور یکماهه عطائی و بهمن و اسفندماه ۱۳۲۳ و فروردین ۱۳۲۴ جهت ۱۷۷۰۰ نفر سهمیه از اداره پخش دریافت می‌شود که طبق دادخواهی شاکیان، ماه نیز در سال ۲۳ از سهمیه آنها را آقای محمدعلی صمصامی حیف و میل می‌نماید که چون ادامه بازجوئی و بازپرسی از حدود صلاحیت بنده خارج بود از تعقیب آن خودداری و به شرح زیر نتیجه بازرسی و نظریه خود را معروض می‌دارد: الف - مقدار طایفه بغدادی نه تنها بیست هزار و هشتصد و هشتاد نفر نبوده بلکه از میزان ۱۷۷۰۰ نفر نیز کمتر می‌باشد؛ زیرا طایفه بغدادی سهمیه موالید از ۱۳۱۴ به بعد را که به نام قراء ثبت شده از دهات و محل سکونت خود سهمیه اخذ می‌نمایند. میزان شکر و چای و همچنین قماش که آقای صمصامی از اداره پخش ساوه اخذ نموده مازاد آنرا وسیله تجارتخانه احمدزاده قمی در بازار آزاد به فروش رسانیده که اگر به دفاتر تاجر نامبرده مراجعه شود مقدار سوء استفاده هائی که آقای محمدعلی صمصامی نموده است ذی سهم می‌باشد. با گزارشی که از طرف بازرسی کل کشور عیشتی به محل اعزام شده و موضوع را تحت رسیدگی قرار داده به جریان شکایات خاتمه دهند.

بازرس اعزامی - سرهنگ دومسعودی

امضاء

[گزارش محرمانه مدیرکل وزارت کشور به اداره سیاسی در مورد برگزاری جشن چهلمین سالگرد مشروطه در تبریز، سخنرانی مقامات محلی، نكوهش از رفتار دولت، تکذیب شایعات جدایی طلبی، اعتصاب زندانیان و اقدام آنان به فرار و کشته شدن چند تن از ایشان]

سند شماره ۵۱۰

اداره: اطلاعات و آمار

وزارت کشور

تاریخ: ۱۳۲۴/۵/۲۳

دایره: اخبار

شماره: ۲۵۳۶

اداره سیاسی

گزارش تلگرافی مورخ ۵/۱۶ جاری واصله از تبریز ذیلاً درج می‌شود:

دیروز به مناسبت آغاز چهلمین سال مشروطیت ایران از ساعت ۹ صبح جمعیت زیادی از

کارگران و افراد حزب توده که پیشاپیش آنان تصاویر بزرگ آزادیخواهان آذربایجان از قبیل شیخ محمد خیابانی و ستارخان و باقرخان با پرچمهای متعددی کشیده می‌شد و عده [ای] از نوازندگان هم در معیت آنان مشغول نوازندگی بودند از طرف باغ گلستان شروع به نمایش کرده پس از عبور از خیابان پهلوی در جلوی عمارت شهرداری توقف نموده ناطقین آنها نطق‌های مبسوطی دایره به حفظ استقلال ایران ایراد نمودند و از ابتدای این نمایش تا خاتمه آن بازار و کلیه دکان‌ها بسته و وسایط نقلیه و مجامع عمومی نیز تعطیل کرده بودند. نمایش مزبور در ساعت ۱۲ خاتمه یافت. از طرف شورای ایالتی جبهه آزادی مجلس جشن به همین مناسبت از ساعت ۱۷/۵ در سالون شهرداری با حضور رؤسای ادارات و محترمین و عده زیادی از اهالی منعقد شده بود. مجلس را آقای نیک‌خو کفیل استانداری افتتاح نمود و اظهار داشتند که: چهل سال پیش در ایران حکومت استبدادی رایج بود و عمال حکومت در کلیه امور موافق میل خودشان رفتار نموده حقوق مردم را پایمال می‌کردند تا اینکه آزادیخواهان مخصوصاً آزادیخواهان آذربایجان قیام مشروطیت را برقرار نمودند. بعد آقای صفوت [طی] سخنرانی مفصل اظهار داشتند مشروطیت ایران به خون‌بهای آزادیخواهان آذربایجان احیاء شده است. آذربایجان جزء لاینفک ایران و ایران مستقل و آزاد است. هرکس غیر از این فکر کند خائن و دشمن این آب و خاک است. آقای زین‌العابدین خیامی مختصراً صحبت کرده و بصورت تلگراف قطع‌نامه را که تهیه شده بود قرائت و به امضای عده‌ای از حضار رساندند. در خاتمه آقای نیک‌خو کفیل استانداری مجدداً بیاناتی نموده و اظهار داشتند با اینکه آذربایجانیها عموماً آرزومند استقلال [و] تمامیت ارضی ایران می‌باشند متأسفانه در مرکز بعضی‌ها به ما تهمت زده و اظهار می‌کنند آذربایجانی‌ها خواهان تجزیه آذربایجان از ایران می‌باشند در صورتیکه هرکس چنین فکری بکند تهمت صرف زده و تصور ناپاکی است که دوباره نموده است و حتی در موارد تماسی ما با مأمورین شوروی از مذاکرات آنها هم چنین فکری تراوش نکرده سهل است مخصوصاً متذکر شده‌اند که دولت شوروی همواره خواهان استقلال و آزادی ایران است.

دیشب به مناسبت تصادف چهلمین سال مشروطیت ایران از طرف هیئت ارکستر انجمن موسیقی ملی که اخیراً از تهران به تبریز آمده‌اند کنسرت باشکوهی تحت نظر اداره فرهنگ در سالون دبیرستان فردوسی با حضور رؤسای ادارات و محترمین شهر و عده زیادی از اهالی تشکیل یافته بود؛ کنسرت از ساعت ۱۹ شروع و بی‌نهایت مورد توجه و حسن استقبال حضار گردید. مخصوصاً سرود آذربایجان که گوینده آن آقای حسین گل‌گلاب و سازنده آهنگ آقای روح‌الله خالقی بود فوق‌العاده مهیج و مؤثر واقع گردید. از دو سه شب قبل در زندان شهربانی زندانیان تمرد کرده و مقررات زندان را رعایت ننموده و از دخول مأمورین زندان ممانعت می‌کردند و به این جهت عده [ای] نظامی به کمک پاسباتان شهربانی اعزام و اطراف زندان را

پاسبانی و محافظت می نمودند شب گذشته در ساعت ده زندانیان دیوار زندان را سوراخ و خیال فرار داشتند. از طرف نظامیان و پاسبانان مورد شلیک واقع شده از قرار معلوم شش نفر کشته و یازده نفر مجروح شده اند.

مدیرکل وزارت کشور

امضاء

سند شماره ۵۱۱ [گزارش بازرس مخصوص دولت در مورد سوء استفاده خانهای سابق شاهشون. این گزارش، گزارش قبلی را تأیید می کند]

[۲۴/۵/۲۴]

نخست وزیر

گزارش آقای کلهر

به عرض می رسد: با بررسی کامل در پرونده پیوست معروض می دارد چیزی که به نظر اساس شکایات را تشکیل داده است، همانا تعویض سرپرستی ایلات شاهشون بغدادی به آقای محمدعلی صمصامی برادرزاده مرحوم سالار شجاع می باشد (که قبل از اسکان ایلات هم دارای این سمت بوده) زیرا پس از اسکان طوایف شاهشون بغدادی در دهات، اصولاً ایلی وجود ندارد و افراد در هر بخش که اسکان شده اند امور انتظامی آنها به عهده بخشدار همان حوزه است و اغفال وزارتخانه به موافقت در انتصاب مشارالیه به عنوان رئیس ایل مقدمه سوء استفاده بوده است چنانکه بر اثر همین عنوان نمایندگی پخش کالاهای طوایف را عهده دار شده و در قسمت سوء استفاده از کالاهای انحصاری به نام طوایف چون از دیوان کیفر بازرس فرستاده شده و از طرفی هم وزارت دارایی که مرکز صلاحیت دار برای رسیدگی به پخش کالا است می نویسد که مأمورین دیوان کیفر مشغول رسیدگی هستند، در وزارت کشور هیچ گونه اقدامی ندارد. ولی نسبت به ریاست آقای محمدعلی صمصامی، اداره بازرسی معتقد است که این سمت از مشارالیه منتزع شود و ضمناً هم به فرمانداری ساوه با اطلاع اداره اطلاعات و آمار شرحی نوشته شود که مراقبت نماید سهمیه افراد شاهشون ضمن سهمیه کشاورزان دیگر که در هر بخش سکونت دارند به هر وسیله که سهمیه دیگران داده می شود سهمیه شاهشونها را هم بدهند تا ضمن رفع شکایت شاهشونها بی ترتیبی اوضاع گذشته تکرار نشود.

امضاء

سند شماره ۵۱۲ [دستور معاون وزارت کشور در مورد اعزام یک بازرس مخصوص برای رسیدگی به شکایات]

[۲۴/۵/۲۴]

دستخط جناب آقای فریدونی معاون وزارت کشور:

مدیرکل بازرسی، از این پرونده که به ضمیمه این گزارش فرستاده شده جریان امور بدون اتخاذ تصمیم، راکد بوده است. بر اثر شکایات، وزارت کشور منظور داشت یک نفر بازرس مخصوص به محل اعزام می‌دارد. بازرس مدتی وقت خود را صرف بازرسی نموده و با تحصیل اطلاع پرونده تشکیل می‌دهد. مدت چندین ماه توقف^۱ می‌گردد و حال آنکه در همان اوقات راجع به موارد مربوط به قند و شکر که مقدار مهمی به نام ایل گرفته شده می‌بایستی تعقیب و رسیدگی به عمل آید و لااقل از گزارش بازرسی وزارت کشور نسخه [ای] در ضمن نامه به وزارت دارایی و نسخه [ای] در ضمن نامه به وزارت دادگستری فرستاده می‌شد. تا اثرات محوشده موضوع را دنبال فرمایید. تاریخ گزارش بازرسی که آقای مدیرکل بازرسی در ذیل آن نوشته‌اند به عرض برسد ۲۴/۶/۱۳ [کذا، صحیح ظاهراً ۲۳ است] می‌باشد. درست از یازده ماه متجاوز است؛ به علاوه از وزارتخانه هم راجع به تصدی ایل تصمیم اتخاذ شد و معلوم نیست با کیفیاتی که در جریان بازرسی به دست آمده و مطالبی را که بازرس وزارت در گزارش خود ذکر نموده این موضوع بایستی ادامه داشته باشد و آیا بر اثر گزارش بازرس نسبت به افسر ژاندارمری کل که سه سال تا ۲۳/۶/۱۳ در ساوه مانده و معلوم نیست حالا هم در آنجا باشد اقدامی شده است یا خیر؟ و آیا نظر فرمانداری ساوه راجع به آقای صمصامی و تصدی ایل خواسته شده است یا نه. قطعاً مرور زمان اثرات را محو کرده است. نسبت به سهمیه افراد و مدتش قند و شکر شایسته است به وزارت دارایی سازمان اقتصادی مراجعه شود. راجع به تصدی ایل برای تکمیل پرونده از فرمانداری ساوه استعلام شود و از استعلامی که می‌شود طوری باشد که فرمانداری تصور نکند که وزارت کشور مایل به این کار است.

امضاء فریدونی

۲۴/۵/۲۴

سند شماره ۵۱۳ [گزارش تقی‌زاده به وزارت امور خارجه در مورد نطق چرچیل، اشاره به

تخلیه ایران و نگرانی از ماندن کمونیستها در منطقه]

وزارت امور خارجه

اداره رمز

از لندن به تاریخ ۱۳۲۴/۵/۲۹، شماره ۱۰۶۱

در اولین جلسه پارلمان، چرچیل در ضمن نطق مفصل اشاره به قرب شروع تخلیه ایران نموده اظهار خوشوقتی نمود. لیکن از تسلط جابرا نه و مستبدانه کومونیست در ممالک شرقی که عمده نظر به بالکان و مشرق اروپا داشت سخت شکایت کرد. شماره ۱۶۷، ۲۷ مرداد

[حسن] تقی‌زاده

۱. در اصل توقفت آمده است.

ورود به دفتر محرمانه وزارت امور خارجه

شماره: ۲۷۵۹

تاریخ: ۱۳۲۴/۵/۳۰

سند شماره ۵۱۴ [ترجمه قسمتی از نطق وزیر امور خارجه انگلستان در مورد اینکه قوای خود را از ایران خارج خواهند کرد]

وزارت امور خارجه

ترجمه قسمتی از نطق وزیر خارجه انگلستان در تاریخ بیستم اوت ۱۹۴۵

ترجمه از دبلی نیوز چاپ تهران، تاریخ ۳۰ مردادماه ۱۳۲۴

راجع به خروج قشون متفقین از تهران که در کنفرانس پوتسدام نسبت به آن توافق نظر حاصل گردید، وزیر امور خارجه اظهار داشت که نظر دولت بریتانیا این بوده است که چون دولت ایران موافقت نمود که به بریتانیای کبیر و روسیه اجازه دهد که سرزمین آن را به منظور شکست دشمن مورد استفاده قرار دهند بنابراین هر موقع که مقصود فوق انجام پذیرفت قوای هر دو کشور بایستی از ایران خارج شوند.

سند شماره ۵۱۵ [تشکیل سازمانهای مختلف توسط احزاب سیاسی در روستاها و تصادم میان آنها بر اثر رقابت و ایجاد مزاحمت برای مردم و کارکنان دولت]

وزارت کشور

شماره: ۹۸۶

فرمانداری تهران

مورخه ۲۴/۵/۳۱

جناب آقای فرماندار شهرستان تهران

محترماً به عرض می‌رساند [که] وضع شهرها و قصبه‌ها خاصه در چنین موقعی که دستجات و فرق مختلفه احزاب در هر قصبه سازمانی دارند و در نتیجه رقابتهای جزئی بین آنان مصادمه واقع شده و امنیت را متزلزل می‌سازد و همچنین استفاده عناصر فاسد و ناراحت از مقررات حکومت دمکراسی اغلب امور مربوطه را از جریان عادی خارج می‌کند بالاخص این قبیل اقدامات در مواقع انتخابات مجلس به درجات و مراتب بر شدت خود می‌افزاید. به همین جهت متمنی است امر و مقرر فرمائید اداره کل شهربانی لااقل یک شعبه کلانتری در ورامین دایر نموده تا آسایش مردم تأمین شود.

بخشدار و شهردار ورامین

امیری

سند شماره ۵۱۶ [گزارش فرماندار تهران به وزارت کشور در مورد آشفستگی در ورامین بر اثر رقابت و درگیری احزاب]

شماره: ۱۴۳۱

وزارت کشور

تاریخ: ۱۳۲۴/۶/۵

فرمانداری تهران

وزارت کشور

رونوشت گزارش شماره ۹۸۶ [مورخ] ۲۴/۵/۳۱ بخشداری ورامین راجع به وضعیت آنجا در نتیجه مخالفت احزاب با همدیگر که امنیت را متزلزل ساخته برای استحضار و صدور دستور مقتضی به پیوست تقدیم و مستدعی است مقرر فرمایند از نتیجه دستوری که در این خصوص صادر می فرمایند فرمانداری را مستحضر سازند.

از طرف فرماندار تهران - عیسی سرور

امضاء

سند شماره ۵۱۷

[گزارش محمد شایسته سفیر ایران در واشنگتن در مورد اصرار آمریکا بر خروج کلیه نیروهای خارجی از ایران]

شماره: ۱۱۰۴

تاریخ: ۱۳۲۴/۶/۵ - واشنگتن

وزارت امور خارجه

روز بیست و سوم مرداد که وزیر امور خارجه را برای خداحافظی ملاقات نمودم از موقع استفاده کرده شرحی راجع به اوضاع ایران و لزوم تخلیه فوری ارتش خارجی اظهار داشتم و گفتم چون قریباً برای کنفرانس وزیران خارجه به لندن می روید انتظار دولت و ملت ایران آن است که کوشش فرمایید تخلیه فوری خاک ایران به عمل آید. ایشان پاسخ داد که سیاست دولت آمریکا همین است. در این باب در پوتسدام اقدام کرده ایم و در لندن هم دنبال خواهیم کرد. روز بعد که ناهاری برای خداحافظی بنده داده بودند آقای «جراحات» معاون وزارت خارجه که در پوتسدام بوده و حالا هم به لندن می رود حضور داشت با ایشان نیز مفصلاً مذاکره نمودم و پرسیدم که نظر روسها در این باب چیست؟ گفت آنچه من احساس کردم کلیه ارتش خارجی خاک ایران را تخلیه خواهند کرد و رئیس جمهوری هم در پوتسدام در این باب خیلی اصرار نمودند و باز هم در لندن تعقیب خواهیم کرد.

امروز رئیس جمهور برای خداحافظی بنده را پذیرفت باز هم همین مطلب را با ایشان مطرح نمودم خیلی با سادگی و صمیمیت پاسخ دادند که ما در پوتسدام خیلی اصرار کردیم که کلیه ارتش خارجی فوراً از ایران بروند ولی آن موقع موفق نشدیم. بنده گفتم استدعا دارم به وزیر امور خارجه که حالا عازم لندن هستند مجدداً دستور فرمایند. معظم له پاسخ دادند این مطلب جزء دستور هست باز هم تأکید خواهم کرد.

محمد شایسته

سند شماره ۵۱۸ [نامهٔ وزیر جنگ به نخست‌وزیری در مورد مداخلات بیش از حد نیروهای شوروی در امور منطقهٔ خراسان و خطر بروز اغتشاش]

شماره: ۴۲۲۰۳ وزارت جنگ
مورخه ۲۴/۶/۷ ستاد ارتش
محرمانه مستقیم

جناب آقای نخست‌وزیر

محترماً پیرو گزارش شمارهٔ ۴۰۶۷۷ و ۲۱۰۹۵ [مورخ] ۲۴/۶/۷ معروض می‌دارد [که] لشکر ۸ خراسان گزارش می‌دهد برای برقراری امنیت و انتظامات با پادگان شوروی مراقبت کامل نموده و همیشه تمایلات آنها را تا حد امکان از قبیل محدود نمودن گشتیهای دژبان در شهر، خودداری افسران از بستن طپانچه و غیره مراعات نموده ولی در ملاقات اخیر رئیس پادگان شوروی ضمن مذاکرات به فرماندهٔ لشکر اظهار نمودند [که نه] فقط انتظامات شهر مشهد بلکه امنیت منطقهٔ خراسان را به عهده دارند و [از] هیچ مقامی غیر از ستاد ارتش شوروی در قزوین متابعت ندارند. بنابراین فرماندهٔ لشکر نیز نظیر مأموریت فرماندهٔ پادگان شوروی مسئولیت انتظامات و امنیت منطقه را عهده‌دار است و چون حدود مسئولیت هیچ‌یک آنها معلوم نیست، ممکن است مشکلاتی فراهم شده و در صورت وقوع اغتشاش نتایج سوئی در بر خواهد داشت. مستعدی است امر و مقرر فرمایند از مجاری سیاسی برای روشن شدن وضعیت مزبور اقدام مقتضی معمول و نتیجه را اعلام دارند.

وزیر جنگ
امضاء

[در حاشیه سند شماره] ۲۵۹۵ [مورخ] ۲۴/۶/۱۰

رونوشت برای اطلاع و اقدام مقتضی به وزارت امور خارجه فرستاده می‌شود. نخست‌وزیر

سند شماره ۵۱۹ [گزارش از فیروزکوه مبنی بر ممانعت نیروهای شوروی از حرکت یک دستهٔ اعزامی ژاندارم به سمت شمال]

وزارت پست و تلگراف و تلفن

گزارش فیروزکوه، ۸ شهریور ۱۳۲۴
تعداد ۹ کامیون حامل افراد مسلح ژاندارم که از طهران به شاهی می‌رفته‌اند از طرف مأمورین شوروی از عبورشان جلوگیری نموده، فعلاً در فیروزکوه معطل هستند. ساعت ۱۸، ۲۴/۶/۸
غلام حسین رودافشان

سند شماره ۵۲۰ [گزارش از فیروزکوه در مورد بازگشت اجباری نیروی اعزامی ژاندارم به تهران بر اثر ممانعت نیروهای شوروی]

گزارش فیروزکوه، ۲۴/۶/۹

پیرو گزارش ۲۴/۶/۸، چون مأمورین شوروی به کامیونها و ژاندارمهای اعزامی از مرکز اجازه رفتن به شاهی را نداده‌اند لذا در ساعت ۱۶ امروز به تهران بازگشت نمودند.

غلام حسین رودافشان

سند شماره ۵۲۱

[سخنان انوشیروان سپهبدی وزیر امور خارجه در مجلس شورای ملی پیرامون

تخلیه ایران از نیروهای متفقین و چگونگی آن]

بیانات آقای وزیر امور خارجه در جلسه روز پنجشنبه ۱۵ شهریور ماه ۱۳۲۴ مجلس شورای ملی دو روز قبل قصد داشتم که راجع به وقایع اخیر و اقداماتی که شده است خاطر محترم مجلس شورای ملی را مستحضر سازم ولی موفق نشدم. امروز می‌خواهم به‌طور کلی چند کلمه در این خصوص صحبت کنم. منظور بنده آن نیست که راجع به هر امری بحث کنم و یقین دارم که مجلس شورای ملی هم احتیاجی برای این کار نمی‌بیند. پرونده‌های امری در وزارت امور خارجه موجود است. مقصود اصلی از عرایض بنده، اشاره به این اصل کلی است که امروز منشاء و ماخذ این همه گفتگوها و بدبختیها شده است و آن اشکالاتی است که برای ما عملاً در اعزام قوا برای حفظ امنیت و جلوگیری از اغتشاش نقاط مختلفه کشور پیش آمده است، در صورتی که چنین اشکالی اساساً نایستی از اول پیش می‌آمده. همه آقایان می‌دانند که اقامت قشون متفقین ما در خاک ما مطابق نص صریح عهدنامه سه گانه حکم اشغال خاک ما را ندارد. برای احتیاج متفقین، خودمان قبول نمودیم که همه‌طور کمک به آنها بکنیم که بر دشمن عمومی خودمان فائق آیند و آنچه را که عهده‌دار بودیم با نهایت صمیمیت نمودیم و الحمدلله به مقصود هم رسیدیم. در این صورت من نمی‌دانم که چرا از اول می‌بایستی دولت ایران برای اعزام قوای نظامی یا قوای تأمینیه به یک نقطه دیگر از خاک خود آزاد نباشد؟ ما در خاک خودمان هستیم، قشون متفقین ما که در خاک ما با اجازه ما برای مدت معین اقامت دارند قشون دول دوست ما هستند، پس چرا بایستی بردن قشون ما در ولایاتی که آنها میهمان هستند برای آنها تولید نگرانی کند و رفتن قوای ما بدان نقاط محتاج به اجازه و یا اطلاع قبلی باشد. بنده که این موضوع را اصولاً نپسندیدم و نمی‌دانم چرا این سابقه پیدا شده، اگر در بحران جنگ تصور می‌رفت که احتیاجات نظامی ایجاب چنین پیش‌بینی‌هایی را می‌کند، امروز که الحمدلله جنگ تمام شده است دیگر تصور ادامه چنین وضعی هم مورد ندارد. من به سفیر کبیر خودمان دستور العمل دادم. یمین اسفندیاری: کدام سفیر کبیر؟ سفیر کبیر مسکو و لندن که بی‌مورد و بی‌فایده بودن اصل موضوع را مخصوصاً حالا که بایستی خاک ایران طبق عهدنامه تخلیه شود تذکر صریح داده و بخواهد که این سابقه غلط مرتفع شود. یقین دارم با رسیدن چنین

دستورالعملی نه تنها مشکلات کنونی رفع خواهد شد بلکه زمینه هم برای ایجاد یک صمیمیت کاملی بین مأمورین طرفین خواهد بود که بالنتیجه در روابط عمومی دو کشور دوست نیز مؤثر می‌شود. بنده می‌خواهم این موضوع را نیز مسکوت نگذارم که در مذاکراتی که دو هفته قبل با سفیر کبیر شوروی می‌نمودم جوابهایی می‌شنیدم که خیلی باعث خرسندی بنده بود و امیدوارم که تمام آنها نیز به زودی صورت وقوع یابد. یکی از آنها مثلاً موضوع سانسور بود که در مکاتبات و مخابرات معمول می‌کردند که دیدیم عملاً مرتفع شد، اگر در قسمتهای دیگر مطابق انتظار ما رفتار نشده آن را نبایستی از عدم صمیمیت بین دو کشور دوست دانست، بلکه آن را فقط می‌باید از نرسیدن و یا دیر رسیدن دستورالعمل دانست. بدیهی است هرچه زودتر این کارها انجام شود بیشتر در راه دوستی بین دو کشور مؤثر خواهد بود. آقای آهی سفیر کبیر ما هم در جواب تلگرافها و دستورالعملهایی که در هر مورد به ایشان داده‌ایم جواب می‌دهند که مذاکرات مفصل و مفیدی در تشدید روابط دوستی بین دو کشور نموده‌اند و وعده داده‌اند در تلگراف جداگانه به من اطلاع دهند. در نتیجه مذاکرات این طور معلوم می‌شود که اولیای وزارت امور خارجه اطلاعات زیادتری را راجع به وقایع و پیش آمدهای اخیر لازم دانسته‌اند و توضیحات بیشتری خواسته‌اند که البته در روشن نمودن اوضاع کمک می‌نماید. علاوه بر این مطالب حالا می‌خواهم خاطر محترم مجلس شورای ملی را به یک موضوع اصلی و مهم دیگری متوجه کنم و آن تقاضای مشارکت ایران در تعیین طرز تخلیه خاک ایران می‌باشد. چون تخلیه ایران امری حتمی است، فقط صحبت در طرز تخلیه است. همه می‌دانیم که از تاریخ اعلام متارکه جنگ با ژاپون بر طبق پیمان سه گانه تا شش ماه بعد از آن خاک ایران بایستی تماماً تخلیه شده باشد. هر چند من امیدوارم که این تخلیه زودتر عملی شود، ولی لازم است که منافع و مصالح کشور ایران در طرز اجرای این تخلیه کاملاً رعایت و ملحوظ شود تا ما بتوانیم به موقع و از روی دقت وسایل لازم را تهیه نموده و موجبات رفاه و آسایش مردم را فراهم آوریم علیهذا به سفیر کبیر خودمان در مسکو و همینطور به سفیر کبیر خودمان در لندن بر طبق فصل ششم پیمان سه گانه و ضمیمه اول آن که می‌گوید در هر کنفرانسی که در پایان جنگ منعقد بشود هیچ گونه مذاکره نمی‌شود که به منافع مستقیم ایران مرتبط باشد مگر آنکه با دولت ایران مشاوره کنند، دستورالعمل دادم حالا که قرار است در کنفرانس وزرای خارجه که در لندن تشکیل می‌شود طرز تخلیه ایران گفتگو شود لازم است که نماینده ایران هم در این کنفرانس شرکت نماید تا مقررات اجرای تخلیه موافق مصالح کشور ایران تعیین بشود. امیدواریم که با صمیمیت و دوستی که بین ما و متفقین ما وجود دارد تقاضای مشروع وزیر امور خارجه که مطابق پیمان سه گانه نموده است با حسن نظر تمام قبول شود. هر چند ما با دولت آمریکا عهدنامه نداریم ولی نظر به کمال علاقه‌ای که دولت آمریکا در این گونه مسائل دارد و در کنفرانس هم شرکت دارد این تقاضای دولت را نیز تلگرافاً به اطلاع و استحضار اولیای دولت

آمریکا رساندم. این بود اطلاعاتی که لازم دانستم به عرض مجلس شورای ملی برسانم. امیدواری من اینست که در آتیۀ نزدیکی مطالب بهتری را به عرض برسانم.

سند شماره ۵۲۲ [گزارش روزنامه فرانسوی لوموند از سخنان وزیر خارجه ایران در مجلس شورا]

ترجمۀ خبر مندرجه در روزنامه «لوموند» مورخه ۱۰ سپتامبر ۱۹۴۵ [۱۳۲۴/۶/۱۹]

یک اقدام نزد شورویها و انگلیسها

آقای انوشیروان سپهبدی بیانات زیر را در مجلس شورای ملی ایراد کرده اند:

متن عهدنامه سه جانبه حضور ارتشهای متفقین در سرزمین ما دلیل بر این نیست که کشور ایران اشغال شده است. من نمی توانم بفهمم که وقتی دولت ایران لازم می داند نیروهای نظامی به بعضی نقاط کشور بفرستد چرا مجاز به این عمل نباشد و چرا برای فرستادن نیروی نظامی بایستی قبلاً موافقت دیگران را جلب کند. اکنون جنگ تمام شده است و دیگر هیچ دلیلی وجود ندارد که مجوز چنین اوضاعی باشد به همین جهت من از سفرای کبار خودمان در لندن و مسکو تقاضا کرده ام که این موضوع را هر چه زودتر تحت مطالعه درآورند.

این اظهارات وزیر امور خارجه ایران مربوط به حوادث اخیر است که در ایران روی داده و مقامات شوروی به دولت ایران اجازه نداده اند پادگانهای محلی را تقویت کنند.

سند شماره ۵۲۳ [نامه وزارت امور خارجه به نخست وزیر در مورد درخواست روسها برای در

دست گرفتن امر حراست مرزهای ایران با ترکیه]

وزارت امور خارجه

اداره دوم سیاسی

شماره: ۱۸۸۳

تاریخ: ۲۴/۶/۲۰

جناب آقای نخست وزیر

با ارسال رونوشت ترجمۀ تذکاریه سفارت شوروی به استحضار می رساند که موضوع استقرار پاسگاههای مرزی ایران و ترکیه به وسیله ژاندارمهای ایرانی نظر به نداشتن آزادی عمل ارتش ایران صورت نگرفت. اینک تقاضای سفارت شوروی در ارسال نقشه دقیق مرز ایران و ترکیه به سفارت نامبرده به منظور حفظ و حراست مرزهای ایران از طرف نیروهای شوروی با موضوع تخلیه ایران از نیروهای متفقین وفق نمی دهد. بنابراین متمنی است از هر تصمیمی که در رد یا قبول تقاضای سفارت شوروی اتخاذ خواهند فرمود وزارت امور خارجه را مستحضر فرمایند تا پاسخ مقتضی به سفارت شوروی داده شود.

معاون کل وزارت امور خارجه - محمدعلی همایون جاه

امضاء

تلگراف رمز به لندن

تاریخ: ۱۳۲۴/۶/۲۲

جناب آقای تقی زاده

در این موقع که مسائل مربوط به تخلیه ایران در کنفرانس وزرای خارجه مطرح می شود لازم می داند نکات ذیل را متذکر گردد که در حفظ منافع کشور اگر مخالفتی ابراز شد از چگونگی اوضاع مسبوق باشید. گرچه طبق پیمان سه گانه ورود قوای متفقین در ایران به هیچ وجه جنبه اشغال را نداشته و در امور داخلی نیز نیابستی دخالت بشود و امنیت کشور به عهده دولت ایران بوده است مع هذا محدودیتهای زیر عملاً اجرا شده است:

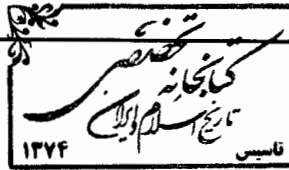
۱. محدودیت قوای ایران در شمال و معمول نمودن جواز عبور از طرف مقامات شوروی درباره نظامیان.

۲. موکول نمودن هرگونه نقل و انتقال قوا به اجازه سرفرماندهی شوروی و احاله آن به مقامات نظامی و سیاسی مستکو که اغلب هم نتیجه ای گرفته نشده است.

۳. سلب آزادی عمل از مأمورین ارتش و ژاندارمری در برقراری نظم و وسیله دادن به دست عمال آشوب طلب در ایجاد هرج و مرج.

۴. در موقع تقاضای ایران در اعزام قوا به مهاباد جهت منع خروج گندم در سال قحطی اینقدر این اجازه را به تأخیر انداختند تا موضوع مرتفع و بعداً نیز اعزام دو گردان را به مهاباد موکول به امضای پرتکلی نمودند که در مدتی که فرمانده شوروی آذربایجان فقط عملیات ژاندارمری را در شمال خط اشنو مجاز دانسته و موافقت می نمود به قوای ژاندارمری اضافه شود، مشروط بر اینکه لشکر آذربایجان ۱۲ گروهان پیاده به ژاندارمری قرض دهد و عوض آن را بگیرد و این پیشنهاد لشکر آذربایجان را که بیش از ۱۸ گروهان نداشت و ۶ گروهان آن تازه وارد خدمت بوده به صورت انحلال درمی آورند، لذا وزارت خارجه از امضای هرگونه پرتکلی امتناع نموده و قضیه معوق ماند.

۵. مأمورین شوروی که به عنوان خرید دواب به میان دواب و مهاباد رفته بودند عشایر کرد را اغوا به شورش و طلب استقلال نموده و وقتی فرمانده لشکر کردستان سرتیپ هوشمند افشار به آن محل رفت فوراً او را روانه سفر نمودند و این عمل بر تجری اشرار افزود تا بالاخره انقلاب برپا و عمال دولت در مهاباد در مخاطره افتادند. وقتی دولت تصمیم به اعزام قوای نظامی گرفت و دو گردان از سقز روانه مهاباد نمود، عمال نظامی شوروی آن عده را با حضور نمایندگان عشایر متمرّد در بوکان نیم راه توقیف نموده مجبور به رجعت نمودند.

وزیر امور خارجه
انوشیروان سپهبدی

سند شماره ۵۲۵ [تلگراف مؤکد وزیر امور خارجه به سفیر ایران در لندن در مورد کارشکنیهای روسها وتعلل در خروج از ایران]

شماره: ۱۰۶۰

تاریخ: ۲۳ شهریور ۱۳۲۴

تلگراف رمز از تهران به لندن

برای استحضار خاطر جنابعالی با وجودی که دیروز تلگراف کردم باز هم عرض می‌کنم که تلگرافاتی که از مسکو می‌رسد تمام موکول به «دستور می‌دهم»، «تحقیقات خواهد شد»، «تمام می‌شود» و همینطور ژاندارمهایی که برای اعزام به نقاط شمالی فرستاده‌ایم معطل مانده‌اند. امیدوارم با مذاکره با وزیر خارجه شوروی و مساعدت دوستان طوری بشود که این بدگمانیها مرتفع گردد. ما غیر از دوستی و صمیمیت نیتی با دولت شوروی نداریم. جنابعالی همانطور به وزیر خارجه اطمینان بدهید و بگویید نگذارند عده مخصوصی به این دوستی خللی وارد آورند. ملت ایران شایسته این دوستی است و بایستی بدان اطمینان داشته باشند. کمک شورویها در مطالب حقه‌ای که دولت ایران پیشنهاد می‌کند وسیله کاملی خواهد شد که این وضعیات نامطلوب مرتفع شده و دوستی طرفین مستحکم شود.

وزیر امور خارجه
انوشیروان سپهبدی

سند شماره ۵۲۶ [ترجمه یادداشت سفیر ایران در لندن به وزیر خارجه انگلیس در مورد یادآوری قول متفقین در باب خروج از ایران]

[۱۳۲۴/۶/۲۴]

جناب آقای ازنت بوین نماینده مجلس و وزیر امور خارجه دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان

محترماً راجع به تخلیه ایران از طرف نیروهای متفقین ما که به موجب پیمان سه گانه مورخ ۲۹ ژانویه ۱۹۴۲ بین ایران و انگلستان و اتحاد جماهیر شوروی بایستی در ظرف مدت شش ماه بعد از پایان جنگ ژاپن انجام گیرد اشعار می‌دارد که دولت و ملت ایران مطمئناً انتظار دارند که جزئیات و برنامه تخلیه تا آنجائی که احتیاج به مشورت و تبادل نظر دول متفق با یکدیگر دارد در کنفرانس وزرای امور خارجه با حضور و مشورت با نماینده ایران مورد بحث و مذاکره

قرار گیرد.

برای اینکه جنابعالی و کنفرانس را از نکات اصلی نظریات دولت ایران آگاه سازم و به منظور مقدمه تبادل نظر شفاهی که با نماینده ایران هنگام طرح این موضوع در کنفرانس به عمل خواهد آمد با نهایت احترام اظهار می‌دارم که دولت این جانب اشتیاق وافر دارد که دو موضوع زیرین هرچه زودتر عملی و تصفیه گردد.

۱. خروج نیروهای زمینی و دریایی و هوایی و غیره متفقین از ایران به فوریت شروع و هرچه زودتر خاتمه یابد و تعهداتی که متفقین ما به موجب پیمان فوق‌الذکر متقبل گردیده و قولهایی که بعداً در این خصوص داده‌اند به مورد اجرا گذارده شود.

۲. از این تاریخ به بعد آزادی مطلق ایران در برقراری نظم و قانون در کشور خود که لازمه اصلی حقوق حاکمیت و اختیار مطلق می‌باشد، تأمین گردد و هیچ ممانعتی برای نقل و انتقال نیرو و قوای تأمینیه در آن کشور به عمل نیامده و نیز هیچگونه مداخله‌ای در اجرای وظایف قوای مزبور به منظور استقرار نظم صورت نگیرد. بدیهی است حق استقلال و حاکمیت دولت ایران در معنی هرگز مورد تردید نبوده است لیکن متأسفانه در اغلب موارد عملاً مراعات نشده است.

بدین لحاظ محترماً خاطر آن جناب را مستحضر می‌دارد که هرچند نکته اول یعنی تخلیه فوری ایران یک امر اساسی بوده و نهایت ضرورت و اهمیت را داراست نکته دوم نیز فعلاً کمال لزوم را دارد. زیرا تا زمانی که دولت از یک آزادی کامل و سریعی برخوردار نگردد نخواهد توانست به نحو احسن وظایف خود را انجام دهد و بالنتیجه حکومت مرکزی روز به روز ضعیف‌تر گردیده و دستگاه حاکمه به کلی فلج خواهد گردید. نظر به اینکه اقامت نیروهای متفقین ما در ایران دوستانه بوده و جنبه اشغال را نداشته است (طبق نص صریح ماده ۴ پیمان سه‌گانه) حتی در زمان جنگ نیز دلیلی برای اجرای ممانعت‌های فوق وجود نداشته و اکنون که جنگ خاتمه یافته است البته هیچ‌گونه موردی نخواهد داشت.

با استحضار جنابعالی از مراتب فوق‌تخاطر عالی را اطمینان می‌دهد که ایران همواره احساسات صمیمانه و دوستانه‌ای نسبت به متفقین بزرگ ابراز داشته و همین روح صداقت و دوستی موجب می‌گردد که مسائل مربوطه به این کشور واضح و آشکار مود توجه قرار گیرد.

نظر به اینکه دولتین انگلیس و اتحاد جماهیر شوروی طبق ماده ۱ پیمان مشترکاً و هریک منفرداً تعهد نموده‌اند که تمامیت خاک ایران و حاکمیت و استقلال آن را محترم بدانند دولت این جانب به خود حق می‌دهد که از هریک از متفقین خود انتظار داشته باشد که از دعای حق و بی‌به‌طور دوستانه پشتیبانی نموده و نسبت به اجرای تعهدات پیمان خود ثابت قدم باشند.

با تقدیم احترامات فائقه

سفیر کبیر ایران حسن تقی‌زاده

[ترجمه نامه سفیر ایران در لندن به سررنالد کمپبل معاون وزارت خارجه
انگلیس در مورد نگرانی دولت از عدم تخلیه ایران]

تاریخ: ۱۷ سپتامبر ۱۹۴۵ / ۱۳۲۴/۶/۲۶

آقای سررنالد کمپبل

سررنالد عزیز

اینجانب مرتباً جریان مذاکرات شورای وزرای خارجه را که در مطبوعات انتشار می یابد مطالعه نموده ام لیکن تاکنون اثری از موضوع تخلیه ایران و مسایل مربوط به آن و حتی تاریخی که ممکن است این موضوع جزء برنامه مذاکرات شورا قرار گیرد مشاهده نموده ام. بدیهی است جنابعالی نگرانی طبیعی این جانب را در این خصوص تصدیق خواهید فرمود که مبدا این مسئله بسیار فوری بدون جهت به تاخیر افتاده و تحت الشعاع مسائل دیگری که مورد مذاکره فعلی کنفرانس می باشد قرار گیرد.

روز پنجم سپتامبر یعنی آن روزی که وزیر امور خارجه (مستر بوین) دعوت این جانب را قبول فرموده و افتخار صرف ناهار با معزی الیه پیدا کردم از فرصت استفاده نموده موضوع را به ایشان متذکر شدم. معزی الیه به این جانب اطمینان دادند که مراقبت خواهند فرمود چنین چیزی اتفاق نیفتد. به طوری که خاطر عالی مستحضر است تخلیه کامل ایران از نیروی متفقین بایستی منتها در ظرف مدت شش ماه از تاریخ خاتمه جنگ با ژاپن صورت گیرد. دولت ایران بی نهایت علاقمند است که این مدت به حداقل تقلیل یافته و خروج قوای نامبرده هرچه زودتر عملی گردد. نظر به اینکه تاکنون مدتی از پایان مخاصمات با ژاپن می گذرد تا آنجایی که این جانب اطلاع دارم هنوز نقشه تخلیه ایران تنظیم نگردیده است، لذا می ترسم این موضوع تولید ناراحتی در ایران بنماید.

ضمناً متذکر می شوم تا هنگام تبادل نظر با دولت ایران یعنی تا موقعی که نماینده آن برای اظهار نظریات در کنفرانس دعوت شود این جانب سمت نماینده مختار دولت ایران را خواهم داشت که در مذاکرات مربوطه شرکت نمایم.

دوستدار

حسن تقی زاده

[گزارش شهربانی تبریز در مورد رواج بی نظمی توسط اعضای حزب توده و
توطئه اشغال ادارات]

جزوه دان ۶۰۷۰

وزارت کشور

تاریخ: ۱۳۲۴/۶/۲۶

تبریز

به قرار گزارش شهربانی تبریز...^۱ به کارگران اعضاء حزب توده اظهار داشته حاضر باشند که همین دو سه روزه ادارات اشغال شود...^۲ خبر کاملاً مراقب حفظ انتظامات بوده و از بروز هر نوع عمل خلاف نظامی جلوگیری نمائید.

به امضای مقام معاونت برسد

سند شماره ۵۲۹ [یادداشت سفارت انگلستان در تهران به سفارت شوروی در خصوص نحوه خروج قوای انگلیسی از تهران و ایران و لزوم خروج نیروهای شوروی]

۲۹ شهریورماه ۱۳۲۴ سفارت کبرای انگلیس

شماره: ۱۸ طهران

[۱] سفارت کبرای اعلیحضرت پادشاه انگلستان تعارفات خود را به سفارت کبرای شوروی اظهار و محترماً اشعار می‌دارد که وابسته نظامی این سفارت کبری نامه‌ای به شماره ۱۲۶/۴۵ مورخ ۲۸ اوت (۶ شهریور) به همکار شوروی خود نگاشته که رونوشت آن ضمیمه است.

۲. وابسته نظامی سفارت شوروی حال جواب داده است که دستوری که از مسکوبه نامبرده رسیده به این مفاد است که کلیه مسائل مربوط به تخلیه قشون از طهران به توسط فرماندهی نظامی شوروی و سفارت کبرای شوروی در طهران رتق و فتق خواهد شد. به این علت به سفارت کبرای اعلیحضرت پادشاه انگلستان محترماً به استحضار سفارت کبرای شوروی می‌رساند که تخلیه قشون انگلیس از طهران برطبق نقشه ذیل خواهد بود:

(۱) تا تاریخ ۲ اکتبر (۱۰ مهر) کلیه واحدهای ارتش انگلیس به استثنای دستجات کوچک عقب‌دار از طهران خارج خواهد شد. تا همان تاریخ نیز نیروی هوایی سلطنتی انگلیس به استثنای یک دسته عقب‌دار که تقریباً مشتمل بر ۸۶ افسر و سرباز انگلیسی و ۶۰ نفر چریک نیروی هوایی سلطنتی خواهد بود که در اردوی مهرآباد سکنی خواهند داشت طهران را تخلیه خواهند نمود.

(۲) تا ۱۵ اکتبر (۲۳ مهر) این دستجات ارتش و نیروی هوایی سلطنتی نیز عزیمت نموده و تنها قشون انگلیسی که در طهران باقی می‌ماند کسانی هستند که مشمول تصفیه دارایی و رسیدگی به دعاوی و غیره و غیره مطابق فهرست ذیل می‌باشند:

افراد انگلیسی	افسر	
۵	۶	اجاره و رسیدگی به دعاوی
۵	۳	حمل و نقل و دارایی
۱	—	اداره حرکت
۱	۱	افسر اداره امور

۱ و ۲. یک کلمه خوانده نشد.

۱۱	۱	اداره مخابرات
۷	۱۱	اداره تدارکات خاورمیانه
—	۱	سفارت کبرای انگلیس (قسمت مهاجرین لهستانی)
۳	—	تشکیلات انبار مهندسی سلطنتی (کارخانه)
۶	—	اداره انتشارات و تبلیغات
۳۹	۲۳	

(۳) یک هیئت نقشه برداری که از طرف دولت ایران جهت نقشه برداری ناحیه مربوط به طرح استفاده از آب لار استخدام گردیده نیز تا تاریخ ۳۰ نوامبر (۹ آذر) در جنوب طهران مشغول کار خواهند بود. اعضای هیئت مزبور به قرار ذیل است: ۵ افسر انگلیسی و ۱۰۰ نفر افراد.

(۴) نیروی هوایی سلطنتی در نظر دارد که برطبق پروتکل مورخه ۳۰ ژوئن ۱۹۴۲ (۹ تیر ۱۳۲۱) حق خود را نسبت به میدان هواپیمایی قلعه مرغی محفوظ دارد تا این که نیروی شوروی میدان هواپیمایی مزبور و ساختمانهای مجاور آن را تخلیه نماید. در نظر نیست که در این قسمت از افراد نیروی هوایی سلطنتی در طهران نگاهداشت.

۳. به علاوه سفارت کبرای اعلیحضرت پادشاه انگلستان محترماً از سفارت کبرای شوروی خواهشمند است که برای استحضار دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان جزئیات نقشه تخلیه طهران را از قشون شوروی که شامل قشون متمرکز در میدان هواپیمایی قلعه مرغی^۱ و کرج و مربوط به خانه‌هایی نیز باشد که در طهران مورد اشغال مقامات نظامی شوروی است ارسال فرمایند.

یک رونوشت از این نامه جهت ستاد انگلیس حوزه ایران ارسال می‌گردد که به فرماندهی نظامی شوروی ابلاغ شود.

سند شماره ۵۳۰ [نامه رئیس اداره خاور نزدیک در وزارت امور خارجه آمریکا به سفیر آمریکا در ایران مبنی بر تأیید نظریه خروج سریع تر نیروهای آمریکایی و اینکه نگاه داشتن بیشتر نیرو در ایران عملاً به روسها اجازه خواهد داد که فعالیت‌هایشان را ادامه دهند]

واشنگتن ۲۵ سپتامبر ۱۹۴۵ [۳ مهر ۱۳۲۴]

۱. قلعه مرغی نخستین فرودگاه نظامی ایران است که در اراضی جنوب غربی تهران احداث شد و در زمان جنگ به تصرف متفقین درآمد.

والاس عزیز

با اشتیاق فراوان مضمون تلگرام شماره ۷۶۸ مورخ ۲۵ سپتامبر ۱۹۴۵ شما را مطالعه کردم و با تجزیه و تحلیل شما از وضع توصیف شده و با پیشنهادهای شما کاملاً موافقم. با در نظر گرفتن ارتباط موضوع امکان دارد مایل باشید از مضمون یادداشت ضمیمه ای که چند روز پیش به آقای آپسن ارسال داشته ام اطلاع حاصل کنید.

ممکن است اضافه نمایم که ما در اینجا مشتاقانه در انتظار فراخواندن تمام نیروهای مسلح امریکایی در فوری ترین زمان ممکن از ایران هستیم و ابقای آنها را فقط به منظور حفاظت دارایی امریکا جایز نمی دانم. نظر ما این است که اگر نگاهداری سرباز در یک کشور خارجی برای حفاظت از دارایی امریکا در وضع خاصی لازم شود در این مورد بهتر است که آن افراد را برای همان هدف به آن کشور اعزام داریم. ما مایل به توافق در این موضوع هستیم که احضار نیروهایمان باید با نظم و ترتیب توأم باشد و تا زمانی که نیروهای ما در حال تخلیه هستند باید مسئولیت حفاظت دارایی امریکا را در همان حال به عهده بگیرند. ضمناً ما نمی توانیم پشتیبان این عقیده باشیم که نیروهای امریکایی را در ایران یا هرجای دیگر ماهها فقط به بهانه حفظ دارایی دولت امریکا متوقف سازیم. اگر برای حصول این مقصود اصرار بورزیم به نظر ما بهانه و عذری به شورویها خواهیم داد که آنان نیز مقدار معتناهی از نیروهای نظامی خود را در شمال ایران و یا به منظوری که مقصود شورویها را عملی سازد نگاه دارند. به همین دلیل با نظر نگاهداری نیروهای نظامی امریکا برای مدت مدیدی جهت حفاظت پایگاه هوایی نیز مخالف هستیم. به نظر ما ارتش باید بدون در نظر گرفتن ناراحتیهای حاصله ترتیبی در آبادان بدهد که مقامات ایرانی و بریتانیایی نیز با آن موافق باشند. به عقیده ما این محل باید تا زمان تعطیل آن به پایگاه غیرنظامی تبدیل گردد.

ترس ما از این است که اگر در عملیات خود دقت به خرج ندهیم، حتی بیشتر از شورویها و انگلیسها در معرض این اتهام واقع شویم که با وجود برطرف شدن تمام دلایل ورود ما به ایران، قوای نظامی خود را در این کشور نگاه داشته ایم. از ابراز نظریات شما درباره روش کار و عقایدی را که اظهار کرده ایم سپاسگزار خواهم بود.

با بهترین سلامهای خالصانه

ارادتمند لوی

[نامه محرمانه و فوری وزیر کشور به نخست وزیر در مورد وقایع مسجد

سند شماره ۵۳۱

امام جمعه زنجان که منجر به خسارات مالی و جانی شده است و نیز آشوب

توده ایها به پشتگرمی قوای شوروی]

معاون فرمانداری زنجان رمزاً اطلاع می‌دهد [که] روز ۴ مهر وجوه اهالی به مناسبت جریان غیرمنتظره به خصوص وقایع دیشب مسجد امام جمعه حضور فرمانداری جداً تقاضا، ایشان حاضر، از طرف حزب توده قربان مهاجر به پشتیبانی نیروی متفقین (مقصود شوروی است) فرماندار را به سختی مجروح جمعی دیگر مضروب یک نفر فوت کرده، دکاکین تعطیل و شهرستان در حال انقلاب؛ عملیات ضرب اشخاص ادامه دارد. فرماندار تحت معالجه قرار گرفته است. استحضاراً معروض گردید.

از طرف وزیر کشور

امضاء

[در حاشیه سند: ملاحظه، فرمودند بایگانی شود ۲۴/۸/۵]

سند شماره ۵۳۲

نامهٔ وزیر جنگ به نخست وزیر مبنی بر دخالت مقامات شوروی در حفظ و

حراست مرز ایران و ترکیه و نقض استقلال ایران]

وزارت جنگ

شماره: ۴۸۸۱۳ / ۲۵۹۶۳

ستاد ارتش

مورخه ۲۴/۷/۹

محرمانه

جناب آقای نخست وزیر

عطف به شمارهٔ ۳۰۷۷ مورخهٔ ۲۴/۶/۳۱ در مورد تقاضای مقامات شوروی راجع به نقشهٔ کامل مرزی ایران و ترکیه به منظور حفظ و حراست مرزهای مربوطهٔ ایران از طرف نیروی شوروی، به استحضار می‌رساند که این موضوع لطمهٔ شدیدی به حق حاکمیت دولت شاهنشاهی وارد ساخته و از طرفی تقاضای آنها حیثیت کشور مستقلی را که استقلال آن طبق قرارداد چهارده اوت ۱۹۴۱ از طرف خود آنها تضمین گردیده است لکه دار می‌نماید و کشور شاهنشاهی فاقد وسیله و نیرو برای حراست مرزهای خود نیست و چنانچه با پیشنهاد آنها موافقت شود تحت حمایتی کشور و عدم توانایی ارتش به ثبوت رسیده است.

وزارت جنگ از این موضوع و اظهارات سفارت کبرای شوروی اظهار تعجب نموده و به اطلاع می‌رساند که مقامات نظامی شوروی با استقرار پاسگاههای مرزی ایران که کراراً مکاتبه گردیده تاکنون موافقت ننموده و آزادی عمل ارتش را سلب، بالمآل عشایر و راهزنان مسلح کشورهای همسایه از این موضوع استفاده نموده و مبادرت به تجاوزات و سرقتهایی

نموده‌اند که خسارات وارده آن برای رعایای مرزنشین ایرانی و ملت ایران جبران‌ناپذیر بوده است و در صورتی که مقامات شوروی قائل به حفظ شئونات خود می‌باشند باید به احترام قرارداد نامبرده دخالتی در امور داخلی کشور شاهنشاهی ننموده و نسبت به مکاتباتی که تاکنون درباره ایجاد پاسگاههای مرزی شده و مدت چندین سال بلا تکلیف مانده است موافقت کنند.

وزیر جنگ

امضاء

سند شماره ۵۳۳ [نامهٔ وزیر کشور به نخست وزیر در تکذیب شایعات مربوط به ارتباط اهالی

زابل با مقامات خارجی یعنی انگلیسیها]

وزارت کشور

[تاریخ] ۲۴/۷/۱۰

ادارهٔ سیاسی

[شماره] م/۵۳۷۶

جناب آقای نخست وزیر

پاسخ مرقومه شماره ۱۹۸۷-۲۴/۴/۳۱ راجع به ملاقات آقای سرهنگ دو افخمی فرمانده پادگان زابل با آقای کونسولیاری دولت انگلیس معروض می‌دارد که رونوشت نامه وزارت جنگ به فرمانداری زابل ابلاغ گردید که با توجه به مندرجات آن توضیحات لازم را گزارش دهد. فرمانداری جواباً شرحی نوشته و اظهار لشکر را در خصوص بعضی اشخاص نفع پرست بعنوان بستگی با مقامات خارجی تظاهراتی می‌نمایند صحیح ندانسته و نوشته‌اند که در آن شهرستان از این قبیل تظاهرات وجود ندارد و ضمناً تصریح نموده است که به فرض وجود چنین تمایلات و تظاهراتی فرمانده هنگ صلاحیت ندارد که با مأمورین خارجی ملاقات و استعمال‌هایی نماید. آقای کونسولیاری هم موضوع را به ایشان نوشته است به علاوه به او تذکر داده‌اند دخالت مأموران لشگری در مورد اختلاف بین خان‌ملک و بارانیها با بودن فرمانداری و دادگستری قانونی نیست و اساساً مأمورین لشگری می‌خواهند بفهمانند که بعدها مرجع رسیدگی به شکایات ولو به ناحق هستند و حتی با دستهایی که در شهرستان دارند نامه‌های بی امضا تهیه و اشخاص را متهم به شرارت و همدستی با سارقین نموده و باعث اختلال آن منطقه را فراهم و به عناوینی انزجار اهالی و ناامیدی از مرکز و دولت را به آنها تزریق می‌نمایند. در خاتمه رونوشت نامه خصوصی کونسولیاری را به فرمانداری که به زبان انگلیسی است و مفاد آن حاکی از مراجعهٔ مستقیم و برخلاف ترتیب فرمانده هنگ به کنسولگری است به او تقدیم می‌نماید متمنی است مقرر فرمایند به وزارت جنگ دستور دهند که به مأمورین لشگری ابلاغ نمایند که از دخالت در امور کشوری که خارج از صلاحیت مقامات نظامی است و اصولاً مداخله آنها موجبات اختلال را فراهم می‌نماید خودداری نمایند و ضمناً نیز از اقدامی که نسبت به موضوع

بالا به عمل خواهند آورد وزارت کشور را مستحضر سازند.

وزیر کشور

رونوشت این نامه برای استحضار جناب آقای وزیر جنگ ارسال می‌شود. وزیر کشور

سند شماره ۵۳۴ [نامه حسن تقی‌زاده به وزارت امور خارجه ایران در مورد برهم خوردن کنفرانس وزیران امور خارجه سه کشور فاتح در جنگ به دلیل کارشکنی نمایندگان شوروی]

وزارت امور خارجه

اداره رمز

از لندن به تاریخ ۱۳/۷/۱۳۲۴، نمره ۱۴۰۶

کنفرانس وزیران خارجه بی‌نتیجه به هم خورد و حتی در موضوع‌هایی که موافقت حاصل صورت مجلس امضاء نشد و روسها از هرگونه همکاری به جز به پیشرفت منظورات خودشان نمودند چون موضوع تخلیه ایران بین دو دولت به‌طور مبادله مراسلات شده شاید ... کنفرانس در آن مساعی راه یابد. در هر صورت اوضاع بیشتر موجب اندیشه شده و اشکالات ... ایران نیز ممکن است بیشتر شود چه با موافقت و صفا در بین آنها اوضاع آن سامان ... می‌شد. از قراری که به این جانب اظهار شد هنوز هم پس از خاتمه کنفرانس ممکن است دنباله ... تسریع تخلیه ایران پیش از موعد مقرر گرفته شود اکتشاف نشدن صورت مجلس و ... تعهدات بین‌الذاتین را که کار ... تواند کرد. دولت ایران بلاشک باید به اعلی در [جه] استطاعت خود با تدبیر و احتیاط حرکت کند ولی آنچه ممکن باشد تمام قوا به تدابیر عملی به اعلی ... افسادات در شمال کوشیده و از قرار مذکور از تبلیغات و نشریات و ... اضلال‌هایی که می‌شود خودداری ننمودم. در استقبال حقی که به منظور باطل به زبان ... مغرض خواسته می‌شود تعجیل و با متانت و سکوت حرکت فرمایید. یعنی هر قدم اصلاحی را که مانند ابتکار خودشان نه مانند تسلیم به ارباب غوغا برداشته و اجرا نمایند.

۱۱ مهر نمره ۲۷۲، تقی‌زاده

سند شماره ۵۳۵ [سخنان بوون، وزیر امور خارجه انگلیس در مجلس عوام این کشور در مورد پایان خروج نیروهای انگلیسی از ایران و ارسال نامه برای مولوتف مبنی بر لزوم خروج نیروهای شوروی از ایران و تعیین تاریخ ۱۲ اسفند به عنوان موعد نهایی خروج نیروها]

۱. به دلیل جاافتادگی کلمات در تصویر سند مطبوعی مرکز اسناد وزارت خارجه به هیچ وجه امکان قرائت در مواضع نقطه چین تا انتهای سند میسر نبود و به حدس و گمان نیز اطمینان حاصل نشد.

ترجمه از مجله مذاکرات رسمی مجلس عوام انگلستان

تاریخ ۱۰ اکتبر ۱۹۴۵ [۱۸ مهر ۱۳۲۴]

خروج قوای متفقین از ایران

مستر ایدن از مستر بوین وزیر امور خارجه انگلیس راجع به تخلیه ایران از قوای متفقین سؤالی کرد و از او خواش نمود که در پارلمان اظهاراتی بنماید.

مستر بوین: از نماینده محترم بسیار متشکرم که به من فرصت داد که در این باب اطلاعاتی به پارلمان بدهم. بدیهی است پارلمان به خاطر دارد که موضوع ایران در پوتسدام مورد بحث قرار گرفت و ترتیبی راجع به تخلیه فوری نیروهای متفقین از تهران داده شد. خروج قوای انگلیس از تهران برحسب ترتیب فوق الذکر تقریباً پایان یافته آقای مولوتف به من اطمینان داده است که تصمیم راجع به تخلیه تهران از طرف قوای شوروی نیز به مورد اجرا گذارده شده است.

در کنفرانس پوتسدام نیز موافقت شد که اقدامات بعدی راجع به تخلیه ایران از قوای متفقین در نخستین شورای وزرای امور خارجه مورد بحث قرار گیرد. البته پس از کنفرانس پوتسدام اوضاع به کلی تغییر یافت زیرا در اثر خاتمه جنگ با ژاپن مقررات پیمان سه گانه راجع به تخلیه کامل قوای روس و انگلیس از ایران در ظرف شش ماه پس از پایان مخاصمات خودبه خود وارد مرحله عمل می شود. لیکن نظر به اینکه این موضوع جزء برنامه کنفرانس وزراء امور خارجه قرار گرفته بود مقتضی دانستم نظریه دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان را در این باب کاملاً روشن سازم و به این جهت نامه ذیل را به آقای مولوتف نوشتم:

نامه مستر بوین به آقای مولوتف

بعد از آنکه در کنفرانس پوتسدام تصمیم گرفته شد که موضوع مراحل بعدی در تخلیه قوای متفقین از ایران در برنامه شورای وزرای امور خارجه قرار گیرد اوضاع در نتیجه خاتمه یافتن جنگ ژاپن تغییر پیدا کرده است و دولتین انگلیس و شوروی اینک تخلیه کامل قوای خود را از ایران تا دوم ماه مارس ۱۹۴۶ یعنی شش ماه پس از امضاء تسلیم ژاپن تکمیل خواهند نمود. راجع به تاریخ خاتمه تخلیه تنها چیزی که باید اکنون انجام دهیم این است که از شورای وزیران خواستار شویم دوم ماه مارس را به عنوان تاریخ مزبور یادداشت نمایند. با وجود این به نظر این جانب چنین می رسد که چون قوای مربوطه ما در ایران وظایف زمان جنگ خود را که برای آن به ایران فرستاده شده بودند انجام داده اند دولتین روس و انگلیس خوب است این موضوع را مورد مطالعه قرار دهند که آیا می توانند آرزوی طبیعی دولت ایران را که مایل است حتی الامکان منطقه وسیعتری از خاک خود را هرچه زودتر از وجود قوای خارجی فارغ ببیند عملی سازند.

بنابراین این جانب می خواهم هنگامی که این موضوع در شورای وزرای امور خارجه مطرح

می‌شود پیشنهاد کنم که دولتین انگلیس و روس موافقت نمایند که نیروهای آنها تا نیمه دسامبر ۱۹۴۵ تمام ایران را تخلیه کنند به جز این که قوای انگلیس در منطقه نفت خیز جنوب از اندیشک به پائین و قوای شوروی در آذربایجان تا تاریخ دوم مارس ۱۹۴۶ باقی بمانند.

همچنین مایلم پیشنهاد کنم که حداقل کارمندان اداری که برای تصفیه مسائل مربوط به واگذاری تأسیسات نظامی لازم است از پیشنهاد فوق مستثنی باشد. این کارمندان در نقاطی که این گونه تأسیسات موجود است تا زمانی که تصفیه امور مربوط به واگذاری آنها را انجام نداده‌اند می‌توانند باقی بمانند ولی البته آنها نیز مانند سایر افراد نیروهای ما تا دوم ماه مارس ۱۹۴۶ ایران را تخلیه خواهند نمود. چون قصد دارم این پیشنهاد را هنگامی که شورای وزرای امور خارجه موضوع تخلیه ایران را مورد بحث قرار می‌دهد طرح نمایم لذا مقتضی دانستم جنابعالی را قبلاً از قصد خود مطلع سازم.

آقای مولوتف به نامه فوق‌الذکر چنین جواب دادند:

از اینکه در ضمن نامه مورخ ۹ سپتامبر نظریه دولت انگلستان را در موضوع تخلیه قوای انگلیس و شوروی از ایران به اطلاع اینجانب رسانیده‌اید متشکرم. من نیز به نوبه خود باید به اطلاع جنابعالی برسانم که تصمیم کنفرانس سه دولت در برلن راجع به تخلیه قوای متفقین از تهران هم اکنون از طرف دولت شوروی وارد مرحله اجرا شده است. در خصوص تخلیه کامل قوای شوروی از ایران به طوری که اطلاع دارید دولت شوروی این نظر را دارد که خروج نیروها در ظرف مدتی که در پیمان سه گانه انگلیس و شوروی و ایران قید گردیده است صورت پذیرد و در صورت لزوم طرح تخلیه نهائی قوای شوروی و انگلیس از ایران ممکن است مقارن انقضای مدت مذکور بین ما مورد بحث قرار گیرد. بنابراین دولت شوروی احتیاجی نمی‌بیند که این موضوع در شورای وزیران امور خارجه مطرح گردد.

در نتیجه تبادل این نامه‌ها که قصد دولتین انگلیس و شوروی را مبنی بر محترم شمردن تعهدات خود نسبت به ایران مطرح می‌دارد، هنگامی که این موضوع در تاریخ بیست و دوم سپتامبر در شورای وزیران خارجه مطرح شد آقای مولوتف و اینجانب شوری را از تبادل نامه‌ها مستحضر داشتیم. شورای نامبرده تبادل این نامه‌ها را بین ما یادداشت نمود و موافقت کرد که نظر به تبادل این نامه‌ها تا مذاکره در باب تخلیه قوای انگلیس و شوروی از ایران لزومی ندارد و می‌توان آن را از برنامه کنفرانس خارج ساخت.

در نامه دیگری من شرح زیر را به آقای مولوتف نوشتم:

خوشوقت از اینکه چنین تفاهم صمیمانه‌ای در مورد تخلیه قوای متفقین از ایران که راجع به آن من در تاریخ نوزدهم سپتامبر به جنابعالی نوشتم و جنابعالی در بیستم سپتامبر به من جواب دادید حاصل کرده‌ایم، ولی متأسفم که در نتیجه یک تردیدی در ترجمه یک سوء تفاهمی در خصوص منظور نامه جنابعالی روی داده است. اختلاف در زبانها البته سبب تولید اشکالاتی

می‌گردد.^۱

همکاران من از اطلاع به اینکه راجع به تاریخ تخلیه ایران از قوای متفقین یعنی دوم مارس ۱۹۴۶ یا شش ماه پس از امضای سند تسلیم ژاپن در تاریخ دوم سپتامبر ۱۹۴۵ توافق کامل بین انگلستان و شوروی حاصل شده است اظهار خوشوقتی نمودند و دولت انگلستان بر اساس توافق مشغول صدور دستور به مقامات مربوطه نظامی انگلستان می‌باشد.

آقای مولوتف سپس چنین جواب دادند:

خوشوقتم از این که نامه مورخ بیستم سپتامبر اینجانب اسباب رضایت جنابعالی را فراهم ساخته است. مایلم یکبار دیگر اظهار نمایم که در مورد دولت شوروی موضوع تخلیه قوا از ایران به طور کلی صورت مسئله به خصوص را به خود نگرفته است زیرا در این خصوص پیمانی موجود است که موضوع تخلیه مشمول مقررات آن می‌باشد. تقاضا دارم در نظر داشته باشید که دولت شوروی اهمیت فوق العاده‌ای نسبت به انجام دقیق و کامل تعهداتی که برعهده گرفته است قائل می‌باشد.

سند شماره ۵۳۶ [نامه محرمانه وزیر کشور به نخست‌وزیر در مورد گزارش رسیده از زنجان راجع به عملیات حزب توده و جانبداری نیروهای شوروی از آن]

وزارت کشور

اداره انتظامات

تاریخ: ۱۳۲۴/۷/۱۹

شماره: ۵۷۲۶/ن/۱۷۵۲۵

پیوست دارد

مستقیم، محرمانه، فوری است

جناب آقای نخست‌وزیر

در تعقیب شماره ۱۷۸۲، [مورخ] ۲۴/۷/۵ اینک گزارش دیگری از شهربانی زنجان راجع به عملیات حزب توده و اقدام کماندان شوروی در خلع سلاح مأمورین و بردن آنها به کماندانی رسیده است که رونوشت آن برای مزید استحضار خاطر عالی تلوأ تقدیم می‌شود. مستدعی است مقرر فرمایند از تصمیماتی که در این باب اتخاذ خواهند فرمود وزارت کشور را مستحضر نمایند. رونوشت گزارش مزبور برای اطلاع وزارت امور خارجه نیز فرستاده شد.

از طرف وزیر کشور

امضاء

[در حاشیه سند:] ملاحظه فرمودند، بایگانی شود ۸/۵

۱. سوءتفاهمی از ترجمه متن روسی نامه اول آقای مولوتف حاصل شده بود بدین‌قرار که عبارت «مقارن انقضاء مدت مزبور» اشتهاً «پس از انقضاء مدت مزبور» ترجمه شده بود در صورتیکه ترجمه صحیح «مقارن انقضاء مدت مزبور» است.

وزارت امور خارجه

ادارهٔ رمز

از لندن به تاریخ ۱۳۲۴/۷/۲۱، نمره ۱۴۷۷

فوری

دیروز رئیس ادارهٔ شرقی وزارت خارجهٔ انگلیس در سفارت مجلس ناهار مهمان بود؛ وقتی که به او در باب موضوع تلگراف ۲۷۷ این سفارت که وعده جواب داده بودند یادآوری...! گفتم، که من منتظر جوابم. گفتم، اگر امروز به پارلمان بروید، بیان وزیر خارجه [را] در این باب خواهید شنید. گفتم، دیروز در پارلمان بودم همه نطق وزیر امور خارجه را شنیدم و اینکه چیزی دربارهٔ ایران نگفته و متأسف شدم و امروز حضور در پارلمان ممکن نیست، زیرا که مصادف با همان موقع ناهار [۱] است ولی عین مذاکرات در جریان امروز درج است در جواب سؤال وزیر امور خارجه سابق ایران وزیر خارجه خبر رادیو مسکورا مبنی بر اینکه قوای نظامی روسی تا بیستم سپتامبر تهران را تخلیه نموده ولی قوای انگلیسی هنوز به عدهٔ زیادی در آنجا هستند تکذیب و بعد آقای بونین عین مراسلات وزیر امور خارجه انگلیس راجع به یک کلمه مراسله روسی و ترجمهٔ آن که ممکن بود مورد سوء تفاهم شود مجدداً مراسله‌ای نوشته و ضمن اظهار خشنودی خود و هیئت وزیران انگلیس را از این توافق کرده و آقای مولوتف در جواب به طور تأکید عزم خودشان را بر تخلیه تأیید نموده و با عبارتی قدری به ظاهر تعرض آمیز گفته که خواهش می‌کنم که این را در نظر داشته باشید که دولت شوروی اهمیت خاصی به ایفای دقیق تعهدات خود می‌دهد. منتها متن مراسلات مفصل است ولی با وجود این به مجرد رسیدن صورت مراسلات برای مذاکرات مجلس که امشب باید برسد ترجمهٔ آنها را تلگراف می‌کنم. لذا منظور ما در نتیجهٔ اقدامی که ...^۲ حاصل شده است. ولی باید عرض کنم که دولت انگلیس اواسط دسامبر را برای اتمام تخلیه پیشنهاد کرد، با این استثناء که قوای خودشان در منطقهٔ نفت خیز و اندیمشک و قوای روس در آذربایجان تا دوم مارس بمانند و روسها قبول نکردند.

۱۹ مهر نمره ۲۸۲

تقی‌زاده سفیرکبیر

[گزارش محرمانه آهی از مسکو در خصوص مذاکره با معاون وزیر امور
خارجه شوروی در مورد تخلیه خاک ایران و عدم توافق ایشان به دلیل
انتصاب فرخ به استانداری آذربایجان]

وزارت امور خارجه

اداره زمر

از مسکوبه تاریخ ۱۳۲۴/۷/۲۱، نمره ۱۴۷۶

۱۱۸۲، راجع به تخلیه ایران که مذاکره کردم، جانشین کمیسر خارجه گفت توافق حاصل شد و تهران بایستی قبلاً اطلاع پیدا کرده و به شما اطلاع داده باشد. متن توافق نامه حالا در دسترس من نیست که مضمون آن را به شما بگویم، بعداً به استحضار شما می‌رسانم. در هر حال بر ضرر مناسبات ما و ایران نیست خصوصاً که عهد خود را مقدس می‌شماریم. چنانکه قرارداد کنفرانس برلن را در این باب ما زودتر از دیگران اجرا نمودیم. گمان می‌کنم هنوز دستور نداشته مدلول توافق لندن را به این جانب خبر بدهید. ضمناً تعجب داشت که چرا وزارت خارجه تفصیل مطلب را به من تلگراف نکرده است، شاید هم خیال می‌کرد من در کتمان مسئله تعمدی دارم. ولی با بازجویی که از منبع موثق نمودم در لندن توافق حاصل شده و بین وزیران خارجه تبادل نامه شده حاکی از اینکه قوای متفقین قبل از دوم مارس ایران را تخلیه خواهند کرد. سفارت انگلیس هم این خبر را ضمن مذاکره خصوصی که می‌نمودم تأیید می‌کرد. راجع به انتصاب آقای فرخ^۱ در آذربایجان با وجود تأخیری که در وصول تلگراف شده بود و عبارت این قسمت درست کشف نمی‌شد. به هر حال مذاکره نمودم از این بابت بسیار ناراضی بودند و هرچه از حسن سوابق ایشان و رضایت مردم در زمان ایالت رضایه تذکره دادم قانع نشده، گفتند در مخالفت با دولت شوروی علناً با آقای سیدضیاءالدین همکاری می‌نمایند و سفیر شوروی هم تذکر لازم را به دولت ایران داده است.

به طور کلی آنچه راجع به سفیر نامبرده^۲ ذکر فرموده بودید این دفعه هم باز باید بگویم که ناشی از اشتباه است زیرا از مذاکرات با جانشین کمیسر خارجه صریحاً خلاف آن دستگیرم شد. خود سفیر را با اینکه به او تلفن کردم که به ملاقات او بروم چون وعده کرد با تلفن وقت ملاقات معین کند هنوز ندیده‌ام امشب هم او در موقع ملاقات با جانشین حاضر نبود. چنانکه تا به حال کراً گفته‌ام از این رویه عمل و طرز مذاکره جز شدت سوءظن شورویها نتیجه گرفته نخواهد شد و این هم عاقبت خوشی برای ما ندارد؛ خصوصاً که سردی روابط متفقین حالا هم

۱. سیدمهدی فرخ در مرداد ۱۳۲۴ از طرف دولت محسن صدر (صدرالاشراف) به استانداری آذربایجان شرقی منصوب شد.

۲. اسمیرنوف، سفیر شوروی در تهران که در اواسط ۱۳۲۴ به مسکو فرآ خوانده شد و دیگر به ایران بازنگشت.

علنی و ملاحظات آنها از یکدیگر کمتر شده تا وضعیت شمال بدتر نشده باید راه حلی که برای طرفین قابل قبول باشد پیدا کرده، راجع به توافق لندن تعقیب دارم، همین که نظر اینها معلوم شد تلگراف می‌کنم. ۱۸ مهر، نمره ۱۲۶

آهی

سند شماره ۵۳۹ [گزارش تقی‌زاده در ارتباط با بیانات وزیر امور خارجه انگلیس در مجلس عوام در مورد نتایج کنفرانس پوتسدام و تخلیه خاک ایران که تا تاریخ ۲ مارس باید انجام گیرد]

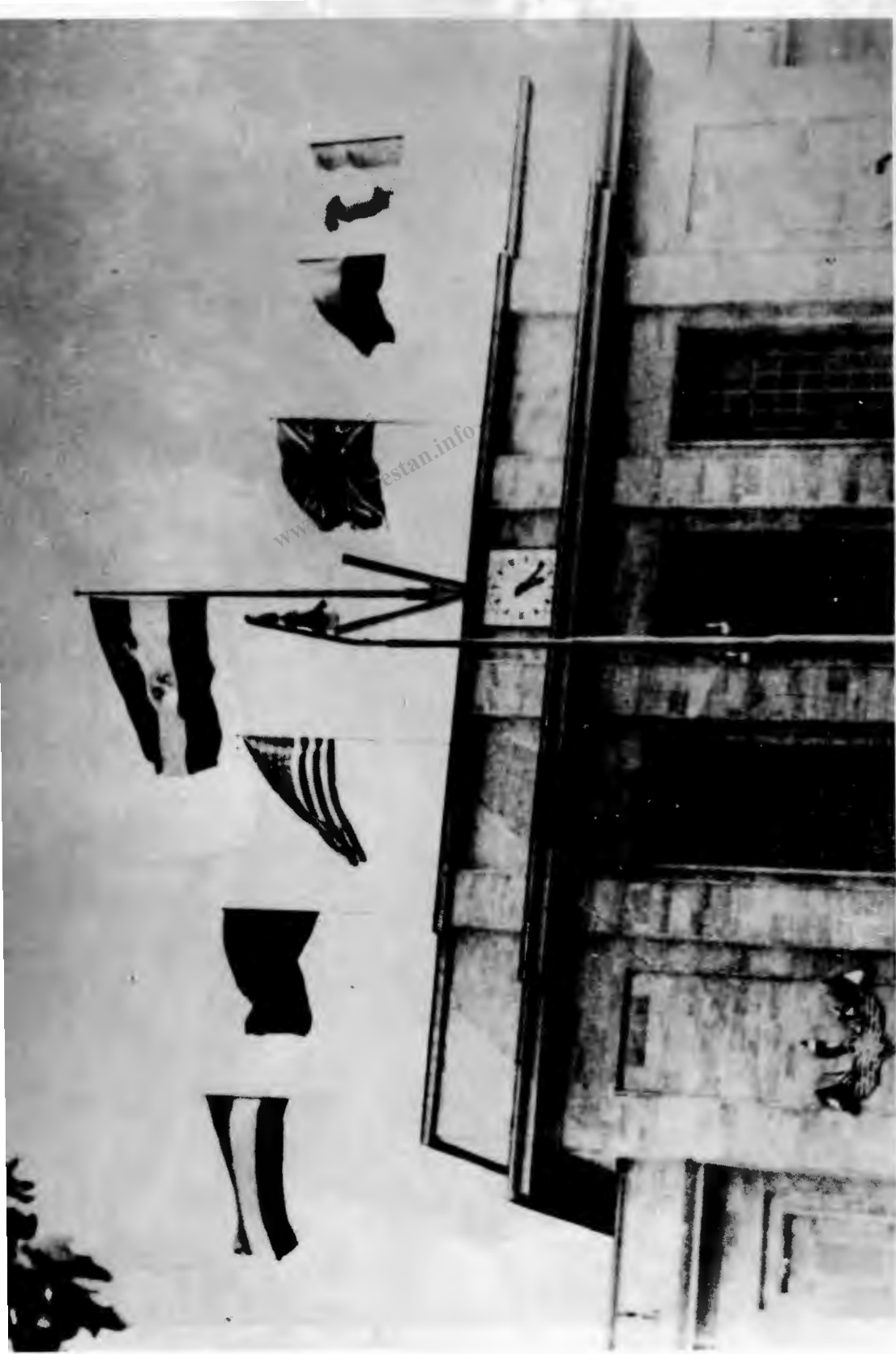
وزارت امور خارجه

اداره رمز

از لندن به تاریخ ۱۳۲۴/۷/۲۳، نمره ۱۴۷۹

تعقیب ۲۸۲ مذاکرات مجلس ملی انگلیس در باب ایران بر طبق صورت مشروح رسمی مذاکرات از قرار زیر است:

در جواب سؤال ایدن آقای بوین چنین گفت: البته مجلس در خاطر دارد که مسئله ایران در پوتسدام مورد مذاکره قرار گرفت و قرار داده شد برای تخلیه فوری قوای متفقین از تهران. طبق این قرار تخلیه قوای انگلستان تقریباً تکمیل شده و مسیو مولوتف به من اطمینان داده است که از طرف روسها نیز تصمیم مربوط به تخلیه قواشان به موقع اجرا می‌شده است. همچنین در پوتسدام موافقت شد که مراحل بعد تخلیه قوای متفقین از ایران در اولین جلسه کنفرانس وزیران خارجه مورد مذاکره قرار گیرد. بدیهی است در نتیجه خاتمه جنگ با ژاپن از تاریخ کنفرانس پوتسدام وضع تغییر کرده و اینکه خودبه خود مفاد پیمان انگلیس، شوروی و ایران را مبنی بر تخلیه قوای انگلیس و روس از ایران در ظرف شش ماه از تاریخ خاتمه جنگ به موقع عمل می‌آورد چون این موضوع در دستور کنفرانس وزیران خارجه بود چنین مصلحت دیدم که نظریه دولت انگلیس را راجع به آن کاملاً واضح سازم. بنابراین یادداشت ذیل را از تاریخ تصمیمی که در پوتسدام گرفته شد در باب مراحل بعد تخلیه قوای متفقین از ایران کنفرانس وزیران خارجه به علت خاتمه جنگ با ژاپن وضع تعبیر پیدا کرده است. اکنون از تخلیه قوای خود را از ایران تا دوم مارس ۱۹۴۶ یعنی شش ماه بعد از امضاء ورقه با ژاپن تکمیل خواهند نمود. در قسمت خاتمه تخلیه قوای ما آنچه باید بکنیم این است که کنفرانس خواهش کنیم از دوم مارس ۱۹۴۶ را که تاریخی است که تعیین شده یادداشت اتخاذ کنند. به نظر این جانب می‌رسد نظر به اینکه قوای هر دو مان در ایران مقاصد جنگی... را به جهت آن به ایران اعزام ۱. در مواضع نقطه چین کلماتی قرار داشت که متأسفانه علیرغم تلاش به عمل آمده خوانده نشد. تصویر سند در جزواتی که به صورت محدود از سوی مرکز اسناد و آمار وزارت امور خارجه منتشر می‌شد آمده است.

سردر ساختمان راه آهن پارس اذربایجان جنگ در ۱۳۲۴

از راست: شریدان، شوارتسکف، قوم

شده بودند انجام داده‌اند، دولتین ما ممکن است در اطراف عملی شدن اشتیاق طبیعی دولت ایران در تخلیه هرچه بین [کذا] از مملکتشان در اسرع اوقات از حضور قوای خارجی ببینند آیا کاری می‌توان کرد. بنابراین این جانب پیشنهاد می‌کند هنگامی که این موضوع در کنفرانس وزیران خارجه مطرح می‌شود دولتین ما موافقت کنند که تا اواسط دسامبر ۱۹۴۵ قوایشان از تمام ایران تخلیه شود به استثناء آنکه تا دوم مارس ۱۹۴۶ قوای انگلیس در نواحی حاصله نفت تا جنوب باشمول به اندیمشک و همچنین شوروی در آذربایجان تا دوم مارس ۱۹۴۶ بمانند. این جانب پیشنهاد کرده که از قرار استثنائی قائل شویم نسبت به حداقل اعضای اداری برای تصفیه کارهای مربوط به مؤسسات نظامی. این عده اعضاء ممکن است در نقاطی که چنین مؤسساتی موجود باشد بمانند تا آنکه ترتیب تصفیه را بدهند، البته آنها نیز مانند سایر قوامان تا دوم مارس ۱۹۴۶ تخلیه خواهد شد. چنین صلاح دیدم که قبلاً نظر خودم را مبنی بر تقدیم این پیشنهاد هنگامی که موضوع [کذا] که کنفرانس وزیران خارجه در اثر پیمان انگلستان و شوروی و ایران قید شده صورت ... در صورت لزوم نقشه تخلیه نهائی قوای شوروی و انگلستان از ایران ممکن است در اواخر موعد مذکور بین ما مورد مذاکره قرار گیرد. بنابراین دولت شوروی احتیاج نمی‌بیند در کنفرانس وزیران خارجه مورد مذاکره واقع شود، انتها. در نتیجه این تبادل مراسلات که در آن تصمیم دولتین انگلیس و شوروی در حفظ تعهدات پیمان خودشان با ایران مصرح گردیده است هنگامی که موضوع در ۲۲ سپتامبر در کنفرانس مطرح شد مسیو مولوتف و این جانب به کنفرانس اطلاع دادیم که این مراسلات بین ما رد و بدل شده کنفرانس وزیران خارجه این مطلب را ... مبادله مراسلات را در این موضوع بین ما یادداشت نمودم و مواعید نمود که به این ترتیب احتیاجی به مذاکره در اطراف موضوع تخلیه قوا از تهران نبوده و این مطلب از دستور کنفرانس خارج شود. در یک مراسله دیگری این جانب به مسیو مولوتف چنین نوشتم: خوشوقتیم از اینکه به چنین حسن تفاهم صمیمانه راجع به مسئله تخلیه قوای متفقین از ایران که در آن باب در مراسله نوزده سپتامبر در جواب شما در بیستم سپتامبر رد و بدل شد ... متأسفم از اینکه در نتیجه تردید در ترجمه سوء تفاهمی در باب منظور مراسله شما ایجاد شده بود تفاوت در زبان محققاً برای ما ایجاد مسائلی می‌کند؛ همقطاران من خوشوقت شدند از اطلاعی که به ایشان دادم که موافقت کامل بین ما حاصل شده است در باب تاریخی که تخلیه قوای متفقین انجام می‌گیرد یعنی در دوم مارس ۱۹۴۶ شش ماه پس از امضاء تسلیم ژاپن در دوم سپتامبر ۱۹۴۵ دولت انگلیس طبعاً این تصمیم دستور لازم به اولیای نظامی انگلیس صادر می‌کند، انتها. مسیو مولوتف چنین جواب داد: خوشوقتیم از اینکه مراسله [ای] که در بیستم سپتامبر به شما فرستادم موجبات رضایت خاطر شما را فراهم کرده است. میل دارم بار دیگر اطلاع دهم که در مورد دولت شوروی موضوع تخلیه قوا از ایران از لحاظ عمومی مسئله خاصی ایجاد نکرده بود از آن جهت که پیمان ... که این امر را پیش بینی می‌کند، خواهش

دارم در نظر داشته باشید که دولت شوروی اهمیت خاصی نسبت به اجرای قطعی تعهداتی که به عهده می‌گیرد قائل می‌شود، انتها. سوء تفاهمی که ایجاد شده بود این بود که متن روسی یادداشت اولیه مسیو مولوتف ترجمه شده بود (پس از انقضای) در صورتی ترجمه صحیح آن باید (در اواخر خاتمه) خوانده شود. ۲۱ مهر نمره ۲۸۶

تقی‌زاده سفیر کبیر

سند شماره ۵۴۰ [نامه والاس موری سفیر آمریکا در ایران به رئیس اداره خاور نزدیک در وزارت امور خارجه آمریکا در مورد تعجیل نکردن برای خروج نیروهای نظامی از ایران و لزوم خارج کردن وسایل و تجهیزاتی که در ایران نمی‌تواند مورد استفاده قرار گیرد]

تلگرام: ۱۶۴۵-۱۰/۰۰-۸۹۱

از سفیر در ایران (موری) به رئیس اداره خاور نزدیک و امور افریقا (هندرسون)

تهران: ۱۶ اکتبر ۱۹۴۵ [۲۴ مهر ۱۳۲۴]

لوی عزیز،

نامه مورخ ۲۷ سپتامبر شما و ضمیمه مربوط به آن، یعنی یادداشت به معاون وزیر امور خارجه را دریافت نمودم.... به طور کلی من با عقاید اعلام شده در نامه ارسالی شما و مفاد یادداشت کاملاً موافقم. کمال مطلوب است که نیروهای خارجی، از هر دسته که باشند، در کوتاهترین و زودترین مدت ممکن احضار شوند و برای انجام این امر به اعتقاد من گذشتهای پولی و مالی ارزش دارد. با توجه به اطلاعات کسب شده از سرهنگ آندرسون، از فرماندهی خدماتی خلیج فارس، ارتش بنا به دلایل زیاد، تا حدودی با این امر موافق است.

تنها موضوع مورد توجه من درباره عقیده شما این است که ما نباید در عقب کشیدن قوای خود به آن اندازه تعجیل به خرج دهیم که نتیجه آن از دست رفتن مقادیر زیادی از اموال قابل انتقال باشد که می‌توان آنها را در صورتی که در محل به فروش نرسد، از ایران خارج ساخت. بخصوص که هزارها وسایل مخصوص راه آهن و تعدادی لکوموتیو وجود دارد که ایرانیان به آنها نیازی ندارند و در صورت احتیاج هم قادر به خریداری آنها نیستند. فرماندهی خدمات خلیج فارس دست اندرکار حمل این محمولات است. ولی به خوبی درک می‌کنیم که انجام اینکار مدتی وقت لازم دارد و شاید بیست و پنج کشتی لازم باشد که بتواند تمام آنها را از ایران خارج کند. باقی گذاشتن و واگذاری این اموال برای دولت ما ضررهای فاحشی خواهد داشت. تنها فرماندهی خدمات خلیج فارس است که می‌تواند محمولات مزبور را بسته بندی کرده بار کشتیها نماید. بنابراین به عقیده من، سیاست ما باید مبتنی بر نکات زیر باشد:

۱. فروش سریع مازاد اموال در محل و در صورت لزوم به قیمتی کمتر از قیمت واقعی.

۲. حمل سریع تمام تجهیزات قابل انتقال در مورد آن قسمتی که در ایران خواهان ندارد.
۳. احضار سریع و فوری افراد فرماندهی خدمات خلیج فارس، در صورتی که برای حمل و بارگیری اموال امریکا یا خاتمه سایر وظایف خود، مورد استفاده نباشند.
۴. نگاهداری قسمتهای امنیتی نیروهای امریکایی در محلهای تأسیسات (مانند امیرآباد [تهران]، همدان، خرم آباد، اندیمشک، اهواز و خرمشهر) تا زمانی که این تأسیسات به فروش برود و یا اموال قابل انتقال برای خروج از ایران بارگیری شده باشد. خرمشهر الزاماً به عنوان بندر بارگیری کشتیها، آخرین پایگاه تخلیه به شمار خواهد رفت و تا وقتی که ما در آنجا نیرویی داریم، از نظر سیاسی، تفاوت چندانی نمی‌کند.
۵. برای فروش تأسیسات ثابت باید حداکثر کوشش به عمل آید ولی در صورتی که تا دوم مارس موفق نشدیم، واگذاری آنها صورت جدی به خود خواهد گرفت.
۶. با مبنا قرار دادن تاریخ بازگشت نیروها از هندوستان و ایران، ارتش امکان دارد از عقب نشینی سریع از آبادان صرف نظر نماید.
- به این نکته نیز توجه دارم که از نظر بین‌المللی طرفداری از احضار فوری تمام نیروهای امریکا، بدون توجه به فدا کردن اموال و تأسیسات، اثرات بسیار نیکویی خواهد داشت. اگر چنانچه وزارت امور خارجه برای تخلیه قوای نظامی شوروی از ایران آماده مبارزه واقعی باشد سیاستی بس مطلوب خواهد بود. ولی به دو علت از این سیاست طرفداری نمی‌کنم. اول اینکه هیچ نشانه‌ای در دست ندارم که حاکی از قصد وزارت امور خارجه برای درگیر شدن با شورویها در این موضوع باشد و دوم اینکه در اثر زیانهای مالی هنگفت از این ترس دارم که مورد انتقاد شدید کنگره واقع شویم بخصوص اینکه انجام این عمل در نحوه رفتار شورویها اثرات چندانی نداشته است.

ارادتمند

والاس موری

سند شماره ۵۴۱] یادداشت هندرسون به معاون وزارت امور خارجه امریکا و اعتراض به

شایعه گسیل نیروی تازه نفس به ایران]

تلگرام: ۱۶۴۵-۱۰/۱۰-۲۴۳۹۱-۸۱۱

یادداشت رئیس اداره خاور نزدیک و امور افریقا (هندرسون)

به معاون وزارت امور خارجه (آچسن)

واشنگتن: ۱۶ اکتبر ۱۹۴۵ [۲۴ مهر ۱۳۲۴]

با کمال تعجب اخیراً اطلاع یافتیم که وزارت جنگ قصد دارد ۲۲۰۰ نفر از افراد تازه نفس امریکایی را به جای افراد احضار شده از ایران بفرستد. ناگزیر از ذکر این نکته هستم که معلوم

می‌شود که ما علیرغم اعلامیهٔ پرزیدنت ترومن در پوتسدام راجع به خروج نیروهای امریکایی از ایران تا اول اکتبر، نیروهای نظامی جدیدی به ایران آورده ایم. ناچار مورد اتهام و بدعهدی قرار خواهیم گرفت و ضمناً انجام این عمل کار تخلیهٔ سایر نیروهای خارجی را به تعویق خواهد انداخت. تمام این نکات را به اطلاع مقامات وزارت جنگ رسانیده ام.

تصور می‌کنم با توجه به تعهد پرزیدنت ترومن در پوتسدام، اعزام این افراد به ایران و تأثیر سوء آن اشتباه باشد. امیدوارم که پاسخ تلگرام وزارت جنگ هم رضایتبخش بوده از اعزام قوای مزبور صرفنظر نمایند. نظر وزارت جنگ این است که این افراد را در آلمان یا مصر و یا در جای دیگر به کار گماشت، بنابراین با توجه به تعهد پوتسدام نظر وزیر امور خارجه را به این نکته معطوف دارید.

لوی. دبلیو. هندرسون

سند شماره ۵۴۲ [نامهٔ سفارت انگلیس به وزارت خارجه ایران مبنی بر این که در کدام بندر قایق غنیمتی را تحویل بدهند]

سفارت کبری انگلیس

طهران

شماره: ۶۲۶

۱۶ اکتبر ۱۹۴۵ [۲۴ مهرماه ۱۳۲۴]

سفارت کبری برای اعلیحضرت پادشاه انگلستان تعارفات خود را به وزارت امور خارجهٔ شاهنشاهی اظهار و با عطف به یادداشت شمارهٔ ۴۹۲ مورخهٔ ۱۷ آوریل ۱۹۴۵ (۲۸ فروردین ۱۳۲۴) محترماً استفسار می‌نماید به کدامیک از بنادر، مقامات شاهنشاهی مایلند قایق یدک کش «نیرو» تحویل گردد، خرمشهر یا بندرعباس؟

سند شماره ۵۴۳ [گزارش رئیس شهربانی کل کشور به وزیر کشور در مورد برگزاری جشن تأسیس حزب عدالت در اهواز]

وزارت کشور

اداره اطلاعات

شهربانی کل کشور

تاریخ: ۲۴/۷/۳۰

دائرة محرمانه

شماره: ۱/۸۰۲۲/۹۳۰۳

محرمانه

وزارت کشور

محترماً به استحضار می‌رساند: شهربانی اهواز گزارش می‌دهد [که] ساعت ۱۹ عصر روز ۱۸ ماه جاری بواسطهٔ تصادف با پنجمین سال تأسیس حزب عدالت در منزل جواد نقشینه مجلس

جشنی منعقد و عده [ای] از کارمندان دوائر دولتی و کسبه اهواز بنا به دعوتی که قبلاً از طرف محمد نقشینه، سرپرست حزب عدالت، شده بود در محل مزبور حضور به هم رسانیده بودند و آقای نقشینه در اطراف تشکیل جشن سالیانه و مرام حزب عدالت بیاناتی اظهار داشت سپس همردیف استوار ۲ ارتش سیدعبدالحسین هیوی در اطراف محسنات احزاب و دخول اشخاص به حزب عدالت و اتحاد آنها با همدیگر و اینکه مرام آنها پیروی از دین مبین اسلام می باشد، سخنرانی [کرد.] در ساعت ۲۱ سخنرانی خاتمه ضمناً چند نسخه مرامنامه هم بین اشخاص توزیع نمودند. دو نسخه رونوشت مرامنامه به ضمیمه تقدیم می دارد.

رئیس شهربانی کل کشور - سرتیپ ضرابی

امضاء

سند شماره ۵۴۴ [دستور نخست وزیر به وزارت امور خارجه در مورد رعایت مقررات در زمینه

انتشار جراید خارجی در ایران]

نخست وزیر

بتاریخ: ۱۳۲۴/۸/۵

شماره: ۲۸۲۰

محرمانه

وزارت امور خارجه

پیرو نامه شماره ۲۰۹۶، [مورخ] ۲۴/۵/۱۱ راجع به جراید و مجلات خارجی که بدون داشتن امتیازنامه منتشر می شود اشعار می دارد: به طوری که وزارت فرهنگ اطلاع داده اند از طرف اداره کل شهربانی به مدیران و ادارات جراید و مجلات خارجی که در مرکز منتشر می شود تذکر داده شده که برای انجام تشریفات قانونی اقدام نمایند ولی هیچ یک از متصدیان نشریه های مذکور جواب نداده و کماکان به انتشار آنها مبادرت می نمایند.

دستور فرمایید در این باب با مقامات خارجی مذاکره نمایند که نشریات مذکور بدون امتیازنامه مخالف با قوانین ایران است و چنانچه مدیران جراید نامبرده به ترتیب مقتضی تخصیص امتیاز ننمایند از طبع و انتشار آن جلوگیری خواهد شد.

نخست وزیر

امضاء

سند شماره ۵۴۵ [درخواست فرمانداری گرگان از کنسولگری شوروی در مورد جلوگیری از

به کار بردن دینامیت برای صید ماهی در نزدیکی نقاط مسکونی]

وزارت کشور
فرمانداری گرگان

[شماره] ۵۵۲۱۵/۳
[تاریخ] ۲۴/۸/۶

کنسولگری دولت اتحاد جماهیر سوسیالیستی شوروی در گرگان

طبق اطلاعی که به فرمانداری رسیده است در تاریخ ۲۲ مهرماه ۲۴ یک دستگاه کامیون حامل افسران و افراد نیروی شوروی که از گرگان عزیمت نمودند وسیلهٔ دینامیت روی پل رود گرگان که در شمال پهلوی دژ واقع است مشغول صید ماهی بودند، در نتیجهٔ قوهٔ انفجار دینامیت پل به لرزه درآمده یک دکان نزدیک پل خراب [شد] و در ساعت پنج بعدازظهر روز ۲۴/۷/۲۲ به گرگان مراجعت و مقدار زیادی ماهی صید نمودند. خواهشمند است دستور فرمایند در صورتی که به صید ماهی وسیلهٔ دینامیت احتیاج دارند به منظور جلوگیری از خرابی پل عمل مزبور را لااقل از مسافت چهارصد متری دورتر از پل انجام دهند.

با تجدید احترامات فائقه

کفیل فرمانداری گرگان - شاکری

رونوشت شرح بالا برای استحضار به وزارت کشور تقدیم می‌گردد.

کفیل فرمانداری گرگان - شاکری

امضاء

سند شماره ۵۴۶
[نامهٔ محرمانهٔ رییس شهربانی به وزارت کشور مبنی بر ورود سربازان جوان شوروی، البته بدون لباس نظامی، به داخل خاک ایران]

تاریخ: ۲۴/۸/۱۴
وزارت کشور
شماره: ۱/۸۲۳۵/۱۰۰۵۸
شهربانی کل کشور
اداره: اطلاعات
دائرة: اخبار
محرمانه

وزارت کشور

محترماً به استحضار می‌رساند، در تاریخ اول آبان‌ماه ۱۳۲۴ اطلاع رسید [که] از طرف شورویها جوانانی که سن آنها از ۱۹ تا ۲۱ سالگی می‌باشد و لباس نظامی ندارند از بندرشاه مستقیماً با راه آهن به تبریز می‌فرستند. موضوع از شهربانی بندرشاه توضیح خواسته شده گزارش واصله حاکی است [که] تاکنون جوان شوروی از آن حدود وارد نشده‌اند ولی بیشتر از سربازان و افسران شوروی لباس شخصی تهیه و پوشیده‌اند و این عمل هنوز هم ادامه دارد.

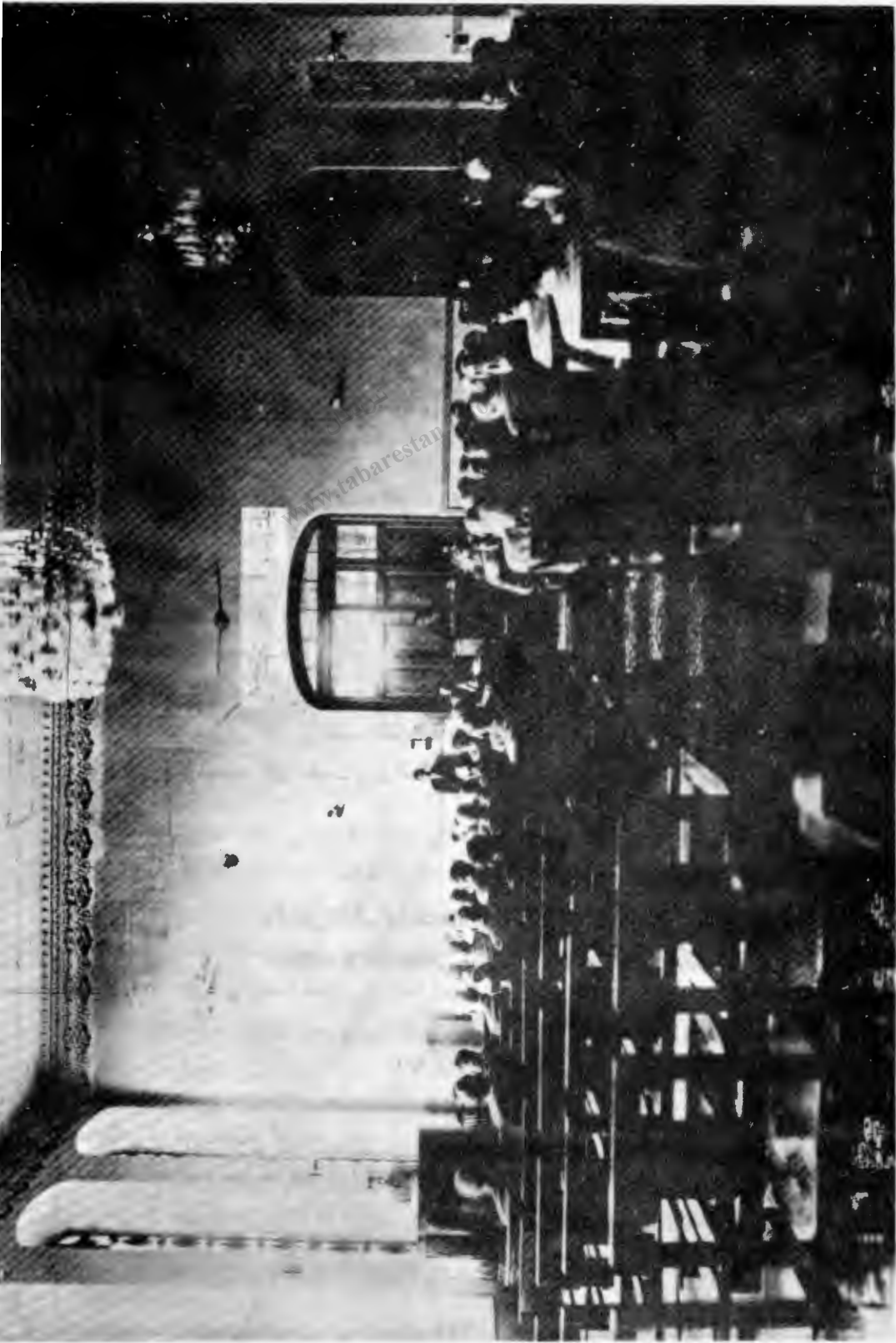
رئیس شهربانی کل کشور - سرتیپ ضرابی

امضاء

[در حاشیه] رونوشت به وزارت خارجه ارسال گردد. ۲۴/۸/۱۵

نورمن شرازنگسکف و احمد قوام

نمایندگان مجلس ملی آذربایجان، شبستری را به ریاست مجلس و پیشه‌وری را به سمت نخست‌وزیر انتخاب نمودند
در عکس بی‌ریا در حال ارائه گزارش به نمایندگان مجلس کدایی است.

[نامه محرمانه رئیس شهربانی به وزارت کشور در مورد دسته بندی در مهاباد
توسط شورویها، فروش تفنگ و فشنگ به کردها و تحریک مردم به شورش
علیه دولت تهران]

[شماره] ۱/۸۵۳۵/۱۰۴۵۳ وزارت کشور
[تاریخ] ۲۴/۸/۱۹ شهربانی کل کشور
محرمانه
وزارت کشور

تعقیب معروضه شماره ۱۵۹۶/۱۰۰۲/۱ [مورخ] ۱۳۲۴/۸/۸، شهربانی رضائیه گزارش می دهد
[که] طبق اطلاع، کمسیون متشکله در مهاباد خاتمه یافته و عمرخان شریفی و زُرو بهاداری که
جهت^۱ شرکت در کمسیون به وسیله کامیونهای شوروی به مهاباد رفته بودند، عمرخان شریفی
با کسان خود مسلماً وارد شده و زرو هم به ده کوه چهارفرسخی رضائیه رفته است. گزارش
بعدی شهربانی مزبور حاکی است [که] شورویها به طور محرمانه هر قبضه تفنگ را با صد
فشنگ از قرار دو بیست تومان به اکراد می فروشند و از بزرگان اکراد صورت اشخاصی را که
بی تفنگ هستند خواسته اند و اخیراً پاسهای مرز خود را که در مرز ایران و عراق داشته [اند]
جمع نموده اند و آنچه مستفاد می شود [این است که] قبل از جمع آوری پاسها دستور اغتشاش
به اکراد داده شده که در واقع زمستان مقامات ایرانی را دچار مخمصه نمایند.

رونوشت گزارش بالا در تعقیب معروضه شماره ۱۵۹۶/۱۰۰۲/۸ [مورخ] ۱۳۲۴/۸/۸
برای استحضار جناب آقای نخست وزیر تقدیم می گردد.

رئیس شهربانی کل کشور - سرتیپ ضرابی
امضاء

سند شماره ۵۴۸ [گزارش از گمرک بندرشاه به اداره کل گمرک در مورد ورود و خروج مرتب
سربازان و افراد غیرنظامی شوروی به ایران و بی توجهی به مقررات گمرکی]

وزارت دارایی
اداره کل گمرک

رونوشت ۲۲۴۸ مورخ ۲۴/۸/۲۶، گمرک بندرشاه

اداره کل گمرک - موضوع گذرنامه

در نتیجه اجرای مرقومه محرمانه شماره ۵۶۵۸۵ مورخه ۱۳۲۴/۸/۱۶

۱. از شهریورماه ۱۳۲۰ [۱] تاکنون همیشه معروض داشته است که بندر و باراندازها

۱. در اصل: جهت.

محل‌های گمرک از ید اختیار گمرک محل خارج و کاملاً در اختیار و قبضه ارتش سرخ قرار گرفته و این محلها نقاط ممنوع قلمداد گردیده است و تصور می‌رفت که پس از خاتمه جنگ ژاپن و پایان یافتن محمولات ترانزیتی از ایران برای شوروی که قریب سه ماه است آخرین موجودی در باراندازها حمل گردیده این مناطق از ممنوعیت خارج شده و تدریجاً گمرک خواهد توانست وظایف خود را تا حدی انجام و مراقبت نماید. مع التأسف عمل تا این ساعت به همان وضعیتی بوده که از اول شهریورماه ۱۳۲۰ [۱] شروع گردیده و هیچ‌گونه تحقیقی داده نشده و گمرک فعلی که از محل خود رانده شده فعلاً در فاصله سه کیلومتر از بندر واقع و هیچ‌گونه راه ارتباطی ندارد که از کوچکترین واردات یا صادرات و یا عبور و مرور اطلاعی حاصل نماید.

۲. در گذشته نیز به‌طور کلی مرتباً گزارش داده است که گمرک محل از وظایف خود بازمانده و اساساً راهی ندارد که اقدام به انجام کوچکترین وظیفه خود داشته باشد چه رسد به مراقبت ورود و خروج اشخاص و دقت در کمیّت و کیفیت آنان.

۳. در ظاهر امر چنانچه مشاهده گردیده به‌طور دائم ورود و خروج سربازان شوروی از بندر ادامه دارد و البته پرواضح است که طبق مقررات نظامی و جنگی همیشه این حرکت در طوری انجام یافته که هیچ‌گونه انعکاسی در خارج پیدا ننموده و فقط وقتی که نفرات با راه‌آهن حمل و نقل داده می‌شوند می‌توان تفره [کذا] نمود که عده [ای] به نقاط معینه در حرکت می‌باشند. حالا تعداد این نفرات چه و مقصد کجا است استطلاع [کذا] از آن برای اداره گمرک غیرممکن است.

۴. برای آنکه کاملاً وضعیت ورود و خروج اشخاص از بندرشاه و مرزهای ابوابجمعی این ناحیه روشن شده باشد توضیح داده می‌شود که از شهریورماه ۱۳۲۰ الی کنون در دفاتر اربعه گذرنامه نام ورود و خروج یک مسافر ثبت نگردیده حتی تلگراف ۲۳۲۷۱ مورخه ۲۳/۳/۲۱ که ورود بدون روادید دامپزشک تبعه شوروی مورد دستور قرار گرفته بود، ورود و خروجش را از هیچیک از نقاط مرزی مطلع نگردیده در صورتی که این موضوع به وسیله مقامات عالی که سبب صدور تلگراف مزبور باشد اقدام گردیده بود. از اظهار این جمله ناچار است که به‌طور قطع اشخاص غیرنظامی که عبارت از مأمورین سیاسی تجارتنی و حمل و نقل و غیره باشند از این بندر مرتباً ایاب و ذهاب به خارج داشته‌اند و به‌طور کلی طبق مرقومه شماره ۲۵۹۹/۳۵۴۴۳ مورخه ۲۱/۶/۳ که متضمن رونوشت یادداشت مورخ هفتم اوت سفارت شوروی بود و می‌بایست اتباع غیرنظامی شوروی خود را مقید به رعایت مقررات گمرکی ایران بدانند، در حالی که در این باره کوچکترین رعایتی در بندرشاه نشده و اگر گفته شود که از این بندر مسافر غیرنظامی وارد و خارج نگردیده آخرین دسته اشخاصی غیرنظامی که در تاریخ ۱۳۲۴/۷/۲۲ که قریب پنجاه نفر می‌شدند وارد و در تهران اقدام به تأسیس سیرک نموده و

نمایش می‌دهند از این بندر وارد و به وسیله راه آهن به مرکز حرکت داده شدند در حالی که به هیچ وجه گمرک نتوانسته کوچکترین اطلاعی در موقع ورود آنها به دست آرد.

سند شماره ۵۴۹ [گزارش وزیر کشور به نخست وزیر در مورد وجود متجاوز از شصت هزار تفنگ در دست مردم و خطرات ناشی از آن]

تاریخ: ۱۳۲۴/۸/۲۸ وزارت کشور
شماره: ۲۱۸۷۳/ن اداره انتظامات
پیوست: ندارد/ ۵۹۳۹۹
جناب آقای نخست وزیر

از ژاندارمری کل کشور طبق گزارش سرهنگ ۲ گود بازرس اعزامی به فارس اطلاع داده اند که متجاوز از شصت هزار تفنگ و اشخاص مسلح در این منطقه وجود دارد و احتمال اقدام مسلحانه بر علیه دولت می‌رود. مراتب برای استحضار خاطر مبارک معروض و به وزارت جنگ نیز اعلام گردیده است.

از طرف وزیر کشور

امضاء

[در حاشیه سند:] آقای دکتر فاطمی، به عرض جناب آقای نخست وزیر برسد؛ ضمناً به وزارت کشور بنویسید...

سند شماره ۵۵۰ [گزارش محرمانه بخشداری کرج به فرمانداری تهران درباره استقبال و پذیرایی از نیروی نظامی اعزامی از تهران به آذربایجان]

وزارت کشور

فرمانداری تهران

محرمانه مستقیم

گزارش بخشداری کرج، شماره ۳۳۶۵ مورخه ۲۴/۸/۲۵

فرمانداری تهران.

محترماً به عرض می‌رساند [که] نیروی اعزامی از تهران به قصد آذربایجان مرکب از سربازان پیاده نظام و موتوریزه و ژاندارم به فرماندهی سرکار سرهنگ امجدی حوالی ساعت ۱۰/۲ بعد از ظهر یکشنبه ۲۴/۸/۲۷ به کرج وارد و نفرات در محل سابق اداره خرید غله و مهمانخانه کمالی و غیره مستقر و استراحت نموده و ساعت ۴ بعد از ظهر روز دوشنبه ۲۴/۸/۲۸ به طرف قزوین حرکت نمودند. در موقع حرکت نیروی عده کثیری از اهالی و محصلین دانشکده

۱. ادامه حاشیه سند خوانده نشد.

کشاورزی هورا کشیده و ابراز احساسات شایان نمودند. برحسب مراجعه فرمانده نیروان مورد احتیاج نفرات با آردی که از خودشان داده بودند با اقدام شهرداری به وسیله نانوهای کرج تهیه و تأمین گردید.

بخشدار شهردار کرج - فروغی
رونوشت برابر اصل است. امضاء

سند شماره ۵۵۱ [گزارش محرمانه بخشداری کرج به فرمانداری تهران در مورد جلوگیری نیروهای شوروی از حرکت یک واحد نظامی به سمت قزوین و آذربایجان]

وزارت کشور

فرمانداری تهران

خیلی محرمانه - مستقیم

گزارش بخشداری کرج، شماره ۳۴۰۰ مورخه ۲۴/۹/۱

فرمانداری تهران.

محترماً تعقیب گزارش شماره ۳۶۵ [مورخ] ۲۴/۸/۳۹ به عرض می‌رساند: چند ساعت پس از عزیمت نیروی دولتی از کرج به سمت قزوین در روز دوشنبه ۲۴/۸/۲۸ یک عده سرباز پیاده نظام ایرانی به فرماندهی سروان رزم‌نوش با کامیون از تهران به کرج وارد شده و قصد عزیمت به سمت قزوین داشتند لکن از طرف سربازان نیروی شوروی مأمور گشت خیابانهای کرج از حرکت آنها جلوگیری شد. پیش از ظهر دیروز سرکار سرهنگ زاهدی معاون فرماندهی لشکر ۲ مرکز به کرج آمده و پس از اقدامات و مخابرات با تهران و مذاکره با فرماندهی نیروی شوروی در کرج رفع ممانعت از عزیمت سربازان ایرانی به عمل آمد و نزدیک غروب به سمت قزوین حرکت کردند. حوالی ظهر امروز هم سرکار سرهنگ زاهدی به سمت قزوین عزیمت نمودند. مطابق اطلاع واصله از طرف قوای شوروی در شریف آباد قزوین از عزیمت نیروی ایرانی به آذربایجان جلوگیری شده و عده در شریف آباد متوقف است. دیروز و امروز مشاهده می‌شود سربازان شوروی مأمور گشت در خیابان کرج در عبور مسافرین به سمت قزوین وسائط نقلیه را بازدید و بازرسی می‌نمایند و از حرکت سرباز و یا افسر ایرانی مسافر ممانعت می‌کنند.

بخشدار کرج - فروغی

رونوشت برابر اصل است. امضاء

سند شماره ۵۵۲ [گزارش محرمانه رئیس شهربانی به وزارت کشور در مورد ملاقات ناصر فشقائی با کنسول انگلیس در بوشهر]

وزارت کشور

شماره: ۱/۱۹۷۴۰/۱۱۲۳۴

محرمانه

وزارت کشور

محترماً رونوشت گزارشات شماره ۶۰۷۳/۲۷۴-۸/۲۸ [۱] و ۶۰۷۷/۲۷۵-۸/۲۹ [۱] ۳۲۴/۸
شهربانی بوشهر را ذیلاً معروض می‌دارد.

ساعت ۱۲ و نیم روز ۳۲۴/۸/۲۷ [۱] آقای جهانگیر قشقائی کدخدای درشول به اتفاق
آقای خلیلی ناظر هزینه آقای ناصر قشقائی و چهار نفر چریک مسلح با اتومبیل سواری شماره
۱۲۰ به رانندگی محمدجعفر برازجانی به بوشهر وارد و پس از نیم ساعت به منزل کنسول
انگلیس در محله نبدی ۲ کیلومتری شهر و بعداً به منزل ژنرال کنسول انگلیس در سبزآباد
۸ کیلومتری بوشهر رفته و مراجعه نمودند. ساعت ۱۶ و نیم هم اتومبیل سرکنسولگری سه طغرا
پاکت آورده به نامبرده تحویل و ساعت ۱۷ همان روز به طرف کازرون حرکت نمودند.
ساعت ۱۲ و نیم روز ۳۲۴/۸/۲۸ [۱] آقای ناصر قشقائی به اتفاق ۶ نفر چریک مسلح با
اتومبیل شماره ۳۵۳۴ و ۱۲۰ به بوشهر وارد و همان وقت به منزل ژنرال کنسول انگلیس در
سبزآباد ۸ کیلومتری بوشهر رفته و ساعت ۱۶ به طرف کازرون حرکت نمود.

رئیس شهربانی کل کشور- سرتیپ ضرابی

امضاء

سند شماره ۵۵۳ [گزارش محرمانه بخشداری کرج در مورد ورود چند تن از مقامات سفارت
روس به کرج که در ارتباط با حرکت نیروی اعزامی بوده است]

وزارت کشور

(فرمانداری تهران)

خیلی محرمانه - مستقیم

گزارش بخشداری کرج شماره ۳۳۹۹ مورخه ۲۴/۹/۱

فرمانداری تهران

محترماً تعقیب گزارش شماره ۳۳۶۷ [مورخ] ۲۴/۸/۲۹ معروض می‌دارد [که] آقای دمیانیچ
دبیر کنسولگری شوروی در قزوین به اتفاق کاپیتان فرمانده نیروی شوروی در ذوب آهن و رئیس
دژبان شوروی در سرپل کرج و یک افسر دیگر دیروز صبح به منزل بنده آمده و پذیرایی لازم
به عمل آمد. آقای دمیانیچ درخواست داشت که آقای رئیس فرهنگ، بهداری و دارایی را در
اداره خودشان ملاقاتی کرده باشد. دیروز و امروز باهم به ادارات نامبرده رفته و ایشان راجع به
اوضاع فرهنگ و بهداشت و مالی بخش کرج از رؤسا سؤالاتی می‌نمود. ۱ برحسب اقتضای
حال جوابهایی حاکی از رضایت بخش بودن وضع فرهنگ و بهداشت بخش به ایشان داده شد.
و راجع به امور دارایی هم آقای رئیس دارایی به طور مختصر و بدون ذکر ارقام درآمد یا هزینه

۱. در اصل: می‌شود.

اظهار نمود که وضع دارایی این بخش فراخور حوزه عمل خود می‌باشد. در ساعت ۱ بعد از ظهر امروز آقای دمیانیچ خداحافظی کرده و اظهار داشت [که] فردا قصد عزیمت به قزوین دارد. آنچه بنده استنباط کرده‌ام آمدن آقای دبیر کنسولگری از قزوین به کرج ارتباطی با اعزام نیروی ایرانی به منطقه آذربایجان داشته و ایشان در این خصوص مأموریتی داشته‌اند.

بخشدار و شهردار کرج - فروغی
رونوشت برابر اصل است. امضاء

سند شماره ۵۵۴ [نامه سفارت انگلیس به وزارت امور خارجه در مورد این که زودتر از طرف ایران مشخص شود که کدام بندر قرار است محل تحویل یدک کش ایرانی باشد که در ضبط انگلیس بوده است]

سفارت کبرای انگلیس

تهران

شماره: ۷۵۰

۱ آذر ۱۳۲۴

سفارت کبرای اعلیحضرت پادشاه انگلستان تعارفات خود را به وزارت امور خارجه شاهنشاهی اظهار و محترماً خواهشمند است جواب سریعی به نامه شماره ۶۲۶ مورخه ۱۶ اکتبر (۲۴ مهر ۱۳۲۴) سفارت کبری راجع به بندری که یدک کش «نیرو» باید در آنجا تحویل مقامات شاهنشاهی گردد داده شود. نظر به اینکه امید می‌رود به زودی امر تحویل انجام گردد. جواب فوری به این موضوع را برای اطلاع مقامات دریائی انگلیس ابجاب می‌نماید.

سند شماره ۵۵۵ [نامه وزیر جنگ آمریکا به وزیر خارجه آمریکا در ارتباط با خروج تمام نیروها تا اول ژانویه]

شماره: ۸۱۱-۲۴۵۹۱/۱۱-۲۴۴۵

از وزیر جنگ (پاترسون) به وزیر امور خارجه

واشنگتن: ۲۴ نوامبر ۱۹۴۵ [۱۳۲۴/۹/۳]

وزیر عزیز، پیرو مذاکرات دیروز صبح هیئت دولت درباره احضار قریب به ۵۵۰۰ نفر از نیروهای ایالات متحده که اکنون در ایران اقامت دارند به ضمیمه این نامه پیغامی است که ممکن است آن را برای شورویها ارسال دارید. دستور خواهم داد که کلیه نیروهای باقیمانده آمریکا تا اول ژانویه ایران را ترک گویند، موضوعی که با سیاست وزارت امور خارجه نیز مطابقت دارد. اما انجام این عمل امکان دارد که نتیجه اش ازدست دادن مقدار معتناهی از اموال ایالات متحده و نیز ازدست دادن منافع کشور از محل تأسیسات ثابتی باشد که زیر اداره

ریاست کمیسیون تسویه حسابهای خارجی است. ضمناً این نکته را متوجه هستیم که ریاست کمیسیون حداکثر کوشش خود را برای فروش این اموال در تاریخی که از اول ژانویه تجاوز نخواهد کرد، به کار خواهد برد و ارتش نیز تا آنجائی که مقدور باشد اموال و تأسیسات را که به فروش نرفته و قابل حمل است، منتقل خواهد ساخت.

دستورهای لازم و مناسب برای احضار تمام نیروها تا اول ژانویه صادر خواهد شد ولی برای عملیات هیئت نظامی ژنرال ریدلی برای همکاری با ارتش ایران و هیئت نظامی ژنرال شوارتسکف برای همکاری با ژاندارمری شاهنشاهی ایران استثناء قائل خواهم شد.

ارادتمند شما

رابرت. پی. پاترسون

سند شماره ۵۵۶ [سوء استفاده از راه آهن، ورود اشخاص مظنون به تهران و دستور وزیر جنگ به ژاندارمری و شهربانی برای بازجویی از مسافران قبل از ورود به تهران]

وزارت جنگ [شماره] ۱۷۴۲۰/ن

دفتر وزارتی [تاریخ] ۲۴/۹/۸

خیلی فوری، محرمانه، مستقیم

ریاست ستاد ارتش

عطف به شماره ۴۸۸۰۹/۶۳۱۳۷ [مورخ] ۲۴/۹/۷ موضوع بازجویی ترنها در راههای اطراف تهران موضوع در هیئت دولت مطرح و موافقت حاصل شد که برای جلوگیری از ورود اشخاص مجهول الهویه و مشکوک مراتب ذیل را ژاندارمری و فرمانداری و شهربانی مورد مراقبت و اجرا قرار دهند.

۱. فرمانداری نظامی تهران با کمک ژاندارمری و فرمانداری نظامی راههای آهن و شوسه از این اشخاص بازجویی دقیق به عمل آورده و مطابق قانون آنها را توقیف نمایند؛ لیکن این عمل انفرادی انجام دهند نه دسته جمعی که موجب وحشت سایر مردم نشود.

۲. مراقبت در راههای اطراف تهران تا چهل کیلومتر به وسیله ژاندارمری و فرمانداری باید انجام شود ولی گذاشتن زنجیر و اقدامات تند ضروری نیست، و این مراقبتها دور از پستهای متفقین صورت گیرد.

۳. برای نظارت مسافرین ترنهائی که به تهران می‌رسند مقرر گردد فرمانداری نظامی یک یا چند نفر بازجوبه استاسیون قبل از تهران اعزام و از آنجا سوار ترن گردیده و تا ترن به شهر نرسیده است از مسافرین بازجوییهای لازمه به عمل آورده و در صورتی که برخلاف مقررات مسافری را ملاحظه نمایند در ایستگاه توقیف و به پاسبانی راه آهن تحویل نمایند.

وزیر جنگ

رونوشت برای اطلاع و اقدام مقتضی به وزارت کشور ایفاد می‌گردد.

وزیر جنگ

امضاء

سند شماره ۵۵۷ [تلگراف از دماوند در مورد ورود بیست هزار نیروی شوروی به منطقه و نگرانی مردم]

وزارت پست و تلگراف و تلفن

رونوشت تلگراف دماوند

گزارش [مورخ] ۲۴/۹/۹۰ دماوند

از قراری که مسافری اظهار می‌دارند، دوز است نیروی شوروی که تعداد آنها به طور تقریبی بیست هزار نفر هستند، وارد دیسه چائی شده که نزدیکی جابین می‌باشد و ۴۲ کیلومتری دماوند است مشغول سنگربندی بوده. این شایعات باعث نگرانی و تولید وحشت اهالی گردید.

پست دماوند، صولتی

سند شماره ۵۵۸ [تلگراف استاندار آذربایجان به نخست‌وزیر در مورد اوضاع منطقه، کم‌پولی، خطر مداخله شوروی و ایجاد آشوب توسط دموکراتها]

کشف تلگراف: استاندار آذربایجان از تبریز اسم کشف کننده: پناهی

شماره وارده: ۱۲۸۱۹ ستاد ارتش تاریخ وصول: ۱۳۲۴/۹/۱۱

خیلی فوری مرموزات

وسیله ستاد ارتش، جناب آقای نخست‌وزیر، به سلامت وارد مشغول کسب اطلاعات و دیدن هستم. دموکراتها تا دیدن هم نیامده فردا خیال دارم آنها را برای مذاکره بخواهم. نمی‌دانم حاضر شوند یا خیر؟ دوازدهم انتخابات مجلسشان تمام می‌شود ممکن است اقدامی نمایند. در صورتی که برای نظارت ادارات یا تحویل آن اقدام کنند تکلیف چیست؟ ژنرال قنسول هم ملاقات نشده فردا ممکن است ملاقات شود. نتیجه اقدامات دولت با شوروی و آمدن قشون چه شده؟ از وضعیت و دستوراتی که هست ممکن است وسیله رمز ستاد ارتش یا رمز دربار که دارم وسیله رادیو فرماید وزارت دارائی دستور به اداره دارائی دهد که وجوهی برای شهربانی لازم است حواله می‌کنم پردازد.

شماره ۱ ساعت ۹ صبح - مرتضی بیات

۲۴/۹/۱۰

تظاهرات هواداران فرقه دمکرات در تبریز در حمایت از دولت پیشه‌وری

ورود مریچگر پیشاوروی با هواپیمای روسی از تبریز به فرودگاه مهرآباد تهران؛ در تصویر سربازان مسلح روس در حال محافظت دیده می‌شوند.

تبریز و آشفته گی اوضاع]

از تبریز

نخست وزیر

کشف تلگراف رمز جناب آقای بیات

فوری است

جناب آقای نخست وزیر، مرقومه زیارت، آقای کیا آمدند. از نظریات مبارک استحضار حاصل. دنبال مذاکرات با نمایندگان دموکرات امروز صبح تعقیب، زمینه با ملاقات قبلی تغییر، اظهار می داشتند «کنگره» تصمیم گرفته نمی توانیم از آن تصمیم به هیچ وجه صرف نظر یا انحراف کنیم. مجلس ملی انتخاباتش تمام شد. این دوروزه تشکیل می شود، دولت محلی را انتخاب می کند. شما می خواهید با سرنیزه از عملیات ما جلوگیری کنید. دو ساعت و نیم مذاکره [و] قرار شد نظریاتی بنویسند بدهند. استعمال قوه [ی نظامی] غیر عملی، لازم است خودم به عنوان مذاکره با دولت دوروزه به تهران حرکت، برای عقب انداختن اقدام آنها هم مفید، چون با تلگراف و مکاتبه نمی توان تصمیم مقتضی گرفت. مطالعات اوضاع و احوال اهالی و خارج عرض، تصمیم قطعی اتخاذ، مراجعت نماید. هواپیما ممکن است اینجا از سفارت یا همین جا بلیط گرفته با مسافری شوروی حرکت می نمایم. منتظر اجازه فوری می باشد. امروز صبح هم وکیل پایور شهربانی را در خیابان پنج نفر کشته و رفتند. پایوران شهربانی دست از کار کشیده به زحمت آنها را مشغول کرده ام.

بیات

شماره ۶، ۲۴/۹/۱۸

گرفتن یدک کش ایرانی در خرمشهر]

تاریخ: ۱۳۲۴/۹/۱۹

وزارت جنگ

شماره: ۱۲۰۰۵-۲۵۸۸۸

دفتر وزارتی

وزارت امور خارجه

عطف به نامه شماره ۶۷۵۸/۱۴۲۶۲ [مورخ] ۲۴/۶/۴ چون کشتی یدک بُرد را به موقع مورد احتیاج مبرم وزارت جنگ می باشد، متمنی است قدغن فرمایند مقامات انگلیسی کشتی نامبرده را در خرمشهر تحویل مأمورین نظامی شاهنشاهی نمایند. و هر موقع که حاضر به تحویل هستند مراتب را نیز به وزارت جنگ اعلام دارند تا دستورات مقتضی به لشکر خوزستان داده شود.

[تلگراف استاندار آذربایجان به نخست وزیری به منظور کسب تکلیف قبل

از انعقاد مجلس شورشیان آذربایجان]

نخست وزیر

کشف تلگراف رمز جناب آقای بیات استاندار ۳ و ۴

جناب آقای نخست وزیر، مفتاح شماره ۱/۴۷۲۹ تلگراف آقای وزیر جنگ زیارت. حرکت اینجانب چون عنوان مذاکره و اخذ تصمیم است تأثیر بدی نداشته باعث تأخیر اقدام می شود. مذاکره با حضرات به عنوان مذاکره ... قطعاً صریحاً می گویند شما خودمختاری را معمول نمایید آن وقت در شرایط مذاکره کنیم؛ بنده هم نمی توانم قبول کنم. آن روز هم به آنها گفتم ممکن است خودم تهران بروم در ... آنها هم نوشته اند حالا تهران نیایم، اینجا هم مذاکره تعقیب نشود بدتر است. اشکال بیشتر ... صلاح می دانید نظر آنها قبول مذاکره تعقیب شود. فردا چهارشنبه مجلس ملی تشکیل دولت خود را فوری می خواهند ادارات دولتی تحت نظر گیرند. ارتش نمی تواند جلوگیری از دخالت آنها بنماید. چنانچه در اطراف عمل شده آزادی عمل هم نخواهند داشت. اینجانب بدون مشورت قبلی اقدامی نمی توانم بکنم. تبادل نظر تلگرافی غیر عملی است. پس از مشورت [و] تصمیم در تهران حاضرم مراجعت کنم. به انتظار پاسخ اینجانب اقدامی هم نمی شود. تعرض به ارتش نخواهد شد. مردم هم روحیه را باخته جرأت اظهار اقدامی ندارند. صلاح آمدن اینجانب، مشورت اتخاذ تصمیم است. شاید بتوان کار را تعدیل کرد. ماندن بی نتیجه باید تسلیم مقدرات بود. اگر امر می فرمایید توقف دستور فرمایند. در موقع اقدام برای تحویل که به اینجانب رجوع خواهند کرد با نظریات بالا چه کنم؟ در اینجا دیگر راهی برای اقدام و مذاکره باقی نمانده. وضعیت اردبیل گزارش رسیده خوب نیست. ژاندارم، شهربانی فراری تیپ در محل خودشان بر حسب دستور بی حرکت، عده [ای] از آنها هم متواری شده اند. منتظر پاسخ فوری قبل از انعقاد مجلس ملی هستم.

شماره ۷، ۲۴/۹/۲۰ مرتضی بیات

[گزارش رئیس بانک ملی تبریز به مدیرکل بانک ملی ایران در مورد شورش

فرقه دمکرات، تصرف ادارات و اخراج کارمندان دولت]

تهران - ۲۷ آذرماه ۱۳۲۴

[موضوع] گزارش وقایع اخیر شعبه تبریز که منجر به اخراج اینجانب از آذربایجان گردید

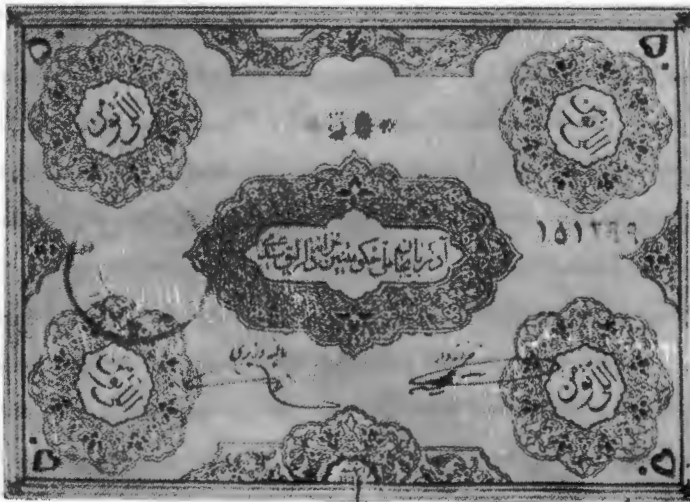
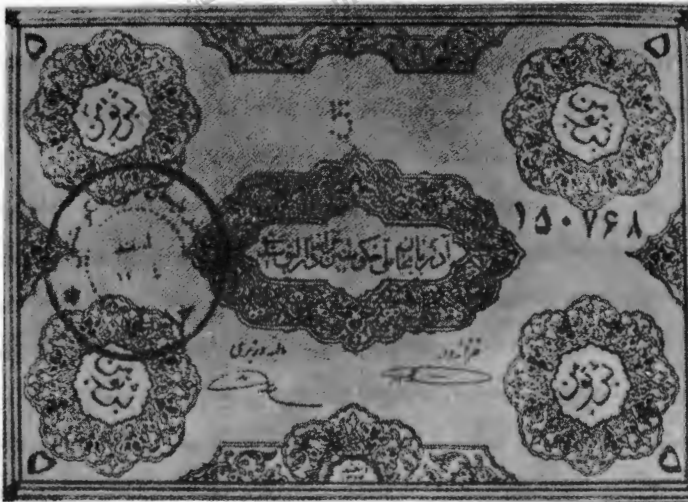
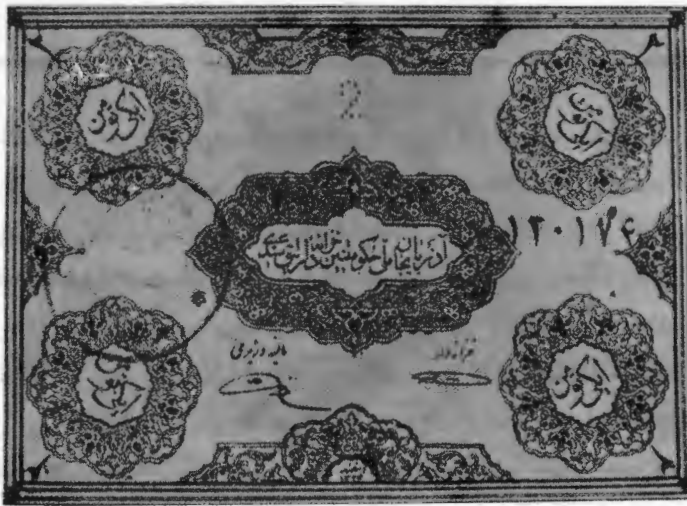
محترماً به عرض می‌رساند: روز دوشنبه ۱۹ ماه جاری ساعت ۴ بعدازظهر که در بانک کار می‌کردم آقای فریدون ابراهیمی که یکی از اعضاء فرقه دمکرات می‌باشد به وسیله تلفن اطلاع داد که آقای پیشه‌وری رهبر حزب دمکرات خواهش کرده‌اند فوراً برای ملاقات ایشان به محل حزب حاضر شوید. پس از ده دقیقه در محل مزبور حاضر شده با آقای پیشه‌وری مشغول مذاکره شدم. این ملاقات مدت دو ساعت و نیم به طول انجامید که خلاصه آن ذیلأً به عرض می‌رسد:

— از فراری که اطلاع می‌دهند شما در نظر دارید کلیه وجوه بانک را به وسیله طیاره و اتومبیل و یا وسائل دیگر به تهران انتقال داده آذربایجان را در مضیقه مالی بگذارید.

— این گزارش صحیح نیست زیرا پیوسته ما احتیاج به اسکناس داریم و از مرکز و شهرستانها برای ما فرستاده می‌شود و گذشته از این موضوع هفته قبل شخصاً از شما تقاضا کردم که با بانک کمک نمائید تا مقدار چند میلیون اسکناس به نمایندگی آذرشهر و مراغه و در صورت لزوم به سایر شهرستانها فرستاده شود و هم اکنون این تقاضا را تکرار می‌کنم. بنابراین تصدیق می‌نمائید که ما نظری برای ارسال اسکناس به تهران نداشته و همواره محتاج دریافت اسکناس از تهران می‌باشیم.

— به هر حال ما تصمیم داریم که دو نفر آقایان دکتر مهتاش و آذربادگان را که از طرف فرقه تعیین شده‌اند در بانک بگماریم تا کلیه امور بانک را تحت نظر بگیرند و با شما همکاری کنند و به‌علاوه الان به بانک آمده موجودی شما را دیده و دفاتر شما را رسیدگی نمایند و ضمناً در مقابل دو نامه که یکی راجع به معرفی دو نفر اشخاص مذکور و دیگری در موضوع طرز کار بانک خواهیم نوشت تعهد نمائید که هیچ نوع پولی اعم از اسکناس و نقره و طلا از آذربایجان خارج نشود و دو نفر بازرس را بپذیرید و به ادارات دولتی پول ندهید و چنانچه اشخاص مبالغ بزرگی در بانک داشته باشند بدون اطلاع ما نپردازید و حتی المقدور تجار از اعتبار خود استفاده نمایند (ضمناً دستور دادند دو نامه به عنوان رئیس بانک ملی تبریز نوشته آوردند، یکی از آنها معرفی نامه دو نفر بازرس و دیگری مربوط به دستورهای مذکور در فوق بود).

— متأسفانه نمی‌توانم با دستورهای شما موافقت نمایم زیرا تعیین بازرس در بین مردم و مشتریان بانک صورت خوشی نخواهد داشت و موجب نگرانی اهالی تبریز خواهد شد و کسانی که نزد ما پول دارند اقدام به خارج نمودن پول خود خواهند نمود ولی راجع به اینکه پول از آذربایجان خارج نشود، به شما قول می‌دهم علاوه بر آنکه پولی از آذربایجان خارج نخواهد شد در صورتی که شما نسبت به موجودی بانک نظر چپاول نداشته باشید چنانچه احتیاج به پول پیدا شود، شخصاً به تهران رفته به قدر کافی پول بیاورم. راجع به عدم پرداخت وجوه دولتی یا مبالغ بزرگ مشتریان باید بگویم که این موضوع کاملاً برخلاف شعار بانک است که باید

سه نمونه از اسکناسهای چاپ شده توسط فرقه دمکرات آذربایجان

سپرده هر شخصی به خود او و یا به حواله کرد او پرداخت شود. ولی در صورتی که واقعاً میل داشته باشید با شما همکاری کنیم و نظری به موجودی بانک نداشته باشید و نخواهید به مال مردم که در بانک می‌باشد دست‌درازی کنید، به شما قول می‌دهم که پول از آذربایجان خارج نکنم و برخلاف معمول بانک از موجودی بانک شما را آنگاه نمایم و خزانه بانک را به شما ارائه دهم و بعداً تغییراتی که در موجودی بانک پیدا می‌شود با دلائل آن به اطلاع برسانم؛ به شرط آن که تمام این مراتب کاملاً محرمانه بوده باشد و هیچ کس از آن اطلاع حاصل ننماید. در ضمن این مذاکرات کم کم چند نفر از هیئت ملی وارد اطاق شدند و آقای پیشه‌وری را مشغول کردند، نامبرده به آقای شبستری و آقای دکتر مهتاش دستور دادند که در اطاق دیگر با بنده مذاکره نموده نتیجه را به ایشان اطلاع دهند. دستور ایشان عملی شد و در اطاق کوچک مجاور با آقای شبستری و آقای دکتر مهتاش وارد مذاکره شدیم؛ ایشان تقاضا داشتند که همان ساعت برای دیدن دفتر موجودی و خزانه شعبه اقدام نمائیم؛ به ایشان گفته شد که این ساعت بانک تعطیل است و دفتر نیز در خزانه می‌باشد و خزانه بسته و کلید آن نزد اشخاص دیگر است. گرچه ظاهراً قبول کردند ولی پیدا بود که باطناً قبول نکرده‌اند. چون آقای شبستری سابقه تجارت دارد، تصدیق نمود که بودن بازرس در بانک موجب بدبینی مردم خواهد شد. پس از مذاکرات زیاد قرار شد روز بعد آقای دکتر مهتاش به عنوان دریافت وجه چک از حساب خود به بانک آمده، محرمانه دفتر موجودی بانک را ملاحظه نماید و سپس ساعت سه و نیم بعد از ظهر موقعی که کسی در بانک نیست مجدداً آمده خزانه را معاینه نماید و در روزهای دیگر گاهی برای دانستن دلائل تغییر موجودی به بانک مراجعه نماید و تمام این عملیات محرمانه انجام شود. البته در قسمتهای دیگر موافقت نشد و آنها نیز اصراری نداشتند. سپس نتیجه مذاکرات را به اطلاع آقای پیشه‌وری رسانیدند. ایشان اظهار داشتند که من مجبورم نتیجه مذاکرات را به اطلاع هیئت ملی برسانم، هرچه آنجا تصمیم گرفته شد اجرا خواهیم نمود و فوراً لباس پوشیده حرکت کردند (ضمناً نامه‌هایی که به عنوان بانک نوشته و به من تسلیم نموده بودند پس گرفتند). در حین خروج از اطاق از ایشان سؤال کردم چه موقع مرا از تصمیم هیئت ملی مطلع خواهید نمود؟ جواب دادند: پس از سه ربع ساعت. چون من گفتم که تسلیم نموده بودند پس گرفتند). در حین خروج از اطاق از ایشان سؤال کردم چه موقع مرا از تصمیم هیئت ملی مطلع خواهید نمود؟ جواب دادند: پس از سه ربع ساعت. چون من گفتم که من نیز خارج شده پس از سه ربع ساعت مراجعت خواهم نمود ایشان دستور دادند که دو نفر همراه من بیایند و در این مدت عملیات مرا تحت نظر بگیرند و فوراً از در خارج شدند. البته این موضوع فوق‌العاده در اینجانب مؤثر واقع شد و اعتراض نمودم ولی چون ایشان امر داده و رفته بودند مفید واقع نشد. بالاخره چون مرا خیلی عصبانی دیدند فقط یک نفر با من همراه شد. به اتفاق به منزل رفته و بعد از یک ساعت توقف به محل فرقه دمکرات مراجعت نمودیم. چون

هیچ کس در آنجا نبود مجدداً به منزل رفته صرف شام نموده منتظر خبر از طرف آقای پیشه‌وری شدیم. بالاخره در ساعت یازده و نیم آقای آذربادگان از طرف آقای پیشه‌وری آمده اظهار داشت که ایشان گفته‌اند تصمیم هیئت ملی همانست که گفته شده، حال شما چه می‌گویید؟ در جواب ایشان گفتیم که نظر من نیز همانست که گفته شده و به همان ترتیب با شما همکاری خواهیم نمود و ممکن نیست با دستورهای دیگر موافقت کنم. سپس آقای آذربادگان و آقای دکتر مهتاش رفتند.

فردای آنروز ساعت هشت و ربع، سه نفر مسلح آمده مرا به محل فرقه دمکرات برده در اطافی توقیف نمودند. بعد از یک ساعت آقای فریدون ابراهیمی آمده از طرف آقای پیشه‌وری اظهار داشت که شما اعلانی تنظیم و امضا کنید که بانک برای سه روز تعطیل است تا ما رسیدگی لازم به عمل آوریم. من این عمل را صلاح ندانسته و با وجود اصرار زیاد و دومرتبه رفت و آمد ایشان موافقت ننمودم. آقای فریدون ابراهیمی پس از آنکه نتیجه از اصرار خود نگرفتند رفتند و دیگر مراجعت ننمودند و بنده در همان اطاق تحت نظر چند نفر از مهاجرین مسلح توقیف ماندم. بالاخره نزدیک ساعت هشت بعدازظهر آقای فروغ معاون بانک به اتفاق آقای دکتر مهتاش نزد اینجانب آمدند و آقای فروغ سه برگ نامه که از طرف هیئت ملی به عنوان ایشان نوشته شده بود ارائه داده گفتند چون من شرایط و دستورهای آنها را قبول کردم از تعطیل بانک صرف نظر شد و این سه نامه را که یکی حکم کفالت بانک به نام اینجانب و یکی معرفی‌نامه آقایان آذربادگان و دکتر مهتاش به عنوان ناظر و بازرس و دیگری دستورهای مختلف می‌باشند به اینجانب دادند و تعهدنامه مبنی بر اینکه تمام دستورها را پذیرفته‌ام نیز گرفتند. سپس آقایان (پس از اصرار بر اینکه اگر تمام این شرایط را شما بپذیرید خودتان متصدی بانک باقی خواهید ماند و رد کردن اینجانب) خارج شده به منزل خود رفتند و بنده به همان منوال در توقیف باقی ماندم. فردا یعنی روز چهارشنبه بیست و یکم بین ساعت نه و ده آقای فروغ و آقای ابراهیمی به اتفاق دو نفر مأمور مسلح حاضر شده اظهار داشتند که هیئت ملی تصمیم گرفته است شما را تحت الحفظ با اتومبیل بانک به میانه برده و از آنجا با قطار راه آهن به تهران روانه کند. در همان وقت به اتفاق دو نفر مأمورین مسلح مزبور از محل فرقه خارج و به منزل برای برداشتن بعضی لوازم ضروری رفتیم و پس از مختصر توقیفی به بانک حاضر شده و بعد از دادن پاره [ای] توضیحات و سفارشهای لازم و صرف ناهار بالاخره بین ساعت دو و سه بعدازظهر حرکت کردیم. چون مأمورین میل داشتند به قزوین رفته و خانواده خود را با اتومبیل بانک که خالی مراجعت می‌نمود به تبریز ببرند پس از چندین مرتبه مواجه شدن با دسته‌های مسلح بین راه و ارائه نامه فرقه دمکرات ساعت پنج بعد از نصف شب به قزوین رسیده در آنجا برای بدست آوردن وسیله یک ساعت معطل ماندیم. بالاخره مأمورین مزبور اینجانب را در یک کامیون باری سوار کرده و خود با اتومبیل بانک (که آقای پیشه‌وری آنرا متعلق به آذربایجانیان

می‌دانست و از قراری که می‌گویند اینک خود ایشان سوار می‌شوند) مراجعت نمودند و اینجانب پس از صرف پنج ساعت و نیم وقت بین راه، ساعت یازده و نیم قبل از ظهر روز پنجشنبه بیست و دوم ماه جاری وارد تهران شدم.
بایگانی دفتر نخست‌وزیر، شماره ۱

سند شماره ۵۶۳ [نامهٔ وزیر جنگ به وزیر خارجه در مورد تحویل قریب الوقوع ناوهای ایرانی توسط انگلیسیها]

تاریخ: ۱۳۲۴/۱۰/۴ وزارت جنگ
شماره: ۱۲۴۶۸ دفتر وزارتی
محرمانه
وزارت امور خارجه

عطف به نامهٔ شمارهٔ ۶۲۵۴ [مورخ] ۲۴/۹/۲۱ راجع به استرداد ناوهای دولتی از طرف مقامات نظامی انگلیس توضیحاً اشعار می‌دارد به طوری که آقای سرهنگ پای پر وابستهٔ نظامی سفارت کبرای انگلیس شفاهاً اظهار داشته‌اند سه عدد از ناوهای نامبرده به زودی تحویل خواهند شد و چند ناو کوچک دیگر هم که متعلق به نیروی دریائی انگلیس است حاضرند به قیمت نازل در حدود چهرصد لیره به دولت ایران بفروشند. بنابراین متمنی است قدغن فرمایند نسبت به استرداد سه ناو عجالاً اقدام نمایند.

از طرف وزیر جنگ

امضاء

سند شماره ۵۶۴ [تلگراف ادارهٔ پست جانکی به ادارهٔ پست و تلگراف و تلفن اهواز در مورد ورود خوانین بختیاری به منطقه، خلع سلاح ژاندارمری و غارت آذوقهٔ روستائیان]

وزارت کشور

رونوشت گزارش جانکی مورخه ۱۱/۳۰/۱۳۲۴]

اداره پست و تلگراف و تلفن استان ششم اهواز

به عرض می‌رساند راجع به خوانین بختیاری بعد از صلح وارد ایزه شدند. ژاندارمری هائی که در ایزه بودند کلیه خلع سلاح، کلانترهائی که برای استقبال رفته بودند آقای فرج... رحمانی توقیف، قریب سی (۳۰) دهبان از طرفداران جهانشاه صمصام و ابوالقاسم بختیار حکم کلانتری صادر می‌نمایند. روز ۲۴/۱۱/۲۶ به همراهی ۲۰۰ سوار بختیاری دو نفر نامبرده جانکی وارد به طوری که دیده شد دارای ۱۰۰ تفنگ برنو و پنجاه (۵۰) سه‌تیر و غیره بودند.

روز ۲۴/۱۱/۲۷ به طرف دالان که مسکن محمود کیانی و ایل بهمنی است حرکت، یک مشت رعیت بیچاره برای دادن آذوقه در فشار، طبق اطلاع واصله با تمام رؤسای اشرار بهمنی همدست و باهم اتحاد نمودند. چنانچه دولت به همین زودیها ژاندارم برای پُست بندی میاوو تا ایزه اعزام نفرمایند وضعیت را وخیم می نماید.

مدیرپست جانکی - حسین رودانی

سند شماره ۵۶۵ [تلگراف حضوری از رشت به تهران در مورد آشفتگی اوضاع، تحریکات توده ایها و مداخلات شوروی]

وزارت پست و تلگراف و تلفن

۱۳۲۴/۱۲/۵

تلگراف حضوری

از رشت

همین که خبر رسید که عده [= نیروی نظامی] از آستارا به حدود کیسار آمده اند با مقامات شوروی مذاکرات مفصلی نموده تذکر دادم که یا موافقت کنید فوراً قوا از مرکز اعزام شود یا خودتان برای حفظ آرامش در طولش اقدام کنید که مهاجمین برگردند. فوراً هم تلگراف مفصلی برای عرض به پیشگاه مبارک ملوکانه به دفتر مخصوص مخابره کردم و تقاضا کردم تلگراف را به نظر جناب اشرف آقای نخست وزیر نیز برسانند. با ژاندارمری هم دائماً در تماس بودم که چنانچه بتوانیم با قوای محلی آنها را بیرون کنیم ولی عده ژاندارم ما در طولش بیست نفر است و [با] این عده در مقابل مهاجمین که دارای مسلسل هستند کاری نمی شود کرد و برای رسانیدن کمک به آنها هم قوایی در آنجا نداریم. اگر تمام ژاندارمری که در گیلان داریم جمع کنیم و به طولش بفرستیم آنها [به] شرط آزادی عمل، از دو یست نفر تجاوز نخواهد کرد و بیش از صد نفر از آنها هم به واسطه مبتلا بودن به افیون یا علت مزاج قابل استفاده نیستند و با عده قابل استفاده هم کاری از پیش نخواهد رفت؛ چون ما اسلحه خودکار نداریم، آزادی عمل نداریم، به طوری که اگر بخواهیم چند نفر ژاندارم از نقطه [ای] به نقطه دیگر بفرستیم پاسهای شوروی به مشکلات زیادی برمی خوریم. خود اینجانب دیروز به معیت فرماندار پهلوی و سرگرد دیلمی برای تقویت روحی مردم طولش تا رضوانده رفتیم و چند دقیقه بعد از حرکت ما از رضوانده مهاجمین به آنجا رسیدند. از خود گذشتگی بود ولی چه فایده نه نیرویی داریم و نه احساسات و تظاهراتی از طرف مردم بر علیه مهاجمین ابراز می شود. مهاجمین از مردم طولش امضاء می گیرند که بگویند ما بر حسب دعوت خود مردم آمده ایم. حزب توده در طولش و حتی از بندر پهلوی از آنها استقبال می کند. خوانین محلی هم مرعوبند و اسلحه هم ندارند و همه متوسل به دولت هستند. در پهلوی مردم فوق العاده نگرانند. معاملات را کد و مشغول وسایل فرار هستند. اقدامات نخست وزیر در مسکو شاید مفید واقع بشود. به این جهت سه روز قبل به وسیله دفتر مخصوص تلگراف کردم اقدام سریعی به عمل آوردند. سه ماه رنج و مرارت کشیدم و این

منطقه را آرام نگاه داشتم و امید داشتم که با زمامداری جناب آقای قوام دوران سخت سپری شده است. اتفاقاً می‌بایستی در این موقع تمام این مصائب و مشکلات فراهم شود. باید اقدام کرد. در مجلس شورای ملی باید موضوع مطرح بشود. روزنامه‌ها باید اقدام کنند. مردم باید تظاهرات کنند. در مسکو باید اقدامات سریعی شود. تمام این منطقه در خطر است. رؤسا عنوان می‌کنند [که] کار داخلی خود شماسست و حق مداخله نداریم. این مطلب درست است. اگر ما می‌توانستیم در این جا قرار داشته باشیم با این وضعیت چه باید کرد؟ آیا خون من قابل استفاده دولت و ملت من خواهد بود؟ اگر قابل استفاده باشد من الساعه به جلوی اشرار خواهم رفت. من برای جان دادن حاضرم، افسران ژاندارمری هم باکی از مرگ ندارند و منتظر اوامرنده.

سند شماره ۵۶۶ [نامهٔ محرمانهٔ وزیر کشور به ادارهٔ انتظامات استانداری دوم در مورد رسیدگی به فعالیتهای حزب تودهٔ چالوس]

وزارت کشور

اداره: انتظامات

محرمانه

استانداری دوم

شهربانی شهسوار از طریق شهربانی کل کشور گزارش داده است که ۱۳۲۴/۱۲/۱۷ ساعت ۱۵/۳۰ هنگامی که افراد حزب تودهٔ چالوس در محوطهٔ کمیتهٔ حزب مجتمع و مشغول سخنرانی بوده‌اند از اطراف باغ نارنج صدای چند تیر شنیده می‌شود دفعتاً در حدود ۵۰۰ نفر که ۱۰۰ نفر آنها دارای اسلحهٔ کمری و ۵ تیر و ۳ تیر بوده [اند] به کلانتری حمله [کرده] پس از مضروب ساختن مأمورین، ۷ قبضه تفنگ، ۱۳۰ تیر فشنگ و دو رشته قطار و ۹ قبضه تفنگ ژاندارمها را که در کار بوده است برداشت و به طرف جنگل رهسپار می‌شوند. پس از مذاکرات رئیس شهربانی با ضیاء الموتی در روز ۱۳۲۴/۱۲/۱۹ تفنگهای پاسبانان با ۸۰ تیر فشنگ و دو رشته قطار از طرف حزب مسترد نموده ولی ۵۰ تیر [۱] از فشنگها را مسترد نمی‌دارند. آقاعلی اکبر میرشب را که از طرف استانداری مأمور رسیدگی بوده است از چالوس مضروب ساخته و ۳۵۰۰ ریال وجه او را سرقت می‌نمایند.

نظر به این که استانداران برحسب قانون تقسیمات کشور مسئول حفظ سیاست عمومی دولت می‌باشند و جناب آقای نخست‌وزیر هم در استقرار امنیت و تهیهٔ رفاه و آسایش اهالی نظر خاصی دارند، قدغن فرمایند در این مورد دقیقاً رسیدگی و با توجه به مفاد اعلامیهٔ صادره راجع به خلع سلاح اشخاص مسلح جداً اقدام و نتیجه را سریعاً اعلام دارند.

وزیر کشور

رونوشت شرح بالا جهت استحضار خاطر جناب آقای نخست وزیر تقدیم می گردد.

از طرف وزیر کشور

امضاء

سند شماره ۵۶۷
نامه وزارت کشور به نخست وزیر در تأیید گزارش مربوط به نقشه برداری
انگلیسیها از نواحی جنوب ایران]

تاریخ: ۱۳۲۴/۱۲/۲۷ وزارت کشور

[شماره] ۱۲۱۲۴/۱۴۵۰۰ اداره سیاسی

محرمانه

جناب آقای نخست وزیر

در تعقیب شماره ۱۴۱۰۶/۱۱۵۰۸ [مورخ] ۲۴/۱۱/۳۰ راجع به نقشه برداری چند نفر انگلیسی
در کوه بنگ، رونوشت گزارش شماره ۲۲۹ فرمانداری بوشهر با رونوشت ضmann آن تلوأ برای
استحضار عالی تقدیم می شود. از فرمانداری محل رمزاً توضیحات کافی خواسته شد و مراتب به
وزارت امور خارجه نیز اطلاع داده شد.

از طرف وزیر کشور

امضاء

سند شماره ۵۶۸
[یادداشت نخست وزیر به وزیر امور خارجه در مورد مسافرت کنسول
انگلیس در بوشهر به جاسک]

شماره خصوصی ۶۲۰۰ دفتر نخست وزیر

تاریخ ثبت: ۲۴/۱۲/۹

وزارت امور خارجه، رونوشت نامه شماره ۱۳۴۴۷-۱۰۸۴۲ [مورخ] ۲۴/۱۱/۲۰ وزارت کشور
و ضمیمه آن راجع به مسافرت کنسول انگلیس در بوشهر به جاسک تلوأ برای اطلاع ارسال
می شود.

نخست وزیر

دبیران

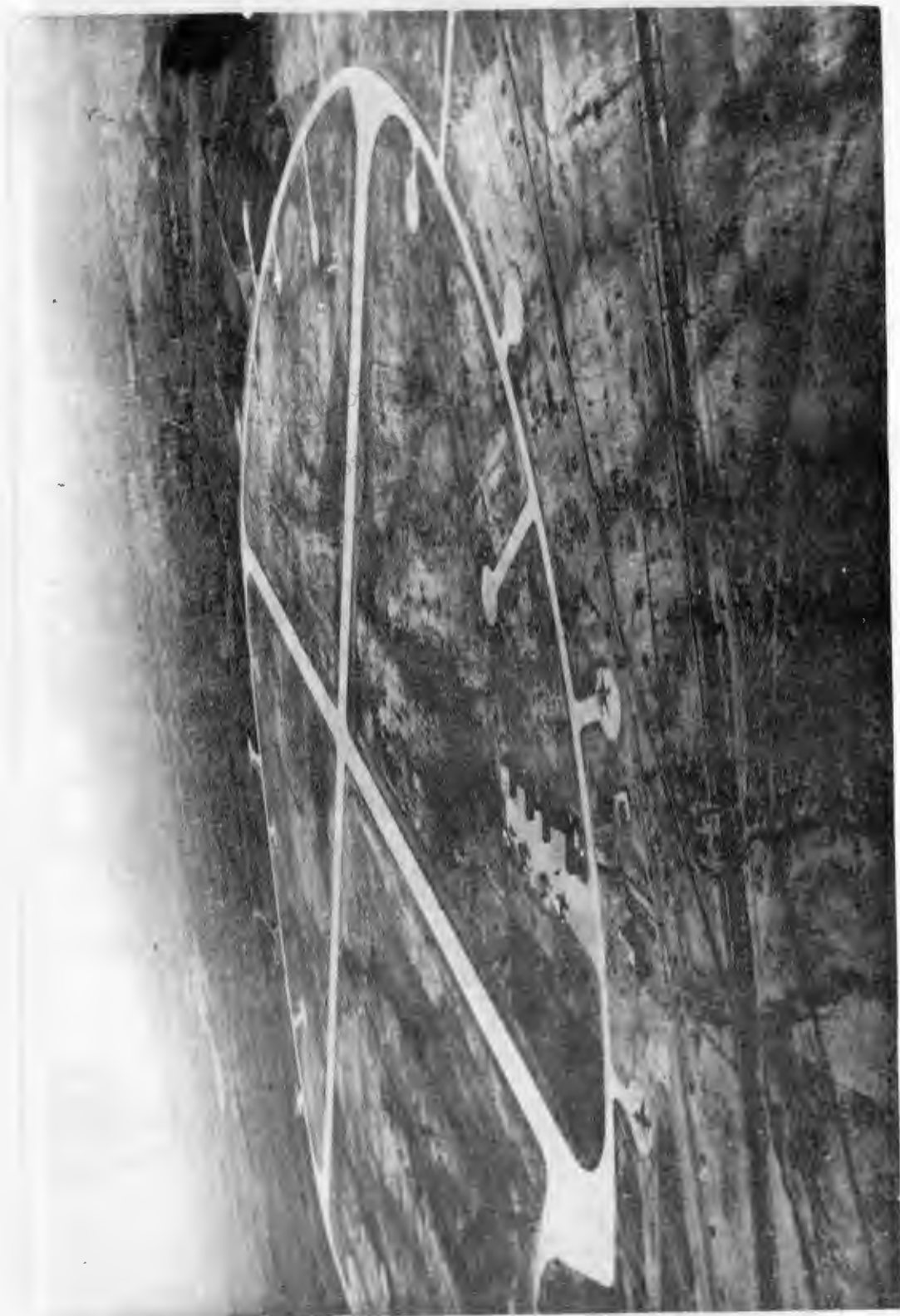
امضاء ۲۴/۱۲/۵

سند شماره ۵۶۹
[گزارش محرمانه رئیس شهربانی به وزارت کشور در مورد مأموریت مأمور
شهربانی به مقصد بابل و توقف وی توسط سربازان شوروی و برگشتن به
مرکز]

از راست به چپ: دادو پیرنیا، منوچهر اقبال، نورمن شوارتسکف، احمد قوام و مظفر فیروز.

فرودگاه قلعه مرعی

تاریخ: ۲۴/۱۲/۲۹

وزارت کشور

اداره اطلاعات

شماره: ۱/۵۲۵۲۱

شهربانی کل کشور

محرمانه

وزارت کشور^۱

محترماً گزارش رَسَدبان ۱ خیرالعموم، پایور مأمور شهربانی مازندران ذیلماً معروض و رونوشت صورت مجلس منضم آن به ضمیمه تقدیم می‌گردد.

به فرموده، فدوی رَسَدبان یکم حسن خیرالعموم روز شنبه ۱۸ ماه جاری وسیله قطار مسافری از تهران به صوب مأموریت خود - شهربانی بابل - حرکت نمودم در ساعت ۱۱ به ایستگاه گرمسار وارد. در ایستگاه مزبور عده [ای] سرباز شوروی به معیت یک نفر افسر قطار را بازرسی از فدوی پاسپورت یا اجازه کتبی سفارت شوروی را خواستار شدند. آنچه به افسر مزبور اظهار داشتم طبق امریه مرکز به سمت مأموریت خود به شهربانی بابل می‌روم، وقعی به اظهارات فدوی نگذارد مانع از حرکت من شده و دستور دادند اثاثیه و جامه دان فدوی [را] از قطار خارج برده که در نتیجه پرت شدن جامه دان یک عدد رادیو که در داخل جامه دان بوده خورد و غیرقابل استفاده شده البته چون مسؤل پاسگاه در این موقع حضور داشته و جریان را مشاهده نموده است عیناً مراتب را صورت مجلس نموده و در دفتر پاسگاه راه آهن جریان ثبت گردید. ناچار در ساعت ۱۳/۳۰ وسیله درزین (واگون مخصوص) اداری از گرمسار به تهران مراجعت و در ساعت ۱۶/۱۳ وارد ایستگاه تهران شده مراتب را نیز به پاسگاه پلیس راه آهن اطلاع. اینک عین صورت مجلس را به پیوست تقدیم می‌نمایم. رونوشت به نخست وزیری تقدیم شده است.

رئیس شهربانی کل کشور - سرتیپ ضرابی

امضاء

سند شماره ۵۷۰

[گزارش رئیس شهربانی به وزارت کشور در مورد ورود اسلحه به شاهی به وسیله نیروهای شوروی و در اختیار حزب توده قرار دادن آنها - اواخر اسفند

۱۳۲۴]

وزارت کشور

تاریخ: ۱۳/۱/۲۵ [۱۳]

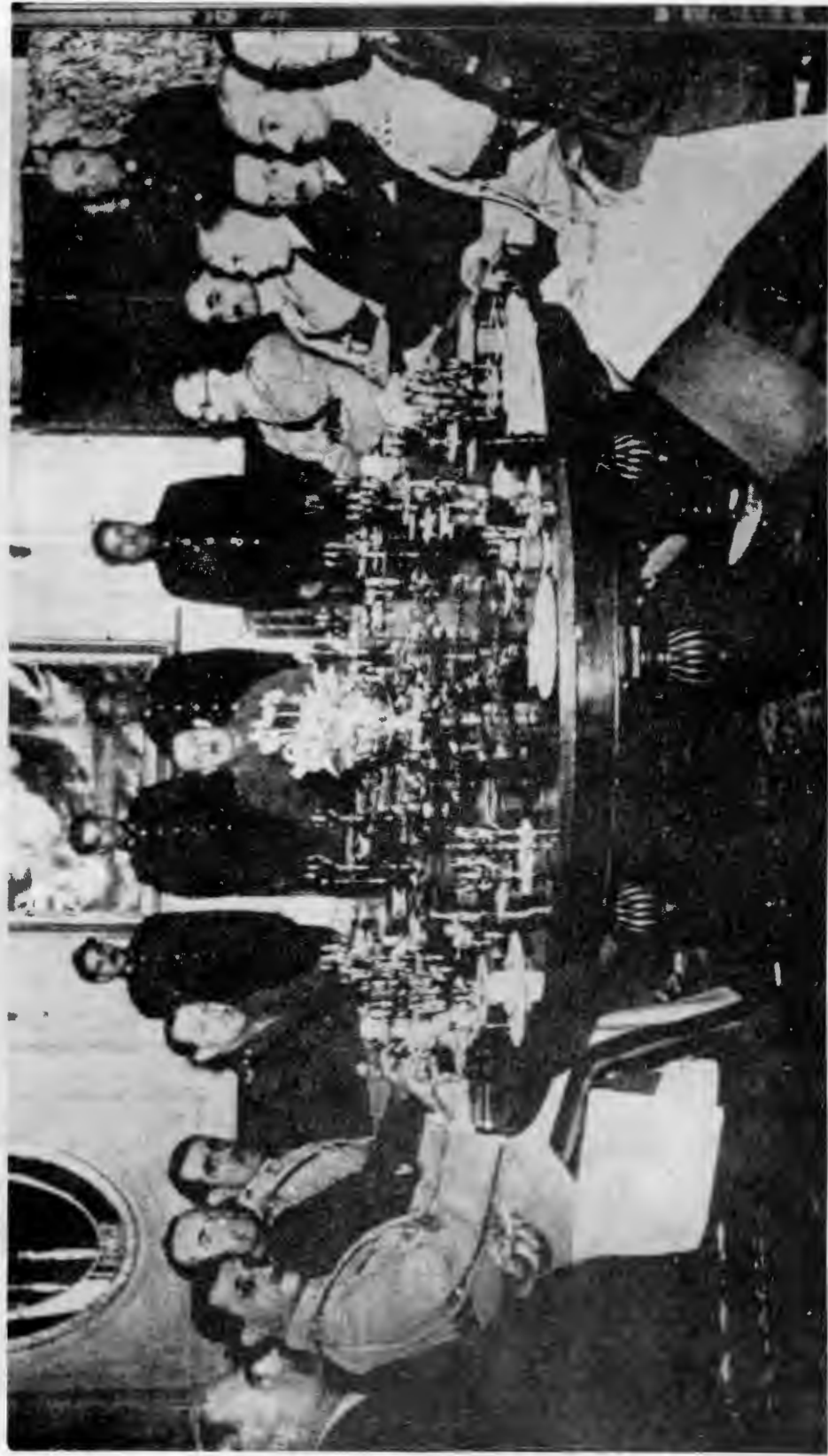
اداره کل شهربانی

اداره: اطلاعات

شماره: ۱/۱۳۵۹۵/۱۱۸

دائرة: اخبار

۱. این نامه به شماره ۵۷ مورخ ۱۳۲۵/۱/۸ در دفتر محرمانه وزارت کشور ثبت شده است.

مهمانی نهار بولارد سفیر انگلیس جهت تودیع ژنرال سیوری؛ اشخاص شناسایی شده از سمت راست: ارفع، زنده، بولارد، امیراحمدی، آق اولی... ریاضی، سیوری، یزدانپناه

از راست: وزیر، آل سوری، مستر رضا بهمنی و برادر

سپهبد مرتضی یزدانپناه و مازر زوال سیوری فرمانده کل نیروهای انگلیس در عراق و ایران

عازگانه دهکده سیمه دهکده م ا ب م : دهکده م ا

وزارت کشور

محترماً به استحضار می‌رساند [که] در تاریخ ۲۲ اسفندماه ۱۳۲۴ کارآگاه ویژه گزارش داد که در بین چهار تا هفتم ماه جاری در شاهی مقداری اسلحه شبانه به وسیله نیروی شوروی وارد و در اختیار حزب توده گذاشته شده و از طرف حزب توده هم جواب داده شده که قوای شوروی در شاهی مبتدی هستند و این اسلحه‌ها برای تعلیم و تربیت آنها داده شده دستور لازم جهت صحت و سقم خبر شهربانی مربوطه داده شد. عین گزارش شماره ۶۳۹ [مورخ] ۲۵/۱/۶ شهربانی شاهی ذیلاً معروض می‌گردد.

وارد و خارج کردن اسلحه به وسیله نیروی شوروی در همه اوقات مشخص است ولی گذاردن اسلحه به اختیار حزب توده مکتوم، فقط عده [ای] از افراد حزب توده را مشاهده که اغلب مسلح به تفنگهای مختلف می‌باشند لیکن تحقیق در مقدار و چگونگی آن مقدور نیست.

رئیس شهربانی کل کشور— صفاری

امضاء

تبرستان

www.tabarestan.info

راهنمای اسناد تصویری

۱. راهنمای یکصد و بیست و سه تصویر کتاب و شماره صفحه آن با ترادف در زیر می‌آید:
 ۱. امراء ارتش در فروردین ۱۳۱۷؛ ۲۱
 ۲. سرلشکر عزیزالله ضرغامی، رئیس ستاد ارتش در شهریور ۱۳۲۰؛ ۲۲
 ۳. تمرکز و نقل و انتقال نیروهای انگلیسی در مجاورت مرزهای ایران؛ ۴۲، ۴۳
 ۴. ناو به گل نشسته ببر که در تهاجم ناو انگلیسی یارا آسیب فراوان دید؛ ۵۳، ۵۴، ۵۵
 ۵. ناوهای شاهین و شاهرخ؛ ۵۶
 ۶. ورود سربازان انگلیسی به پالایشگاه آبادان؛ ۶۳
 ۷. پل قایقی متحرک انگلیسیها بر روی رودخانه کارون؛ ۶۴
 ۸. توپهای ۱۰۵ میلیمتری غنیمتی ایران؛ ۶۹
 ۹. توپخانه انگلیسیها در حال تیراندازی در نزدیکی دهکده زبیری و ارتفاعات پاتاق؛ ۷۰
 ۱۰. بازجویی از اسیر ایرانی؛ ۷۳
 ۱۱. عبور سربازان دو طرف متخاصم از کنار یکدیگر پس از اعلان ترک مخاصمه؛ ۷۴
 ۱۲. قوای ایرانی متمرکز در کرمانشاه؛ ۷۷
 ۱۳. سربازان ایرانی پس از ترک مخاصمه؛ ۷۸
 ۱۴. انتقال سربازان ارتش ایران در جاده کرمانشاه توسط کامیون؛ ۸۵
 ۱۵. تلاقی قشون روس و انگلیس در منطقه ای در حومه قزوین؛ ۸۶
 ۱۶. دیدار افسران عالیرتبه روس و انگلیس در نزدیکی شهر صحنه؛ ۹۵
 ۱۷. دیدار افسران انگلیسی و روسی؛ ۹۶
 ۱۸. عبور نیروی زرهی انگلیس از خیابانهای کرمانشاه؛ ۱۰۹، ۱۱۰

۱۹. عبور نظامیان انگلیسی از قصر شیرین؛ ۱۱۱
۲۰. نمایش قدرت بیگانگان در یکی از شهرهای میهنمان؛ ۱۱۲
۲۱. ورود توپخانه ارتش شوروی به تبریز؛ ۱۱۳
۲۲. کنترل مبادی ورود و خروج تأسیسات پالایشگاه آبادان بوسیله سربازان انگلیسی؛ ۱۲۳
۲۳. ورود محمدرضا پهلوی به مجلس شورای ملی؛ ۱۳۸
۲۴. مراسم تحلیف محمدرضا پهلوی در مجلس شورای ملی؛ ۱۳۹
۲۵. هیأت دولت محمدعلی فروغی در مراسم تحلیف شاه در مجلس شورای ملی؛ ۱۴۰
۲۶. ملاقات محمدرضا پهلوی با محمدعلی فروغی؛ ۱۴۱
۲۷. خروج سربازان انگلیسی از سفارتخانه انگلیس در خیابان فردوسی تهران؛ ۱۶۳
۲۸. کنترل عبور و مرور وسائط نقلیه توسط انگلیسیها در پالایشگاه آبادان؛ ۱۶۴
۲۹. بارکشی خواربار متفقین توسط کارگران ایرانی؛ ۱۶۹
۳۰. ژنرال سر آرچیبالد ویول فرمانده کل نیروهای انگلیس در هند؛ ۱۷۱
۳۱. انتقال مهاجرین لهستانی از شوروی به ایران؛ ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸، ۲۱۹
۳۲. بهره کشی از کارگران ایرانی؛ ۲۳۹، ۲۴۰
۳۳. اجتماع سربازان زن و مرد انگلیسی در اردوگاه متفقین؛ ۲۵۹
۳۴. سیلوی تهران؛ ۲۸۷
۳۵. هجوم تظاهرکنندگان به مجلس شورای ملی در ۱۷ آذر ۱۳۲۱؛ ۳۰۲
۳۶. دکا کین، مقبول بروی مردم؛ ۳۳۰
۳۷. غارت مایحتاج هم میهنان و حمل آن برای قوای اشغالگر؛ ۳۳۷، ۳۳۸
۳۸. رضاشاه در اصفهان پیش از عزیمت به تبعیدگاه؛ ۳۶۰
۳۹. سرگرد عبدالله مسعود سرگرم مذاکره با افسران انگلیسی در خصوص آتش بس؛ ۳۶۱
۴۰. رژه زرهپوش انگلیسی در یکی از شهرهای کشور؛ ۳۶۰/۲
۴۱. حراست اشغالگران از لوله های نفت؛ ۳۶۲
۴۲. تأمین سوخت نیروی دریایی انگلیس و نیروهای زمینی و هوایی متفقین از منابع نفتی ایران؛ ۳۶۳
۴۳. اداره اطلاعات سفارت انگلیس در خیابان فردوسی تهران؛ ۳۶۶
۴۴. حضور سربازان انگلیسی در بازارهای کشور؛ ۳۶۷
۴۵. سرلشکر آق اولی و سپهبد امیراحمدی در کنار سیوری و افسران عالیرتبه انگلیسی؛ ۳۷۱
۴۶. سرلشکران ارفع و ریاضی و سپهبد امیراحمدی در کنار بولارد و سیوری و کارمندان سفارت انگلیس؛ ۳۷۲
۴۷. فرماندهان عالیرتبه ایران در حال مذاکره با بولارد و افسران عالیرتبه و کارمندان بلندپایه سفارت انگلیس؛ ۳۷۳
۴۸. بخشی از نیروی زرهی متفقین؛ ۳۷۶

۴۹. ترسیم نشان دولت بریتانیا بر بدنه راه آهن دولتی ایران؛ ۳۸۱
۵۰. راه آهن ایران در تصرف متجاوزین؛ ۳۸۲
۵۱. نحوه بهره‌وری مردم تهران از آب مصرفی؛ ۳۸۸
۵۲. بازدید محمدرضا پهلوی به اتفاق ملک الشعراء بهار، اقبال، امیراحمدی، ریاضی و... از موزه ایران باستان؛ ۳۹۱
۵۳. خوشگذرانی، میخوارگی و عیش و نوش سربازان متفقین در تهران؛ ۳۹۳، ۳۹۴
۵۴. پخش اعلامیه توسط متفقین در میان مردم؛ ۴۰۱
۵۵. نمایش فیلم‌های تبلیغاتی متفقین؛ ۴۰۲
۵۶. خروج شاه از گاراژ تعمیرگاه راه آهن و سانسور تصویر در کتاب حکومتی راز پابندگی به جهت بی‌اعتنایی و عدم اداء احترام توسط نظامیان امریکایی؛ ۴۰۸، ۴۰۹
۵۷. گاریهای حمل آب مشروب اهالی تهران؛ ۴۲۶، ۴۲۷
۵۸. هجوم پایتخت‌نشینان در ۲۱ آذر ۱۳۲۱ برای تحصیل نان؛ ۴۲۸
۵۹. بازدید محمدرضا شاه از راه آهن در تهران؛ ۴۳۳
۶۰. سربازان ارتش سرخ در حال عبور در یکی از خیابانهای مشهد؛ ۴۳۸
۶۱. در فوس وزیر مختار امریکا در ایران؛ ۴۳۹
۶۲. خبرنگاران جنگی متفقین؛ ۴۴۵
۶۳. گفتگوی سهیلی با اسمیرنوف؛ ۴۵۱
۶۴. ایدن وزیر امور خارجه انگلیس؛ ۴۵۲
۶۵. ماکسیموف کاردار شوروی در ایران؛ ۴۶۰
۶۶. مولوتف کمیسر ملی امور خارجه شوروی؛ ۴۶۱
۶۷. سران سه قدرت بزرگ متفق در ضیافت شام جشن تولد چرچیل؛ ۴۶۶
۶۸. چرچیل در حال سخنرانی خطاب به افسران و افراد شرکت کننده به مناسب شصت و نهمین سال تولدش؛ ۴۶۷
۶۹. نصب علائم راهنما در خطوط مواصلاتی متفقین در حوالی ملایر؛ ۵۱۱
۷۰. افسران انگلیس و روس در کنار یکدیگر؛ ۵۱۲
۷۱. نمایش شمشیر استالینگراد به روزولت؛ ۵۱۵
۷۲. مراسم نواختن سرود ملی متفقین در حضور سران روس و انگلیس؛ ۵۱۶
۷۳. ژنرال هورلی نماینده مخصوص روزولت؛ ۵۱۸
۷۴. سفارت شوروی در تهران؛ ۵۱۹
۷۵. نامگذاری سه خیابان به نام سران سه کشور متفق در شهرداری تهران؛ ۵۲۷
۷۶. خیابان چرچیل؛ ۵۲۸
۷۷. خیابان روزولت؛ ۵۲۹
۷۸. خیابان استالین؛ ۵۳۰

۷۹. کامیون حمل کالا جهت شوروی؛ ۵۵۸
۸۰. کامیونهای حامل گندم از هندوستان به خراسان؛ ۵۵۹
۸۱. پُست برف روبی روسها در یکی از جاده‌های شمال کشور؛ ۵۶۵
۸۲. خیابان فردوسی، ضلع شرقی سفارت انگلیس در تهران؛ ۵۶۹
۸۳. کارکنان سرکنسولگری انگلیس در مشهد، ۱۳۲۲؛ ۵۷۰
۸۴. ساختمان راه‌آهن دولتی ایران در تهران؛ ۵۷۲
۸۵. راه آهن ایران در اشغال متفقین؛ ۵۸۲
۸۶. حمل خواربار نیروهای اشغالگر بر دوش رنجبران ایرانی؛ ۵۸۵
۸۷. تأمین نفت از منابع نفتی ایران توسط متفقین؛ ۵۸۶
۸۸. نیروهای انگلیسی در حال بارگیری بنزین و مواد سوختی؛ ۵۹۰
۸۹. نوشیدن شراب توسط ژنرال اسلیم و ژنرال نوویکوف به سلامتی...؛ ۵۹۴
۹۰. جایگاه ویژه در رژه یکان‌های انگلیسی و روسی در میدان جلالیه تهران؛ ۵۹۵
۹۱. رژه سربازان روسی در میدان جلالیه؛ ۵۹۶
۹۲. حضور میهمانان مدعو ایرانی و خانواده آنان در جایگاه سان جلالیه؛ ۵۹۷
۹۳. عبور خودروهای زرهی انگلیسی از مقابل جایگاه میدان جلالیه؛ ۵۹۸
۹۴. فرمانده قوای شوروی در ایران و ژنرال اسلیم در حال دیدن از نیروهای متفقین در جلالیه؛
- ۶۰۳
۹۵. سردر ساختمان راه آهن پس از پایان جنگ بین الملل دوم در ۱۳۲۴؛ ۶۴۳
۹۶. قوام، فیروز، شوارتسکف و اقبال؛ ۶۴۴
۹۷. قوام به اتفاق شوارتسکف و شریدان؛ ۶۴۵
۹۸. قوام و شوارتسکف و...؛ ۶۵۲
۹۹. بی ریا در حال ارائه گزارش به نمایندگان مجلس ملی آذربایجان؛ ۶۵۳
۱۰۰. تظاهرات هواداران فرقه دمکرات در تبریز؛ ۶۶۲
۱۰۱. ورود پیشه‌وری با هواپیمای روسی به فرودگاه مهرآباد در معیت سربازان محافظ روس؛ ۶۶۳
۱۰۲. اسکناسهای دو، پنج و پنجاه تومانی خزانه‌داری حکومت ملی آذربایجان؛ ۶۶۷
۱۰۳. تبریز، آذر ۱۳۲۴؛ ۶۷۲
۱۰۴. پیرنیا، اقبال، شوارتسکف، قوام و فیروز؛ ۶۷۵
۱۰۵. سرلشکر رزم آرا در کنار شاه، سرگرم بررسی نقشه حمله نیروی نظامی برای سرکوب فرقه دمکرات آذربایجان؛ ۶۷۶
۱۰۶. فرودگاه قلعه مرغی؛ ۶۷۷
۱۰۷. مهمانی ناهار بولارد جهت تودیع ژنرال سیوری؛ ۶۷۹
۱۰۸. محمدرضا شاه و در طرفین او ژنرال سیوری و بولارد؛ ۶۸۰
۱۰۹. سپهبد یزدانپناه و مازر ژنرال سیوری فرمانده کل نیروهای انگلیس در عراق و ایران؛ ۶۸۱

اعلام اسناد تصویری

- ۶۸۰، ۶۷۹
- بهار، محمدتقی؛ ۳۹۱
- بهرامی، یوسف؛ ۴۰۸، ۴۰۹
- بی‌ریا؛ ۶۵۳
- پ**
- پهلوی، رضا؛ ۳۶۰
- پهلوی، محمدرضا؛ ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۱، ۳۹۱
- ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۳۳، ۶۷۶، ۶۸۰
- پیربسطامی؛ ۴۰۸، ۴۰۹
- پرنیا، داود؛ ۶۷۵
- ج**
- چرچیل، سروینستون؛ ۴۶۶، ۴۶۷، ۵۱۵
- ۵۱۶
- ح**
- حکیمی، ابراهیم؛ ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۳۳
- خ**
- خادم، علی؛ ۱۳۹
- د**
- دریفوس، لوئیس گوت؛ ۴۳۹
- آ**
- آتابای، سرلشکر دکتر هادی؛ ۲۱
- آق‌اولی، سرلشکر فرج‌الله؛ ۳۷۱، ۳۷۳
- ۶۷۹
- آهی، مجید؛ ۱۴۰
- ا**
- ابراهیم علم، محمد؛ ۱۴۰
- ارفع سرلشکر حسن؛ ۳۷۲، ۳۷۳، ۶۷۹
- استالین، ژوزف ویساریونویچ؛ ۴۶۶، ۵۱۵
- ۵۱۶
- اسفندیاری، حسن؛ ۱۳۹
- اسکراین، سرکلارمونت؛ ۵۷۰
- اسلیم، ژنرال ویلیام؛ ۵۹۴، ۵۹۵، ۶۰۳
- اسمیرنوف، آندره آندریویچ؛ ۴۵۱، ۵۹۵
- افخمی، سرتیپ عبدالرضا؛ ۲۱
- اقبال، دکتر منوچهر؛ ۳۹۱، ۶۴۴، ۶۷۵
- امیراحمدی، سپهبد احمد؛ ۳۷۱، ۳۷۲
- ۳۷۳، ۳۹۱، ۵۹۵، ۶۷۹
- ایدن، سرآنتونی؛ ۴۵۲، ۵۱۶
- ب**
- بولارد، سرریدر ویلیام؛ ۳۷۲، ۳۷۳، ۵۹۵

۱. در ایام تعطیلات نوروز ۷۱ که کار چاپ کتاب به پایان رسید، علی خادم عکاس نامی دیگر در میان ما نبود. او بسیار شایق بود طبع و انتشار این مجموعه و تصاویر آنرا مشاهده کند؛ علی خادم در سمت چاپ تصویر صفحه ۱۳۹ و سرگرم تصویربرداری است و این شناسایی نیز مبتنی بر نقل قول آن شادروان صورت یافت.

ک

کوپال سرلشکر؛ ۵۹۷

گ

گلشائیان، عباسقلی؛ ۱۴۰

م

ما کسیموف، میکائیل آکسیویچ؛ ۴۶۰

محتشمی (سرلشکر)؛ ۲۱

مرآت، اسماعیل؛ ۱۴۰

مسعود، سرگرد عبدالله؛ ۳۶۱

مطبوعی، سرلشکر ایرج؛ ۲۱

معمدی، علی؛ ۱۴۰

معظمی، عبدالله؛ ۴۳۳

معینی، سرلشکر احمد؛ ۲۱

ملک مدنی؛ ۴۳۳

مولوتف، ویاجسلاو میخائیلویچ؛ ۴۶۱

میمند (سرتیپ)؛ ۲۱

ن

نخجوان، سرتیپ احمد؛ ۲۱

نصر، سیدعلی؛ ۱۴۰

نقدی، سرتیپ علی اصغر؛ ۲۱

نویکوف، ژنرال واسیلی؛ ۵۹۴

و

وارسته؛ ۱۴۰

وثیقی، صادق؛ ۱۴۰

وروشلیف (مارشال)؛ ۵۱۵، ۵۱۶

ویول، ژنرال سر آرچیبالد؛ ۱۷۱

ه

هورلی، ژنرال پاتریک؛ ۵۱۸

ی

یزدانپناه، سپهبد مرتضی؛ ۴۳۳، ۵۹۷، ۶۷۹، ۶۸۱

ر

رزم آرا، سرلشکر حاج علی؛ ۶۷۶

روزولت، فرانکلین؛ ۴۶۶، ۵۱۵

ریاضی، سرلشکر علی؛ ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۹۱، ۶۷۹

ز

زاهدی، سرتیپ فضل الله؛ ۲۱

زند، ابراهیم؛ ۶۷۹

س

سجادی، دکتر محمد؛ ۱۴۰

سهیلی، علی؛ ۱۴۰، ۴۵۱

سیوری (ماژر ژنرال)؛ ۳۷۱، ۶۷۹، ۶۸۰

ش

شردان، ج. پ؛ ۶۴۵

شقافی، سرلشکر اسماعیل؛ ۴۳۳

شوارتسکف، سرهنگ نورمن؛ ۶۴۵، ۶۴۶

۶۵۲، ۶۷۵

ض

ضرغامی، سرلشکر عزیزالله؛ ۲۲

ط

طباطبایی، سید محمد صادق؛ ۴۰۸، ۴۰۹

۴۳۳

ع

عامری، جواد؛ ۱۴۰

عمیدی (سرتیپ)؛ ۲۱

ف

فروغی، محمدعلی؛ ۱۴۰، ۱۴۱

فیروز، مظفر؛ ۶۴۴، ۶۷۵

ق

قوام، احمد؛ ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۵۲، ۶۷۵

فهرست راهنما

۶۳۸، ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۶، ۶۵۶، ۶۵۷،

۶۵۹، ۶۶۱، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۸،

۶۶۹

آذربایجان، جمهوری ۱۳۵

آذربایجان جنوبی ۵۵۱

آذربایجان شرقی ۶۴۱

آذربایجان شمالی ۵۵۱

آذربایجان شوروی ۵۱، ۲۶۶، ۵۴۵، ۵۴۶،

۵۴۷

آذربایجان، دولت صفوی ۵۴۶

آذربایجانها ۱۳۵، ۲۶۶

آذرشهر ۶۶۶

آراسته، محمد [فرماندار اورمیّه] ۲۰۲

آرتل [جاسوس آلمانی] ۵۲

آرتل [کمپانی آلمانی] ۵۱

آرین [نژاد] ۱۸

آزمون [رییس اداره دارایی قزوین] ۲۹۳

آستارا ۶۱، ۲۳۱، ۵۸۱، ۶۷۱

آسیا ۱، ۱۸

آ

آ.ا.گ [کمپانی آلمانی] ۵۱

آبادان ۶۱، ۱۷۲، ۱۷۴، ۱۷۵، ۲۹۱، ۲۹۴،

۳۷۰، ۶۴۸

آبادان، پالایشگاه ۱۰، ۱۷۲، ۱۷۳

آباد، پادگان ۳۲۱

آبجوسازی مجیدیه، کارخانه ۵۳۵

آتازونی ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۴۵۶،

آتازونی، دولت ۴۲۳

آتریاد قزاقان تبریز ۹

آچسن [معاون وزارت خارجه امریکا] ۶۴۸

آخونداف، میرزافتحعلی ۵۵۱

آدمز، کاپیتان والتر ال. جی [ناخدای کشتی

جنگی کانیمبلا] ۱۷۶

آذربادگان [عضو فرقه دمکرات آذربایجان]

۶۶۶، ۶۶۹

آذربایجان ۶۵، ۶۶، ۱۶۱، ۱۸۶، ۲۰۱،

۲۰۴، ۲۸۰، ۳۱۸، ۵۰۶، ۵۴۵، ۵۴۶،

۵۵۰، ۵۵۶، ۵۵۷، ۵۶۰، ۶۱۸، ۶۲۷،

آندرسون (سرهنگ) ۶۴۷
 آنکارا ۶۸، ۹۷، ۴۵۹
 آهی، مجید ۲۸۲، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۲۵، ۶۴۱،
 ۶۴۲
 آی بس، کلنل جی. دی [وابسته نظامی
 انگلیس در تهران] ۵۸۴
 آبرونساید، ژنرال سرادموند (سرلشکر) ۹
 آیزل وود، سرتیپ جان. ا [فرمانده تیپ سوم
 زرهی هند] ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۶، ۱۷۸
 آی کوکوشینون، روزنامه ژاپنی ۱۷

۱
 ابراهیمی [شهردار زنجان] ۱۵۷
 ابراهیمی، فریدون [عضو فرقه دمکرات
 آذربایجان] ۶۶۶، ۶۶۹
 ابرلینگ (پروفیسور) ۳۷۹
 ابوعباد، عشیره ۱۵۴
 ابوموسی، جزایر ۲۷
 اتحادیه کارگران ۵۳۴
 اتلی، کلمانن [معاون نخست وزیر انگلیس]
 ۲۰۵
 احتشامی [فرماندار زنجان] ۲۸۰
 اخگر، سرهنگ احمد [از دستگیرشدگان
 دوره اشغال] ۴۱۰
 اراک ۱۵۲، ۲۳۵، ۲۵۸، ۲۷۵، ۲۷۶،
 ۲۸۸، ۳۱۹، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۹۸
 ۴۱۰، ۵۴۰، ۵۴۱، ۵۴۲
 ارامنه ۱۵۶
 ارتش سرخ ۵۹، ۸۲، ۸۴، ۱۰۲، ۱۰۳،

آشوراده ۱۳۴
 آشوراده، جزایر ۵۰.
 آق اولی، سرتیپ فرج الله (سرلشکر، سپهبد)
 ۲۲۴
 آلمان؛ در غالب صفحه ها آمده است
 آلمان، دولت ۱۷، ۳۷، ۴۱، ۹۲، ۱۱۷،
 ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۲۸، ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۲،
 ۱۳۶، ۱۴۳، ۱۹۲، ۴۱۲، ۴۱۵، ۴۱۶،
 ۴۲۰، ۴۳۷، ۴۵۳، ۴۵۷
 آلمان، رادیو ۹۹، ۱۰۲، ۳۳۹
 آلمان، سفارت ۲۳، ۲۴، ۳۸، ۵۱، ۷۹، ۹۱،
 ۹۴، ۱۰۰، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۱۶، ۱۱۸،
 ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۶، ۱۲۷،
 ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۶، ۱۴۳، ۱۶۰
 آلمان فاشیستی ۱۳۵، ۵۴۷
 آلمان نازی ۴۶۸
 آلمان، نیروی هوای ۱
 آلمانها ۲۴، ۲۵، ۹۹، ۱۰۱، ۱۰۳، ۱۰۴،
 ۱۰۷، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۲۱، ۱۲۵، ۱۲۷،
 ۱۴۷، ۱۵۹، ۱۶۱، ۱۶۶، ۲۹۶، ۴۳۱،
 ۴۵۳، ۴۵۸
 آلمان هیتلری ۵۱، ۱۳۴، ۴۳۴، ۵۲۰
 آلمانیها ۳۱، ۳۴، ۳۵، ۳۷، ۴۰، ۴۴، ۴۵،
 ۴۶، ۴۸، ۵۲، ۵۷، ۵۸، ۶۰، ۶۱، ۶۶،
 ۷۵، ۷۶، ۷۹، ۸۰، ۸۹، ۹۱، ۹۳، ۹۴،
 ۱۰۰، ۱۰۵، ۱۱۶، ۱۱۹، ۱۲۴، ۱۲۸،
 ۱۲۹، ۱۳۲، ۱۴۵، ۱۴۶، ۲۶۵، ۴۴۴
 ۴۵۶
 آلمنی، کتاب ۱۸۱
 آلمنی در مصر، کتاب ۱۸۱
 آمل ۱۵۷
 آناتولی ۱۸۱

اسمایس [سرهنگ، دستیار ژنرال آبرونساید]

۹

اسمیرنوف، آندره آندریویچ ۳۱، ۳۳، ۳۶،
۱۰۵، ۱۱۶، ۱۹۰، ۱۹۳، ۱۹۴، ۱۹۵

۱۹۶، ۲۱۱، ۵۲۲، ۶۴۱

اشتری [رئیس بازرسی وزارت دارایی] ۱۵۲
اشنوه، روستا ۷۹، ۸۹

اشنویه ۱۶۰

اصفهان ۱۴۹، ۱۷۵، ۲۰۴، ۲۳۰، ۲۸۲،
۳۰۴، ۳۲۱، ۴۱۰، ۴۱۲، ۵۴۹، ۵۵۶

اطلاعات، روزنامه ۱۲۵

اعتصامی [مستشار سفارت شوروی در تهران]
۵۹

اعتماد مقدم، سرتیپ عبدالعلی [رییس
شهربانی] ۳۰۵، ۳۱۰، ۳۲۷، ۳۳۱

۳۷۹

اعراب ۹۸، ۱۵۴، ۱۷۵

اعلامیه ملل متحد ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۹،
۴۱۲، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۲۱، ۴۲۳

۴۲۵، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۴

اعلم، مظفر ۱۳، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۹، ۲۵

افتخاری، یوسف [بنیانگذار سندیکای
کارگران و رنجبران ایران] ۵۳۴، ۵۳۵

افتونلارت، روزنامه ۳۲۰

افخمی [سرهنگ، فرمانده پادگان زابل] ۶۳۵
افریقا ۱، ۲۰۷، ۲۹۵، ۲۹۶، ۶۴۷، ۶۴۸

افریقای جنوبی ۱۸۱، ۴۱۷

افست، شرکت ۶، ۷

افسطی [سرهنگ، از دستگیرشدگان دوره
اشغال] ۴۱۰

افشار، ایرج ۲۰۵

افشار، سرتیپ هوشمند [فرمانده لشکر

۱۳۵، ۱۵۰، ۱۶۷، ۱۸۳، ۲۴۴، ۲۶۶

۲۹۳، ۵۴۷، ۶۵۵

اردبیل ۱۱، ۱۵۳، ۱۵۷، ۲۳۱، ۲۶۹، ۵۵۶،
۶۶۵

اردکان شیراز ۲۲۱

اردلان [استاندار رضائیه] ۱۴۸

اردلان، فرنگیس ۱۰

اردن ۱۷۲

ارسباران ۵۵۶

ارمنستان، جمهوری ۱۳۵

ارمنی ها ۱۳۵

اروپا ۱، ۲، ۳، ۹، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۳۴، ۴۷،
۱۲۴، ۳۱۹، ۴۳۱، ۴۴۷، ۶۰۰، ۶۰۴

۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۹، ۶۱۴

ارومیه ← اورمیه

اسالم، جنگل ۳۴۰

اسپنسر [ماژور، وابسته سفارت انگلیس در
تهران] ۲۷۸

استالین، ژوزف ویساریونویچ ۲، ۱۹۷،
۱۹۸، ۲۶۶، ۳۳۳، ۴۴۴، ۴۶۸، ۵۱۳

۵۱۴، ۵۱۷، ۵۲۰، ۲۲

استالینگراد ۲۹۶

استرآباد ۵۰

استرالیا ۳۱۶، ۴۱۷

اسدالله (دکتر) ۳۶۱

اسدی [معاون وزارت دارایی] ۴۲۵

اسفراین ۳۴۱

اسفندیاری، حسن ۲۰۰

اسلام ۵۵۰، ۶۵۰

اسلحه سازی سلطنت آباد، کارخانه ۵۳۵

اسلیم، ژنرال ویلیام ۱۰، ۶۱، ۱۴۹، ۱۷۶

۱۷۷، ۱۷۸

۶۲۵، ۶۲۲
 امریکا، راه آهن ۴۸۲، ۴۸۳
 امریکا، رئیس جمهور ۶۵، ۳۶۵، ۳۶۸
 ۴۶۳، ۵۱۴، ۵۱۷، ۵۲۲
 امریکا، سفارت ۱۵، ۲۵۵، ۲۹۸، ۲۹۹
 ۳۲۵، ۳۴۴، ۳۷۵، ۳۸۵، ۴۱۲، ۴۳۲
 ۴۸۱، ۴۹۳، ۴۹۵، ۵۳۱، ۵۶۴
 امریکا، قشون ۳۱۷، ۳۲۵، ۳۵۱
 امریکا، قوای ۱۸۴، ۴۵۸، ۴۵۹
 امریکا، قوای مسلح ۳۵۰، ۳۵۱، ۴۸۱
 ۴۸۲، ۴۹۲
 امریکا، قوای نظامی ۲۵۵، ۳۱۶
 امریکا، کشورهای متحده ۴۵۰، ۵۱۴، ۵۲۴
 امریکا، نیروهای ۲۰۷، ۳۷۴، ۴۳۷، ۴۴۰
 امریکا، نیروهای مسلح ۳۴۶، ۴۴۳
 امریکا، نیروی ۳۲۴، ۳۳۵، ۳۴۴، ۳۷۷
 ۳۹۸، ۴۰۴، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۸۲، ۵۳۲
 ۶۰۲
 امریکا، نیروی مسلح ۴۴۱، ۴۴۲
 امریکایی، افسران ۴۸۲، ۴۸۳
 امریکایی، سربازان ۵۶۷، ۵۶۸
 امریکایی، نظامیان ۳۱۵، ۳۸۹، ۳۸۹
 ۴۰۷، ۴۱۰، ۴۳۲
 امریکایی، نیروهای ۵۳۱، ۵۴۲، ۶۰۴
 ۶۱۱، ۶۴۸، ۶۴۹
 امریکایی، نیروهای مسلح ۳۴۷، ۳۴۸، ۶۳۳
 امریکاییها ۲۴۴، ۲۹۲، ۳۱۶، ۳۵۲، ۳۷۹
 ۴۶۳، ۴۷۰، ۴۸۲، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴
 ۴۹۵، ۵۰۱، ۵۱۳، ۵۳۳
 امیرآباد ۲۹۹، ۴۱۰، ۶۴۸
 امیر تیمور کلالی، محمد ابراهیم ۵۵۲
 امیلیانوف [کنسول شوروی در تهران] ۵۷۵

کردستان] ۶۲۷
 افشار، نادر شاه ۵۵۰
 افغانستان ۳، ۴۱۵
 افغانستان، دولت ۴۱۹
 افغانها ۵۸۰
 اقبال (دکتر) ۳۲۷
 اقبال، خسرو [از دستگیرشدگان دوره اشغال]
 ۴۱۲، ۴۱۳
 اقیانوس آرام ۲۰۷
 اقیانوس اطلس ۲۰۶
 اقیانوس کبیر ۲۰۷
 اکونومی، باقر ۶
 الاهرام، روزنامه ۳۳۹
 الجزایر ۳۷۹
 السالوادور ۴۱۷
 العراق، روزنامه ۶۱۱
 المصری، روزنامه ۴۶
 الموتی، ضیاء [عضو حزب توده چالوس] ۶۷۳
 الیوم، روزنامه ۴۶
 ام القصر ۱۸۰
 امجدی ۶۵۶
 امریکا؛ در غالب صفحه ها آمده است
 امریکا، ارتش ۴۵۹، ۵۳۳، ۶۰۲، ۶۰۸
 امریکا، ایالات متحده ۶۵، ۱۹۰، ۲۰۶
 ۳۳۹، ۴۱۷، ۴۲۵، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۸
 ۶۰۴
 امریکا، دولت ۱۶۶، ۲۵۵، ۲۵۶، ۳۱۴
 ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۳۱، ۳۳۵
 ۳۴۴، ۳۴۷، ۳۵۱، ۳۵۲، ۳۷۴، ۳۷۵
 ۳۸۵، ۳۸۹، ۴۰۷، ۴۱۰، ۴۲۱، ۴۳۷
 ۴۴۰، ۴۴۴، ۴۴۷، ۴۵۶، ۴۸۱، ۴۸۴
 ۴۸۶، ۴۸۸، ۴۹۵، ۵۳۳، ۶۱۱، ۶۱۵

است	انارک ۲۳۶
انگلیس، راه آهن ۳۹۸	انتظام، نصرالله ۵۸۸
انگلیس، ستاد ارتش ۵۶۷	انجمن خواربار خاورمیانه ۴۳۲
انگلیس، سفارت؛ در غالب صفحه ها آمده	اندیشک ۶۳۸، ۶۴۰، ۶۴۶، ۶۴۸
است	انزلی ۵۰
انگلیس، شرکت نفت ۱۶۱	انزلی، بندر ۶۱
انگلیس، قوای ۵۸، ۶۱، ۶۵، ۶۷، ۶۸، ۷۲،	انصاری، هوشنگ ۶
۷۹، ۹۲، ۹۴، ۱۴۹، ۱۸۴، ۴۳۱، ۴۵۸،	انقلاب آذر، خلیل [بنیانگذار اتحادیه
۴۵۹، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۴۰، ۶۴۶، ۶۴۷	کارگران] ۴۶۴، ۵۳۴، ۵۳۵
انگلیس، قشون ۸۹، ۱۰۲، ۲۰۹، ۲۱۲،	انقلاب اسلامی ۶
۲۳۰، ۲۳۷، ۲۴۹، ۲۹۸، ۶۰۵، ۶۳۱	انگلستان ۲، ۴۰، ۵۹، ۶۸، ۸۹، ۹۰، ۱۰۱،
انگلیس، مجلس ملی ۶۴۲	۱۰۳، ۱۱۹، ۱۶۶، ۱۷۱، ۱۷۹، ۱۸۲،
انگلیس، نیروی ۱۷۴، ۲۳۱، ۲۸۹، ۵۴۰،	۱۹۷، ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۱۲، ۲۴۴، ۲۴۵،
۵۴۱	۲۴۷، ۲۴۸، ۲۶۰، ۲۶۴، ۳۱۲، ۳۱۶،
انگلیس، نیروی دریائی ۶۷۰	۳۳۴، ۳۳۵، ۳۸۳، ۴۲۰، ۴۴۴، ۴۴۶،
انگلیس، نیروی هوایی ۲۲۲، ۲۳۱، ۶۳۱،	۴۵۰، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۶، ۴۵۹، ۴۶۵،
انگلیسیها ۵۹، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۵، ۱۵۰،	۴۶۸، ۴۷۲، ۴۷۶، ۴۸۸، ۴۹۹، ۵۰۰،
۱۵۹، ۱۶۵، ۱۶۶، ۲۰۳، ۳۵۴، ۴۵۰،	۵۰۲، ۵۰۳، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۲۲، ۵۲۴،
۴۸۱، ۴۹۳، ۵۸۴، ۶۲۶، ۶۳۳	۵۴۳، ۶۰۷، ۶۲۱، ۶۲۸، ۶۳۹
انگلیسی، نیروهای ۴، ۹، ۲۵۰، ۲۵۴،	انگلستان، پادشاه ۴۰، ۴۱، ۴۴، ۵۵، ۵۸،
۲۸۳، ۴۱۰، ۶۳۶	۹۰، ۹۲، ۹۳، ۹۹، ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۸۰،
انگلیسیها ۳۵، ۱۲۸، ۱۷۹، ۲۱۱، ۲۱۳،	۱۹۶، ۲۰۷، ۲۲۹، ۲۶۰، ۲۶۲، ۲۸۱،
۲۳۵، ۲۴۴، ۲۵۰، ۲۷۸، ۲۷۹، ۳۰۳،	۳۰۴، ۳۲۰، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۳۵، ۳۳۹،
۳۲۰، ۳۲۸، ۴۹۴، ۵۱۳، ۵۳۵، ۶۰۷،	۳۵۴، ۳۸۰، ۳۲۴، ۴۲۱، ۴۲۳، ۴۵۰،
۶۷۰، ۶۷۴	۴۵۳، ۴۷۷، ۴۸۱، ۴۸۶، ۵۲۴، ۵۶۶،
انگلیسیهای فنلاند ۱۱۸	۵۷۱، ۶۰۰، ۶۲۸، ۶۳۲، ۶۴۹، ۶۵۹
اورامان ۱۱۹	انگلستان، مجلس عوام ۶۳۷، ۶۴۲
اورمیة ۱۳۴، ۱۸۷، ۲۰۲، ۲۰۸	انگلیس، در غالب صفحه ها آمده است
اھر ۱۱	انگلیس، اتحادیه بازرگانی ۴۹۸
اھلرس [تبعه آلمان] ۹۹	انگلیس، ارتش ۶۰، ۶۱، ۱۸۲، ۲۲۸، ۲۶۷،
اھواز ۱۰، ۱۲۵، ۱۲۹، ۱۳۲، ۱۵۴، ۱۵۵،	۳۱۱، ۳۷۰
۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۵، ۱۷۶، ۱۷۸، ۱۸۰،	انگلیس، دولت؛ در غالب صفحه ها آمده

ایران، راه آه‌ن ۳۱۷، ۳۸۰، ۴۷۷، ۴۸۰،
۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۷، ۴۹۶،

۵۳۳، ۵۷۱، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۸

ایران، شاهنشاه ۱۸، ۱۹، ۵۲، ۱۹۰، ۱۹۱،

۲۳۴، ۴۶۵، ۵۲۲

ایران، مشروطیت ۳۳۹، ۳۶۷

ایران، نیروی دریایی ۵۸۴، ۵۸۷، ۶۰۰

ایران، نیروی هوایی ۳۰۳، ۳۵۷

ایرانیان ۴۸، ۹۲، ۱۳۷، ۲۵۸، ۲۶۰، ۲۶۱،

۲۶۲، ۳۲۲، ۳۱۹، ۲۸۲، ۲۷۵، ۳۲۵،

۳۴۱، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۵۵، ۳۶۸، ۳۹۲،

۵۰۷، ۵۲۵، ۶۴۷

ایرانیها ۱۰، ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۷۹، ۴۹۴، ۴۹۸

ایرلند ۱۹۰، ۱۹۱

ایرلند [و ایرلاند] شمالی ۳۴۵، ۳۴۸، ۳۴۹،

۳۵۸، ۴۱۷، ۴۴۰، ۴۴۳

ایزه، روستا ۶۷۱

ایسلاند [ایسلند] ۳۱۶

ایتالیا ۲۹، ۱۶۰، ۶۱۶

ب

بابل ۷۹، ۸۹، ۹۱، ۱۶۰، ۶۷۴

بابلسر، ناوچه ۵۸۷

باجگیران ۱۴۵، ۱۶۸

بادکوبه ۵۱، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۷

بادوگلیو [ژنرال، رئیس حکومت ایتالیا] ۴۴۴

بازرگان، راه ۱۴۳

بافرخان ۶۱۸

بالتیک ۶۱۶

بالکان ۶۲۰

بانه ۱۹۹

بجنورد ۱۴۵، ۱۶۸، ۲۲۱

۲۳۲، ۲۳۵، ۲۴۲، ۲۵۸، ۲۶۰، ۲۶۲،

۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۷، ۲۸۸، ۲۸۹، ۲۹۰،

۲۹۲، ۲۹۵، ۲۹۸، ۳۹۸، ۵۵۴، ۶۴۸

۶۷۰، ۶۵۰، ۶۴۹

اهواز، خط آه‌ن ۴۹۵

ایتالیا ۹۴، ۹۹، ۱۰۲، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۱۶،

۱۱۷، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۴،

۱۲۶، ۱۲۷، ۱۳۰، ۱۳۱، ۲۹۵، ۳۲۳،

۴۵۰

ایتالیا، ارتش ۴۲۳

ایتالیا، سفارت ۹۴، ۹۹، ۱۰۲، ۱۰۴، ۱۰۵،

۱۱۶، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۴،

۱۲۶، ۱۲۷، ۱۶۰

ایتالیا، سفارت پادشاهی ۱۳۰، ۱۳۱

ایتالیا، دولت پادشاهی ۱۲۶

ایتالیا، رادیو ۹۹، ۱۰۲

ایتالیای فاشیست ۴۴۴

ایتالیاییها ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۱۶، ۱۲۱، ۱۴۶

ایدن، سرآنتونی ۳۰، ۳۴، ۶۲، ۱۲۹،

۱۶۶، ۱۸۵، ۱۸۶، ۳۲۰، ۴۲۳، ۴۴۴،

۴۴۸، ۴۵۰، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۶، ۴۵۹،

۴۶۸، ۵۱۰، ۵۱۴، ۵۲۳، ۵۲۵، ۶۳۷

ایران، در غالب صفحه‌ها آمده است

ایران آزاد، ستاد فرماندهی ۳۱۰

ایران، بانک شاهنشاهی ۲۹۴، ۲۹۷، ۳۱۰،

۳۱۱، ۳۱۳

ایران بانک ملی ۲۹۴، ۳۱۱، ۳۱۳، ۴۸۷،

۴۸۸، ۵۳۷، ۶۶۵، ۶۶۶

ایران، جنگل‌های ۵۰۲

ایران، دولت؛ در غالب صفحه‌ها آمده است

ایران، دولت شاهنشاهی؛ در غالب

صفحه‌ها آمده است

- بحرین ۱۴۴
- بختیاری، خوانین ۶۷۰
- بختیاریها ۴
- بدر، احمد (نصیرالدوله) ۲۴۳
- بدر، محمود ۲۳۷، ۲۴۳
- بrazجان ۲۴۹
- بزلن ۲۴، ۲۵، ۱۱۷، ۱۲۰، ۱۲۶، ۱۳۲
- ۱۴۳، ۶۱۳، ۶۳۸
- برلن، رادیو ۲۵، ۳۴۰
- برلن، کنفرانس ۶۴۱
- برمه ۱۸۱
- بروجرد ۲۵۱، ۳۶۱، ۳۶۴
- بریتانیا ۹، ۱۷۱، ۱۸۳، ۱۹۰، ۲۷۸، ۲۸۰
- ۴۸۱
- بریتانیا، ارتش ۱۸۱
- بریتانسیا، دولت ۴۲۳، ۱۸۳، ۱۸۲، ۵۷۶
- ۶۲۱، ۶۰۴
- بریتانیا، قوای ۶۱، ۱۸۰
- بریتانیا، نیروی هوایی ۳۵۷
- بریتانیای کبیر ۱۱، ۴۴، ۵۷، ۸۹، ۹۲
- ۱۹۸، ۳۴۵، ۳۴۸، ۳۴۹، ۳۵۱، ۳۵۷
- ۳۵۸، ۴۱۷، ۴۴۳، ۴۵۳، ۵۲۶، ۶۲۱
- بریتانیای کبیر، پادشاه ۱۹۰، ۱۹۱
- بریتانیای کبیر، دولت ۵۲، ۸۸، ۸۹، ۹۰
- ۹۳، ۱۰۲، ۲۴۱
- بریتانیای کبیر، نیروی هوایی ۳۵۸
- بریتانیا ← بریتانیا
- بزرگراه، رسدبان فضل الله [از دستگیرشدگان
- دوره اشغال] ۱۴۵
- بزرگ نسیا، عزت الله [عضو سازمان جوانان
- اراک] ۵۴۲
- بستان ۱۵۴
- بسن، ژنرال فرانک. س [افسر بلندپایه
- امریکا] ۶۰۲، ۶۰۸
- بصیره ۱۰، ۹۸، ۱۵۸، ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۶
- ۱۷۹، ۱۸۰، ۲۹۲، ۳۱۱، ۴۹۵
- بعضی از اسناد مربوط به مبارزه با مداخلات
- بیگانگان در امور کشوری از آغاز
- بنیانگذاری شاهنشاهی پهلوی، کتاب ۷
- بغازها ۶۱۶
- بغداد ۱۷۹، ۱۸۰، ۳۳۹، ۴۴۷، ۴۶۵، ۶۱۰
- ۶۱۱، ۶۱۳
- بلژیک ۱، ۱۴۸، ۴۱۷، ۴۲۲، ۵۳۶
- بلشویزم ۴۳۵
- بلشویکها ۲۶۵، ۲۶۶
- بلغارستان ۱۲۶، ۱۶۰، ۳۲۳
- بلغارستان، دولت ۱۲۶
- بلغارستان، سفارت ۱۲۶، ۱۶۰
- بلنهایم، هواپیما ۱۷۴
- بلوچها ۴
- بم ۱۵۷
- بمبورا، کشتی ۱۵۸
- بمبئی ۴۲۲
- بناب ۱۵۷، ۳۱۴، ۳۱۵
- بورا، گوستاو [تیغه آلمان] ۵۱
- بوشهر ۱۷۲، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۵، ۳۶۵، ۵۶۸
- ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۷۴
- بوشهری، امیرهمایون [از دستگیرشدگان دوره
- اشغال] ۴۱۳
- بوشهری، جواد [از دستگیرشدگان دوره
- اشغال] ۴۱۲
- بوکان ۶۲۷
- بولارد، سرریدر ویلیام ۳۱، ۷۶، ۷۹، ۱۰۱
- ۱۰۳، ۱۳۲، ۱۹۰، ۱۹۳، ۱۹۴، ۱۹۵
- ۱۹۷، ۲۰۸، ۲۱۰، ۲۱۲، ۲۲۲، ۲۳۰
- ۲۳۲، ۲۵۸، ۲۶۰، ۲۶۳، ۲۷۵، ۲۸۸

پان ترکیسم ۱۰
 پاوه ۱۹۹
 پایپیر [سرهنگ، وابسته نظامی سفارت
 انگلیس در تهران] ۶۷۰
 پرل هاربور، بندر ۲۰۷
 پرینس اف ولز، کشتی ۲۰۶
 پزشکیان [مهندس، رییس اداره سیلو] ۳۲۶
 پلشت بری ۵۶۲، ۵۶۳
 پنجوب ۱۹۹
 پنجوین ۱۹۹
 پوپوف [سرهنگ، افسر بلند پایه شوروی] ۱۷۹
 پوتسدام ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۲۲، ۶۳۷، ۶۴۹
 پوتسدام، کنفرانس ۶۲۱، ۶۴۲
 پوست. م [کاردار سفارت سوئد] ۴۱۷
 پهلوی [انزلی] ۶۱، ۸۳، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸،
 ۱۱۴، ۱۳۴، ۱۸۰، ۶۷۱
 پهلوی، بندر [بندر انزلی] ۵۲، ۶۵، ۱۳۴
 ۱۵۳، ۲۵۵، ۲۶۶، ۳۸۴، ۵۸۱، ۶۷۱
 پهلوی، خاندان ۱۳۷
 پهلوی دژ ۶۵۱
 پهلوی، رضا ۶۵
 پهلوی، رضاخان ۳، ۹، ۷۲
 پهلوی، رضاشاه ۴، ۱۸، ۲۸، ۳۳، ۶۵،
 ۱۳۶، ۱۳۷
 پهلوی، کاخ ۲۳۴
 پهلوی، محمدرضا ۱۳۷، ۱۴۲، ۱۴۳، ۲۳۴،
 ۴۲۱، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۶۵
 پهلوی، محمدرضا شاه ۶، ۴۲۱، ۴۲۴
 پیشه وری، جمفر ۶۶۶، ۶۶۸، ۶۶۹
 پیمان آتلانتیک ۴۶۵
 پیمان ژانویه ۱۹۴۲ [عهدنامه سه جانبه ۲۹
 ژانویه ۱۹۴۲] ۴۶۹، ۴۷۴، ۴۷۲، ۴۷۳،
 ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۸۰، ۴۸۱

۲۸۹، ۲۹۱، ۲۹۷، ۲۹۸، ۳۰۴، ۳۱۰،
 ۳۱۳، ۳۲۱، ۳۲۴، ۳۳۲، ۳۳۵، ۳۳۹،
 ۳۵۶، ۳۶۱، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۸۰، ۳۸۳،
 ۴۴۸، ۴۵۰، ۴۷۷، ۴۷۱، ۴۷۳، ۴۷۴،
 ۵۲۵، ۵۸۸
 بویراحمدیها ۳۲۱
 بوین، ارنست [وزیر امور خارجه انگلیس]
 ۶۲۸، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۴۰، ۶۴۲
 بهارستان ۲۰۲
 بهبهان ۳۹۲، ۳۹۷، ۴۴۸، ۴۴۹
 بهشهر ۵۵۶
 بهمش، ایل ۶۷۱
 بیات، کاوه ۷
 بیات، مرتضی قلی [استاندار آذربایجان]
 ۵۸۴، ۶۶۱، ۶۶۴، ۶۶۵
 بیجار ۱۹۹
 بیرجند ۳۲۷
 بیروت ۴۶، ۴۴۷
 بیست و پنجم شهریور، چاپخانه ۶، ۷
 بین النهرین ۴۹۳، ۵۰۰

ب

پاترسون، رابرت. پی [وزیر جنگ امریکا]
 ۶۵۹
 پاسیفیک ۱۸۱
 پارس، خبرگزاری ۱۳، ۳۰۳
 پارسی نبار [سرهنگ، فرماندار نظامی بهبهان
 و کوهکلیویه] ۳۹۷
 پاریس ۶۰۸
 پازند ۲۹۰
 باطاق، گردنه ۱۰، ۱۷۶، ۱۷۷
 پاناما ۴۱۷

۴۸۴، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۴، ۴۹۸

۶۰۴

پیمان سه گانه ۳۱۸، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۷

۳۲۸، ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۴۰، ۳۴۴، ۳۹۷

۴۴۰، ۵۲۵، ۵۳۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶

۶۲۸، ۶۲۹

پیمان سه گانه، کتاب

ت

تاج بخش، دکتر آصف ۵۶۱

تاس، خبرگزاری ۳۳۳

تاکستان ۱۷۱، ۲۵۳

تامسون، میجر ژنرال جیمز نوئل ۱۷۹، ۱۸۲

تایمز، روزنامه ۴۷، ۴۳۱

تایمز بغداد، روزنامه ۶۱۳

تبریز ۱۱، ۵۰، ۶۱، ۶۷، ۱۷۰، ۱۸۷، ۲۰۲

۲۰۴، ۲۲۳، ۲۲۸، ۲۴۵، ۲۸۵، ۲۹۶

۴۹۵، ۵۳۴، ۵۴۷، ۵۹۹، ۶۱۷، ۶۱۸

۶۳۰، ۶۳۱، ۶۵۱، ۶۶۱، ۶۶۴، ۶۶۶

۶۶۹

تبریز، راه آهن ۱۳۴، ۴۹۶

تدین، سید محمد ۴۲۵

ترابیان، جمشید ۶

تراب [تبعه آلمان] ۵۱

تربت جام ۱۴۵

تربت حیدریه ۵۵۲

ترکمانچای، عهدنامه ۵۵۱

ترکمنستان شوروی ۵۱

ترکیه ۲، ۹، ۱۰، ۶۸، ۷۵، ۹۷، ۱۲۸

۱۳۰، ۱۳۱، ۱۸۱، ۲۵۱، ۳۷۹، ۳۸۰

۳۸۶، ۴۱۵، ۴۳۴، ۶۱۶، ۶۲۶، ۶۳۴

ترکیه، ارتش ۱۸۱

ترکیه، دولت ۱۱۸، ۴۱۹

ترومن ۶۴۹

تفضلی [از دستگیرشدگان دوره اشغال] ۴۱۲،

۴۱۳

تقوایی، ابراهیم [عضو سازمان جوانان اراک]

۵۴۲

تقی زاده، سیدحسن ۳۱، ۳۰، ۱۶۵، ۱۸۲، ۱۸۳

۲۵۸، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۷، ۳۹۸

۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۸

۴۵۹، ۵۱۰، ۵۱۳، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۵

۶۱۶، ۶۲۰، ۶۲۷، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۶

۶۴۰، ۶۴۲، ۶۴۷

تکاب ۱۷۰، ۵۷۷

تمب، جزایر ۲۷

تنومه ۱۷۳، ۴۹۵

توده ایها ۶۳۳، ۶۷۱

توکیو، ۱۷، ۱۸، ۳۴۲

تهران، درغالب صفحه ها آمده است

تهران، آموزشگاه خلبانی ۲۸۸

تهران، رادیو ۵۸۸، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۱۰

تهران، سیلو ۳۰۷، ۳۰۸

تهران، فرودگاه ۴۶۸

تهران، کنفرانس ۴۴۴، ۴۶۵، ۴۶۸، ۵۱۷، ۵۲۲

تیاد کس [سرتیپ، فرمانده تیپ نهم زرهی

انگلیس در حمله به ایران] ۱۷۳

تیروچی [سفیر ایتالیا در تهران] ۱۲۲، ۱۲۶،

۱۳۱

ث

ثقفی [سرهنگ، رییس راه آهن اهواز] ۲۳۶

ج

جاسک ۱۴۴، ۲۲۲، ۶۷۴

۵۲۱، ۵۲۲، ۵۲۵، ۴۴۴، ۴۴۷، ۴۶۸،
۶۲۰
چکوسلواکی ۴۱۷
چوبیندر، روستا ۳۸۹، ۴۳۲
چونچنان، روستا ۱۰۷
چین ۶۸، ۱۸۴، ۴۱۷، ۴۲۰، ۴۳۰، ۴۳۴،
۴۶۵

حاجیان، بهپور [رییس اداره اقتصادی
برازجان] ۲۴۹
حاجی موسی، روستا ۱۷۰
حیانیه ۱۷۶، ۱۸۰
حیشه ۴۱۸
حزب توده ۵، ۴۶۴، ۵۳۳، ۵۴۳، ۵۵۵،
۵۵۶، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۸، ۶۳۰، ۶۳۱،
۶۳۴، ۶۳۹، ۶۷۱، ۶۷۸، ۶۸۲
حزب توده ایران، کمیته مرکزی ۵۵۶
حزب توده چالوس ۶۷۳
حزب دمکرات ۶۶۶
حزب عدالت ۶۴۹، ۶۵۰
حسن آباد دستگردان ۱۴۴
حسن کیاده، روستا ۱۰۷
حسنوتارای، جمال ۴۱۹
حسینیه ۴۹۵

حکمت، علی اصغر ۱۳
حکیم الملک، دکتر عباس [از
دستگیرشدگان دوره اشغال] ۴۱۲، ۴۱۳
حکیمی، ابراهیم ۶۰۱، ۶۱۲
حیادر، عشیره ۱۵۴
حیدرآباد ۷۹، ۸۹، ۹۱، ۱۶۰
حیدری، رسدبان محسن [از دستگیرشدگان

جاسک، بندر ۲۷، ۲۹
جانکی، ۶۷۰، ۶۷۱
جاویدان، انتشارات، ۱۰
جده ۴۴۷
جرج ششم ۴۲۱
جرنکان [کارمند بلندپایه وزارت خارجه
امریکا] ۴۵۸
جلالیه ۵۶۲
جلفا ۱۱، ۵۰، ۶۱، ۶۷، ۲۵۵، ۴۹۶، ۵۵۵
جلفا، راه آهن ۴۹۵
جلفای آذربایجان ۵۴۹
جم، محمود ۱۳، ۳۳۹
جمعه خان [کاردار افغانستان در تهران] ۴۱۹
جمعیت شیر و خورشید ۴۰۷
جنت آباد ۱۴۵، ۱۶۸
جنگ جهانی اول ۳، ۱۸۱، ۱۸۲
جنگ جهانی دوم ۱، ۱۹، ۱۷۱، ۲۰۷، ۴۶۵
جهانبانی، سر پاس محمدحسین (سرهنک،
سرتیپ) [رییس شهربانی] ۵۴۲، ۵۵۴
جهان بیگلو [سرگرد، از دستگیرشدگان
دوره اشغال] ۴۱۰
جهان بیگلو [سرهنک، از دستگیرشدگان
دوره اشغال] ۴۱۰
جهان نما، روزنامه ۴۳۵، ۴۳۶

ج

چابک [رییس تبلیغات سفارت انگلیس در
تهران] ۳۲۲
چالوس ۱۵۳، ۳۰۱
چانسی [کنسول انگلیس در خرمشهر] ۲۹۱
چرچیل، سروینستون ۱۰، ۱۹۸، ۲۰۶،
۳۱۹، ۳۲۰، ۳۴۰، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۱۷

دوره اشغال [۱۴۵

خلیج فارس ۳، ۲۷، ۷۹، ۱۲۰، ۱۳۰، ۱۷۲،
۱۷۶، ۱۸۰، ۳۳۹، ۵۳۳، ۵۵۴، ۶۱۱

۶۴۸، ۶۴۷، ۶۱۲

خلیج فارس، بنادر ۴۸۱

خلیج فارس، جزایر ۲۹

خلیجی [ناظر هزینة ناصر قشقایی] ۶۵۸

خلیجی، مهیار ۶

خمین ۳۴۱

خواجهی [رییس دادگستری اهواز] ۲۴۲

خوریان ۹۳

خوریان، کویر ۸۹

خوزستان ۶۲، ۶۷، ۱۴۴، ۱۵۴، ۱۷۴، ۱۷۸

۱۷۹، ۲۲۷، ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۸۸، ۲۹۴

۳۵۲، ۴۸۱، ۴۹۲، ۴۹۵، ۵۰۱، ۶۶۴

خوزستان، بنادر ۴۹۲

خوی ۲۴۳، ۵۵۲، ۵۵۴

خیابانی، شیخ محمد ۶۱۸

د

دارخوین ۱۷۳، ۱۷۵

داروغه [پاسیار، کفیل شهربانی رضائیه] ۱۱۵

دانتزیک، دالان ۱

دانمارک ۱، ۱۲۷، ۱۲۸، ۲۷۰

دانوب، رود ۲

دزفول ۹۱، ۱۰۰، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۱۶

دماوند ۶۶۱

دموکراتها ۶۶۱، ۶۶۴

دمیانویچ [دبیر کنسولگری شوروی] ۶۵۸

۶۵۹

دنیکر، دکتر ارمن [کاردار سوئیس در تهران]

۴۱۷

دوشان تپه ۲۸۱، ۲۸۲، ۳۵۷

خ

خادم، علی ۷

خاش چابهار ۱۵۸

خاطرات جنگ جهانی دوم، کتاب ۱۱

خالقی، روح الله [آهنگساز] ۶۱۸

خانقین ۶۱، ۶۲، ۷۹، ۸۹، ۹۱، ۱۵۹

۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۷۸، ۱۷۹

۵۷۵

خاورمیانه ۳۴

خاورمیانه در قرن بیستم، کتاب ۱۰

خراسان ۶۱، ۱۴۵، ۲۴۷، ۵۰۶، ۵۴۳

۵۵۴، ۵۵۶، ۶۲۳

خرم آباد ۷۹، ۸۹، ۹۱، ۱۰۰، ۱۰۴، ۱۰۵

۱۱۶، ۱۵۹، ۱۶۰، ۲۵۰، ۵۴۲، ۶۴۸

خرمشهر ۱۰، ۱۵۰، ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۵

۲۳۲، ۲۵۵، ۲۶۷، ۲۹۱، ۲۹۲، ۲۹۴

۳۶۴، ۳۹۸، ۴۹۵، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۶۴

خرمشهر، بندر ۴۹۵

خزعل، پسران ۲۹۲

خسروآباد ۳۲

خسروانی، سرهنگ محمود [نماینده ایران در

کنفرانس هوایی واشنگتن] ۵۷۷، ۵۷۹

۵۸۰

خسروپناه، سرتیپ محمود [فرمانده

ژاندارمری] ۵۹۲، ۶۰۰

خسروی، ۲۶۷، ۲۶۸

خلخال ۱۱، ۱۵۹، ۲۰۵

خلخال، محمدباقر [ادیب آذربایجان] ۵۵۱

خلعتبری، محمدرضا [از دستگیرشدگان دوره

اشغال] ۴۳۰

۲۸۵، ۲۹۶، ۳۴۱، ۳۵۵، ۴۲۵، ۴۳۰،
 ۵۴۰، ۵۴۱، ۵۹۹، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۷۱
 رضائیه ۱، ۹، ۱۱۵، ۱۳۴، ۱۴۷، ۱۴۸،
 ۱۵۶، ۱۸۷، ۲۰۲، ۲۰۸، ۲۲۳، ۲۴۳،
 ۲۸۱، ۲۸۵، ۲۹۶، ۳۵۶، ۳۹۲، ۴۳۷،
 ۶۴۱، ۶۵۴
 رضائیه، دریاچه ۸۹، ۴۹۵
 رضوانده ۶۷۱
 رفسنجان ۱۵۷
 رفعت، نصرالله [از دستگیرشدگان دوره
 اشغال] ۴۱۲
 رُم ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۴۶، ۱۲۰، ۳۲۰
 روایی، ناصر ۲۰۵
 روحبخشان، عبدالمحمد ۷
 رودانی، حسین [مدیر پست جانکی] ۶۷۱
 رودبار ۱۰۷، ۲۹۰
 رودسر ۱۰۷
 رودکی بخارائی ۵۴۸
 روزولت، فرانکلین ۶۵، ۲۰۶، ۲۰۷، ۴۲۳،
 ۴۲۴، ۴۶۳، ۴۶۵، ۴۶۸، ۵۱۳، ۵۱۴،
 ۵۱۷، ۵۲۲
 روس ۲۰، ۵۰، ۶۲، ۹۷، ۱۸۶، ۳۸۹، ۴۲۲،
 ۴۴۶، ۵۸۷، ۶۱۶
 روس، بانک استقراضی ۵۰
 روس، دولت ۳۱، ۶۲، ۶۸، ۱۱۷، ۱۱۸،
 ۱۳۶، ۱۵۹، ۴۲۳، ۴۴۷، ۶۱۶، ۶۳۷،
 ۶۳۸
 روس، سفارت ۶۵۸
 روس، قوای ۶۱، ۶۵، ۶۸، ۱۴۶، ۱۸۰،
 ۴۵۸، ۶۳۷، ۶۴۰، ۶۴۲
 روسها ۱۰، ۳۵، ۵۰، ۶۵، ۸۳، ۸۴، ۹۷،
 ۱۰۸، ۱۱۴، ۱۱۹، ۱۲۵، ۱۳۴، ۱۴۵،
 ۱۴۶، ۱۵۰، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۵

دوکونچن کما [وزیر خارجه چین] ۴۳۱
 دولتشاهی، عباس [کادار ایران دربغداد]
 ۶۱۳
 دومینیکن ۴۱۷
 دیلم، بندر ۷۹، ۸۹، ۹۱، ۱۶۰
 دیلی تلگراف، روزنامه ۳۳۹
 دیلی نیوز، روزنامه ۶۲۱
 دین [ژنرال، افسر بلند پایه امریکا] ۴۵۹
 دیوان دره ۱۷۰، ۱۹۹
 دیهیم [پاسیار، کفیل شهربانی مشهد] ۱۴۵،
 ۱۶۷

ر

رابینوینچ [کمیسر نظامی رشت] ۹۷
 رادسر، سر پاس ادیب السلطنه (سرهنگ،
 سرتیپ) [رییس شهربانی] ۲۰۲، ۲۳۳،
 ۲۶۱، ۲۷۸، ۲۹۵، ۳۲۵، ۳۵۷
 راد، یاور آزاد [رییس شهربانی گرگان] ۱۶۷
 راز پایندگی، کتاب ۶
 رازگون [ستوان، معاون دژبانی رشت] ۹۷
 رامهرمز ۸۹، ۹۱، ۲۶۴
 راوانوویچ، فون [تبعه آلمان] ۵۱، ۵۲
 رتبه ۱۸۰
 رزاقی، بهزاد ۲۰۵
 رزن ۱۴۴
 رسا، انتشارات ۷
 رستم آباد ۲۹۰
 رستم، سلیمان [شاعر آذربایجان شوروی]
 ۵۴۷
 رشت ۶۱، ۸۲، ۸۳، ۸۴، ۸۷، ۸۸، ۹۷،
 ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۵۶،
 ۱۵۹، ۱۷۰، ۲۲۸، ۲۵۲، ۲۶۹، ۲۷۷

ز

زابل ۲۵۶، ۲۵۷، ۲۶۷، ۵۸۰، ۶۳۵
 زابل، پادگان ۳۵
 زاهدان ۱۵۸، ۲۵۵
 زاهدی [از دستگیرشدگان دوره اشغال] ۴۱۲
 زاهدی [سرهنک، معاون لشکر ۲ مرکز] ۶۵۷
 زاهدی، سرلشکر فضل الله ۱۵۶، ۳۰۴
 زبیری، روستا ۱۷۷
 زکی [شاعر آذربایجانی] ۵۵۰
 زلاند جدید ۴۱۷
 زنجان ۱۱، ۷۹، ۸۹، ۹۱، ۹۹، ۱۵۷، ۱۶۰،
 ۲۲۸، ۲۵۴، ۲۶۵، ۲۶۹، ۲۷۹، ۲۸۰
 ۵۵۶، ۵۵۹، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۹
 زند، ابراهیم ۵۸۴
 زندگی. ح [سرکنسول ایران در بادکوبه] ۵۴۶
 زیرآب، روستا ۷۹، ۸۹، ۹۱، ۱۶۰
 زیمنس [کمپانی آلمانی] ۵۲

ژ

ژاپن [وژاپون] ۱۲۸، ۳۴۲، ۵۰۰، ۵۸۷،
 ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۱۱، ۶۲۵، ۶۲۸، ۶۳۰
 ۶۳۷، ۶۳۹، ۶۴۲، ۶۴۶، ۶۵۵
 ژاپن، دولت ۴۶۹، ۴۷۸
 ژاپن، سفارت ۲۱۱، ۳۴۱، ۳۴۲
 ژاپن، نیروی هوایی ۲۰۷
 ژورنال ایتالی، روزنامه ۴۶
 ژنرال و مدیریت نظامی، کتاب

س

ساری ۱۵۱، ۴۷۷، ۵۱۴، ۵۸۸، ۵۸۹،
 ۵۹۱، ۵۹۳
 ساری، عثمان [شاعر آذربایجان شوروی]
 ۵۴۷

۱۶۶، ۱۸۳، ۱۸۶، ۲۱۳، ۲۶۵، ۲۸۰،
 ۳۰۱، ۳۱۳، ۳۱۴، ۴۴۶، ۴۴۹، ۴۵۰،
 ۴۵۸، ۴۷۷، ۴۹۳، ۴۹۹، ۵۱۳، ۵۳۳،
 ۶۰۷، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۲۲، ۶۲۸، ۶۳۶،
 ۶۴۲
 روسیه ۹، ۱۱، ۳۸، ۴۶، ۵۱، ۶۷، ۱۱۴،
 ۱۳۴، ۱۴۶، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۸۴، ۲۱۳،
 ۲۴۴، ۳۳۹، ۳۷۰، ۳۸۴، ۴۳۱، ۴۳۲،
 ۴۳۴، ۴۴۶، ۴۵۳، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷،
 ۴۵۸، ۴۷۷، ۴۹۳، ۴۹۶، ۴۹۸، ۵۰۰،
 ۵۰۳، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۱۳، ۶۱۳،
 ۶۲۱، ۶۱۶
 روسیه تزاری ۱۳۴
 روسیه، دولت ۴۹
 روسیه شوروی ۴۴۴، ۵۳۳، ۶۱۵
 روسیه، قوای ۷۲
 رومانی ۹۴، ۹۹، ۱۰۲، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۱۶،
 ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۴، ۱۲۶، ۱۲۷،
 رومانی، سفارت ۹۴، ۹۹، ۱۰۲، ۱۰۴،
 ۱۰۵، ۱۱۶، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۴،
 ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۶۰
 رویال، دانشکده ۱۸۱
 رویال انجینیرز ۲۹۷
 رویتز، خبرگزاری ۳۰۳
 رهنما (دکتر) [رییس بهداری ساوه] ۳۷۴
 رهنما، زین العابدین [وزیر مختار ایران در
 پاریس] ۶۰۸
 ریاضی (سرلشکر) ۶۰۱
 ریاضی، سرلشکر علی ۶۰۶
 رین تروپ ۱
 رئیس، محسن [وزیر مختار ایران در بغداد]
 ۶۱۱

سر پل ذهاب ۱۴۴، ۱۵۶، ۱۷۷
 سرتیپ پور [یاور، از دستگیرشدگان دوره
 اشغال] ۱۲
 سرخس ۱۶۸، ۱۴۵
 سرگیف [معاون کمیساریای بازرگانی
 خارجی شوروی] ۴۵۹
 سروش، عیسی [فرماندار تهران] ۶۲۲
 سطوتی [سرتیپ، معاون ژاندارمری] ۴۱۲
 سعدآباد، پیمان ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۹، ۴۲۰
 سعدآباد، کاخ ۶، ۸۳
 سعدی [شاعر] ۴۵۳، ۴۵۶
 سعیدی، رسد بان نصرالله [از دستگیرشدگان
 دوره اشغال] ۱۴۵
 سفیدرود، ناوچه ۵۸۷
 سقر ۱۹۹، ۵۷۱
 سلجوقی [سرهنگ، جمعی لشکر گیلان] ۸۴
 سلطان آباد (اراک) ۱۷۸، ۱۸۰، ۲۶۰،
 ۲۶۲، ۲۸۹، ۳۰۴، ۳۱۹، ۳۳۵، ۳۵۶
 ۳۶۱، ۳۶۴
 سلطنت آباد ۷۵، ۲۶۰، ۵۳۴
 سلیمانیه ۱۹۹
 سملقان ۲۲۱
 سمنان ۷۹، ۸۹، ۹۱، ۱۰۲، ۱۰۴، ۱۰۵،
 ۱۱۶، ۱۲۹، ۱۵۱، ۱۶۰، ۳۰۵
 سمیع [بخشدار پهلوی = انزلی] ۱۰۷
 سنگلج ۶۶۴
 سنندی، شرکت هواپیمائی ۲۲۲
 سورک، روستا ۲۴۲
 سوریه ۱۷۱، ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۶، ۲۹۶، ۶۰۷
 سوسنگرد ۱۵۴
 سولد [یا سولود، دبیر سفارت شوروی در
 تهران] ۲۸۶، ۳۱۰، ۳۱۲
 سولده، روستا ۱۵۱، ۱۵۸

سازمان اسناد ملی ایران ۷
 سازمان جوانان اراک ۵۴۱، ۵۴۲، ۵۴۳
 ساسانیان، سلسله ۵۵۰
 ساعد، محمد ۲۰، ۵۹، ۶۱، ۶۷، ۷۵، ۸۱،
 ۹۷، ۱۶۵، ۲۴۹، ۲۹۸، ۳۲۳، ۳۳۱،
 ۳۳۳، ۳۳۴، ۳۳۶، ۳۴۵، ۳۴۹، ۳۶۵،
 ۳۷۰، ۳۸۳، ۳۹۰، ۳۹۷، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۲۰،
 ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۳۱، ۴۳۴، ۴۳۷،
 ۴۴۰، ۴۴۵، ۴۵۹، ۴۶۸، ۵۱۴، ۵۲۰،
 ۵۲۲، ۵۶۷، ۵۷۵
 ساکیسن [کارمند عالیرتبه کمیساریای امور
 خارجه شوروی] ۴۵۹
 سالار هند، روزنامه ۱۷، ۱۸
 سامانیان، سلسله ۵۴۸
 سانفرانسیسکو ۶۰۱، ۶۰۵، ۶۰۶
 سانوف، ویلهلم [تبعه آلمان] ۵۱
 ساوجبلاغ ۱۷۹
 ساوه ۳۷۴، ۳۷۹، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۹، ۶۲۰
 سایکس، کریستفر [کارمند سفارت انگلیس
 در تهران] ۱۸۳
 سبزآباد، روستا ۶۵۸
 سبزواری ۱۵۸، ۱۶۷، ۲۴۲، ۲۶۳
 سبعاوی، یونس [تبعه عراق] ۹۹
 سپه، میدان ۶۰۱
 سپهبدی، انوشیروان ۴۵۹، ۶۰۵، ۶۱۱
 ۶۲۴، ۶۲۶، ۶۲۸
 سپهر، ابراهیم [از دستگیرشدگان دوره
 اشغال] ۴۳۰
 ستارخان ۵۴۷، ۶۱۸
 سجادی [دکتر، از دستگیرشدگان دوره
 اشغال] ۴۱۲
 سجادی، دکتر محمد ۱۴۸
 سراب ۱۱، ۵۵۶

شاه‌آباد ۱۰، ۱۴۴، ۱۷۰، ۱۷۱، ۱۷۳،

۱۷۶، ۱۷۷، ۱۷۸، ۲۶۳

شاهیپور، بندر ۶۲، ۶۷، ۹۸، ۱۷۲، ۱۷۳،

۱۷۶، ۱۸۰، ۴۱۰، ۴۹۵

شاهراه فرماندهی، کتاب ۹

شاهرود ۷۵، ۷۹، ۸۹، ۹۱، ۱۰۲، ۱۰۴،

۱۰۵، ۱۱۶، ۱۵۰، ۱۶۰

شاهسون ۶۱۶، ۶۱۹

شاهسون بغدادی، ایل ۶۱۷

شاهسونها ۶۱۹

شاهی ۴۷۷، ۵۵۶، ۵۸۹، ۵۹۱، ۶۲۳،

۶۲۴، ۶۷۸، ۶۸۲

شایان [فرماندار ساری] ۵۹۱

شایسته، محمد [وزیرمختار ایران در

واشنگتن] ۳۱۷، ۳۲۲، ۳۲۴، ۳۲۵،

۳۲۸، ۳۳۲، ۳۴۴، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۳۰،

۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۹، ۵۶۸، ۶۰۹، ۶۱۳،

۶۱۵

شبستری [عضوفرقه دمکرات] ۶۶۸

شرفخانه ۴۹۵

شرفی بدر، امیر [از دستگیرشدگان دوره

اشغال] ۴۱۲

شرکت نفت انگلیس و ایران ۳۵۲

شروین [دکتر، از دستگیرشدگان دوره

اشغال] ۴۱۲، ۴۱۳

شردان، ج. پ. ۳۱۱، ۳۲۶، ۴۲۵، ۴۸۹

شریف‌آباد قزوین ۶۵۷

شط العرب ۱۷۳، ۴۹۵، ۵۸۴

شفارود ۱۰۷

شکیبا [یاور، رئیس شهربانی خرم‌آباد] ۲۵۰

شمسا، سیداحمد [از دستگیرشدگان دوره

اشغال] ۴۱۲

شمیران ۸۳

سویس ۱۱۸، ۲۶۱

سویس، دولت ۱۲۸، ۴۱۶، ۴۲۰

سویس، سفارت ۱۱۸، ۲۴۷، ۳۲۳، ۴۱۷،

۴۲۰

سوئد، سفارت ۳۲۳، ۴۱۷، ۴۲۰

سوئد، دولت ۱۱۸، ۴۱۶، ۴۲۰

سوئز، کانال ۳۴

سهم ایران در پیروزی متفقین در جنگ

جهانی دوم، کتاب ۷

سهیلی، علی ۷۵، ۹۹، ۱۱۷، ۱۱۹، ۱۲۰،

۱۲۵، ۱۲۶، ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۲، ۱۳۳،

۱۴۳، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۵۰، ۱۶۵، ۱۶۷،

۱۸۶، ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۳، ۱۹۴، ۱۹۵،

۱۹۶، ۲۱۰، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۲۳، ۲۲۹،

۲۳۰، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۴۳، ۲۵۶،

۲۸۴، ۳۵۵، ۳۶۴، ۳۶۸، ۴۱۴، ۴۴۴،

۴۵۰، ۴۵۳، ۴۵۴، ۵۱۴، ۵۲۰، ۵۲۱،

۵۲۶

سیاح، حمید [مدیرکل وزارت خارجه] ۳۶،

۴۰، ۱۲۵

سیاسی، دکتر علی اکبر ۳۶۱

سیف، پاسیار عبدالله (سرهننگ) [کفیل

شهربانی] ۴۳۰، ۴۶۴، ۵۳۴، ۵۶۸،

۵۴۷، ۵۷۶

سینزنیفسکی [سرهننگ، رییس ساخلورشت]

۹۷

ش

شا [نایب سرهننگ، افسر انگلیسی] ۳۷۰

شادگان ۱۷۰

شاکری [کفیل فرمانداری گرگان] ۶۵۱

شاه، بندر ۴۷۷، ۵۳۳، ۶۵۱، ۶۵۴، ۶۵۵

۱۹۱، ۱۹۷، ۱۹۸، ۳۲۳، ۳۳۳، ۳۴۰
 ۳۴۸، ۳۵۱، ۴۲۴، ۴۴۳
 شوروی، قشون ۸۱، ۱۰۲، ۱۰۷، ۱۰۷، ۱۴۹
 ۱۵۰، ۲۰۰، ۳۱۴، ۴۸۵، ۶۳۲
 شوروی، قوا ۵۹، ۶۵، ۷۹، ۹۱، ۹۲، ۹۴
 ۱۰۶، ۱۱۷، ۱۴۵، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۷۹
 ۴۳۱، ۴۳۳، ۶۳۷، ۶۳۸
 شوروی، نیروهای ۲۰۸، ۲۱۳، ۲۲۳، ۲۴۲
 ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۳، ۲۵۶، ۲۷۹، ۴۳۷
 ۴۴۴، ۵۸۱، ۵۸۸، ۵۹۹، ۶۲۳، ۶۲۶
 ۶۳۱، ۶۳۶، ۶۳۹، ۶۵۷
 شوروی، نیروی دریایی ۶۱
 شوروی، نیروی هوایی ۶۱، ۶۱
 شورویها ۱۷۹، ۱۸۰، ۲۵۳، ۶۲۶، ۶۲۸
 ۶۳۳، ۶۴۱، ۶۴۸، ۶۵۱، ۶۵۴، ۶۵۹
 شونمان [تبعه آلمان] ۹۹
 شهرری ۳۴۲
 شهسوار ۱۱۴، ۶۷۳
 شیراز ۸۲، ۲۲۱، ۳۳۶، ۴۳۵، ۴۳۶، ۵۳۵
 ۵۵۶
 شیرگاه ۵۵۶
 شیرگاه، پاسگاه ۵۸۹
 شیروان ۲۷۹
 شیر و خورشید سرخ ۴۰۵
 شیشو [کمپانی آلمانی] ۵۱

ص

صائب [شاعر] ۵۵۰

شوارتسکف، سرهنگ نورمن (ژنرال) ۶۶۰
 شوستر، مورگان ۲۴۳
 شوش ۳۲۱
 شورشیان آذربایجان ۶۶۵
 شوروی؛ در غالب صفحه‌ها آمده است
 شوروی، اتحاد جماهیر ۵۱، ۵۲، ۶۱، ۹۲
 ۹۹، ۱۱۷، ۲۲۹، ۳۱۲، ۳۱۸، ۴۱۷
 ۴۲۴، ۴۵۳، ۴۵۷، ۴۵۹، ۵۱۴، ۵۱۷
 ۵۲۰، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۸
 شوروی، ارتش ۵۹، ۶۱، ۱۸۱، ۲۴۲، ۲۴۳
 ۴۵۹، ۶۲۳
 شوروی، دولت ۱۹، ۲۵، ۲۶، ۳۳، ۳۵، ۳۶
 ۳۷، ۳۹، ۴۰، ۴۵، ۴۶، ۵۰، ۵۱، ۵۲
 ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۶، ۷۲، ۷۹، ۸۰، ۸۱
 ۸۳، ۹۲، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۶، ۱۱۶
 ۱۱۷، ۱۲۰، ۱۲۲، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۲۷
 ۱۲۸، ۱۳۲، ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۴۳، ۱۴۵
 ۱۶۵، ۱۷۲، ۱۷۴، ۱۸۰، ۱۹۰، ۱۹۴
 ۲۰۱، ۲۰۵، ۲۳۱، ۲۸۳، ۳۲۵، ۴۴۴
 ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۷۸
 ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۶، ۴۸۸، ۴۹۱
 ۴۹۶، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۲، ۵۰۴
 ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۲۰، ۵۵۵، ۶۰۴
 ۶۱۸، ۶۲۸، ۶۳۷، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۱
 ۶۴۶، ۶۴۷
 شوروی، سفارت ۲۰، ۳۶، ۸۸، ۸۹، ۱۰۱
 ۲۴۷، ۲۷۷، ۲۸۶، ۳۰۰، ۳۰۶، ۴۰۴
 ۴۱۲، ۴۳۲، ۴۳۵، ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۲۲
 ۴۲۶، ۴۵۱، ۴۵۳، ۴۵۲، ۵۶۴، ۵۶۶
 ۵۷۸، ۶۲۶، ۶۳۱، ۶۵۵، ۶۷۸
 شوروی، سفارت کبیرا ۳۶، ۲۰۱، ۲۱۳
 ۳۱۲، ۴۳۲، ۴۳۵، ۴۳۶، ۶۳۲
 شوروی سوسیالیستی، اتحاد جماهیر ۱۴

۵۸۴، ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۱، ۶۲۳، ۶۳۲
طبیات ۱۴۵

ظ

ظلی [سرهنگ، افسر نیروی دریایی] ۹۸

ع

عاقلی، باقر ۷
عامری [سرهنگ، از دستگیرشدگان دوره
اشغال] ۴۱۲، ۴۱۳
عامری، جواد ۲۶، ۲۷، ۳۰، ۳۴، ۳۶، ۳۸،
۶۵، ۶۸، ۷۵، ۳۰۶
عباس آباد ۵۷۶
عباس آباد، پاسگاه ۵۸۹
عباس، بندر ۱۳۷، ۱۵۸، ۲۲۲، ۲۳۶، ۲۵۵،
۴۰۴، ۶۴۹

عباسی [سرهنگ، نماینده فرماندار نظامی
تهران] ۵۷۴

عباسی اسبق، عزیزالله [رییس پست و
تلگراف بناب] ۳۱۵

عراق ۳، ۳۲، ۵۱، ۶۲، ۹۹، ۱۷۱، ۱۷۲،
۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۰، ۱۸۱، ۱۹۹، ۲۱۱، ۲۳۷،
۲۳۸، ۲۶۷، ۲۸۲، ۳۱۶، ۴۱۵، ۴۱۸،

۴۳۴، ۴۷۷، ۴۸۲، ۶۵۴

عراق، دولت پادشاهی ۴۱۹

عراق، سفارت ۱۶

عراق، نیروی هوایی ۳۵۸

عربستان سعودی ۵۶۷، ۵۶۸

عربها ۳۲۱

عروضی [سرگرد، معاون ژاندارمری ساری]
۵۹۱

عسکرخان، دروازه (واقع در رضائیه) ۳۹۲

صباغ، صلاح الدین [تبعه عراق] ۹۹
صدر، محسن (صدراالاشراف) ۶۴۱
صفاری، اسماعیل [از دستگیرشدگان دوره

اشغال] ۴۱۲

صفاری، سرتیپ محمدعلی [رییس
شهربانی] ۲۶۹، ۲۷۰، ۶۸۲

صفارئی، ابراهیم ۷

صفوی، شاه اسماعیل ۵۴۶، ۵۴۹

صفوی، شاه سلیمان ۵۵۰

صفوی، شاه طهماسب ۵۵۰

صفوی، شاه عباس ۵۴۹، ۵۵۰

صلاحی [فرماندار قم] ۲۸۴

صلیب سرخ بین المللی ۴۰۵

صوفی، نصرت الله [از دستگیرشدگان دوره
اشغال] ۴۳۰

صولتی [مسئول پست دماوند] ۶۶۱

ض

ضرابی، سرتیپ ابراهیم [رییس شهربانی]
۵۹۳، ۶۱۴، ۶۵۰، ۶۵۴، ۶۵۸، ۶۷۸

ضرغامی، سرلشکر عزیزالله [کفیل ستاد
ارتش] ۳۲

ط

طارمی، علی ۶

طباطبایی، سیدضیاء الدین ۶۴۱

طیس ۱۴۴

طوالش ۸۴، ۱۱۴، ۶۷۱

طویله ۱۹۹

طهران ۲۴، ۸۲، ۱۵۳، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۶۰،

۱۸۳، ۲۲۳، ۲۳۰، ۲۴۴، ۲۷۰، ۲۸۹،

۲۹۴، ۳۲۱، ۳۴۹، ۳۵۶، ۴۱۰، ۴۵۴،

عزمد، انوشیروان ۲۰۸، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۲۹
 ۲۳۰، ۲۳۲، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۴۳، ۲۴۴
 ۲۴۷، ۲۵۴، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۶۱، ۲۶۳
 ۲۷۰، ۲۷۵، ۲۷۷، ۲۸۶، ۲۸۸، ۲۸۹
 ۲۹۱، ۲۹۴، ۲۹۷، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۵
 ۳۰۶، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۳، ۳۱۹، ۳۲۰
 ۳۲۱، ۳۲۳، ۳۳۲، ۳۳۴، ۳۳۵، ۳۳۶
 ۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۳، ۳۵۴، ۳۵۶، ۳۶۱، ۳۸۰
 عضدی، یدالله [وزیر امور خارجه] ۲۸۴
 علاء، حسین ۳۶۵
 علوی، محمود [عضو سازمان جوانان اراک]
 ۵۴۲
 علی آباد (شاهی) ۷۹، ۸۹، ۹۱، ۱۶۰
 عملیات نظامی فلسطین، کتاب ۱۸۱
 عهدنامه ۱۹۲۱، ۸۰
 عیسیوف [مقاطعه کار متفقین] ۵۰۲

فرزانه، تورج ۱۱
 فرانسویها ۶۰۷
 فرانسه ۲، ۹، ۴۵۰، ۵۳۶، ۶۰۷، ۶۰۸
 فرانسه آزاد ۱۸۳، ۵۸۸
 فرانسه، دولت ۶۰۷
 فراهانی، نسرین ۷
 فرج آباد ۱۵۱
 فرخ [سرهننگ، رییس ستاد لشکر گیلان]
 ۸۳، ۸۴، ۱۰۷
 فرخ، سید مهدی ۶۴۱
 فردوسی، ابوالقاسم [شاعر] ۵۴۸
 فرزانه [رییس پست و تلگراف تکاب] ۵۷۷
 فرزانه [مدیرکل سیاسی وزارت کشور] ۵۸۰
 فرشتال [تجارتخانه آلمانی] ۵۱
 فرشکن، کشتی ۳۸۴
 فرقه دمکرات ۶۶۵، ۶۶۸، ۶۶۹
 فرم دن پلات، روزنامه ۴۶
 فروغ [معاون بانک ملی تبریز] ۶۶۹
 فروغی [بخشدار شهردار کرج] ۶۵۷، ۶۵۹
 فروغی، محمدعلی ۷۲، ۱۳۶، ۱۸۳، ۱۸۸
 ۱۹۷، ۱۹۸، ۱۹۹
 فریدونی، احمد [کفیل وزارت کشور] ۶۲۰
 فریزر، سرلشکر و.ا.ک [وابسته نظامی
 سفارت انگلیس در تهران] ۱۵۶
 فریمان ۲۲۱
 فلسطین ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۸۱، ۴۳۴، ۶۰۷
 فلسطین، مفتی ۹۹
 فلسفی زاده سمعی [مدیر پست و تلگراف بندر
 شاپور] ۹۸
 فلمینگ [سرتیپ، فرمانده تیپ بیست و چهارم
 پیاده نظام هندی] ۱۷۳
 فنلاند ۱۱۸، ۱۲۶، ۱۲۸، ۴۵۰

غ

غازیان ۶۵، ۱۱۴
 غالب، جبار [کدخدای عشیره ابوعباد] ۱۵۴
 غفاری، امیر سهام الدین [ذکاءالدوله، رییس
 اداره انتشارات و تبلیغات] ۳۲۲

ف

فارس ۸۲، ۴۸۶
 فاطمی (دکتر) ۶۵۶
 فاطمی [عمادالسلطنه، شهردار تهران] ۳۵۲،
 ۴۰۴، ۴۰۷
 فالکونر، سرگرد جورج آرتور [کنسول انگلیس
 در کرمان] ۸۲
 فتحی، بیوک [از دستگیر شدگان دوره اشغال]

قققازیه ۶۰
 قلعه مرغی ۶۳۲
 قلعه مرغی، میدان هواپیمایی ۶۳۲
 قلهک ۹۳
 قم ۲۸۴، ۲۸۳، ۱۴۴
 قنات سردار ۵۶۱
 قنات شاه ۵۷۶
 قند سازند، کارخانه ۲۹۲
 قوام، احمد ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۶۰، ۲۶۳، ۲۷۰،
 ۲۸۶، ۲۹۰، ۲۹۷، ۲۹۹، ۳۰۳، ۳۱۰،
 ۳۱۳، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۵، ۳۳۳، ۳۳۴،
 ۳۳۶، ۳۴۰، ۳۶۵، ۳۷۳
 قوجان ۲۴۱

ک

کاتبی، حسنقلی [از دستگیرشدگان دوره
 اشغال] ۴۳۰
 کارون، رودخانه ۱۷۵، ۱۷۶
 کازرون ۲۲۲، ۲۵۸
 کاستاریکا ۱۷
 کاشان ۳۷۹
 کاشفی، رضا [از دستگیرشدگان دوره
 اشغال] ۴۱۳
 کاشمر ۱۴۵، ۲۹۰
 کاظمی، باقر [مهدب الدوله] ۲۶۸
 کالینین، میخائیل ایوانویچ ۴۲۴
 کامبرج [وابسته بازرگانی سفارت انگلیس
 در تهران] ۲۶۸
 کانادا ۱۷
 کانال مانس، جزایر ۱۲۸
 کانیمبلا، کشتی ۱۷۳، ۱۷۶
 کتابخانه تخصصی تاریخ معاصر ایران ۶

فیروز (سرتیپ) ۳۳۶
 فیروزکوه ۱۵۱، ۱۵۸، ۴۷۷، ۵۸۹، ۵۹۱،
 ۵۹۳، ۶۲۳، ۶۲۴
 فیشرآباد ۲۹۸، ۳۰۱
 فیلیپین، جزایر ۴۱۸

ق

قاجار، احمدشاه ۹
 قاجار، ایل ۵۵۱
 قاهره ۴۶، ۳۳۹، ۳۵۴، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۶۵،
 ۴۸۸، ۴۹۴، ۴۹۹، ۵۱۰
 قاهره، کنفرانس ۹، ۴۶۵
 قدر [سرتیپ، فرمانده لشکر گیلان] ۸۴، ۱۰۷
 قرارداد ۱۹۱۹، ۲
 قره چیق، روستا ۳۱۵
 قزل اوزن، رود ۴۹۶
 قزوین ۶۱، ۶۲، ۷۵، ۷۹، ۸۹، ۹۱، ۱۰۲،
 ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۱۴، ۱۱۶، ۱۲۵، ۱۲۹،
 ۱۳۲، ۱۳۴، ۱۵۷، ۱۵۸، ۱۶۰، ۱۷۱،
 ۱۷۸، ۱۸۰، ۱۸۳، ۲۵۴، ۲۶۹، ۲۹۳،
 ۳۱۵، ۳۸۹، ۴۳۲، ۴۵۸، ۵۷۸، ۵۸۱،
 ۵۹۹، ۶۲۳، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹،
 ۶۶۹
 قشقای، ایل ۴۸۶
 قشقای، جهانگیر ۶۵۸
 قشقای، ناصر ۳۲۱، ۳۵۷، ۶۵۸
 قشقای ها ۴، ۳۲۱، ۴۸۶
 قصر شیخ ۱۷۶
 قصر شیرین ۶۷، ۱۷۳، ۱۷۷، ۱۹۹
 قصر قاجار ۵۷۱، ۵۷۶
 قصر قاجار، قلعه ۵۷۴
 قفقاز ۱۸۰، ۱۸۱، ۲۶۶، ۲۹۶

کمیلی، علی اکبر [از دستگیرشدگان دوره اشغال] ۴۱۳، ۴۱۲	کدوک، پاسگاه ۵۸۹
کندوان، تونل ۱۵۳، ۱۵۵	کر، سرآرچیبالد کلارک [سفیر انگلیس در مسکو] ۴۵۹
کنسروسازی شاهی، کارخانه ۳۱۴	کرج ۵۶۲، ۵۶۴، ۵۶۷، ۶۳۲، ۶۵۶، ۶۵۷
کنفرانس تهران، اعلامیه سه دولت راجع به ایران، کتاب ۷	۶۵۸، ۶۵۹
کویا ۱۸۴، ۴۱۷	کردستان ۱۷۰، ۱۷۵، ۱۷۹، ۱۸۰، ۳۰۵
کوپال، سرتیپ صادق [از دستگیرشدگان دوره اشغال] ۴۱۰	۶۲۷
کوت عبدالله ۱۷۳	کردل هول [وزیر خارجه امریکا] ۴۲۰، ۴۲۵، ۴۵۰، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۶، ۴۵۹، ۴۶۸
کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، ۳۰۴	کرکوک ۱۷۳، ۱۷۶، ۱۷۹، ۱۸۰
کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹، ۲، ۹	کرمان ۸۲، ۱۵۷، ۲۲۲، ۲۸۲، ۳۳۱، ۳۷۹
کوکین [تبعه آلمان] ۵۲	۵۳۵
کوه بنگ ۶۷۴	کرمانشاه ۱۰، ۱۱، ۶۲، ۶۷، ۷۹، ۸۹، ۹۱
کوی بیشف ۴۰۵	۱۷۳، ۱۷۵، ۱۷۷، ۱۷۸، ۱۷۹، ۲۲۸
کهکیلویه ۳۹۷، ۴۴۹	۲۶۳، ۲۶۷، ۲۷۹، ۲۹۰، ۳۶۴
کیسار، روستا ۶۷۱	کرمانشاهان ۱۰۰، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۵۹، ۲۳۰
کیل [کاپیتن، افسر انگلیسی] ۲۷۸، ۲۸۰	۲۳۲، ۲۵۸، ۳۰۴
کینان، ژنرال سرداوارد پلو ۱۷۲، ۱۷۴، ۱۸۱	کرملین، قصر ۵۹
کینگ، آلفرد هازل [کنسول انگلیس در فارس] ۸۲	کرند ۲۶۳، ۲۸۰
کیهان [رییس اداره دوم سیاسی وزارت خارجه] ۲۸۶	کرینکوار، روزنامه فرانسوی ۲۳
	کروپ، فریدریچ [کمپانی آلمانی] ۵۲
	کرزلف [ماژر ژنرال، عضو ستاد ارتش شوروی] ۴۵۹
	کلات ۱۴۵، ۴۴۹
گ	کلات بلوچستان ۵۴۹
گاموتا [تبعه آلمان] ۵۱، ۹۹	کلهر [فرماندار قزوین] ۳۱۵
گچساران ۷۹، ۸۹، ۹۱، ۱۵۹	کلینگر، هزیش [تبعه آلمان] ۵۱
گرجستان ۵۴۹	کمپبل، سررنالد [معاون وزارت خارجه انگلیس] ۶۳۰
گرجستان، جمهوری ۱۳۵	کمونیست ۶۲۰
گرجه ۱۳۵	کمونیستها ۶۲۰
گرگان ۱۵۰، ۱۶۷، ۲۴۳، ۲۸۶، ۵۰۶، ۵۹۱، ۵۹۳، ۶۵۰، ۶۵۱	کمونیسم ۱۷، ۱۸، ۱۹

۳۸۹، ۳۸۷، ۳۸۴، ۳۸۳، ۳۸۰، ۳۵۸
۴۳۱، ۴۲۲، ۴۲۱، ۴۰۵، ۳۹۸، ۳۹۷
۴۷۶، ۴۷۲، ۴۵۰، ۴۴۸، ۴۴۶، ۴۴۴
۶۰۶، ۶۰۴، ۵۵۵، ۵۵۴، ۵۱۰، ۴۹۲
۶۲۵، ۶۲۴، ۶۲۲، ۶۱۵، ۶۱۰، ۶۰۹
۶۴۲، ۶۴۱، ۶۴۰، ۶۲۸، ۶۲۷، ۶۲۶

لنگرود ۱۰۷

لنگه، بندر ۲۲

لنینگراد ۲۹۶

لوکزامبورگ ۱، ۱۸۴، ۴۱۷

لوموند، روزنامه ۶۲۶

لوی [رییس اداره خاور نزدیک وزارت خارجه

امریکا] ۶۳۳

لهستان ۱، ۴۱۷، ۴۵۰، ۴۹۷، ۵۰۷، ۵۵۴

۵۸۳، ۶۱۶

لهستانی، اسرای ۵۵۴

لهستانی، مهاجر ۵۰۷

لهستانی، مهاجرین ۵۰۴، ۵۰۵، ۶۳۲

لهستانیها ۲۱۳

لیبیا ۲۹۶

لیتونیف [معاون کمیساریبای بازرگانی

خارجی شوروی] ۴۵۹

م

مارتین، مانوک [از دستگیرشدگان دوره

اشغال] ۳۷۴، ۳۷۹، ۴۱۲، ۴۱۳

ماریان، روزنامه فرانسوی ۲۳

مازارف [سروان، رییس دژبانی رشت] ۹۷

مازندران ۱۱۴، ۳۱۸، ۲۲۸، ۳۸۴، ۵۰۶

۵۵۶، ۵۹۳، ۶۱۳، ۶۷۸

ماسوله ۳۴۱

ماکسیموف [کاردار سفارت شوروی در

گرگان، ناوچه ۵۸۷

گرگانرود ۳۴۰

گرگر ۱۱

گرمسار ۶۷۸

گلپایگان ۶۰۸

گلستان، باغ ۶۱۸

گلستان، روزنامه ۴۳۵، ۴۳۶

گل گلاب، حسین ۶۱۸

گل محمدی [از دستگیرشدگان دوره اشغال]

۴۱۲

گنبد کاوس ۱۵۷

گوآتمالا ۴۱۷

گیتی، روزنامه ۴۶۴، ۵۳۴

گیلان ۸۳، ۸۷، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۵۹

۵۰۶، ۶۷۱

گیلان غرب ۱۷۳، ۱۷۶، ۱۷۷

ل

لاهیجان ۱۰۷، ۱۱۴، ۱۷۰

لبنان ۶۰۷

لاپیدوس [مقاطعه کار متفقین] ۵۰۲

لرها ۴

لستر [سناتور مجلس سنای امریکا] ۴۶۵

لطف آباد ۱۴۵، ۱۶۸

لن [تجارتخانه آلمانی] ۵۱

لنتن، کاپیتان ج. ای ۲۹۴، ۲۹۷، ۳۱۰

۳۱۳، ۳۱۱

لندن ۱، ۳۰، ۴۷، ۶۰، ۶۲، ۶۶، ۶۸، ۷۱

۷۵، ۸۸، ۹۷، ۱۱۸، ۱۲۸، ۱۴۵، ۱۴۷

۱۶۵، ۱۶۶، ۱۸۲، ۱۸۵، ۱۸۹، ۱۹۸

۲۱۱، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۸، ۲۵۱، ۲۵۸

۲۶۰، ۳۰۳، ۳۲۰، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۵۴

۸۷، ۱۰۷
 مدیترانه ۵۸۴
 مراغه ۱۱، ۱۵۷، ۳۴۱، ۶۶۶
 مرزبان [دکتر، استاندار رضائیه] ۲۸۱
 مرزبان [رییس گمرک آذربایجان] ۶۵۰
 مرسدس [کمپانی آلمانی] ۵۱
 مرکز اسناد و آمار، انتشارات ۷، ۴۱۰
 مرکز پژوهش و نشر فرهنگ سیاسی دوران
 پهلوی ۶، ۷
 مرم، کاخ ۱۳۷، ۴۵۰
 مرند ۱۱
 مریوان ۱۹۹
 مستشاری [فرماندار قزوین] ۱۸۳
 مستشاری، حسین [از دستگیرشدگان دوره
 اشغال] ۴۳۰
 مسجد امام جمعه ۶۳۳، ۶۳۴
 مسجد سلیمان ۷۹، ۸۹، ۹۱، ۱۵۹، ۱۷۶
 مسجد شاه ۳۴۲
 مسعودی [سرهنگ، بازرس ژاندارمری] ۶۱۶
 ۶۱۷
 مسکو ۲، ۱۹، ۲۰، ۲۴، ۲۵، ۳۳، ۳۴، ۳۵،
 ۳۷، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۲، ۶۶، ۷۵، ۹۴،
 ۱۲۵، ۱۲۸، ۱۴۵، ۱۴۷، ۱۴۹، ۱۵۱،
 ۱۶۶، ۱۹۷، ۲۹۶، ۳۳۳، ۳۶۸، ۴۲۴،
 ۴۴۴، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۵۰، ۴۵۱،
 ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۵۹، ۴۹۲،
 ۵۴۶، ۵۸۷، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۹، ۶۱۰،
 ۶۱۱، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸،
 ۶۳۱، ۶۴۱، ۶۷۱، ۶۷۳
 مسکو، رادیو ۶۴۰
 مسکو، کنفرانس ۴۴۴، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۹، ۴۵۷،
 ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۲، ۴۶۵، ۵۲۱
 مشکین شهر ۱۱

تهران [۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶
 ماکلین [سروان، نماینده پارلمان فرانسه] ۱۸۳
 مبارزه با راهجویی بیگانگان در امور کشور
 ایران، کتاب ۷
 متفقین؛ در غالب صفحه‌ها آمده است
 متین دفتری [دکتر، از دستگیرشدگان دوره
 اشغال] ۴۱۲
 مجارستان [و مجار] ۹۴، ۹۹، ۱۰۲، ۱۰۴،
 ۱۰۵، ۱۱۶، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۴،
 ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۶۰، ۳۲۳
 مجارستان، سفارت ۹۴، ۹۹، ۱۰۲، ۱۰۴، ۱۰۵،
 ۱۱۶، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۴، ۱۲۶،
 ۱۶۰
 مجتهدی، حمید [از دستگیرشدگان دوره
 اشغال] ۴۳۰
 مجد، محمدعلی [فرماندار رشت] ۸۷، ۱۱۵،
 ۱۵۶
 مجلس سنا ۳۲۸، ۳۴۵
 مجلس شورای ملی ۳۳، ۴۶، ۶۶، ۷۲،
 ۱۲۰، ۱۳۶، ۱۴۲، ۱۶۶، ۱۸۲، ۱۸۳، ۱۸۵،
 ۱۸۶، ۱۸۹، ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۵۵، ۲۶۵،
 ۲۶۷، ۳۰۵، ۳۴۵، ۳۵۴، ۳۸۹، ۴۰۷، ۴۱۰،
 ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۳،
 ۴۳۲، ۴۵۱، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۶۰، ۴۶۱،
 ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۷۳
 مجلس شورای ملی، چاپخانه مخصوص ۷
 مجلس ملی [آذربایجان] ۶۶۴، ۶۶۵
 محسنی، محمد [عضو سازمان جوانان اراک]
 ۵۴۲
 محمدی، رسدبان محمد [از دستگیرشدگان
 دوره اشغال] ۱۴۵
 محمودآباد ۱۵۸
 مختاری [پاسیار، رییس شهربانی رشت]

۴۵۹، ۴۶۸، ۵۱۴، ۵۲۰، ۵۲۲، ۵۲۳،
 ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۲،
 ۶۴۶، ۶۴۷
 مونتین [سرتیپ، فرمانده تیپ بیست و پنجم
 پیاده نظام هند] ۱۷۳
 مهاباد ۴۳۷، ۶۲۷، ۶۵۴
 مهتاش [دکتر، عضو فرقه دمکرات
 آذربایجان] ۶۶۶، ۶۶۸، ۶۶۹
 مهدی، عباس [وزیر مختار عراق در تهران]
 ۴۱۹
 مهرباد، فرودگاه ۲۸۸
 مهران [رییس اداره دارایی رشت] ۸۴
 میانج ۱۶۰، ۴۹۶
 میاندوآب ۷۹، ۸۹، ۹۱، ۶۲۷
 میانه ۵۲، ۲۲۸
 میر [تبعه آلمان] ۵۱
 میلسپو، دکتر آرتور [رییس دارایی] ۴۶۴،
 ۴۷۴، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۶، ۴۹۷،
 ۴۹۹، ۵۰۵، ۵۰۹
 مینودشت ۱۵۷، ۱۵۸

ن

ناجیان، رضا ۷
 نازیم ۴۱۷
 نازیها ۳۴
 ناسیونالیزم ۱۸
 نائین ۲۳۶، ۲۴۲
 نجفی، رسدبان علی اصغر [از دستگیرشدگان
 دوره اشغال] ۱۴۵
 نخجوان، سرلشکر احمد ۱۴۳، ۱۵۱، ۲۸۲،
 ۳۰۶، ۵۴۹
 نخعی، دکتر محمد ۳۲۲

مشهد ۶۱، ۱۴۵، ۱۶۷، ۱۶۸، ۲۲۸، ۲۴۷، ۲۶۱،
 ۳۰۵، ۳۰۶، ۳۱۲، ۵۴۳، ۵۵۲، ۶۲۳
 مشیری [سرهنک، فرماندار طوالش] ۸۴
 مصر ۱۸۱، ۱۸۲، ۲۹۶، ۳۱۶، ۳۳۹، ۳۸۰،
 ۴۳۴، ۴۹۸، ۶۴۹
 معاونزاده، سروان منوچهر [افسر لشکر
 گیلان] ۸۷، ۸۸
 معینی [سرگرد، افسر لشکر گیلان] ۸۴
 مقبلی [سرهنک، رییس ستاد لشکر فارس]
 ۲۲۱
 مقتدر، سرتیپ غلامحسین (سرلشکر) [معاون
 وزارت جنگ] ۶۰۲
 مقدم، محمدعلی [وزیر مختار ایران در لندن]
 ۷۱، ۸۸، ۱۴۷
 مکزیک ۴۱۸
 ملایر ۱۴۳، ۱۴۴، ۲۴۲
 ملکی، رضا [عضو سازمان جوانان اراک]
 ۵۴۱، ۵۴۲
 منظمی [از دستگیرشدگان دوره اشغال]
 ۴۳۰
 منشور آتلانتیک ۱۸۴، ۱۹۰، ۲۰۵، ۲۰۶،
 ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۷، ۳۴۹،
 ۴۱۷، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۴، ۴۳۷، ۴۴۰،
 ۴۴۳، ۴۵۶، ۵۱۴
 منصور [استاندار مشهد] ۲۴۷، ۲۴۸
 منصور، علی ۴۶، ۶۱، ۶۶، ۷۲
 موری، والاس [سفیر امریکا در تهران] ۶۱۱،
 ۶۱۲، ۶۳۳، ۶۴۷، ۶۴۸
 موسولینی، دولت ۴۴۴
 موسویزاده، علی اکبر [از دستگیرشدگان
 دوره اشغال] ۴۱۲، ۴۱۳
 مولوتوف، ویچسلاو میخائیلویچ ۱، ۲۰، ۳۳،
 ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۸۰، ۳۳۳، ۴۳۴

هندرسون، لوی [رییس اداره خاور نزدیک و امور افریقای وزارت خارجه امریکا]
 ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹
 هندوراس ۱۷
 هندوستان ۱۷، ۱۸، ۳۲، ۳۴، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۹۰،
 ۱۹۱، ۳۱۶، ۴۱۷، ۵۰۰، ۵۰۵، ۵۵۱
 ۶۴۸
 هندوستان، ملت ۱۹
 هند هلند ۵۸۴
 هندی، پیاده نظام ۱۷۵، ۱۷۶
 هندیها ۲۵۰، ۲۶۷
 هورلی [ژنرال، نماینده رییس جمهور امریکا]
 ۳۶۵، ۳۶۸، ۵۱۴
 هولمن، ادریان [کاردار انگلیس در تهران]
 ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۴۴
 هیستلر، آدلف ۱، ۲، ۱۳۵، ۲۰۱، ۲۰۲،
 ۲۶۶، ۴۵۳، ۴۵۶
 هیتلریسم ۴۱۲، ۴۱۸، ۴۲۲، ۴۲۴
 هیروز [ژنرال، افسر بلندپایه انگلیس] ۲۸۳
 هیوی، سیدعبدالحسین [عضو حزب عدالت]
 ۶۵۰
 هیئت، میرزا علی [از دستگیرشدگان دوره
 اشغال] ۴۱۲، ۴۱۳

ی

یاقا ۴۶
 یآوری، رسدبان علی اصغر [از دستگیرشدگان
 دوره اشغال] ۱۴۵
 یحیی پور، سالار [فرماندار ساوه] ۳۷۴
 یزد ۸۱، ۸۲، ۱۵۸، ۲۳۰، ۳۶۱، ۳۶۴
 یوگسلاوی ۱۸۴، ۱۷
 یونان ۴۱۷، ۶۱۶

ه

هاربر [تجارتخانه آلمانی] ۵۱
 هاروی، میجر ژنرال چارلز آفلی (سرلشکر)
 [فرمانده لشکر هشتم هندی] ۶۱، ۱۷۲،
 ۱۷۴، ۱۸۲
 هاریکن، هوایما ۱۷۴
 هاریو [ژنرال، افسر بلندپایه امریکا] ۲۸۳
 هاستینگر ایمی [ژنرال، افسر بلندپایه
 انگلیس] ۴۵۹
 هاشمی (سرهنگ) ۲۲۳
 هاشمی، اعظم ۷
 هائیتی ۴۱۷
 هریمان، اوریل [آرل هریمین سفیر امریکا
 در انگلیس] ۴۵۹
 هزیر، عبدالحسین ۴۴۴، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸،
 ۴۵۰، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۶۹، ۵۱۰، ۵۱۳
 هشت پر، روستا ۳۴۰
 هشری [سرهنگ، فرماندار نظامی طوالش]
 ۱۱۴
 هفتگل ۷۹، ۸۹، ۹۱، ۱۷۳، ۱۷۶
 هلند ۱، ۴۱۷، ۴۲۲
 همایون [رییس اداره خواربار شهرداری
 تهران] ۴۲۵
 همایون‌جاه، محمدعلی ۲۲۱، ۲۷۷، ۳۸۰،
 ۴۱۵، ۴۴۵، ۵۵۵، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۷۸
 ۶۰۹، ۶۲۶
 همایونی (سرتیپ) ۵۸۴
 همدان ۶۱، ۶۲، ۱۳۴، ۱۷۸، ۱۷۹، ۲۰۳،
 ۲۲۸، ۶۴۸
 هند ۳، ۱۱۸، ۱۴۴، ۱۵۸، ۱۷۱، ۱۷۴،
 ۱۸۱، ۱۸۲
 هند، ارتش ۱۸۱

رسا منتشر کرده است :

□ تاریخ اجتماعی تهران در قرن سیزدهم (۶ جلد)

نوشتهٔ جعفر شهری

□ بحران بزرگ دههٔ ۱۹۹۰

نوشتهٔ دکتر راوی بترا (پیشگوی ۵ واقعهٔ مهم جهانی)

□ توپ برقی (عملیات اسرائیل در لبنان)

نوشتهٔ شیمون شیفر (تحلیل‌گر سیاسی رادیو اسرائیل)

□ کهنه سرباز

خاطرات سیاسی — نظامی سرهنگ ستاد غلامرضا مصور رحمانی

□ مأموریت مخفی هایزر در تهران

خاطرات ژنرال هایزر از انقلاب ایران

□ چهل سال در صحنهٔ سیاسی، قضایی و دیپلماسی ایران و جهان

خاطرات دکتر جلال عبده

□ سالهای بحران

خاطرات ناصرخان قشقایی

□ در کنار پدرم مصدق

چاپ سوم با مقدمهٔ سرهنگ غلامرضا نجانی

خاطرات شادروان غلامحسین مصدق

□ عملیات در ایران (گزارش جنگ جهانی اول)

ژنرال فردریک جیمز ماپرلی — ترجمهٔ کاوه بیات

□ روزنامه خاطرات ناصرالدین شاه در سفر سوم فرنگستان

به کوشش دکتر محمد رضوانی — خانم فاطمه قاضیها

□ روزی که دلار می‌میرد

(بررسی روند جایگزینی سیستم بولی با نظام اعتباری توسط قدرتهای بزرگ جهان)

نوشتهٔ ویلارد کنتلون

□ هیچکس جرأت ندارد

(کتابی که در ایران بیش از ۱۰۰ هزار نسخه و در امریکا بیش از ۱۰ میلیون جلد از آن به فروش رسیده است)

گاری آلن - ترجمه دکتر عبدالخلیل حاجتی

□ دیدار از شوروی

به روایت کیومرث صابری

رسا منتشر می کند :

□ اسرار قتل رزم آرا

گردآوری محمد ترکمان

□ کهنه سرباز (جلد دوم)

خاطرات سرهنگ ستاد غلامرضا مصور رحمانی

□ خاطرات «ولفگانگ لوتز»، جاسوس اسرائیل در مصر

ترجمه احمد بهپور

□ توطئه ربودن و قتل سرلشگر افشار طوس

چاپ دوم با تجدید نظر و اضافات

گردآوری محمد ترکمان

□ نهضت ابوسعید گناوه‌ای

چاپ سوم با تجدید نظر و اضافات

دکتر سید جعفر حمیدی

□ آسیه، ملکه مصر

دکتر سید جعفر حمیدی